

అంధ ఘోరత

మ చి లీ ప ట్టణ ము

సంపుటము 3 }

ఏప్రిల్ 1928

{ సంది ౧

మా పా ట్టు:—

నూతన సంవత్సర ప్రారంభమున తమను గురించి తాము వాసికొనుట ప్రతికాధిపతుల యాచారమై యున్నది. ఆ యాచారముయొక్క యవసరావసరములతో బని యున్నప్పటికిని లేనప్పటికిని సంవత్సరముంతయు మత, సాంఘిక, రాజకీయ విషయములలో మునిగి జేలు వీరికి తమకు దోడ్పడిన వ్యాపక ర్తలను చందాదారులను ప్రోత్సహకులను జ్ఞప్తికి దెచ్చుకొనుట కింతకంటె వేరు సావకాశము కాన్పించుటలేదు. మేము నట్టి యవకాశమును గైకొని మాకన్ని విధముల దోడ్పడిన వారెల్లరకు వందనము లర్పించుచున్నాము.

పత్రికా జీవనము ముఖ్యముగ నాంధ్రదేశములో దుర్భరము. విదేశములలో వేనకువేలు పత్రిక లున్నవి. ఒక్కొక్క పత్రికకు లక్షలు లక్షలు చందాదారు లున్నారు. కాని మన దేశమునకట్టి యదృష్టము లేదు. కారణమేమి? మన దేశములో చాలభాగము వ్యవసాయకులు. వారు పల్లెలలో నివసించుచుందురు. విద్యా సౌకర్యములు నున్న. చదువుకున్న వారు యే కొలదికుండియో యున్నయెడల నుద్యోగముల

కొరకు పట్టణములకు పోవుచున్నారు. ఉద్యోగములలో నున్నవారికి నరిగా భార్యబిడ్డల ముఖములనైనా చూచి యానందించుటకు సావకాశము చిక్కదు. ఈ పరిస్థితులలో బుత్రికలు దీవదళయం దున్నవనిన వింతలేదు.

ఇది యిటుండ ముద్రాణాశాసనము, మాన సప్తపు దావాలు, క్షమాపణలు, స్వాతంత్ర్య విహీనత, నిత్యము మన పత్రికల నెదుర్కొను చున్నవి. స్వేచ్ఛాజీవనము లేని దేశములో పత్రికలు నజీవములై యెట్లుండగలవు? వీటిని వారములుచేసి జీవించువిద్యార్థికి పోల్చవచ్చును. ఏరోజున యెవరింట్లో భోజనమో వారి యిష్టా యిష్టముల వనునరించి వర్తించుచు, వారు పెట్టి వది తిని సంతృప్తి చెందవలసిన స్థితి వారములు చేసి జీవించు విద్యార్థిది. ఇది కాలవైపరీత్యము, పోకృతి లక్షణము, సృష్టిరహస్యము. ఈపోరాటముగో మాస్థితిని యితరులు వెల్లడింపగలుగు దునుగాని మేము వెల్లడింపలేము. అట్టి సందర్భములో మాలోగల మంచి దేశీయుల దోడ్పాటుచే లభించినదని యెంచుచు, లోపములను మాత్రము మావిగనే భావించుచున్నాము.

సా హిత్యము:—

ఈ సంవత్సరములో సాహిత్య పరిణామమున నొడుదుడుకులు లేవు. ఏవత్రికలు చూచినను కథలు తమాషాలే. ఏటియొక్క యంతరార్థమును సులభముగ గ్రహించవచ్చును. పరాధీనులై యున్నవారికి విశ్రాంతి నమయముల సంతోషమునొడగూర్చి నిరుత్సాహము బోధించుటకు తమాషాలు కథలు వినియోగించుచున్నవి. ఈ సంవత్సరములో భావ కవులు నిద్రించియున్నారు. కొంతవరకు వాడుకభాష గాఢిభిక్షవ చర్చ కొనసాగినది. ఇందులో దేనిని నిడమిద్దమని సిద్ధాంతీకరించి యుండలేదు. అట్టిది సంభవమును కాదు. సృష్టి కొనసాగు వరకు నీరెండు సాహిత్య పథము లుండితీరవే. ఒకదానిని పొగడి రెండవదానిని నిరసించియు బ్రయోజనములేదు ఈరహస్యమును గ్రహించి సందర్భానుసారముగ బోవుటయే యుత్తమము.

పాశ్చాత్యస్త్రీ

ప్రతి యుద్యమమునకు వ్యతిరేకోద్యమము లేవుదు. ఇది ప్రకృతి లక్షణము. కొంతకాలము వరకును పురుషుడే గృహ సామ్రాజ్యము నవిచ్ఛిన్నముగ బరిపాలించియుండెను సర్వత్ర స్త్రీయే యిపుడు పాలించుచున్నది. భారతదేశములోని పరిస్థితు లిట్లున్నపుడు పాశ్చాత్య దేశములలోని స్త్రీలసంగతి వేరుగచెప్పవక్కరలేదు. పాశ్చాత్య దేశములో స్త్రీలు పురుషులతో సరిసమాన హక్కుల నభ్యసించుచున్నారు. కొన్ని సందర్భములలో స్త్రీలకున్న హక్కులు మగవారికి

గూడ లేవు. బ్రిటిష్ న్యాయస్థానములలో నొకకేసు విచారణకు వచ్చినది. ఒక వ్యాపారము చేయుచున్న పురుషుడు తన భార్యకు డబ్బుండుటవలన నామె నిర్బంధమువల్ల తన వ్యాపారమును వదిలివేసెను. తరువాత వల్లెటూరికి వెళ్లి భార్య యిట్లొక భాగ్యతో కాపురము చేయుచుండెను. కొంతకాలమునకు తన భార్యయొక్క దుష్ప్రవర్తన వలన నామెను వదిలివేసెను. కాని భర్త తన వ్యాపారమును వశులుకున్నందువలన నాతనికి గలిగిన నష్టము నిప్పించువారు లేరైరి అదియే పురుషునివిషయములో సంభవించినయెడల స్త్రీలకు నష్టమిప్పించుట సర్వసామాన్యమైనది. దేశములో శార్దూ బిల్లునుగురించి జరుగుచున్న తీవ్రచర్చ మనకు తెలిసి గేయున్నది ఘనూ రాజేను మానములకు బూర్వము స్త్రీలకు హక్కులను ప్రసాదించుటతో బాటు డైవోస్ వద్దతికూడ నేర్పాటు చేయుట యుత్తమమని వ్యాసించుటయి. నేను జన్మభూమికూడ నొకవిధముగ డైవోస్ వద్దతికి సమ్మతించుచున్నది ఈ డైవోస్ వద్దతినిన్ని యెవరు తప్ప చేయుదురో వారిచే రెండవవారికి నష్టపరిహార మిప్పించుటయున్ను, యీ రెండునుకూడ జరిగినచో మున్ముదజరించుటకు సావకాశముండదు.

పంచాంగము:—

కనువర్తి మార్కండేయశర్మగారు పంపించిన నాలుగొడ్ల పంచాంగమును కృతజ్ఞతతో నందుకొంటిమి. దీనియొక్క ప్రకటన వేరొకచో ముద్రించితిమి. దానియొక్కనిలువ యావృతటన చదివినచో చెలియగలదు.

వత్సరాది విభవాలు.

గోవర్ధనరావుగారు, సారస్వతసమాజము.

వేపపూతను చూచి పిందలిన్ని
కోసితెచ్చిరి చెల్లెలా, గురునకిచ్చు
విభవకాన్కగా పేరుతో, బిల్లగాండు
చల్లికి నీవితోడ, బచ్చడిని చేయ
మమ్మ - కొత్తరుచులు జిహ్వాకాగ్రమును
చవుల నూరించే మావారి కవితవోలి.

కుంకుభులన్ని, గొట్టి మనకుం దలయంటగ మేనయత్త ఆ
వంకను వేచియుండె మనపై గల కూర్చిని; ముందుటెండలో
నింకెడి వాహినీజలము లేగతినో వహించి తెచ్చె; పే
మాంకిత చిహ్న లిట్లమరునా? ఋణబంధము లింత గట్టివా?

2

“చదువుగవచ్చు నాపయి వెనక జనుదెమ్ము జలాభిషేకముగా
బిడవ కుమారి” అన్న జవనీవచనమ్ము వినబడెంగదా
పెడచెవి బెట్టడే పొరుగుపిల్లలు తానమునేసి వాల్చెడలో
పదలుగ సంతరించి పిలువం జనుదెంచిరి తెమ్ము చెల్లెలా.

3

ఈగతిని బాలికామణు లేగిరంచు
వదనతెల్పెడి మల్లెపువ్వుమ్ములేరి
ఇపుడె మామల్లె వికసించె నన్నోపూలు
వలయు నా - కొండటంచు నబద్ధమాడి
అమ్ము కన్నెల న్నాంచినావమ్మ నీవు.

4

కొత్తపంచాంగముం బ్రాప్యకొత్తముండ
చదివి వినిపితె కర్ణరసాయనముగ
విభవ ఫలితాంశముల - ధాన్యవృద్ధియున్నె?
వస్తుధర సరసమ? ఖర్చు పాలదెంత?

5

జనన నక్షత్రము ఏళాఖ - చాలినంత
ధనము కలుగునా ? మీరన్నిటిని వచింప
రండు సిద్ధాంతిగాను త్వరగ, - నిజేమి
కవుల సంగతి జెప్పరా ?.....

6

ఓయి అల్లుడా, మామగా రొనగివట్టి
సేలముం బంచెలక రామచిలుకరీతి
కట్టుకొని కుల్కుమా - భార్యపడుచు, దుశుకు
చేతలసుమాని భక్తి నాసి-పబొమ్ము

7

ఏడనుండెనో భక్తి ? ఈ యాడు కస్య
కెటుల పెండ్లియానా ? ఏమామిక పదాలు
వత్సరమ్ము లెటుల నాపువాడెసంచు
కుండు జనకు ఋణము తీర్చికొందునొక్కొక్క ?

8.

కన్నెల కీడు వచ్చిననుగాని వివాహము సేయకూడదం
చన్న నియామకమ్మునకు నార్యజరాలి వచ్చిచు హక్తికికా
భిన్నమ తోచుగాని, పృథ్వీస్థలి బాల్య నివాహ దోషము
లన్న మనమ్ము నొచ్చెడినిగాదె కుమార్తెల గన్న తాడికికా.

9.

మోములు పొంగిపోయి చిగిరించెడి; వేనని మల్లెకాన్పులకా
బాడియు పంటలన్నలిగి వర్ధిలె; పూతలు పూసె కోర్కెలుకా.

10.

౨

శ్రీకర్ణపాలెం కుటుంబశాస్త్రీగారు.

జయము, జయము, జగద్రాజ్య చక్రవర్తి,
మంగళము విశ్వమోహన మహితమూర్తి,
ప్రథిత విభవ వాల్మీకికా హాంగణమున
నిలిచియున్నారము, కవాటములను దెరచి
ఇకను లోనికి మమ్ము తోడుకొనిపొమ్ము.

ర మ ణ మ్మ .

ఆంధ్ర శ్రీవేంగిరావుగారు బి. ఏ. సారస్వతసమాజము.

రమణమ్మ వెలమకాంత; ధర్మారాయని భార్య; బొబ్బిలిరాణి మల్లమ్మకు పదివ బొబ్బిలి కోటలో దారుణముగా సభుమరణము జరిగి నప్పుడు రమణమ్మ నెలలు నిండిన చూలాలు

అపూర్వవ్యాధి శిఖామణి సరసారాయుడు కత్తిని పట్టి తమణమ్మదగ్గరకు వచ్చెను శాస్త్రవ రిక్తముతో దాహము తీర్చుకొనవలసివ కటా రిని సరసారాయుడు ఆత్మపక్షమందలి అశివలక్ష్మి ప్రయోగింపవలసి వచ్చెను. ఈ పని సరసేర్పు లకు సరసారాయునికి మొదట బొత్తిగా ఇష్టము లేకపోయినది. అయినను పోభువగు రంగారావు తనచేతి పట్టా కత్తి నిచ్చి వాపినపుడు ఆతనికిది తప్పకపోయెను. రంగారాయుని సుగ్రీవాజ్ఞ ప్రేరేపగా ఆతడు వెట్టిపొడవ తెచ్చుకొని ఇద్దఱు ముగ్గురు స్త్రీలను చెందాడినాడు అందుతో ఆతని హృదయము అట్టి దారుణ కృత్యమునకు పరిచయము నొంది కార్మశ్యము వహించినది జుడులేని పృథ్వీయముతో, సాదే హిలపని మనముతో ఆతడు తిక్కిల రఘుణులను తన కత్తిపేలులకు ఎగనేసినాడు

ఆతడు ఇష్టము నిండుచూలగానై ఉన్న రమ ణమ్మను సమీపించెను. లోకభారముతో గొనిన విశ్వగమ్మని చిహ్నముతో వెలయు చున్న ఆనిండు చూలాలిని చూచుటతోడనే సరసారాయుని కరణాలము అక్కయత్నముగ వెనకకు లాగుకొని పోయినది. ఎంక ప్రాయ త్నించినను ఆమెను చంపుటకు ఆతనికి చేతులు రాలేదు. కార్మశ్యము వహించిన అపూర్వ

వ్యాధి శిఖామణి హృదయము కూడ అప్పట్ను చలించిపోయినది. వ్యాయామ సుస్థిగ్ధమైన ఆతని దృఢకాయము కాలిలో తీగవలె కంపింప నొగినది తుదకు ఆతనికి దేహస్మృతియే తప్పి పోయినది పట్టుకొని ఆరిసిచేతి పట్టా కత్తి ఖంగుమ క్రిందపడెను. ఆఖంగుతో ఆతనికి తెలివకల్గినది తిరిగి కత్తిపట్టుటకు ప్రయత్నించి నాడు. ఇది ఆత. సరములు తిరిగి తోడుకొని జగి వహించలేదు

మానవతి రమణమ్మ ఇది చూచెను సరసా రాయుని బలహీనత గ్రహించి ఇట్లనెను. “సర సారాయుడా! చెప్పి శిశువులను పొడవగల వెలమవీరుడవు. అట్టి నీవు ఈనెడ నానానము దక్కి శౌర్యము నేరకొటగాని వానివలె నిలచి యుండవేమి? స్త్రీల మానము కాచుట వీగుల విధ్యుక్తధర్మము. సోభని అజ్ఞ నెఱవేర్చుట నేవకుని పదమవిధి నీవు వీరుడవు; రాజనేవ కుడవు. కావున విధ్యుక్తమైన వీరధర్మమును ఎంచి, మీరరాని కాబాజ్ఞను తలచి కత్తి పట్టుము. నీవని నీవు నెఱవేర్చుకొనుము.” సరసారాయుడు ఈ వీరవచనములు వినెను.

అజ్ఞచే ఆరిని వదనము వివర్ణమయ్యెను. కాని అపూర్వ వ్యాధిచే కార్మశ్యము వహించిన ఆతడు కూడ ఆ నిండుచూలాలిని వధింప సాహ సింపలేకపోయెను. ఆరిడేమిచేయును? చేష్టలు దక్కి కొయ్యబొమ్మవలె నిలదియుండెను.

నివ్వెరపడి నిర్జీవప్రతిమవలె నిలచియున్న సరసారాయుని చూచి, తుపాకి గుండ్రచెట్టులు తిని గుఱేలు గుఱేలుమని కూలుచున్న కోట

గోడల చప్పుడు విని, బ్రతికియున్న చో గాగల మానభంగమును తలచి, ఇక బాగుచేసిన కార్యముకాదని రమణమ్మ రక్తసిక్తమై నేలపై బడియున్న సరసారాయని కటారి నందుకొని తనంతట తానే పొడుచుకొనెను. బాగుగా ముదిరిన కలశో గాలిదెబ్బకు నేలకూలిిన అంటి చెట్టువలె ఆగిడు చూలాలు నేలమీదపడెను. ఏదేశమునకైనను తన మానసంరక్షణ ప్రియ త్వముచే కీర్తిని ఆర్జింపగల ఆ మానవతీమణి మానదేవతకు ఇట్టి దానిని విధిమున బలివోయెను

మానముకొరకు రమణమ్మ ఎంతో దాహణ కృత్యము నొనర్చినదో? వింధ్యవర్ణతమువలె విలుచుకొని మీద పడుచున్న భూమిపాత్య మహాపాతకమునకు ఆమె ఇసుమంటైనజంకిలేదు. అగ్నివర్ణతమువలె హృదయమున ఉడుచుచున్న మాతృప్రేమకు ఆమె రవ్వంతైన చలించలేదు.

అయితే మాతృప్రేమ తెగగోసిన గొడ్డురాలని కాని భూమిపాత్య కొడిగట్టిన సాపకీ అనిగాని అనుటకు వీలులేదు. మానసంరక్షణార్థము ఆమె ఇట్టివని చేసినది. ఏరవంతముగు బొబ్బిలిగెడ్డపై జీవించుచున్న బానిస స్త్రీలుకూడ మానభంగమునకు వెలుచి తమ పాణిములను ఇచ్చివేయుచుండగా ఇటువేళ్ళని వెలమకులమున పుట్టిన ఆరమణీమణి స్త్రీలకు ముఖ్యభూష

ణముగు మానమును కోల్పోయి బ్రతుకే బంగారమునుకొని చెడి జీవించగలదా?

పదునాటవ శతాబ్దమున ఉత్తర హిందూ సానిమందలి గాథామండల సంస్థానాధీశ్వరియైన ద్వాపతి మొగలాయి చక్రవర్తి అక్కగుతో యుద్ధము చేయవలసి వచ్చెను. ఆ సమయమున తుండకు గాథామండలము వారికి అపజయశంక పొడమెను. అప్పుడు దుర్గావతి పవిత్రమైన తన శరీరము మైచ్చులదేత చిక్కి మైల పడకుండటకు ఆత్మనేవకుని పిలిచి తనను ఖండింప కోరెను. అట్టివనికి సాహసించలేక ఆతడు “నావలను కాదు” అనెను. వెంటనే వీరనారి దుర్గావతి తనకు తానే పొడుచుకొని చనిపోయెను. వీరహృదయము గల అంగన అమానుషము జరుగుట భరింపలేదు అగుటనే కదా నెలలునిండిన చూలాలై యున్నందున తన్ను తెగటార్చ జంకిన సరసారాయని కాదని తనకు తానై పొడుచుకొని రమణమ్మ మృతి నొందినది.

రమణమ్మ వీరహృదయమును యథార్థిని వివరించుటకుగాని ఆమె మానసంరక్షణ ప్రియత్వమును ఉచితీరిని వర్ణించుటకు గాని వాఙ్మయమునకు తగినశక్తిలేదు అంధ్రకీర్తికి కల్పాంతమువరకు రక్షణదేవతలై వెలయుగల అంధ్ర రమణీమణులలో వీరనారి, మానవతీయైన రమణమ్మ ఎన్నఁగిగది.

—“అంధ్ర రమణీమణుల” నుండి.

వి వి ధ వి ష య ము లు

స్త్రీలు — అందం.

అనీ టాలూన్ అను సాక్షాత్త స్త్రీ యిట్లు వ్రాసి యున్నది:—

స్త్రీల జీవితం జయప్రదం కావటానికి అందం అవసరం లేదు. అందానికి విలువ వుంది. లేదనకు, కాని తెలివి గుణముల పొందిక లేని అందం శూన్యం.

తమ దుస్తుల్ని తయారు చేయించడంలో, శృంగారంను గాని అందం తెచ్చి పెట్టుకొనడంలో స్త్రీలిఖదు ప్రయత్నిస్తున్నట్లు, ఏకాలంలోను యే స్త్రీలు ప్రయత్నం చేయలే, మితిలేని ధనం వ్యయం చేస్తూ మితం లేకుండా కాలం వృథాపుడుకుంటున్నారు. ఎందుకు? లేని అందం తెచ్చి పెట్టుకొనడానికి. ఫలితం? స్త్రీలు తమ సాక్షాత్తని కొల్పోవడమే కాకుండా, పురుషుల్లో స్త్రీలంటే నిరక్షయం కలుగజేస్తున్నారు. అందంగా కనిపించాలని స్త్రీలు ప్రయత్నం చేస్తూ సోత పుట్టిస్తున్నారు తలకాయమీద వెండుక్ కడిలై వెంటనే అద్దం దువ్వెన్నా కావాలి. ఫేస్ పవుడర్ల సంగతి చెప్పనే అక్కర్లేదు ఎంతవరకు తమను తాము ఆలంకరించుకుంటూ స్వార్థపరులవుతున్నారు కాని, తమ భర్తలికి గాని తమ స్నేహితురాండ్రుకీ గాని యిహపానమార్పడం లేదు.

నిజంగా అందరూ అందరే స్త్రీ యెటువంటిది? తన పైమెరుగులకు బియ్యిచ్చిపని స్త్రీనే ప్రేమించు అంతా ఆదరిస్తుంది. కురూపులుగావుండి ప్రేమింప చేయించుకుంటూ హాయిగా సంతారం గడిపే స్త్రీలు చాల మంది వున్నారు.

నాకొక స్నేహితురాలువుంది. కొలదిపాటి సొంగర్యం కలదే. పైమెరుగులు పెట్టుకొటానికి ప్రయత్నించుంది. నలుగురిలోకి వెళ్ళేటప్పుడు పటాబోపతిగా గుస్తులు వేసుకోదు. ముఖానికి పవుడరు రాచుకోదు. తినను గురించే ఆలోచించుకోదు. కనుకనే అటువంటి స్త్రీకి యితరుల మేలునుగురించి ఆలోచించటానికి సావకశం వుంటుంది నలుగురు ఆదరిస్తూ ముడను.

ఈ నూతన అందాలతో మనుష్యుల కళ్ళు చిల్లులు పడుతున్నాయి. లాఫల లాటారం వారికి గ్రాహ్యం అయిపోయింది.

జనవరి 1988

ఇంకేకాకుండా యీ అందం సాధించటంలో స్త్రీలు అస్సాధ్యంగా మాట్లాడుకునే శక్తిని పోగొట్టుకుంటున్నారు. ఏపురుషుడైనా తన భార్యను తీసుకొనితెళ్ళి నలుగురులూ కూర్చున్నప్పుడు భార్యను కలకరిస్తే “అవును” అను మాడక్షగాలు తప్ప ఆమె నోటనుంచి రెండో ముక్కురాదు. ఆమాడక్షగాలుకూడ అతినిర్లక్ష్యంగా వుచ్చరింపబడతాయి నలుగురులో వున్నప్పుడు తిన్ని నలుగురు యెట్లా చూస్తున్నారని స్త్రీ ఆలోచిస్తోంది కాని తాను మాట్లాడి యెంత పెగటుగ వుండేది ఆలోచించటం లేదు. సీతాశోక విజయవరే మెరిసే స్త్రీకి భర్త దొరకడం వస్తే, సామాన్య స్త్రీకి తెలివైన స్త్రీకి భర్త దొరకడం కేలిక. పైమెరుపులు మెరిపించే స్త్రీని మోపించే వారుంటారు కాని పెండ్లి చేసుకునే వారుండరు. ఇటువంటి స్త్రీలను చాలమందినే నెరుగున్నారు. కనుకనే వివేకులగు పురుషులు సామాన్య స్త్రీలని పెండ్లాడుతున్నారు. సామాన్య స్త్రీ భర్తను నుఖపెట్టడానికి తన తెలివి తేటలని వుపయోగిస్తుంది కాని, పైచెప్పిన స్త్రీ అందాన్ని ఆరాధించటానికి మాత్రమే వినియోగిస్తుంది. అందంగా స్త్రీ యితరులను ఆకర్షించటానికి ప్రయత్నించదు. తనను చూచి తానే తృప్తిపొందుతోంది కురూపియైన స్త్రీ యితరులను ఆకర్షించటానికి తెలివి తేటలని వినియోగిస్తే తన కీలమును నడవడిని భద్రపరచుకొంటోంది.

ఏడుగ్లా మూడండి. తళతళామెరిసే రకరకాల చీరలు ధరించి అందంలో ఒకరినొకరు మించాలనుకొనేవాళ్ళే. ఈ రంగు రంగు ముస్తోంటే కొంతకాల మయ్యేసరికి కళ్ళు రంగుబేధం కనిపెట్టలేని స్థితిలోనికి వచ్చి తీరుతాయి

అందం కోరదగినదే, అందానికి పాటుబడే స్త్రీకి అందంమానిమే ఆధారం. వేరు ఆధారంలేదు. బ్యాంకులో ఓవరుడ్రావునట్లు యెంత ప్రయోజనమో, యిటువంటి అందంవల్లనూ అంతే ప్రయోజనం.

ప్రార్థన:— స్త్రీ జయప్రదం కావటానికి అందం వినియోగపడుతుంది. అందం యితరులని ఆకర్షిస్తుంది. కాని కీలము లేదే నిష్ప్రయోజనం. పైమెరుగునుబట్టి స్త్రీని రాబట్టుకనే వారుంటారు కాని, అటువంటి స్త్రీని నిలుపుకొనేవారు అరుదు.

ఇంత మాత్రముచేత స్త్రీ అనాగతులై మూలపడి పుండాలని వాటిపొయిం కాదు. సాధ్యమయినంత వరకు స్త్రీ సాందర్యాన్ని కలుగ జేసుకొనలసిందే. యే కొలదిపాటి సాందర్యమయినా స్త్రీకి లభిస్తే, రాత్రి పగళ్లు వాస్తే దిద్దుకొంటూంటే ప్రయోజనం లేదు. కాని తన తెలివితేటకిని శిలాన్ని పగిలబెట్టించి అక్కడే యంగా పుండదం శ్రేయస్కరించి.

భోజనంచేస్తూంటే స్త్రీలు తమ సంభాషణ శా.తా. తమ ముఖాల్ని గురించి, తమ ఆభరణాలిని గురించి, తమ దుస్తులినిగురించి, యితరుల అందవికారాన్ని గురించి మాత్రమే చర్చచేస్తుంటారు. వాగితో మాట్లాడేవారు మాడ శే న ప పు డ ర్లు దుస్తులు మున్నగు అలంకార కాస్త్రాల్లో పట్టుభద్రులుకానిచో లాభంలేదు. ఇటు వంటి స్త్రీలు, కాము తెలుసుకోలేకప్పటికి సోతపుట్టించు వారుగా నున్నారు.

మద్యాన్ ఆయవ్యయములు.

సంవత్సరము.	అదాయము.	ఖర్చు
	కోట్లలో.	కోట్లలో.
1920—21	15.87	1.74
1926—27	17.39	14.72
1927—28 వైశాఖ		
యెస్టి మేటు	16.7623	17.4753
1928—29 బడెటు		
యెస్టి మేటు	16.9733	17.4753
1928—29 క నష్టం	50.20 లక్షలు.	

విధవావివాహక నిహాయక నభ.

1927 సం॥ లో భారతదేశముం దంతటను మొత్తము మీద 4205 వితంతు వివాహములు జరిగెను.

1, కానావర్ణములక్రింద — బ్రాహ్మణులు (739) క్షత్రియులు (629) ఆరోరాలు (357) కాయస్థులు (189) రాజపుత్రులు (364) వైశ్యులు (632) సిక్కులు (402) యితర వర్ణములు (894) మొత్తము (4206)

2, రాష్ట్రములక్రింద:— పంజాబు, శక్తిమోతర జరిహద్దు రాష్ట్రములు (1731) డిల్లీ (77) సింధు (3) సంయుక్త రాష్ట్రములు (1082) బెంగాలు (807) బీహారు

ఒరిస్సా (82) మద్రాసు (48) మధ్యరాష్ట్రములు (107) ఆస్సాము (58) బొంబాయి (18) రాజపుత్రస్థానము (165) హైదరాబాదు (21) మొత్తము (4206)

ఇండియా బడ్జెటు

1928 - 29 మొత్తపు రాసు డి 1,32,23,00,000
ఖర్చు 5,29,60,00,000 అందుచే 268 లక్షలు నిలవ యుండును.

నైవ్యపు ఖర్చు.

1921—22 100కి ముప్పటివరకు యింక నిరపు నైవి: వ్యయము నీదిగువను దలుపుచున్నాము.

1921—22	69.81 కోట్ల రూ॥
1922—23	65.27 "
1923—24	56.23 "
1924—25	55.63 "
1925—26	56.00 "
1926—27	55.97 "
1927—28	54.92 "
1928—29	55.10 "

హిందు దేశపు ఋణము.

1923	878.00 కోట్ల రూ॥
1924	914.83 "
1925	956.11 "
1926	969.40 "
1927	975.60 "
1928	991.61 "

బర్మాలో హత్యలు.

బర్మాలో జరుగుచున్న హత్యలు యేరాజధాని యందును జరుగుటలేదు. 1925 లో 1151 యను 1926 లో 1130, 1927 లో 1168 న్ని జరిగియున్నవి. కడవిన మూడేండ్లలో 3670 హత్యలు జరిగినవి. ఈ హత్యలలో చాలభాగము "డా" అనే ఒక విధమయిన కాకువలన జరుగుచుండుటచేత దీని వాడుకకై కొన్ని నిషేధము లేర్పరుపబడినవి.

ప్రపంచ నౌకా వ్యాపారము.

దేశము	టన్నుల నౌకలు.
ఇంగ్లాండు	19,309,000
అమెరికా సంయుక్తరాష్ట్రములు	14,870,000
హిందూదేశము	172,000
చిలి	162,000
టర్కీ	150,000
జాపాన్	124,000

శ్రేణు మార్పిడి.

ఈయన మొత్త మొత్త రషియాదేశములలో మరణించినా, ఈయన అంగ్లదేశమును, పార్లమెంటు సభ్యుడు. లిబర్ట్యుల్ లో లేడిఅప్టరు ఉపన్యసించుచుండగా తరచు ప్రశ్నలు చేయుచు నాటకము కలుగ చేయుచుండెనట. అప్పుడామె సహింపకాలక యాగ్రహముతో “రషియాను పొమ్ము” అని అరచినదట. రైలు ఖర్చు వగైరాలు యిచ్చిన కెళ్ళదనని మార్పిడి ప్రత్యుత్తర మిచ్చుగా నీవిధ

మునవైనను పీడ వదలిపోవునని అందుల కామె సమ్మతిం చెను అప్పటినుంచి మార్పిడిగారు రషియాలోనే తని పాటులు చేసికొనుచు కాలము గడుపుచుండెనట.

మంతుల ఖర్చులు.

1926 నవంబరు మొదలు 1928 ఫిబ్రవరివరకు మద్రాస్ లో ముగ్గురు మంతులును యీక్రింది విధముగ ప్రయాణపు ఖర్చులను తీసికొనిరి

పేరు	ఈ ప్రయాణములలో ప్రయాణపు తిరిగిన మొత్తము ఖర్చు
డాక్టరు నుబ్బరాయన్	16,527 11540-15-3
రింగ్ నాథ మొదలియార్	19,911 5,720-6-6
ఆనంగ్యస్వామి మొదలియార్	12,566 10,098-4-9

వలూరు తాలూకా పోర్టు యెన్నికలు.

పై యెన్నిక లచిరకాలములో జరుగనున్నవి. 17 స్థానములకు మొత్తమున 103 అధ్యర్థులు పోటీ చేయు చున్నారు

పరవనిత

అలసాటి కామేశ్వరరావుగారు.

సీ॥ యాజ్ఞసేనీసాధ్వీ నాత్మజకీర్తిదాఁ

గోరు కీచకుఁడెంత గొప్పవడసె?

దంభాళి ధరియించు జంభారి గౌతము

కాంతఁ గాంక్షించి యే ఘనతఁగాంచె?

ననుజు దారామణి నాత్మగోరిన కూర్మిఁ

డవ్వాలి యెంత సౌఖ్యంబుఁజెందె?

కాంతారమున రాము కాంతామణిఁగొని ద

శాన్యుఁ డేసాటి రాజ్యంబునేలె?

గీ॥ నలబలాఁతాతి జాయుక్ హృదంతమగుదుఁ

గోరు నహుషుం డదెంత తాఁగొనియె యశము?

ద్రావిడింగోరి యేమి సైంధవుఁడు బ్రదికె?

పరవనితఁగోత నేమి లాభము లభించు?

“అనందలహరి” నుండి.

ఆంధ్రభారతి.

(భవిష్యే ఉమామహేశ్వరారావధానిని.)
 రాజరాజనరేంద్రుఁ) పూజాభిషిక్తుడౌ
 భట్టారకునకు నుద్భవము గాంచి
 మనుమసిద్ధి నృపాలు మన్ననల్ వడసిన
 తిక్కన్నవలన ను తేజమంది
 సర్వమహి భృచ్చాస్థాన సంహారియౌ
 శ్రీనాథ కవి యశస్సీమ నడుపఁ
 దమని పెద్దన్న బోధలచేతఁ బ్రోడవై
 శ్రీకృష్ణరాయల చెట్లవట్టి
 మఱియు సత్కవి పూజల మాన్యవగుచు
 మధ్య కొన్నాళ్లు లేకున్న మానెగాని
 మఱల నాంధ్రుల యభివృద్ధి నరయుచుంటి
 వాంధ్ర భారతీ! వందనం బందుకొనుము.

(సునర్ల రామమూర్తిగారు.)

ఆంధ్రభాషాభివృద్ధి ము- ఖ్యాతయంబు
 భారతీదేవి పాదసే- వాప్యతంబు
 ఆంధ్రభారతి యనుపేరు - ననువు పఱువ
 బత్రికారాజమా! వృద్ధి - బడయుమమ్మ.
 నిండెనువత్సరద్యయమునీకుమ దంబదిపాతకాళికౌ
 నిండె, ననుస్తరాష్ట్రముల - నీదుయశంబు
 ప్రచార వైఖిక
 నిండె, మహాకవీశ్వరు ల - నేకులు వ్రాసెడి
 వ్యాసరాజశో
 నిండెన భావనంవదలు; - నిండక యుండునె
 లోటుపాలు లే
 ముండిన భాషయందున జ - యొన్నతి నీవు
 వహించ భారతీ.

ఒకయెడ భావగీతికలు, - నొక్కయెడకా కడు
 సాంపు నింపు లౌ
 కిక జనవర్తనంబు పరి - కింపగజేసెడి చిత్ర)
 గాధ. లిం
 కొకయెడ హృద్యపద్య సర - సోచిత కా
 వ్యవినూత్న వైఖరుల
 నకలగునాంబులకా గని ర - సజ్జలు మెత్తుగు
 నిన్ను భారతీ!

(ఆంధ్ర) శేషగిరిరావుగారు.)

ఆర్యా,
 వందనములు.

విశేష వ్యయ ప్రయత్నల కోర్చి రెండు
 సంవత్సరములుగా మీరు ప్రయత్నించుచున్న
 "ఆంధ్ర భారతి" క్రిమములప్పక నేను చూ
 చుచున్నాను. నవీనాంధ్ర సారస్వతమున నన
 లెత్తిన చిన్నకథలు మీరు ప్రాధాన్యమిచ్చి
 బోధితమును పాటించుచున్నారు. 'నిజమైన
 ప్రేమ' అనునది, 'ఆంధ్రభారతి' తెలుగుదేశ
 మునకు ప్రసాదించిన కథలలో తలమానిక మన
 దగినది. అట్టికథలు మఱికొన్ని శేషాద్రీరమణ
 కవులు, 'ఆంధ్రభారతి' కిచ్చునట్లు చేయుట
 మీపధి. 'కవిత్వాచిత' మొదలైన ఉదీర్ణ రసా
 స్వితములగు ఖండకావ్యములు మీపత్రికకు
 సచ్చిన సొమ్ములు. 'కవిత్వపు ట్యాషను'
 మున్నగు హాస్యరసాత్మక వ్యాసములు ప్రత్యేక
 ప్రకృతక పాత్రములు. ఆంధ్ర సారస్వత చరి
 త్రమున నిదియొక సంధియగము, పూర్వస్థా

ప్రదాయములు పూర్తిగ నడలిపోలేదు. కొత్త సాంప్రదాయములకు ఇంకను రూపేర్పడలేదు. అట్టిసంధియగమున బయలుదేరు సారస్వతము బహుళముగా నిస్సారమై యుండుట సహజము. అగుటనే 'ఆంధ్రభారతి' యందును కొన్ని అట్టి వ్యాసములు పడినవి. ఇది కాలదోషము. ఇకముందు మీరిట్టి కాలదోషమును సాధ్యమైనంతవరకు తొలగింప ప్రయత్నించుట మంచిది.

మఱియొక మనవి. గ్రంథ విమర్శనముల విషయమున మీరు ఎక్కువశ్రద్ధ పూనవలయును. సాశ్వాత్యదేశములందు గ్రంథ విమర్శనము ప్రత్యేక మొక కళగా ఎట్లు పరిణతి చెందియున్నదో మీరెరుగనిది కాదు. సాధారణముగ మనలో ఉత్తమ సచిత్రమాసత్రికలు కూడ విమర్శనార్థము వచ్చిన గ్రంథములను వందనములతో అందుకొని పిచ్చుట మూగి నోముపట్టును. ఇది మిక్కిలి గర్వమైన విషయము. కూలంకషమైన విమర్శనలు వెల్వడిన కాని సారస్వతమున నిగ్గుతేలదు; కవికుమారులకు ప్రోత్సాహము కల్గదు. ఉపజ్ఞుల గ్రంథ విమర్శనములు ప్రచురించుటలో తోటి తెనుగు ప్రతికర్తలు 'ఆంధ్రభారతి' మార్గదర్శిని అగు గాక! ఇతరపత్రికలనుండి ఎన్నలేని వ్యాసముల సంగ్రహించి ప్రచురించు పద్ధతి అవలంబించుట బాగు.

పత్రికా పతనాభిలాష లేని ఆంధ్ర ప్రజల నిరాదరణము పాటించక, ఉపజ్ఞలేని విశేషుల ఒత్తిడిని లెక్కనీయక 'ఆంధ్రభారతి' చిరకాలమువర్ధిల్లి ఆంధ్రపత్రికా భాండారమున ఉచిత సాన మలంకరించుగాక!

౪

(శ్రీమతి రాజేశ్వరిగారు ఆ || గీ || సా ||)

ఉ॥ “ బంధువంతు చక్కనగు బాలికయున్నది;
రెండు వత్సరాల
కుండనపుక నలక కన గొంటుక;
మాటలనాడ రత్నమాల
దించును; చెప్పకొమ్మిది. చెలీ! ” యని
దేశికు లొక్కనాడు నా
ముందటఁ బ్రశ్నవేయ, “ నేదో మోసపుఁ
జిత్ర ” మటంచుఁ బల్కితిక !

కం॥ పొడుపుకథ మూలముగ నిక
బొడగఁటినితొలుత; బాంధ్రీభూమినినువలెన్
నుడువఁగల పూతచరితలు
వడఁగట్టిన లేకున్నట్టి, వాక్కల్యాణి! ||

సీ॥ ఒకవంక సంస్కృతాళి కచా నుదాస్తన్య,
మొకవంకఁ దెనుగు పాకపులేట;
ఒకత్రేవ నవ్యభావ కవిత్వరసవృష్టి,
యొకత్రేవఁ బూర్వనియు కన్యప్రే;
ఒకచాయ నత్సన్మృత కథా వినిర్మాణ,
మొకచాయ ' నవలీకా ' ప్రకరసిద్ధి;
ఒకచక్క హాస్యరసోజ్జ్వలన విధాన
మొకచక్క ను విమర్శకౌక్తి ఫక్తి;
నకలరీతుల భాషా విశారదులఁ,
బామరులకును ధ్యేయనై పరగినాపు—
ఆంధ్రభారతి! అక్షయమైన కీర్తిః
ప్రభవమందితివమ్మ, యీవిభవమెనఁగ !

సీ॥ పల్కుచోఁ బ్రతిపద ప్రస్థల న్నధుర నీ
వంతి కోగ్గులఁ దేలింతు వీపు;
వాడుచో భావాలవనమారుతాందోళి
తాంతరంగములఁ గల్పింతువీపు;
హసింపుచో పిషాదాభీల జలద పా
ళిని హాస్యవృష్టి వర్షింతువీపు;

బోధించుచో వక్కబుద్ధి నీడితులకు
విమలవధంబుఁ జూపింతుపీవు;
వలుకు వలుకున నమృతంబు వెలికిజమ్ము
పాటపాటకు మెయి గగుర్పాటు పొడుము;
నవ్వునవ్వున పువ్వులు నివ్వటిల్లు;
నాంధ్రభారతి! నీవాజ్ఞపఠంబునందు ||

కం॥ "మీపత్రిక రసకూపన
మీపత్రిక"యనుచుబుధులు మెచ్చ, నలుగురు
మ్మా! పత్రికావతంసము!
శ్రీపతి కరుణామృతాభిషి క్షనుతిగుణె||

౫

(పురిపండా అప్పలస్వామిగారు)

ఆంధ్రభారతి రెండు సంవత్సరములనుండి
కన్నరచుచున్న క్రమాభివృద్ధి సంతృప్తికరముగ
నున్నది. సుపాదకులగు శ్రీయుత రామారావు
గారి కృషి ప్రశంసనీయుము. విద్యార్థులచే
వాఁయఁబడిన మరొకరములగు కథలు, హృ
ద్యములగు ఖండకావ్యములు, గమనింపఁదగిన
విమర్శనలు మొదలగునవి కలిగి ఆంధ్రుల నల
రించు ఆంధ్రభారతి మన్నింపఁదగినది; పూజంపఁ
దగినది. యువకులకు ఆంధ్రభారతి కలిగించిన
ప్రోత్సాహ మమితము. ఆంధ్రభారతి ఆంధ్ర
వికాసమునకు సాయపడి, సవవిజ్ఞాన మరీచికల
నలుగడల వెదజల్లుచు నిట్లే చిరస్థాయిగ వర్ధిల్లు
నని ఆశించుచున్నాను.

౬

(బుల సు వేంకటరమణశర్మగారు.)

త్వత్కీర్తిచంద్రికా ధ్యానసూక్తంబులే
విఖ్యాత పూజన - విధులుగాఁగ,

త్వచ్ఛిక్షణాత్త వి జ్ఞాన రేఖరూప చం
దననుదే సురభి చం, దనముగాఁగ
గృత్ జ్వాల నిర్మల - తా వ్య క్తహృదయ కు
సుమము నద్విమల కు - సుమముగాఁగ
త్వద్భక్తి తత్పరాతా వాక్త విజ్ఞాన
సంపదకాన్మల - సమముగాఁగ,

గీ॥ అఖల పూజా విధానమ్మ, సన్నదీయ
మానసికరూపముగ, గూర్చి - మహితభక్తి
జేము నత్కారలేఖలు, చేకొనంగ
వేసుచుంటి నిన్నిదే, ములవాణి!

తున్నెద రుంకిత్యతి గడు కు, తూహలతు

జనుదెంచుచుండ, వే

గమ్ము మరంద సంతృప్తి, కైరవమల్

గొని భృంగరాజమున్

దమ్ములపైకిఁ దోలుచును, దారతఁ

గూర్చి, దీనినమ్మ! గ

కొమ్మదె! ఉత్పలనజము - కోమలవర్ణ

విరాజతఁబోగి||

అలికుల మెల్ల పుష్పగన

మానియడంచుఁ బనిత్రతంచ లోఁ

దలచి సువర్ణ వర్ణమనఁ-

దద్దయు హాటకకాంతి నించుచున్

అలికులవైరియై యుల్,

హాయినిగొల్పి పవిత్రగంధయై

చెలఁగడి చుంకనజమాఁ-

తేసికె, జేకొను, మాంధ్రభారతి! ||

వరధనపూరితుల్ విమల, పండితవర్ణులు చేయు

జాలు నీ

వరమవత్ర పూజలను, బాలుండ నేనటు

చేయఁగల్గుదున్,

దిరముగ మానసమ్ము నొకతీరున నుంచి

రచించితి న్నికా,

కరునకు నూనెపోయెనే - కెవడి కేదాను
మాంధ్రభారతి!

2

(తులసాటి గోవర్ధన గావుగాన)

కొంతకాలము పేరుగడిగిని ఆపుచు నానిం
పంబడిన 'అంధభారతి' మఱుల భాసాభి
మానలగు క్రీయుత త్నప్రగడ నామాగావు
పంతులుగారి ఉత్సాహముచే బునగడ్డొడ
బడి రెండు వత్సరములు పూర్తి అయ్యెను
అంధదేశ మెఱుంగును పో నుండుకర్ణాటక
నాంధ్రభారతి నవీనత్యము నానించి, సజ్జల
చిత్తవృత్తి నాకర్షించుచున్నది చాలభాగము
ప్రచురితమయిన గద్య పద్య వ్యాసము లానంద
మును గూర్చినవి. సంగురొత్పల్లమును వెల్ల
డించు కల్పనాకథలగుడగపల్లనంపాదములు
చేయు రాచకేయ వివర్ధనములు వారి సాను
కూల పక్షా చమత్కరించి చాటింగినవి. కవి
కుమారుల గీతికాలాన కంఠధర్మము, వెమ్మ
కుల సుక్తితత్వాది అనోస్థిరత్యమును, అంధ
భారతి స్వక్తికరించినది మానవజాతి బెర్త
పెద్ద నవలలుగాని, నాటకముగాని ప్రచురిం
చుట అనవసరమని నోచెడిని. అవి ప్రత్యేకించి
పుస్తకముల రూపమున బ్రకటింపవచ్చును.
కొన్ని పుటల విస్త్రుతయోజనమున నటులు
విచ్చించుటకంటె విస్తృత కవిశేఖరుల గూర్చి
గాని, చరిత్రాత్మకముగు భాసనస్థానిక చరిత్రల
గూర్చిగాని వ్యాసములు విచ్చించి ప్రచురించుట
సమంజసము. కొన్నిదినాల క్రిందట 'అంధ'

నర్వప్రము" పూసనాటి రాజుల పూర్వోక్తమును
వెల్లడించినది. ఆయాధ్యమము 'అంధభారతి'
గూడ నేడచిన చిరస్థాయియగు నావకారము
భావము చేయగలదు.

అంధభారతి కవులనోట విహరించుచున్నంత
వఱకు 'అంధభారతి' అంధదేశము దపూ
ర్యపు కన్నా ఎద్దముల పట్టునాటి!

ప్ర

(శ్రీకర్ణాటక కుటుంబశాస్త్రిగారు.)

నింజి రెండు డు, నీ భుజాదండమందు
అంధభారతి! నుకవి గాఢుకవచోవి
పంచికాదండమును నహియించి యుండి.
నాటినుండియు మా తెన్ను నాటివారి
నాటలన, వీణమీటుచు చాలుచుండి
వంక జోనుచుమ్మ, మా అభినుదవముల

(మామిశ్రీలు చూసిన ఆదరమునకు గృతజ్ఞు
లము నాగు సూచించిన మార్పులకు గాభించి
అంధభారతిని సాక్ష్యమైన తవరకు ఆకర్షణీయ
ముగ జేయ ప్రయత్నించెదము. ఈరోజులలో
డబ్బు ప్రధారము డబ్బునకగా నీ వ్యాసములు
వ్రాయు నాగు స్వల్పము. అట్లు ధనమును
వెచ్చించుటకు మాకు శక్తి సామర్థ్యములు
లేవు. కావున వ్యాసకర్తలుగూడ భాసానవకు
గడంగి ఉత్తమ వ్యాసములను పంపి మాకు
తోడడుగుదుగాక.)

సంపాదకుడు

1

సర్వకాల సర్వావస్థలయందునూ నేను అదంగా యుండాలని నా భావ్య కోరిక. ఏవిధం చేతనైననూ నా భార్యను ఆనందింపజేయవలయునని నా కోరిక. పని వకటైనను అది రెండు హృదయాలను వికసింపజేస్తుంది గనుక నేను సవీననాగరిక శిఖామణినిగాక తప్పిందిగాదు. ప్రతి దినము పెందలకడ నిద్రలేచి పాఠశాల కృత్యముల నెరవేర్చుకొని Toilet చేసుకొని యిత్రిబట్టల ధరించి Spectacles పెట్టుకొని 'What My dear నేను బాగున్నావా' యని మా ఆవిడ నడిగేవాడను. అది నవ్వినా యాలింగసంఘం బంధింపబడేది మే మిద్దరం అన్యోన్య ప్రేమవాహిని ప్రగ్రాయనాగములతో ప్రేమహింప నొకరి నొకరు ముద్దుపెట్టుకొనేవారు.

ఇట్లా రోజులు గడుస్తున్నాయి. పైనెంత ఖరీదుగల వస్త్రముల ధరించిననూ లోన హృదయము చవకై పోవుచుండెను. పైనెంత ఎరుకైన వస్త్రముల పెసికొనిననూ లోన హృదయము ధూళిదూసితమై పోవుచుండెను. పైనెంత అత్తన వన్నీరుల బూసికొనిననూ లోన హృదయము కుళ్ళి దుర్గంధమున జిమ్మిచుండెను. అప్పుడప్పుడు ఆవాసం పైకివచ్చి నా భార్యను భయపెట్టి 'యెందుకు మీరిట్లా దిగులుగా నున్నారు' అని ప్రశ్నింపజేసేది. ఆసమయాలలో చిటుకగవుల పెదవులపై పాతేసి రోగిని వారిం చేసాడను.

కృమముగా నా హృదయం కుళ్ళిపోయింది. దానితోపాటు నా సర్వాంగములు క్షీణింపసాగినవి. ఈస్థితిగాంచి నా యర్థాంగి చిక్కి

నగమై పోసాగింది. 'యెందుకు మీరిట్లా దిగులుగా నున్నారు' అప్రశ్న నా హృదయంలో మార్కొగిసాగింది. అప్రశ్న నా హృదయాన్ని పొడిచి పొడిచి ఊధి ప్రవాహములను జిమ్మసాగింది. ఆహా! పాప మెంత చెడ్డది.

2

అది సాయంకాలము మలయమాత తరంగము లతిమనోహరముగా తాండవమాడుచున్నవి. ఆతరంగములపై నాట్య నూడుచున్న పక్షి సతతుల కిలకిల ధ్వానములు వీచులకు వినుకొచ్చుచున్నవి. నేనూ నాభార్య మాభవ నోవర్తమాగంలో కూర్చోని ప్రకృతి చిత్రములను పరిశీలించుచున్నాము.

'చూడండి! ఆ పక్షు లెంత మనోహరంగా పాడుచున్నవో! ఆజీమూతము లెంత వడిగా ప్రయాణ మొనర్చుచున్నవో! ఆ పాంధ్యరాగ మెంత సత్కృత్యముగా నున్నదో' యని నా భార్య నాకు ప్రకృతి నైపుణ్యమును విశదీకరించుచున్నది. అన్నింటినీ నేను 'ఆహా' 'ఊ' 'అరే' యని మూడక్షరములకు మించని సమాధాన మిస్తూ లోని దుర్గంధమును గప్పి పుచ్చుచున్నాను. హృదయంలో ఘోరమగు సంగ్రామం జరుగుచున్నది.

ఆ రహస్యమును బహిరంగ పఱచెదనా? నా భార్య నన్ను దూషించునేమి ఆమె హృదయం వాడిపోవునేను. ఆమె జీవితామృతము ఒక్కమారు విషమైపోవునేమి. నా రహస్యము పెనుభూతమై ఆ విషమల దరహాస చంద్రికలను ఆముగ్ధమోహన లావణ్యమూర్తిని అనిర్బలానంద వీచి యుదంగధ్వానములను మ్రోగి వేయునేమి. వలదు, రహస్యమును బయలుపెట్ట

వలదు. పెట్టకుండినయెట్లు? నాహృదయం నాడి పోవుచున్నది. నా సర్వాంగములు గంటల కాలావధి మున్నవి నా జీవితపరిణామం వెనుదిరిగి ప్రయాణ మొనర్చుచున్నది.

ఆ సావ కార్యమెంత చెడ్డది. పోనీ చేసితిని పో! దాని విషయమయి ముహూర్త ముహూర్త ఆలోచింపనేల. ఆ కార్యము యీనూతన జీవితానందపథమున కేమి యుద్దము వచ్చినది. అబ్బ! తలచుకొనిన కొలది సంగ్రామ మతిభీకరమయి భేదావస్థలు బయల్ పడలుచున్నవి. అక్కటా! నా భార్య కవి వినబడునేమో.

ఇట్లు నా హృదయంలో రణ మతిభయంకరముగా జరుగుచున్నది సావం! నా భార్య కది యేమి తెలియును. నా ప్రయత్నములన్నియు ఆమెకు తెలియకుండుటకే.

యిటుచూడండి! మీరు కవులుగదా! యీ సాంధ్యరాగమును స్త్రీతో బోలిది యీ మేఘములను ఆమెస్వయంవరమున కరుగు ప్రభునితో బోల్చి ఒక వద్యం చెప్పండి చూస్తాం' అన్నది నా భార్య.

చేప్పి నాకవితా శక్తి నీ చిటుపెదవులపై నిడినా ముద్దులలో లీనమైపోయితి. ఇప్పుడు నేను శక్తి విహీనుడనై యున్నాను."

ఆ! యేమి పరిహాసము'

పరిహాసమో; యితిహాసమో; నీయిష్టం నీగాఢపరివర్తంగములలో నా శక్తి బంధింపబడినది. ఇక నావశము గాదని

"యేమి చమత్కారమండి" యిష్టము లేకున్న లేదని చెప్పరాదూ! యీ చమత్కారాలెందుకు?

"యేదీ నీవు చెప్పమిటి"

"చెప్పడానికి భయపడేటందుకు నేనేం పురుషుడనా! చెప్పతా చూడండి"

రాజపుత్రిక యన సాంధ్యరాగమునకు బెండ్లికేయంగ సపరాధి విభుకుచాటి నట్టి యీస్వయంవరమున కదిగో ప్రభులు పోవుచున్నారు చూడు జీమూతములుగ"

అని చెప్పి నవ్వెడి.

"ఆ! అడ కవిత్యం అంటే యిక్కేయంటుంద"ని అన్నాను.

చూడండి! నేనేం చెప్పినా మీకు నవ్వుదు' అని చిలుకున లోపలికి పోయింది. నేను నా విషణ్ణ హృదయంతో ఆమె ననుసరించాను.

3

అక్క! బావ ఆవిధంగా యుండునేమో' "యేమోనన్న! నాకేం తెలియదు చెప్పమన్నను చెప్పగు"

"అసలు మగవారంతే లేనే! యెప్పుడూ యేడుస్తూ ఉంటారు. ఏమిటో లేనిపోనిచీకాకు. కారణంలేని మనోవ్యధ. నే నేమో మంచివాడనుకొంటిని బావను"

"కాకయేమి? నోరు మూయుము. వారి కామనోవ్యధ కారణములేనిది గాదు. వారి హృదయం యేమిటో ఆందోళనకు లోనయింది. అది వారు బయట పెట్టకుడిరి."

"యేమో! మగపిల్లలులేరని చింతయేమో"

"మతి భగవంతు డీయనవ్వడు మన మేమి చేయగలము. ఉన్న అడ పిల్లను సరిగా చూచుకొనరాదా! లేనివారికై పరితపించుటకన్న ఉన్న వారితో సంతృప్తి నొందుట మంచిదిగాదా! అంత మాత్రం వారికి తెలియకపోదా."

ఇట్లు నా భార్య మరదలు మాట్లాడుకొనుచున్నారు.

ఇది యంతయు నేను గది మోవలనుండి విన్నాను.

“మఱి యెందుకో ఆనిధంగా ఉంటారు”

“ఏమి యనటానికి తోచుంటుంది. యిద మిదమని నిర్ణయించుట చాలే మైన నా తెలియజేస్తేగదా! బ్రతికినన్నాళ్ళు సంతోషంతో బ్రతికాల్సిగాని లేబోని ఆలోచనలతో జీవితశాంతిని నిర్మూల మొనర్చుకొనుటకు వారి యుద్దేశమేమో నాకు తెలియదు”

అంతట నావిషయ పరిసంగం చాలింది. మరి కొన్ని విషయములపై మాట్లాడుకొనుచున్నారు. తరువాత నేనా లోపలికి బోయి నున్నాను. నన్ను జూచి నామరదలు చిటుక్కున లోపలికిబోయింది. నేను బోయి ఒక కుర్చీ కులబడ్డాను. నా భార్య నావైపుజూచి చిటునవ్వుతో

“నేడేమైన కవిత్యం కాశానా” అన్నది.

ఆస్వస్య మొగంలో ఆహ్వాదు మధురమైన వాక్కుతో నా జీవిత రహస్యం లీనమైపోయింది. వెంటనే లేచి ఆమెను కాగిలించుకొని అనందాల్లిలో పడిపోయినాను. ఈ సమయములో నా జేబులోనుండి ఒక కాగితం కింద పడ్డది మెఱుపు మెరిసినట్లు ఆ చేవి నా యాలింగము నుండి తప్పించుకొని పోయి ఆ కాగితము తీసుకొన్నది. అందే ముండెనో!

“నాకు సంతృప్తిలేకు సంతసములేదు.

సౌఖ్యతమ మగు జీవితశాంతిలేదు

అందమా కారములు లేవు హాయిలేదు

భాగ్యములు లేవు లేదు ఆరోగ్యమైన”

అని చదువుచూ

“రంభలను మించునట్టి యర్థంగిలేదు”

అని తాను గల్పించి “యేమండీ” యీవిధంగా ఉన్నది లేవనుకుంటూ చింతపడడానికి కారణ

మేమో యున్నది” నేను మాట్లాడలేదు. కంటి నుండి రెంగు మూడు కన్నీటిబొట్లు పోలివని

“నన్నుగ... తారకిలో పోలనమ్ముజేయు

నుర్బలత్వము నన్ను నిద్దురను బోవ

సక; నిరలంబు నన్ను చింతింపజేయు”

“యిదియేకా మీ ప్రచారమునకు కారణం. ఇంకా కలన వలయునని యున్నదా యేమి? రాత్రీ యెంత పిలిచిననూ పంకకుండా నిద్ర బోయితిరో” యని విమర్శించి తన సహజమైన మధురకంఠస్వరముతో

“నాకు మంచులను వలదు పాణిమ్ముపైన

యిచ్చనశియించె; జీతామృతము సంత

ద్రావితిని నేను నాయెల ప్రాయముననె

యిపుడు ప్రాణమ్ముబోయిన నేమి కొదువ.”

యీ చివర రెండు పాదములు జదివేటప్పటికి నాకు దుఃఖం అవరమితం అయింది. చివరపాదం జదివి నా భార్య కంటతడి పెట్టింది. వెంటనే ఆమె నేత్రముల తుడిచి,

“పిచ్చిదానా! నవ్వులకు పోసిన దానికై విచారింపనేల? చాలు యిదేనా నీధైర్యము” అని ఓదార్చితిని. రెండు మూడు నిట్టూర్పులు విడిచి ఆమె గది వదలిపోయినది. ఫీ. ఫీ. జీవిత మెంత అసాధ్యమయినది

4

చెప్పడను. నారహస్యమును బయల్ పర చెడను. నా హృదయాందోళనమును నిర్మూల మొనర్చుకొందును. ఆమె నన్ను మన్నింపదా? నే జేసిన తప్పేమున్నది. యేమొ; మన్నింపకుం డినయెట్లు? చేయకుండిన అపనియే! ఆ! భయం కరము. అబ్బ! యీహృదయ మెంతటి మనో వ్యధకు లోనయినది. పాపుల కీయవన సహజము

గదా! ఛీ! యెటులయినను చెప్పటయే మంచిది.

ఈ విధముగా నేను తలపోసి నా గదిలోనికి వెళ్ళితిని. నా భార్య 'ఉత్తరరామాయణము' దీసి చదువుచుండెను. నేను జోయి ఆమె పాదములపై బడి "దేవీ! క్షమించుము" అని యేడ్చితిని.

"అ! యేమి యీ ప్రశ్నయము. లేవండ"ని నన్ను లేవదీసి తన పమిటచెబుగునో నాకండ్లుతుడిచి "యీ విధముగా యుంటిరేమి?" అని ప్రశ్నించినది. నా హృదయం దడదడా కొట్టుకొనసాగింది.

"యేమిటీవని. ఈ విధముగా నుండుటకు కారణమేమి?" యీ ప్రశ్ననా భార్య నన్ను నేకసారు లడిగినది. ఆ ప్రశ్నకు ప్రత్యుత్తరం నా హృదయంలో ఒక పత్రముపై వ్రాసియుంటిని అది చదువుటకు నాకు వశముగాదు. ఆ పత్రమును గోసి నా భార్య హస్తములయందుంచి చదువమనెదను. ఆ! హృదయం పోలిపోదా! హృదయమునుండి పత్రమును గోసిన రుధిర ప్రవాహములు బయలుదేరవా! అవి నాదేవిని భయపెట్టవా! విధివిధానమునకు భయమేల?"

"యేమి చెప్పరా! మీదుఃఖమునకు కారణమేమి? మా తలిదండ్రులు బాగుండిరా? మన బంధువులు సురక్షితముగా నుండిరా? యేమిటీ దుఃఖమునకు కారణము" అని నా భార్య అడిగినది.

"అందరును సుఖముగా యున్నారు."

"మఱియీ విధముగా నుండుటకు కారణమేమి?"

నేను మాటాడలేదు. ఆ ప్రశ్న జలధారా ప్రవాహములు బయలుదేరినవి. యెట్ట కేలకు నాశక్తిసంతయు నుపయోగించి,

"దేవీ! నేకాక ప్రశ్నవేచెదను. సమాధానమిమ్ము! వాడిపోయిన పుష్పమును గ్రహించెదవా? లేక వికసింపచున్న పుష్పమును గ్రహించెదవా?"

"యేమిటీ వెట్టి ప్రశ్న. వాడిపోయిన పుష్పమును గ్రహించు స్త్రీ యున్నదా?"

"స్త్రీ యున్నదా" యని నా భార్య నందేహము. ఈ వాడిన హృదయము నేల గ్రహించినదో! పాపము! ఆమె కేమి తెలియును. నేను గుర్తొడుదను. వాంతగుడను. నాకు యేడుపు హెచ్చినది. యిక దాచక చెప్పవలయునని,

"దేవీ! నన్ను క్షమించరా—"

"యేమిటీ వెట్టి క్షమాపణలు. నా కేమియు తెలియకున్నది."

"ఆ! యెట్లు తెలియును?"

"చెప్పురా?"

"సఖీ! యిక చెప్పెదను వినుము. నాకు పిన్నవయస్సు; తుచ్చ సుఖాభిలాష అరిమితం. అందుమూలము—"

"మూలమున?"

"మూలముననా!—చెప్పజాలను—ఒక స్త్రీని దొంగతనముగా వివాహమాడి—నా భార్య కఃపించినది

'వివాహమాడితిని' అని పూర్తిచేసి యేడుపు ప్రారంభించితిని.

నా భార్య కన్నులెర్రనైనది. హృదయాం దోళనా నిన్వసంబులు భేదాన్వయములై నన్ను భయపెట్టినవి. సర్వాంగములు నాస్వాధీనమునండి తప్పిపోయినవి. నా భార్య యేడుపు ప్రారంభించినది. గద్గదస్వరముతో

"ఆమె యెచ్చటనున్నది?"

"పరలోకమున—"

“అ! మరణించినదా! యెవ్వడు”

“నిన్ను వివాహ మాడిన రెండు సంవత్సరములకు”

“నీ వామెను హృదయ పూర్వకముగా ప్రేమించితివా”

“ఏమి ప్రశ్న వైచినది? నా హృదయం దగ్గమయింది.”

‘దేవీ! ప్రేమింపలేదు, అజ్ఞానముతో ఆమెను వివాహమాడితిని. తరువాత నిన్ను ప్రేమించితిని. నీ కారహస్యం తెలియునేమో యని యామెకు వశమైతిని. క్రమముగా నాకు భయమెక్కువై నది. యేమిషములో నీ కారహస్యమును ఆమె బయల్ బడుదునో యని తికమకలుబడి యెట్టకేలకు—’

‘యేమి చేసితిరి’

‘చెప్పజాలను’

‘తుదముట్టిందితిరా!’

నా భార్య గ్రహించినది. ఆమె ప్రశ్నయొక్కతీ దాల్చి,

‘యేమి పనిచేసితిరి మీరు మా సంపులు గాదా! మీరక్తము విషపూరితమైనదా?’

‘దేవీ! అన్నియు నీకొరకే’

‘అహ! ప్రేమ యెంత చెడ్డది. ఈ ప్రేమ యెన్ని దుష్కార్యముల చేయించుచున్నది. ప్రేమా! నీకు భయములేదా? దయలేదా! మృదుత్వములేదా! — మఱి ఆమెకు పిల్ల లేవరయినా యుండిరా?’

‘ఉండిరి. ఒక కుమారుడు గలడు’

‘వేగమే పోయి అపిల్లవానిని గ్రహించి మన విధ్యుక్తధర్మమును నెరవేర్చెదమురమ్ము. ఇక నూతన జీవితమును స్థాపించి శాంతముగా జీవయాత్రను ముగించెదము; రమ్ము.’

అహ! నేను ధన్యుడను. మేఘములు విచ్చి పోయి చంద్రకాంతులు నలుదెసల ప్రసరింపజేసినవి.

నల్లమబ్బలు.

కురిచెల్లపాటి కోటయ్యగారు.

అభివీధి చరణ్ణేచరాళిఫాల

భాగ ఘర్మాంబు పూరంబుఁ బడను పఱచి
విరహమును బాపు చలువతెమ్మెర విధాన
నేల సృజయింప లేకపోయితిని నాధ?

శరణి నమలు నీల ప్రశాంత గగన

సీమనర్తించి, తిమిరరాశిని గలంచు
ప్రాప్తపక్ష్యాభి విద్యుత్ప్రభలుగ నన్ను
నేల సృజయింపలేక పోయితిని నాధ?

ప్రేమిమలానంద గాగ సంభరితముగురు

మంజుల విలాస భావసంపదల నొలుకు
అకలుషితమైన కావ్యకవ్యకనుగాఁగ
నేల సృజయింప లేకపోయితిని నాధ?

పూర్ణ చికితి కుసుమ సముఖముజేరి

అభులుత్రావ, సుమపరాగ మిళితముగురు
నవనిజారు మరంద బిందువుగనైన
నేల సృజయింప లేక పోయితిని నాధ?

మహారాష్ట్రస్థాతంత్రము.

హరనాథుని పుణితమైన వీరభూజ యను నాటకము ననుసరించి వ్రాయబడినది.

కేతవరపు రామకృష్ణకృత్రిగారు.

రంగ:- సాందర్యమే కాక వాఙ్మధుర్యము మనము నాకర్షించుచున్నది. ఈవనిత యెవనికి భార్యయైయుండునో వానిజన్మము సార్థకము. మొత్తముమీఁద నేను దుస్సాహసమైనకార్యముఁ జేయుచుంటిని. మృగ తృప్తలనుజూచి జలమని భ్రమించి యీవిధముగ రంగమహాబునకు వచ్చుచుఁ బోవుచుంటిని. ఘాదుషాయొక్క యుద్యోగీయ లెవ్వరు కూచినను నాతల తెగిపోవును. ఇంక నీరాకను గట్టి పెట్టెదను.

(నేవకునితో ఔరంగజేబు వచ్చుచుండును.)

(కూచి) అయినది నేటితో రాజ్యాళ జీవితాళ లెండు వంతరించినవి. న్వయముగఁ జక్రవర్తియే వచ్చుచున్నాఁడు.

ఔరంగ:- (నవ్వింటి) అవిధేయుఁడా! నీవీరంగమహాలులోని కేలవచ్చితివి.

రంగ:- జహాన్నా! నేవకుఁ డిప్రశ్నకు సమాధానముసంగఁజాలడు.

ఔరంగ:- నాయాజ్ఞను దిరస్కరించినవానికి జీవితములేదు.

రంగ:- ఉరిశిక్షను విధింపుడు భరించెదను. అంతియేగాని కారణము చెప్పజాలను. నాకు మేరొక దుర్బుద్ధి లేదు. నేను హుజూనున కవకారము జేయలేదు.

ఔరంగ:- రంగనాథా! నీయందు నా కిదివరకు గౌరవముండెను. దానిని నీవు నిలువఁబెట్టుకొనఁజాలక పోయితివి నీవందుల కర్హుఁడవు కావని నిశ్చయించితిని ఓరీ, నేవకా! వీనిం గొనిపోయి చెరసాలలోఁ బడ వేయుము.

(అందరు వెళ్ళుదురు.)

(జహానారా - సర్దూ ఇవ్వరు ప్రవేశింతురు.)

సర్దూ:- రాజకుమారి! చాటుననుండి నేవంతయు జూచితిని. ఈ నిర్భాగ్యురాలికి మేరొక దిక్కులేదు. నాయాళలన్నియు వమ్మయ్యెను. రేపీపాటికి నాభర్త కురిశిక్ష విధింతురు. తల్లీ! నాకు భర్తృభిక్ష నొసంగుము. నీవిడ్డవంటి దానను నాపతి యీవిషయమున నిరవరాధి. విలంతుడక ననుభవించఁజాలను.

జహా:- సర్దూ! నారక్తమునొసంగియైన నీభర్తను రక్షింపఁ బ్రయత్నింతును. కాని ఘాదుషా నా కనుకూలుఁడు కాడు. నేనిప్పుడు రంగమహాలునఁ జేరునకుమాత్రమే యజమానురాలనుకాని యిందలి శునకముకన్న నా జీవితము నికృష్టమైనది. ఘాదుషాయొక్క ఆజ్ఞ అప్పుడే నలుదిశల వ్యాపించియుండును.

సర్దూ:- నాకు దిక్కులేదా! నానాధుడే! నా జీవిత సర్వస్వమే! ఎట్లూరకుండ గలను, శుక్తించెదను. పాటుపడి నా ప్రాణముల

నొసంగి నా స్వామి నుద్ధరింతును. లేకున్న
జీతమున కిదియే తుది. రాజ కుమారి!
సెలవొసంగుము. (నిష్క్రమించును)
జహా:- ఓదయామయా! భగవంతుడా! నన్నేల
రాజ కుమారికనుగా వృష్టించితివి?
(నిష్క్రమించును.)

—♦ రెండవ రంగము ♦—

కాళీ మందిరము.

(కాళీపతిమ కెదురుగ రాజాగారును దును స్త్రీయును
నిలువబడి యుండును)

రాజా:- జగజ్జనీ! కాళీ! సదీనద పర్వత
వృక్షాది సమస్తపదార్థ సమేతమైన యీ
బ్రహ్మాండమందంతటను నీ స్వరూపమే
ప్రకాశించుచున్నది. నీ సత్త్వ సన్నోహసకర
మైన మాయచే లోకమంతయు మోహిత
మగుచున్నది. తల్లీ! రగులు. మాయంబు
బ్రకాశింపుము. నాజీతమును సార్థకము
జేయుము. భవదీయ పవిత్రజ్యోతియే మహా
రక్షణ కాధారము. జననీ! దానిని
దీపింప జేసి మాకు దిగ్విజయమును సమ
కూర్చుము. పతితపావనీ! నీపవిత్ర చరణ
నన్నిధిని మాకు సానము నొసంగుము.
అదియే మా కాధారము.

సైనికులు :- జే; కాళీమాతకు జే.

రాజా :- బంధులారా! సోదరలారా! మహా
రాష్ట్ర దేశ వీరులులారా! నేడు మన
మందర కుచ్చల సమావేశమైన దేవతా
యెఱుంగుదురా? మహాత్ముడైన ఛత్రపతి
శివాజీ మహారాజు పెక్కు వల్సరములు

కష్టపడి నిద్రాహారముల బరిత్యజించి మన
జన్మదేశమునకు స్వాతంత్ర్యమును
గల్గించెను దానిని మన ప్రభువు శంభాజి
మొగలాయీలకు విక్రయించెను. వారం
తఱిగ దృష్టి జెందక శివాజీ వంశమును
సమూలముగ నాశనము జేయునెంచి బలా
త్కారముగ శంభాజిని వధించిరి. మహా
రాష్ట్ర రాజ వంశాంకురమైన సాహూ
శక్తుహస్తముల జిక్కి కారాగారము
దున్నాడు. ఈ దుఃఖమును వీక్షింపజాలక
రాణియైన చండీబాయి యాత్మహత్య
యొనర్చుకొనెను. రాజవంశ మిట్టి గతికి
వచ్చినది ఇక దేశ మెట్లున్నదో చూచితిరా?
పశుబలోపాసకులైన శాత్రువుల యత్యా
చారమువలన ఒక్క మన మహారాష్ట్ర
దేశమే గాక భారతఖండముయొక్క నలు
దిశలును త్రాగి త్రాగి యని ఘోషిల్లు
చున్నది దక్షిణ దేశమున ప్రతి
గృహమునను-

సీ॥ కావుకావుమనుచు ♦ గనుగందులేద్యేడి
లోదన భవని నింగి ♦ మోగుచుండె
లివముల కష్టము ♦ అను గాంచి చింతిల్లు
వృద్ధమాలలఘోష ♦ పిక్కటిల్లె
శత్రుబౌద్ధస్యము ♦ సైన్యపురేని యా
సాధులబాధ వి ♦ స్తారమయ్యె
బలవంతముగ మాన ♦ భంగము గలుగగ
యెద్దు యిరులగోల ♦ లెక్కవాయె
దేశమున భర్తమనునది ♦ నాశమాయె
సత్యనిష్ఠయు చూడగ ♦ సమసిపోయె
శత్రుబాధలు మనకు వి ♦ స్తారమాయె
మను మంగళకాంక్షయే ♦ మాసిపోయె ॥

కర్ణకఠోరమైన రోదన భవములు విసంబడు
చున్నవి. దీర్ఘావసూన భరపీడితలైన సాధ్వీ

మణులయొక్క శోకపూరములైన నిట్టూర్పు వాయువులు—కన్నులయెదుట బాధవడుచుండు జననీ జనకులయొక్క దురవస్థ జూడలేక యాపురుషుని యేడ్పు బాలకులరోదన ధ్వనులు—మర్మభేదకములైన వృద్ధ జననీ జనకుల యార్తరవములు—ఏకమై దిక్కులు పిక్కటిల్ల జేయుచు సకల సౌఖ్యధీన జన సపూర్ణమైన దక్షిణదేశము నంతయు శృళాన వాటికగాఁజేసి వైచినవి, వైభవమంతయు నశించినది. మహాత్ముడైన శివాజీ మహారాజు నిద్రాహారాది సమస్త సుఖంబుల వర్జించి ముప్పది నలుబది సంవత్సరములు మహాబ్రహ్మదేయులతో హేలారా హేలారిగఁ బోరాడి రక్తధారల నొలికించి మనకు సంపాదించి యిచ్చిన స్వాతంత్ర్యము తయు నశించినది. దివు జన దుర్బేద్యమైన విరోధులకుఁ బ్రక్క బలైనువలె నున్న మహారాష్ట్ర రాజ్యమునఁ దిరిగి యవనులు కల్లోలముల నొనర్ప ప్రారంభించిరి.

మిత్రులారా! మీ రీ దురవస్థను జూచి నహింసఁగలరా! బలాత్కారముగ మీ ప్రభువును వధించినందులకుఁ బ్రతీకారమును జేయరా? స్నేహితులారా! ఆలసింపకుడు. కరవాలములు వెలికిదీసి పడనుబెట్టుడు—యుద్ధరంగమునకఁ బ్రయాణ మొనర్పుడు. వైరుల హత మొనర్చుటయో లేక రణరంగమున బ్రాణత్యాగ మొనర్చుటయో యొక దానిని నిశ్చయముఁజేసికొనుడు. మహారాష్ట్రీల యశంబును నిలువఁబెట్టుడు. మీ రాజవంశాంకురము శ్రీ శివాజీయొక్క మద్దుల మనుమడు సాహుచెఱయందుండును. వానిని శీఘ్రముగా వదలించి మీ రాజభక్తి నొక్కమాఁ ప్రకాశింపజేయుడు.

సైనికులు;—మహారాజుగారి చూడ్చబలింతుము. రాజవంశ రక్షణమునకై ప్రాణంబుల నొడ్డదము. శత్రువుల హతమార్చెదము. యుద్ధమున జీవములను బ్రత్యజింతుము. రాజా;— సోడరులారా! నర్హస్సుడై మనల నిరంతరము వీక్షించుచున్న మహాత్ముడైన శివాజీ జయమును బల్కుడు. సైన్యము;— జే. శ్రీ శివాజీ మహారాజునకు జేరాజా;— మిత్రులారా! మరియొక సంగతి.

సీ॥ అసురాగమును మీరఁ బడఁగంటఁ దెగగోసి
పీరులైరణభూమిఁ జేరవలయు
దుగుకారము మాటఁ మరచి పేనుననీడి
జీవితాశఁ బరత్యఁ జింపవలయు
జయచందుటో లేకఁ సమస్తలిని దివి
కేగుటయో నిశ్చఁ యింపవలయు
కరవాలమున రెపుఁ ఖండనం బొసరించి
ప్రభుభక్తినిం గనఁ పరుపవలయు
తేనికాలమును మీరుద్ధఁ రింతవలయు
మన మహారాష్ట్ర రాజ్యరఁ మాలలము
కిపుడె స్వాతంత్ర్యము నొసంగఁ జేగవలయు
పూర్వ గౌరవము నిల్వఁ బూనివలయు ॥

కావున నేనీ యుద్ధముంగూర్చి సంసారబంధములను మోహపాశములను ద్రోచివేయ నెంచితిని. జగదీశ్వర మనయెడల ప్రసన్నురాలు కాలేదు. అందులకుగా నేనొక త్యాగముం జేయ నెంచితిని. విజయలక్ష్మి స్వయాపిణియై మహిషాసుర శుభుని శుంభాది సకల దానవ సంహరిణియైన కాళిమూర్త్యు సంతృప్తికై యామె నర్పించి యామె కాహముగ నాకుమారుని త్యజించునుంటిని. మీరంతరును రఘురాముఁడు నాకుమారుడని తలంచుచున్నారు. నాదృష్టికి నమస్త మహారాష్ట్ర రాజ్యమున ప్రతిగృహంబునను నాబిడ్డలున్నారు. అంతమంది సంతాన

నమున కనిష్టము వాటిల్లునప్పుడొక్క శిశువును జగదీశ్వరి కర్పించినచో యామె కరుణవలన మనకు విజయలక్ష్మి లభింస్తుటయు మిగిలి యన్న నాపిల్లలందరకు ధైర్యము కలుగుటయు సంభవించును. తెండు నాకొమరు నిటకుఁ బోడ్కొనిరండు.

(తానాజీ వ్రేవేళించును.)

తానా:- రాజారామ్! ఇదుగో వచ్చితిని. జగదీశ్వరికి నన్ను సమర్పింపుము.

రాజా:- తానాజీ, జగదీశ్వరి యాత్మజ రక్తమును గోరుచున్నది.

తానా:- మహారాష్ట్ర దేశమందలి ప్రజలందరును నీబిడ్డలు. వారిలో నేనొక్కడను గానా! నాయనా! రాజారామ్! జగదీశ్వరి యభిప్రాయమును నీవు గ్రహింపలేదు. నేను తెల్పుచుంటిని వినుము పుణ్యనదీ వర్వత మాలా పరిపూర్ణమైన యీ భారత వసుంధరం దిలకింపుము. రక్తప్రవాహ పూరితమై ప్రాణతుల నావరైడి హాహాకారములతోడను శత్రువుల నావరైడి సింహనాదములతోడను దిగంతముల భేదించుచున్న యీ రణరంగమును జూడుము. కరవాలధరులై భారతనం తాన ప్రాణానిలాప హరణమునకై వచ్చుచున్న మొగలాయీలం గాంచుము. బలిదానముఁ జేయ నుద్దేశించితివేని దక్షిణదేశముందున్న నీసంతతి సంతయు వెంటఁగొని రణరంగమున కేగుము. అప్పుడు నీపిల్లలందరును శత్రుసంహార మొనర్చుచు రణరంగమున నాత్మత్యాగ మొనర్తురు. జగదీశ్వరియొక్క సంతృప్తి కిదే మార్గము. అంతియే గాని యీ యాకారణ ప్రత్యేకతతో నననరమేమి!

రాజారాం, ఇందలి వ ర మార్గము ను గ్రహింపుము.

(నిష్క్రమించును.)

రాజా:- తానాజీ, అంతర్యామియై యున్నాఁడు. అతని యానక నాకు శిరోధార్యము. మహాబలవంతులైన మహారాష్ట్ర వీరపుత్రులారా! రండు. వ్యాడయరంగములయందు నకల దైత్య రక్తసిక్తవ్యాడయయైన నకలదానవ ప్రాణానిలాప హరిణియైన చండికాదేవిని ప్రతిష్ఠించి రణరంగమున నునికి శత్రుసంహారముఁ జేయుదము. అత్మబలిదానము నొనంగి మాతృభూమికి స్వాతిత్యమును సంపాదించెదము. వీరులారా! వినుడు. భోగమందు ముక్తిలేదు, సుఖపక్షయందు ముక్తిలేదు, విలాసమున ముక్తిలేదు. ఇంక దేనియందున్నదో యెఱుంగుదురా? త్యాగమందు— అత్మత్యాగమందు స్వార్థవరత్యాగమందు ముక్తి యున్నది. కావున మీజాతీయ ధర్మమునకై మీజన్మదేశమునకై యాత్మత్యాగ మొనర్చుడు. జయ మాతాభైరవీ!

సైని:- జయ మాతాభైరవీ!

(నిష్క్రమింతురు.)

— తృతీయ రంగము. —

రంగనాథుని చెరసాల ముందుభాగము.

గోప:- సోదరి దయవలన నీకార్యమున కృతార్థత నందితిని. ఇచ్చటనుండు కారాగార రక్షకుఁడునన్ను గాంచినిశ్చయముగఘాతమా వారి నేవకడననియే తలంచి తన రహస్యమును వెలిఁగిక్కినాఁడు. సారాయి కొరకు మొగమువాదియున్న యాయున్నా

దుఃడు నావలలో నిట్టే వడిపోయినాడు. నేనావతి ఖాళీ ఖాను బహద్దూరుగారి వలన సంపాదించిన సారాయిబుడ్డి యిప్పుడక్కరకువచ్చినది ఒక్క గ్లాసుతో వాడు వశీ భూతుడై తాళపుచెనితోగూడ కారాగృహ రక్షకత్వమును నాపై నిలిపి నిద్రింప నేగెను. ఆహా! ఏమి యాజాగ్రత? ఏదీ ఇంకను పొడరి రాలేదు.

(సర్దుబాటు పోవేళము)

గోప:- ఎవరు వారు?

సర్దు:- నీ సహోదరి.

గోప:- అక్కా! ఇదిగో మొగలాయీసైనికుని దుస్తులు. ఇదిగో కారాగృహపు తాళపుచెని నిరభ్యంతరముగ నీనాధుని వదలించు కొనుము. మహాలక్ష్మివైన నిన్నుడుకొను వారెవ్వరును లేరు.

(మూటలోనుండి దుస్తులనిచ్చును.)

సర్దు:- వీని నెట్లు సంపాదించితివి.

గోప:- నీమహిమ. నిన్ను స్మరించుటవలన నా కొక యుక్తి పొడగట్టినది. నీ నాధుడైన మాబావగారిని వడల్పుట కొక గొప్ప తంత్రమును వన్నితిని. మొగలాయీ శిబిరమున జొరబడి యొకనిని వధించి యీ దుస్తుల సంపాదించితిని. మాతాడక సత్వర మేగుము. నేను నా పనిమీద నేగెదను.

(నిష్క్రమించును.)

— రంగము —

(చెరపాల లోపలి భాగము)

రంగ:- దుర్మార్గమున నంచరించి దుష్ప్రియుల నొనర్చునందుల కిదియే ప్రతిఫలము. నే నొనర్చిన పాతకముల కిదియే ప్రాయశ్చి

త్తము. స్వ బంధుల విడవాడి స్వ జాతీయ ధర్మమును బరిత్యజించి పతివ్రతయైన భార్యను బరిత్యజించి ప్రాణ సమానయైన వానంతిని మహమ్మదీయుల వాతఃబెట్టి రాజ్యాధికార ము, బడయః బ్రతుక్కించుచిని. అందు లకుగా నిట్టి ఫలితము లభించినది. ఇంత కన్న మరణమే మేలు అదియును సమీపించి యే యున్నది. రాత్రీ తృతీయ యామము దాటినది. కొలది గడియలలో తెల్లవారును సూర్యోదయానగరము మహమ్మదీయుల చేతిలో మరణము ననుభవించును ఇతకన్న వేరు పరాభవమేని? పరాక్రమశాలినై యుండియు మహాత్ముడయిన రాజాగామునకు వ్యతిరేకముగ గత్తి కట్టినందుకు నాకీశిక్ష కావలసినదే. ఇంక నేనీ కళంకమును బోగొట్టుకొన వలెను. మరణమునకై నిర్జీంచుచుండెద. కాకున్న నన్నీ సమయమున రక్షించువారెవ్వరు?

(సర్దుబాటు పోవేళము)

సర్దు:- రక్షించెదను. ఇదిగో యీ మొగలాయీ సైనికవేషమున కనువగు దుస్తులు. వీనిం ధించి పాటిపోయి ప్రాణముల దక్కించు కొనుడు.

రంగ:- సర్దు! నీ విచ్చటి కెట్లు రాగలిగితివి? నీవు నాకెవ్వతెవు? నా యందట్టి దయ నీ కేల!

సర్దు:- నేనొక దాసిని. ఇయ్యది నాక ర్తవ్య కార్యము.

రంగ:- నన్ను నీ వేల రక్షించుచుంటివి?

సర్దు:- మీ మహమ్మదీయ దాస్యవృత్తిని బోగొట్టి మిమ్ము స్వజాతిలో చేర్చుటకు.

రంగ:- నీవు నట్టిదానవే గదా!

సర్జూ:- ఇంక మీద నేను స్వతంత్రురాలనే.

నేటి రాత్రియే రంగ మహాలునండి నెడ

లుటకు నాకనుజ్ఞవచ్చినది

రంగ:- నీవిప్పు డక్కడికేగవు?

సర్జూ:- అయ్యది నాకే తెలియును. మీరాల

స్వము చేయక వెడిలిపోయి మరల నెవ్వ

రైవ వత్తురు?

రంగ:- (నిష్క్రమించుచు, నీవు దేవాంగవవా!

మన మ్యాంగవవా? (వెళ్ళును)

సర్జూ:- ఇక్కడి కీ కండ్లమీద నది, స్వామిని చెఱ

వదలించితిని. ఓజగత్తిశా! నాయందు దయ

యించి నన్ను గర్త వ్యమార్గమున

గొనిపోయి.

—నాల్గవ రంగము.—

జహానారా మందిరము.

(ఔరంగజేబు అలాచించుచు గూర్చుండియుండును)

ఔరంగ:- ఇయ్యది నాయంతిపురమేనా! ఈ రంగ

మహాలు నాదేనా! ఇదంతయు నాపరిపాలన

మగునా? నాశాసనమంతయుఁ దుదకీట్లు

పరణమించినదా! కాబూలు, కడహారు,

గోల్కొండ, బీజపూరు, బంగాళా, బీరారు

మహారాష్ట్రము మొదలగు రాష్ట్రములను

జయించి వశపరచుకొంటిని. భారతదేశ

మంతయును నాకను సైగవలన సంచరించు

నట్లొనర్చితిని. అట్టి నాసావర్ధ్యమంత

యును రంగమహాలులో వ్యర్థమైనది. నాశా

సనమంతయుఁ దృణప్రాయమైనది. ఈరంగ

మహాలు నాయాజ్ఞకు భిన్నమై పోయినది.

జహానారా మూలమాన నామర్యాదయం

తయు నట్లేటఁ గలియుచున్నది. ఈపాపాత్ము

రాలికి మరణమేల రాలేదు?

(జహానారా వివేకము.)

జహా:- జహాన్నా! నన్ను బిలిపించితిరా?

ఔరంగ:- ఔను. నామాటలకుఁ బ్రత్యుత్తర

ము నిచ్చు. జహానారా! నీవు నాకేమగు

చును?

జహా:- నేలంఘ్ని ఛాదమావారి సోదరిని,

శిల్పిచక్రవర్తియొక్క సేవకురాలను.

ఔరంగ:- గౌరవమందుగాని, పదవిలోగాని, ధన

మందుగాని నీకేమైన కొదువఁగలిగించితిరా?

జహా:- చక్రవర్తియొక్క దయవలన నేనీరంగ

మహాలులో సర్వాధికారముఁ గల్గియుంటిని.

ఔరంగ:- కనుక నేనిచ్చిన యధికారము నీరీతిగ

దుర్వినియోగముఁ జేయుచుంటివి.

జహా:- నేవకురాలి యవరాధ మేమి?

ఔరంగ:- అవరాధమా! జ్ఞాపకములేదా? రంగ

మహాలులో జరుగుచున్న దుర్వ్యవహార

మున కెవ్వరు కరకులొ యెఱుంగవా?

ఎవ్వరిమూలమున శిల్పిచక్రవర్తియొక్క

జనానామందిరములు కళంక భూయిష్ట

మైనవో ఎవ్వ తెమూలమునఁ బ్రావంచమున

ముఖముఁ జూపుటకు నేను సిగ్గుపడుచుంటినో

నీకఁ దెలియదా?

జహా:- ఆనంగతి నాకెట్లు తెలియును? దానిం

గూర్చి రంగమహాలులో నున్న మీభార్యల

నడుగవలయును. మహాశ్మృదైన యశ్వరు

వంశమునకు భూషణయలవలె జన్మించిన

మీకుమార్తెల నడుగవలయును. నాకేమి

తెలియును. రంగమహాలునకు నేను నామ

మాతాధికారిణిని. నీ యవరోధజనము

నాయాజ్ఞను మన్నించినచో నీకే దుష్కర్తి

లభింపకయే పోవును.

ఔరంగ:- నీయందేమియు లోపములేదా?

సింహచలము .

శ్రీపురిపండా అప్పలస్వామిగారు,
కవితావసతి.

ఆంధ్ర శిల్ప కళామహాన్నతి
యాంధ్ర విజ్ఞానోరుదీధితి
విస్తృతమేఘసథాలః దాకుచు
వెలయు నిచ్చోట.

కృష్ణరాయ మహేంద్రుడొడి నృ
పేంద్రసాముల పూతవద వి
న్యాస ధూళికణమ్ము లెన్ని మొ
యలరు నిచ్చోట.

భారత ప్రతిమావలీ వి
ధ్వంసకారోన్మత్తుడగు నా
తురకరేని ద్వజప్రతాపము
తునిగె నిచ్చోట.

* * *

మలకలై గిరి శృంగముల న
ల్లలిత శీతల శీకరమ్ముల
నిరుకెలంకులఁ జిలకునీ సెల
యేళ్ళ గన్గొను మాంధ్రుడొ !

స్వాదు మాకంద మృదకవలయ
ఖాదియై కాఘాగములఁ దొలి

వైలుఁగు పాటలఁ గాడు నీ కో
కిలముఁ గన్గొను మాంధ్రుడొ !

వివిధజేత ప్రాంత యాతిక
విబుధజన సంకీర్ణమగు భా
స్వత్కళా నిలయుమ్ము నీ దే
వళముఁ గన్గొను మాంధ్రుడొ !

ప్రళితరుచ్చాయాతలమ్మున
ప్రతిశిలాశకలాతకమ్మున
సురుచిరాంధ్రోన్మత్తముం గని
గవమందర ఆంధ్రుడొ !

ప్రతి విహంగమ కలరు తమ్మున
ప్రతి మధువ మృదునిస్వనమ్మున
సురుచిరాంధ్రోన్మత్తమును పని
గవమందర ఆంధ్రుడొ !

ఖండ ఖండంతరములను పి
ఖ్యాతసుయశస్పూర్తి రాజిని
పరిగు నీ సింహచలముఁ గని
గవమందర ఆంధ్రుడొ !

ఎంతో లక్షా లక్ష వృద్ధీతలమున మిత్రీ
ద్రోహము, కృతఘ్నుత, విశ్వానరాహిత్యము,
మాసిపోకయుండునో - అంతవరకెట్టి కథలు -
గాథలు - అపరాధచరిత్రములు - ఆవశ్యకము
లని యునుట నిష్కావాదాంతము. ఇది కేవలము
కల్పితకథకాదు. కొలది దినముల క్రిందట
జరిగిన యథార్థ చరిత్రము. దానిగొక యిత
సందర్భమును వివరించి - వచ్చు హంతకు
లగు మిత్రీద్రోహుల కింక బశ్చాతాపమైన
గలుగునేమోయని, - ఇంక నైచ నిట్లన్యాయ
కార్యముల చింతపెట్టక తమయరేమో యని,
అపరాధమైకొగల మిత్రీలవశంతరంగములదలి
యాటము నొకింత దగ్గింపక గలుగుదునేమో
యని - అట్లమించిన యాత్మ - ఆర్థజనత్రాణ
వరాహముడగు సహృదయుని యాత్మ యింగు
నైనను గొంతశాలాని బొందునేమో యని
తలంచి దీనిని బ్రోతించుచున్నాను. ఇందలి
పాత్రముల సామనాలు కల్పితములు. ఇందలి
యాదార్థ్యము నెఱుంగ నమపక్షపాతులును,
నహృదయులు గను స్థలజ్ఞలే యుద్ధాలు

బు. పే. గ.

౧

తొలుతనుండియు బ్రసాదుని సంగతియే
యంత. తనచదువేమో, తానేమో, ఇంటినుండి
బడికి బోవునపుడైన, బడినుండి యింటికి
బోవునపుడైన దారివొక్కట కెన్నడైన దృష్టి
బ్రసాదవడ జేసెనా? రామ! రామ! ఎన్నడైన
వంకరనడతల నడచెనా? తలవంచుకొనియేగదా
నడక! ఇంటిలో నెవ్వరైన నాడువారు - ఇత

రులా - తిన్నట్లు చూచాయగాఁ గనిపెట్టెనా
యరుగుమీదనే గూర్చుండుట - లేదా యెట
కేనియు బోవుట - అతనికిఁగల మోమోటమి
కులత్త్రీలకుఁగూడ లేమి పట్టి యుచుండును.
మహా శాంతిస్వభావుడను

కానిండు. సిగ్గుచాటు బడలయెడ సిగ్గు -
కాని కట్టుకొన్న మెడ్డ మదగ్గఱంతసిగ్గేమిటి?
అట్లు తడబడుటయేమి? ఆరాటమేమి? కంప
మేమి? దిగులుచాటేమి? ఆసలకోచమేమి?
ఆనిరాశయేమి?...

ప్రసాద గావు పడుగ కష్టవారికివచ్చెగ.
పుట్టినిల్లు, సత్తవానిల్లును చూడ నాయూడినే
లెండు - గనిలో తేబి యుమీదనున్న వార్తావళి
కను జేతఁగొనిచూచుచుండెను. కాఫీవేళయైనది.
ఉదయము అందులకే యాసిగీతముకూడనా.
— నానా వేళన - ఎవరిప్రేరణగేతనో కమల
మెల్లమెల్లగా నడుగులిడుచు, కంఠముచే జేత
నున్న కాఫీకప్పు, సానరయుఁ గ్రిందఁబడునేమో
యను సందేహము నొందునట్లుగా వచ్చి తేబిలు
పై దానినుంచినది ప్రసాదరావు కమలహస్త
మును బట్టుకొనవలెనని యనుకొనెను. అంతట
సిగ్గురికి అట్టిసాహసపుటూహ యెట్లు పుట్టినదని
యే యాశ్చర్యము

ఆశ్చర్యమేమి? అదియేమి దోషము?
పూవు వికసించినచో బొమ్మముపుట్టుట దాని
దోషమా? పున్నమచందరుఁ గుదయించినచో
బొంగిపోవుట నముఠుని తప్ప! పైచోటసిగ్గు.
కాని యింటను సిగ్గేనా? కరతాలపు వెన్నెల
వలె నమృతస్రావము కలుగఁజేయు నానెముఖ
ము - హృదయోత్కర్షి ముఖము - చూచి యారఁ

మారుకొనునా? ఊరుకొనగలదా? ఆసుకుమార
పాస్తమును గ్రహించి యొకసారి ముద్దిడుటకుఁ
గూడ నాతని కథి కారము లేమా?

లేకేమి? అట్టి యభిప్రాయము కలవాడు
సిగ్గును విడువవలెను. మామూటికిని విడువ
వలెను? అది చేతగానికా? డాయూహలతో
నున్న నేమిలాభము? ఎందుల కాభయము? ఎవరైన
దండింతురనియా - నిందింతురనియా -
నవ్వుదురనియా?

పోనీ - ఎవరో కమలను బంపించిరి - ఎందు
లకుఁబంపిరో కమలకును దెలియును. తెలిసినపు
డొకసారి కొంతసిగ్గు వెనకఁబెట్టి యొక్కమంద
హాసమొనరించి - ఒక్క వాడిచూపుతో మగ
నిని దీక్షముగాఁ గొట్టి - ఓడించి - పాటిపోవు
చమత్కార మామెకేదీ? సావమామెకేమి
తెలియును? కేవలముముగ్ధ. నవనవోన్నేవణ
యావన. నికసించిన పుష్పము పరిమళించును
గాని కుట్టలమట్టు పరిమళింపఁగలదా? ఎంతలో
నంతయే యానందము.

నాయకుఁ డేమియుఁ జేయలేక తెల్లఁబో
యెను నాయక తుఱుమని పాటిపోయెను.

ప్రసాదరావునకు సాహసము హెచ్చెను.
ఈమాటు తెగింపవలయునని పరికరము బంధించి
సిద్ధముగానుండెను. సమయముకొరకు వేచియుం
డెను. భోజనమైనపిదప విశ్రమించి లేచునప్పటికి
రెండుగంటలైనది. తోడి భావమిత్రులును,
దోడియల్లుండును బేకాటు యాడుటకుఁ బిలి
చిరి. కాని ప్రసాదుని కెన్నఁడు నట్టియాట
యిష్టములేదు - రాదుకూడను.

గదిలోఁ గుర్చీలోఁ గూరుచుండి యేవేవో
పుస్తకములఁ దిరుగవేయుచుండెను. మతి స్థిర
ముగ లేదు. చదువుపై నాసక్తియులేదు. కొం

తవరకేదీయో దీరాలోచనము చేయుచుండెను.
అందెంతకాలము వ్యయమయ్యెనో యెవ్వరికిని
దెలియదు. ఉదయము లేటి ముఱులఁ గమల
కాఫీతెచ్చుచుండెను. దూరమునుండి యామె
దృష్టి పథమునఁ బడెనని ప్రసాదుని యాలో
చన మాయమయ్యెనని అల్లఁడు కుర్చీపై సమ
ముగాఁ గూరుచుండి కమలవైపునకే చూచుచుం
డెను. కమల - ఎవ్వరేమి బోధించిరోగాని -
తొందరపడక కాఫీకప్పును తేబిలువై నుంచి
మునుపటివలె పాటిపోవక - మెల్లమెల్లగ వెను
కంజవై చుచుండెను. సమయము కనిపెట్టి ప్ర
సాదుఁడు సాహసించి యామె కరవల్లవమును
గ్రహించి గమనమును నిరోధించెను. కమల
తలవంగుకొని చేయి విడల్చుకొనుచుండెను.
కాని యబల - ప్రసాదుడాయెను దన దగ్గ
ఱగాఁ దీసికొనెను.

ప్రసాద:- కడులా? అప్పుడులేని సిగ్గిస్తూడింత
కలిగెనేమి?

కమల నిరుత్తరయైపోయెను. శాలి బొటన
వేలితో నేలగీయుచు మిన్నకుండెను. ఎవరైనఁ
జూచెదరేమో యను భయమున ద్వారము
వైపొకసారి చూచెను. ముఱుల వంచినతల
నెత్తలేదు.

కమలాప్రసాదు లాయూరనే జన్మతనము
నుండియు నుండిరి. రెండొడ్లక్రిందటనే వీరిగుపు
రికిని - ఒకరియందొకరి కనుకాగము - కలిగినది.
బడికిఁబోవు ప్రసాదుఁడునూ, బడినుండి వచ్చు
కమలయు గల్లస్కూలు గడవయొద్దనే దారసిల్లు
వారు. ఐదాఱువ గ్రామము లట్లు కలిసికొని
యొకరివైపొకరు నిదానించి చూచుకొను చుం
డెడివారు - తఱువాత నవ్వుకొనెడివారు - పిదప
ఒకటి రెండుపర్యాయములే - ఒకటిరెండు మా

టలే మాటలాడుకొనినారు. అవిడ నియం గలిసి యిపుడొక్క సిగ్గుగా మాటిపోయినవి.

ఏదో తలుపు చెప్పడై నది. ప్రసాదుడా ముద్దరాలి హస్తము ముద్దిమకొని విడిచివెళ్ళు. కమల పాటిపోయినది.

ఇట్లు మూడురోజులు జరిగినది కమల మృదుహస్తము ప్రసాదని యిచ్చవచ్చినట్లు సాగినది. చూడకుమవలన హక్కు సంపాదించినది. ప్రసాదుడొందభాష్యముల విడుచుచు “కమలా? నేను ధన్యఁడను నాప్రియత్వ మితవరకును బ్రతికూలింపలేదు” అని యామె కరిమము గాఢాలి గనము చేసుకొని ముద్దిమకొనెను అనుభూతి ముద్దుప్రేమ నలంకరింపఁబడిన రత్నఖచితమును సంగుళీయకము నయ్యెడఁగాంచి “కమలా? ఇదెచ్చటనుండి?” అని యడిగెను

కమల “పండుగకు నాన్నగారు చేయించి యిచ్చెదాడు.” అయె ప్రసాదుడు అట్లు! నాయంగర మిచ్చెదను - ఇది యెంతయో బాగుగ నన్నది - -” అని చెప్పచుండగానే కమల తన యంగరము ప్రసాదుని ప్రేమం గీల్చి చెను. ప్రసాదుడు తన యంగరము నామె ప్రేమికిఁ దొడిగి ఈసర్వాయము కలకత్తాకుఁ బోయి యంతకంటెను విలువుగల యుంగరము తొచ్చెదను” అని పంపఁజేసి పలికెను.

కమల “ఒక్క యంగరమేరా?” అని నచ్చెను.

ప్రసా - నీకేమి కవలసినను దీసికొని వచ్చెదను. - తీసికొనివచ్చుటయే? ఈ యీవ్వురు సోమలలో నొక వ్యాయము వచ్చి నిన్ను, మియమృగాని గలకత్తాకుఁ దీసికొనిపోయి యుచటి వైభవమును జూపింతును - అప్పుడు

నీకుఁ గావలసినవి కొనవచ్చును. ఈలోపునగొంత డబ్బు జాగ్రత్త చేసి యుంచెదను.

కమ - (నవ్వుచు నాతురతతో) నిజమే, మమ్మలను గలకత్తాకుఁ దీసికొని వెళ్ళుట నిజమే! అట్లు చేయుదునని యెట్లు వేయుడు.

ప్రసాదునకు నవ్వాగలేదు. పిచ్చి పిల్లా! అట్లు చేసెదనులే. అని యామె యటచేతిలోఁ దన చేయి వైచెను. అదినము అనమయ మానందమయముగఁ గడచిపోయెను.

పండుగ దినము లైపోయినవి. ప్రసాదుఁ డింటిలోఁ బండు దినములుండి ప్రయాణ నన్న ధృఢఁడయ్యెను. తల్లి దండ్రుల కొక్క బిడ్డఁ డగుటచే విడువలేక విడువలేక విడిచిరి. బండి ప్రక్క నిధినుండి పోవుచున్నపుడు కమల క్షిప్రపునకు వచ్చి యొకసారి ప్రేమతోఁ జూచినది.

౨

ప్రసాదరావు తలిదండ్రుల కొక్కఁడే కొడుకు. తండ్రికి విజయనగరమున నొక చిన్న యుద్యోగముకలదు భూవనతి సామాన్యము, తండ్రి సర్వస్వ తిరిగినవాడగుటఁ దనకు లభించు నేబది జీతపు తాళితోడను గలము వేళ్ళుచ్చుచు భూవనతిని మాత్రము కొంత వలకు నిల్వవేయు చుండెడి యెను.

తండ్రి ప్రసాదునకు స్కూలు ఫైనలు వలకును జదువు చెప్పించెను. తెలివిగలవాడగుటచే ప్రసాదుడు దండయాత్ర కొట్టకుండ - తొలి వత్సరముననే యుత్తీర్ణుడయ్యెను. కాలపరిణామమును జూచి తండ్రి కుమారుని గాలేజీ తరగతిలోఁ బ్రవేశపెట్టగ యుద్యోగమునఁ బ్రవేశింప గోరెను. పట్టము గైకొనిన వారే యుద్యోగములు - అనుకూలమైనవి - లభింపక - ఏగు

మాస్తా పనిలోనో గుడుగుకొనుట కన్నాఁ బాచుచున్నాఁడు. కావున ప్రసాదునకుఁగూడఁ బట్టము గైకొన్నవలన లాభము కలదని యూహ జనింపలేదు. ఇంకొక సంగతి - అట్టి సమయమునందే ప్రసాదునికిఁ బెండ్లి జరిగినది - ఉద్యోగము సంపాదించి యింత గడించు కొంద మను నానకూడ నప్పుడే కలుగుట సహజము - అందుచేఁ బ్రసాదుఁ డుద్యోగము నభిలషించి చదువు చాలించెను.

ఇప్పుడు చాల కష్టము కాని - అప్పుడు, ఇంగ్లీషు చదువుట - వ్రాయుట - మాట్లాడుట బాగుగా వచ్చెడివారిని, ఖర్గపూరు, బెంగాలు నాగపూరు లెలువే కొంతవఱ కదలించెడిది. జీతము - మన దేశములోని జీతముకంటెఁ జాలవఱకు మేలే. అందుచే నుద్యోగ మాసిం చెడి ప్రతి మన వ్యవసాయి, బి. ఎన్ రైల్వేమీద, అందునను, ఖర్గపూరుము మీద కన్నుండెడిది.

ప్రసాద గావునకుఁగూడ నానూత్రీమే యవస సరమునకు వచ్చెను. అంతయో, యింతయో చదువుకొనినవాఁడగుటచేతను, జరుకె న వాఁడ గుటచేతను బది రూకలు ఖర్చునకు దాచుకొని ఖర్గపూరు ప్రయాణమయి తన తండ్రితోఁ దన యభిప్రాయము చెప్పెను. అతఁడును నుత్సహించెనుగాని దూరమగుటచే శంకించెను.

రైలుపైఁ బ్రయాణము చేసిన నొక రోజు కూడఁ బూర్తిగఁ బట్టదనియు, మన దేశము కంటెఁ జాలమంచి ప్రదేశమనియుఁ దండ్రి నొప్పించి ఖర్గపూరు చేరెను. తొలుతఁ దమ దగ్గఱ బంధువు రామారావుగారి యింట బస చేసి, యతనితో సంగతి చెప్పమని తండ్రి నల హనిచ్చుటచేఁ బ్రసాదుఁ డచటికే పోయెను. రామారావుగారు ప్రయాణించి నాల్గు దినము

లలోనే ప్రసాదున కేబది రూప్యములు వేత నము గల యుద్యోగ మిప్పించి విదాటు దిన ములు వారి యింటనే యుండి బ్రసాదుఁడు, పిదపఁ గంపెనీ వారిచ్చిన పేకాలమును గృహ మున నివసించి గురువారాలులో భోజనము చేయుచుండెడివాఁడు.

తానుమంచి మనసుకలవాఁడుకనుక నలుగురి స్నేహము నవలీలగ నతఁడు సంపాదించుకొనెను.

తానొంటరి యగుటచే బస లేని నలుగురికిఁ దల దాచుకొనఁ జావెదొచ్చి నిముసము రీతి కాలమును, అనందముతో నెల్ల బుచ్చుచుండెను. డబ్బు దాచుకొనవలెనని యనుకొనెడివాఁడే గాని జీత మందిన వెంటనే పట్టుకోట్లకని, సిల్కు ఖండువాలకని, స్త్రీలు ట్రాంకులకని, ఫర్ని చరుకని సొమ్మంతయు వెచ్చము చేయుచుండెడి వాఁడు. కాని దుర్వ్యాపారమునకు మాత్రము ఖర్చు చేయలేదు. సొమ్ము ఖర్చయినను సామా నుతో నిల్లు నిండెడిది. దయార్ద్ర హృదయుఁ డగుటచే నడిగిన బిచ్చగానికి లేదనక యిచ్చు చుండెడివాఁడు. కొందఱు బీదబాలురకును, విద్యార్థులకును నల కొక యింత అని నిబంధన మేర్పఱచుకొని ధన సాహాయ్యము చేయుచుండెడివాఁడు. కొలది దినములలోనే యాతని మంచి యూరంతటను వ్యాపించెను.

దినదినమునకును మిత్రుల సంఖ్య పెరుగు చుండెను. ఆపరిచయమున నందఱు సీతనిని గాఢీకల్లులకును, సినీమాలకును దీసికొని పోవు చుండిరి. కాని ఖర్చుమాత్రీ మీతనియొక్కనిదే. ఈదినము మీ హోటాలులో భోజనము చేయవలెనని యున్నది' అని హాస్యమున కని నట్లనుట - భోజనమునకు సిద్ధపడుట, ఎవ రె న నెక్కువగ వచ్చినచోఁ బూటకు, మనో

కేడనాలు చెల్లించక తప్పదు. పదార్థముల విలువేడు పైనలైన నుండదు. ఒక పూటేనియు, నొక పదార్థమేనియు గుచ్చించదు. గుట్టించి గుడ్డిదైనను మేతకు లోటేమున్నది?

ఇట్లు మిశ్రుల విషయమై పూట కేడనాలు వ్యయవలయుట కేతటి ఖనికునకైనను గవ్వముగా నుండును. మిశ్రుల సంగతి నాలోచించి ప్రసాదుడు తన గృహముననే వంట చేసికొనట కారంభించెను. ఇట్టిచో మిశ్రు లెండలు వచ్చినను బాధ లేదు, - భోజనమునకు - ఇండ్ల వనతి మొదలగునని కలదు - వచ్చుట మానుకొనిరి. కాని నిరుద్యోగుల సంఖ్య తగ్గలేదు.

ఎట్లయినను గొంత డబ్బు వెనుక వేయవలెనని ప్రసాదుని యాలోచన, కాని యొక పైన యెనను మిగులుట లేదు. సొమ్ము లేక, సెలవుల కెట్లు పోగలనని చి తించి ప్రయాణము మానుకొనెను. గొంత కాలము వలకును రాజాలనని యింటి కు తరచు వ్రాసెను. పాపము! ప్రియురాలి కోరిక నెఱవేర్చలేక పోయెను - అది తలచి యొక్క కప్పుడు దిగులొందును - ఇట్టి నిచారము మనమున నుంచుకొనగూడదని ధైర్యముని యాతలపు మానుకొనెను. గొంత కాలమునకు బ్రీయురాలి తలపు తలచుకొనినను తలపునకు రాకుండ విధ్వస్తమై పోయెను.

3

ఏనూలుపై నలు వలకొ - అంతకుఁ దక్కువగనో జదివి యుద్యోగము నాశించువారికి ఖరగపురము చేవుక యయిపోయినది. అచటికి వెళ్లిన వెంటనే యుద్యోగములు కాళ్ళకిందబడి దొరలునని చాలమంది తలంతురు. కాని తొల్లి టిరితి నట నుద్యోగములు దొఱకుట కడుదుర్ల

భమై పోయినది. పట్టవరీక్షకుఁ బోయి తప్పిన వారుకూడ నచటికిఁబోయి చిన్న గుమాస్తా పనుల కాశపడుటచే గ్రీంపివారి యాశ లను గంటినవి. ఈ సంగతులు తెలిసినను - దెలియకున్నను, లంచములనిచ్చి యుద్యోగము సంపాదించవచ్చునని యభిప్రాయపడి, తలిదండ్రులకుఁ దెలియకుండఁ బెట్టెనుండి దొంగిలించియో, వారితో వాదులాడి బెడలించియో, స్వతంత్రులైనచో - భూమిల నున్నంతవఱ కమ్మియో, లేక ఋణము వాడియో, కొంత ధనమును సేకరించుకొని ఖరగపురమునకుఁ బోవుట యాచారమైయున్నది.

అచట చారి జీవితము గొంత చిత్రీముగనుండును. బండిదిగియూరనడుగిడు గురునవా వాసము చేయుట మొదటిది. పిదప నాల్గుదుకాణములను, నాల్గు కాఫీకల్లులను జవితూచి యిన్ని ట్యూటు హాలులో హాలుకుర్చీపై - విద్యుత్తల వృంతాయుతములగుమందమారుతములను నేవించుచు నాల్గువత్రికలును - బహుశః ఎడ్వర్ టైజుమెంట్లు (ప్రీకటన) కొఱకనుకొందును. - దిరుగవైచి కాలయాపన చేయుట రెండవది. పిదప నెవ్వరిప్రోత్సాహముననో - (తానేల నచటికివచ్చెనో, యాసంగతి కొంచెము జ్ఞప్తి నున్న) స్వయముగనో ఏయాఫీసరునో యాశ్రయించుట - తన సంగతి తెల్పి బ్రతిమాలి పైయధికారుల కీయమని కోరి కొంతధనమును (మిగిలియున్నదానిని) యిచ్చుట మూడవది, ఇవియే ముఖ్యములు. అవాంతర చరిత్రీములములు కంతమేలేదు.

సొమ్ము దీసికొనిన యుద్యోగులు న్యాయ ప్రవర్తకులును, బహుశ కారణీలును నైనచో నుద్యోగమిప్పించుట కాని - తిరుగ సొమ్ముచ్చి

వేయుట కాని - అదియే యరుదు - చేయుదురు లేనియెడ నీశ్వరయే. తెలిపగలవారైనచో వెంటనే దేశమునకు మరలుదురు లేదాధనము లేమిది దుర్భాగ్యులకు లభించును - కొంత రన్యల నాశ్రయింతురు. ఇట్లన్నివిధములఁ జెడిన కొందఱదృష్టవశమునఁ బ్రసాదుని కంటఁ బడిరేని - రింపై నేతఁబడినట్లే.

ఇట్లు జీవితమును గడపినవారిలో నాగా యణగావును, లక్ష్మణులయు మనముఖ్యపాత్ర ములు. కొంతకాలము కష్టపడి వారు తుదకు బ్రసాదుని గలిసిపోసిరి - కలిసిపోవుటే కాదు - మెల్లమెల్లగ నాతని పాదఁ జేరిరి. ఆతీపిమాటలు - ఆ గాలిగొలుపు చూపులును బ్రసాదుని మృదుల హృదయమును ద్రవీభూతముఁ జేసినవి. వారికొక దమ్మిడ్లయైన నవసరము లేకపోయెను అచటనే భోజనము - బస. అతఁడు బహునకు బోయివచ్చును వెనువెంటనే బయలుదేరి శాఫీ కబ్బులలో నల్పాహారము - చుకాణములలో గిల్లిలు - సిజ్జుమాకు - సిగరెట్లు - వారికిఁగఁ గావలసినదేమున్నది?

కొందఱకాల మగుసరికిఁ బ్రసాదునకుఁ గారి యెడల నమిత్రాభిమానము కలిగెను తాను దొరతో ననేకవర్షాయములు చెప్పి యుండుచి కిని జేరియొక యింకవది రూప్యములును జీతము చేయించెను. యిప్పుడు వారికి వీలగునట్లు సొమ్ము చేజిక్కుచుండెను. కాన సహసారభారమంతయు నొక్క ప్రిసాదగావు పైని మాత్రమే కాక వీరిపై గూడఁ బడెను. కాని వారి స్వేచ్ఛా దుర్భ్యయములకు మాత్ర మంతరాణము కలుగలేదు.

నారాయణగావు, లక్ష్మణులు కూర్చ వృద్ధులు; దుష్ప్రవర్తకులు. కొండకు దార

ముకట్టి దగ్గిటకు లాగికొన నూహగల దురాశా వీడితులు. ప్రిసాదుని జీతము చాల నెక్కువ యగుటచేత నాతఁడుతొల్లిటిరితిఁబట్టుచొక్కలఁ గుట్టించుట, వివిధస్తువులను గొనుచుండుట మొదలిడెను ఇంటి సంగతి యాతనిస్మృతి పథముననేలేదు

ప్రిసాదుఁ డల్పసంతోషి ఇతడనుక తన యొద్దనుండి యిరులు ధనము స్త్రీహితులయే కాని తన కితఁడలొక చిల్లి గవ్వనైన యిచ్చుట నెఱుంగడు. కాంచించుకూడదు. కాని యెవ్వరేని యొకింత బహుశాఁచినచో నప్పొంగి పోయెనువాడు. ఈసంగతి నెఱిగి మన క్రూర ద్వయ మాతనిని కొన్నివర్షాయములు శాఫీ కబ్బులలోనికి రా బలవంతపఱచియు; గిల్లిని నిచ్చియు, మిక్కిలి స్నేహపాతులైరి. వీరిప్రవర్తన నిష్ఠపడని సహృదయులగు ప్రిసాదుని మిత్రులు కొందఱాతనిని విడువవలసి వచ్చినది.

ప్రిసాదునికి నారాయణ, లక్ష్మణులు తప్ప ప్రేమింపఁదగిన వదార్థమే శక్తపోయెను అచిరకాలమున వారాతనిని గీలుబొమ్మవలె నాడించి, దుర్వ్యసనములకుఁగూడ లొంగించిరి. కాని వారికి వశమైపోయిన యాతనికి వి దుర్వ్యసనములట్లు తోచకపోయెను

ఆఱునెలలు గడచినవి ఇంటివద్దనుండి యెన్ని యుత్తరములు వచ్చినను బ్రసాదుని పందనే లేదు. అందిన యుత్తరముకు - ప్రతిస్మత్తర మాతఁడు బ్రాగునేలేదు -, దసరా సమీపించెను. పండుగకుఁ దప్పక రావలయునని మామ గారు త్తరము - చివటి యుత్తరము - నొసెరి. దానిని మాత్రము ప్రిసాదు చూచు నడ్డ వ్వగా లభించినది. ఆ సుషుప్తవస్థలో నతనికిఁ గొంత తెలివి వచ్చినది. పండుగకుఁ నెళ్ళవల

యునని తలంచెను. తన మిత్రులతో నానంగతిని దెలియజేసెను.

లక్ష్మయ్య మధుర ద్రాక్షారసమును నొక గ్లాసున బోసి ప్రసాదన కందిచ్చెను. అతడు గడగడ త్రాగెను. వెంటనే యాతని హృదయము నిబిడతమో నిహ్నుతమైపోయెను. పిదప స్నేహితు లేమియో పలికిరి. నాని కాలడు నమాధానముకూడ నిచ్చెను. కాని యామాటల భావము చూచు బోధనడలేదు. అది యాతనికే తెలియజేమా?

ఏమైనది? పడుగల బ్రసాదము దేశమునకు వెళ్ళనేలేదు.

మఱియొక వత్సరము జరిగెను. ప్రసాదుని నంగతి యేమియు మాటలేదు. కాని మిత్రుల యము తొంటిరితి వెచ్చమా చేయలేదు - అనలు ఖచ్చేమియు లేదు. తలిదండ్రుల ముగదియలతో భారి కొకిత బుద్ధి వచ్చినది. పదునైదు రూప్యము లింటికి బంపుచు నైది. టితో జిల్లర ఖచ్చెను పెట్టుచుండెడివారు. అన్ని వ్యయములును ప్రసాదునిపై బడినవి - దీనికి దోడు దుర్వ్యయము పెచ్చు పెరిగినది. వ్యసనముల కగు వెచ్చుల కంతమే లేదు. అందుచే నాతనికి జాల చిక్కుగా నుండెను. చేత నొక పైన యెనను లేకుండెను.

ఇంటినుండియుత్తరములు వచ్చుట మానెను. మిత్రుల స్వాతంత్ర్య మధికము కాసాగినది. ఇంట నేపదార్థమున్నను-అల్పహారములను జేసికొనుచు ఖర్చుపెట్టుచుండెవారు. బజారు నుండి సామానులను దెచ్చుటకు జిన్నికుట్టవానిని ప్రసాదుని యభిమానపాత్రుని. బంపుచుండెవారు. ప్రసాదుని కీయవస్థలో జాలచిక్కులు గలుగుచుండెను. ఒక్కొక్కప్పుడు సంగతులు

తలపునకు వచ్చి మిత్రులవయి విపరీతమగుఁ గోపము కలుగును. కాని యది తాటియాకుల మంట-లోలో నణగిపోవును. పదార్థముఅను వ్యయశతి నాకాయబుడొక నాడు ప్రసాద్, సామా నైపోయినది. నీవు క్షబ్బునకుఁ బోయి నపుడు బజారు నుండి కొంత సామాను తీసికొని రమ్మ. సుబ్బిగాఁడు నీవెమక వచ్చును. అని యెను. ప్రసాదునకు జెప్పలేని యనన్యాయము కలిగెను.

తనచేత బైనలేదు. ఆదుర్భాగము దమ్మిడి యెనను ఖర్చుపెట్టరు కాని తొలుత నాళ్ళ యిమి చుట్టడే తప్పని భావించుకొనెను. కాని అంతలో 'అక్కటలేదు; నేను బజారునకుఁ బోయెద' నని లక్ష్మయ్య యనెను. 'వద్దు వద్దు. నేనొక పనిమీద నావైపు వెళ్ళెదను. నాకా వైపు వెళ్లవలసిన పని యున్నదికూడను' అని ప్రసాదుఁ డనెను. అంతలోనే ప్రసాదుని కోపము ఒక్క లక్ష్మయ్య మాటతోనే యెగిరిపోయెను. ఇట్టి యమాయకుఁ డెందులకైనఁ బనికి వచ్చునా? వ్యసన మలవాటు కాకనే యుండ వలెను. కాని యలవడిన పిదప నవి లేక యొక దినము జీవించుట కష్టము. ప్రసాదున కిదివలకు దుర్వ్యసనము లలవాటైనవి. కాని శకము మాటిపోయినది. చేత డబ్బు లేదు. తొల్లిటి రీతి వ్యసనములకు ధనము - వలయు ధనము - లేక పోయినది. కాన దిన దినమునకును మోతాదు తగ్గిపోయినది. ఇట్టి వ్యసనములు సమముగఁ బడిన యెడల నేబాధయు నుండదు. కాని మోతాదు తగ్గినచో రోగము సంభవించుట తప్పదు. కావుననే ప్రసాదునకు దినదినమును దేహరోగ్యము చెడి పారము దినములలోగానే రోగముకురించి మంచము నెక్కించెను.

మొదటి రెండుదినములు గాఢమగు జ్వరము తగిలెను - కాని పథ్యమా - పానమా - ? మందా? మార్కా? సుబ్బిగాడు మాత్రమొక పూటయూనువత్రికిఁబోయి మందుసీసాలు కడిగిన నీళ్ళు కొన్ని తీసుకొని వచ్చి ప్రసాదుని నోటఁ బోయుచుండెను నారాయణుడు కాని లక్ష్మయ్యగాని మునుపటివలె ప్రసాదునిఁ జేరుట మానిరి. వారిత వందుకొని తినుచు నల్పాహారములను జేసికొనుచు నుండిరిగాని యొక గరిటెడు కాఫీ నీళ్ళనైన నాతని నోటఁబోసిన పాషమునఁ బోలేడు. ఈదకు మంచిసీటి నైన నీయలేదు. ప్రసాదుఁ డిదియంతయుఁ గనుచుండెను. కోపమున నాతని యొడలు మండిపోయెను కాని నోట మాటరాలేదు సుబ్బిగాడు మాత్రము సమయము కనిపెట్టి తేనెను కాచుచు, జావకాచుచు, గొంతవఱకువచారము చేయుచుండెను.

వర్కషాపురో నేడు గంటల గంట కొట్టబడెను. నారాయణరావును, లక్ష్మయ్యయుఁ బ్రసాదుని పట్టు లాల్చిలఁదొడుగుకొని పట్టుఖండువాలు పైని జుట్టి యాతనివే పాదక్షలను దొడుగుకొని టక టక ధ్వనులతో నాఫీసులకుఁ బోయిరి. అది జాగ్రత్తగఁజూచుచున్న ప్రసాదుని కంటినుండి జల జల నశ్రుబిందువులు రాలెను.

సుబ్బిగాడమియుఁజేయలేక గోడకుఁజేరగిలి నిలువఁబడెను. సాయంకాలమున నారాయణరావును లక్ష్మయ్యయును దిరిగివచ్చిరి. ప్రసాదుని సంగతి యేమియుఁ గనుగొనలేదు. ప్రసాదునికి దుఃఖమాగినదికాదు. నాలుగు దినముల నుండియు జుంచము పట్టిన యాతని కొకపూట

యైనకొకింక యాహారము లేకపోయెను, అంతకు తక్కువ శక్తి క్షీణించెను రోగ మధికమయ్యెను. కాలు చేతులు పట్టు పట్టి నాగుటలేదు. కొంతవఱకు హీన స్వరమున మాటలాడు శక్తి మాత్ర మతనికిఁగలదు. ఒకటిన్న కేకవేసి "నారాయణా! నారాయణా!" అని పిలిచెను. నారా - (వచ్చి) ఏమి! ప్రసాద్! నీస్థితి యెట్లున్నది? అని యనెను.

ప్రసాద:- నాకిక జీవించు నాశ నశించుచున్నది - ఇక జీవింపలేను -, మాయింటికి తెలిగ్రామిచ్చి, దలిదండ్రుల నొకపరి చూడవలసని యున్నది.

నారా:- ఏమి ప్రసాద్! నీకే యింతటి భయము? మేముండగ నీకేమియు భయము లేదు. ఈ మెయిలులో నుత్తరము వైచిన రేపు పండ్లొండు గంటల కందును. ఎల్లుండి యుదయమునకు మీ వారందఱును రాగలరు. తెలిగ్రామిచ్చి వారల నేల భయపెట్టవలెను? - ఇప్పుడే యుత్తరము వ్రాయుచును - నీకేమి కావలయును?

ప్రసాద:- మూడు దినములనుండి యిండు కంతయైన నాహారము లేదు. కొంచెము కాఫీ యైనఁ దయారు చేయఁగలవా?

నారా:- అయ్యో! ఇప్పుడే మేము కాఫీ త్రాగివేసితిమి పో! మ్మ, భోజనమైన వెంటనే పెట్టి యిచ్చెదము లెమ్మ.

ప్రసాదుఁ డేమియుఁ బలుకలేదు. మధ్యాహ్నమునండియు సుబ్బిగాడు కనుపించలేదు - 'ఆపిల్లవాడేడీ!' అని యప్రయత్నముగ నడిగెను.

నారా:- నీపట్టు కొక్కిల తీసుకొనిపోయి - యిదేసమయమని - యన్నివేయుచుండఁ జూచి

అక్షయమును, అక్షయమును నాటివేయను. నీవు
మంచి చెడ్డ అంశములను మిట్టి వాటికే
యోగ్యమును మిట్టియును.

అక్షయముని గొంతి నో సువుట నిజమే, కాని
వాడు మిట్టిల వాడును సత్యము కాదు. వాడు
చటు నున్న పడును గని పోయియున్న దెలిసి
పోవునేమో యను మిట్టిని దెలిసి నేసిరి.

అక్షయమును, అక్షయమును పిట్టిలో బహు
చేయుచు నిట్లునును.

అక్షయమును నీవు ప్రయోగము నున్న.
తనిమమునిప్పించుకపోయిన నెప్పుడు నెప్పుడులిట్లు
నిలిచి యుండగలగి? అక్షయమున అక్షయము బిక్కు
నది సంధించు గొప్పమును, అక్షయమున అక్షయము
వత్తిలో బిక్కువేయుచును. అక్షయమును కెన్నెద
మయున యాటగలగును గలగల చేయు.

అక్షయము:- బాహ్యమును లెక్క. నాతడు
కాల మాత్ర జేయునీ నీగో జెప్పెను.

నారా:- తల్లి దండ్రులను బాధవలయునని
యున్నదట! తినిగాని నీయమని చెప్పినాడు
కాని యుత్తరము వ్రాసిన జాలునంటిని. ఈ
మెయిలులో నక్షరము వ్రాసెదనని పలికితిని

అక్షయము:- వాడు వెంటనే వచ్చినచో మనకు
లాభమేమి కలుగును?

నారా:- నాకామాత్ర మాలోచనము
లేదా? అంత వెట్టిగాడనా? నేనుత్తరము
వ్రాయుచునా? ఏమో కుఖస్తుతి కట్లు
పలికితిని.

అక్షయము:- సరియే, మన మిరువురమును జెటి
యొక కార్యమును సాధించితిమి. రేపటి దిన
మున నెట్లునును వీని కటనగడి పంపివేయ
వలెను.

రాత్రి ప్రకాశము బాహ్యము. ఈ యే గడవ
వలసివచ్చును. అతి తరులమును గోలమువచ్చును.
నోట మాట నెడలను బలెరసాహాయ్యము
లేదు. ఎవరిని బిలువటలను- ఎట్లు వీలగును?
కాని నెల్లవారుజూచును గలెట్టి సాహాయ్యము
వుట్టెను. ఒక్కచారి కేక జెప్పినచో నలుగురు
జేరుమరని యూహ వుట్టును వెంటనే తిని
తక్కి నంతనిని తినియోగించి పెద్ద బొప్పి
పెట్టెను.

హృదయ భేదకముగా నా ద్వివి విని యును
పొరుగుల గారచటికి వచ్చి. మిశ్రు లిద్దగును
లేది దిగునుపడి చూచునుండి. “ఏమయ్యా!
ఏమిటది? ఆతడట్లుచెనేని?” అ యును
అను గద్దించి యుండి ప్రకాశము నయింపి.
కాని యాతడు స్పృహ లేక జేవయునలె మును
కొనియుండెను. నలుగురు గొంచెము బిక్కు
తయము నీ నోటబూడునాగి ఒకటి కును
పర్యాయమును మాత్రము వ్రాసామను గుట
కలు వైచెను కాని తెలివి గాలేదు.

కేకవైచుటచే నాతనికి స్పృహ తప్పగా ఉద
యముననే మిశ్రు) లాతనిని నైద్యశాలను
దీసికొనిపోయిరి.

౨

ఆసుపత్రికి దీసికొనివచ్చిన కొంతకాలము
నకు - వైద్యుని చికిత్సలచే బ్రీసాదరావునకు
గొంచెము స్పృహ కలిగెను సమయము గనిపెట్టి
పరిచారకు లాహారపదార్థముల నిచ్చుచుండుటచే
బ్రీసాదు డాకస్మికముగ మరణింపు నవసరము-
(బలాత్కారముగ మరణింపవలసిన యవ
సరము) లేకపోయినది కాని రోగము సామా
న్యముగ గుదురునని వైద్యుడు తలంపలేదు

పదునొకండు గంటలకు నారాయణుడు తిరిగి యాసుపత్రికీజోయెను. అతడు ప్రసాదుని దుస్తులను, అతడు దాచుకొనిన విలువగల పట్టు దుస్తులను ధరించి, పోల నాతని యుంగరము ధరించె.

అతనిని జూచి ప్రసాదుడు, వలవల నేడ్చెను. తన వస్తువులకొంకుఁగఁచు. కొలదికలములో లోకమును విడువఁదలచిన యాతని కీవస్తువులతోఁ బనియేమున్నది? ఆ చుట్టుప్రక్కలనున్న యందరికిని దుఃఖ మొగివదితాడు. కాని నారాయణుని కతనవృద్ధియ మించుకంతయైన ద్రవి భూతము కాలేదు. అతడు చేతిరుమాలుతో 'మొగము తుడుచుకొని "భయము లేదులే- నీకు నేనుండ నేమిభయము?" అనిమాత్రీ మనెను.

ప్రసా:- టెలిగ్రాము - టెలిగ్రాము - నూ వారు - నా కమల - ఒకసారి - టెలిగ్రాము - ప్రత్యక్షము - దయ - (అని యన్నట్టుముగ ననెను.)

నారా:- ఉదయమే టెలిగ్రామిచ్చితిని. ఇంత వఱకు కూరకుందునా? తేవటి యుదయమునకు మీవారు తప్పకవత్తురు.

ప్రసా:- దుర్మార్గుడను - నా - నాకమల - పాపిని - నాకమల - వచ్చునా?

నారా:- అండలును వత్తురు. అండటిని రమ్మనియే వ్రాసితిని.

ప్రసాదుడు మాటలాడుట మానెను. కన్నులను మూసికొని భగవంతుని ధ్యానించుచుండెను. తన పాపమునకు బ్రాయశ్చిత్తము చేసుకొనుచుండెను. అతని విసర్జల వృద్ధయము విశ్వ కల్యాణమూర్తి గనుఁగొన తత్తరపడుచుండెను. కాని యింకను కర్మ పరివర్తము

కాలేదు. అతడింకను గొంత యాశఁజే బ్రీడింపఁ బడుచుండెను.

సాయంకాల మయ్యెను. గాఢతమస్సు లోక మంతటను న్యాపించెను. నోరొకడు ప్రసాదుని గదియందొక చిన్న దీపము నుంచెను. ప్రసాదు నకుఁ జిన్న కనుకు పట్టుచుండెను. అంతలోనే దెలిసి - కలువరింతలు నుమ్మట్టె - "కమలా! కమలా! దయ - దుర్మార్గుడు - అని యుక్కొక్కవుడు గల వరించును. కమల నచ్చినదేమో యుని కనాబు చ్చిరకామసుఁ డాతడు నేమున్నది? యీ లోక మంతయు మిథ్యయని యాతనికిఁ దోచుచుండెను.

సాయంకాలమున మిత్రిదాసుయు కలిసి కొనినది. వా రమేమియో రహస్యముగ మాట్లాడుకొనిరి. ఇది సలభమము మనకుఁ బూర్తిగా వినిపింపలేదు. కాని మాటలవరుసఁ బట్టి టెలిగ్రాముకూడ నుత్తరముమాదిరి కిల్లయే యైనట్లు బోధపడినది. దుర్మార్గులు - వారి పాప మునకుఁ బ్రాయశ్చిత్త మునునది కలదా?

వైద్యుడు నాడిం బరీక్షించెను. ఐదు నిమిషములు రోగివంక తేలిసారజూచెను. పెదవి విరచెను. అయ్యో! ఇఁక బ్రహ్మదుని యాశ నిరాశయే యైపోయినది. అతని జీవనసంధ్య సమీపించుచున్నది. ఎంతయో బ్రతికిన నొకటి రెండు దినములకంటె నెక్కువకాలము జీవింపఁ జాలడని వైద్యుడు జ్ఞానాంతికముగ మిత్రులతో జెప్పివేసెను. వారి ముఖ కళ తగ్గుటకమా తొకింత హెచ్చెను.

రాత్రి మిత్రు లచ్చటనే బరుండిరి. ప్రసాదుని కలువరింతలకు బారమే లేకుండెను. అతని విలపించుటకు విరామము లేదు. వశ్యత్రాప మునకు నవధిలేదు. మిత్రిల్లుమాత్రీయు గుల్లు

పట్టి నిద్రించుచుండిరి. వారి హృదయమున విచారము లేదే ?

తెల్లవాటివడి. వైద్యశాలకు దగ్గరనున్న వృక్షములపైని పక్షుల కలకలారావములు ప్రసాదుని కర్ణములఁ బడెను. అతనికి స్మృతి నశింపలేదు. నలువంకలఁ జూచెను. తైలశూన్యమున మినుకు మినుకుమను దీపము చటుక్కున నాటిపోయెను. అగడియంతయును గాఢతమో విస్తృతమైనట్లు తోచెను. ప్రసాదుని హృదయమునఁ గలవరము పుట్టెను నోయ కష్ట వడియెను - వెట్టి చూపులు విరివి యయ్యెను.

తొల్లిటి యవ్యాజ మిత్తులు కొండలు ప్రసాదుని సితి నొకింత యెట్టెబులనో విని కడసారి యాతని నొక పరి చూచుటకు వెదకి కొనుచు నప్పటి కానుచిత్రీ జేరి. ముఖము కడుగుకొనుచు నారాయణరావు వారిని బలుకరించెను. కాని వారాతనితో నేమియుఁ బలుకక లొనికిఁ జని, బ్రసాదా ? ప్రసాదా !' అనియఱచుచు నాతని మంచము నమీసించిరి అతఁడు వీరింగఁ జేమియు ననక చేతులఁ బట్టుకొని కన్నీటి ధారల విడచెను. అందఱును వల వల విలపించిరి.

మిత్రులిచ్చిన కాఫీనిగొంచెము త్రాగిన పిదప నతనికి హీనస్వరమునఁ బలుక గల శక్తి - అవసానశక్తి - కలిగెను. నారాయణుడు లొనికి వచ్చెను. ప్రసాదుడు, ఆతొరతకో దన చెంతకు రా నైగచేసి, వారు వచ్చుచున్నారా !' అని మెల్లగఁ బలికెను. లేదని నారాయణుడు తల త్రప్పెను.

ప్రసాదుఁడు కన్నులు మూసికొనెను. అతఁడు భాగ్యశూన్యమును నీలోకమును విడిచి సుఖసామ్రాజ్యాధిదైత్యుని ద్రవం బొందెను.

విచార మయమగు నాదినమున మిత్రులం దఱు నాఫీసులకుఁ బోమాని మిత్రుని యథోచితావర సంస్కారములఁ గావించి, తదాత్మ శాంతికై భగవంతుని సచ్చిత్స్వరూపమును ధ్యానించిరి.

కార్యాలయములం దు ద్యోగులు నిశ్శబ్దముగఁ దమ కార్యముల నతి శాంతముగను - మానముగను - విచారముగను - నెఱవేర్చిరి.

ప్రసాదుఁడు డక్టర్ గతుడైన దినముననే మిత్రులారని తలిదండ్రులకు జరిగిన సంగతిని (ప్రసాదుని మరణమును) తంతి వార్త మూలమునఁ దెలియఁ జేసి, వారది చూచి గోలు గోలుమని యేడ్చి పెంపొందు వంశవృక్ష బీజము విధ్వస్తమైనదనియు, గడుపునఁ గార్చిచ్చు దగుల్కొనినదనియు, బరిపరి విధముల విలపించుచుఁ గన్నీరు మున్నీరుగఁ బ్రవహింపఁ జేసిరి.

ఇంతలో బైవీధిలోని వారికి వార్త తెలిసి ప్రసాదుని యత్తమామలు గుండె బాదుకొనుచు విలపించిరి.

ప్రసాదుని భాగ్యవధువగు కమల కర్ణముల కీవార్త విషలిప్త శూలమువలె సోకియున్న పాటున నామెను మూర్ఛాధీనం జేసెను. ఆమెకుఁ దెలివవచ్చిన పిదప గాఢమగు జ్వరము - వెట్టి మాటలు ప్రారంభమైనవి.

తుదకుఁ గొన్ని దినములకు వైద్య సహాయమున నామెకు రోగము కుదిరెను. కాని మనోరోగము మాత్రము వశమింపలేదు.

అయ్యో ! ఎట్లుపశమించును ? వికసనోన్ముఖమగు నామె సాభాగ్యశోభ విధ్వస్తమై పోయెను. వికసించిన యా పరిమళితమగు నమూల్య కుసుమము - జ్వరమూయలేమున నెగిరిపోవుచుండెను ఆశాపాశము ముడలంటఁ

దెగిపోయెను అమె కిక్ విచారము కాక మతే మున్నది?

ఒరులతో మాటలాడక - ఒంటరియై - ఒక శిథిలమందిరమున నామె విచారగ్రస్తయై యే కాలము గడుపుచుండెను.

నారాయణరావు, లక్ష్మయ్యలయూత ప్రసాద రావుతో సంతమొందినది. వారికోరిక యతని మరణముతోగూడ సఫలమైనది. వారాతని వస్తువులను, మస్తులను స్వాధీనముచేసికొని జాగ్రత్తగాఁ దమ సొత్తువలె నాడుకొనుచున్నారు.

వ్రసాదుని తండ్రి, కొన్నిదినములు పోయిన పిదప-స్మరక చిహ్నముగనైన నుండునని-పుత్రునివస్తువులఁ బంపవలెనని వారికుత్తరము పొసెను. ఒక దేవదారు పేటిక యందుఁగొలఁదిగ (ఏ లేక 6) నూలుబట్టలను, రెండు

మూడు చిత్రపటములను గజబొమ్మలను, గ్యాలండరులను, బ్రాకెట్లనుబెట్టి వీరు స్వానుచేయించి “ఇవియేతప్ప మతేమియునులేవు” అని బదులుత్తరము పొసెరి. ఇక పొరస్వేచ్ఛ కఠరాముముగలదా?

అట్టికృతఘ్నులను-చూర రాక్షసులును-నీచులును, బశుపాములును నే నెఱిగినవరకు లేరు. వారింజూచిన దయ్యములఁజూచిన భయము నన్నావేశించుచుండును. వారాదుస్తుల ధరించి కంటఁబడిన బెబ్బులులఁజూచినరీతి భయము కలుగుచుండును వారిపుడు సంతసించిన సంతసీల్ల నిండు, కాని పాపమున కెన్నఁడైనఁ బ్రతిఫలము లభింపకపోదు. అందులకే యొక మహానుభావుఁ డిట్లు సూత్రించినాడు -

“మిత్రద్రోహి కృతిఘ్న కృత్య విక్వాః పూరితః
త్రయస్తే నరకం యాన్తి యావచ్చంద్రదివకరా||”
అని.....

అప్ప చెల్లెళ్ళు.

శ్రీ ము. నరసింహారావు, గారు బి. ఏ. ఎల్. టి.

(సాహితీనమితి.)

చిన్నదాని చూపుల్లో చేవకళ్ళ తళుకు
పెద్దదాని చూపుల్లో కరుకుకత్తి మెరుపు.

చిన్నదాని పెదవుల్లు చింతపూలు
పెద్దదాని పెదవుల్లు పగడపూలు.

చిన్నదాని మాటల్లు వీణెల్లు మీటు
పెద్దదాని మాటల్లు కోటల్లు దాటు.

చిన్నదాని చిట్టి చిట్టి ఊకిళ్ళు
పెద్దదాని దొరసాని పోకిళ్ళు.

చిన్నది పొన్నపూల చిత్రాంగి
పెద్దది పుచ్చపూల పుష్పాంగి.

చిన్నదాని మొగుడు చిట్టిరాజు
పెద్దదాని మొగుడు మహారాజు.

రికార్డు నొకచోటనుంచి నుబోధచ ద్రావాలు స్వేహితునికి స్వాగతమిచ్చి ఇట్లు పలికెను

“ ఈవేళ ప్రొద్దుగలగ దయచేయుట కేదో కారణమున్నది ”

“ మిత్రమా ! వృధాగా కూర్చుని చేయునదేమి ? నీయొద్ద లోకభిరామాయణముతో గడపుదమని తలచి ఇట్లువచ్చితిని. ”

“ నుంచిపని జేసిరివి. నేను ఒంటరిగ నే కూర్చుని యున్నాను. ఈపత్రిక నిన్నటి బెంగాలీపత్రికయేనా ? ”

ఇట్లుపత్రిక పత్రిక గైకొని “ ఆవశ్యకము ” అను భాగములని ప్రకటనలను మిగులశ్రద్ధతో చూచుచు గెను. జగత్ప్రసిద్ధు డిట్టనియెను.

“ యెట్లుండి యుదయ మేడుంటులకు పుల్లరుదొంగా రేతెంచెదాడు వింటివా ? ”

“ ఏడుంటులకా ? సంతోషమే కాని మనకడకు రారుగదా ? ”

“ (నవ్వి) వచ్చెదరేమో యెరుకెరుక. కానివచ్చినకు భయమేమి ? ”

“ భయముకు గాదుగాని మనది స్వదేశిగృహము. దానిదిగూడ లేదు ఆయన నిజముగ వచ్చినచో మరయద లేకుజరుగును ? ”

“ నీవాతనిని గౌరవింపగలిగినచో ప్రస్తుతస్థితిలో కొంచెము మంచిమార్గ మేర్పడితరును పాపమాతడిచ్చటికి నచ్చుచున్నాడు. మాటలాడువా రెవ్వరును లేరు. మున్సిఫర్ కిమిటివారు స్వాగతమియ్యట డిస్సిగ్టు బోధునుండి అడ్రసునిచ్చుటకు కొందగుదోగ సభ్యులు తీరుమానములేగా, నిరుద్యోగ సభ్యుల వైరుధ్యమువలన నాతిర్మాము వీగిపోయెనట ? ”

ను:— (నవ్వి) మరయద నొనర్చినందువలన నాతేదేని యుద్యోగము లభియించినచో నేనొక వివతివత్రి మును జదివెదను

“ నీవు విసలేదా యేమి ? తూర్పు బంగళములో నొక న్యాయవాది పుల్లరుగారిని వర్ణింపుచు కొన్నిపద్యములను వ్రాసినంతట నాతనికి దొంతనము వారిపక్షమున న్యాయవాదిగ పనిచేయు నుద్యోగము లభియించింది. నుబోధచ ద్రుని జీవితము నుండి మంచిమయ మానన్న మయ్యెను. నవ్వులాటగ వచ్చి సంభాషణాంశము యోచనాంశముగ మారెను. కొంచెమునే పోగి నుబోధు డిట్లుపలికెను.

“ దొంతనమువారి పక్షమున పనిచేయునట్టి న్యాయవాది యుద్యోగము నాకు లభియించినచో గిక నాకష్టములు గట్టెక్కినవన్న మాటే సరి. మంచిది. చెప్పము. ఇప్పుడేమి చేయవలయును ? ”

కాని జగత్ప్రసిద్ధు డిప్పటికిని దీనిని నవ్వులాటగనే భావించి యిట్లు నుడివెను,

“ అట్లయిన నీవు అంగ్లేయభాషలో పద్యములను వ్రాయగలవా ? ”

“ లేదు, నేటిదనుక నేను కవిత్వమునుగూర్చి ప్రశ్నచేయలేదు ”

“ ప్రయత్నించుటయం దభ్యంకిర మేమున్నది ? ఒక పద్యమునువ్రాసి బంగారిపు ద్రావకముతో నచ్చొత్తింపుము. పుల్లరుగారేతెంచెడి దినమున గాని ప్రతుల నందకును పంచిపెట్టుము పుల్లరుగారికి గూడ నొక ప్రతిసంపుము పట్టణ పారిశుధ్యాధికారియగు ఫరీగు సింహ్యుడు ప్రభుత్వ పక్షపు న్యాయవాదియే యైనను దొంగారికి విసతిపక్షమును జరుపుట కంగీకరింపలేదట. ఆ విషయమును గూర్చి పట్టణమునం దంతటను చర్చలు జరుగుచున్నవి. అదృష్టవశమున నాస్థానమునకు లభియించిన లభియింపవచ్చును

నుబోధుడేమియును ప్రశ్నోత్తర మీయక తలపఱచి చేతి నిడుకొని, యెద్దియో గాఢయోచనమునందు నినున్న దయ్యెను

జగత్ప్రసిద్ధుడు మొదటివలెనే చలంక్తిగ నిట్లు నుడివెను.

“ మంచిది కాగితమును కలమును తెమ్ము. చిన్న తనములో నేను పర్యవచన యందొకింత ప్రశ్నగావించి యుంటిని. దాని నిప్పుడు స్మరణకు దెచ్చుకొని యారంభించి చూచెదను. యెటులయినను నిప్పుడు నీకు సాయ మొనర్చెదను.

నుబోధుడేమియును ప్రశ్నోత్తరము నీయక యట్లే యాలోచనామగ్నత యందుండెను. జగత్ప్రసిద్ధుడు యెప్పటివలెనే నవ్వులాటగ నిట్లు నుడివెను.

“ పద్యములన్నిటిని నే నే వ్రాయవలయునేమి ? నీ వేమియు శ్రమకేయకయే ప్రభుత్వపు న్యాయవాదిగా నలయునని తలచుచుంటివేమి ? ”

“ అట్లుకాదు పద్యముల ఆవశ్యకతయేలేదు. నేనొకే విషయమునుగూర్చి యోచించుచున్నాను నీవు నా కిప్పుడు యేబది రూప్యములను బదులంగ నీయగలవా ? ”

“కల్పిత వైమనస్యమును బ్రకటింపుచు జగత్ప్రసన్ను డిట్లు పలికెను”

“నీ వెట్టిసందర్భ మెరుగని మనుష్యుడవు? పద్యవచన ముగ గూర్చి జరుగుచున్న సంభాషణమును వదలి యేబది రూప్యము లప్పిచ్చెదవా యని యడుగుచునా వు చాలు చాలు, ఇక నేను పద్యగవనములో తోడ్పడను యొమ్ము

నుబోధుని పెడవులపై పేరుకు మాత్రము వ్రు గాన్పించుటలేదు గాని ఆతని ముఖవికాసము మాత్రము అట్టిభావమునే తెలుపుచుండెను. అప్పుడిట్లు పలికెను.

“కాదు, కాదు, మన ప్రస్తావనాంశమును గూర్చియే నేనొకయుక్తిని గనిపెట్టితిని. నవ్యలమాటలుకావు, నిజ ముగ నే నాకు యేబదిరూప్యముల నిమ్ము”

“అది యెట్టియుక్తియో నాకుగూడ కొంచెము తెల్పుము.”

“మంచియుక్తి. నామనస్సునందు నీవొక యభి ప్రాయమును ప్రవేశపెట్టితివి. అదియే యోచనకాధారము. నేనీసమయమున పక్కారువారిని భ్రమింపజేసి యేదేని లాభము నార్జించెదను చూడము ఈయుక్తి యొక్క పరియవసా మెట్లు తేలునో!

జగత్ప్రసన్నుడు కొంచెమాశ్చర్యచకితుడై ఇట్లనియెను.

“ఏమీ యేమిచేయవలచితివి? పుల్లరు -కి స్వాగత మిచ్చుటయా? నీవేమింపిచ్చినాడవు కాలేదుగదా? నీవెవరు? నీవు గాజావుకావు జమిందాడవుకావు. ఏదేని గొప్పయధికారివిగావు. జిల్లామే, స్ట్రీటు నిమ్ను గారవించి న్నేనుకు గొనిపోవునా? దర్బారులో చేరికాంచుటకు నీకు కార్డునిచ్చెదరా? అంతరంగ సమాచేశముకు గూడ సమయము చిక్కునా?

“అట్లు జరుగకపోయిన పోవుగాక! కాని పుల్లరు దొరగారిదంష్ట్ర పరిపూర్ణముగ ప్రసరించితిమను. చాలు, ఇంతటిగో నాకార్యము గల్పెక్కును. నేనీయోచనాంశమును తప్పక జరిపెదను.”

జగత్ ప్రసన్నుని ముఖమునుండి నవ్వులాటలతో గూడిన భావము తోలెగిపోయెను, అకడిట్లుపలికె.

“నీవేమో వెట్టి రేపిలు చేయుచున్నావు. దేశమునందంతటగల మనుజులలో నెవ్వరును పుల్లరు గారికి స్వాగత మియడలచనప్పుడు నీవొక్కడ వందులకు సిద్ధమయ్యెదవా? నీస్వార్థముకు పూరికనుకొనుటకు దేశద్రోహులవలె దేశనాయకులను వ్యతిరేకముగ పనిచేసెదవా?

“జగత్! నీవు విల్లవాండ్రవలె మాట్లాడుచున్నావు నేను నాలుగు సంవత్సరములనుండి యిచ్చుట పడియుండి

కుమిలిపోవుచున్నాను. భార్యయొక్క నగల నొక్కొక్క దానినమ్మి కుటుంబసోపణ వ్రయములను జరుపుకొనుచున్నాను. దీనినిగూర్చి ఎవరయినా విచారింతురా? నేడు నీయింట తిండికేమైన నున్నదా లేదా యని దేశ నాయకులని నీవు చెప్పెడివారలు నన్నెప్పుడైనా పిలిచి యడిగిరా? నేనిప్పుడు నాపిల్లలకొరకు పాలను గొని కాలని దుస్థితియందున్నాను, ఒక్క చంటిపిల్లకొరకు మాత్రము తప్పనిసరిగ నొక కేరుపాలను తీసికొనుచున్నాను దీనికే నాకల పాణిము తోకవి చచ్చుచున్నది. నాభార్య బెల్లముగలిపిన గంజని నాపిల్లలకు బోషి ప్రాణములను నిలుపుచున్నది ఇదియేమైనా నీకు తెలియునా? పకాలమున జీతమియకుండుట విలన నాయుద్ధనే నేనవకుడును చాలదినములు నిలచియుండట లేదు. దానియును చాలించుకునినది, భావిలోని నీటిని చేది చేది తప్పేలను తోమి తోమి. నాభార్యచేతులు కట్టెలైపోయినవి కాయలుగాచినవి ఇక నిపుడిట్టి సందర్భము కటస్థించినప్పుడు ఈ యనకాశముతో లాభమును పొంది వృద్ధిగాంచగలిగి యున్నచో నేనెట్లెల కేయ గూడిదు? దొరతనముచాకు మన సర్వస్వమును గొనిపోవుచున్నరు నేను దొరతనమువారిని కొంచెముదువ్వి బుజ్జగించి యొక వ్యాయవాది స్థా మును సలపాదించినచో సిందభ్యంత్ర మేమిగలదు? ఎంతవరకు ఈవిధముగ ఋణ దాతల పిడికిలిలో జక్కి యచుర్యాదకు భరియింతును? ఇంకెంతకాలమువరకు నీవిధముగ చిరిగిన పాదరక్షలను వస్త్రములను వుపయోగించుకొందును!”

(జగత్ప్రసన్నుడు కొంచెము నేత్రారవణ) “అట్లయిన నివృద్ధిమిచేసెదవు?”

“యింటిని నెక్కగ నలంకారము గావించెదను?”

“యంతమాత్రిముతో నీయుద్దేశము నెరవేరునా?”

లేదు దీనివలన నెరవేరదు. ఇది నానెకల్పగ్రంథ ముకు ఉపోద్ఘాతముగ నుండగలదు. నీమ్ముట నన్నియే గ్నాటలు స్వయముగనే కాగలవు నీనివలన నాస్థితి పుల్లరదొరగా దృష్టి నాయుండు ప్రపరింపగలిగినదిగ కాగలదు. చాలు నాకార్యమును సాధించుకొనెనను.

“కార్యసాధన యగునా? లేక ఆప్రతిష్టకు పాల్పడుట మాత్రమే యగునా?”

“కార్యసిని తప్పక యుత్తీరును. కాని నీసాయము లేనిదికాదు”

“నన్నేమి చేయును నెదవు”

“నేనెప్పుడేవిగము జెప్పెదనో అప్పుడానిగముగ జేయుము తరువాతి కార్యక్రమ మెటువ్వును యిప్పుడు నేనింటి నలకంతుటతోడనే నీవు రాజకీయలలో నుదులలో నీకవకాశ మున్నంతవరకు నన్నుగూర్చి దూషణ వాక్యములను మిక్కిలి వివిధ నుపయోగింపుము ఈపని తప్పక చేయవలయును”

“అ. ఇది కష్టమైనదిగాదు. దీని నవశ్యముగ జేసెదను.”

“కాని జాగ్రత్తో నుమా. దీనిలో నీకు నాకు సంబంధము గలదని యెవరికిని తెలియరీయకుము”

“ఈసంకల్పిగాడ నీవు నిర్భయముగ నుండుము.”

“చాలు నాకు కావలసినదయే. కాని రూపా యలదివముననే కావలయును.”

“మరిచిది నేనింటికరిగి వాగుమాస్తాతో పంపెదను”

ఇట్లుచెప్పి జగత్సృష్టమును లేచెను. సుబోధచంద్రుడు అతనివెంట వెలుపలికి వచ్చెను వెళ్ళునప్పుడు జగత్సృష్టము దీట్లు పలికెను. “చూడుము. మంత్రాలాచనలలో గూడ నొకవిధమగు యుద్ధోక్తమున్నది. ఇప్పుడు నాకును కొంచెమీ విషయమున యుద్ధోక్త మొదవుతున్నది” ఈ వాటకము చెడ్డదిగాదు అయినను జయమగునూ అపజయమగునో చెప్పటమను, ఊహించుటమను నీలు లేకున్నది.

సు:— “పరమాత్ముని కృపవలన అసాము దొరతనము వారికి గూడ నీయుద్ధోక్తభూత మొక్కొంత సోకిన యడల మన మంత్రాంగము తప్పక కృతార్థత నొనీ తీరును. అపిమ్మట నాడువృత్తము నాపరిమిత్తును. చిరునవ్వు నవ్వుచు జగత్సృష్టము యు సుబోధచంద్రునితో చెయిగలిపి కలవుగైకొనెను

3

నేడు సోమవారము లేపు ప్రాతఃకాలమువరకు దొరగారు రాగలరు. కాని పట్టణవాసులు సంతోష పోకటక పోయియున్నారేమియును చేయుటలేదు. బంగళా విధివనమువలన నెల్లరి హృదయములలో విచార క్రోధరూపకములగు తరంగములు చెలరేగుచున్నవి క్రొత్త దొరగారి నడవడము విశోధవృత్తితో జూచుచున్నారు. మున్నిపాలిటిలోని అధికార సభ్యులు వింతపత్రికను సమర్పించెడి తీరుచూడముకు వ్యతిరేకించి డిప్యూటీబోర్డు కమిషనరులలో దొరగారికి వివరిపత్రికను వృద్ధి చేసి తీరుమానము నంగీకరింప చేయవలయునని జిల్లామేజిస్ట్రేటు

గానెంతయో పట్టుబట్టి ప్రయత్నించిరి గాని యాతడా పోయియున్న గృతార్థుడుగావాలకపోయెను. తీరుమా పు పక్షముకు వోట్లు బహు కొద్దిగ వచ్చెను అందుచే నది వీగిపోయెను. సామాన్య కార్యములని, టిగో ముందు ముందుగ నడచెడి స్థానిక జమీదారులలో చాలమంది రోగపీడితులగుట కతన గాలిని నీటిని మార్పుటకై ఎచ్చు పెచ్చుటిగో వెళ్ళిరి. ఇటీవలనే యొక చునాగ్నదీయడగు డిప్యూటీమేజిస్ట్రేటుగ, ఒక సమర్థునిస్త్రోమము 1000 - 1500 చివ పులిల పోయియున్నవలకు ఫలితముగ నొక చునాగ్నదీయ 1000 ము, అను కేటెతో సమానము నొకపటికె యెను. ఇగువని, ఇగువనియగులగు నును 1000 ముగ నేర్పడిరి. ఈ సమాజపక్షమునుండి దర్బారు గౌరవారి సన్నిధియందు అడ్డెను నర్పింప నిశ్చితమయ్యెను. కాని విచారదాయకమగు విషయమేమియు సమాజములోని అసభికారసభ్యులయం దెవరికిని అంగీకారభావ చక్కగ రాదు. ఇక చదువునదెవడు? తంతిమాలమున నీయగడ సికిని కాంతిసాగరపు నవాబు బహద్దరువారు విని తన యంతరంగ భుక్తియడగు నొక యాంగ్లభాషా పరిచయిని పంపెను.

సోమవారము ఉదయమున లేచి పట్టణవాసు లొక విదితదృశ్యమును గాంచిరి. సుబోధచంద్రుని గృహ లొకార కార్యములలో పరిపండ్లందునుండి ననుష్యులు తరేకదీక్షగ పనిచేయుచున్నారు కొబ్బరియాకులు, అగటి స్థంభములు. దేవదారు పత్రిములు, కొత్త గానీసిన తాటి యాకులు కుప్పలుకుప్పలుగ బడియున్నవి చూచుచుండ గనే సుబోధచంద్రుని గృహముమొక్క పెద్దగౌరము మీద విలువంపుగ నొక గొప్ప కమాను నిర్మింపయ్యెను. దేవదారుపత్రిములతో దాని నలంకరించిరి నెండుప్రక్కలను అట్టి స్థంభములు, కొబ్బరియాకులు అమర్చబడి యొక స్థంభముపైకొకల జలభూమిత భాండము లంప బడియెను గృహంగణగుండుయందు పచ్చితాటియాకుతో కూర్చబడియెను అట్టిస్థంభముల యొద్ద జలభాండము లలో పులిదానియందును అయిదేసివిగములగు యాకు లను బెట్టిరి గృహముయొక్క పీఠికలకు 100 ముఖములను నానావిధ ప మిళి తుష్పములతో గూర్చి పెద్ద పెద్దకూర ములు వేలొడ చేయబడియెను. వెలుపలి నొడమొడ రెండుచివరలదనుక పచ్చియాకులతో గూర్చియుగట్టి వానిమధ్యన నానావృత్తములకు తుష్పములతో గట్టిన గుచ్చు ముల నుంచిరి తుష్పములను ఆకులకు పచ్చగ నుంతుటకై వంతులవంతులుగ నొకడు వానిపైకొకడు చిలుకునాగెను.

వీరి స్నేహితుల చేయించుచు చేయుచు ను మనస్సుటికి
ఓంటిగంట యయ్యెను. తరువాత భుజించి సుబోధనం
దుర్జిడొక యిద్దరి స్త్రీలుగారి పోలీసువారి కార్యాలయము
వెళ్ళుకొనెను. దొంగల కేసులకు కేసులకు పంపింప
మును వెళ్ళుచున్నప్పుడు మునుము సా. కాలము
నాయంటి ముందర బాగుగా గాల్చుచు నున్నది
నొసవలయునని దానిలో నిర్ణయించెను.

అట్టి కేసులను అంగీకారముయ్యెనునని వేరు వ్రాయ
నక్కరలేదు.

సుబోధనచంద్రుడు మరలినట్లు దున్నులను మార్చు
కొని స్వహేతుకారమువైపు శ్రద్ధగలెను. ఒకడు పోలీ
చేక్కునబట్టి నానిమీద యాదము తెల్లని కాగితము
నంటించెను దానిమీద నంటించుటకు “స్వాగతము ను
స్వాగత” మును యిద్దరి కాగితపు అక్షరములను కట్టి
రింపనాగెను. అసమయమున పోలీసుపాతకాంక్షయొక్క
కొండకు నవయువకులును, బాలకులు వచ్చి ఆయనను
కలిసికొనిరి. ఒక నవయువకుడు మిక్కిలి వివరముతో
ననుసరించుచు “అయ్యో! ఇది మీరేమిచేయుచు
న్నార?” అని ప్రశ్నించెను.

సుబోధన ఒక గౌరవనీయవస్తువునకు నునుపట్టినదని
నట్లు ప్రశ్నిస్తూ మొనగెను.

“నీలవారగారు విచ్చేయుచున్నారు. అందువలన
కొంచెమింటి? సమయము. • చున్నారు.”

“ఇంకెవ్వరును తనయిండ్లలోనికి రమ్మలేదు.
మీరొక్కరే యిక్కడవేయుచున్నారు?”

“వీరి, ఇంకెవరూ నవ్వలేదు?”

“బంగాళా విభజన కారణమున నేలయిల్లెలను
విచారించును పొందుచున్నారు ఇది పంతులమును వెలి
బిరుదుటకు యుక్తమునకు నవయమా?”

“విచారించునా నున్నారా? అవిచార మేవిధమున
నున్నది? నేనందరినీ నవ్వించు అడుగు తిరుగుచుండుటనే
గాంచుచున్నాను.”

“అట్లును బంగాళా విభజనమును మీరు నవ్వలట
గనే భావింపుచున్నారా?”

సుబోధనచంద్రుడు కొంచెమాంక్షాశయమున మగ్గు
డయ్యెను. ఏలకన మార్గశిర పూర్ణిమనాడు జరిగిన మహా
జనసమావేశమునం దీతడు గద్దడయ్యగలతో నిట్లుకెప్పెను.
“పోదయలారా! దీనిని సామాన్యముగ భావింపకుడు.
ఇది వంగమత గర్భమునకు ప్రబలముగ దగిలిన ఖడ్గప్రహ
రము. ఒకవిధముగ దీనిని రక్తపాతకృత్యముగ తలచుడు

ఎంతదనుక నీయాఘాతమునకు దగిన చికిత్స జరుగజో
అంతదనుక నేవిధమున సౌఖ్య పంతులములతోడను
మనము సంబంధ మేమాత్రమును కలిగించుకొనగూడదు.”

సుబోధనచంద్రుడు మానమును నుండే బాలురు మరి
మరి బ్రార్థించ దొడగిరి అందొడిట్లనెను.

అయ్యో! మీపాదములకు మొక్కిపెను. దీనివంతను
గట్టిపెట్టెడు.

ఇంత వ్రేయబడి చేసి చేయించిన దంతయును వ్యర్థ
ముగ మట్టిపాటై పోవునని సుబోధను ప్రత్యుత్తర
మిచ్చెను.

అయ్యో! లెను కేంత వ్రేయమయ్యెనో చెప్పుడు.
మామ్రోయము నిమి తము మానాచుచుచున్న దానిలో
నుండి మాపాతకాల బాలరమందరము తలకొక చంపా
యాపముగ బ్రోవుజేసి మీకు జవ్వనా. చార్మముగ నిచ్చె
దను. ఈ యలంకారము లన్నిటిని నీసివేయుట కనునతి
నొసగును” అని పిల్లలనిరి.

దీనివలన సుబోధన చంద్రుని మనస్సున కొక్క సారిగ
బాధ గలిగెను కాని క నిమిషముకొంతమాత్రమే.
ఆతడు కొంతయు కోపమును ప్రకటింపుచు నిట్లు
చెనికెను.

“పొండు పొండు. నన్ను మరింత నిష్పంపరుపకుడు.
ప్రతియొక కార్యమునా పరిమళించుటను మీరు
బాగు చేర్చుకొనియున్నారు. పొండు పోయి వానిని
గొనుట. చదువుకొనుడు.”

బాలురు నిగాళావచ్చులై చెడలిపోయిరి నీరలు మిక్కిలి
పోకిరివాండుగ్గి. అందరును కలసి యొక రాత్రివేళ
నేలించి చేసినదాని వంతను భగము గావించి మరపోయె
దరేమో యిది యాలోచించి సుబోధనచంద్రుడు అప్పుడే
వస్త్రములను తొడుగుకొనెను. మరియు చాలినను అధికారి
బంగలావైపు దాగబట్టెను.

అచ్చటి కరిగిన పీడప కాయకారి బంగలాలో లేద
నియును ఇట్లా మేజస్త్రీటుగారి బంగలా కరిగినాడని
యును విని సత్వరముగ మేజస్త్రీటుగారి బంగలా కరిగి
యచ్చటి పహారావానితోటి కన పేదగల కార్డు నొక
దాని నిచ్చి దీనిని పోలీసుఅధికారి కందచేయుమని చెప్పి
పంపెను.

అప్పుడే యాతడు లానికి రప్పించుకొనబడియెను
మేజస్త్రీటు పోలీసు అధికారి ఇరువురు నొకచోట
గూర్చునియుండిరి సుబోధను దీరువుడికిని సలాము చేసెను.
పోలీసు అధికారి ఇట్లు ప్రశ్నించెను.

“ఏమి బాబూ! యేమి కావయ్యెను ?

“అయ్యా! శత్రు ప్రభువుగారే తెంచెదరను సంతోషముతో నేను నాయుంటిని కొంచెముగనూ గొప్పగనో యలంకారమును గావించినాడను, గాని జాతీయపాతకాలలోని బాలురు తాత్రి కేతెంచి దానినంతను భగ్గుమును గావించ సమకట్టియున్నారని ఇప్పుడే వింటిని.

“నేటిరాత్రికి బాణసంచాను కాల్చుట కనుమతి నొసగ వేడుచు మాకార్యాలయమునం దర్జీ నిచ్చితిని మీరేనా ?

“అయ్యా! అవును.”

మేజిస్ట్రేటుగారితో పోలీసు అధికారి ఇట్లుపలికెను.

“నేను తమతో ముచ్చటించుచుండిన దీతినిని గూర్చియే.”

సుబోధునివైపు మరలి “నుంచిది ఈవిషయమున మీరు చింతింపకుడు మీయింటినుందర తెల్లవారెడిదనుక పహారా నిచ్చుచుండుటకు నేను నల్లరు కాని ప్రేమిలనుంజెదను.”

మేజిస్ట్రేటు చిరునవ్వునవ్వుచు నిట్లు ప్రశ్నించెను.

“మీరు క్షాయవాదులా?”

“అయ్యా! అవును.”

“మీ ప్రభుభక్తిగాంచి నేనక్కఱ సంతసమును బొందితిని, మీరు శత్రు దర్బారులొనికి రాగోచెదరా?”

సుబోధుడు మిక్కిలి నమ్రతతో నిట్లు జెప్పెను.

“అయ్యా! అట్లయిన నది నాకొరక గొప్ప యదృష్టకారణము కాగలదు.”

“అరేరే! నేను మీకు ఆహ్వానపత్రిక నొసగెదను, మీపేరేమి?”

సుబోధుడు పేరును జెప్పగా మేజిస్ట్రేటు ఒకకార్డును దీసి దానిమీద సుబోధుని పేరును వ్రాసి యతనికిచ్చి వేసెను.

కార్డును గెళిని సుబోధుడు సలాముచేసి మిగుల సంతోషముతో నింటిదారి బట్టెను. రెండవదినమున నిర్ణీత సమయమునకు సరిగా పుల్లరుదొరగారే తెంచిరి సుబోధ చంబ్రుడు కచ్చేరీమాటును తొడిగికొని తన యింటిద్వారములో నిలువబడియును. దొరగారి కళటము క్రమక్రమముగ దగ్గరికి వచ్చెను. కమిషనరు మేజిస్ట్రేటు లిరువురును నాబండిలోననే గూర్చుండియుండిరి దొరగారిని చూడగానే సుబోధచంద్రుడు పంగి సలాముగావించెను. దొరగారు చిరునవ్వుతో నమస్కరించి యాతని సలాముకు ప్రతియొసగెను. అరటిపండ్లములతోను కొబ్బరియాకు

లతో గట్టిన విలువపు కమానులను, పువ్వుములతోడను తీగలతోడను గావించిన యలంకారములను చూచెను, పెద్దద్యోగముమీద చెక్కపైని వ్రాయబడిన తన నామాక్షరములతోడి స్వాగతమాత్రములను చూచి చిరునవ్వునవ్వెను క్రమక్రమముగ కళటము దృఢముండి తిరోపాతిపాపయెను.

* * * * *

గుర్రపుడండ్లముల మైదానములో పండివలె నుండెడి పెద్ద డేరావేరుబడి యగుట దర్బారు యేగ్గాట్టర్లుగను గావించబడియెను. పసిగంటిల బాష్పము అంధము, తొమ్మిది గంటలవేళకు సుబోధచంద్రుడు బంసని తెప్పించుకుని దర్బారులొని కలిగెను. మితప్రియ సిద్ధాంతము ననుసరించి మరలిపోవువచ్చుట కాలింజక నే సామెది యుద్దేశముతో బడిని విడిచివేసెను.

దర్బారులొ వేళ్ళమీద లెక్కించుక కనిగ కనువి యే చేరిగాంచి యుండిరి రాజులు జమిన్దార్లలొ నుండి ఇద్దర ముగ్గురుమాత్రమే నుచటనుండి గొర్రువారందరు డిప్టీ ముకాసపు మొలలుగాగల సగ్గాలు ఉద్యోగీయులే. స్థలమును పూర్తిపగకుటకై కార్యాలయములయందలి గుమాస్తాలకు గూడ ఆహ్వానపత్రిక లంపబడియెను. దీనివలన బీదగుమాస్తాలు గొప్పచిక్కలొ దగుల్కొనిరి, వారల వేతనము మిక్కిలి యల్పము, యెంతయో కష్టముతో నెలయొక్క ముప్పదిపైసములను గడపుచుందురు. కార్యాలయమున కరుగునప్పుడు పయోగించుకొనుటకై వారికడ పొక్క బోడు కట్టములు, మాత్రమే యుండును. అవి దర్బారు కర్తమైనవిగావు, కొందరు అచ్చటచ్చట లాగుకొట్టును ఆరువుగ గెచ్చుకొని దర్బారు కరుగుటకు వలయు నేర్పాట్లు గావించుకొనిరి. అట్లు తిరిగినను పందర్బపదనివారలు తమ మామూలు చిరిగిన కొటుపగిడిలనే ధరియించివచ్చిరి. రాకపోయినచో ఉద్యోగ మూడునని భయము డిప్టీ ముకాసపు, ముకాపి, ముసద్దీ, కిరస్తాదారు మున్నగు వొరతనపు టుద్యోగీయులు తప్ప హిందువులు మహమ్మదీయులు మున్నగు ననధికారపౌరులు సంఖ్య మిక్కిలి తక్కువగనున్నది. సూతన మహమ్మదీయ సమాజపు సభ్యులమాత్రము వాదాపుక పడునైదుగురుండిరి.

నిర్ణీతకాలమునకు పుల్లరుదొరగారు దర్బారులొని కేతెంచిరి. ఆయన శిరోజములు తెల్లగనుండెను, ముఖస్వరూపముండి గాంధీర్య మొలుకుచుండెను క్రిజలెల్లరు నిశ్శబ్దముగ నిలువంబడిరి. మహమ్మదీయ సమా

జపు వినతిపత్రము జరుపవలసియెను. దొరగారు అంగీకారము భావతోడను, హిందుస్తానీ భావతోడను వక్తృత్వము నొనగిరి. అంతరము పరిచయము గావించెడివంతువచ్చెను మేజస్ట్రేటుగా రాకొకరిని పెద్దమనుష్యులను దొరగారి కెఱిగింపసాగెను. అందరికిని చెలికలిపెడి సమానము లభియింపుచుండెను సుబోధచంద్రుడుగూడ దైత్యమునుచిక్కబట్టుకొని మేజస్ట్రేటుయొడుటనిలువబడియెను. మేజస్ట్రేటు దొరగారికి అతనిని గూడ పరిచయము గావించెను. పుల్లరుగారు సుబోధచంద్రునితో చేయిసిగలపి యిట్లు పలికెను

“మేము వచ్చునప్పుడు మార్గములలో సలఱుచేసినది నీవేనా ?”

“చిత్రము పూర్ణం.”

“నిగ్గుహముముంగిట మిక్కిలి చక్కనియలంకారము గావించబడినది. మేము నీప్రభుభక్తికి ఆనందించి నిన్ను క్షామించుచున్నాము. నీవు బాధ్యుడవనివా ?”

“అవును ప్రభో.”

“సాధారణముగ వ్యాధువాది శబ్దధారలందరు ప్రభుత్వద్యేషులుగ నుందురు. మేమట్టివారలపట్ల మిగల నయిష్టముగ నున్నాము. బాబూ నురే ద్రాసాధ బెర్తీగారి సూచనలపై యాటలాడెడి కోసులవలె యాడుట నీకిష్టముగానుండుటనుగూర్చి మేమెంతయో సంతసింపుచున్నాము.”

“ప్రభో, ప్రజలయొక్క దుర్బోధనలకును, దురాలోచనలకును లోనై నేను నాకర్తవ్యధర్మమునుండి విముఖతను గాంచెడివాడను కాను.”

“నుంచిది నీవుసాధంకాలముకు పరిగ్రుంపకానులూ మాతో ప్రత్యేకముగలనీ మాట్లాడుటకు రావలయును” ఇట్లుపలికి దొరగారు సుబోధకునకజ్ఞునొనగిరి. పిమ్మట శేషించినవారలందరు దొరగారి కెరుకగావించబడిరి.

సమయమునకు సరిగ దర్బారు సమాప్తమైనది. సుబోధచంద్రుడు వెలుపలి కరుగునప్పుడు మేజస్ట్రేటు వడివడిగ నాతనికిదళకేతెంచి తనశేఖరులనుండి అంతరంగ సమావేశమున కర్హతనొసంగెడి కార్డు నొకదానిని కేతిరిచ్చెను. దానిమీద పేరువ్రాయబడియుండలేదు. చేతికిచ్చినదిప మేజస్ట్రేటు యిట్లుపలికెను “నీవిద్యవ్రతంతుడవు. హిజ్ ఆనకగారు స్వయముగ మిమ్ము నావలాయపరపరి. తప్పక సమయమున సరిగ కెర్చుడు.”

చిత్రముని నడిచి సుబోధచంద్రునినుండి తెడలిపోయెను.

“అకస్మాత్తుగ జనగుతున్న నీయుదంత మాశ్చర్యజనకముగ నున్నది. మొన్నటిదినమున జగత్ప్రసిద్ధుడు నీకు దర్బారు కార్డు దొరుకునా. ప్రయివేటు సమావేశము చేయితము లభియించునా? అని నవ్వులాటగ నాయుండెను. ఇప్పుడదియే జరిగితిరినది. యింత ప్రభుత్వపక్షపు వ్యాధువాద పదవిమాత్రము రాకుండునా? ఆశ్చర్యము అగొనుట కనిక శములుగూడ లేని విషయములుగా వాయిప్పుడు అగి వి. యిప్పుడు నాకు మంచినినములు వచ్చెనా యేమి? యితకాలమునకు విమ్ముట నేటికి గ్రహించు నా సంతోషినిగాబోలు”

యిట్టి యోచనాతరంపలలో నిమగ్నుడై సుబోధచంద్రుడు మెల్లమెల్ల నింటితోవలెను. యింటినిమిషమునకు చేరెను. వెలుపల కొంతదూరమున నిజఃఖితి తాను గాని చివ యలంకారములకు దొరగారు క్షామించిన మాటను స్వగమ. దెచ్చుకుని పత్రపుష్పముల యలంకారముల సంతృప్తితో మాచుచు - నిగ్గుహతో సమహాసము హని హుర్వకు గలిగిన సౌ దర్శమున కానం నింపుచుండ నప్పుడే తలుచి తలంపుగ నొక యాపద జరిగెను

యేయింటికిద నిజవబడియుండి తన యింటికిరియలంకారములను వ్యామోహదృష్టితో సుబోధకు మాచుచు, దెనో యాయిల్లూ వ్యాధువాది అంటిలోని కొటెపిల్లగాదు) కొందరు కప్పుమీదనుండి పేడను బురదను కలిపిన నీటిని ఒక పాత్ర నిండ నింపి సుబోధచంద్రుని తలకు నూటిగ నురిశాచి కుగ్మిర్మించిరి

సుబోధచంద్రుడు భయముతో దృష్టిని పైకి సారించెను అప్పుడెవ్వరో ప్రక్కనుండి “స్వాగతం సుస్వాగత. చ్చుని వికటముగ నగుచిరి

పేడతో బురుడతో గలసిన నీరు పగిడిమిది లోటు వరకు తాళదానిని లాగునుగూడ తడిపి క్రిందికి పురవ హించి పాకరక్షణలో నిండెను సుబోధకు తడవిన వస్త్రాదులతో నరివేగముగ తన యింటిలోని కేగెను.

పాపము, ఇచ్చి పుచ్చుకొని దని యొక్కటియే నూటు. అయొక్కటి చెడిపోయినది. ఇక నిప్పుడేమి తొడిగికొని సుబోధచంద్రుడు దొరగారి యంతరంగ సమావేశమున కరుగవలయును.

స్నానముజేసి భుజించిన యనంతరము దిక్కిమేజస్ట్రేటుగు ఆవాదదానుగారింటికేగెను. అదిట నాతనికి నికరధనం తనునినునించి యొక నూటును అరువుగ నడుగెను.

దీప్తిగాంధీని "అయ్యా! మ చిన నూట శేషం నాయుద్ద నూట గొనిపోతు కాని ఇ ట్టును మీరే కల్పించుకొనవలయును? మేమన్నచో వాస్తవంబులచే బంధింపబడియున్నాము ఇందువలన మాకు శిక్షనం అన్నిటిని చెయవలసినవచ్చును. కాని మీరు మీ బంధి పెండుకొరకు అల్లంకాము గావిచి దర్బారులని కెందు కంగిరి? ఇప్పుడంత కంటకమా జేకము గాం చుట కింత యత్నమామెట్లుకు?"

నుబోధన ద్రుని ముఖము తెలతెలబానన ధైర్యమును దెచ్చుకొని యిట్లు బదులుచెప్పెను.

"ప్రభువుగారు స్వయముగ రమ్మనిరి పోయిందేన వారి కణాప్తముగాదా?"

"ఈమనోజునితో నిట్టిమాటలను సంభాషింపగాదు. వీటిని గొంపోయి మేనీగిటుతో జెప్పవలసివంతగాదు. అట్లు చెప్పుట తటస్థించినో నాయుక్లొము నిలచుట దుష్టరహసు " ఇట్లు యోచించి తమ మాధ్యక్షభావ మును సంపదితము గావు చునునీ దీప్తిగారిని బలికిన.

"అయ్యా, అనిగదు. సేననుండిక దడికాదు. మీరు తప్పక వెళ్ళుడు. ప్రభువు గారు స్వయముగ మిమ్ము రమ్మని కొలయవల మీరు తప్పక వెళ్ళిపోవలగును. ఇదిగో నూటును గొనిపోడు "

ప్రైవేటుసమాజేకము పోయినది. బాజునిగా నూడ కాల్పబడియెను. గాత్రీ సొమ్మిదిగంటలకు త ప్పని కాలువను చుట్టుకొని నుబోధన పురు బాత్మకీలగ్నని యింటికంగెను. ఆరిచి నయ్యచుండుటకు గాంగి జగ త్పరస్క డిట్లనియెను.

"మహాన నీవు అవినత అనుభవించి. సగ్కారీ వకీలుపదవిని గూర్చి దొంగారితో ప్రకటించితివా?"

"సరస. బాగున్నది అట్లు పరక సింపవచ్చువా? అట్లు గావించినచో బాదుకను పం దేమాము కలుగదా? మిక్కిలి వివరముగభయతలన ప్రకటింతుట మోహకృత్య ముకు చిహ్నముగ భావించబడుతుంది. దానికంటెను కొంత వ్యవధిపట్టును. ఇ కం కొంతకాల జరుగవలసియున్నది "

"ఇంక జేమిచేసెదవు?"

"నీవద్ద టిలిగ్రాము ఫారములున్నవా?"

"ఉన్నవి."

"రెండుమాడు తీయుము."

జగత్పరస్కడు ఫారములను తీసెను నుబోధన ద్రి డిట్లుపలికెను.

"బెంగాలీ, అమృతబజార్, పం దేమాతగం పత్రిక లకు తంతులనంపవలయును "

"ఎందుకు?"

"నాప్రతిష్టవాచకముకొనుకు "

"అట్లునునడుల నది ఇదివరకే జరిగినది బెంగాలీ పత్రికావిలేజరి నీపేరును వేయించినాడు. మరియు గ్రాయ వాదులలో నీనొక్కడవే గృహంకారమును గావించి వనియును దర్బారులొని కరిగితివనియును వ్రాసినాడు."

"మరి జేడనీళ్ళు పోసినవంగనీ?"

"ముఖ్యముగా కావలసినదేయని యిదిగో చూ డుము. తంతులు ను తెల్పవలసిన మాటలకు, నేనొక చిత్తముసాయిదా వ్రాసి తెచ్చివాను. బెంగాలీపత్రిక విలేఖరి నన్ను తృప్తిపర్చుటకు తట్టకుడవచ్చును. అదియే మన కత్యవసరము. జేడ బరద లిసిన నీటిని స్రవ్యురం చినవార్ల ప్రత్యేకప్రకంప కర్తమైనది. అహ! యింత వ కథ అనుకున్నట్లే సంతోషకరముగ సాగింది "

జగత్పరస్కడు ముసాయిదాక కల్పనవ్రాసి అక్కడే తంతికార్యాలయమున కంపింపెను. న.దవ దివసు నుబోధన ద్రి మదయముననీ లేచి మెంపటి గాగసే యిరువురు పోలీసు స్టాబుల గ్రాముగన నిల నియుం డుటను గాంచెను. వారి కంటె ననియముగ వంద నము గావించి బయట నడిచెను

"వకీలుగారు! నిన్నుదివసన దర్బారు నడి యి ట్టి మరలిరచ్చునప్పుడు మీరూ ప్రివేట్ జేడనీటిని చల్లివాడని నేయు వి.టిమి యిం.త్యమేనా?"

"అభనండి నిజమే "

"ఈమాట మేజిస్ట్రేటుగారు చెవిదనుక చేరనని మీరు నేరస్థాపక చేయవలయుగనివయడల సాక్ష్యముకు సమకూర్చుట నున్నగు పనులలో తోడ్పడవలయుగని వారు మాకాజ్ఞాపించినారు యిది మాపోలీసువారు జోక్యము కలిగించుకొనదగిన నేరముకాదు. అటుగానున్న మీకీ యవమాంమును గావించిం గృహములో పిన్నపెద్దల న దరిని తక్షణమే చెగసాల కంపుచుంటిమి అయిన నీవృధేమి? నేడే మీరు అభియోగమును పెట్టుడు "

"నేనెవరిని పోయించున్నప్పుడు చూడలేదు ఎవర పైని యభియోగమును పెట్టుదును?"

"అయింటియందున్న పిన్నపెద్దల పేళ్లను విచారించి వ్రాసి తెచ్చెదము. పెద్దలు న్యాయునాదులైనను ఈదప్ప కృత్యమున పిల్లలకు తోడ్పడిరిని చానినూడ చేయ్యుడు. నుబోధనద్రికు కొంచెము యోచించి ఇట్లు జేసెను

“దొరగారికి సలాములని చెప్పుడు. వేదనీళ్లను పోయేతున్నప్పుడు శేనెవ్వరిని చూచియుండలేదు. ఎవరి నైగుర్తుగూడ పట్టకాలను యిట్టిసితిలో అభియోగమును నడపుట నిష్ప్రయోజనమగును.”

పార్జంతలు వచ్చినవారిములతో మరలిపోయిరి

నుబోధచంద్రుడు ధూమ్రసానమున జేయుచు యిట్లు యోచించెను.

“వాపైని వేదనీళ్లనుపోసిన కుర్రవాండ్రు! నాకపకారమును గావించిరనుకొనుటెట్లు? వాస్తవముగ వారలు నాకట్ల గావించినది మితములేని యువకాగము బహుళః ఈవార్త యీపాటికి కలకత్తాపట్టణమునం చెల్లెడల నెగబ్రాకి యుండవచ్చును. యిక నొక పెద్దకల్లలోల మేర్పడగలదు. దీనితో నాగారికి నెరవేరితీసు.”

సత్యముగ నిట్లేజరిగెను. మూడుదినములలోననే బంగారములూ నోకడికనుండి రెండవదికవరకు ఆదినరకండి ఈచివరకు గొప్పకలవరము వ్యాపించెను. ఆంగ్లేయ పత్రికలకుండి ఈవార్తను భాషాంతరీకరించి దేశీయ పత్రికా సంపాదకులు గొప్పగొప్ప నిడుపాటి సంపాదకీయ వ్యాసములను వ్రాసిరి వానియందువయోగించిన తిట్లు కుప్పలుతిప్పలుగ నుండెను ఒకటిట్లు వ్రాసెను “ఈపాటి దేశద్రోహిని తక్షణమే కులయ్యుడి భిక్షుక గావించవలయును” ఒకటిట్లు వ్రాసెను “వేదగలిపిననగు వనిత్రైమైనదిగ హైందవుల విశ్వాసము దొరగారి దగ్గా రిలాసికరిగి ఆయన చేతిలోచేయినిగలిపిన స్వృశ్శదోపము నుబోధచంద్రునికి వేదనీళ్లవలని కుద్దితో విడిపోయినని వైసవోపన యువంతమును బట్టి “యింగ్లీష్ మెక్” మున్నగు ఆంగ్లేయ పత్రికలలోగూడ నుబోధచంద్రుని వేరు ప్రకటితమయ్యెను. ఆంగ్లేయ పత్రికా సంపాదకు లిట్లువ్రాసిరి. తూర్పుబి గాళమునం దిప్పటికిని సర్వ వర్తనులగు ప్రభుధత్తుని విద్యాదిక నిర్ణయించువారు కాని దేశభిక్షులను పేరతో రాక్షస్యములను గావించి పరమ కుంతలకు నెలచి తమ రాజధికిని ప్రకటించుటకు జంకుచున్నారో నుబోధచంద్రుని నైతిః హాసము గూర్చును. యాతని ద్వైతముగూచిత యు విప్రులగు వర్ణ జగగూడ గావించబడెను. ఇటు దీనామలము లో నుబోధచంద్రుని పట్ల విక్రీలి యశమానము గావించ బడుటయేగాక బాగు లైబ్రరీగాని కమిషనుకు నోడ సే అచ్చుట రిక్కిన వ్యాఘాతాదులందము నాతని తల నెత్తనంద జీవాట్ల నిడి.

నుబోధచంద్రుడు లేని కాలమునం దొక వక్తలు జగత్పాసన్నితో నిట్లనియెను.

“ఏమండీ! విమిత్తుని ఉద్దేశమేమి? దిట్టి కావలయుననియా? లేక మేకస్ట్రీటు కాగోరుచున్నదా? ఇంకేమేనిగలదా?

జగత్పాసన్నియు అయిప్తమును నూచించుచు నిట్లు చెప్పెను.

“అయ్యా! దయ చేసి ఆవిషయమును గూచికనన్నేమియు నడుగనకు. నేనా దుర్మాగుని ముఖమును గూడ చూడ గోరను.

“మీయిరువుర కత్యంత మిత్రీత్యము గలదుగదా!

“అయ్యా! ఈపాటి దుష్పరివర్తనతో మైత్రీ గలదని యంగీకరించిన దానివలన నెంతయో యమర్యాద కలగునట్లు తోచుచున్నది.

“నీతో నేమేని సంభాషించనైన సంభాషించెదా? చివరకాత దీనియంతయు నిట్లెల గావించెను? నీచ్చయేమైన యెత్తలేదా!

జగత్పాసన్ని డిట్లు బలికి యూరకండెను “నేను ఆదిశమునండియే అతనితో మాట్లాడుటకు మానుకొంటిని”

ఒక వారము దినములు మరల గడచెను. శన గదిలో కూర్చుని నుబోధచంద్రుడు మిత్రుడగు జగత్పాసన్ని బాబుతో మాటలాడుచున్నాడు. ఎదురుగ నేటి దినపు ఇంగ్లీష్ మెక్ పులిక విప్పిపెట్టబడియునది. దానియంతిట్లు వ్రాయబడియున్నది

“దీనాజపురములోని వ్యాఘాతాదుల నుబోధచంద్రబాబుగారికి పోగీయ కాళుల డిప్టి సూపరెంటెండెంటు కదవి నిచ్చుటకు ఆసా దోతమునాగు న కల్పించియున్నట్లు మాకు కూఠియైన వార్త తెలియవచ్చినది మేము దొరకనము వారిని. నుబోధచంద్రబాబు గారిని మిగుల నభినందించుచున్నాము.

వ్యాఘాతాసనీ తోక్షలయందాగి తేరిన నీలాటి యువకుల నేవవలస పోలీసు కాళు కత్యంత లాభభోగిదమగునది మేము విశ్వసించుచున్నాము”

నుబోధు డిట్లు నుడిచెను “అం ఏమిది? ఇది నన్ను మిక్కిలి యానందికనలా కడతైచినది.

ఇంత క్రిమిలేసి, ఇన్ని తిట్లు తిని, చివరకు పోలీసు ఉద్యోగమా? నాకు లభియించుట.

జగ:- “దొరతనమువారు బాగుగ యోచించియే ఈ యుద్యోగము నొసగడలచినారు. ఆరంభించిన 250 ఇన్నుటు యేసిది రూప్యములు వేతనము. క్రిమాభివృద్ధియును నుండును. డిప్టి మేజిస్ట్రేటు వేతన మిన్నూరు రూప్యములే”

సు:- “అవును. వేతనము యుక్తముగనే యున్నదని నేనును యుక్తముగనుచున్నాను కాని నేటికాలపు పరిస్థితులనుబట్టి ఈ యధికార మొక గడియకొరకైనను నామనస్సు కంగీకారముగ లేదు చూడుము. కల్పిత దేశ దోహిసై వర్తించుటవలన నీ నెల దినములకే నా పోలీసు లరచేతిలోనికి వచ్చినవి పోలీసులూ సుద్యోగిలైనచో నిక నిజముగ దేశదోహిసే కావలసి వచ్చును. పో, పో, వాని నరెవ్వరేయును ఇదిగో పెళ్ళు, పీని నరెవ్వరే నెరిగియు. ఎక్కడెక్కడ పిల్లవాడుగ వందే మాతరమ్మని అరచుచున్నాలో వారల తలలపైని రిగ్గు లేపకాలాతీతో వాడి సాగి పుము చాలు - చాలు - బాబూ! ఈవ్యాధి నాయాధీనమునం దుండగలది గాదు. దీనికంటె బాదులాననే యూడి యుప్పికి యుపవాసము లతో కాలమును గడుపుటయే సహ్యత్వియ్యమగునని”

జగ:- “దొరతనమువారికి నీవు డిప్టి మేజిస్ట్రేటు పదవి నభిలషింపుచున్నావని తెలిసినచో వారు తిప్పక నీకు

వానినే యొసగెదరని వాంఛిస్తాయను. కావున ప్రియ కృమువారికి విషయమై తెలియజేయుట యవసరము. పాన్సు, ఒకసారి పీలాంగు కదిగి శక్రిటరిగారని కలిసి రమ్మ”

సు:- “ఇప్పటిదనుక ప్రియత్వము వాంఛింపండి ఉత్తర పత్తరము లేమియును వచ్చియుండలేదు. ఇంగ్లీషు పెక పత్రికలూని వార్తను మాత్రమే చూచి ఉరుకులడుట యుక్తమా?

జ:- “ఇంగ్లీష్ పెక” అనివార్త, దొరతనమువారి యుత్తరపు నీవెందును నొక్కటియే

చివర కిదియే నిశ్చయమయ్యెను. ఆదినపు రాత్రి బండికే నుబోధచంద్రిబాబు పీలాంగుకు వెళ్ళి పోయెను.

మందు వారపు ఆసాంగెజట్లో నుబోధచంద్రి బాబు డిప్టి మేజిస్ట్రేటు పదవిపై నయమింపబడిరెనునని ప్రకటించబడియెను.

నుబోధచంద్రిబాబు ఇప్పుడు థాకా నగరమున డిప్టి మేజిస్ట్రేటున నున్నాడు. అదృష్ట వశమున నాతని వింతి దనుక స్వదేశి సంబంధములగు యభియోగములను తీరుమానింపవలసిన యావశ్యకత దట్టింపలేదు. ఇప్పుడానడు బెల్లమును కలిపిన తేనీటిని త్రాగుట తగు. కానీపురపు సర్వోత్తముమగు శర్కర నుపయోగించుకొనుచున్నాడు. ఇప్పుడాతని కడకు మరల స్థిరూపాయకు శేరు నిచ్చెడి పొగాకే వచ్చుచున్నది.

పోతన ప్రశంస

శ్రీ శేషాద్వీరమణకవులు

తే॥ గీ॥ ఆంధ్రభారతి కంఠస్థమై వెలుంగు
భివ్యముక్తా లంఠిని భాగవతము
భాగవతపాన రసమత్త భావమునకు
దనివి గల్గునయెందుల బోతనకవీంద్ర ॥ 1

తే॥ గీ॥ అన్నివిధముల జరుగుభూటలకు నమ్మడ
భావ్యవిర్యాలు ముకంత గతముగల్గు
కుంతర దరిద్రమున గల్గు గావ్యదీక్ష
కనుమరించితివయ్య పోతనకవీంద్ర ॥ 2

తే॥ గీ॥ దుస్థర దరిద్ర బాధకు దాసిల్లాగ్గి
అవనిపాటు దురాగత మనుసరించి

భోగవిముఖుండై యెట్లు భాగవతము
నలరజేసితివయ్య పోతన కవీంద్ర ॥ 3

తే॥ గీ॥ అంతులేనట్టి దండయాత్రాదికముల
కన్నవిధముల బలియైన యాంధ్రగర
మృత్యు రసనికమైన నీయాంధ్రకవిత
చనుపుచేగాదె నెగడెబోతనకవీంద్ర ॥ 4

తే॥ గీ॥ భవ్యతరమైన తాండ భాగవతము
పరుల పూరణమునకు బాల్కుడుటకతన
దమంగుకావడక గల్గె నింతనగరాని
విరత దురపథ సమాజపండిత వరంసం ॥ 5

ఒక నగరనిశీధ రంగము.

పినుకొండ జోగా రావుగారు.

(గోల్డుస్మిత్ యొక్క వ్యాసమున కనువాదము.)

గడియార మిప్పుడే టంగు టంగు రెండు గంటలు గొట్టెను. హరివబడ నున్న దీపపు కాంతు లవసాన సమయమందలి మా నవు ని యుచ్చావననిశ్వాస గతులంబోలి మిణుకు మిణుకుమని ప్రకాశించుచుండెను. కావలివాడు నిద్రావశుడై కాలపరిణామమును మఱచియుండెను. కృషీవలుడు సంపూర్ణ విశ్రాంతి పొఖ్యము నందుచుండెను. ధ్యానపరవశుడును, శాపకర్ముడును, భోగానక్తుడును, నిరాశాజీవనుడును దక్క లేకుండుగల జీవలోకమంతయు నిద్రానుఖ మనుభవించుచుండెను. మధుపాన సేవాపరుడు మఱల నొకవరి తన పాత్రమును మధురసముచే నింపుకొనుచుండెను. శాపము! అదియే వాని ప్రాణోపద్రవకరమగు విషప్రాతనని యామత్తున కించుకంతయుం దెలియదు. చోరుకు ద్రవ్యావహరణార్థమై యానిశీధమున నాపుర ప్రదక్షణ మాచరించుచుండెను. ఆశాహను డాత్మహత్యా భిలాషియై శాపన జీవాశ్రయమగు దేహమును నిర్మూలించుకొంటు తన శాపపు హస్తములం బైకెత్తుచుండెను.

ప్రాచీన నవీన కావ్యరసాస్వాదనమున కాల హరణ మొనర్చు టిప్పట్టున జాలించి నేనిదే యీదారింజడి యేకాంత విహరినై బోయి నేటి నిశాశీశేష సంగ్రహణ మొనర్చెదంగాక. ఆహ! వస్త్రాలంకార వాహనాదులయందనుక్షణమును మనోహర వివిధపరిణామములం జూపి కొలది గంటల పూర్వ మీ తెరువుననే నాముందు తెడలిన డాంబిక జన సమాజ మిదే యొక మూర్ఖ శిశువు తన మాతాపితరుల

బాధించి వేధించి యులసి సాలసి నిశ్చేష్టితుడగునట్లు ఆముసు మైమి అచి నిద్రించుచున్నాడు!

బేరా! ఏమి యీ అశంభకారాతిశయము? నకల దిగంత గ్యాప్తమై యున్నదే! ఆరిపోవ నందు దీపపు కాంతు లెంత తేజోహీనములై యున్నవి. గడియారపు సమతాళమును కావలి కుక్కల యస్పష్టపు అటవులును దక్క మరియే యితర శబ్దములుగాని విసవచ్చుట లేదు. అహంకార జనాడంబర మణగియున్నది. మానవగర్వ నిస్సారతను విస్పష్టముగ బోధించుటకీర్తి సమయ మొక గంటయే చాలును గదా!

అశాశ్వతమగు నిట్టి విజనత్వమును కాల మొక వేళ సశాశ్వత మొనర్పవచ్చును. అపుడీ పురవర మిందలి జనులమాడికి వినాశమునొంది తనకు మాటుగ నీ ప్రదేశము నొక మరుదేశ మొనర్పవచ్చును!

దీనింబోలు నగరరాజములెన్నియో యుఖండ వైభవాభిరామములై నెగడి మహిమాన్విత విజయోత్సాహంబులూది కడంగడు సంకుచిత దృష్టిచే తమ జీవిత శాశ్వతమును బ్రకటింప గల్గెను. పదవ జన్మించిన ప్రజానివహ మందలి గొన్నిటి నామరూపములై నను దెలిసికొన గల్గిరా? లేదు. లేదు. కాలక్రమమున పాంధు డొక డిట్టి భయంకర వినాశము వీక్షించి మిగుల వగది దీర్ఘదృష్టిమూలమున నైహిక భోగ భాగ్యాశీరర్థిమను విజ్ఞానరహస్య రత్నము నార్జింపగలిగెను. అస్థలమాలోకించు నపు డాత డిట్లునుకొనియెను.

తొల్లి యీ వ్రాసే కథ ములనే కదా దుర్గ ముక్కటి నిలచి యుండెను. కట్కటా! నేడిది కలపాలై కలపు మొక్కల గాంచుచున్నదా! అల్లదే! శిష్టసభాభవన విరాజితమై యుండిన కలమద్దియే కదా! అయ్యో! నేడిది దుష్టసరీరీపావాసమై యున్నదే! ఇచ్చోటనే కదా క్రూరస్థలములగు జేవాలయములును వినోద నిలయములగు నాట్యశాలలును నిర్మింపబడి యుండెను. అక్కటా! యిన్ని యు నే క మై రూపుమాసి నేటి కీతీరున తల్లిలో గలసిపోవలసి వచ్చెనా! అయిన నిట్టి యుధఃపతనమునకు హేతు వేది? అ! స్ఫురించినది. అత్యాకామిత భోగ ములు వీనిసారమును బీల్చి పిప్పిచేసినవి. ప్రభువు లొనంగెను పారిదోషములు వ్యర్థజీవనులగు స్వార్థపరుల జెందుచుండెను గాని నాథకజన్మలగు దేశహితైక జీవనులను జెందుటలేదు. ఈ దేశధీసు లనుభవించు భోగభాగ్య విభవములు వర రాజుల వ్యాదయ కువారములయం దనూయనుగల్గించి వారి నీదేశముపై దాడిచేడలం బోత్సహించెను. మున్నుం దోటుపడినను, పరాజులభి నివేశ కవచధారలై వీర దేశము నాక్రమించుటయందవ్వీటి నీతెలుగున విధ్వంసమొనర్చి యుందురు.

ఔరా! కొలదిగంటలపూర్వ మత్యధిక జనాభితో గ్రోక్కెడి కలకలలాడుచుండిన యీపుర వీధు లిపుడెంతటి యల్ప సంఖ్యాకులతో కూడి కళావిహీనములై తోచుచున్నవి. ఇందు కాము కులును, దీనులును పగటి దుస్తులందాల్పక తమ తమ కామోదేక దైన్యాధిక్యములను వెలిబుచ్చు దుస్తులనే ధరించియుండిరి. వానిం గప్పి పుచ్చుటకై నను వారిపు డెట్టియత్నములం జేయ కున్నారు.

పిధులయందలి రాజమార్గములే కమ్యులగు నట్లు ధనాధ్యుల మందిర ముఖముల తమ తమ దీనావస్థల ముఱచి నిద్రించు వీరెవ్వరై యుండురు? అ! తెలసినది. పరిదేశస్థులును, దేశ ద్రిమ్ములును, యనాధ శిశువులునుగాక మతై వ్వరై యుండురు. అక్కటా! వీరి స్థితిగతులు వరమ సిత్యప్థములై సంకటములు దారుణ వ్యధావివశములై నివారణాతీతములై యున్నవి. వీరి దురవస్థ కరుణారసమునకు బదులు భయానక రనావిరూపితమై యున్నది ఔరా! కొందఱ కందు ధరించుటకు జీర్ణవస్త్ర శకలము లయినను లేకున్నవే! ఆహా! లోకహీనంతతి యందుగల తనబాధ్యతను సమూలముగ ద్రెంచి పారవైచినది యుద్వాధకును దిగంబరత్వమున కును వీరిని గైవోమొనర్చి, జనసంఘము వీరిని దృణీకరించినది. వస్త్రవిహీనలై వడపడ వడకు చుడిన యీ స్త్రీజనమొకప్పుడు భోగసాగరము నం దోలలాడి యుడవచ్చును. తమ తమ తానుణ్యలావణ్యముల తెన్నియో పొగడ్తల నంది యుండవచ్చును. పాపశీలరుగు భోగ లోలురు వీరిని వ్యభిచారివృత్తికి బాల్పఱచి, వీరి జీవితములం బాడు చేసి యిపుడీరీతిని శీతబాధ నొందించుటకై తఱిమివైచిరి. ఈ యనాధ వనిత లిపు డా మోసగాండ్ర గృహముల యెదుటనే గావలయు నీ తీగున నడియుండి రక్షణము కొరకు పడియుండి రక్షణముకొరకు వారిం బ్రార్థించుచుందురు. ఔరా! ఈ జారశిఖామణు లిపు డీ యబలాజనమును శిక్షింతురుగాని రక్షింతుగా? కల్ల.

దైవమా! నన్నేల మానవునిగా సృజయించి తిరిబో, నాకీ దౌర్భాగ్యుల దుర్మర దురవస్థలేల నగవరచితివి? అగవరచితివో, నాకీల వినో

దొలగించు శక్తి సామర్థ్యము లొసగవైతివి? లేరుగాని మిమ్ము నిర్భయముగా దండింపగలరు
 ఓ నిరాశ్రయ నిర్ధన జీవనులారా! లోకము రాజశాసనములు తదితరప్రజలకు సామకూలము
 మిమ్మెన్నటికైనను దూషించునుగాని బోషించు లయ్యును మియెడమాత్రము ప్రాతికూల్యత
 ననుకొంటిరా? ధనికుల వివత్తులు పరమాణు వహించును.
 పరిమాణములైనన, కేవల మణికల్పితములై ఆహ! నా హృదయమున కింతటి మార్దవ
 నను బ్రహ్మాండనదృశము లగునట్లు వాక్యలుత్ప మేల గలిగినది? తదనగుణముగు సంపద కొఱ
 మేర్పడ వర్ణింపబడి ప్రజాలక్ష్య సానుభూతుల వడిచు:డ దీని ఫలితమేమి? ఉపశమనశక్తి
 నాకర్షింపగలవుగాని యధార్థములైనను యీ రాహిత్యముగు నీహృదయతరళత నన్నొకవిషాద
 మీ యిక్కట్లు లట్టి యాదరణము లెన్నటికిని సాగరమునంద్రోసి యీదీనాతిదీనలొందు దుస్స
 బడయజాలవు గదా! మీ రోదనము లరణ్య హావనకు వించిన యవస్థకుం బొల్పబడినది
 రోదనములగును. దుష్టరాజ పరిచారి కాధము గదా! శైలవు.

చీకటి--వెలుగు.

వేటూరి శివరామశాస్త్రిగారు.

౧

ఉ॥ చీకటికి నెలుగునకు జన్మతనంబునఁ బెండ్లియాయె నా
 చీకటి పెద్దదా పిదప , నీ, యిదియేమిటి? మాలకాకులుం
 దాఁకఁగ నోచుకొఁదగని నల్లనిదానను చెల్లసామితో
 నేకరణిం ద్రప్రవిడిచి యే నొనఁచెదఁ గాపురం బొగిన్ ॥

క॥ ఆని సిగ్గున మృగ్గుదు నా
 తనినిం దన నల్లతెరను దటలించి కనన్
 మనమున నెంచెగానీ
 కనఁబడఁ డా పెండ్లికొడుకు కానంతేనిన్ ॥

ఉ॥ చీకటి చింతలం జవికి చెల్లర ప్రాయము చెల్లె నన్నినా
 ధీ కరణిం బ్రియుం బడయ కేను వసించుట? నాదురాధునిన్
 ధాకనుదోయితోఁ గనుట నాకు ఫలంబనుచున్ గుహావళుల్
 చేకొని చేసె నవ్వఁకిఁ జేయఁగరాని తపంబు నిష్కళిన్ ॥

౨

సీ॥ పద్మరాగ వ్రభా పటలితోడుత బుధుం
డాకాకంగలో నవతరించె
వెన్నముద్దకు మిన్న వెలగ కాయకుఁ జిన్న
నినువీది పైకెక్కె వేగుచుక్క
వీకాండమై యున్న యేడు గుర్రాల తే
గొంగల పైకి ననూరుఁ డెగసి నూక
నన్నె నుపాదేని వారాశి యలలపై
కెఱుపు చీర చెఱుగు లెత్తికొంగు

గీ॥ ఎంత లనునొడియె యెచుచున్న
వెలుగు పొడచూపి శూరుపు నీధియంగ
నిక్కిని చి జగంబెల్ల నాక్కమించె
విశ్వపద్మాలు రేకులు వేయు విచ్చె

౩

ఉ॥ చీడటికిఁ వెలుగు గాని చేగ మెఱుంగు లొకం హాకండుగా
సోకినెడకుఁ త వెల్లువలు సోకిన రేణువులట్లు నీయల్
సోకిన యుప్పు చందముగఁ జొప్పడి స్వావ చువంబు లన్నియన్
స్వాకృతితో గడంగు వపు డయ్యది గుట్లను నవ్వెలుంగుతోన్

ళా॥ స్వామీ ! నేవరకేను దానినన హాస్యం బయ్యెడిం గావునన్
భూమిమండలమందు నెవ్వరికినిన్ బోధగలు గాకుండఁగా
నామేనిన్ నకలంబు కలుగునదే నానామ నీలో? నాహూ
యేమీ ! నీడయ శంకు పొంతం కలదే యీరేను లోకంబులన్ ?

ళా॥ నా సిగ్గంతయుఁ బాయ నీకరములన్ నన్ని త్రి నీచారథ
పానగంబునా యెదో నీకు దయ నా పాప్త బు భద్రంబుగా
నానీరం బావరించి వట్టుకొనవే యయ్యారె నాయంగముల్ !
పానిగంబునడి బట్టు తప్పెడిని దేవా సర్వ లోకేశ్వరా ?

గీ॥ నీవు నీవేను మతియును నేను నేనె
నీవు నేగావు, నేనను నీవు కాను
నేను నీవైన యెడలను నేను నింక
నెవరి భజియింతు మనిని నోహృదయ దేవ !

ధీరజన మనోవిరాజితము.

శేషాదిరమణకవులు.

తెనాలి రామకృష్ణకవి.

ఇటీవల జరిగిన పరిశోధనమువలన తెనాలి రామలింగ కవి యను నద్వైత బ్రాహ్మణుడు ఉద్భూతాధ్య చరిత్రము రచించి యనంతరము వైష్ణవ మత ప్రతిష్ఠకుడై రామకృష్ణ నామక ధరించి ఘటికాచల మాహాత్మ్యము పాండురంగ మాహాత్మ్యము రచించెనని తెలియవచ్చినది ఇతఁడుగాక శ్రీ శ. 1704 - 1759 వ్రాసిన మున గోలకొండ పాఠశాలలో తెనాలి రామకృష్ణ కవి యను నొక విశ్వబ్రాహ్మణుడు గలఁడు ఇతఁడే ప్రకృత ధీజనమనోవిరాజిత గ్రంథకర్త. ఇది విరోధి సంవత్సర పుష్య శు ౧౫౫ న వనపర్తి సంస్థానపతులు మృగీస్థలము అయ్యమాచార్యులచే బి. ఉ. పు. గం. పి. జేసి ముద్రించినదియై దాసికీదాసు బ్రహ్మచరము వ్రాసికొంటినని యొక విశ్వబ్రాహ్మణుడు వ్రాసిన వ్రాత ప్రతి మాకు లభించినది. ఈలే ఖకుడు వృధాభిమానపూరితముడై కవి భావము గాని ఘదోభంగముగాని గుర్తింపక పద్య భాగములలో నున్న స్వస్థకారి, గదకార, అగ సాల లోనగు పదములను దీసి విశ్వబ్రాహ్మణ పదముల జేర్చెను. కొన్ని చోట్ల పద్యము లను దొలగించెను అందుచే గృతి స్వరూపము సంపూర్ణముగా గుర్తింప నవకాశములు కను పింపవు. అయినను కవి జీవితము గ్రహించుట కును గ్రంథ రచనోద్దేశము గ్రహించుటకును గల యవశ్యకములు మరుగుపడలేదు. కవి తనను గూర్చి గద్యములో నిటులఁ జెప్పకొనినాఁడు
(ఇది శ్రీమదుమామహేశ్వర చరణాగవింద సేవాప్రసాద తెనాలి వంశ పవిత్ర) ఆంధ్ర జనస్తో

త్రీ పాత్రీ శ్చత్యుజయ నామధేయపాత్రీ మల్లికార్జున తనూభవ రామలింగ నామధేయ కవి విరచితంబగు ధీరజన మనోవిరాజితంబను గ్రంథంబునందు సర్వంబును ప్రధమా శ్వాసము సంపూర్ణము.
ఈ గద్యమువలన గ్రంథ మేకాశ్వాసమని గ్రహింపవచ్చును పద్య సంఖ్య నూట డెబ్బది. శైలిమృదు మధురముగా నున్నది గాని న్యాయ రహితములు భాగా లోపములు తటచుగాఁ గలవు. పైగద్యము వలన సుప్రసిద్ధుఁడును పాండురంగ మాహాత్మ్యాది గ్రంథ కర్తయు నగు రామలింగ నామాంకితుడగు రామలింగ కవి వేఱనియు నీకవి వేఱనియుఁ బాఠములు గుర్తింపవచ్చును. ఉద్భూతాధ్య చరిత్రాది గ్రంథకర్త యగు రామలింగ కవి రామయ మంశ్రికు మాఁడు, అగ్రశాఖా బ్రాహ్మణుడు, కొంకిత్యనగ్రాంతుఁడు కాన నీ యిరువురి భిన్నత్వము విషయమున నెట్టి సంశయమున కేని యెడము లేదు.
గ్రంథారంభమున అక్కన్నకుఁ దదనుజన్మ డగు మాదన్న ప్రకృత కథాంశము చెప్పినట్లు నీ క్రింది విధముగా గలదు
శా|| శ్రీరమ్యాబ్జ కళావలంస పదరాజీవార్చనా
[నక్తులు
ర్యీరామాధిప కార్య సంఘటన ప్రాసీక్యాధి
[కాళల్ మహా
పారాచారగభీరులాశ్రితజనవ్రాతావనుల్ సంతతో
దారుల్ యక్కన మాదనాహ్వయులు
[తత్త్వజ్ఞాన సంపూర్ణులై]

క॥ అందను జన్మఁడు నూదన
చందన మందారకీర్తి సంశోభితుఁడై
పొందగ నగ్రజాగవ యిం
పొందగ తపరీతిబల్మె పురు నాక్కమలకా॥
శ్లో॥ గీ॥ వసుధ నగ్రజ యెటవలెటి వాక్యము
పూర్వవిధి వప్పురాకెట్టి పుణ్యులకును
కీ డొకర్పదలంచి యొక్క డను నొక్కఁ
దొక్కఁడుదయించి వధియించునొం లనారు॥
కం॥ అక్కన్న నీవు విను నాఁ
డెక్కరణిని నొరులఁద్రొచ్చియిహజన్మమున
దొక్కనిచేతను మరణము
నిక్కంబుగ గలుగునెట్టి నియమండ్లనన్.
గ్రంథమునందలి కథాంతము సంగ్రహముగా
నుదహరింతుము. స ణీం ద్ర పురమున చోళ
రాజే నుచుండెను అతని మంత్రి అ మ రు డు.
రాజవత్సి గర్భవతియై యుంట మంత్రీ విని పుట్టు
బోవువాఁడు రాజగుననియు నెటులేని వాని
మట్టు పెట్టిన రాజ్యమును దాన పాలింపవచ్చు
నని తలంచి రాణి వ ద్ద కు వ ద్చి యిటుల
జెప్పెను. “ రాణీ నేడు నాకొక యోగి ని
పించి పుట్టిన కుమారుని గాంతువేసి వాఁడు
మరణించుననియు రెప్పలు కట్టుకొని ప్రహతీయై
శిశువును గాంచకుండువేని జీవించుననియు జెప్పి
నాఁడు. ఇందులకీ వంగీకరింపుము. రాణి మంత్రి
వాక్యముల కామోదించెను అమర మంత్రి
వడ్డవాడైన బిలిపించి గొప్ప తటాకము
వేయించుచు రాణి ప్రసూతయగు సకపుడై
జనించిన యెడ్డెంబలకుని దాసి జన సహాయ
మున రాణి చొరజేర్చి రాజపుత్రిని రహస్య
స్థలమునఁజేర్చి పెంచుచుండెను. కనలు కట్టు
కొనుటచే రాణి కీరహస్యము తెలియదయ్యెను.
శివభక్త రాజ సుముహూర్తమునఁ గుమారునకు

జాతక గాఢాదికములు ముగించి యొక దినమున
గొల్లుదీరి విశ్వకర్మ నిర్మించిన మేరువర్వతమును
గాంచఁ దన కుత్సాహము గలదనియు దాని
పటము వ్రాసికొని రండనియు స్వర్ణకారుల
కాజ్ఞాపించెను. వారిటులె యొనరింప రాజు
సత్కరించెను. తనతో విచారింపక రాజు సత్క
రించెనని రాజునైనను తనయూనలేక కట్టుము
నైకొనిరని స్వర్ణకారులను సాధింప నెంచి
అనునాడు తటికొఱకు వేచియుండెను. చోళ
రాజు తన సుయూతునకు గర్భినునకు రాజ్య
మొసంగి ననుభవము స్వర్ణకారులు వ్రాసిన
పటము నందలి మేరు శిర చూచి యానందించి,
పటమే ఇత మనోహరముగా నండ వర్వత
మెంత మనోహరముగా నుండునో చూతనుని
కొందగు స్వర్ణకారుల వెంటగొని బయలు
వెడలెను. మధ్య శిలాది యడ్డమయ్యెను.
దానిని గాలిడినవారు శిలలగుదురు స్వర్ణ
కారులు కాళిని పార్థించి కళికానుగ్రహంబున
స్వర్ణగిరిని జూచి కొంతకాలమునకు నిజ రాజ
ధానికీ జేరవచ్చుచుండెను కర్మటకుఁ డొక
దినమున కి రీ ట ము చేయుమని స్వర్ణకారుల
కాజ్ఞాపింప వారు రత్నముల జెక్కి మనోహర
ముగాజేసి రాజ స మ్మంభ ము న కు దెచ్చిరి.
రాజు దానిని మంత్రీకిఁ జూపవలయునని అమరు
నకు వర్తమాన మంపెను. స్వర్ణకారుల నిపుడై
వధింపవలయును మంచి యవకాశము చిక్కిన
దని పోవుచుండ అమరుని తల్లి అమరునితో నిలు
లనెను. “ కుమారా! నీవు నామలింగాను
కాననమనుపేర ఆమరము రచించి యందు స్వర్ణ
కారుల దూషించితివి. అంజుచే నీనోట పురు
గులుబడి దుర్గంధము జనించెను. విశ్వకర్మను
బొగడుటచే ఆదోషము నశించినది. ఇపుడు

విశ్వకర్మ వంశీయుల వంచిగవచ్చునా? ఇటుల చెప్పి తల్లిమాటలు దిరస్కరించి అమరాడు రాజసభకుఁబోయి కర్పరకా! నీవు జన్మముచే వడ్డెరవాడవు. నేను రహస్యముగా నుంచి రాజును జేసితిని. రథకారులు మదింది కిరీటముపై నీ కులచిహ్నములగు గడ్డపారులు బుట్టులు చిత్రించిరి. వారిని వధింపుమన కర్పరకుఁడు మండిపడి శిశు బాల వృద్ధ నహితముగాఁ దన రాజ్యమున నున్న స్వర్ణకారులఁ జంపి తండ్రితో వచ్చుచున్న వదునలుగు స్వర్ణకారులఁగూడఁ జంప నెంచి సూదికొండచెంత వారి నెదిరించెను. మునుల శాపముచే సూదికొండపై నున్న సూరికి బాణములు ఆయుధములు తగులవు కర్పటుఁడేయు నాయుధములలో నొకటియుఁ దనుకుఁదగులవయ్యెను. తాము వేయు బాణములచే గర్పటకుని నేన నశించెను. అతఁడు యింటి కమరునితోఁ బోయెను. స్వర్ణకారులు, చోళరాజు గుహలో చిరకాలముండిరి. చోళరాజు కర్పటకుని మట్టుపెట్టి రాజ్య మపహరింప వలయునని తలంప స్వర్ణకారు లొక యుక్తిఁ బన్నిరి. లోహములతో స్వర్ణకారులు రామాయణ కథకు నరిపకు విగ్రహముల నిర్మించి దానినోఁ దాము దూరి నాటకము లాడుచు ఘోషద్రోపురికిఁ బోయి కర్పటుని ముందుఁగూడ బ్రదర్శనము గావించిరి. శ్రీరాముని విగ్రహమున చోళరాజు యిమిడియుండి రావణుని జంప బోవునటుల నటించి కర్పటుని ఖండించెను. రాజ్యము చోళరాజు స్వాధీనపఱచికొని స్వర్ణకారులకు వృత్తిస్వాస్థ్యముల నొసంగి గౌరవించెను. అమరుని రాజవీధిలో సిడిస్తంభముపాటి ప్రేలదీసి చిత్రీవధ గావించిరి. కనకదుర్గా న్వరూపురాలగు వీరపావమ్మ యనుగ్రహముచే

స్వర్ణకారులు చామశ్చిత్తాదులు యజ్ఞోపధారణములు గావించికొని సుఖముగానుండిరి. అనంతరము కృష్ణదేవరాయల కాలమున గోపరాజు గామప్రధాని స్వర్ణకారులయెడల విద్వేషము వహించి వారల కరణికములను హరించి నియోగుల కొనంగెను. ఈగంధములనున్న కథాంతమితియ. రసాచితములగు వర్ణనలతో నీకథాంతమును జమత్కారముగాఁ గవి పెంచి కుదించి నూటఁబెట్టది పద్యములలో నిమిద్దీనాడు.

శైలి తెలియుటకుఁ బద్యముల నుదాహరించెదము.

ఉ॥ మిచ్చుల నందరికొ యిపుడు మేను ధరా
[ధర రాజసద్విలా
సమ్ములఁ జూడనీక కటనమ్మతి దోడ్కొని
[వచ్చినం గదా
ముమ్మరమూని కర్పటుఁడు భూమిదోడ్ధరి
[మీనులంబురో
సమ్మున ద్రుంచెగాన రభసంబున బానివధించు
[పెట్లొకో ॥

సీ॥ ప్రాకార సౌధాగ్ర పద్మరాగ శ్రీభా
పటలారు చుంబితాంబరతలంబు
సరసపల్లవ పుష్ప సారసత్పల మహాదశనిజయిత
సదుద్యానవనము
చంద్రకాంతోపల స్థావిత సోపాన సంయుత
విమల కాసారచయము
సకలవస్తు వితానసాంద్ర శృంగార మందిర
గణ నివసిత ద్విజశలంబు

తే॥ గీ॥ గంధనివ్యంధ దానసంకలిత గంధ
సింధురవిహార మతి విపులేందుపుండ
రీక బాంధవ.....
నిత్య సౌభాగ్యకరము ఘోషద్రోపురము॥

(ప్రకృత గ్రంథకర్త కల్పితపురుషుడనియు నేవిశ్వబ్రాహ్మణుడొ స్వకులోక్యవృత్త దెలుపు కొనుటకీ పొత్తము వ్రాసినాడనియు గ్రంథ

ప్రళయ క్షణ తేనాలి రామలింగనికి గర్భత్యము సా.తెకవిత్వము చేర్చినారు. వనపర్తి ఆరోపింపబడినదనియు, గొందఱు చెప్పిన నంధానాధీశ్వరులెన్నఁదో ముద్రించినట్లుగాని న్నారు. విషయము చరిత్రమున కందకున్నది. మాశాముద్రిత ప్రతి లభింపలేదు. ముందు ముం కవిత నిర్దుష్టమైనదిగాదు. లేఖకులు చాల తావుల దీగ్విధ స్వరూపమునికనువిమర్శింప నెంచితిమి]

విటవిలాపము

ఎ. లక్ష్మయ్యగారు.

ప్రేమదాలోల దృగంచలాలి శీతపుష్పాత్మ ప్రసక్తాత్మన
ర్గమునాఁ దీప్తినిపాలిమై మెయినఁ జక్కఁజేసి స్వచ్ఛావిహీ
నముగా లోచనమేచకాంబుజ పుటాంతర్యస్త శామాన్ని ని
ర్మధమామప్రిజ శక్తిజేసె నకటా! కాశిన్యలే స్త్రీలిలకా.

స్మదవర ! భూరిభోగి ధర ఫాలతలజ్వల నాక్షిదీప్తి చే
హరహిత జీవివఘ్న విరహాత్మనివీడనఁ జేయ వాహినీ
భరము శుభాంగనావళి యుపాంగ భుజంగ సమానవేణికా
నరళముఖాధరంబులను జంచల భూతలమును నుంచితే.

వాతైరబంటనూన మది ఎంపును మూసము కొక్కమారు నీ
వేతెరఁగో యదృశ్యత నవీన లతాంగుల దండఁబోయి రా
రాతిరియుకా సుధాకర ! కరంబు తపింపఁగఁ జేయుచుంటేవా
నాతులఁ జూడఁగావశమే నాతులకానికి మేను నిల్చునే.

అధర సుధారసాకలితమై చనుదెంచెడి ప్రేమభాష లే
కుధరనివాసుఁ గూల్చె నికఁ గోమలపుం గమలంబటంచు వే
ప్రధితగతికా వదించు నెడవచ్చు వినంపుఁ బనందుమాట లా
యాధరము జూడకున్న జగదండకరండము లూడ్చిపెట్టవే.

చంచల శేరె సంబరము సామ్యముఁ జెప్ప లతాంతవల్లికల్
మించి వనంబుఁజెందె నిక మేల్మియొకండు గళంబబద్ధయై
వంచె శిరంబు మెత్తగను వారిజనేత్ర శరీరతాపము
స్నెంచ నెవండు నోపును మనీశఘనాశయమే కృశించఁగన్

స్వర్గా రోహణము .

యామర్తి సూర్యప్రకాశరావుగారు.

అసలు మనపూర్వీకులొక పెద్ద తప్పు చేశారన్నమాటే. అలా వాళ్లు చేయటంకాక, తమ రచనంతరం వచ్చే సంతతి వానికూడా అలాంటి తప్పును (అంటే కేవలం దోహమనే చెప్పాలిసి వస్తుంది) చేసేటట్లు ఏళ్ళు కలుగచేసి వాళ్ళ రోజులు గడుపుకపోయినారు. అంతటి జ్ఞాన మూర్తులే అంతటి తప్పు చేసారంటే, అది ఏదో పొరపాటని చెప్పకోవాలిసి వస్తుంది. లేదా అప్పటి పండితులు బట్టి అంతకంటే వారేమి చేయదగినది లేదని చెప్పకుంటే ఉత్తమోత్తమము. అంతేకాని వారిమీద ఆగ్రహపడితే ప్రయోజనము నాకేమీ అవువడలా ఏమాత్రము న్నా నేనుమటుకు ఊరుకునేవాడినా? అసలే ముక్కుమీద ఉంటుంది కోపం. అందుకనే ఆగ్రహము మానేసి, నిజమైన తత్వవిచారణలో పడ్డాను. దాని కోసం చాలాచాలా ప్రాచీనాధునిక గ్రంథాలు చదువుతున్నా. ఈపరిశ్రమ అంతా అసలు అమృతమంటే ఏమిటి, ఎలాంటిది, అని తెలుసుకోటానికి, స్వానుభవం మీదకూడా నా పరిశ్రమ ఆధారపడి ఉండాలిసి వచ్చింది. ప్రపంచంలో ఆ అనుభవముకంటే మించిన విద్య లేదన్నారు. ముసలివాళ్ళని కదిలించండి - మరి మజాకా చూద్దరుగాని. మీరు లక్షగ్రంథ ప్రమాణాలు చూపించండి - ససేమిరా, వినరు. "అరవై ఏండ్ల వృద్ధుడిని, నాకంటే నీకేమి తెలుసు? ఈమాల చదువులల్లా కాఫీహూటల్సుకు, క్రాఫింగులకే" అని విసుగుకొంటారు. ఈ మధ్యలో మాడెర్న్ రివ్యూలో (Modern Review) కామ్రాలు చదివాను.

రుషియాలో విద్యావిధానాలు అన్ని కూడ ఒక విద్యాలయంలో స్వానుభవమీద ఆధారపడి నేర్పమన్నారు. ఆవిద్యాలయాధిపతి చిన్న మేష్టరీ ఉద్యోగంజేసి ప్రైవేట్చాడట. విద్యాభ్యాసన ఓధి విధానాల విషయాలలో ఆయని ఊహలకు ప్రపంచానికి చాలా దూరం. ఉజ్జయింపుగా ఒక నాలుగురెట్లు దూరం వుంటుంది. ఐసిఫీక్ మహానముద్రపు యివతల వడ్డునుంచి అవతలకు యీ మధ్యనే ఆయనను, ఆయన ఉద్యమాన్ని తాకురు మహానీయుడు కూడా అభినందించి వచ్చాడు. "ముక్కుమీద దెబ్బ తగిలితే నెత్తురు కారుతుంది" అనేనంగతి నోటితో చెప్పితే పిల్లల బుర్రకెక్కడనే సందేహంతో వాళ్ళ ముక్కులు బద్దలుచేసే చూపించుతూ వుంటాడుట అందులో పరమానందాయి ఒకడు లేచి "అందరి ముక్కులూ అలాగే నెత్తురు దెబ్బకే కారుతుందా" అని సందేహం వచ్చి ఆడిగితే, అందరికూడ దెబ్బలమూలంగా సందేహం నివారించటం అలవాటు ఆయనకు. నాకూ ఆ పద్ధతి చాలాబాగానే వుందనిపించింది. ఎందుకంటే, ఈ నెధవ శబ్దం "అమృతానికి" యిరవై అర్థాలున్నాయి; కాని కావలసింది దొరకనే లేదు. అందుకని దాని నిజస్వరూపాన్ని యిదమిద్ధం అని నిర్ణయించటానికి మహాసాధించుతున్నాను స్వానుభవంతో. దాని ఫలితం వేరే కథలో వ్రాస్తాను, లోకోపకారార్థం.

ఈవాఙ్మయోదధిని మధించటానికి, ఒక రోజు సాయంత్రం కాఫీ, ఒక్కమూడు పెద్ద తెండి గిన్నెలు త్రాగి (ఆగిన్నె మామగారు

శ్రీ తాగటానికి నా కోసం ప్రత్యేకంగా యారుచేయించి యిచ్చారు.) ఒక్క పాతిక కులు గుప్పెను వక్కపోడి తాంబూలం క్రింద తల్లినైవేద్యము చేసుకోని, ఏవో గ్రంథాలు పట్టుకోని, వన్ను పట్టుకుంటూ మేడపైకి వెళ్ళి టిక్కిదగ్గరిగా కూర్చోని వున్న ఆలోచించు పంటూ.

బుగ్గన తాంబూలం పడుట తూ మనదా సాదాకాంత చిత్తుండనై, నిమిలీతనేతుండైన అమృతనిషయం ఆలోచించుకుంటూ, మువ్వ మధ్య పండ్లు కుట్టుకుంటూ వుండే సమయంలో “ఇదిగో చూశారూ!” అంటూ మా ఆవేశ వచ్చింది. “చూశారులే, నీతలకాయ” అని కనుకుకున్నా. గిరిక్కున తిరిగి ముఖము చిట్టిగను కొని పోయింది. “ఈమాలే, అణుకువుగానే పుం దీరోజువరకూ” అనుకోని లోలోన నాకో పిగుచుకున్నా. ఆ మాత్రం భయభక్తులు లేక పోతే యీరోజుల్లో అడవాండ్లు నెత్తికెక్కి పిలకట్టుకొని నాటకం ఆడించరూ? అనలు అడ వాండ్లులేనే భయం. అందులో భార్య అంటే మరీ భయం. దినమూ యివిలేవు, అవిలేవు అంటూ సతాయించుతుంది. ఒక్కటే పోరు. పుస్తకం పట్టుకుంటే యెప్పుడన్నా ఏక్కునే చేరుతుంది కత్తి అల్లె. అందుకనే నాళ్ళు చూస్తే ఆసహ్యము, చీవర కూడాను. అరవై రూపాయిల చీరె అధమస్తగుట అడబ్బు పెట్టితే మొగాండ్లకు ఏడాదికి కావలసిన గుడ్డలు యధావిధిగా వస్తాయి. ఇలాంటి చీరెలు ఇంకా ఏన్నికొరంది? అబోటివాండ్ల పనే మైంది? శ్రీరామరాజు! ప్రపంచకండ్లో వీరి నెనుకు పుష్టిచేశాడా అనిపించుతుంది. ఇంకా యెప్పునా యెదన్నా మహాత్కారము చేద్దామంటే ప్రతి

బంధకమే. తెంచుకపారిపోదామా అంటే అవ తిష్ట కొందరికి మునుకు వీరు చాలా ఉపయో గించుతారు. ఎవ్వరూ దావాల్లోను, కోర్టు చట్టూ తిరిగేవారికి విపదశలో ఆస్తి భార్యా పేరట వ్రాసిచ్చేతైసంతమటు కన్నలుచేసి చప్పున వి. పి. లు (Insolvency Petitions) పెట్టటానికి ఏరేశరణ్యం. శ్రీలు ప్రపంచములో పురుషులను తినిపించని గడ్డి అంటూ వుంటుందా? ఒకలే అలాంటిది పుంటే వారి దృష్టి మాంద్యమే కారణము. పోసేలే వాళ్ళు “అబలలు” అని నహాయకారులుగా వుంచామంటే వాళ్ళకు పెద్దమనిషి తరహా అంటూ ఉంటేగా అంతా కుటిలము. ఏకాతో నిద్రపోతూంటే ప్రక్కలో పికె నొక్కేస్తే? — గోవింద! వాళ్ళతో సాముతో చెల్లాటలే అందుకనే రాత్రిళ్ళు ఒంటరిగా తలుపులన్నీ బిగించుకొని పడుకుంటా. అనలు వస్తుతే బాగ్గలైన మనిషిని, మాఅమ్మా అదీ వేరే గదిగా పడుకుంటారు. నాదర్శన పాప్తి దానికి పగలు మటుకే.

ముఖము చిట్టించుకొని మేడదిగి వెళ్ళి తిరిగి కొత్త ప్రపంచకండ్లోకి వెళ్ళిపోయినా.

క్రొద్దిదూరంలో చక్కని సనాయిమేళం విన పడ్డది. మైకంగోనుంచి స్పృతికివచ్చి చూశా. ఆకాశంలోనుంచి ఒక పెద్ద విమానం వచ్చి వ్రాలింది. రెండువైపులా రెండు అలివి తప్పిన రెక్కలు కట్టివున్నాయి. విమానమంతా ఒక మంటపాకారంగా వుంది. అందు రకరకాల ఆస నాలు, అలంకారములు శోభిల్లుతున్నాయి. నిత్యమంగళ తోరణాలు, కుసుమ మాల్యాలు, యుకా ఏమేమిటో కట్టి మహా మంగళప్రణా ముగా తన పించింది. చూచిచూచి, అనందమేసి పట్టలేక పెద్ద నా నవ్వుకొని “ఏమేవు, అబారా

ఒక్కమాటు స్వరగా, భలే సంగతి " అని పిలిచా. "ఇందాక కనురుకుంటిరే" అన్నది. అనే అసటతోనే రోషమువచ్చి, అంత భయ భక్తులు లేకుండా, మాట్లాడి నందుకు చంపేశేద్దా మనిపించింది. ఇంతలో విమానం వెళ్ళిపోతుండేమో పోట్లాడుతూవుంటే అని అనుకోను "నీకు భలే సంగతి చూపిస్తాగా పిలు—డో" అన్నా.

“నిజమే, సమ్మతినిచ్చింది. నేను రానులే. చదువుకోండి” అన్నది వావం. వావం అంటే ఒక సంగతి.

ఎన్నివిధాల ప్రమాణాలు చేసినా రానంటే రావన్నది. “నీకు దణ్ణముపెట్టుతా త్వరగారా. వెళ్ళేటట్టుగా వున్నది” అంటూ అతి దీనంగా పిలిచా. సగముట్లుకొనే జడా తానూ ప్రవేశించింది. సంతోషంతో యెదురుగా పోయి చేయి పట్టుకొన్నా. ఎదురుగా పోయేటప్పటికి ముఖమటు తిప్పుకుంది “పిద్దిదానా ముద్దెట్టుకోనులే. భలే సగతి చూపిస్తా ర” మృనిలాగొనివచ్చి, కుర్చీమీద కూర్చోపెట్టి, ప్రక్కనే మీదికి వంగోని, కాలు టెటికీలో పెట్టి నిలుచోని, వేలితో ఆవిమానం చూపించాను. ఒక చిన్న చక్కని శెన్నెలలాంటి నవ్వుతో “ఏమిటది? చెప్పరూ” అన్నది “చూస్తూ కూర్చో. నే అల్లుతా యిటుతెమ్మని” జడ అల్లుతూ నిలుచున్నా.

9

మేళాలాగినవి. విమానపురక్కలు ముడుచు
కున్నవి. క్షుణ్ణకాల మతి ప్రళయతీమాగా
పుండి. అందుననుంచి ఒక దివ్య సుందర విగ్ర
హము చక్కని రాజశీవితో నమ్మిదిగా దిగి

దాని ద్వారబంధముండున్న పాపములమీద నిలువబడ్డాడు. నలు దిశలూ తిరికిందినాడు. చికినవ్వు నవ్వుకున్నాడు. నేనాడొకడు వచ్చి “ఏమిన్నామి! అంధదేశమంతా బీదపడిందా యేమిటి? మరొక దేశం వెళ్ళుదామా?” అన్నాడు. “కాదు. కాదు. పుంజావనక్రియా దీక్షయై నిండుకుండలై తొణకటలేదు. అంధ్ర కన్య సంపూర్ణ గర్భవతి యైనదన్నట్లుగా పుండి. బహుళా నిష్కాముకులేమో!” అన్నాడు

“అయితే ఊరికి వచ్చిందటరా?”
అన్నాడు.

“చా వెధవా! పిచ్చి అర్థాలు తీసుకు” అంటూ కాంచన విపంచిక ఒకటి దీసుకోసి నన్నగా, మృదువుగా, మహదానందముగా పలికించటం మొదలెట్టిరాదు అదెవరికి విపవదు తుండ ” న్నాడు సేవకుడు. “అలా వినుపించు కొనగలవారే వస్తారు” అన్నాడు. “ఇంచాకటి బాబాలకే చలనం లేదుకాని, దీనికా? పోదాం రండి” అంటాడు సేవకుడు.

“నీకు తెలియదువు:డు” అని మళ్ళి పేరెను
పలికించుతున్నాడు.

“అదేమిటీ- ఆయన శండ్వార్సడే” అన్నది
యక్కడ.

“వాళ్ళు అనిమిషులు” అన్నా.

“అంటే చేపలన్నమాట” అని సభ్యుడు,
వెంటనే చాలా చక్కగా ముద్దొస్తున్నాడన్నది
మెలికా.

వాకు వర్ణకంపర మెత్తిపోయింది. మాస్టరుడ
లేకపోయాను. నాయెదుటనే మరొకడ్ని స్తుతి
చేస్తుంటే! అందుకనే తురకలకు గోపాపదతి
పెట్టింది. లేకపోవే వీళ్ళని పట్టటానికి శక్యమే?
వీళ్ళకు వంటయిల్లు వ్రాసింది దిండుకనే అనిపిం

చింది. లేకపోతే పాపంగదా, ఎక్కడికీ తీసుకొనే వెళ్లను. ఇంటిదగ్గరకు వచ్చిందే చూపించకపోవటమెందుకని చూపించటానికి పిలుస్తే, ఋత అగడమా అని అనిపించింది. “అయితే యేమంటావు? నీకర్మంకొద్దీ దొరికాను” అన్నా విసుకుతో, జాలితో, నయనాలలో నీరు తోలుకుతూ.

“చాలాండీ. ఎవరన్నా వినను. భలేఅర్థాలు తీస్తారే” అన్నది వెనక్కు తిరిగి ఒకవిధమైన చూపుతో. లోపల జలికాపుల్ని అలా అనువదీతే అలుస్తేపోతానని “నా నుదటకీనా అలా మూట్లాడటం” అని కాస్త కఠినంగానే మూట్లాడినా. లోపల భయమే, కథ అడ్డంగా తరుగుతుండేమోనని.

“అలా అనట కూడా తప్పేనా? ఎని, సార్లు మనమేదైనా బాగుంటే బాగుండనకోటలే? ఇంతలోనే అణునమీదండి గాచుకున్నానా? ఇవన్నీ చాలానా” అన్నది ఆశ్రుపూరిత నేతలతో బుగ్గనవున్న మచ్చలు చూపిస్తూ. నిజానికి గుండె లోలోపల కరిగిపోయింది నాకు. జడ వదిలేసి ఒక్కసారి కట్టిగా కాగలించుకోని ముద్దెట్టుకుందా మనుకున్నా. కాని పెద్దగా అగుస్తుండేమో, అరిస్తే మాఅమ్మ వచ్చి “ఏమిటా” అది. వెధవా, అనరి సంధ్యవేళటా” అని కూకలేస్తుండేమోనని భయంతో పూరుకున్నా. ఆనంద మణచుకోని, అడదానికి అలునవుతానని పైకి కొంటరితనానికి “నమయస్కార్తి మాటలకు మీజాతే వుట్టిల్లు. ఇండులో వున్నవి తెలిపితేటలు. చాకలి పద్దు వ్రాయమంటే అన్నీ తప్పలే. అరుగో యెంతమంది చూడటానికి వెళ్తున్నారో చూడూ” అన్నా. అది పూలు అడిగితే, నేను జడలో పెట్టి అల్లటం. మా

అమ్మ అల్లుతూవుంటే నాలుగైదుసార్లు చూడటంచేత నేర్చుకోటం తటస్థించింది.

* * *

వివిధ వస్త్రాలంకృతులై, కళ్యాణ కళాశోభితులై, దరహాసాశ్రిత విస్ఫూరితవదనలై కొంతమంది, దారిద్ర్యప్రీడితులై చింపిరి గుడ్డలతో కేళ సంస్కారముకూడా లేకుండా కొండరు శ్రీ పుగుషులు, పురుష శ్రీలు కొండరు యివ్వధంగా లేదితరులెందరో వస్తున్నారు. ఇంతలో ఏమి అందరిపైగా చిన్నరధంగా యద్దరెక్కి బురుగిన యుగారంబో అందరికంటే ముందర వచ్చారు

వీరిద్దరికీ కాఫీ గుజ్జులు, చక్కని శుభ్రమయిన పప్పు ధరించి, బిళ్ళ వుట్టాయుక్తం చేశి క్రిందగా తిప్పి భుజాన వేసుకొని గంభీరవదనములతో రిథోపనిష్ఠలై ఉన్నారు. కను కవిగా వివంచితకు ఒకగు తొమ్మిలైతే రాడోవారు నాదంపలె వకలో వకరెక్కమైనారు. అన్నట్లుగా అద్వైత శిద్ధాంత చిహ్నంగా ఉంటారు. వారిద్దరూ ఏకగ్రీవంగా సర్వవిభిన్నంగానూ లేకుండా నిరపహాస్కంకలై వాడుకొంటూ కూర్చున్నారు. మధ్య మధ్య రధసారణిని నంబోధించి “తుమ్మినా, వేవేగదోలగదమ్మ” అంటూన్నారు. ఏదో అన్యేషణార్థమో లేక ఎవరి ఏకాంతసేవకో బయలుదేరినట్లుగావుంది. మధ్య మధ్య, యే చెలికత్తె లగునడుచున్నారో ఏమో “కనకాంగి నానాధు గన్నావటమ్మ” అంటూ యీ మాటలిన్నావటమ్మా అంటూ నాధుని విషయమయి ముచ్చట్లాడుకుంటూ ఆయన జాడలు వారిని వారిని అడుగుతూ పోతున్నారు. కటిక్కున యీవిమానము కాంచంగానే తడిణమేదిగి, మెట్లెక్కుతున్నారు

అక్కడున్న వైణికుడు “ఎవరండో! అక్కడ ఆగండి దయచేసి” అన్నాడు. ఈ కవిద్యయము ఆయన్ని చూచి స్త్రీ ఐనదీ పురుషుడైనదీ గుర్తించలేక వకరి ముఖ లోకరు చూచుకొని చివరకందులో జ్యేష్ఠుడు “కనకాంగి నానాధుగన్నావటమ్మ” అంటూ దీనుగా అడిగాడు. “నీకు మతీ గీతీ యేమన్నా పోయినా ఏమిటి కండ్లేమన్నా పోయినవా? ఎవరయినదీ కనబడటాలా?” అన్నాడు వైణికుడు. జ్యేష్ఠ కవి చిత్తరపోయినాడు రెండవ అతను కొంచెము ధైర్యంగా “చాలానే నీవు మాకు చెప్పరావట మేమిటి? ఆమాత్రము తెలియక కాదు. ఉత్తను నాయకలు పగవురుపునితో సుభాషించు ఇప్పటికైనా తెలిసిందా?” అన్నాడు. అప్పుడు జ్యేష్ఠకవి వెంటనే పురుషుడని వైణికుని సంగతి తెలుసుకొనినానే మెడలో వున్న పూలదండలోని కొన్ని పూలు తెగిరి కింద పడవేసి దానిని సంబోధించుతూ ఆయనకు జవాబిచ్చాడన్నమాట అప్పుడు వైణికుడు “మీ నాధుడెలాంటినాడు?” అన్నాడు “మామన స్మృతీ వున్నాడు. కాని వర్ణించలేను. మేము చూడనటుంటిని చూడలే టువంటిది ఈ అనంత విశ్వము లోకూడా లేదు. కాని అదివకటే మాదృష్టివిమానదృష్టవలించి చూడలేక పోలేము వర్ణించలేము, చేసే కాలేదు” అన్నాడెద్దమాకలసి “నా అంతచక్కగా ఉంటాడా? నే నేమో చూడండి సరీగా” అన్నాడు వైణికుడు. “మాకోటి స్త్రీలతో, అందులో అభిసారికలతో యెకచకాలేమిటి? సరీగా చూట్లాడితే చూట్లాడు, లేక పోతే ఊహకో” అన్నాడు. “మీ గాజ్యంట్లో స్వతస్సిద్ధంగా గడ్డలు మీసాలు వుండి, దరిమిలా

తీసేయించుకుంటారా యేమిటి ఆడవాళ్ళంతా?” అన్నాడు వైణికుడు.

ఈ మాట వింటున్నటికి మా ఆవిడ వక్కన చిలకల్లే నవ్వింది. నాకు వళ్ళంతా పసంతంలో వృక్షాలు చిగిరించినట్లు, ఒక్కసారిగా పులకరించింది. అర్థంలేని నవ్వుతో “యెందుకే నవ్వు తున్నావు?” అని అడిగాను. “ఆవైణికుడు భలే యేడిపించుతే వారిద్దరిని! లేకపోతే ఏమిటని? నాధుడట, పురుషులకు భర్తలేమిటి? చాలా ఎంతగా వుంటే” అన్నది. నాకా సాళంగా స్వకులానికి యెత్తిపోడుపోచ్చినదనే రోషంతో అందులో ఆడది మళ్ళులిని చూచి నవ్విందనే రోషములేతనూ, “సంతోషించాములే తెలివికి అంతా విని నవ్వకపోయినావు, ఆవెకిలి నవ్వు నవ్వేదేమిటో వకసారే” అని కాస్త గట్టిగానే మాట్లాడా. చిన్నపుచ్చుకుంది. “విను ఏమిటో మాట్లాడుకుంటున్నాడు.”

“అసలు నీకీపని యెవరిచ్చాడు? నీవు వచ్చి మళ్ళులిని పరిక్ష చేయవచ్చు వేమిటి. ఆస్థాన కవులము. నకల విద్యాపారంగతుడైన మా రేడే వక్క పల్లెత్తుమాటగాని, వక్క విద్యా పరీక్షగాని చేయడు. నీ వడగ వచ్చావే ఇవ్వా లిటికి? అసలు నీవు చదువున్న దేముటో చెప్పు ముందు” అన్నాడు. కవులిద్దరూ యేక గ్రీవంగా వీరెవరో అనాధ్యులల్లే వున్నాడు అనుకొని, “సరేలండి దయచేసి లోపల ఆయెర్ర ముఖములువేసి కుట్టిన కుర్చీలో కూర్చోండి. దాని మీదనే వున్న లలితసుకుల వస్త్రాలు ధరించి మెడలో పూలదండవేసుకోండి.” అని వైణికుడు చోటిచ్చాడు. “అయితే యింతకూ కనకాంగి, నానాధుగన్నావటే” అని పునశ్చరణ చేశారిద్దరూ. “నాధుడంటూ తిరిగి అలా

మాట్లాడుతారేమిటి?" అవన్నీ ధరించి కూర్చోండి అంటూ పుటే అన్నాడు వెణికుడు.

"విరిహిణి కాంతక వేల? మే మొల్లము" అన్నాడు.

"విరిహిణి కాంతలేమిటి? లింగపరిణామ మాపాదించినదా యేమి? వ్యాకరణంలోనే మూడు లింగాలైతే మీకోసం నాలుగోదెక్కడ తెచ్చుకుంటా?" అన్నాడు వెణికుడు.

"మీ అనిమిషుల కజ్ఞాన మధికమలే ఉండే! ఇది హృదయపరిణామమోయి నాగన్న" అని స్వల్పంలా తేలవుచ్చాడు. వెంటనే వెణికుడు నవ్వుగా లోపలికి తీసుకుపోయి వాని నలుకరించి, పూలతో పూజచేసి, దివ్యఫలాలు కానుక దిచ్చి వెల్లిపోయాడు. వాడైతే ఆఫలాలను కొంచెముకొరికి అక్కడ పెట్టుకొని వృద్ధకలకు లలై శ్రీరామునాగమనార్థముచాచుకొని గూర్చున్నారు. అదివ్యపురుషులను చూసేటప్పటికి నాహృదయంలో వారియెడ భక్తి, ప్రేమ అనందము పుట్టి కండ్లలో నీరు గిరుగిన తిరిగింది!!

* * *

మల్లీ వెణికుడు ద్వారబంధంలో వాయిచు తున్నాడు. ఈసారికి చాలామంది చేరుకున్నారు వయస్సులో గొప్పవాళ్లు. బుద్ధిలో గొప్పవారు దుడుకుతనంతో గలిసిన గొప్పవాడు సామ్యంతో కూడిన గొప్పవారు, భిక్షుగుచులతో జనావాక్కిర్ణితమైనది అప్రదేశముతా. అందులో నుంచి ఒక పచ్చోమనిషి, ఒక పలచనిమనిషి, ఒక తమాషామనిషి, కొండపల్లిపూజల కంఠి ఒకటి చేతులోపట్టుకొని జనంలో మంగి మంగి తప్పించుకొని ముందరికివచ్చాడు. నడుచు వరకూ నత్తిమీదుగా ఎత్తుకొనివచ్చి కన్నకొని బౌద్ధ భిక్షునివలెవచ్చి నిలువబడ్డాడు. అంతట వెణి

కుడు పూర్వ పరిచయమున్న వానివలె "ఏమండో! ఏమిటిసంగతులు? మీ వెనకటి కాగ్రాఫింగులు మీరూ చాలామారిపోయినారే". అని పలుకరించాడు. "అవునండీ, మా అమ్మగారి మధ్య ఏకాదశినాడు కాలంచేసింది, అపైన తిరుపతిపోయి నేనుచుకొని ఆరున సాన్నిధ్యంలో ఈపరిణామాన్ని సిద్ధించుకున్నా. ఈకర్మామాదా అక్కడిదే కావాలంటే ఈకర్తనుకొండి. ఈ విమానం మనదేనా? ఎక్కేది?-(ఎక్కపోతూ ఎక్కడికిపోతుంది?" అన్నాడు "నరే, కొంచెమాగండి. ఇప్పుడేమి చేస్తున్నారు? స్త్రీడర్శనారటగా?" అన్నాడా వెణికుడు "ఏమైతే? అన్నాడు" "కారికనలు ప్రసంగకంట్లోనే చోటులేదు. ఇక్కడంతకంటేలేదు." అని వెణికుడుత్తర మిచ్చాడు. "లోక జ్యవహారము అయినా. అంతే. న సంగతెలా ఉండనుకున్నారూ! వట్టి శ్రీరాసనుడైన యర్భకుడేనా" అని జాలికలిగేటట్టుగా మాట్లాడాడు.

"ఇక్కడ శ్రీరాలు గీరాలు ఏమీ దొరకవేమి" అన్నాడా వెణికుడు. పోనీయలే అన్నాడు "ఇంకా చిక్కుతారేమో?" అన్నాడు వెణికుడు. "ఏమిచేయాలిమరి?" అన్నాడు కవి. "దేనికి చిక్కిపోతున్నట్లుగింకగా పడ్రాసోపేతంగా యింటిదగ్గర భోజనము చేయక" అన్నాడు వెణికుడు. కవి మాట్లాడక కొంత సేపటికి "యెందుకో కారణము తెలియదు." అని అన్నాడు మెల్లగా వెణికుడు "ఎంత సమ్మాముకులండీ" అని అద్భ్యంతంగా అన్నాడు.

మా ఆవిడ పక్కన నవ్వి "వట్టిపైదాబు సరేనా?" అన్నది. ఏమిటన్నా. "నిష్కాముకుడటగా" అన్నది. సితేయర్థమైనదన్నా. నిష్కాముకులంటే ఆడవాళ్లని చూస్తే కనరుకొనే

నాళ్లన్నమాటన్నది. నీఅర్థమూ నీవూ నీతల
కాయలై వుండన్నా. “అంతేమరి మీరుచెప్పేదే
రైటు. యేం? కాదు? — మొన్నపురాణం
చెప్పేకాత్రిగాకూడ ఇట్లాగే చెప్పితేనూ—
చూడండి.” అని గొణుకొంటూ పూలంది
చింది ఆయన ఎంత పిచ్చి అర్థము చెప్పినా
స్వకులము కాబట్టి మళ్ళీ యేమీ మాట్లాడ
కుండా జడ అల్లుతున్నా. అక్కడ ఆకవి తానే
స్వయంగా దోపచేసుకొని (పంచయముండటం
చేత) పోయి ఒకనాక ఆననం కోర్కొని
అందులో వింతలు చూస్తున్నాడు

ఆ గుంపులో ఒకాయన సిగరెట్టు త్రాగుతూ
ఊరిక యెగాదిగా అలివిలేప్పిన గుడ్డేసుకొని
చూస్తున్నాడు. నల్లకోటు తోడుగుకొని నల్లని
సాహెబ్బుల టోపీ పెట్టుకొని నిలువబడ్డాడు.
ఆయన కోరమీసం అదీ చూస్తే ఏవాకా
హిండకోబర్లో అన్నట్లుగా భయంకరంగా
ఉన్నాడు ఆయన కండ్లంతలాపుగా ఉండటంలో
వృథా ఆగ్రహము నైవర్తికముగా ఆగువడు
తుంది. కాస్త దూర దృష్టిగలవారు ఆయన్ని
చూచారంటే వెంటడే దిప్పికొట్టసుకోక తప్ప
దన్నమాటే. అలాంటి నల్లటి భీకర స్వరూపం
వైణికుని కంట బడగానే విమానమెక్కడ
దగ్గమెపోతుందో అని వెంటనే నవ్వుతూ పరి
చయంజరిగినవాడల్లే పలుకరించాడు.
“ఏమండో! ఏమిటి పంగతులు లోకభయం
గాదు?” అంటూ “అవునులేండి కాస్త వట్లు
దగ్గరపెట్టుకొని మాట్లాడండి” అని ఆయన
అన్నాడు. “ఏబ్బే, మిమ్మలిని ఆగ్రహపరచా
అని కాదు. మీరేమి చేస్తున్నారో అని మీ
యోగక్షేమాలు తెలుసుకొని నంతోషించ

టానికే పలుకరించింది. క్షమించండి మీసర్వే
తోటలలా వున్నాయి?” అన్నాడు వైణికుడు
“బాత్రిగా వండబ మీలేను” అన్నాడు. రేవట్టి
ఊవరక్షేత్రాలలోనా వేసేది? దారద్వ
యమో?—” అన్నాడు వైణికుడు “మీ
చేయమటాని ఆయన నన్నాడు. వైణికుడు
“శుభంగా దారద్వయముతో తగాదాలేమి
లేకుండా కాపురంచేస్తూ, ధర్మసంస్థాపనాలంటూ
తలపెట్టి కూసీలు చేయించక కాలం గడుపు
కోండి పొండి” అన్నాడు. విమానంలోకి
రహ్మనదేమీగా అని బిక్కుమొఖం వేసుకోని,
సిగరెట్టు చివరడన్న పీల్చి, విసరివారేసి, తొన
రొసలతో అక్కడంచి వెళ్ళిపోయినాడు.
“బ్రతికిపోయినామురా దేవుడా అనే భావం
ముఖంలో కనుబరచి వైణికుడు నవ్వు
కుంటున్నాడు.

“ఆయన వెవరిండి, చంకన పిల్లా ఆయనా?
అన్నది మాళ్ళీ. మీజాతికి అధిక ప్రసంగ
మొక వెధవ గుణం. చూస్తూ కూర్చోరాదూ.
తెలుస్తుంది. తులడవ అటూ యిటూ తల
త్రిన్నావంటే జడ అంతా ఊడదీసి, తల అంతా
రేపి పోతా”నన్నా. “లేమలేండి” అని పొట్టె
మల్లె కూర్చున్నది. నాకు నిజంగా ముద్దో
చ్చింది. కాని ఏమిచేసేది. ఎటాకాని వేళ. వైగా
అరుస్తే? —?

చంకన పిల్ల. (ఆడపిల్ల), ఆయన, ఆవిమా
నం దగ్గర తారట్లాడుతున్నాడు. మనిషి
అయిదడుగులంబావుంబాతికె. అంతే, కాసిం
గులో ఆధునికపు కాసింగు. — ఇంతే
కాసింగు కాదు, గిగజాలుకాదు. అటు బెంజాలి
కాసింగుకాదు. ఇటు మా హైదరాబాదు

మంగలి చేసే స్వదేశీదీ కాదు. దాని కదియే సాటియగును ధరణిలోన' ఆయన కంటి కద్దలున్నాయి ఆజోడులో, వింత లోకదానిని మించి మోకటున్నది. అద్దాలు అరంగుళం మందాన ఉంటాయి. అక్కడికే మనక మనకేసి పోతుంటాయి కండ్లు. ఈ అంగుళిపు మందంగల అద్దాలు. ముప్పాతిక అంగుళపు చట్టంలో ఇవి ఉన్నాయి. ఇదంతా మొత్తంమీద అర్థశేరు నవ టాకు బరువునెది. ఇంత బరువు మోసి, మళ్ళీ జారిపోకుండా చేయటానికి, ప్రక్కలు స్పెషలుగా తయారు చేశారుట. అందుకనే అవి బండి ఈడిగలలాగా ఉన్నాయి నాయకంగా. ఇంత బరువు అస్తమానం మోయటం అంటే మాటలా? అందుకని ముక్కపోయి కన్నుతో కీచులాడుతుంది "నీవు కానేవెందుకు మోయ కూడ దీబరువు? అస్తమానం నేనేనా?" అంటూ, దానికి కండ్లు సామ్యంగా "నాకూ జాలేస్తూనేఉంది. అయితే ఏం చెబేది? అద్దా లడ్డమున్నాయి కాని లేకపోతేనా—" అంటూ చెప్పింది.

"అవును సావం. పైబడాయి కేమిలే. అద్దాలు ఊడదీసేయకూడదే?" అంటూ గొణుగుకుంటూ ఉంటాయిట.

ఈ దృశ్యమైనటువంటి సులోచనాలు ధరించి నాయన స్వరూపం నిర్ణయించాలంటే వర్ణము (రంగు-Colour) చెప్పేస్తే సరిపోతుంది. ఆయన కొంచెం బాగానే నల్లగావుంటాడు. నలువంటే కాదునలువని చెప్పకోవాలని పచ్చీ రానట్లుగా వుంటాడు. దీనినిబట్టి నిర్ణయించుకో వచ్చు ఆయన స్వరూపాన్ని.

ఈ యిన్ని చూస్తే అందరికీ భయమే. అడవాళ్ళు చూస్తే హడలిపోతారు. పిల్లలు

చూస్తే కెళ్ళున కేకవేస్తారు. పెద్దవాళ్ళుచూస్తే వరువులు కట్టే నాపొబ్బనుకుంటారు. నాకు మట్టుకు మొత్తముమీద (వెరశి) బాగానే వుండే వాళ్ళలో లెక్క. "నలు వునరుకులో నాణ్యము లేదా?" నల్లనివాడని నవ్వగనేలా? అందుచేత నాకు మహాభిమానం — ఇలాంటాయన అక్కడ తారట్లాడుతున్నాడు. వైణి కుడు పలకగించాడు. "యేమండో కాంతంవతి గారు?" అంటూ "నాపేరు కాంతంవతికాదూ, లక్ష్మీవతికాదు. యేమిటా వెక్కిరింపుమాటలు" అన్నాడు. "కాదండీ, కాంతం భర్తగారుకాదటండీ" అన్నాడు వైణికుడు "యింటిదాని పేరెందుకూ? నాకేమి పేరు లేదా యేమిటి" అన్నాడు. "అదికాదండీ మీకంటే మీకాంతం అనిడకథలు ప్రపంచకానికి బాగా తెలుసు. అందు చేత పిలిచా" నన్నాడు వైణికుడు. ఆపాట కొంచెం చప్పపడ్డాడు. ఆయన కాంతాన్ని కాంగాపొగడుతున్నాడని. ఆయన మెత్తపడ్డాడు కదా అని "కాంతం పరీగ్గా సంసారివత్తుంగా కావరంచేస్తుండా, లేక ముందని నివృత్తిపైలు, నిశ్చకిరసనాలు తీసుకరావటానికి బజారుకి బయలుదేరుతుందా?" అన్నాడు వైణికుడు. నవ్వాడు. దానిలో ఎన్నో అర్థాలున్నాయి. వైణికుడు "ఎక్కుకారా?" అన్నాడు ఎక్కడికి పోతుం దన్నాడు కవి. "స్వర్గానికి" అన్నాడు వైణి కుడు "అబ్బో—స్వర్గానికే?" అంటూ కవి మెట్లెక్కుతున్నాడు. అనకాకం దొరికినప్పుడు కాదంటే మళ్ళీదొరకదని "అవునులే-అగండి-మీకాంతంలో చెప్పేది?" అన్నాడు వైణికుడు. "చెప్పితే భయమా?" అంటూ మెల్లగా మెట్లు దిగుతున్నాడు. కొంచెం ఉండండి "పిల్లని ఇంట్లోదిగడ్చి వస్తా" నన్నాడు కవి.

“నరేంద్రి, త్వరగారండి” అన్నాడు వైణికుడు. త్వరత్వరగా కవి నడచి “నాన్నెన్ను కాంతంకంటే స్వర్గమేమిట” నుకొని “ఏమయ్యో నేను రానులేపో—” అన్నాడు వైణికుడ్నిపిలిచి. ఇంటికి మహావడిగా నడచిపోయాడు. తరువాత వైణికుడు ప్రత్యేకంగా వాళ్ళయింటిదగ్గర పిలిచి ఆయన్ని, కాంతాన్ని, పిల్లను యెక్కించుకొని పోయాడు.

* * *

పాతికేళ్ళ మనిషి, చామనదాయ మనిషి, చక్కని మనిషి, అవివాహకుడు, ప్రేయసీ ప్రేమ లేకపోవుటచేత ఖింతస్వాంతుడొకడు కండ్లు మూసుకొంగానే కల్గిన కృష్ణపక్షంలో, పక్కన ఉండే వాళ్లను విడిచించుకుంటూ, భోరు భోరున వెక్కివెక్కి ఏడుస్తూ, కంటక కీరీట ధారయై, విమానంపక్కగా పోతున్నాడు గొణుగుకుంటూ. “ఏమిరా ఇంతచక్కని విమానముంటే యిక్కడ, యివేరీ పట్టకుండా అయోమయంగా పోతున్నాడనుకొని, వైణికుడు “ఏమండోయి - ఎవరు మీరు” అన్నాడు ఆయన “ఎవ్వరని యెందుకోనన్ను ఏను... ..” అంటూ దీనంగా, ఆగ్రహంగా, చీడరపడుతూ మొదలు పెట్టాడు. “అవును లెండి—కొంచుమాచి అడిగేదానికి జవాబు చెప్పండి—ఏమిటి గొణుకుంటున్నారు. ఏడుస్తూ?” అన్నాడు వైణికుడు. ఆయన “ఏను నన్ను మనసారగా నేడ్వసీరు. వీళ్ళకెందుకూ” అంటూ తిరిగి ఏడుపు మొదలు పెట్టాడు “ఒక విషాద గీతిక” అంటూ. “చాలించి లోపలికిరండి. ఇక్కడ ఎవ్వరూ అడ్డముపచ్చేవారు లేరు. ఇప్పుడు వచ్చినంతసేపు తిరికగా, హాయిగా, యనసారగా, కాళ్ళు పారచావుకొని కానివ్వండి”

అంటూ వైణికుడు, ఆయన మెల్లో యింకో రకపు హారంలాంటిది వేసి ఒకచోట కూర్చో, పెట్టాడు.

* * *

త్వమసి మమ భూషణం
త్వమసి మమ జీవనం
త్వమసి మమ భవజలధి రత్నం
భవతు భవతీహమయి
నతత మనురోధిని

తల్లీ మమ హృదయ మతియత్నమ్
ప్రియే చారుశీలే, ప్రియేచారుశీలే—

అంటూ

“నఖః శరీతి కబరీభ రే నజో
న చరీకరీతి మృగనాభి చిత్రీకమ్
విజరీహరీతి నపురేవ మత్పురో
వివరీవరీతి నచ, విప్రీయం ప్రియా!

అంటూ భ్యానం చేస్తూ ప్రక్కన వున్న ఆయనను అడిగితే అర్థంకాక మాట్లాడలా. వీళ్ళతో ఏమిటనుకొని తిరిగి దేవీ స్తుతిలో పడ్డాడు.

“చక్షుర్జాడ్యముపై తుమానిని ముఖం నంద ర్భయశ్రోత్రీయోః | పీయూషస్రుతి సౌఖ్యమస్తు మధురాం వాచం ప్రియేవ్యాహర | తావః శామ్యతుమేనసాద శిశిరాందృష్టి శక్తైః పాతయ త్వక్త్వాదీర్ష మభూతపూర్వ మచిరాద్రోషం నభి దోషజమ్ ||

అంటూ ఒకాయన వస్తున్నాడు. బెంగాలీ కాపింగు. చిళ్ళగోచీ పెట్టి, పింజ తీర్చి భోవతి, సిల్కులాల్ని సీలమూ ఆకుపచ్చన కలసి, పూలతో శోభిల్లుతూండే శాలువ కప్పుకొని, తిలకరే భోదించితంబైన వదనంతో దేవీభ్యానం చేస్తూ, శ్లోకాలు చదవుకుంటూ వచ్చాడు.

వైణికుడు “ఎవరండమ్మా మీరు? అన్నాడు క్రోధంగా చూసి మందస్థితంచేస్తూ భుజంమీద చేయిపేస్తూ “ఎక్కవచ్చునా?” అన్నాడు కవి తాను పురుషుడని చెప్పకపోవటంచేతనో, మానం అర్థాంగి కారమగుటచేతనో స్త్రీగానే భావించు కొని “ఏదేని కొరకు మీకీవరితాపము? అన్నాడు.

“అనిశము మెలంగు నేమనోహము” అని, స్వచ్ఛమామక తాననా సాధమందు, వెలసెను కవిత్వ మేదేని వీక్షణమున అట్టి హృదయేశ్వరి కొరకు” అన్నాడు కవి. వైణికుడు విభ్రాంతుడై పోయి, మీలోకమంతా ఇలా అపభ్రాంతాన పడిపోయిందే. ఇట్లాగే ఇందాక ఇద్దరు నాయికా స్వేచ్ఛలై వచ్చారు. ఇప్పుడేమో హృదయేశ్వరి అంటూ వచ్చాడు. చిత్రిగానే ఉంది నమ గుణాలు ఆకర్షించుకోటం” అన్నాడు. కవికి చివరమాట వినిపడలేదు కామాల “మరేమిటనకున్నావు ఆవెడకొరకు ఎంతశ్రమ పడ్డా ననుకున్నావు? వేళల్లాట సహవృత్తితోడ పవ్వలించితిని పాసాణఫలకమందు ఏది కను గొన్న నాకిప్పుడు ఏడ్చువచ్చు. అఖల వస్తువుల యందసహ్యంబు వుట్టె. వేమరు జనించుచుండును విసువు నాకు న్నాసెంకూడ; కష్టముఖ మున్నను విభాగములేక నిర్గుణముగ నదైవిత నియతినుంటి. ఇంకా...” వైణికుః కండ్లలో నీరు గ్రమ్మి “పాపం! అయితే హృదయేశ్వరిని వదిలి వస్తారా?” అన్నాడు. “ఏమిచేయమంటారు? ప్రాణములు నింక భరింపజాల; శరణమగు నాకు గేవల మరణమింక—” అన్నాడు కవి దీనంగా. వైణికుని హృదయం కరిగి, ఏటుకుకట్టి, కిన్నర సాని నదీప్రవాహంలాగు నై పోయి “ఎక్కండీ” అంటూ “అయితే మీ హృదయేశ్వరి నామధేయ మేమిటమ్మా” అన్నాడు. “అమ్మకు

కాదోయి వెట్టిగాన్నా. అయ్యనే. ఆవెడకు పేరు లేదు. నాత్వాల నిర్గుణ వరబ్రహ్మ స్వరూపిణి - శ్రీదేవి అంతే” అన్నాడు. మళ్ళీ మాట్లాడకుండా తీసుకపోయి ఊదారంగు ముఖమల్లువేసి కుట్టిన పరువుల కుర్చీలో కూర్చోపెట్టి, మెల్లో వాడినా వాననపోని పొగడపూలదండ వేసి నమస్కరించి వెళ్ళిపోయినాడు. ఆయన తిరిగి శ్లోకాలు చదువుకుంటున్నాడు. ఆయన్ను చూసేటప్పటికి నమస్కారబుద్ధి పొడమె. మా ఆవెడనవ్వి, మా పెల్లిదినాల గో మేజువాణీ నమయాలు జ్ఞాపకం వచ్చిందని చెప్పింది.

3

ఇలాంటి కవులు ఎందరో వచ్చారు. అందరినీ ఎక్కించుకొని, విమానపు రెక్కలు విప్పాడు. ఇంతలోకే కొందరు జట్టుగా కలసి వచ్చి నమస్కరించి “మమ్మల్నికూడా ఎక్కించుకోండి” అన్నా. లాంగు కోట్లు ధరించి, తలపాగాలు పెట్టుకున్నారు. వారందరూ ఏకగ్రీవంగా “మేము న్యాయ నాదులము. ప్రజలకు చాల మేలు చేస్తూ ఉంటాం. కాబట్టి ఇంద్రమూలంగా మమ్మల్నికూడా ఎక్కించుకపోమ్మని మనవి చేసుకోటమైనది” అన్నారు. అప్పుడు వైణికుడు విమానాన్ని లేపుతూ “మీకిందులో చోటు లేదు, తిరిగి మృత్యురథము వస్తుంది, అందులో చేరండంటూ” మెల్లగా పారనల్లేరేచి పోయినాడు.

“నేనుకూడా వస్తానని చెప్పబోతుంటేమా ఆవిడ కండ్ల నీళ్ళుకార్చింది. వెళ్ళనులే అని జడ పూర్తిచేశా. అప్పుడు వల్లొమిగిలినపూలుతీసేపళ్ళెం లో పోసి, నిలిచోని, నవ్వుతూ, జడతప్పుడకొంటూ పూలు చూసుకొన్నది- పెద్దగనవ్వా, గంటేసి కళ్ళల్లో నీళ్లుతిరిగుతూ, “పూలేని? అన్నది.

కలవలె చిత్తమోహనము ♦ గాఁ బులకించెడి లేతనవ్వు వె
న్నల వదనము బింబమున ♦ నివ్వటిలన్ బొడకట్టెదేల నా
తలఁపున మాటిమాటికి ? ను ♦ ధామధురోక్తుల నిన్నుఁగూర్చి ని
చ్చలు పఠియింతు సుందరి ! వి ♦ మాదరస్వామియై న గీతముల్ ॥

చెలియా ! స్నేహలతా నిబద్ధ ♦ వగు చిన్ జుతించి, చింతించి, య
శృలమాలల్ ధరియించినాడ, శృతులన్ ♦ శోకంబె ఘోషించెడిన్,
కలలంగూడ మనోజ్ఞమైన భవదా ♦ కారంబె కాన్పించి న
న్నలయించున్ హృదయప్రకాంతికయి న ♦ న్యానంబె శ్రేయంబిడన్ ॥

లలితశరీర కోమల విలాసము లం ♦ బురణించు శాలత, నా
వలపుల పూలగుత్తి, మధు ♦ వచ్చవనీలవికీర్ణకేక, చం
చల నలినాయతాక్షి, విల ♦ నన్మృదుభాషిణి ! కేవలభృన్
దలఁచుచు నెన్నినాళ్లు నిశి ♦ త వ్యధలన్ ధరియింతు పాణిముల్ ॥

లమ్మల గుచ్చినట్లుగ మ ♦ నోంతరవీధి పునః పునః
రమ్మొనరించు భావనిక ♦ రమ్మల నూన కఠోరవృత్తి ఘా
తమ్మొనరింప న్నెట్లు ముది ♦ తా ! నయింతునె పూర్వకస్మద
త్తమ్ములు జీవితమ్ములను ♦ తత్త్వమునం దురి యాటలాడెదన్ ॥

మఱవంజాల నదా సుధాకలిత వా ♦ జ్ఞాధుర్య వాల్లభ్యమున్
మఱవంజాలనె పేయనీ ! స్మరణ ర ♦ మ్యంబైన స్నేహంబు, నే
మఱతున్ ఘోర వివిక్తలోల విరహానూద వ్యధాచింతలన్
మఱలన్ మంజులదృష్టులం ♦ గనిన ప్రేమజ్యోతి దీపింపఁగన్ ॥

చింతలకుఁ బుట్టి ని ♦ ల్లగు జీవితంబు
గడచుమార్గంబు దోప దే ♦ కాంతమంను
విరహ బాష్పాంజలింబూని ♦ తరణి ! నిన్ను
ప్రీతి దలపోసి కాయంబు ♦ విడుతుగాక ॥

చూషాలు

ఎప్పటినుంచి.

బహిష్కరము.

తండ్రి:- నీ వయస్సులో నే నెప్పుడు అబద్ధలాడే వాడిని కాను.
కొడుకు:- ఆయితే నాయనగారూ యెప్పుటినుంచి మొదలెట్టారు ?
(మాతృభూమి)

బంధి.

తండ్రి:- గాడిదా ! బంతిరీసుకుంటే మావాడిని చితకదన్నుకున్నావా చచ్చిపోలేనా ?
అల్లరిపిల్లవాడు:- మీఅబ్బాయి చావడు చచ్చినా మీకు అరడజను మంపి వున్నారు. నాదగ్గర ఒక్కబంతి వుండి.
(మాతృభూమి)

దొంగ జైలునుంచి తప్పించుకున్నాడు పకీలు దగ్గరకు వెళ్ళాడు.
దొంగ:- పకీలుగారూ; దండాలు నేను తప్పించుకొచ్చాను. ఇప్పుడు శలవు. చుళ్ళాదర్శనం చేసుకోవటానికి వస్తాను.
పకీలు:- సరే రాత్రి పూట మాత్రం రావద్దునుమా !
(మాతృభూమి)

బాబుడు:- తాతా; పెద్దపులి, సింహం స్వర్గానికి వెళ్ళతాయా ?
తాత:- వెళ్ళవు.
బాబుడు:- భక్తులూ ?
తాత:- వాళ్లు వెళ్ళకే !
బాబుడు:- ఆయితే భక్తున్ని దింగిన పెద్దపులి స్వర్గానికి వెళ్లదా !
(మాతృభూమి)

ప్రచారకుడు:- ఇంగ్లీషువాళ్లు మనలిని చాలా అశ్వాసముతోస్తున్నారు. వాళ్ల వస్తువులేమీ తెప్పించబోకండి.
దుకాణదారుడు:- వాళ్లు కొంత వుపకారంనూడా చేస్తున్నారు గాదండీ,
ప్రచారకుడు:- ఆయితే, కొందరు తెప్పించుతూ వుండండి.
(మ. వెం.)

గోయి.

కంత గోయ్య తివ్వకున్నా రెండుకర్రా, అనవసరంగానూ
మల్లీ పూడ్చటానికి మట్టి చాల దేమోనని తివ్వకున్నాను.
(మ. వెం.)

గైరు హాజరు.

మాస్టరు:- ఒకే రావయ్య యేడిరా ?
పిల్లవాడు:- ఇంట్లో లేడు. అనికొస్తానన్నాడండీ
(మ. వెం.)

అజీర్ణము.

భాగ్య:- నాకీ అజీర్ణము యెట్లాకలిగింటూ ?
భర్త:- యెప్పుడూ ఆవేరుకనగకాయలు తింటావు, టావు గనకనే,
భాగ్య:- మఱి యిది పోవడాని కేమితింటావుండమంటారు ?
భర్త:- ఉష్టంఉష్టేన శీతలం అన్నాడు కనుక మరిన్ని వేరుకనగకాయలు తిను. అజీర్ణం మాయమవుతుంది.
(మ. వెం.)

నా వ లు .

ఒకడు; నీకద్ద (Novel) నావలున్నదా,
ఇంకొకడు:- నావలా!
ఒకడు:- ఊ.
ఇంకొకడు:- నావద్ద పదవలు లేవు.

(మ. ప.)

ఖ ర న ఖ ర ము లు .

గురువు:- ఖరనఖరములన నేమి ?
బాబుడు ౪ ర = గాడిదవంటి
నఖరములు = గోళ్ళు
గురువు: కుంతా, అది కాదుగా. వాడియేం గోళ్ళని
అర్థము, (మ. ప.)

వ్యా న ము .

“మీ : వ్యాసిన వ్యాసం నాలుగైగుసారులు చదివా
నండి”
“ అట్టే పొగడకండి ”
“ పొగడటంలేదు. ఆరవసారికూడ చదివాను నా
కర్థంకా లేదు.”

లా భం .

భార్య:- నే నీయింట్లో బానిసని, రాత్రిపగళ్లు కట్టపడి
వంట చాకిరీచేసికా కాని ఒక్కనగ్గనా చేయించరు.
యేమిలాభం ?
భర్త:- అంతా లాభమే. నాకంటే నీకేలాభం. నీవంట
వల్ల నాకొక ఆత్మరిచేసిందో చూడు.

క ని పెట్టు కొ ను ట.

డాక్టరు: (గోగులున్న గదిలోనికివచ్చి) చాలనేపటి
నుంచి నాకొక కీచట యెవరో వున్నారట, యెవ
రండి వారు ?

దర్జీ:- అయ్యో నేనండి, కాము తొడిగిన కోటుకుట్టి
చూడు సంచత్సగాలైంది. దానికాపతు మాలియిప్పించారు
కారు.

క్ష మా వ ణ .

ఒక మ్యూనిసిపల్ కవునిల్లరు మీటింగులో “యిక్క
డున్నవారిలో పగము మండ్లి పూల్నండీ” అన్నాడు.
అప్పుడు అందరికీ కోపమువచ్చి క్షమాపణ కోరవలసి. దిగా
నిర్బంధించారు. “అయ్యో, యిక్కడున్నవారిలో పగము
మంది పూల్నండీ అని నేను అన్నాను. నన్ను క్షమాపణ
కోరమని నిర్బంధించారు. గనుక యిక్కడున్న వారిలో
పగము మంది పూల్నంకారం చేసవికేసికొనుచు క్షమాపణ
కోరుచున్నాను” అని ముగించాడు

సం ధ్యా వం ద నం .

“ సంధ్యావందనానికి హిందూస్తానీకి సంబంధముం
దని నేను వాదిస్తాను.”
“ ఎట్లా ? ”
“ ఎవరో కిదర్కాతే అని పక్కనే వుత్తమే కిభరే
జాతే అనే జవాబు వచ్చింది. ఈయిక్కలే సంధ్యావం
దనంలా కనిపిస్తాయి ”

పొ దు గు, పొ ట్టి .

పొడుగుగాకి వికాలదృష్టి సౌఖ్యం వుంటుందట.
పొట్టివారికి డబ్బు చిక్కులు చాల వుంటవట

ప్రే మ .

దొంగసాని:- అప్పుడే నన్ను పెండ్లిచేసుకుంటానంటున్నావు.
నన్ను కలుసుకుని చూడు రోజులే అయినా యింక
చేరేయి యెట్లాకుదిరింది ?
దొంగ: చూడు రోజులనుంచేకాదు. అంతకు పూర్వం
చాలరోజులనుంచి యెరుగున్నాను. నీకంటే డబ్బు
దాచుకునే బ్యాంకులో చూడేళ్ళనుంచి గుమాస్తాగా
నున్నాను.

వి లో క న ము .

పెద్దిభట్ల రామచంద్రారావుగారు, బి. ఏ. బి. యల్.

[సా హి తీ స మి తి.]

స్వచ్ఛమలఁతూంతురార్ద్ర ప్రళాంతమేళ

పుష్పఫల పల్లవాళి సపూర్వమైన

గానమాధురి హృదయమ్ము కరగునట్లు

పాడె కోకిల సహకార వనములోన .

రాగ తేజోమయస్ఫూర్తి రమ్యమూర్తి

నీలలిత కంఠ సుస్వర నిలయ మపుడు

దాపున నె తోప పుష్ప పత్రములు నీకు

కూర్చి చిత్రావనంబు నే గూర్చినాను .

రాగ సచ్చాయ ప్రియశారామ సీమ

వికసితకుండయ్యె నీరేజవిభుడు నెమ్మ

విమల భవదీయ రాగార్ద్ర వీక్షణమున

ప్రేమిమలారుణ మయ్యె స్ఫూర్త్యవంబు .

భావగర్భిత దృక్కును తాపకీన

దివ్య పదపద్మ యుగళి కేంద్రీకరించి

నిండు రెప్ప వాల్చుక నేను నిలిచినాను .

భాను డవగజ్జా కాంతిని ప్రజ్వరిల్లె .

కాల మతివేగంగా దొర్లిపోతూ వుంటుంది. ఒకరికోసం ఆగదు, మరిఒకరికోసం సాగదు. తన అనంత గర్భాన్ని విడితీరి రహస్యాల నిమగ్నమైపోని సాగిపోతూంటుంది. కానియెడల నవలారచియితలకు చిరితీరి కారులకు తావే లేదు.

సాయంకాలం అస్తమయ భానుడు విచిత్ర రంగులతో శోభిస్తున్నాడు. మలయమారుతం స్వచ్ఛగా విసరుతూంది. ట్రిప్లి కేన్ బీచ్మీద స్త్రీపురుషులు, బాలబాలికలు, యువతీ యువకులు స్వేచ్ఛా విహారాలు సల్పుతున్నారు. నృప్తిలో స్వేచ్ఛావిహారానికి మరియొక దృష్టాంతం లేదనిపిస్తోంది. సుందరమైన యీ నృప్తి శోభలో, నలభై సంవత్సరము లుండనచ్చును, ఒక వ్యక్తి యొంటరిగ బోవుచున్నాడు. మైలపూరు బీచ్వైపుకు ఏకాంత విహారం సల్పుతుండ స్త్రీల కళాకాల కెదురుగ బీచ్మీద పడునెనిమిదేళ్ళ యువతి ఏకాంతంగా కూర్చుని యోచిస్తూన్నది. మన పురుషుడు చూచాడు. సామాన్యపు పొడవు, దృఢకాయుడు, మీసాలు గడ్డాలు కొంత పొచ్చినం సూచిస్తున్నా, నూతన సాంప్రదాయాలు వేషభాషలు ఆతనికి గొత్తవి కావని ఆతని వదనం వీక్షించినవానికి తలవని తలంపుగా దోచకమానదు. ఏకాంత విహారం సల్పుచున్న యీ వ్యక్తి, ఏకాంత చింత చేయుచున్న ఆయువతి, పరిసర నృప్తి వైభవానికి నూతన భావాన్ని స్ఫురింప చేయుచున్నారు. ఒకరి నొకరు చూచుకున్నారు. అయితే వారిలో పారికి ప్రణయోదయాలు విరహలావాలు బయల్పడల లేదు. అతీతమైన ఊహించరాని మాన్యులు స్ఫురించాయి. రెప్పవాలు కాలంలో

కలిగిన మాన్యు ఉత్తర మణంలో మాయ మగుటచే ఏకాంత విహారాన్ని మన వ్యక్తి ఏకాంత చింత నాయువతీ, తిరిగి కొనసాగించారు. ఇంతలో జీకటు లావహించటంచేత ఎవరి స్థానాలకి వారు చేరుకున్నారు. మర్నాడు ఇంతే. ఆమర్నాడు ఇంతే. ఈ విధంగా అయిదు, ఆరు, ఏడు, యెనిమిది తొమ్మిది పది రోజులు గడిచాయి. పదిహేను రోజులు కూడా గడిచినై, అనుదినం యిరువురు ఒకరినొకరు చూచుకోండే ఊడేవారు కారు. ఏకాంతంపై వీరిరువురికి గల మమకారమే వీరిద్దరిని బంధించిందనుకోవలసి వస్తోంది. మన పురుషు డొకనాడ మాట్లాడించి ఆమె యొక్క వృత్తాంతం అంతా తెలుసుకుందా మనుకున్నాడు. సాయంసమయ విహారాలలో యధాప్రకారం ఆమెను కలుసుకున్నపుడు ఆమెతో సంభాషింప దొడంగాడు.

పు. వ్య:- ఆమ్మయ్యా, నీదేవూరు? ఇక్కడే మి చదువుచున్నావు? మీతల్లిదండ్రులెవరు?

యువతి :- చూది విశాఖపట్టణం. ఇక్కడ నేను కళాకాలలో ఇంటర్మీడియటు చదువుచున్నాను. మాతండ్రి నెగనుగాని మాతల్లి విశాఖపట్టణంలో వుంది.

పు. వ్య:- మీతల్లికి నీనొక్కతెవేనా?

యువతి :- మాతల్లికి నీనొక్కతనే కుమార్తెను, నాకు సోదరు లెవరు లేరు. మాయింటి పేరు బుద్ధిరాజువారు.

పు. వ్య:- నీకు వివాహమైనదా?

యువతి:- లేదు.

పు. వ్య:- నీపేరడుగవచ్చునా?

యు:- ఓ అడుగవచ్చును. నాపేరు లలిత. మహాశయా, తమ నామధేయం తమ వృత్తాంతం అడుగవచ్చునా?

పు. స్వ:- నాపేరు నిర్మలబాబు నేను వ్రస్తుతం నాగపురంలో " సేవాసాదన్ " దినపత్రికకు సంపాదకుడుగ నున్నాను. విశ్రాంతికి కొంతకాలం తెలపుతీసుకొని దేశాటనం ప్రారంభించాను. మీరండి) నెరుగనంటివి? ఇంత చదువుకు కావలసిన డబ్బు యేవిధంగా లభిస్తోందో అభ్యంతరం లేనియెడల తెలుపగోరుతాను. వినోదార్థం అడుగుచున్నాను గాన వేరుగ అనుకోవద్దు.

లలిత:- మాకేమీ ఆస్తిలేదు. డబ్బు ఏలా వస్తుందో నాకు తెలియదు ఆభారం అంతా మాఅమ్మదే. మాది ఒకప్పుడు గొప్పకుటుంబంగా వుండేదట. కాని యిప్పుడు మమ్మల్ని వెలివేసినట్లుగ చూస్తాడు. నన్ను చూచినపుడు మాఅమ్మ చాలా దుఃఖిస్తుంది. అంతలోనే నాచదువు జయప్రదంగా సాగుచోందిగదా అని ఆలోచనకు బెచ్చుకొని సంతోషిస్తుంది. ఆమెవర్తన చూచినవారికి ఆమె గొప్ప పరితాపంలో చిక్కుకొని వుండని తోచక మానదు. కేవలం రోగిష్టిది. నాకోసం బ్రతికివున్నదేమో అనిపిస్తుంది. జ్వరంతో బాధపడుచున్నట్లు యారోజునే జాబు వచ్చింది. ఆమె మంచం యెక్కిందా, నాచదువు సున్నే. ఈ మహాప్రళయంలో దిక్కుమాలిన మాయిద్దరకు తావులేకున్నది (అని దుఃఖము నాపుకొనబాలక యేడువ నారంభించింది.) సృష్టిలో నిట్టి నందిగ్ధపరిస్థితుల చెవులార వినుచున్న నిర్మలబాబు హృదయం బద్ధిలైపోయి నట్లయింది. "నాకు

పోసినవాడు నీగుపోయక మానదు. నీకేమి పరనాలేదు. నాకు పెట్టి పోషించవలసినవారెవరును లేరు. నీచదువుకు నాది హామీ. నేను విశ్రాంతిపట్నం వెళ్ళునపుడు మీతల్లిని కలుసుకుంటాను, చిరునామా తెల్పినచో, ఇదిగో యానూరు రూపాయల నోటు నీయొద్ద నుంచుకొనుము" అని నిర్మలబాబు పలికేటప్పటికి, లలితవదనం యింతైంది. అనూహ్యంగా దైవికంగా లభించిన సహాయానికి సంతోషించింది.

లలిత:- మార్కెటువీధి బుర్రావారింట్లో చిన్న భాగం అద్దెకుతీసికొని మాఅమ్మ అక్కడ వుండి.

నిర్మ:- నాచిరునామా 14 చినతంబివీధి. అవసరమైనపుడు నాకు కబురుపంపిన నాకుతోచిన సహాయం చేయగలను.

లలి:- ఆర్యా, తమ ఋణం ఎట్లుతీర్చుకొనగలం? ఈశ్వరుడు తమవంటివారిని సృష్టించి ప్రేమించాన్ని పరిసమానం చేస్తుంటాడు.

నిర్మ:- ఎవరిఋణము ఎవరెట్లు తీర్చుకొనవలెనో భగవంతుడు నిర్ణయించాలి గాని మనమేవరం. సరే. చాల పొద్దుపోయింది. ఇంటికి పోదము.

౨

అదివారం మూడుగంటలకు బెజనాడ స్వామింజను వారైరు చేరింది. అందొకవ్యక్తి దిగి బండి నోకదానిని కట్టించుకొని వంతుల సుందరాపుగారింటికి తీసికొని పోవలసినదిగ నాజ్ఞాపించాడు. బండిచాడు పట్నం బండివాళ్లమాదిరి కానందున దగ్గరనున్న యింటికి దూరపుత్రోవను తీసికొనిపోయి యెక్కువ బాడిగ నిమ్మని పేచీ

పెట్టక, సమీపంలోను సుందరాపుగారింటికి చేర్చాడు. నిర్ణీతబాడిగను చెల్లించి, సచాసరి లోనికిపోయి కుప్పిలో నాసీనుడైన వ్యక్తినుద్దేశించి “సుందరాపుగా నున్నారా” అని ప్రశ్నించాడు.

వ్యక్తి:- సుందరాపును నేనే.

అంత నావ్యక్తి ఒకజాబును జేబునుండి తీసి సుందరాపుకిచ్చాడు. సుందరాపు దానిని విప్పి ఎగాదిగా చూచాడు చాల ఆశ్చర్య పడ్డాడు. అనందం పట్టలేకపోయాడు. దేశాంతరం పోయిన మనిషి తిరిగి బ్రతికినట్లయింది “ఏమండీ మాచంద్రేశ్వరం ఏమంటున్నాడు. కులాసాగా నున్నాడా?” అని సుందరాపు ప్రశ్నించాడు. వచ్చినవ్యక్తిని ఉచితాననాసీనుణ్ణి చేసినాడు. ఉత్తరమును మంల చదువుకున్నాడు. అందిట్లుంది.

నా గ వు రం ,
21—12—20.

ప్రియమైన సుందరంకు,

మిమ్మల్నందరిని వదలి యివరవైసంవత్సరాలైంది. బహుశా నేను చనిపోయి ఉంటానని మీరనుకుంటారు. దైవభుటనచేత ఎక్కడో మారుమూల కాలక్షేపం చేసుకుంటున్నాను. నిర్మలబాబు నాస్నేహితుడు. దేశాటనంకొరకు బయలుదేరాడు. విశాఖపట్నంలో ఆతని నాదరించి ప్రరవిశేసాల్ని చూపింపు. ఎప్పటికైనా నిన్ను చూచుభాగ్య మున్నదోలేదో.

నిత్యము పరితపించు నీప్రియమినుగిడు,
చంద్రేశ్వరం.

మన వ్యక్తి నిర్మలబాబుని వేరుగ చెప్పవలసిన పనిలేదు.

మంద:- ఏమండీ, చంద్రేశ్వరం ఎట్లున్నాడు.

నిర్మ:- కులాసాగానే యున్నాడు.

ప్రియాణ బడలికచే నలసియున్న నిర్మల బాబును ప్రశ్న పరంపరతో విచించుట మంచిది కాదని తలంచి, సుందరాపు భోజన పదు పాయములను గావించి విశ్రాంతిగైకొననిచ్చాడు. సాయంకాలం ఆరు గంటలైంది. సుందరం నిర్మల బాబును వెంటబెట్టుకొని బీచికి మికారు వెళ్ళాడు. ఇరువురు నొక యిసుక తిన్నెపై కూర్చుని సుభాషణ కువక్రిమించాడు. తన ప్రాణ స్నేహితుల చంద్రేశ్వరాన్ని తలచుకొన్నకొద్దీ సుందరంకు విచారం హెచ్చిపోయింది. ఎప్పటికైనా చంద్రేశ్వరాన్ని చూచే ప్రాప్తిలేదని సత్యయించుకొన్న సుందరానికి నిర్మలబాబు రాక మునిగే మనిషికి గడ్డి పోచ దొంకినట్లయింది.

సుంద:- నిర్మలబాబూ, చంద్రేశ్వరం జీవితాన్ని గురించి విశదీకరించటానికి మీరేమీ అధ్యంతరం లేదనుకుంటాను.

నిర్మ:- ఆతని జీవితం కడు విచిత్రమైంది. అనంతకాల భీకర తిమిరితోకవతి వలె సంచరిస్తూ వుంటాడు. ఎందరిడిగినా తనవృద్ధయకవాటం తెలువదు. దినములు గడువుకొంటున్నట్లు కనిపిస్తాడు. అక్కడకు రాకపూర్వం ఆతనిజీవితం యెటువంటిదో మాకెవరికి తెలియకపోవడం చేత దుఃఖిభాజనమైన ఆతని జీవితానికి మూలం తెలుసుకోలేక పోయినాము.

సుంద:- ఆతనిజీవితం సమ్మళంకమైంది. వేయి తపస్సులుచేసినా లభ్యం కాంది. ఆతనికి గలిగిన విద్రోహం యింతింతని చెప్పలేము. అన్నిటిని దిగమింగుకొని కట్టుగుడ్డలతో బయలుదేరుతూ కన్ను కిక్కిరించుకొని

అశ్రుధార ప్రవహింపజేస్తూ స్వగ్రామానికి పోయివస్తానని చెప్పి శైలపు పుచ్చుకున్నాడు. తరువాత యెంత విచారించినా సాధనం నేటి వరకు చిక్కలేదు. సన్ను మీతో తీసికొని పోవుటకు మీ కేయభ్యంతరం లేదనుకుంటాను.

నిర్మ:- అట్లనే పోదము.

సుంద:- నూ చంద్రశేఖరం పతనానికి యెవరు కారణభూతులో వా రీజన్యూనే శిక్షననుభవిస్తున్నారు. నిజంగా యీకాడు చంద్రశేఖరమే యిక్కడంటే వాళ్ళు పడుచున్న పాట్లుచూచి సంతృప్తి చెందేవాడు.

నిర్మ:- అతని సంగతి మీకు బాగా గోచరించి నట్లు కనపడదు. పగ సాధించుకోవడం అతని లక్ష్యంకాదు. మొఖమీద నుమిసి నప్పటికి తప్పించుకొనిపోయే తత్వంలో నున్నాడు. నే నిచటకు వచ్చునప్పటికి విదేశాలకి పోవాలని సంకల్పించుకున్నాడు. ఈనడికి బొంబాయిరేపు దాటేవుంటాడు.

సుంద:- అదికూడా మాదుద్భవమే. ఎప్పటి కయిన యీశ్వరానుగ్రహమున్నచో జూడక పోము.

నిర్మ:- మీ స్నేహితునకు వివాహమేందా?

సుంద:- వివాహం అయింది. అన్నిఅయినాయి. గొప్పవంశం పిల్లను వివాహం చేసుకున్నాడు. అతని కామ్రై గల ప్రేమ అతీతమైంది మొదటిరోజుల్లో ఆమెకూడ అతనిని ఆరాగే ప్రేమించేది. మధ్య కొన్ని గ్రహాలు బయలుదేరకండా పున్నట్లయితే, చంద్రశేఖరం యీ పాటికి కిక్కిరించే రాజవలె సంచరిస్తుండేవాడు. ఆమె అతన్ని మోసం చేసింది. దోహం చేసింది. అనేకవర్షా

యము లామెను క్షమించాడు. లాభంలేని పోయింది. అంతట వై గాగ్యంలో ప్రవేశించాడు

నిర్మ:- ఇప్పుడామె బ్రతికియుందా?

సుంద:- ఆ. బుర్రావారింట్లో వుంది. పేరు అనసూయ. పేరుకుకూడ నామర్దా. ఇప్పుడో ఆమె అడుక్కుతింటోంది.

నిర్మ:- చంద్రశేఖరానికి పిల్లలా?

సుంద:- అతనిపూరు వదిలేసి కొక చిన్నపిల్ల. ఇప్పుడది చెన్నపట్టణంలో చదువుతోంది. తనవర్తన నింద్యమైనా, అనసూయ తన కూతుర్ని ముగిమార్గంలో తీసుకు వస్తోంది. వశ్యాత్వాపంతో కుళ్ళిపోయిన మనిషి అంత కంటే ఏమిచేస్తుంది. చంద్రశేఖరం ఒక వృదు నన్నుపిలిచి “సుందరం, ఏనండర్బములోనైనా మాఅమ్మాయి లలితను కనిపెట్టివుండు” అని బావురుమని యేడ్చాడు. (అని సుందరం కళ్ల వెంట అశ్రువులు అవోయత్సంగా ప్రవహించాయి.)

నిర్మ:- విచారించి చేసేదేముంది?

సుంద:- అప్పటినుంచి వాళ్ళసంగతి ఒకకంట చూస్తోవుండి, నేనిచ్చినట్లుగాక వారిచేతను వీరిచేతను యిప్పించుచుండేవాడిని. లలిత అతనికి దగిన కూతురని చెప్పుకుంటారు.

నిర్మ:- తమకెంతమంది సంతానం?

సుంద:- ఇద్దరు కొడుకులు, ఇద్దరు కూతుళ్ళు.
నిర్మ:- కబుర్లలో చాల పొద్దుపోయినట్లున్నది. ఇంటికి పోదము.

సుంద:- (గడియారముచూచి) తొమ్మిదిగంటలైంది పోదము రండు.

3

ఒకనాడు నిర్మలబాబు విశాఖపట్టణంలో బుర్రావారిల్లుకోసం వెలకి వెలకి తెలుసుకున్నాడు. అనసూయ ఉండే భాగానికి చేరి విచారించాడు. లోపలినుండి యొక్కత్రీ బయటకు వచ్చింది. ఆమె విచారంతో క్రంగిపోయి యేళ్లతరబడి సూర్యరస్మియైనా సోకనిదానివలె కనిపిస్తోంది. ఆమెయే అనసూయ. పురుషులను చూస్తే బెదిరిపోయే స్వభావం అనసూయకు కొన్ని సంవత్సరాలనుంచి అచ్చింది. అయినప్పటికిని దైవికంగా నెల్లపును తనకు మేలుకలుగు చుండడంచేయ్యావ్యక్తిరూపంగా నేమిలాభంచేకూరనున్నదో అని ధైర్యంతెచ్చుచు “అయ్యా, మీరెవరు” అని ప్రశ్నించింది

నిర్మల:- నేన్ను పట్టుకుంటే వచ్చాను. మీఅమ్మాయిని చూచివచ్చాను. కులాసాగా నేవున్నది.

అనసూయ తన కూతురుసంగతి వినగానే “రండి దయచేయండి” అని ఆదరించి చావవేసింది.

ఆన; (ఆతురతతో) మాలమ్మాగారు వీసైవకబురు పంపిందా?

నిర్మలబాబు యేమికబురు పంపలేదని చెప్పాడు. మదరాసులో తనకును లలితకును గల పరిస్థితులను సమగ్రంగా వివరించాడు. అనసూయను దగ్గరకుపిలిచి ఆమె చెవిలో నేమియో చెప్పి “అమ్మాయిని పిలిపింపుడు. ఎల్లుండి రాత్రియే మనము పోవుదము” అని చెప్పాడు. పురుషునిచే దనకు గల్గిన పరాభవము మటుమాయమని కారణంచే నిందేమి పెనుభూతం గలదో అని అనసూయ ప్రథమంలో సంక

యించింది కాని నిర్మలబాబు చెప్పిన రహస్యము ఆమెయొక్క ధైర్యాన్ని యినుమడించింది.

౪

మువ్వురు బాటసారులు నాగపురంలో రైలు దిగి బండినెక్కి మారినీవీధిలోవున్న ఆనందభవనంవద్ద దిగారు. అదొకరు నిర్మలబాబనియు, తక్కిన యిద్దరు అనసూయాలిలని వేరుగ జెప్పనక్కరలేదు అనసూయ తొట్టసాటుతో కంపితశరీరంతో కసాయివానివద్దకుపోవు పశువువలె నిర్మలబాబును వె.బడించింది. లలిత కిది అంతా అగమ్యగోచరంగా వుంది. నిర్మలబాబిక్వరను లోనికి జేర్చి “మీ రిందుండుడు. చంద్రశేఖరం కార్యంతరంచే అలహాబాదునకు పోయియున్నాడట. మీకిచట కొరతయేమీ లేదు” అని తగు యేర్పాట్లుజేసి నిర్మలబాబు వెళ్ళిపోయినాడు.

అనసూయ కిది కలయో లేక మోసమో దెలియలేదు లలిత కనుమానం హెచ్చింది. “అయ్యా, నాన్న వున్నాడంటివే ఇదంతా చూస్తే యేదో కవటనాటకంలాగుంది” అన్నది ఆన;- తల్లీ, గోచికలె దరిద్రం వుందా. ఇది వరకు పడిన కష్టాలుకంటె యెక్కువవస్తానా? అంతా ఆ భగవంతునిచే భారం.

అని ఒకరినొక రోదార్చుకొంటూ దినములు గడుపుకొంటున్నారు. అది కేవల మోసం అనుకోటానికి ఏలులేకుండా వుంది. నిర్మలబాబు సమస్తాపచారాలు చేస్తున్నాడు కాని చంద్రశేఖరం జాడలేవి? సంవత్సరాలు గడువగా దినములు గడువకపోతేవా యని అనసూయాలి తలు ఉపశమనం పొందుచుండేవారు.

౫

లలిత యేకాంతంగా ఆలోచిస్తోంది. నడి యావ్వనంలోనున్న యువతి ప్రపంచ వస్తునము చయంపై ఆసక్తి విడచి వుండడం కిష్టం. “వది దినములక్రితం నిర్మలబాబుగౌరకు వచ్చినపుడు డలిసుందరుడు. క్రొత్తగా బాగ్-ఎట్-లా చదివి న్యాయవాద వృత్తియందు బ్రవేశించెనట. పేరు కిశోరబాబు. పేరే రమణీయంగా వుంది. సౌందర్యం వన్నె పెట్టుతోంది. ఎదన వెళ్ళవానికి శోభ నొడగూ పుడి. ఆనవాహింపడట! ఆర నిని— — — ఏమి యెంత పచ్చిదానిని. నేను దరిదుర్గలను పాపిని. నాకిట్టి తల పులు అందని దాక్షిణ్య నాశి చూపంటిది.” అని యేమేమో అనుచుకొంటుంది. అలాగే నలో నొక్కప దగులుపడి శ్రేష్టమైంది. నేత్రాలు అశుభ్రధారను ప్రవహింపజేస్తున్నాయి. కొంతతడవకు వెళ్ళి వెళ్ళి యేడవడం ప్రారంభించింది. తన నిస్సహాయత, తన నడిచువ్వనపు వలపులు తలచుకొన్నకొలది దుఃఖం మోచి పోతోంది. అంతలో తెలివి తెచ్చుకొని కనులు తుడుచుకుంది. కాయక్లేశపడి చుట్టనోడ్చిన వాషిపై చల్లని గాలి వీచిపట్లు మలయమారు తం వీచడంగింది. మదనం తన దుండగ చెయికాలని వేర్వేరు భాల ప్రకటిస్తున్నాడు. లలిత కనలుదెరిచి చూచింది. ఎవని సోదర్యాన్ని సోజన్యతను తలచుకొని కరితపిస్తోందో ఆకిశోరబాబు యెదుట సాక్షాత్కరించాడు. లలితకుగూడ అంగవిద్యా సంపన్నుడే గొన్ని స్వాతంత్ర్యభావా లభ్యనా ఆమెయొక్క శీలం అద్వితీయమైందని నడువక తప్పదు. కిశోర బాబునుచూస్తూ ఆట్లే స్తంభించిపోయింది. కిశోర

బాబుకూడా వాడిన ముఖంలో చిందరవ దర యైనశిరోజములతో బ్రతక మై నాడు “లలితా నీ కోసం వచ్చాను నారూపంచూస్తే, చదువుకున్నదానపు గనుక నీకే అన్నీ విశదమవుతాయి” అన్నాడు కిశోర బాబు డిన వదనంతో “అన్వతంత్రురాలను, స్వలింత్రిత యున్నంతవల్లుకు మీదాననే” అంది నవనయంగ, సిగ్గుతో. కిశోరబాబు యవ్వన వికారముచే లలితను ముద్దిపాడు “అమ్మ, అవుడే యితస్వతంత్రీనూ” అంది తల వంచుకొని నవ్వుతో. ఇంతలో నమీష ముననున్న కిటికీవద్ద ధ్వని వినిపించింది. చూచు సరికి నిర్మలబాబు. లలిత భయకంపితయై లోని కేగింది. సంభ్రమంతో కిశోరబాబు వెడలి పోయినాడు. ఏమి మున గనున్నదో యని లలిత భయపడ నారంభించింది కాని నిర్మలబాబు వదనం వీక్షించినవారికి తమన వయస్కులు నీడు జోచునును సరియైన లలితా కిశోరబాబుల ప్రణయగఢను వీక్షించి ఆనందించుటచే గల్గిన మార్పు గోచరిస్తుంది

౬

నిర్మలబాబు చేతిలో నొకజాబును పుచ్చు కొని లలితాయననూయలను సమీపించి “చంద్ర శేఖరం వద్దనుండి జాబువచ్చింది. తాను సీమకు పోతూన్నట్లును, లలితా కిశోరబాబులకు వివాహం చేయవలసిందని, అలాచేస్తే తాను సంతోషిస్తానని వ్రాసినాడు. కిశోర బాబుతో మాట్లాడి వచ్చించినాను. దళమీ శుక్రవాళం వివాహం. మీరే యెదుగు చెప్పవద్దు” అని తెలియపరచాడు. “మొదటినుంచి మీమీదే

అదృశ్య అదృశ్య అదృశ్య అదృశ్య అదృశ్య అదృశ్య అదృశ్య అదృశ్య అదృశ్య అదృశ్య

నమ్మకం పెట్టుకుని వున్న మేమన్నదా యెట్లు తలచగలం" అంది అనసూయ. దైవిక సహాయంచే నిసుమంతేని ప్రమానలేకుండా లలిత ఒక యింటిది కానున్నది గదా యని సంతసించింది నిర్మలబాబుయొక్క చర్యలు అగమ్యగోచరంగా వున్నవి. చంద్రశేఖరాని కిటువంటి ప్రాణన్నహితుకు లభించటం పూర్వపుణ్య సుకృతం అని అనసూయ అనుకుంది. ఎన్నటికి తనభర్తను చూచే నావకాశం కలుగటం లేదు నిలకడమీద అట్టి పుణ్యం చేకూరక పోదని తలచింది.

2

లలితా కిశోరబాబుల నివాహంజరిగి కొన్ని మాసములు గడచిపోయినవి. ఒకనాటిరాత్రి అనసూయ కిటికీయందు కూర్చుని అనందభవనం ఆవరణలో వెన్నెలలో బ్రకాశిస్తూన్న ప్రకృతి శోభను తిలకిస్తోంది. అన్ని ఆశలు తీరినవి. భర్తనుమాత్రం ముంతవరకు చూడలేకపోయింది కదనా! చూచి క్షమాపణ కోరుకొని ప్రాణాలు విడవాలని నిశ్చయించుకుంది. కాని యితవర కట్టి భాగ్యం తటస్థించలేదు. చంద్రశేఖరం వృత్తాంతాన్ని గురించి నిర్మలబాబు విస్తృతంగా పూర్వవలె విశదీకరించడం లేదు. "ఒకవేళ యాయనమీ నేననుకొన్నట్లు—" అని అనసూయ అనుకుంటోంది. ఇంతలో ఆవరణము నాదలి కోనేరుబిడ్డల చెట్లక్రింద మసిపి అలిగిడి కనిపెట్టింది. నడిరాత్రి కోనేరుబిడ్డకు రాగలవా రెవ్వరా అనుకుంది తనవంటి పనిగ్యాగ్యుగాలో అత్య హత్య చేసుకోవడంలేదుకద యని యీనుకొంది వెంటనేపోయి నిజసంగతి తెలుసుకో

వలెనని నిశ్చయించుకొని బయలులేరింది. నడి రాత్రి ఒంటిగ బోవుటకు భయమగుచున్నప్పు టికి, ప్రాణం కాపాడటం కంటే కావలసిందే మనుకొని వెడలి ఆవృక్షిని సమీపించింది. ఆమెకు భయం ఆశ్చర్యం సంభ్రమం కలిగాయి ఆవృక్షి యెవరోకాదు మన నిర్మలబాబే "ఏమిటి విపరీతం?" అంది

"కాలం కన్యం తీరినవారికి జీవితాశయం నెరవేరిన వారికి యంతకంటే శరణ్యంలేదు."

"నేను మిమ్ములను గుర్తించలేదని కాబోలు నేను మహాపాపిష్టిని. నన్ను క్షమించవలెను."

"క్షమించేది నేనాదు. ఆనర్వశాక్తక పతియే రక్షించవలసింది."

"మీరట్లు కావించిన నాగతియేమి?"

"కాలం గడచింది. నయాశయం నెరవేరింది. ప్రాణంపై తీపిగలవారు బ్రతుకుకై పెనుగులాడుదురు గాని, నావంటివారు మాత్రం మోసపోరు."

"నాకుమాత్రం ప్రాణం తీపియూ? పశ్చాత్తాపంకంటే పాపానికి బ్రాహ్మశ్చిత్తం ఏముంది?"

"నీకును నాకునుగూడ కాలంతీరింది. నీకు ప్రాణంపై నానలేదేని, మన మిరువురం కొంగు కొంగు కలుపుకొని యీ జలపాతం చేరుకుందాం రా"

"నేనందులకు సిద్ధం. అవసానదశ యందైనా మన కలయికక ఈశ్వరు డనుమ తించినందుకు సహస్రవిధాల నా పరమేశ్వరు పకు మొక్కిక్కెడను"

... ..

గొప్ప పిడుగువడిన చప్పుడైంది.

... ..

మరునాడు రెండుశవము లాజలపాతంఁగా తేలి పోలినువారు మాత్రం యథావిధిగా నివార
నాయి. ఈ సూయాచంద్రశేఖరముల యొక్క గాలు సలిపి, ఆత్మహత్యలని ఋజువుపరిచారు.
జీవా లిప్తిపంచాన్ని ఏదాయి. కొలదికాలంలోనే నిర్మలబాబు తన తండ్రి యని
తెలిసికొని లలిత యంత్యక్రియల యథావిధిగ
... .. జరిపించింది.

అన్యేషణ .

నూర్సిగుచ్చి కృష్ణమూర్తిగారు.

ఈ సీతీధిని బట్టి నై యేకత యుగ
నెన్నఁడో యెప్పుడో లభియించి యువుడ
తిరిగిపోయిన భవదీయ దివ్యదర్శ
శమ్ము లభియించు నేమొ యేరాఁటికైన
గని తలంచుచుఁ దిరుగుచుంటిని దినమ్ము.

ఎన్నో యోడ్లు పూండ్లు గతించె నెంతకైన
పూత భవదీయ నిత్య ప్రహేళికదాంబ
దివ్య నామాక్షరాలిని దిన దినమ్ము
జపము సేయుచుఁ దిరిగి వేసారినాను.

నీ విరహతాపమునను జింతింపుచుండు
నీ విరహదాసి యెంతఁగా నేడ్చి యేడ్చి
యశ్రుజలములఁ గార్చిన నైన నీదు
ప్రేమమయ దర్శనమ్ము లభింపలేదు.

ఏ ప్రణయమూర్తి సంశుప్త హృదయుఁడగుచుఁ
గరుణతో నాడు నాకు సాక్షాత్కరించె
నాప్రణయమూర్తి అమనోహరుఁడయెపుడు
పాదుకొనుఁగాత నా మనః ఫలకమందు-

2 శ్లోక పాక్షర పదబంధము

1			2	3	4	5				6
	7				8					
9		10			11					12
	13		14	15						
16										
		18		19	20					
21		22		23						
26										
28		29								
		31								
33										

అ డ్డ ము .

ని లు వు .

- 1 ఒక పటము
- 7 మారపు.
- 8 ఒక రాశి
- 9 ఒక చక్కవతి
- 11 భగవంతుడు
- 13 పవిత్ర చిహ్నము
- 15 గ్రామోద్యోగుల హస్తసూచనములు
- 16 ఒక వాయిద్యము
- 17 పాక్షికాధారము
- 19 ఒక వాహనము
- 22 అశక్త
- 26 గుండ్రని వస్తువు
- 28 ఒక సంవత్సరము
- 30 సతీసమేతుడైన.
- 31 నాణెము
- 32 ఒక గ్రామదేవత
- 33 కవిద్యము

- 1 వ్యాఖ్యాత
- 2 ఒక వాతావరణము
- 3 వీరికి లక్షణము
- 4 ఒక కవి
- 5 ఒక కావ్యము
- 6 భర్తము
- 10 ఒక యింటిపేరు
- 12 కొన్ని పుస్తకములు
- 14 వాక్యకావ్యము
- 15 కృతిలో మొదటి పదములు
- 17 కడుపునొప్పి మందు
- 18 ఒక చెట్టు
- 20 శ్రీపాదపరివారమున వస్తువు.
- 21 భక్తరాష్ట్రము
- 23 అహంకారము
- 24 ఒక రైల్వేస్టేషను
- 25 ఫలములు
- 27 మెప్పు
- 29 ఒక క్షేత్రము
- 32 ఒక చెట్టు

4 అక్షర న్యాయము.

నే నైదక్షరముల మాటను — నన్ను పోలువారు చరి
చలులు, నా 1+3+2+5 నా కే ప ర్యా య స థ ము
3+4+5 కూడ నా కే ప ర్యా య స థ ము నమ్మహింపుడు.

నరాజి, 24 శుగర్మ, 25 మతకరి, 28 ముగములు, 31
అక్షలు, 32 మాలిని, 34 ముసలి, 35 మజి, 36 అసమగ్రత
38 కత, 39 వాదర, 40 మానుమ, 42 కిరాతకము, 43
భుకురములు.

నిలువు.

11 వ సంధికలోనికి వాటికి జవాబులు.

అక్షము.

1 వలాహము, 5 ప్రవచనము, 9 తిక్కన, 10
కోసల, 11 మొన, 13 రసభూపతి, 15 వల, 16 లలన
18 ముమ, 19 అంక, 20 కతకము, 22 వికటము, 23

1 వలిమొలక, 2 హతి, 3 కక్కర, 4 మునవలు, 5
ప్రకాశము, 6 వసతి, 7 చల, 8 ముమాలకము, 12 నలక
14 భూవలు, 15 చంట, 17 నవనలు, 19 అకర్మకము,
21 మురారి, 22 విధము, 25 మలమనికి, 26 తక్షణి, 27
నీలిమ, 29 మసక, 30 లలితములు. 32 మాసరము. 33
నిగ్రహము, 36 అడక, 37 తనుకు, 39 వాత, 41 మర,

2. అక్షరన్యాయమునకు జవాబు.

“ నయిమను క మిషను బహిష్కరణము. ”

రణరంగ లోకము.

తన్నిరు కృష్ణమూర్తిగార.

ఓ ప్రభూ! యుద్ధభటుల రక్త ప్రవాహ
మదిగొ; ఖణఖణాధ్వనులతో స్పృశయ పుటము
జీర్ణివైచును సత్తుతుల్ జిమ్ముచుండె,
ధూళి ధూసరి తమ్ములై తేలకొలది
వారిలిపోయెడి కవముల వలన సహిత
మేల చలియింపనో స్వామి; జాలినదలి
రిపుల దిక్కుంధికుంభ పాళిని త్వడీతు
నిశిత కరవాలవహ్ని కాహుతిగజేయ
నురుకుచున్నాడ వేమిటి కుగ్గిమూరికా

వసుచు; యుష్మద్విలాస వైఖరులవలన
ప్రళయ జేమూతవం క్తు లంబరవధమ్ము
వరుగులిడుచుండెనో స్వామి;—

* * *

నీదు కరవాలధాటిచే నిహపరాది
భవనములమధ్య నూగాడు భటులఘోష
విన వడేమిటికో స్వామి; విగతజీవు
లన్ని లెక్కకు మిక్కుటమై చెలంగ
నెవనిపాలింతునో ప్రభూ! యవనియందు.

ఆంధ్ర ఘోరతి

చరిత్ర పట్టిక

సంపుటము 3

మే 1928

సంచిక ౨

విన్నపము:-

నా భావముగ నాంధ్రీదేశములో వర్తించు
వ్యవస్థాపక కాలములోనుండియు బీదల
దీనియందు హృదయములో తరచురచి చూచి
నపుడు వర్తించుచున్న పాపములు కేవలము కల్ప
తములని ప్రాకగట్టుచుండెడిది. కాని నేడు
మాకు ప్రకృతితో జరిగిన లోలాటమును గాంచి
నపుడు దీక్షానాతికమైన పరిస్థితులు వర్తించు
పక్షముల విషయములలో గూడ కొన్ని గలవని
తేలుచున్నది. ఈమానమున నివ్వగూడదు
నయినను నాంధ్రీభారతి బయలుపడలగలదని
యాహించలేదు. వేనవి వేడిమి పోలము
మేషము కోలపు కరిగిపోవుటయు, తిరిగి వాటిని
తయారు చేయుటయు కాలమాన పరిస్థితు
లనుకూలించుచుపోవుటయు తటస్థించినందున ఎల్ల
రును హెచ్చించుచున్నాము.

గ్రంథ విమర్శనము:-

నా కారణమునుబట్టి పుటల సంఖ్యను సంకు
చితపరచినందున నుద్దేశించిన వ్యాసముల నన్ని
టిని ప్రకటించుటలోనికిని అందు గ్రంథ
విమర్శనముకంటే దానిని రాబోవు సంచిక
యందు ప్రచురించెదమని విన్నవించుచు యీ
క్రింద వివరించిన గ్రంథములను కృతజ్ఞతాపూర్వ
కముగ గైకొంటిమని తెలియపరచుచున్నాము.

85 నిర్మలానందము

86 తులసీకామాయణము

87 నళిని

88 కామదాసస్వామి

89 కాంతం కథలు

ఈ గోపినం గురి:-

ఆంధ్రీసారస్వత ప్రపంచములో నాంధ్రవర్తి
యొక్క యుగాదిసంచిక ప్రధానస్థాన మాక్ర
మించుచున్నది. విభవ సంవత్సర సంచికను
కృతజ్ఞతతో సందికొంటిమి. "ఆంధ్రీ విద్వత్
మహాజనులచే వ్రాయబడిన రాజకీయసారస్వత
చారిత్రక సాగముకాది విషయక వ్యాసములును,
దేశభక్తుల చిత్రములును గలవు." ఇందు మహా
నీయుల చిత్రపటము లుండుటయేగాక వర్ణ
గమము, యమునా విహారము, బృందావనవిహార
ము, శివుని ప్రళయతాండవము, భీష్ముని కారవి
సేనకు అధిపతినిజేయుట అను నైదు త్రివర్ణచిత్ర
ములు గలవు. హిందు దేశముయొక్క గత
సాంవత్సరక పరిణామమును ప్రస్తావనయందు
సంపాదకులు విపులముగ వివరించిరి. పంగనాథ
ముల గామచంద్రరావుగారు చే రచింపబడిన
పల్నాటి పౌరుషమును నాటకమును, తుమ్మల
సీతారామమూర్తి చౌదరిగారి "రాధాగ్రము"
అను పద్యములును పల్నాటిపౌరుషము సుద్దీపింప
జేయుచున్నవి. ఆస్పారిగారి కాంగ్లెస్ అధ్యక్ష
భావనాసము. కాంగ్రెసు తీర్మానములు తేర్చు
బడినవి. ఆంధ్రీ శేషగిరిరావుగారి "పంగ
కావ్యంశములు" అను వ్యాసమును, వేటూరి
ప్రభాకర కాశ్మీగారి అనంతవర కావ్యకావ్య

కమును వారివారి చాత్రీక పరిశోధనానైపుణ్యములను చాటుచున్నది. సర్వాంగ సుందరమై యున్నారని యుగాదిసంచిక నాంధ్రులైన రాజరించవలసియున్నది.

కమిషను సభలీత్య తగాదా

హిందుదేశపు విషయములో బ్రిటీషు రాజు యే పక్షములన్నియు నొకేవిధముగ పంచుచుచున్నవి. బ్రిటీషు పార్లమెంటు సభ్యుడును, తాతాకంపెనీయొక్క ఏజంటుకగు సక్లత్ వాలాగారి నెరుగనివారుండరు. తాతాకంపెనీయొక్క యజమానియగు జే. యన్. తాతాగారియొక్క మేనల్లుడు సక్లత్ వాలాగారు. ఇంగ్లాండులో బొగ్గుపనివాండ్రో సమ్మె జరిగినపుడు సక్లత్ వాలాగారు అతి తీవ్రవాదమును జరిపి కూలి కనిపివాండ్రను ప్రోత్సహించిరి. అప్పుడు జరిగిన శనికులయొక్కయు, కూలిపనివాండ్రయొక్కయు బోరాటమునందు సమాధానమును కుదుర్చుటకు గట్టి ప్రయత్నమును చేసినవారిలో హార్టు హారన్ గారొకరు. ఇటువంటి సభ్యులను నిరసించుచు హార్టుహారన్ గారి చర్యను సక్లత్ వాలాగారు తీవ్రముగ ఖండించిరి. ఈయన గేమ్యూనిస్టు పక్షమునకు చెందినవాడు. ఇంగ్లాండులోని ధనికుల చర్యలను తీవ్రముగ ఖండించుటలో నీ యనకు నీ యనయేసాటి. ఇందువలన హార్టు హారన్ గారికి సక్లత్ వాలాగారి పైనను, శత్రుత్వమున తాతా కంపెనీవారిపైనను ద్వేషముండటంలో నాశ్చర్యములేదు. ఇట్టి ద్వేషముగల హార్టు హారన్ గారు "తాతా కంపెనీవారు తోవంచములోని అన్ని కంపెనీల వారికంటెను యొక్కవ పీఠముగ తమ పనివాండ్రను చూచుచు వారిని వినియోగించుకొని ధనమునుకొల్పకొట్టుచున్నార" అని నుడిచియున్నారు. ఈ

వాక్యములనుబట్టి యాయనకు పార్టీవర్తకుల పైనను భారత దేశముపైనను ఎట్టి ద్వేషముగలదో తెలియుచున్నది. పార్లమెంటు సభ్యుడై యుండి స్థానాధికృతగల హార్టుహారన్ గారు తమ బాధ్యతను గుర్రెయగక పంచించుట అన్యాయము. నేడు భారత దేశమునకు సంస్కరణలను ప్రోత్సహించు స్నేహము కలుషములో హార్టుహారన్ గారికి సభ్యుడు, సైమను కమిషను యిపుడొక సభ్యుడు నమమౌటిది. భారత దేశము వాది. హిందుదేశ ప్రభుత్వమువారు ప్రతిపాదులు. విచారణ నిష్పక్షపాతముగ జరుగవలసియున్నది హార్టు హారన్ గారివంటి పక్షపాత బుద్ధి గల సభ్యులతో గూడిన కమిషను హిందు దేశమునకు న్యాయము కలుగజేయజాలదనియు హార్టు హారన్ గారి నా పదవినుండి తొలగించి సైమను కమిషనుయొక్క సమద్వప్తిని చాటుట బ్రిటీషు మంత్రీవర్గమువారియొక్క విధియనియు పెద్దయాందోళన జరుగజేసెడిది. ఈ యాందోళనయొక్క ఫలితము చూడవలసియున్నది.

కారు డ్రైవర్లు

సాధారణముగ కారు డ్రైవర్లు పెద్ద పెద్ద క్రాఫింగులు, వారి జాట్లు గాలిలో ఎగిరి కొన్ని కొన్ని సమయములలో కండ్లమీద పడినపుడు నడచుట కష్టమై ప్రమాదములు సంభవించుటయు సర్వసామాన్యము. కేవలము జాట్లును బట్టి కారు డ్రైవర్ల నానవాలు వట్టవచ్చును. సిల్ నులో నొక న్యాయాధికారి మోటారు ప్రమాదపు కేసును విచారించుచు తమ తమ మొట్టికలను కారు డ్రైవర్లు పొట్టిగ నేల కత్తిరింపించు కొనగూడదని ప్రశ్నించెను. మన డ్రైవర్లకుకూడ నీ నలహా బాగుగ ననుకూలించు నని మాయధిప్రాయము.

శ్రీమన్నన్నయ రాణ్యహేంద్రమున వేసెన్ బంచనూమ్నాయ స
న్నామంపుంగుతి మొల్క తెలుసకు, నేనాడయ్యె వేయొప్పు; గో
దా మాహాత్మ్యము, భూమి సారము, యటన్ దవ్వృక్షమూలాన, న
ర్యేమిలేకయె, ప్రస్తుతద్రవములై యిప్పున్ ఫలించున్ గృతుల్.

క॥ మెలకువగా, వేళోకను, నొలువొలుతుం దలంచు తలచు, దొలితొలివలుకున్,
జెలివానిగాక, తన్నుం, చెలివ బోవానిజెడ, దీవనలొడవున్.

క॥ లో వెలి గనులన్, వేకువ, దేవా! లో గన్ను మున్ను తెరువంబుకు; మే
లావహిల దాన నినుగని పావను, బై కనుల గందు బాప జగంబున్.

తే. గీ॥ కలమునడిపితి కడుదప్పు కాలజలధి; దీరమదిగొ సమీపించె దిగెడు దీవి
గాలి యొడుదుడు కెక్కుడీ ఘట్టమందు; గాసివడకుండ దరిజేర్చు కర్ణధార.

ఉ॥ మేనులవేరి నావలు, సమీర గభీర జలప్రపూరితం
బా నవకాశపుం గడలి సంఘికరంబులు క్షేపణుల్ గె, జ.
క్కానుగె దన్మనోగతి, ప్రయాణము నాత్మలతోడ నలెడుం;
గాని, యనత్పదంబులకు గర్జము దీర్చిన, మువ్వచాటియన్.

ఉ॥ ఏగలి గన్నరాసు సజగీరు నంటి కదాని జాలునం
బా గయివేలుకూ, జెవుడొ పక్షివిధంబున లోని కీటకం
జేసెనెక్కలేనవడి, యేవపురూపున గానవచ్చు; నా
లాగుననే సుమీ యొడ, లిలం దను జేవుడు వాసిపోయినన్.

మ॥ కలలోగై నిడుకొన్న కంకణము, మేల్కొంచెం గనక రాక చిం
తిలి, లోడ్డొ చెలివొంది, స్వప్నమని భ్రాంతింబాయు; బాజ్జండు; కే
వల సత్యంబుగ నెంచి, మూరకడలుం బాలుండు; తదీతి జ్ఞా
నుల యజ్ఞానుల చర్యదోచు, హిత బంధు శ్రీవియోగంబునన్.

క॥ దేవుడు సర్వజ్ఞతతో, గావించెను నృప్తి చిల్ల కల్పనమున ను
చ్చావచముగ; జీవులు త, ద్భావానుగుణంబుగాఁ బ్రవర్తించు లావృత్.

అ. వె॥ అల్పజీవులకు ససంత సంతానంబు, గొప్ప జీవులకును గొలది సంత;
నిగ కానుపెంత? యేనుగ కాన్పెంత? యేలా నృప్తి నెల్ల నిల్లె తోచు.

కా! గాయముఁ జేయక జంతుని, కాయము కాయము లక్షత జకణములు వెజ్జల్
దీయగలరె? తన్నిపుణత, మాయురె? యెటువడసె మళక మత్కుణమత్తుల్?

ఉ! స్థావరతిర్య గాత్మకము సర్వ వహీవలయంబు నేలుకో,
నీపు నృజించి తూర్వశిరుసింగను మాసపు జ్ఞానపంతు; దం
కావళ ముఖ్యులుల్ తలనుదాల్చు తదాజ్ఞకు, దోమలివ్హరి
గాపు విభేదముల్; విసము గోమలసంధికి మన్న మోక్ష్యో!

మ! పవలన్ రేయిడితీపు దేవ! పనిపల్వన్, విశ్రమింపం; గృహ
రత! నీ యీ యుపకాకరణయిన యేర్పాటాటడిం బోవఁగాఁ
శ్రీవగానహ్యముగా శరీర మెరియక స.గీతముం బాడుచుకొ
నొవలంట్లుం, జెడఁగూఁ; కీమళక సందోహంబు మాయించవే.

ఉ! మాసవర క్తమానుటలు మాపటనేపున నంచరించుటల్
గానఁగదోచు రెండవ యుగంబున దండక కాననంబునం
భానుకులేకు బాణహతిమృగ్గిన దానపులైరి రాణ్ణపేం
దాగనను దోమలంచు; నిక రక్షకుడే యవతార మెత్తునో?

కా! అత్రేతాయుగ మంతరించెడు తఱిం బ్రాప్తించె ఘోరాజి, వి
శ్వత్రాసంబుగ; నందు నింద్రజితుడుకొ సానిత్రీయుం బోరఁగాఁ.
బతుల్ కాత్రీపు గాత్ర ముచ్చిచనుచో, భ్రాత్రంగముకొ వ్రచ్చుచో,
జత్రాస్వాతుల యెండవానదలపించెక, రాముడొ స్వాత్ములక.

ఉ! కాలపుక్షేత్రమందుఁ బడి, గర్భ మునందు దిన క్రమంబునం
జాలు బలెం బెరుంగు మనుజుం డొనరించిన మేలుగీడు; నే
బోలికొ వానికిం దెలియ ముందుగ, నీకుడు దక్క నెవ్వరుం
బాలరు నూ, తమంత నవి సంభవమై గనవచ్చునంతకున్.

మ! పరికింపం బరమాద్భుతాజ కృత రూప గాగ్రహి యంత్రంబు నూ
శిర; మద్దంబులు చక్షురాదులట; సృష్టిం గన్న వనోన్నవిక,
మరి కానున్నవి, విన్నవాది, గుణకల్మషూర్తి బహ్వర్థముల్
జరమాణ్యాకృతి నంటి నైవగవడుకొ న్నపాన ధ్యానింబునన్.

తే. గీ. లేనిదున్నట్టు, లున్నది లేనియట్టు, కానిదానట్టు, లానది కానియట్టు
లున్నదున్నట్టు, లీకడదోచు నెక్కొగతులఁ, గల నిజంబును గావంత కల్గెగాదు.

క. తీవలను, జెట్టులందును, బూవులుఁ గాయలును, రెంటు, బుట్టుదునుండన్
స్థావరముల బలె, జంగను, జీవులకుం వట్లుగనఁ; చిత్రము నృప్తిన్.

ఉ. మంచిగుణాలు గల్గిన కుమారుల మరాలమునన్ సుఖములన్
గాంచుట, చెడ్డవాండ్రకతనం గడుఁ గష్టము లొందుదుంట, గ
న్పించు మనుష్యులందుఁ; బృథివీజములన్ వివరీతంఁ బా
ప్తిండుట లోఁచు నిర్దేశగు బిడ్డలచే నవి, గన్న నారికన్.

ఉ. అగ్గము వత్త్రమున్ గృహము వందము చందము పెండ్లి గిండ్లి యుం
చెన్నియొ యెహికంబులకు, నింకను మీదటి వానితోన, మె
న్నెన్నియొ బాములం బడుదు మేమనిశంబు; శుకంబులార! మీ
వున్నెమదేమొ, యన్ని శ్రమముం గనకుండినె మీకుఁజేకులున్.

అ. వె. నల్లి వక్కఁజేరు, బల్లి పీపముఁజేరు, బిల్లి చల్లయిల్లుఁ, బిట్టచెట్టుఁ;
బిల్ల తల్లిఁజేరు, బీదదాతనుజేరు, దిక్కులేని కక్షి దేవుఁజేరు.

గీ. అపవరమున జందె మక్షమాలఁ దగుల్పు శిష్టులకును జెవులు చిలుకొయ్య
లట్ల లేకరులకు నవి కలరిచానులు; సోమపులకుఁ గగ్గనూచకములు.

క. శివుని జటాజూటంబున, దివి జావగవొచ్చె నంపు ధీమంతులు; త
ద్వవరమిది; వ్యోమకేశుడు, భవుఁ, దభింబావమున కుపాశ్రయము గదా.

మ. జయలక్ష్మి క్షీతి భాగతుల్ ప్రియ తన శాంత స్వయం గ్రాహ త
న్మయ సౌఖ్యమృత సాగరోర్మిచయ సమ్యక్తేల సన్వాప్య తా
శయుఁ గావించిన కృష్ణరాయనిశిబిడొజ్ఞ త్వాంతివైదుష్య ధు
ర్యయశస్సాంద్రుఁడు, సాలిత ద్రవిడ కర్ణాటాంధ్రుఁ డిందుం డిలక;

క. దివిఁ జెనుదివె యొకఁ డాటిన, దివియలు కోటానఁగొట్టు దృష్టంబులగుక;
భువి రా రా జొకఁ డీలిన, రిపుతులుఁ బడవాళ్ళు బుట్టు, రాజులనేపల్.

(అంధ) సాహిత్య పరిషత్పత్రికనుండి)

ప్రజా ప్రభుత్వము.

1 వ నాది

ఈ క్రింది వ్యాసములలో ప్రజాప్రభుత్వ నూత్రము లెంతవరకు పరిణామించినవో నిర్ధారణ చేయుట కుద్దేశితమైనది. ప్రజాప్రభుత్వ వ్యభావమును అనుష్ఠించు విధానమున పరిశీలించు దృష్టికించితిని. ప్రభుత్వమునగా నేమి, దాని కాధారముది అను విషయములను పరిశీలించెను. ప్రజా ప్రభుత్వ సిద్ధాంతము లాచరణలో నేరేక పర్యాయములు భిన్నములునను ప్రజా ప్రభుత్వమున గాన కేవల సంక్షోభములను యాత్మమాపుటకు గత్యంతరము లేనందున పునర్విమర్శన గడంగవలసివచ్చినది.

రాజకీయ సంక్షోభములకు తగ్గించు కక్షి ప్రజా ప్రభుత్వమునకు లేదు. ఇట్లునుటలో ప్రజాస్వామ్యపు టాదర్శమును నే నేమాత్రము జాలకన చేయుటలేదు. కొన్ని కొన్ని సమయములలో నీయాదర్శమును భవ సిద్ధము కాదని మాత్రమే స్పష్టీకరించ వలచియున్నాను. ప్రజా ప్రభుత్వముయొక్క జయపజయము లానుపరిస్థితులపై కాధారపడియున్నది. ఇట్లు విమర్శించుటలో నేను యొక్కన కేవలమైన ప్రభుత్వవిధానమును స్పష్టీకరించుట మాత్రమే ప్రపంచమున నేరేకమై దోహదపడదు. అట్లనే ప్రభుత్వమును, అట్టి దానిని చక్కచెట్టుగా నేర్పించు సమృద్ధి విచ్ఛిన్నమైన మానవశక్తి.

ప్రభుత్వముయొక్క విలువ.

ప్రజాప్రభుత్వమున ప్రభుత్వమును స్థాపించుటలో గల యుద్దేశ్యమును మనము గుర్తుంచుకొని దానియొక్క చారిత్రక పరిణామమును గురించి పఠించుటలో నీపత్తము తెల్లది కాగలదు. దేశమున కాంతిని నెలకొల్పి జనక్షేమాభివృద్ధికరములగు నేర్పాట్లు కావించుట ప్రభుత్వముయొక్క విధి దీని నెల్లరంగీకరింతురుగాని ఆదర్శమునం దెట్లుంచవలెననుటలో భిన్నాభిప్రాయములు వ్యాపించి యున్నవి. ఈ భిన్నాభిప్రాయముల నటుండనిచ్చి సామాన్య జనులు నిరాటంకముగ కాంతి వారావరణమున పని చేసికొను సామాన్యము కల్పించునది ప్రభుత్వము గనుక దానియొక్క విలువను మనము సుపూర్ణముగ గ్రహించవలసియున్నది. దురదృష్టవంతుడగు మానవుని చరిత్రను మొదట పరిశీలించినయెడల ప్రభుత్వముయొక్క విలువ అమాల్వమని తీటపడగలదు. ప్రపంచములో నేరేక ప్రభుత్వములు చిరకాలమునుండి నర్పిల్లియున్నప్పటిని,

ప్రాప్తనర్ ఆలిననఫలిపు.

యవన్నియు పరియైనవని మడుపుటకు వీలు లేదు ప్రపంచము నందు జీవించుచున్న వారెంతమంది, మంచి ప్రభుత్వములు పాలించిన శతాబ్దము లెన్నికలవు అసలు మంచి ప్రభుత్వము అనేది వున్నదా లేదా, అని చెప్పగలవారు లేనే లేరు. ఎచటనో, అంధకారమున మినుకుచువున్నవలె వచటచట మంచి ప్రభుత్వము లుండిన నుండుగాక. వాటిని నాశనము గావించి వాటిస్థానే నూతన ప్రభుత్వము లేర్పడియున్నవని యొప్పుకొనక తప్పదు ఒకప్పుడు పల్నాడ నెమున ప్రభుత్వమునకు పట్టణములు నేడు నామమాత్రా వశిష్టములై కేవలము చారిత్రిక ప్రదేశములుగ పరిగణితమగుచున్నవి. లా అండ్ ఆర్డరు అను నూత్రములు యొకటై నణచబోచుచున్నవో, ఆశక్తుల కివట్టణములు నిదగ్గరములైయున్నవి. ఈ రహస్యమును గ్రహించిన వారు, సమజసమస్యలను సరివరకు ప్రాణము ఆస్తిని కాపాడ బద్ధకంబులైయున్న యే ప్రభుత్వమును సూల దోయ ప్రయత్నించరు.

చిరస్థానికమైయున్న ప్రభుత్వముల విలువను వర్ణించుటలో భూర్య సాంప్రదాయ వాసన లున్నప్పటికిని నేను నూతన పద్ధతులకు వ్యతిరేకుడనగునని మనవి చేసుకొనుచున్నాను మానవుని కృషి పరిశోధనకు లాభమైయున్నది. ప్రభుత్వముల విషయములొగూడ నంతే ప్రజాసంఘము లెప్పుడును సమార్థమును ద్రోహుట కనుభవమును బట్టి తగిన మార్పులు చేయుచుండవచ్చును. అటులనే ప్రభుత్వ పద్ధతులొగూడ మార్పుకొందుచుండును ఇందుకు బాగాయితర పక్షము అవసరములు. లేనియెడల సహాయము వాటిల్లును ఏ రాజకీయ నూత్రమును కాశ్యతము కాదు కేవలము పరిశోధనాపరికరమే. ప్రజా ప్రభుత్వ ఆదర్శములు (Democratic Ideals) లిబరల్ కక్ష సిద్ధాంతములు, కాంపర్సేటివ్ పక్షలక్ష్యములు, యోనియైనను పరియగు పరిస్థితులలో ననుష్ఠించిన లాభదాయకమే కాని యే యొక్కటియు కాశ్యతమైనదని భావించరాదు, వీటియొక్క మంచి చెడ్డలు తారతమ్యమువలన పోధపడగలవు.

మూడు నూటయేబది వత్సరముల యనుభవముచేత నైకాపావాదుల తిరుగుబాటు నూత్రము (Revolutionary Ideal) యొక్క నిరర్థకతను కనిపెట్టి పదునెనిమిదవ శతాబ్దపు తీర్థికులకు మరలుచున్నారు. అకతాబ్ధపు కాజీయ తత్వజ్ఞ అనుభవముచే స్థాపితమైన ప్రభుత్వము

సమాజాదరణములని యభిప్రాయపడి యున్నాడు. అంత మాత్రమున సంస్కరణముకూడదని వారు వాదించి యుండలేదు. సంస్కరణమును పదమునకు వాకాపాదించిన యర్థము వేరు. ఉన్న ప్రభుత్వమును విధ్వంసము చేసి దాని స్థానే వేరొకదాని నెలకొల్పట వారి యభిప్రాయము కాదు. ఉన్నదానిని అనుభవముచే సంస్కరించుటయే వారి యభిమతము.

ఏ సూత్రమున బట్టి యర్హుడ యుండిన కేవలము మాత్రమునుబట్టి ఆప్రభుత్వము నిర్వహణాంగీకారము బడయజాలదు. కాంతి క్షేణముల నెలకొల్పట పరియగు ప్రభుత్వముయొక్క విధి. అటుల నిర్వహించనియెడల న్యాయనిర్ధారతము నేలకూలును. తిరుగుబాటు సూత్రమున కేర్పడిన ప్రభుత్వముకూడ తన ముఖ్యోద్దేశ్యము నెరిగి తప్పుకొనక తప్పదు. లేని యెడల దానికిని తక్షణము తప్పదు ప్రాంతము నందువలె ప్రాచీనాచార గౌరవ ముగియ నెలకొల్పబడిన ప్రభుత్వము చాల కాలము నిలువనచ్చును కాని యొక్కడో నదియును ధ్వంసము కాక తూనదు.

ప్రభుత్వముయొక్క స్థిరాస్థిరములు దాని యొక్క పునాదిని బట్టి యుండును. నిరంకుశము లెంతయు అనునాయన తన “ప్రభుత్వముయొక్క మూలము, స్వభావము” అను గ్రంథములో “ప్రజలను అంతయు ప్రజలలే పాలితుల యనునుతివీద నాధారపడియున్నది. అనగా దానికి ప్రజాభిప్రాయమే ముఖ్యధారము” న్రాని యున్నాడు. ఏక చక్రాధిపత్యము, ప్రజాస్వామ్యము, నిరంకుశత్వము, యీ మూడింటికూడ లెంతయుగాని మాత్రము అవ్యయించును. రాజా అన్యాయమునకు గడంగి దౌర్జన్యముగ బాలించుచో నిరంకుశుడగును. అట్టి నిరంకుశునికూడ పాలితులలో బలమైన పార్టీ సహాయము అవసరము. ప్రజాభిప్రాయములు పరివర్తనము జొరవీడుటయొక్క నిరంకుశత్వము నేలకూలును. ప్రాంతములో 16 వ యాయా యొక్కయు, రష్యలో రెండవ వికలన్ యొక్కయు అధికారము లిట్లే కూలివది. కొంత మంది కూటముగ కేర్పడి నిరంకుశముగ బాలించు (Oligarchy) చవలెనన్న వారికి ప్రజల నాకర్షించు శక్తిగాని కాని దౌర్జన్యముతో నణచిపెట్టగల శక్తిగాని యుండవలెను. పిట్టిని పిట్టిని పరికిరించినపుడు, కడు నెని మిదవ శత్రువులలోని రాజకీయతత్వము ప్రజాప్రభుత్వమే

(democracy) ప్రభుత్వము మంచిదని నుడివిన నాశ్చర్యము లేదు. ప్రజాధికముయొక్క యభిప్రాయము ననుష్ఠించి ప్రభుత్వము ఉత్తమమైనదే.

ప్రజాప్రభుత్వ పద్ధతిని పరిశోధనా సూత్రముగ సంగీకరించి అమెరికాలో నవసరముగు మార్పులు చేయుచున్న యెడల ప్రపంచము నందలి బాధల నేకములు తొలగిడివి. ప్రస్తుతమున ప్రజాప్రభుత్వ సూత్రము ప్రోత్సహింపబడి యున్నది. అమెరికాలోని దానియొక్క ఫలితము గౌరవము జూపిన నై యున్నది. ప్రస్తుత ప్రజాప్రభుత్వ కేసు లలో కాక, రాజకీయ యొడుగుడుకులలో నుద్బవించినవి, అమెరికా స్వాతంత్ర్య పోరాటము ప్రజాప్రభుత్వమే మంచిదని చాటివది. ఫ్రాన్సులోని తొలుబాటు దీనియొక్క ప్రేరేపకము లెల్లడించినది. ఈపద్ధతిలో గల్గిన మార్పులకు కొంచెము పరికిరించును. ప్రజల క్షేమాభివృద్ధిలను కాపాడుట యంతవరకు ప్రభుత్వముయొక్క ఆదర్శమైయుండిన నది మంచివలె తెలుస్తూనది. దేశముకు సందియము లేదు. “సరియగు ప్రభుత్వములు పాలితుల కుభయనకేర్పడును” అని అల్ఫర్డ్ న్ సిడ్నీ గారు నుడివరి. “పాలితుల యంగీకారమును బట్టి ప్రభుత్వమునకు పరియైన అధికారము వచ్చును. అనగా ప్రభుత్వము ప్రజల యనునుతివీద నడువవలెనని ముఖ్యభిప్రాయము” అని అమెరికా స్వాతంత్ర్య కర్తయు, థామస్ జఫర్సన్ గారు నుడివరి. “పెసి డెంటు విల్సన్ గారు దీనియర్థముకు విశ్రుతి పరచిరి. ప్రభుత్వము సర్వముగ సావించబడుటకు ప్రజలయొక్క మూలవాణి (indirect) అనునుతివాలదు. ప్రజలయొక్క అభిప్రాయము లిభితులుగ నుండవలెను. అని విల్సన్ గారి అభిప్రాయము. ప్రజాప్రభుత్వములకు జఫర్సన్ విల్సన్ గార్ల నాశ్చర్యము లాధారము లగునెడల 1789 తిరుగుతిరుము సావించబడిన ప్రభుత్వములకూడ పరియైనవి కావవచ్చును. వీరియర్థము గ్రతిపొందించిన సిద్ధాంతములు పరియైనవికావు. వీరు కేవలము ఫ్రెంచి రాజకీయవేత్తయైన మిరాబో నాశ్చర్యముల సారాంశము నుడవారిందిరి. “అనుభవముబట్టి ప్రజా లాభము కొరకు మనము పిచ్చి పిచ్చు వేదాంతసూత్రములను తిరస్కరించి సంచరించవలెను”ని మిరాబో నుడివెను. సుహా సూత్రమును ప్రతిపాదించిన జఫర్సన్ యానీయానా నాశ్చర్యమిచ్చి అచటి ప్రజల యంగీకారము లేకనే వారిని పాలించసాగెను. తనమాత్రమును లేకనే దిగమింగుకొని కేవలము అమెరికా పరియెత్త రాష్ట్రము

అలాభమునకై లూసియానా నాశ్రమించెను "ప్రెసి డెంటు విల్సనుకూడ తన స్వయం నిర్ణయ మొనర్చును. దిగమింగుకొని ఇటలీకి సౌతుటిరేలను, జెకోస్లోవకి యాకు జోహెమియాను యిచ్చుటవంటి సంతి పర్యాయ మొదల సంతకములు చేసెను. మిరాజోగారి సిద్ధాంతము ప్రకారము అవసరమును బట్టి మీరు తమ తమ సూత్ర ములు దిగమింగుకొనిరి విల్ సకాగారి చర్యలను జూచి కొంతకుంది ప్రశ్నింపగా "నాయొక్క వాక్య ములు అనేకవల హృదయములలో నాకాబీజములు నాటిగవి నేనానాక్యముల నుడివి పుగు నను నున్న రాజ్యములకు చుక్క పెట్టుకొనిటకు యిటువంటి జాతులవారుండి యున్నారని నాకు తెలియదు" అని విల్ సకా గారు జవాబు చెప్పిరి.

ఇటువంటి దుర్దశను మనమెన్నడును కని వీని యెరు గము ఈరాజకీయ యెగుడుడుకులలో నట్లములు పొం దువారు ప్రజలు. తొట్టిపాటుతో తరికోధనాత్మ రాజ్యముగ తొక్కిబిడిన పద్ధతులవలన నష్టములను పొందునది ప్రజలు. ఇందులోనే ప్రస్తుతపు ప్రజాప్రభు త్వముయొక్క అనర్థక మిమిడియున్నది. అనాభవములేని విరాడంబరపరులగు ప్రజలవము నాధారపడియుండు రాచకీయవేత్తల నులభ్యముగ జ్ఞాపకముంచుకొని అవసర మైనప్పుడెల్ల వినియోగించుటకు తగిన పదజాలములను (Catch words) కలిగియున్నాడు రాచకీయ వేత్తలు నిత్య మిటువంటిపదములను పారాయణ చేయుచుండురు యిటువంటి మాటల నుచ్చరించిన ప్రజల లాక్షణింపబడు తులో చాటి తెలియును. ఈ పాడు ప్రపంచములో నిటువంటి పదములను అసత్యములను కల్పి పుచ్చుటకే ప్రయోగించుచున్నారు గనుక యీరాచకీయ పదములు అబద్ధమును ప్రచారము చేయుటకేర్పడుచున్నవని పుచ్చు ముకాగలదు. "మానవజాతిని దబ్బుకొరకు త్యాగము చేయకలము" అను పదముల సుప్రయోగించి అమెరికా స్టేటు క్రైకటరీయగు జన్నింగ్సు బ్రియకాగారు ఒక్క మారు నలుగుర మోళ్ళలో పడుట సంభవించినది ఇట్లనే స్వయంనిర్ణయనూత్రమను పదమును ప్రయో గించి విల్సన్ తన ప్రభావతని గడిచుకొనెను ఒక గొప్ప దేశముయొక్క పాలకుడుగనుండి యిటువంటి మహానూత్ర మును ప్రతిపాదించుటచే బ్రజలెల్లరు నుత్సాహముతో చెవి యెగ్గి వినిరి ఇపుడాపదము అవరణలో నెట్టి

యనాస్వము కలదో యెరుగనివారి హృదయములలో మాత్రమే తిండిబమాడుచున్నది.

ప్రభుత్వపు హక్కు.

స్వయం నిర్ణయ మొక హక్కుకాదు అది కేవలము జన్మతము మామంచును స్వక్రితముగ గాని సమిష్టిమీదగాని యీ అర్హత కేవలము పుట్టుకలో నుండుటయేగాక చింతాలానుభవమునుబట్టి యేర్పడుచు న్నది ఈ సందర్భములో నొకప్పుడు అమెరికా కేశ్రీ టరీ లెఫ్ నేబుగనున్న రూట్ గాగారు యిట్లు సూచించుచు న్నాడు.

"అచటపబడని సిద్ధాంతముకంటె దురవస్థ మరి యొకటిలేదు. పాలిరుల యంగీకారమును జటి ప్రభుత్వ ములకు సక్రమాధికారము లభించునను వాస్తవము జఫర్ సకా గారు అప్పటి పరిస్థితులను బట్టిస్తే యేప్రజలకు గురించి వారు మాటాడుచుండిరో వారి బట్టిస్తే మాత్రమే యుపయోగించియుండిరి. లూసియానా విమయ ములో మాత్రము జఫర్ సకాగారు తమ సూత్రమును వదిలించి యొండలేదు. లూసియానా ప్రజలు స్వరాజ్య ము ననుభవించుట కసమర్థులు అని ఆయన గేలటికా గారికి వ్రాసియున్నారు. లింకకాగారు తన స్వాతంత్ర్య సిద్ధాంతమును దక్షిణ రాష్ట్రములకు వదిలించి యొండ లేదు. అచటనున్న అంతఃకలహము (Civil War) ను బట్టి యీ అంగీకార నూత్రమునకు భిన్నముగా మారన మాగ్గమును త్రొక్కవలసినవిన్నది, న్యాయము మాన వసనక్షణ అను నీ సలహా నూత్రముల ననుసరించి ఏ ప్రజలకయినా ఒక ప్రభుత్వము దుర్బలల సంత షణు, హింస దుష్కృత్యముల నాపుట ప్రజల యంగీ కారమున్నప్పటికిని లేనప్పటికిని యవసరము.

గొప్ప ప్రభావతలను పొందిన అమెరికా కాల్య జ్ఞులయొక్క అభిప్రాయములకు ఏదో కొంత విరుద్ధ యుండుటచే నింతగ నునహరించితిమి ముఠియొక సం దర్భములో "స్వయంనిర్ణయ హక్కునకుకంటె మరి పాలనాహక్కును (Right to Government) ప్రాథ మికస్థానము యియవలసియున్నది" అని జఫర్ సకా గారు సూచించియున్నారు. దీనిని బట్టి నానాదనయొక్క సహేతుకత విశదముకాగలదు.

ఉ మ ర్ ఖ య్యా ము .

౧

జీవిత సంగ్రహము .

వడ్డమూడి వెంకటరత్నంగారు.

“ శుకవితాయత్యస్తీరాశ్చైవకీం ”

భారతి కటాక్షమువలన సుమర్ ఖయ్యామ్ చిత్రమున గాంచి యున్నారు అయిన కవితామార్గమును దెలిసికొని యున్నారు. ఆతని మధుకలశమును చవిచూచి యున్నారు మఱి యాతని చరిత్రాత్మకముగు గ్రోలదలంక నుండురా ?

సరస కవితా సంపదవలన సమరకీర్తిని గాంచిన కవి రాజులలో సుమరుఖయ్యామ్ మొకఁడు. ఈయన పారసీక దేశవాసి. ఇతని జన్మ సంవత్సరము పరిగణ దెలియదు; కాని క్రీ. శ. 11 వ శతాబ్ది పూర్వార్థమున జన్మించెనని యొక చున్నాడు ఇతని జన్మస్థానము పారసీక దేశములో బూల్యోత్తరమున నున్న నీశాపుర మను నగరముగా మిది చరిత్ర ప్రసిద్ధమైనది.

ఇతని తొలుతటి నామము “ గ్యాన్ ఉద్దీక్ ”. తండ్రి ఇబ్రహీం ఖయ్యామ్ అనగా నరబ్రీ భావలో దేరా నుడ్డలు వట్టువాఁడు దేరాలు చేయువాడు అని యర్థము. ఉడుకు తండ్రి దేరాలు మొదలగునవి చేయుచు గాలము గడుపుచుండెడివాడట. సామాన్య వృత్తివాచకమగు నీ “ ఖయ్యామ్ ” అను పదమును వివరింపఁబడదు. సుమరు త్యక్తంపనిష్ఠములేక తన నామము చివర జేర్చు కొనెను. కనుక నీతడు సమస్త ప్రపంచమునందును “ ఉమర్ ఖయ్యామ్ ” అనియు “ ఉమర్ లిఖ ఖయ్యామ్ ” మనియు, ప్రఖ్యాతికొనెను వికా అనగా బుతుడు.

ఆకాలమున నీశాపురములో నొక సుప్రసిద్ధ విద్యా లయ ముండెను. అచటి యుపాధ్యాయులలోనొక పండిత శిరోమణి గలఁడు. ఆపండిత వరంతుని యనుగ్రహమున ఆతని బోధనానైపుణ్యమున నా ప్రాంతమందలి జన సామాన్యమున నున్నత విద్య మిక్కిలి ప్రచారముగ నుండెను. మన యుమరును తన విషయ సౌకల్యములచే నాతని యనుగ్రహమును సంపాదించి — శుశ్రూషచే నాతని మెప్పించి తన నిరంతర కృషిచే నాతని మున్నవల నొకప్పుడు తనకు విద్యార్థిగా చేర్పఁజేయును.

ఇతని కిద్దలు సహపాఠకులు గలరు. ఒకఁడు కనీరుద్దీక్ ఇతఁడు తూన్ నివాసి. ఇతఁడే ముహమ్మిక్ తూన్ యనియు నిజాముక్ ముక్ అనియు నిలిపాస ప్రసిద్ధుఁ డయ్యెను. రెండవవాఁడు ఇబ్న సబ్బాహ్ లేక మసఖ లిక్ సబ్బాహ్. అనునతఁడు. ఇతఁడును పారసీకమున నైతివాసిక పురుషుఁడుగ నెన్నఁబడుచున్నాడు.

ఒకనాఁడు విద్యార్థులు మువ్వరును పాఠమును చదువు కొని, పాఠ విషయములను ముచ్చటించుకొనుచు వెళ్లు చుండిరట అప్పుడు ఇబ్న సబ్బాహ్ తనతోడి వారలం గాంచి, నాశీపుర విద్యాలయమున ను స్తీర్ణులయిన వారున్నత పదాధికారులగుదురని యనుచుండుడు. మన మువ్వరులలో నెవరికైన నట్టి పదవి లభించినచో నతఁడు తక్కినవారి నిద్దలను కనిపెట్టియొందవలయును. అని ప్రస్తావించెఁడు. ఈ సంభాషణము కాగ్య యాపమునఁ బరిణమించెనని చరిత్రపాఠకులు తెలిసికొనఁ గలరు.

ఉమరు కవితా శిల్పమునందు మాత్ర మేగాక గణితము నందును జ్యోతిషమునందును నసమాన కేముషీమఁకుఁడు. గణిత జ్యోతిషములే యీయన కీర్తిపండ్రికలను మొట్ట మొదట దిగంతములకు వ్యాపింపఁజేసినవి. ఈయన జ్యోతిషమునందొక యో బాపములను సవరించి నాడఁడు. ఈయన 1092 న సంవత్సరమున దేశయాత్రలు చేయ నిశ్చయించి శాపురమునుండి బయలుదేరి కురాహ్ కా కాబూలుంగతినీ-విలఖ్ మొదలగు దేశములలో యథే చ్చముగా సంచారముచేసి తిరిగి పారసీకమునకు వచ్చిపు డతనికి రాజసభ యందసమాన సమ్మానము జరిగెను. భాగ్యవశమున నతని సహపాఠియగు ముహమ్మిక్ తూనీయా కాలమున మంత్రిగా నుండెను. అయిన తన మిత్రుఁడగు సుమరునకు దర్బారునందొక యున్నతి పదము నొసంగఁ బ్రియమిచ్చెనుకాని స్వతంత్ర శిలుదగు సుమర్ అందుల కంగీకరింపక పోయెను. అంతట తూనీ యుమరునకు నీశాపురరాజ ధనాగారమునుండి పదివేల వస రములు వార్షికముగ నిప్పించుట కేర్పాటు చేసెను.

ఉమరు ప్రవృత్తి మొదటనుండియు విలక్షణమైనది. అతఁడు తీగ్రయాత్రా సలత్సత్కారక కరణుఁడై యున్నాడు తన జీవనమును నిర్మంతగాఁ గడుపుచు లోకమునకుఁ దన యసమాన ప్రతిభా. పరివరము గలిగింప సాగెను. అతఁడు జ్యోతిషవాచ్యుడయినను నతని యాలోచనల యందు దార్శనిక భావములకు నోట్టులేదు. కనుక నతని

యభిప్రాయములను - భావములను తెలిసికొనఁ జాలక అంధవిద్యనులగు పెక్కురు మహమ్మదీయులు అతనిని స్వధర్మ విరోధియని తలంపసాగిరి. ఇంక నేమి నించా వాక్యములు వ్యాపింపసాగినవి? కొందఱాతని యెదుటనే దూషింప నారంభించిరి. ఈ కారణముననే కొందఱు మహమ్మదీయ విద్వాంసుల సయితము ఉమర్ విషయములో నడభిప్రాయములేక యున్నారు.

తన పురజనులట్లు కనుగొనఁగా నారికి ప్రత్యుత్తరము లిచ్చుటకంటెను - వారితోఁ దగవులాడుటకంటెను తానాపురమును వీడుటయే మేలని తలచి మక్కాయాత్ర చేయఁదలపెట్టి తనవస్తువాలము నెక్కడి దక్కడనే విడిచి పయనము చేసెను. అచటినుండి తరిగివచ్చు నపుడతఁడు బాగ్దాద్ పట్టణమునకుఁ బోయెను ఆపురమున నితని కీర్తి లతల్లుకొనియుంటచే నితని రాక విరి పుర మంతయు నలంకరించి యెంతయో యుత్సాహ గౌరవములను ప్రకటించిరి, అతని వాగమృతధారల నాస్వాదించు తలంపున జనులు క్రిక్కిరిసి న్నందురి. కాని యుమరు మాత్రము తన యభిప్రాయము నేమియుఁ బ్రకటించలేదు.

ఉమరు బాగ్దాదు పట్టణమునందును కాంకీభూమిముఁ నివసించుకాలకపోయెను. అంతట తిగిరి నన జన్మస్థానమునకే తన కేవల జీవితము నచటనే / దని నిశ్చయములో నీ లోకమునే వీడెను.

ఉమరు మొదటి యాత్రలో బలఖోలా నందఁ - "ప్రతి విసేతకాలమునందును నుత్తరవాతమువలన పుష్ప వర్షము కురియుచోట కా కోరియుండవలయును. నానటి నెల్ల నూతానందము ప్రసన్నుటయగుచుండవలయును." అని నెప్పియుండెనట. అట్టి స్థానమునదే చివర కతని గోరి కట్టబడినదట. కాని కాలవశమున నది శిథిలమయి పోగా నా మహాకవి యంతికు చిహ్నమును చిరస్థాయిగాఁ జేయవలయునని తరువాతివారు ప్రయత్నము లొనరించియున్నారు.

ఉమరు తన జీవితకాలములో ననేక గ్రంథములను రచించెను. కాని యిన్నిటికంటె నీ కాలమున రచని రుజువయ్యెనట్లు (ఒక విధముగ పద్యము) అధిక ప్రసిద్ధి గలదు. మూలానా రూప్ - సాదీ - హాఫీజ్ మొదలగు వారి పోకడలఁ ఈ రుజువాలలోనే లభింపఁ గలవు. హాఫీజ్ తరువాత మధువు ప్రణయములనుగూర్చి రస వంతముగ - భావభరితముగ - చక్కనికైతిలో వర్ణించిన వాఁడొక్క యెఱుఁగఁజూత్రీయే. ఈ విర్ణవాదులను జూచి

కొందఱు ఉమరుఖయ్యామును భ్రమాత్మక దృష్టితోఁ జూచిరి కాని వివేకులగు రసీకవరులకుఁ జెప్పనక్కర యుండదు.

—♦ కొన్నిరుబాయిలు ♦—

సాధ్యమైనంతవరకు ఎవ్వరిని బాధింపకుము. పరునకు దుఃఖదాయకమగు కార్యము చేయకుము నీవు చిరజీవ నము నభిలషించినచో పరులకు దుఃఖము గల్గింపక నీవు దుఃఖము నభిలషింపుము. ౧

ప్రేమ నూన్యమగు హృదయమునకు - ఆనందమయ మగు ప్రేమకు తావులేని హృదయమునకు ధిక్కారము ప్రేమా - భావముతో గడవిన దనముకంటె నిరర్థకమగు దనము మఱియొకటిలేదు. ౨

అయివును గడపుటయే ముఖ్యమైనచో బాగ్దాదుగా నైన నేమి? బలఖోలానైనా నేమి? మంచియైనను చెడుగైనను అంత్యదినము సమానమే. ౩

నే నొకవాఁడొక మనుష్యుడుఁ మట్టిని కొట్టుచుండుటను చూచిని అప్పుడా మట్టి యతనితోఁ గలవామను శబ్దమునో నిట్లనెను. "ఆరణ్య నన్యకపై వెట్టకుము కానిచో నీకుం దుఃఖము కలుగజచ్చును." ౪

నేను బ్రసన్నులలోఁ గెంతు రొట్టెల నేరుకొని యున్నాను. ఈ మామూ ప్రవృత్తయండి విరక్తి నొందిరి. హృదయాత్మకతో నాఁడ్రవ్వెను దానియంటే కలిఃని చూచి నాను. ౫

స్వర్గ నాక నుఖ దుఃఖాదులకు గూర్చి ఖయ్యాం తన అభిప్రాయములను మనోహరముగ నిర్వచన సమాధానీ యముఁ ప్రకటించినాఁడు. మధువును గూర్చియు - భగవంతుఁ గూర్చియు నతని అభిప్రాయములు విశేష రూపముగ నవలోకనీయములు.

—♦ ఈశ్వరుడు ♦—

అదృశ్య వస్తువును తెలిసికొనువాఁడును. ఈశ్వర రహస్యము గ్రహించినవాఁడు నెవఁడునుఁ లేడు. త్రోలి మనుష్యుఁడును తనకుఁ దోచినట్లేదో చెప్పి వాఁడు. కాని మర్మ మెవరికిని తెలియనేలేదు. అయినను ఈ పద్ధతి మాత్రము సంతృప్తికాదు. ౧

నా మార్గమున ననేక స్థలములలో నలవరచి యుంచి "దీనిలో, క్షణావదినతోడే నిన్నుఁ నుట్టుకొనెదను" అను

చున్నావు నీ యా దేశమున లేని పరిమాణు వొక్కటియు లేదు. అంతయు నీ యా దేశముననే యగుచున్న నన్ను పాపియగుట వింత కాదా? ౨

నేను పాపిని దానుడను సరే; నీ జయాలత యొక్కడ? నా మృదయ మంధకారమయ్యెను! నీ గుండ్రుల ప్రకాశమెక్కడ? నా భక్తి పూర్ణవలతు నాకు స్వర్గ మొసంగినచో నది వర్తకమే యగునుగదా; మఱి నీ కృపాశుత యేది? ౩

— మధువు —

నేను మధువు నానునప్పుడు నా విరోధులు చెందు వైపులనుండి “అది ధర్మకార్యవిరోధిగాన త్రొగవలదు” అని చెప్పుదురు. ధర్మవిరోధి అని తెలిసినది కాన యింక తప్పుక త్రొగదను. కత్తిరక్తపానము సర్వదాయుచితమే గదా ౧

గిన్నెందు మధుద్రవము మృదయ శతమునకు - ధర్మ శతమునకు దుల్యమైనది. ఒక గ్రుక్కెడు ద్రవమాల్యము చీనా దేశముతో సమానము మధు ద్రవకటురసము వందల కొలది మధుపూజములతో నీడగును. కానఁ దీనితోఁ దుల్యమగునది మఱియొకటిలేదు ౨

మధువు నానును. పాద్యమీ పూర్ణిమలూకదాని పిమ్మట నొకటి వచ్చునట్లు నీకును నాకును పిమ్మట నెన్నియో నెలలు గడచును ౩

జీవిత నీకాపురమున తాఁజదువుకొన్న పాతకాల యాదే యధ్యాపకుడయ్యెను; ఒకమాటు పాతకాల బాగుచేయుటకై గాడిదలపై నిటికలు వేసికొని తోలు కొని వచ్చుచుండిరట; ఒక దినము నుమరు కొండలు విద్యార్థులతో పాతకాలలోఁ దిరుగుచు నెంత ప్రయత్నించినను బోవలకురాని యొక గాడిదను చూచి నవ్వుచు దానియొద్దకేగి

“మనుష్య జన్మానంతరము పశు జన్మ మెత్తిపీన పీతి నొందితివి. మనుష్యుడవుగా నున్నప్పుటికి నీగోళ్లు ఇప్పుడు గిట్టలయినవి. గడ్డము తోకయయినది.” అను సర్థమిచ్చు రుబాయీ చదివెనట. వెంటనే యా గాడిదలోవలికేగి

నట, విద్యార్థులకుగఁగా నుమరు “దీనిలోనున్న జీవుడు మొదట నిచట యుపాధ్యాయ వృత్తిలోనుండెను, అందు వలన నిది లోనికి వచ్చుటలేదు. తన సహచరుడొకఁడు గుర్తుపట్టి నాడని తెలిసికొని యిప్పుడు లోనికి వచ్చినది, అని చెప్పెనట.

పునుదునకు పునర్జన్మమునందు నమ్మకమున్నటుల కనఁబడును. ఇందువలననే పెళ్లరు మహమ్మదీయు లతనికి విరోధులయినారు.

పునురు జ్ఞాపక శక్తి అని తీక్షణమయినది. ఒకమారు ఆసఫ్ నాకా నగరములో నొక గ్రంథము నేడు మారులు చదివెనట. ఈ వాత కొంతకాలమునకు నీకాపురమునకేగి నప్పుడు ఆగ్రంథము నామూలాగ్రియుగ వ్రాకివైచెనట. కూచుండు తన స్థానమున నాదుకుండై మెలకుచు. “ఇది ఆస్థానమును వీడనా అధిక సమృద్ధిగఁగల నెంతవెంటికిట్లు ముందునకు కొలుగాదిగదా! ఖయ్యమ్ రుబాయీ లోకీతి నేపాందినవి. ఆది బాల్యాలకు యూరపు లోనున్న సమానము పాఠశాలములో గానీ, అసియాలో మఱియేదేశమునఁగానీ లేదు.

యూరపులో నారుబాయీ లనువదింకఁబడని భావ గాని యనేక ముద్రణములొందని గ్రంథముగావి లేదు. ఆంగ్లాభాషలో నారుబాయీలు కొన్ని వదులసారులు ముద్రింపఁబడినవి సామాన్యముగా బ్రతిపత్తియును నీదోయొక విశేషముతో బ్రకటింపఁబడుచునే యుండును. Fitz Gerald అనువాద మధికాదరణ పాత్రము. ఈయనువాదమువలన నారుబాయీల కీతిక పెంపొందినది

చిత్రపటములవలనపుస్తక సౌందర్య మభివృద్ధియగును. విషయానుసారముగ చిత్రములు చేర్చుట తక్కినదేశమున సాంప్రదాయమైనది. ఖయ్యమ్ రుబాయీలు యిట్లు చిత్రీయై క్రమముగ బ్రచురింపబడఁచిరి. ఫిట్ జెరల్డు అను వాద మిందుల కుపయోక్తమని భావించబడినది. ఈచిత్ర సంస్కరణముతో నుమరుచర్చ యధికమయ్యెను. ఇట్లు పృథి ముద్రణము క్రమముగా నున్నతినొందిన యియను వాద సాహిత్యమున నుమరు కవిత్వ వైభవము వ్యాపి నొందినది.

మ ధ్వా స వ ము .

ఉమర్ ఆలీషాకవిగాను.

ఉ॥ ఓ సఖ యీ శకుంతల కు
హూకల నిస్వనపూరపూరితం ।
బై సను సుప్రభాతమిది
యానవ మమ్మెడు వీధి యిందు మ ।
ధ్వాసవమున్న దిహ్నాడు వృ
తాదుల యూసులు కట్టిపెట్టు మిం ।
కే సమయంబునన్ మధువు
నే గొని మానుమి స్వర్గభాంధలన్ ।

ఉ॥ ఆనవపానమ త్ర మతి
నై విహరించెడు నన్ను నీశ్వరో ।
పానన శౌచశీలముల
బాయనిదే దరిఁజేరఁబోకు మా ।
వాసము స్వైరచారుల
నివాసము నీవు గృహిఁచలేవుదు
ర్యాసములకా భిభీషిక ల
టుచును నెంచకుమా ప్రబోధముకా ।

చం॥ మధువును ద్రావి మానినుల
మధ్య పహారమునేయు వార లా ।
వీధి పీఠు లాహితాగ్నులగు
విజ్ఞులకంటె వదాన వేల రె ।
ట్రాధికులు నీసురకాగాను మ
హాశ్వులె యాసురలోకమేగకే ।
వృక్షబుడ వో సురాలయము
నారయ నోపునె నొక్కడేనియుకా ॥

మం॥ బెలరా నన్ను నామె పైటచెరుగుకొ
జేబట్టి మధ్వాసవం ।

బుల సేవించుచు శౌచశీలతపముకా
బోకార్చి కృష్ణాజినా ।
వళులకా గుక్కెడు నానవంబునకునై
బాబాదులో నమ్మి యే ।
శిల్పపెనో యశమన్న భాండమును వి
చ్చిన్నంబు గావింపుమా ।

శం॥ అదిగో ప్రభాతకాల మడు
గడ్డునకుకా సురద్రావిణించు పో ।
ప్రద మీఁక రండు కీర్తియను
ముంతను రాతినిపెట్టి కొట్టి నం ।
పక్షలను పెద్దకోర్కెలద
బాసియు జానువిలంబకేక సాం ।
పాదపు మృతంగగాయని
నముత్సవ రాగరసాభిదేలగకా ।

ఉ॥ ప్రాత సురానవంబు వవ
నైభవరాజ్యముకంటె శ్రేష్ఠ మీ ।
భూతల తిక్తకామ విష
భోగము లావల నెట్టివేయు మా ।
శాతమధు ప్రపూర్ణకల
శంబు ఫరీదును లక్ష్మీకంటె యా ।
ముంత ప్రపూతకై ఖుసురు
మూర్ఖ కిరీటముకంటె మించదే ।

శా॥ నేనిందుంటిని నా మనోహరియు నిం
దే యున్న దీనుప్రకా ।
తానంద ప్రతిపాదకంబయిన మ
ద్యంబిందు రాజిల్లు కాం ।
తా నన్నేటికి వీని మానుమను ద
త్యంతంబు ప్రావద్దగా ।
ధా నైత్యంబు లవేల చెప్పెదవు మ
ద్యంబిమ్ము హృదయంతినికా ।

ఉ॥ దీపము ముడుచున్నది పో
దీప్త సుధాంశుడు వెల్లుచున్న వా ।
డోపినమధ్య భండముట
నున్నది యాసవపానమత్తయై ।
యావడకింట పోయిసి పో
యంబున రమ్మనుచున్న దీమన ।
స్తావముపోవ పోదును ప
దంపడివద్దని చెప్పకో నభా ।

ఉ॥ ఓ చెలులార మీరు ప్రియ
మొప్పగ నేయెడనైన నొండొరుల్ ।
జూచుకొనంగ నోచుకొను
చో యపుడే చెలియైన సీఘవెం ।
తే తపశాలిపోసి యిడె
నేనియు నామధువేళ నన్ను మీ ।
తో చెలువొప్పలేడు నయి
దోడని జ్ఞాపకమింత నేయుడి ।

ఉ॥ భానుఁ దువన్నవాగురులఁ
బర్వెను హర్ష్య మనోజ్ఞవం క్తిపై ।
పూని యువస్సుకై ఖుసురు
బోసెను మద్యముపాత్రలకా సురా ।
పానముగొమ్ము మేల్కొలుపు
పాడెడువా రపుడే జగంబునకా ।
గానము చేసి చేసి పర
గకా బ్రకటించిరి నీ రహస్యమున్ ।

* ఉ॥ ఆమధువే మతంబు హృద
యంబునుమీ ప్రియురాల నాకు నీ ।
వా మధువిమ్ము నా కతి ప్రి
యంబగు ప్రాణవదంబునుమ్మిడే ।
యీ మనుజులిద్రావి ప్రియ
మెట్టిదో నేర్తురు; నే ప్రియంబునే ।
యీ మధుపాత్రకా దాకొడెద ని
దేనుమి భేదము మాకు వారికికా ।

* దీనినిబట్టి యీతని మధువు ప్రేమరసముకా నొప్పును పై పద్యములన్నియు అసలు పుమర్ శయామ
రూపాయాత్ లకు పరియైన తెలుగున, ఇట్టివి చాదాపు 12 తందల పద్యములు గలవు నే నివియన్నియు 12—5—25
సం॥ నాటికే తెలుగున భాషాంతరీకరించితిని, కాని అచ్చు కేయ సాగింపన్నది.

చీ దా న ం ద ం

నరసింహదాసు రామగోపాలరావుగారు.

అది అనూహ్యము ఒకప్రళయమ్ము నీను
వ్యోమగాంభీర్య మోయిన మూలివిరుతు
అది అనూహ్యము దురవగాహనపు భావ
విలతు నంద్రాలు కడుపులో వెల్లిపరియు.

అన్ని యావేదనలవడి నదిమిపట్టి
పొరలునంతోప మొక చిచ్చు బుడ్డివోలే
అమవసుల నెల్ల కడుపులో నణిచిపట్టి
పూర్ణములు పండు ఆకాశ భూమివోలే.

(బహులోకంలో భాషాకాంగ్రేస్

కొల్లూరు ధర్మరావుగారు బి. ఎ. ఆం. సా. ప.

ఈమధ్య బ్రహ్మలోకంలో జరిగిన భాషా విషయమై జరిగిన కాంగ్రేసుగురించి Spiritual Reuter సంపించిన భోగట్టా ప్రకటిస్తున్నాను.

అక్కడ literary administration లో చిన్న tie వచ్చింది. చాలాకాలంనుంచి బ్రహ్మగారి భార్య అయిన సరస్వతీ అన్ని branches మీదా అధికారం వహించడం కొందరికి గిట్టక, అక్కడ స్వరాజ్యవాదం వకటి లేవనెత్తారు. దానికి ముఖ్య కారకులు Andhra Branch లో దరిమిలాను చేరిన వాకరు.

సాధారణంగా idea అనే పదార్థం ఒక బుట్ట లోనే పుట్టినప్పటికీ, అదే ఒక పెద్ద movement కి కారణం అవుతుంది. అమెరికా దేశానికి స్వాతంత్ర్యం లేవడానికి ఆధారభూతమైన idea మొదట ఒక కాఫీక్లబ్బులో నాలుగు గోడలమధ్యా పుట్టింది. రష్యాదేశాన్ని సంఘ కల్లోలంలోకి దింపిన Bolshevism కూడా ఒక మనిషి పుట్టెలో పుట్టిన బుద్ధే. అందుకే భావనకున్న శక్తి అనుమానం అంటారు. ఈ revolt కూడా అలాగే originate అయింది.

సరస్వతీదేవి వుండే రాచవగరుకి ఆంధ్రాపేట చాలా దగ్గరగా వుంది. ఆపేటలో ఏరేకలింగం గారి ఏధి చివరయింట్లో దరిమిలాను వాకాయన ప్రవేశించారు. ఒకనాడు రాత్రి భోజనమయిన తర్వాత ఆయన easy chair లో కూచుని చుట్టముట్టించి news paper చదువుతూ, చిన్న కున్న కొచ్చిందికాబోలు, పేవరు గుండెలమీద బారవిడిచేరు. ఆ paper నారదులవారు edit చేస్తూన్న

“సారస్వతీ ప్రపంచం” అనే వార పత్రిక. భూలోక వార్తలన్నీ స్వయంగా తెలుసుకుంటూన్నా, journalistic grandeur కోసం, నారదులవారు రచనను ‘from our own correspondent’ అని ప్రకటిస్తారు. చదువుతూన్న పేవరు వదిలి ఆలోచనలో పడేసరికి ఆయనకి brain లో ఒక colossal idea flash అయింది.

“మనం భూలోకంలో భాషా స్వరాజ్యం కోసం కలకరించేవాంకాని యీ head quarters లో దానిని తరించి కొంచెం అల్లరిపెడితే లాభిస్తుండేమో” అనిపించింది. ఆయనా, ఆయన హృదయం, సరేఅంటే సరే అనుకున్నారు. ఏం చల్లనిపోష డిప్రూహ కలిగిందోకాని మరి ఆ రాత్రి ఆయన నిద్రపోలేదు. మర్నాడు సరస్వతీదేవి యెదుట బెట్టడానికి పెద్ద Deputation ఒకటి వెంటనే draft చేసేరు, యారీతిగా;—

“శ్రీ సరస్వతీదేవిగారి దివ్యసముఖానికి;—

తెలుగుపేట వాసస్తులైన యీదిగువ సంతకాల్పేసినవారు రాసుకున్న అర్థ విన్నపములు యేమనగా;—

“భాష అంటే భాషింపబడేది, అనగా మాటాడుకునేది “is equal to word” అని తమ సర్కారు యింకా Law Branch హెడ్డుగా రయిన అనుకుడుగారే అనేకసార్లు సెలవిచ్చేరు. అలాంటి భాషకి యేనాడో మా పూర్వులు విమ్మల్ని అధిదేవతగా యేర్పాటుచేసుకున్నారు. దానికి ఒక సరియైన election లేకపోడాన్ని, మిసాలనకి Spartan rigidity వాళ్ళేసింది. మా

పూర్వంలో మీడిగర్లకి ప్రవేశం కలుగజేసుకున్న వాళ్ళు చాలా కొంచెంమంది వుండేవారు. వారు మీడిగర్ల యచ్చకం చెప్పి, మున్ముందు యెవరూ తమంత వారు కాకుండా వుండేటట్టు అడుగుడుక్కి వ్యాకరణం అంటూ 144 శ్లోకను issue చేయించేను. యీ వాక్యములంగా భాషాకాంగ్రెస్ మీ colonies ప్రజలకి మహా యిబ్బంది కలుగు తూంది. ఇదను ఖ్యంగా ఆంధ్రదేశంలో జాన్తీగా వుంది. కాబట్టి మాహానవి యేమిటంటే, తమ పాలనలో వున్న అన్ని జాతులవారీ represent చేస్తూ ఓ Congress యేర్పాటుచేసి, బ్రిచ్చాగానిని బతినూలి ఒక గ్రామ్య శారదాదేవిని సృష్టించ జేసి మీయిద్దరిలోవొకరి election మూల గా యెన్నుకొని, ఆ యెన్నుకోబడ్డవాగు ఆ congress సలహా పొందుతూ పరిపాలనచేసే యేర్పాటు చేస్తున్నాడు ఇది American Republic మోస్త గుగా వుంటుంది. విప్లవక్షి కమైన వ్యవహారం కాబట్టి తమ వొప్పుకు టూరంటి మాః ఖ్యకం

దిల్లీ చాలి

అంగ్రెసి ప్రభువ సంతకం పెట్టే మొదట. ఎన్నడు తెల్లనారుతుండా అని మాస్తాకూరున్నారు

ఆరోగంట కాకుండా కాఫీ పుచ్చుకుని, Reputation కాయితం పట్టుకుని తెలుగుపేట పాతవిధికెళ్ళేదాయన. వీధి మొగనే గొన్ని పాడి ఖ్యన్నాయి. వాటినివానస్థులు కాలవాహినిలో అంతరించిపోయి యేకంటికీ కనపడకుండా ఖగోళంలో చుక్కలయిపోయి మెరుస్తున్నారని వాడుక. ఆశూన్య గృహాలన్నీ దాటివెళ్ళి ఆయన ఓ గుమ్మం యేక్కేడు. చేతులొడుట్ట “చాటుగా పట్టుకొని, నన్నయభట్టుగారు న్నారా” అని తలుపుని వ్రేళ్ళించేడు. తలుపుర

జేసుకొని ఓ తొలకరి మెలుపులాంటి కన్నెపిల్ల ఈయనయెదుట మెరిసి, “న్నానానికేవళ్ళే; గడియో షిణమో వస్తాను” అని చెప్పి యింట్లోకి మాయమైంది. సరే అని వీధిగురువూడ ఈయన నీతికిలపడ్డాడు

ఇంతలో, Gold frame మధ్యనున్న మహా శ్వరుడు పట లాగు అఖండమైనతేజస్సుతో, పంచాక్షరి జపించుకుంటూ నన్నయభట్టు వచ్చేడు కోనేట్నీంచి.

“నన్నయభట్టుగారు! సమస్కారం”

(అందుకుని) “ఎవరు నామనా! మీరిక్కడ కొత్తవారా?”

“చిత్తం నాపేరు తెలుగు పంతులండి. కొద్దికాలం కిందటే మీపేట వానస్థుణ్ణి యేసు. చిన్న కార్యావసరంవూడ వచ్చేను దయచేసి మీ కాగితం చిత్తగించండి”

(కొనముట్టాడూది) “సరే. విప్లవక్షి కంటింటున్నాను కాబట్టి యెవరు సంతకం పెట్టికా బాధలేకునేను. సంతకం పెడతాను. కాని ఇందులోని మీఅభిప్రాయాలతో మాత్రం నేను ఏకీభవించలేను సుమండి!”

“నాకంతే చాట్నీ కానీయండి.”

నన్నయభట్టు సంతకం పుచ్చుకుని ఆయన గుమ్మం దిగేరు తిక్కనగారి తలుపు తట్టేరు కాని జవాబు రాలేదు.

“సరే, ఈయన సోమయాజికదా! రంధ యింటినుంచి వచ్చేసరికి పొద్దెక్కు తుంది కాబోలా” నని ఈయన అనుకుంటూండగానే సోమయాజులుగారు వీధంట దయచేస్తున్నారు. కళావ్రేవంచాన్ని పుజ్జుతలూగించే పదిహేను పర్వాల రసికతా, ఆయన నేత్రాంచలాల్లో తాండవిస్తూంది. తెలుగు పంతులుగారి కాయన

చెంతకెళ్ళడానికి బెదురయింది. ఆయన పెదవుల కాంటూల రక్తిమ చూచేసరికి “మదమాతంగ” అన్న పద్యం జ్ఞాపకం వచ్చింది. ఎలాగో జంతుతూ Approach ఏ, నన్నయ భట్టు గారి సం గతి యాపత్తూ చెప్పి, ఆయన సంతకంకూడా పుచ్చుకున్నారు తర్వాత శంభుదాసుగారు వారి అడుగుల్లోనే నడిచేరు.

అత్రోవని తెలుగు పంతులుగారు కవిసార్వభౌముడు వీధిగుండా పడి, చేమకూరవారి సందులోంచి, అయ్యలూజువారి యిల్లూ అటో చూసుకొని, చిన్నయ్యసూరి యింటి దగ్గర కొచ్చేరు. అప్పటికి సంతకాలు చాలాచేరినా అభిప్రాయంలో ఏకీభవించేసారెవరూ దొరికలేదు. చిన్నయ్యసూరిగారికి యీ Deputation కాగితం చూసేసరికి అంతా చదూకుని “అప్పకవి సంతకం లేదేమండీ?” అన్నారు.

తె; పం;- “ఆయన యేదో గణప్రస్తారక్రిమంలో వేళ్ళు తెక్కిట్టుకుంటూ, నన్నీగొడవలో దింపకండి, నాతోవ నాది అన్నారు.

చి; సూ;- (ననుగుతూ) “అయ్యా, నన్ను కూడా యీవిషయంలో త్రిమించాలి”

తె; పం;- “మీదయ” అంటూ నాలుగడుగులు వెళ్ళి తిరిగొచ్చి కొక్కొండవారి బసయేది? ” అన్నారు.

చి; సూ;- “ఈతర్వాత గుమ్మమే”

తెలుగు పంతులుగారు వెళ్ళేసరికి వెంకట్రత్నం పంతులుగారు బైలునే కూర్చుని వున్నారు. చిచ్చుగాళ్ళి కూడా గాంధిక శారదచేత వెళ్ళి గొట్టించినట్టు కొక్కొండవారి గురించి ప్రవీరితి వుంది. మన తెలుగు పంతులుగారు వెళ్ళేసరికి, వారు బంగారం, వెండి కాక యితరలోహపు పదార్థాలేవో ఆలోచిస్తున్నారు కాబట్టి,

ఈయనా, చేతులో కాగితం చూసి, (చందా బాపతేదో అనుకునివుంటారు) “అర్యా, త్రిమిం పుడు. అపేక్షిత సహాయ మాచరింప సవం సిద్ధుడ” ననిపెలిచిచ్చేరు. వచ్చివని explain చెయ్యడానికేనా తెలుగు పంతులు గారికి మరి నోరు లేచిందికాదు. చప్పన మెట్టు దిగిపోయి యేదో జ్ఞాపకం వచ్చిందికాబోలు. వెనక్కి వచ్చి, “పోతరాజుగా గీపేటలోలేరు. వారిబస యెక్కడో తమరెరుగుదురా?” అని అడిగేరు. కొ; వెం;- “ఎందులకు?”

అవకాశం చిక్కిందికదా అని Congress భాగట్టా అంతాచెప్పి,

తె; పం;- “అంచేత తమవంటి నారందరిచేతనూ సంతకాలు చేయిస్తున్నాను పోతరాజుగారి దర్శనం చెయ్యడంకూడా దీనినిమిత్తమే”

కొ; వెం;- “చాలులెందు పరమభాగవతోత్తముని చేవాళులగొని బండ వ్రాతలకు బారిశుద్ధ్యము ఘటించడలచిరా! ఏమి విపరీతము!”

తె; పం;- (సాహసించి) “ఏమీ? , రాకగా మానవు” అని వ్యతిరేకక్వార్థం ద్రుతాంతం చేసి, ఆయన వ్యాకరణం తిరస్కరించేరు కారా! వారు ఒకమో నానాదం ఆదరిస్తారేమో?”

కొ; వెం;- “బాగు బాగు. ఇళ్ళురసపూరమున నలుగు నెట్లైన నన్నిదిరి. —వారు సనవ్వతీ పాద వీతి చెంగ నిరతము నుందురు, చేత నైన బొండు.”

తెలుగు పంతులుగారికేమీ తోచ లేదు. “సరే, Congress platform మీదికే మీని రచ్చి చొచ్చు” ననుకున్నారు.

Deputation మార్గా డెలూగ్డే తేనేం regular channel లోనే వెళ్ళింది. పాకిస్తాని ద్వారా హుజూరుకు చేరింది. వారు తర్జున భర్జన చేసి చేసి కొనకీ అంగీకరించేరు. తెలుగు పంతులుగారు Congress ప్రయత్నాల్లో పడ్డారు. ముఖ్యంగా సిలపని యితర పేటల వారందరికీ శుభలేఖలు వెళ్ళేయి.

మర్నాడు విజయవాడకు. ఆ ముఖ్య పూజ కోజ్. ఆవేళే Congress. తెల్లనారేసాకి రావడం గురించి సమాధ్యారంలో, చి మునుక వేస్తే గాల తుండా ప్రజలలోపలికి పోతున్నాను. సరస్వతీ పూజ ఆరోజు జరిగింది. Congress జరగడానికి ఏలులేదన్నారు.

లేత మాతృకు సమాసక్రమాలతో గిలిగింత పెట్టేసరికి శ్వేత పద్మం చిరువ్వు నవ్విందేమో అన్నట్టు, వెన్నెలలాగు సరస్వతీదేవి అందు మీద మెరిసింది. పాదాలదగ్గర "క్షోణితలంబు నెన్నుదురు సోకంగ" పోతరాజు అవసర తిరస్సుతో ఒక ప్రక్కవున్నాడు. లీలాశుకుణ్ణి ఒక నీలవర్ణపు మోహనమూర్తిగా చేయూత యిచ్చి తీసుకువచ్చి రోడ్లో ప్రక్క నిలబెట్టాడు. పద్మాసనమీదనే కుడి ప్రక్క కాళిదాసును రెండవ ప్రక్క పేష్కీయరున్నూ కూర్చున్నారు. నన్నయభట్టును తిక్కన సోమయాజిని నడుములికి పట్టుకోవటాలు బిగించి, పూజా విధానం నడిపించడానికి ఎదురుగానే కూర్చున్నారు. వారికి నాలుగడుగులు వెనక త్యాగరాజును, హరిజనులను చిత్రార్థ శ్రుతిచేసుకుని మంగళాచరణం మొదలెట్టారు. మిట్టను వారి చెంతనే కూర్చుని లయ కాపాడుతున్నాడు. ఎడతెరిపి లేని మిగతా జనమంతా "సరస్వతీ చరణ

చామరా"లు యిచ్చానిలాసంగా వీచుతున్నారు. జనసమర్థం లేకుండా వెల్లురుగావున్న ఒక మూల నుంచి రవివర్మ సరస్వతీ నిజ విగ్రహంబట్టి తన రాసిన బొమ్మ సరిజూచుకుంటున్నాడు.

◆ ◆ ◆ ◆

పూజావిధానమంతా పూర్తయేసరికి, కవి లెకట్టలన్నీ పట్టించుకుని Librarian విఘ్నేశ్వరుడు వచ్చాడు. భారత సంపుటం అంతా గుడనాధుడేర్చి దేవీ పాదాలెంత పెట్టాడు. Milton తామ్రపుకుంటూ దారి చేసుకుని Paradise Lost ఆచెంత పెట్టాడు. ఎవళ్ళో Johnson అట "వల్లూ"దని వెనుక నుంచి చాటుగా తేకవేసేడు; కాని యెవరూ వినిపించుకోలేదు. Arnold మార్చి, ఆ పక్క నుంచి "keep quiet" అన్నాడు. ఇంతట్లో కస్తూరి తిలకం పెట్టుకుని శృంగార పురుషుడు ముందు కొచ్చి నైషధం ఎదటపెట్టాడు. సరస్వతీదేవి యీ వచ్చిన వారి కందరికీ ఒహాహాక్కులువ్వం యిస్తే, అది కళ్ళకద్దుకుని ఒహాహాక్కులే వెనక్కి డుతున్నారు. శ్రీనాథుడు వెనక్కిపోతూవుంటే విఘ్నేశ్వరుడు గబగబ ముందుకొచ్చి, "మన Library అడుగుని వదిపోయి యేమూలవుందో తయన పుస్తకం ఒకటి దొరికింది" అంటూ కాలినాహన వస్త్రతతి యెదట బెట్టాడు. సరస్వతీ దేవి అదిపుచ్చుకొని చెంత పెట్టుకుంది. తర్వాత కృష్ణదేవరాయలు పెద్దన్నతో జటపటాలు వేసుకొని ముందుకొచ్చి మనుచరిత్ర దాఖలు చేసేడు. ఆ వెనుక వచ్చి వడ్డాయి పంచముఖ రుద్రాక్షుల్లాగు ప్రభుధాలు. కడవర్ని తిరవతి శాస్త్రీగారు వచ్చి వారి పుణ్య భావగ్రంథాలున్న దాఖలు చేసేరు.

సరస్వతీదేవి అవి పరిశ్రమచూపుటందే సరికి, Reception Committee President నార దులవారి వీణానాదం వినిపించింది సెంటనే జన ప్రకాశామంతా Congress మైదానం వేపు మళ్ళింది. సరస్వతీదేవికూడా బయలుదేరి కాంగ్రెస్సెంటానికి వచ్చింది.

ఓహూసూహా! అక్కడ తెలుగు పంతులుగారి హడావిడి యేంచెప్పను? ప్రామ్యుల్ని నమస్కారాలతోటి, పాశ్చాత్యుల్ని Shake hands తోటి receive చేసుకుంటున్నారు. వినదల్చుకున్న వారందరికీ తమ Cause యావత్తూ explain చేస్తున్నారు. బ్రహ్మగారు బలవంతు మీద అనుగ్రహించిన ప్రామ్యుల పుల్పిట్ దగ్గరే కూచుండి. పాశ్చాత్యుల కిచకిచలూ ప్రామ్యుల ఫేర ఫేలూ యేకవై ఒహరికవైన dissonant harmony create చేసేయి. గుడారం అంతా అతి కోలాహలంగా వుండి. సరస్వతీదేవికూడా వచ్చి ప్రామ్యుల శారద కెమరుగా pulpit అవతల వక్క కూచుంది.

సభ్యులందరి ఆమోదంమీదా దేవగురువైన బృహస్పతి Presidential chair ఆక్రమించేడు. నారదులవారు Reception committee తరపున అందరికీ స్వాగతంకొప్పి, programme కాయితం president గారిమొదట బెట్టి, pulpit మీదే వోవక్కని కూచున్నారు.

President గారు లేచి నిలబడి, యథావిధిగా సభాపతిత్వానికి తమ అన్నత తెలియజేసుకుంటూ (నాగులోమూలం) తమ గీతం అర్పణం తమకు ప్రండరనే సమ్యక్మే ప్రతిపాదికీ. దీనిని అయినా ఆలోచించి ఇచ్చి నందుకు తమకర్తవ్యం తెలుపుతూ, నతిమీద

బరువెలాగో తమ అందరి సహాయాన్ని దింపు కుంటా" నని దానభావం నూచిస్తూ, ఓ అరగంట ప్రాణాలు విసిగించి, అటూ ఇటూ శరీరాన్ని నాలుగు మాట్లు ఒదిగించి, కార్యక్రమం ప్రకారం తెలుగు పంతులుగారిని subject open చెయ్యమని invite చేసి, సులోచన లజ్జాధు సర్దుకుని, చతికిలబడ్డారు.

ఈ లోపుని తెలుగుపంతులుగారు Deputation, కాగితాలు (కలహభోజుడుగారి స్వకీయ ముద్రాక్షరశాలలో ముద్రితములు) తెగవంచి పెట్టారు. Call for చెయ్యగానే వుత్సాహం నూచిస్తూ pulpit మీదికి ఓ దుముకు దుమికి సభంతాకలయజూసి, యిట్లా మొదలెట్టారు Mr, President, ladies and Brethren, (Andhra quarter లో కలకలం) అయ్యా ఇంగ్లీషులో మొదలెట్టేనసకాబోలు మా Andhras లో hissing వుట్టింది. మొదట్నుంచిన్న ఇంగ్లీషులోనే వోనమాలు దిద్ది. నాన్నీ కాబట్టి, ఆపూర్వ వానన వధల్లేడు. కాక, ఇక్కడికి వచ్చేసిన విభవ దేశభేదాలన్నీ Provincial and dialectical differences ప్రాయశః అయిపోతాయి; ఏభాషైనా ఇక్కడ ఆర్థం కాదన్న భాధ లేదు. కాబట్టి అట్టివి పాటిచవద్దని నా వాగ్దానం.

ఈ సహసభ convene చెయ్యడంలో నాలభిప్రాయ మేమిటో, Deputation వదిలిన వారందరికీ తెలిసేవుంది. Grammar అనే చెల నుండి భాషని విడిపించడమే నా end and aim. ఈ limitation లో పడిపోయి భాష నిర్ణయవై పోయింది. అనేకమందికి ఉచ్చారణశక్తి, భావ పురుత్వం, ఉండలేని వోపమైపోయింది. ఈ అనాచారం, అంధుగ్నో ఎక్కువగా వుంది. ఇప్పుడీవ్వకు వార ఆ chairs విడగొట్టుకొని విచ్చుల

విడిగా కావ్యాలు రాస్తున్నారనీ, అవి తంటాలు పడి Text book Committee కి నచ్చజెపుతున్నారనీ, ఈమధ్య నారదులవారి పత్రికలో చూసేను. చాలా అనందమైంది. కాని వారికి success రావడానికి, అసలు throne దగ్గర మాన్సు కలుగజేయ్యాలి. అదే నాప్రయత్నం.

ఏభాషలోనైనా, నిజమైన కవి అన్నవాడు Grammar కి లోబడకుండా, మాటాడే dialect లోనే రాసేడుకాని, ఏదో dead language ని పట్టుకుని దేవులాల్పేడు. కావలెస్తే మీ హామర్ని పేక్షిస్తున్నా అడగండి. Burns దొరగారు కేవలం నామోస్తరుమతం. జయన కేవలం low class people మాటాడే భాషలో రాసేడు. మాతెలుగు భారతం రాసిన కవిత్రయం వారి times లో పాడుకలో వుండే భాషలోనే రాసేరని, దంకామీద దెబ్బకొట్టి ఋజువు చెయ్యగల మహానభావులు ఆంధ్రరాజ్యంలో వున్నారని తెలిసి నాకు మహానందం అయింది. Burns ను మింగేసే country ballads బైబిల్ రాయట. నట్టింటి కలుస్తే నడివిడిలో పక్కలు పోకటిస్తున్నాయట. నామతంలో ఆంధ్రభాషకిది Golden age కాని యింకా opposition చాలా జాస్తీగావుండట. పూర్వీకపు పద్ధతులు వదలకుండాకూర్చుని చాలామంది యీ Renaissance ని hate చేసి అణగదొక్కేయ్యాలని చూస్తున్నారు. ఈ ప్రవర్తనం తప్పించడమే నా ఆశయం.

కాబట్టి సంఘం యెలాగైతే తనని శాసించిన మోస్తరుని కాదన చెప్పి మారుమనువు వెళ్ళిపోతుందో, అలాగే, యీ literary bureaucracy ని overthrow చేసి Democratic lines మీద

హాక Republic యేర్పాటు చేయవలసిందని నా పార్థివ.

అని conclude చేసి తెలుగు పంతులుగారు దిగిపోతూ, ఆచార్యులు కొడవూరి pulpit పక్కనున్న గ్రామ్య భాషకి shakehand ఇచ్చి "I wish you every success" అని ఆశీర్వదించి ఆవిడ పక్కనే చరికిల బడ్డారు.

ఆ తర్వాత, త్రికాలవేషయైన Quarrel-Tiffin గారిని General Literary condition గురించి సెలవివ్వని President గారు కోరేరు.

నారదులవారి లెక్కరు.

హరినారాయణ, హరినారాయణ, — ఆదిని దేవభాషలోనే మనుష్యులుకూడా మాటాడుకునేవారు, రాసేవారు. అది కాలభర్తం కొద్ది కాలభర్తం పొందింది. దాని జన్మం అయిన Latin, Greek భాషలు పాశ్చాత్యులకి భాషాభిక్షపెట్టి ఆంధ్రీయమయి. రాసురాను ఒక్కొక్క ఖండంలోనే అనేక భాషలు పెచ్చుపెరిగేయి. పోస్తుంటే భూలోకంలో ప్రభుత్వంతోపాటు భాషలోకూడా యింగ్లీషువాడి బాప్టుగాయే ఎదురుతూ. ది. సంస్కృత జన్మంతయిన ప్రాచ్యభాషలకి కూడా యింగ్లీషు ధనరుతగిలి అది ముప్పజెండు తున్నాయి. అట్లా మార్పుచెందుతున్న వాట్లా ముఖ్యమైంది తెలుగు ఇంగ్లీషువారిని వారి భాషను వారి ఆచారాలనూ, బోధపర్చుకోడంలో ఆంధ్రులనేకవిధాల పొరపాటుపడుతున్నారు. ఆంగ్లేయులకి న్యడేకాభిమానం న్యభాషాభిమానం చాలాయెక్కువ. వారి నవల్లోను, పాటకాల్లోను, కథల్లోను, జాతీయత వెల్లివిరిసిపోతూ వుంటుంది. Shakspeare తాలూప చాస్త్రక నాటకాలు తీయించి చూడండి; ఇంట్లాడు అంటే భూలోకవైకుంఠం అన్నాడు. వాళ్ళ

Ivy వాళ్ళ oak వాళ్ళ snowdrifts మొదలైన వాళ్ళ వాళ్ళ వర్ణిస్తూవుంటారు కాని, హిందూదేశపు ప్రకృతి శృంగారం వూరినట్లు. ప్రకృతి దీనిని nationalise చేసుకునే పద్ధతిగా రూపొందించారు. ఇప్పుడు దీన్ని జాతీయముగా అభివృద్ధి చేయాలి అని కోరుతున్నాము. మన తండ్రి ముందున్నాడు చెల్లెల్లా address చేసుకుంటామని కోరుతున్నాము. అది ఆనందించదగిన సంగతి కాని, యింకా కథకులికీ నవలారచకులికీ మధ్య సామ్యము సూచకమైన బంగారాలు, క్రొత్తలు, వీధి కానిమేర తీ త్రాగుదులూ, అడుగడుక్కి కాగితపు సీమ చుట్టలు ముట్టించడాలు, యివే బుద్ధికి పొడగడుతున్నాయి కాని, ఒకరూ "నా" అనుకోదగిన జాతీయచార వ్యవహారాలు గ్రంథాల్లో వున్నట్లు జీవించే జీవించుకున్నాము. అయితే కాడికి వైఖరులు ఇంగ్లీషువాళ్ళలాగు పేరు చెప్పొట్టకు వెళ్ళుకోడం యింకాను అంధ్రులికీ కాగా వున్నట్లు కన్న వెట్టి. అందులోనే, బుద్ధి వున్నాయో గించేరేమా అంటున్నా. అలాదిగా వున్నా గృహనామం విడిచిపెట్టి, ఒక్కపేరు ముట్టుకే రాసుకోడం ఇప్పుడు అంధ్రులికంలో వున్నట్లు లంగా వున్న వ్యాధి. Shakespeare, Milton, Wordsworth, మొదలైన ఇంగ్లీషు కవులు తావుర్తిగా పేరు రాసుకోక, పై ఒక్కొక్కముక్కే రాసుకోడం అంధ్రులు చూసేరు; వాత బెట్టుకొన్నారు. కాని "Shakespeare" మొదలైనవి కుటుంబాల పేర్లే. "William" మొదలైనవి అవలు పేర్లు త్యజించేరు. అందరు ఇంగ్లీషు కవులూ అలాగే. "సుపుత్ర కులదీపకం - నాయనా నువ్వు కీర్తి గడిస్తే ఫలానా వంశంలో వుట్టినవాడవి చెప్పి నీ వంశప్రతిష్ఠ నిలబెట్టాలి. అలాచేస్తూన్న వారు వంగదేశీయు లాకరు.

William Shakespeare లో William ఏడిచి చెల్లెడు కదా అని, ముందు వాచ్మెంటిపేరు మంటగలిపి తమ పేరు మార్చి రాసుకుంటూన్నారు అంధ్రులు. వంశప్రతిష్ఠ నిర్మూలం చేసే యీ దురాచారం జాతీయ ప్రతిష్ఠని రక్షిస్తుందా?

ఇంకను అంధ్రభాష యెలాగుందంటే, — గ్రామ్యంలో నానారకాలూ బెలుడేతున్నాయి. గ్రామీందాటితే గ్రామ్యం మారుతుంది. గ్రామ్యానికి సిఘంటువన్నమాట యీ సృష్టిలో కుదరదు. ఆ గ్రామ్యం, భాషకే కాక కథకుల యితీ వృత్తానికికూడా ఆవేశిస్తుంది. నలుగుర్రో నిర్మోహమాటంగా చూపుకునేందుకు వీల్లేని అసభ్యులు చెల్లెలుదే తూంది. వాట్లో యేదో మహిమ వదేకం వున్నట్లు పత్రికలవాళ్ళు కూడా వకటిని చెప్పాన్నారు. ఈ అనాచారం కట్టు పోదే యింకాను ప్రస్తుతం వాట్లో వాట్లానా నభుల చేస్తున్నామా వూదికాని, మనం యిక్కడనుంచి పోవడం లేదు.

ఇవా, కవులమాట - దుగితం, కళా, అంటే యేమిటో యెరగనివాళ్ళ కన్నల పోతున్నారు. ఓహూ! అంధ్రులికంలో యెక్కడచూసి నా భావకవులు, ప్రణయ కవులు, మర్మ కవులు అంతరంగంలో లేనిభావం, అనుభవం లో లేని ప్రణయం, అర్థంలేని mysticism, ఇంటి కొక Shelley, Keates లు కుక్క మురికిపోయారు. Browning కంటే నాంకేళపాశం వెలిగించేవాళ్ళు లెక్కకి మీరిపోయేరు. ఈ నాంకేళం మాత్రం పిశాచ హస్తగతం అయి పోతుంది.

నావం, మన తెలుగు పంతులుగారు చూపి వదలిపెట్టిన మార్గం ఒకరూ నరిగా బాధ పర్చుకోలేదు "హావ్యర సాద్వివకంగా వుండే comedy

లో గ్రామీణుల గాయన మున్నా" అంటే ప్రతి వాళ్లూ serious subjects కి కూడా అదే వుప యోగిస్తున్నారు కోట్ల దోలనం కోట్ల కబుర్లు కనుక్కునే ఏచ్చే enterprising spirit అందుకే. ఇప్పుడు తెలుగు పంతులుగారు చెప్పిన comedy అనునా, గ్రామ్యంలో వుండడం తోటే, వాక దళనాటికి ఆజ్ఞాకే ఆవు స్తకం యొక్క glamour తగ్గిపోతుంది నీతి దప్పిన మనిషికి నియమంలేని భాష, యెలా గౌరవం కలుగుతుందో చెప్పండి? "తీరికూచుని, భాషని శాసించడానికి ఎన్నో ధోరణులు వడ"ని అతణ్ణి ఆశీ ర్వదిస్తూ వున్నారు. శాసించడం శాసించబడడం అనేవి సృష్ట్యాదిగా వస్తూన్నవి అవి లేకపోతే society యే నున్న. పందిని దబ్బన్నర పిల్లల్ని పెట్టమని శాసించిన సృష్టికర్త, అంటిచెట్టుకి గెలవెత్తుగానే ఆయువు మూడించడమేమి? ప్రకృతి కాంతి దీవికంటే అనియెక్కువ ఆమో దదాయకమైనా? ఆట్టిది ఎవరి సృష్టికర్త తంజానరాధి కం తెలవడా కి ఆ Divine spark ఇచ్చి మానవ ప్రాణమూనికేకూడా, శాసించడం శాసించబడడం, నైవర్తకం. బిక్ష మాటాడ నేర్చే రోజుల్లో ప్రతివస్తువుకీ, యేవుచ్చారణ సాద్యత్యం చేరనూకూడా సాధించడానికి వీలులేని కొత్త నాణకరణాలు చేస్తాడు అప్పుడు సరిగా వుచ్చరించలేని మాటలు నిద్ది చెబుతున్నాను కారా? "నాయనా ఆమాట అలాగు వుచ్చ రిస్తేనేకాని, ఆ అర్థం సీభావంలో వు దని యెద టివాళ్ళకి తెలియ; అంచేత సరిగా వలకాలి" అనేకదా విచారిస్తాయ్. పరస్పరభావ ప్రో కటనకి ప్రుట్టిందిభావ. ఏనాడో భాషలేనిరోజుల్లో, భావప్రోకటనకి ఆయుప్రకృతి వస్తువుల యాపాతే లిఖించేవారట. జనులు రాను రాను, అదిsimplify

చెయ్యడానికి ప్రతివస్తువుకీ ఒక విభమయిన ఉచ్చారణ పూర్వక ధ్వని యేర్పాటు చేసేరు. ఎవరూ? అందగు మన ముఖలూ తమలోతాము అన్యోన్యం ఆలోచించుకునే అది కేవలం Democratic. step తర్వాత దేశభేదాలని బట్టి కాలభేదాలని బట్టి, ఉచ్చారణలో కొంచెం మార్పు. వొస్తే, ఒక్కొక్క పరిసరంలో వున్న జనులు, మళ్ళీ ప్రతిభాషానికి సాధ్యం అయి పంతులుగారు తెలుపవే భాయవచ్చి ఇలాటి దిక్కు మున్నందు తటస్థించకుండా, భాష యెల్ల కాల. సుబోధంగావుండేట్లు ఆభాయవడ్డ రూ పాతే గ్రంథస్తం చేసి శాసించేస. తెలుగు పం తులుగారు చెప్పిన సరస్వతీ Bureaucracy ఇందులో యేమీ లేదు.

అందుచేత, నాయనా! గ్రామ్యం రాస్తే శాశ్వతత్వం వుండదు. అందరికీ సుబోధం కాదు. నేను తెలిసినా కొన్నాళ్ళకి తెలియ కాక, "వస్తుంది" అని గాయగలిగినవారు "వచ్చుచు న్నది" అనిగాసి పంతులూతాన్న, physical గా అలసట వస్తుందా, లేక mental గా పడుపు పడిపోతుందా? అయితే, మూఢాలోక వు correspondent, ఈ Congress భోగట్టా అంతా గ్రామ్యంలో ప్రకటిస్తాడని నాకు తెలుసును. ప్రజలంతా అలా రాస్తేగాని చదవరేమో అనే భయంచేత నేను అలాగే నాయమన్నాను. ఇం తకూ ఈ భోగట్టా వెంటనే ప్రజలకి తెలిడానికే గాని శాశ్వతంగా భాషకిది అవసరంలేదు. ఈవిషయం యావత్తూ బుట్టకెక్కి ప్రజలం తా గ్రామ్యం పద్ధతి విడిచిపెడతారనే ఆశయం గట్టెక్కితే చాలు, మా Correspondent కి (గుర్రుకున్న ముల్లుని ముల్లులోనే తీసినట్లు)

ఈ గ్రామ్యుల రాయడపు పాపకర్మ-విమోచనం అవుతుంది.

అయ్యా, ఇంకొక్క విషయం సూచించి ముగిస్తాను పూర్వం చేపల బుట్టల్ని పట్టు ప్రజాభయంగా తానో, తెలుగు కవిత్వం పుండేది కాని యిప్పటి జనులకి, అబుట్ట అల్లడానికీ కూడా బద్ధకం అయిపోతూంది. ఎక్కడి కక్కడికి ఆ రేకులే ఓకట్టగట్టి పారేస్తున్నారు. వాటినే ఖండకావ్యాలంటున్నారు. ఆ రేకులు వొక బుట్ట గీసిగా పాఠకులల్లుకునే దుకేనా అవకాశం లేకుండా వుంది. విరజిమ్మివున్న చెత్తనుడించి ఓమూల పోగు చేసి పట్టుంటున్నాయి భాషకు వాటి ఆన శక్తికతాపువయోగం యిప్పుడు వర్ణించడాని కవకాశం చాలదు

కాబట్టి యింతలో విరమిస్తూ, సావధానంగా మీరు పన్నును కానందిస్తున్నాను. హరినారాయణ అనామస్యి”

♦ ♦ ♦ ♦

త్యాగత President గారు వోమాట నడిపించి నిల్చుని యిట్లా సెలవిచ్చేరు:—

“సభ్యులారా, చెప్పవలసిన విషయవేదో నారదులవారే సమగ్రంగా సెలవిచ్చేరు. ఇంకా విచులంగా యేవత్తాన్నైనా చెప్పదల్చుకున్నవాడుంటే రావలిసిందని కోరుతున్నాను. (సభలో నిశ్శబ్దము) ఉభయ పార్టీల వాదనలు ఎలా గున్నా న్యాయంవట్ల ఎన్నిక వద్దతి ముందిదనే, హాఅభిప్రాయం. ఇప్పుడు Ballot box మన

కవనరం లేదు. గ్రామ్యులారద తరపున యిష్ట వైన వారంతా చేతులెత్తాలని కోరుతున్నాను.”

నిర్భయంగా తెలుగు పంతులుగారు గ్రామ్యులు జెండాలాగు ఎత్తేరుచెయ్యి. ఓమూలనుంచి ఎవరో చెయ్యెత్తి, ఏమి టనుమానించేరో మళ్ళీ చప్పున దించేనేరు. “వీరేశలింగం గారే” నని గుసగుసలు మాల్యం వినిపించేయి. Burns దొర గారిని చెయ్యెత్తిమని యెవరో ప్రోత్సహించేరు. కాని, ఆయన “No, no, I would have expressed the same ideas better, in chaste language. I regret, I cannot sympathise with my own works of the past,” అని అంగీకరించేరు కారు.

♦ ♦ ♦ ♦

అంతటిలో కాంగ్రెసు ముగిసినది. జయ ప్రదంగా సరస్వతీదేవి తన train లో నిష్క్రమించింది తెలుగు పంతులుగారు తప్ప మరెవరూ గ్రామ్య సరస్వతిచేత లేరు. “నామా టేవిటిహా”నంది అనిడ. “వర్వాలేదు. బ్రహ్మ దగ్గరికేవడ. చిన్న plan ఏదేనా వేద్దాం” అన్నారు తెలుగు పంతులుగారు.

ఇద్దరూ సృష్టికర్త దగ్గరకెళ్ళేరు. నాళ్ళ cause plead చేసుకున్నారు. బ్రహ్మ కరుణించి గ్రామ్య సరస్వతి నుదుటిటూద. యిట్లా రాసేకు ఏవని?

“కొంతకాలం ఆంధ్రలోకంలో మాల్యం నిన్ను ఆదరిస్తారు. అక్కడే నువ్వుండాలి అచిర కాలంలోనే నీకు సమసు పంపిస్తా, చక్క వద్దూ గాని” అని.

చక్ర సాలు మహారాజు భారత వీరులలో నొకఁడు. ఈతఁడు మొగలు గజ కుంభస్థలమును బేధించి మహారాష్ట్ర సామ్రాజ్యస్థాపనకేసి తన దేశమునకు స్వాతంత్ర్యత సంపాదించిన శివాజికి వలె బుందేలు ఖండమునకు స్వాతంత్ర్యత సంపాదించిన మేటిమగఁడు. శివాజి చక్ర సాలులు నమకాలీకులు భారతదేశము మొగలులబారి కోర్కలేక అల్లకల్లోలమై నాయకులకొర కెదురు చూచుచున్నతరి యుద్ధవించిన వీరులు. వీరిరు ప్పరి బాల్యదశయు నొక్కరీతిగనే కష్టదశలో గడచెను శివాజి యేర్పరచిన బాటనే పోయి బుందేలుఖండ రాజ్యమునుసాధించి చక్ర సాలుడు స్వతంత్రరాజై చిరతరకీర్తుడాయెను.

2 బుందేలు ఖండము.

బుందేలుఖండము మధ్య హిందూస్థానములో నొకదేశము. ఇది ప్రస్తుతపు ఆలహాబాదు నబు డివిజనుగాయేర్పడిన హమీదుపురము. జాలాను, జాన్పి, లలితపురము, బందా, అను బ్రిటిషు జిల్లాలు దీనికితరమున యమునానదియు, వశ్వి మమున గ్వాలియరు నున్నవి. యమునానది శాఖయగు సింధునది యీ ఖండమును గ్వాలి యరునుండి వేరుచేయుచున్నది. తూర్పు దక్షిణ యెల్లలు చరిత్రకారులు సరిగా నిరూపించలేదు. మూల్యాదేశమునరకు దక్షిణసరిహద్దని మొగలు రాష్ట్ర విభాగములవలన తెలియుచున్నది. ఇది ప్రస్తుతము 13 జమీనులుగ నున్నది. అందు ఆఝా, పన్నా, సంతారు, చర్కారీ, చక్ర

పురము, దాటియా, బెగవారు, అగాగ, ముఖ్య ములు. ఈదేశము మిట్ట పల్లములతో నిండి యున్నది బెందకల్, పన్నాబందారను మూడు పర్వత పంక్తులచే నీఖండము విభజి వ బడు చున్నది నదులు యమునా నదిలోనికి ప్రవ హించుచున్నవి. అందు సింధు, బెట్వా, కెన్, బైగాం, పైసిరి, టన్ను, పహుజ, ధాసన్, బెర్తా, ఉర్కల్, చంద్రీవారీమూత్రమే. వ్యవసాయము చెరువులు, సెలయేళ్ళ ఆధారమున చేయు చుందురు

ఈ దేశమునకు పరిపాలకులగు బుందేలుల వలన బుందేలు ఖండమని నామము కలిగినది. ఇప్పటికిని బుందేలులు తాము గహర్వాదు రాజ పుత్ర సంతతివారమనియు, వింధ్యాచలముననున్న వింధ్యావాసినీ దేగిభక్తుడగు పాంచాము సంతతి వారమనియు, సూర్య వంశజులమనియు చెప్పు కొందురు. వారియెడ యిప్పటికిని ఆశోర్యము, గౌరవములు కలవు. బుందేలులు బందా యను పెరిష్యనుసంతతి వారని మహమ్మదీయులు చెప్పుదురుకాని హిందీలో బుంద్ అను పదము నకు “ద్రవబిందువ” ని అర్థము కలదు. దీనికి సంబంధించి, వింధ్యావాసినీదేని కొసంగబడిన రక్తపు చుక్కలని యనేక గాథలు కలవు.

3 పూర్వీకులు.

క్రీ. శ. 1581 లో బుందేలులు ఆగ్నేయము నుండి బుందేలుఖండమును ప్రవేశించిరి. వీరిని గురించి చరిత్రకారులంత విస్తరించి వ్రాయలేదు. 1581 లో రుద్రప్రతాపుడనునాతఁడు ఆర్కాను నిర్మించెను. ఆసంవత్సరమే ఆతడు చనిపోయెను. ఆతని పుత్రుఁడు మొగలుబారి కోర్కలేక సం సారముతో మహమోనా యను గ్రామము తేరి

1 వ్యాసరచనకాధారములు ; 1 Aurangazeb
2 Sivaji Judinath Circar 3 Later Mughals
Irvine 4 మహమ్మదీయ మహానుగమ కోసేం|| అమ్మ
ఇంద్రప్రస్థ, Encyclopedia Britannica

కాలక్షేపము చేసికొనుచుండెను. తరువాత అక్కసుకాలములో మొగలుయువరాజగు సలీము (ఔరంగజేబు) పోర్తూగిసులను అక్కసు మంత్రి యగు అబుల్ ఫజులను చరిత్రకారుని హత్య గావించి రుద్రప్రతాపుని మనుషుడు భీరుసింగు దేవు బుందేలులకు శివశిక్ష వోసెను. తరువాత నాలుగు తరములవరకు చరిత్రయే లేదు. ఛత్ర సాలుని తండ్రియగు చంపతూరాయుని పాపాపా దేవక కార్యములవలన బుందేలుల నామము ప్రపంచమునకు వెల్లడియైనది.

చంపతూరాయు బుందేలుడు మహావాకడ నున్న మార్బరియ అను గ్రామమున జననమందెను. ఇతడు చాల బీద స్థితి కొనివాడగుటచే దుష్కార్యములకుగాని శ్రేయమునకుగాని వెనుదీయని అడవిజాతుల వెంటనిడుకొని దేశమును దోచుకొనుట కలవాటుపడెను అక్కాదాటి యు రాజులీతని తను ప్రదేశములకు రావలసని వారిందిరి. చంపతూరాయు నాప్రదేశముల వడలి దంగియ దేశముదండెత్తి విజయముగాంచెను. ఇతడు బుందేలు రాజగు అర్కారాజునకు కప్పము కట్టుచుండెడివాడు. భీరుసింగు దేవుని పుత్రుడగు జుజారువక్తమున బయలుదేరి మొగలు సామ్రాజ్యము నెదిర్చెను. మొగలు చక్రవర్తికాయగు షాజహాను జుజారును చంపగలిగినను చంపతూరాయు నణచలేక "కుంచ" పరగణాయు, సైన్యమున గొప్పవదనియు నాతని కొంగి సంధిచేసికొనెను. షాజహాను అగ్ర నుతుండగు దారా, జుజారుని పుత్రుడగు వృద్ధి రాజువలన తొమ్మిదిలక్షల రూపాయలు పుచ్చుకొని చంపతూరాయుని కిచ్చిన జాగీరు వృద్ధి రాజు కిచ్చి యాతని కోపమున పాలాయెను. చంపతూరాయుడు సమయమునకు వేచియుండెను.

ఔరంగజేబు దారాలు సింహాసనమునకు వెనగులాడునపుడు చంపతూరాయు ఔరంగజేబు వక్తమునఁ జేరి యాతని కెంతయు నహాయమొనర్చెను. కాని ఔరంగజేబు సింహాసనము నధిష్టించిన కొలది కాలములోననే తనకొనర్చిన యువకారము మఱచి కృతఘ్నుడై యాతని నవమాన పఱచెను. జబ్బు సితిలో నున్నను చంపతూరాయు డాయవమానము నోర్వలేక నోర్వలేక ముద్దనన్నాహములు చేయుచుండెను. ఔరంగజేబునకు తెలిసి చంపతూరాయుని కృత్రిమోపాయమున నెట్లనో మట్టుపెట్టు నంకించికొనినాని ఔరంగజేబు సైన్యము లాతని కంఠమునాగినన. చంపతూరాయుడు లనవలన సహకురు పొందిన ఇంద్రమానునియందఁ జేరలేక. దురదృష్టమునకు తగినటుల ఇంద్రమానుడెంతో వెడలిపోయెను. ఇంద్రమాను సైనికులమనియు మొగలుబారినుండి తప్పించి ఇంద్రమానుని రాజ్యమున చేర్చుమనియు చెప్పి దండీరులు వారిని వెంబడించిరి. చంపతూరాయుని ఆరోగ్య సితిగాంచి యాతని భార్య తాకురాణి విచారించి యాతని తన పుట్టింటికి రమ్మని బ్రతిమాలెను. చంపతూరాయు డిందులకు నమ్మించ లేదు. ఆమెయు ఆతని వెంట సంతియే తిరుగుచుండెను. దినదిన మూతని ఆరోగ్యము చెడుచుండెను, మహారణ్య మార్గములఁబట్టి పోవుచుండిరి. అంత వెనువెంట నచ్చుకుండిన సైనికులే మెదిగుర్తులు చెప్పుకొనిరో కాని అందఱు నొక్క ముడి వాడైపెబడిరి. అపాయసితివారి కృత్రిమోద్దేశములగాంచి యాతని భార్య తాకురాణి మొలనుండి కత్తిదూసి వాడైపెబడెను. వాడితో తలపడి పోల భార్య భర్తలనుపురు నొక్కచో నొక్కతరి వీరస్వర్గముందిరి. అట్టి వీరదంపతు

లకు ఛత్రసాలునివంటి వీరభిని గాక మరెట్టి కుమారుడు జననమందును ?

4

ఛత్రసాలుడు తాకురాణి చలవతగాయులకు నాల్గవ పుత్రుడుగ క్రీస్తుశకము 1650 వ సంవత్సరమున జన్మించెను. శివాశివలెనే ఈతని బాల్యము కష్టదశతోడనే గడచెను బాల్యమున రామాయణభారతాదికథలను వినుటవలన ఛత్రసాలుని మానసము స్వదేశాభిమానముతో వ్యవ్రాజమామెను. తన తండ్రి యావదలో నున్న తరి బాల్యవయస్సుడయ్యి ఈతడ శత్రులతో బోరి తన ప్రాణముల త్యజించియైన తండ్రిని రక్షింప సంసిద్ధుడయ్యుండెను. ఈ యావదలగాంచియే తల్లిదండ్రు లీతని సోదరి యింటికి పంపివేసిరి. ఆమె యీతనితో మాట్లాడలేదు సరికేదా చూచుటకై న విగాకరించెను. ఆతడు మూడు దినములనుండి కఠినోపవాసము. భావ మరిది గైనుషా సాయంకాలమున కింటికివచ్చి యీతని కావారములు పంపెను.

తదుపరి ఛత్రసాలుడు తన తల్లిదండ్రుల యవసర దెలిసికొనెను. మొగలుల ద్వారావ్యమే తన తల్లిదండ్రులును సోదరులు నశాలమృత్యు వారితబడుటకు కారణమని గ్రహించెను. యవనుల విధ్వంస మొనర్చుటకును బుందేలు ఖండమునకు స్వాతంత్ర్య సంపాదించుటకు ఛత్రసాలుడు శపథమును గొనెను.

చంపతరాజు బుందేలుడు చనిపోవునరికి ఛత్రసాలునకు ద్వాదశ వత్సరము గడచుచుండెను. చంపతరాజు మొగలు సామ్రాజ్యముతోసాటు బుందేలుప్రముఖులనుకూడ దోచుకొని యుండుటచే యీతని పుత్రులకిపుడు నిలచుటకైన ఆశ్రయము లేకపోయినది. అతని

అగ్రసోదరుడగు ఆంగదరాజుడు అప్పటికి దియోగరులో నుండెను. ఛత్రసాలు డాతని యొద్దకుపోయెను తల్లి నగలతో అంగనుడు ఛత్రసాలునకు వివాహమొనర్చెను. సోదరులకు జీవనముగడపుట కనుఘనముగనుండెను. తుదకు గతిలేక ఛత్రసాలుడు పౌరంగశేఖు కొలువున నుద్యోగమిప్పించుమని పౌరంగశేఖు సైనికాధిపతియగు రాజా జయసింగు నెన్ని విధములనో ప్రార్థించెను జయసింగు మానసము కఠిని తన సైన్యమున చేర్చుకుని వారి పని ననువరించి యుద్యోగము లభివృద్ధిలోనికిఁబెట్టెనని వాగ్దానము చేసెను.

పురందరుకోట ముట్టడిలో బుందేలసోదరు లిద్దరును చూపిన ధైర్య సాహసములు, ఉత్సాహము, శౌర్యాగ్ని, యుద్ధకుశలతలగాంచి జయసింగునందఱాప్తుముల రాలెను. ఆతనిమానసముబొంగిపోయెను. ఛత్రసాలున కున్నతవదని నొసంగి వాగ్దానమును చెల్లించుకొనెను. క్రీ. శ. 1665 డిశంబరునండి 1666 ఫిబ్రవరి వరకు జరిగిన బీజపూరు దండయాత్రలో వీరిరువురకు జయసింగు తనవద్దనే యుంచుకొనెను తదుపరి దిలీరుఖాన దయోఘరు ముట్టడించినపుడు ఛత్రసాలు డాసైన్యముతో పంపబడెను. ఆయుద్ధమున నాతడు యాపొందిన వీరరసమో యును నటులఃలచి యుద్ధముచేసి సైనిక శరీరముల నుత్సాహ శౌర్యముల పూరించెనని వర్ణించిరి. సానిక కవి యిట్లు వచించుచున్నాడు. “శత్రు సైన్యములఁ గాంచి మొగలు సైన్యము భయమంది వెనుదిరిగినను, ఛత్రసాలుడు ప్రాణములపై నాక విడచి తన సైన్యముల బోల్పెసించుచు, బెబ్బలియై శత్రు సైన్యముల నుక్కడి చెల్లాచెదరఁ జేసి దిగ్విజయుడై నిలచెను.”

ఛత్రప్రకాశమును ప్రబంధమందలి పదవయశ్వానమున యిట్లుభివర్ణింపబడినది. “ఛత్రసాలుడా యుద్ధమున నెన్నియో కష్టముల పాలాయెను. శరీరమున చెప్పనలవికానన్ని గాయములున్నవి.” ఇర్విక్ ఛత్రసాలు డాయుద్ధమున గాయబాధచే మూర్ఛపొందెననియు రాత్రివర కాలిని జూచిన వారే లేరనియు వ్రాసెను. ఇన్ని శ్రమలపడి పనిచేయుచున్నను బహుశరీరపబడక పోవుటచే ఛత్రసాలుని మానసము దహించుకొనిపోయెను. మొగలుల పక్షపాతబుద్ధి గాంచి వారిపై నన హత్య గలిగెను. శివాజీవలె స్వాతంత్ర్యత సంపాదించ సాహసముచేడఁ దలపుగలిగెను. అతని మానసమున స్వాతంత్ర్యేచ్ఛ దృఢముగ నాటు కొనిపోయెను.

అది సీతాకాలము. వేటకను వంశబెట్టి ఛత్రసాలుడు భార్యతో కీ॥ శ॥ 1671 లో శివాజీని న-దర్శింప నమకట్టెను. శివాజీ ఛత్రసాలులు భీమానదియొడ్డున కలసికొనిరి. శివాజీనిగాంచివంటనే ఛత్రసాలుని మానసము హింపి పోయెను. స్వాతంత్ర్య దేవతయే యిట్లు పట్టుకొనిలచి యుండెనేమోయని యాలోచన కట్టెను. మోకరించి తన సిద్ధిగతుల తన యుద్దేశముల తండ్రికడ నుతునిభాతి విశేషముగ తెలిపెను. అతనివద్ద నే దే ని యుద్యోగమును కోరెను. శివాజీ యాతని భావముల కెంతయొ యులరెను. తన విశిష్టవాల మాతనికి బహుమతిగ నొసంగుచు “ధీరోదాదిడనగు నీకు ఏమియు చెప్ప నవసరములేదు. ఛత్రసాలుడా శత్రువుల జయించి లోబడుచుకొనుము నీ రాజ్యమును గలిచి యేలుకొనము. త్వరితముగా నీదేశమును హెచ్చరించిన నీ కైదరో సహాయులు తరులుదేరుదురు. మొగలులు మీపైదండ

వెడలిన వెంటనే వారి దృష్టి నావంక మరల్చుకొందును. నీ ఛైర్యసాహసములచే నీదేశము నకు స్వతంత్రమును సంపాదించుటయే నీవిధి కృత్యము. యవన సంహారముతోబాటు స్వదేశాభిమానమును మరువకు”మని ప్రోత్సహించి వంపెను.

విఫలమనోరథుడై ఛత్రసాలుడు తన వంశీకుడగు నబుఖర నను వానిని దర్శించి తన ఉద్దేశమును తెలిపి మొగలు సామ్రాజ్య వినాశనమునకు బ్రయత్న మొనర్చుటలో తనకు సహాయ మొనర్పవేడెను. సబ్ఖరను ఖేరంగజేబు ప్రియ కోటిలోనివాడు, పథేయభృత్యుడు. అతడు ఛత్రసాలునియుద్దేశము స్వప్నప్రాయమని వాదించుటయేగాక ఖేరంగజేబునకు తాను శిఫార్సు చేయుదుననియు అతని కోరికను చేరవలసినదనియు ఛత్రసాలని ప్రోత్సహించెను. ఆమాటల కాలనిపై ఛత్రసాలునికి మితిమీరిన కోపమును అనన్యతయు గలిగి ఒక్క నిమిషమైన సోగక మరుమాటాడక స్వగృహభిముఖుడై వెడలి పోయెను. ఛత్రసాలునికి నానాటికి పట్టుదల స్వాతంత్ర్యాభిలాష హెచ్చుచుండెను. సైన్యము, ధనము వికమత్వత లేనిదే చిరకాలమునుండి నాటుకొనిన మొగలు సామ్రాజ్యమును నీగ్రహించుట కష్టమని గ్రహించెను. శివాజీ భావములే యాతని మానసమున నుద్బిష్టములగుచుండెను. ఎన్నటికైన స్వాతంత్ర్యత తన భూమికి రాగలదని నమ్మెను. కాలమునకు వేచి యుండెను.

ఖేరంగజేబునకు రానురాను స్వమతాభిమానమును పరమతహేయతయు పెచ్చుమీరి హిందూదేశముల గూల్చుటకు తగు ప్రయత్నములు చేయుచుండెను. దానితో ముందే

ఖండమంతయు నట్లుడికి నట్లుడికి పోయెను. హిందువులు మతమునకై త్యాగమొనర్ప నం సిద్ధులై. మాళ్వావరగణా జనులందరును కాళి కాళల బిగించిరి. ఆయుధముల ధరించి మొగలుల గర్వపరిహారమునకై సిద్ధపడిరి. దేశమున చంపతరాయుకులేని లోలు కాన్పించెను. నాయకుని కొరకు దేశమెదురు చూచినది ఛత్రసాలుడు తేజోపుంజముగ కాన్పించెను. అతని నాయకునిగ నెన్నుకొనిరి.

క్రీ. శ. 1670 లో మొగలుల గ్వాలియరు గవర్నరుగు విదాయాభిరుచుల అర్కాదేశమును పడగొట్టుటకు బ్రయత్నించెను. ఛత్రసాలుఁడతని పూర్తిగా పరాభవించి తిరుగు మొగము పెట్టించెను. ఛత్రసాలుని సామర్థ్యము దేశమున ప్రదీప్తమాయెను. మొగలు సామంతులగు హిందూ సామంతరాజులు సైతము ఛత్రసాలుని సమయము వచ్చినప్పుడు సహాయమునకు వచ్చెదమని రహస్యముగ వార్తల నంపిరి. ఛత్రసాలుడు మొగలు మహా వృక్ష విధ్వంసమునకు కాత్రవ వాయువు పెంపొందింపజేయు క్షత్రియ వతంతుల దర్శనార్థమై బయలుదేరెను. ఔరంగజాబాదువద్ద బాలదేవను వానిని కలసికొని సమయము వచ్చినపుడు సహాయకారి యానట్లు వాగ్దానమును గొనెను.

క్రీ. శ. 1671 లో నర్మదానదిని దాటి బుందేలుఖండమునకు బ్రవేశించెను. అప్పటి కాలని కిరవది రెండవ వత్సరము గడుచు చుండెను. అత్తరి యాతనితో నైదుగురు గుఱ్ఱపు రాతులను యిరువదియైదుగురు కాల్యలమును మాత్రమే యుండిరి. అతని సోదరుడగు రత్నపా ఔరంగజేబుతో పోరాడి నిలచుటసాధ్యమని నెనుకకు యరలెను.

బిక్కారి చేరునరికి బాలదేవుడు ఛత్రసాలుని కలసికొనెను. ఛత్రసాలుని పర్వటనకు బుందేలు ఖండమంతయు మాగు మోత మొగిమ. కౌన్సల్గి ప్రిశిపించువుని మానమున ప్రజ్వలించెను. బాకీఖానను ఆప్తుడు. బుందేలు ఛత్రసాలుని పేరిను. చంపతరాయుని కాలమున నాతని చెతజేరి దేశముల కొల్లగొట్టుట మొగలుల నెద్దిగన అడవిజాతులెల్లరు నిరసి చేశాడు. చంపతరాయు లేనికొంత ఛత్రసాలుడు తీర్మానించి మానస ముత్సాహ మెరిమామెను. నాటికి ఛత్రసాలుని సైన్యము నృద్ధియగుచుండెను. అతనితో చేరిన పరదరును ఛత్రసాలుని నాయకునిగ ఏకగ్రీవముగ నెన్నుకొనిరి. తనకు దొరికిన ధనములో బాలదేవునకు నలువదియైదు వంతులను తక్కినది ఛత్రసాలుడు తీసికొనుటకును ఆతఁడే రాజగుటకును వప్పకొనిరి.

ఛత్రసాలుఁ డిఫిరాగ్రేనకలగు సైనికులతో కడనవిహారమునకు బయలు వెడలెను. పరిసరములనున్న సామంతరాజులపై నాతనిదృష్టిపడెను. ఎట్టి శుద్ధంతులు కల్పింపక తమ ఆధిపత్యముకు వప్పకొని తమతో చేరువారల వదలి తక్కినవారి దేశమును దోచుకొని రాజుల పారదోలి యో చంపియో రాజ్యముల నాక్రమింపసాగిరి. చాలవరకు రాజులీతనితో సఖ్యత నెఱపిరి. ఛత్రసాలుడు ధనవంతులగు ధాముని, సిరోజి ఖండములకు చెందిన గ్రామములపైబడి దోచుకొనుచు శివాజీవలెనే పర్వతదుర్గముల జేరుచుండెడివాడు. మహారాష్ట్ర దేశమువలెనే బుందేలుఖండము సహితము అరణ్య పర్వత మయమైయుంట వారు డాగుటకు తగు వీలు కలుగుచున్నది.

ఫత్రసాలుని రాజ్యము దినదినాభివృద్ధియగు చుండుట గాంచి ఔరంగజేబుర్యలేక పోయెను. అతడు పంపిన పామిద్ ఖాను, నయ్యదుఖాను లీతనిబారి కోర్కలైక పారిపోయిరి. రణమల్లా ఖాను పెద్ద సైన్యముతో వచ్చి ఫత్రసాలుని గడకోటవద్ద యాతనికొకెను. గొప్పయుద్ధము జరిగెను. మహమ్మదీయులు వీగిపోయిరి. ఈసం గతిని విని ఔరంగజేబు యుక్తియుతుడు శూరుడు సగు తోపావారుఖానను, సరగాగుని పెద్ద సైన్యముతో బంపెను. అతడును ఫత్ర సాలుని ఛాకకాగలేక కాలికి బుద్ధిచెప్పెను. యడు లక్ష్మల నామనూనములే తోపోయెను. ఔరంగజేబు అజయచార్తల విని విచారగ్రస్తుడై యేమియు తోచక తుదకు ప్రఖ్యాతివడసిన పేకు అన్వర్ ఖానుని ఢిల్లీనండి పంపెను. అతడోడుటయేగాక లక్ష యుగువనివేలరూకలు ఫత్రసాలునకు దంకుగొచ్చి విముక్తుడయ్యెను దీనితో ఔరంగజేబు కుగిగిపోయెను. సంతత విజయములచే ఫత్రసాలుని ఉత్సాహముతో పాటు అతని సైన్యమును వృద్ధియగుచుండెను. ఔరంగజేబును మెప్పించుటకై నిడుకొలుపున నిలువబడి ఫత్రసాలుని గర్వమడతునని చూర్జా నదరుద్దీక్ వీరాలాపములాడి యుద్ధమునకు వచ్చెను. ఫత్రసాలుని వేడిబాణముల కాగలేక వెన్నుజూపెను. అతనితగువార ఎత్తివచ్చిన హమీరుఖాను, అబ్దుల్ ఖాక్, మురాదుఖానుల ప్రసక్తియే చేయ నవసరములేదు

ఫత్రసాలుని ప్రఖ్యాతి దేశదేశము కెగలబ్రా కుచుండెను. ఇంతవర కీతనితో చేతులుకలుప నందేహించిన వారందరు నితనితో చేరసాగిరి. రతాపా, దుర్జనపాలులేగాక బుందేలుఖాడము నాకగింపించుకొనిన హడర్ పాయు ఫత్రసాలుని

సైన్యములో చేరెను. ఫత్రసాలుడు మహారా స్త్రుల పద్ధతిని చూశుపన్ను వసూలుచేయమొద లిడెను. పన్నీయక ఎదిర్చినవారిని దోచుకొను చుండెను వ్యతిరేకించిన బాన్సా రివిన్యాకలె క్తరగు కేపోరాయి బుందేలుడు చంపబడెను. యమునానదినుండి వర్షజానదివరకు నాతనికి విహారభూమి యాయెను.

క్రీ॥ శ॥ 1799 లో సిరొంజి రెనాను ఫౌజ్ దారగు షెరాఫ్ ఖాను సురాజుమా వద్ద గొప్ప సైన్యముతో ఫత్రసాలుని జాకెను. వారిరువు రికిని ఘోరయుద్ధమాయెను. ఫత్రసాలుడు కోటగొని పారిపోవలసి వచ్చెను. దీనివలన ఖానునకు 700 సైన్యము పోవుటయే గాక సైన్యము నుంచుటవలన నాతని స్వంత ద్రవ్య ము సైతము వెచ్చింపబడెను. ఫత్రసాలుని సైన్యములోని వాడగు చత్రముక్త బుందేలను నాతడు మొగలుల చేరుకొనెను. దీనివలన షెరాఫ్ ఖాను, గ్రాగ్ పరగణా జయించుటయే గాక ఔరంగజేబువలన నీ పరగణా కధికార మును బహుమతులను పొందగలిగెను.

కాని షెరాఫ్ ఖానునకీ సంతన మెంతకాలమో నిలచియుండలేదు. ఫత్రసాలుడు మరుచటి సంతనరమే (క్రీ॥ శ॥ 1700 ఏప్రిల్ 24 షెరాఫ్ ఖాను నెదుర్కొనెను. ఫత్రసాలుడు గాయ ములచే రక్తపు ముద్దయాయెను షెరాఫ్ ఖాను సైన్యము మూడువంతులు నశించెను. ఖాను నకు తుపాకి దెబ్బ తగిలి మృత్యు ముఖమున నుండ ఫత్రసాలుడతని గొనిపోయి యాతని పుత్రుడగు జఫారాల్లీకి "నీ తండ్రి మృత్యు ముఖమున నున్నాడు సేవకులబంపి తీసికొని పొమ్మని ఉత్తరము వ్రాసెను. అతడు పంపిన పాలకి చాల ఆలస్యముగ నా ప్రదేశమును

చేరెను. మెరాఫ్ఖాను చనిపోయిన తర్వాత డిఫ్ఖాను క్రీ. శ. 1701 లో కాలింజరు ముట్టడించెను కాని వెంటనే వచ్చినదారినే మరల నలసినవాడాయెను.

క్రీ. శ. 1705 లో ఔరంగజేబు భత్రసాలు నకు మొగలు సీరేలో గొప్ప పదవి నిచ్చి స్నేహ పూర్వకముగ సంధిచేసికొనెను. అచట భత్రసాలుడు పదునెనిమిది మానములు విశ్రాంతి తీసికొనెను ఔరంగజేబు చనిపోయిన వెంటనే క్రీ. శ. 1707 లో భత్రసాలుడు స్వాతంత్ర్య జీవనమే చేయఁదలంచి బుందేలు ఖండమును చేరుకొనెను. భత్రసాలుని స్వాతంత్ర్యమును వప్పుకొనుటచే భత్రసాలుని పుత్రులనేక పర్యాయములు ఔరంగజేబు పుత్రుడగు బహదూరుపాకు సహాయ మొనరించెను. క్రీ. శ. 1719 లో మహమ్మదుపాహా సింహాసనము నధిష్టించు వఱకు భత్రసాలుని స్వాతంత్ర్యతన భంగ మొనరించినవారు లేరు. మహమ్మదుపాహా కేళీవిలాసములఁ జూపిన లక్ష్మణ రాజ్యవ్యవహారముల జూపలేదు. కార్క నిర్వహణమును తనకింద యధికారులకే వదలివైచెను. క్రీ. శ. 1720 లో మహమ్మదుఖానను నాతఁడు సయ్యదు సోదరుల రూపుమాపి నందులకు బహుమతిగ అలహాబాదు నాతనికొనంగెను. రివిన్యూ శాఖాధికారిగ దిలీరుఖాను నియమింపఁ బడెను. పన్నులు వసూలుగామి దిలీరుఖాను బుందేలుల ననేక విధములగుచిక్కులబెట్టివారినితరుమతము నారంభించెను. భత్రసాలు డీయవమానము నొర్వలేక క్రీ. శ. 1721 లో డెబ్బది రెండవ యేట సర్వ పైన్యాధిపత్యము వహించి మొగలుల నెదుర్కొనెను దిలీరుఖా నాయుద్ధమున చంపఁబడుటచే మొగలులు పారిపోవలసివచ్చిరి.

మహమ్మదుఖా నీ విషయమును తెలిసికొని గొప్ప సైన్యముతో భత్రసాలునిపైకి వచ్చెను. ఘోరయుద్ధము జరిగెను. బుందేలుల కవజయమే ప్రాప్తించెను. తారావక తప్ప తక్కిన బుందేలు ఖండమంతయు మహమ్మదుఖానుని వశమాయెను. భత్రసాలుడు తన పరివారముతో "నాలుహతు" పారిపోయెను. మొగలులు వెంటాడిరికాని వారికిచాల యాట గతములు కలుగుటచే నిశచని యేడురోజుల కావ్రదేశమును చేరుకొన గలిగిరి. మరల యుద్ధము జరిగెను. భత్రసాలుడు మహారాష్ట్ర పారిపోయెను. వర్ష కాలముగుటవలన మొగలులు కొంతకాల మూగిపోవలసి వచ్చెను బుందేలులు మహారాష్ట్రుల జాటుల సహాయమును కోరిరి. ఇట్టి సమయమున అడవి జాతులు మహమ్మదుఖాను పైబడి దోచుకొనిరి. క్రీ. శ. 1728 డిసెంబరులో మహమ్మదుఖాను పాణిములపై నాన వదలి జైత్రపురమును ముట్టడించిరి ఆ యుద్ధమున భత్రసాలుడు లోబడి పోవలసి వచ్చెను. మహమ్మదుఖాను ఈ ఖైదీలను ఢిల్లీ కొనిపోదలచెనుకాని కొన్ని ఆవాంతరములచే నాలుగు నెలల వరకు నాతనికి వీలుకలుగలేదు. ఇది యిట్లుండ, బుందేలులు మహమ్మదుఖానులు సంధిచేసికొనిరనియు, ఆఫ్ఘనునే ఢిల్లీ సింహాసనము నధిష్టింపఁజూచుచున్నారన్న వదంతి దేశ మంతట పాకిపోయెను. చక్కవర్తి వీనులఁబడెను. బుందేలులకు మహారాష్ట్రజాటులు వ్రాసిన లేఖలనుగాంచి వారికి మొగలులపై నాత్రోధము గలదో భత్రసాలుడు తెలిసికొనఁగలిగెను. మహారాష్ట్రులు తమపై గవియవచ్చుచున్నారని మహమ్మదుఖానునకు తెలియవచ్చెను. అతఁడు నమ్మలేదు. క్రీ. శ. 1729 ఫిబ్రవరిలో భత్ర

నాలుఁడు హూలీ ఉత్సవము చూచుటకని వంకగల్పించుకొని సవరివారముతో మహమ్మదు ఖాను మహమ్మదీయ గ్రామమున కారు ముళ్ళ దూరమున నున్న గ్రామము చేరుకొనెను. ఇతలో మహారాష్ట్రలు రెండుమైళ్ళ దూరములో నున్నారని మహమ్మదుఖానుసకు తెలిసి పోయత్తుములు చేయసాగెను. సైన్యముల పంపవలసినదని యాతఁడు వ్రాసినను పైవదంతి వలన చక్కవర్తిసైన్యములఁ బంపలేదు. మహారాష్ట్రలు బుండేలులు జాటులు వారి సన్నిధికి లముట్టడించిరి. మహమ్మదుఖాను సైన్యమునకును వీరికిని ఘోరమగు పోరు జరిగెను. అందు మహమ్మదుఖానుని సైన్యము నాశనమైపోయెను. అద్దైర్వవడి మహమ్మదుఖాను కోటలోనికి పారిపోయెను పీరాకోటను ముట్టడించి ఆహారపదార్థములను, వెలుపలి సంగతులులోనికి పోవుటకు వీలులేకుండ జేసిరి. మహమ్మదుఖాను పుత్రుఁడగు కమాముఖాను తండ్రిని విడిపించుటకు

వచ్చుచున్నాఁడని తెలిసికొని మహారాష్ట్ర లాతనితోవలూనే ఓసింది తమిళేకి ఆమహమ్మదుఖాను తనకు ఎచట నుండియు సహాయము రాకపోవుటచే తుదకు గతిలేక వారితో సంధి చేసికొనవలసిన వాఁడాయెను. ఛత్రనాలుఁడు విజయమును ప్రకటించి స్వతంత్ర గాజామెను. ఇంతలోనుండియే మహారాష్ట్రలు బుండేలు ఖండమున సడుగిడుటకుమొనరిడిరి. ఛత్రనాలుఁడు 80,76,953 రూకలను బహుమతిగ మహారాష్ట్రల కొసంగెను.

క్రి. శ. 1731 లో ఛత్రనాలుఁడి లోకమును విడిచెను ఆతని గాధ లిప్పటికిని బుండేలు ఖండమున వింత వింతలుగ చెప్పుకొందురు.

భారత జాతీయ. స్వాతంత్ర్యమును సాధించిన భారత వీరులలో నొకఁడగు ఛత్రనాలుని పవిత్ర చరిత్రము స్మరించుచు భారతీయులు వీర పూజ చేయుదురుగాక.

వనంతాగమము.

మాడపాటి వెంకటసుబ్బారావుగారు

సీ॥ త్రుష్టానవంబును బుష్కలంబుగఁ గోలు చంచరీకంబుల నద్దుతోడ
లేనావి చిత్తుల లెన్నగా భుజించు గండు గోయిల గానగరిమతోడ
నిర్మల జలముల నిడపు మైబ్రవహించు సెలయేళ్ళ మోతలఁ చెలువతోడ
ఓరుల నెత్తవుల విరివిగాఁ గొని తెచ్చు కవనని పిల్లవావుములతోడ

సుమనసులుచేయు స్తోత్రపాఠములతోడఁ
దనదళ-సుఖవాగమంబును జనుల కెల్ల
జాటాచున్నాఁడు నిడవికొనంబుఁ జూచి
సంస్కృత జనాద్రియట శ్రీనరసరమూడిగా॥

“నేనూ ఒకప్పుడు ప్రేమించాను. ఈ ప్రణయము సంఘాభివృద్ధి కంటకముగ నుండుటయేగాక నునిషి యొక్క పౌఖ్యమును కూలదోయుట” అని నెహ్రూయిజ్ చక్రవర్తి యిరువది రెండవయేట వ్రాసియుండెను అయితే అప్పటికి నెహ్రూయిజ్ చక్రవర్తిగల అనుభవము స్వల్పము. యువకులకుండే స్వాతిశయ మీతనియందును గలదు. అశిలో నెహ్రూయిజ్ పేదవాడు, నిస్సహాయుడు ఎక్కడనో మిలిటరీ పాఠశాలలో కష్టపడిచదివి మొదటి రోజులు గడిపేవాడు. ప్రపంచ విషయాలయెడ నీతనికి గల అనుభవము, పాఠశాలలో నేర్చుకొనినంతవంతు మాత్రమే యని చెప్పవలెను. 1795 లో తన యిరువది యారవయేట నెహ్రూయిజ్ ఫ్రాంసు చేరి నైస్యములో చేరి కాలము గడుపుటకు ప్రారంభించెను. అనాడు మొదలు యిరువది సంవత్సరములు, అనమానమైన శక్తి సామర్థ్యములను రోషద్యేష పౌరుషములను ప్రదర్శించి ఫ్రాంసునంతయు నొక్కుచుండి గడగడ లాడించెను. ఈ యిరువది సంవత్సరములందే స్త్రీ పురుషులకు సంబంధించిన యనుభవ మీతనికి చేకూరెను.

సెంటు హెలీనాదీనిని స్మరించుకొనుచు “నాహృదయము యిసుమువలె కఠినమైవది. “నేనెవరిని - జోసెఫ్ కేసారు కొలదిగ - తప్ప - యెప్పుడును ప్రేమించలేదు. కాని అప్పటికి నాకిరువదియేడ్లయే” అని నెహ్రూయిజ్ నుడిబొగ్గాడు. మరియొకప్పుడు “హృదయమా! హృదయ మెటువంటిదో యెవరెట్లు తెలిసికొనగలరు. ఇది రకమాంసములతో గూడిన యొక వస్తువు నీవు తరుగెత్తునపుడు నీహృదయములోని రక్తముగూడ పరు తెత్తును” అని వాక్యచ్చియున్నాడు. మానవులకుండు పహషన్లను మీతనియందుండుటచేతనే, నెహ్రూయిజ్ ఒక్కొక్కప్పుడు తనకు గలిగిన పౌరుషావేశములను తన కాక దినములలో స్వరణకు తెచ్చుకొనెడివాడు కాదు. తక్కువ స్వభావములోని యొట్టిలోపము నున్నట్టిప్పుకొనెడి వాడు కాదు. స్త్రీలయెడ నీతనికిగల ప్రవర్తనము ప్రాద్దేశికవానుల ప్రవర్తనమును బోలియున్నది. స్త్రీలు పురుషులకు బానిసలుగ నుండుట కుద్దేశికబడిరిని యీతని యభిప్రాయము. స్త్రీలు భక్తిశ్రద్ధలగులవారై యుండవలెను. పరాధీనరై యుండి గృహవిషయములందు మాత్రమే నున్నరై యుండవలెను ఈతనికి జోసెఫ్ కేసారు

వివాహమైన దినములలో పృథంవమునందలి యన్నిరమ యునులలోను స్త్రీలు పృథానస్థాన మాళిమించుకొని యుండుటవలన నీతడు నాశ్చికారమే సంపరించవలసి వచ్చెను. జోసెఫ్ కేసారుగర్భమున నీతనికి గలిగిన యనుభవమువలన స్త్రీలకు స్వేచ్ఛయొండరాదను యభిప్రాయము:కు దిగి ప్రాద్దేశికవానుల మాత్రమును శరణ్యముగ గైకొనెను. అందువలననే నెహ్రూయిజ్ చక్రవర్తి యొక్క రెండవభార్యను జనానాలా నుంచుట. సంభవించెను. స్త్రీలకు కొలదిపాటి నిర్బంధ యుండవలెనని యీతని యభిప్రాయము. స్త్రీలకుగల యధికారముకాదీ. స్త్రీలు భర్తలకు నీచముగ జూచుచున్నారని యీతని యుద్దేశ్యము. “పాదరీమణులారా, సౌందర్యము ఆకర్షణమెఱుపులు మీ ప్రత్యేక లక్షణములు. పరాధీనత, భర్తలయొద్ద జవదాటుకుండుట మీవిధానక కృత్యములు” అని నడివియున్నాడు.

ప్యారిస్ లో గడుగు పెట్టునప్పటికి నెహ్రూయిజ్ యొక్క అభిప్రాయములు మారినవి. స్త్రీలు పౌలకులుగ నున్న యీ పృథంవములో సామాన్య మైనుడగు నెహ్రూయిసును పొడించువారు లేరై.

ప్యారిస్ లోని కలవరియు తగ్గి కాంతి నెలకొనసాగివది. రాజకీయ సంబంధముగ భీభత్స ప్రదర్శనములొక్కనివి. తిరుగుబాటు నశించగానే, సౌందర్యవతులు మేళాపంథ స్వరాంధుని పట్టిలముగల, స్త్రీలు మారిన సాంఘిక జీవనమును పుష్టిరపసాగిరి. స్త్రీలే సంఘమునకు పుకాదురై యుండిరి. సౌందర్యమునందును ప్రాముఖ్యమునందును టాలియన్ యువతియొక్క భవన చుట్టతీయము. ఈమె బారాన్ యొక్క స్నేహితురాలు. ఇచటనే ప్రథమ పర్యాయము నెహ్రూయిసును జోసెఫ్ కేసారు కలసికొనివది.

ఆరోజులలో టాలియన్ యను స్త్రీని ఆశ్రయించుకొని యున్నవారికే ఖరములు ప్రపాదించుదురు. ప్రచ్ఛయండుటచేత, నెహ్రూయిజ్ అమెను చూడబోయెను. అధికారులు సేవజూనున్న నెనికలకు మారినదుస్తుల నొసగుచు ఉత్తరపు తిచ్చుటచేత, యీదుస్తులను తెచ్చుకొనుటకును, తమ్ములమున పలుకబడి గలవారితో స్నేహమును సంపాదించుకొనుటకును, నెహ్రూయిజ్ టాలియన్ స్త్రీ మందిరమునకు వచ్చెను.

జోసఫీకా అను స్త్రీ టూలియకకు చెలికలై. నెపోలియక టూలియక భవమువద్ద జోసఫీనును గాంచి తెహాం చెను. జోసఫీనుకు సంబంధించిన యింకొక గాధకలదు. జోసఫీనుకు పూర్వపు భర్తవలన యూజెనీ అనుకుమారుడు కలిగెను. యూజెనీ కప్పటికి పండ్లదొంగ. యూజెనీ నెపోలియను వద్దకేగి ఆతని స్వాధీనములోనున్న తనతండ్రి యొక్క ఖడ్గము నియ్యి ప్రార్థించెను. ఆపిల్లవానియొడ నునుకారముగ లిగి నెపోలియక ఖడ్గము నిచ్చివేసెను ఇందులకు కృతజ్ఞతాపూర్వక వందనము లొసగునిమిత్రము జోసఫీను నెపోలియనువద్దకు వచ్చినపుడు వేసెను.

అప్పటికి నెపోలియనుకు 26, జోసఫీనుకు 32, క్రియోల్ దేశమున మార్టినిక్యా నగరమున జన్మించి యామె స్వచ్ఛగ జీవితము సంతకరము గడిపెను సంగీతము నాట్యములనివి నీమెకు వేసెను మొదలు. క్రియోల్ ద్వీపములో నుష్ట మధికముగా నున్నప్పటికిని నాట్యసంగీతములలో కాలానుచు సంతోషమును పొందుచుండెడిది. 18 వ యేట ఆలెగ్జాండరు అను నాతని వివాహమాడి ప్యారిసున కాతనితో బోయి కాపురము జేయుచుండెను. తరువాత ఆలెగ్జాండరు ఆమెను విసర్జించి లేచిపోయెను. కొంతకాలము దేశాటన చేయుచు జోసఫీక కాలము గడిపెను.

ఫ్రాంసులో తిరుగుబాటు జరిగినపిమ్మట, యామెకును ఆలెగ్జాండరుకును రాజీతుడిరిగింది. ఆలెగ్జాండరు కాంస్టిట్యూయంట్ ఎస్సెంబ్లీకి అధ్యక్షుడును, రైసుపెన్టెనును నేనాధిపతియు నయ్యెను. తరువాత ఫ్రాంసులో గొప్ప కలనరము పుట్టి యెవరిపూర్ణమునకు రక్షణలేక యుండెను. పెద్దపెద్ద రాజాధిరాజులు కారాగారములందు త్రోయబడి ఉరితీయబడిరి. జోసఫీక కారాగారము నందుండుటచేను. ఈమె 30 వ యేట విడుదలకాలమైనది. ఆమె కిరువురు మగబిడ్డలు, యూజెనీ, హరెస్సీ, కారాగారమునుండి విడుదలయైన పిమ్మట, తనతండ్రియు కట్టవత్తమును లేకుండెను. చెరసాలలో స్నేహితముచేసిన స్త్రీలవద్దనుండియు, యామెయొక్క పితల్లివద్దనుండియు నత్తుడవుడు సహాయము పొందుచు వచ్చెను. వీరిసహాయముతో యామె సాంఘికజీవనమున తలయెత్తినది. ఆమె భర్తయొక్క కొన్ని యాకరముల భూమిని అధికారులీమె కిచ్చివేసిరి. కాని యివన్నియు కలిపినను ఆమెకు చాలలేక పోయినది. గొప్పవాళ్లలో కలిగి మెలిసి యుండుటయే యిందులకు గాధాము.

ఎప్పటికైనను నాగుపోసినవాడు నీరుపోయక మానునా అనుఅసతో ఇనములు బుచ్చినది. వివేకము, సౌందర్యము మున్నగు నుగుణము లీమెకు గలవు. ఈమెకు కొంతకాలము, అందువలన ఖచ్చును అధికము. ఈమె చేయవలసి వచ్చిన ఋణములు, దుశాచారపులు, పిల్లలపోషణ జ్ఞాన కమనకువచ్చి దుఃఖించుచుండెడిది. కనుక, ఆమెకు రక్షణకొనిగి జ్ఞేయము జొసగగల యొకరిని చేపట్టవలెను. నెపోలియను వివాహమాడ నుద్దేశించెను ఆతని యొక్క సాంప్రదాయముల కటుంబాపేక్ష ఏకాంతవాసము వీటి అన్నిటిని గురించి ఆలోచించినప్పుడు తాను కూడ నొక యింటివాడగుట యవసరముగ గాన్పించెను. ఆనాటినుంచి యిద్దరు సౌందర్యవతులను వయస్సున తనకంటె మించినవారని ప్రేమింపబడగలుగు.

జోసఫీక అను స్త్రీలో నూతనలయైనను ఆకర్షింపగల మహాలేఖ యొకటి ప్రత్యేకముగ గలదు. ఆమె సామాన్యపుటాడవు. ఆమె స్వరూప మతిసుందరమయినది, అవయవములన్నియు నిద్ది తీర్చినట్లుండెను. అడంబరమును ఎరుగనే యెరుగదు. క్రియోలు దేశవాసులకు సహజరీతిగ నుండు నిర్లక్ష్యము కొలదిపాటి స్వాతికాయము, ఈమె యందుండుటవలన ప్రతివారును ఆకర్షింపబడుచుండిరి. నడకయందును, నడవకులండును సౌందర్యవతులకుండు నటునాక క్తి ఈమెయందుకూడా నుండెడిది. ఆమె వదనములో సౌందర్యముకంటె ఆకర్షణక క్తి హెచ్చు. ఉష్ణ ప్రదేశములో నామె, స్నిగ్ధముటవలన శరీరచ్ఛాయ దంతమును బోలియుండుటయేగాక నుకుమారతమగూడా నధికముగ గలిగియున్నది. ఆపెద్దవగు విశిష్టశ్రీమణులు ఆనేశ్రీమణులపై సంగరములవలె నుండు పొడవైన కనురెప్పలు ఆమెకు శోభ నొడగూర్చుచుండెను. ఆమెయొక్క శంతములు అసహ్యముగ నుండినను స్వల్పమాత్రపు చిరునవ్వుతో సంతృప్తిపడి దంతములను నిరంతరము కప్పివైచెడిది. ఆమె శిరోజములు ప్రకాశవంతములై ఉంగ్రములు చుట్టుకొని యుండెడివి. ఆమెకు న్నుడువైన కిన్నెర కంఠముకలదు ఆమెయొక్క మాటలను విని యానందించుటకు దాసదాసీజన సహితము కుతూహలంబగుచుండెడివారు. నాగరికత స్థానాధికృత సౌందర్యము ఆమెయందు మూర్తీభవించిగవై ఫ్రాన్సుదేశములోని యానాటి గొప్ప భాగ్యవంతులకు నీమెకు దుష్టాంతముగ జేసివైచెను.

నెపోలియక పెరుగుభాగ్యులు గడింప నారంభించెను. అతనిపుడు కొంత స్వస్థమునకు నాయకుడు (జనరల్) బొంబాయి యింగ్లీషువారిని ఎదిరించి అట్టివైచె.

నని జోషీకి నుడివిస్తున్నది. ఈ కారణం వల్ల నెహ్రూ ములో ప్రవేశించి గొప్ప జనముల పోయెను. అతను యింకను జయముల పొందగలడని జోషీకి యాశించెను. జయముల పొందవచ్చునని గూడ ఆమె వివాహ మాడుట అవసరమయ్యెను. ఆమెను వివాహము నుండి రించి నెహ్రూలీయను వివాహమాడి తీరకలెను. ఆమె తన యొక్క శక్తిసామర్థ్యములను వలపుశక్తులను పరిష్కరింప నెహ్రూలీయను నులభిముగ లాగిపోయెను. అంత నామె యాతని వివాహమాడ ప్రార్థించెను. నెహ్రూలీయను యొక్క ప్రణయోద్యోగము మోచిందని అతనికి నాడు జోషీకుచు కిట్లు వ్రాసెను. “మహాత్మాజీ నీ ప్రేమయు దేశభక్తియు మాడుంటుంటున్నప్పుడు కలసిండును. అంతవఱకు నీకు నాయకములు కాని నీ ప్రేమయు మహిమయు కావలెను. ఏలననీ ముద్దులతో కలసివుంటు నాహ్వాన యములను రక్షింపు పొంగి పొరలుచుండు”.

జోషీకి యాదు నుడియున్నది అప్పుడు గలవు అప్పుడు నెహ్రూలీయన్ ఇటలీ ప్రెస్టులను నాయకుని దీని సహాయంతో తన మనోభావము సాధించుకొన వలెను. 8-3-1936 న నెహ్రూలీయన్ జోషీకి వివాహమాడెను. వివాహపు బొంబు బడిక ప్రక్రియలో జోషీకి తన మయస్సును నాలుగేళ్లు తగ్గించి చేర్చును నెహ్రూలీయన్ తన మయస్సును కొక సంవత్సరము చేర్చును రెండు కొరతల యనంతరము జోషీకిను పార్లమెంటు వదిలి, నెహ్రూలీయన్ ఇటలీకి ప్రయాణమయ్యెను.

ఇటలీనుంచి నెహ్రూలీయన్ జోషీకికి వుత్తరముల నొకదాని వెంటి నొకదాని కరిగించెను. ఆ గ్రామ వ్యక్తికరింపబడిన ప్రణయోద్యోగ మహిమ. జోషీకికి మాత్ర ముండవును జాబులను వ్రాయును నిర్ణయము, అశక్తిలను కనపరచుచు వచ్చెను. అందరినీ నెహ్రూలీయనుకు ఉద్దేశము అనూయ పెచ్చు పెరిగెను. జోషీకి యొక్క పటమును నెహ్రూలీయను యొక్క పటమును కలిపి యుద్ధమునకు బూర్వమును యుద్ధానంతరమును తన ప్రయోగముల కాపటముల జాబులు, ఆమెయొక్క సాంఘికమును సుగుణములను పొందుచుండెడినాడు ఉత్తరములలో నెహ్రూలీయను యొక్క వ్రాసియున్నాడు “నీవెత నిర్ణయముగ నుంటివో, అంతటి యోధిక ముగో నాముద్దుల నొసరుచున్నాను” అనాటికా నాడు జోషీకికి మొదల మోహ ముగిసె, కిసను వచ్చి ఇటలీకి కలిసికొమ్మని జోషీకి కనబడెను వ్రాయుచుండెడి కాణం.

పార్లమెంటు వదిలినా సామ్రాజ్యము జోషీకి ఇటలీకి జోషీకిని గూర్చిన లేకలే యెందుడెడి, ఇటలీలో నెహ్రూలీయను యుద్ధముల బడసి కలిగిని, పార్లమెంటు జోషీకికి వ్రాయును గొరతులు మోచుసాగెను. పార్లమెంటు వదిలి వచ్చినా, భార్య నుగుటవలన, కిరీటులు లేని గాడిదలెందుక. మొదటి దినములలో నామె యెందరి ప్రేమను గొరతులు మోచుసాగెనులతో నెత్తురించెడివారు. నెహ్రూలీయను యొక్క జయములను గొరతులు విందుల నేలాలు చేసెపుడు, అవిదేశలో జోషీకి కన్య స్త్రీలు, నిచ్చెడివారు. జోషీకిని పార్లమెంటు నగరమును భక్తితో ప్రార్థించెడి. పార్లమెంటు నగరము మేకు వివరము ఇంక చెప్పరానిది. అంతటి సామ్రాజ్యము యొద్దను యుద్ధం చేసెడు తన భర్త యొక్క ప్రణయోద్యోగమును గాంచి బహుశయమును గెడిది. నెహ్రూలీయను యొక్క ప్రణయోద్యోగములలో నొకదానిని చూచి, పార్లమెంటు మిస్ట్రీతో “నాయెక్క వోన పార్టీ యెందుటి నిశోచ పురుషుడు” అని వాక్యమెన్నె. ఇటలీలో తన కలిసికొమ్మని యాతను అనబడెను వ్రాయుచుండుట యాతనియొక్క దురదృష్టము. ఇటలీ, అందరి కలసికొమ్మలమేకు దృశ్యవంతములు గావు. కాని నెహ్రూలీయన్ యొక్క జోషీకి యధిపతి ఇటలీకి రావలెని నిర్బంధింపసాగెను. అత నామెకు భక్తి, అంతటి భాగ్యులెదనో, ప్రయాణ బడలికను భరించునో వ్రాయుచు యామె కాలము గడిపెను. ఎప్పుటి కన్నులు బొత్తి కారణముల నరయచుండెడిది. కాని కారణములని యుద్ధమునవచ్చుట ఆమె ఇటలీకి పోక నిష్పన్నయ్యెను ఆ దువలన పార్లమెంటు నగరమును కనీ రోతో పోయెను పురుషులను పడవమయ్యెను. ఇటలీలో ప్రకటి. చి. 1936, నెహ్రూలీయన్ ఉద్యోగములతో శ్రేయేకు వివిధముల కొనసాగి పసాగెను.

1936 నే మొదలు 1937 జులై వరకు నెహ్రూలీయన్ ప్రార్థనములలో నుండెను. ఆ కాలములో జోషీకికి లెగి పార్లమెంటును గడిచి కిరీటులను గడుచ సాగె. ఆమెయొక్క అవ్యక్తపు చేష్టలన్నియు కయిగో లానున్న నెహ్రూలీయనుకు తెలియవచ్చెను. అవన్నియు నిజమగునెడల భార్యను విడిచి వదిలెను. పార్లమెంటు నగరములో మనోభావము పొందజాలరానిది ప్రణయోద్యోగ ప్రేమ కిరీటుల, నెహ్రూలీయను కామయోధ్యోగములతో తన, పురుషుల నెహ్రూలీయన్ తనముగి ఉత్తరములు వ్రాయుచుండును. పార్లమెంటు నగరములలో నుండి జోషీకి

ఈన నెహాలియన్ బ్రతికియవచ్చునను విషయమునే
చూపెను.

'నెహాలియన్' ఛాన్సినుకు రెవెన్యూముగను ఆకస్మిక
ముగను వచ్చెను. ఆతనియొక్క పోషకులు తోషకును
నిరంతరము ద్వేషించుచుండిరి. అందువలన ఆమెచర్య
లను అతడు బాగాయత్నతో గమిపెట్టి, తగిన సాక్ష్యమును
కల్పింపబడి నెహాలియన్ సమక్షమున నుంచిరి. అంత
నితో తోషకుయొక్క కష్టపరంపరలు విజృంభించినవి.
నెహాలియన్ ఒకదినమున నామెను గదిలోనుండి తాళము
తీసి, అదనకుంతయు నామె యెదురుచూచేయుండెను.
తోషకుయొక్క బిడ్డలు కడుపుబ్బ నేడుచుండ చూచి
ఈ నెహాలియన్ తాళము తీసి, అప్పుడెవరకు సమా
ధానము కుదినది. ఆమెయొక్క బుణ్యములన్నియు తీసి
వేసిబడెను. గతమును గురించి నెహాలియన్ చుట్టు
మును ప్రస్తావించియుండలేదు.

అప్పుటినుంచి గొప్పమాన్యు లిగిన నెహాలియన్
యొక్క భర్తను వీడిపోయినది. ఆమెకు దయాధర్మిహృద
యముతోను శ్రద్ధతోను జూచుచుండెను. ప్రణయోద్రే
కము స్వేదాభావముగ మూడని తోషకు మార్తీయు
భయకంపియైనది ఆమెయొక్క బుణ్యము లధిక మయ్యెను.
అందునా మౌనమునందెను కనుక ముందెవరిలోను
అంతకుండ జాగ్రత్త నుండవలసి వచ్చెను.

1804 లో నెహాలియన్ ఛాన్సిను దేశమునకు రాజును
తోషకు రాజీయు నైరి.

అలాదిననుంచి తోషకు మాతన సాంఘిక జీవమును
అణగిరినది. నెహాలియన్ చక్రవర్తికూడా సాంఘికజీవ
ములను నమ్మితిరి తన య్ధానికే వదలిపెట్టెను. "తనను
యజ్ఞదములుండి మాత్రమే జయమును పొందుచున్నాను
కాని తోషకు తనయొక్క దయాధర్మిహృదయముచే
నెత్తిర కాకంపించి జయమును పొందుచున్నది." అని
నెహాలియన్ అడిగెను. ఈమె బిచ్చులవిడిగా ధనమును
అమ్మపెట్టుచుండెడిది. నెహాలియన్ కు యిది దుర్బల
ముగ నుండెను. దుస్తులకింద వేలకువేలు ఖర్చుపెట్టెడిది.
ఈమెకొకప్పుడు ఏడువందల పంచుల నున్న నూనెను
వంటలయొద్ద కిలటోపియ (Hats) యొక్క అమూ
ల్యములను కలలును కలలు. ఈమెకు భార్యకొని మెం
తుగాకలదు.

కాల మెల్లప్పుడు సొకేరీతిగ నుండదు. ఈమెకుగల
గౌరవాభివృద్ధిలయందు కూడా తగ్గుదల ప్రదానింభిమైనది.
ఈవిధమునకు పైతిక మనోభావము యామె మృత్యు

ముఖా నాందోళన బయలుపడెనది. భార్యాభర్తలిరువుక
రాజీవకుటుకు పూర్వ మొకప్పుడు రాజకీయ పరస్పర
ప్రేమాభిమానములు రాజీ అనంతరము కూడ యుండిన
యెడల వారి జీవితములు యెంతయో సుఖప్రకములై
యుండెడివి. తన కుండవదళలో నెహాలియన్ చక్ర
వర్తి తన భార్యను స్నేహితురాలుగ పుగడించెను కాని
యెదరా గిగ మూడలేదు ఒకప్పుడు తన సర్వమును తోష
కుయొ అని తలంచిన నెహాలియన్ చక్రవర్తి నేడు
కడు విముఖత్యమును చూపుచుండెను. ఎప్పుడు నెహాలి
యన్ యొక్క ప్రేమాభిమానములు తగ్గుదల బట్టెనో
అప్పుడినుంచి తోషకుక భాగసుభివృద్ధి ముగిసి
నెహాలియన్ ను గూఢము చేసి మించిన ప్రదీ మె
నెహాలియన్ కు ప్రేమించుకొను ఆమెపై నెహాలియన్
నకి యెప్పుడు చక్రవర్తి గొప్పోయినో అప్పుడు తోషకును
నెహాలియన్ పై ప్రేమనుకలెను. నెహాలియన్ నిర్లక్ష్య
ముతో చూచుచుండెను. ఈమె కనుక నుంచెనది.
గూఢచారులను పంపించి నెహాలియన్ యొక్క ప్రవర్తన
మును వినిపెట్టుచుండెడిది. 2. పప్పుడు రాత్రిలందు
తానె తిరిగి కనిపెట్టుచుండెడిది. ఈమె కొప్పుడు సోద
నకు తప్పి వెళలేదు. నెహాలియన్ కు కూడా ఈమెకు కష్ట
పెట్టవలె నీ అభిప్రాయము కలెను. అననుగురీ దిన యందు
అమూల యామెను తెలియక ద జాగ్రత్తపడుచుండెడి
వాడు. తనను దుప్పివర్తనమును సహనం దననాడి
దైవోన్ముగ వా. దనని తోషకు భయపడుచుండెడిది.

రాజకీయకారణముల ననుసరించి బాగాగ విరుద్ధ
విచారాలు పుచ్చుకొనుట చాళ్ళాన్ కేరములలో సర్వ
సామాన్యము. 1790 లో నెహాలియన్ తోషకుక
వివాహ లిప్పించుట గాకలెను కాకలెను. "పరిచయే.
ఛాన్సిను దేశములో ఆమెయొక్క గురువు ప్రభుత్వమును
కొనసాగించుటకు సామర్థ్యము నెలకొల్పెను యావ
దీనము కాకలెను గురించి నెహాలియన్ ప్రము
త్వించువలసివచ్చెను.

1804 లో దేశమునందు ఆగ్రంథము. నూతన
పన్నీతులు బయల్పడినవి. ఛాన్సిను దేశముయొక్క
చాళ్ళాన్ కు నాణ్యము పెంపొందించునీ గుర్తును.
దేశములో క్షీరత్య మెక్కువలసియున్న నెహాలియన్ కు
సంతతి అవసరమైయున్నది. గాజ్ కియ కారణము అటుండి
వైజముగ కూడి నెహాలియన్ కు సంతానాభిలాష
పొచ్చెను ప్రతీప్రత్యుతోనూడ కుట్రించు వంటిది.
మును నెహాలియన్ అతడించునీ వీల్లలను కను భాగ్యము

శ్రీలది. “నివెట్టిస్త్రీని ప్రేమించెదవు” అని ఒక శ్రీ ప్రశ్నింపగా “అనేక పుత్రపుత్రులు కన్పిస్త్రీని ప్రేమించెదను” అని సెపోలియన్ బాబుచెప్పెను జోసఫీయకు మొదటివివాహమున యరువులు సంతానము కలిగినను సెపోలియనును వివాహము చేసికొన్న పిమ్మట చంతరి కలుగలేదు సెపోలియనుయొక్క వారసత్వమును గురించి 1802 లో జోసఫీయ చింతింపబడినాడు. దత్తత చేసికొనవలసినదని ఈమెపలహించెను. జోసఫీయ మాతరుల కొడుకు సెపోలియన్ చార్లెసు ఒకడు సెపోలియన్ కు తాయి అను తమ్ముడు కలడు. కాని 1807 లో సెపోలియన్ చార్లెసు చనిపోయెను. జోసఫీయ విసర్జించుట సెపోలియన్ కు గద్దమయ్యెను. కథలలో చెప్పబడునంతటి కఠినాశ్వుడుకాదు సెపోలియన్. 1804 లో యెట్లు నడివియెన్నాడు. “రాజ్యాంగములయొక్క శ్రేయములకు దండవనివాహము అవసరము కావచ్చును. పట్టలముగల స్త్రీని గొప్పవాడి నైతంతమాత్రమున యెట్లు విసర్జించగలను. విసర్జించబాలను ముమ్మాటిని విసర్జించబాలను. మానవులగుడే మృదనుమే నాకును గలదు. నేనొక పెద్దపులికి జన్మించలేదు. జోసఫీయకు యేమాత్రము కష్టముల పాలైయజాలను.”

సెపోలియ యొక్క మనస్సులో మఱియొక్క యాలోచన యుండియుండవచ్చును. సంతానము కవులగుచున్నది తమకర్మ మాతని దేహమునందు లేకపోవచ్చును. యెట్టిపదేహ మొక్కడు సెపోలియన్ కలడు. వివాహస్థా అను స్త్రీని వివాహమాడి 1809

లో కుమారుని కన్పపిమ్మట ఈ పదేహము విస్మృతమయ్యెను. అప్పుడుమాత్రమే మొదటి భార్యను దైవోన్ముచింపవలెనను.

1809 డిశంబరు 15 వ తేదీ సామంతాలకు రాజగుటంబము యెదుటను మంత్రివర్గ సమక్షమున సెపోలియన్ జోసఫీయను దైవోన్ముచు పొంది. ఇది. ఇది పుడు సెపోలియను యొక్క విలాసము వర్ణనాత్మకము. జోసఫీయ చరదృష్టతుల్యురాలు. సెపోలియన్ మాత్రమే చనినపుడు పూర్తిస్సను వదలి పాలండులో తనదేహాంతయగు మార్బియ్యియద్దకుగాని ఇటలీలో తన దేహాంతము యూజనీయద్దకుగాని పోయి యుండవలసినది. దైవోన్ముచు పొందిన సామంతాలమే సెపోలియన్ రాజప్రాసాదమును వీడి మూడుదినములు యేకాంతముగ గడపెను. తనదేహమునందెక్కడును సెపోలియన్ యేకాంతవాసములేకగదు. జోసఫీయను మాతకును సెపోలియన్ తల్లివత్తును ఆమె కడుదైవ్యముగను. వ్యాధిగ్రస్తురాలుగను కష్టస్థును. తనయొక్క విచారమును దెబ్బచు నామెకు సెపోలియన్ బాబువ్రాసెను. ఆమె దేహరోగ్యమె యాతనికి ప్రాభావ్యము. ఆమెయెడ తనకుగల సుహృద్భావమును యెన్నటికి మారకాలవు. ఆమె దబ్బులేక మిక్కిలి సత్యజ్ఞియందుండెను. ఆమెతో మాట్లాడవలసినదిగ యెవరకుం దిగిని పంపించెను. ఆమంత్రి తిరిగినచ్చి తనసంభాషణలపై యామెకు గలిగిన విశదమును తెల్పినపుడు ఆమెకు మృదనువేదన కల్పించిండులను సెపోలియన్ కులక్రింది మందలించెను.

నా యేకాంతరోదనము

టి. టి. కె ఆచార్యగారు,

చీచ్చిపోవుట పాశ్చాత్య సామ్రాజ్యమును, —

కాని కూడు గుడ్డకునాది—కనులఁ జూచి

ముందుకొని, నిట్టుటకును నీడంచులేక, —

“రార, నాకుర్రో! రావచ్చు! రోమ్ముటలగు,

నిలిచి, గుడిపిన నీ పాల బలకూనలన,

సంతవర కీడువాడను?

శ్రీ పవతు

అందు :-

అల్లి ! నాసాటి వారంద తెట్లు
నన్ను బరిహసించిన, నాకు జన్మలేనము
లేదు.

ఎక్కడై నను—నన్నులేని లోక
మున నొక దనె నిలుచు డి, మగ్ధహృదయ
మూ కరిగి, ప్రవహించు నలుల,—

పొంగి పొరలి

వచ్చుచుండెడి కన్నీటి పరదలెల్ల
హూటె సెలదేరు చందాను బాటుచుండె,
వెక్కి, వెక్కి నే నేడ్చెద వెట్టిరలెను,
దిగ్విధూటులు నెట్టేరదీసి “బిడ్డ !
యేలగా, యిలినగిపు ? నీ కేల ?” యలనఁ
బైట చెఱుగుల విసకుచు, బాష్పధార
దుడిచి దమయస్కు నకు శేర్ప,—
కడను శాంతి లేదెక నాకు, కరము దుఃఖి
మేను,—

శాశ్వతివిక నాన;

మేలు;

పోని,

శావనీ ! నన్నుబదిపొమ్ము బాలుడంచు,
జలరె గెలచెయి, బాహుని నగులముంచి,
నాకుగా నేడ్చి, నీచేతనైన కత్తి
గూడఁ గోల్పోవరాదు

నాకూర్చి మఱచి

పొమ్ము.

“ప్రాణముదీనఁ జాలు పూర్ణ సుఖము
బడయవచ్చు” నటంచు ముక్ బలాకు వాడె
నన్నునైన నెన్నటికేని శాంతి గల్గు;—
లేనిచో, దుఃఖిన నాసి భానుమండ
లమునఁడొక పొంగిపుడు, నిమలహృదయ
మాజలంబులఁ బెప్పయో యవగ విడిచి,
నన్ను శేరెద మారల్లి ! నిజము సుమ్ము !—

అలోచన బ్యాంకుపైము పూర్తియైనది. బ్యాంకు పియకు సుందరం లెక్కలు పూర్తిచేసి డబ్బు నిలవ వరక నున్నదో లేదో చూచుకొని తాళములు గొలిచి పోవుచుండెను. నిత్య మీవిధముగనే జరుగచున్నది. డబ్బు లెక్క పెట్టి నెంచు లలో స్వీకృతమే మేనేజరు చూచుచు దగ నినువ పెట్టెలో వేయుచుండెడివాడు. ఆతని తెలివి తేటలను యోజికను గుర్తించి ఆకాడు లీతని యెడ సాధిప్రాయమును గలిగియుండిరి. కొలది కాలములో సుందరం మరియొక బ్యాంకుకు మేనేజరుగ గొర జీతముమీద పంపబడనని వదంతి కలదు. బ్యాంకులో సందర్శించి వాత్సల్యముతో ప్రార్థించుచుండిరి. మేనేజరు రంగవాసం, ఏజంటు న్యాయల్ దొర సుందరమునందలి విశ్వాసముతో సంచించుచుండిరి.

సుందరంకూడ మేనేజరు పదవి నభిలషించి యందున్న తగిన సమయముకొరక నిరీక్షించుచున్నాడు. బ్యాంకు సర్వీసులో చేరే ప్రతి యువకునకు కొరే దిడియే. కనక సుందరం కొరకలో నాశ్చర్యమేమియు లేదు. సదకొండు గంటలు మొదలు అయిదువరకు లెక్కలు వ్రాసి వ్రాసి చుట్టడిలదగ్గరనుంచి లెక్కపెట్టి కాలము గడుపుట క కష్టమనిపించినది. కనుక ఏ బ్యాంకు మేనేజరు పనియైనా లభించవలెను. పట్టణము లోని పెద్దలతో గలసిమెలసి తిరుగుచుండెడి వాడు. తన స్నేహితులలో నెవరి భాగ్యవంతులు లేకపోయినా, మంచి స్నేహితులను చాల మందిని సంపాదించెను.

అనాగం ముఖ్యముగ సుదీనము. పనిభారము కుభవాల్లో మునిగిపోయింది. కాదో ఆఫీసు నుంచి సుందరం తేలివీరేటలనుగురించి విచారణ

చేసినారు. బరంపురం బ్యాంకు మేనేజరు పని కాలీ అయినది, అవనిలో మన సుందరాన్ని నియమించుకొని మేనేజరు చేప్పించాడు. సుందరం కష్టభాల్ని చూచినవాళ్ళ (1) మోషన్ తగినదేను. తోచకచూసదు.

వ్యవహారమంతా సవ్యంగానే నడుస్తోంది. కాని ఖజానాకొట్టులో మూడవ సంచి పేరు చెప్పితే సుందరాని కమితభారం. ఆసంచిలో సుందరంపని మొత్తం పదివేల రూపాయలు, నిజముగా నున్నది యెనిమిదివేలు. ఆ బ్యాంకులో జీతములే చాల కష్టం. వచ్చేది నాలుగు రూపాయలు, ఖర్చు నూటయేభై. పైగా మనసులదరానికి పెళ్ళవాళ్ళతో స్నేహం. పీపార్టీలు, సినిమా పార్టీలు, నాటకం పార్టీలు వీటన్నిటికీ జీతం డబ్బులు చాలేవి కావు. పాపం యేమి చేస్తాడు! మూడవ సంచిలో తీసుకు వాడుకోవలసి వచ్చింది. తొట్ట పార్శ్వంధమైంది. కావలసినవన్నీ తీసుకోవడం, డబ్బు వచ్చి సంతవరకు భర్తీచేయడం తటస్థించింది. ఈ బ్యాంకు సుందరం నిత్యం పరిపాలిస్తున్నది. ఇంజనీర్లకూడా యీలో పాన్ని కనుక్కోలేకపోయినారు. సుందరం అంటే వారికంత శ్రద్ధ. సంచి విప్పేవార, పైనున్న రూపాయలు చూచేవారు, పంచి కూకంపేసి సంతృప్తిచేడేవారు. రూపాయల క్రింద రాళ్ళే వున్నవో రప్పలేవున్నవో వారుమాత్రమే చూడేవారుకారు. ఇంతవరకు సుందరం మద్రాసు లోనే వున్నాడు కనుక తప్పించుకొనిపోయినాడు. లేవు బరంపురం బ్యాంకు మేనేజరీ అంటే భర్తీ చేయాలనిపిస్తుంది. అప్పుడెట్లా? బకలీ లేవీ రావచ్చు. స్వరపడకపోతే నివసిస్తుంది.

ఈ విధంగా ఆలోచించుకుంటూ సుందరం యింటికి ప్రవేశించాడు. — మార్గమంతటా ఆలోచనలే. బదిలీ, రెండు వేలు భర్తీ చేయటం. ఇవే ఆతన్ని కలవర పెట్టివేసినవి. కోమలవిలాస కాఫీ హోటాలు సమీపంలో గురుసామి కనిపించాడు. గురు సామి బడా మామగారు. బ్యాంకులో పెద్దఖాతా వుంది. సుందరానికి చాల పరిచయం వుండేది. “సుందరం గారా, ప్రవేశించు అయింది బాబూ, నిండా సంతోషం అయింది” అన్నాడు గురుసామి. తలవనిలంపుగా గురుసామిని రెండు వేలు బహులదుగువాడు సుందరానికి తట్టింది. కాని బ్యాంకులో పెద్ద ఖాతాదారు, యేభై లక్షల వ్యాపారం, యితనివద్ద బదులుతెస్తే పైయిథి కారులు అనుమానపడుతారు కనుక గురుసామి వద్ద బదులు పుచ్చుకోకూడదని ఉత్తరక్షణంలో వసుకున్నాడు. గురు సామి అభినందనానికి తన సంతోషం వెల్లించుకుపోతే బాగుండదు. సుందరం గోడ తెచ్చుకొని “అబ్బే, ఇంకా అర్థాలు రాశిదే” అన్నాడు. “ఇవ్వారాక పోతే, రేపురావా యేమిటి” అన్నాడు గురు సామి. “మనమంతా యితవరకు స్నేహంగా వున్నాము. బరంపురం వెళ్ళితే మీ స్నేహం యేల పొప్తిపిస్తుంది” అన్నాడు సుందరం. ఇప్టా గోష్టి కబురులు చెప్పుకొనుచుండగా గురుసామి మేడ సమీపించింది. “పోయినాను” అని సుందరం చెప్పగా “సుందరం బాబూ, మాయంటికిరాకూడదా యేమిటి అవునులెండి. బీద బాంటికి వుద్యోగస్తులు వస్తారా యేమిటి” అన్నాడు గురుసామి పరిహాసకంగా. “ఎంత మాట! రండి ఆలాగే పోదము” అని సుందరం చెప్పగా యిరువురు లోని కేగారు. గురు

సామి యింట్లో పడకమ్మీలపై నిరువురుకూ స్వస్థులు యుండగా సుందరం ప్రారంభించాడు.

“మీ రెండు నిగమ్యం! బ్యాంకు వ్యవహారము రహస్యంగా నాంచవలసిందే. కాని మనలో మనకు ఇరవాలేదు. లెక్కలను బట్టి చూస్తే మీరే పట్టణములో చాల భాగ్యవంతులుగ నున్నారు. మీరుకాదంటారని నాకు తెలుసును. అంతమాత్రం చేత మానవోతానా యేమిటి లెండి?”

“ఏదోలెండి భగవంతు డిచ్చింది కాస్తా కూస్తావున్నది. అందరికీ వున్నమటుకు బ్యాంకు లోనే వుండాలనా యేమిటి. బ్యాంకు వుద్యోగులు అంతా తమకే పోషకు ననుకొంటారు. ప్రతిది నిజముగ వారికి తెలియనే తెలియదు.”

“పట్టణములో మీకెన్ని ముద్దున్నాయి?”

“పది పదికొను”

“అవును. మీకు చీక చింత! డబ్బంతా బ్యాంకులో వేసుకుంటాను. ఇంట్లో యివవపెట్టి అయినా అక్కరలేదు. ఇవవపెట్టేవుండాలని శాస్త్ర మేమిటి! ఆధరకాలు ఏదోకొంతోకొంగడిగోడ అలమారులో, సారంగం వుంది, దానిలో భవ్య వస్తువులు. రండి చూడుకాని. రహస్యమేమి లేదు.” అని గురుసామి గదిలోనికి తీసికొని వెళ్ళి గోడ అలమారు సారంగం తీసి చూపించాడు. ఇరువురు మూట్లాడుచుండగా యెవరో వచ్చారని కబురు వచ్చినందున గురుసామి తాళమైన వేయకుండా వెళ్ళిపోయి అరగంటవరకు రాలేదు. ఈ అరగంటలో మన సుందరం పడిన పరితాపం, మాటి మాటికి సారంగంలో చెయ్యిపెట్టి చూడటం, అదృష్టవశాత్తు రెండు వేల రూపాయలు (పదిరూపాయలు నోట్లు) కన్పించటం, తీసికుండామా వద్దా అని ఆలోచ

వలో మునిగిపోయినాడు. చిట్టచివరకి నిక్కడకుం చేసుకొన్నాడు. చేయి లోపలికి పోవద్దీ ఆ మొత్తం స్నో బు తీసికొని కోటులోపల తేబులో పెట్టుకొన్నాడు. శారంగం కదిలిచివట్టుగ నుండునేమో యని అటుయిటు నర్ది ఆలోచించటం ప్రారంభించాడు. అంతా ఒక క్షణంలో జరిగి పోయింది. దేహము వణకడం మొదలుపెట్టింది. "దొంగ వు—సామాన్య దొంగ వు" అని యెవరో కేక వేసివట్టు మనస్సులో స్ఫురించింది. బ్యాంకు నంబిలో డబ్బు తీసికొన్నప్పుడు దొంగ గన మనిపించలేదు. మరల తీవ్రతామని నంది లోనండి ఋణము తీసి యిచ్చి తేసి మకల తీసికున్నాడు. కాని గురుసామికి తిరిగి యిచ్చుట లేదన్నది! ఇది నిజముగ దొంగతనమే! అని నోచింది. తేబులోనంది రిక రెట్టు తీసి ముట్టించి గురు గుప్త పోగ పడిలుట ప్రారంభించాడు. గది కిటికీకి అద్దములున్నాయి వాటిలో గుండాచూడగా బజారుగోడు కనిపించింది. కిటికీకి అద్దములు వగులగొట్టిన దొంగలు బుగ్గవేసించి రెడమెలు అవహించారని అనుమానించి గడచేయవచ్చు. కిటికీకి డబ్బులు లేవు కూడా, పుణాకాపు బట్టయో! ఇది తిట్టింది.

అప్పుడు శారంగం గది నుండి బయటికి వచ్చింది. అంతలోనే నోలమ యానానానామని గుంపాలని అనుకొన్నాడు. ఇంత స్నో బు గాల్పుండి యితే మర్యాదచేనేనాడని మోసగించటం ప్రారంభించింది. తన బట్టలోనంది సుగములేవాడు. ఇంతలోనే గ్యాంగులో తన పని వెల్లడిఅయితే తన గతి యేనగున అని యనుకొన్నాడు. తిరిగి వెనుకకు తగ్గాడు. ఇంతలో తలుపు తెరచి పోలికగురుసామిరాగా "అయ్యా, చాలనేమింది

సెలవు పుచ్చుకుంటాను" అన్నాడు సుందరం. తన ఆలస్యానికి క్షమాపణ వేసికొని గురుసామి నుండి దాన్ని నూరు గజము వరకు పాగ పంపాడు.

మరునాడు మూడవ సంచిలోని లోటును భర్తీచేశాడు. పెద్దబరువు రెప్పిపోయినట్లు తలచినాడు. "గురుసామి పగిలిన కిటికీకి ద్రాల్చి పంపిని యినుప చువ్వల్సి చూస్తాడు, ఇతను చూడక పోతే పోలినువాళ్ళయినా చూస్తారు. ఎవడో దొంగ యింట్లో ప్రవేశించి అలిచయితే యీ ఘోరకృత్యముచేసి పాగిపోయి యుంటాడని తప్పుకొన్నాడు. ఈనంగతి నున్నాడు కాని కనిపెట్టలేదు. తనమీద అనుమానమావుండే సావకాశము చిక్కదు. ఎప్పుడంటే నాన యింపనిచేయట్లు గురుసామికి తెలిస్తే! తెలిస్తే యేముంది. దొంగతనము అ బద్ధము కాదు. ఈ పాటి నష్టము గురుసామికి తెక్కే లేదు. ఎప్పటికో అప్పటికి తాను ఆకాశరాసున్నగ డబ్బు పాపివేయవచ్చును. కాని యాలోచన లగ్నేమో ముఖ్యం. డబ్బుగలనాడి కాత్మా లిక నష్టంకంటే తనవంటి నానాగొన్నది సంపాదనేమో యెప్పుడు. పదకొండుగుంటలకు భర్తీ అయింది నంది. పన్నెండు గంటలకు వచ్చింది తంతి. బంపురెంట్లాంకు మేనేజర్ గ వేసినట్లు, మరునాడే పయనమై వెంటనే ఛార్జ్ తీసికోవలసి నట్లును. అందరు సుందరాన్ని అభినందించారు. పై అధికారులు, పోటి పుద్యోగ గ్రహు కాతా చారులు అంతా కొనిమీదాడు. పిందమీద విందులు, టీపార్టీలమీద టీపార్టీలు కూసేవవి. గురుసామి డబ్బు దొంగలించినమాట జ్ఞాపకము లేదు, యిప్పుడు సుందరంగారికి.

మర్నాను గురుసామి తెలిసికొన ననే గూడ గుభీలుమన్నది మొదటగా పోలిను. అరికి తెల్పుటానికి పంపియించాడు. తన రచన స్వ సారం గాన్ని యిరులప మూవ రాద నుంచి న్నాడు. సాయితానికి గవ్వమన్నది. భాగ్యవలో అతా ఆశ్చర్యం పొందారు. పోనీకొడి యిపు డయినా భాగ్యవలో దాచుకుంటే మంచిదని అందరికీ సలహామంది అన్నాడు. నుండి రు సేమి యెరగనియ్యి.

ఏనాన గూడ గురుసామి భాగ్యవ రాగా నే మన నుండి రు పలకరించి "ఇది కిడ్నూర్తం యెలా జరిగింది?" అన్నాడు. మిమ్మల్ని ద వేలు వేసుకుని. తన జెలివికి తాను లోలోప మెచ్చుకొన్నాడు.

"ఎవరికి నొంగ ప్రవేశించి అరికితయితే యిదిని శేపుంటాడని పోలినువారి. ఊహించారు. ఈ సారంగం సంగతి ఆదొంగ కెట్లా తెలిసిందా అని న నాశ్చర్యపడుచున్నాను." అన్నాడు గురుసామి.

"జహళా మీ గది తలుపు కసికోవడం మరచిపోయి వుంటాను. సారంగంవ నున్నపు డెవరో చూచివుంటాను. అప్పుడంతి. ఈసంగతి వినిపవును గాకూ ఆశ్చర్యం కలిగింది. మీకు నాకుతప్ప (మరకీ యాసారంగం సంగతి తెలియదామె"

గురుసామి సవ్య "మీమీద నా కేమి అనుమానం లేకపోయింది" అన్నాడు.

నుండర కొంచెం చిన్నపుచ్చుని యెట్ట కేళకు ధైర్యం చెప్పకొని "యిక్కనైనా మిగతా డబ్బు బ్యాంకులో దాచుకొనండి" అన్నాడు. గురుసామి శేలపు పుచ్చుకున్నాడు.

మర్నాని కొంత గాఢమైన రాత్రి లెక్క లాగ్ని సంచు నుకొని నుండరు వార్త చెప్పి బయటకు వెళ్ళి యిలా సన్నాహం చేసి మళ్ళీ వచ్చాడు.

దూర్వలు నవించి తొగి ప్లాంట్ కువచ్చి అందరిని తడవటికారి దర్జాని శేలపు పుచ్చుకొని రెండు చూడ అయిడలలో వచ్చి తెలియకొని యున్న సేకులను తగ్గరిగ గాహంకరించి బయటకు వచ్చాడు. తేలు పుచ్చు సి రెక్కను ముట్టించి నే ముట్ట బయటపెట్టాడు. నేటితో పట్నం గూడు మైచియింది. అప్పుడే సక్కిమంతా కొత్తగా ఉచ్చుచడం ప్రారంభమైంది. ఇరుకు నిదులు, చిన్న నుకాణాలు, మోటుమోటులు అసహ్యంగా కలిపింది. రెండుదిం పెట్టినస్తీలో పెద్ద వుడ్కోగలలో అతా నిరాంక కొట్టు తూటే ఆంకమా వుంటాడు. చీల చింతా లేదయ్యి. లేటివేటలక్కి, కత్తి నాగ్ గొల్లలక్కి కొడువ లేడలెట్టి. డేకిం భాగ్యవలో తన రెండుతేటల్ని కత్తిసామగ్గాల్ని వినియోగిస్తున్నాడయ్యి. కంకి విచారించవలసిన గిమింది! తాను మరణించినప్పటికీ ప్రజలు తన గొతాన్ని శ్లాఘిస్తారు. ఇవే సుందరియొక్క అలోచనా పరంపరలు. తాను చేసిన పని మరచిపోలేదు. దాన్నెవరు నుక్కోనేలేదు. నందిలో రూపాయలకుబడులు పెట్టిన రాళ్ళన్ని సహజంలో పారవేశాడు. నోట్లుకట్టుకువచ్చిన జేబులమాలా తాల్చివేశాడు. ఇంకేముంది? అంతా క్షేమమే పెద్ద సెట్టా పుడిచాడు. ఇంతలో స్తేషను సమీపించింది. తన ఆజ్ఞప్రకారం సామాను భార్యాపిల్లలు స్తేషనుకు వచ్చేయున్నారు. నేరుగ పోయి బర ప్రరంకు సెకండుల్లాను బిక్కెట్టు కొని ప్లాట సారంమీదికి వెళ్ళాడు. రేలు

రావటానికి పట్టవది వున్నప్పటికి ను గూనిక తట్టాగు వెళ్ళింది. మూడోటప్పటికి నన్ను
విమిషాలు ముగాలుగ కప్పట్టాయి. సంగా యింకొక్కడు రామాగావు. అదని చేతుల
పైను బంధించి అంది. సామాను బండిలో అగెట్టు అడ్డగు. ఊహించుచుం ఒక్కడుగాంలా
పట్టపోతూవుండ నుండర. ఏప్రమాద యెవరో ఖచ్చితములం అయిపోయింది!!

నాసోద — నారోద.

శ్రీ. శ్రీనివాసరావుగారు, కవికావయితి.

వీకాకినై యన్న యీశాలమందు
నుదయించు నెన్నియో హృదయభేదము
లగు నూహ లవియెల్ల నన్నివిధాల
బయలుచేసిన శాంతి ప్రాప్తించుననుచు
నాలోన నేనె పద్యాలను నడిచి,
ఓ నముజ్వలరాగ భాసితానంద
కావ్యాభిషిక్తమూర్ధన్య! నుదీయ
దైవతమా! జీవభవమా! యటంచు
గొంతెత్తి నిను బిల్చుకొందు నొక్కవుడు!
పద్యాలచే శాంతి ప్రాప్తించజేసి
ప్రకృతితీక్షణ ప్రభావటల మధ్యమున
శారికా కీరికా నదమల కంఠ
ఘోషా నినాద సంతోషాస్త్రీదేలి
యొక్కొక్కవరి నవ్వుచుందును నేనె!
అదియు శాంతికి దూరమగునట్లు దోచ
నిదివటకెవ్వని కేటుగంగకాని,
యెవ్వారుచూడని, యెవ్వారు చొరని

ప్రేమదావన స్మిత రమణీయ దేశ
నమద వితర్దికాస్థలి జేయచట
గానమేళనిత ఘంటానవ్యనాద
తాళ సంగతులతో దాండించెదను,
అవుడు నైతము శాంతి యలవడజేసి,
గుండెరాతిగఁ జేసికొని భయంబెడలి
గాఢతమచ్చలకలిత గుర్దాంత,
కాంతార వీధి నిరంతర భయద
గిరి గర్వారంబుల దరిపి యుచ్చోట
గడలేని కన్నీటి కాల్యలఁబరపి
భూనభోంతరముల బొంగింపఁజేసి
దీనాతి దీన శోకానంతరవర్తి
నగముల మారోగ్యత లేగయంగజేయు,
శాంతి సామ్రాజ్యమస్తావనఁ గోరి
భోరున కెరలి నాపోయెద నేను!!

[ప్రభవమంది.]

“స్వభాషాచ న్యమాతాచ న్యర్థాదపి గరిశుసీ”
అధునాతన ప్రభువుల పరిపాలనచే బాలిక
బ్రతుల స్వీయదేశభాషలు పాలకవర్గపు భాషతో
బాట దివ దినాభ్యుదయము నందుచున్నవనుచు
విద్యాభివృద్ధి వాఱుచున్నారు. వాఱునినట్లు
దేశభాషలలో నొకటి యగు మనయాంధ్రము
యొక్కయు దన్మాతృకా ప్రాయమగు సంస్కృ
తముయొక్కయు నభ్యుదయాదికమును గొంత
వరకు బరికింతము.

ప్రాచీన కాలము నుండియు భవ్యములగు
భాషలలో గీర్వాణ మొక్కటియనియు దేవతా
శ్లాఘనము నుద్దేశించి మాతృ మాదనాదులయందీ
భాషను వ్యవహరించుటంచేసి దైవభాషయను
నవ్యరనామము కలిగినదియు దా నం తే సి
యి య్య ది యతివచిత్రమైన భాషయనియు
భారతీయులు విశ్వసించియుండిరనుట విదితమగు
చున్నది. దాని ప్రాచుర్యనే ఖండారతరముల
వారికన్న భారత ఖండవాసులు మొన మొన్నటి
జరకు నాగరికతా ప్రాబల్యమునంది విజ్ఞాన
తేజముపీడురంధరులై మిన్నలై వన్నెకెక్కియు
శ్శారనుటలో వివ్రతిపత్తిలేదనియే భావింప
వచ్చును.

కాని దీని యవలంబనమున నితర దేశ
భాష లెట్లున్నవో కాని మన యాంధ్ర భాష
మాత్ర మాంధ్రులలో నన్నగిల్లును—నుండెను.
దీన్నది యనుట సాహసముకాదు.

ఆంధ్ర భారత రచనా కాలము వఱకును
దెనుగున నద్దండ మొక్కటియైతని నేటి
వఱకు నొప్పకొనవలసివదియే. ఆ లేకుండుటకు
గారణములు కలవు. ఉద్దండ మొక్కదానిని

రచింపవలయునన్న నయ్యది యాంధ్ర గ్రంథ
మైనను సంస్కృత భాషాపరిచయము చాల
వఱ కావశ్యకమైయుండుట నిజము. ఆ కాల
మున సంస్కృత వాసనాపటిమగల పండితులు
కొండఱకు దేశభాషాయోషామణి చెంతనైన
జేరుట కున్నహముగానుండెడిది. అట్టి చో
జెట్టవట్టుట యెట్లు పొనగు? కారణ మేమన,
ఆంధ్రభాష ప్రత్యేక తః పరిగణింపబడిన శ్రీ
శూద్రులకే నిర్దింపబడవని వారి యూహ.
“జన్మనఘలత నొందవలయునన్న శ్రీ శూద్రులు
దాని నాశ్రయింపనిండు. మన కన్ననో పవిత్ర
మగు నశుర భాషయే ప్రాచు” అనుచు వాగు
విభాగము చేసియుండిరి. కావుననే గదా!
వేదాధ్యయనాదులు లేవు లేవని ఘోషింపనేల!
నొండు. మిశ్రయి నేర్పడె పంచమవేదము.
దాని నధ్యయనము గావించి కృతకృత్యులు
కందు! అనుచు రెండవ తేగవారికి సుపథమును
జూపిరి.

అయితే, యీ యాశయమున్నచో నా కాల
మున సంస్కృత పండితు లాంధ్ర భారతము
నేలరచించి ఆంధ్రమున కృతవ్యవసాయులైరి.
అని యడుగ వచ్చును. కాని యంతకుమున్న
నొకా నొక రొకచోట సమాధానమిచ్చియే
యున్నారు. ఆంధ్రభారత రచన నాటికి బౌద్ధ
మతాది మతాంతరము లనేకములు చుట్టుముట్టి
భారతీయుల నాశ్రమించుచుండ, తన్మతాభ్యు
దయమునకు దేశభాషామూలక విషయ బోధ
నలే మూలమని తెలిసికొనగలిగి తత్క్షణమే
స్వీయమతమండలి ప్రేముడిచే నన్నద్ధులై తాము
కూడఁ బ్రజాసామాన్యమునకు హైందవ మతా

శ్రమముల పండితముల సమకట్టి పట్టుమును
 “అంధ్రాభిమానము” రచించిరి. అప్పయ్యము
 వలన చాలవఱకు హైందవుల వ్యక్తిత్వము
 స్థిరమై యుక్తావధులవచ్చెననియు, “జెప్పవచ్చును”
 కేవల సంస్కృత పండితులలోఁ గొనఁజేరా
 టిక్కిగూడ నాంధ్రీయును శూద్రాభిమానము
 దలఁచుచున్నట్లు పోల్చుకొనుట ముఖ్యముగాని
 విషయమైయు, ఇతరులఁ అంధ్రాభిమానముచే
 నెఱుంగని కేవల సంస్కృత పండితభిక్షాదులు
 మాట యిటుండనియు, అంధ్రాభిమాన యోషను
 జేరఁదీసి లొలించి గుస్తరించిన యాంధ్రీకవుల
 లోనివాడగు నప్పకవియే అంధ్రాభిమాన శూద్రా
 శ్రీయుని సూచించియున్నాఁడు. ఇతఁడు తన
 గ్రంథమున మాతృకా నిర్ణయమని వ్రాయుచు
 —అకారాదులగు నచ్చులును టవర్గదనుక
 నున్న హల్లులును విప్రమాతృకలనియు, కేవల
 కారములతోఁ గూడ తవర్గ పవర్గలు రాజమా
 తృకలనియు, యవ్వల వర్ణములతోఁగూడ కేవల
 నహలు వైశ్యమాతృకలనియు, నిర్ణయించి
 దంత్యచజల, అకార శకారములు నాలుగు
 శూద్రాభిమానములను నుడివై సంస్కృతము
 అకార శకారములేగాక దంత్యచజలగూడలేవు
 అంధ్రీయునందివి విశేషవర్ణములు. చూచితిరా
 సోదక్షలారా! ఇది శూద్రీమాతృకలట. సం
 స్కృత వర్ణములతో నువదించునాతవరకు విప్ర
 క్షత్రియ వైశ్యమాతృకలను దగిలించి, యాద్య
 ప్రకృతికి విభిన్నమగువట్ల శూద్రీమాతృకకుఁ
 జోడిచెను. వినినను భారతమునే వినవలయును
 నానుడికే బాల్మీకి నాంధ్రీభారతమును
 పఠించి నన్నయ సోమయాజుల మృదుమధు
 రములగు నుడువుల చవులరసి తాను నొక
 గొప్ప యాంధ్రీకవియు లాక్షిణీకుడైయున్న

అప్పకవియే యాంధ్రీభాష పట్ల నైచ్చనదవి
 నిచ్చుచుండ, అంధ్రీక్షుల చవులరముని కవుల
 సంస్కృతి పండితులమాటకు కైముత్తనాశ్రి
 యమే సాధుము.

ఇది యిట్లుండ మనవారు అక్షరాదులందఱు
 చాతుర్వర్ణ్యము కల్పించుట కను విచిత్రముగా
 నున్నది. అక్షరములందే కాదు. అనేకవిషయ
 లందే కల్పనలు నాపితములయినవి.

భండస్సుతో, యగణ తగణములు బా
 హ్యణ కులంబునను రగణ జగణ ములు క్షత్రియ
 కులంబునను, భగణ సగణములు తృతీయకులము
 నందును, మగణము శూద్రీకులమునను, సగణ
 ము చంచాలకులమునను బుట్టినవట. మఱియొక
 విశేషము

మగణమునకు లేడియు, యగణమునకుఁ
 గోరియు, రగణమునకు గేదెయు, సగణము
 నకు దున్నయు, లగణమునకు మేకయు, జగణ
 మునకు గోవుయును సగణమునకు నర్పమును
 యోసలట.

ప్రపంచమందలి భారతీయులలోని వర్ణవిభా
 గమును వాద్యము ప్రకృతి సిద్ధమునుగాక
 అచారిత్ర కల్పితమనుటను నీకల్పనలు సూచిం
 చుచున్నవి.

వివను చెట్టుపుట్టు గాయి రప్ప దైవముగా
 గొలుచు మనవారికి యనత్కల్పనలు కల్పనలు
 గాఁదోరువు.

ఇట్టి కల్పనలచే స్వీయజనని కుల్యమగు
 దేశభాషకు నైచ్చసంధానము కానించి యొ
 తము దోహదములగుచున్నారు. అటు కేవలసం
 స్కృతమును బఠించిన మహానీయులు కొందఱు
 ఇటు నాంగ్లేయ సారస్వతమాధురిని జూరకొన్న
 నిపుణులు కొందఱు దేశభాషలవంక ననాద

రము చూపుచుండ హేళి మా యొనగా బల్లు
రని దుర్గతిగ క నర్థమయ్య !

అన్యదేశీయభాష నర్థమిది యవలి
నదనర్థమయ్య. శబ్దమును తెలిసి,
వైపుటా మాట నడిచిన నెవరి, నదియే
జీవయాత్ర క భాషావేదనమిది, స్వయేనను
వలి తనకుండు లోకవ్యయమును బండును
నా భాషనే యానెనా? యానెనా? నన
"నమ్మ! నాన!" అని యాగ్గుచు లోక మాటలు
నేర్చిన జనని యంతా నుండునూడ నుపయోగిం
చుచు దేశభాష యన్యదేశము చెందుచు,
కుద్ధును గల్గిన నుకుదిర నాగంకతలే నిట్టచీకు
వారధిక న భ్యాసలుగలరు. సంస్కృత భాషను
జదువనిండు. అన్యదేశము నభ్యసించి యాన
రింపనిండు. ప్రపంచములోని భాషలనన్ని వరిం
పనిండు. లోకేశభాషను యాత్రీయ నీకుట
భాషముకాదనియే నూవిన్నవము కన్న
తల్లి కునమగు నిరసకృతిగావించు తీరుది.
చెవుడుతల్లి చెవున కభిలషించు నట్లుండును.

"స్వస్థాన వేషభాషాభి మతాన్సంతోరన
వ్యుబ్ధియః లోకే జహు మన్యంతే వైకృ
తకావ్యాపిచాన్యదవహాయ"

అని ప్రథమాచార్యులు సెలనిచ్చిరి. వైకృ
తాంతరమాలగు ద్రావిడాది భాషలందుఁగావ్య
ములుత్పన్నమగుటయు, నానిని నహృదయములు
కొందలు సంభావించుటయుఁ గాంచినవాడయి
మహా కవియగు ప్రథమాచార్యులను నాధృ
భావకుండుఁ గృతోద్వోగియై అర్వాచీనులకు
శాస్త్రునిక గావించి యున్నాడు ద్రావిడ భాష
లో నిదగు నటజముగాంచుడు. తద్దేశియలకు
జానియుండున్న ప్రేముడి, కత్తి కీర్తలు విచా
త్మియుండు, తల్లి భాషకు నర్థోత్కృష్టత నానా

దిం చి న వాడగన్లుండటం, ఆభాషయందే
హైద్రాబాదు శాదరణీయముగు జేరమునూడ
రచి వుండినది నూనేది యానెనా? గోగ్యమిన్ని,
విజివన శబ్దమునైనా లాభమునొందియే.
దేశభాష: సర్వవిధాల రంగి స్తయచుండు
యోగియగు. మన: కను ప, ను పెచ్చు సూద్ర
నంభావితమగు తెనుగున భాషాంతరీకరింప
లదు భాగ్యము కూడ నబ్బునా! ఏమనము
నాభాషలగున్న నాకితైన నెదియేని గ్రంథము
ప్రమాణమై ఆనరణీయమై యున్నది. క్రైస్త
వులు బైబిలు నాశ్రయించియున్నారు. ఆశ్రీ
యించుటయే, తద్వీధన విషయము తెల్లను
వాకి: గోతరామలక మగుటకు వలయు
పరిరమన్నది. చక్కని కేటలిగ్రంథ వాకి
మే: బురియగు విషయమంద మును ప్రతిపాదిత
మైయున్నది. మహమ్మదీయులకు ఖురాను
కూడ ము: వేదమును బోలివదియే కదా!
దానిని బయిదుటలో దాని రహస్యము గురైఱుం
గుటలో దాని సా: నాశము నంగ్రహించుటలో
తన్మత సాంపదాదుము కల గలో నేర్పికెన
నడ్డు కలదా! ఈ ఆరిష్టములన్నియు భారతీయు
లందఱలో లిశేపించి యాంధ్రులకే దావంప
వలయునా! ఆంధ్రావనిని బుట్టిన యాంధ్రు
లకే తమ భాష మేచ్చభాషయను భ్రమ యుద
యించెనా! మేచ్చభాష యవనేమి! మేచ్చుల
భాషయూ! మేచ్చుయగు భాషయూ! ఉభ
యభా చూచినను దద్భాషావలబకు కు మేచ్చ
త్వమాసాదించ: బడునేమి! హాన! హాన!
మనుజ సంభాషణోపయోగియగు వర్ణవరికరము
తోగూడియుండు భాషయందా మేచ్చత్వము!

అనాకల్పనాపటిమయొక్క మహాదా
ర్యము. 2. మేచ్చ భాషయందు గ్రంథ నిర్మాణ

మేమి! అవచారముకాదా! ఇది అందు శత్రు
మించి శబ్దకాస్త్రము రచించుటేను! యువను
దేహమును కొందఱుగొల్గెనట, ఆగుడే ము
లకు "ఆహూబలవలయును" ననుభవమున
రణి సమాధానము చెప్పవలసివచ్చె అందు
నిచే నెయ్యది సమాధానముగా నుపయోగింప
కదో చూచినా! ఆంధ్రభావకు యేకభావము
వర్జింపవలయును. ఆంధ్రభావకును కేవలగర్వ
మారోపింపవలయును. ఆ రణమేదిను. ఆంధ్రు
లము వేదాంగములలో నొక్కటి. ఆంధ్రు
గదా! యీభాషయందు వ్యాకరణ శాస్త్ర
మున్న మగుటకు హక్కు కలెను భాషకు
సుశబ్దావళిబ్బ నిర్ణయకముగు వ్యాకరణము
లభింపవలయున్నది. అట్టి గ్రంథములందు
లావణ్యకమేమో తెలియ నున్నది.

పండితుడు గిజ గిజలాపి ప్రయత్నించు
వాసి వాసి తుదకు గజశిరోభూషణమును
"ఆంధ్రభాషయు" నొకమనుజు భాషమునందు,
నందు గ్రంథము లున్నవలగుటకు పేర్కొన్నద
నియు, దాన నవచారముల నవ భాషము
నాపాదించబడినవియు చెప్పగల్గినాడు
పోదనిలా! చూచితినా! మన వాద యభిని వేళ ములు ఆధు
కులలోగొందఱు తమజీవితమునకు సర్వదాహర
ణభాషయే యావశ్యకమనియు, సది తమ్ము పర
మపావనులగా జేసి తరింప జేయు ననియు,
భ్రామింపకట్లు, ప్రాచీనులలోను సాధునికుల
లోన పేరాణికులు కొందఱు తమ జీవితము
నధలత నొందవలయునన్న సంస్కృతవాణి
నొక్కదానినే యవలంబింపవలసినదనియు,
వాంఛాది భాషలు (ముఖ్యముగా ఆంగ్లము)
త్యాగ్యములనియు, వెట్టి వెట్టి యూహలలో

వెట్టి సద్భావములను జేసియున్నారనుట సాహ
సము నీకుదు.

ఇది అట్లుండే మతోక్కచిత్రము, ఆంధ్రదేశ
మున బుట్ట పెరిగి, విజ్ఞానము నేలించియు
వైష్ణవముల ప్రదర్శనకులలో గొందఱు ద్రావి
డమున బుట్టినాడు. ఆనంగ బోలు, చది
కిని నున్నవారగు నాజ్ఞానమును మానగ
చేయుటయునుగాన, మఱు ఆంధ్రాదులలో
జన్మిత అజ్ఞానమునకు స్వయంబుధి నున్నరించి
మెఱుగుచున్న యున్నాడు అదియే శ్రేయస్క
రము మి కది యత్యావశ్యకముకాదు! అని
వేదము ఆహ్వానములు తెలియరు.

ఆంధ్రముగల గేవిల సాంస్కృతికులును
నాంధ్రేయ భాషావలంబకులును, ముల ప్రవర్త
కులను పేరకు కొన్నవానిను, నాంధ్రము మాట
లలపట్టించు సీ భాషాయోషకు ప్రాపికనేమి
కలగు! అదిదేశవాసులగు బ్రాహ్మ కృష్ణరాయ
నాధిభాషులవాటి ఆంధ్రభాషను భావన నీట
పుట్ట పెరిగి విజ్ఞానము నేలించిన మహానీయులు
వేయించాలా! చేయుట నైచ్యమా! లేక
దాహ్నాభ్యమ!

అందుల మతోక్క విషయము విన్నవించు
కొక కరకులను.

పల్లమునకాలమున ఖండకావ్యదులవల
నను బ్రత్యేక సాహిత్యముల మూలమనను
వలయునంటి వరపుష్టి ఆంధ్రమునకు పెక్కురు
చున్నదని వెద్దకొందఱుగొను. ఆంధ్రభాషా
భివృద్ధియుమునకు శుక్లవక్షపురాటి చందురుని
దశవట్టుచున్నదని పాగు భావించురు. అదశ
పట్టినను నాంధ్ర పండితులకు మార్చి మాడరా
భ్యుదయములు పైకివచ్చుటలేదు. "అని! లేనగు పండితుడా!" అను నిరసన నిర్మూల

మౌగ న్గుటలేదు. అంగుళమా వ్యాసంగము
చేసినవానితోఁబాటు నన్ని వత్సరిములితఁడును
గట్టించి యాంధ్రభాష నభ్యసించినను, నభ్య
సించుటలోను గట్టించుటలోను నా యిరువురకుఁ
దౌల్యముకలదుగాని యితర విషయముల
దౌల్యము శూన్యమనుట బావ్యము.

మొన్న చునకు లభించిన నిశ్చయభావనిష్ఠ
త్తువలన “అంధుల కేమిటయ్యె పితేవ ఫలి
తమ”ను ప్రశ్నకు దేశ భాషాభ్యుదయమే
ముఖ్య ప్రయోజనమని మనవారు మొట్ట పట్టు
చున్నారు. పరభాషలాంధ్రభాషలో నభ్యసించఁ
జుడునని పరమ ప్రీతితోఁ జెప్పుచున్నారు. శాస్త్ర
గ్రంథములన్నిటికిని దేశభాషామూలకాధ్యయ

ననే జరుగునని సంబంధమును చున్నారు. అను
టయు,దలచుటయు, నున్విశ్వాసుటయేగాని
యానోములుమాత్రము ఫలితముకలు కన్పట్టదు.
ఇంతయేల పరిషదాలయమున నభ్యులెల్లరు
నమావేశమైనకాఁడు దేశ భాషకుఁ బ్రాప్తమేని
యిచ్చుచున్నారా! ఇచ్చెదరా! ఇచ్చుట
యనంభవమా! దేశ నైచ్చమా!

ఈ విధమున పుష్కలమైయుండి యున్న
లలో నాంధ్రభాషకు న్యూనత సంపాదించబడు
చున్నది. అట్టి న్యూనత కల్పించి యాంధ్ర
మున కాదరాభ్యుదయములు కల్పించుట బుద్ధి
మంతులగు విధ్యాధికులకు పూర్ణముగు నావశ్య
కతయై యున్నది

నిడుమోలు కనకసుందరంగారు. (చి. ఎ. ఆనర్కు)

ధ న్యో స్తి

౧

భక్త్యమయ్యె, నేకాంత కాంతార నీను
వృద్ధకాపింధ భూతహానీధియందు
అంధకారంబులో లయమైన నీను
నీల మంగళాకారంబు లీలనెఱిగి,
కీచుమను నిత్య దివ్య సంగీతమందు
కలిసి మెలసెడి నీ వేణుగానవృష్టి
చూటలంగొని, యుత్సాహశూన్యమైన
స్వాదురసహీనమైన నా స్వాంతమెలమి.

౨

మాన్యమయ్యె, బ్రహ్మాండ సామ్రాజ్యమందు
నుదిత భాన్వచ్ఛటానిలయోడు మంక్తి
నవతరించిన నీ మందహాస రుచులు,

దిక్షాశ్రీత నిత్యకాలి ద్రూక్ష
రాత్ను లందెల్లమగు నీను లాజతీవి,
సుమకత సుగంధ సంయుత సువృక్షాత
నాగులము నీ నానగు సుస్వాదరమృత,
నెఱిగి తంతులు తెగిన నాహృద్విషమి.

౩

సార్థకంబయ్యె, యమునా విశాలపులిన
తలమున నృపదీయ పాదద్వయా ప్ర
పూత సంస్కర్షనమున నపూర్వగుణయు
తంబులగు రేణుజాల మాదలధరించి,
అహితుఁడౌ నహిరాజ శిఖాగ్రమెలమి
దన్ని నీవు లోకానంద దాయకముగ
కాలుగడిగిన కాళింది గాంగ జలము
కడుపుచిందుగ గోలి, కానాయకసునఘు.

“సంధ్యా సమయంబు నల్కవివలెనుల వర్ణము—”

శాంతభానుమయూ ఖ తేజః ప్రదీప్తి
విమలకాసార నీలనీరములయందుఁ
బ్రీతి ఫలించి విచిత్ర వర్ణములతోడ
నతిశయించె మనోజ్ఞ సాయాహ్నమందు.

చారువయోజ గంధ విలస త్పవనానత నారికేళవృ
ద్ధీరుహశాఖకా చలిత వృద్ధదళాంత విశాంత ధామముల్
సారనమిత్ర విస్ఫురిత శాంతమనోహర భానుదీప్తి వి
స్తారములై రళ రళ రెనునె నువర్ణ కళ ల్వపింపుచున్.

రమణీయ ప్రకృతి ప్రపంచక విహార కీర్తిలక్ బాహ్యలో
కము నెల్లకా హృదయంబు నన్వతించి సౌఖ్యంబొందు నప్పట్లున్
దుర్గమ పర్ణాంతర సంగతద్యుమణి దీప్తుల్ మీరె మద్వీక్షణ
ప్రేమదా శూద్రక బిందు యోగమున భావ్యత్సప్త వర్ణంబులన్.

స్వైర విహార భావ మవర్తి నమీర కిశోరమూర్తి కా
సాగ నతీమణింబులక చాలిత మోహనగాఢిఁ గాఢిటన్
జేరఁగఁదీసి ముద్దిడునుఁ జెప్పిన ప్రేమరహస్య వాక్సుధా
పూరముతోడ నా హృదయమున్ బ్రేమదంబున నింపి వైచిత్రిన్

వతులంబొసి ఖగాంగనల్, ప్రణయ భావస్నిగ్ధ చిత్తంబులన్
బతులంగూడి నుఖించువారిఁగని, యోర్వనలేక చింతాళరా
న్వితచిత్తంబుల నంచరింపుచు సరోసిరంబులందున్ నిజ
వ్రతిలింబంబులఁ గాంచి భర్తలనుచున్ భ్రాంతిల్లుచుం గుండెడిన్.

అరమ్యాంబు విహారకాలమున నద్యోంభోవగాహ క్రియా
హరిణుండగు భర్తై వెడక్కుచున్ వారిన్ స్వబిఃబీకృతా

కాగంబుగవి నాదుండేమునుచి వేగన్నున్చి పోమంబు పాం
గాంక వ నినిహూతి తేలు విహగల్యమ స్వలోకించితి.

నరసపు నవ్వు, మోవి గడసారి పహిపుచు వేయరేపలక
విరిసిన వడ్డినీమణి యవిస్ఫుటభావ భరంబెరింగి ము
ప్పిరిగొను పోమ నయ్యునుడు వేయి కరంబులనెల్ల సాచి య
త్తం గడసారికొంటి ముదంబున జేర్చె బ్రసన్నమూర్తియై.

స్వామి కరాభికామ నుఖ భావివియోగ విషాద భావరే
భామయ మందహాసకళికా పులకాంకితమై యెనంగు నె
మ్మోమర కాంచుడుక మధుర పూత సుధారస భాష్పబిందువుల
తామరకన్న పోమ పరతక దిగబాచ్చె దళాంతసీమలక.

కాంత రసైకమూర్తి నికసన్నుతిని సుమనోసు వలిక సా
యంతనవేళ నస్తమయమంద నిజప్రేమదావియోగ నం
కాంత విషాద రేఖయనగా నవరాశ నెనంగై బూర్వ ది
ప్సాంత మనోహరము విజాప్రేమినివిత సాంధ్యరాగముల్.

ఎలండేటి కంఠరాంచు నుండు గడసారి యుకారనాదంబు నడలిపోవ,
ఖగనతీ నవ్వుకాగమానండు గడసారి మృదుళగానంబు జేర్చించిపోవ,
నును మబ్బులేడున్న కొనయందు గడసారి మెరుగు బంగరురంగు కరగిపోవ
వలిసీమణి దళాంతమునండు గడసారి చిరునవ్వు చెలువమ్ము చిందిపోవ,

సాంధ్యరాగంబు మెల్లన జారిపోవ,
పనిలచాలన మొక్క మారాగిపోవ,
నవుడు కావించె మాత్రమోదైకభావ
మాప్రకృతి లోక దివ్య కల్యాణనేవ.

“మాధురి”

ఆంధ్ర ఛందరి

మ చి లీ న ట్ట గ గు

సంపుటము 3 }

జూన్ 1928

{ సంచిక 3

ఆంధ్ర రత్నము.

ఆంధ్ర రత్న ముగ్ధి గాల గోపాలకృష్ణమునా
అకాల మరణమువలన నాధ దేశమునకు దీరని
కొరత గలిగినది. ఆంధ్ర నాయకులలో జన
వశీకరణ శక్తిగలిగినది ఒక్క ఆంధ్ర రత్న మే
యనిన సతిశయోక్తిగాదు. పదిమంది యను
చుల నిర్వాహక ప్రేమాభిమానముల మూర
గొనిన నాయకు డొక్క గాంధీ రత్న మే.
ఇండ్లాడుచో వీరు ఎం. ఎ. వక్షయంగుత్తీ
లై, స్వదేశమునకు దిగివచ్చి ప్రభుత్వము
వారి బ్రయునిగు కళాశాలలో (రాజమహేం
ద్రవరము) ఎల్. టి. తుంగతికి కొంత కాలము
ప్రొఫెసరుగనండి. ఆదినములలో వీరు చూపు
చుండిన స్వాతంత్ర్యశీలము, వైయధికారుల
యభిప్రాయమునకు వ్యతిరేకముగ బంధువుర
మున జరిగిన ఆంధ్ర నిద్యార్థి సభకద్యక్షులుగ
నుండి వీరొనంగిన యుధన్యాసము నేటికిని మా
కర్ణపుటముల సోపమనే యున్నది. ఆంధ్ర
నిద్యార్థి సభకద్యక్షుల వహింపుటకు వీరేజెంది
నస్వము విద్యార్థులుగ నున్న మేము వీరికి
స్వాగత మొనంగుటకు రైలు స్టేషనుకుబోయి
రైలులోదిగిన పాశ్చాత్య సంస్కారము బూర్తిగ

నా వహించి చిన్న మేక గడ్డముతోనున్న జి. కె.
మగ్గి గాలగారి జూని బాబరము ఒకత దేశ
భక్తి పూరితులగు మాకు కొంత నిరుత్సా
హము కలిగినది. వీరియుపన్యాసము వినినపుడు,
భిన్నమార్గముల నడచు రెండు నా గ రి క తల
వీ రెట్లు సమన్వయముచేయు గలుగుదురు,
యిటువంటి దేశభక్తుడు ప్రభుత్వ సేవనుండు
టగుదేయని యనుకొంటిరు. అచిరకాలము
లోనే ప్రభుత్వ సేవను తన్ని వేసి కొంతకాలము
ఆంధ్రజాతీయకళాశాలకుండుండి తమ పరి
రాజకీయ రంగరంగమున మాకిరి, ఆంధ్రదేశము
కంతను మావేశముతో నింపివేసి, వీరాల
పౌరులకు నాయకుడై యభ్యున్నతంగని కాం
గ్రెస్ నాయకులలో నొకరై కొంత
కాలము అఖిల భారత కాంగ్రెస్ సంఘమునకు
కార్యదర్శిగానుండి కానించిన సేవ నిరుపమా
నము. లోపములులేనివారు లేరు. వాటి నెం
చుటకు నిది త ణముగాదు. ఆంధ్ర రత్నము
లేని కొరత ఆంధ్ర దేశమునాదు. స్పష్టముగ
గప్పట్టగలను. “వీరి తస్మై నమః”
“ఏ అలంకారికుడు కావలసినవాడో” “ఏ
కవియో వీధుడో కావలసినవాడో” ఆంధ్ర
రత్నముయొక్క నామము ఆంధ్రదేశ చరిత్ర.

యందు సువర్ణాక్షరములతో లిఖింపబడుననుటకు సందియము లేదు.

౨
(కాళీవతి)

జగ్గిరాలాస్వయాంభోధి • తుహినకరుడు
అంధ రత్న గోపాలకృ • స్థాభిధాను
డాంధ్ర యువకాగ్రీ సోదరు • డస్తమించె
తెలుగు యోధుల జనమును • బలము తిటిగె.
అంధ్ర కూడల నిల • యమ్మైన గుంటూరు,
సీమ నిస్సట సు • క్షేత్రమయ్యె,
అంధ్రభోజని నిల • యమ్మైన రాజ్ఘండి,
రము సీనుబోధచే • రాణికి,
అంధ్రవణి గ్ని ల • యములగు చీరాల,
వేరాల నీవేవ • బేరుగాంచె,
అంధ్ర కర్షకకోటి • కాదర్శమగురామ,
నగరునీవుంట • వ్యతనుజెందె,
అంధ్ర యువకులు రామ్మ సెస్యమునజేరి
సీమ వసుచరులౌట బునీతులైరి,
అంధ్రభూమిని నీవని • యయ్యె నేమి ?
అంగితివి వ్యర్థమున కడ్డె • అంధ్రరత్న !

దేశీయ మహా నభ.

భారత జాతీయతకు కాంగ్రెసు లేక దేశీయ మహానభ గొప్ప నిలయము. ఈ కాంగ్రెసు యేటేట నొక స్థలమున మావేశమై స్వాతంత్ర్య సాధన మార్గముల సరయుట యచారము. స్వాతంత్ర్య సమరమునకు త్యాగశీలురు ప్రధానము. అట్టి త్యాగశీలురను నాయకులుగ నుంచుకొని భారతదేశ విముక్తికి నోడ్చుదుట దేశీయుల నిధి. ఇట్టి నాయకులే యేటేట కాంగ్రెసు కద్యక్షత వహించుట కర్హులు. కలకత్తాలో దేశీయుల మాసమున కాంగ్రెసు జరుగ

నన్నది. 1929 లో కాంగ్రెసు ఆదేశములను మరింత యాచరణమునందుంచి, ఆరోజున కాళీజు తిడసిన నులకమంచమువలె బిర్రబిగియు చున్న అధికారివర్గముతో బోరాడుటకు ద్వ్యగ శీలడను అనుభవవేత్తయు నగు మహానీయు డధ్వర్యము వహింపవలసియున్నది. ఇంశియే ౪౪, యుగ ముందు స్వాతంత్ర్య సమరము కానననభల వెలుపలనే జరుగవలసియున్నది. ఇందుకు గుజరాతు నాయకులలో గాంధీ మహాత్ముని తరువాల గాంధీ మహాత్మునివంటి వారుగ బూజింపబడుచున్న వల్లభాయిపటేలుగారెంతయు నర్హులని మాయభిప్రాయము. కనుక దేశీయులెల్లరు వీరిని రాబోవు కలకత్తాదేశీయ మహా నభాధ్యక్షులుగ నెన్నుకొందురుగాక.

మరణములు.

ఈ మాసముయొక్క దురదృష్ట మేమోకాని మహానీయులు కొంద రకాలమృత్యువాతబడ వలసివచ్చినది. అంధ్రరత్నము తరువాల పండిత గోపబంధుదాసుగారి మరణము దేశమునకు మౌనత యనర్థదాయకము. ఈయన బిరియా దేశపు జాతీయనాయకుడు. దేశముకొరకు కారాగృహమునకు కేగి వలకప్పమాలుపడిన మహానీయుడు. వీరి మరణమువలన ఒక ఓధ్ధీదేశ మునకే గాక ఆఖల భారత దేశమునకు సంతాపకరము.

ఇంగ్లాండులో సిల్వయాహంకర్ స్తు అను నామె మరణించినది. స్త్రీల హక్కులకొరకు యీమె నిరంతరము శృషివల్చి ఆరు మాసములు కారాగృహవాసము సైహితము ననుభవించి స్త్రీలకు హక్కులను సంపాదించినది. ఈ హక్కుల ననుభవించుట కిమి కామ్యార్థాదుము లేకున్నను, అంగ్లదేశ చరిత్రలో నీమె

నానుము నువర్ణాక్షరములతో లిఖింపబడి తీరును.

వీరుల సరణి

జాతీయాన్నత్య మాయాకాలములం దవ తరించు మహావీరుల సహసించియుండును. వీరికి యుద్ధవర్జితజీవితోగాని, పేద భాగ్యరికము లతోగాని నిమిత్తములేదు. మహావీరులు సం కల్పసిద్ధిగొనికై నాటుపడి సాధింప యత్నింతురు. ఉత్సాహ నికృత్యాహములవలన నొకింతయు చలన మొదరు. ప్రజలు హరించినను గర్హించినను సరకు చేయును. విరోధులు ప్రయోగించు నీచవాక్యములు వీరు ప్రతిపాదించిన మహాదా దేశములను భస్మీకరణము చేయుచుండును. అటు “ఘోండయొక్క” శివాజియు, యిటు “కోయ” గామరాజును దేశస్వాతంత్ర్య నిర్మాతల తరగతికి జేరుదురనుట నిర్విరాదాంశము. వీరి సంకల్పములు వీరి జీవితములలో నెరవేరుకున్నను, ముస్లింలకు వారికి నోహదమొనగి తీరును. అట్టి మహావీరుల సమృద్ధును స్మరించుకొని, వారి ప్రయత్నముల కొనసాగించుట మన యెల్లరి విధియునై మున్నది. ఈమధ్యనే శ్రీ శివాజీ చక్రవర్తియొక్కయు, అష్టాదశ శ్రీ గామరాజు యొక్కయు ఉత్సాహమున జరిపి భారతదేశము ముఖ్యముగ నాంధ్రదేశము ధన్యపజ్ఞాదించి.

బార్డోలీ సత్యాగ్రహము.

బ్రిటిష్ ప్రభుత్వములో నానాటికి పక్షుల భారము లధికమగుచున్నది. అపుడపు డేసిలి

యను ఊర్వోగలో బయలుదేరి, స్థానిక పరిస్థితుల నెరుగకున్నను, హిందూదేశము మహాదైత్యవ్యముతో దులదూగుచున్నదని వాదించుచు పన్నులను పెంచుచుండును. ఘమారు రెండేండ్ల క్రితము లెంజావూరు జిల్లాలో సెటిల్ మెంటు ఆఫీసరు సన్నులను నూటికి 26 వంతున పెంపు దలచేయ శిఫారసు చేయుటయు, రైతులలో పలబడి కలిగి 12 దోళన చేయుగా రాజీవధ్యని 100కి 18 వంతున పెంచించుటకు మాత్రమే ప్రభుత్వమువా రంగీకరించుటయు జరిగినది. కృష్ణాగోదావరి సెటిల్ మెంటులోనిట్టి పెచ్చుదలయే కానున్నది. అటు గుజరాతు రాష్ట్రము నందలి బార్డోలీ మండలమునకు సీగతియే పట్టి నది. అచటి రైతులు పెచ్చించిన పెచ్చు పన్నును చెల్లించుటకు నిరాకరించిరి. ఏటేట కట్టుచున్న పన్నును మామూలుగ చెల్లించు మనిరి. ప్రభుత్వమువా రందుల కనుమతించ లేదు. అంతటితో సత్యాగ్రహము బయలుదేరి నది. ఘూర్జరదేశీయుల త్యాగ నాశీల్య మిను మడించినది. పల్లభాస పటేలు నాయకత్వము వహించి సత్యాగ్రహముయొక్క పటిమను వెల్లడించిరి. గాంధీమహాత్ముడు మున్నగు నాయకు లాయుద్యమము నాశీర్వదించిరి. దేశీయులెల్లరు తమయొక్క యభిమానాదరణలను జూపి మొదలిడిరి. అంతటితో ప్రభుత్వమువాను రాజీకి దిగ మొదలిడిరి. ప్రస్తుతము చెచ్చు పన్నును చెల్లించ సక్కరలేదనియు, నిష్పాక్షిక విచారణను కొనసాగించి తరువాత నిర్ణయ ప్రకారము పర్తించవచ్చు ననియు మున్నగు షరతుల కిరువక్షములనా రనుమతించినట్లు తెలియవచ్చుచున్నది.

నా వ యా త్మ.

కాలధ్యాంత మునుం బసార విల నద్దాంభీర్య కేంద్రంబు, నా
భీల పాభవరాజితంబును మహాపీడా స్వరూపంబు గ
లోలాసిక సమాన చంచల వృతాహుధాంతరంగంబునా
లిలా నిర్మల లోకజాలమున నెలలెట్లు జన్మింతునో !

యెన్నడిభువిపైని నే నిట్లుఁబడితి ?

వేష మీగతి నెందుల వేసియుంటి ?

నన్ను వ్యక్తీకరించిన నాధుఁడెవఁడా ?

సుంత యెఱుంగను, దలఁపఁ బల్ వింత నాకు ?

మరణమో, నిద్రయో, తమస్సా యెఱుగ నింత,

భాగ్య దౌర్భాగ్య మనెడు సభంగములకుఁ

జిక్కి దుంగనుబోలుచుఁ జేష్టలుడిగి,

కొట్టుకొని పోవుచుంటి నే నిటు నటుల.

కన్నులు విప్పవంతయు సఖండగభీర విశాలసాగరం

బెన్నఁడరంగ భీకరమహీసబలాధ్యము, మాయాకాకరం

బన్న నిజంబు, కష్టవిలయంబు, సపాయకరంబు, వద్ది నా

పన్నఁడనై మునుంగుచు, 'గుళాబు' నఁ దేలుచు పోవుచుండుచోన్;

అకాశమునాడె, యార్భటముంజేము వీచితల్ పైపైని పెల్లువడగఁ

గల్లోలమునేసి, యుల్లంబుఁ బల్లించు ఘోరానిలంబుచేఁ గొట్టబడగ

వెనుదన్ని తఱుముచు భీతినుత్పాదించు వారి చరంబుల బారిబడగ

స్వప్రాణరక్షకై పడదోయువారల క్రూరయత్నంబుచేఁ గుదివాడ,

నాశనొకతఱిఁ గొల్చి వినాశమవఁగ

జేయ జూచు పార్థివ మజేయమగుచు,

నొవ్వఁ జేసిన నొర్మితో నొప్పిచాల్చి

గుటకపైచుచు నే నిట్లు కొట్టుకొనగ.

అకటా, పెన్నిధిఁగన్న పేదవలెఁ బేరాశల్ నిష్పంభింప నే

నొక మూతన్ వడిఁబట్టి యిదితిని, ఘోరోద్ధాతవారాసి ఏ

చికలన్ గ్రొమ్మనుదాని నాశలాడవన్ శీ యిచ్చిముఁచంగ, వే

డకయో, కోపము కాంచనర నదిఁజేయుంజూర్పుగా ప్రాణిన్

అంతఃకర్మములు నానా విధములుగా నున్నవి. అందులకు నానా విధములుగా నున్నవి. అందులకు నానా విధములుగా నున్నవి.

కాంచుటకు సర్వసూక్ష్మమై కనల మెఱసి,
చీకటుల్ గొల్పి మాయమాజీవితంబు;
కాంతగమనముఁ గల్గి మోసంబుజేసి,
యాయువును దీగు నాప్రసాహంబు పడిది.

ప్రాణమలకఁ జావుకు సాగరంబునందుఁ
గొట్టకొన, నావయొకటి కప్పట్లే నెరుట,
గడలతో నాఁకుల్ నన్నుఁ బడవఁజేర్చ
నాశలదయించె, నేనుఁ బ్రయాణమైతి.

జోగుచు నది మేల్కొనఁగ జూచెడివారలు, మత్తుచేత దా
మూగి, యుచితంబులన నొప్పి పడఁడెడివారు, నోడ పల్
వేగమునో ప్రమాదముల మేల్కొని, కున్నెడు వారునై ప్రయా
ణగతి జీవుంజముల హా ! యొసరించెను నావయాత్రయన్.

విదుర న్యోయెడువారి జేటుచును బల్మీటారు సాభాపణన్
మదమొందించెడివారు, "నూ" యనుచు నేమూలదురో గుఱ్ఱునో
విదురనూర్కెడివారు, శాంతిమత్తులై నేచా స్వభావంబుచే
బదిమందిన్ వెనఁజేరకుండగ కే ప్రేమన్ జూచు సవ్వారలున్.

అన్యచింతాకాంతమా బుద్ధి గల్గియు స్వాశయంబును కప్పినాడు వాఁ,
మైమర్చ నిద్రించువారి సొత్తులు లాగి కడట వేవముతోడఁ గ్రామివాఁడు
నీతులు బాధించు నీతిమంతుల విని భాషతో యముగాన్ పరగువారు,
తినబడమల్ బొట్టఁ దృప్తిగానింపుచు నాసీనులై చాలయలకు నారు.

లోనలేని చేవను మాటలోనఁ జూపి
వెఱులయ్యును గడు విఱివీగువారు,
పొలతి వర్ణము దొంగచూపులను జూచి,
సారెకును దిద్దుకొనియెడు వారునైరి.

సన్యాసాక్కడుఁడాత్మతత్వ నిజమన్ జర్పించుచుండన్ మసూ
పన్యాసద్యుతి చేకఁభక్తుఁడొకఁడున్ వాదించి, తానెంతయో
ధన్యాత్ముండ నటంచుఁ డేటపరఁచెన్, దవ్వేగమాయోడయన్
అన్యాకాంత మనస్కులై రిలరులే యావత్తు రాకుండటన్

వైద్యుఁడొక్కఁడు దేహతత్వంబుగూర్చి
మాటలాడంగ, నొక న్యాయవాది చూపె
ధర్మశాస్త్రము నుండలి తనదు బుద్ధి,

నాత్మ ధీదీప్తి కాంతులు వ్యాప్తి జేయఁ
దగిన రంగముకాదె ! భూతలముచూడ !

“నస్యము లేదటంచు” నొక నాగరికుం డెద మూర్తి మత్తుఁడై
హాస్యము గొల్పె, యావనుఁడు హాసుగఁబాడెను రాగమాల సా
దృశ్యములేని దీక్షలయఁ దెల్లఁచు జేసిరి సుగ్రహముల్,
హాస్యరసాల్లిఁదేలి జనులందఱు జేయుచునుండి యాతనినున్

క్రమ్యేన్ మేఘములాకనంబు, బెనుచీకల్లుల సంధిల్లెను

గ్రమ్మె గాలంబు ఏచి, వీధిఁబు మ్రొంగ నాచెను స్నానఁ జా
ణముల్ బొందిని వీడె నందరకుఁ నానారాయణుండే యితన్
మయుఁగాచుతఁపంచు జల్మిరి జనల్ ప్రాణాలపెదపిచేన్

పొట్టనే నింపఁగఁ బూను నవ్వారలు కలవలపడి లేవ గడఁగారు,
నాస్తికులై జీవనంబుఁ బుచ్చెడివారు దైవచింతనఁ జేయవలఁచివారు
ప్రాణహింసా దీక్షఁ బారేబలగుచారు ప్రాణాలకై యెప్పి వాకివారు,
కాలంబు నూరక గడిపిన వారలు పూర్తిగాఁ జుతచే చొక్కినారు,
అకట ! సౌఖ్యదినముల సత్వంబు నిఁత

చూడకుండక కాలంబు జాతిబున్పి,
కష్టకాలంబునందునఁ గనులు విప్ప
సృష్టినైజంబు, నారోప నష్టమదియు.

నావికుల్ దైర్యమునుజెప్ప నమ్మలేక

ప్రాణమాలపెని యాశలు వదలిపోయె,
మమ్ము; నో దైవమా, నీదె భారసునుచు
నాన్తులెడిను మేము నిరాశల్పట్ట.

అకడమను మేడయు లఁతయు క్రమ్మెను, ఘోషముయ్యెఁ బె

జీకటి, మన్నమిచ్చునగు నీహామవక్ బడె వర్షధార, మా
నోడయు మెల్లఁగ ముకుఁగ వాకెనుయెన్ ఇది యానలన్నియున్,
మా కఖలంబుఁ జీకటియే మ్రోసియుంటిని, కుంకె నోడమున్.

ముగిసె నీగతి పయనము, మోసమయ్యె,

నెదునేగితి యాశోకలందట్లు ?
వారి నిజజేతమేదియొ, పను లవేయొ?

కంచ సర్వము ఘోరాంధకారమయము.

య తి చ ం ద్రు డు *

కళిక సూర్యప్రకాశరావుగారు.

ఉదయము గడచిపోయినది. మధ్యాహ్నము సమీపించుచున్నది. సుందరి వీధి తలుపు చాటున నిలుచుండి, యెంతసేపటినుండి కనిపెట్టుకొనియున్నదో తెలియదు. ఎవరికొరకు చూచుచున్నదో తెలియదు. ఇటు నెవరును లేరు. ఆమెదృష్టి నాలుగు దిక్కులను దిరుగుచున్నది. ఆమెకాత్రీత కరుగుచున్నట్లు తోచెడిది. ఆమె విశాల నేత్రములు మూత బడుటలేదు. ఆమె సుందరమైన శరీరము కంపించుచున్నది.

ఆబాటచివర నొకపుకమును గాంచినాను. అతనిని జూచిన దీయువతి. ఆమెముఖ మొక్కసారి వికసించినది. ఆమెనేత్రములు చెమ్మగిల్లినవి. ఒక్క నిట్టూర్పు విడిచినది. పైటకొంగు పర్చుకొని తలుపుచాటుననే నిలిచియున్నది.

ఆపురుషుడు మోహనాకాగుడు. ఆతనికన్నులతి విశాలములై నవి. అవి సగముమాత్రమే తెరిచియున్నవి. ఆదృష్టి అంతగ్గుఱమై యున్నది గాని బాహ్యవస్తువులను సగము చూచుచుండుట లేదు. అతని మోగమునండి ఆకిండతేజస్సు వెడలుచున్నది. అతడొక యతిచంద్రుడు.

అక్కడక్క నొకయింటికిపోయి కబళమడిగి తెచ్చుకొనుచుండెను. సమీపించెను. సుందరి అయినాజూచి "అయ్యా! నిలుపుడు. నిలుపుడు"ని ఒక్క కేక వేసి చివ్వున లొనికిపోయి అమర్చియుంచిన పళ్ళెము చేతి బుచ్చుకొని వీధి లొనికి వచ్చెను. యతిచంద్రుడు కలకలలాడు

చుండెను. నవ్వుచుండెను. గుహా ప్రకాశ మానమై అతని హృదయగోళమన తెలుగొందుచున్న ఆత్మజ్యోతిమొక్క కాతులు అతనిముఖమున నాట్లము చేయిచున్నవి. అకన్నులత్యంత మోహనరూపము ధరించినవి.

సుందరి తాను తెచ్చిన చిత్రాన్నములను, వక్రాన్నములను యతిచంద్రునికొసంగి, "స్వామి! తమనేత్రములు మోహనానందకరములై భ్రమింపజేయుచున్నవి." అని తొట్రుపాటుతో నని కొయ్యబారి నిలుచుండెను. యతిచంద్రుడు నాలుగు గోల దూరమైపోయి సుందరి యొసగిన వక్రాన్నములను కసిరి యావల బారవైచి తన సవాసము నొక పోయెను.

మఱునా డావేళకే సుందరి చిత్రాన్నమును భక్ష్యములను తయారుచేసి యెదురు చూచుచు నింకవబడియుండెను. ఆయతిచంద్రుడు వచ్చెను. తయారు చేసిన వంటకముల తెచ్చి యావతి "యిదిగో! గైకొనడమె.".

యతిచంద్రుడు చేతనొక కర్ర నానుకొని యుండెను. తలవాల్చియుంచెను. చిన్నగుడ్డ కొంగు మూటనువిప్పి, "అమ్మా! మోహనానందకరములై మిమ్ము భ్రమింపజేసిన నేత్రములివిగో" యని పెరికికొనివచ్చి తన కన్నుల నామె యెదుట పాటవైచి ఆమె పదార్థముల గైకొనక లేచిపోయెను.

విజయవిహారము

శ్రీ త్రైలोक్యం.

మహాత్మ! త్వదీయ మహానాన్నల వ్రా
భావ మింతని పొగడ నెవ్వని తరము!
అతి భయంకర గాండీవ బాణానికడ
బధిరతాశాంత కుభిని పాదుగనిను
మంచుకయు మానసమున నూహించగోరే
అర్భకుడ నెన్న దుర్భాషలాడి నీదు
సవ్య సవనీత స్వాదయమ్మ సవయజేసి
నిరసన మొన్నటి కబూను నీవు కోధ
మూర్తివై నన్ను జిన్న మాపులకుగనక
ఎట్టిగి చేసిన యసరాధ మిద్దెకాని
కారణంబున దయపాది కావుమయ్య?

* * *

కారవాన్వయ మెదురుగఁ గదిసినంత
దీక్షానగ దలఁచి గాండీవధారి
వకులు నెమట ప్రత్యక్ష ప్రియవృద్ధులైన
హీనతలు భీషకుడమెల్ల పోనడఁచి
సారథిగనుండనో నీకు సంతసమున!

* * *

ద్విగతములందఁ బ్రతి ధ్యనించు
ఘన ఘనా ఘనఘోష సంకాశమైన
శబ్ద మధికాదె శోభితల శ్రేష్ఠావుట వి
నిర్దళన శక్తివంతమై నెగడు గేవ
దత్తపూరణజనిత నాదంబు! వినిన
నెడద ఎడివడి దడదడ ఎడకదొడగు
నా భయంకర సింహంబు నాలకింప
గౌరవదళంబుల స్తలకలము బ్రుచ్చె!

శ్రీ. శ్రీనివాసరావుగారు, కవితానమితి

యూధములు సిద్ధమగుచుండె యుద్ధమునకు
సైనికజనబులదె మహానాత్మాహ శక్తి
గడవరాదుభు మోక్షి ప గడిగివారు!
సార! పాదమంతియు భయములేదు
తెచ్చి గడిపిన నీవిన్న తీరు గాదు!

* * *

భృభృ! నీదు గూ బాహు వాటదంబు!
నిమి యూరిని గాయక వృష్టిధారి!
బేర! యూరిని స్వేచ్ఛా విహారమరయ
భగవంతునియు నుత్సాహభరము లొంత
చేతనాశక్తియు వివశ కానికని కొంత
తృణలేమి యెటుల సంతసము లొంత
నిరధ భావము నిట్లు లావిర్పించు!

* * *

తిరుభయంకర శస్త్రాస్త్రము గురవకును
సునిచిగోదగ్గవదన తేజ దివగును
వర శ్రగో మండన కిరీట భగవతుడు
హస్తయుగ్మంబుతో బాణమామిల వీర
పరినికాయము కలకుండు వడ నొనర్చి
పూజ్యుడు జయలక్ష్మిని బొందుమయ్య!
అదె పలాయన మార్గంబు ననుననించి
వారుచుండిరి కారవ పీఠవసులు
అదియె వారెల్ల సమ్మోహనాస్త్రబద్ధ
గాతులై కిరిచరణముల్లదప లేక
మూర్ఖులొని భూసలింబడి పోయినారు!
లడవొనర్చునల సర్వలెకగిరి
సాదరి మా ఛతము దీర్పబోదుగాక!

క॥ ధరణీ సురకులపూజత !

సురితా చరణ ప్రసీద్ధ • దుష్టనిహంతా
నిరుపమ బాహుబలీన్నత !

పరమహితా చరణ సత్కృ • పా రసభరణా !

గీ॥ పొగడఁదగు విప్రకులమునఁ • బుట్టినావు, పాంగముగ నాల్గువేదముల్ • తదివినావు
క్షుణ్ణిగ్మయి దొక నొంత • కదనాన న్రుట్టించు నీచె స్త్వంక • భూసుకార్య !

ఉ॥ భేనువును వారించి భవ • దీయపితన్ మునులం గలంచునా
హీనుని దుగించినావు; తగు • నెల్లి తదాత్మజులెల్ల నీపితం
బూని వధింప రాదీనియి • భూరిమణిప్రజమున్ వారించి తీ
వొ; నటుగాక నీపితకు • నయ్యు! ఋణంబును దీన్చుటెట్లులొ ?

క॥ ఎద్దియు నెఱుఁగనిరాజులఁ • కద్దమువధియింప నీ వ • ధర్ముడవనఁగన్
నుద్దియె ? నృపులం జంపిన • యద్దుర్మతులును వలంప • ననఘులె ? రామా!

చం॥ దినములు చేరువొటనొ, ను • దిం తెడుత్పన్న ప్రవేశమాటనో
యనఘుడె కార్తవీర్యుఁడు ధ • రామగన త్రైములన్ వారించు మా
శ్రీవ ధరణీకపుత్రకుల • ధర్మతఁ దొగివయి తొంకలేని వ
ర్తకమునఁ దండ్రిఁ జంపుటయు • ధర్మమె యయ్యెనె, యెంచభార్గవా !

క॥ తండ్రిం జంపినరారు రాజులను వా • రన్ విన్న రాముండువే
గాండ్రొండుం బయవడ్డ బెబ్బలివలెన్ • కర్మాధులం దుగింపఁగాఁ
దీండ్రింప న్నఘమేమి ? దుష్టజనమున్ • దీప్రప్రళోపాఘ్యుడై
గూడ్రొలం బొడిసియు నాలున వెనన్ • ఘూర్ణిల్లఁడే చంపఁగన్ !

గీ॥ కాన రాజవృ సంహార కరుడవగుట • దోషమున్నదె ? నీపితం దుర్మదమునఁ
జంపువారి సంఘంబులఁ జంపుదనఁగఁ • బెద్దతప్పని నిరసించు పెద్దయున్న !

గీ॥ తండ్రిఁ జంపిరి రాజులు • తప్పనిక, ఛారలను శిక్ష చేయక • వదలరాదు,
“క్షత్త్రీరక్తంబుననె” వాదు • జనకునకును, దర్పణము లిచ్చు లభిశవ • ధములుచేసి;

గీ॥ పరశురాముని యరికటి • ప్రాజ్ఞతముఁడు, తండ్రినొకయి పేద్ర ప్ర • తంబుపూని
పొతిన నెఱవేర్చకుండుట • పాడియగునె, కాన క్షత్రియలోకముఁ గ • లఁచితట్లు,

క॥ చేసిన జేయకయున్నను, దోనముగల వట్లఁ జెప్పఁ జోర్యల మలరన్
బాసలునేయుట చూడమె ? బాసల నె జవేర్చు గాము ♦ పాపముగలదే ?

ఉ॥ హీనులఁజంపు రామ ! అని ♦ యిర్వదియొక్కటఁ దల్లి జేకుటన్
బూని వధించినాడవనఁ ♦ బోలదె నీపితఁ జంపువారయన్
హీనులుకారె ? తల్లి వచి ♦ యించిన ధర్మమాకాదె ? దానినిన్
మాని చరింపవచ్చునన ♦ మాన్యులు మెతురటయ్య ! బార్లనా !

గీ॥ క్షత్రిధర్మమాఘానిన ♦ కరణఁ బాప, పుణ్యభేదముమమవంగఁ ♦ బోలునె భువి ?
క్షత్రియవదంబునకు ♦ నర్థ నమితయేమి ? దానిఁ బూసిన నీయెడఁ, దప్పజేమి ?

గీ॥ అందఱను గూర్చి లైక్షత్రి ♦ గూర్చులందు, నుండరనుమాట విక్కయి ♦ దుండగమున
మునుల కోపమెటింగియు మానులఁ జంపు ♦ రాజులే పర్వనాక కారణములవ,

క॥ భృగుశాపంబున నీవిటు, వగతుగ గీబడఁచు న్నాయు ♦ నాలక నీతిన్
వగఁ బూనినావు; దీనికిఁ, దగవెటికి ? నన్న దిట్టఁ ♦ దలఁచవలె ?

క॥ జననీ హంతయునుచున్, నిను బల్కుఁగి నేమి చెప్పు ? ♦ నిజమారసినిక
జనకాజ్ఞఁగూర్చుకలమున, ఘనుఁ డని పల్కినను దప్ప ♦ కలుగునె, రామా ?

మ॥ పనలంజూచుట యొందు తప్ప ♦ దివి పద్మంధుండు లోరాజు సుం
దరులఁగూడఁగఁ గాంచఁ దప్ప ♦ మదిలోనం జెడ్డకుంజోటిడక
గరమండప్ప, నృపాలుఁగూడు ♦ టదియుం గాదే మహాదోష; మి
ట్లరయన్ రేఖకనేయు తప్పలకు నీ ♦ పట్లామె మన్నింతువే ?

అ॥ పావనలకు నెట్లు ♦ పావపుబుద్ధియే, కలుగఁదెన్నిగతులఁ ♦ దలచిచూడ,
నావచుంతయైన ♦ నఘ బుద్ధిపుట్టిన, దోషమనఁగనేమి ♦ దోషమయ్య ?

క॥ పరమ పతివ్రతలనుచుం, ధరఁ బొగడొందిన పవిత్రీ ♦ ధర్మవ్రతలే
కరణినిగాని యొకించుక, దురితపు బుద్ధిం దలంపఁ ♦ దొడగిరె రామా ?

క॥ కావధమునఁ జరియించిన, శేవగిదిని జననిఁ బుత్రుఁ ♦ డెచ్చనొ జగతిన్
ఓవీకకొలదిఁ దలంపుము, నీపట్టునఁ దప్పకలదె ♦ నిజమారసినిన్ ?

గీ॥ దోనమేకాని దానిని ♦ దోనమనుచు, నంచి జనకుడు జనని వధించుమనెనె?
మాతృవధనల్పి పితృనాజ్ఞ ♦ మాళిఁదాల్చి, నాడవనుచును వచియింప ♦ నవ్వమేమి ?

- సీ తొలివల్లమును, దొలుదొల్లగా మాతృ + దేవోభవ యటంట, దెలిసికూడ,
దల్లి దండ్రీ గురులకు దయవఱనెకువట్ట + వాడిదల్లిని జెప్ప టరసికూడ
గర్భమున నోసి కట్టంబులకు నోచ్చి + దయమీఱఁజెంచుట దలఁచికూడ
త్రాత్తువయ్యలు పితృ వాక్యంబు నిరసించు + టేటికొ యయ్యది మొటిగికూడ
- గీ భార్గవునిబోలు నత్మనం + పన్నమాని, తల్లికత్తుకఁ గఱకఱఁ + దఱుగుటకును
కారణము చాలినంతయునఁ + గలుగకున్న, తచ్చ తప్పని నిందింపఁ + దగున నిన్ను?
- గీ జనకునానతి నెఱవేర్చి + తనకుకతనఁ బొగి నీరొడ్డివరము లొ + నంగు దనఁ గ
గోర జననిని బ్రతికించు + కొనుటెఱక, అన్నదమ్ముల రక్షించి + యటరలేదె?
- కీ కలుషముగు జనని బదపడి, లలిబ్రతికి చినను దప్ప + లాఁజిజనంబుల్
మొగుట యెడనెంచుచు వే, గలుష మె కానట్లు చేయఁ + గడగితిగాదే?
- గీ దంబయె గలఁగాడవో + నీదభ్యుపరివో, మినినెఱిఁగి వాడవో + వంచకుడవో
చెప్పఁజాలవె నీచేయు + చేతల్లె, కారణములేక నిందింపఁ + గడఁగనగునె?
- గీ కన్నవారిపై భక్తిని + గలిగివట్టి, యిద్దతమ్ముగు భగ్గంబు + నఱిగివట్టి
గొమరుడగుటనె పరములఁ + గోరుకొనెనుదల్లి, బ్రతికింప, రక్షింప + దనయనుటా
- కీ కోపంబున మునిపుంగవుఁడోపుత్రీకులార తల్లి + నొగి జంపు, దవకా
బాపనికి మరిచిగూటలఁ, నాపము కమియించుటెడ? + తలచి తెరామా?
- గీ తండ్రి మాటలరెడ సో + దగులరీచున్న, వారంగతి నీకు + నొపవటన్నె?
దుష్టములేయింప వచ్చివా + కిన్లమాని, చూపకుండఁగఁ దెంచునే? + కాపమునను?
- కీ అటులేఁగియినం బదపడి, పటుతఁకాప వ్రభావ + పరిహతులగు యా
కెటు గింక ముక్తి కలుగుట, పటుతఁకబుద్ధి వ్రభావ! + భార్గవ రామా?
- అ చితగానియట్టి + చెనటికి నై నను, మొద్దుకైన జెద్ద + మూర్ఖునకును,
గురుని బరిభరింప + గోపంబు గలుగుట, తప్పనింగ నెవ్వఁ + డొప్పుకొనును?
- ఉ బాహుబలంబు కద్దనుచు + బ్రజ్ఞలు కొట్టుచు నక్రమంబుగ
న్నాహవమాచరించు జను + లండఱు నంతమునందుజైత్రీ న
న్నాహము చూపుటల్ భరిని + నాయమె! కొండఱు నొడిపోవరే!
అహవసీమ నిర్వరకు + నగ్గలమాజయమబ్బ నేర్పునే?
- సీ పుట్టినాడవు జగత్సృష్టిత లేఱుక + గర్భమందుగులంబు గణుతిఁజెంపఁ
గట్టినాడవు జగజెట్టివై లోకోప + కారం బొనర్చఁ గంకణముచేతఁ

బట్టినాడవు పృథ్వీభండక ముయులను ♦ మత్సరముతోఁ జేరి ఘోరపరిశు
గొట్టినాడవు పృథ్వీభండక ముయులను ♦ వరకు రాట్కానన మిరువదొంట!

గీ॥ విడిచినాడవు జమదగ్ని ♦ వేడ్కచెంద, దర్శణంబులు నృపుల ♦ రక్తంబుతోడ
బరచినాడవు నృపృజ్ఞ ♦ బాగుచేసి, నిరుపమానగుణోద్ధామ ! ♦ పరశురామ !

గీ॥ అర్జున రక్షకుండయి ♦ యలరుకతన, శంఖజోచ్చినవాని ♦ గరుణజూచి
గర్జనమునగు నీహృది ♦ గర్జనజేర్చి, శరణుజొచ్చిన వాని ♦ శరణుజూచినా ?

గీ॥ తొలుతఁ బ్రేముడినెంచక ♦ తోడితేరి, సామ్యుడిప్పుడటంచును ♦ బాటకుంట
కలదు భీష్మునియెడఁ దప్ప ♦ కాంత యెడను, తప్ప మునియెడనన ♦ నొప్పుతలయ్యె ?

క॥ శరణన్నవారి గావక దురితాత్మకులైనఁ ♦ బెద్ద దోస మడున్న
బరమ దయానిధులెన్నఁడుఁ గఱింపక ♦ వీడరెందుఁ గాంచక బృధిక్,

గీ॥ రాజులకు విద్యనేర్పిని ♦ గాముపొతిన, తప్పచేసిన వంతు ♦ తగులరీతి
తెలిసినను గర్జుడట్టులఁ ♦ దెగువబూన, భార్గవుడు తిట్టిబోయఁగఁ ♦ బావమున్న ?

గీ॥ కండలు రక్తముంగలిసి ♦ కాలువలై ధరఁ బూజనట్టులా
ఖండలుఁ దూరువుం దొలిచి ♦ గాఢయెట్టగ నోర్వనేమి ? ఆ,
మండలనాథుపట్టి యెఱుఁ మాత్రము పోయెను వీడకున్న నా
చండనియంత కర్ణు నవి ♦ చార్యగతింబడఁ దిట్టకుండ నే ?

గీ॥ కాయకవ్వంబుల గడనచేసినయ్యుర్వి ♦ కశ్యపునకు నీశు గలదె తప్ప ?
తావులేక నికలఁ దానింద్ర) శైలంబు ♦ నెక్కంగఁగలదె మతోక్తతప్ప ?
ప్రతిస తీరిన వెన్నఁ బనిలేనిగొడ్డలిఁ ♦ గడలిలోఁ బడవేయఁ గలదె తప్ప ?
లోకబంధము వీడి నాకసాధకమైన ♦ తపముబూనిన ననందగునె తప్ప ?

గీ॥ నత్య శౌచ దయాధర్మ ♦ శమదమాది, గుణములను దాల్చి ముకుమూసి ♦ కొనుచునుండు
భూమరునకును గలు ♦ గడ రోసమిలను, గర్వమనుకొనుటకు నది ♦ కారణంబె !

క॥ పరులయెడ దోసమంచెడి
నరణింగనువారొ అర్థ జాతిని దిట్టం
గరమెంచువారొ నిన్నుం
బరునంబులు పల్కనేమి భంగము రామా !

A study on child psychology.

నాతోకూడా పికారు రావడానికి బయలుదేరింది నందం. పికారుకు చివితేనే నందానికి ఎంత సంతోషము. ఎంత ఉబలాటమూ! సాయంత్రము యెప్పుడొస్తుందా అని వేచివేచి వుట్టానికిపోతూవున్న మృదయాన్ని పరుగులెత్తించుకుంటూ తానుకూడా ఆ పరుగుల్ని అనుసరించి పరుగునూటూ ఒక్క నిమిషంలో ముస్తాదైపోయింది. పికారు వేళయిందని చెప్పేటప్పటికి నందం జోళ్ళలేములు ముడివేసుకుంటూ వుంటే వచ్చింది. కూర్చుంటాడందరిపిల్లలూ అంటే కూర్చోలేదు. గదిలో వున్న చిత్రపటాలు కర్చీలు, మంచాలు యింకా యేమేమిటో—యివన్నీ ప్రతికోణామాస్తావున్న వే అయితేమాత్రమే వాటివంక మెరుస్తావున్న కళ్ళు మేనమ్మలాకి పంపేసి తన్ను తానే మరచిపోయింది చూస్తూను. మా నందానికి ఒకే వస్తువును అందరూ మామూలుగానే చూస్తావున్నప్పటికీ క్రొత్తకళ క్రొత్త అందమూ ఏదో తెలియని తీవరమూ కనిపిస్తుందికామను నాటిల్లా.

మెట్టు దిగింది మళ్ళా కళ్ళల్లో మామూలుప్రకారము తాండవమాడింది నా మృదయానికి మాక్రిమే తెలిసే ఆకళ్ళల్లో వెలుతురు గంటలువేసింది.

లేములు ముడివేసుకుంటూనే ఆ మెరుస్తావున్న కళ్ళ కేసి చూస్తావున్నా.....ఏమయిందో మనస్సు.

“నాన్నా యివన్నీ ఎక్కణ్ణించి వచ్చాయి?!” అన్నది నందం సహజంగానే వున్న సర్వకంఠముతోటి.

“ఏమిటమ్మ?!” అన్నాను

“ఈ బొమ్మలు, కర్చీలు, జోళ్ళు కాంపుకాట్టా, యివన్నీ యొక్కడుంటాయి నాన్నా!”

“బాబులూ అమ్మతారమ్మా! దబ్బిచ్చి యిటు వంటి వస్తువులన్నీ బాబులూ కొనుక్కుంటారు.”

“అవునులే నాన్నా” — ఒక్క నిమిషమాగి

“అదికాదు నాన్నా. బాబులూ దొరుకుతాయి కర్రలే—మనం పుట్టకముందుయివన్నీ యొక్కడున్నాయి!”

అప్రక్క అడిగేటప్పుడు కళ్ళల్లో నవ్వు. కంఠములో నవ్వు. ఆల్పా, ఎంత గభీరత... మృదయం పులకరించిపోయింది. నవ్వాను.

“ఏమరు పుట్టకముందున్నా?!” అన్నా.

“నవ్వు. నేనూ పుట్టకముందు నాన్నా, యివన్నీ యొక్కడున్నాయి.”

మళ్ళా అదేపక్క దాన్నే పెంచబడిగింది. ఇవన్నీ! అనడములా ‘నీ’ అనే అక్షరంమీద ఎంతో ఒత్తిడి పెట్టింది

యేమిచెప్పను జవాబు.

పైకి నవ్వుతూనే ఆలోచనలో పడింది నామనస్సు. మనము పుట్టకముందు మనమున్నామా..... లేము..... మనము లేనప్పుడూ.....యేముంటుంది.....యేమో... ..అల్పా అంతా కూర్చున్నా. మనకి మనమే లేనప్పుడు మనకేమీ లేకపోవచ్చుమాటేకాదా.....నాలోనేనేలాగుగా యునిగిపోయా. అంతకన్నా యొక్కవేమీ దొరకలా. అంతకన్నా యెప్పువ తరుచుదామాఅంటే అంతాకూర్చున్నా, మనా కూర్చున్నాగా వున్నా. చింది ఆకూర్చుంటాకి చూపులు ప్రసరించుదామంటే శక్తియేదీ!

వచ్చాను మళ్ళా యిలాకళులాకి. అల్పా నందం ఒక్క చిన్ని పక్కతో భావాన్ని యెన్నీ పల్లెటిలా కొట్టిచింది!

ఆతడవల్లో యెంతలాతూ, యెంత అనంతకృపమూ, లోకాన్నంతా స్వప్నకుల్లం చేసిపారేసింది ఒక్క నిమిషంలో అనుకున్నా. ఏమిచెప్పను జవాబు.

“యివన్నీ మనము పుట్టకముందు వున్నవమ్మా కాని మనకుమాత్రం లేనట్టే.”

మాచిన్ని నందానికే మాట బోధపడిందా! ఏమో — మరేమాటాదిలేదు కనలా తానువికృతమైపోయినందం. కాబూనా కప్పుకొని యిద్దరమూ బయలుదేరాము పికారుకి.

ఒకరచేయి వకరమొట్టకొని మెల్లగా నడుస్తున్నాము. మళ్ళా ఆలోచనలో పడ్డది మనస్సు. నందానికి అయిదు సంవత్సరాలు వెళ్ళి రెండు వెళ్లన్నా కాలేదు. ఇంత గభీరము ఆ రేత మృదయము — అనుకున్నా

తెతనము తలించుకుంటూ పగిలిబయలు కాకపోతే చుట్టూవున్న సంఘము ఆచారాలు, సృష్టి నియమాలు కొంత పనిచేస్తవి. వారిచేసినవల్లం అద్దంలా అచ్చంగా మన ప్రతిరూపే కనుపించడములా కాకపోతే చుట్టూవున్న వెలుతురు, వాతావరణ ఆహ్లాదికంబానికి అందము యివ్వడమో, అందము దొంగిలించడమో ఇరుగుతుంటు అంతే లేదా.

చిన్నప్పటి నా ఆలోచనలు భావము మధ్యనవి అట్టి రాకపోయినా, కొన్నయి నా పట్టివిగా పుట్టినవి.

అప్పుడు పది సంవత్సరాల నయములో తీగలకూ, పెట్టకూపున్న పూలు కొండలనుంటే మనమున్న చాలా కాధ కలిగింది నాకు. పువ్వులు మొక్కల అనల్లోను, తీగలమధ్యా వుండగా మంచి యెండు అమందించ కూడదు! కొని మనచేతుల్లో పువ్వులు పెట్టుకున్నప్పటి కీక్లా ఆ గుబురుగా వున్న ఆకలమధ్య వుంటే యెంత మనోహరంగా, యెంత ఆకర్షకంగా వుంటుంది అని, ఈక కొయ్యకొండను వాటిని అక్కడుంటే అవదించాలి అని వాటి తల్లి వడిలో వుండగానే వాడిబొవడము చూస్తే యెంత ముచ్చటగా వుంటుంది! ఒక వేళ కొస్తే మార్గం మన ముందుకుంటామూ! వాటిని నలిపితే సేగాని మన కొంటెతనానికి తృప్తి వుండదు. కొయ్యకొండ మొదలూ, చుట్టూ వాటిని చితుల్లో అదిమివేసి పాడు చేయడ మొదలూ! అవి అక్కడే వుండిపోవాలి ఈ వెట్టివాళ్ళంతా వాటిని వాటితల్లికి యెడబాటు కలిగిస్తారే దురా! మా ము బిడ్డలకు పూదానము చేయమనా వూడే వారు, అదేమిటోకాని అంతకూ కిక్కిరుమనకుండా వెవులు నిక్కపాడుతుకొని యెంతో ఆక్రమంతో విటూ వుంటే నాళ్ళందరూ నాకు వెట్టివాళ్ళలాగా కనిపించే వారు. అంటే నేను బొక్కగా విరి సంకోషించలేదని కాదు కథలో యెన్నో అసందర్భాలు కనిపించేవి ప్రహ్లాదుడు అంతా దైవాన్ని, విష్ణునిమాని గొప్ప భక్తుడయ్యాడంటారు అంక గొప్ప భక్తయే హిరణ్యకశి పుడు దేవుణ్ణి చూడలేకపోయాడు కామాను చాపము! అంతా దేవుడుతప్ప యింతేమీ లేదనుకునేవాడు తన బడి పిల్లలకి విష్ణుని కొలకమని నెప్పేవాడెందుకూ! ఆపిల్లలకూడా విష్ణునేకూ! గురువు విష్ణునేవుకుకూ! అని చెప్పితే అతనితో ఆ చెప్పేది విష్ణువని యెందుకనటా లేకపోయాడు. అమాత్యము లాది లేకపోయినా. లేకపోతే విష్ణు గురువు వుండి తానుదైవముకానట్లు చెప్పుకుంటాడా అనుకున్నాడా?

రాముడిమీద భక్తిచేత అంజనేయులు స.శివి తీసుకు రాగలిగాడుకాని రాముడికంటే శక్తివుండికూడా తన దయవల్ల యితరులకి అద్భుతమైన శక్తి ప్రసాదించగలిగి వుండికూడా పెరమల్లాగు యెదుర్కొన్నాడెందుకూ అట్టి ణుడు మూర్ఖపోతే. దేవుడుకూడా - రాముడూ దేవతకూ ఒక్కటేగానూ పరువుల్లాగు కొన్ని విషయాల్లో విచ్చగా ప్రకటించే రాతి హృదయాల మనుష్యుల్ని తొక్కివేస్తాడనూవుంటాడాయేమిటి! అందుచేతే కామాను తనచేతుల్లో తొక్కివేయబడితేంది.

దేవేంద్రుని దావిధంగా ఆహారం సాత్వికవర్ణము లింగం సాధుచేసి తన యింకాప కాగిల్గిలో ఉంటే దేవుడు దేవుడు చూడటండా వూరుకుంటాడే? బలుమంది వాళ్ళు తనదేవినిలకి గానగావుంచేది అయితే యివన్నీ దేవుడి కిట్టమన్నమాటేకదూ!

అందుచేతే కామాను యెవరిన్ని చెడ్డపనులు చేస్తున్నా మాటాడకుండా వూరుకుంటాడు. దేవుడి కిట్టమొరపుడు యింకా అవి చెడ్డపనులెల్లా అవుతాయి. అలా మంచన్న మాటే. ఈప్రపంచములో చెడ్డ లేనేలేదు

నా చిన్నప్పుడే ఆ పాదల్ని హృదయం చెయ్యగలిగింది. ఇప్పుడటువంటి అలోచనలకు అవకాశము మునుపుటంత లేకపోయినప్పటికీ వాటికి క్రొత్త రూపు. క్రొత్త కంతము, క్రొత్త నడక వచ్చింది. హృదయానికి కర్పూరవికరూ, ఆశ్చర్యముం దా ఆహోహలలు మెళ్ళుల్లాగు మెరిసినవి. కళ్ళకు మనసులు గమ్మిగయి హృదయానికి నాలుకకూడా వుంటూదికదూ! ఆమెరుపులు తియ్యగా రుచించినవి.

మధ్య మధ్య మా నందం యెవో ఆడుకుతూ నేవుండి జవాబు చెబుతూనేవున్నా.

గోడొక్కాము గోడ్డును చెండుచక్కలా పాలాలు బోదెలు వున్నవి. మార్గశ్రమ ప్రవేశించడము గోతలం గోస్తువా గు బాలాల్లో వాళ్ళు గొంతెత్తి పాట పాడు తూంటే యెంత వసుగం వినిపిస్తూంది! ఆపాటలం మా యిరువురు హృదయాల్లోకూడా ప్రసరిస్తూని వివి చాలానేవు అక్కడక్కడా కొండవ పుట్టు. పుట్టు స్వారు. వీటన్నిటికీ సహజంగానే అందమూ ఆకర్షణ శక్తి. చాధుర్యం, మమోహరశక్తము వున్నవి. కాని ఆపట్నం పాలల గట్టిమిగా మందత పచ్చని కందిమొక్కలు, పహుపపన్నవి పువ్వులూ వాటిల్లో సగిక్ర మేళ వి పతేసినవి. పడమట నూరుడు అస్తమిస్తున్నాడు. అస్తాదక్కడున్నది యెర్రరంగుకాదు. పక్కని బంగారు రంగు, నల్లని చిన్ని చిన్ని మబ్బులూ నూర్చుడికి దగ్గరగా వున్నవి. ఇదంతా నాకంటే మా నంవాన్నే యెక్కువ ఆకర్షించింది.

మా నందం ఆపుష్టి సౌందర్యం చూస్తూ వాటినిగొనిచి ఆమాయకపుష్పాలు వేర్కొంటే ఆమెకళ్ళు అంతదూరము వెళ్ళి పాలాల్ని, నూరుణ్ణి, మబ్బుల్ని బంగారు రంగునీ చూస్తున్నవా, లేకపోతే ఆకళ్ళదగ్గరికి వచ్చి ఆకళ్ళ వెలుగుల్లో ప్రతిబింబించి యిటువంటి పుష్పలు పుడి ధ్వనిస్తున్నవా అనిపించింది.

ఆ చిన్నకళ్ళ పిలువవ్రు మామ్రావుంటే వృద్ధుడును
కొరికకపోయింది మూర్ఖుడు యందుగా మనోహర
మైన కుంకుమపుగంకు కిరణాలు పంపి నూచిస్తాడుకదూ
తనకా! వానిదేవుడుకూడా అంతే. ఇంద్రధ క్షుతోటి
మెరిపులతోటి తన ప్రతిభ వృద్ధములో గుఱసగులూగు
యెరుక చేస్తాడు

మానందం కళ్ళ మెరుపులూ కనుపాపల్లో వింత
రంగులూ, పాలుగార చిన్న బుగ్గలమీది బంగారుకాంతి
యందు చిన్న చూడ్కూకే గుఱివో కేలు చెప్పుకూ

2

మరుష్యులు నడయాడుతూవుండే గోడ్డు తప్పించుకొని
కనులపడుపుగా వున్న బోలెడ చుక్కల పడవలెకే
విడచలేక కట్టుకుతో నడం నేను తూర్పు వేపు వెళ్ళే
కాలిబాట నడవించాము దట్టంగావున్న బగిల్లూ
తెవును పిచ్చిగా చుట్టూచుని చెల్లించి ఆవా. రగ్వారి
వెన్న బ్రుం బ్రుంచాలా నికాలయగా వుండి! పోతే
కాగ్. అంతా లేతా ముదురూ కాని పచ్చగడ్డి అందంగా
గుఱుంట్లో బొల్లగొండా పోయతూవున్న వెన
ల్పాటి బోడిలో గొర్రెలప్పుడే నీసతాగదారికి వచ్చినవి.
తెలుకు మాకువైపులా గుఱుకుగా వున్న గక్కినకం కలు
ఆ కంపల్లో ఆక్కడక్కడా ముసలి దింతచెట్లు, నేప
చెట్లు వున్నవి. ఒకచోట గోడ్డు ఎత్తుగా వుండి గోడ్డుకు
రాద్రక్షకలా నిద్ర ముమిడిచెట్లు దిరిసెనచెట్లు

ఇద్దరమూ వెళ్ళి మైదానము మధ్య నిలుచున్నాము.
మా నందానికి పడికుంచెపు వున్న గోడ్డు మీదుగా
కనిపిస్తూవున్న అస్తమానం అవుతూవున్న నూర్యణ్ణి
చూపించి, దానిప్రక్కనే వున్న చిన్న మబ్బులువేళూ
చెట్లవేళూ నందం దృష్టి ప్రసరి పడేస్తూ “చూశావమ్మా
అనూర్యణూ, మబ్బులూ, చెట్లూ యెంత అందంగా వున్న
వో” అన్నా.

నందం మాటాడలేదు నిశ్శబ్దంగా నిలుచునే కళ్ళు
పెద్దవి చెనుకొని నేను చూపించినవాటికన్నా యెక్కువ
చూశా! కొండలనేపు తిలలో తానే ఏమిటో చెప్ప
నిచుకుంటూ యిల్లా ఆడిగింది

“నూర్యణ్ణు ప్రోద్దున్న ఆక్కనున్నాడు! యిప్పుడి
క్కడి కొచ్చాడెందుకు నాన్నా”

“సామంకాలమై పోయింది కదూ, నాళ్ళయంటికి
వెళ్ళిపోతున్నాడిమ్మా” అన్నా

కొంచెంనేపు తడేకదృష్టిగా నూర్యణ్ణి చూసి
“అబ్బా, నూర్యణ్ణు కళ్ళల్లో పొడుస్తున్నాడు
నాన్నా అతను నుంచోడు కాదు” అంది.

“మంచివాడు కాక ఏమమ్మా. నూర్యణ్ణుదంత మంచి
వాడు ఈ పుష్పంచములో లేకలేడు. అతను లేకపోతే
మనము బ్రతకలేము గానీ, నూర్యణ్ణు లేకపోతే మన
ష్యులే కాదు సిద్ధులు, కుక్కలు, గొర్రెలు, చెట్లు పక్షులు
ఏవీ బ్రతుకలేవు” అన్నా

ఇచ్చి నందం వింది ఆ చివరమాటలామె లేకవృ
ద్ధుడుమో అ కితమై పోయే వుంటయి, కాని అప్పుడు
మాత్రా మని క్రిందివ్వించలేదు.

“మంచివాడేనా! అయితే నూర్యణ్ణుడెక్కడవాన్నా”
అంది

“ఎక్కడో దూరంగా వుంటుంది నునకి కనిపించనా
యిల్లు ఆకాశంలో”

నేనింకా చెప్పే ప్రతికా చేయనేలేదు. ఆమెలోని
కవయిత్రీ పలుకులు ఆమెకు తెలియకుండానే వెలువడి
నవి! అప్పుడు సంగీతము ధ్వనించిన “నల్లరబుచ్చిగోకి
వెళ్ళి మామకుము పోతాడు కదూ!” అంది.

“అవునమ్మా”

గొర్రెలగురించిన “పచ్చగడ్డేనా తినేది; యింకేమీ
తినవూ” అని మాటాడుకుంటూ యిం. స్త్ర తూర్పుగా
వెళ్ళాను. నెలయేరులాగా కల కల స్వనముతో మృదు
రావముతో “లోకంలో నాకేటిపని” అన్నట్టు తాను
పాములాగు వెళ్ళుతూవుంది. బోడి కళ్ళి యద్దరమూ
బోడిగట్టుమీద కూర్చున్నాను.

కూర్చుని కూర్చోచెడయితోనే మూడిదరింగు చిక్కిని
నీళ్ళలో ముకగా కనిపించినవి మా ప్రతిబింబాలు. వెం
టనే ప్రశ్న.

“నీడెందుకొస్తుంది నాన్నా”

అది నూర్యణ్ణివల్ల పచ్చిన నీడలు కాదని తెలుసు.
ఏమి జనాబు చెప్పినా అద్దములో ప్రతిబింబము. ఎందు
కుకనిపిస్తుందంటే నైటిస్టు యేమిచెపుతాడో నాకు తెలి
యదు దీపానికెందుకు వెలుగుకొస్తుందంటే రవంత
అలాగించా.

“అల్లాగే కనిపిస్తుండమ్మా మననీడ అద్దంలోనె,
నీళ్ళలోన మెరుగు నెట్టిన యిత్తడి పాముకులాను.

వెడి సామానలోన నుచునున్నది కనిపిస్తున్నది” అన్నా.

అంతే అంతకన్నా ఏమిచెప్పగలను! నేను చెప్పింది పరిమితం జవాబు కాదని నాకు తెలుసు. కాని యెట్లాగో మరిపించాను న దాన్ని.

నేను చెప్పినదానికేమి మాటాడలేదు. తక్షణం యింకాకపోయింది.

“గంధమారి చెల్లి యేమయింది నాన్నా”

“శుభ్ర చెప్పు చూద్దా”

“అమ్మ పాప చెచ్చిపోయిందని చెప్పింది. అప్పుడెందు? నాకేమి నీళ్ళొచ్చినాయి నాన్నా”

వెంటనే మొనీ కళ్ళలో గంధలేస్తూ తాండవమాడుతుండే చిరునవ్వు మాయమైంది. పలచని మబ్బుతెర ఆవరించింది. మంచెట్టిపడం విచారంగా తలవంచి గుటక మిగిలింది.

వెంటనే వాతావరణం మారిపోయింది.

“ప్రదేవన్న చెచ్చిపోలే రోజువుకుంది నాన్నా అంతరూ యేమిసాధకదూ”

చెచ్చిపోలే యేమవుతుంది అనేప్రశ్నకు యేమిచెప్పవలె అని ఆలోచించుకుంటూవుంటే వెంటనే వచ్చిన మాటలుబట్టి నందం ప్రపంచమూ చెచ్చిపోలే అందరూ యేదవడమేకామాను అనుకున్నా. నాలో నేనే నవ్వుకుంటూ కాని నందం నవ్వుతెట్టితో వదిలిపెట్టిందా!

“చెచ్చిపోవడమంటే యేమిటి? నాన్నా”

చెచ్చిపోలే యేమవుతుందో చెప్పలేనకాని— నేనే మిటి, యిదివరకీ ప్రశ్న కెవరైనా జవాబు చెప్పగలిగారా?— యికమందు చెప్పాలని ఆకేమైనావుందా? అనుకుంటూ కండ్లలోకి జవాబు చెప్పలేకే మీ యెవరుపడిలే నాల్గే శత్రుతారు— యివన్నీ యెందుకు, యిటువంటి తరంగాలు యింత చిన్ని నిశ్చలంగావున్న కొలనులో మెల్లా విడుదలచేయి?— కళ్ళ మీరుమిట్టు గొలిపే కలువపువ్వులు రావడమలేదూ!

చెచ్చిపోవడమంటే వుచ్చానని క్యాసాలు చూపించి అవి ఆహారపని యింకేమేమో చెప్పాను. మృతకరీరం భూస్థాపనను చేయడమే చెప్పక తప్పిందికాదు. కాని జోని ఫలితమేమయిందీ— ఒకటి రెండు కన్నీటిబొట్లు అనూహ్యమైన ఆశీర్వాద కలిగిందికామాను నందానికి. విచార, కేరై నా తెలియని విచారం నీడకిందకూడా యెప్పుడూ రాకుండా గాలిలో, చెట్లమీద వ్యచ్చా గానమూ అలవిస్తూ కీకవాక్యాసాలు చిటికెలమీద లిప్తి

వస్తూ కాలముదిక్కు గామనిజక ప్రతిభ మెలాన వున్న అందమీద వివాదచ్ఛాయ లేందుకు పరిపరిపక్షావాద అనుకున్నా.

కొంతవేపటికి తేరుకుంది. దెబ్బవల్ల కలిగిన గీరనంది నందం. మరి నాలుగునిమిషాలకి మామూలుమాదిరిగా నే నందం జీవలు చిరునవ్వు వెన్నెల్లు కురిసిపిరి.

లేచి నిలబడింది. మిగిలివున్న మబ్బు తెరలకూడా దులిపివేసి కాస్తనేపు అటూయిటూ వెళ్ళిఅడుగుని మల్లా వచ్చి వల్లీ కూర్చుంది. అప్పటికి నూర్చుకుని పూరిగా వస్తూవుంటాడు; పక్కమిదిగ్గిర యేరుపు పండిన ఆకాశం అంతా కొంతిమంతంగా యెంతో మనోహరించావుంది. అటువైపు చూపుతూ నందం లేచివచ్చాడయ్యా! ఆసాంద ర్యమూ, ఆండమలో నిగ్గు అంతిమచేశాను అప్పుడామె వుచ్చాగిపోయింది.

ఆకాశంకేసి మాసింది అటలాడుకుంటూవున్న చూపు లతో కాకులు రెక్కలాడించుకుంటూ యెగిరిపోగు వున్నా. నాటిని చూసింది

“కాకు రెక్కడికెళ్ళుకున్నాయి నాన్నా”

“నాటి గుళ్ళలోకి; నీకు కొకలకథలో కాకులు గుళ్ళు కట్టుకుంటుంది అని చెప్పలేదటమ్మా!”

“అవును. అవున్నాన్నా”

వెంటనే.

“అవునుగాని చెట్లూ ఆకాశమూ యేమీ లేనప్పుడు కాకులెల్లా వస్తాయినాన్నా” అంది మళ్ళా.

ఆప్రశ్న నాకు బోధపడిందికాదు; బోధపడకపోవడమేమిటి ఆలోచించా. ప్రపంచమూ యేమీ లేనట్టు లేనట్టు భావించా అంతా మనో శూన్యం; అప్పుడు కాకులుంటా.....

“యేమిటమ్మా, కాకులెల్లా పుట్టినాయి అని అడుగుతున్నావా?” మౌనపువ్వుతున్నానని నాకు తెలుసు.

“అవున్నానా”

“కాకులు గుడ్డువెడతని ఆగడ్డు కాకులు పొదిగితే బాంట్లోనుంచి కాకిపిల్లలు వస్తాయి.”

కాస్తనేపు ఆకాశంకేసి మాక్రిమేమాస్తా.

“ఆకాశం యెట్లాపుట్టింది?” అంది.

“దేముడు పుట్టించాడమ్మా” అన్నా.

“దేముడెట్లా పుట్టించాడు.”

“ఆకాశం పుట్టాలి అన్నాడు; అనేటప్పటికి చటా క్కూర పుట్టేసింది”

“ఆకాశమూ గొండలు, మనుష్యులు, సముద్రము,

చెప్పిస్తాను. ఇంకా చెప్పాల్సింది ఉంది."

నానా నేను మునిగిపోయా. దీనికిజవాబు నవరు చెప్ప
గలరా ?

మాదయను చలిచింది; ఇచ్చాంగిలోయింది; చూపు
ల్లో బయటికొచ్చేసింది.

అక్కర్లుము; విషయం.

"ఎవరు నేర్పారమ్మా నీ కీ చిట్టి మాటలు"

"నాకే వచ్చునామ్మా"

"అలాగో"

"యెల్లాపుట్టాడు నాన్నా దేముడు యేమీ లేంపుడు"

అంది మళ్ళా

"ఎక్కడూ వున్నామ్మా దేవుడు; యాభోహవం
వున్నప్పుడూ లేప్పుడూకూడా వుంటాడు దేవుడు"

"అవును నానా. అయి చిరుకే లేప్పుడు"

"దేముడు లేకపోనది నుటూలేదదు. అతనికి
పుట్టడమూ వుండదు. ఎక్కడూ. యెల్లాపుడూ
వుంటాడు."

మరి మాటాడలేదు మా నందం యేనునుకుందో

అంత ఆకురతతో అడిగిందల్లా గులాబున కూలిపో
యింది. నేను చెప్పిందామెను బోధపడలేదు కామాను.
కళ్ళు పెద్దగిచెసి సూర్యదృష్టితో నావేపుమామ్మా చూపులు
లాగ పుకేకపెట్టింది. అప్పుడు కనుపాపలు కన్ను
వేపు వెళ్ళియి ఏమిటో ఆలోచించింది; యెంతోనేపు
నానం మామ్మాకే మెరిసేవావు; కళ్ళనోటే ఆలో
చించింది ఎందుకో చిట్టి తల్లి కీక్రమతాను అను
కున్నాం నామ్మాదయ నుకున్నా కరటాలు మధ్య
పడుతూవున్న వెన్నెల చూస్తూ, ఏమాటాద్రిచిందో!

నంచానికి చిరాకు తోచింది. కాస్తనేపు వినుగు
దలతో యిటూ "టూమాచి నదిగింది

నవుతో మళ్ళా ఆమాయకర్మం కళ్ళల్లా స్ఫురిం
చింది. మామూలు వెలుతురు చిరునవ్వు కూడా కనిపిం
చినది

దక్షిణంగా యెగిరిపోతూవున్న పక్షులుమాచి

"అవే పిట్టలు నాన్నా"

అపిట్టల్ని గుర్తుపట్టలేకపోయాను, నేనేకాదు నందం
కూడాను.

"ఏం పిట్టలా తెలియడమలేదమ్మా! నీటి గట్లా
గుళ్ళయి"

"గంధంవారి చెలికి పిట్టలారుకున్నయ్యా" అంది
అదోవిధమైన చాలి స్వేదించలేనే కంతంతో.

ఆమరము ఎగిరి అప్పుడే ముంకి పోయిందా, యెళ్ళా
దేగా నాన్ని నీటి చిర ప్రశ్నలడిగింది!

మరొకడు పిట్టలాగడమా!

కొంచెం నేనైనకర్మాత నిండుని

"ఏమి తోచడమలేదు నాన్నా యింటి కళ్ళిటా
నాముగా" అంది

"అప్పుడే యింటికేదిటమ్మా. చూడు అచెట్టా,
ఆకాశమూ, నుబ్బలూ మొదల అందంగా వున్నయ్యా! నీ
అమ్మా చూశింది కళ్ళా ఆకాశంకేసి

"కొండమీదేముంటుంది నాన్నా!" అంది

"కొండంటే యేమిటమ్మా"

"ఆకాశం"

"ఆకాశమీద యేముంటుంది, యేమి లేండదు
అద తా వట్టిగాలి రంగు రంగుల మబ్బులుండడంచేక
అల్లాగ్నపీస్తుంది ఏమిటో కన్నట్టు."

"అక్కడే కళ్ళిమాస్తే"

"ఎల్లా వెళ్ళతావమ్మా అరచైకి"

"నుచ్చెనేనుకొని"

"నుచ్చెన నేనుకుంటే అరచైకి వెళ్ళొద్దా! కొంత
దూరం మార్గమే వెళ్ళి కలుగుతావుకాని"

"కొండంత నుచ్చెనేనుకుని యెక్కుతా అప్పుడో" అ
ంది నొక్కిన కంతంతో

"ఏమంటుంది! ఆకాశంగా యేమీ వుండమ్మా
వట్టిగాలే! మబ్బులుంటే అల్లా కనిపిస్తూ వుంది"

"దేముడున్నాడంటూగా కొండమీద"

"ఎవరు చెప్పానమ్మా నీకీసగతి?"

"అందరూ అంటారు. చాలా మంది చెప్పారు
నాన్నా"

నేనేమీ మాటాడలేదు దేముడి గుడిగి యేమి
చెప్పితే యేమి పుట్టు మునుకుకుందో అని భయము కలి
పది.

"మరి దేవుడు కొండెల్లా యెక్కుతాడునామ్మా!"

"దేముడు కొండెక్క వెళ్ళలేదమ్మా! యెప్పుడూ
అక్కడే వుంటాడు"

"కొండ లేనప్పుడో"

"కొండ వున్నప్పుడూ లేనప్పుడూ కూడా దేముడు
వుంటాడు"

"దేముడెల్లా కనపడతాడు నాన్నా"

"దేవుడిని వుంటే కనిపిస్తాడమ్మా"

వెంటనే నందం కళ్ళు మూసివేసింది. రెండు చిన్ని నీటి బొట్టలు తోడిచింది, ఎవరు చెప్పారన్నా చేతి కదిలింది.

కనుకప్పుల్లోనుంచి లేజన్ను తెక్కి వచ్చింది అప్పుడు నందం మనస్సు మృదయము, దీర్ఘము ఏమయినదో మెట్టాతలుతుంది!

అమె మొగమంతా భక్తి ప్రకాశమా కాంతి ప్రకాశమా యెదో రెండిటో తెలియదు లేక నందూ కూడానో తెలిసింది యెదురొమ్మమీద చిన్ని మృద మూసికి దగ్గరగావున్న జోడించి లేచిపోయింది, ప్రక్కనే వున్న అర్చనామండపం చీకటిలో జీవంత ప్రాణం వున్నట్లుగా వుండడమేకాదు వీటో తెలియని ప్రకాశంతో కూడిన భావదానంగా వుండిపోయింది.

కాంతిని అట్లాగవుంది,

"యిప్పుడు కనిపిస్తావా నాన్నా, చేతులు" అంది చీకటి వున్న స్వరంతో.

"యీమాత్రం కానీ కనిపించడమూ! చాలా భక్తిగా వుండాలి"

"అట్లాగా నాన్నా."

గంభీరంగా నానక, నా జోపలికి పొదురుకొని పోయింది.

"కనకజితే యెట్లావుంటావో" అంది ఆకాశధీరా నుండి కళ్ళు తెరచిచేసి.

"యితవర కనకూ చూడలేదమ్మా చేతుల్ని, అందు చేత యెవరికి తెలియదు చేతులెట్లావుంటావో"

"అవును"

చీకటి తరుమడుతుంటూ వచ్చింది. పట్టణా నువ్వుల శంకులు నూయమై పోయినాయి. నక్కమృతలు దగ్గరగా వున్న బ్రహ్మకేతుడు కుప్పల్లోంచి యెవరినో పిలుస్తూ పుట్టు వినిపించినాయి.

"కత్తి అమ్మ, మత్త, నేను, కనకంలా వచ్చాను నాన్నా, పిదప."

"అమ్మనకుగమ్మ వస్తుందేమో"

"అడుగుకాదు రమ్మని యెందుకురాదు."

మెల్లగా లేచాను. రోడ్దెక్కాను.

మళ్ళీ నాలో నేనే మునిగిపోయా.

"అమ్మ" పిలిచాను. ఎందుకురావడమో! కత్తిమీదో సంఘము వచ్చిపోయింది! సంఘమెదురు వచ్చి నాచేతికి కత్తితో పోవడానికీ సంఘంతో పోయింది.

మట్టిగింజలు తింటూ మార్చుంటే. సంఘం యినపకాళ్ళ కిందపడితే తీవ్రమృతాలమై పోవలసిందే..... యివన్నీ మానవులు పుట్టించుకున్నవి. "అమ్మ ఎందుకు రావడమో!"

ఇటువంటి తరంగాలువున్న కనుద్రం జోరింది, అతరంగాల మెరుపులే యీజోరిక. ఆమెరుపు కాంతిని తృణీకారంగా చూడడమే! యింకేమన్నాను: దా చీకట్లో మునిగిపోయా! లెక్క చేయకపోతే - సమాధికి లొంగిపోయి.

కానీ—మెరుపులు మెరుస్తున్నాయి. 7 ధాంధకారం తయికాంధకారం దట్టంగా అవరించివుంది మళ్ళీ ఆమెరుపుల్ని కారమబ్బులు మింగివేస్తున్నాయి మబ్బుల్లోంచే వస్తున్నాయి మెరుపులు. కళ్ళు మిరుమిట్ట గొలుపుతూ కానీ—తను చీకటిమరుగున దాచివేతుకుంటున్నాయి ప్రారంగా, మృదయం లేకుండా తెలివికక్కకు చేత. ఆ మబ్బురునకలు.....

తీవ్రమృత్యుం సంకయ్య, వీటికనం అనే అడ్డుదలలవల్ల మూర్ఖకాంతిలేక త్వరలోనే వాడిపోయాంది.

ఏదో యిది అదే కబుర్లు చెప్పుకుంటూ చీకట్లో చారి చేతుకుంటూ మెల్లగా చేరాను యింటికి.

"కడుపు మంటుకూవుంది నాన్నా. అన్నంతిస్తా" "అవును"

3

వాడో పూలమొక్కలకడుగు కడకకర్చి వేసుకుని కాంట్లో కూలబడ్డా. నందం యితవరకూ గుచ్చిచూపించిన మృతయూపందర్బం గడచిపోయిన తియ్యని కలలాగ తోచింది. తెలిసి కూడా కనకదక్షి.

మర్నీలో వసుకునే తుప్పటికి వాటంతటా చీకటి చీకట్లోకి కళ్ళు పరుగెత్తినాయి. పూర్వమి చీకటిగుర్తులో వొక్కటే పెద్దనక్షత్రం, అక్కడక్కడా చిన్ని చిన్ని చుక్కలు. నిద్రమరుపునంచి తనకు తెలియకుండానే మేలుకుంటూన్న వసుకుటిల్లకి సన్నంగా విసబడే ప్రేమ గుసగుసలాగు కనకదక్షి వున్నాయి. అట్లాగే చీకట్లోకి చుక్కల్లోకి మూస్తూ మార్చున్నా.

నందం రెండోకేంద్ర వాళ్ళకు నడిసిన ప్రక్క భావ మొచ్చింది. వాడో అత్త "అంతా" అని అరుస్తూంది.

నందం అడిగింది అమ్మని.

"అంతెదురుతుంది"

"చూడకోసం. చూడంటే అత్త మారురన్నమాట"

“అయితే యెందుకనివడం”

“ఏమిటావురా. యాదెండ్లదో విశ్వమల్లాదిలేదని”

“(చచ్చిపోయిన) లీలకోపం వాళ్ళమ్మ యేదనడే?”

“మొన్న యేడ్చిందిగా”

మొన్న గజాపల్లె కందం వెళ్ళింది. యింకోకటి కూడా జ్ఞాపక మొచ్చింది.

“నీసాగాముడు గుళ్ళో దేముణ్ణి సువ్వెప్పుడన్నా తూలానా నాన్నా?”

“చూడలేదమ్మా!”

“కేవలం నాన్నా. యెంచుకొని చిక్కోక, బుల్లిబుల్లి గలలా వున్నా నాన్నా”

“ఊ”

“కొండమీద దేముడుకూడా అట్లాగే వుంటాడేమిటి నాన్నా”

ఏమిచెప్పను! ఆసలేమీ చెప్పటోలే వదిలిపెట్టడు.

“యింతోన్నా చాలాబాగుంటాడా దేముడు. కాలా అందంగా వుంటాడు”

“ఈరాలిదేమిటలాగానే వుంటాడా” అంది.

“చాలావుండదమ్మా! యిది రాళ్ళనిచెక్కి గుళ్ళో పెడతారు. అప్పుడు వాళ్ళునీళ్ళూ పెళ్ళి దబ్బం పెడతారు. అసలు దేముడు చాలా అందంగాను మూర్ఖుడులాగా మెరిసిపోతూ వుంటాడు.”

నందంకొనించి అలాచిన్నా చుక్కలుచుట్టూ మడక తెలుగునీ మింగిని ముచ్చటగా మెరుస్తూన్న చీకటి తూస్తూ వుండగానే యెంతో నీళ్ళనీల్లలు వాళ్ళనీల్లలు అడిగినమాటలు వాటంతటనే జ్ఞాపక మొచ్చాయి.

ప్రేదరాకాదులూ మితుగిడింటిలూ అందరం కూర్చున్నాడు. రాగా చలివేయడమచేత తలుపులన్నీ కేసేసి కబుర్లు చెప్పుకుంటున్నాము. బయటఅంధకారం రాగానే అధికారం చేమావుంది.

పాప అడిగాడు తల్లిని.

“అమ్మా పెన్నలియ్యపూ”

అంత చలిలో, రాత్రిపూట పాపకి పెన్నలెందులో! తల్లి పెన్నలిచ్చింది మామూలిదే.

“యిదికాదమ్మా! పెద్దపెన్నలు రైలుపట్టాలంత పెన్నలు కావాలి, అప్పుడునూడలామనం రైలుపట్టాలు”

నాలుగేళ్ళ పాప ఆలోచన చలిభయం లేకుండా రైలుపట్టాలు వణంలా చూసినవచ్చిందా పెన్నలుకోసం! తేజోలే అంతపెద్ద రైలుపట్టాలు అచ్చివచ్చడంలా

అడిగివుంది చటమైన వైకవచ్చినయ్యా!— అందరం నవ్వుకున్నాము

ఇంకోకళ్ళకు చాలాబాగుంటోందట గొడ్డో తూట మొక్కలపండ్లు బాగున్నాన్నా, దూరంగా మోకపిల్లలా గంతులేస్తాయి. పక్కయంటి అబ్బాయి యేదేళ్ళవాడు కన్నతో బాధకడుతూ వచ్చి.

“చూడు మోకపిల్ల లెక్కడయి?” అన్నాడు.

“మామోక! భట్టినయి.”

“ఎల్లాభట్టినయి? దగ్గితే వచ్చాయా దగ్గితే వున్నా రాదూ” అన్నా చాలాబ్బాయి.

చంద్రానులూ వోకయింటిలో కాలేజీలో చదువుకున్న భర్త. అతనిభార్య భావురం చేస్తున్నాడు. వోకోలా పక్కయింటివారి అబ్బాయి యేదేళ్ళంటయి. వచ్చి కాలేజీ స్టూడెంటుకి భార్యకుచూసిస్తూ అడిగాడూ.

“అమె మీకేమవుతుంది.”

“నువ్వుచెప్పు చూద్దాము.”

“మీఅమ్మకాదూ.”

“మాఅమ్మఅని యెందుకనుకున్నావు?”

“మాఅమ్మ మాకు అన్నం వండిపెడుతుందిగా, మీకూడా ఆమె అన్నం వండిపెడుతుందిగా, అందుచేత.”

నవ్వివచ్చి కడుపులుబిడ్డయి

యింకోసారి వోక అక్క పడేట్లుంటయి, తమ్ముడికి యేదేళ్ళు; యిద్దరూ ఒక లక్కపిడతలో పిట్ట, కొంచెం గడ్డితీసి కొచ్చి కట్టినీవున్న దూడదగ్గర గజందూరంలా పెట్టి.

“తిమా. పిట్టతాగు” అంటున్నా రిడ్డ మాను.

దగ్గిరికల్లి అబ్బాయినిడిగాను.

“యిదేమిదూడతామూ అడదా మొగదా?”

“ఆవుకిపుట్టిందిగా కనుక అడదే” అక్క చెప్పింది “కాదు, మొగదూ” డని

“యిది అడదూడని నీకెళ్లా తెలిసిందితామూ”

“ఆవులాగానే వుండిగా రంగూ అంతా అందుచేత అడది”

అక్క అన్నది “కాదు, మొగదూడ”

అప్పుడా అబ్బాయికేమి చెప్పాలి. ఏమిచెప్పినా తంటాయే వాళ్ళ తలవండుకోలేటి.

యెటువంటివన్నీ తెలుస్తవనే కామాను. వాళ్ళ పెన్నమా బయటికి రాసేయరు. అపిల్లల యజమానుడు.

కనుమటివల్ల చదువుచు) రెడ్లు అవుల యా! యా
కూనలు కాని,

ఇవన్నీ వొకటిరక్కాత వొకటి బాధపడెనుచ్చియు.

చీకట్లో యాదాదాగా కలిసిపోయియు. విచ్చిచివరకు
ఈ కుక్కల యొక్క క్షణించి తెలియకుండా నాల్గొచ్చి
మీరువులు సైకిల్ పట్టుకొని

ప్రాంతానానా పుచ్చుచున్నట్లు. భాదా. పెద్దలచా
మీ కనుగొని కాకే ఇలి - పట్టుకొనేది - పట్టుకొనేది - పట్టుకొనేది
మంత. నాకందో చుంబుగము. నాకందో చుంబుగము. నాకందో చుంబుగము
అలిఅయిపోవది అది.

అంతేకాదు బంతిపువ్వులాటి శరీరాన్ని, గులాబీ
పువ్వులాటి మోగాన్ని చుట్టిపువ్వులాటి పూదయాన్ని
మెల్లగా యెవరికీ తెలవకుండా లోపం తన యి పచేయ
బోలో అదినుకేస్తుంది. నలిపివేస్తుంది, తురిపిపోలేస్తుంది.
ఇవరికి మిగిలేది వాటినిదలు మాత్రమే పెద్దనాళ్లలో.

యందుకు పాపపుణ్యలిం అది అనుభవస్తుండా
శాకం! అది తప్పుకుండా అనుభవించిరాల్సి అందు
శేతే ఉపంలేని వర్ణిపోయిన జీవితం గడుపుతుందిశాకం

తన సజమైన ముఖం ముసిగుని ఎటువంటిది, యెవరికీ
నగ్గలే కానికాహారమైపోయింది.

ఈ చిన్ని లేత హృదయాలల్లో కోరిక లాసికే మెత్త
చుంబు, నీకే మెత్త, పచ్చి, నీకే మెత్త, పచ్చి, నీకే మెత్త
పువ్వుల యొక్క క్షణించి తెలియకుండా నాల్గొచ్చి
మీరువులు సైకిల్ పట్టుకొని
మీరువులు సైకిల్ పట్టుకొని
మీరువులు సైకిల్ పట్టుకొని

యెవరికీ తెలవకుండా లోపం తన యి పచేయ
బోలో అదినుకేస్తుంది. నలిపివేస్తుంది, తురిపిపోలేస్తుంది.

అంతేకాదు బంతిపువ్వులాటి శరీరాన్ని, గులాబీ
పువ్వులాటి మోగాన్ని చుట్టిపువ్వులాటి పూదయాన్ని
మెల్లగా యెవరికీ తెలవకుండా లోపం తన యి పచేయ
బోలో అదినుకేస్తుంది. నలిపివేస్తుంది, తురిపిపోలేస్తుంది.

మెత్తని, తియ్యని గులాబీ పువ్వుని గీటురాయిమీద
గీసి విజువకటితే యేమి తెలుస్తుంది. తాలలాటి బంగా
రానికే గీటురాయి. అది యిక్కడెందుకు వనికీ
వస్తుంది!.....

ఒక ప్రభాతము.

* మళ్ళు మళ్ళుగా పైనుండు మార్గమందు
ప్రతి వండివయ్యటి ప్రభాతనే
చాలతియ్యని వేఘాల పాలుత్రాచి
బలిసి పొడవైన వరిచేల వయనమైతి!

* వివరుచున్నట్టి వవమాన వీధికలకు
వరులు శిరముల నటు నటు వాంచుడుండ
కచ్చల కడలి కెరటాల పైని తేలి
యాడి సుఖయించి నట్లయ్యె నాత్మలోన!

శవల జవరాలి చిక్కిలి జాజువార
తూర్పు దిక్కున సుదయించి తొగలరేడు

అవంత్స వేళట రంగారావుగారు బి.వి.

వసిడి కిరణాలతో వచ్చు బాట నిటి
కల్పనను చేసి రమ్మమై కానివించె!

మేడలన్నియు బంగారు మేడలయ్యె
అకులన్నియు పుత్రడి యాకులయ్యె
జలముపైతేలి వసిడి రేఘులు చలింప
లిలిపోయితి ప్రకృతి సౌందర్యమరసి.

“ భావ కవిశాతరంగిణి ”

[illegible]

మనములను గురించి మనమును గురించి మనమును గురించి
మనములను గురించి మనమును గురించి మనమును గురించి
మనములను గురించి మనమును గురించి మనమును గురించి

“పల్లెలో మొట్టమొదటిసారి? ఇంకా ఎవరి
నిద్ర పట్టలేదు. ఎందుకంటే? ఏమో బాబూ పరీ
క్షలా అయిపోయినది. ఎందుకీ పట్టమంటా
నుంటుంది. ఇంకా పరీక్షలే నమ్మకం నమ్మకం గనుక
తప్పనిసరి స్వేచ్ఛగా తిరుగలేక నా యేమి?”
అన్నది.

“వదినా నేనంత బలహీనముగా ఉన్నానా?
వరిగానే నిద్రపట్టినదే!”

“అంజనాశ్రమం నేను బయటకువచ్చి తొంగి
చూడగా నీ వేదో ఆలోచించుచూ కూర్చుండ
లేదా? నావద్దగనా అబద్ధములు చెబుతావు-
పుదయమునకే”

సుందరము నిదు తుడుడ యెక్కును

“ఈ దోమలబాధ, యెడవేకిమి అనుభ
వించుచు, మజ్జగ వారి లేసి వట్టుముగో యెంగు
జన్నావో చెప్పు. మంజికాయలు, కన్నుటి
కెరుగు, పచ్చడిబద్దలు అనుభవింపలేకనాయేమి?
ఫుట్టి. ఊరికినా చూచివట్టుకును. పదిమంది
న్నేహిణులను కళ్ళబడునురు శ్రమయాపోవును.
వెళ్ళిరావయ్యా” అని వదన యెంతో ఆదర
ముటిపడ పలికెను

“వసనా! మన మూర్ఖు పోవలెననియే
వున్నది కాని, నాకు నాన్న అమ్మ పోవడం

తొలి ఆయాసం గల పెట్టినంతనే యెక్కువ
పాత్రలు కలగదు. లేకపోయిన నొక
సమయము వాకుండా వుండు ?

"అయితే ఇప్పుడు మాకు ఏమి చేయాలి? అని అడగగా ఆయన చెప్పినట్లు చేశాం. మళ్ళీ పరీక్ష వచ్చింది. మళ్ళీ సత్తా ఉన్నామని నిరూపించుకున్నాం." అంటూ ఆయన చిరునవ్వు పెట్టారు.

[illegible]

“అయినా” పుట్టిన ఊర్కలే భిక్షాచరము
 లేదమ్మ యిప్పటి వాళ్ళకు అయినానా ఇం
 గ్లీషు చదువులు వచ్చిన తరువాత బొత్తిగానే
 పోయినది.”

“పుట్టిన పెరిగిన దేశం బెట్టిజనునకై న జూత
నిచ్చుగుటను నేపట్టునగాలూచక” విజదేశమున
కరుగుదురని యొక కవి కుమారుడు పలికి
నాడు జన్మభూమిపై నభిమానముండని వా
రుండురమ్మా? నీవు చెప్పినట్లువరోగాని అం
దఱూ అలాగునే యుండురా? చూడుము నేనీ
సెలవులలో నేమి చేసితి ననుకొన్నావు. నాదేశ
భక్తిని వెల్లడించుచు మాస్కీతములను వ్రాసి
నాను నాని నన్నిటిని పుస్తకరూపముగ పోక
టించుదను. యుద్దేశమాతో నున్నాను, దీగ్గి
రావడముతోనే. చదివి వినిపి చువా? అని
మంచము దిగి దాగ్గియరును సమీపింపబోవు
చుడగా “సరేలే చదవుదువుగా! ముఖము
కడుగుకొని, ఇతలో కాఫీని తీసుకొని వచ్చె
దను,” అని యామె లోనికిపోయెను.

సంధ్యాయము ముఖమును కడిగివోని కాల్చుము
లను నిర్వర్తించువోని కాఫీ గును చుట్టికె
లను మండిగా వదిలె కాఫీదెచ్చి వదిలివూడ

నుంచెనా. ఆతడు వక్కనున్న కుగ్గిసలంక
రింది కాఫీని గోల్తుచుండగా అక్కయ్యా! అని
పిలుపు విసవచ్చెను.

“ఎవరు? చెల్లీ? ఎవరును లేరులే” అనెను
వదిని.

ఇంతలో నొక సుందరచేత నొక పుస్తకమును
దాల్చి యేతెంచి త్వరగా గుచ్చుమును దాటి
గదిలో ప్రవేశించిపోయి, ఇంతలో మిగిలుకు
దుండుటచే తలుపుచేరువనే నిలువబడి పోయెను.
సుందరు డటుదింగి చూచెను ఎదుట సర్వాంగ
సుందరయగు నాయుపిద పొడకట్టెను. ఆమెకు
నుమాగు వదునాగు వత్సరములకన్న నెక్కువ
యిండవు. శరీరము చామ న చామ గలది.
యోవన ప్రాదుర్భావమామె సర్వాంగము
లను రేకెత్తుచుండెను. ఆచి కుంతలములు
కాటుకవలె నల్లనివై, నిశీర్ణములై, తింగరము
లుగా, కృష్ణవేణితరంగ మాలికలవలె చిరుగాలికి
చిందుచు నూగులాడుచున్నవి ముఖముపై
బడు కురులను చక్కజేసికొను నాచి చేతు
లలో లేబ్రాయము మెరసిపోవుచుండెను. ఆమె
దరించిన పాలవలె తెల్లనగు తీవ్రాడ సన్నచీర
శరీర సౌందర్యమును ద్విరళశక్తముగా నొనర్చు
చుండెను. మెరకలై తీర్చివట్టున్న యామె కను
బొమలు, పలుచనై నిగ నిగ మెఱయు చెక్కి
ళ్ళును, కెంపులవలె చెలువొందు చెదవులును
నామె ముఖ సౌష్ఠ్యమునకు తగినట్లున్న వనుటకు
సందియము లేదు.

ఎట్టుయెటుట పొడకట్టిన యా లేమను జూచి
యెచ్చెరువొంది యట్లే చితికిలంబసి సుందరము
కొడత దనుక మాటలాడ లేకపోయెను. మెల్లగ
సప్రయత్నముగ నులికిపచ్చుచున్న సప్రసాపు
కొడుకుడుట్టి గావోలు నాతని చెదవులదర

సాగినా. కాఫీని త్రాగుటకు ప్రయత్నము
చేసెను. కాని తన నేత్రముల నామె వైపు
గడి మరల్చుకొనలేకపోయెను

ఇంతలో వదిని “చెల్లీ! తలయంబుకొం
టివా యేమి!” అనెను.

అప్పుడు అని యామె ప్రశ్నోత్తరమిచ్చెను.
కోమలములై కెంపులవలె దళుకొందు చెద
వులను గదిపి వినయముటివడ నమాధానమిచ్చు
నపు డామె పరువకొన ధవళములనీనుచు బ్రా
శించి సాగెను.

సుందరు దంత నేదో జ్ఞప్తికివచ్చిన నాని
చూడమున ద్రాచుకునిపో పొత్తలు నలు
నిటు నర్దుచు నేదో కనబడకపోవుటచే నటునిటు
జూచుచుండ,

“సుందరం! ఏమిటా వెకిలేది?” అనెను
వదిని.

“ఇదాకా నీతో చెప్పినానే చదువుదామని
అది ”

“మార్కీతములా?”

“అవును.”

“ఏదో పుస్తక మొకటి వ్రాసినది తీసి మా
చెల్లెలికి చదువుట కిచ్చితివి. చెల్లీ తెచ్చినావా?”

“పోనీలే ఇంకొకమారాయెను ” అనెను.
సుందరుడు.

“అక్కయ్యా! ఇదుగో ఇదేమిటి ”
అని అందిచ్చెను.

“ఇదుగోనోయి తల్లడిల్లుచున్నావు ” అని
చులకన చూపులతో ముంగహనమున నం
దిచ్చెను.

“ఇందుకే వచ్చాను. వేరకు లేకపోలే యే
మనుకొందునో ” అనుచు వెదలిపోయెను.

“వదినా చదువనా!” అని సుందరుడు పత్రిములను దిట్టగవైచుచు ననెను.

“వద్దు—అయికా చదువు” అనెను సుందరుడు చదువ మొదలిడెను.

కొంతవంతు విని అబ్బాయీ చాలా బాగానే యున్నది. సాయంత్రము మహాకమారు సావ కాళముగా వినెదను. ఇంట్లో పనియున్నది అనుచు నామెలేచెను.

సుందరుడును దుస్తులను ధరించి స్నేహితు లను జూడగోయెను.

౨

సుందరుడు సహజముగ కవి. మాతృదేశ మున్నను మాతృభాషయున్నను, నవిన నాగరికుల వలెగాక, యెక్కుడభిమానము గలవాఁడు. తఱచు పత్రికలలో సాంఘిక చురచారములను గూర్చియు, దేశములోని యార్థిక వైస్థితులను గూర్చియు విప్రులముగ నెట్టి మూఢునికైనను జెలియునట్లుగ వ్యాసములను వ్రాయునలరాటు వడిన వాఁడు. వేరుపొందిన రాజకీయ వేత్త లును, సంఘ పంక్త్యులును తదితర పండితు లును పరిశోధనతో గూడిన సుందరుని వ్యాస ములను జదివి యాతని యుత్పత్తియై మేధావి కచ్చెకపు వడెడ వారు. అసల్పకాలములోకీ ఆ కాలమున వయోవృద్ధులును, సాంఘిక శ్రేయోభిలాషులును, పండితులును నగు వీరేశ లింగముగారు తులసి వ్యాసములను జదివి యొకనాఁడీతని గలసికొని యాదరభావముతో ప్రసంగించి తమ సానుభూతిని వెలిజేసిరి.

అప్పుడిందు, తఱచు వీరేశలింగముగారి తోను తదితర రాజకీయవేత్తలతోను సుంద రుడు చర్చలలో బాల్సొను చుండెడివాఁడు.

వాఁడు శ్రీరాజా రామమోహనరాయల వర్ధంత్యుత్సవము. పురమందిరిమున నొక బహి రంగనభ కేర్పాటులు జరుగుచుండెను. దేశము కొఱకయి, సంఘముకొరకై, తన జీవితసుంతయు ధారవోసి మహావీరుడైన రాజా రామ మోహనరాయల స్మారక దినమగుటచే, నాతని వావిలచాఁగిమునుపని విత్తావాలులై యా బాలగోపాలమును సాయంత్రముగునరికి సభకు రాసాగిరి. గభ కట కిటలాడుచుండెను.

అధ్యక్షుని వేదిక కొక వెలున న్యాయవాదు లును, పేరుగాంచిన గొప్ప గొప్పవాదులు, శిష్టుతోద్యోగులును, పండితులు మున్నగు వారును నుచితాసనముల గూరుచుండిరి.

మరియుక వెలున స్త్రీలందరును నలంకరించిరి. వేదిక కెదురగ విద్యార్థులును, పురములోని తదితరులును గూరుచుండిరి. అందున్నరకాగానే సభాధిపతియును వీరేశలింగముగారు వేదికపై నాసనము నలంకరించి కార్యక్రమమును జరుప సాగిరి. కార్య ప్రణాళికలోని యుపన్యాసకు లందఱునైన తరువాత సభ్యులు ఇతరులైన రైన మాటలాడ వచ్చువని. వెంటనే సభా మధ్యమునుండి సుందరము బాలులుదేరి అత్యధిక విషయముతో వేదిక నెక్కి నలుదిక్కుల జూచెను. అతని సహజ సౌందర్యమును, కార్మిక శూరతం జాలు లోచనములు, బొమ ముడిపాటు గలిగి తీవ్రాలోచనలతో నుండినట్లు నూచించు నగు ఫలభాగములు, గాంచి యుండరు నచ్చె రు వడసాగిరి. మంచరమంతి, తన సహజ మాధుర్య కంఠస్వరమునెత్తి, తాను రచించిన గీతములను శాశ్వతముగ, విషవారి వీనుల విందుగ, మనమున నాకర్షించునట్లుగ నక్కడక్కడ జదువుచు చక్కని యుపన్యాసమిచ్చెను.

పిన్నవయస్కున సంతవక్కటి ననివ్వఁచుచో, రామమోహనముల యందలి భక్తి వ్యావృత్తములతో నరగంట వఱకు గఱచిరమైన యువశ్యాస మొనగుటగాంచి సభికులశ్యాశ్వర్య నిమగ్నులైరి. తరువాత సుందరుఁడు వన్యాన వేశంబిగను.

అప్పుడే యాతని యువన్యానము స్వంతలా దరయన విని తనవైపే యువశ్యాసమున భావములతో దిలకించుచో బాలికంగాచెను. అ బాలికా తరళిలోచనమునుండి సుందరుఁడు తన కేతిములను విఱబ్బి జాకపోయెను. వేదికందిగినది మొదలాయె నైపునకే జూచుచు, నానె శస్త్రస్థైర్యముదిరిగినపుడు శిరమును వంచుచు, లేవపుడాయెం గాంచుచు, సభ జరుగునంతటి నేపురు కాలము బుచ్చెను. ఇదంతయు వీర లిద్దరికే దెలియును.

అశ్వములు తమ యంత్రోవశ్యాస మొనగు నప్పుడు సుందరుని, అతని యువశ్యాసమును నెక్కువగ పొగడి అట్టి యువకుని యుల్పాహమును గూర్చియు పాండిత్యమును గూర్చియు, తమకుగల వి.తోషమును వెల్లడించిరి.

అంత్రోవశ్యాసమైన తరువాత, సభలోని వారలందఱును లేచి, దేశభక్తుఁడును నాదర్శహృదయుఁడును అవతారమూర్తియునగు రామమోహనరాయల యాత్మశాంతికి యి భగవంతుని బోధించిరి. అప్పుడును సుందరుఁడా బాలిక తననైపునకే సువలక్ష్మిండుచున్నట్లు గ్రహించెను. అప్పటి తనచేతల శాత్రుఁడు లజ్జ నొందెను. కాని యానె సాందర్యమున జూడకుండ నుండి లేకపోయెను.

సాందర్యహాసంతరమున నుదయించు వెలువలకు అతఁడు అశ్వశిక్షకునితో నుండి

చున్నది యోచించుచు వచ్చుచున్నది. ముందు తింగ నా సాలిం తనవైపే ప్రేమక దృక్కులఁ బరపి గుఱుపు బుడిచెన్ క్షేను, సుందరుఁడిమా రామ వీక్షణములను ముఖవఁ జూచుచోయెను. బండిలో వె.కటరావుగాకు కలఁ. ఈయన నరిపు నంష్కారముఁడొక నిభిహాసము గల బాచని సూతఁడెఱుంగును. ఆమె యువవేశ వె.కట రావుగాని నిమోజా యెసూచునని గ్రహించి పొందర్శమును. బాల్య చాపల్యమును వెలిజేయ నామె చేతల మనమున నాత్మాత్మలవఁ తేసికొనుచు గృహభి ముఖుఁడాయెను.

సుందరుఁడు పొటనే యామె చారిత్రియు నరయుదమని యనుకొనెను ప్రాణస్నేహితులకు గూడ నాటిసంగతిని తెలిపెను. కాని యట్టి యాలోచనముల వలన వరీక్షల కాటంకము గలుగునని యనుకొని విరివొచ్చెను.

వరీక్షల తొందర గడచినది. తదితర వ్యాసంగములులేని సుందరుని మనమును విడి వడికే యాకర్షించిన విషయ మిప్పుడు బయటి కులుకఁచుఁడెను. ఇప్పుడు అతని కునము నానాఁడకర్షించిన సాందర్యవళి విషయము గూర్చి యాలోచనలేని నిమిషమే లేకపోయినది. తనీయ చరిత్రావళికనా శాంతయు నెక్కుడాయెను!

“అయిచేతనే ఆ.....ఒక రాత్రివో నేను బయటకు వచ్చి తొంగి చూడఁ ననెదో ఆరొ చించుచూ కూర్చుండలేమా! నాదగ్గర నా అబద్ధాలు చెపుతావు; ఉదయముననే—”

అని వదినగార దుగగానే సావమాతఁడు నిరుత్తరుఁడు కావలసి వచ్చెను

౩

సామంత్యము మూలము గలదును సుందరులును పది నెయ్యను కొంత పత్రికలలోని విషయములను చర్చించిరి. తరువాతి వసినె యను మత్తిపై సుందరులు మాత్ర గీతములలోని యొక్కొక్క పద్యమునే జరుపుచు వాని యందలి భావములును, విశేషాంశములును విడిచిసి చెప్పసాగెను. అచ్చటచ్చట వాళ్ళల్ల భావాను శరణములును, అందలి మెఱుగులును, అయ్యవి తాననుకరించుటకు గల కారణములును నెక్కుడుత్సాహముతో జెప్పచుండెను. పదాజముగ తెలుగు నందభిరుదిగల వదినెయు వానిని టని యెప్పుడుగ నానందించి యిట్లుచే గెను.

“సుందరం బాగున్నవి. నీవీంత బాగుగా కవిత్వము చెప్పెదవని యనుకొనలేదు. ఇంకను ప్రచురింపలేదేమి?”

“అదియో! ప్రస్తుతము బోవుచు గల కారణము వేరయిన్నది. నేను బి. యల్. ప్యానగు వాతకును ప్రచురింప దలచుకొనలేదు. ఇంకను గొంత ప్రాచుర్యమునందున్నది. అవును గాని ఈ ప్రస్తుత మా అమ్మాయి కెప్పుడీచ్చితివి?”

“అబ్బే! నిన్ననోయి పట్టుకొని వెళ్ళినది. చదువుటకేదైన ప్రస్తుతమిడిగినది. పనితొందర లొనందుటచే అప్పుడు ప్రాచుర్యముగల చూడ నియ్యది కనుపింప వ్రాత ప్రతియైన కూడదా యని యొనంగితిని. పాప మామెయైన తదువు కొన్నదేలే.”

“పోనీరమ్మ. ఆమె యెవరు వదినా? నేను కొన్నాళ్ళకిందట చూచినట్లు జ్ఞాపక మున్నది.” అనుచు తనలోని యావేగమును వెల్లగొని పలికెను.

“అవునిట్లే తెలియపర్చినది.” అనెను వదిన ముఖమున నిప్పును వింత మగు చిర్మగవు మెరసి మామమాయెను.

“ఆమెకూడ వన్నెయగునా!” అని యాళ్ళ ర్యడడి “వదినా ఆమెను జూడగనే నాకెందు లకో అనిచిచారమున, నమితమైన వాత్సల్య మును బొడచును సుమా? ఆమె యంత సాం దర్భము కలదిగదా. ఇప్పుడెప్పు డామె వికాల లోచనముల విషాదావస్థాంతరములగు చున్నట్లు గన వచ్చుచున్నది సుమా?”

“అవును పాప మామె చరిత్ర మట్టి జే. అదెంతో పెద్దకథ. అదియుంతయు నిప్పుడెం మలకులే. నీమొస్తునుగూడ గలతపెట్టినదాన నగుచును.

“పోనీ చెప్పరాదటమ్మా. అట్టి కష్టములే యున్న చేతనైన సాయ ముజేసి వివర్ణముద్రము నుండి మామె నావలికిఁజేర్చ నీలగునేమో!” అని యాత్రమున నామె వ్యత్రాంతమును దెలుప వేడెను.

౪

పితాపురములో రామారావుగారని యొక రుండెడివారు. వారు మన శాఖవారే. సుమా రయిదారు పందల గానిడి కలవారు. మొదటి భార్య పాపము నవమానములు మోసి కనిన కూతురుయొక్క శైశవ క్రిందల నైనను, నును జెక్కులపై దొణుకాడు లే నవ్రులనైననుగాంచి మురియకమునుపే యీ లోకమును వాసినది. అప్పటికా పసికండు—లీల జనించి తొమ్మిది దినములైనది.

కలవాడగుటచే రామారావుగారు అల్ప కాలములోనే ద్వితీయ వివాహమునకు నొసరి

రెండవ భార్యకు లీల ముగిసిన, నామె చేష్టలన్నను గిట్టదు. కాన లీలను అయిన బామ్మగారి యొడిలో నుంచి పెంచనిచ్చింది. అంతుచే రామారావుగారికి కన్న కూతురన్న నెక్కుడు వాత్సల్యము లేదనరాదు. అయిన నేమి చేయగలడు. లీలకు అయిదారేండ్లు వచ్చుటతోనే బామ్మ కవసానకళ నమీపించినది. తమ లెండిని రావించి "నాయనా లీల నొక ఋటిదానినిగాఁ జేసిన నంతోపించి మఱి చేచ్చి కోరాను." అని కంటనీరు పెట్టుకొనినది. ఆ కారణమున నారేండు మేనరికలు నిశ్చయించెను. వరునికి వదివత్సరములు. బుద్ధిమంతుడు. కాయమునకు తగ బుద్ధియును చదువును గలడు. అనతికాలమునే వానిగురువురకును—పనిలోనను మైన వివాహముననేమో యార్థము కాకమునుపే—వివాహము జరిగిపోయినది. బామ్మ సంకోపించి పెండ్లియైన యేడాదిలోగానే స్వర్గమున కేగినది.

ఆవృత్తినుండియు లీల తండ్రి యంటనే బెరుగ జొచ్చినది. నవతి తల్లి మొదట యగుగుపూరుగు కారలకు వెఱచి లీలను అంతగా కష్టపెట్టెడిది గాదట. కాని రాను రాను నిర్భయముగా కొంత కాలమునకు లీలను దాసీదానికంటెను చుల్కనగా జూచుట కారంభించినది. ఆమెకు కూనవహృదయ మున్నదాయని చుట్టుప్రక్కల కారనుకొనెడివారట. ఇంట నెంతమంది పరిచారికలున్నన నీమెకే పనిచెప్పెడిదట. ఒక్కొక్కప్పు డివన్నీయు తండ్రి కలంచి మాటల మొవ్వడైన దాని యత్తవారింటికి పోవునా? డిని నుడుట సుఖవడు దినములు లిఖింపబడినవా? తుని యాశ్చర్యపడు చుండెడివారట. తల్లి లేని గొట్టచే లీలకు స్వయముగ నమస్తావచారము

లను గామిచెడలరట! ఎన్ని చివాట్లుపెట్టినను భార్య లీల విషయమున వివేదిగాదట. చాణిము విసిగి యొక్కొక్కనాఁడు భార్యను కొట్టుచుండెడివాడుకూడను. ఎన్ని చేసినను వయసు వచ్చిన యామెకు నవతి కూతురుపై మజిలీత మత్సరము పెచ్చుపెఱుగ సాగినది.

ఇట్టి కష్టములలో లీల శైశవమును గడవినది లీలకు పదేండ్లురాగానే భర్త విషజ్వరముచే మృతినొందెను. పాపము శైశవావస్థలో నున్న లీలకు భర్తపోవుటవలన నష్టమేమో, వైధవ్యమననేమో తెలియదుకదా! నలుగురు నేడున నామెయు నేడ్చినది. దారుణాఘాతము వలె నీవార్తను విన్నవృత్తినుండియు రామారావు గారు తమ కూతురు విషయమును విచారించుచు, నిచారమున మునిగిపోయిరి. న్యనిషయములనైనను లెక్కనేయక, తన ద్వితీయ వివాహముంగూర్చియు కూతురునకు గలిగిన యా జన్మదుఃఖము గూర్చియు దలపోసికొనుచు నున్నప్పుడై, రాత్రింబవళ్ళు వివాదన గరములో మునిగి జేరిపోవుచుండిరి.

ఈ విధమున నొక యేడాది గడచినది. ముఖ్య నైహితుల నలహావయుని లీల భవిష్యత్తునుగూర్చి యాలోచింపసాగిరి. ఎట్టకేల కామె మామగారికి కబురుచేయగా మామేమియు లీల యొక్క భవిష్యజ్ఞవితముపై బాధ్యతలేదనియు సంతగామీరు పోషింపలేకపోయిన మాయొంటికి బంపిన వంటకేయుచు నుండుననియు నిర్భొగ నూటముగ కబురు వంపిరి. కావలసిన దావా చేసుకొనవచ్చుననియు ఖండితముగ బలికిరి.

ఈ వార్తను విన్నతోడనే—నీమియు ననుంగని తన కూతు నింత చుల్కనపరచిరన్ననోడనే—అయిన కెంతయో కోపమువచ్చినది. దేశ

నందలి యందఱు విరంతువుల సంగతియు నిట్టిదియే యని యెఱిగిన గానూరావుగాలేమి చేయకుండును. కన్నులుతును రచ్చకేమి నిచ్చ గింపలేకపోయెను. కూతురు దురవస్థగాంచి ముఱు లంగి దుక్కిములో మునిగిపోయెను

మనోహరము చికిత్సల కతీతము కాజొచ్చి వది. పాపము మంచము వట్టెను, బ్రతుకుపై నావలెని దినములునుండ వచ్చును. అప్పుడాయ నకు కూతుర జన్మాంతము నెల్లు కాలము గడువునాయును విచారముడప్పునుటియేమియు లేదు. వేంకటరావు గారాయనకు ప్రాణ హితుడు. ఆయనకు కలుగునని తన ముద్దుల బిడ్డ నాయనచేత మంచి యున్నదివార్యము లతో తన విషాదవృత్తాంతము నాయన కెరింగించెను. లీల భవిష్యత్తునకు వేంకటరావుగారు పూచీవహించి. అనంతర మాయన నిశ్చింత తో తనకూస్త్రీలో రెండునందలువచ్చు మాన్యమును లీలకు జెందునట్లుగా మరణ శాసనమున వ్రాయించి మృతినొందెను.

రామారావుగారు గతించి ఇప్పటికాదు వత్సరములైనది అప్పటినుండియు లీలకు వేంకట రావుగారు కన్నతండ్రియాయెను. ఈయన ధన వంతులు ఉద్యోగరీత్యా నీపట్టణమున నివసించుచున్నాడు. బ్రహ్మ మతాభిమానులు, వారము పది దినములకిందట మనవిధికి శాస్త్రరము వచ్చిరి. అప్పటినుండియు లీలకు నాకును పరిచయము గలదు " అని యూరకుండెను.

ఇంతటినుండియు సతికరుణకమైన చరిత్రమును వినుచుండిన సుందరుని నేత్రములనుండి రెండశ్రుబిందువులు రాలినవి. అయ్యది వది న చూడకపోలేదు. కొంతసేపటికి సుందరుడు "తరువాతి చరిత్రమో?" అనెను.

పదనె.- అయ్య దెవరిక దెలములు. ఆమె మర్యాదవశారమువఱకు జనువుగొనినది. సుఖ లాభం. యశావనము పొడనూపిన నాటినుండియు నింటనే ముందుడు వచ్చినది. చనవుగా మోక యింట మెలగుచుండును.

చూ:- పోనీ సుందరాపుగా రామోడు తిరిగి యెందులకు వివాహము చేయగూడదు.

వ:- ఏమో ఆమెకిష్టమున్నదో లేదో!

సు:- తగిన వసుండు దొరికిన వెంకటరావుగా రామోడు వివాహ మొనర్చుటయే మంచిది. పాపమామె భర్తయన్ని నేమో యెఱుంగదు గదా! కాపురము చేయలేదు నవయావన వతియై, సుఖచూర సౌందర్య సారభమును వెదజల్లు లీలను, వన్యకుసుమమువలె శుష్కింపనిచ్చుట తగునా వదినా!

"ఏమోనాయనా! ఇంతకును లోకముగీక రింపవలెను గదా! లోకమునకు భయపడక ఈమెను బహుమామడునా రుండవలెనుగదా! ఎన్నిచిక్కులో..."

ఇంతలో "అక్కా! అక్కా!" అనుచు నవ్వ మధుర కంఠస్వరముతో లీల యరునెంచుటచే వదిన వెడలిపోవలసి వచ్చినది.

వదిన యన్నట్లు లీల చరిత్రమును వినినతరువాత, సుందరుని మనస్సు కలతనొందసాగెను. అప్పటినుండియు నాతడు యౌవనామగ్నుడై నట్లు జూపట్టెను.

శ్రీ

వదినా! వదినా! తెలిగ్రాము వచ్చినది. పరీక్షలో జయము పొందితివని.

వ:- చూచితివా! నేను చెప్పలేదా! తప్పకుండ ప్యానవుదువని; నీది వట్టి ఆకుర్తిగాని

తాళా సంతోషము. మీ అన్నగారికి కబురు కుంటివా?

అ.- ఇంట్లోని కట్టవాడు వెళ్ళిన్నాడు. నేను పోతూ చెప్పి పైకిలు వేసుకుని స్నేహితులతోను అన్నయ్యతోను స్వయముగ జెప్పిన తమని మునుకొనచున్నాను.

వ.- ఓ. ఇక బి. యె గారు కాబోలును. ఇప్పుడే మాట్లాడుటలేదు. ఇకముందు కిట్నాలు కానుకలు అందుకొని పెండ్లికొడుకు వయికిరావలెను.

బాగుండమ్మా - ఎక్కడికి నీవేళాకోళములు.

“అదికాదోయి. ఎన్నో సంబంధాలు వచ్చి వది. బోలెడు కట్నాలకా లోటులేదు ఎన్ని పాదులు చెప్పినా బి. యె. పొంపయి. లేనేగాని తలపెట్టవద్దంటివి. ప్యానయితివికదా. ఇప్పుడైనా ఖండితముగా నీయభిప్రాయమేమిటో వెలిబుచ్చరాదు? అన్నగారేదో సరిచేయుదును. నీయిష్టము వచ్చిన కట్నమాయెను.”

“వదినా కట్నాలమాట మాత్రము తలపెట్టవమా; నానంగతి యెఱిగియుండికూడ.—”

“నీకబుర్ల కెక్కడికి లెద్దూ. సమయము వస్తే మీ అన్నగారికి తీసిపోతావా యేమి?”

“అన్నగారికివలె తమ్ముకుండవలెనని యెక్కడ నెవ వున్నదా?”

“లేదులేకాని.—”

వదినా! కట్నాల కొరకు యే పిల్లనో పెండ్లియాడినవరిగా? నిజమయిన ప్రేమ యుండ నక్కరలేదా? పెండ్లి యనగానేమి? అన్యోన్య మరాగములేక ధనము కొరి చేసికొను పెండ్లి పెండ్లియనిపించుకొనునా? అట్లెన్నటికిని కాదు నేను నిశ్చయముగా చెప్పుచున్నాను విను కట్నము లెంతమాత్రమును నాకక్కరలేదు.

చాట్య విలపం మహాదేవనికి, మ. నాప సోచి వపుడు..... అయినా యిప్పుడే త తొండత యేల? బి. యెలో. పరీక్ష. అటునను ప్యానవ కుండా”

“బాగానే యున్నది నీమెట్టవేదాంతము. తరువాత జూచుకొనవచ్చును. ముందుగా వీధి లోనికిఁబోయి రమ్ము.” అని యూరినిని బంపి వదిన లొనికేగెను.

౬

వదిన పేరు సుశీల సుందరిని యన్నగారు వేంకటరత్నము వెంకటరావుగారు సమీప గృహమునకు వచ్చిచెప్పటనుండియు, లీల వీరి యింటికి రతన వచ్చెడిది. సుశీలకును నీల కును సతి త్వరలోనే సత్సత మెత్తి యలవడి సది ఒకనిముస మాలస్యమైన సుశీల లీలకై కబుగు పంపును. ఆమె యేకారణముననైవ రావీలులేకపోయిన తాను స్వయముగ బోయి యామెను జూచి వచ్చు నాచారముగలది. వెంకటరావుగారి భాగ్య, లీలయొక్క చరిత్రము సంతయును నామూలాగ్రముగ సుశీలకు జెప్పెను. నాటినుండియు చనాధయు, ననదయు నగు లీలకు నెక్కుడు ప్రేమతో జూచుచుండును ఒక్కొక్కప్పుడామె లీల భావికాలముంగూర్చి విచారపడుచుండును

క్రొత్తపిడికి వచ్చినతరువాత వెంకటరావు గారి యింటికిన్న సుశీలయింటనే లీల యెక్కుడు పరిచయముగ దిరుగుచుండెడిది. ఇంటనా యెవ్వరూ నుండరు; సుందరము తనగదినిదాటి యీసరికి రుచు రాదు. కాన లీల సుశీలకు పసులయందు చేడోడు నాడోడుగ నుడుచు తాను అదివిన కథలను, నేర్చుకొనిన పాటలను

కన్నుమీద హృదయమున వలించుచు, పాదుచు కాలముబుచ్చెడిది. సుశీల చక్కగ జడలను వేయట, పూల నలకరించుట మొదల గున వెన్నియో నెఱుంగును. అందుచే దివమున కొకమాదిరిగా తుమ్మెద రెక్కలవలె చీనీల ములై, దీర్ఘములైయున్న లీల శిరోజములను మువ్వ నవీన నాగరకుల వద్దతిని జడను వేసి దొడ్డి లోని యేగులాది పూవునో మందారమునో యలంకరింపజేసి యాపె సౌందర్యమున కచ్చె గువు పడెడిది. లీల, రకరకములగు కుట్టువను లనుగూడ నేర్పినది. మేజోడులు, బనియనులు జేబురుమాళ్ళు నల్లు పద్మతులను సుశీల, లీల యొద్ద నేర్చుకొనుచుండెడిది.

ఇటుల కొంతకాల మగునప్పటికి యాయు టిలోన వారికిని లీలకును భేదమే లేకుండ బోయి నది. ఉదయముననే కాఫీ తయారుచేయుటగో గూడ, సుశీల వేటువనిమీద నున్న, నామెయే స్తవ్ర వెలిగించి తయారుచేసెడిది. అంతవఱకే లీలయొక్క పని. తక్కినది నుఱవడికి, భర్తకు నొనంగుట సుశీలదై యుండెను.

అప్పుడప్పుడు సుందర మేదైన నెండవేళల చదువునపుడు లీల లజ్జావనత వదనయై సుశీల ప్రక్కనే కూచుండి వినుచుండెడిది.

మొదట దయగాజూచెడు సుశీల నానాటికి లీలపై యొక ప్రగాఢమైన యనిర్యాచ్యమైన సోదరీ ప్రేమము రేకెత్తినది. ఆమె యొక్కొక్కనాడు లీలకు జడవేయుచు నామె సౌందర్యమున కచ్చెగువంది, యట్టి యామెకు ముఱల వినాహమైన నెంతబాగుండునో యని మనసు పడెడిది. మఱియొకప్పుడు నంభుమొ ప్పుకొనడుగాని యామెయే తన తోడికోడలైన తన కంతకన్న వాంఛనీయమైన దేదియు లేదని

యనుకొనుచుండెడిది కాని యింతలోన తెలి వొంది తనకోరిక యాకాళ కనుచు నదృశమని సిగ్గుపడెడిది.

2

నాచు పూర్ణిమ.

నిర్బలమైన నీలిచూకాళములో సుధాకరుఁ డత్వంత కళాకలితుఁడై తేలిపోవుచుండెను. ఉద్యానవనములో నున్న నకు స్తవ్రవృ వికుంజ ములును నావెన్నెలలో మిలమిల మెఱసిపోవు చున్నవి కవళములైన మల్లె, నన్నబాజి మొదలగు పసుమములు పారభములను వెదజల్లుచు నావెన్నెల కొక నూతనసౌందర్య మాపాదించు చున్నవి. ఎచ్చటజూచినను నానందమే

ఆనానంద జ్యోత్స్నామయ ప్రింగణాంత రమున సుందరుని హృదయతంత్రీ మాత్రము విషాదగీతలగు మోగించుచున్నది. ప్రకృతి శోభాయమానమునకును మానవ హృదయము నకును నవినాభావములేకు. ఒకచారిమీద నొకటి యాధారపడి యుండవు. మానవ హృ దయమును ప్రకృతి నాశ్రయించి యుండవలెనే గాని ప్రకృతి నాశ్రయించి మానవహృదయ ముండదు. హృదయ మానందాభిని నోలలాడు నపుడే ప్రకృతిలోని సౌందర్య మద్దాని నినుమ డింపజేయును. లేనిచో నవియు జేయలేదు. కానిచో నా వెన్నెలరేయిని సుధామయ చంద్రికా తరంగములలో సుందరుని హృదయతం తులు విషాదగీతలనె యేల యాలపించును?

సుందరుఁ డుద్యానవనములో నాపరాళ్ళతో కల్పితములు వేదికపై నుపవసించెను. ఆతని యూహాప్రపంచమున ననేక విషాదమయా లోచనములు తరంగత మగుచున్నవి.

“లీలను వివాహ మాడకున్నావో నామె గతి యేమగును. దివ్యదమును నపూర్వ శోభావిరాజితయ విరాజిల్లు లీల తన భావినుభవమునుగూర్చి యెఱింగుకొనెను దయచేయరా!... అట్లెన్నటికిని దలచకుండునుగాక! శలంచినచో లేక తెలిసికొనినచో నామె కాడి వత్తియై కృశించి పోవును. అట్లామె కృశించిపోవుట నామెనమ్ము నహించగలవా? ఈకగమ్మున నొక్క సవలా ప్రసూనమునకై నాడిరితమును భారపోయి గూడదా? అపాటి త్యాగమునైనను జేయ వలదా? తప్పక జేసెదను. చేయగలను.

“అయిల నొనర్చిన ఎప్పమేమి? కలమా? ఆమెమాత్రము మాశాఖది కావా? అవును. ఇతనద్దేమి? ద్వితీయ వివాహమనియా? ఏమి? బిడ్డలను కనలేదుకదా? మగడన్న నేమో యెఱుంగని గోల! తన కొకప్పుడు పెండ్లియైనదన్న నేమో యెఱుంగునో యెఱుంగుకోకదా? అయిన ననుమానమేమి? ఒక మేళ పెండ్లియాడిన కులమునుండి బహిష్కరింపబడుదుననియా? ఆలోచింప న్యసంఘము నుండి విడువబడుటకన్న ననదయగు నొక బాలిక నుద్ధరించుటయే మేలు.

“వదినెతో నిదివఱకే కొంత కదిపితిని (దా! ఆమెయంతటి మొండిపట్టుకలని కాదు. కోమలమగు హృదయముకలదే. సకలజాతులకు నేనమిజెప్పిన నామె యంగీకరించును. గాయత్రిప్రాయమున కామె వ్యతిరేకము జెప్పదు. కివన్నను లీలయన్నను, నెక్కుడాదరాభిమానములు గల వదినె మాయద్దరభావి సౌఖ్యమును నవరోధము గల్గించునా? అట్లెన్నటికిని గానరదు.

“లీలనుగూర్చి నగు వివాహ మాడుటకంగీకరింపకపోదు. ఏమైనను నామె పోవునుయు నేర్యమును నామెనోవిధముండి వెదలలేదు.” లీలయొక్క వివాద చాంత్రము గల్గించిన ముందును ఇట్లునేక విధములను భావరంగములలో దేలిపోవుచుండెను. తక్షణమే పోయి వదినెతో తన యభిప్రాయములను చెబువునమా జూరి యగుననుకున్నగా సుందరం. అంతా నిద్రపోవుచున్నారు. నిద్రయే ముఱచితివా యేమి? అని వదినె గారి పిలుపు విిన వచ్చెను.

సుందరుడంత వదినెను పిలిచి తన మనోవికృతమును వెలిజేయ దయచేను. తోడనే యున్న యత్నముగ “వదినా” యనెను. ముఱల నేమో భయమందిన వానివలె లేచి వెడలి తన గదిం జొచ్చెను.

నాటిగాళ్ళి ఇట్లుతని భావములు, కానార మందలి యలల వలె నొకటి వెనుక యొకటి యుద్భవించి యుండే యాగి పోనానినవి.

౮

తెల్లని పరిశుభ్ర వననములను దాల్చి, నిలుపుటద్దములో కాగ్నిండును నవరించుకొని, మెడలోని పట్టిని తీసిచిగొని విలాస దండమును చేతబూని వీధిలోనికి స్నేహితులతో కాలము బుచ్చు సుందరుడు బయలుదేర సిద్ధపడి వాకిలి లోనికి వచ్చెను. కాని యంతలో నేమియూ హఠట్టినదో వంటగది దగ్గరకుపోయెను. అచ్చట వదినెలేదు ఒంటరిగ లీల కూరలను దరుగుచు సుండెను. సుందరమును జూడనే లేడు. చూచినచో లేచి నిలువకపోదు. సుందరుడామెతో నెట్లు మాట్లాడ

గలడు. కదివిన నంభావణ లోనికి దింపవచ్చు నన్న నామె లజ్జతో ప్రత్యుత్తర మీ య క పోయిన నెక్కుడు చిన్నతనముగ నుండును. వీమననేమి అప్రయత్నముగ “లిలా వదిన యేది?” అను ప్రశ్నము అతని నోటినుండి బయలు సడలెను.

గోదావరి కేగినది మంచినిపి తెచ్చుటకు అని వంచిని శిరము నెత్తకయే జవాబిచ్చెను.

సుందరుని యుత్సాహము తగ్గినది. ఇత మారు ప్రశ్నకు తావేది.

ఎట్లామెతో బ్రసంగించును. పెంట నే బయలుదేర దలంచెను. కాని యేమి తట్టినదో “నీవు పెంటచేతగలవు గాబోలును! అనెను

ఈ ప్రశ్న సందర్భ రహితమని యాతః తనుకొనకపోలేదు.

“వదిన నేర్పినది. కాని వండనీయదు.” అనెను లీల.

సుందరుడు, మాటలాడునపుడామె కోమల మగు చెక్కిళ్లు గుంటలుపడి యామె వదన పొందర్య మినుమడించుట గాంచుచు నానంద మయ్యడై పోవుచుండెను.

నాకింకను దెలియును. కుట్టుపని బాగుగ చేతనగును. జేబురుమాళ్లు రిబ్బనులు, బంతులు, పైట, కలరులు అల్లెదను. అన్నట్టు బల్లమీద కుమారు పెట్టితీసి తీసికొంటివా?” అనుచు బయలుదేరి వడి వడిగ సుందరుని గదిలోనికి చేరినది. అతడు గూడ గుమ్ముములోనికి పోవు పరికి ఆమె కుమ్మారును దెచ్చి “ఇది నా వుట్టిన నాడు నీ కొనంగ పోవు కానుక. ఇట్టిదియే వదినకు గూడ నొసంగితిని.

సుందరుని మోమున చిరునగవంకురించినది. ముగ్ధభావమున దూగాడు లీలా ముఖసరో జముగూడ నవ్వు వెన్నెలతో నీడిపోయినది.

లీల రుమాలును తన కోమల హస్తమెత్తి యాయ సుందరుడును కంపిత హస్తముల సం నెను కాకకూ కరములును కలిసివొనిచుని. ఇరు వురును సజ్జాతమగు నొకవిధమైన సౌఖ్యాంబు థిని దేలుచున్నట్లు గ్రహించిరి.

ప్రేమమయమై, మోహజనకములై యవూ ర్వ కోభామయములై విరాజిల్లు నామె నేత్ర ములను తన ప్రణయ వీక్షణముల నైక్య పఱ చుచు, సుందరుడు నిలువబడెను. అయ్యది యొక్క తణమాత్రమే. వదినె పాదముల నవ్వడి వివసవచ్చుటచే లీల గది గడలి తనెను.

లీల తాననుకొనంత లజ్జాపతి గాదని సుంద రము గ్రహించెను. ఇంతియేకాక కొంతపటకు లీల నన్ను ప్రేమించుచున్నదనియు దెలిసి కొనెను. తనతో సంత చేనువుగా, నవ్వు మొగ ముతో సంతత్రీపావదనముతో మాట్లాడుటకు వింతనొందెను.

౯

జాలయి ఒకటవ తేదీ.

సుందరము తనభావి ప్రణాళికను నిశ్చయము చేసికొనెను. మదరాసులో లా కళాశాలలో నభ్యాసన మొనర్చి స్వేచ్ఛగ నచ్చుటనైక న్యాయవాదిగ కాలము గడుప నిశ్చయించెను.

మొట్టమొదట నాతడు చిన్నప్పటినుండియు కలసి మెలసి తిరిగిన యువకులగు మిత్రులందరి దగ్గరను సెలవు తీసికొనెను. పితృభింగముగూడి

యొద్దకేగి వారి యాశీర్వాదమును గూడ జడ సేను. వదిలగూడ దీనినిగది లీలతోగూడ వగి బంబించుచు బ్రసంగి వడచుచును. గాని పాపపు సిగ్గు నోరదియనది.

నేడు ఉదయమునూడియు మొదలు నెల పోవ నిశ్చయించి, తనగది నీ పదిలముగ తనకు గావ లసిన వస్తువును నాడు త్రవలువనాగెను.

“సుందరం ఆనందమునున్నది భోజనము నకుగా అన్నము నద్దికొంటివా చెంబూ, అద్దక, నువ్వెన్నా అన్న వేసికొంటివా! అన్నలు సిన్నటి ఊలు మెడవట్టియో!” అనుచు వదిల గదిలోనికి వచ్చెను.

ఆ “అంతా సిద్ధమయినది” అనెను సుంద రుడు.

సుందరం భోజనమునకు లేచెను. వడ్డన చేయుచు ఇంకా బండి నాచు నాలేను. తొమ్మి దిన్నర కావచ్చింది. మఱొకరారి బండిగానిని “కేక వేయండి” అని వచ్చిన భర్తను తొందర పెట్టరాగింది.

“సుందరం! దనరాకి వచ్చేటప్పటికి ఏదో ఒక సాబుధమును స్థిరపరచెదను. వెళ్ళేది చెన్న పట్టణము ఇక్కడవలె వెట్టి వెట్టి వేషములు మూనివేయు. అందరివలె నివాసములేక, స్వతం త్రించి వంశచారమును మాత్రము చెడగొట్టక, బ్రహ్మ సమాజమనీ ఏదో సమాజమనీ తిరుగుటమాన శ్రద్ధగా చదువుకో ఎవ్వరు లెక్క కట్టించి వచ్చినా ఉత్తరము వ్రాస్తూ ఉండు. చిన్నతనపు చేష్టలు మూని యేదో ఒక పుత్తరం వివాహ విషయంలో వ్రాసేము. ఇంకా పెద్దలీ లేలేపోవడం గూడతేను. ఇక్కడకే మంచి మూల సాబుధాలు వచ్చి తిరిగిపోయినవి. నీయి వ్యవహారములన్నియు నాలోచించుకో. నీమంచి

కోసమే గదా మొర చెప్పులాడినను “అని యున్నాను చెప్పవారిని.

ను దరము ముంబరాదక యే భోజనము చేయుచు చెను.

భోజన తరము బండి గాని సామాను లియున్న గారు దానిలో వక చేయుచు చెను. “సుందరం బయలుదేరవోయి” అని వచ్చిన యువగానే మూలండు పిఫులమ్మయి నేని మెట్లు మెట్లగ దిగుచు బండి నెక్కెను.

సుందరుడంటి వెనుదిరిగి చూడ కిటికీలో నుండి తొంగి చూచుచున్న లీల గనవచ్చినది. లంఠ నాలని హృదయ ముద్వేగ మయ్యెను. ఆమె నేళము లభిప్రకాశములై నీహారమును పులతో గూడిన వన్న పత్రముల వలె తోడు చుండెను. బండి త్వరగా కదలి పోవుచుండెను. కాని మామె నేత్ర మలలో నాచూపును నేమా మృత గోచరములు-యెంతో భాగ జనితాహృ సేత్రములు - నాలని మనముననుడి వెడల లేకపోయినవి.

100

మెడటినుండియు నెక్కువ చననిచ్చి యుండుటచే నియెరుట నాహృదయమును దానలేకుంటి. అని నీకును తెలిసిన విషయమే. కాన ఛాదనమున చేటభారతముల వాస్తవ యుత్తరమును జూచి నావైకినియవనిమును, యెప్పటి యాదరాళి ప్రాయముల గలిగి ముందువనియు నమ్ముచున్నాను. ఇదివఱలో సంతటి దీర్ఘమును సుత్తిరమును వ్రాయలేను. నాహృదయమున నుగ్ధుండు యోచనా తరంగముల యుద్వేగము నావుట కళక్తుడ నగుటచే క్షుణ్ణము.

తది నా !

మనదేశమును విడచి బొత్తదేశము వచ్చి
తిని. అట్లొక్కచోటనున్నను, నుఖవాసమును
నగు పట్టణమున నెన్నెన్నో మితలతోను, విశా
లములై నుండరసాధ పంతులతో విరాజిల్లు
పీఠులలోను, వివిధదేశ మానవ సమ్మేళనము
లోను వెలయు నీపట్టణమున నెవ్వడైనను
ఉత్సాహము వర్షియు నడచు, సోమ్యమును
నక్క; కారణము చింత్యము.

వచ్చి రెండునెలలైనది. కాలేజీకి వసుమం
టిని గృహానుష్ఠానమున నగుచుంటిని. కాని
యపాధ్యాయులు లేమి బోధించుచున్నారో,
నేనేమి నేర్చుకొనుచుంటికో యాభగవంతునికే
యెఱుక.

వదినా! సాక్షులమగునప్పటికి నముద్రాత్రి
టాడ్డునకు జేరుదును. నముద్రుడైన చల్లని
పవనములచే హృదయతాపమును హరింప
జేయుచు స్వాగతమిచ్చును. ఎందఱోడఱో
యిసుకతిన్నెలపై జేరి నుఖాలాపములతో
ప్రాద్దురుచ్చి యానందహృదయులై సత్కృత్య
వకరములుగ బాచుబుచ్చి నిద్రుద్దీపములు
వెలుంగబడిన కొలదికాలమునకే గృహా
న్యుఖులగుదును. నేనో ఒంటరిగనున్న నాకు
విశ్రాంతిలేదు. నేను గోరుకొను నుఖము నాకు
లేదు. అయ్యది లభించు వాంఛలైనను గాన
నచ్చుటలేదు.

నా గోరు విశ్రాంతియును సౌఖ్యములును,
నా భావిసౌఖ్యమును ఇంతయేల సమస్తమును
నీచేతులలో నున్నవి. అయ్యది నేనెఱుంగుదును.
నా మనోవాంఛిత మీదేర్పు సమర్థత నీలోకల
వని నాకు తెలియును.

మొన్న వాసిన యుత్తరములో మానవ
కమనసునుటలేదనినావు. దానికి నేనేడు
చేయవలయుతో తెలియకున్నది.

లీల ద్వితీయ వివాహమున కంగీకరింప
న యున్న వివాహమానునట్లు తెలిసినదనియు
వచ్చినందుల కెంతయు సంతోషించెదను.

లోనీ అప్పుగా రనుమతింపవచ్చు నేమి?
జాత్యభేద మున్నవలగు నీవనుచుంటికి
గదా! నాకదియే చాలును.

లీలను వివాహమాడిన సంఘమునుండి వెలి
వేయుదురేమో యని వాసితీవి. నిజమే. ఇప్పు
డెందరట్లు పెండ్లియాడుటలేదు. కులబహిష్కా
రమునైనను భరింపగలనుగాని యాజన్యాంత
మును నాకు తోడునీడయై, ప్రణయభాగినియై
యర్ధాంగియై యుండతగిన నుదతిని విడచి లేడ
నన్ను వరిగ్రహించ నిచ్చుపాడనుకున్నది. మొద
టలీలకు నాహృదయమున స్థానమిచ్చితిని అమె
గాదని యుంకొకతెను నాహృదయమున లాజ
ట్లువచ్చును? ఇది శాస్త్రము లంగీకరించునా?
నేను లీలను ప్రేమించితిని. లీల నన్ను ప్రేమిం
చినది. మాయుద్ధరి ప్రేమబీజమును పెకలించ
బడదు. అన్యోన్య ప్రేమముగల వివాహము
కన్న భువమైనదెద్ది? ఇతరును నివృత్తంజ రట్లు
పెండ్లియాడుటలేదు! వారలందఱున్న గౌర
వము వారికున్నది. లోకముతో పాటే నేనును.

దసరా కిటికి రాదలంపులేదు. తనీయూజ్జ
నుల్లంఘించి నందులకు తుమింపుము.

నాయాలోచనములు నిర్దేశితములనియు,
అనర్హములనియు నెవరైన వనిన నొప్పుకొందును.
స్వభావవిరుద్ధమైనవనిమాత్రముపప్పుకొననుగా

హృతయమున లబ్ధలేక భయమన్నది యనలే
లేక, యున్నాదునిపోల్చి యింకటి పీర్లు ముగి
లేఖను వ్రాసినందులకు క్షమింపుము.

ఇట్లు,
నీ ప్రియమైన మిత్రుని,
సుందరము

వదిలెను ముగిసినది. అందుకు ముగిసినది
శ్రీరామాయము. అతని శ్రేణులను నీ యుఖ్య
ముగ కలిపింపించెడిది. ఉత్తరమును జదివినప్పటి
నుండియును ఏవిధమున నైనను లీలా సుందరు
ల కుద్యాహముఁ జేయింప కుతూహలపడెను.
ఇందు విశేషించి తన మనోరథముగూడ నెఱ
వేయను సావ మామె యేమిచేయగలడు! రహ
స్యముగ భర్త యింటు లేనప్పుడు మేకటరావు
గారికి కబురుచేసి యావత్తువంగతులను నివే
దించెను. ఆయన మిగుల సంతోషించి మెంటనే
తనకు ప్రాయత్నముల జేయుచుండునని మాట
చెబుచిరి.

యథావిధిగ నొక శుభమువలూరమున
కుండరానులోని బ్రహ్మముందికమున లీలా సుం
దరులకు వివాహము జరిగిపోయినది సుందరుని
సుందరవదనమున లీలా సంతోషతరంగ మావ
లించినది.

వదినయు సంతసించి తన యాశీర్వాదము
లను దెలుపు కమ్మనువ్రాసినది. అందు ఆన్న
గారుగూడ లీలా సుందరుల ప్రేమోద్యాహ
మున కంగీకారమును నూచించినట్లు దెలుపఁ
బడినది. ఇక ముందరు నికే గావలసిన
దేమున్నది?

అంధోదేకమంకలి గౌరవసియులగు వార
అంతయు సుందరునికి వివాహ వమయమునఁ

తమ తమ యాశీర్వాదములను సంతోషమాచు
సాహభూతిని దెలుపుచున్నాను వ్రాసిరి.

యుఖ్యులగు వీరేశలింగము సంతతులుగార
ఇట్లు వ్రాసిరి.

సుందరా!

ఉదితజ్ఞుడవై అనదయు కబలయు సుగుణ
భరిత సాచార్యులైన నీవు బహుశః
మాడినందుల కెంతయు సంతోషించిరి
దైర్యము, వట్టుపల గలిగి బుధుజన మెంతటి
యనాదరము జూపినను వెనుదీయక నంపుచు
నుద్ధరించితివి. వివాహమునకు కాణాతరము
లచే రాజులమికి చింతించుచున్నాడను. నీమఱి
యవకులు మన యాంధోదేకమున పెక్కు
రుద్యమితురు గాక! జీవవయావరుడగు పర
మేశ్వరుడు నిన్నును నీభార్యను నాశీర్వదించు
గాక! మీకనేక శుభములు గలుగునుగాక!

౧౨

క్రిష్ణమను సుందగులకు చెన్నవట్టణములో
వనేక వినోదములు జరుగును. అనేకకలలు గాం
చుట కనేకులు వచ్చి తమ తమ నివాసముల
నేర్పాటు ముందుగనే జేసికొనుచుండిరి. కాని
లీలా సుందరుల కింతకన్న నెక్కుడానంద మొన
గూర్చునది వదిలెను జూచుటయైయున్నది.
సెలవులకు తప్పక రమ్మనుమని సుశీలయు
నుత్తరమును వ్రాసినది. సెలవు లిచ్చిన మొదటి
దినమున తాము కొనవలసిన వింతపస్త్రపుల
వన్నిటినిగొనిరి. మఱునాడు బయలుదేరి రాజు
మందిరమును జేరిరి. గృహమున కేగుటకు
వారలకు కొంచెము సిగ్గుగనేయుండెను. అన్న
గారి మాట సాటింపనందులకు తనకు వెనుకటి
మర్యాదయుండదో యేమోయని సుందరుడు

అదిగో ! యాలించుచుంటివా * యాశనమున
 దివ్యవాక్కులు వినవచ్చు * తేలికగల్గి
 వాని చెవియొగ్గి వినుము న * త్వము లభించు
 * దశరథాత్మజ యావ నం * దర్శనమునఁ
 బరమ పావనయైన యీ * భారతాంబ
 కృష్ణభగవాను మధుర నం * గీతరవము
 కొని భారంగ నూతొన్న * కూర్చి జనని
 వ్యాసమాసిందు * దివ్య కా * వ్యామృతంబు
 దనివి కీరంగ గొల్లిన * ధన్యమాత
 విమల జేశాభిమాన ధై * ర్యములఁ జూపి
 యున్న పృథ్వీరాయ దులఁ * గన్ననల్లి
 తన సుపుత్రుల దివ్య క * క్తిని దలంచి
 మురిసినది కాని యిప్పుడు * కొఱతకలిగె
 జ్ఞాన మెదుగంటె వర్ణనం * కరము మీరె
 బాహువిక్రమ నుడగె నం * పదలు తొలగె,
 ధర్మము నశించె, దుష్ప్రవ * ర్తనము ప్రబలె
 అతుల దాన్యంబు సంప్రాప్త * మయ్యె తుదకు
 నామె భారముతీర్పు బా * ధ్యత త్వదీయ
 హస్తమున జిక్కుకొనియుండె * నాగ్యపుత్ర !
 లెమ్ము కర్తవ్యమును జూడు * లెమ్ముచుఁ
 బక్షి తరి మేలుకొల్పులు * బాడుచుండె
 నదిగో ! భారతమాత ప్ర * ఖ్యాతి దిశలఁ
 జాటుచున్నాడు కాబోలు * సాగరుండు
 తీరములనుండి “హూర” ను * పేరుపెట్టి
 యెదియొ సద్బోధనము చేయ * నెంచి నిన్ను
 పిలుచుచున్నట్లులుండె వ * విత్రానదులు
 జయపతాకలఁ గొంచు ను * త్సహులగుచు
 నాయకులుగూడ వచ్చుచు * న్నార లరుగొ !
 కాలుగూ వన మొరింపఁ * గా నికేల ?
 లెమ్ము ! కీల్కొనుమింక వే * గమ్మెరమ్ము
 భారతీయుఁడ * కార్య నిర్వహణమునకు

త ప క ష ల ము .

(కుమార సంభవమునుండి)

శివుడు (వటువేషమున)

మేలభముగ సమిత్తుకములు చొప్పడుగద ?

స్నాన కర్మకు దగినవే జలములుకద ?
శక్తి కులముగ గలము భక్తముకద,
అద్య ధర్మసాధనము దేహంబుకాన ?

చిరవిముక్త లాక్షారాగ సురచిర భవ
దధర నిభముగు నీ చివురాకు, తలచి !
తావక జలాభిషేచనోత్పన్నలతిక
నున్న చివురాకు, వర్ణమున్నది కద ?

జల దృష్టుల భవదక్షి సామ్య మభిన
యించుననివోలె ప్రణయంబు నెంచి నీదు
హస్తములలోని దర్శల నవహరించు
వేళ్లగని నీ మెడంద ట్తోల్లదు కద ?

యువతి ! నీ తండ్రి, నప్తము లొసంగు వికలఁ
జల్లగా నన్వి దివినుండి నాటు గాంగ
జలములేనియు, నీ పూత చరితములటు
చావితునొసర్ప లేవు నాన్వయానిగాఁగ.

హీమతీ ! నన్నుగడు సత్కరించినావు
కనుక బహుగ నన్నెంచఁ జనదు ; మనదు
చెలిమికతమున నిన్ను బ్రీక్షింతు నొందు
నీతపంబు గుఱించి ; మన్నింతు వొక్కొ ?

జననమా, యాది భాత్యవశంబునందు ;
తనువ, త్రైలోక్య దివ్య సౌందర్య రాశి ;
సంపదా, సిద్ధమె ; వయసా జవ్వనంబు ;
ఇంతకన్న దపఃఫలం బేమి చెవును ?

క్రమతి కాశేక్వరి,

ఆంధ్రీర్యాణ సాహిత్య వమ్మేశనము

ప్రియు లొనర్చిన దుస్సహాపియము వలన
ధీర లీలీతి గావించువారు గాక ;
అత్మనూహింప నీమందు నట్టి యపి
యము కనంబడుట యసంభవముగఁ దోచు.

నగల విడనాడి యీ యౌవనమునఁ దాల్చు
బాడియాని వార్ధకశోభి వల్కలముల ?
సాంధ్య విస్ఫుట చంద్ర నక్షత్రములకుఁ
గాక యుడఁబున కొప్పార గలదె రజని ?

దేవతా భూములు భవత్ప్రీత్య స్థలములు
గాన శ్రీమ నిష్ఫలంబు స్వర్గమున కేని ;
వరుని కొఱకేసి యింకఁ దపంబు వలదు ;
వెదకఁబడుఁగాని రత్నంబు వెదకు నొక్కొ ?

మగువ ! నీవేడి నిట్టూర్పు పొగలచేత
వడనికొఱకె తపాబని నృప్తయ్యె ;
గాని వ్రాథియితప్రయంజ కానబడదు ;
అట్టిచో దుర్లభుడైన పార్థితుండు ?

కొమ్మ ! చిరముగఁ గర్ణోత్పలము లేని
నీదు చెక్కిట జడలుగఁ వేలుచున్న
వఁకొన పసిండి వన్నియు కులంఁగాంచు
వాడుఁ కతినుం దెవండు, నీవలపు కాదు.

మధురదృష్టులఁ గుటిల పక్షుములఁ గలుగు
నీదు నయనములకుఁ దన నెమ్మొగమ్ము
జూపని భవత్ప్రియుండయో సుందరాంగి
నైజ సౌభాగ్యమదమున నష్టపోవు.

కారి ! యోతగాలం బిట్టు కన్నకాదు ?
అన్నదీయి పూర్వశిశి నోపాబ్జతగు
తవములోని పూర్వమున దావక్షి
వరుని బిశయ ? పునః దెలుగులెప్పుడు.

నావ్యతి పతి

పిపటూత్తమ ! నాచెలి యావధూతి
యెడఁదలోని భావము వలియింప నిగ్గు
వభినయించుచున్నది నయనాంవలములఁ ;
గుతుకమగునేరి చినుకూ మాకుచ్చికావ.

బాలచంద్రావతంసుని వలచి నాచి
నుండి నృవమంబున వలపున మండిపోవ
శీతలతుపార నంభూత శిలలయందు
నేని సుఖమొందకున్నది యాలతాంగి.

ఈమె శివకథ పాడినయెడ, సభామృ
గళమొనుడి లో ట్రిలిహితు పలుకులు విని
కంటఁదడి వెట్టుయగును కావలెను
గానసఖులు కిన్నరకాజు కన్నబిశు !

రేనిదుర లేక నేపవయెన యంత
మనము కనుమూసి యొ సెలకంఠ యెచటి
శేగుచున్నాడవనుచు నేమీమొ పలికి
మొలుకొను సంతలోననే యాలతాంగి.

తాన చిత్రించి కరమునఁ దాల్చినట్టి
హరుని చిత్రంబుఁ గాంచి "నీవఖలయామి
వయ్య భవదనురక్త నన్నకట ! యెఱుంగ
వైతివే " యంచునీమె మాగ్యమునఁబలుకు.

బాలచంద్రావతంసుని బడయు కొఱకు
నేయిసాయాంతరము లేమి నీలతాంగి

తనకు ననుయతి నీవహించుము నిట్లు
లాశ్రిమించిది తనమ్మ నాచరంప

తవమునకు గొట్టులై, చెలి తాన పెంచి
వట్టి తరువులై, సఫలంబు లయ్యెఁగాని
యొక్కొకని గుఱించిన గూమె యిచ్చకామ్మ
మంతురోన్నుభ మేనియె సగుటలేదు.

వృషభుని యెండిన వరిపాలమ్ము
విందుగిడెట్లు యెప్పుడనుగిహించుకొకక
పార్థితుండమ్ము దుర్లభుడైన గూతఁ
నీతఁకికృతాంగి నఁటంచు నేడు మేము.

శివుడు (వటురూపమున)

నీమి యాశీతిగా వచియింపుచున్న
దేతి వింకగ నాశీలబాసు యిపుడు ?
సత్యమ్ము పరిహాసమా, నీగ నాకుఁ
దె : పఁగూడె యోపార్వతీ లతాంగి !

పార్వతి (తనోపేషమున)

(సంజనితమైన గాఢలజ్జాధరమ్ము
కొంత నడలించి చిత్త విభ్రాంతిలోడ)
ఈమె నీతో వదించిన దెల్లనిజము,
ఆ మహాదేవు వలచితి నో మహాత్మ !

శివుడు (వటురూపమున)

పార్వతీ విరూపాక్షునా పలచినావు ?
అతఁడు సంతతా మంగళాభ్యాసరతుఁడు;
అహివలయ యుక్తకంఠ హస్తావలంబ
మోయున వివాహ సూత్ర సంయుక్త కరముని

శీవ స్వయముగ యోచింపుమా వధూటి !
రాజ హంసాకితంబై పరగు వధూదు
తూనమును, రక్త బిందువులో గురిచూడగుగ
జాజనమ్ము, నన్యోన్య యోగార్హములొక్కొ?

అంగనా ! సులభము మరె లింగసంబు
కాని చందనాన్నానందైక నీకు
స్తవయుగమ్మున భస్మ రజమ్ము నిచ్చు,
నంతకన్నన యుక్త మేమైన గలదె ?

శూలి సంగతి గోరుట శోచనీయము
భావ మిర్విరకు గల్గె వోవధూటి !
కాంతిమితియైన యూచుడొకకళకు నాడు,
లోక సత్రకామునివై న నీకు నేడు.

శ్రుతి లక్షణములచేత బూత్తువైన
గారి ! నీ వేడ ? నాయమంగళకరుండు
శంకరుండేడ ? బాగుగా నిర్మలైన
మదిని దలపోసి నీ కోర్కె మానుకొనుము.
సార్వతి (తపో వేషమున)

హరుని పరమార్థ రూపంబు పరయశేక
నుడువుచున్నాడే వట్లు మంచుడవుగాన ;
భూరి సౌమ్యుండు భీకరా కాండయ్యు,
శ్రీ నిధానుం డతండు దరిమ్రోడయ్యు.

అశాభంగము.

నిన్నుగన శోర్కతోడ నెన్నెన్నోమార్లు
గాచుకొనియుంటి నీదు మార్గమున కెడరు
యీవు మాలీము నాకు గాన్పించకుండ
తళుకు తళుకున మెఱసి చిత్రింబుగాను
కనుల మిఱుమిట్లుగొలిపి తస్కరునివోలె
కంటి రెప్పలు కున్నెడు కాలమందు

అవదలఁ బాయుటకొ నంపదా ప్తికొఱకొ
జనుఁడు మంగళ వస్తువులో సంగ్రహించు ;
భువ నాశోపహత చిత్ర వృత్తులైన
కుభములేల శూలికిఁ గామ శూన్యఁడగుట ?

అ జగన్నూర్తి తనువు గజాజనమ్ము
శోకము నుచూచి రాజమ్మునేని గట్టు
నగల నేని ఫణులనేని తగుం ; గపాల
మేలు లోకిరేపి యేని వహించునోయి.

మత్స్యగుల్మై వాడైన నశేమికాని
వేడునృదీకరాతరంగ మాహరునియంద
లగ్నమిచ్చెన్ కృ. గార లీలానియుక్తి ;
నిక నాకు నీతో వాదమేటికోయి !

నఖయ ! యితఁడేమొ మూటాడఁ జనెడు భంగి
బెడని గడలించు ; వలదు వలదని చెప్పుమ !
అకట ! నేనేల యీ స్థలమందు నిలువ ?
నవ్వలికి నీ క్షణంబున పరుగుదాన.
శివుడు (నిజ రూపమున)

(నవ్వుగ నొస్త్రుయై చనుచు నున్న
జవ్వని గరంబు బట్టి, లేవవ్వతోడ)
ట యవనతాంకి ! నీ తవశ్రీ యద్వైత
బండినది నేగు నీకు దానుండ నెలి.

తన్నీరు కృష్ణమూర్తిగారు.

పారిపోతివి; నా గ్రహచారమేమి ?
మఱి వత్తువటంచు నమ్మకము తోడ
అకలఁ బెంచ; నిష్ఫలమైచెలంగె
యీవు నాకొక్కసారి చిక్కితవ యేని
నాల్గుమాటల మొగమున నడిగివైతు.

అపరాధములు

అదాంతువును

కథ

ఒక నానోక పెద్దమనిషి గుంటూరుకెల్లి చక్కడ ఒక
నోగపుమేళ నాయకునిని కలిసి యిచ్చుకొన్నాడు.
త్రు:— వివాహం అయిదునోబాంకు యేమితినుకుంటారు?
మే.నా:— నాలుగువందలు.

త్రు:— మంచిమేళమేనా?

మే.నా:— అందుకు పందేనూమలేదు. యెప్పుడు దమ్ముం
టారు బాబు.

త్రు:— నేను తీసుకుకెళ్ళటకు కాలేదు నేను Income
tax office ను మీకు అదాంతువును కట్టుకొనిపోవం
బూప్రక్కలు అడిగాను.

ప్రపంచబిడ్డ.

ఈ బిడ్డ కృష్ణమూర్తిగారు ప్రపంచసురువు World tea-
cher గను రుక్మిణి అరండేలుగారు ప్రపంచమాతగను
World mother కనిపెట్టిన బెకెటెక్కుగారు ప్రపంచ
కువునుకూడ కనిపెట్టినది దూకుల్ ప్రత్రా వాగ్గయి
కున్నది.

రవి ఆ స్తమించుట.

రే:— ఏరువు:— బ్రిటిష్ సామ్రాజ్యమునా రవి ఆస్తమించుడు
ఎందువలన?

మృదు:— బ్రిటిష్ సామ్రాజ్యము అంతా తూర్పున
వుంది. నూర్పుడు ఆస్తమించేది పడమట.

కొట్టుట

తా:— తండ్రి తన కొడుకును కొట్టుచుండెను. నేనీతని
కొడుకుని యేకొట్టుచుంటివని ప్రశ్నించెను.
కండి:— మాకురైనాడు పరీక్ష తప్పినాడని కేపు
ప్రకటనాడు. కేపు నేను ఊల్లో వుండను గనుక
యారోజునే కొట్టానున్నాను.

అ వి వే కి.

త్ర:— (కోపంతో) ఎటువంటి అవివేకనా యిట్టే
గ్రహిస్తాడు.

కర్మ:— కనుకనే కాళ్ళు మీరు గ్రహించారు.

అవ్వ:— ఒరే ఒరే ఒరే ఒరే కేపుతారు చిరు అనిగా
అనిగా ఒకడునిగా గుండే నాగు. కేపుకు నడుస్తూ
కుండా అడుగునేనాడు ఒకనాడు రాక్షసివచ్చి
పట్టుకుపోయింది. కేపు నీసంగతి అంటే.

కుర్ర:— నేనోకథ కేపుతాను చిరు అనగా అనగా ఒక
నీలిజుండేది. అదిగ్ని మొరగటం ప్రాగంభించింది—
డి దోగ్గ గం.

యజమాన్య:— నీతి లిగింపడమని యిక్కడ వుంటు
దినుకొను.

ధరభాన్తువారు:— పనిలే పోతే ఏమిలండి. నాకు తీతం
చాలినంతయిస్తే చాలు.

అ ద్యా న్న.

“ నేను చచ్చి వైద్యునినడవ వచ్చి నా? నేను పం
నించానని వచ్చి నానా? ”

“ చిల్ల ”

“ అయితే ఏమన్నాడు. ”

“ ముందు దర్పిచ్చు కాదు. డి బాబు. ”

కల్లు

కల్లు పెంబడు; అడవాళ్ళను పట్టుకుని చిచ్చుకో
టానికి యెరువు నిచ్చియుంచారు.

కార్యదర్శి:— మా అవిడ.

అ రో గ్గం.

“ బుగ్గలు ఎరిగి కవుంటే దేవోగోగ్గం బాగావున్నట్టా
కాదా? ”

“ కవులు. ”

“ మొన్న ఒకరిని చూచాను. ఒక బుగ్గ రుగ్రగావుంటి
మరిఒక బుగ్గ రంగుతగ్గింది ”

కా లి జో ను.

కండి:— చిన్న అబ్బాయిని ఎందుకుకొట్టావు.
కుమ:— కుక్క తోకే చెక్కులకొడుకట్టాడు.
కండి:— పోనీలే కుక్క చువది కాదుగా.
కుమా:— కాకపోతే యేం, జోడునాది.

పెండ్లి:

భార్య:— అదేమీదా నీవు చూడవచ్చును పెద్దదేమీ
చూడవచ్చునా?
భర్త:— నాకు భార్యకంటే వున్నంతవరకు తెలివిగానే
చూడవచ్చును.

కోడల్లు:

“ఇప్పుటి రోజునకు యిదివరకునులే లేదుమా?”
“మొట్టా వుంటారు ఇదివరకు చిన్నపిల్లలాంటిది.”
మోక్షమా:— నగ్గిమాడరా.

భర్త:— ఇవాళకే మొట్టానుకొండ పండిపడి చచ్చినం
దుకు దైవవరకు పూర్వానా వేళారు దీనివల్ల వేళ్లు
కోవలసిందేమిటి.

శ్రీశ్రీమదు:— నున్నప్పుడు కా పీనుగా చూచవచ్చు
నుకాని పండుల్ని కుక్కల్ని అట్లు చూడరాదు.

పొగడ్త:

“అభటానికా యిది పొగడుతాడయ్యా?”

“నీవు భాగ్యవంతుడవన్నాడా?”

“లేదు. నీవు భాగ్యవంతుడవన్నాడు.”

వాగ్దానము.

భార్య:— మీవాగ్దానం మీకు భంగవుచ్చారు.

భర్త:— (అకాశవ్రత్తితో) “నీలే మళ్ళీ యింకోవాగ్దానం
చేస్తాను.

గొడుగు.

“నేనిచ్చిన గొడుగు తిరిగి వాకిచ్చివేయలేదు.”

“వారలొకటికేం చెప్పావు. అప్పుట్నుంచి
పుడును కోరిక మరుస్తున్నాయి.”

చనిపోవుట.

ఒక రాచయవేల్తు:— ప్రపంచమొక్క పొగడ్తను
సంపాదించుట కేమిచేయను.

ఒకరు:— చనిపోండి.

మోసం.

“నీవు మోసంచేశావు.”

“లేదు. దైవము ఆను నావద్ద అటు ప్రారంభం
కావటానికి నుండేవుంది.”

చవుక.

దైవము:— కారులు చవుక అయ్యేటట్లున్నవా?

ప్రయాణికుడు:— అదేమోకాని యీ కారుమోతకి
చవుకే.

న. కెళ్ళు.

దండబుచ్చు:— నీవు చెయ్యవలసిన వేయిలో పోయింది.
చందప దేవోం:— న. కెళ్ళు.

అత్తగారు.

పోలీసు:— అదే నెలలుగుంచి కనపడని మీ అత్తగారు
కనుక్కున్నారు.

కోడలు:— అమె ఏమి చెప్పింది?

పోలీసు:— ఏమి చెప్పలేదు.

కోడలు:— అలాగే అలాగే కన నూ అత్తగారుగాడు.

స్కూలు మామరు.

“మీ అన్న మీ పి. ఎల్. ఎల్. డి. ఆయన నో
యివుడు కాగుండా”

“అ. స్కూలు మామరుగ ప్రవేశించాడు.”

మొలపు.

“దురుపు రోగనికి మండిస్తారేమోనని డాక్టరుతత్వం
కెళ్ళాను.”

“ఏమన్నాడు?”

“నుండు దప్పివచ్చున్నాడు.”

నిద్ర.

“ఏం చుఖం వేశాడేకావు?”

“ఎనిమిది గంటలు పులిపే లేదు.”

“కారణం?”

“నిద్రపోయాను.”

శిక్ష.

“నీ గొడుగు నీ చుట్టలలో ఒకటి కాలుస్తూనే
మాది ఏమి కిక్కిరించావు?”

“ఇంకొకటి కాల్చునుని యిచ్చాను.”

బహుమతి.

“మా ఆవిడ పుట్టిన రోజు రేపు. ఏదైనా బహుమతి
యియ్యాలనుకుంటాను.”

“ఈబొమ్మ యియ్య”

“యేమిటది?”

“రాబోయే కుమారు”

కోపం.

కొంతమందికి కోపం వస్తే వొళ్ళంతా చెమట్లా
పోస్తాయి.

కొంతమందికి చుఖం కండుగడ్డలా పోతుంది.

మరింతమందికి వోళ్ళు వేడెక్కి కళ్ళు చింతిస్తుంటుంటే యెట్లాగా బోతాయి.

కొంతమంది ముఖాల్లో యేమి మార్పుదదు గాని వోళ్ళు మాత్రం గజ గజ లాడుతుంది.

ఇంకొక రకంవాళ్లకి కోపం వస్తే పైకేమి కనపడదు బాపలి బాపలి స్వయంపాకం.

అనేక రథాలు అనేక తిరహాలు.

... ..

అవయవాలనుబట్టి వీడు కోపిష్టి, వీడు దుర్మార్గుడు వీడు పాపి అని చెప్పవచ్చుని చెప్పడాళ్ళు చెబుతారు. ముక్కు పొడుగుగా వుండి చివర కొంచెం వుండి వుండ నట్లుగా నొంపువుంటే ఒకమోస్తరైన కోపంగలవాళ్ళలా తేక్కచెయ్యవచ్చు అని అన్నారు.

చివర వంపుముక్కు, లోతుకళ్ళూ వున్నవారు దుర్మార్గుడనీ మృదుడనీ నిర్ణయించారు.

కోపంరాగానే భగభగ మండిపోతూ బడబడ వాగే వాళ్ళకోపం యెలాగైతే వస్తుందో అలాగే పోతుందని అన్నారు. అంతేగాక వీళ్ళగుండెలు చాలా జాలిగుండె అనికూడా చెప్పబడివుంది.

ఎవరికోపం యెలావున్నా కోపాన్వితా కడుపులా తెట్టుకుని పైకి వివపునవుంటు నవ్వుతూ బాహులుగా యేమీ చెయ్యలేనివాడినిమాత్రం యెప్పుడూనమ్మకూడదు. కాదు కలుపురిలాగే వచ్చి యేమి చెయ్యలేకపోవడమే కాక వోక్క మాటన్నా అనలేదు. ఈతరహా మనిషి యింక కోపాన్ని గుండెలో తెట్టుకొని చెయ్యగలది తోక్కలే. ఇక్కడ మాట అక్కడ, అక్కడ మాట యిక్కడా చెప్పడమతోనే సరిపోతుంది.

... ..

ఈరకంవారు చెప్పేవానివల్ల కలిగే నష్టం యేమి వుండదుగాని అనవసరమైన అనుమానాలకు మాత్రం కారణమౌతుంది. (సమదర్శిని)

తెలివి.

ప్రపంచంలో తెలివిగలవాళ్ళు తెలివిలేనివాళ్ళుమాడా వున్నారు. తెలివిగలవాళ్ళను తెలివిగలవాళ్లు మెచ్చుతుంటారు. కాని తెలివిలేనివాళ్ళని తెలివిలేనివాళ్లు మెచ్చుకోరు. అందుచేత తెలివిలేనివాళ్లలో ఆదంబరజీవిరాన్ని కోరేవాళ్లు వుండనేవుండరని చెప్పవచ్చును.

... ..

కాని తెలివిలేనివారి తెలివిగలవారితో అమాంశ గృహం, అనందమూ వున్నాయని గొప్పకోవాలి. అటు

వంటివాడు బోరని యేడ్చినా బుజ్జగించడానికి నవ్వుదానిని చాలా బాగా వుంటుంది. (సమదర్శిని)

గాడిదె.

ఒకడు దారిని ప్రక్కనిమాచోని అడే యేడుస్తున్నాడట. దారి పోతున్నవారిలో ఒకడు దగ్గరకువెళ్ళి యెందుకు యేడుస్తున్నావని అడిగాడు.

“నాగాడిద పోయింది” అని అతను అన్నాడు.

“బుకే”

“వేనేగాని అగాడిదమీద యెక్కివుంటే నేనుకూడా పోయేవాణ్ణిదా అని తలచుకుంటే నాకు దుఃఖంవస్తుంది” అని యేడుస్తున్నవాడు యేడుస్తూ బదులుచెప్పాడు, ఈ యేడుస్తున్నవాడి మాటలువిని నవ్వునివాళ్ళు వుండరని నా నమ్మకం. (సమదర్శిని)

తప్పు.

“ఏమి గల్లంతులేకుండా పురుషుడు చేయగలే వని యేమైన కలదా?”

“అ. తప్పు.”

తలకాయ నొప్పి.

ఉపా:- నిన్న నీవెందుకు పాతకాలకు రాతేదు?

విద్యా:- తలకాయ నొప్పిగ నుండుటవలన.

ఉపా:- తలకాయ నొప్పి యెందుకు వచ్చినది?

విద్యా:- రోజు స్నానంకు వచ్చుటవలన.

స్వర్గము.

“ఎటువంటి పిల్లలు స్వర్గానికి పోతారు?”

“చచ్చిన పిల్లలు”

భయము.

స్కాట్లండు దేశస్థుడొకడు యొద్దనయములూ అమెరికాకుండలి మ్యాయార్కు నగరమును దుండగా నొక స్నేహితుడు,

“స్కాట్లండుకు నీ భార్యబిడ్డలను చూచుట కెందుకు పోవు” అని అభ్యర్థించెను.

“నీటిలో సబ్ మేరీనులతో యొద్దముడికి రోజులలో పోరాడంటే నీవీకాదా యెలా వెడతాను? కనుక నా భార్యబిడ్డలనే యిక్కడకే రమ్మనమన్నాను” అని జవాబిచ్చెను.

రిఫారము.

ఒకజ్యోత్సవమున కావలసినది రిఫారం. భూమి రిఫారం, యింటి రిఫారం, ఎడ్మంట్ మసగ్ రిఫారం. కరు:- ప్లోరోఫారంకూడాను.

జనన మరణములు.

ఒక పెద్దమనిషి బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమునకు చనిపోయినట్లు ప్రకటించబడుటచేత పుచ్చాదనునివద్దకు వెళ్ళి “మీరు వ్యాసినదాని నుపశంహరించుకోవాలి” అని అరచెను, “ఉపశంహరించుకోవడం మా ఆచారంకాదు. కాని చాడ్యము జరగటం అవశ్యకం గనుక రేపు ప్రతిరలా మీరు జన్మించినట్లు ప్రకటిస్తాం.”

సా మె త .

ఒకడు:- జ్ఞానులు సామెతలను సృష్టిస్తారు. వెధవలు వాటిని వ్రతమానూ వ్రుంటారు.

రెండవ:- ఈ సామెత వ్రతహరించేవా డెటువంటివాడు.

ఒక రథ (నత్తివాడు)

ఒకయోడలో నోర నత్తిసేవకు డుండెను. ఒకనాడు ఓడ సముద్రముమీద పోవుచుండగా నీ నత్తిసేవకుడు యజమానివద్దకు వెళ్ళి “అ.అ.అ.అ.అ.అ.అ.అ.”

యెడ:- ఛీ వెధవా ఆనత్తి రథగాక వచ్చి మాట్లాడు.

అతగంటవీడ్చుట కురలవచ్చి “అ...అయ్యో, ఓ... శ...లా...ప్రయా...జి...కుడు...సముద్రం...లా... తడి...పో...యా...డు...” అనెను.

ప్రేమ నూ చ కం .

ఇంజనీరుగారు:- (పొద్దు గుమాస్తాతో) యీ మామిడి పండ్లెక్కడివోయి చాల బాగున్నట్లుగావున్నాయి.

హె. గు:- చిత్తం. మాఅన్న పంపాడండి. ఈకాలంలో డుంబిదొరికేవి యివేనండి. చాల బాగుంటాయి.

ఇంజ:- అబ్బట్టా నేమిటి?

హె. గు:- చిత్తం. ఈసపండ్లండి తమరతింటే చాల మెచ్చుకుంటారండి.

ఇంజ:- అయితే నాకెవరైనా బహుమతులు పంపించటం నాకిష్టములేదని నీకు తెలుసునుగదా!

హె. గు:- చిత్తం ఇవి బహుమతులుకావండి. కేవలం ప్రేమనూచకమైనవండి.

ఇంజ:- నేనెంత Strict గా వుంటానో మీకందరికి తెలుసు. మీరంతా ప్రేమనూచకంగా పంపించారు గనుక పూనుకుంటున్నాను. కాని అమ్మగారినికూడా అడగండి యేమిచెబుకుందో. నాకిటువంటివి గిట్టవు.

శ్రీలే మరణకారములు.

ఒక ప్రతికలా నిట్లుకొనుంపబడ్డది. “ఒక రావకమా కుడు గుర్రపు పండ్లములలో గుర్రమునెక్కగా ఒక శ్రీ

సంతోషముకొలది అరచి చుట్టుకొట్టెటప్పటికి గుర్రము బెడరి యెగిరి రావకమాదుణ్ణి పడవేయడంవల్ల మరణము సంభవించింది.”

గ్రామం .

“అడవాళ్ళకి యేమి ఊహలేదమ్మా.”

“యేం?”

“ఏదైన ఒకనగ కొని తెచ్చేసరికి భర్త యెందుకు చురచురలాడుతాడో అడవాళ్ళెవరు వ్రాహ్మచరీతులైనారు.”

వల్ల వైద్యులు .

“వీమాయి యిచ్చాడ చాల మహిమగావున్నావు.”

“దంతవైద్యునివద్దకు వెళ్లివచ్చాను.”

“అందువలన బాధించిని సాఖ్యంలేదే!”

“అవును. వెలితే ఆయన యింట్లోలేడు.”

చికిత్స .

డాక్టరు:- యీనందు పట్టుకువెట్టు. ఈదరకపోతే మళ్ళీ రా. తుదిర్చే ముదిస్తాను.

కోగి:- అతుదిర్చే ముందేవో యిప్పుడే యిప్పించండి బాబు నన్నెందు కేడివీస్తారు.

ట పా ల ఆ ఫీ సు .

“అసాం ఆఫీసుదంబు చొత్తిగా ప్రయోజనంలేదు”

“ఎందుచేత?”

“నాలుగువందలమందికి బిల్లులు పంపించి వెంటనే డబ్బు పంపించమంటే యెవరు బిల్లులు ముట్టలేదని చెప్పేవారే!”

గుర్రపు జీను .

గుట్టపువాడు:- అయ్యగారు, ఓసు రత్న వేళారండి గుర్రము మీద.

యజమాని:- ఛీ వెధవ. నేనేవైపు వెళుతానో చెప్పుకుండా రత్న వేళానంటావు.

మానన వృత్తి .

ఒకడు:- (బెబ్బలుతిన్న పంటివానితో) నీకు మాననవృత్తి క్రింద అయిదువేలు యిప్పించారుగాదా. నీకప్పుడెలావుంది?

పంటివాడు:- యెలా వుందంటాకేమిటి? సంతోషంలో చంక క్రిందకర్రలు బారిపోతేను.

ఉద్యోదేవు లపూర్వ మోదమున విధ్యుక్తంబుగాఁ జేయు నా
శీర్వాదంబు నుమంగలిజన మణి శృంగార మాంగళ్య గాం
ధర్వస్వావము తూర్వసూనుదము జయోహ్నిదమ్మ నొప్పుమ్మడి
నర్వాళాగతిఁ బర్యే చారిత ధరున్నాడ వశిష్టానమై.

మి! జనకశ్రావతి లేన్ను స్మలనె యూజ్జాపింపఁ, బుల్యంగనా
జన మంతప్రరికేసి భూమిజుట విజ్ఞాపించి నో ధైర్యగా,
ఘన సంఘాతమునుండి చెల్వడు తటిత్కాంతి నికంబిండుచు
ఘన సౌధాగ్రమునుండి తాపెడలె శృంగారంబుతోరంబుగఁ.

మి! శరదృశ్వానన వెన్నునుండగును లజ్జాకౌముకాళి మణి
కరకంజాతము లూతగ్గొని తనూ గంధవృజాజాలము
పరివేష్టించ నభాస్థలాళి నవలీలాభూషయై రాఘవే
శ్వరు కంఠంబునవైచె రాగ సుమనఃప్రాగర్భము హరము.

మి! కొతుక వామనేత్రీ యుద్ధిగాంచి మనోదవిలోకనాగత
శ్రూతల నేతలగా వలచి నమ్మతి వారి వలచె; నంత ల
జ్జాతగుణీలలామయు వెనకవరియించె మహా నభా జన
వ్రాత గత న్వయంవర పరాజిత రాజకుమారవారము.

మి! అంతకు మున్నె రామునిఁ దనంతవరించిన కీర్తి కాంత త
న్నితయు లెక్కనేయ కలఁజెప్పలెనో వరియించెనంచు దు
ర్దాంత మనోవృధా దిశలఁ దల్లదమందె వియోగశాంకువై
పొంతల జూచుచు నవతిపోరు సహింతురె మొందు నుందరుల.

లక్ష్మణుడు గామేశ్వర్రావు ఇంజనీయరుగారి కడ నున్న సేవకుడు. వదిరూప్యములు జీతము-మునలితండి. తన భార్య ఒక కూతురు. ఇరువురు కొడుకులు స్వగ్రామములో నున్నారు. వీరింద రక్షణభారము లక్ష్మణుని భుజముల మీదనే యాధారపడి యున్నది. లక్ష్మణుడు దుర్వయముల వెలియును గావింపక తనకు మిగిలెడి జీతమునందొక డబ్బుడినేని యుంచు కొనిక పోకిరిలలో కంటికంపుచున్నను దాని పలన వారల జీవితము చక్కగ జరుగుటలేదు. ఇంకేవిధముగనైన వీలుజేసి కొంచెము డబ్బు సంపునును రోదన పానాయిత్య టుత్తరము లెప్పుడును ఇంటికడనుండి తప్పక వచ్చుచుండెడివి. తనపై నాధారపడియున్న వారల నెట్లు బ్రతికించెదనో యను విచారమే, యను నిమిష మును లక్ష్మణుని హృదయమును వేధిపుచుండెను. అత నెన్నిమారులో తన జీవితము నభివృద్ధి గావింపుడని యజమానుని వేడుకొనెను గాని ఫలిత మనుకూలము గ వచ్చువనించలేదు. "నేనింతకంటె నెక్కుడుగ నీయజాలను నీకెవ్వమైన నుడుము లేకున్న వెళ్ళిపోవచ్చు. ఎవరైన నీకెక్కుడు జీతము నిచ్చుటకు సిద్ధముగనున్నచో వెళ్ళి యచ్చటి యుద్యోగమును చేసికొనుము. నేను నిన్ను నాకడనే యుండుమని నిర్బంధింపను."

ఇదియే యింజనీరుగా రెప్పుడును నొసగెడి ప్రోత్సాహము. లక్ష్మణుడు అనాగరికతైనను నిష్కపటి, వానికి మన యాధునిక వాయువులు సోకియుండలేదు. అందువలన నొక్కొకప్పుడు యుద్యోగమును వదిలి రెండవస్థలమున కరు

గుట యుక్తముగాను. ఇచ్చట జాదావుగ పాడ్రొందువత్సరములనుండి వ ని జే యు చు న్నాను. యజమానునికి వాయుండు పరిపూర్ణ మగు నమ్మకము గలదు. ఒకవేళ నేనేదేని నూతనపు టుద్యోగము నెడకొనినను అచ్చటికి కొంత - డనే యుండును అనియును గాక తెవరేని న కొంత యుద్యోగము నిచ్చినను దాని మూలమున నాకేమైన వీటములు వందలు వచ్చు నాకే మిక్కిలిగ నిచ్చినచో నొకటియో రెండో రూప్యము లభింపగల వేతము లభియించును. ఇంతమాత్రీయైన కీవనిని వదలి వెళ్ళుట నాకును అది యోచించుకొనుచుండును. ఈ యోచనలకు ప్రణామముగ వాడెప్పటి యట్లే యన్వేషితి కృషిములచే విగియింపబడి యుండును.

దాని యజమానుని బంగళాకు పొడుగున నుండెడి బంగళాయందు పెను నలీమొద్దొక అను పేదగల జిల్ల వేజన్టీటుగారు నివసించుండిరి. అతనికిడ నుండెడి త్రెచాతీ బంటోతుమేరు రంజా ఆలీ. ఈ యభయలకును మిక్కిలి గాఢమగు మైత్రి గలదు. ఘంటలకొలదిగ నొకరికడ నొకరు గూర్చుండి మాటలాడు కొనుచు ధూమ్రపానము జేయుచుందురు. మేజస్ట్రీటుగారి వర్సనమునకు వచ్చెడివారలు విశేషముగ వండ్లను తెచ్చి యిచ్చుచుందురు. రంజా నలీ అప్పుడప్పుడు లక్ష్మణునికి వండ్లచ్చి సంతోషపెట్టుచుండును. ఇంజనీయరుగారికి మిత్రాయు యన్న పోణము. లక్ష్మణుడు రంజావలీకి మిత్రాయు తెచ్చిపెట్టుచుండును. ఈలాటి నిర్వాణ ప్రేమయందున్న మాధుర్యము రుచి యాపా

యలలోను నానెములలోను రాజనగర్లలోను నుండజాలదు. ఇద్దరును బీదవాండుగి, ఇద్దరును నుమాదయులు. ఒక్కొక్కప్పుడు లేచి కష్ట నిష్ఠూరముల నొకరితో నొకరు చెప్పకొనుచుండురు. ఒక్కొక్కప్పుడు పోట్లాడుకొనుటయును గలదు గాని వారి హృదయములు నిష్కలుషము అగుటవలన పొద్దున పోరాడినచో సాయితనమునకు మరల నొక్కటి యగుచుండిరి. వారి ప్రోత్సాహమును నీటిముగ్గురే పోవువచ్చున. అది యిటుపుట్టి యిటు నశియించుచుండును.

౨

ఒకనవమున రంజనలీ లక్ష్మణుడు విచార మనస్కుడై యుండటను గాంచి ఇట్లు అడిగెను.

“మిత్రమా! నేడేదో వ్యాకులచిత్తునివలె గవ్వట్టుచున్నావు?” వాస్తవముగ నానవమున లక్ష్మణుడు మిక్కిలి విషాదముతో నుండెను గాని తన విచారమును గప్పిపెట్టుటకై ఇట్లు ప్రశస్యతర మొనగెను.

“లేదు విచారమేమియును లేదు.”

రం:- నీవు చెప్పినది నరికాదు. నీవు చాకడ చాచుచున్నావు.

ల:- నేను నీకడ నేటిదమక నే విషయమును చాచియుండలేదు.

రం:- నిజమేకాని నేను చాచుచున్నావు. నీవ్వరూపమే నీవిచారమును స్పష్టముగ తెల్పుచున్నది.

లక్ష్మణుని హృదయ మేడ్చుచునేయుండెను. గాని పెదవులతో కొంచెము చిరునవ్వు నభినయించి ఇట్లు నుడివెను.

“నీసందేహ మెట్లు నివారణ యగును?”

రం:- మంచిది. గంగాభవానితోడని యెట్లు పెట్టికొనుము.

లక్ష్మణుడు నశిమవలెనుచు రహస్యమువంక జూడసాగెను.

రం:- ఎట్రిమా! ఇతనైన చెప్పము నన్ను వరడ ననుకొనకుము.

ల:- పెద్ద నిట్టూర్పునిడచి ఆగి రోమిచేయమవు?

రం:- నేనేదెందును చేయజాలకపోయినను సహృదయములోని బరువై నను కొంతశాంతియను: లక్ష్మణుడు తలవంచుకొని చెప్పదువా? వద్దా యని యోచింపసాగెను.

రంజనలీకడ తన రహస్యమును చాచజాలనని యాలోచింపెను. ప్రేమయనుదాని సమ్ముఖమున హఠము అంగీకారములకు తావులేదు. రంజనలీకిని లక్ష్మణునికిని రక్తసంబంధ బాంధవ్యమేమియును లేదు. ఒకమతమును గాను. ఒక కులమునుగాని కాని మానవభర్త యను బలీయమగు సంబంధము మాత్రము తప్పక నుండెను. లక్ష్మణునికి తనస్థితి చెప్పక తప్పినది గాదు. ఆతడు గద్గదస్వరముతో సిట్లనుడివెను

“ఇంటికడనుండి యుత్తరము వచ్చినది. నాపిల్లలు రోగగ్రస్తులై పడియున్నారు. చేత నొకకాసైన లేడట.”

“అట్లయిన నీయజహానుని నొక కొంతముందు జీతము నడిగికొనకపోయితివా? అడిగినచో తప్పకసిచ్చును.”

“అనుగుటయైనది ఈయరు.”

“ఏమన్నారు?”

“ఇదియొక కల్పితకథను గావించి తెచ్చితివా? ఒక్కడమ్మిడిని గూడ నీయరు అని చెప్పినాడు. నేనెంతటి దురదృష్టవంతు? నాపిల్ల

లచ్చట మంచమున బడియుండి యేడ్చుచు న్నారు. నేనిచ్చట నాయభాగ్యదశ కేడ్చుచున్నాను. ”

రంజానలీ (యొక్క నిట్టూర్పు విడచి) ఇట్లనెను.

“ఓ పరమాత్మా బీదలను రక్షింపుము. ”

ల;- నాకు రెక్కలున్నచో నిప్పు జాకనమున కెగిరి నాపిల్లలకడ దుముకవలెనని యున్నది.

రం;- దేవుడు నిన్ను రక్షించవలెను.

ల;- నాహృదయము చేయిపెట్టి కలచినట్లుగ నున్నది.

రం;- మిత్రీమా ! ఓర్పు వహింపుము. ఈలాటి యాపదలయందు పరమేశ్వరుని మరువకము ఆతడు గొప్ప సహాయకుడు

ల;- (ఏడ్చుచు) నాపిల్లలగతి యేమగుచున్నదో తెలియకున్నది.

రం;- (ఓదార్చుచు) ఇప్పుడెన్నిరూప్యములతో నీయవసరము నెరవేరును.

లక్ష్యుని మాఖమున కొంచెము వికాసము కలిగెను. వాని కొకవిధమగు యాశ యుదయ మయ్యెను. తోడనే యిట్లు చెప్పెను.

“దైవముతోడు. ఇప్పుడు నా కైదురూపాయలు దొరికినచో నవి యెదు నవసరములవలె యుపకరించును. ”

రంజానలీ లేచి నిలువబడెను. అత్తజాతని హృదయము విచారవశ మగుటచే నోటితో నేమియును పలుకజాలకపోయెను. ఆతడు చేతి గుర్తుతో నుండుమనితెల్పి తాను తనకొట్టులోని కరిగి కొంచెమునేవటకీ వెలుపలికేతెంచి లక్ష్యుని చేతిలో నైదురూపాయలను పెట్టెను.

లక్ష్యుని నోటినుంచి మాట వెలువడజాల కయ్యెను. ఆతడు కృతజ్ఞతను తెల్పుటకు కబ్బ

జాలము అభియంపజాలని యనిర్వాచ్యసంతోష వార్ధిలో లీనుడై యుండెను.

కొంచెమాగి తనచేతులను పైకెత్తి ఆకనము వంక చూచి తల వంచుకొనియెను.

పిమ్మట తనలో నిట్లునుకొనెను. “నాయక మానునియొద్ద నీశ్వరుడొసగిన భాగ్యము నమ్మ ద్దిగ నున్నది. ముందు జీతముకొంద కొన్ని రూపాయలనిచ్చిన రేనేమైన పారిపోయెడనా? ఇంతకాలమునుండి నేనాశనికడ నేవ గావించు చున్నను నాకీపాటి స్వాతంత్ర్యము లేకపోయెను. రంజానలీ బీదవాడు. ఆతనికిడ నెక్కడుగనుండి నచో ని వది యిరువదియైదు రూప్యములుం డును. కాని నాకీ కష్టసమయమున దాతడు నాకు సాయమయ్యెను. ఆతడు మానవమాత్రు డుగాడు. దేవతా స్వరూపుడు. ఆతని యుప కారమునకు నేనేమి పోత్యువర మొనర్చ నలను. భగవంతుడే యాతనికి మేలు చేయవల యును.

౩

ఈయందంతముకు పిమ్మట కొన్ని నెలలు జరి గెను. లక్ష్యునిపిల్ల లారోగ్యమునుపొందితి. మరి యు రంజానలీ బాకీనిగూడ తీర్చివేసెను. ఇక వర్ధరూపాయ మాత్రో మీయవలసి యున్నది. రంజానలీ తన బాకీనిగురించి యొకసారియైనను యడుగలేదు. కాని లక్ష్యుడు తనసైనిక గొప్ప బరువున్నట్లుగ భావించుచుండెను. ఎప్పుడు రం జానలీని చూచినను ఆతడడుగకున్నను అడిగినట్లే బాకీని స్మరణకు తెచ్చుకొనుచుండెను. అడు వలననే తన కడుపును మాడ్చుకుని యెల్లెట్టో మెల్లమెల్లగ రంజానలీకి నామగు రూప్యముల యెనిమిదణాగును చెల్లించెను.

మూడుర్జునములవేళ యింటిలోని పనులను
జీర్చిగొని లక్ష్యము గలజానలీలలో భాగములు
కలిగెను. నాని అచ్చట రిజిస్ట్రారి లేనందున
మరలినచ్చి యింజనీయరుగారి స్వాగతము గదిలో
కూర్చుండి భూమిమీదను గానిండుమండలము
స్వాగతముగది యింజనీయరుగారి కుర్చీపైకిగది
కానిదిగా యున్నది. నన్ను త్రాగిచూడగా
నాని నానిచూడగా నానిచూడగా నానిచూడగా
టుల పోయెను. అది యింజనీయరుగారి రిజిస్ట్రారి
కడ నుండిపోయెను. అది వారి కార్యస్థాన
ములో పనియొక దశ్యయించియుండు వాలము.
మామూలుకు వ్యతిరేకముగ నిష్పత్తి దాగియుం
డెవరో మాటలాడుచున్నటుల వినిన పిమ్మట
లక్ష్యముగ కొంచెము సందేహముకలిగెను. ద్వార
ముకడ చెవినుంచి మూలకీచగా స్వయముగ
నింజనీయరుగారే మాటలాడుచున్నటుల స్వర
మునుబట్టి తెలిసికొని మనశ్శాంతిని గానిండు
కొనియెను. నాని మాటలను వినుటకుమాత్రము
చెవి నట్లేయుంచెను. ఆ సమయమునం దెవరో
మనస్సుజేతేంచి యింజనీయరుగారికి లంచ మిచ్చు
చుండెను

ఇం:- ఏమి. యెంత యిచ్చుచున్నాడు?
మన:- ఆ స్వామి. అయిదువందల రూపాయలు
ఇం:- ఇంత స్వల్పమును నే నేమాత్రం మంగీక
రింపజాలను. ఈ విధముగ దీసికొన్నచో
నా నురిమిడ కెంతయేని భంగము వాటి
ల్లును.
మన:- నన్ను మీ శ్రమలతో నొకనిగభావిం
వుడు. దీనిని తేవలము ఆకు వక్కలకు మా
త్రమే మీ కర్పించుకొనుచున్నాను. నేను
దయదలచి యొక దరిమిని కార్యము నుచి
తముగ సానుకూలపరచితిని తాము భావించ

నలయును. నేను జీవించి యున్నంతవఱకు
తమ నాని చివరమునకును నున్న గృహము
డనై యుండవలెను. నా మామముఖ్యుల
పర్యంతము తమ స్థానికముల నభివృద్ధి
గాంచుటకై పరమేమేర్పరుని స్థానికము
చుండెవరు

ఇం:- (మెల్లగ) మంచిది. ఇంకొకరైన నేరంగి
పరిచి, పోయెను. పర్యంతము యుగించు
మానసికము డీన్వల్పమును గ్రహించు
పరిచినచ్చినది.

లక్ష్యము మిక్కిలి నమ్మకముగల మనస్సుడు
నావభీతిగల నాడు నా దెవ్వడైన తన యజ
మానుని ద్రవ్యమునందుండి యొక దమ్మిడియై
నను హరియించి యుండలేరు పూర్వోక్త స
భావమును వినినపిమ్మట నాని కివరిమితాశ్చ
ర్యము గలిగెను. ఇంతకుమునుపు యింజనీయరు
గారి కనియందెవరో దొంగలు ప్రవేశించిరేమో
యని యనుమానించెను నాని యిప్పుడెవరో
యొక యావదగిస్తుడగు మనుజుని స్వయముగ
నింజనీయరుగారే రెండుచేతులతో దోచుకొను
చున్నారని తెలిసికొని తనలో తానిట్లునుకొనెను.

“ద్రవ్యమార్జించుట కిది యెంతటి సులభ
ముగు పని? నా యజమానుడు దీనికొరకు నె
డలో పరుగులిడలేదు. లేక తన మానసిక
శక్తిని వినియోగింపలేదు. ఒక మనుష్యుడు
స్వయముగ తనంతట తానుగ నింటికి నడచి
వచ్చి అయిదువందల రూప్యముల నర్పించిపోయి
నాడు. నాకన్ననో సూక్ష్మోదయాత్పూర్వము
నుండి రాత్రికి మేను వ్రాల్చునంతవరకు నరము
లను యెముకలను విరచుకొని యీవిధముగ నెల
దినములు కష్టపడి పని చేసినపిదప నానాటి

కెళ్ళడో చది రూపాయలు చేతిలోనికి వచ్చు చున్నవి. "

చతురుడు ముహూనముడ యొక్క యీ భయంకర ప్రవాహముతో వాని నవత్సరముల కొలదిగ నుండి వ్యాధిభక్తి నమ్మకములనునది బూడిదవలె ప్రవహించి పోయెను. కొంతసేపటిదనుక వాడియొకనా పరంపర యాఁడే యగు, దైయండి యాపిచ్చుట రంజానలీ కడ కరిగెను.

అప్పుడు రంజానుడు వహించుకొని కుర్చీమీద కూర్చుని పొగదాగియు లక్ష్యుని చూడగానే నిట్లు నుడివెను.

"మిత్రమా! నేడెప్పుడు మా యుయ్యెంటివి ?"

"చాలు. ఇకనేమియు సమగ్రము."

"ఏమి అంతటిసంగతి యేమివచ్చివది ?"

"ప్రేమించుములో నేయో కొన్ని యమ్మతములగు సంగతులు జరుగుచునే యుండును "

"నేను నీవలె సంగతుల తెల్పదవా? లేక నిట్టి యుహించెదవా ?"

"మిత్రమా! నోటిని విప్పటకు నాకు భయమగుచున్నది."

"ఇక్కడ వినువారెవరున్నాను? లేక నీకు నామీదగూడ నమ్మకలేదా ?"

"నన్నుకము లేకేమి? నేను నిన్ను నమ్మనిచో సక నమ్ముచెప్పరిని "

"అట్లును దాచెద వెందుకు ?"

లక్ష్యుడు నాలుగు దిశలనుచూచి వినువార లితరులెవరును లేరని సంతృప్తిగావించుకొనిన పిదప మెల్లగనిట్లు నుడివెను.

"రంజానుభాయీ! ఎవరితోడను చెప్పవు గదా !"

"దేవునితోడు! నే నెవ్వరితోడను చెప్పను. అట్లు కానోటిని దాటినట్లు తెలిసినచో నా నాలుకను కోసివేయుము—"

లక్ష్యుడు భయపడుచు భయపడుచు రంజానలీతో రస యజమానుని లంచపు వృత్తాంతము వంతు చెప్పెను.

రంజానలీ పెద్దపెట్టున నవ్వి "ఇదియేనా? దీనికేనా నీ సంతక గాని దాని చెప్పలేక చెప్పితివి "

ల;- (భయముతో) ఏమిది, ఇది సామాన్య విషయమేనా ?

రం; సామాన్యముగాక మరియేమి? తెల్లవారి లేచినది మొదలు నిత్యకృత్యముగ ప్రతి దినము జరిగెడి సంగతులే యివి.

ల;- మిత్రమా! నా ప్రాణమున కిది యెంతో గొప్ప విషయముగ నున్నది.

రం; నీవేమెరుగుచువు. నీకు బుద్ధియేలేదు. ఒక వేళయున్నను దానికి జ్ఞానములేదు. ఓరి తయ్యుడా! ప్రేమించువు పని యంతయును నీ విషయములతోడనే నడచుచున్నది. నీవు మాసాహేయిగారి నెట్టివాడని యనుకొనుచున్నావు ?

ల;- ఏమో భగవంతుడు కెరుక నే నెవ్వరి హృదయమును చొచ్చి చూడలేకు కాని కలెక్కరుగాను స్వరూప స్వభావములనుబట్టి మంచివానివలెనే కనుపించు చుండును.

రం;- మీ యజమానునికి గురువు.

ల;- ఏమి? నాతోడేనా? ఒట్టునుమా. నీవు అబద్ధమాడుటలేదు గదా.

రం;- ఓ దేవుడా! నా కబద్ధమాడుట కేమి ప్రాణముమీదికి వచ్చినది. ఈవేళగూడ నొక పిట్ట మా వేటగాని వలలో జక్కినది.

రాత్రియగుటచోడనే చేయి చువ్వములు వచ్చి దుముకి తీరును. మాట ముచ్చట లిదివరకేయైనది.

అ:- మనము బీదవాండ్రీము. ఒక పో మనము మన నీతిని నశియింప జేసికొంటి మనిన యెడల నది కొంతవరకు ఓప్పికొనడగినదిగ నుండునమో, గాని యింతింతరేసి గొప్ప గొప్ప జీతములను బొందుచున్నవారలు గూడ నీ విధముగ నేడబ్బు నార్జించు చున్నారా ?

బ:- మరి యేమనుచున్నావు ? కేవలము జీతములపైననే గడపుకొనిన పక్షమున వీరి గుర్రపు బండ్లు, పపుకర్లు, సువారములు, విందులు, వస్త్రాలంకారములకు పోగా మిగిలి ఈ మేడలను, మిద్దెలను, ఈభూములను తోటలను సంపాదించుకొనుట కవకాశముండునా ? ఈ మహా సాతకమునకు ప్రత్యామ్నాయముగ సర్వశక్తిగల భగవంతుని సమ్మఖమున నేమేని లభియింప నమ్ము. కాని యెప్పుడీ ప్రపంచమున మాత్రము సమస్తరాజోపచారములను కొల్లగొట్టుచున్నాడు.

౪

లక్ష్మణుడు తన యజమానుని బంగళాకు మరలి వచ్చి యిట్లు యోచింపసాగెను. “ ఇంతదనుక నే సంతయో తెలివిహీనముగ వర్తించితిని. నా జేతులలోనుండి యింజనీయురుగారిని వంతుల కొలది చువ్వములు ప్రాయమయ్యెను. కాని యెప్పుడును నా ధర్మమును విడనాడలేదు. ఒక్కొక్క ప్రాయశాచమునం దొక్కొక్క యజమానాచారమున కాజేసినచో నిప్పటికెంతయో డబ్బు

పోగైయుండెడిది. నేటి దినమున యుక్తవయస్కుడనై యున్నాను. సంపాదించుకొనుచున్నాను. ఇంక నిట్లే కొన్ని సంవత్సరములు గడచినపిదప మునలినాడ నగుదును. అప్పుడు నాకెవరు తెచ్చిపెట్టెదరు ? అప్రయోజకులును అకతాయులును నగు కొడుకులనా నమ్ముట ? వృద్ధావస్థవచ్చి పనిచేయుజాలని విషమ దినములు వచ్చుటతోడనే బాబుగారు నన్నొక తన్నుదన్ని నెళ్ళగొట్టెదరు. అప్పుడు బ్రతికినన్నాళ్ళు తలబట్టుకొని రోడువ వలసియుండును. ధర్మవర్తన నీశివర్తన యను దానిని బట్టుకొని పాపకూటవలన చివరకు శూన్యహస్తములతో శెట్టి కేషించుటయే పరిణామమగును. దీనివలన గలిగెడి లాభమినుమంతయైనను లేదు. సావమనునది పేరుకు చెడ్డదియేగాని, ఎవరు దీని ననుసరించెదరో వారి నని యొక మనుష్యునిగ జేయుచున్నది. ఇక నీసత్సవర్తన నీతివర్తన యను నవి మా వంటి బీదవాండ్రొకరికే కేషించియున్నవేమి ? ఈ శ్రీమంతులకు గూడ నీనినిగూర్చి కొంచెమేనియు లక్ష్యముండ నక్కరలేదా ? గౌరవాత్ములగు వీరలే వానిని లక్ష్యమునం దుంచనప్పుడు మావంటి వారలు మారీము వాని నేల గౌరవింపవలయును ? నేను నేటిదనుక ధర్మప్రవర్తకుడనై ధర్మదేవతను మిక్కిలిగ పూజించితిని యికచాలును.

ఇంతలో ఇంజనీయురుగారు వారి గదిలోపలి నుంచి పిలచి అయిదురూపాయల నిచ్చి “ లక్ష్మణ ఇక్కడనున్నట్లుగా బజారుకరిగి ఈ యైదురూపాయలకు మిఠాయిని తెమ్ము ” అని యాజ్ఞాపించెను.

లక్ష్మణునికి అవకాశము లభియించినది. సావమనునది మనుజునియొద్దకు స్వయముగ

నేతెంచును. ఎవరికిని వానిని వెదుకవలసిన యావశ్యకము కలుగదు. లక్ష్మణుడు నాకు స్మర రూప్యముల మిఠాయిని కొనెను. అర్ధరూపాయని మిగుల్చుకుని రంజానలీ కిచ్చి వేసెను. మరియు రుణభారము తన తలపైనుండి తొలగి పోయెనని యానాడు వాడెంతయో సంతసమా నొందెను. కాని యిక పాపభార మెట్లు తొలగునో వాడు తెలిసికొనలేదు.

ఇంజనీయరుగారు మిఠాయిని చూచెను. లక్ష్మణుడిదియే ప్రధమముగ యజమానుని ద్రవ్యమును హరియించి యండుటవలన వానిముఖ వికాస మొకింత మార్పునొంది యుండెను. తీవ్రబుద్ధిగల ఇంజనీయరుగారు వాని ముఖమున, మిఠాయినిచూచి తక్షణమే, ప్రధమ దినముననే ఇందెద్దియో మోసము జరిగినట్లుగ దన యూహ చే గనిపెట్టి ఇట్లు ప్రశ్నించెను.

“లక్ష్మణ! ఈ మిఠాయి ఎంతటిది?”

లక్ష్మణునిముఖము మరింత వెలవెల బారెను. వాడు భయపడుచు నిట్లు ప్రత్యుత్తరమొనగెను

“అయ్యా! అయిదురూపాయలది.”

ఇంజనీయరుగారు నమ్మలేదు. లక్ష్మణుని వెల వెల బోవుచున్న ముఖవర్ణము భయమును వెలిగొక్కుచున్నవాని నేత్రములు వానికార్యమును పాడుకేసెను. క్రొత్తగ పాపకార్యమొనరించిన వాని నాలుక యబద్ధ మాడగలదుగాని నేత్రములు మాత్రం మబద్ధములు చెప్పలేవు. లక్ష్మణుడు తాను నిర్దోషినియే చెప్పుచుండెనుగాని వానికన్నులు యజమానుని యెరుట తన దోషమును స్పష్టముగ నొప్పికొనియెను. ఇంజనీయరుగారు కోపముతో బిగ్గరగ నిట్లడిగిరి.

“నీవు అబద్ధమానుమన్నావు. ఈ మిఠాయి అయిదురూపాయల దెప్పుడును కాదు. నిజము చెప్పుము.”

అబద్ధమాడువాడు బహుత్వరితముగ నేడువసాగును. అట్లే లక్ష్మణుడుగూడ నేడ్చుచు తన నిర్దోషిత్వమును ప్రకటింపసాగెను. ఇంజనీయరు భార్యపైని మాత్రము వీని యేడుపు కొంత ఫలితమును గలిగించుటచే నామె భర్తతో నిట్లు నడివెను. “ఏమో పోనిత్తురూ. వాని నొకే విధముగ నట్లు భయపెట్టుచున్నారేమి? ఇంత కాలమునుండి వాడు మోసము కనిపెట్టుకుని యున్నాడు గాని పాపము ఎప్పుడును నొకపైన నైన దొంగిలించి యెరుగదు.

లక్ష్మణునికి కొంచెము అండ లభించుటచే మరింత బిగ్గరగ నేడువసాగెను. మరియు నాయేడువులో “అయ్యగారూ! నేనేపాప మెరుగను. నేనొక దమ్మడిగూడ ఎప్పుడును హరించియెరుగను. అది యచార్థముగ నైదురూపాయల మిఠాయియే” యని చెప్పుచుండెను.

ఇంజనీయరుగారు లక్ష్మణుని చెప్పమీద నొక జలమగు దెబ్బకొట్టి యిట్లు పలికెను.

“నగ్గ. మంచిది. ఏమ కాలములోనుండి తెచ్చితివో చెప్పుము.”

“పెద్దపిఠికి మొగడలగ నున్న మార్వాడి దుకాణములో తెచ్చితిని.”

“ఇదిగో చూడుము అబద్ధమాడకుము. నిజము చెప్పుము. నీవు యచార్థము నొప్పుకొనినయెడల నేను దయతో క్షమించెదను.”

“(ఏడుపుతో) అయ్యా! నేనేపాప మెరుగనప్పుడు ఎటుల నొప్పుకొందును?”

"అట్లయిన నడువుము. నేనను వచ్చుచున్నాను. అనుకూలముయొద్ద కరిగిన పిమ్మట నత్తయు అనత్తయు అతయు నచ్చటనేబడిలుచును."

అత్తుడు తన యజమానుని వెంటడించెను. అప్పుడు వానికాళ్లు వణకుచుండెను. కాని కాళ్ల కంటె బానిస్సు ఇంకను నెక్కుడుగ వణకుచుండెను. బిగిపోయిన నమయము మరల అజలయునని వాడెంతగనో కోరుచుండెను. కాని మార్పు నొందజాలని ప్రకృతితత్వ మెటుల మారగలదు? మార్గములో నొకపాఠ వాడు మరల నిట్లు బలికెను.

"అయ్యా! నేనేదైన దొంగవని చేసినట్లు తన మీదెత్తముతో నావీపుమీద నది విలాగు నట్లు గొట్టుడు."

ఇంజనీయరుగారు బొత్తుగ వినిపించుకొనలేదు. అబద్ధీకుడు మాటలను చాలగ జెప్పును. కాని ఆమాటలలో జీవముండదు. మితాయి వాని దుకాణము నన్నిహిత మగుచున్న కొలదిని అత్తుని హృదయము కూలబడి పోవుచుండెను. వానికిప్పుడు నలుమఖముల నేమార్గమును కనుపించలేదు. నడచుచు నడచుచు మార్గమునం దాగిపోయెను. ఇంజనీయరుగారు దగ్గిబడి యిట్లువలికెను "నడువవేమిరా! అదిగో ఆకనపడునదే దుకాణము."

ల;- (తలవంచుకుని) అయ్యా! నేనిచ్చటికి వచ్చి యేమిచేయుదును.

ఇం;- అట్లయిన నీవు దొంగతనము నొప్పుకొనుచున్నావా?

ల;- (చేతులు జోడించి, మీరు తల్లిదండ్రులు ఈతప్పు చేసింపుడు. ఇకముందిట్టి లోపము జరిగినయెడల నాచర్మము నొలిపింపుడు.

ఇం;- మితాయి ఎంతటిది?

ల;- అయ్యా! నాలుగున్నరది.

ఇం;- తక్కిన అర్ధరూపాయి నేమిచేసితివి?

ల;- అర్ధరూపాయను రూపానలీ కిచ్చితిని. ఆతని కడ నైదురూపాయలను బదులు సేకరించి నా నెంబర్ల పచ్చనము, తేమగలదానిని కేడిచ్చివేసినాను.

ఇంజనీయరుగారు కనులలోనండి నెత్తురు దిగి వచ్చెను. ఆతడు జనుకకుతిగి అత్తుని ఇట్టికి తీసికొని వెళ్లిపోవడనే విచిత్రముగ గొట్టసాగెను. ఆతడు కొట్టినుతటి బలముగ నేబలముగల చాళివాడు గూడ నెంతటి ముంతిబట్టనైనను బండపైని మోడబాలడు. అత్తుడట్టి చెప్పల నెప్పుడును తినియుండలేదు. కపాయి వాడు మేకను నరుకునప్పుడది యరచునటులుగ నేప్పుచుండెను. వాని రోదనధ్వనికి పాపాణములు సైతము దగ్గిపీఠము లగునట్లుండెను గాని ఇంజనీయరుగారికి తేకమేనియును దయ కలుగలేదు చివర కాయచేతనముగ చేపబెత్తమునకే కొంత దయ కలిగినది గాబోలు విగ్గి ముక్కలై యుక్కరకు గాకుండ పోయెను. ఇంజనీయరుగారంతట యాగిపోయి గాని వారి హృదయోద్యేగ మింకను యాగలేదు. ఆతడు తన పురాతన సేవకుడగు అత్తుని పోలీసుల కప్పగించెను. మరియు లంచపు అయిదునందలలోని అయిదురూపాయలనోటు నొకదానిని పోలీసువానికిచ్చి యిట్లువలికెను.

ఈ స్వామిదోహి నేరము గావించినట్లు వచ్చుదల చేయించుడు. తన్నులతో పోయెడి దయ్యము నన్నుతులతో పోజాలదు."

పోలీసువాడు నోటును జేబులో పెట్టుకొని వెళ్ళి, మరొక యి.జి.సి.యారుగాక్సీ వలూచుతేసి యిట్లు చెప్పెను.

“అయ్యో! అట్లు చేయగలము, మీరు ధైర్యముతో నుడువ.”

లక్ష్మణుని తీసికొని పోలీసు వారు వెళ్ళిపోయెను ఇంజనీయరుగారు లక్ష్మణుని చేతులను కడిగివేసి విరాయిని తీసి భార్యతో సెట్లు నుడిచెను.

“స్వయందోష్టం ముక్తం కిం తన కింభూవృక్షలము దొంగలను, ఈలాటి చుట్టవట్ట నల దున్నీరికి మరెంతి యెసయి ననబట్టముగ నుడువ.”

రెండవ రోజున సరకు మేజిస్ట్రేటు పేఖరులీ మొదటిగారి యెదుట సంబంధములు. లక్ష్మణుడు తాను నెలచినయెడల నిజి యంతయు లక్ష్మణుని వ్యవహారము, నేనాతనికిడ నేవకట్టమున కిక ముందుడనని చెప్పటచేత నన్ను వందించుట కీయ్యక్తి వన్నబడినది” అని చెప్పగలిగియే యుండెను. కాని ఆరిడొక పాపముకేసి దాని ఫలితము ననుభవించెను. ఇప్పుడు రెండవ పాపమును ధైర్యము కలుగదయ్యెను వాడు తన విముక్తి కొరకెట్లు యుచు యున్న నన్నే పేదవలేదా. వాడు మిక్కిలి నిష్కలంప భావముతో తన లాపము నొప్పుకొని మేజిస్ట్రేటు యెదుట చేతులు జోపించి యిట్లు చెప్పెను.

“ప్రభో—ఇది నాకు పాపము లాపము. ఈనాటి మన్నించినయెడల యిక ముందట్టి పాపము చేయను”

పేఖరులీ మొదటిగారు బహు న్యాయమును ప్రేమించెడివాడు. అతడు దయ యను కీర్తిక గల పాతము నేపాతకాలలోను చెడిపయిండ్లి లేడు. బీదవాడగు లక్ష్మణుని క్షమించి విడిచినచో అతడు ఘనతపను గౌరవమునకు భంగము వాటిల్లును. స్వచ్ఛముగు యాతని కీర్తికి కళంకమంటును. పాపము వానిని క్షమించి విడిచి పట్టణములో సక నాతడు తలయెత్తుకొని యెట్లు తిరుగ గలడు? మిత్రుల ముఖముల నెటు చూడ గలడు? న్యాయపీఠముపైని కూర్చుని అతడు అన్యాయము నెట్లు చేయగలడు? తక్షణమే లక్ష్మణునికి ఆరు నెలల శిక్షనశిక్షను విధించెను.

అతడు నెలల పిమ్మట ముఖమున నిచ్చిన చీరుడెమ్మటను జేబులో పెట్టి రెండవ తీరు తుడుచుకొనెను. అతని గునము వెనుక నిలువబడియున్న ర.బానలీ యీ న్యాయ న్నానవు డర్థ వ్రేపత్రికముపైని తనలో తా సెదవచుండెను. ఇంకె.కిని తెలియజేమాగాని మేజిస్ట్రేటుగారు చెప్పుట ను తుడిచికొనిన పనుమాలు గుడ్డ పప్పుటి దినమున నొకడు వేయి రూప్యముల నోట్లను కట్టగట్టుకొని తెచ్చి యర్పించినది యే యని వానికి బాగుగ తెలియను.

రెండవ కాలము— రె.బానలీ తన ప్రక్కపైని పడి పోలుచున్నాడు. ఏనిధముగనైనను నిద్దుర రాకున్నది కాని వ్యాధయము లక్ష్మణునిగూర్చి మితితని దుఃఖముగ్గు మెయున్నది. వాడు డిక్కిరి పడియున్నది రె. ముచముపైని కూర్చుని యొక కెడ్డకిడి పట్టుకొని విడచియిట్లుచుడివెను.

“అహ— ఏమి కిచ్చిరెధర్మము—సన్నటి దిన మున బిర వీయ్య రూపాయలను బిర ఆయిదు పెదల రూప్యములను దొంగిలించిన చోరలు తమ మెత్తిని శియ్యలపైని సుఖిద్రో ననుభవించుచున్నారు కాని అర్ధరూపాయ దొంగ మూలము చీకటి కొనయగు చెరపాలలో బంపింబడియున్నాడు.

వివిధవిషయములు

తెలుగు స్త్రీ స్వాతంత్ర్యము.

“సృహలక్ష్మి” యిట్లు వాయించుచున్నది.

జీవితసంగ్రమున స్థిరచిత్తమున నిలుచుండి బ్రతుక వలయునని పురాతన బంధములను భస్మీకరణమునకు వలయును. బలహీనుని చుట్టియుండు బంధములు బలమును గలిగింపవు. వానిని మరిత బలహీనునిగ నొనర్చును ఈ సిద్ధాంతానుసారము విద్రించి కురుచు దేశము మధ్యపించి మహాపురుషుని పవిత్ర నామధేయము కె. లో పాప. ఏషియాభివృద్ధిని సీతనతో బోల్పదగిన రాజనీతిజ్ఞుడు మరియొకడు కానరాదు. ఈతడు యుక్తవయస్సు వచ్చినవారలు స్వేచ్ఛగ యిట్లముత్యవర్ణమున వలంబింపవచ్చును. అని యుత్తరు విచ్చియున్నాడని విషయమెంతయు కొనియాడతగియున్నది. మహామృదీయ రాజ్యముల నుండు మత విషయములయందు స్వాతంత్ర్యము కలిగియే ప్రారంభమని నుడువవలయును. టర్కీయం జొసంగబడిన మత స్వాతంత్ర్యమును చూచి హిందుదేశ మహామృదీయులు మృద్ధి చెడరా? భారత జాతీయ యొక్క తియే భారత స్వరాజ్యమునకు ముఖ్యసాహసముని గ్రహించెడరా? ధర్మమును పేరున జాతియు చిత్రించితిమి ములుగ బంధించినట్లుననే నారీలొకమునుగూడ పంజరము నందుంచి పాలించవలయునని బ్రతుకొంతుచున్నాము. ఏజాసియెనను అభివృద్ధి నొందుచున్నదనిన ఆజాతీయందలి స్త్రీపురుషుల త్యాగము ముఖ్యకారణమని నేడెల్లరంగీకరించినవిషయమేదా? మహామోధుడగు కెమాలపాషా హుకుమువలన టర్కీదేశమందలి పరదా (తెర) యొక్క తృటిలోన తొలగిపోయినది. కెమాలపాషా యిట్లు నుడిచి యుండెను. “పరదాచాటున జరుగని పాపముననది హుమందలనుండు కానరాదు. కిల్ము సౌందర్యలక్షణము అనునెవరున పరదా జాతియొక్క పనుల పాపములకును కారణమగుచున్నది. పరదావలన స్త్రీల యాలోగ్యము చెడిపోవుచున్నది. గులాబిపువ్వువర్ణమున వలరారు కురుచ్చు రమణీమణుల సౌందర్య లావణ్యములు క్రింద క్రిందుముగ లాపించి వికారరూపమును దాల్చుచున్నది. ఆజాతీయిగా ప్రదేశమందలి పురుషులు స్వీకృతపరవారముందలి స్త్రీలనుదప్ప మంయోగ స్త్రీమౌమును చూచి యెరుంగరు. యూరపునందలి కురుచ్చుస్థాన మొకరిత యొకర కౌతూహలముగనుటవలన పురుషులు స్త్రీలకు

వారముందలి స్త్రీలతోనేగాక మిగిలిన నారీలొకముతో గూడ నొకరిత పరిచయము గలిగియున్నారు. పాశ్చాత్య దేశములయందు స్త్రీపురుషులు కలసిమెలసి తిరుగుచుండురు. దీనినిబట్టి చూచిన ఆ నటోలియాదేశ మామాన పులచరిత్ర గర్వింపతగినదిగా? టర్కీదేశమందనేకమంది బిచ్చాములు పర్దాచాటున స్త్రీదుస్తులను ధరించి దాగుకొని యుండుటవలన కెమాలపాషా యాక్రొందిన ముగ కాసింఁచెను.

“ఏస్త్రీయైనను బిచ్చాముల దాచినయెడల ప్రభువు మున అర్థదండన విధింపబడును. తిగి యదేశకార్య మొనర్చినయెడల కారాగృహానికి విధింపబడును. తిగి యదేశకార్య మొనర్చినయెడల సురణవండనము విధింపబడును.” జాతీయోన్నతియే లక్ష్యమైనయెడల అభివృద్ధికి భంగకరమగు వానినెల్లను కఠినచట్టముల ద్వారమున నిషేధింపవలయును కాని స్వతంత్రదేశములవారి యాచరణమును పరాధీన దేశములయందలి వారి యాచరణము మిక్కిలి భేదముగలదు. పరాధీనదేశములయందు చట్టముల ద్వారా సంఘ సంస్కరణమును సాగించుటవలన జాతికి ముప్పు వాటిల్లును. అందువలన నిర్భయముగ జాతీయ మోక్షమునకు బ్రయత్నించువారి యాచరణయే జాతికి నూతనపాత్ర యు నొసంగగలదు

అంధ్ర స్త్రీలు.

అవికలు—తైటలు.

జయంతిపత్రిక ప్రభవ హేతుంతర్బుత సంచికయందు కాత వామానులు అంధ్రశ్రీమనియు, సాతవాహనులకును అంధ్రదేశమునకును సంబంధము కలదనియు నిరూపించుచు బ్రహ్మశ్రీ నేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు వ్రాయుచు, నిదర్శనముగా అంధ్రస్త్రీల రవిగల, తైటల యుత్పత్తినిగూర్చి యిట్లు వ్రాసియున్నారు:—

సంస్కృత దేశభాషాకృతులలో బెక్కింటు అంధ్ర స్త్రీల వచన సాభాగ్య మసాధారణ మైనదిగా వర్ణితమయ్యెను ఆవర్ణన మన్యరమైనదని యమరావతీమూల కల్పములు ప్రతిపాదించుచున్నవి. అన్యూప నిర్మాణకాలమున కాంధ్రస్త్రీలకు గుచాచ్చాదనము లేకుండుటగుండ నమరావత్యాదిమూల భావములు నిరూపించుచున్నవి. రవిగల లేని అంధ్రస్త్రీలు కృత్రిమమున కిదివరక న

నిగూఢకుచలకు ఘోరరమహారాష్ట్ర స్త్రీలసంగతిచే గ్రోత్ర నాగరకర బలిసి వికలమ పైటలను నుండుకొనసాగి పైటపదము ప్రతిష్ఠాన పదభవమే. ప్రతిష్ఠానముననుండి యలవడినదిగాన కుచాచ్ఛాదనమునకు నా నగరమువేరే దద్దోహకముగా పేరయ్యెను. రవికలకుగూడ పైతిణీ అనికలనియే పేరు. పైతిణీ పదముగూడ బ్రతిష్ఠాన పద భవమే. సంస్కృతము “కంచుక” మను పదమున్నను నిది స్త్రీపురుషసామాన్యమయిన “అంగరకా”కు పేరుగా నున్నది. సారితామోన పద్మకలిలో ౧౩ ఘోరరాంబలలు వేసుకొను మేలిమునుగు (నుఖమునకుగూడ నుండును) పగయముగాగలగు. అంధ్ర, ద్రవిడ, కర్ణాట, మళ యాళ స్త్రీలావాడు అవికలలేనివారే! ప్రతిష్ఠాన సంగతిచే నాంధ్ర కర్ణాటాంగనలు పైటలను అవికలను దాల్చిరిగాని యెడిలేని ద్రవిడ మళయాళ స్త్రీలు నేటికిని వానివిదాల్చని వారుగా నేయున్నారు. పురుషుల వోలే స్త్రీలును (నేడును మళయాళముననున్నట్లు) కొన్ని సమయములందు పుర్రెరీయ మును దాల్చుటేకాని, అవికలదాల్చుట యాకాలమున బక్షిణ భారతదేశమున లేదు. ప్రతిష్ఠా సంబంధము సాత వాహనుల తర్వాత నాంధ్రదేశమునకులేదు. సాతవాహ నుల తర్వాత బ్రతిష్ఠానగరము పాడుబడి పల్లెటూరయి ౧౩. పైతిని రవికలను పైటలను బ్రతిష్ఠానము రాజ ధానిగా నొప్పుచున్నప్పుడే వెలయుట సంగతము.

(నుభాత)

అంధ్ర దేశము.

ఒక హిందీపత్రిక యిటు వ్రాయుచున్నది.

నవోత్పత్తి ములకు అంధ్రదేశము నిలయును. గోదా నది, కృష్ణానదుల మధ్యనున్న ప్రదేశము అంధ్రదేశమున అడుగు. ఈదేశములో కీర్తితెల, కాళహస్తి దాగ్ధా గామములకలదు కిరలి గ్రతయము గలదు. ఈ త్రిలింగ ములమధ్య నుండుటవలననే దీనికి త్రిలింగదేశమనియు తెలంగాణమనియు పేర్లు వచ్చినవి కీర్తిరామచంద్రుని యొక్క భక్తాగ్రసరుడగు కీర్తిఅంజనేయ స్వామివారి కిడియే జన్మస్థానము అఖిల హిందూదేశము నదిచ్చిన్న ముగ నాలుగు శతాబ్దములపాటు పాలించి కాతవాహ నుల క్రధాననగరము యిందేయున్నది. ఈదేశ చరిత్ర యందు అనేక శతాబ్దములలో పరిపాలనా చాతుర్యత ప్రకృష్టంకలకునట్లు తెలియవచ్చుచున్నది ఒకప్పుడు నాంధ్రదేశముయొక్క నానావాణిజ్యము, అత్యున్నతదశ కుండుదీయున్నది నన్నయభట్టారకుడు, తిక్కనపోతు ఎర్రాప్రగడ, ఆను కవికలియును మహాభారతము

గంతును తెనిగించుట. నుతనద్ద కవీశ్వరుడగు బమ్మెర పోతన. అశ్వమేయడగ క్రీవాధుడు అంగభాషకు వన్నె తెచ్చిరి. త్యాగరాజు. జయదేవుడు, విద్యాపతి మున్నగు మహానీయులు యీదేశమును పరిత్రమొనర్చిరి. పరికీర్తుల కీదేశము యునికిపట్టు ఎచ్చట చూచినను నిరాడంబర తవనమే వ్యక్తమగును.

కర్ణాటము.

కర్ణాటములన్నియు నొకేసారి వచ్చును. విడివిడిగారవు విడివిడిగ వచ్చేయెడల మానవుడు ప్రపంచజ్ఞానమునుకూడ పోగొట్టుకుని సంచరించుట తటస్థమును. ఒకదానికొకటి చికిత్సగనుండును. తిలకాయ నొప్పిబాధం అమృతాంజ నపు మంట మరపించుకొన్నట్లే ఒక కర్ణాటము రెండవ దానిని మరపించుచేయును

జర్మనీ దేశము — ధైర్యము

ఒక జర్మనీదేశముని భార్యకు కాలివ్రేలు ఆపకదను చెయ్యబడెను. ఒక స్నేహితు డామె భర్తవద్దకు వచ్చి “పాపము ప్రాణహానికూడయు యేమి లేదనుకొనెదను.” అని ఆమెభర్తతోననెను. “ఓన్. ఇంతమాత్రమునకేనా. చటువంటి ప్యల్కవివయములకు మేము క్లోరోఫారా వ్రుత యోగించినే వ్రుతయోగించును ఇంకను పెద్ద విషయము లలాగూడ జర్మనీవామ క్లోరోఫారమును వ్రుతయోగించును. “అన్నాడట, వైనచెప్పినస్త్రీ భాగ్యవంతులపిల్ల అయిన పుటికిజర్మనీవారికుండు వహజధైర్య మామెకును కలదు.

తాగిగుడు.

మోటారు డ్రైవర్ల విషయములో “త్రాగుడు” అనే పదానికి డాక్టర్లు, మేజస్ట్రేట్లు వేర్వేరు అర్థాలను తీయు చున్నారు ఈమధ్య అండనునగరములో నొక కేసురాగా “కాలినడకను బోయేవారు త్రాగినప్పటికిని తాగిన నట్లుగ భావించవచ్చునుగాని మోటారు డ్రైవర్లు త్రాగినచో నట్లు భావింపరాదు”ని డాక్టరుగారొకరు సుడివియి వ్చారు న్యాయవాది అట్టివాదనతో నేకిభవించలేదు. త్రాగుడుమీద డ్రైవరు బోత్రిగా స్పృహతప్పుక మోటారు ను నడపగలిగినప్పటికిని త్రాగుడు త్రాగుడే నక త్రాగిన డ్రైవరును కక్షించవలెనని న్యాయవాది వాదించెను. అతడను మేజస్ట్రేటులు లార్డుఫీఫ్ జస్టిస్ యీవాదన సంగీ కరించిరి.

జననములు.

	మరణములు	జననము
వంగదేశము	100 కి 247	274
గుర్జరాప్రదేశములు	, 343	46
పంజాబు	, 365	416
బీహారు ఒరిస్సా	, 257	373
బొంబాయి	, 285	37
అస్సాం	, 23	30.8
మద్రాస్	, 256	281
సంయుక్తరాష్ట్రములు	, 251	342
ఉత్తరప్రదేశ్ ప్రాంతములు	, 217	302
బెంగాల్	, 209	27.6

కండ్లు.

దేశమునకొక పరివర్తన చేయవలెనని కండ్లకుమాడ అంతపరివర్తన చేయవలెను. కళ్ళు అందముగ కనుపడుటకు కగి తనిద్రకావలెను. మహిమమువేళ కొలది కాలమును, సినిమాలకు, వాటకములకు వెళ్ళేముందును కొంతసేపు నిద్రపోయినచో కండ్లకు శ్రమజగి పూర్వపు శక్తిని సుపాదించుకొనును. కండ్లకెంత విశ్రాంతినిచ్చిన నంత మంచిది కనుబొమ్మ లసహ్యముగ నున్నచో కత్తితో దిద్దుకొనవలెను. ఇది జపానులో ఆచారము. కళ్ళయొక్క రంగుమాడ ఆవృత బొస చేసుకొని ఆరంగున కనుకూలముగ నలంకరించుకొనవలెను.

వ్యక్తిత్వము (Personality)

కొంతరికి ఆత్మదృష్టమైన భావములు స్ఫూర్తికలిగి వాటిని వెల్లెబ్బచుటకు వారికి శక్తియుండదు. ఎవరితో నైపుణ్యముదల మనము పరిచయము కలిగినపుడు మృదయము విప్పి మాటాడక నిర్లక్ష్యముచేయుదురు. కాలము గడచినకొలది వారిలో స్నేహము చేసినకొలది వారియొక్క సద్గుణములన్నియు బోధపడగలవు. దీనికి కారణమేమి? ఎల్లరును భావముగనుండుట (Reserved) నలననే ఆవిధముగనే యెవరును తమ వ్యక్తిత్వమును వాడుకొనరాదు.

ఆత్మ హత్యలు.

బరోపా మహా సంగ్రాహనంతరమునుండి బరోపా ఖండములో ప్రతిసంవత్సరము 5000 మంది ప్రాణము

విసిరి ఆత్మహత్య చేసుకొనుచున్నారు. ఓడిపోయిన దేశములలో హత్యహత్య అధికము. ప్రతి లక్ష జనాభాకు హంగరీలో 26 మృతులు, జెర్మనీలో 25, జర్మనీ 23, ఆస్ట్రేలియా 22 ప్రాంతము 17, బెటగు 10, ఇటలీ 8, పోలండు 6 స్పెయిను 4 మృతులు ఆత్మ హత్యలు జరుగుచున్నవి.

ఇంగ్లాండు ప్రీతి — విద్య.

1870 లో లక్షకు మెట్రిక్యులేషన్ పూర్వము వరకు ఉచితముగా ప్రీతిని పొందవచ్చును. 1925 లో వాసంఖ్య 20,000.

అందము.

ఆమెరికాలో నొకస్త్రీ తన అందము చెడిననవి తలచి తనముక్కును కోయించి అందమును చక్కబెట్టుకొనెను.

ఏదిమంచివయసు?

(కూచి నరసింహముగారు.)

మొదటిగా విషయమై భగవంతుడు నాకు దోపించిన యభిప్రాయమును సంగ్రహముగ వ్రాయుచున్నాను. శైశవ వాచస్పత్యమును, ద్వితీయ శైశవాస్థ్యము ననవగు ఆదివాక్య కావస్థయును కేవల ప్రాజ్ఞానముగను అవలె సుఖములు పోషకుల యోగ్యతా యోగ్యతలను బట్టి యుండును.

మరింతలోనూ కన బాల్య యావనములు ముఖ్యములు భావింపదాయకము. యమ నియమ హత్యకమైనచో నడివయసు బహు సర్వలదాయకుల ప్రధాన వయస్సు. బాల్య యావనములలో వాటిని ప్రైవ్యును పంటకు వచ్చును. స్వహితపరామ్యుభ్యు పూర్వమైన తపోవ కారాద్యుదార సత్క్రియలకు పుష్కలమైన తేజాబల బుద్ధిబలములుండును. వానికిదోడుగా జీతమునం దవ్యాజ మైన దైవభక్తియేయున్నచో బరువవేసిచే బరువలోహములు బంగారములగునట్లు ఆధిక్తిచే జీవయాత్రలోబహు కష్టములు ముఖములుగానే బరిణమించును. ముఖ్యము.

శ్రీ రామరాజ ప్రశంస.

భోగ రాజు వట్టాభి శ్రీ రామాయ్యుడు.

శ్రీ శ్రీ శేషులగు అల్లూ శ్రీ రామరాజుగారిని నేను యెరుగను. వాని వాకన్న 16 సం॥లు చిన్నవానిగుటచే వారిని చూచుట యెచ్చటను సందర్భపడి యుండలేదు. శాని వారి జీవిత చరిత్ర భారతజాతీయతా పరిణామమునందు నొక యధ్యాయమై యుండుటచే, నాతని 32 వ జన్మదిన సందర్భమున పెద్దయున సిగ్గులును సతనివిగూర్చు స్మరించుట సహజము. ఆయన చర్యలను గూర్చి నాకంటె మిత్రులు యెక్కువ వివరములుగను, ప్రశంసావంతముగను ముచ్చటించగలరు. నన్ను యీ మూడు సంవత్సరములనుండి బాధించుచున్న ఆయన మరణ విధానమును గూర్చి యేయించుక వ్రాసెదను.

శ్రీ రామరాజుగారు దోపిడి చేయలేదు. పితూరీ గావింపలేదు స్వార్థముకొఱకు ఘోర కృత్యములు నలువలేదు తన దేశ విముక్తి కొఱకు బ్రీతిఘనాపై యుద్ధముచేసెను. ఆ రామ నారాధర్మవీరు, రాణీ లక్ష్మీభాయి మున్నగు వారు భారత స్వాతంత్ర్య యుద్ధముకొఱకు యెటుల పోరాడి రో అటులనే, 31 సం॥ల కాలము, బ్రిటిషు ప్రభుత్వోద్యోగులకు పూర్వ సూచనలు గావించి, బహిరంగ యుద్ధములకై నల్ల కాల నిర్నయములతో నాశ్వసముల క్షుణ్ణుడు, యుద్ధమును జరిపెను. ఇట్టితరీ రైలు స్టేషనుకు 2 మైళ్ళు లోపుగ నున్న అన్నవరం పోలీసు స్టేషనుకు ముందుగ తెలిపి ఆయన న్యాయముగ రాగ, స్టేషను, విద్దనమై ముండుట చూచి, పోలీసుల వస్తుకమునందు తగు చూ

సంతకములు గావించి వెదలిపోయెను. ఇట్టి రాజును బ్రిటిషు వారు సంహరించుటకు సైనిక బలమును యుద్ధ శాసనమును అమలుజేయు చుట ఆపాదపేయమని యొంది సివిల్ శాసన ములతోను పోలీసు సిబ్బందులతోను పరాజితునిగ జేయుటకు నిగర్ధక ప్రయత్నములను నడిపి. చివరకు రాజు పట్టుబడెను.

రాజే పట్టుబడెనని వార్త వచ్చుచు. రాజే చని బడెనని అంగీకరింతము. రాజు పట్టుబడు సమయమునకు విశాఖపట్నం జిల్లాలో ఆయన లోచన్నది సివిల్ శాసనము / యుద్ధశాసనమా? యుద్ధశాసనమగుచో అప్పటి కల్క్తుర టి. జి రూథర్ ఫర్డుగాంగ్ గారి దళాధిపతి మేజరు గూడాలుగు గారి ఈయన హత్యనుగూర్చి యెట్టి బాధ్యతయునుండజాలదు. కాని ప్రజలియున్నది సివిల్ శాసనము. రాజు పట్టుబడిన పిమ్మట పాప పోష యత్నించుచుండెననియు, అందుచే టు గాకితో కాగ్ని చంపితిమనియు విశాఖపట్నం లోని యధికారులు మర్రాసు గవర్నమెంటు వారికి మే 16 వ తేదీని తెలిపి. అయితే హత్య జరిగిన దెప్పుడు? మే 7 వ తేదీన, దహన మెప్పుడు? మే 8 వ తేదీన కాబట్టి 11 రోజులు యవకాళమే జరిగి యుండవలెను? ఈ లోపుగనే ప్రజలలో నాందోళన గలుగ కూడ 9, 10 తేదీలయందు ఒక సభయినన్ని క్తకు, యిరస్సెక్టరు జనరల్ ఆఫ్ పోలీసును, ఫలానివాని ఫలాని విధమున వట్టుబడి మృతి చేసెదను ఒక తుతివార్త యచ్చినట్లు పత్రికా ముఖమున తెలిపబడెను. కైజరివంటి శత్రువు వట్టుబడివలెను, ఆతనిని నాకపోవువట్టు యెల్లు

బంధించిరి? అతను మృత్యువెందిన కార్తను
రు 60 లు జీతముగల యుద్వోగి ప్రైమీయ
తంతరిమూలమున యేల ప్రకటించవలసి
వచ్చెను? ఇది నరే— రాజును టుపాకితో
కొట్టి చంపిరిగదా. అతను శవమునుగూర్చి
విచారణ (inquest) జరుపబడెనా? సివిల్ లా
ప్రొస్యూటర్ ఇట్టి విచారణ అనినాగ్నముగదా!
పోస్టుమార్టమ్ పరీక్ష జరుపబడెనా? సివిల్ లా
ప్రొస్యూటర్ యిట్టి పరీక్ష అనివార్యముకాదా?
పారిపోవు వానిని టుపాకితో కొట్టినచో, గాయ
ముల కాలిమీద తగులవలసి యుండెనుగదా?
ప్రాణమెట్లు పోయెను? ఎన్ని గాయములు
తగులవరకు ఈ యోధుడు మేజరుగుజాల్
యొక్క పాశములనుండి తప్పించుకొని పారి
పోవుచుండెను? తప్పించుకొని పారిపోవు వానిని
పికటి రెండు గుండ్లతో అశక్తుడుగ చేయులేని
దళమో రాజుతో యుద్ధము నలుపున్నది? ఇది
అంతరించిన పిమ్మట తగు సమాధానముల
దొరకకండుటకా గుజాల్ మున్నగు అధికారులు
శలవుమీద వెళ్ళిపోయిరి?

పోనీ మన నాయకులేమైన నిట్టి విపరీతచర్య
లనుగూర్చి కానన సభలలో జర్పించిరా? ఇంత
వరకు పిక్క ప్రశ్నలయినను కానన సభలలో
చేయకపోవుట అశ్చర్యకరముగనున్నది. రాజు
సహజ మరణము నొందెనని వీరి తలంపా?
లేక నర్ ఆర్థర్ నాస్ గారి పరిపాలనలోటు
లేదని వీరి యూహయా? రాజే విచారించబడి,
లోతు బాతులను అతని మాఖలేకి అతను వెల్లడి
చేసినచో బ్రిటిషు ప్రభుత్వమువారి సటుత్వము
కలది అయ్యెడిది.

౨

మద్దూరి అన్నపూర్ణయ్యగారు.

అల్లూరి శ్రీరామరాజు పశ్చిమగోదావరి
జిల్లా భీమవరం తాలూకా మోగల్లు గ్రామ
ముగ పేషెంట్ బినామ స వత్సర ఆరాధ శుద్ధ
చవితి భాద్రపదం (౪-2-19౦౭) నాడు జన్మ
చెను. అతని తండ్రి వెంకటరాజు (గుత్తి)
యలన సద్వంశమునకు చెందిన వారు.
ఆయన స్థితి సామాన్యము, పొట్టి పాప
వృత్తిలోనుండి కాత్తేవము చేయుచుండెను.
శ్రీరామరాజు చిన్న వయస్సునుండే తండ్రి
పరిమిపదముచేరెను. తల్లచాల గుణవంతు
రాజు. శ్రీరామరాజు నామ విక్కిలి ప్రేమించు
చుండెను. అతని పినతండ్రి యగు శ్రీరామ
కృష్ణ రాజు గారు కన్న కొడుకులై
శ్రీరామరాజును ప్రేమించుచు విద్యాభ్యాసము
చేయించిరి.

విద్యాభ్యాసము.

కాని మన రాజునకు విద్య సగూ నంట
లేదు సామాన్యముల నేలుటగాని కూర్చుట
గాని సాగించిన వారెంతమునికి విద్యయంటి
నది? బ్రిటిషు సామాన్య స్థావనాచార్యుడగు
క్లైవుయొక్క పద్యాబుద్ధిలెట్టివి? రాజు చిన్నప్ప
డెప్పుట చదివెనోగాని రాజును పేషెంట్ వరం
వీరేశలింగం హైస్కూలులో రెండవ ఫారమును
చదివినట్లు తెలియుచున్నది. రెండవ ఫారమును
ముగించి కాకినాడ పితామహం రాజావారి కాలేజీ
లో మూడవ ఫారములో చేరెను. ఈ కాల
మున అతడు స్కూలు పాఠముల నేమియు
చదువక కాలమును వృధా సేయుచుండెను
బార్లపూర్వభాముని వట్టాభిషేక దినమున దీక్షం

నాతని ముఖారిపిండమును గాంచు భాగ్యము నాకు కలుగలేదు

ఏ జన్మ కేగుట

అతడు ౧౯౧౮ సం॥ న మొదటిసారి ఏజన్సీ పెళ్ళి కొంతకాలము నుబివర్వతముమీద గాథ ముగ తపస్సు చేసియుండెను. పిమ్మట కొంత కాలము వాపకొండలలో తపస్సుచేసెను కండ మూలఫలాదులే ఆరిని కాహారము. అతని పవిత్రతను మెచ్చి కొండజనులు భక్తితో ఆయనకు పండ్లు పాలు ఇచ్చి పూజించెడివారు. ౧౯౨౧ సం॥ జూలై నెలలో కాబోలు. అతడు బస్తరు రాజ్యముగుండా నాసికా త్రయంబకం యాత్ర పల్ని తిరిగి వచ్చెను.

సహాయ నిరాకరణోద్యమము.

౧౯౨౧ సం॥ లో సహాయ నిరాకరణోద్యమము కార్పిచ్చువలె దేశమంతట వ్యాపించెను. ఈయనకు దానితో విశేషముగా సంబంధము న్నట్లు తోచదు. కాని ఆకాలములో యీతడు కల్లు సారాలను త్రాగవద్దని కోయలలో గట్టి ప్రబోధముచేసినాడు. కోర్టులదిగి డబ్బు పాడు చేనుకోవద్దని బోధించాడు. అంతాడ, రంపాల, పెడవలస మున్నగు కొన్ని గ్రామములలో పంచాయితీ కోర్టులుకూడ స్థాపించాడు. ఈయన మాటంటే కోయలు అతిభక్తితో పాటించే వారు. కృష్ణాదేవిపేట శ్రీరాముని దేవాలయంలో తపస్సు చేసుకుంటూ దేశభక్తిగూడ బోధించేవాడు. మొత్తముమీద ప్రజలను బాగా ఆకర్షించాడు.

పోలీసుల బాధ.

ప్రజలపై రాజుకు ముఖబడి హెచ్చిపోవుచుండుట పోలీసులకు కంటకముగ నుండుట వహజము. సి. వి. డిలు అతనిమెంట నంటిరి

అతడు సహాయ నిరాకరణ వాదియని గగ్గోలు పెట్టిరి. ఏజన్సీ అంతా అంటిస్తాడిని వారికి భయంవేసినది. ౧౯౨౨ సం॥ జనవరిలో రాజేంద్రో "పితూరీ" లేవదీకాడని పొక్కినది. జిల్లా సూపరిండెంటు స్వైరుదొరగారు వచ్చి విచారణచేసి యేమీలేదని తీర్పుచ్చాసి రాజునుమాత్రము పంపిపట్నం పీసీకొని వెళ్ళింప. ఆచ్చట యీతని నారువారములు కాబోలు ప్రవాసములో నుంచిరి. పోలీసులబాధనుండి తప్పించుమని అప్పుడు పోలవరం డివిజను కలెక్టరైన ఫజల్లా సాహేబుగారికి అర్జీపెట్టగా ఆయన రాజుకు ముప్పది యకరాల భూమియిప్పించి పైడిపుట్టి గ్రామములో డిండవలెనని ఆజ్ఞాపించి అతడు వ్యవసాయము చేసికొనుటకు అన్నీ పట్లయిచ్చేయుమని దుచ్చెర్తి ముతాదారుని కాజ్ఞా యిచ్చెను. రామరాజయొక్క పవిత్రతను మెచ్చి యే ఆయన యిట్లుచేసెను. కాని భారతస్వరాజ్యయోధుడైన రాజు హాళికుడగుటెట్లు?

అప్పటి ఏజన్సీ పరిస్థితులు.

అప్పుడు గూడెం తాలూకాలో పరిస్థితులు క్లిష్టముగానుండెను. బ్యాప్టియన్ అనే తహసీలుదారు కంట్రాక్టరుగా నుండి రోడ్లువేయించి దేవుడు వరమిచ్చినా పూజారి వరమివ్వడన్నట్లు గవర్న మెంటు ఆరణాల కూలి కాంక్షను చేసినారెండణాలే యిచ్చేవాడు. కూలీలేమైనా గందరగోళము చేస్తే చావగొట్టించేవాడు. అతనిదగ్గర పనికేసే సంతానంపిల్లై కూలీలమర్కస్థానములలో మిరపకాయగుండకూడ చల్లి బాధపెట్టేవాడట. దానికితోడు గవర్న మెంటు అడవిని రిజర్వ చేయడం మొదలుపెట్టారు. అడవిలో పంటచేసుకుకొరకు పక్కచెట్లయిన కొట్టుకొనుటకు కోయలకు, స్వాతంత్ర్యము లేకపోయెను. తమ పశువు

లచ్చట మేయుటకు ఏలులేకపోయెను. ఇదివరలో కోయలకున్న స్వాతంత్ర్యము విడిచి. ఇది కూడ యిప్పుడు హరింపబడెను. కాన ఏజన్సీ అంతా అట్లుడికి నట్లున్నది.

స్వరాజ్యమే ఆరంగి లక్ష్యము.

ఈ పరిస్థితులలో శ్రీరామరాజు తన స్వాతంత్ర్యయుద్ధమును లేవదీశాడు. ఆరంగి అదృష్టమిది గూడెమునకు తాను రాజగుట కాలిడు పితూరిని లేవదీసెనని గవర్నమెంటువారిచే నియమింపబడిన హాస్సెలుదొరగారు రిపోర్టుచాసిరి. భూములు రిజర్వేషను, బ్యాప్టియను దుండగములు పితూరికి కారణములని చాసిరి. కాని యిది నమ్మదగిన విషయములుగావు ఏదైన ఉద్యమమును భగ్నముచేయుటకు ఉద్యమనాయకునిపై స్వార్థపరత్వము నారోపించుట శంకె నీచమగువద్దతియింకొకటిలేదు. కేవలము బ్యాప్టియను దుండగములు భూముల రిజర్వేషను మార్చిమే కారణమైనయెడల గవర్నమెంటు రెండునిమిషములలో "పితూరి"ని అణచివేసి యుందురు. వెంటనే బ్యాప్టియనును ట్రాన్స్ఫరు చేసి భూముల రిజర్వేషను కొంతకాల మాపి యుండినచో "పితూరి" దానంతట నదియే నాగిపోయెడిది. కాని అది "పితూరి" కాదు. అది స్వాతంత్ర్య యుద్ధము బ్యాప్టియను దుండగములు భూముల రిజర్వేషనువలన ప్రభుత్వముపై కోయదొరలలో జనించిన ద్వేషమును శ్రీరామరాజు ఊతగాగొని స్వరాజ్యము లభించినగాని కాశ్వతసౌఖ్యము కేకూరదని ఆరంగు నిష్కర్షగా బోధించియుండవలెను. పంజాబు హత్యలు ఫలాఫలం అన్యాయములవలన ప్రజ

లలో బ్రేటిషు ప్రభుత్వ విధానముపై జనించిన ద్వేషమును ఆధారము చేసికొని గాఢ స్వరాజ్యసిద్ధికై సహాయనిరాకరణోద్యమమును ప్రారంభించినట్లు బ్యాప్టియను దుండగములు భూముల రిజర్వేషనువల్ల కల్గిన ప్రభుత్వద్వేషమును శ్రీరామరాజు స్వ-బ్యాప్టికి యుపయోగింపజూచెను. శ్రీరామరాజు తనలక్ష్యము స్వరాజ్యమని అనువరణము శ్రీ చెనకూరి నరిసింహమూర్తిగారితో స్పష్టపరచెను. స్వరాజ్యమే తన పరమానధియైయుట తనకు కుడిభుజమైన గాంధీదరులతో స్పష్టముగా చెప్పినట్లు ఒక పితూరిదాగుడు కొడులోచెప్పెను సి ఐ డి. నవినస్మెక్తు గుండాల్ శ్రీనివాసగావుగారుకూడ కొర్టులో స్వరాజ్యముకొరకే యుద్ధముజేస్తున్నామని రాజు తనలో చెప్పినట్లు తెలిపినాడు. కాన మున్నాటికిని ఆయనపుద్దేశం స్వరాజ్యస్థాపనమేయని చూడవచ్చును.

స్వాతంత్ర్య యుద్ధము.

ఆరంగు రెండేడ్లు పూరింగా ప్రభుత్వంతో బోంనాడు — ఈ యుద్ధమున గూర్చి స్వాతంత్ర్యముగ వాయదానికి సావకాశము లేదు — గవర్నమెంటు గారు ప్రకటించిన విషయములే ఆధారములు. సావర్కరు "భారత స్వాతంత్ర్య యుద్ధము" (Indian War of Independence) వ్రాసేవరకు "సిఫాయిల కలహములు" అనే పేరుతో గవర్నమెంటువారు వ్రాసినదే నిజమని కొన్నాము ఏ ఆంధ్ర సావర్కరు బయలుదేరి గవర్నమెంటువారు ప్రకటించిన విషయములు కాక కొత్తచరిత్ర యేదైన వ్రాసేవరకు యిదియే మన కాధారము — మొదట ౧౯౨౨

ఆగష్టు ఆఖరువారమునా చింతపల్లి, కృష్ణా దేవిపేట, రాజవొమ్మంగి సేనపాటకు కొట్టుటతో సోదంభమైన యుద్ధము ౧౯౨౨ మే ౬వ తేదీన రాజును చంపినారు. గవర్నమెంటు ప్రకటించేవరకు ఘోరముగా జరిగినది— రాజుగారు అన్నవరములో శలలిచ్చినట్లు ఆరు పార్లు చెండు పక్షములకు యుద్ధము జరిగినది. మొదటి అయిదు యుద్ధములలోను రాజుగారే జయించిరి. ఆరవసారి సదృశతూ వండ్లగా కూర్చోము ప్రభుత్వసైనికులు వచ్చి యుద్ధంచేసి వీరి నోడించినారు.

రాజుగారు చచ్చిరి!

౧౯౨౨ సం॥ మే ౬ తేదీన రాజుగారికిని గవర్నమెంటును సంఘర్షణము జరిగియున్నది అను రాజుగారు పట్టుబడినట్లున్న, ఖైదీగా పట్టుబడిన పిన్నుట పారిపోయినట్లున్న, పారిపోతుండగా కాల్చి చంపినట్లున్న, సూర్యోదయోదయము శవమును చూచి ఆనవాలుపట్టిన తరువాత దహనంచేసిట్లున్న, గవర్నమెంటు వారు తెల్పిరి. దానిపైవేసిన ప్రశ్నలకు సమాధాన మివ్వకు, ఎటు వారులైనా చెప్పించెను? ఎవరు కాల్చిరి? వారిపేరేమిటి? ఇల్లపై నేల కాల్చలేదు? పంచాయతీ యెవరుచేసిరి? తీర్పు

గోను? వెదకబరిత యెవరు చేసిరి? వారే యభిమానులైనారా? ఈ ప్రశ్నలన్నియు సమాధానమే లేదు.

3

జాతక చక్రం.

చాంద్రమాన స్వస్తిశ్రీ హేమశంభు నామ సం॥ ఆషాఢ శుక్ల పంచమి. సామంతం సు. ౧౧౦. గంటల ౨౨. జననము (మ. ౩౭-౩౮) లక్ష్మి ముఖం చరణము. జననకాల కేసుయహా దశాశేషం సం॥ ౧౦-౧౧-౧౨. గోజులు అగ్ని తేదీ 4-7-1927.

		శు	రబు
			కే
రా	శిష్యము		సం/స
			చ
	శిల		

(శ్రీ భమిడి పాటి నర్సయ్యగారు తమ కెవ్వరో యిది రాజుచక్రమని యిచ్చిరని వారి గ్రంథములో ప్రకటింపిరి.)

గ్రంథవిమర్శన.

85. నిర్మలానందం (నాటకము)

గ్రంథకర్త:— బలుసు పెక్కట రమణయ్యగారు. రామలింగం, నెట్టివర్ణనాథులు, వికాఖపట్టణం జిల్లా, మే 10-8-0.

ఇతి పితృసంహారం అభ్యుదయం గంభీరం చాపి శివశాసనం శ్రీమద్రామాయణం పరివర్తయతి. నాటకరంగాన్ని పరివర్తించి నభివల మెప్పించుటానికి చిత్రావణిలానున్న శృంగారం గారి, జమ్మి భాయిలానున్న శివ రసోద్రేకాలుగాని యందును శ్రీమద్రామాయణం కవి యెడలినో సంస్కృత కళాకాలం నున్నపుడం చదువుకొంటున్న వాదనలచేత కాబోలు మూల భావార్థం అబ్బలే. అయితే కేవలం మునుపటి వున్న భావార్థం కర్మయోగ నివ్యాసరహిత కారికమూర్తి అణగారిన యీ గ్రంథం వాగ్వికాసం చేకవేసే నేడు టూనికి యీశ్వరసేవ చేయటానికి సంతాన అశ్రమాలు అక్కరలేదు. మనోనైర్మల్యం కావాలని గ్రంథకర్త అభిప్రాయం. అందుతో సంగీతించునా యటారమణుడు అయితే ప్రకాశిస్తామి. మేదుకాదించును అదే కృష్టి విశ్మయం.

86. శ్రీలక్ష్మీ మాయానామ.

(అయోధ్యకాండము)

గ్రంథకర్త:— భాగవతుల నృసింహశర్మగారు, పొన్నలూరు వెనుజుక్క గ్రామములు, పూర్వపెద్దివాడనీధి బరంపురం, గంభీరంజిల్లా. మే 10-8-0.

మొదటిభాగము నిడివరం విమర్శించుభాగము మూల అభించినది. పీఠికలో నాంధ్రేశ్వరము గ్రంథమంతయు నిర్వచనము. రామాయణము నెరుగక వారు దయ. శైలి కొకపద్యము నిట నుండునాచడము.

గీ|| అగ్నిగామియై శ్రీరాము & దయగుచుండ
తెనుక సౌమిత్రి విసగుడై & యనుగమించె
మాయ, పరమార్థ జీవార్థ & మధ్యమునను
నలులకై పడి నీక గ & నృత్యైకపుడు

రెండు భాగములలో మూడు 3000 పద్యములుగలవు. మొదట 2-8-0.

87. నల్లిన.

గ్రంథకర్తలు:— పెక్కట కాలివాడకవులు, విజయవరం. శక్తి యగురుకపోయే మండువేషిలా పూసుపోక పోనుకనాన్ని పుపాకిస్తూ కాలంపుచ్చే నన్నకనాడు

పీఠిక మునుపటి నాటకపు ముద్రం సహజముగా చూచి యేదైనా అభిప్రాయం వ్రాయుచూ అన్నాడు. అది గ్రంథగ్రంథముల ప్రకటనక జరగాక నల్లిన, కర్తలు శ్రీ పెక్కట కాలివాడకవులు అట్లే పుస్తకం తెలియజేసినట్లు అక్కరలేదు. పదిపద్యాలూమాస్తే యేనో గగ్గోలే నేనే యుంజామాయరంగాల భావగీతముల చిరగతించడంలా ఆలోచనా కలహలలా వేక్కిరి బిక్కిరి చెబుతలిగిరి & కలహలక మృదయాన్ని మలయ సముద్రాన్నిదిగి మంజుళకాంతాన్ని చేనింది పక నీని & లేమో చేయించానో మాద్దా సమనియిల్లుకేరకున్నా. కాస్త సాదా టూ. నాగనా కిగి పెట్టుముక్కులు పీల్చుకుని కూనాం గట్టు దా పుస్తకములా కాండసాగ్గననా. ఈ శిలీ భిహగం ప్రకటనామంబి నీమకాని కట్టించి బాకలూ మీ బాంధవ్యం ప్రకృతినిద్రమై అనివార్చమైన దని కన్పటిస్తాయేమో చిట్టి సాయు & ల లా మొదలెట్టి పద్యము ముగిసినా అంతటా అచ్చటచ్చట కక్కలే పద్యం. తో నామకు ప్రకృతివర్ణనలు కట్టం గాన నూనకమగ చెలలక ఈ అనిర్వాచ్యమైన విరహానికి నివేదనలు భిహగి రాక లాలవనోజ్జ నిర్మల లోకనవాళము బొమ్మయగుగా కేలకు వ్రాలి పోవుచు చిత్రావణి మనం చేకవేసామో నభి నిర్మలమయమైనట్లు వంటి సచ్చిలో మునిగిపోయాను. మరి వేషకాలంలా పగలు నిద్ర పక్కడగా.

నిద్రించుకర్మ అయితే టూ & భాభాచాయేమిటా అని చిట్టి ఆలోచన, తెలి భామ భామ మెట్టా వొక దాంట్లో పోకటి నానా తెలుగులో పోపొలిచినలీల తలలో దొంగిల్చి గాతని & శ్రీమనిమలతలో నుడనై ఆలోచించాను. అంత గాభివ్యం కలుగ్వం లేకుండా మృదయనంచలనం కలగ జేయలేకపోయినా యీపుస్తక పఠనం పుటకావలలో ఒకడు డుడుకులు లేని డింగీవ్రయా ఇలా కనపడింది. భావం మనోజ్ఞంగాను వారి లాకిక జ్ఞానాన్ని రసార్ధాన్ని మృదయాన్ని ప్రకృతి రహస్యాన్ని తింజేవారి మాత్మబుద్ధి తెలియజేస్తోంది.

శిశుకులనెడి చెక్కుటద్దములలాన
ప్రణయ భావస్వరూప విభినుమలెల్ల
నీడదే పరులకు గన్పించుండ
సొగసుగా కల్గియిడె కొక్క అగరుకుక్క.

అటు కవిత్వ మానసవిహంగం కాంక్షాగుణభావలోక
 తరికిత మార్గమందు యత్నసేగుడు నవ్యులొన నవ్య
 నాట్యంబుగానింప దృష్టిలోన దృష్టి యిపులంప నిమిష
 మట్టు వారు నిలచితిరు. మాధురీగీతికా ప్రసన్న మృద
 యయై యంత్రితో చెలిచితిమి. శ్రుతివిచ్చి ప్రేమసంగీ
 తము లాలపింప కరగెక రసపూర్ణ నుధాప్రీతిపతివాక
 చెలికత్తెలు గుచ్చిగుచ్చి అడిగిప్రీతిలు ఆహుతులు బు
 గారమయ్యె మాకు యివన్ని ఒక్కమాటుగా మఁన్పు
 నావలించి మేమెట్లా బాగుండు అని అడిగాయి యజ
 మానిప్రజ్ఞకు నిరసించలేనిసంహంసా వ్రూత నివాసులను.
 కథాభాగం మేమిటా అని ప్రశ్న. నలలి ఒంటరిగా
 చీకట్లో ప్రకృతి సౌందర్యాన్ని కన్నారామామ్మా నీరద
 భువ భీకరాకృతుల బ్రాహ్మణుల చీకటియందు నిలుపుట
 దగ్గరికితో యెప్పుడు ప్రకృతియొక్క సానుకూతి ద్రు
 రాగమనం భీమరా. భీమరా. భీమరా భయంబుచే
 అవకతంబియింటి కనుమా యెటు గుడియ కొట్టెను.
 డెనో అనే పలుకుల నిరురు గూర్చినతి సర్వజన
 మానసాల్లోని దయారసాన్ని పురలి పుష్పాంగేటుల్ల జేయ
 గట్టలం ద్రుమరుని మందలింపు యంతమట్టుకు ప్రభమా
 క్యాను అయింది. రెండవ భాగం ట్లో
 ప్రమరునిరాః సామభవ సౌఖ్యస్సార్థికై సంధ
 మాకులితంబై ప్రతిమార వచ్చినది కన్యోమ్మింక మోదమ్మ
 నన్ మృదయకుండు మృదయము ఏకభావము నొంద
 వారు కలియుట అక్కడతో కథలో రెండవభాగం అయి
 పోయింది. మూడవ భాగంలో ప్రాతఃకాల వర్ణనం
 చెలికత్తెల పోటుమాటులు వారుకానాడుకుల సంగమం
 వివాహం అయింది. తరువాత సామంసరుయాన్న మము
 నాతీరాన ఒక్కతే నేమకసంగురే మృదయరీసగాన
 మాధురీ సావిత్రీయట్లుగా ఒక మానసాభిమానం వ్రూ
 డటం అంతగానే భీమరుని సుదర్శనము భావోదేహి
 స్వాంతయై వైలిని జలంబుల ప్రయాణావసరచే తూల
 టం భీమరుకుమారు అవిడ్డి అనుసరించటం యిదిమానే
 సరికే కథనువివాదాంతం చెయ్యాలని చేసియుగానోచింది.
 ఇరు అలోపల యిప్పుటికిని తదియ
 మధురగానమాలించియున్న మీఁజొకండు క్రావ్యమోహన
 మధురస్వరంబునందు గాదగ్గరతోపాటు దుఃఖపుగీతి
 యీ పద్యం తవంతటతాను నిమిష వియమినికీ నామక
 స్వూహా ధ్వనిఃపదం మొదలు పెట్టింది.

ఇందుగాని సాత్యంబు కలిగి భీమరుని కాలం సా
 యత్నం. కరవాత్రి ఒకవంతు మీర వ్రుపమున కైలి

పాదరసంలా ప "గెతుతుంది. అన్నీ బాగానేవున్నవి.
 (—దాను)

88 వారం కథలు.

గ్రంథకర్త:-మునిమాణిక్యంవరసింహారావు గారు భీమవరం.
 సాహితీపతి ఆచార్య సాహిత్య పురోభివృద్ధికి చాలా
 తోడ్పడించని దేశం అంతా నమ్ముతుంది. కవిత్వంలో
 మాతామూర్తాల్ని అవలంబించి దరి గేమూని భావసౌక
 ర్యంకోసం పుష్టించారని సచిద్రవ కుప్పాచార్యులకు
 మల్లే గ్రాఫికమో గ్రాఫికమో అని దేశం అంతా
 ఆగ్రహించేవాళ్ళో తెలిసి ధైర్యంచేసి వ్యవహారాన్ని
 చిగ్గిన పుష్పలలికా తియ్యచేసి లోకానికి మాపించారు.
 ఇదంతా కాదనడమెట్లా?

కథలురాయడంలో దీక్షితులుగారు ఆ దరికి అన్నగా
 రఃకటివారు. కథల సాహిత్యంలో తావులని ప్రసాది
 ధావము ఒక అనుభవమైతే దాన్ని రసోదేహమైన కావ్యా
 ని చీనీందరి పూర్వజాతన పాటన్నీ పడి చెతగాని
 వాళ్ళు కొందరు వర్ణాంబురంలో మాకిం ఒకభీకరాకృతిని
 కమారుచేయడం చూచి అనుభవం మొనవుంటే అంతే
 కథావస్తువుగా గ్రహించి చిన్నతనాన చునము ముసమ్మల
 బిల్లిమూర్పుని వివేకధర్మ రమారుచేయడం మొదలెట్టారు.
 అనుభవాన్ని వారు మువరు. ఎరువరులని మరవరిక.

వరసింహారావుగారి కాంతిగ్రంథమూడా యీపద్య
 లోనే చదువుకున్నంతినేపు చురఅనుభాగా సమ్మర్
 లో పెన్నర్ ప్రింకోలా వుంటుంది. వీరగ్రంథ Suttle
 Humour చాలా వుంటుంది. నీరసభావంబు చాలా
 మృద్యంగా వుంటుంది అందులో నాయిక మాట్లాడే
 ప్రతిమాటా చురుకైన పులస్తీ) చెప్పే జబాబులాగా
 నవలకుతుంది. స్త్రీమృదకుం ఎంతగానో ఏకే బాగా
 గ్రహించారు. అది వాసోమ్మ. చాలా అదృష్టవంతులు.
 కథనకలో యేమాత్రం అడ్డువుండదు. చాలా సాఫీ
 దేంది వీరికాలం కథలుగ్రాహకంలో. అన్నిటికన్నా
 ఖండియైన కాంతం ధర్మకు తనవేదన్ని తెలియచేయ
 దానికి ఇచ్చిన శక్తుగడ భర్త నిర్విణ్ణుడై పోవడం మరు
 ద్దామన్నా మరుపురావు

చివరికు తోచించేమంటే వరసింహారావుగారుకూడా
 మంచి కథలని నాకు తోచేదేమంటే ఇంగ్లీషులో
 క.తాల్సిన వ్యయాసాన్ని యిప్పటికీ తాల్చలేదని. పెద్ద
 అన్నాంగా భాషా సామ్రాజ్యాన్నయినది మనగ్రంథ
 కూడా పుష్కరించి వివృతమూర్తాల్ని మన సాహిత్య
 పరవ్యతికానుకనియున్నది. (—దాను.)

చిలీ వట్టణము

నవంబరు 3

జూలై 1928

సంచిక 8

మానవనైజము.

యంగ యంగములలో మానవనైజ మొక్క రీతిగనే యుండును. దేశ కాల పాత్రీములు మారినను, ఆనుకరణము తప్పని సంగ కన్పించును. వ్యక్తిజాతిజీవితములలో నిదే వ్యక్తమగుచున్నది. కనుకనే చారిత్రక పరిణామము దొకేవిధమగు నొడుదురులను గాంచుచున్నాము. 1919 లో సంభవించిన పంజాబు దురంతములు, హిందుదేశమునకు బ్రసాదించబడిన సంస్కరణములు, నాటి పరిస్థితులు నేడు తిరిగి మరి యొక రూపమును దాల్చుచున్నవి. సైమను కమిషనువారు మనకేవో సంస్కరణముల బ్రసాదించుచున్నారు. మరియొక ప్రక్క బార్డోలి సమస్య విషయ దేశకు వచ్చుచున్నది. సీమలో వింటర్స్ ప్రభువు, బొంబాయిలో గవర్నరు విల్సన్ గారు బార్డోలి యితులపై కత్తుల దూయుచున్నారు. బార్డోలి రయితులు ఆసందోత్సాహములతో మొక్కవోపని పట్టుదలతో నాత్మ త్యాగమునకు సంసిద్ధులగు చున్నారు.

వారి నాయకుడు వల్లభాయివటేలు గవర్నరు గారి బెవరింపులను త్యజీకరించి వైచినాడు. రేపో మాపో వల్లభాయివటేలుకు కారాగార వాసమును తప్పదు, అంతట గాంధీ మహాత్ముడు పరురంగమూనకు దుముకకను తప్పదు. గాంధీ మహాత్ముని సత్యవ్రతముయొక్క పటిమను వెల్లడించుటకు తరుణమాసన్నమైనది.

ఈ లోపున సైమను కమిషనువారు సంస్కరణములను తరగూచు చేయుదురు. వీరి ప్రయత్నము కొండను త్రవ్వి యెలుకను బట్టి నట్లుండును. ఒక వంక నిరంకుశము సాగించుచు, మరొక వంక సంస్కరణముల బ్రసాదించుచు సుండ వలసిన పరిస్థితులు నేడు కానవచ్చుచున్నవుడు 1919 పరిస్థితులు జ్ఞాపకమునకు వచ్చుచున్నవి. వి. ధిపేరులు జైలుకు బోవుట, సంస్కరణల ప్రసాదము, తిరిగి రాజకీయ ఫ్రెడీలవిడుదల వీటివన్నిటిని మరియొకమారు హిందుదేశ చరిత్రయందు జూడక తప్పదు.

కాంగ్రెసు అధ్యక్షులు.

గాంధీమహాత్ముని ఉద్దేశములు... జేతే మం
కను నామోదించుచున్నదా? సంపరాధులు
బాగ్దాద్ రయితులకు జేతేమందించు నుండిగ
నున్నదా? లేక పంపాటలు లేని బాగ్దాద్
రయితులు ప్రభుత్వముపై రయితులనున్న
పాత లేట్ల ప్రకారము శిస్తులను చెల్లించుట
కాంగ్రెసువారు వాస్తవ ప్రభుత్వముల యొద్ద
మనసకుదిగవలెను? నేను బాగ్దాద్ రయితులు
లేట్లపై ప్రయోగపర్చుట దేశమునకును గొరుగ
కుండునా? స్వరాజ్యవాదుల తన సభల
వల్లభ్యములు, లోపలికి బోవుట వెలుపలికి
వచ్చుటలు, నీమ ప్రయోగములు, స్వాతంత్ర్య
తీర్మానములు, శాసనోల్లంఘన బూటకపు తీర్మా
నములు నేడంతవరకు పరివర్తించుచున్నవి? ఏల
ప్రభుత్వములు సభలము కావలెను గాంధీ
మహాత్ముడు తిరిగి హయాకర్తవ్యము వహించు
వలసిన యవసరమును సృష్టించినది? ఈ
ప్రశ్నల సాగోదించినపుడు కాంగ్రెసు అధ్యక్షుల
కర్తవ్యము? పరాజయము నొందిన స్వరాజ్య
సాయకుడగు మోతీలాల్ నెహ్రూగారా? లేక
కీటములేక్కవగా రాజువలెనుండి అఖిల
బ్రిటిష్ సామ్రాజ్యము నెలకొల్పింపవలెను చేయు
చున్న వల్లభ్యులవలెగారా? ఎటుగాలిక
చాల పక్షులున్నవి, బాగ్దాద్ ఫారము లోపల
తలపెనున్నది, భందకు పడితి మోతీలాల్
గారే అరులేయదీ? గాంధీ రనుచున్నాడు.
నేనర్హుడనుగాను, వల్లభ్యుగారు తిగివారని
నెహ్రూగారును. గ్రహసంభావనప్రవాహుల
వలెమీరు దయచేయండి అంటే మీరు దయ
చేయండి అవులున్నది. గాంధీగారు చెప్పినది

కాంగ్రెసుల లక్షణము. నెహ్రూగారు చెప్పి
నది ఆత్మసమీక్ష (Modesty). నెహ్రూగారు
గొప్పవారికాదని యెవరినెవరూ 1919
లో భారతదేశమును గాంధీధారమున
నడిపిన యోధానుయోధానుడు. 1919 లో
అహమ్మదాబాద్ కాంగ్రెసు కన్వెన్షనులో నెన్నుకొని
భారతదేశము భవ్యుల జేసినది. ప్రతివాడిని
కాలియానుగొనుటలున్నవి. నేను మనకు కావల
సినది వల్లభ్యులవలె శూరాగ్రేసరులు,
నెహ్రూవంటి రాజకీయ తంత్రజ్ఞులకొగ్గ
జేసివా ప్రయోగమును కాంగ్రెసు అధ్యక్షుల
కొరకు వదలుచునని, నేను తానర్హుడనుగాను
వల్లభ్యుగారే తగినవారనియు ప్రకటించి ఆత్మ
వివరము కాక మరేమిగును?

అటు చూడుము.

ఆత్మ ప్రకటన ముగించుకొనిన, దౌర్జన్య
రాజ్యాన్ని సూత్ర బద్ధముగాను బాగ్దాద్ రయి
తులను, పాత నియమములకు వల్లభ్యుగారిని
అటుచూడుము. దౌర్జన్యకారకులును, నాయక
పీఠాగారునగు నెల దక్షిణ భిక్షియా రైల్వే
పనిపాండ్రుల చూడుము రైల్వే తలక్రిందులుగు
చున్నవి. గొల్లలేని గొల్లల మందలవలె తుం
టల ఎదురుచూసిన ఆర్యులు చాల మంది
రైల్వే బోవుచున్నవి. కాని ప్రభుత్వవిధాన
ములొక విధిని పట్టుచుమును తలక్రిందు
భిక్షు పాపాపాలగు ముక్తాద్ రైల్వే వర్గ
వాండ్లను, అటు అహంసాపరులగు బాగ్దాద్
రయితులను ఒకే విధముగ ప్రభుత్వము బేద
రచుచున్నది. పిడుగు నకును బియ్యముభక్తు
నొకే ముద్రముగనున్నది.

దానబోధ .

(వేదాంతకాస్త్రము)

ఈగ్రంథమాంధభాష కపూర్వమున కలంకము, మహాప్రతిభావతో నిర్మితము గ్రంథము శ్రీ భాగవతమునకు సమర్థరామదాసున వ్రాసినది. మహారాష్ట్రమువాడగునది. ఈగ్రంథము సరియగు తెలుగు భాషనకలదును మహానుభవుడైన శిష్యునిచే అచ్చులక బ్రహ్మచర్యములో దశ సంవత్సరము శిష్య శ్రీరామచంద్రుని నాడెత్తెనను బహువధన్యుడు. పండ్రెండు సంవత్సరములు ఘోర తపము గావించి శ్రీరామానుగ్రహము నుపాదించిపదకం పండ్రెండు సంవత్సరములు బ్రాహ్మణమునకు దండెను నచరించి మహా పండితులతో మతవివాదము గావించి రామ దాసే యమలి మను నూతన మతము వ్యాపిచిన సమర్థరామదాసు జీతము పరమపవిత్రమైనది. తన వేదాంతానుభవములతయు సమహాని దానబోధలో మహారమున నియమబద్ధముగా వ్రాస్తానెకూలన గల జక్కని అక్షోత్పలతో బోధించియున్నాడు. భగవద్గీ, బ్రహ్మ సూత్రములు, ఉపనిషత్తులు, శ్రీ భాగవతము లోనగు వేదాంత గ్రంథములయందలి సారాంశ జాంతము నీ దాన బోధలో నిమగ్నమున్నది. ఈగ్రంథము హిందీ, బంగాలీ, గుజరాతు మున్న గుజరాతులలో తర్జుమాకాబడి యొక యొకముగ ముద్రింపబడినది. మహారాష్ట్రము దానబోధను వేదభాష గౌరవించునటుల గౌరవించుదున్నాడు. సమర్థరామదాసు తపస్వినియొంది మహారాష్ట్ర దేశమువందు అడుగిమతం ప్రజలు భాగములముల యుండిరి. మహానుభవుడగునాని

అగ్రవర్తమున స్థానమే లేకుండను. స్వయం సాధును, స్వత్వము కోరేయి నిరీవ తన పరివార నుండిరి. అత్యుచున అంజనేయుని పోషకుడు సమర్థరామదాసు సీతీసావ. అగ్రవర్తము, రాజ్యస్థానము అను భావములుల ద్వైయందంచుకొని శ్రీ రామానుజము నుదేశి చుచు బెక్కు మతముల నెలకొల్పి భక్త సమూహమును వృద్ధి గావించి తన విజ్ఞానానుభవము గ్రంథసముగావించెను. శ్రీ శివాది చక్రవర్తి సమర్థులవారి పాదములు నెలించి శ్రీరామ మంత్రోపదేశముకొంది తదాభ్యాస పరిష్కారమింది దేశమునంద న తోలుత సీతని, పదవ ధర్మమును వ్యాపించెను. శివాది రామదాసునకు గురభ క్తిసూచక కలుగక దన సామ్రాజ్యమును భారవోనెయ్యో రామదాసు గ్రహించక తనవలెరించినది ప్రజలలో నుద్ధరించుటకేయని తెలిపి అత్యుస్వాతంత్ర్యముల మలి స్వాతంత్ర్యము, గాజకీయ స్వాతంత్ర్యమున పౌరులకు బోధి పుమని యాజ్ఞాపించెను. శివాది రామదాసువారి సిద్ధుమమల సనననంచి గొప్ప సామ్రాజ్యము నెలకొల్పి భారతఖండ ప్రాంతము నిలువజెప్పెను. శివాది ప్రభువు సమగ్ర విభాగము నామృతము గ్రోలుచు సంతోషం దలచినందుకొ రాజ్యచక్రవిచి వేరట దిగ గురుండ ప్రభు రాజ్యము విడిచినచో ధర్మము నశింపును. సత్కారగావసిన సుకలముల సీగ్రంథమే తీర్పును. పలుమార్లు పఠించుకొ ముని సమర్థుడు దానబోధ ప్రసాదించెను. ఇందుచే సీగ్రంథమేనే లేని ధర్మము లెవ్వరు నుడవడి తెలిసినట్లు వచ్చును. సమర్థుని భవతమున నానుభవమున

కును రాజకీయానుభవములకును లక్ష్యగ్రంథము. ఇందు మానవజీవితమునం దైహికము యెంత వర కవసరమో పరమార్థముగడించు మార్గము తేవో విపులముగాఁ జెప్పించబడినది. జపసామూన్యము తీరించుటకై ఆత్మ స్వాతంత్ర్యము, రాజకీయ స్వాతంత్ర్యము, మతస్వాతంత్ర్యము గడించు విధము లేవియో పరమాత్ముని సందర్శించి కైవల్యముఁజేయుటకు సులభమార్గము లేవియో మరుగు మర్కములు లేని యుపమానములతోఁ నిందుఁ జెప్పబడినవి. గురుకులవాసముఁ జేసి యావజ్జీవితము శ్రమ జేసినను గ్రహింపరాని వేదాంతరహస్యము లీగ్రంథము నొక్కమారు పఠించిన సుబోధముగను. తక్కిన వేదాంత గ్రంథములవలెఁగాక యీ దానబోధవలన దెలియున దేమన, “సంసారమునందుండి గృహస్థ ధర్మముల నాచరించుచు యీశ్వరసాన్నిధ్యము కేవల భక్తియోగమునవలంబించిన జేరవచ్చును నన్యసింపబలలేదు. యోగాదులతో జనిలేదు ” అనియే. మోక్షము నప్రేక్షించు ప్రతిమానవుఁ డీగ్రంథమును జదివి తీరవలయును. సర్వమతములవారి కీగ్రంథమునందలి బోధ సరిపడును. మహారాష్ట్రులలో విజ్ఞానము, రాజకీయ ఉన్మత్త, మత స్వాతంత్ర్యము లోపగు సుగుణము లుండుటకు దానబోధయే ప్రధాన కారణము. ఏపాటి యనుభవముగాని పరిచయముగాని వేదాంతము వందు లేని ప్రతి మానవుఁడు యీగ్రంథముల మున ననుస్త వేదాంత రహస్యములు గ్రహింప వచ్చును. సీతీతపుక మెలంగుట; తనదేశమును దాను ప్రేమించుట; తానుతరించు మార్గ మెరుంగుట; ఇది దానబోధవలించినంతవ గలగు మహా ఫలములు. భగవద్గీతయొక్క భావము కర్మ యోగముతో లుత సాధించిన దీరామదానే.

అందుచే భగవాన్ తిలకు మహాశయుఁడు దానబోధను శిరసావహించి తన గీతారహస్యములో నుదాహరణముగాఁ బలుతావులఁ దీసికొని నమ రునిపైఁ దనకుఁగల భక్తిని వెల్లడించెను. సమర్థరామదాను జీవితచక్రమంతయు గ్రంథాదిలఁ జేర్చబడినది. అందు సమర్థుని జననము, బాల్యజీవితము, తపస్సు, శివాజితోపరిచయము నమశ్శాలిక పండితులలోఁ జేరుకొనుట, రామదాను స్థాపించిన సుతీతములు, ఆయన కవితా విమర్శమును గూర్చిన చర్చ గలదు. తరువాత గ్రంథ నిమిర్శమునందు రామదానునకుగల విజ్ఞానము, ఆయన దేశమునకుగావించినసేవ, ఆకాల మునందలి పరిస్థితులు, సమర్థుని యజ్ఞతారావశ్య కత, శివాజితోగలిసి యుసరించిన యమోఘ కార్యములు, హేగల్ అను పాశ్చాత్య వైజ్ఞాని కునకు సమర్థునకు తారతమ్యము చ్ఛింపబడినది. సమర్థుని రూపవలము, శివాజి రూపవలము మహారాష్ట్రయ గమునకు సబంధించిన యనేక చరిత్రాంశము లిందుఁ గూర్చబడినవి. దానబోధ ప్రశ్నకేంచి వేదాంత శాస్త్రమని పలువురి విశ్వాసము. ఇది యానాటి రాజకీయ గ్రంథమని బాతీయవాదుల తలపు. సాంఘిక గ్రంథమని సంస్కర్తలభావము. కేవల కవితా గ్రంథమని కవుల తలపు. ఏ భావముతో నారయువారి కాయానిషయములలోఁ బ్రమాణములు లభించును. ముఖ్యముగా నిందు జర్పింప బడినది వేదాంతము. జీవుని యుత్పత్తిమొదలు పరిణామమువరకుఁగల వివిధావస్థలు, జ్ఞానము, గడించువిధము, సీతీతవనమలవడు తెఱఁగు, పరమాత్ముని సందర్శించునీతి, భజనవిధము యిందు స్పష్టముగా జెప్పబడినది. సర్వకాల సర్వావస్థలయందును మానవ.

జీవితమున కీగ్రంథము నరికడన. తరింపదలచిన ప్రతి మానవున కీగ్రంథము ప్రధానసాధనము. రాజకీయ వాదాలకు, సంస్కర్తలకు, వేదాంత విద్వాంసులకు, పండితులకు, పామరులకు సరిగ నమస్వయ్యుండు వేదాంత గ్రంథకావ్యమీ దానబోధ యొక్కటియే. అందుల యభిమానోత్సాహముల జారణించుటకై యచిర కాలమున నీ గ్రంథరాజము. మనోహరముగా కాకతీయ గ్రంథమాలా పక్షమున యుద్గీర్ణపదనున్నది.

ఆంధ్రీకృతమగు నీదానబోధ హిందీ యను వాదమునకు సరియగు తెలుగు ఆంధ్రీకరణ కర్తలు శ్రీకృష్ణజీవితము, రామమోహను చరిత్రము, మయూరాననము మున్నగు గ్రంథముల రచించిన కొణకంబి చక్రధరరావు పంతులు గారు వీరి మనోహరమగు శైలి చవులూరుచుండును. సర్వ విధముల నీగ్రంథము స్వతంత్ర రచనవలె వచనరచనతో సుబోధముగానున్నది.

మూలగ్రంథము డెబ్బి కి లో రమారమి 100 పుటలుండును. సమర్థుని జీవితము గ్రంథ విమర్శనము 100 పుట లుండును. చక్కని యాకృతిలో నీకృతి ముద్రించుటకు 1000 లు కావలసియున్నవి. ఆంధ్ర మహాశయులు గ్రంథ ముద్రణమునకుఁ దోడ్పడినచో సర్వసిద్ధముగా నున్న యీగ్రంథకావ్య మనతికాలమునోబయలు వెడలగలదు. ముందు వెల యొనగువారి కీగ్రంథము పోస్టేజితో ౫ 4 లు, గుత్తులకు పోస్టేజికాక రు 5 లు.

గ్రంథ ముద్రణమునకుఁ దోడ్పడువారి నామములు గ్రంథమున బ్రకటించి కృతజ్ఞులఁ దెలుపుకొందుము. ఆంధ్రమహాశయు లీగ్రంథరాజము ప్రచురణమునకు దోడ్పడి సర్వాంగసమందరమగు నాంధ్రభాష దానబోధ ప్రకటింపఁబగుటకు దేశీయుల జీవితములఁ బవిత్ర మొనరించుటకుఁ బ్రార్థితులు. గ్రంథప్రకృతి తెలియుటకు విషయ సూచిక నుదహరించుచున్నాము.

వర్షాకాలపు మేఘము.

“రసాస్వాదనుడు”

విధి విరామము లేక పోవుటయోధ
రంబ ! వర్షింతువేల జలంబునలుల ?
అమల నంతోష జనిత బాష్పాలా యేమొ
నిలుపుకోలేని వేడికన్నీరొ యేమొ ?
పలుకు నొకటైన పలుక వస్పస్పృశైన
ధ్వనుల గల్పింతు వందు భావంబడేమొ!
నిఖిల లోకంబు నీమ కన్నీటిలోన
తడిసెనో లేదో కనుగొన తడవతడవ
తొంగి చూచుచునుండ విద్యుల్లతాంగి
యేల కార్చెదవిట్లు కన్నీటి రుగుల

మనకు గలదోయు కొంత సంబంధ మిప్పుడు
నాకు నీవలె బాధ లున్నయవిగాని
నేను నీవలె నలయు చింతిలుదుగాని
కన్ను తడికాదు నేనేస్పృ కాలముదు
అన్ని కష్టంబులకొ హృదయాంతరాల
మందు బంధించి పెదవులపైన నొక్క
చిలువగవు తొడవింపంగలేని జీవ
యాత్ర! నల్పుచునుంటి ! నీవట్లుగాక
కార్చెదేటిక కన్నీటి కాల్యలిట్లు ?

వి వి ధ వి వ య ము లు

గ్రీక్ సన్ గానం.

సన్ గ్రీక్ సన్ గానం నాయకుడు 179 భాషలు వచ్చును. వీటిన్నిటిని యీయన వ్యాకరణము క్లమంబులలో చేసెను. ఈయన 1873 లో బి. సి యస్. ప్యా సయి చంగ డాక్ట్రేయిని నుద్యోగముగా బ్రవేశించెను. ఇవిగాక, 5వేల భాషలలో మాట్లాడుట మాత్రము వచ్చునట.

పోలండు ఆచారము.

పోలండుదేశములో క్రాకో అను పట్టణము కలదు. అక్కడోక వివాహము జరిగినది. వివాహ సమయములో వచ్చిన అతిథుల పంజరిని పెండ్లికూతురు నుద్దుపెట్టు కొనుట ఆచారము. ఆవివాహములో 7001 అతిథులు వచ్చిరట. పెండ్లికూతురి తనకుందిని ను నాయాసముగ నుద్దుపెట్టుకొంగలెనట.

చిరతవులుల వేట

సాధారణముగా నిటువంటి కూరమృగములను కాల్పించువుదురు. కాని వాటిని బ్రతికియుండగనే పట్ట కొనుట ఆచారము మొకటి కలదు. చిరతవులి అడివిలో తినినదన్నదను, నేలపైనున్న యాకులను కాళ్ళతో నిటు నటు త్రోసివేయును. కనుక కోయవాండుని ఒకవిధ మైన జీగురుపదార్థమును యీ ఆకులకు పట్టించుదురు. చిరతవులి యాహారమున పోవునపుడు యీ ఆకులు పొడ ముల కంటుకొనుచు, అడిగురు వదలిం గుకొనుటకై పొడ ములను తన నుఖముమీద గాచుకొని ముక్కును కళ్ళను జీగురుతో నింపివేయుగా కళ్లు మూసికొనిపోయి దృష్టిని సంపూర్ణముగ జోలొప్పుయ్యును. వగుచున్నవి. అటునటి సంద ర్భంబున చిరతవులులను బ్రతికియుండగనే పట్టకొను చున్నారు.

నినోదములు.

నువారాకాల భవనములలో నినోదములైన నీనములు గప్పట్లనుండి యీ భవనములలో నినోదములు వందు అనేక నింతనపుడు కన్పట్టవచ్చునట. అచట నొక కొంగవిగ్రహమున్నది. నీగ్రహం కావలసి వచ్చి నపుడు కొంగ తోకను వొక్కినయెడల దాని నోడినుండి

నిగరెట్లు పడెడినట. ఈ నిగరెట్లును తనవద్దకు గొనివచ్చు టకు ఒక చిన్న రైలుబండి ఏర్పాటుగలవట. రైలుబండి నడకను కాలి బొటనవేలితో మార్చుచుండెడినాడట.

వి వ్యాస ము.

అఫ్రికాదేశములో వేటాడుచుండగా నొక విరోపి యుక్త దేశమునకు ఒక ఏనుగు కప్పెత్తె. ఆ ఏనుగు కాంబలో ముల్లుగుచ్చుకొనుటవలన అపరమిలముగ బాధ పడుచుండెను. విరోపియుక్త దేశమును విక్కిలి కాలి గొని ముల్లును తీసివేసి ఏనుగును నిద్రపెట్టెను. తరువాత కొన్ని సంవత్సరములకు నాతడు లండన్ నగరములో నొక ఎర్లమునకు పోవుట తటస్థించెను. అచటనున్న యేనుగు నొకదానిని జూచినపుడు చిరపరిచయముగత దానివలె గుప్పెట్టెను. ఆ ఏనుగునూచ నాతనిని గుర్తించి ఆతనివద్దకువచ్చి తన పీపుమీద నెక్కించుకొని మూడు రూపాయల తరగతినుండి పదిరూపాయల తరగతిలో నకున్నత స్థానమున గూర్చుండ బెట్టెను.

మోటారు బస్సులు.

కలకత్తానగరములో వీటివలన 1926 సంవత్సరము నందు 67 మంది చనిపోవుటయు, 1006 మంది గాయములు తగులుటయు సంభవించినది. అసంవత్సరము రిజిష్ట్ర రైన బస్సులసంఖ్య 916. 1927 లో రిజిష్ట్రరైనవాటి సంఖ్య 1210. 1927 సంవత్సరమున వీటివలన 103 గ్గుడు చనిపోయిరి. 1206 మందికి గాయములు తగిలినవి.

కీ. శే. మధిర నుబ్బనదీక్షి తనపిగారు.

వీరు కావ్యనాటకాలకారములు చదివి కొముది యందు కొంతవరకు పఠించి యనేక గ్రంథములను రచించి యుండిరి. కాశీమజిలీ ధలు అను 11 సంపుటముల గ్రంథమును రచించి లాంకావిభాగిని గడించియుండిరి. గదలనెల్ల 11 వ లేదని వీరు మరణించినది తెల్పుట చింతించుచున్నాము.

ఏది మంచివయసు?

చిలకమర్రి లక్ష్మీనరసింహముగారు.

మానవుని జీవితములో పది మొదలు ఇరువదియైదు సంవత్సరములవరకు ఫలప్రసము, సంతోషకరమునె యున్నది. బాల్యము ఆనందవాదక మైనను భావముతో

గూడుకొని యుండక పట్టచే దానిని బరిగెనిపగూడదు కాని 10 మొదలు 16 వరకు జీవితావధి ముగిసినవారి కాలమునంతయు జ్ఞానసంపాదనకారకును, జీవితాధారమును సమకూర్చుకొనుటకును వినియోగము చేయును. సంసారమును గూర్చి వి. స్వప్నోపనిషత్తుగాని ఎవ్వువ విచారము సాధారణముగా ఆగర్భ్యములేదు.

దేవులవల్ల అజ్ఞులనిగిరింపఁబడుదురు.

నిత్యకర్మలలో లోపమును ముఖ్యవిషయముగా నున్నది. మనుస్మృతియొని శిష్టయందు నిత్యవర్తమా? వ్యక్తికిఁగ్రాంతిగా బొడకట్టను. జ్ఞానము, అజ్ఞానము కలిగియుండు బాల్యము ముగ్యత్వముచేత పాపముకల్పముచేతను దేవత్వసంపాదన నిత్యకర్మము చేపట్టుచున్నది. స్వర్గ ముద్దెవారిలతో నిండియుండు కర్మముచేతనే యావనము కర్మకర్తృత్వములతో నొకరినొకరు మాడియుండును. గాని జ్ఞానకూన్యముగా నుండుటచేత తప్పుచే తలకు లోపగుచున్నదనుట సర్వవిధము వార్ధక్యము జ్ఞానముకలిగియున్నను లోకానుభవమునకు శక్తిని గలిగియుండదు తనకు పనికిరాదు యోచింప యోచనే ప్రశస్తమైన కాలమున తోచును కొంచెము విద్య, కులమర్హత, జీవనోపాధి యున్నచో యావనముననే ముకుటాదు నుఖింపవచ్చును. ఇతరులను నుఖపెట్టవచ్చును, జ్ఞానముసంపాదించవచ్చును. గొప్ప ఆశాశ్రమముల నలవడ జీవనోపాధి వాని ననుసరింప యత్నింపవచ్చునని నాడుభిప్రాయము.

రాయనము వెంటిటల్లివుడుగారు.

ఒక విధముగా జూచినయెడల మానవజీవితములో నన్ని యాశ్రమములును, ఫలఫ్రదిములును సామోచకములునై యుండవలసినదే. కాలాధిసాధింపగు భగవంతుడు నిష్పక్షపాతిబుద్ధిగ లోకములో సౌఖ్యము తెల్లెడలను వెలుగిల్లియొక్కాడు. భగవంతుని గుణకాయగయు, అనుభవములను గ్రహింపముగ ననుభవించుకయును మనమే యంధకారమున జైలరాదుచున్నాము. మనము లోకానుభవము పొచ్చినకొలదిని జీవితము ఎక్కిన ఫలఫ్రదిముగను, సంతోషకరముగను గాగలదు. ఇది ముఖ్యముగ నజ్ఞులని తట్ట నిజము. ఒక నాడుభిప్రాయమే నిజమని చెప్పువాడనుగాను.

పాలవర్తి సరసింహముగారు.

మంచినయిప్పేడియో నేను నిత్యముంచి చెప్పనేరను. నుఖానుభవముల వివేచన చేయగల ముద్ధిగలిగినప్పుటి నుం

డియు మన కయితు మంచినయి నా అభిప్రాయము వయస్సును అయభాగములుగా విభజించును. 5 సంవత్సరములలోపల శైశవము; 5—14 వరకు బాల్యము; 14—18 కామారము; 18—30 యౌవనము; 30—55 మధ్యమము; 55 పైకాలము వార్ధక్యము. నేనిప్పుడు మధ్యవయఃకాలములో నున్నాను. కామారము చాటి యౌవనములో ప్రవేశించినవాటనుండియు మనము జీవితముయొక్క గౌరవము గుర్తింప మొదలిడుదుము. ముగ్యవయఃకులో నడుగుపెట్టినప్పుటినుండియే మనము జీవితాదర్శములను అవ్యుపయోగము పెట్టి వాని ఫలాఫలములను అనుభవింప నాగచ్ఛింపుము. తగ్గవత్కర్మమునువలె జీవితాదర్శమును దూరమునుండి గుర్తింపనొడంగి శుభవీనుండియే లోకావధిమైన సంతోషము గలుగుచునేయుండెను. నా యాదర్శములను జీవితములో బ్రవేశపెట్టుట కప్పుడు స్వతంత్రత లభించునాయని నేను త్వరపడుచున్న యుంటిని, ఇది యౌవనములోనే పొందిన సౌఖ్యము. తరువాత శక్తికొలది ఆదర్శముల ననుష్ఠింపుచు తమకర్మమున గలుగు కష్టముఖముల ననుభవించుచున్నాను. ఈ కాలము గూడ నాకు సంతోషకరముగానే జీవించగినదిగా నేయున్నది ఇప్పుడు నాకు 42 సంవత్సరములు ఇప్పటి వరకు తిచ్చి నయ నాజీవితమును జీవింపుచున్న సంతోషముతో జీవించగలను. ఈశ్వర విశ్వాసముతో మనము జీవించనేర్చుకొన్నచో మన జీవితములోని వయఃకాలము లన్నియు ఆనందఫలములనియే నేడలంచుచున్నాను.

తల్లావర్ధుల శివశంకరశాస్త్రిలుగారు.

మానవుడు ఏదో లక్ష్యము మనస్సులో పెట్టుకొని విస్తృతత్వము సమగ్రముగా గ్రహించక. ఈ ఫలప్రాప్తిలో ఉండి ఫలము లభ్యము. అతఁడో సాధనచేసే సమయము జీవితములో నుఖపడును. అప్పుడే కవిత్వముగాని శిల్పముగాని సంగీతముగాని, కావ్యముగాని, జగత్కృత్యాని ప్రయత్నముగాని ఆవిర్భవింతుంది. దీనికి వయస్సుతో బనిలేదు.

పార్వంది జగన్నాథస్వామిగారు.

మంచికాలము నడివయస్సు అనగా 30—45 వరకు అని నా అభిప్రాయము.

చింతా దీక్షితులుగారు.

దుఃఖముతో మిలితముగాని సంతోషము ఇంతవరకు నా అనుభవములేదు. జీవితములో ముఖ్యము, దుఃఖము,

వెలుగు నీదానలె వుండడము నా అనుభవము. కాబట్టి జీవితములో యేఅనస్తా తూర్తిగా నుభవించునని గాని చెప్ప వీలులేదు. నా అనుభవమునుబట్టి ఏకాలము ఫలప్రదమో వ్రాయజాలను. భగవంతునిమీద యెప్పుడూ మనస్సు లగ్నమైవుండే భాగ్యము ఎవరికి లభిస్తుందో వారిజీవితము ఫలశ్రీదనునవచ్చును. నాకంటికి భాగ్యము చేకూరలేదు. ధనార్జనము, విరుదులు తాత్కాలికమైనకీర్తి యిటువంటి దానినిబట్టి జీవితము ఫలప్రదమని అనుకోరాదని నా అభిప్రాయము. (భారతి)

పొగాకు దుర్గుణములు.

1. చుట్టలు మొదలగువా రొక్కొక్క స్థలములలో దొరగనపుడు చపలచిత్తు లగుచుండురు.
2. ప్రత్యేకముగా ధనమును దహించుజేయుదురభ్యాస మనవచ్చును.
3. భూమిపానము చేయువారి పెదవులయందలి పహజారుణకాంతులు సమసిపోయి నల్లజారును.
4. మాస్తములు చెడువానగుట్లును. కాల్చి యార్చిన మాలిన్యములు కత్తిములలో దాచిన నవి దుర్గంధ వాసవాసాసితములగును. అట్టి మహాసీయులు పెద్దలసమీ పించు గొంతుచుండును.
5. కాల్చిన వెంటనే నోటివాసన పోవుటకని నుట యొక దురభ్యాసము తెచ్చికొందును. అదితాంబూలములేక "మికాకిల్లిలు" వాసనద్రవ్యములు నమలుట, వీనివలన శిర్షిలోగము క్రమించును.
6. చుట్టకాల్చిన తత్క్షణమే కొన్ని నిమిషముల పరకు గుండె దడదడమని కొట్టుకొని రక్తప్రసరణము క్రింతముచేయును. పిదప మందగించును. దానినిబట్టి హృదయము బలరహితమగును. అట్టివారు పనిపాటు శక్తి క్షయింపదురు.
7. లోనికి భూమి మాఘ్రజించుటవలనఁ బరిశుద్ధ వాయువునకు బదులీ దుర్వాాయువును వీల్తురు. అది కండ రములకు బోవును. అందుచేత నవి యెదుగక గిడసకారి వెలవెల బోవును.
8. క్యాసాకాయములోని గాలి గోలములలో నీచెడు గాలి చేరుటవలన వాని యావరణపు గోడలపై గాల ప్రదుముగా పెరిగి చర్మము గొరిగి రంధ్రములు చేయును. అంతరము క్యాసాకాయ లోగముల కాలవాలనుగును.

9. పొగాకురసము మింగినచో శిర్షిలోకములోఁ జేరి యొక్కసారి జతరస మూగుఁజ్ఞు చేయును. అరవము చెడును. శిమ్మట మనము భుజించినచో మరి శిర్షిద్రవము తయారుకావాలదు. అశిర్షము పుట్టును.

10. హృద్యోగమువలెనే మనోరోగములు గూడ నంపరించును.

11. అలోపథాశక్తి యడుగంటును.

12. చంచలశ్మభావు లగుదురు.

13. తవ్వు మన్నగు చర్మవ్యాధులు కలుగును.

14. చుట్టలు కాల్చుటవలన నెన్నియో జనునవార యంతములు బట్టలయంతములు విధ్వంసములైనవి. పొగగులుగూడ బాడయినవి. అందువలన లక్షలకొలది ప్రాణములు నష్టమయినవి.

15. ప్రతిమానపుడును దశ యార్జనలో కొంత ఋ వ్యసనమునకు వెచ్చించుచున్నాడు అధనమును గుఱుఁబి సంరక్షణాతి కార్యముల కుపచరించును.

16. స్వతంత్రతలోఁచన పోవును. పొగాకునకు దాను లగువా రన్యులకు బానిసలగుచున్నారు. మనోధైర్యము మందగించును.

17. విదాహము పుట్టును.

18. తవ్వకు రుచి గ్రహణశక్తి నశించును.

19. ముఖకాంతి పోయి నల్లబారును.

20. మూర్ఛాపిరోగము లంపరించి యాజన్యాంతము నీవించి విప్పితయును.

21. కాల్చినపుడగ్నికణములు కడి విలువగల నలు వలు తగులబడును. ఒక్కొక్కప్పుడు పొజ్జిపాచాయము. గూడ పొస్తించును.

22. పొగాకు విషము. దేహమంతట వ్యాపించును. వారికి జనించు సంతతి కావిషము సంక్రిమించి యాయుష్షియు చేయిట, బలహీన మొనరించుట చేయును అందువలన భావిసంకీర్ణభివృద్ధిక గంటుటలయి దేశ నాశనమునకు మూల బీజములగు చునలో నుంచుకొను చున్నాము.

23. ఈయలవాటుగలవారి విడ్డ లకా ల మృత్యువు వాతఁ బడుచుండురు. అందులకు మనమే మూలమని తలంపక యజ్ఞానముచే దుఃఖించుము.

24. నపుంసకత్వము కలిగి పురుషత్వము కోలుపో దురు.

పద్మిని .

జూలూ తులకమ్మగారు.

శ్రీకరంబై యొప్పి చిన్న లా కల్పిత
 నేజంబు వెడలెను నిచ్చుకై యొకటి
 నాదంబు వెడలె హృదయ నింబునుండి
 వేదనినాదమై విశేషమై మిగుల
 భరతపక్షులువలెక్క పోయెనుమీర
 కలకలారావ సంకల్పితహృదయము
 కుక్కుటమ్మలు కూనె నొక్కరొకరును
 తూరుపు కొండపై తేరె రాగంబు
 రాగంబులో తేట గంజుల దొడలె
 తేటలో బొడనూరి దీక్షించిమాట
 వల వల కేగె నుత్పలములు జోగె
 అంత పద్మిని మోచమలరి నేజేగ
 గాఢ కొతుకమున గన్నులు దెరిచి
 పతికాక దలపించు భంగి తొలగించి
 నాధుని రాక కానందంబు మించి
 చెలి యలంకారంబు చేకొననెంచి
 రింగులు వారగా ముంగురులే దున్న
 పుప్పొడి కుంకుమ బొట్టుగా బెట్టి
 తనయింటిలో దిని తవివార నొకరి
 నిద్రజేందెడు తేటి నెలతనుజేరి
 నీకెంత నిద్దురే నీల సుగాత్రి
 నిదుర కంటికిరాదు నిలుకడలేదు
 ముమ్మూర్తులకు దాన మొదలైనవాని
 మూడుగుణంబుల మూలమారాని
 పరమపావనము నాబహు పుణ్యఫలము

రాక కాంధన్యని నా నీపలివా
 నాపాలినేవులి రాకు కానాది
 నా విహింపిచ్చింబు నాయేమగదను
 బాబభానుని నీవు బ్రతిమాది ఎంతకు
 తేటిబొట్టిరా తోడి తేవమ్మ వన.

మూడేలనె సంగకాది చందమున
 ముద్దరాలవు గావు మూర్ఖువు నవు
 నావతి నెలుగవా నాతిరో నీవు
 విలికిరో నేనొక్క కలగంటినమ్మ
 కలకాన దేహంబు కంపించెనమ్మ
 కంప బులో తెల్వి గంటినోడమ్మ
 కలకన పింతు నిక్కము నమ్మ మమ్మ
 చెలువరో కలువకు చెలువ లొనంగు
 నస్యాంగనకు సుధాసార మొనంగు
 చెలువల నెలవైన సార్యభాముడు
 రాజు లేనట్టి నారాణివానంబు
 చెరబట్టెనని గంటి జెప్పడిదేమి
 కన్నది మొదలేమిగానున్న యదియె
 కూరుకు రా దేమి చేరువగలదొ
 కలగన్నయింతనే కలగె నాయనము
 కలనాటి పెరిదెల్వ గాంతుని కొఱకు
 జని తోడి తేవమ్మ చేయ్యున విభుని
 సతి కిహవర సుఖసాధనం బరదె
 అలసికంటెను నాకు నా ప్తు లెవ్వారు

పతి నె దైవంబుగా భావించు నతికి
పతి నేవకంటెను భాగ్యంబు గలదె
పతి లేని ప్రాణములే భరియించుకంటె
ప్రాణంబు విడుచుట పరమ సౌఖ్యంబు
పతిని ప్రేమింపక బ్రతుకుటకంటె
జచ్చుటే యుత్తమసాధనం బతివ
పతితోడ బల్కుని పల్కులకంటె
మూఁకగా నుండుటే మోక్షంబు సుమ్ము
అతని నేవయె నాకు ఆధారమనుచు
నీ వెఱుంగుదు గాన నెలతరో పోయి
తేటిబోటిరొ తోడితేవమ్మ ప్రియుని.

ఆనందవనములో నమ్మత వల్లికను

ప్రేమ సీరము బోసి బిడ్డగా తెంచి
రాగంబు దళుకొత్త రక్తిమ పొడమ
చివురు లొక్కొక వింత చిత్రంబుజూప
పూవులో పిందెలు మురువు నింపంగ
వరవిరి పరిమళం బభిషవంబుగను
కొందేనె వానలు గురియుచునుండ
మూసిన తలుపులు మూసినట్లుండ
వేసిన గడియలు వేసినట్లుండ
మందానిలుడు దొంగమాదిరి వచ్చి
సామి లేనట్టి యీనందు గన్పెట్టి
నాయుంటిధనమెల్ల నాచుకపోయి
మధువాని నిద్రోకు మరిగితి వీవు
దొంగలు మనకెట్లు దొరకుమరమ్మ
వానిఁ బట్టుట కెవరివక మగునమ్మ
పథతిరో యతనినే బ్రతుకనీవమ్మ

తరుణి నాయునుంకింక తగులకపోదు
మాటలేటికి నీవు మనలకపోయి
తేటిబోటిరొ తోడితేవమ్మ ప్రియుని

అతివరో నేనెంత యాత్రోతనడుగ

అంత నెమ్మదిగ మాటాడవడేమె
ఆ కోపియింట నే నడుగిడ జాల
సనెను మోమోట నీకావంత లేక
అతని జాడలెఱుంగ నలవిగాదందు
యిదియేమి చోద్యమే యింతిరో నీవు
నామాట దాటని నయశాలి వీవు
మనసు కలిసిపట్టి మానిని వీవు
గమనవేగము గల కాంతవు నీవు
వ్వచ్చందముగ నేగు వరణి నేరుతువు
నాయుంట మెలగుచు నాయుంట దినుచు
నాయమే యిటులన నాతిరో నీవు
మేలెఱిగిన యట్టి మెలఁతుఁక వీవు
భావంబు గమనించు పడఁతివి నీవు
అంతరంగము గాంచు నతివవు నీవు
త్వరితంబుగా జవి తడఁబాటుగొనక
తేటి నాభిభుటు తేవమ్మ వేగ

తూరువుగాజన దోతెంచు మేడ

ఆ మేడ రతనాల నమరు సజాడ
జలుగు బంగారు పాన్నుకేరి నిద్రింప
ఛాయా మనోనాధు జల్లనిగీతి
ప్రాగంగనామణి పాడుచునుండ

అచ్చట గండువే యతివ నాభిభుని
ఆలోన వేవేగనగి యిష్టే న
నాకప్ప నుఖములు నాకల్పిలేమి
దెల్పి వేవేగ నాదేవుని నిటకు
తేటిబోటిరో తోడి తేవమ్మ నీవు

మందార మంజరిమాటుననుండి
మావిమోకల చాలు మధ్యమునుండి
పున్నాగ తరువుల పొంతలనుండి
నంపంగి బాటల నందులనుండి
పుప్పొడి తిప్పల నొప్పుగా దాటి
తేనె వాకల దేలు చూసంపునొక
నెక్కి యవ్వలికేగు మింతిరో నీవు
ఆదారిలో నెవ్వరడ్డమైరేని
నీదారిఁ బొమ్మెందు నిలువ బోకమ్మ
పుట్టి నింటికివచ్చె మున్ను కలకంఠి
మెత్తని చిగుగును మెనవి హాయిగను
కొమ్మలలో డాగి గొంతెత్తి పాడు
పడుచు లందరు దాని పాటలకించి
కూయనఁ గోయని గూముచు నుందు)
ఆ లింతు నా పాటయందువా నీవు
నీపాట కంటెను నీటులేడచట
నీకంటె నయ్యది నెరజాణగాదు
నీమూర్తికిని జాల నేరదామూర్తి
నీపాట విన్నంత నేపాటలైన
నా పాటివే నుమ్మి యతివరో వినుము
మూనాల ముచ్చట మూనాల మురుపు
గడుగు కూతలతోడి కాలంబు గడిపి

యీవేళ యిటనుండి యేగును రేపు
కలకాలముండెడు గరితపు నీవు
అనిమిషులట్టుల నమృతంబు గోలి
హాయిగా జరియించు నిజలపు నీవు
కలిగిన సొత్తెల్ల గడుపార మెనవి
యెండేగునో యది యిక గానరాదు
దాని నే స్త్రయుగూడ దగడమ్మ నీవు
నామాట మన్నించు నామదిఁ గాంచు
నాప్రాణవదమైన నాధునికొఱకు
త్వరితఁబుగా నేగి ధవుని నాకడకు
తేటిబోటిరో తోడి తేవమ్మ ప్రియుని

ఇంకొక్కమాట నీ విది వివవమ్మ
ఛాయతో మాటాడు నమయంబునందు
ఛాయచేరువగల నమయంబునందు
తెలువకే తెలువకే తేటి నామాట
ఛాయను నెడ బాయు నమయంబునందు
ఛాయ దూరంబైన నమయంబునందు
ఛాయ లోగిట లేని నమయంబునందు
తెలువవే తెలువవే తేటి యీ మాట
జాడలేదని నన్ను సాధింపఁబోకు
సావకాశముగ నాసామిని వెదకి
పైడి కొండలమీద పవళించినాడొ
పడమటి లోయలో నడఁగియున్నాడొ
ముందె మందేహులు ముట్టినారేము
నాగవానంబులో నాగియున్నాడొ
ఆతడుండెడు జాడలన్నియు వరసి
యెవ్వరు వివకుండ నీమాట దెల్పి
తేటిబోటిరో తోడి తేవమ్మ ప్రియుని.

ఒక చిన్న కథ.

ఒక దేశంలో ఒక రాజున్నాడు. అతనివద్దకు ఒక బీదవాడు వచ్చాడు. అబీదవాడు తన కూతుర్ని వివాహమాడటానికి తన పేదరికం చే భయపడుచున్నాడని రాజునుకున్నాడు. అనుకుని ఆ పేదవానితో “నా కూతురుతో పాటు ప్రస్తుతం నగం రాజ్యము వస్తుంది. నా తదనంతరం మిగతా రాజ్యం వస్తుంది” అని ఆపేదవాని ముదలో పూరివారం వేశాడు. ఆపేదవాడు హాంమును మెడలో నుండి తీసి తన “ఏమిటి ఏమి” నేను పెండ్లి చేసుకోను” అని దుర్గిన తిరిగి వెళ్ళిపోయాడు.

కాని రాజుగారి కూతురుమాత్రం “అపేదవానిని ఎటువంటి సాధించి పెళ్ళి అయి” చేసుకోవాలి, లేకపోతే పోరాడాలి” అని నిశ్చయించుకుంది. రాజుగారు, అనుచరులు వీరిద్దరినీ వెంబడించారు. అపేదవాడు కొన్ని మైళ్ళు నడిచి, కొన్ని మైళ్ళు పరుగెత్తి ఒక అడవిలో ప్రవేశించాడు. ఆ అడవి యిక్కడ చిరపరిచయంలాగ కనపించింది. అడివిలోని మర్కటలన్నీ యిక్కడ విశదమేనని స్ఫురించింది. ఇట్లుండగా సాయంకాలమై చీకట్లావడం మొదలైతే, రేచీట్లో ఒక చూసే చూసి పేదవాడు మాయమై పోయినాడు. రాజుగారు వెంటి వెంటి సేసారి నిరాశ చేసుకుని అడివిలోనుండి బయటికి పోయేమార్గం తెలిసికోలేని దుస్థితిలో ఒక చెట్టుక్రింద చుట్టొలబడింది. ఇంతలో రాజును అనుచరులును సమీపించి “విచారంపకు. అడివిలోనుండి బయటకు పోయే దారి మాకు తెలుసు. అయితే యిప్పుడు గాఢాంధకారం. అంతటా క్రమమంది యిప్పుడు చాలి తెలుసుకోలేము. ఇటుగో యిక్కడోక పెద్ద చెట్టుంది. వాని క్రింద గూఢాత్రి నిశ్చయిద్దాము. ఉదయం కాగానే లేచి పోవచ్చును” అని అన్నారు.

ఆ చెట్టును ద ఒకపక్షి పట్టుకుని గూడు కట్టుకుని కొంతరం చేస్తూది. ఒక మగపక్షి, ఒక ఆడపక్షి మూడు చిన్న పక్షులు ఉన్నవి. మగపక్షి క్రింద పరుగువారిని చూచి భయంతో పారి చెప్పింది. “చలి అతి వీలంగా ఉంది. ఇక్కడ ఉండి అతిథులు వరున్నారు. చలి కానుకగానికి పరికిమా లేదు” అంతట నాపక్షి యెగిరి వెళ్ళి ఎప్పుడో ఎండినపుల్లలను ముక్కుతో కలచు

కొని అతిథులమందు పడవేసింది. వారు నాటి సహాయంతో మంట చేసుకున్నారు. పాపమా మగపక్షికి మాత్రం తృప్తి కలుగలేదు. భార్యతో మళ్ళీ యిట్లా చెప్పింది.

“ఇప్పుడే చెడ్డాం. అతిథులకు తింటూని కేమిలేదు. వారు అకలితో పరున్నారు. మనం సంసారులము. అతిథుల్ని మర్కాద చేసే లక్షణం గృహస్తుది. కనుక నా శక్తికొలది సహాయం చేయాలి. నా శరీరాన్ని వారి కిచ్చివేస్తాను” అని ఆమెడుకున్నా మంటలో పడుతూండగా అతిథులు చూచి రక్షించటానికి ప్రయత్నించారు గాని లాభం లేకపోయింది.

తన భర్త మంటలో పడిపోవటం చూచి ఆడపక్షి తనలో తానిట్లుకుంది.

“చెట్టుక్రింద ముగ్గు రతిథులున్నారు. వారికి తినుటకు ఒక పక్షి ఉంది. అది చాలదు. నా భర్త (పారంభించిన కారణం అసంపూర్ణంగా విడవటం నాదర్శనం కాదు. కనుక నా శరీరాన్ని కూడా వారి కర్పించుకుంటాను” అని ఆమెకుటూ ఆడపక్షి కూడా మంటలో పడింది. మూడు చిన్న పక్షులును తమ తలితండ్రులు చేసిన పనిని చూచి వారి పనిని అసంపూర్ణంగా వదలటం బిడ్డల లక్షణము కాదని అనుకుని అనికూడా మంటలో పడ్డవి.

క్రిందనున్నవారు ఆత్మకృత్యముతో చూడసాగారు. వారు తిండిలేకనే రాలి గడిచివేసి యిటునుటి ఉదారస్వభావం గలిగి పక్షుల మోగడము తినడంకంటే తిండి లేక చనిపోవడమే ఉత్తమమనుకొని వ్రదయముననే లేచి యింటికి వెళ్ళారు.

మృతివర్యన కీసమాచారమును వినివించగా నాకడీక్రిందినిధముగజబబిచ్చాడు.

“ఒకరాజు, యెవరి స్థానములో వారు గొప్పని నీవు దృష్టాంతపూర్వకముగా చూచావు. ప్రపంచంలో జీవించాలంటే అపమనీ మాదిరిగా జీవించవలె. ఏక్షణమున కాక్షణము ఆత్మార్పణం చేసుకోటానికి సంసిద్ధంగా ఉండాలి. ప్రసంగాన్ని నీవు విస్మరించాల్సివచ్చింది. నీ అందమైన కూతుర్ని రాజ్యాన్ని ఒక్కసారిగా తృణీకరించి వైచిన ఆ పేదవానిని అనుకరించు. నీవు కృహస్థుగా ఉండాలంటే యితరలక్షణముగోసం నీ ప్రాణాన్ని అర్పించుకో. కనుక అందరు తమ తమ స్థానాల్లో గొప్పవారే ఒకరి విధికృత్యమైతే మరొకరి విధికృత్యంగాదు.”

శాంతనవుడు — శాంతము.

పాండవ విద్విషత్ప్రజల

వాహిని కాథ్యుడు నైకరాగి కో

దండ సముష్ణి శాంతకవి

దారిత శత్రునికాయ కాయఁడై

భండనము బొనర్చు ప్రతి

భానిధి మర్జయఁ భీష్మకీష్మ మా

రైందుని దుర్బిక్ష్యు నమ

రస్థలిదాకగ నోడి రెల్లరున్.

గాండివ దివ్యసజ్జ నద

ఖండ శరాసనయు క్త దీర్ఘదో

ర్ధండుడు, దేవదత్తభయ

దన్వన సంక్షుభితారి వీరుడా

ఖండల వృత్తుడే గలగి

ఖండిత విక్రముడయ్యె దక్కు రా

ణ్మండలి తాక నేర్చునాకా

భండన దండిత శత్రు నుండఁబన్.

పాండుతనూజు దు సర వి

పద్మశనుం దలపోసి భీష్ము దో

ర్ధండ శరాస నోష్ణి తశ

రవ్రజి పద్ధతియుం దలంచి భీ

తుండయి శౌరి భీష్ము నని

దుగ్ధింగ నెమ్మది నెంచె విద్విష

స్థండల మస్త్రఖండన వి

భాసిత విక్రముమైన చక్రమున్.

నన్నిహితమైన చక్రం

బు న్నండనుతుండుఁ గేలఁబూని మహా వీ

రున్నిర్మలఁగి సుతు భీ

ష్మన్నిర్దహియింపఁ గోధపూరితమతియై.

అరదముడిగి వగముల

నర్జనుపై బడవైచి చక్రముం

శ్రీ మాధవరావుగారు.

గరమున దాల్చి యోష్టము ప

కంపన మండగ భీతపేళలాం

బరమదిగూల నచ్యుతుఁ డ

పార క్రుద్ధోన్మథితుండుబోలి ని

ర్ధరవర వృత్తుడై గవిసె

సంకులమై కరునేన పారగఁ.

తనుదుగ్ధింగ వనవచ్చు శౌరిగని యా

త్కా సంతసంబంది చ

య్యన గాంగేయుడు స్వందనం బుడిగి స్నే

రశ్రీకృతుల మోమునం

గనుపట్టా వినయం బెనంగ గరయు

గృబుజ వనమోడ్చి శాం

తనయాలాపము లాడుచున్ వినతుడై

సందాత్మజున్ వేడెడుఁ.

ధన్యుం తేయగరావె! యాదవ! జగ

త్కాశ్యాని నిర్వాణ మూ

ర్ధవ్యస్తుం బొనరించి ధన్యుడ నొన

ర్పకారావె! భీతిల్ల నీ

కన్యాయంబుగ జక్రముంగొనిన యం

తక రమ్మ మమ్మస్తకం

బన్యాలోచన వీడి చక్రమునఁ దుగ్ధం

పక రాగదే మాధవా!

రాగదే మాధవా! యదువ

రా! భవదీయ సుదర్శనాయుధో

పాగత మోక్షపీఠము ని

తాంత సుఖవ్రదమూర్తి యాగదే!

లోగొనవే ననక సుజన

లోక నమస్కృత దివ్యమూర్తి! రా

వే గమనీయ మోక్షవక

విక కయసేయగ రావె! మాధవా!

జైమినీసూత్రముల విమర్శన

కరి) వెంకటరమణయ్యగారు.

కలియంగమందు నాలుగువేల సంవత్సరములైన వీర్లుట జ్యోతిషశాస్త్రము కిదియై పోయినది. ఇప్పుటికి కలియంగం పోగింభమై 5029 సంవత్సరములైంది. జైమిని వ్యాసులవారి కిప్పుడు. పరాశరమహాదేవీవల్ల మత్స్యగంధి లేక యోజనగంధికి జననమయినవారు వ్యాసులవారు వీరు 18 పురాణములను కొన్ని వేదాంత గ్రంథములను రచించినారు. ద్వాపరయుగములో వ్యాసులవారు జననమైనట్లు భారతమందు కనబడుతుంది. నేటి వర్తకు వ్యాసులవాత, వారకాసిలో మణిగర్ల ఘట్టములో జగలు 12 గంటలకు స్నానము చేసి కాశీ విశ్వేశ్వరుని దక్షిణంతుతారని వాడుకయున్నది. వ్యాసులవారు వుంటే వుండవచ్చును గాని జైమిని యన్నట్టి కనబడదు. అందువల్ల జైమిని ద్వాపరయుగములోనివాడయి యుండవచ్చును. ద్వాపరయుగమునకున్న కలియుగమునకున్న వ్యత్యాసాలు చాలా యున్నవి. ద్వాపరయుగములోయున్న నీతినిబట్టి పరాశరమహాదేవీ జ్యోతిషశాస్త్రమును వ్రాసి నాడు. వ్యాస కిప్పులయిన జైమినినాటికి కొంతమార్పు కలిగినందున అప్పటి కాలమునుబట్టి వారు నూత్రములను చెప్పియున్నారు. ఇప్పుడు కలియుగము అవుటచే ద్వాపరయుగములో జైమినిచే చెప్పబడిన నూత్రములు అనుభవమునకు సరిపడునా లేక కలియుగములో క్రిమిమందు రమరమి 50 సంవత్సరములు క్రిందటివారగు పరాశరామిహులవారు మహాకవి కాశీదాసు. సత్య క్రితా, శృతసేనడు, బాదరాయణుడు మణికుడు, కుమారసింగువాడు, మొదలగు కాలతంత్రీ శాస్త్రజ్ఞుల కవులు వికృతమార్కుని సభయందు వున్నట్లు కనబడుతుంది. యిందుకు-

కో॥ శంక్యాది పండితవరాః, కవయస్త్యనేతే
జ్యోతిర్బుధ సమభవం శృవరాహా పూర్వః
క్రిమిక్రమార్క నృపసంపది మాన్యలుద్ధి
తైరస్యహం నృపసభాః కిల కాశీదాసః ॥

“సత్యో పరాశరామిహితో శృతసేనవామా
క్రిబాదరాయణ మణిక్య కుమార సింహ్యః
శ్రీవికృతమార్క నృపసంపదిసంతైచైతే
శ్రీకాలతంత్ర కవయస్త్యపరే నుదాహర్యః ॥

అని బృహజ్ఞాతక గ్రంథమందు చెప్పబడియున్నందున వీర్లవల్ల చెప్పబడిన శాస్త్రప్రకారం ఫలములు సరిపడునా అని విమర్శించుటవల్ల చాలా మంచిదని నాకు తోచి జైమినిచే చెప్పబడిన నూత్రములను విమర్శించుతూ యున్నాను జైమిని నూత్రములలో మొదటినూత్రము విమర్శించవలసినదికాదు. ఎందుచేతననగా మొదటినూత్రములో శూర్యజన్మమనందు అర్జించుకున్న కర్మమువల్ల కలుగు కుభాకుభ ఫలములను చెప్పుతూయున్నాను అని చెప్పబడియున్నది.

జైమిని నూత్రములు.

మూ॥ అభిషక్యంతియజ్ఞాణి॥ 2.

మూ॥ పాకకభేచ॥ 3.

మూ॥ తన్నిష్టాశ్చకర్షత్ ॥ 4.

అని చెప్పబడినవి. ఈ నూత్రములవల్ల గ్రహముల యొక్క, రాసులయొక్క చూపులు లేక దృష్టులు చెప్పి వారు. ఆదృష్టులు యేలాగనగా,

12 రాసులు తమకు యెదురుగానున్న రాసులను చూచును. ప్రక్కనుకూడా చూచును. అందులోనున్న గ్రహములుకూడా ఆవిధముగానే చూచును అని వ్రాసి నారుగాని యిందువల్ల యేరాసికి యేరాసి యెదురుగా నున్నదో తెలియదు. జైమిని నూత్రములకు నీతింతం గావించే రచించబడిన వ్యాఖ్యానమందు చరరాసులను స్థిరరాసులున్ను, స్థిరరాసులను చరరాసులున్ను, ద్విస్వభావరాసులను ద్విస్వభావరాసులున్ను చూచునని అందులోయున్న గ్రహములుకూడా ఆవిధముగానే చూచునని చెప్పబడినది. అపసవ్యచక్రములో చరరాసులను చరరాసులు, స్థిరరాసులను స్థిరరాసులు, ద్విస్వభావ రాసులను ద్విస్వభావరాసులు చూచునుగాని జైమిని చెప్పినట్లు మొదలడవు.

అవనవ్య చక్రము.

32	1	12/11
4	రాశి	10
31	7	89

గాని సవ్యచక్రముపై ఈ సూత్రములు యొక్క దృష్టలు వస్తువచ్చును.

సవ్యచక్రము.

12	1	2	3
11	రాశి		4
10			5
9	8	7	6

ఈ చక్రమువల్ల కేవలము పృథ్వికమును, వృషభము కులను, మిథునము కన్యకులను చూచును. ఈవిధముగా 2 వ సూత్రము అన్వయించవచ్చును. 3 వ సూత్రమువల్ల ప్రక్కమాత్రము యెట్లా అని చూచినయెడల సవ్యచక్రము వల్లనే చూడవచ్చును. అని గా రుచుములొనర్చు గ్రహము పృథ్వికమును, సింహ్యమును,

కుంభమును చూచును. ఈవిధముగా గ్రహములు చూచు నని జైమిని ఒక్కరే చెప్పినారా ?

ద్యావరయ్యగమునాటి పరాశర మహాబుద్ధియొక్క గ్రంథములొ

శ్లో॥ సవ్యంతి వృషభాసర్య, శనిదేవకుజాః పునః ।

విశేషశ్చ త్రిదశత్రోణా చతురశ్చిగాః ॥

అని పున్నది అనగా అన్ని గ్రహములు తాముతన్న స్థానములనుంచి 7 వ యింటిని చూచుకొరనిన్ని 4-8 యిం ద్దను వుజాడున్న, 5-9 యిండ్లను గురుడును, 3-10 యిం ద్దను శనిన్ని విశేష దృష్టిచే చూచురని చెప్పబడినది. ద్యావరయ్యగంనాటి పరాశరలవారు వ్రాసిన గ్రంథ ములొ ఈమాత్రము అంగీకరించినట్లు కనబడదు. కలి యుగములొని గ్రంథకర్తలయిన పరామా మిహిరులుచే చెప్పబడిన బృహజ్ఞాతక గ్రంథముగా 35 పేజిలొ

శ్లో॥ త్రిదశ, త్రిశోణ, చతురశ్చ, సప్తమా

నవలొకయంతి.....

అని చెప్పినారు.

అనగా శని 3-10 యిండ్లను పొడిచిదృష్టితోను, గురుడు 5-9 యిండ్లను అర్ధ సృష్టితోను, కుజాడు 4-8 యిండ్లను ముప్పాతిక దృష్టితోను, అన్నిగ్రహములు యెడవదృష్టి తోను చూచునని వ్రాసినారు.

లఘుజాతక గ్రంథములొ

శ్లో॥ దశమ తృతీయా నమంతంబ
మీ చతురస్రమాన్, కళత్రంబ
సవ్యంతి పాదవృద్ధాఫలా ని
చైవం క్రియచ్చంతి ॥

సారావళి గ్రంథములొ

శ్లో॥ సవ్యం, పశ్చంతి, సదాగ్రహ
శ్చరణవృద్ధితసర్య, త్రిదశ
త్రోణ, చతురశ్చ, సప్తకాక
ఫలం క్రియేజైవం॥

యవశేష్యుడు చెప్పిన గ్రంథములొ

శ్లో॥ ద్యావశ్చిమా వస్తుమద త్రితీయం, సంస్థాపరాకెః
పరివృత్తరాశిం, కేశికా గ్రహాఃపశ్యంతి, సర్వ
కాల మప్తేషు దేహం వివేకదృశిష్టా కామిత్రీభే
దృష్టిఫలం సమగ్రం స్వ పాదసీమం చతురశ్చ
యోశ్చ, త్రోణ యోర్ధృష్టిఫలార్థ మాహుర్ద
శ్చిక్యసంక్షేపకమేళపాదం॥

మాధవాచార్యులువారిచే చెప్పబడినది.

శ్లో॥ పూర్ణం పశ్యంతి రవిశాస్త్రతీయః,
 దశమే, త్రిలోక మవితేవః,
 చతురశ్రం, భూమిసుతః
 సీతాంబుధ హిమకరాః కళత్రించ ॥

గార్గీజే చెప్పబడినది.

శ్లో॥ సౌంధ్యవీయ దశమా,
 గురుస్త్రికోణం, కుజమ్తు
 చతురశ్రం, పశ్యంతి సమగ్ర
 మితరేచరణ వృద్ధ్యాధ సప్తమంపర్యే॥

సరార్థ చింతామణిలో

మా॥ పశ్యత్యసౌ భానుమత స్తుతీయం,
 మిమంశపూర్ణం చతురశ్రమూరః
 తేవ(త్రి)కోణం మదనంచసర్య
 పశ్యంతి దృష్ట్యా చరణాభివృద్ధ్యా ॥

భారత పారిశాధికములో

మా॥ పాదేపణంధవతి సోదర హానరాశోర్ధ్వం
 త్రికోణయుగళే భలకేచరాణాం,
 పాదోన దృష్టినీచయ శృంగురసృయ శ్శ
 స-పూర్ణ దృక్కేబలమనంగ గృహేవదంతి॥

అనగా అన్ని గ్రహములు 3-10 ఇండ్లను పాదదృష్టి
 తోను, 5-9 యిండ్లను అర్ధదృష్టితోను, 4-8 యిండ్లను
 త్రిపాద దృష్టితోను, 7 వ యింటిని పూర్ణ దృష్టితోను
 చూచునని.

జైమిని చెప్పిన గ్రహ, రాశి, దృష్టులకున్న వరాహ

మిపార, లఘుభారత, సారాదళి, యవన, మాధవాచార్య
 గార్గి పరాశర, సరార్థచింతామణి, భారత పారిశాధిక
 మొదలగు గ్రంథములలో చెప్పబడిన దృష్టులకున్న సరి
 పడవు. జైమిని చెప్పినవిధమున మరి యేగ్రంథమునందు,
 అయినా యీదృష్టులు చెప్పబడియున్నవాఁ అనినయదల
 క్రికంక రాచాద్యులవారి శిష్యులైన శ్రీ పద్మపాదాచార్యుల
 వారికి శిష్యులైన పద్మభాభద్రైజ్ఞ విరచితమయిన బృహ
 త్తం పాశములొనంచి లఘుత్వంపాశమును గ్రంథము 1881
 సంవత్సరంలో రచింపబడినది, ఆగ్రంథములో 3 పుటలో
 8 శ్లో॥ పశ్యత్యాంశసోరాశి రచనో నవనంతధా

సప్తమం ద్విస్వభావమ్తు దృష్టిరాహుగ్రహమ్ ॥

అనగా చరరానులను స్థిరరానులున్న, స్థిరరానులను
 చరరానులున్న, ద్విస్వభావరానులను ద్విస్వభావరాను
 లున్న అందుల గ్రహములున్న చూచుకొనును అని.

9 శ్లో॥ చకోభయాదిపాదాద్యాః విలోమేనస్థికోభయాన్

స్థిరార్పకోశ్యపాదార్ధ పాదోనాభిలదప్యిః ॥

అనగా చర, స్థిర, ద్విస్వభావరానులు క్రమముగా
 తామువుడు రాశిమండి 7-9-11 వ చర, స్థిర, ద్విస్వ
 భావరానులను చూచునప్పుడు తానువున్న రాశిలో
 1-2-3-4 పాదములను అర, ముప్పాతిక, పూర్ణ దృష్టు
 లచే చూచును స్థిరరాశి పాదములుమాత్రము పూర్ణము,
 ముప్పాతిక, అర్ధ, పాదదృష్టులచే చూడబడునని వ్రదా
 మారణ.

మందు తక్కి నపంగతులు వ్రాయబడును.

విద్యార్థిప్రబోధము

శ్రీ శేషాద్రిరమణకవులు.

మ॥ మహానీయంబగు నాంధ్రదేశమున జన్మంబొందినా వీవు, న
 త్వహవాసంబున గ్రంథ సంతతులతో సాగించుచున్నావు, నీ
 నహనోన్నేకము మాతృనేవకయి నెచ్చులబెట్టఁ గాంక్షించి య
 న్నహ సంవర్ధిత కీర్తిగై కొనుము విద్యార్థీ శుభాభ్యర్థివై ॥

1.

నీ తండ్రి నత్యవృత్తార్థము బలి యయ్యె లో

హితుడు వత్సైక సంగతుఁడు చొల్లి

తన పక్ష విజయసాధనకయి తెగటారె

అభిమన్యు సుతుఁడు బాల్యంబు నందు

విజయోగ్నిశ్చ తన భవమును జాలించి

అండింపబడి శిశువుండు తొల్లి

కలసిపో వైకుల గెలిచి దేశం పోయె

బ్రజ లోకందలంకా కాలచక్రము

తే. గీ. దన్ని విధముల బాలులే యార్జవభక్తు

నిష్కహంబుండు మును ముంగు నిల్పినారు

పాటిత్యాగ మహాకథానకము లరయ

అనుమతివంగకయ్య విద్యావతార ||

2.

ఉ. తేనెద పొట్టకై పరులజేరి తపిచెడి విద్యు యా

న; బిజుల విద్యయన నీకును వాటికి జేరు చెప్పు వి

జ్ఞానము నుమ్మి; యైహిక విచారము లాపి నమగ్ర బోధన

శ్రీ నలయించి మాతృ పదనేప యొనర్చుమి సాదరాగ్రహణి ||

3.

సీ. తీసు తీయబుగఁ దిక్కన యుద్యోగపర్వాన విద్దిన భావములను

కర్మయోగార్థ సంగతముగా గీతలఁదెలిగించి నిలిపిన తలకు నడులు

ఐహికాన క్రిందని తేట తెనుగులో వేమన బాడిన విశ్వగీతి

ఇంద్రియ న్యాయాహ మెడవఁగా బుద్ధుండు పేరమై తెలుపు బోధామృతంబు,

తే. గీ. చిరవరాధీన సేవాశీర్ణమైన

యాత్మజాతికి బోధి.వ నదనుగాన

హృదయములఁ దప్పి దృష్టిపొంది కార్య

లాలనుడనగుమయ్య బాలక వతున ||

4.

చం. కదనమునందు వైరి సకకాంతులఁ జెడియు రక్తధారచే

బడనొనఁచి రీ తెనుగుభాగము నంతయుఁ బూర్వవీచ లం

దుదయము నొందితీవు నమయోనిత ధర్మవివేచన క్రియా

స్పదమగు నార్థధర్మ పరిపాలన సేయఁగదోయి బాలకా ||

5.

చం. పడలని యన్యతఃక్రియను సంకెళుతాడైదొ; మాతృపాదముల్

తడిచెదొ వేడినెత్తుటను, దైవ ముఖంబునజూచి నేను పే

ర్నడ నిజ దేశసేవ నలువం దయణంబిది లేచి రమ్ము నీ

డవడి యంశిమాతకు సహిత కీర్తి ఘటించుతా నభా ||

6.

ఉ. పల్లెల నీడజాలక ప్రపంచము హాడిక యెంద తెందటో

బల్లిదు లున్నవారకట, భావ మనోహర నవ్యశ్రముల్

మెల్లఁగఁబాడి యందఱును మేల్కొలుపందగు వేళ యిద్ది భో

గోల్లననంబు మాని చనుమోయి భూమారక ! మాతృసేవభూ ||

7.

కథాపరిణామము.

కొల్లూరు కృత్వాచార్యగారు బి. య్. ఆం. గీ. పా. న.)

అంధభాషకు సంభవించిన యానూతన యుగమునకు భావ కవితయు, చిన్ని కథయు, ముఖ్యలక్షణములనుట విదితము. వన్నె గూర్చినను, భ్రష్టత నొనర్చినను, భాష కిష్టడివియే ముఖ్యాధారములు. “భాషకప్ప”లను పదము వాడుకలోని కెట్లు ప్రాకినన నిర్విజన బోధక మగు నొక రూఢార్థమున నది వెలయుచున్నది. కాని ఆపేరున “చలామణీ” అనుచున్న నరకు చాల వివరముగనున్నది అగున, వారి దోషములు భాషలో నొక శాఖకై నూనకరములు కాని, సుబోధము కానందున సంఘమున కెట్టి యావనయుఁ డే బాలకుఁడని

చిన్న కథలు మాత్రముట్టిచి కావు. పక్షికలకు జండాదారులై పోషించుచున్న పక్షిభువులు పత్రిక వచ్చుటతోడనే పాఠశాలనుండి వచ్చిన పెద్దమ్మాయి చేతికో కొత్త కాపురమునకు వచ్చిన భార్యచేతికో యిచ్చుటే కాని తాము పరిశీలించకున్నారు. వాగు ముందు చదివినచో నీదిగువఁ జెప్పబడిన పక్షికల సంచితలను నిశ్చంకామనస్కులై యింటిలోనివారికి జూపలేరని నానమ్మకము.

సుబాత; 1 నం: 3, 4, 6, 10, 11, 12

సంచికలు

సుభాషి; 1 నం: 2 వ సంచిక.

అంధభారతి 2 నం: 6 వ సంచిక.

నమదర్శిని; 1928-29 ఉగాది సంచిక.

అందులకుఁ గారణమేమో కృమముగ జెప్పదను. ముందు, తెలుగుభాషలో జిన్న కథ యెల్లభివృద్ధి నొందునో పరిశీలించుము. “నవలా” గ్రంథ మాలిక లండలి యనుబంధ కావ్యములు

చిన్న కథలే. నవలముందును విశాల పాత్ర పోషణమునకు నినిలో కావు చాలదు. ఏదే నొక చారిత్రక విషయముగాని, లేదా కల్పిత సాంఘిక వస్తువుగాని తీసికొని యార్వ సంప్రదాయోద్బోధకమగు నొక యితీవృత్తమును వదిలిపెట్టి ఏని సభాకేతనము పూర్వ గాథలను కేటి చూటలను చెనకుట “కల్పలత” కాలమాన నుండెడిది. ఇంగ్లీషువారి పత్రికలలో సాక్షిని “Old Tales retold” అను శీర్షిక క్రింద, కాచిలనాటి “Bruce and the Spider” ఇంగ్లీషు కథలను పితలగు బొమ్మలతో బహులము. పూర్వ కథ లండలి సూక్ష్మము గు నీకేజోధ ఎనుచును సంగీషు వారి మన గొప్పదు

రాగ. రాను సంఘ సంస్కరణాభిలాష పెచ్చు పెరిగినవిదవ, మన భాషలో కల్పిత కథలు బయలుదేసవి. శ్రీ విద్యవలని లాభములు తెచ్చు నొక కథ, శ్రీ కించిత్ స్వాతంత్ర్యము నొనగుటచేగల యువముక్తి దొచ్చు నొక కథ, యిట్లు బయలుదేరినవి. రా. బ. కం వీ వింగుగారి విలెంతు పినాహ సంస్కరణము వచ్చిన పిమ్మట మన చిన్న కథ కొక నూతన రూపము వచ్చినది. శ్రీ పునర్వివాహము శాస్త్రమాప్యముకాదని వాదించి ఏకేశలింగం మంత్రులుగారు కొంత గ్రంథము పెంచిన. వారి తరువాత కొందరు సంస్కరణాభిలాషులు, సంస్కరణమును మరల శాస్త్రముతో ముడిబెట్టినచో సాగసుండదని తలంచి కథారూపమున కేతన్సంస్కరణేచ్ఛ వ్రజలగా నభివృద్ధి నొందినవ నెంచి యిట్టి కథలను వ్రాయు

దొడగిరి ఇట్టి కథలను వ్రాసి యింకను వ్రాయు చున్న వారిలో శ్రీ శ్రీవాడ సుబ్బశ్వామిశాస్త్రి గారొకరు. తొలుతి నీ కథలలో వితంతువునకు పవిత్ర ప్రణయము కల్పించి, తదివార నేదో బలవన్మనసిక హేతువు నామెకు స్పృహ కలిగింపజేసి, వీలగుచో సాహసించి చివరను వరలోకమున పవిత్ర ప్రణయోన్మదాహమును నృప్తించెనుటకు, అనగా అట్టికి బహిరంగముగా బహులోకమున స్త్రీ పువ్వువాహము జరిగి నట్లుపించుటకై న కథకులకు నాహమము లేకపోయె నన్నమాట. ఇందు రాను సంఘభయము తీరనది. ఇంచితో చెబుగునో వచ్చిన యీ యవ్వార్య సంస్కరణమును చాల మంది యెదిరింప మానినారు. అందుచే బాహుటముగ వితంతువాహ కథ లాశంభమైనది. కీ. శే. గురుజాడ ఆప్పారావు కవిశేఖరునివంటి సంస్కరణాభిలాషి తన “కన్యాశుల్కము” నందు కన్యాశుల్కమునే మాపించెను కాని, బుచ్చమ్మ పునర్వివాహ మహిమార్పవమును నాటకరంగమున జరుప వెదకెను. అట్టిచో నీతరువాత వచ్చిన కథకులు కొందరు, రెండు పేజీలన్నర కథలో యేలాగో తంటాలుపడి యొక వితంతువునకు ద్వితీయ మంగళ సూత్రధారణమును నృప్తించుచున్నారు.

చిన్న కథకు సాంఘికేతివృత్తమే ప్రధాన మునుట వికడము. సాంఘిక భావ గమనమును మంచి మార్గమునకుగాని చెడు మార్గమునకుగాని తీర్పుటకు జన్మకథవంటి మనోంకుశము వేరొందులేదు. చిన్న కథ తన యాశయము నెరవేర్చుటకు వ్యావహారిక భాషలోనుండుట బాంధవీయమే. ఇట్టి సాంఘిక ప్రాముఖ్యము గల చిన్న కథను ఇటీవల కొందరు కథకులు

యంతయు క్ష వివేచన రహితులై వ్రాయు జొచ్చిరి. ఆ బాలగోపాలముః జనువందగిన యాఖ్యానిని కడుజాగరూకతతో వ్రాయు వలెననుమాట వాగు మరచిరననోపు. బుచ్చమ్మ వంటి యమూలక వితంతువును గిరిశంకరవంటి fashionable upstart ఒకడు తన మాట నేర్చున నామె గంభీర ప్రణయతంతులమీది తన ఖోకిల్లా వ్యాపారమున నామెను తన వల లోనికి లాగి, యామెతో “ఉదాయించి” Social Reform ఆచరించెననుటగో, గ్రామ కవి బ్రహ్మ వితంతువాహమును నవ్వుటాటలకు దింపెనే కాని, మరి యొందు కాదు. ఇటీవల బయల్పడలిన వితంతు వివాహపు కథలలో మూత్రము up-to-date fop అయిన నానికిని అంత కంటె fashionable circles లో తిరుగుచున్న యొక యాంగ్లేయ విద్యార్థిని వితంతువునకును కేవల విషయవాంఛా ప్రవర్ధితమగు కామాత్మరేకము గూర్చి, యుద్వరకును పరిసర సంఘమోదము మధ్యమున వివాహముచేసి, ఒకరి కొకరు బుద్ధ బోధవంటి ప్రేమ పవిత్రతను విరూపించు కొన్నట్లు చెప్పబడుచున్నది. ప్రేమ మందు పవిత్రత నాలోపించుట, కథకుని యాశయమే కాని, యందులకు తగిన సాత్విక నేర్పడవకపోవుట హాస్యాస్పదము. కథానాయక యగు వితంతువు కథానాయకుని కళ్ళద్దములు, తరంగ రంగమగు కాగిపిగు, “ప్రణయవల్లెవాటు” మొదలగునవి చూచి మోహించినట్లే ప్రవర్తిత మగుచున్నది గాని, యంతరంగిక మగు నిర్వాహ ప్రేమానుభూతి నొందినట్లు పొడ నూపకున్నది. ప్రేమమును చూచి మోహించుటలో యచలమగు ప్రేమరసముండునని యెట్లు హింసించెదలము? ఇట్టి కథలచే సంఘమునకు

లనే నమ్ముకొని, సాధారణ సాంసారిక జీవనమున బిడ్డల బాపలగచుచు నిష్కల్మష హృదయముతో నున్న యొక కులస్త్రీ, యేషిథిః జోవువారిలో, పొరుగింటి వానితో యకస్మాత్తుగ జూచి, వాని నోటికిగల్గెట్టునకో, కత్తెర తలకట్టునకో, వాని నన్యజముగ మోపించి, బిడ్డలనైన పిడి, మన్ను మిన్ను వెఱుగని కామమున వానితో వ్యభిచరించి సంఘమును తిరస్కరించుట, ఇదియే యితీవృత్తము.

వీరి Free Love Theory ని విశదపర్చుటకు వీరి “జోధన (సుభాషి 1 న: 12 నందిక)” నుండి యొక భాగము విటచుదహరింతును: - “స్త్రీపురుషవాంఛ సహజం, మృగాల్లో పుణ్య పాపాలున్నాయా? మనుష్యుల్లో (భార్యగా వుండకపోవడం) పాపమని యెవరన్నారు? దేవుడొచ్చి చెప్పాడా? పుస్తకాల్లో రాశారు ఎవరు? సంఘక్షేమం కోసమని కొందరు మహానుభావు లివి యేర్పరచి పాపాలని పేరుపెట్టి మూఢుల్ని దడిపించారు. ప్రతివారూ లేచిపోయి సంఘగోల అయిపోతుంటే మోసని, అట్లాంటి నిబంధనలేర్పరచి, నరకమనే భయంతో మనుష్యుల స్వభావసిద్ధమయిన వాంఛల్ని కట్టివేళ్ళూరిన ప్రయత్నించారు ... ఆచిత్రీగుప్పుడు ప్రతిజలకే పెళ్ళి జరిగిందో లేదో సాక్ష్యాలు విచారించుకుంటూ తిరుగుతాడా? దేవుడున్నాడు. కాని యాసీతులన్నీ యేర్పరిచింది దేవుడుకాదు! యుద్ధాలమయిన మనచిన్న కార్యాల నీటి అవినీతులు కనిపెట్టడంకన్న ఈశ్వరుడికి చాలా పనులున్నాయి సీతనగా మనస్సులో ప్రేమించినవాడికి సర్వమూ అర్పించడమే ఎవరిని ప్రేమించావో వారినితప్ప యితర్లని తాళడం ఘోషాపాపం ...

పై వాక్యములవలన వీరి స్వేచ్ఛాప్రణయపు మతము తెలియుచున్నది. ఇతర సృష్టి జాలము కన్న మానవున కదనముగా reason (యుక్త యుక్త విచక్షణ జ్ఞానము) భగవంతు డిచ్చి యున్నాడు. పాలలో విషము కలిపి పిల్లికి బెట్టినచో అది మాన మొందక త్రాగి చచ్చును. విలక్షణముగు reason వక్ర మార్గము పట్టుటచే మానవుడు విషము కలిపినాడు. ఆ reason లేని ఆ మాయ కవు పిల్లి అది త్రాగినది. ఆ పాలనే మానవుని కిచ్చినచో, నిచ్చినవారితో, దనకుగల లౌకిక సంబంధ హేతువుల విమర్శించుకొని పరిశీలించిన పిదప గాని ముట్టుకొనడు. “మృగాల్లో పుణ్య పాపాలున్నాయా?” ఎందుకుండును? మానవునికున్న విలక్షణముగు బుద్ధి వానిలో లేనందుననే, వానికి పాప పుణ్యములు లేవు. బుద్ధి పూర్వకముగు కార్యములకే పుణ్య పాపములు కలవు. ప్రమాదవశంబున మన కాలిక్కింద పడి యొక యుద్ధోజీవి చచ్చును. అందుచే మనకు పాపమా? మన బుద్ధి పూర్వకముగఁ గాక, యొక నాణెము మన కేబునుండి జారి యొక యన్నాకురునకు దొరకును. అందుచే మనకు పుణ్యమా? రెండును లేవు. చచ్చిన యుద్ధోజీవిని పాదమెత్తి “అయో పాప” మని యంటివేసి, అదియే పుణ్యము. “పైనజారిపోయినదే” యని విచారించితివా. అది యెరునకు దొరకుట నీ వపేక్షింపలేదన్నమాట. అదియే నీకు పాపము. పాప పుణ్యములు మన చింతనలోనున్నవి. మానవుడు మొలత్రాడు కట్టిన నాటినుండి పాప పుణ్యములు వాని వెంటనే యున్నవి. ప్రకృతి సిద్ధముగు భుక్తిమానిన నాడే పాప పుణ్యము లెదురైనవి. ఇప్పుడు శ్రీ

వెంకటచలంగారు చెప్పిన Free Love ఆచరణలో పెట్టుటకు మానవులు మృగప్రాయము కావలెనన్నమాట. బుద్ధివికసనము Everest శిఖరమునంటుచున్న యీ 20 వ శతాబ్దమున, రుచులలో నూడిడారు, వేషమున వన్నె చిన్నెలు మాటలో జలుగు చిత్రికవని, నడకలో నాజాకు, కూర్చుంటుంటే శోమలత, అడుగడుగున సభిగమింపరాని నాగరికత చెప్పు పెరుగుచున్న యీ కాలమున బ్రాణయ స్వేచ్ఛకోరినచో నది స్వేచ్ఛయగునో లేక ప్రళయకారకమగునో యూహింపుడు.

“మనుష్యుల స్వభావ సిద్ధములైన వాంఛ” లని కథలు సెలవిచ్చినారు. శ్రీ తత్త్వ మెఱుంగుటలో విలక్షణ చాతురిగలవారని కొందరిచే బొగడ్డ గాంచుచున్న మీరు సామాన్య మానవప్రకృతి యెంతవరకు బరిశీలించిరో కనుడు. మనుష్యుల వాంఛలు స్వభావ సిద్ధమట. ఎంతవరకు స్వభావ సిద్ధము? ఆకలి గొనుట స్వభావ సిద్ధమే. పశుపక్ష్యాదులతో బాటు మనుజుని కది కలదు. ఆకలి తీర్చుకొనుటకు, బహుపక్ష్యాదుల కాయాక్రమకృతి సిద్ధాహారములే చాలును. మానవునకు మాత్రము వక్కాన్నముగని పనికిరాదు. అందులో అతై పరు మెతుకులు అజీర్తికరము. వేపుడుకూర యైనను, చల్లారినచో సంకటము కలిగించును. బంగాళాదుంప లేనినాడు కాఫీయైన త్రాగి యుండునుగాని మెతుకుముట్టుడు. భూవలనమైన నాటనుండి బూరలు గారలు వండుకొని తినవలెనను కొర్క మానవునకు స్వభావసిద్ధమే కాబోలు? అరణ్యములోని లేడి పిల్లలగని నప్పుడు పురిటాలితగవెవలెన గొనిపోయిగా? ముందుగా బొంత కుట్టి పురిటాలికి కయ్య సిద్ధ

మొన్నరా? పశువుపై దుప్పటిలేనిచో పంతులుగారిభార్య కానాడునూ కేండ్లునిండిపోవునే. ఇంత సుఖము ప్రతిదానిలో ముగిన మానవునకు వాంఛలు ప్రకృతి సిద్ధములా?

సహజమగు శ్రీ పురుష వాంఛ పశుపక్ష్యాదులందువలెనే, మోసపులందును గలది. మానవేతర సృష్టిజాలమునందిట్టి వాంఛకు season ఉన్నది. సృష్టికి ఆదియొకటి యుండెనేని సృష్ట్యాదినీ మానవులందుకూడ season ఉండెనేమో? అప్పుడు వాహధర్మము లేకపోయి యుండును కాని, ఈ పాపిష్టి Reason భగవంతుడైనాడు ప్రసాదించెనో, యానాడే మానవుడు ప్రకృతి కుటుంబమునుండి ప్రత్యేకత నొందినాడు. చేటలో బడినది మొదలు కాటిలో గలియు వరకును మానవునకు కృత్రిమ జీవితమే కాని మరియొందుకలదా? సిద్ధ మకరధ్వజములు, రహస్యపు మాత్రాలు, వశీకరణ తంత్రములు, బైరాగిచిటికీలు, ఇవన్నియు ప్రకృతి సిద్ధముగా మానవునకున్నవే కాబోలు? నపుంసకునకైన కామోద్రోకము కలిగింపజాలు force of imagination పశుపక్ష్యాదుల కున్నదా? నిరంతర చింతనముచే నభివృద్ధి నొందు విషయాభిలాష గల మనుజునకు వాంఛలు ప్రకృతి సిద్ధము లేట్లుగును? దురూహలచే వక్రత నొందుటచేతనే మనుష్యజాతికి season లేదు. ఇట్టి కృత్రిమ విషయవాంఛచే నొకవ్యక్తి మరొకవ్యక్తిని కోరుట, స్వభావసిద్ధమగు ప్రేమయా? వాంఛా సిద్ధితోనే యెడమొగము పెడమొగమై పోవు నప్పుడు నిష్కల్మషప్రేమ యెక్కడ? మన స్పెక్కడ? Bestial sexual congress లో నీతి యున్నది. వాంఛాపరితృప్తియే మృగజాతికి ప్ర

ధానము, సరజాతిలో నట్లుకాదు. నరుని వాంఛకు physical satiety చాలదు.

కృత్రిమముగు మహావ్రోచమున నాగదోళి తమగు నగుని తుచ్ఛహృదయము స్వానుభవ సిద్ధముగు సుఖముకంటె వేయిరెట్లెక్కువ కోరు చుండును. ప్రకృతి సిద్ధముగు వాంఛతీవనను, అది తీరదు. తీరనివాంఛ యెట్లు మానవకల్పితమో అట్లే దాని పరికల్పింపము మానవకల్పితమే.

కాబట్టి సీతులనేర్పరనివది నంతుమే. సంఘేతముడై జీవించలేని కరుణకు, సంఘపు కట్టు బాట్లలో నుండక తీరదు. దేవుడెవడు నొక సర్వాధికారి సర్వసామమును మనమంగీకరించి ఐహో, సంఘమే దైవస్వరూపముని గ్రహింపక తీరదు. సర్వాధికారియగు ప్రభువునకు Control of public morals ఎందులకుండదు? దేవునకు మన సావధానములు విమర్శింపుటకంటె ఘనతర

కార్యములున్నట్లు కథకులు చెప్పిరికదా. వారవి యెచ్చటనయిన నిరూపించిరా? Divine Government లో మాత్రము Magisterial Section లేదందురా? కృత్రిమ జీవియగు మానవుని పరిపాలనా తంత్రములో Penal Code ఎట్లున్నదో కృత్రిమ జీవులగు మానవుల పరికల్పింపటకు భగవంతుని పరిపాలనా తంత్రమున మాత్రము శిక్షాన్యూతి లేకుండునా?

కనుక, కథకులు సెలవిచ్చిన Free love Theory ప్రకృతి సిద్ధముగ నున్నదని యెట్లు సాధింతురో తెలియజున్నది. విషయ వాంఛాతత్పరతతో పవిత్ర ప్రేమకుదా వెట్లుండునో పాఠకులు గ్రహింతురుగాక.

ఏమి వెంటడిని, ఏకావ్యములను ప్రత్యేకముగ ముచ్చటించెము.

మహాసాహసి.

గీ॥ గిరిగుహ గర్భమందు సాగరముక్రింద
భయదమైన మహాజల ప్రళయమును
వ్యోమమున దుర్గమారణ్య సీమమునను
బావకుని మధ్యమం బ్రేమ తోవజేయు.

గీ॥ అబలవలె దుర్బలంబుగా; దద్దిమటియుఁ
బిటికిగొడ్డెనుగా; దదివేయిమంది
కాయచున్నను రక్షకుల కాదటంచుఁ
చోసికొని జోవుచుండును ద్రోవజేసి

సన్నిధానము సూర్యవారాయణ శాస్త్రిగారు.

గీ॥ వెలుపటికి దాని రానీక బెట్టిదముగఁ
జెఱుగు బంధితుని కొందరు ; చెన్నమందు
కొండతయ్యది పాపము గుడ్డిదమచు;
నేడు ప్రాకారములమధ్య నెనఁగుగాక
గుడ్డిదగుగాక జతులు వాణ్నర్గితిఁ
దోచినట్లేగఁగాఁ బ్రేమ తోవజేయు

గీ॥ * ప్రాగ్దిశకుఁ బాటు కాజేరిబడచుటికినిఁ
బడచుటికిఁ బాటు పర్కదం బ్రాగ్దిశకును
దిగ్విభావచ్చు మనకు యిన్నింపగాని
తినిని ప్రేమ ప్రవాహంబుఁ దిగ్విభాటటిది.

1

పూర్వమొక కాలమున అంధ్రసామ్రాజ్యమునకు ధాన్య కటకమున నగరము రాజధానియై పేరెన్నిక గాంచినది. అపురి హనుమంతుడను నొక పేద కట్టెల నమ్మకొని జీవించువాడు. అతడొకదినమున గట్టెలనమ్మకొని యింటికి నురలుచు క్రిమంతులు వసించు వీధిని బోవుచుండెను. అకస్మికముగ బెనునాలి రేగుటచేత నతడొక ధనికుని గుమ్మముకొద్ద నొదిగి నిలుచుండెను. అయింటి లోపల మేళతాళములు సంగీతము వివచ్చుచుండెను. ఘుమం ఘుమ నునాసనలు వెలువడుచుండెను. చల్లని పిల్లగాల్పు లానుగంధమును సంతాపనగ గొనిపోవుచు హనుమంతుని దేహమును పోకెను. అతడాయింటిని కలుమరు చూచి యుండెనుగాని దాని యజమానునిగూర్చి యాతడెప్పుడును విచారించియెరుగడు. అంత నతడు వ్యారపాలకుని పరీక్షించి “సామీ! యాయిల్లారివండి?” అనెను. తక్షణ శ్చమున వినిన ద్వారపాలు డత్యాశ్చర్యముతో “ఓకీ! నీవెవ్వడవు? ఏయూరివాడవు? మాయజమానునే ఎరుంగవా? ఆయన మహా సుప్రసిద్ధ పురుషులలో మొదటి వాడు సిద్ధభటుడనువాడు” అని పలికెను.

“అయినదట్లమేమండి! ఒకరి జాతకం! నేను దినానా కట్టవడితే గంటికి నూకలు దొరకడం కట్టం ఆయన గొప్ప పూజేస్తుండాడు” అనుచు హనుమంతుడు విస్మయముతో బరవశుడై పలికెను.

కాలుగు నిమిషములు గడచి హనుమంతుడు వెడలిపో జూచుచుండ నొక సేవకు డాయింటిలోనుండి వచ్చి “ఓయీ! మాయజమానులు నిన్ను జూచి మాటాడగోరు చున్నారు. నావెంట రమ్మ” ని చెలిపి వానిని దీసికొని పోయెను.

అనేక ద్వారములనుగడిచి చిత్రవిచిత్రములను జూచుచు గిరిగిరిదిరుగు మెట్లవరుసల నెక్కి మేడలపై మేడలదాటి యొక విశాలమందిరమునకు హనుమంతుడు జేరెను. అందొక శ్రీమంతుడు స్నేహితులతోగూడి విందారగింపుచుండెను. అతడు వెంటనే హనుమంతుని జేరబిలిచి యొక సీతమున గూర్చుండజేసి యందరితోబాటు విందారగింప బెట్టెను. విందు ముగిసినవీడ్ముట ధనికుని స్నేహితులు వారివారి కుసులమీద వెడలిరి. అంత నతడు హనుమంతునితో “అబ్బీ! నా పేరునుగూర్చి విచారించివచ్చుడు నీవు తలితన కలుకులను నున్న పుష్పముల దెల్పుము” అనెను.

హనుమంతుడు శిరమువార్చి చేతులుజోడించి యొడలు కంపింప క్షమించుటదని జేడెను. అప్పుడా శ్రీమంతుడు మందహాసముచేసి “నీకుగలుగు నపాయములేదు. శంక వీడి స్వేచ్ఛగ వచింపును” నుచు భయముడిచి యధిక ప్రీతిని బలికెను.

హనుమంతుడు జరిగిన పృథ్వాంతమును దెలుప సిద్ధ భటుడు “మిత్రమా, నీవు నాచరిత్ర నెరుంగవు. నావడినపాట్లు నే గడచిన గండములను చేనొప్పున విదేశ యానములను నీవు వినగోరితివేని చెలిపెదను. అపిమ్మట నేనిప్పు డీభోగముల ననుభవించుటకు దగినవాడనో కాదో నీవే విచారించుకొనగలవు.”

2

సిద్ధభటుని ప్రధమయాత్ర.

నాజకతుడు చాల ధనికుడు. నేను యావనవంతుడను నాకపూర్వమే నాతండ్రి కాలధర్మమునొండెను. నాకు బదునేను వత్సరములు వచ్చినతోడనే యమితధనరాసులు నాచేతబడినవి.

చిన్నతనమున నాకు సత్యహవానము లభించినది. మంచి గురువులయొద్ద ధర్మశాస్త్రముల జనివిరిసి. ఎల్లప్పుడును బలోపకాగము చేయుచుండవలయుననియు, వినయము, సత్యము దాక్షిణ్యముగలిగి జీవింపవలయుననియు ప్రభువును రక్షి, దేశాభిమానము, దైవభక్తి జూపుచు వర్తింపవలయుననియు నేర్చుకొంటిని. క్రతి కార్యమునకును నాపహా ధ్యాయులలోనికెల్ల నేన సిద్ధముగ నడుముకట్టుకొని నిలుచు చుంటునేత నాగురువు నాకి ముద్దుపేరిడినాడు. అపేరే యిప్పుటికిని నాడుకలోనన్నది. అకస్మికముగ హస్తగత మైన ధనమును బాలించు లోకజ్ఞానములేక స్నేహితుల పలుకులకెల్ల చెవియొగ్గి కొలది కాలములోనే మితభాగ్యుడనైతిని. యావనము పొప్పించు కలమున మూరక యింట గుడిచి కూర్చుండ సహించలేక యుద్యోగము పెంపున దేశాటనము చేయగడంగితిని.

కొలదిగ సొమ్మును జేమూర్చుకొని పరదేశ వాణిజ్యమును నడుపు గొందరు వర్తకులతో గలిసితిని. వారి తోడ కొత్తపట్టణమును రేవునజేరి సముద్రాయానము నారంభించి పోవుచుంటిని. ప్రప్రధమమున నొకటిరెండు దినములు వికారముచే నేమియు దినలేకపోతిని, నిద్ర రాదయ్యె. అకారణ భయము పీడించెను, క్రమక్రమ

మీరే దోడినా యువచారములచేతను, బోర్తానా వాక్కులచేతను స్వస్థతగాంచితిని. అసెప్పుట సముద్రము మీది ప్రయాణము ముఖతరముగను నానందచాయకము గను నుండెను.

చాలదీపులదరిగా బ్రయాణము సాగినది. ఆయా స్థలములందు సరకులవమ్ముచు గ్రోత్తచానిని గొనుచు బోవు చుంటిమి. ఒక్కనాటి సాయంసమయమున వాయువు స్తంభించినది. లేతచాపలు కదలక నిలిచిపోయెను. ఓడలు నడుచుట మానెను. దావున నొక చిన్న దీవి గాన్పించినది. చెట్టుచేమలు మొదలగున వేమియు లేవు. నీటిమట్టమున కొంత తైగా నున్నది. నడుచు నొకంత యులికియున్నను నూర్పిడిగేలవలె చదునుచోటుబడియున్నది మాయోదలాని కొందరు విసేదమునకై యా దీవిపైకి బోయిరి. నేనును వారిని వెంటబడిచితిని. మే మందర మును కారులుదీర్చి కూర్చుండి ఫలహారముఁ జేయసాగి తిమి. మాతాత్తుగ మేమున్నద్రీవము చులింప నారంభించినది. మమ్ములను విదలించుటకు మొదలిడినది అధిక భయ భ్రాంతులమై మేనుంవరమును దిగ్గునలేచితిమి. ఓడలాని వారు నేగమె తిరిగిరండని మమ్ములను బిలుచుచుండిరి. మేమున్న ద్రీవముయొక్క భీరకంఠనమువలన మేము కాలాని నడువలేక పడిపోవుచుంటిమి. మేము ద్రీవ ముని భ్రమింపడినదొక పెద్ద తిమింగిలము. అది నేవేగ గదలిపోయినది.

కొందరు మాత్రము చురుకుగ నడిచి పడవలో బడిరి. మరికొందరు సముద్రములో బడి యీడులాడుచుండిరి. నేనుమాత్ర మే తిమింగిలముతో జాలదూరము పోతిని. తుడకది మునిగినది. నేను నీటిలో గొట్టుకొనుచుండ నద్వప్తవశమున నొకకొయ్యి చెరిగిపడినది. దాని నాధారము చేసికొని సముద్రములో జేలుచుంటిని. అంతయు తేకటి. నాకేమియు దోచుటలేదు. భయము ప్రాణము తీయుచుండెను. కేకలువేసిన జవాబువచ్చుటలేదు. ఎటు పోవుటకును సామాన్యక దైవముమీద భారమువైచి యారేయి నటుల గడిపితిని తుడకు దెల్లవారినది. మాయోదలకై వెదుక నడకడను బొడగట్టలేదు ఎటుపోవు టకును గురియేలేకుండ నీటిలో గొట్టుకొనసాగితిని. అల నటులుగుచున్నది. ఆకలి హెచ్చుచున్నది. దప్పియైన దీర్చుకొను నుపాయము గాన్పించలేదు.

అపరమాత్ముని కటాక్షమువలన మధ్యాహ్నముగునప్పటికి నీటివాలున నొక దీవి దర్శింపితిని. ఒడ్డు పెట్కొనను

మొట్టొకనున్నది. పైకిబోవు నీలు గాన్పించలేదు. ఒడ్డు వెంట గొంతవడి బోగా నొక వృక్షపువేళ్ళు నీటిలోనికి వ్యాపించియుంట గాంచితిని. ఆతావున నొడ్డు నీటి యురవడిచే విరిగిపడినది. నేనా వేళ్ళను బట్టుకొని ప్రాకు లాడుచు నేల కగ బ్రాకితిని. మాయోద నడిగెత్తిని మండుచుండెను. ఆకలి నహింపరానిదిగ నున్నది. దాహ మా మిశ్కటముగ నున్నది. దావున ఫలములేవియు లభించు జాడ లేదు. భగవంతునిగూర్చి ప్రార్థింపుచు నాచెట్టునీడను పడియుంటిని.

ఎండవేడిమి కొంత తగ్గినది. మాయోద మళ్ళుమదిక కొరగినాడు. తీవ్రతాక పడలుకొని యిటునటు జూచు చుంటిని కొంచెముదూరమున కొ్రులు గాన్పించినవి. అవి వేనినో దినుచు నేలపై జిండులువేయుచున్నవి. నేనచటి కరికట్టముతో కల్గితిని అవి తినునవి దుంతలు. నేను నామంతలను చవిజూచితిని. అవి తియ్యగ్గ చిలగడదుం తలవలె నున్నవి మరికొన్నిటిని ద్రవ్వి దీసి భక్షించితిని. ఆకలి దీరినది. కొంచెము సత్తువగలిగినది ఇటునటు దిరుగ సాగితిని. దూరమున రెల్లు పెరుగుచుంట గాంచితిని. తక్షణమే యాదిక్కుకై నడిచితిని. నిర్మలమగు మధు రోదకముగల నీటిబుగ్గ గాన్పించినది. తనివిదీర నీరు ద్రాచితిని.

ఒక్కక్షణము సంపూర్ణతృప్తిని గాంచితిని. దృష్టి నిగు డించిమాడ దూర్వదికగా గొంతదూరమున నొక గుఱ్ఱము గాన్పించినది. చీకటిపడుటాపల మరక్షితమగు నెలవు కేరవలయుగదా యని యా గుఱ్ఱమున్న తావునకు బోతిని. అదియొక కొయ్యకు గట్టబడియున్నది. దానిపై వెక్కి పోయిన జవానాసము కేరవచ్చునను నాన జనించినది. కట్టుకొయ్యనుండి గుఱ్ఱమును విప్పబోవు సమయమున భూ గర్భమునుండి యొక వింతధ్వని వివచ్యును ఉత్తరక్షణ ముననే యొకపురుషుడు వెడలినచ్చి నీవెవ్వండవని ప్రశ్నించెను.

నా చరిత్రకొంతయు నతనికి వివరముచేసితిని. ఆతడు నాపై జాలవండి నన్నొక గుహలోనికి దోడ్కొనిపోయెను అందు జాలమంది జనులుగలరు. నేను వారినిజూచియు నాకు నన్నజూచియు వింతపందనయ్యెను. వారు నాకా హారపానీయములలిచ్చి యాదరించిరి. నిర్జనమగు వాన్వీశ ముడ గుహలో నసీంపుళ్ళు నారవృట్ట నుండ నేలబడిని

నేను వారినడిగితిని. తామెక రాజు నేవకులమనియు వసంతకాలమున వాని యశ్యముల నాలంకరించు మేళుచు వర్షకాలమురాగ నే పెడలి పోవుచుండుమనియు నొకటి చెందు దినుములలో మజలనుంటిమనియు నాపిదప నేనే నచ్చిటికి వచ్చియుండిన దిక్కులేక చచ్చియుండుననియు వారు చెలిపిరి.

నే నచ్చోటికిన మాడవదినమున వారందరును దమ తమ పాలముననున్న గుట్టముల గుమిగూర్చి రాజధానికై పయనము సాగించిరి. నన్నును వారితో వోడ్కొనిపోయిరి. చారిపాదవునను వేడుకగ ముచ్చటలు జెప్పుకొనుచు నుభయముగ బయలుమునేసి నారవనాటి యుదయమున రాజధానిం జేరితిమి. ఆనకులసమయముజూచి నన్ను రాజున కెరుకపరచిరి. రాజును నావృత్తాంతమునంతయు విచారించి కరుణాశుభ్రుడై నన్నొక విడిదియందునిచి నాకు గావలయు సమస్తమును సమకూర్చి యిచ్చునటుల నేవకుల వియమించెను.

ఒక నాటి యువయమున నేను సమద్రోతరమున బ్రచారము చేయుచుంటిని. ఒక పెద్దయోడ దరిజేరినది. దాని నిండ ననేజుమలగు వర్తకపు సంభారములతో నిండిన సంచులుగలవు. వాని పైవిలాసముల గాంచి వానిలో గొన్ని నాదని గ్రహించితిని. అది నేను తిమింగిలముపై నెక్కుచో విడిచియోడయే. నేనా యోడ నాయకుని గుర్తించితిని. ఆతడు నేను నీటమునికి మరణించియుంటినిని దృఢవిశ్వాసముతో నున్నవాడుగాన నన్యంతగా బరిశీలించి గుర్తించదయ్యె. నాపంచులను జూపి యవెవ్వరి వని నామకని బ్రశ్నించితిని.

“ అని భాష్యకటకమునందలి యొక పర్వముననిచి, ఆతడు నూతో బగునము చేయుచు దీవియనుచుచే నొక తిమింగిలముపై నెక్కి దానిచే నీటము చవిడినాడు. అతని పేరు సిద్ధభటుడు. ఆత డటుల మరణించి యుంటున్నచేత మీనిగాని మీనిమ్మన సొమ్మునుగాని వానివారనులకంద జేయవలసినవారమై యున్నారము ” అని యోడ నాయకు డుత్తరవిచ్చెను.

“ ఆనాడటుల మరణించినటుల నీవు తలచు సిద్ధభటుడను నేనే! తానంచులు నావే! ” అంటిని.

ఓడనాయకుడు చకితుడై నామాటలనమ్మలేకపోయెను. నేనును నావృత్తాంతమునంతయు సవిస్తరముగ వినిపించితిని. కొంతవరకు నమ్మక ముగల్గిగది. పగరములోనికి దీనుకొని పోయి యితరులచే నావృత్తాంతమును వినిపించితిని. అంతట శోడ యజమాని యారంభభరితుడై “ దైవకృపలన నీవు పశిపుడవై యుంటివి. నీసంఘటన నీవు దీనికొనుము. నాభారము తిరిగిది ” అని పలికెను.

నాపంచులలో నొకదానిని విప్పి యందుండి జేరితరకపు వస్త్రము నొకదానిని దీసి రాజునకు గానుకగా నర్పించితిని. ఆవస్త్రముండులి శుభ్రంపు సరిగనేక కతడు సంతసించి నాకు బహుమతుల నొసంగెను. రాజు సెలవు గైకొని తిరిగి యా యోడపై నెక్కి తక్కిన వర్తకులతో నెప్పటియట్లు చేరితిని. పెక్కుతావుల వర్తకముచేయుచు మిగులధనమునార్జించి కొంతకాలమునకు స్వస్థానము చేరితిని. నేను తిరిగి వచ్చికుందులకు నాకుటుంబమునా కంతయు సంతసించిరి. మేమందరమును మిగుల భోగముల గుడుచుచు గాలముగదాప వారంభించితిమి.

రేపటిదిగము నా చెండవయాత్రంగూర్చి తెలిపెడన రమ్ము.

ఇటుల సిద్ధభటుడు, హనుమంతునితోడ చెండటివాడు ముచ్చటించి యధిక స్నేహభావాజ్ఞాపుచు వానికి గొంత ధనమునొసగి పంపెను.

(నీరు యీ కథను పూర్వ్యాశ్రమమందు రచించిరి.)

(పకేషము)

సుకవ్యభినందనము.

సోమంచి వాసుదేవరావుగారు. (ఆం. గీ. సా. వ.)

సీ॥ హృద్యసౌరభ పూరితహృదుని సమా
గతమంద మలయమా సతముకంటె
గమనియ నవ సుల్లికావల్లి కావేల్లి
తానామ రామణీయకముకంటె
దత పట్నీనేత స్ఫురద్వివృతం
చార నూనన మరుద్రయకంటె
జేతనాచేతన ప్రీతి సంపాదనాం
చిత నవ్య కిష్ట నీరుతులకంటె

సీ॥ బ్రకట సౌఖ్య విదనుగాగ విగచపుష్ప
నరస సౌరభ్యమునకంటె సౌఖ్యమిమ్ము
లలిత భవదీయ కవితా విలాస గరిమ
సుకవి ! పంచేంద్రియాతీత సుఖదమగుట.

సీ॥ వృష్టివైచిత్ర్యము నెఱుంగజేయునట్టి
నవరసంబైన ప్రకృతి సౌందర్య గరిమ
మనవచో కృతః గనిపించి కనులఁ గనినఁ
గలుగు సౌఖ్యంబుకంటె సౌఖ్యంబుఁ గూర్తు.

సీ॥ లలిత భవదీయ కవితా విలాస గరిమ
సుకవి ! పంచేంద్రియాతీత సుఖదమగుట
రాశ్మి సామ్రాజ్య సింహాసనాధి రోహ
కుండగుచు నీవు సద్విత్తీయఁడవగుదు.

సీ॥ అక్షరము బ్రహ్మమగును నీవక్షర స్వయం
డవుట బ్రహ్మ స్వరూపంబులైన యట్టి
నచ్చిదానందములు వెదచల్లుచుండు
నిన్ను వినుతింపఁదగమగు నే కవీంద్రీ !

సీ॥ కవ్యరవుఁ బలుకులకు నవకంబు మెత్తఁ
దనముఁ గలిగిన యేనిఁ జల్లని వెలంది
నెన్నలలకును నలపులు వెలసెనేని
సువములగు నీదు పలుకులతో కవీంద్రీ !

సీ॥ వెలదిఁ వెన్నలల నొప్పడి చల్లఁదనమును
 లలితంపు విరిగల వలపు పాలుపు.
 కొక్కారు నొరఁగు మెఱుంగునఁ గల డాలు
 నమ్మతానఁ బాలుచు కియ్యందనంబు
 గగన కల్లోలిసి కల్లోల వేగంబు
 శాంతావిలోక నాకర్షణంబు
 నుపమాన రహితనదోఁకార శబ్దంబు
 నవ నవ ప్రకృతి సౌందర్య గోమఁ

గీ॥ గలిగి కవ్యభావ్యమై నిలసితథవ
 దమల పృథ్వీవాగత బైతనప్పు
 నీమహా కవితాధార నేను దోఁగి
 యనితనానఁద పారవశ్యంబుఁగండు.

గీ॥ కాలదిల్లి లేఖకుఁడు చాలిలఁ బకృతి
 మార్పు వొందింది యను గడు నేర్పురీతి
 వన్నె తెల్పిడు చుదానఁ బ్రధిత కవిత
 నాదితియొనంగ నీవు హృద్యముగఁ గూర్తు.

సీ॥ రమణీయ పుష్ప సౌరభ సుకలిత మంద
 మలయమాసురీసౌత విలసనములు
 నవ్యక్త మధురగానా మృతోద్గారిపి
 హంగకూజితపాళి సంగతములు
 బాలభాన మయూఖ భాసురజాంబూన
 దోదకాపారకా శుద్ధ జ్వలములు
 తరవర్ణనీయ ప్రకృతి రామణీయకా
 లోకనాకలిగ సౌఖ్యకరములు

గీ॥ వికచ రాజన విందెర ఎగిర జనిత
 లలిత మధుకర శోణహలన్వసంబు
 లైన ప్రత్యూష శేఖల నూన సౌఖ్య
 దుగ్ధ నిధి వీదికల నిన్నుదోచు సుకవి ।

గజదొంగ

బులును వెంకటరమణయ్యగారు.

అది శీతకాలము తెల్లవారినది. చలిబాధచే గదిలో బండుకొన్న నేను కన్నులు మూముగొనుచు వచ్చి ఏభియరుగువయ్యి గూర్చుంటిని. పాచి వసులను జేముటకు వచ్చిన దానీ జగమొకరితో నొకరు "రాత్రి మనయూరిలో దొంగలు పడినారట!" అని చెప్పుకొనుచుండిరి. చాల సంవత్సరములనుండి మాయూరికి జోరభయము లేదు కాన నేనొకంత యావేగమున దొంగలెచటికి వచ్చిరినియు, నెపుడువచ్చిరినియు మాదానీదానిని బ్రశ్నించితిని అది తానిన కథ నిట్లు చెప్పసాగినది

నిన్నరాత్రి పడునొకండు పండ్లొండు గంటల సమయమున నరసింహాచార్యులుగారు తమ గదిలోబరుండి నిద్రించుచుండిరి. అనిద్రలోనే యాతని కొకసారి తెలివవచ్చెను. గదిలోని దీపము గొటమువలె వెలుగుచుండెను. పడక మంచమున కెదురిగ నున్న కిటికీ తలుపులు తెలువబడియే యుండెను దానినిడ గదికి వెలుపటగల గచ్చునేలకై గొంతపటకు గనుపించుచునేయుండెను. అంతలో నాతడు చుటల గన్నులు మూసెను.

అతనికి మఱల గునుకుపట్టి యెదుఃమున ములైనదో, లేదో, ఏదో యలికిడియయ్యెను. అంతలో నాతనికి దెలివి వచ్చెను. నాలుగు వైపులను జూచెను. ఏమియును విశేషములేదు.

ఆయన కిటికీవైపు దృష్టిని ప్రసరింపజేసెను. గది కావల నేదో చప్పుడయ్యెను. ఆచార్యులు గారి కనుమానము ముండయ్యెను. ఏమియు శబ్దము చేయక యలెడల్లు పరుండి కిటికీ నాల్గు దెసలను దృష్టిని సారించి నిదానించి చూచెను. ఇవుడొకవంత నాతడు కనిపెట్టెను. గది వెలు

పలఁ బడుచుండిన కిటికీనిడలో నివుడొక వింత మార్పుగలిగెను. అనిద్ర మునుపటివలె గదికి దూరముగ నేలమట్టముగ నుండక చాలవఱకు మీదికి లేచియుండెను. ఏదియైన పెద్ద పదార్థ ముడినచో, నీడమీదికి లేచిపోవుట న్యభావము. నరసింహాచార్యులు దాని నెఱిగి యాయడిన పదార్థ మేమోయని కడు జాగరూకతతోఁ జూచెను తోడనే చీకటికంటె నల్లనగు నొక మానవాకృతి కిటికీ కెదురుగ నిలువబడినది యాతని కంటఁబడెను. కిటికీ కన్నపు యాన వాలుగల దీపపుకాంతి యాయాకృతి మొగ్గుపె బడి దానిపోలిక చెప్పకయే చెప్పసాగెను. అది యొక పురుషుని యాకృతియని స్పష్టమయ్యెను.

ఆయాకృతిని గాలచినచో నెంతటచానికయి సను భయము జనింపక మానదు. అట్టియెడ చానింజూచి యాచార్యులు కంపమొందెననుట కనుమానములేదు. అతని శరీరము ముచ్చెమటులు వోసెను. మేను కంపించెను. ఆయన ముల పట్టు తప్పిపోయెను. గొంతెత్తి యటకు తోరు లన స్వాధీనమున లేకపోయెను. ఎట్టకేల కతడు సాహసింది గొంతెత్తి "దొంగ! దొంగ!" అని తనశక్తికొనిది యటచెను. ఆమెటనే నికృత స్వరూపి మాయమయ్యెను. పెద్ద పదార్థము గోడమీదినుండి పడిన ధ్వనియు విసవచ్చెను. ఆచార్యులు తొలుతు తీసుకొనివచ్చి మఱలఁగేకలు వైచెను. ఇరుగు పొరుగుల వారందఱు వచ్చి వెడకిరి. కాని యాగజదొంగ చారికి దొఱకలేదు.

౨

గ్రామమున జోరభయము పొడచూపినదని యందరును దిగులుపడుచుండిరి. అందు గృహ

యజమాను లూరలేనివారును, నిస్సహాయులును మరియు దిగులుపడుచుండిరి. ఆ మరునటి రాత్రి చోరభయమువలన వారలకు నిద్దుర లేకపోయినది. ఏ యలికిడి యైనను దొంగయేమో యను భయ ముండఁగిని గలుగుచుండెను.

ఆ రాత్రి గడచిపోయినది. ఈ కడచిన రాత్రికూడ దొంగలు వచ్చిరను వార్త యూరంతటను వ్యాపించెను. దొంగలరాత్రి దిగువ వీధికిఁగూడ వచ్చిరని నాకు దెలిచినది. వివరముగఁ బరిశీలించఁగా నీ క్రింది విషయము తేటతెల్లమైనది.

ఆ రాత్రి కనకాద్రిశాస్త్రిగారి యింటికి దొంగలు వచ్చిరి. పాపము! శాస్త్రిగారు రూరలేరు. ఏదో పనిపై విజయనగరమునకు వెళ్ళియుండిరి. ఆయన కుటుంబము మాత్రమే యింటగలదు. దొంగ భయ మొక వంకను, నిస్సహాయత యొక యెడను బీడింప నాయన భార్య పెదల కడనే రాత్రి భోజనములు ముగించి వరుండెను. కాని దొంగలవలని భయము మాత్ర మామెను విడలేదు. ఆ తలుపుతోడనే యామెకుఁ గొనిచెము కలత నిద్దుర వట్టెను. కాని యంతలోనే మరల భయము కలుగుచుండెను ఇట్లు రాత్రి పండ్రొండు గంటలు దాటిపోయెను.

ఒకవర కలత నిద్దురలో నామెకు దెలిసివచ్చెను. పెరటి ద్వారముకడ నేదో గునపముతో గోడ ద్రవ్వ చ వ్వుడగు చుండెను. ఆమె భయ మధికమయ్యెను. కాని కొంతవరకు సిదానించి వినెను. ధ్వని అంత కంతకు మెండు కాగా నామె దొంగలం దిట్టుచు గొంచెము కంత ధ్వని పెద్దగాతేసి యురచెను. అప్పుడొక యంత నవ్వడితిగ్గెను. కాని కంతధ్వని తగ్గిన

వెంటనే గోడ త్రవ్విన ధ్వని యారంభము కాజూచ్చెను. పాప మామె యేమి చేయగలదు? ఇంటినుండియే యిరుగుపొరుగులవారిం బిలచెను. కాని యాపిలుపు యింటిలో, గదిలో, బండుకొని గాఢనిద్రలో మునిగియున్న వారు విని యామెకు సాయపడుటెట్లు? పోనీ, వీధి తలుపు తెరచుకొని యిరుగుపొరుగుల వారి తలుపులు బద్దలకొట్టియైనను వారలకు లేసి తీసికొని వత్తుమన్న—ఆవీధి తలుపులు దీక్షుట కైనను సాహసమేది? వీధి గుమ్మములో నెండరు దొంగలు కావలియుండిరో యెవ్వరికిఁ దెలియును?

పాప మామె రాత్రి యంతయు నిద్రలేకయే చ్చుడగునపు డెల్ల కేకలు వేయుచు నాపద నుండి తప్పిపోయెను. మరి దొంగలును, ఆమె తెలిసి యుండుటచే దమ పాచిక పారదని యెంచియో, మతే శారణముననో తెల్లవాగు వరకు వేచియో, అంతకు ముందుగనో వెడలిపోయిరి.

ఈ సంగతి వినిన పిదప నేనును దక్కినవారి వలెనే శాస్త్రిగారి యింటికిబోయి రాత్రి జరిగిన సంగతికి విచారించి దొంగ లెచ్చట నెంతవరకు గన్నమువేసిరో చూడ గాగితిని. అయిల్లు మట్టి గోడలది. తలుపునకు గ్రిందు భాగమున నొక గడియ గలదు. దానిని వెలువలనుండి తీయుటకు ఏలగునంత—అనఁగా విశాలముగ నొక చేయి దూర్చి లోగడియ తీయుటకు ఏలగునంత కన్నము ద్వారముకడ తేయబడెను. “ఈ మాత్రపు కన్నము చేయుట కంత కాలము వట్టునా?” అని నే ననుకొంటిని. గడియ యెచటనున్నదో యాలోచించి కన్నము వేయుట కంతటి కాలము వట్టునని కొందఱును, మట్టి

గోడలు చాల దృఢములైనవి కాన వానిం ద్రోవ్వట యసాధ్యమనియు నందుచే నంత కాలము వట్టునని మఱి కొందరును నమర్చించిరి. రాత్రి న హాయి ము చేయలేక పోయినందులకు మే మెంతయు విచారించుచు మా విచారము నామెకుఁ దెలుపుచు బోయితిమి.

ఉదయ మెనిమిది గంటలకు శాస్త్రిగారూ నుండి మరిలివచ్చిరి.

3

ఈ దినమున నెన్నను చేజిక్కక పారిపోవునా గజ దొంగను బట్టుకొని తీరవలెనని యూహతో బ్రక్కపై బరుండి నిద్రలేకయే రాత్రి గడువ నెంచితిని. కాని యెప్పుడు వచ్చినదో గాని పాడునిద్ర నావ్రతభంగము చేసినది. నేను లేచునప్పటికి బాగుగా దెల్లవారెను. ఆ కడచిన రాత్రికూడ కనకాద్రిశాస్త్రిగారి యింటనే దొంగలు పడిరని మా యమ్మగారు చెప్పిరి. నా పాడునిద్రకు వగది జరిగిన సంగతిని గను గొనగా నీక్రింది వివరము తెలిసినది.

శాస్త్రిగారు రూఠినుండి మరిలి రాగానే భార్య జరిగిన సంగతి వ్రతటిని జెప్పెను. ఆయనయు దొంగలవలన నేమియు నసాయము కలుగ నందులకు మిగుల సంతసించి కన్నము త్రొవ్విన చోటు మరిల మంటితో బూడ్పించి రాత్రి బాగరూకతతో నుండవలయునని హెచ్చరించు కొనెను. ఆ రాత్రి మామూలుగా నందరును భోజనముచేసిన పిదప బయటిరి. భర్త గృహ ముననే యుండుటచేతనా, రాత్రి (కడచిన రాత్రి) నిద్దుర లేకపోవుటచేతను శాస్త్రిగారి భార్య నిర్విచారముగఁ బాడుకొనెను. కాని శాస్త్రిగారు కడచిన రాత్రి సంగతి దలంచు కొనుచు మేలుకొనియే యుండెను. ఒక వేళ

బయిండఁ దలచిననా, ఆయనకు నిద్ర పట్టనే లేదు.

రాత్రి మద్రొందు గంటలు కావచ్చెను. కడచిన రాత్రివలెనే పెరటి గుమ్మముకడ గోడ త్రోవ్వచున్న చప్పుడు విసవచ్చెను. అట్లు త్రోవ్వచాడు దొంగలేయనియు, గడచిన రాత్రి ఫలమేమియు లభింపకపోవుటచే నిపుడు మరిల వచ్చినారనియు శాస్త్రిగారికి దెలిసిపోయెను. వెంటనే యాయన పెద్దకేకలు వేయుచు దొంగలను దిట్టసాగెను. అతడు కేకలు వేయు చున్నంతసేపును జవ్వడేమియు గాలేదు. ఇంతలో నాయన భార్యయు, బిల్లలను మేల్కొంచిరి. కొంతపడికి మరిల జవ్వడు విసవచ్చెను. పెరటి తలుపుతీయుటకు శాస్త్రిగారికి సాహసము లేకపోయెను. వీధి తలుపుతీసి యిరురులను బిలుచుటకును దొంగలు తనందేహించెనే గాని సాహసించి తలుపుతీసికొని వీధిలోనికిపోయి గున నున్న నరసింహంగారిని దీసికొనివచ్చిరి. వారింట ప్రవేశించిన పిదప మరిల మునుపటి రీతినే చవ్వడయ్యెను. కొంతవరకు వారిరువురు నింటిలోనే గూర్చుండి యట్లునివారించుచున్నను సాహసమాచరించు నా గజదొంగ యెవ్వరో కనుగొనవలెనని యుత్సాహము మిక్కుటము కాగా బెరటిదారిని బెరటి గుమ్మమును జేర బయలుదేరిరి. అట్లు బయలుదేరి మరియొక రిద్దరిని సాయము తీసికొని యొక పారిశేను లాంతరును, చేదుడ్డు కర్రలను దీసికొని పెరటి ద్వారముకడ కేగిరి. కాని యచట వారికే దొంగయును గన్పింపలేదు. ఏ యాయుధము నచటలేదు. కాని తొల్లిటి రీతినే కొంచెము గోడ త్రోవ్వబడియుండెను. తమ యలికిడిని గాంచి దొంగలు భయపడి పారిపోయిరని

వారందరిని మిక్కిలి యనుమానము కలిగెను. వారందరును దొంగలకు బది తిట్లు ప్రసాదించి “దినదినమును మాయంటికే రావలయునా?” అని యనుకొనుచు బెరటియందు గల చెట్లు, తువ్వలు వెవకిరి, కాని వారి కెందును దొంగలకాడ కావరాలేదు.

వారచట గొంత నేవటివర కుండి మరల గృహములోనికి బోయిరి. పిదప మరల యథారీతిగనే చప్పడు ప్రారంభమైనది. దొంగలు మరల వచ్చిరని వారందరును నిశ్చయించిరి. కనురెప్పపాటు కాలములో మాయమై మరల బ్రత్యక్షమగుచున్న నా గజ దొంగలను బట్టుటకు మానవ మాతృనకు శక్తి చాలదని సిద్ధాంతీకరించి వారి బట్టుటకు మఱి ప్రయత్నింపక యాపదనుండి రక్షించుటకు శ్రీరామచంద్రుని బలుసారులు వేగించుచు సిద్ధురలేక యేయారాత్రినిగూడ వేగించిరి.

౪

గజదొంగచేయు నట్ల కల్లోలము గాగి మంతన గడ్గోలు పెట్టెను. దొంగలెట్టి ఘోర కృత్యములు చేయుదురోయని మేమందరము మిక్కిలి దిగులు పడుచుంటిమి. శాస్త్రిగారి యెంటు రెండు దినములు కన్నము త్రవ్వ వారల నిబ్బంది పెట్టిన దొంగలు మరునటిరాత్రి శాస్త్రిగారి యంటికిని, మాయంటికిని నడుమగల మఱి యొకరి యంటికి గన్నము త్రవ్వరి. ఇంటిలో బురుకొన్న సరసమ్మగారికి గోడ త్రవ్వచున్న చప్పడు “బాగుగ నివవచ్చినదట ! వెంటనే యామె మాయంటికి వచ్చి మాయమ్మగారిని లేచి నంగతి తెలియజేసెను. ఆమె నన్నులేపెను. నేనును నంగతి యేమోయని సరసమ్మగారి యంటికి వెళ్ళిరి.

వారున్నదిగూడఁ గనకాది శాస్త్రిగారి యింటవలెనే మట్టి గోడలచేతనే గట్టబడి యున్నది. అయింటికి వీధివయిపునను వెరటి వయిపుననుగూడఁ బ్రత్యేకముగ రెండేసి ద్వారములు కలవు. అందెడమ వైపున నున్న పెరటి ద్వారము చెంతనున్న గోడ కొంతవఱకు ద్రవ్వబడియుండెను. నేను బాగుగఁ బరిశీలించి చూచితిని. కనకాది శాస్త్రిగారి యింటికి ద్రవ్వబడినట్లు దీనికి లోగడియ యున్న వైపున సారంగము త్రవ్వబడి యుండలేదు. లాభము లేనచోటనేఁ జేయిదూరుపాటి కన్నము చేసిననఁ, లోగడియ యూసలమున లేకుంటచే గన్నము చేయుట నిష్ఫలము గనుక కొంతవరకు గన్నము త్రవ్వబడియుండెను. నాగొక కొంతయయి మానము తట్టెను. భయమేమియును లేదు మీరింటిలోనికిఁబోయి బగుండుదు. నేనిచటి నంగతిని గనిపెట్టెదను” అని నేను వల్లి సరసమ్మగారిని లోనికిఁ జంపివేసి యటనే నవ్వుడిలేక కూచుంటిని.

కొంత సేవట్లు కూర్చుంటిని. నాయూలోచనములు పలురీతులఁబరుగులిడుచుండెను. ఎట్లాలో చించిన నిది దొంగచేసిన కన్నమైనట్లు నాకుఁ దోచలేదు. వారే చేసినచో లోగడియ యెటున్నదో వయినుండియే గుకొంచుటకు మిక్కిలి వీలుకలిగియున్నను, తప్పుదారింబడి మఱియొకచో నేలఁగన్నము నేయును ? కొంతవఱకు కూర్చుండ నొక వందికొక్కు (ఎలకలలోఁ పెద్దజాతి) యచటకు వచ్చి నన్నుజూచి మఱలఁ బరుగిడిపోయెను. ఆకన్నమిషావందికొక్కు చేసి యుండునని నే నిశ్చయించితిని. అది తాజేయువని పూరికజేసి యుండుటకు వచ్చుచుండనని నానిశ్చయము.

విదవఁ గనుఁగొనఁగా నామట్టియందల్లో నొక పి. ఆయనమానముచేతనే ఇ శ్రీ గా రు
పెద్దరకపుఁ బందికొక్క వివసించి యిట్టివనులు మొదలగువారికిఁగూడ దొంగయని యనుమా
చేయుచుండువని నిశ్చయమగు సంగతి తెలిసి నమే కలిగినది,
నది కాఁగాఁ దేలిస సారాంశము. కాఁగా మన గజదొంగ పందికొక్కనియే

1. తొలుత సరసింహాచార్యులు గారింటికి తేలినది.
దొంగ వచ్చుట నిజమే. కడుపు కక్కురిత్తికై
యెవడేని యట్లు చేసి యుండవచ్చును. మఱియొకమాట ఆరుఱునాటిరాత్రి మఱి
2. మన యనమానమునకును వగు రీతి యెచ్చటను దొంగ యలికిడి కలుగలేదు. వ్రాయ
మఱి యెదియున్నను, అన మానమునకు చార్వ త్తను సఫలము కాకపోయినను పరమ సంతోషి
ము కలుగుట స్వభావము. నిబొంది యుండవచ్చునేమో!

లక్ష్మణ విషాదము .

చెరుకూరి సూర్యనారాయణమూర్తిగారు.

ఘోర రణమృతేని మది గొంతును జంతునుగాని లేక క
న్నీరు తడేకధారగ జనించి న్నివించుచునుండ నేడు యీ
తీరున నుంటి వేమియని తేకువ భూసుత పల్క దానికి
మారుగ లక్ష్మణుండు తన మానసవీధి కలంచె నీగతిన్.
అకటా యేమని తెల్పు వాడను సుభంబా రాజ్యలాభంబకో
రిక లేమంచును గోరుకొందు శరణార్థిన్ గావుమంచందు నా
సుకుమారిన్ భువనైకమాలను వసన్తోఁగిసలిన్ వీడి చా
వక జీవచ్ఛవమై చరించుట కడున్ భారంబెగా ధాత్రిన్.
వాటమఁగా పవిత్రము నివాటికలన్ విహరింప నాత్మ ను
ఱ్ఱుటలేగాని నశ్శనికలోద్భవ పుణ్యవతీ జనంబుతో
నాటల పాటలం డనుబలాటమెగాని ఘటింపబోవు ఘో
రాటవి గవ్వముల్ తెలియరావుగ పాపము మ్రోతల్లికి.
చెప్పినచో ధరాత్మజకు చేటునగుర్చిన వాడ నొదు నే
తెప్పకయున్న నెద్దియొ విశేషమటంచు ముంతయుడ్గు నీ
ముప్పును యెట్లు తెల్పుదును ముందున నుయ్యియు వెనక గొయ్యి యే
చొప్పున బొడమన్న మనసొప్పదు తప్పదు చెప్పగావలెకా.
మదిని సహింపలేవు పెరమానవు డార్చి గుండ్జూచి నీ
వ కడుతగ్గీడు తేయ కలవె వడలంచి యెసంగనేని ఏ

హృదయ విదాడుణంపు పలుకెట్టులు నోట వదంపనేర్తువో
హృదయమ యెంతి పాప మొనరించితివో గత జన్మమందునన్.

అదయత్నమ్ము తిరస్కృతమ్ములను తీరాంతివ్రేచేశ మ్మె యా
న్నదమై ఆడియు నంతులేని నదనత్సంయోచనా వీచికల్
చెదరంగొట్టగ ముద్ది తేలుచు కడుం చింతాన్విత స్వాంతులై
హృదయంబా! యెట తేలిపోయెదనో నీవేతరముఁ జేరదో.

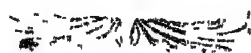
మోడమొ భేదమో భువినిబొందుట నైజము మానవాళికొ
మోడిమెయైన సౌఖ్యదము ముప్పుగదా భరియింపభేద మ్మో
పైదలి రా కుమారి కుడువం దరమానె టయోగ నేదనా
పాదిత భేద మద్దియు నపార మభేద్యము దుర్భరమ్ముగా.

ఉల్లము తల్లడంబడుచు నుండెను మేనువడంక జొచ్చె నం
ధిల్లమ నోట మాట తనువెల్లను చెప్పుట గ్రమ్మె దృక్పథం
బెల్లను చిమ్మచీకటి వహించె న్నీనించెడు బాష్ప వారిచే
చెల్లునె యాపె మోము గన సిగ్గరి యెద్దియు దోవకుండగా.

అక్కట నేడు ద-తుర నిరంతర శోకదవాగ్నివహ్యయో
చక్కని చుక్క సౌఖ్యవనిజ శ్మశన నందరి గొల్బుచూట ఓ
ముక్తికడి దైవనూ యది గరుంగదె గుండె శిలావికారమే
దిక్కరియండగా దెవని దీనత పొక్కుచు పెక్కు చిక్కులకొ.

నలలితారామ సీమల జరించెడు సాధ్వీ
అమిత ఘోరాటవి నడలగలదె
మృదుల శయ్యాస్థలి నిదురించుచుమానిని
కరకు రానేల పై నొరుగగలదె
శ్రావ్య పీఠావ్యనోత్సాహియో నతి పృగా
తోగ్ర ధ్వజికి చెవియొగ్గ గలదె
ఎలదేటి కూటమ్ము లెగురజమ్మెడు తన్ని
దుష్ట సత్వమ్ముల దోల గలదె.

ఎట్లు లీనవి గాలంబు నెట్లగలవో | గతభవమునందలి చెడు కర్మఫలము
ధార నుదుటఁజొందిన చ్ఛారిఫలము | గడవనెవ్వరి తరమాను వుడమిలోన.

గ్రంథ విమర్శన.

89. రామదానస్వామి (జీవితము)

గ్రంథకర్త:- శ్రీయుత కిరణ్-చంద్రముఖర్జునగారు. అనువాదకులు నిష్ఠల రామమూర్తిగారు, పితృభాషాభివృద్ధి. వెల రు 0-2-0 కర్పవసు అక్టోబర్ 1907 కేజీలు.

చక్కని తెలుగులో ప్రాయబడిన పంచనాక్షయ శ్రీయుత కిరణ్ చంద్రముఖర్జునగారు పంజాబీలో వ్రాసిన గ్రంథమున కనువాదము. శివాజీ గురువగు రామదాను జీవితమును అంధభారతంలో నిజవర శాకగర్భమును ప్రచురించెయ్యెనున్నాను రామదానుయొక్క ఉన్నత ధర్మచే శివాజీ యెట్లు దేశభక్తిపూర్వకమైన మహానామ సామ్రాజ్యము నెలకొల్పినదియు సీగ్రంథమున గలవిచిత్ర తెలియగలదు. రామదానువంటి మహానుభావుల పవిత్ర జీవితములవలననే శివాజీవంటి సామ్రాజ్య విరూపిలు బయల్పడలుదురని వెల్లడిపరచుట తమ యాశయమని ముఖర్జునగారు గ్రంథాన్ని అంగ్రమున వ్రాసిన ఉపోద్ఘాతము నందు వివరించినది. ఈ గ్రంథ విశ్రయమువలన వచ్చు సొమ్ము ధర్మకార్యములకు వినియోగింపబడును.

90. రసవాహిని (శిండకావ్యము)

గ్రంథకర్త:- తుర్లపాటి గోవర్ధనరావుగారు, గవర్నమెంట్ పేట, బెజవాడ.

ఇందలి పద్యములలో గొన్ని మా యాంధ్రభారతీయం దివివరకు బ్రచురమైనవే. గోవర్ధనరావుగారి కవిత్వము యొక్క మృదుమధురత సర్వసామాన్యముగా సంగటికి విచిత్రమే. రసవాహిని చదివివుడు సంగతి లక్ష్యకాంతం కాటూర్కవే కవేశ్వరాపుగర్ల సుకృతి జ్ఞాపకము నకు వచ్చును. విరివిగా అంధభారతంలో ఖండికావ్యములు బయలుదేర యాశోబలము తామువ్రాసిన పద్యములు చెల్లాచెద రసకుండ నొక గ్రంథమాపరచు కొట్టి కరించుట యిప్పటికే వల యాచారమైయున్నది. అదియును మేలే. గోవర్ధనరావుగారు తమ ఖండికావ్యముల నన్నిటిని సంపుటికరించి భాషాద్ధాగకులగు (బేళోద్ధారకుల గాక) నాగేశ్వరాపు పంతులుగారికి కృతి సమర్పించుట

యుక్తియుక్తముగనున్నది. ఇట్టికార్యమువలన గోవర్ధన రావుగారిని ప్రశంసించుచు. భాషా ప్రపంచములో నాచంద్రాంకిముగ నిలచెయ్యెందున ధైర్యేని గ్రంథమును తయారుచెయ్యుటకు గోవర్ధనరావుగారు తమ శ్రద్ధాభక్తులను వినియోగించురుగాక యని కోరుచున్నాము.

91. రంగడి రత్నమాల.

గ్రంథకర్త:- వాళ్ళచెక్క రంగారావుగారు, శ్రీరంగ రంగారావుమఱు, కొత్తపేట గుంటూరు.

రామభక్తుని పరపశక్త్యమున బయల్పడలిన నీచిన్ని గ్రంథము ప్రశంసనీయులుగ నున్నది. ఇందు చక్కని కిరణి పద్యములు గలవు.

92. దయాంబోనిధి.

గ్రంథకర్త:- చట్టి రామారావుగారు, సీతానగరం, తూర్పు గోదావరిజిల్లా, డెమ్మి అక్టోబర్ 37 కేజీలు, వెల రు 0-4-0

“ రంగడి రత్నమాల ” వలెనే సీగ్రంథము సీక్వర లీల పద్యకావ్యమున వర్ణింపబడినది. మచ్చునకొక పద్య విలు నడిపూరించుచున్నారము.

మ|| ఫలంబందున జిత్రలేఖకుడు చేదన్ బొమ్మలన్ వ్రాసి తా

బలు గురులగిదిద్ది వ్రాయుకరి విశ్వంబెల్లనిర్మించి యం దులగూతంబుల బెంచి చింతనను ముదన్ వాని

గల్పింతువే పలమారు ల్లగమందు వృష్టిద దేవా, శ్రీ దయాంబో నిధి.

ఈక్రింది గ్రంథములను కృతిజ్ఞతతో నందికొంటిమి. వాటినిగూరించి విమర్శనలు రాబోవు సంచికలో ప్రకటింపబడును.

93. కాతాపహరణము.

94. సీతాశక్తిసాగర్.

95. శృంగార భిల్లాటచరిత్రము.

96. శృంగార సావిత్రి.

చిత్రకథ

మాడపాటి వెంకటసుబ్బారావుగారు.

కమలాపురమును పట్టణమున బంధుకుఁ
డను నొక బ్రాహ్మణుడు కలఁడు. అతఁడు
మిగుల ధనికుఁడై యుండి విధివశంబునఁ గొంత
కాలంబునకు దరిమిడయ్యె. దారిద్ర్యము
నంపాప్రమగు వఱ కాలని పుత్రులు పిన్న
వయసులో నుండిరి. అన్న వస్తువులు లేక
యల్లాడుచున్న భార్య పుత్రులను జూచి
యొక నాడతఁడు తన మనంబున నిట్లని చి
తంప వొడంగె. “ప్రపంచము దారిద్ర్య
జీవనముకన్న మర్యరమైనది వేరొకటి కాన్పిం
వదు. ఈ దువనన్నమును, గట్ట గుడ్డయును
ద్రావఁ బాత్రయు లేక హస్తహా మిషా
డరణ్యమునకంటె నెక్కుడు దుఃఖకరముగా
నున్నది. నాయీ దారిద్ర్యమును జూడ
నొక పెద్దపులివలె జాపట్టుచున్నది. పులి
యొక్క గాంధు గాంధు ధ్వనుల వలె నే
యన్నమునకై యేడ్చు నీ బాలకుల రోదన
ధ్వనులు నాకడపు పగులఁ జేయుచున్నవి.
పులి చారలవలె నాకు బలుచోట్లనున్న ఋణ
ములఁ దలచిగొనిన నామనఃబలమును చున్నది
ఇట్టి దీనత్వ మనుభవించుటకంటె నే పులిగోట
నోవడి చచ్చిపోయినను మేలగును అయ్యో!
వసితనములో నున్న యీ బాలకుల బోషి
చుట కేది దిక్కు? నాకేయుపాయమును
దోచుకన్నయది. ఎట్లయిన నీదారిద్ర్యభార్య
లమును బోషి దోచుటకై యత్నించి చూచె
దను. కానిమ్ము! చిత్రవర్ణనగరంబున మనీ
యానుజుడు పులుడు మిగుల ధనవంతుడై
యున్నవాడు కదా! అతని కడకు బోయి
నాస్థిసంతయు దెలిపి న సుగుణాగారియగు
నతఁడు నా దైవ్యమెఱింగి నాకేమైన సహాయము

జేయకుండునా? అది తెచ్చుకొని దానిచే
బిల్లల బోషించుకొను ముందరము. గొంత
తడవుర నుండి మరల నిల్లు దలపోయఁ
జోచ్చెను.

“ఈ ప్రపంచము నందలి మనుష్యకోటి
నంతయు నాలుగు పాళ్ళొనరించి చూచిన
భిక్షకులను సోమరులును గలవే యొక పాలును,
విద్య చేతను సేవకావ్యత్తిచేతను జీవించు వా
రొక పాలును—వర్జితులను, జోరులును చె
యొక పాలు - వ్యవసాయులను లోక నాలు
గను నున్నాడు కర్షకులే మానవకోట కంత
కును నాధారమైనానాగు. లేకైన నుం
దరులు గర్వకుల ద్రవ్యమునే వాసిండుచున్నం
దన వారల ధని మవ్వడవ్వకు క్షయము
నొందుచుండును. ఎడవలన నవహారంబుజినను
సేద్యముకాని నిత్రయభివృద్ధి గలదు చుండునే
కాని నశియింపదు కావున నా సోధకు డొను
గిన ధనమునే కృషికుండునే యుయ్యెదను.” అని
తలపోయెను నాతఁడు సోదగుడున్న కడ
కేగెను.

విప్రులు డన్నగారి నానాముపట్టలేక సుదే
హించి నడకనే వాని గుర్తించి సాభ్యమయిన
నెమరేగి కొంగలించుకొని వాని సేమంబరసి
ప్రేమతో నింటికి దోడ్కొని వచ్చి తిగిసరిది
నాదించెను బంధుకుడట నొన్ని దినము
లుండి యొకనాడు తమ్మునితో నివ హైస్యము
దెయివ నక గానాగి కుర్చిగారొలు రవాన్య
ప్రకారము నన్నొక మామిడిచెట్టు క్రిందకు
గొనిపోయి యొక మణి నాతని చేతికిచ్చి
“అగ్గిజా! నీవు పోవు మార్గమున దొంగల
భయము మెరుగు అయినచే ధనము గొని

పోవుటయును గట్టమే. కావున వేస వేలు వరహాలు వెలగల యీ మణిని నీవు మింగిన నీవ్రతుత్నము సఫలమగును. జీర్ణమలినాంబరధారి బంధుత్వమును సనుపమానందంబున మణిని మింగి శయనింప నేగెను.

దొంగతన మొనరించుటకు సమయమును గనిపెట్టుచు నాచెట్టుపై బొంచియున్న యొక చోగుడు వారసుకొనిన మాటల నాగించి “బేరా! నాయదృష్టము! పాపభీతి లేక కులగౌరవము వాటిలి, నీతివర్తనమును బోనాడి వివేకమును జెఱచికొని, యెన్నియో దుష్కార్యము లొనరించుచు నన్నాశ్చర్యమండీయో దొంగతనము వలన ధనహార్జించి తినుచు టిగిని కడుపునూలియు నిండదయ్యె. లేపు బ్రాహ్మణుని జపి మణి నవహరించిన సుప్రాప్త మహారథుండనయ్యెద” అని తలంచుచు బంధుకుని ప్రయాణ సమయమును నిరీక్షించుచుండెను.

ఆ బ్రాహ్మణుడు మరునాడరుణోదయము ననేలేచి చీగిన వస్త్రములను గట్టుకొని తనమీది వీడ్కొని బయలుదేరి పోవుచుండ సాధువేషంబున మాటలాడుచు దొంగయు వాని వెంబడించి మాటబధోరణిని శోధింప తప్పని యొక నిర్జన ప్రదేశంబునకు గైగొని పోవుచుండెను. ఆహా! బ్రాహ్మణుని యుష్ట, అదృష్టహీనుని బాగుచేయుటయును నదృష్టవంతుని జెరచుటయు నొకని తరమా! విధి చెయ్యదంటి అని లంఘ్యంబులు గదా!

ఇట్టికపురుషుడత్రోవంబట్టి యొక హారణ్య మధ్యమున కేగునంతట దొంగల గుంపకటి యడ్డమువచ్చి ధనమునకై వారిం బలుపాట్లు పెట్టెరి. అంత వారిగుపుగును తనువద్దనేమియు లేదనియు దమ్మును విడిచిపెట్టదనియు ననేక

నిదముల వారిని ప్రార్థించిరి కాని క్రూరకర్ములగు నాదోషిడి కాండంతటితో వారిని విడువ నొల్లక వీరి వేషభాషలుజూడ గవటములుగాఁ గాన్పించు చున్నవి. వీరి గుట్టుముట్టును గనిపెట్టుటకు చుగ కుపాయమేలేదా? వీరి కడుపులు బద్దలు చేయదము, అందేమైన నుండకపోదు. అని కొందఱును, “ముందుగా నిందొక్కనిని బట్టి చీల్చి వానిపొట్టుయం దేమైన నున్నయెడల రెండవవాని నట్లేకావలెము. లేకున్న నాతని విడిచి పుత్ర” మని యిండుక దయార్ద్రస్వభావులగు మాటికొండలును నిత్యంబుకొని తుడకు గడవటివారి యభిప్రాయము ననుసరించి యొనరింప నిశ్చయించుకొనిరి.

వివేకయుక్త విధివశంబున దుర్వృత్తి కల వడిన యాచోరుడవ్వుడు “బేరా! విధిప్రాతి కూల్యము! తానొకటిఁ దలంచిన దైవమొకటిఁ దలంచు ననుమాట నాయెడ నివ్వదు యదార్థ మగుచున్నది. నిరవరాధియైన యీ బ్రాహ్మణుని హింసింప దలంచిన పాపఫల మూరక పోవునా? దానికి దగిన శాస్త్ర యగుచున్నది. నాకెట్లును మరణము నిశ్చయము. కాని యీ బ్రాహ్మణుని గాపాడగలిగితినేని, వీనిని జంప దలచితేని యాతని గర్భమందు మణియుంట రాకునా మరణము లేవ్వుదు, నేనే ముందు వధింప బడితినేని నాకడుపునందేమియు లేకుంటచే నీ బ్రాహ్మణుని :డిచిపుత్తురు, కావున నెట్లొనరించి బ్రాహ్మణుని ప్రాణములు కాపాడెదగాక లేకున్న నిష్కారణముగ బ్రాహ్మణహత్య చేయ నుంకించిన నా పాపమునకు విముక్తియేలేదు.” అని యోచించుకొని యా శెక్కలిమూకఁజేరి “అయ్యలారా! ఈతడు బ్రాహ్మణుడు. నిర్ణయింతుగ నీ బ్రాహ్మణుడు వధింపబడుచుండఁ

జూచుచు బ్రీకియుండజాలను. అట్టి ఘోర బోషించుకొనుచు సుఖముగాఁ గాలముగడిచెను
కృత్యము నా కనులబడకుండ ముందుగ నన్నే చోరుడు పాణింబులఁ దీయవెంచిన శత్రు
పురిగొనుడు " అని వాని వెడికొనెను వయ్యును సుమతి యగుటచే బ్రాహ్మణుడు
వాడును వలెయని యట్లానరించి మూలని పాణిములతో నిలువగలిగెను. వివేకియగు
గర్భకుం దేదియును లేనందున నిరాశులై బ్రా నాథఁ డొకప్పుడు ప్రమాదపడినను దరువాతఁ
హ్మణుని విడిచివుచ్చిరి. ఆతఁడు మెల్లగా నిల్లి బళ్ళాత్రపుడై తా దలంచిన పావకర్మమును బరి
సేరి మణినూలమున భార్యా పు త్రాదులం హరించు తోవను జనక మానడు

నిర్వేదము

వారణాసి సూర్యనారాయణ శాస్త్రిగారు.

- ఉ॥ తిండికిఁ జాలకున్నను మదిన్ బొడనూపెడు నర్థ సంచయా
ఖండితనాంభ ! నిత్యహిత కర్మములన్న మనఃప్రవృత్తికిన్
గండమా ! తీర దించుక సుఖంబులఁగోర్కి తివర్గశూన్యమై
యందెడి పాదుజన్మమున నుంచెడ వెంగటికాల మీశ్వరా !
- కా॥ ఆనందంబులక్లె మూలమనియే నాసించి యీభూమికన్
బూనక లజ్జలకుంటి నయ్యదది మున్నూలించినా వింక వ
ద్దీనాట్యం జొనరింపలే నుడువవే యేకాంత దీవ్యదృవ
ద్ధ్యానార్హ ప్రతిర లేపు మచటన్ దగ్గింతు నీచిహ్నముల్.
- మ॥ దురితధ్వంతము చిత్తకూపమునఁబ్రాదుహృతమై చుట్టునక
బరివేషించెడు మోహవామువులు పీవక జొచ్చె ! దుష్కార భీ
కర ఘోర్ల ద్వలయాబ్ధి ఘోషములుశుష్కశోభనిర్భేదన
త్వరఁ దీడ్చికొనెడి నేదితిక్షవహియింపక నేర్తునెట్టిశ్వరా !
- ఉ॥ నన్యననేచ్చ ముత్కటత సంభరింబగునైన నెల్లెడక
దైన్యమెకాని దృక్పథము దాల్చొన దన్యమదేమొ గోక సా
మాన్యముగా మహత్త్వి యొకమాటికిఁ గెప్పున నేడ్చి యంతటన్
శూన్యపృథందంతరాళిమునఁజూతు భవన్మహిమంబు కూడదే ?
- ఉ॥ కూకటి వేళ్ళతో హృదయ కూటమొగిం బెకలించుచున్న యీ
శోక నిశాంతశంకువునిసాధము దుర్బర పీడ ముగ్ధిరక
బ్రెకొని గర్భమక దరిగి నైచెడిఁ బోవులలోఁ గుతారమై
యోకరుణాలవాల ! తడవొప్పునె ముమ్మరమైన యివ్వగకా !

అమె, ఈమె.

“సీత! ఇవ్వాలి సినీమాకుపోదాం రా. తొందరగా తయారుకా” అన్నాడు రాముడు.

“ఎవ్వడు?” అన్నది సీత.

“అసిక్కి 9-30 లకు”

“అత్తగారో?”

“నీకు అత్తపిచ్చవట్టిందే. దర్జాగా మోటారులో వెళ్ళి వచ్చేదానికి ముసలివాండ్ర కెందుకూ సినీమాలు?”

“చాలులే, ఎవరైనా నవ్విపోతారు. పెద్దది లేకుండానా?”

“ఎందుకు నవ్వటం” అంటూ రామారావు చదువుతూన్న న్యూసుపేపరు బల్లమీదపెట్టి వాదనకు సిద్ధమవుతున్నాడు.

“చిన్న పెద్ద లేకుండా అలా తిరిగి కే లోకం ఏమవుతుంటుంది” అంటూ సీత తమలపాకులు చీల్చియిచ్చింది.

“ఏం తప్ప చేశామని భయముండాలి?” అన్నాడు.

భార్య మాట్లాడ లేదు. ఇంతలో బట్టెదూడ అరిచింది. అది ఎండాకాలం. గ్రీష్మం కొట్టు తుంది.

“పాపం దూడ అరుస్తుంది. పళ్ళుపెట్టి వస్తా” అంటూ లేస్తున్నది.

“దీనికర్పం ఇంతే. నేనెంత సంపాదించుతే నేం. గొడ్డుకాసుకోక పేదతయాలిసిన బగ్గిదుకే. ఎందుకూ పనికిరాదు. అత్త, ముసలిది చేస్తూంటే దీనికెందుకు? పళ్ళు మాయమైతే కూర్చోరాదు?” అని అనుకుంటున్నాడు.

“పాపం దూడకు నోరెండిపోయింది” అంటూ సీతవచ్చింది.

“మీ అత్తయ్యమిచేస్తుంది?” అన్నాడు.

యామతి నూర్యవకాళరావుగారు.

“చాలా బేద్దురూ, పెద్ద పాపం, ఇంకా ఈవ నులుకూడా చేయాలి?”

“పెద్దవాళ్ళకి సుకుమారమేమిటి?” అంటూ ముఖం చిట్టించుకున్నాడు

“ఇంతలోకే కమలిపోతులే” అన్నది తమల పాకులు నమలుతూ. తలంటిపోసుకొని, తల ఆరపోసుకొంటూ కొంతసేపు ఇద్దరూ చూచుకున్నారు. ఆ పచ్చటి ముఖాన ఎర్రని కంకుమ బొట్టు, ఆరపోసుకుంటూన్న దీర్ఘకంఠలాలు, ఆ ఎర్రని పెదవ, అనీలాలంటి కండ్లుచూస్తే రాముడు కరిగిపోతాడు. దగ్గరలేని నమయంలో అయిష్టపడుతాడు. కొంచెంపుండి

“సీతా, ఇంగ్లీషు చదువుకోరాదు? చక్కగా నా తో కూడ నా వల్న చదువుదుగాని. ఇద్దరం ఇంగ్లీషులో మాట్లాడుకోవచ్చునుగా” అన్నాడు.

“ఏం ఉద్యోగం చేయాలి అని. అడవాళ్ళకు ఇంగ్లీషు ఎందుకు! ఇలా ఉండనిద్దురూ” అన్నది.

రాముడు ముఖం చిట్టించుకొని, “ఇంగ్లీషు నేర్చుకుంటే పెద్దపెద్దవాళ్ళు వచ్చి నీకు పేక్ హాండు ఇస్తారు, ఇద్దరు క్లబ్బుకుపెళ్లి పెన్నీను ఆడుకోవచ్చును” అన్నాడు.

“ఇలాంటి మాటలనకండి నన్నుకూడ బయటికెందుకు లాగుతారు. గుట్టుగా బ్రతకనిద్దురూ” అన్నది సీత.

సీత పల్లెటూరి మనిషి. చక్కని సౌందర్యం సత్కులీనురాలు తల్లిదండ్రులు మంచి స్థితి పరులు. రామారావు 500 రూపాయల ఉద్యోగం చేస్తున్నాడు. మనిషి అంతా అధునికంగా ఉంటాడు. నడత, మాటలు, ఊహలు,

దుస్తులు - సర్వం ఆధునికంగా ఉంటుంది. ఈ త్రోత్తరా ఔన్నత్యం పొందాలంటే సంఘంలో మార్పులు జరగాలనీ భార్యను బయటకు తీసుక వస్తేకాని ప్రావకం దొరకడని నమ్మేవాండ్రలో ఒకడు. కాని ఇన్నిగురులు చేరినవి - వారిచాం పత్నమింక ఉత్తర దక్షిణాలకు ఉరిపోసిపట్టున్నది.

"కమల ! Get ready "

"just five minutes " అన్నది.

రామునకు కొత్తభార్య కమల పేరు. అధునికుల దుస్తులు ఆధునికం నడతకూడాను. రామురావు సాయంత్రపు నూటుపేనుకొని బయటటైంతున్నాడు. ఇంతలో పార్సీవేషంలో నాటకంలో బొమ్మల బూడ్సులు పేనుకొని కమల నవ్వుకుంటూ వచ్చింది. ఇద్దరూ చిరు నవ్వు నవ్వుకున్నారు. "Get ready " అన్నాడు. "Yes dear " అన్నది. ఇద్దరు కాకలో ఒకరి వ్రక్క ఒకరు కూర్చున్నారు రాముడు నడుపుతున్నాడు.

క్షణ్ణంలో రాముడు టెన్నీసు ఆడుతున్నాడు. కమల కుర్చీలో కూర్చున్నది. వచ్చేపోయే దొరలంతా వంగి నలాములు చేస్తున్నారు. రాముడు పొంగిపోతున్నాడు. నలుగురితో నవ్వుతూ మాట్లాడుతున్నది. Cobalt అనేదొర ఆడుకోటానికి ఆహ్వానం చేశాడు. రెండో Court లో ఆడుతున్నది. ఆకస్మాత్తుగా బండ్ తొమ్మిదవ తగిలింది. ఆట ఆగింది. దొర సేవ చేసి క్షమాపణలు కోరుకొంటున్నాడు. రాముడువచ్చి దొరకు "Thanks " అని చెప్పి హోటారులో వెళ్ళిపోయినారు. సినిమా చూశి Refreshment room లో భోజనమారగించి గృహాన్యుభుతే నారు.

3

"Kamala " అని పిలిచాడు రాముడు.

"Yes " అన్నది

"What are you doing ? " అన్నారు.

"Just engaged with Mr. Cobalt " అంటూ పేనుకొన్న గదిలోలుపు గదితీసింది.

"Thank you Mr. Cobalt " అన్నాడు.

పెంటనే "Pardon me" అంటూ వెళ్ళిపోతున్నాడు.

"Mr. Cobalt has come to apologise. How kind he is ! dear " అన్నది కమల.

"Is he ? అంటూ వెళ్ళిపోయినారు.

కమల దొరగారితో గదితలు పేనుకున్నది.

♦ ♦ ♦ ♦

"Kamala "

"Yes "

"Will you follow me to the club "

"Sorry. Mr. Cobalt wants me this evening "

"That's alright " అంటూ వెళ్ళాడు.

"కమల "

"yes "

"ఇవ్వాలిటినుంచి ఇల్లు కదలకూడదు "

"ఏమి "

"నా కనుమానంగా ఉన్నది "

"దేని విషయము ? "

"నీ నడతనుగురించి, మన దేశస్తులకు సాంప్రదాయము లేదు "

"అలా చెబుతున్నావని అడవాళ్ళకు "

"వారి అధికృత ? "

"వారు అతీతులు, జ్ఞానులు "

"ఎందులో ? పురుషులతో రాముకొని తిరగటాని కా ? Mr. Cobalt నిన్న dance లో ముద్దు పెట్టుకోలా ? "

“అందులో తప్పేముంది?”

“Norman పక్కలో పడుకుంది ఎందుకు?”

“ఊరక నే కూర్చున్నానేమో, నీ కెలా తెలుసు?”

“నిజమేనా?”

“ముమ్మాటికీ ముచ్చట్లాడుతున్నాం”

“అయితే ఈపనేమిటి చేస్తున్నారు” అని రాముడు photo snapshot తీసి చూపించాడు

“అందులో దోషమేముంది?”

“ఏముంది — ఏమీ ఉండదు! నేను వదిలేస్తేమటుకు తప్పేమి ఉంది? — ఉండదు” అన్నాడు.

“తప్పని యెవరన్నారు? నీ విప్పటికి నాల్గోవాడివి, ఇంకా రోయి మూడేండ్లు.” అన్నది.

* * *

ఇద్దరి భార్యలకు చెరి పిక యిల్లు ఏర్పరచినాడు. ఒక రోజు సీత యింటికి వెళ్ళినాడు. నాకిట్లా చక్కగా ముగ్గులు దీర్చి పున్నవి. లోపలికి వెళ్ళాడు. పూలతోరణాలున్నాయి. ఇంకా లోపలికి వెళ్ళాడు దేవుడు దేవతార్చన

వున్నాయి. “సీతా” అని పిలిచాడు. సీత రెండు చెంబులతో నీళ్ళు కాళ్ళుకడుక్కోను తెచ్చింది. కాళ్ళు కడిగింది. నీళ్ళు నెత్తినచల్లుకుంది. తడిగుడ్డ తెచ్చి యిచ్చి స్నానానికి లేవమన్నది. స్నానానంతరము వడ్రాసాన్నము పెట్టింది చక్కని మీగడ పెరుగు పోసింది. లేచేటప్పటి కప్పుడే హాలులో తివాచి వరచి తెండిపళ్ళెములో తములపాకులు చీల్చి, పక్కపొడితో నహా పెట్టింది. వేసుకొన్నాడు. వంటికి గంథం పూసి, కాళ్ళు పిసుకుతూ, విసుకుతూన్నది.

“సీతా” అన్నాడు గద్గద కంఠముతో

“సీత మాట్లాడలేదు. “ఇలా తలదువ్వుకోకుండా వున్నావే” అన్నాడు.

“మీరు దగ్గరలేకపోవటంకంటే వేరే కారణము కావాలి? నిద్రపోదురా” అని వినుతున్నది. నిద్రపట్టిన తరువాత పోయి భోజనముచేసి అలంకరించుకొని వచ్చింది. కాముడు దొంగ నిద్ర మానేసి అమాంతము లేచి రెండు చేతులూ పట్టుకొని “గడ్డితిన్నా” నన్నాడు. పికరి నొకరు కాగలించు కున్నారు.

తొలకరి

చెరుకూరి సూర్యనారాయణమూర్తిగారు.

చిరుమబ్బు తెరచాటు జేరె విశ్రాంతికై ఖరికరు డనలమ్ము చెరగి చెరగి
శీత లోషధమును నేవించె వవనుండు గాథా తపశ్శాల గాగ్రి గాగ్రి
మిరుమిట్లు గొల్పెడు మెరపుల కెరయ్యె విచిత్ర మరీచి వెలిగి వెలిగి
జలకమ్ము వర్షింప జలక మాడుచునుండ భూదేవి చీరెండ పొక్కి పొక్కి
చాతకమ్ముల చిత్తాల వీరితి నొడమె కర్నకుల శుష్క హృదయాల పార్షి మొడవె
పుడమి జనముల మేనులు పులకరించి తొలకరించిననే జీవికులుక కుండ.

అమృతము

మ. చ. ద్వి. స్వ. ౧.

భార్య:— ఈ వ్రాసిన పెళ్ళిచెరువోడదం దురదృష్టమే
భర్త:— ఆవును. ఒక ముగ్ధుని పోషిటి, ఏమోనాన
పెళ్ళిచెరుకున్నా అంటే.

బడిలో పాఠం.

శంకులు:— ఇంకా పాఠం దేకంటా కెవచ్చి చదివి నేర్చారు?

విద్యార్థి:— నాగిడికరి.

శంకులు:— నాగిడికరి అంటే దానిని?

విద్యార్థి:— తనులో తాము గొట్టుకోవడం.

మంచి నేర్పాటు.

“నాకు పూర్వో పువార్త నందరి నెరుగున్నాడు”

“అయితే వాళ్ళ స్నేహం గొంతుకు చేయడు”

“వారీతని నెరుగున్నాడు గానీ.”

అయ్యురాయము.

సునిషియోక్తి అయ్యురాయము 100 యేండ్లకు పెరుగు
తుందని కాల్తెకొడుకు ప్ర.టింబను. గ్రామస్థానము,
మట్టుమిషనులు. కైకేళ్ళు, మోటార్లు వాయిదాపెట్టారని
తీర్పు పదతని అమ్మనవారు సంతోషిస్తూ అభివందనాలు
తుంటుంటుంటు.

కంట్రాక్టు.

“మిత్రమార్లు న్యాయం చేస్తున్నాడా?”

“కంట్రాక్టు తీసుకున్నాడు.”

“యేం కంట్రాక్టు?”

“అప్పులు.”

సరియైన అభివ్రాయము.

అత్తగారు:— అల్లుడంటే యిలావుంటాడని నేనెప్పుడను
కోలేదు.

అల్లుడు:— అత్తగారు యిలా వుంటుందని మాత్రము నేనను
కున్నాను!

సర్దుము.

మహాకవి:— అయ్యో నాది పెద్దపంపాళం. పాగా
మా అన్నగారి పంపాళం భరించాలి. నేనెమి సర్దుం
దాడతానో.

యాచకుడు:— తనకేమి మోవివ్వడంలేదని మీ అన్నగారు
చెప్పారే?

మామగారు:— అయితే అన్నగారికే యివ్వనివాడు
నీకెలా భృంశిస్తాడు.

రంగు.

ఒకరియింటో కొత్తదాని ప్రవేశించింది. యజమాను
రాలివద్దకు పోయి “అమ్మగారు, బుల్లి అబ్బాయిగారు
నా వద్దకే రావటం లేదండీ. యేడ్చి యేడ్చి కాలులు
కాళాయి”

యజ:— ఆవును. ఇదివరకు దానిది నల్లగా వుండేది.
దాని కలవా లైనాడు నీ వెట్టిగా వున్నావు గనుక
భయపడ్డాడు. పోనీ ఆనాటో వున్న కాటుక అద్దుకో
నీవద్దకు వస్తాడేమో.

ప్రకటన.

“ఈమధ్య నుబ్బినావు తనకి భార్య కావాలని
ప్రకటించాడు”

“యేమిటి?”

“పని జనాబులు 1. చ్చాయి తన స్నేహితుల వద్ద
నుంచే పడలేకుండా వున్న తమ తమ భార్యలను
తీసుకోమని”

ప్రతి దమని తప్పట.

“అయితే రైలు ప్రమాదం తప్పించుకుంది నీవొక్క
డనే అన్నమాట. ఎట్లా తప్పిందో చెప్పు”

“ఎట్లాగమిటి. రైలు ఆసలు నా కంఠకపోవడం
వల్లే.”

పరిమోషను.

“అయ్యో, పడేళ్ళనుంచి గొడ్డంపరి నేనేచేస్తున్నాను,
ప్రమోషను గొప్పించాలి”

“ముందు అయిద్దరెవరో చెప్పు వారినిపంపించేస్తాను”

స్వదేశీ.

భార్య:— యితే ఆలస్యం యేమిటి?

భర్త:— రొత్తి తొమ్మిదేకాదు అయింది. ఇవ్వాళ
తీరిందబ్బలు ఎచ్చినదానో. నుబ్బును చూడకుండా

యెలావస్తాను? అనుచే అంతా స్వదేశీలే.

భార్య:— స్వదేశీ యేమిటి?

భర్త:— నుబ్బుకొచ్చిన పిల్లలకి అనుకోటానికి వస్తువులు కొన్నాను. అయితే అన్ని జగ్గునీ ఫ్రెంచి పబ్లికలే కొన్నాను. బ్రిటిష్ వస్తువులు కొనలేకురే.
కోబర్ని ప్రొవైన్స్ నూగ్గం.

ఎవరివైనా లాబ-సహోవాలంటే యీక్రింది వర్తకులు పనికివస్తారు.

(1) ఎవరిని లాబరచకోవా అనుకుంటారో వారికి బాగా మేతవేయండి. దుష్కారాధ తప్పించుకోటానికి దొంగలు బెల్లంవేసివట్టా.

(2) మగవాడైతే అడలాని ఉపవస్తువు చూడ.

(3) కోపంగా ఉన్న వస్తువులను ముందుగా పిచిటి. పోయి దాని, కోపం చూపినవరువారే రా.

(4) అన్నదానికట్లా తలవ్రాపి పొగడూర్చండి నీవని నీవు చేసుకో.

నూర్త్యుడు.

చిన్నపిల్ల:— (కండ్లలో పొడుగున్న నూర్త్యుణ్ణి చూచి) పో పో. నాకేమి చూడకు.

తండ్రి:— నిన్ను యేంచేయాలి. ఇవకలగా కూర్చో.

చిన్నపిల్ల:— నేను కదలను. ముందుగా వచ్చింది నేను.

నూర్త్యు వ కోళం.

“నిన్న వచ్చి నూర్త్యుడనుకోలేను మళ్ళివచ్చావేం.”

“యివ్వాలి మళ్ళి మీకే ముగ్ధులకోళం పిచ్చిదానికి వస్తారనుకోలేదు.”

వీణా వని నుల్లు.

ఒకరు:— ఇక్కడ పనిముట్లు దొరికేవా?

దుకాణదారు:— చిత్తం, ఏమికావాలి.

ఒకరు:— ఒక కత్తెరయియ్యి. ఇదిగడ్డగ పిదవాయించి మా అవిడ పాడుతూ. పిదవకేళండా వున్నాను. తీగలు కత్తిరించి పొగవేస్తాను.

నుఖం.

భర్త:— నేను శుచ్చాక తెలుస్తుంది. తగువారే ముప్పి యెత్తుకోవాలి.

భార్య:— ముప్పియెత్తువనేనాకు. నాకన్న ఎదుమే విధేయం.

భార్య:— చూడండి. చాలిపొయ్యిలో చూలు పొంగు తాయేమో చూస్తో వుండండి. అన్నం కాస్త కలియ

కెట్టి క్రింద! దింపండి. పిల్లలేది యేమిటే నీసాలా పాలువట్టి పి. చాకలికి వస్తే కన్నామిండి నేని వుడే మా అగ్గి నారి పకి పెట్టవస్తా.

భర్త:— (పెండులెంపలు తే. కన్న) అలాకలే.

పిల్ల ములు.

బిడ్డ:— నాన్నా. జపటంలు నా కడకొట్టావెందుకు?

నాన్న:— నీవు చూస్తావని.

బిడ్డ:— చూచానులే. ఇక తీసివెయ్యి.

వై దక్కము.

వైద్యు:— చూచావు నా ముడువట్ల నీవు యెంతలాభం కలిగిందో.

దోగి:— నాకంటే మీకే యెక్కువ లాభం.

అప్పి.

యజమాని:— ప్రతిసేల నిర్బంధంగా 1 వ తేదీని అద్దె వసులుచేయుట నా ఆచారం.

అద్దెపన్నదాడు:— అవును ఇన్నే 1 వ తేదీని యియ్యి దం. లేకపోతే అనలే యిదుగోవడం నా ఆచారం.
దోగి ము.

బిడ్డ:— నీవు దోస్తావా నానా?

మద్రాయి:— ఏమోబాబు నాకేం తెలుసు. అది కను కొంటానికే నేను యిక్కడికి వచ్చింది.

శివ నాన్దీ న ము.

కపటానికడు:— పప్పులాగా, నునిసికి అభివృద్ధి పూజం. అభివృద్ధిపొందినది చాలా వున్నది. ఉదాహరణకు గాడిదను తీసుకొని అభివృద్ధి కేళండా అంత కష్టపడే జంతువు మరొకటికడు ప్రస్తుతం మీరు చూచే గాడిదంటే మరొక తేదీ అటుచేటిది లేదు.
చీట్ల పేక.

తండ్రి:— పెథవల్లాలా, రైలునిగండిరా వేమనువచ్చింది.

పిల్లడు:— గురిట గ్రూతికానీయ దిగుతా నాన్నా.

బ ములు మితి.

మాస్టరు:— బహుమతి యెంపియ్యాలా కోయకుండా వుండి.

విద్యార్థి:— పోనీ లాటరీ పోకపోయారు.

మాస్టరు:— నేనాను. నేనెంతయింకానాడికి రానాను.
సంగీతం.

“నీవు యిప్పుడు సంగీతం పాడటం నేను. మునపటి లాగి.”

“అవును. ఇంటికిక్రొయన పదిరూపాయలిచ్చాడు.”

“ఏ నడుతుమిద ?”

“సంగీతం పాడకుండా వుండే నడుతుమిద.”

ర శీ దు .

చరణకుడు:— నీవు చాత్రీ కా! తీర్చివేసివట్టు కల నచ్చిందయ్యా.

బాణదారు:— అలులే రకిదు యియ్యి.

సం తో మం .

గుమాస్తా:— పదిరూపాయలు ప్రమోదను యిప్పించాలి యజమాని;— ముప్పయి రూపాయలు చాలటంలేదా యేమిటి ?

గుమాస్తా:— ఇట్లుగా చాలుతున్నవి. స తో మంగా గదడ టానికీ గుంక పదిరూపాయలు కావాలి.

యజమాని:— రెండురోజులు తిండి మాసికొయ్యి మూడ వరోజున తిను ఎంత సంతోషంగా వుంటావో చూడు.

సం కె థ్సు .

వార్డరు:— పోపోలే పోయాడు, చెకుల సంకెళ్ళు కూడ పట్టుకు పోయాడే అబ్రే !

మాట:— ఇకనుంచి పోపోయేవాళ్ళని సం కె థ్సు యిచ్చేసి మరీ పోపోవలసిగదిగ చాటింతు.

సె కూర్చి టీ .

అందనులో నొక పురుషుని తన భార్యను ముద్దు పెట్టుకున్నందుకు హత్యరికీ తీసికొనిరట !

“అమె నాభార్య కాక మరెవ్వరూ ఆనుకున్నాను” అని ఆపురుషుడు వాచి చిన లాభం లేకపోయిందట.

ప రీ ట్ పే ప ర్లు .

లాహోరులో విద్యార్థులు పరీక్ష చేపట్ట తృప్తికర ముగ లేదని పేపర్లచ్చినవారితై వ్యతిరేకాందోళన చేసి రట వారిని సమాధాన పరచుటకు, పరీక్ష చేపట్ల పోర్ల లోవారికి కూడ ప్రాతినిధ్య మిచ్చుట కంగీకరించిరట !

దొంగ త న ము .

న గడియారములను దొంగిలించినందులకు న గురు పోలీసులను ఆరెస్టు చేసి, తమకు భోజనవేళలు తెలి యనందున గడియారములు కొవలసివచ్చెననియు, దురు డ్లకే మేనియు లేదనియు వారు వాదించిరి.

అందరి గం టె వై న .

కుట్టివాడు:— ఇవ్వారే క్లాసులో అందరికంటె మైగా ఉన్నాను.

రిండి:— అవును బాబు నోవా అట్లాగే వుండాలి.

కుట్టివాడు:— కాదు నాన్నా మాస్టరుగారు బల్లమిద నుంచోబెట్టారు.

న ట న .

ఉపాధ్యాయుడు:— ఒకే బస్సులో వెళుతూన్నప్పుడు ఒక స్త్రీ యొక్కందనూ ఎక్కడా ఖాళీ లేకపోలే ఏం చేయాలి.

విద్యార్థి:— నిద్ర పోతూన్నట్టుగా నటించాలి

పెండ్లి రీ ట్ .

వకీలు:— ఈవిధంగా లవ్ లెటర్స్ వ్రాయుకునేవారికి శిక్ష ఉండాలి

జడ్జి:— అవును శిక్ష లేకేం ఇవ్వవలకే వుంది అదే పెండ్లి చేసుకోటం.

పో టీ .

“మంగలివాళ్ళు పోటీపడి రేట్లు తగ్గించారట. యిప్పుడు అందరిపని నాయిగా వుంది”

“ఉంటే ఉందిలే, చెక్కలు వట్టకు చెడగకుండా చూసుకోవాలి”

ఎడం వైపు .

మద్రాసు నగరంలో ఒక డాక్టరుగారు కార్ మీద వెళుతూవుండగా పోలీసువాడు కుడివైపున వెళ్ళు తున్నందుకు అన్యంతర పెట్టి నిన్నుకూడా ఇల్లాగెవళ్ళారు అనిడ బాయించాడు

“నిన్న నీవు యిక్కడ లేండే” అని డాక్టరుగారు తగ్గించాడు

“సరే యివాళ్ళకికె పెట్టిపొండి ఇకనుంచి నేనున్నా సరే లేకపోయినా సరే యెడనువయిపునే వెతుకూ వుండండి అని జవాబిచ్చాడు

ఖ ర్వు .

యజమాని:— నీజీతం అంతా నీవు ఖర్చు పెట్టు కోకూడకు.

నేనకుడు:— నేనంతా ఖర్చు పెట్టకు నగం మాత్రమే ఖర్చు పెడతాను మిగతా సగం మాఅనిదకు యిస్తాను. అసగం యింటికిగొడ అనిదే ఖర్చుపెడుతుంది

స్వెల్లింగు తప్పులు.

ఉపాధ్యాయుడు:— నీ ఇంగ్లీషు దస్తూరి బొత్తుగా యేమి బాగుండలేదు. త్వరగా వ్రాయడం నేర్చుకోవాలి. విద్యార్థి:— బాగా వ్రాయడం నేర్చుకుంటే స్వెల్లింగు తప్పులు తెలుసుకుంటారండి

మం గ లి .

డాక్టరు రోగితో నీవు చాలా చిక్కిపోయినావు. బురిగ్గు అటే శ్రమ కల్పించకుదను. రోగి:— శ్రమ కల్పించకపోతే నాకు తిండలేదు. నేను మంగిలిని.

దేరిలో కి వస్తుంది ?

యజమానురాలు:— నీ నెత్తునూ అనే దేమిటి, నిజం చెప్పునుని, కెప్టివని చెయ్యవని. నేనకురాలు:— ఎవరక్కారస్తే యింట్లో వుండి కూడా లేగని చెప్పుకున్నారు. ఇది పై రెండింటిలో దేని లోకి వస్తుంది ?

దెబ్బ .

ఒకడు:— (రోపంతో) మిక్కిలి నాడు నామిద రాయి విసిరాడు

తల్లి:— మీరు దెబ్బకగిలించా ?

ఒకడు:— లేదు

తల్లి:— అయితే మావాడు కొట్టలేదు. వాడు కొట్టాడంటే తగిలితీరవలసిందే.

హా మీ .

యల్లయ్య:— పుల్లయ్య పది రూపాయలు బదులు అడుగు తున్నాడు యివ్వచ్చునా.

మల్లయ్య:— తగిన హామీ పెట్టకుని.

యల్లయ్య:— యేమి హామీ.

మల్లయ్య:— ఒక గొలుసు, తాళము, రెండుచేగులకు పంకళ్య.

ద గా .

కల్తరు:— నీవు దగాకోరు. మిత్తగారు పోయిందని మిన్న పెలత పుచ్చుకున్నావు. నిన్న మిటింగులో అమెను చూచాను.

గుమాస్తా:— మిత్తగారు చనిపోయిందని నేను చెప్పలేదండి అవిదను దహనం చేస్తూంటే మాస్తే బాగా వుంటుందని మనవిచేసుకున్నాను.

జాట్టు కత్తిరింపు.

“ నాజాట్టు కత్తిరించివేస్తే ముసిలివాడుగా కనుపించననుకుంటాను. ”

“ ఆవును నిజమేకాని ముసిలిదిలాగ కనుపిస్తావు ”

దొంగ తనం .

ఒకదొంగ ఒకయింట్లో పగిలేశాడు. తన యెలక్ట్రిక్ దీపంతో చూడగా ఇనకపెట్టె ప్రక్క నిక్కిరించి అతనిరాలు కనుపించాయి.

ఈ పెట్టెతీసేస్తుంది. పెట్టెమీదనున్న బొత్తాము నొక్కితే పెట్టె తెరుచుకుంటుంది.

“ ఎట్లయినప్పటికీ ఫరవాలేదు. ఈబొత్తాము నొక్కి చూస్తాను ” అని దొంగ అనుకుని బొత్తాము రొక్కాడు బొత్తాము నొక్కేసరికి గదంలా యెలక్ట్రిక్ దీపాలు వెలిగాయి గంటమోగింది. సమీపంలోవున్న పోలీసు వారొచ్చారు. దొంగకు పంకెళ్లు తగిల్చాయి. “ నాదే తెలివితక్కువ ప్రపంచంలో అన్నిటిని యిలాగే నమ్ము తుంటాను. అందుకనే నాకిది పొగ్గించింది. అని దొంగ అనుకుంటూ వెళ్ళాడు.

బుద్ధిగల స్త్రీ

“ అడవాళ్ళకు బొత్తిగా బుద్ధిలేదండి. అందరిలోకి ఒక్కతెమాత్రం బుద్ధికలదిగా కనుపించింది. ”

“ అయితే ఆమెనెందుకు పెండ్లి చేసుకోలేదు. ”

“ పెండ్లి చేసుకోమని అడిగాను కాని నన్ను చేసుకో నంది. ”

ఉపాధ్యాయుడు .

ఉపాధ్యాయుడు:— ఒక రోజునా మాట్లాడేవాణ్ని యేమంటారా.

విద్యార్థి:— ఉపాధ్యాయుడు.

తెలపు చీటి .

తండ్రి కొడుకుతో ఇవాళ్ళ బిల్కీకి వెళ్ళొద్దు ఇద్దరు అక్కయ్యలు వచ్చారుగా మేష్టాగారి పేర నేను చీటి వ్రాస్తానులే.

కొడుకు: నాన్నా, నాన్నా, ఒకరే వచ్చినారని వ్రాయ్, మరొక వారలా రెండవవారు వచ్చారని వ్రాయవచ్చు

శ్రీ వ్రాలు

సామాన్యముగా నభలు సమావేశము నొందినప్పుడు, అధ్యక్షులగు వారు సర్వవిధముల సమర్థులయ్యను నేదో యొకవిషయముగాఁదమయందసామర్థ్యము నారోపించుకొని సభాసదులకు దమ యభివందనములఁ దెలిపి కార్యక్రమమునకు గడంగుచుండుట పరిపాటియై యున్నది కాని, యితమంకి విబుధులగు కవివరంసులచే రాదరముగ నగౌరవముగ నెన్నుకొనఁబడిన నాక, పూర్వాధ్యక్ష సంప్రదాయము నననగ్రహింపవలసిన మావశ్యకత యగువడుటలేదు. మీరిందఁబ్రసాదగతులవంటి నుండియు ! దివ్యులవంటి కార్యసాధనవిభులును ఇట్టిమీరగు, ఇక్కర్న నిర్వహణమునకు నక్క ముఖ్యునిగా గ్రహించినప్పుడు, ఆచారముకొఱచి నాయసామర్థ్యమును పెల్లడించుకొనుట మీకు లోఁమును వాటిల్లజేయుట యగునేమోయని భయముచున్నాను కావున నావయమును దల పెట్టక మీకు నాహృదయ పూర్వకాభి వందనలుఁ దెలుపుచు శతతాత్కర్య నిర్వహణమున కెల్లవిధములఁ జోడ్చడి యీనభ జయప్రదముగఁ గొన సాగునట్లు మీరెల్లకు నాతో నకీభవించి ప్రయత్నింపవలయునని ప్రార్థించుచున్నాను.

సకలాంధ్రకవి సమ్మేళనము, ఆంధ్ర దేశమున కపూర్వమయినది. ఇది మహారాజశ్రీ మారుబ్రాహ్మణేశ్వరరావువంతులు బావగారి బుట్టలో నుండి బయలుదేరిన భావచక్రముని చెప్పుట కెట్టి సందేహములేదు. వీరికి యదృష్టమందల ప్రబోషకులగు శ్రీ శ్రీ విజయనగరము మహారాజా సర్కారువారి సామర్థ్య పోత్సాహము లభించుటచే నది యప్పుడు భారతీ తీర్థాది సంస్థలవలనే కార్య రూపమున బ్రదర్శింపబడుచు

శ్రీ నడకుడుటి వీరరాజుగారు.

న్నది. నాలుగైదువందల సంవత్సరముల యీ నడుమ నెవ్వరు నిట్టి మహాకార్యమునకుఁ గడంగినట్లగుడదు. భాషాప్రోషకులగు మహారాజులకు భాషాభిమానులగు మంత్రుల యాలోచనము సమకూరినప్పుడే యిట్టి సత్కార్యములు సంపన్నములగుచుండును. తొల్లి మన యాంధ్రదేశమున గాజ రాజవంశుగ్రహ, వేమన, పాలుడు, నర్సరాజు సింగభూపాలుడు, శ్రీ కృష్ణ దేవ రాయ గార్యులు మొదలుగాఁగల మహారాజుల పరిపాలన సమయముల యందెట్టి మహాభాగ్యము లభించినది. తుదకు తంజావూరు నాయకుడగు రఘునాథభూపాలుని వలకు నిట్టి పండిత సమావేశము లగుచుండెను, కాలక్రమమున మన దేశమునకుఁ బరాధీనత్వమును, మన రాజులకు పరాజుత్వమును నుభయింపబడిన మన కవులకుఁ బరస్పర సమ్మేళనము లేనండఁబోయినది. ఇది మిక్కిలి శోచనీయముని నేఱుగ విన్నవించనక్కఱలేదు. ఆకొఱచి యీ ప్రధమ సమ్మేళనమువలన దీక్షింపదని చెప్పవచ్చును.

కవి యన సామాన్య మానవులు కాదు. పరణామ వినాశములు లేని సౌందర్య సృష్టిని గావించు పురుషోత్తముడు. ఆతని ప్రభావము ప్రళయనీయమైనది; ఆతని ప్రచారము నిరంకుశమైనది; ఆతని ప్రబోధము పరమహితమైనది; ఆతని ప్రభుత్వము ప్రణయమయమైనది; ఆతని ప్రబంధము కాశ్వత్మమైనది. కావుననే కవి యభిలలోకమునకు నాదర్శ స్వరూపుడగుచున్నాడు. ఆతడు కీర్తిములేని ప్రభువు; నిర్బంధము చూపని ధర్మశాసకుడు; భయప్రదర్యము గావించని మతాధికారి. ఇంతయేల ?

నానావిధముల లోకము నుద్ధరింపఁ బ్రయత్నించు మహాపురుషులలో బ్రాహ్మణుగా నెన్నదగినవాడు కవి యుత్కలఁడే.

కవిత యే లోక వంగ్రహారము తన జీవిత సర్వస్వమును వినియోగించు మహర్షి అతి మధురంబులును, అతి లోక వంజనంబులును నవనరంబులు నాతని కమండల గర్భమునందు నిండియుండును. ధర్మార్థ కామ మోక్షములు నాటగలను చూస్తే భవిష్య యాతని చుట్టును జరివేయించుచుండును. అతని యాచూ దీప్యతేజోమయులైనది. అతని వాక్య సారము, అరుణ కిరణ ప్రసారములతో విశ్వవ్యాప్తమై వెలయుచుండును. అతని యాశ్రమమున శత్రు నిత్యత్వాది ద్వంద్వభావంబు అవిరుద్ధంబులై యైక్యభావంబు నొందియుండును. అతని కుటీరము సర్వలోకాశ్రయమైనది. అతని యాశ్రమ తరులతాడులు నిత్య నూతనములైనవి. వాని వక్రములు హృదులములై, అక్షరవర్ణ పరిశోభితములై యలరాచుచుండును. వాని పుష్పములు సౌందర్య వికసితములై సరస భావపరమళముచే నకలజీవామోదకరములై యుండును. అయ్యా శ్రమారామమునందు ఫలించిన ఫలము లన్నియు నమృతమయములై యఖిల సంసేవ్యములయి యుండును.

ఈ జగత్తునందు సర్వజ్ఞుడైన కవికిఁ దెలియని మర్మములు లేవు. అతఁ డనునరింపని వర్ణాశ్రమ ధర్మములు లేవు. అతనిరాజ ప్రయోగింపని యుత్త్రోతస్రావములు లేవు. అతఁ డుపయోగింపని యుపాహానులు లేవు. అతఁ డొసరింపని యాహుధనములు లేవు. అతఁడు పరిపాలింపని రాజ్యములు లేవు. అతనికి లోబడని జీవులు లేరు. అతఁడు చేయుని దానములు లేవు.

అతఁ డనుభవించని భోగములు లేవు.

నిత్యవ్యవసాయి యగు నాతనికి లభించని వహ్నిములు లేవు. అతని యంగడి సర్వవస్తు సంపన్నమైనది. అతని పొము సమస్తఫల భరితమైనది. అతని హంసించు నిత్య లక్ష్మీనిచానమైనది. అతని స్వభారము లోక మోహ నకరమైనది.

సర్వసముదగు వానిని జీవనము వార్ధకమైనది; అతని హృదయము భక్తిభావపూరితమైనది; అతని ప్రేమ మహాజయమైనది; అతని సంసేవనము క్షమాశీలమైనది. అతని యావతారము ధన్యమైనది !

కవి తాను బాహ్య ప్రపంచమున జన్మించియు, భావనా ప్రపంచమును సృష్టించుకొని యందు యధేచ్ఛగ విహరించుచుండును. ఆ ప్రపంచమే యాతని రాజ్యము. అక్కవి రాజునకు 'కవిత' యను దీప్య శక్తి గలదు. ఆ శక్తిచే నతఁడు తన భావనా ప్రపంచమునకు బాహ్య ప్రపంచముతో సారూప్యమును గల్పించి సర్వేశ్వర సార్థ్యమును గాంచుచున్నాడు. బాహ్య ప్రపంచమాన బ్రతివ్యక్తికిని వాని వాని యంతరంగిక వృత్తులను బట్టి యొక్కొక్క భావనా ప్రపంచ మేర్పడి యుండును. ఇట్టి భావనా ప్రపంచ సమూహమును దంతటను పరమ ధర్మ సంస్థాపన మొనర్చుటయే భావసౌందర్య ప్రతిపాదకుడగు కవిండుని కవితా శక్తికి బ్రాహ్మణ్యమైయున్నది కావుననే కవితందు ప్రభువునకును, జగత్ప్రభువునకును ప్రతినీధియై యుయ్యిరువుర యుద్దేశములను దానొక్కఁడే చల్లగా నిర్వహింపగలుగుచున్నాడు. బాహ్యముగా నుపకరించు ప్రభు కాననముకంటెను, అంతరంగముగా నుద్ధరించు

నీశ్వర శాసనముకంటెను, బాహ్యంతర ప్రకృతులను సంస్కరించు కవి శాసనమే హితకరమైనది. కావుననే కవి విశ్వకల్యాణ సంధాయకుడై వెలయుచున్నాడు.

తొల్లి మహర్షియుగు వాల్మీకిమహాకవి, శ్రీమద్రామాయణమును రచించి, కుశలవకుమారులచే శ్రీరామచంద్రుని సన్నిధానమున గానముచేయించి, యాసార్యభౌముని లోకావవాద శంకతోపాటు సకల ప్రజల సంకయమును నివారించి సీతాదేవి పవిత్ర జీవితమును విశదీకరించి సూర్యవంశమున సముద్భవించి, లోకమున ధర్మ సంస్థాపనమును గావించియున్నాడు. వ్యాసభగవాను డనం బరగు కృష్ణద్వైపాయన మహాకవి, బాహ్యభావనా ప్రకృతి సమైక్యము గావించి, పంచమ వేదస్వరూపమైన పవిత్ర భారతకల్పకమును సృష్టించి, శ్రీకృష్ణ కోకిలముచే గీతాగానమును జేయించి యఖిలలోకము నమృతమయముగ నొసరించియున్నాడు.

కవిబ్రహ్మయుగు తిక్కనసోమయాజి కవి తాత్పర్య వశిభూతుడైన గణపతిదేవ చక్రవర్తిచే మనుమసిద్ధిభూపాలుని రాజ్యము పునఃప్రతిష్ఠిత మయ్యెను. సహజసాండిత్యుడగు బమ్మెర పోతనామాత్యుడు భగవత్కథాసారముగు భాగవత మహాగ్రంథమును రచించి మూసవ హృదయక్షేత్రములు రసమయములగునట్టావర్పి యందు శాశ్వత భక్తిబీజముల పెదచల్లి అప్పటికి, సిప్పటికి, నెప్పటికిని మొలకలెత్తించుచునే యున్నాడని గ్రహించినవృత్తయోధుని హృదయము పులకలెత్తకుండును? ఇట్లే కవిరాజశిఖామణి యగు నన్నిచోడడు, పండిత మల్లికార్జునుడు, జాను తెలుగుకవితకు సామెట్టిన పాల్కురికి సోమనాథుడు కవిసార్వ

భౌముడగు శ్రీనాథుడు మున్నగు మహాకవులు శైవమతస్థాపనమునకును, మడికి సింగన, వెన్నలకంటి నూగన, శ్రీకృష్ణదేవమహారాయలు, తెనాలి రామకృష్ణుడు మొదలగు కవినర్తములు వైష్ణవమత వ్యాపనమునకును మార్గదర్శకులై లోకోపకారమునకు కారకులై వారు. ఇంతేకాక ద్వైతాద్వైత విశిష్టాద్వైతములను నెలకొల్పిన మధ్య, శంకర, రామానుజాచార్యులు కవితాశక్తిచేతనే తమ తమ మతములను ప్రతిష్ఠాపించి లోకమున ధర్మోద్ధరణము గావించగలిగిరి. ఈరీతినే కవులనం దగిన మహాపురుషులందరు లోకాదర్శస్వరూపులై నేడో విభముగఁ దమ విద్యుత్తథర్మములను నిర్వహించి విశ్వహితమును గావించిన వారై యున్నారు.

పరమేశ్వర స్వరూపమై శాశ్వతమైన భావమును నిరంతరము నారాధించువారు గావుననే కవులు శాశ్వత కీర్తిమూర్తు లగుచున్నారు. వారి భావచిత్రములు వినిర్మల సాందర్యకళలతో విశ్వహృదయఫలకములయందు విశదమూర్తులై యపార్మికము విరాజిల్లుచుండును.

అనాఁడు సార్యభామ పట్టాభిషేక సాభాగ్యమును సంపూర్ణముగఁ ద్యజించివైచి, తన్నుఁ ద్యజింపజాలని సీతా లక్ష్మణులతోఁ కలిసి, వల్కలాజినధారియై, వనవాసమునకుఁ బోవుచున్న శ్రీరామచంద్రుని ప్రతిమూర్తియందును పితృవాక్య పరిపాలనధర్మము నిరంతరము ప్రతిఫలించుచునే యున్నది. ప్రతిధ్వనించుచునే యున్నది; ప్రబోధించుచునే యున్నది!

కుసుసార్యభౌముడగు ధృతరాష్ట్ర మహిపాలుని పేరొలగంబున ధర్మవేసులగు భీష్మద్రోణ కృపాచార్యాదులు తీర్చవడి చూచు

చుండ, ఏకవక్త్రము, రజస్వలము నగు యాజ్ఞ సేనిని, రాజనూయాపథ్యధన్నానమునఁ బవిత్ర మైయున్న వేణీ నాకర్షించి, యీడ్చితెచ్చి దుష్టకర్ముడగు దుశ్శాసనుఁడు నిశ్చంకముగా పలువ లోబ్ధుఁడఁడ నేమియుం జేతగానివారి వలె నున్న జగదేకపరాక్రములును, మహావీరు లును, శ్రుత్రోకలసింహులును, దిగ్విజయ పట్ట భద్రులును నగు పాడుకుమాగుల పరిభవభార భరంబులగు నవనతేజిరంబులు, సమస్వరంబు లతో ప్రకంపించి, ప్రకంపించి, యిప్పటికిని సమయాధర్మము చుట్టొప్పించుచునే యున్నది !

సర్వసామ్రాజ్యమును సంయమింపింపఁగ నమర్షణముచేసి, సతీసుతుల నమ్ముకొని తుట్ట తుడకు కాటికాపరియగు చండాలునకు కీర్తి దానుఁడై, భృత్యకృత్య నిర్వహణముపొంతు, చచ్చి పడియున్న ప్రియ కుమారుల నై నఁ దల పెట్టక, పుత్ర శోకాతురయై, యక్రమశిక్షకు బాల్చడియున్న ప్రాణప్రియ యగు చంద్రమరీచేనిని తెగనలుకుటకై పై కెత్తిన హరిశ్చంద్ర సార్వభౌముని చతురంభాధి పరీత భావలయ భూరి భార భారేయంబగు కక్షిణ హస్తమున మెఱయుచున్న భీషణకర చాలమున ప్రతిద్యుతియించును “సత్యం వద” అను న వా త న ధ ర్మ ప్రతిపాదకంబులగు వేదాక్షరములు నేటికిని తళ తళ లాడుచునే యున్నవి !

ఎన్నఁడును నెఱుంగని మిన్నులు వడ్డచోటికి బోయి, తెన్ను గానక, తిరుగుచు, నన్నని బోకనును బోదియ చాలుననుండి తన్ను గాంచి పరించి వచ్చిన విద్యుల్లతా విగ్రహయగు వరూ ధిని, కామ విహ్వలయై కాగిలిప, “హా ! శ్రీహరి !” అంచు నయ్యచ్చరలేమను దొర్చి

పుచ్చి, యోశ మోమిడి కళవళపాటుతోఁ బెను లెత్తి గార్హస్థ్యాన్ని బ్రార్థించుచున్న యాశ్రమ రాఖ్యుని సనిత్రేతేజోమూర్తి యందంతటను ప్రతిబింబించుచు గృహస్థాశ్రమోచితముగు నేక పత్నీవ్రత ధర్మము నాటికిని నేటికిని ప్రజ్వలించుచునే యున్నది.

లోకమునందు కవితా శక్తిచే జక్కిబడని ఘన కార్యము లెవ్వియును లేవు. ఆశక్తి యం తర్యామినియై లోకమునం దంతటను వ్యాపించి యున్నది కాదుకా నాయకుల పరస్పరము రాగ సోచకములగు ప్రణయ మధుర్యాస్పృ టస్వరములయందును, వినువారి యుల్లంబుల వాత్సల్యరసంబున నోల లాడించు బాలుని యవ్యక్త మృదులా లాపంబులయందును, పర స్పర విజయావేళపరపశులై యొడారుల హృద యంబులు చచ్చి పోనాడుకొను యోధాగ్రీవకుల గభీరవీరాలాపంబుల యందును, చతురోపాయం బులచే సంధివిగ్రహములం గల్పించి సామ్రాజ్య సముద్ధరణముఁ గావించు ముత్రివరేణ్యుల మంత్రాలోచనముల యందును, సభాసమలను స్వాంతంబులు నిర్వికారంబులుగా నొప్పు, నిశ్చల నంద రసనిమగ్నంబులుగా జేయు గాఢక శిఖామణుల గానామృత తరంగ వినాదంబుల యందును, వేయేల ? మహృదయుముల నాక స్మికముగ నాకర్షించు భావపరిపూరితంబగు సతి మధుర వచనంబునందును గవితా శక్తి కళలఁ జేయుచునే యుండును. ఈ విధముగా భావోన్మేషణము నొసర్చుచు సాంఘిక, రాజకీయ, సైనిక, మత ధర్మముల సంస్థాపింపజాలిన మహానీయు కవితా శక్తి సంగపూర్ణము గఁ గలది గరతలామలకమై యున్నది. కావుననే కవి లోక హితోపదేశమునకుగురువ్వయ్యుడగుచున్నాడు.

కవితాశక్తి ప్రభావముచేతనే కవి కామ రూపియై జగద్దితకార్యములను సాధించుచుండును; ఆతఁడు రామబాణ స్వరూపుడై పాపరూప రాక్షస వినాశము గావించును; కృష్ణదేవ స్వరూపుడై ధర్మరాజ్య సంస్థాపనము చేయుచుండును; ప్రభాకర స్వరూపుడై యజ్ఞాన తమోహరణము నొనర్చుచుండును; సుధాకర స్వరూపుడై కువలయామోదము నొడగూర్చుచుండును; సమయ జలద స్వరూపుడై సర్వజన హృదయ క్షేత్రములను చల్లవనుచుండును; జగత్సౌఖ్య స్వరూపుడై తాపత్రయ వినాశము నొనర్చుచుండును.

అంతర్ముఖుడైన కవినాథుఁడగుజీవ ప్రకృతి మర్కములను గ్రహించి తత్తదుచిత్రములైన సవరణలను గావించుచుండును. అనిర్వాచ్యములైన విషయములను వాక్కులచే విశదపరచుట శుభమునా, అగోచరములగు పదార్థములకు రూపముల నేర్పరచి ప్రదర్శించుటయుండును నాతఁడు కడు సమర్థుఁడు. అనాడ్మనసగోచరుడైన పరమేశ్వరునిఁ గవించుఁడు మనకన్నుల యెదుట సాక్షాత్కరింపఁజేసి యాతనిచే మాటాడింపగలడు. విశ్వాసమును పుట్టించుటయుండును, ఉత్సాహమును వర్ధిల్లజేయుటయుండును, ఉద్యోగమును గల్పించుటయుండును, ఐకమత్యమును స్థాపించుటయుండును గపికెగల సామర్థ్యము మఱియొకటిలేదు. ఇట్టి లోకోపకారధురీణులగు కవులు తమదుగా నమ్మేళన మగుచుండుటయు, పరస్పరాభిప్రాయములను వ్యక్తీకరించుకొని యేకీభావములతో దేశభాషాధర్మణ కార్యములను గడంగుటయు దేశము నును, సంఘమునకును మహాభాగ్య కారకము అని చెప్పవలెనని నందియములేదు.

ఇంతకాలమునకు మరల మనదేశమున నిట్టి కవినమ్మేళనము గలిగినది. ఇది యాంధ్రదేశపురోభివృద్ధికి శుభసూచకము. ఇప్పటికపులలో పలువిషయములయందు భిన్నాభిప్రాయములు భిన్నమార్గములును గానంబడుచున్నవి. ఈవేటు పాట్లు దేశకాలపాత్రముల ననుసరించి వచ్చినవని చెప్పనొప్పును. ప్రభు ప్రజాసంబంధమును బట్టి మన కపుల కవిత్వమునందును సాహిత్య కళలు విశేషముగఁ బొడకట్టుచున్నవి. సహజ సౌందర్యమును వర్ధిల్లజేయు నేనూతనాలంకారము లయినను ప్రియమైనవియే. కాని, ఇప్పటి కవితా కాంక్షరూపము చాలవఱకు మాటి యున్నదని చెప్పక తప్పదు. భాషా సాంప్రదాయమునందును, భావ ప్రదర్శనమునందును అలంకార రచనయందును, కళావిన్యాసమునందును పురాతనాధు నాతనసంబంధ సాంకర్యము గన్పట్టుచున్నది. ఇట్టి సంచలననమయమున కపులందఱును భిన్నాభిప్రాయములను విడిచి ఏకము ఖముగా కవితా పద్ధతులను చక్కఁబఱచుకొనవలసియున్నది. సకలమానవాంత రంగములను క్షణకాలమునఁ దన కవితా శక్తిచే సంస్కరించు సామర్థ్యముగల కవులకుఁ దమ కవిత్వ పద్ధతులను చక్కఁబఱచుకొనుట యొక లెక్కలోనిదికాదు.

ఇప్పుడు మనలో, కవులై కవిత్వము చెప్పువారి సంఖ్యకంటె కవిత్వముచెప్పి కవులనిపించుకొనఁ బ్రయత్నించువారి సంఖ్య హెచ్చుగాఁ గానవచ్చుచున్నది. వారి యాశయుమేమో మందిది కాదనఁజాలము. కాని, యయాశయమునకుఁ దగిన యధికారముగూడ వారు సంపాదించుకొనవలసి యున్నది. అట్టి యర్హతను వారు సంపాదించుకొన్నప్పుడే వారి కవితా

నతి సహజసౌందర్య విగాజితయై లోకామోదమును గూర్చుగలదు. కావున కవులు గాగోని వారు సాంప్రదాయ విజ్ఞానమును, లోకానుభవమును గలిగి యుండవలయును.

మఱియును మన యాంధ్రీకవితానతికి సాశ్వాత్యకవితా సౌందర్యమును కేకూర్పవలయునని యత్సహముతో బ్రయత్నించు కవులు కొందఱున్నారు. వారిలో జాలమంది తమ యుద్దేశమును సంపూర్ణముగ నిర్వహింపజాలక పోవుటవుచే, మన యాంధ్రీభాషాయోషకు ద్విరూప సాంకర్యమువలన విరూపము సంఘటిల్లుచున్నది. అప్పుడామె పూర్తిగ దొర నానియు, గాక తెలుగుసానియుగాక గడసాని యయిపోవుచున్నది. కావున నట్టివారు మన కవితానతికి నాంధ్రీ వ్యక్తిత్వము చెడకుండ బోషింపవలసి యున్నది.

సాతకులకు భావ మెంత తెలియకుండ నున్న గవిత్వమంత యుత్తమమైనదను విశ్వాసముతో, ఆవిధముగాఁ గవితను జెప్పకవులు కొందఱున్నారు. ఇట్టివారి కవిత్వమూలముననే యాంధ్రీ దేశమున భావకవిత్వమను మాట యొకటి బయలుదేటి మనోజ్ఞ భావగుంఫితములున, మధుర రస భరితములు, మృదుల పదార్థసంకలితములును నగు నభినవ సరస కవితలను నయితము ఆజాతిలోని కీర్షించుచున్నది నిజముగా గవితకు భావమే ప్రధానమైనది అది యెంత మృదులముగా నుండునో యంత గంభీరముగా నుండుటయుఁ గవించునకు స్వభావమే. అట్టి గాంభీర్యము కవి తా నృప్తిలోనే కాక నృప్తి యందును గలదు వనన తొన అతిస్నిగ్ధమైనది; అతిమృదులమైనది; అతిమధురసభరితమైనది. అంతటి సున్నితమైన యాపదార్థమును

నృప్తికర్తయగు బ్రహ్మ కంటక ముమున గట్టి కన్నతోగూడిన పట్టుకుచ్చువంటి మెత్తనివీచునందు పొడిగి దానిని సంరక్షించి యున్నాడు. అట్లుంచియు, అమృదుమధుర పదార్థ మాఫలమునందున్నదని గ్రహించుటకై దానికి బిమళమును గల్పించియున్నాడు. అట్లే కవియును గభీరములయిన సూక్ష్మభావములను, గ్రహించుటకై కొన్ని సంజ్ఞలను సూచించుచుండును. భావగాంభీర్యము కావ్యగుణమే కాని దోషము కాదు. ఇట్టి కవిత్వమునే భావకవిత్వమని మెచ్చుకొనవలయును గాని యెంత తలచించుకొనినను, ఎవ్వరికిని బోధపడకుండ నున్న కవిత్వమునకు భావకవిత్వమని పేరు పెట్టి తిట్టుట కేవలము పొరపాటని తలంచెదను. అట్టి దాని సభాకవిత్వమనియే చెప్పవలయును. అట్టికవిత లోకమున కేవిధమున నుపకరింపదు గావున నట్టి యావేశము గలవారు తమ యుద్దేశములను సవరించుకొనట యుక్తము. అప్పుడు వారి పరిశ్రమ సార్థకము గాఁగలదు.

అనుకరణము ప్రధానముగాఁగల కవులు కొందఱున్నారు. అట్టివారి కవిత్వమువలన విశేషోపయోగము లేదు కాని, వారు క్రమముగా నుపజ్ఞ సలవరించుకొను భావముతో, బ్రశక్తిమంచేసి తమ కవితకు వన్నె చెచ్చుకొనవలసియుండును.

సమిష్టిపై నాలోచించి చూడఁగా నిప్పటి మన యాంధ్రీ కవులలో రెండు తెగ లేర్పడి యున్నవి. అందొక తెగవారు భావమును, భాషయుఁ బ్రధానములుగాఁ జూచుచున్నారు. రెండవ తెగవారు భావమే ముఖ్యమైనదిగాఁ జూచుచున్నారు. మొదటి తెగవారు గ్రామిక భాషను, రెండవవారు వ్యావహారిక భాషను

తమకవితా రచనలోను మనయోగించుచున్నారు. ఈ యిరువురకును భాషావిషయమున మాత్రమే భిన్నాభిప్రాయమున్నది. దీని యేకీభావమునకు నిట్టి యాంధ్రీకవి సమ్మేళనము లెన్ని కావలసి యుండునో, యెంత కాలము వట్టినో చెప్పకలము. కాని యీ భిన్న భావముల కైక మత్యము చేకూరువరకును ఆంధ్రీకవిత్వమునకు సంపూర్ణ సౌందర్యము నమకూర జాలదని మాత్రము చెప్పకలము.

ఏది యెట్లున్నను మన గూర్చి రేశము నలుదిక్కులను పిల్లులు మొదలుకొని పెద్దలవరకునుగల స్త్రీ పురుషులలో భాషాభిమానమును కవితావాంఛయు నంకురించి శోకసాగచున్నది. ఆంధ్రీరామములందు కవులును, కవయిత్రులును వనత శకుంతములవలె భిన్న భిన్నగతులతో, భిన్న భిన్న స్వరములతో, భిన్న భిన్న భావములతో, ఆత్మానందకరముగ, అవ్యక్త మధురముగ, గవితా గానముల నాలాపించుచున్నట్లు కలారావమంతయు ఆంధ్రీకవిత్వమును సూచించుచున్నది. ఈ ఆంధ్రీకవి సమ్మేళన ముగానమునకు

పులి సమ్మేళనమై, రేశమునం జంటలును సమ్మత రసవాహినుల బరగించి దివ్యభావ రత్నాకర సమ్మేళనముగా గావించునట్లు వరమేశ్వరుడను గ్రహించుఁగాక.

ఆంధ్రీ సారస్వతాభివృద్ధికి సత్యంతోపకారక మగు నిక్కవి సమ్మేళనమును గావించుట యందువల్ల ధాన్యలైవ మహాగాజశ్రీ డాక్టరు బుత్తూ శేషగిరిరావు వారులు ఎం. ఏ. గారికిని, యేశత్కార్త్య భారమంతయు వహించి యెల్ల విధములఁ బొలువడు చున్న శార్వదస్మియగు మహాబళీ పురిపాడా అప్పలస్వామిగారికిని, రేశ భాషాభిమానముచే నీరణకు నిచ్చేసియున్న కవివెండిత నాదరులకును, సభాసదులకును ముఁయు, సీమాతన సమ్మేళన శాఖకు మూల స్కంధమైన 'ఆంధ్రీభారతి' పంసకు పోషకులై దేశభాషా సు సర్వవికాసుల సముద్ధరించుచున్న శ్రీ శ్రీ శ్రీ విజయనగరము మహారాజా సర్కారువారికిని నా హృదయ పూర్వ కాభివందనముల సర్పించుచున్నాను. సత్క్రియా ఫలప్రసాదులగు సర్వేశ్వరుడి సభకు నిర్విఘ్నముగా నిర్వహింపబడునట్లునుగ్రహించుఁగాక!

సిద్ధ పటము కోట.

నారు నాగనార్యకవిగాడు.

పూర్వ కళావిశేషములు
 బూర్వవిస్మృతచిత్రీసాధములే
 బూర్వ చిత్రీ శోధనలు
 బూర్వ కనీదుల చాటువాక్యములే
 బూర్వ నిపాతవస్తువులు
 బూర్వ నృపాలుగ శాసనములున్
 బూర్వ నిరూపకము లు
 పూర్వములో గద! యేగిరి వజా!

సీ॥ జీవన ప్రదమగు చుట్టును ద్రవింపి కి
 ర్తినిగన్న మొల్లభూ ధిలకు గోట
 కవితయందును రణ ధిలకు గోట
 ముచిత ధీశ. దనంతుఁ ధిలకు గోట !
 కాకుత్స్థలి జను న ధిలకు గోట
 లెగఁబాఁడఁ దయి ధిలకు గోట
 అభియాతి హృచ్చయ్యులగు మట్ల రాజుల
 నిజము భాగ్యుల తాండ ధిలకు గోట.

సీ॥ శాలివాహన వసునేత్రీ ధిలకు గోట
 నమలఁ దమ కీర్తి చంద్రికల్ ధిలకు గోట !
 కటకటా ! నేడు కాల్వెట్టు ధిలకు గోట
 వాడు జల్లేద్యు పల్లెఘ్న ధిలకు గోట ! .

సీ॥ ఈ రాతికట్టడం ధిలకు గోట
 రో, యని యాశ్చర్య ధిలకు గోట
 నీ శిల్పకల్పనం ధిలకు గోట
 దో, యంచు న్నటంపు ధిలకు గోట
 నీ ఘన స్తంభంబు ధిలకు గోట
 వ్యా-బున నిల్పిరక ధిలకు గోట
 నీ దీర్ఘ వప్రము ధిలకు గోట
 కేసిరక స్పృహను హె ధిలకు గోట.

సీ॥ జూచుకొరల కెల్లడ ధిలకు గోట
 పూర్వ హైందవ రాజన్య ధిలకు గోట
 యిట్టిదని చూపఁ గోట ధిలకు గోట
 ర్ణ తాళ దళ గత కావ్య కాంత ధిలకు గోట !

సీ॥ అంధ్రేశ్వరగుల శౌర్యాతి ధిలకు గోట
 దని నిరూపించు చి ధిలకు గోట
 యాంధ్ర రత్నముల వి ధిలకు గోట
 చూచు జూపణాలు ధిలకు గోట

యాంధ్ర జేశోద్ధరణై † కాత్కులౌ వీర
యోధ మూర్తులు సహ † యుధులు గలిగి
యాంధ్ర కళానిధి యౌ † న్నత్వముం జాటు
ప్రాచీన కళలుఁ గో † ట్లకును గలిగి.

గీ॥ నేటికిం గనువారి కా † నాటి కోట
కొంత విఠిగింప జెడిసను † గూలఁబడిన
ననువు తఱిగినఁ బసి † డి సొమ్ముట్టు గానఁ
బడును హృదయ విచార మే † ర్పడును చాన॥

సీ॥ ఏ మూలఁ జూచిన † హిందూమతాచార
సిద్ధాంత రూపక † చిత్రములును
నే చాయఁ జూచిన † వాచయ మియోగ
సిద్ధ రూపాకృతి † చిత్రములును
నే చక్కఁజూచినఁ † బ్రాచీన భారత
సిర రణనైపుణీ † చిత్రములు
నే దెసఁజూచిన † నాదృతీ మల్లవై
చిత్ర కథల జాటు † చిత్రములును॥

గీ॥ బూర్వ రాజస్య వైభవ † ము గుఱుతులుఁ
గలిగి యొక కొన్ని వితథమై † కాన బడిన
సిద్ధవట మాంధ్రుఁ డొకట † గాంచినను బూని
కంట నీర్వేట కుండునే † గటికయేని ।

స॥ పౌరాణ సిద్ధంబు † లై, రాణకెక్కిన
క్షేత్రరాజములు † విస్తృతము గలవు
రాజపుత్ర తురుష్క † రణరంగ సమయ వి
దళికాయుధమ్ము లం † దండు గలవు
యవన రాణ్ణిర్మాణ † మైరహణీయమా
ప్రార్థనా గారము † లచట గలవు
జల యంత్రములు ధరా † స్థలి సమర్పిన సహే
తుక నూత్నములు నే † టికిని గలవు॥

గీ॥ ఆచ్చటచ్చట విధ్వస్త ✱ మైన బ్రతిమ
లచ్చటచ్చట విభ్రష్ట ✱ మైన శాన
నమ్మ లొక కొన్ని కలవు, ప్రా ✱ జ్ఞాగరికత
డంబుగన నొప్పు సిద్ధవ ✱ టంబునందు ॥

సీ॥ ఒకలితనలైన ✱ విగ్రహంబులసాడు
నెట్లుచేసిన దొంటి ✱ యట్లవచ్చు
శకలితంబులునైన ✱ స్తంభంబుల బెడంగు
నతికి కూర్చుటకెట్లు ✱ లనువువడును
తుల్కింతపాటుగా ✱ దూకిన బురుజులు
నుట్టంబుగా నెత్తి ✱ కట్టవశమే !
చిరీకథా శత ✱ పత్రంబులం గల్గు
మొఱవలు దిద్ద నే ✱ ర్పరులు గలరె ?

గీ॥ మఱియు నానావిధ విచిత్ర ✱ మాన్యకళల
నుద్ధరింపఁగ నెవఁడోవు ✱ నుండుగాఁత
అంధ్ర చిరక్తి రిక్తిన్ మూడ ✱ లగుచు నిదియె
వటు కళలతోట, మా ✱ సిద్ధవటము కోట ॥

సీ॥ శుద్ధాంత కాంతలు ✱ సొచ్చియుండినచోట్లు
బుడను నోవలకుఁ గా ✱ పురములాయె
రాచసింగంపుఁ గు ✱ ట్టల హారస్థలల్
ములు గ్రచ్చలకునఁ గా ✱ పురములాయె
వకలరత్న స్వ కో ✱ శాగార భాగముల్
మొఱకు గూబలకుఁ గా ✱ పురములాయె
నుభటకోటి వసిండు ✱ చో వెల్లుబురుజులు
ముండ్లకుట్టెలకుఁ గా ✱ పురములాయె.

గీ॥ అమల సిద్ధేశ్వరాలయ ✱ పొంగణమౌ
యుమౌరల కెప్పుడుం గావు ✱ రములాయె
బూవులమ్మిన యచ్చోటఁ ✱ బుడకలమ్మఁ
తేనె, హా ! సిద్ధవటమున ✱ స్పష్టికర్త ॥

సీ గగ్గలకాదాయె ♦ గా, మట్టరాజుల
పూర్వ మహాన్నత ♦ భుజబలంబు
బచ్చెము పాడాయె ♦ బరిపాలితా శేష
ధరగల రాజ గో ♦ త్రములు నేడు
సుగ్ధమాచంబాయె ♦ నూల్కానివార్ బ్రతి
ప్రించిన గోవురా ♦ ఇష్టించితములు
నివురు సునవురాయె, ♦ సంత పెద్దదిబాటు
యనబొమ్మ చెఱువు గం ♦ డ్లును బడివడి.

సీ గగ్గంధమొక్కటిమాత్ర తా ♦ రాజుమాయె
మట్టరాజులచిన్న లా ♦ మాత్రా జాన
గలిగి గాలించి చూచిన ♦ గలవె పేట
సిద్ధవటవవ్ర పరిసర ♦ సీమలందు ।

గాలిమేడ.

మల్లాది చంద్రశేఖరరావుగారు.

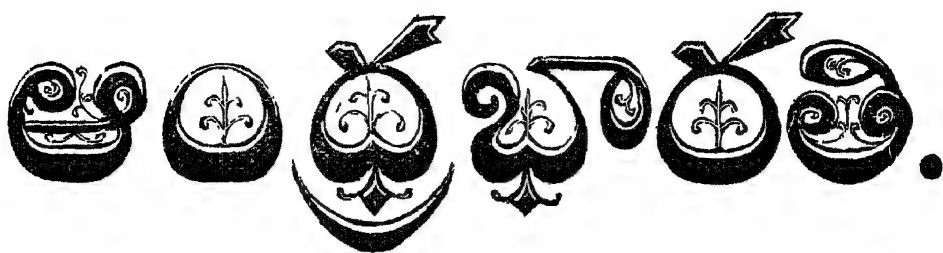
పతిమతగ్గని నీడు సాభాగ్య గంను
దివిజకాంతల మించు నీజేహకాంతి
నేవకాళిని జూచు నీది త్రవృత్తి
ఆర్తలం బొలిచు నీడు దయారసంబు
శక్తిజాలంబు గెల్పు నీ శాంతగుణము
తరుణి! మరచెడనన్న, నాతరముగాదు.

కరిని నీవున్న నాకేమి కొరతయనుచు
మనకు నన్యోన్య రాగమ్ము మలసెననుచు
చిలుక గోగు వంకల రీతి జీవయాత్ర
నలువగల మంచు ధైర్యమ్ము గలిగియుంటి
గాని, నివృత్తి మోసంబుగలుగు నంచు
వ్యన్నమందైన నూహింప జాలనైతి.

చిత్త మలరంగ బాసలు కేసితివు
మానిసిమణి! యవి యెల్లమరచినానా !

భాగ్య భోగ్యమ్ములన్నింటి బడయుచుండి
వసుధ నీతోడి జన్మసాఫల్య మొంద
పడ్డులేదంచు, నా హృదయపురాణి
పంచు నేపొద్దు, లేమ! లెక్కించు చుంటి.

కాంత! నిన్నుగాంచిన యట్టి క్షణ మదేమొ
నాటినండియు వీడక నేటివరకు
పొరలి వచ్చెడి యూహల సరపుతోడ
గట్టు చుంటిని చిత్రింపు గాలిమేడ.

మ చి లీ వ ట్ట ణ ము

సంపుటము ౩ }

సెప్టెంబరు, 1928.

{ సంచిక ౬

నయినున్ కమిషను:-

నయినున్ కమిషన్ కొలది రోజులలో మన దేశమునకు రానున్నది. ఇప్పటికి రాష్ట్రము లన్నియు ఉపసంఘముల నెన్నుకొనినవి. కొన్నిలో ఆఫ్ ఫ్టేటువారు కూడ తమవంతు పంపు సభ్యుల నెన్నుకొనిరి. కాని లెజిస్లేటివు యెస్పెంబ్లీలో మాత్రము ప్రభుత్వముయొక్క ఆటలు సాగవం దున, విధిలేక సైమన్ ఉపసంఘ సభ్యులను వైస్రాయిగారే నియోజించిరి. కనుక మారన సంస్కరణల విధానమునందొక రంగము గడ చినది. ఇక సాక్ష్యములు, విచారణలు, క్రాస్ ఇంటర్ రోగ్నలున్నగు తంతు జరుగనున్నది. సైమన్ గారు వండిత మోతీలాల్ నెహ్రూగారి వడికి మను కొనియాడిరి. నెహ్రూవిధానమును కొని యాడిరి. ఎందుకీ నర్టిఫికెట్టు? నెహ్రూసంఘము వారు కోరినది పూర్వము మితవాదుల కోరిన విధానమేకదా! అట్టి విధానమునైనను లీటిమ్ శార్లమెంటువారు అంగీకరించి సైమన్సంఘము క్రింద మున్నందు కానున్న ఖర్చు నేల తగ్గించ రాదు? ఇందుకు కారణము లేకపోలేదు. సైమన్ సంఘమువారు మనకిచ్చు మహాప్రసాదమును

లేదు, అది వారికి తెలియును, మనకును తెలి యును. కాని ప్రపంచమును మోసగించుటకు పటాటోపముచేసి హిందూదేశముయెడ మహా దాక్షిణ్యముతో సంచరించుచున్నామని ప్రక టించుకొనుటకు, యీతంతులవచ్చదు. వారేమియు ప్రసాదించకపోయినను, మనము వట్టి వాక్కురు లమని వారికి తెలియకపోనులేదు. ఇటువంటి పందర్బములో మనకు గత్యంతరమేమి?

అవమానము:-

ప్రభుత్వమువారి యేచర్యను గాంచినను, మనల నవమానపరచుట, వారి స్వార్థము, మన వప్తము యివి తప్ప రేమియు కానరాదు. మాటలలో నైన మనమీద దయ చూపరు. ఆస్పెంబ్లీ పెసిడెంటుగనున్న వితలబాయి వతులుగారిపై కొన్ని పత్రికలు దూషణలు గడం గినపుడు, ప్రభుత్వమువారు వహించిన మూకీ భావమును గాంచుదు. అదియే సీమలో పార్ల మెంటు స్పీకర్పై జరిగినచో, ప్రభుత్వమిట్లు మూకీభావము వహింతురా? ప్రభుత్వసభ్యుడు, క్రికెట్ గారు మహావణ కోరినమాట వాస్త

వమే. మనమెడ నుంచొలిగిపోయి, ఎంతమా
వని. పార్లమెంటు సంస్థాపకులగు అమ
యభిమానవలననుకూలముగా చేయబడినందున, అగర్వమునకు నేడు కట్టిన కళంక
మను తుడిచి వైచిత్ర్యాని కనుపెట్టకడను.
కనుకనే యింగ్లీష్ ప్రభుత్వము టియూనింగ్ రోనును
పట్టుచేసెను. ఇట్టితో ప్రభుత్వ విశ్వాస హృద
యడే కానిచ్చును. ఇట్లుగాను నున్నప్పుడే
యాయన: భియించి వెనుక నడవ
చ్చును. కాని ఇప్పుటి ప్రజలెందులకు వదలిని
ర్మణపాతముగ జేయవలెనని అప్పుటి ఆఫీసును
లెజిస్లేటివ్ శాఖను విడదీయటకు ప్రభుత్వ
సభ్యులు తమానుచేసిన నివేదిక యింగ్లీష్
ప్రభుత్వ గారికి తెలియకుండా సీయకు పోయిన
దనెదరా? అట్లునుటకు నీలమలైదు
వ్యక్తిగతముగ యింగ్లీష్ ప్రభుత్వమును వివాద
యననా: నిలిపివేయవలెనని పేర్కొనెదవులు
ప్రభుత్వమును వివాదమునకు ప్రేరేపించును
యింగ్లీష్ ప్రభుత్వము క్రిందబొమ్మ. అటువంటి
క్రిందబొమ్మలవలన మిగిలిన ప్రభుత్వములేదు.
ఇక గత్యంతరమేమి?

పాల్ పాట:-

గత్యంతరమేమున్నది? గ్రామము నడచుచు,
గాంధీగారి కిద్దాంతులము,
ఖద్దరు, రాటము, ఇవన్ని ఏకగుప్త పెట్టకే విసే
పారు కూడలేదు. అందవలన కొంతకాలము
అధారవానమే కల్యాణము పెద్దగాన. సంసార
దగుభుజిని గ్రహించునట్లు పాత. పానముల
కొనఁగలుగును. అందులకు వారు, భవ సంపాదనలోకి
దుమికివారు మిగిలినయింక, మిగిలినది

గాంధీగారికొక్కరు. బుడులలు చాలమంది
యున్నారు. వారు యేములనో యేయంధకార
ములోనో దార తెచ్చు లేక లెడుముకొనుచు
నుండవలసివడే.

కుక్కలను చంపుట:-

కాలము గడిచిననొలది విజ్ఞానము పెరుగు
చున్నది. సైన్సు విరివిగ వ్యాపించుచున్నది.
డాక్టర్లు పెరుగుచున్నారు, రోగములు హెచ్చు
చున్నవి. కాని అంతా ఖర్చు పెడుచున్నది,
ముగ్గు కాల్యము హెచ్చుచున్నది. ఈమహా
ప్రవాహముల నెక్కట్లుటలో నోరువ్వవారిది రా
జ్యమున్న పామెతే చార్లక మగుచున్నది. వంగిన
వాడని మరీ చంచుట, క్రిందపడిన వానిమీదనే
మిగిలిన క్రిష్టలు, చేతులన్న భార్యలపై అధి
కారము చేలాయించుట ప్రకృతి లక్షణము.
ఈరీతిలో చేసినప్పు భార్యలైనా యెరుగు
తిరిగి స్వాతంత్ర్యమును సంపాదించుకొనుచు
వ్వారు. కాని నోరుతేసి నిస్సహాయులగు
కుక్కలనగతి యొక్కక్షణ మూలించుచు.
పెంపుడుకుక్కలు కానిచో వాటిని చంపివేయ
వలెను. వీటిని చంపుటకు చాల వ్యయముగు
చున్నది. ఈవ్యయమును భరించుటెట్లు? కుక్క
లను పెంచువారివద్దనుండి పన్ను వసూలుచేసి
వీటిని చంపుటకు ఖర్చుపెట్టవలెను.

ఇవి బ్రతికివున్న యెడల జాడ్యములు ప్రబలు
నట అట్లయినచో కుమ్మ మున్నగు అంటుగు
వ్యాధులచే బాధపడువారి నేమిచేయవలెను?
వీరు నోరుగలవారు, కుక్కలు నోరులేవి. ఇవి
కలకత్తా కార్పొరేషను పరిస్థితులు.

గ్రంథ విమర్శన:-

ఈక్రింది గ్రంథములకు వందనపూర్వకముగ వందికొంటిమి. వాటిని గురించిన విమర్శలు రాబోవు సంచికలో ప్రచురించబడును.

1. బాహ్యజలి, శ్రీకృతకారస్వాములవారి

2. యువకులు — దేశము,

సోదరి సమితి — కాకినాడ

3. మిన్ మేయోగ్రంథఖండనము

— జి. ఎస్. కాశ్రి అంతుకొ

4. శ్రీకృతకారస్వాములవారి, బాహ్యజలి వర్ణనముగా రావుగారు

5. శ్రీకృతకారస్వాములవారి, బాహ్యజలి వర్ణనముగా రావుగారు.

6. శ్రీకృతకారస్వాములవారి, బాహ్యజలి వర్ణనము, అగుపాదకుడు జి. వెం. శ్రీకృతకారస్వాములవారి.

7. అపొక్రిఫ్ట్ టెంప్లర్స్ వర్ణనముగా రావుగారు.

8. అపొక్రిఫ్ట్ టెంప్లర్స్ వర్ణనముగా రావుగారు.

9. గృహలక్ష్మి, వర్ణనముగా రావుగారు.

10. కాశ్రి అంతుకొ

ఆంధ్రదేశ వర్ణనము.

వేలూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు.

[ఉదయనాంబి విలాసముని ప్రాచీనాంధ్ర ప్రబంధముకంటే గలదు. అందు ఆంధ్రదేశవర్ణనము హెచ్చుగా నున్నది అగ్రంధము పూర్వ మెప్పుడో ఒకమారు ముద్రితమయినది. అందుప్రకారము లిప్పుడు దొరకవు. అందలి ఆంధ్రదేశ వర్ణనలాని ప్రధానభాగములన్నియు మార్చి యెత్తితిని. ఇట్టి వర్ణనలు మఱికొన్ని గ్రంథములలోనుండగలవు, అయితః వానినిగూడ సేకరింతును.]

సం. చి.

సీ॥ జంబీరఫలములు శాకినీశాకంబు వసువురాచినచాయ పెరగుబెప్ప
కలమాన్నమును మీగడలతోడి పెద్దను మియవడలు నెయ్యి మిళింపుచారు
పలుచని యంబువృ పచ్చళులో శిఖరులు పండుకలు శ్రొత్త భాగములును
రవగంధములు కవ్వరపుబిల్లులల్లంబు వునుగుదావులు మల్లెలొలచెల్లు
పట్టుబొందులు వలివదుప్పట్లు చంద్రావి తలగుడ్డలును వారకామిని వి
లాస సంగీతసాహిత్య లక్షణంబులాదిగాఁ గుని సౌఖ్యంబు లనుభవించి.

కాళహస్తి.

ఉ॥ చెంపలనొప్ప కొప్పలును కేరలమీఱు విశాల నేత్రముల్
కంపనమొందు కొనులును గబ్బిచనుంగవ లబ్ధింబముల్
లంపటపెట్టు మోములు నలక్షణమై తరు దేహపల్లయన్
సంపదలీను చూపుగల చానదఁ బూదిరి కాళహస్తిలోక.

(న కే ష ము.)

చెన్నపట్నంలో.

శుద్ధభట్ల వెంకటరామశాస్త్రిగారు.

చెన్నపట్నంలో ఒక పంతులుగారున్నారు. అసలాయనది బందరువద్దగిరిలో వల్లెటూరు. ఆయన కిటికగిరి కాలక్షేపానికి సరిపడ్డ అస్తి పున్నా పుద్యోగం చెయ్యడం గొప్పనుకునే మహానుభావులుచాలామంది కాలంలో పున్నారు, గనుక యాయనకూడా అలాగే కొంచెం గోడి వదిలిపెట్టి మెద్రాసులో ప్రవేశించాడు. వెళ్లెను గాని వెళ్ళడంతోటే ఉద్యోగం యెక్కడదొరుకు తుంది? చదివించి ధర్మఫారమాయను! అదేనా రొండుమూడు దండయాత్రలతోగాని పూర్తి అయిందిగాదు. కాని యింగ్లీషుముక్కలుమా త్రిం నాలుగు మాట్లాడడం, రాయడం అలవాటుయింది. దానిమీద మెల్లిగా యెవరో పట్టి యేదో కంపెనీలో పుద్యోగం సంపాదించేడు. నలభై రూపాయలులాగుంది శీతం యెర్పాటయింది. ఎందుకొచ్చినశీతం? యంత యిరుగ్గా కాలక్షేపం చేద్దామన్నా అధమాధమం నెలకి వదియాపాయలైనా యిస్తేనేగాని మెద్రాసులో బనే కుదరదు. ఆమీద ట్రాము ఖర్చు బోలెడవుతుంది. అదిగాక పంతులుగారికి సిగరెట్లు ఖర్చులేవుదు. ఇంకా దాసీదాని శీతమోటుంది. ఇకంతాపోగా మిగిలింది యింట్లో ఖర్చుకి నరే పోదు. కాని తనభార్య యేదో పుద్యోగస్తుడని ఆయన భార్య పంతోపించడానికిమాత్రం యీ పుద్యోగం పనికొస్తుంది. రెండు చొక్కాలు తోడుక్కుని నెత్తిమీద పాగా పెట్టుకోడాని కభ్యంతరంలేదు. ఆ కంపెనీలోపున్న బంటో తులుముట్టుకైనా పంతులుగారూ అని పిలుస్తారు గదా అంతే చాలనుకున్నాడు. ఇలా మెల్లిగా కాలక్షేపం చేస్తున్నాడు.

ఒకరోజున పంతులుగారు మామూలుగా పని గంటలకి భోజనం అభీనుకు తొందరగా

వెళ్ళాలని గబగబా వీధులోకొచ్చాడు. ట్రాము సిద్ధంగావుంది. ఎక్కుతున్నాడు. ఇంతట్లోకి ఇంట్లోంచి భార్య వచ్చి

భా;- "చూడండి, నయ్యమాట జ్ఞాపకం చెయ్యమన్నారు. మరిచిపోకండి. మంచిదుంటే యేకంగా వీసెడూ పట్టండి. వీలైతే పంకాయలుకూడా రేమైనా తిస్తారుగాదూ!"

ఆవిడిమాటలు చెవుతోడిగాని వోమూల ట్రాము నడుస్తూంటే యీమాట లాయనికి తిన్నగా వినబడతాయా? ఆయనమాత్రం ఆవిడ వేపు చూసి లోపలికెళ్ళుచుని చెయ్యాలేదు. నరే వినబడిందిగదా అనుకుని ఆవిడగారు లోపలి కెళ్ళిపోయింది. పంతులుగారు అభీనుకి దయ చేశారు. మధ్యాహ్నం మూడుగంటలయింతర వార ఒకమనిషి బైసికిలుమీద పంతులుగారింటి కొచ్చి అమ్మా, అమ్మా అని తలుపుకొట్టెడు.

ఆవిడ;- (లోపలినించే) ఎవరువారు?

మనిషి;- "అమ్మా నేను కుంపిణీలో బంట్రోతు నుండి. సుబ్బారావు పంతులుగారు పంపించే గుండి."

ఆమాట విని ఆవిడ తలుపుతీసింది. తియ్యడంతోటే బుజంమీదున్న మూట దింపి విప్పబోతున్నాడు, ఇంతట్లోకి—

ఆవిడ;- "నువ్వీ కంపెనీలో కొత్తగా ప్రివే శించినట్టున్నావే!"

మనిషి;- "మరేనుండి. అసలు మాది యితాగ వట్టవద్దగిరి. ఏదో కడుపుగడవక యీదేశాని కెళ్ళి పొచ్చి నౌకరికి నలుక్కుంటావుంటే బుగరగారే నౌకరి పెప్పించారు. ఇక్కడికెళ్ళి పొచ్చి అయిదారురోజు లవించండి."

అంటూ మూటిప్పి పంకాయలక్కడ పోసి

యీకాయలు బుగటగారు మనింటికాడవుగించి నెయ్యి కొలిపించడాని కేదేనా మంచి తగరం గిన్నె అడిగి తెమ్మన్నారు బాగా యాసిడువట్టే గిన్నె సుబ్బరంగతోమేసి యిప్పించమన్నారండి.

అవిడ:- ఈ వంకాయ లెంతకొన్నారు?

మనిషి:- ఏదో బేరమాడేరు. ఓరన్నా ఆరన్నా అని యేదో బావని మాటాడుకున్నారండి కొత్తనేత యీ దచ్చనాది మాట లింకా వట్టుపడలేదు.

అవిడ:- సరే నీకీ సైకిలెక్కడిది?

మనిషి:- కుంపిణీవోరే నలవలై చేశారు. బుగట గారునన్ను మళ్ళీచప్పని పార్రమ్మాన్నారండి. అనేటప్పటి కావిడ మామూలుగా వాడు కునే గిన్నిలుగాక పెద్ద గిన్నెక తుమాలనించో తీసి చచ్చిచెడి శుభ్రంగా తోమి బంట్రోతుచేతి కిచ్చింది. వాడదివట్టుకుని సైకిలుమీద వెళ్ళి పోయాడు.

మామూలుగా సాయంత్రానికి పంతులు గారు యింటికొచ్చారు. కొంతసేవయింతరవార భా:- నెయ్యి పరిపోయిందిగదా తీసుకొచ్చారు గాడేమి?

పం:- ఏమిటో ఆఫీసునించి వచ్చేటప్పటికి పొద్దు పోయింది. రేపు తెప్పించాలి. ఈ వేళకేం జేశావు మరి?

భా:- ఈ వేళవట్టుకు ఆయ్యరుగారెంటో బదులు తెచ్చానులండి.

ఇలా అన్నాక ఆయన మెల్లిగా భోజనానికి లేచి పీటమీద కూర్చున్నాడు. అవిడ వంకాయ కూరొడ్డింది.

పం:- ఈ వంకాయ లెక్కడివి?

భా:- ఇండాకా బంట్రోతుచేత సంపించారుగా.

పం:- యే బంట్రోతుచేత?

భా:- ఆదుగో విశాఖువట్టనించొచ్చామా కొత్త గానూ వాడు పట్టుకొచ్చాడు.

పం:- విశాఖువట్టంవాడెవడే?

భా:- ఇండాకా మీరు సేత్తిగిన్నె తెమ్మని పంపించేరుగా, వాడే తెచ్చాడు.

పం:- గిన్నెమిటి? సనెవన్నీ పంపండే!

భా:- అయ్యో! వాడొచ్చి మీ పేరుకూడా చెప్పేడు పెద్ద గిన్నిమ్మన్నారంటే అదితోమి కూడాయ్లేమ. ఏమిటిది మాయగావుండే!

పం:- మాయ తేముంది? ఎవడోవచ్చి టోపీ వేశాడు.

భా:- ఏమో మరి. మీరు ట్రామెక్కుతూంటే నెయ్యి తెమ్మని కేకేశాను. సరేఅని చెయ్యి తిప్పేరు. మధ్యాహ్నం వాడొస్తే మీరే పంపేరనుకున్నాను. నాకేం దెలుసు?

పం:- నేను బ్రాముమీద నెడుతూంటే నువ్వేతో చెప్పడంమొకలెళ్ళేవు. నాకువివరమతుందా? ఆమాట యెవడో దారంటపోతూ విన్నాడు గాబోలు! సరే. సరే. జ్ఞాపకమొచ్చింది. ఎవడో నేను ట్రాము దిగడంతోటే టైసికిలు మీద దిగి మీపే రెవరని అడిగేడు. ఎంకు కడిగేడో అని సరిగాచెప్పేడు. వాడేవచ్చి దగాచేసివుంటాడు.

భా:- సరే. ఇహనేమి! ఇక్కడికొచ్చినవాడూ సైకిలుమీదే వచ్చేడు.

పం:- బాగుందిలే ఏవో యిన్ని చచ్చువంకాయలు తెచ్చిచ్చాడు. 5, 6 రూపాయల గిన్ని వట్టుకుపోయాడు. చెన్నవట్నం టోపీలు యిలాగేవుంటాయి. ఏడులోకి ఆడాళ్ళు వచ్చి యింట్లోనంగతులేమీ చెప్పకూడదు. బాగా అయింది పోయిళ్ళితో. ఇహనైనా బాగర్తగా వుండు.

అమావాస్య

అ మృత్యు కో వం.

తెలుసుకోదం.

పిల్లవాడు:— ఈ సిగరెట్టె అనిష్కపుల్లతో ముట్టించండి బాబూ?

పెద్దమనిషి:— నేనా ముట్టించేది!

పిల్లవాడు:— నిష్కపుల్లలు శుట్టుకోవద్దని మాఅమ్మ కోట్టింది.

దొర:— (స్నేహితునితో) ఆమె నన్ను ప్రేమించి నదో లేదో యెట్లా తెలుసుకోవడం?

స్నేహి:— ఆమెను పెండ్లిచేసుకుంటే పది.

పాతగుడ్డలే.

వ్యాపారం తెలివి.

ఒకరు:— ఈ ఫ్రాన్లో ఒక్కరికి వ్యాపారం తెలివితేటలున్నట్టు కన్పడదు.

రెండవవాడు:— ఆవును అటువంటి వాళ్ళంతా జెయిలు లోనే వున్నారు.

“ శడవమునిగితే యేమి చేస్తావయ్యా ? ”

“ పరవాలేదులేవయ్యా. నేను కట్టుకున్నది సాటి గుడ్డలే. ”

అణకువ.

వెంట్రావు:— నువ్వారావు, నీవు రంగారావు అంత అణకువగా వుండనే?

నువ్వారావు:— రంగారావు వున్న వీధిలో వున్న విద్యార్థులంతా పెద్దవాళ్ళు అరటంచేత,

ఉపన్యాసం.

“ మీరిద్దిన ఉపన్యాసం చాలబాగుంది ఇంతనేపు మోట్లాడారు. ”

“ అవును. అందుకనే అందరూ మధ్యమధ్య గది చూరాలి తరచుగా చూస్తూ వచ్చారు. ”

బాగుండదం.

“ ఇప్పుడు పెనరట్టు బాగుందదండి ? ”

“ ఎందుచేతనే ? ”

“ ఏమిలేదు బాబూ, పిండి అయిపోయింది. ”

నమ్మకం.

“ చీకుంజోయి, సాయంకాలం దర్శియ్యకపోతే పూతుకొనేదిలేదు. నిల్చుకూడా అట్లానే త్రిప్పారు ”

“ నిన్న వేళాకోళాని కన్నారనుకున్నాను. మీరు కోడుటి యెల్లయ్యకు సాయంత్రం దర్శియిస్తావని యెంత నమ్మకంగా చెప్పారో నేను ఆంలే నమ్మకంగా చెప్పాను. ”

మేనేజరు.

“ ఈ కాఫీ బోత్రిగా బాగుందలేదు. మీమేనేజరును పిలిచయ్యా. ”

“ అయినామోలెం యెట్లా తాగుతాడండి ? ”

వా) యటంలేదు.

“అయన పేరు త్రాళ్ళాకులుగల కవిఅండీ!”

“ఒక సంవత్సరంనుంచి తల్లికలకు ఆయన యేమీ
[నాయటంలేదే!”

“అందుకనే.”

లో వం.

విద్యార్థి:— తరీఖ్ మార్కులు వేయడంలో యేదో
లోప ముండాలి. నాకు నున్నా రావటానికి వీలు
లేదు.

ఉపా:— శ్రమ. తో. నేను అలాచిస్తున్నా. ఇంక
కంటే యెక్కువమార్కులు యివ్వటానికి వీలులేక
పోయింది.

బూరా.

పిల్లవాడు:— నాన్నా! నాన్నా! అబూరా కొని
పెట్టేవా?

తండ్రి:— ఎందుకరా! కొనిపెడితే యెప్పుడూ వూరు
కూ గల్లంకుచేస్తావు.

పిల్లవాడు:— పోనీలే నీవు నిద్రపోయినప్పుడే వూరు
తాళే.

టీ పార్టీ.

“పిజవండే “టీపార్టీ”కి పోవడం చాలా కష్ట
మయినపనే. యిక్కడికి రావటానికి ఎంతయత్నితన్నా
ననుకున్నావు.”

“అవును నేనూ అంతే.”

“నీవేం చేసావేమంది.”

“టీపార్టీ ఏర్పాటు చేసిందేనేను.”

లా భం.

“క్రిందటి సంవత్సరము వర్తకములో ఎంతలాభము
వచ్చిందనుకున్నావు.”

“నూటికి ఏపై.”

“ఎందులో నూటికి ఏపై.”

“నీవు చెప్పేవాంట్టో.”

మువలితనం.

వైద్యుడు:— నీ ఎడంకాల్లో నెప్పి మువలితనంవల్ల
వచ్చింది.

రోగి:— అయితే నాకుడికాల్లో లేదేం, ఎడంకాలు
నొప్పి.

కుట్టుం.

భార్య:— గుడ్డలు తెచ్చుకోవడానికి నాలుగురోజులలో
కట్టుం తెచ్చుతా.

భర్త:— నాటిని యొక్కడ వదిలిపెట్టి వచ్చావేమిటి!

పెద్దమనిషి.

ఒక పెద్దమనిషి చనిపోయెను. అతని కవము దహనము
కావించబడిన పిమ్మట మరియొక పెద్దమనిషి యేడ్చుచు
వచ్చుచుండగా మార్గమందొకరు “పాపము
పోయినవారు మీకు దగ్గరబంధువులు కావోయినవి
సానుభూతి తెలుపసాగెను.

“ఏమిటి? బంధువా నాకా— నాకా 1000
రూపాయలు బాకీ వున్నాడయ్యా చనిపోయిన పెద్ద
మనిషి.”

పోస్తుమార్టెం.

ఇద్దరు వైద్యులు రోగిని పరీక్షించి యివతలకు వచ్చి
“నీవు అనుకోవే రోగముకాదిది. నేను చెప్పినదే
లైటు” అని ఒకడనెను.

రెండో:— నేను చెప్పినదే నిజం. నీవు పో, చచ్చిపోయిన
తరువాత శవాన్నికోసి చూపిస్తానుగా, అప్పుడే తెలు
స్తుంది యెవరిమాట నిజమో.

బ్యాంకింగ్.

అప్పుడే వీరునుంచి దిగివచ్చిన బ్యాంకింగ్ ఒక రయతు
నకుం బ్యాంకింగ్ యెదుట వాదిచటం ప్రార్థించెను.

రయిలు ప్రమాదమువల్ల రయితుయొక్క 24 వంతులు చనిపోయినందున రైల్వే కంపెనీపై రయితు క్రిమినల్ కేసు కేగా. అకేసులో మన బ్యాంప్టరుగారిట్లు వాదించటం ప్రారంభించాడు.

“ మహాశయాలారా, 24 వంతులు చనిపోయినవి— ఇరవై నాలుగు అంటే మీ సంఖ్యకు రెట్టింపు అన్న మాట ”

వ) నూ న ము

కోర్టుగమస్తా:- (సాక్షిలో) దేవునిమీద ప్రమాణం చేసి అంతా నిజం చెబుతాను అబద్ధం చెప్పను అను.

సాక్షి:- అనును.

నాగ్నయాధికారి:- యీ కేసు విషయములో నీ కేమి తెలుసును ?

సా:- ఇంత ప్రమాణం చేయించాక, నే నేమి చెప్పలేను.

మ ర న కా వ న ము.

రయితు చనిపోయే ముందు విల్లులో కన భార్యకు 5000 రూపాయలు వ్రాయించెను.

ప్రీతరు:- నీ భార్య చిన్నది. మళ్ళీ పెళ్లి చేసుకుంటుందేమో ఆలోచించి యేర్పాటు చేస్తావా ?

రయితు:- మళ్ళీ పెళ్లి చేసుకుంటే 10000 రూపాయలు ప్రీతరు:- అది రెట్టింపు. సాధారణంగా యిటువంటి సంవర్షములో సగానికి తగ్గిస్తారు.

రయితు:- పెళ్లిచేసుకోపోయే పెద్దమనిషికి నష్టపరిహారంగా యివ్వడలచుకున్నాను.

కొ డు కు లు.

“ అయ్యా మీ కెంత సంతానం ”

“ నలుగురు ”

“ ఏమిచేస్తున్నారు నలుగురు ”

“ ఒకరు స్త్రీదరు, ఒకరు వైద్యుడు, ఒకరు వర్తకం ”

“ నాలుగవవారో ”

“ దివాలాల సంగతిలో పండితుడులెండి. ఇల్లు అస్తి మాస్తో వుంటాడు ”

ర క్ష కు డు.

ఒక ఆరేండ్ల పిల్ల కారుకింద పడపోతూండగా చక్క నున్న పెద్దమనిషి యివతలికి లాగి రక్షించెను. యీ లాగటంలో చేతినున్న వస్తు చేతో వారి క్రిందపడి పోయింది. ఏవరను చూడలేదు. రక్షకుడు పిల్లను యింటివద్ద దిగవిడచి వెళ్ళిపోయెను. మరునాడు ఆ మార్గముననే పోవుచుండగా పిల్ల చూపించినందుక తండ్రి ఆ పెద్దమనిషిని పిలిచెను.

“ అయ్యా, నిన్న కనకదళకుండా వెళ్ళిపోయినా కేమి ? ”

“ అవును, పోనీ అయిపోయిన సంగతి యిప్పుడెందుకు లెండి ? ”

“ అది కాదు లెండి. నా అమ్మాయి మురుగు నీటి పోయింది అది యేమైంది ? ” అనెను.

ఒకదాని పాఠకు మఱియొకటి వచ్చుచున్న రెండు మేఘముల మధ్య వెలుగుచుండు నక్షత్రము మాడ్కి, దేవాలయపు ద్వారమునకు శిఖరము రెండుకొండ తిప్పల మధ్యమందు దీర్ఘ దృష్టికి మిథుకు మిథుకుగా కనపడుచున్నది. గంగాయమునానంగమక్షేత్రమందలి జలచ్ఛాయ దాల్చినది నలుదిక్కులు. భూప్రదేశమంతయు ఆకాశ మహాభూతమహిమను గమనింపలేక మూర్ఛపోయినది. “పాద ద్వందము నేలమోపి వనసున్ బంధించి పంచేద్రీశున్నాడంటు బరి మార్చి బుద్ధిలతకున్ మాతాకుహాత్రించి నిష్కేద బ్రహ్మ పదావలంబనగతిన్ గ్రీడించు యోగింద్రు మర్యాదన్” శైలములు తమఅగ్ర భాగములతో ఆరాధించుచున్నవి. తమను భరించుచున్న భూదేవి మూర్ఛను తొలగించుటకు కాబోలు భక్తిసామ్రాజ్యములో నునుగుటచే, తమ ప్రక్కల ప్రవహించు సెలయేర్లు ప్రాణమును నిరంతరము పుచ్చుచుచున్నవి. కొకిలలు తమ మృదు మధురగానమును సమస్త ప్రపంచ వ్యాపకంబగు ప్రాణయముతో లయ చేసుకొనినవి.

నాటకరంగస్తానము. యిట్లుకొన్ని నిమిషములుండ, తారకలు భగోళ రహస్యముల బతులు పరచుటకు ఒకదాని వెంబడి మఱియొకటి వచ్చుచున్నవి. ఆ పుటికి నీ గాఢాంధకారములో తేలాడుచున్నది. భూవలయ మంతయునూ, బాటసారి యొకడు మార్గమున వచ్చుచున్నాడు. ప్రక్కనున్న పచ్చని పటము ధరించిన పౌలములలో వేర చిన్నధ్వని వివరబద్ధిశను అది దొంగల రహస్యములకే నరిపెట్టెను. తాటిచెట్టుమీది ఎండు ఆకుల ధ్వనియే బ్రహ్మరాక్షస పిశాచ

ప్రవేశధ్వనిగా కర్ణములకు భీతిగొల్పుచుండెను. ఒక మూలనుండి ఈ శ్వరాలయములోని గంటానాడము వేయినోళ్ల కీర్తనముల నుడుపుచున్నది. ఆ వేద శ్రుతులు మలయమారుతమును ఆరోపించి కర్ణరంధ్రములకు పెనుబండువు చేయుచున్నవి. ఆగ్రతముల సారము బాటసారికి ధైర్యమనెడి వెలుంగును దృశ్యముగా చేయుచున్నది. ఇటు ధైర్యము అటుఅధైర్యము మధ్య యుయ్యల యాతడు, హతాత్తుగా తామరపువ్వునకు సూర్యకిరణముల చందమున ఆబాటసారి కొక శకటము గప్పడెను. ఆబండి దేవాలయమునుంచి వచ్చుచున్నది కాబోలు. దాని వెంటనే నడచి వెళ్ళ నారంభించెను. బండిలోని వారి బ్రాహ్మణుని గాంచి తమ చెంతకు రమ్మనిరి. అదియే స్వర్గమని రయంబుక పోయి బండి నెక్కెను.

“ఏమండయ్యా, మీది యేగ్రామము” అని గృహస్థాశ్రమ నన్నాన భారము రూడవైచుకొని బండిలోని పురుషు డాబ్రాహ్మణుని ప్రశ్నించెను.

“అయ్యా, మాది కార్యమపూరి. బ్రాహ్మణుడను. నా నామము విజయగోపాలం, ధనశులు యేమియులేవు మనోవనతి తప్ప. యాచనార్థమై సంచారము వెళలి నాను.” అని నిష్కళంకమైన హృదయముతో ప్రశస్తిత్తరమిచ్చి మీదేగ్రామమని యడిగెను.

“మాది యాప్రదేశమునకు మైలుదూరము లోపున్న అసంతకయనము”

“మీరు భూస్థితిపరులుగ నున్నారే”

“ఎంతలేండి, అంతా దేవుడిదయే”

“ఎక్కడినుంచి వచ్చుచున్నారు?”

“ఆ కొండ మీది గుడిలో పూజచేసి వస్తున్నాను.”

బ్రాహ్మణుడు వారు చెప్పినట్లుగా అంతరిక్షములోని రెండవపాద వారి కుమార్తెయనియు ఆమె కేడియో దీర్ఘవ్యాధిచే బాధపడుచున్నదనియు గ్రహించి శానుకాడా సాధ్యమయినంతవరకు సహాయముచేయఁ నిష్కారణమైన ప్రేమతో నూదించిరి.

ఒక పువ్వుండలి తేనె త్రాగి యుత్సాహమై వనంతుమున, జంజమ్మని గానము చేయుచున్న తేనెటీగ మాదిరి ఆనందపరవశుడాయెను. అతడు ఆనందము తన అస్తిరములైన కోశముల నుండి వెలువడి బ్రహ్మానందములో యేకమాయెను. కాటవలు ననులలోను నయిన పముద్రములో కలిసి, సంగమపుణ్యమును అనుభవించుచున్నది. ఆనందవార్ధి పొంగి పోయినాడున చింతాకాంతుడై కూర్చొనియన్న యామనజుని ముంచి దేహమును పులకంపజేసెను. ఆకనము ఆనందమును అపరేక పక్కున నవ్వ నోటిలోని కొన్ని నక్షత్ర మూర్తములు భూభాగమున వ్రాలెను. భూజములు వాటికి స్వాగతమొనంగుటకు సన్నీకృతై తమ శాఖ శాఖాగరిరముల అటు నిటు పూవు చున్నవి. తన కుమార్తెకు సహాయము చేయ వాగ్దాన మిచ్చిన పుణ్యున కెందరో పిల్లలు అని అడుగ తతాలుఁ బ్రహ్మచారిగ నెంగెను. ఆముఖాన విందము చూడగనే, పకఃథరుకు నిరంతర లక్ష్మముగానుండెను యానుమతి యిచ్చి సుఖీలక. ఆ బ్రాహ్మణునిగనుడు, సుఖీలమున్నా గుం శిష్యులగా ప్రార్థించుచుండిరి తన వ్యాధిని తగు పుంసనవల్ల ఉదుర్చుచున్నాడు. వేదాంత రహస్యముల బోధించి తామరానకు నీడు

అంటనట్లు దుఃఖముల నామె చెంతకు బారనిచ్చెనువాడుకాడా విజయగోపాలమహాశయిడు. ఆమె జ్ఞానము నెడి నావకు ధృవ నక్షత్రము వారి ప్రేమ.

* * * * *

అయ్య వారక్కడ వీరము వేసియుండ.

o o o

ఆ పూరిలో సిరి సంపత్తులుగలవారు శంకర జయంతి నేయ నూహించి ఆచరగణయందుని పండితుల రప్పించిరి. ఆ యూరి జనుల సభలను మన విజయగోపాలంగారు కూడ ఆలంకరించిరి. పండితులందరు కూర్చొని యుండ “శివుడు గొప్ప, నారాయణుడు గొప్ప” యను సాధారణమైన ప్రశ్నోత్తరమునకు వచ్చిరి. అక్కడి మహాపండితుడగు చంద్రేశ్వర శాస్త్రిగా గీహం శమును గురించి యేమిటో, యేమిటో కొఱిడి కరించు చున్నాను. విజయగోపాలంగారు నారాయణ ముత్రమునకు “గా” జీవాక్షరము, శివ ముత్రమునకు “ను” జీవాక్షరము యీ రెండును కలసి బ్రహ్మాండమైన “గాను” ముత్రమునాయెను” అని సం దేహ విముక్తిజేయు జయ జయ శబ్దభాసములతో నిండె. సభ వారందఱును విజయగోపాలుని బహుళారింప నిశ్చయించిరి. యాతనికి జరిగిన సన్మానవంతులు చంద్రేశ్వర శాస్త్రిగానికి కాలిలో ముల్లు నునస్సులో చీకగా పరిణమించెను. అనూయూపవశపడాయెను సమయమునకు దొంగచూచిరి కొంచువేసుకొని యున్నాడు.

కొన్ని దినములు ప్రేరేపణ లేకయే గడచి పోయినది. ఒకనాడు విజయగోపాలంగారు

పూరిచేవాలనువు బయట మంటవముమీద కూర్చోని “నేను స్వాములవారిని ఆవుతానట యెప్పుడు అవుతానో” అని రాబోవు దివ్య పడమును ఆనందించుచు, తన జాతక వృత్తిని యాలోచించుచుండెను. పున్నమనాటి చంద్రుడు సముద్రపు అలలలో స్ఫర్త్యము నలుపుచుండెను. ఆ కిరణములు భూవలయునునకు పైనుంచి సుబోధల దెచ్చుచున్నది. ఆ కిరణములు నీటి మీద ఫలిరచుటచే సముద్ర మంతయు వెండి రేకులు కరిచినట్లున్నది. ద్వారమున కెదురుగా నున్న రావిచెట్టుమీద పగిలించుటచే మరి యొక నూతన సత్ప్రమండలము చంద్రునిచే నిర్మింపబడియె. ఎదురుగానున్న తొవ నడచిపోవుచున్న యిద్దరు బ్రాహ్మణుల ప్రవేశము.

“అయితే మీరు చెప్పెదంతా బాగానే యున్నదిగాని యిదేమిటండీ, ఆ పండితుడు విజయగోపాలంగారు వారింట్లో అన్నిరోజులున్నాడు. ఏమీ సంగతి? వారేమీ వారి అమ్మాయికి రోగం కుదరుస్తున్నాడట యిదంతా విచిత్రంగా వున్నదండీ”

“నిచిత్రం ఏమిలేదే, ఆయన చాలా గొప్పవాడు. ఆమాట నిజమే”

“ఏమండోయి యింకోమాట, ఆయనమీద పెద్ద అవవాడు లొకంతో పడ్డది”

“వాటి కేమి వచ్చెలే”

“వారి అమ్మాయికినీ, ఆశాస్త్రిలగారికినీ అందులో ఆయనగారు అవ్వచారట ఆ సంగతి ఏమిటండీ”

“నేను యీ సంగతి నమ్మను, అయితేయేం గానీ మీకెవరు చెప్పినారా సంగతి?”

“మన చంద్రేశ్వర శాస్త్రిగారే”

“కానీయండీ, దైవయాజ్ఞ, దైవచిత్తము, మనమేమి చేద్దాం” జాటిపోయిరి.

ఇదంతయు విజయగోపాలంగారు సాము చెవులతో వింటున్నారు. వారి వారి మనస్సు వరి వరి విధముల పోవుచున్నది. దీని కంతటికి కారణము యేమయి యుండవచ్చునని ఆలోచింప వెనుకకు తిరిగి చూచినాడు. “అలాడు చంద్రేశ్వర శాస్త్రిగారి కుమార్తెయన్ను, మరి యొక యావకుడు యేమిటో దొడ్డివాకిట మాట్లాడు సంగతి గమనించాను. ఆ యావతి తనమీద అవనాదు తప్పించుకొనటకు యిట్లు నావయి లోసియుండవచ్చును. తన తండ్రికి విధముగనే సూదించినది కాబోలు. అందులో చంద్రేశ్వర శాస్త్రికి ఆనాటి సభనుంచియు నాయందు అసూయ వారు తన కూతురు మాటలు విని, నమ్మి తన కసిదీర్చుకొనటకు యిారీతిని చేసియుండవచ్చును.” అను తలంపు లన్నియు ఆకసమందలి మెరుపు తీగ చందమున ఆకళింపయినవి. లోకావ నిందకు లోబడినను తన అంతరాత్మయేమియు నిష్కళంకము లోనికి జొరనియ్యటలేదు. అది వేయి దివాకరుల ప్రభ దాల్చి వెలుండుచున్నది. దినమందలి తానుచేసిన కార్యములకు దివాకరుని సాక్షిగను, నిశియుందుచేసిన కృత్యములకు తాకల మధ్య మందలి చంద్రుని సాక్షిగ ప్రేరేపించుకొని అవనాదుమందలి సమాచారము నిజముకాదని ప్రమాణము చేసుకొనెను. “నర్తకమే జయతి” అను వాక్యము మీద భారమువేసి, ఆపూరినుంచి వెడలి బోవలెదని నిశ్చయించెను.

o o o o
o o

కంకణము కట్టుకొని మురుసటిరోజు సూర్య
భగవానుడు సూరస ఉద్యోగముతో ఉద్భవించెను. మరల వచ్చెదననీ చెప్పలేదు రాననీ
చెప్పలేదు. సూర్యకిరణముమీద నడచిపోయి
నాడట. వేరే పరగణాకు. ఒక విధమైన అగ్ని
పూజా శ్రీము మనస్సునందు కలిగినది.
అది చల్లారుట లేదు. దక్షిణదిక్కున తపస్సు
చేయుచున్నాడు. శాంతి నుంతునా కానరాలేదు.
క్షణంలో సవ్యసించవలెనను తలంపు నిశ్చయము
నది. వారికాపదవికి తరుగులేదు. వాగ్విజ్ఞానము
బ్రహ్మజ్ఞానము. వారిఆనందమే బ్రహ్మచందము.
వారి నీతియే సునీతి అనిపూర్ణమున విదయే
తపసన్యాస యోగమునకు మొదటి కారణముగా
భావించి ఆదేశముంచి జనించిన మంచితన
అనందాంభోనిధిలో దేలాడుచుండెను.

* * *
* *

నవ్యసించిరి తుదకు గోపాలస్వామి గా మారి
పోయిరి.

○ ○ ○ ○
○ ○ ○

ఆ అమ్మాయి రోగము తన తపస్సు సత్తా
చేత నివృత్తి చేయుచున్నాడు. రాహు విముక్తి
యగు చంద్రుని బోలుచున్నది. ఆమె లక్ష్మియు
భాస్వరము గోపాలునిమీదయే. లోకానిద
తృణీకరించింది. గోపాలుని పాదసభాగ్రీయం
దలి పాదరేణువులే ప్రపంచముకంటె యెక్కు
వగా నమకట్టుచున్నది. అజ్ఞానమునా, ప్రణమ
మనడి కవ్యముచే మధించగా జ్ఞానమనకి
నిల్చు జ్వలించినది. దాని మూర్తికవంతమే
గోపాలుడు. ఆగోపాలుని మూర్తికవంతమే
మణిల.

* * *
* *

బిక్షాటనచేయుచు కాలన్యాసన చేయుచుం
డిరి గోపాలస్వామివారు. ఒకానొక దివనమున
సాయంకాలము చంద్రోదయకాలములో గామి
మునకు రెండుమైళ్ళ దూరములోనున్న త్రోవన
పోవుచుండెను. గగనభాగమెల్లను కరిమబ్బులచే
అలంకరింపబడినది వాము దేవుడు మిక్కిలి
రయమున యొక భూజమునుంచి మరెయొక
దానిమీదికి పరుగిడుచున్నాడు. తన వేగముకు
తాళలేని వాటిని క్రిందపడవైది విడిచి పోవు
చున్నాడు. తొలకరి వానలు. అగ్రమనిబోలు
నగుచోడయినను భూలోకమున లేదు. పిడు
గులు భయము లేకుండ పడుచున్నవి "అర్జున
భర్జనా" అని ఘోషవెట్టినను యేగుట్టల
మీదనో, యేగొండలమీదనో పడి అర్జునుని
మీది కపి అడువానివలె తీర్చుకొను స్వభావ
ముతో న చరించుచున్నది. ఆదేవాలయపు
సామీప్యమునకు వచ్చెను. అప్పటినుండి జరిగిన
వృత్తాంతమంతయు నాటక రూపమున గోచర
మైనది. అక్కడోక రోనేను, దానిని చుట్టు
కొని చెట్లుగలవు ఆయూర్ణమున అభ్రుడోక
శిశువును యెత్తుకొని పోవుచున్న స్త్రీ మున్నూ,
మరియొక బాటసారియున్నూ ప్రమాదము
చేయుచుండిరి. ప్రాణముల తీపిచే నాటి
సంరక్షింపబూనికొని, పవనాహతి శోర్యలేక
చెట్టుకింద కూర్చొనిరి.

పాతాత్తుగా యొక దివ్యమైన పిడుగు
బాటసారి ముందుపడెను. ప్రాణములు బాసి
బోయినవి మెటనే. అస్త్రీమీద కొంచెము
తేజస్సు ప్రసరించినది. ప్రాణముల బాట
న మ కట్టు కొనినది. ఆ పసిపాపడు—యెట్ట

కేలకో దైవదివిత్రిము కాబోలు—జీవనహిత మైన నిద్రపోవుచునే యున్నాడు. గోపాలుడు ప్రక్కననే నిల్వబడెను. ఆ బ్రాహ్మణుని గోపాలస్వామివారిని గుర్తించి కన్నీడు విడిచెను.

“ఎవరామనిషి” అనికడు ఆదుర్దాతో ప్రశ్నించెను.

“మనపూరేనండి చంద్ర కేఖర శాస్త్రి కుమార్తె. పిల్లవానికి జబ్బుగానుంటే యీమనిషిని ప్రక్కపూకి మంచుకు కంపగా పోయి తీసుకొనివచ్చుచున్నాడు అపిల్లవాడు చ... అని గుడ్లుతేలవేసెను.

అవసాన కాలము వచ్చినది. తారక మంత్రీయి చెవిలో నూది స్వర్గారోహణ చేయించెను ఆమెను.

* * * * *

ఇంట్లో చంద్రకేఖర శాస్త్రిగారికి ప్రిణములు తావులు దప్పెను. ఆ తొలకరి వాసల పిడుగులచేతను పంపిన కూలివాని కావడవచ్చునేమో యను భయము వొడచినది. ఇప్పటి కయినను దేవుడు జ్ఞాపకము రాకపోదు. కాని అదంతయు గడచిన కార్యమునకు వగచుటయే. వారికూతుడు మీనాక్షి. మీనాక్షి కనులనుండి కన్నీరు చక్కిళ్ళమీద తన పాపమును హరించు జీవనది మాదిరి పారుచున్నది. క్రిందపడు ప్రతి బొట్టునందునూ గోపాలమూర్తి ప్రత్యక్షమవుచున్నాడు. తనతన తనన అద్దములో చూచి నట్లు కనుపడుచున్నది.

అప్పటికినీ, యిప్పుడికినీ “దేవుడు కృపార పలు పై జల్లెడువాడు” అను నామముతోనే కాలముగడుపుచున్నాడు “అలుగుటయే ఫలం

గని మహా మహితాత్ముడు” “యిదిగో మందు అని చెప్పి యాబాలుని లలాటమందుంచి గిరుస తిరిగి అదృశ్యమాయెను. బ్రాహ్మణుల మారి నట్లున్నది వారందఱుని భ్రాంతిలై “యిదేమో దేవుని మహిమ” అనిభావించి ఆశ్చర్యమును పయోగింప హనుమంతుడు తెచ్చిన నంజీ వి లక్ష్యుణుని బ్రతికించినట్లు ఆబాలుడు ప్రిణ ముల కోలుకొనెను. ఇదంతయు స్వప్నస్థితిలో జరిగినట్లున్నది వారికి.

o o o o
o o o

సూర్యభగవానుడు తన కడవటి కాంతిచే భూమిపై యెర్రని తివాది పరచెను. పుణ్యలా తివాదిమీద కూర్చొని యొనంగిన ఆర్ఘ్యప్రదానముల గొనుటకు కాబోలు క్రిందికిపోవుచు తొంగి తొంగి, అటునిటు చూచుచున్నాడు. ఆయర్ఘ్యప్రదానములగు బ్రహ్మత్రములతో శత్రుద్రవ్యయుగమీద జయభేరి వేసి ఆత్మానంద ముతో గుంకెను. చీకట్లు వాటంతట అవియే ప్రకృతిలో విరిగింపబడిన యొక సూత్రము వనున రించి నడచుకొనునట్లు క్రమమొనరుచుండెను.

స్వాములవారా శిశువును కొనితెచ్చి సుఖీల కిచ్చి బ్రాహ్మణశిశువేయని స్పష్టికరించి అదృశ్యమాయెను.

* * * * *

ఆరాత్రియే చంద్రకేఖర శాస్త్రి గారింట్లో మీనాక్షికినీ యారాకినీ గోపాలుడు ప్రత్యక్ష మాయెను.

o o o o
o o o

గోపాలస్వామివారు కాళీకివెళ్ళి తన ఆళ్ళి కొమరుల చిరునవ్వుల ఆనందించుచుండె.
మమును సుప్రేతముగా చేసుకొని మరల తన * * * * *
పీఠమున కరుదెంచెను. * * * * *

* * * * * వెడలిపోవుచున్నారు గోపాలస్వామివారు.
పరమపదము సనుభవించ నుశీలకిచ్చిన బాలుని
నుశీలకిచ్చిన బాలుడు దినదినప్రవర్ధమానమై విలిపించి తన పీఠాధిపతిగ చేసి కైవల్యమును
దేవసంఘాతుడై ప్రకాశించుచున్నాడు. చండ్ర బొందెను. భక్తి జ్ఞాన వైరాగ్యములు ఆన
శేఖరకాశ్రి సకలకామముల నెరిగించెను. కట్టలు లేకయే ప్రవహించుచుండె అనాది
గృహస్థాశ్రమములొ కుటుంబీకుడయి ముద్దు నుండియు.

ఆ న ం ద వ ర్ష ము . ఆలపాటి కామేశ్వరరావుగారు.

“ ఏటికిఁ బ్రయుండు నక గూడి యీతుమార
భాసురామండచంద్రికా వారకలిత
శర్వరీ సమయాన హర్షంబెల్లర్ప
సమితసౌఖ్యంబు నందకనరిగె నహహ!”
యంచు మత్స్యాంతముండుఁ జింతించి నిముస
మేని నిన్వీడఁగాలేని దావనగుట ।
వీధికారాజగేహల వెడకికొనుచు
నాదు సుకృతవశంబునన్లంటి నిన్ను
యీతుహిత సుందరోద్యాన సీమలోన
విమల చంద్ర శిలా రమ్య వేదిపైని.
ఇవ దనూన వినూతనాభరణవితతి
తళతళ తళ తేలితిత్సముదయమన
త్వల్లిలిత మోహన వ్యరూపమ్మనియెడి
చాను నీలాంబువాహం బుదారగతిని
నిరుపమానంద వర్షముగ గురియఁజేసె

—రాధ.

“ ఆనందలహరి ” నుండి.

భండన భూమి నిల్పి నిజ + బాహుబలోద్ధతి శత్రుమండలిన్
దండన సేముటొండె, యటు + దప్పిన జన్ముటయొండె; రెంటికిర
రండతనంబు జూపి నరి + రాజులుసవ్య వనాంతరంబులం
దుండగవచ్చె; క్షత్రియు కు + లోచిత ధర్మము మొక్కవోవగన్.

బాహుబలాధ్య విక్రమునిఁ + బాధునిఁ బంపిన సంగరంబునన్
సాహసవృత్తిజూపి కురు + వందను తెల్లరు తెల్లడిల్ల, ను
త్సాహము మీర పెంటబడి + దారుణకౌర్యకృతానుపేతిఁ బూ
ర్ణాహుతిజేసి రాఁడె నుర + లందరు దీవసలిప్పుచుండగన్.

రాచగుణంబు వో విడిచి + రాజ్యము న్నెరల కప్పగించియున్
సీచిత బొంది నిండలను + నెత్తినదాల్చి విషాద మొందుచున్
సీచులు భార్తృతాప్తులని + సీమది నిచుక యాగ్రహంబునన్
బీచమడంచ నెంచవో గ + భీరతబూనిన నేమిలాభ మో?

దాడులు వపుచుండ, నిజ + దారయు మాతయు రోదనంబులన్
జేయుదునండ సోదరులు + జంశల వంతల గుందుచుండ భూ
నాయక ! శాంతమంచు, రిపు + నాశము కల్పింపమంచు, బల్కుచున్
గాడుల దుంపలన్ దినుచు + కావన సీమల నుంట నాయమే?

జ్ఞాతులఁ జంపరాదనుచు + జ్ఞాన విహీనుల కెన్ని భంగులన్
నీతులు జెప్పి పుచ్చినను + నిష్ఫలమాయెను బూషిలోపలన్
నేతిని వేల్చిపట్టులవి + నీతుల కేటి వివేకశీలమో
భూత దయార్ద్రచిత్త ! తల + పోయవొ కౌరవదుష్ట వర్తనల్.

మణిమయ సాద హ + ర్మ్యంబుల నుండక కానలనుంట నీ + కతనఁ గాదె,
విమల దుకూలముల్ + విడనాడి యిట్టి పల్కులములగొంట నీ + వలనగాదె,
షడ్రసోపేతమా + శాల్యవృక్షములమాని కనురులఁ దినుట నీ + కతనఁగాదె,
హితుల నుతుల పురో + హితుల విడిచి యిడుమలను గుడుచుట నీ + వలనగాదె,

ప్రాజ్య సామ్రాజ్య భోగముల్ + వదలి యిట్టి
కట్టడియాజ్ఞన నిరలంబు + గానివడుట
క్షమను గల్గెను నేడైన + క్షాత్రోక్తి
ఖడ్గమూనుము కొంతేయ ! + కదనమునకు.

గడచిన వేసవిలో రాజమహేంద్రవరము ప్రయతమై నడవెను నివటి తీవ్ర మార్యాతవము భరింపలేక బెంగుల మెట్టలకేసి పోవలసివచ్చినది. మకాము వై. యో. సిక్కిలింగులలో. కలభేద మదివరకే స్వవిషయమున సంకరింపజేసి యుంటున్న అచట సాధారణ సాఖ్యములు చక్కగానే కుదిరినవి. అందులో నొకటియింట్టును మలబారీయలు, బెంగాలీ మహమ్మదీయసోదరులు, క్రిస్టియనులు కొచ్చికా సిలోనువారు అందరముమార్పుండి భోజనము చేయునప్పుడు శ్రీరాజా రామమోహన కేశవ చంద్రబాబు దయవలన, వారినుండి విమలవృథతో వెల్వడిన దివ్యరేజసున్న నేత్రములు తెరచిన నేను మహానంద మనుభవించు చుండెడివాడను. ఏనాడు ఉత్తరమధ్యభాగ్రాప్తసమాజము, ఆర్యసమాజము, రామకృష్ణ వివేకానందమతము భారతీయులలో బాగుగా ప్రసరించునో అనాడు మనము ధన్యులమగుదుము కదా అనుకొనుచుంటిని. అప్పుడు పరమేశ్వరుడొక్కరుడు; మానవులొక్కరుంటుంటిమనకు చెందినవారు మొదలైన వికారభావములు వేదోత్పన్నతత్వాలముల బాగుగా దేశమంతట వ్యాపించి యుండెను. కాని యిప్పటి ఆభావమున మాత్రము ఆభావములు స్వకృత్యవృత్తాంతములై పోయినవి. కానినో

అనందో బ్రహ్మేతి వియతానాత్.

అనందాద్వైవభివ్యమాని భూతాని జాయంతే అనందేన జాతానితీవంతి.

(అనందము బ్రహ్మనుగా తేలిసికోవలె, అనందము నుండియే ఈప్రాణులు పుట్టుచున్నవి. అనందముచేతనే పుట్టినప్రాణులు బ్రతుకుచున్నారు.)

ఈ యుత్పన్నద్యాకృతి మేడ సంతోషముగా సార్థకమై యుండునుకదా! అట్టి పరమానందస్థితి మానవకోటి అనుభవించవలెనంటే నాకిప్పటి కిదియొక్కటే మార్గముగా కనిపించుచున్నది. అది:

సువికారం మిదం విక్రం పవిత్రం బ్రహ్మచండిరమ్
చేతన్ము నిర్మలంతీర్థం సత్యం కాత్రమనశ్శరమ్
విశ్వాసో శరమూలం హిపృతిః పరమసాధనమ్
స్వార్థనాశస్త్రం వైరాగ్యం బ్రాహ్మైకతవం ప్రకీర్త్యతే
(బ్రాహ్మమతసారము)

(సువికారమైన ఈ విక్రము పవిత్రమైన బ్రహ్మచంద్రితము. నిర్మలమైన చిత్తమే పుణ్యక్షేత్రము. సత్యమే నాశముచెందని కాత్రము. విశ్వాసమే మతమునకు మూ

లము; ప్రేమయే శ్రేష్టమైన సాధన. స్వార్థనాశమే వైరాగ్యము.)

ఈ మహోత్కృష్టమైన భావమును చిరమననము చేయుటవల్లను, అచరణయందు యుగంటవలనను పైన లైత్తిరియోపనివత్తు అనందవల్లిలో చెప్పిన పరమానందావస్థ కీలోకము రాగలదని మాప్రస్తుతపు టాత్మవిశ్వాసము.

ఇంతకు చెప్పవచ్చిన దేమిటంటే, వివిధమతములకు వివిధదేశములకు చెందిన ఆ సోదరబృందముతో సమాపంక్తిభోజన మాచరించుచున్నప్పుడు నా ఆత్మ, నావృద్ధయముమూలా అనందపరవశమై తన్నయొడ సగుచుంటిని.

ఇక ప్రస్తుతవృత్తాంతము: అరీరిగా అరగించుచుండగా నాప్రక్కనున్న బెంగాలీయువకుడు మహాపురుషుల గూర్చి సంభాషణ ప్రారంభము చేసినాడు. నే నందుకు న్నాను. బెంగాలీ మిత్రుడు, నేను ఏమేమో లోలోత్తరులగునని మాటాడినాము. భోజనానంతరముమూలా అదే సంభాషణ మేడమిదం. ఆ మాటలలో మిత్రుడు బెంగాలీ మహాపురుషులు గురించి ఏమేమో కారణ యుక్తముగాను, మధురముగాను, అనందయతముగాను చెప్పినాడు. అతడు మహమ్మదీయుడైనప్పటికి వివేకానంద రామకృష్ణ పరమహంస, రాజారామమోహనరాయ, కేశవ చంద్ర, దేవేంద్రనాథ, రవీంద్రనాథ, ప్రభులలచంద్ర రాయ కరతచంద్ర చటర్జీ, జగదీశ చంద్రబోసు రామానందచటర్జీ, ప్రతాపచంద్ర మఖాస్దారు, సి. ఆర్. దాసు, అమితోషముఖర్జీ స్వర్ణకుమారీదేవి, సరోజినీదేవి మొదలైనవారిగూర్చి మిక్కిలి యింపుగా నేను బెంగాలు పుత్తుడననే గర్వముతో చెప్పుచున్నాను అని ముచ్చటించినాడు. అందుకు నేను సంతోషించినను లోలోన దిగులు పడుచునేయుంటిని. నేను ఆంధ్ర మహాపురుషులగూర్చి చెప్పవలెనని తలంచి మనమహాపురుషుల నామధేయములగూర్చి వెదుక మొదలిడితిని. ఒక్క ఏకే శలింగమువంతులుగారి పేరుమాత్రము తడవకనే వోచి చది వెనువెంటనే ఓంకారస్వాములవారి లోకవిఖ్యాతి స్మృతికి దోచినది. కాని ఒక్క శంగతి. వారిపేర్లు భారతదేశమున నెంతవరకు వ్యాపించినవి! అది నేనిచ్చట ముచ్చటించవలసిన విషయముకాదు. ఎటులైనను ఈశ్వర చంద్ర విద్యాసాగరుని పేరు ప్రఖ్యాతులు దేశమున ప్రవరించినంత తక్కువయ్యెదైన వీరేశలింగును పంతులుగారి కీతిక విస్తృతము కా లేదు. కామకృష్ణ, వివేకానంద, కుడకు

సాధుసాగ మహాశయులకుగల నుభవినీధి అరికూడా ఓంకార స్వామిలవారి విఖ్యాతి మనదేశమున వ్యాపించ లేదు. ఓంకారస్వామిలవారి మహాత్వము మన రాజ ధానిలానే తెలియనివారెందరో కలరు వారు పితా పురమునకు పన్నెండుమైళ్ళ దూరములో తోటపల్లి కర్వత శ్రేణినడుగు కాంత్యాశ్రమము స్థాపించినవంగతి ఆయాశ్ర మమునకు ఆమెరికా మొదలయిన దేశములలో కాఖలున్న టులను ఆంధ్రదేశ మధ్యస్థమైన యీ పవిత్రాశ్రమమును దర్శించుటకు ఆమెరికా, డెన్మార్క్, నార్వే, ఇంగ్లండు మొదలైన దేశవాసు లనేకులు వచ్చియున్న సంగతి మన మాతృభూమి అయిన ఆంధ్రభూమిలో పుట్టి పెరిగి అంధ్ర భాష మాతృభాషగాగల ఓంకారస్వామిలవారికి ఆమె రికా మొదలైన విదేశములలో వందకుమించిన శిష్యులు కలరన విషయము తెలియనివారు తెలుగునీమనేకాదు మా రాజమహేంద్రవరమునకూడ నున్నారని గ్రహించి నప్పుడు నా కెక్కడలేని విచారము కలిగినది. నేను నా భార్యయు ఓంకారస్వామిలవారి శిష్యురాలిని ఆమె రికా నివాసియైన సరస్వతీ సోదరి Mrs Mariya Jona తో నుత్తరప్రత్యక్షతరములు జరుపుచుంటున్న ఆమెరికనులు స్వామిలవారిని యెనుకీన్సువలె భక్తితో పూజింతురని తెలిసికొని యెంతయో పశమానంద మనుభవించితిమి

అయినప్పటికీ వీరువురి పేర్లు ఆ బెంగాలీ మహాపురుషుల గూర్చి కుదకు డిటెక్టివు నవలాప్రణీతఅయిన పాంచుడి దేవు గురించికూడా మన ఆంధ్రీ లనేకు లెరుంగదురు ఆంధ్రీలేకాదు భారతీయులెల్లరు బెంగాలీ మహాపురుషుల గూర్చి పూరిక వివరము లెరుగుదురు. ఒక్క భారత దేశమే యుండేలా రామమోహన, కేశవచంద్ర, రామ కృష్ణ, వివేకానంద, దేవేంద్రశాస్త్రి, రవీంద్రశాస్త్రి, జగ దీశ చంద్రబోసు, శరత్ చంద్ర చటర్జీ మొదలైనవారి పరిఖ్యాతి లోకమంతట (యిది యంతమాత్రము ఆతి శయోక్తికాదు) వ్యాపించినది సరోవరదేవిని ప్రపంచ మంతట తెలుగుదురు. రవీంద్రుని సోదరియగు స్వర్ణ కుమారిదేవి (మిసెస్ గోమతి) గారి గ్రంథములు అంగ్ల భాషలోనికేగాక ఫ్రెంచి, లాటిన్, ఇటాలియన్, రషి యన్, స్పీడిష్ భాషలలోనికి తరుమడ నుచున్నది. శరత్

చంద్ర చటర్జీ “శ్రీకాంత” అనే గ్రంథము బెంగాలీ నుండి ఇంగ్లీషులోనికి అందుండి యిటాలియన్ భాషలోనికి భాషాంతరీకరింపబడగా ఇంగ్లీషురాని (Nobel prize winner) ఫ్రెంచి దేశీయుడైన నుభవినీధి గ్రంథకారుడు Romain Rolland చదివి మిక్కిలి నుతించియున్నాడు. రవీంద్రుని గ్రంథములు భూగోళమున కొంచెవరనున్న స్వీడను దేశములో వేనకువేలుగుది అత్యుమతో అనందో ద్బుల్ల మృదయములతో చదువుచున్నారని మనము విం దుము రామానందచటర్జీ మోడరకారిప్రొఫెసర్, వెల్ ఫేరు క్రికెటు శ్రీపంచమంతట తంతుడి చదువనియున్నది. రామానందుని League of Nations వారు అహ్వనించి వారు. పదియవ వార్షికోత్సవ సమయమున సోవియట్ రషియావాగుకూడా అహ్వనించివారు అయినను అంటే రామానందుని పేరు అంతదూరము వ్యాపించినదన్నమాట.

ఏక అట్టివారు మన ఆంధ్రభూమిలో? పేరిడియాపుట కోక్క తెలుగు పుష్కలమున్నదా! బెంగాలీలోనికిగాని ఇంగ్లీషులోనికిగాని భాషాంతరీకరింపబడినది. ఈదురవర్ణ మన దురదృష్టముకాదా! మనము-ఆంధ్రీలము నిర్భాగ్యు లమా, దౌర్భాగ్యులమా? ఏమో, యేమనుటకును తోచుట లేదు. ప్రపంచ విఖ్యాతి వలదు భారతదేశమంతట పేరు గడించిన ఆంధ్రీదేవీ! ఈవాక్యము వ్రాయుచున్న ప్పడు నేను ప్రాప్తసరు రాధాకృష్ణుని, ప్రాప్తసరు సి. వి. రామసుగారిని మరచిపోలేదు, ఏమైనను ఆంధ్రీలము అన్ని విషయములలోను అగ్రహతాళమున నున్నామని ఒప్పుకొనక తప్పదు. ఇందుకు హేతువేమో నానంది వాని భావనాకీర్తి అందనిది. ఈవిషయమున కొందరు ధీమంతులు పరిశోధన పుత్త్రేకముగ చేయవలసియున్నది. జ్ఞాపకము చెయుటయే శ్రీమతము నాపని.

ఇక పాశ్చాత్యులసంగతి: కీక్కు గుర్రపువారి కొడుకు అనియు, అట్టి సౌందర్యపీఠానులైన కవిచంద్రునకు ఏలనో గభీరభావముల సుదయింపజేయు కర్వతశ్రేణి అంటే అంత యిష్టముండెడిది కాదనియు అతడు భోజనములో మిరి మూలపాదుము అంతగావుపయోగించెడివాడు కాదనియు కూడా అనేకు లెరుగుదురు. బైరిగు కుంటివాడనియు కాముకుడనియు మన మెరుంగుదుము. తేజశి రామ Vanity Fair వ్రాసిం గది చూచినప్పు డెల్ల గౌరవ పుర స్కరముగ టోపి తలపైనుండి తీసేవాడని చాలమందికి తెలియును. ఎ. జి. గార్లెనరు కొంతములు విడిపుష్పము లగుట, తేనెపండ్లు యింగ్రిగా ఆగుట యెంతో అంద ముతో విక్షించునన్న సంగతికూడా మనకు తెలియనిది

అనుల బుద్ధిమంతులు ఆంధ్రులలో లేకపోలేదు. ఈ పని తాళనము మన దేశమాతకొక అమూల్యమంశారాని నయ్యును.

దేశరాజు పెదబాపయ్యగారివంటి మహాపురుషుడు ఇరువదేడు వత్సరములు మాత్రమే జీవించి ఆంధ్రులెల్ల రకు, మానవజాతికంతకు అదర్శప్రాయమైన పరమ పవిత్ర జీవనము గడిపి వెళ్లిపోయినాడు. ఎటులైన నేమి పెదబాపయ్యగారు మరణించిన ఇరువదేడకు కాను రాజా హనుమంతరావుగారు ఎంతమాత్రము సత్కృత్య దూర ముగాని ఆమహాపురుషుని జీవన స్ఫుతి వ్రాసినారు. అట్టి మహాపురుషుని అనుపమాన పాదన జీవన చాక్రము ఇంగ్లీషులోనికి బాహుళ్యరీతిని విశాల శ్రవణచక్రమునకు సమర్పించు ఆంగ్లవిద్యాధికుడెవడు ?

మోజెల్ల రామచంద్రరావు, శత్రుపతి నుట్టుగావు కూర్మా వెంకటరెడ్డి, పానగల్లు రాజావంటి రాజకీయ పరిజ్ఞాన వేత్తలు మనలో నున్నారు.

ఉన్నారింకను || కే|| (దగ్గిరాల గోపాలకృష్ణయ్య) సాంబమూర్తి ఓక్కినారాయణ వెంకటప్రయ్య ప్రకాశము పంతులువంటి కార్యకర్తలు, మాతృదేశాధిపతులు.

దామెల్ల కామారావు, వందా వెంకట శ్రీమంతుల చిత్రకారులు, కోడి రామమూర్తిగారివంటి ప్రబలవంతులు కూడా సుదూర జన్మినువేషా రామేశము పంతులు, జె వెంకటసారాయణ నాయుడువంటి పుత్తమోద్యోగీయులు మనలోనున్నారు.

గంగిరెడ్ల కృష్ణమూర్తిగారివంటి గొప్ప యింజనీయరు మనలో నున్నారు. కృష్ణమూర్తిగారు బండరు జాతీయ శాఖకాలా విద్యార్థి, ఇంగ్లీషుభాష యంద తయారైయు ప్రవేశము లేకపోయెను. అయినను వీరు బియ్యనీ, స్క్రిట్టర్లాండు, ఫ్రాన్సు, బెల్జియము స్వీడను, నార్వే, ఇంగ్లండు మొదలైన విదేశములు ఇంగ్లీషు రాజకీయ తిగి ఇంజనీయరింగులో ప్రతిభ సంపాదించి వచ్చినారు. కానీ వీరి నాధునిక గౌరవించు ఆంధ్రమహాశయిలేరే.

ప్రాసెసరు రంగ నాయకులు, మాగంటి బాపిరెడ్డు, మొక్కపాటి నరసింహశాస్త్రి, మొదలై ప్రతిభాశాలగు విదేశములలో చాలానానాశృంగి ఆయావిద్యలందు ప్రవీణుల నంది వచ్చియున్నారు. వీరికి క్రి. ప్రా వీ జ్యము గ్రహించి పూలలో బెట్టి పూజించు ఆంధ్రపురుగులేరి ఇంకను వేదము వెంకటరాయశాస్త్రి నోరి ముద్రపూజ్య శాస్త్రివంటి పండితోత్తములు మనలోనున్నారు. ముట్టూరికృష్ణారావు పట్టాభి నీతారామయ్య, మామూరి రమణ రావు వంటి సమర్థులై Journals ఈ ఆంధ్రభూతలము నే వున్నారు.

మామిడిపూడి వెంకటరంగయ్యవంటి శాస్త్రవేత్త లోకులున్నారు.

ఉన్నారు శ్రీ పిగాపురిమహాబాబావారు, మల్లాది పద్మలింగము నాయకులు, కళివాసుని నాగేశ్వరిరావు పంతులువంటి పెద్దదాతలు.

భారతదేశమంతట విదేశములలోకూడా నుప్రసిద్ధి పడనీ రాధాకృష్ణుడు, పి. వి. రామమలున్నారు. వీరి గాలియులచేకూడా గౌరవింపబడుచున్న బసవరాజు రాజచంద్రరావుగారు మం ఆ ధుడే.

నాకు తెలిసిన తిమ్మకు ఆంధ్ర మహాపురుషుల నిలకు లేవెయున్నాను (మహా పురుషులుగా నాయకులు వారికి వశము మనపురుషవారినికాదు ప్రత్యేక విషయము ప్రతిభాశాలులై యున్నను వారి నా దృష్టి యందు మహాపురుషులే అట్లే Great men అని నా భావము) నేనెనుంగనివారు అసలం ప్రకాశముగనితే రా. పితూరముగా మగునడియునారు అనేకులు ది యందురీ మర పవిత్రాంధ్రభూమిలో.

బెంగాలును పాశ్చాత్య దేశములను అదగ్గముగా గాని వారివలె మనముకూడా పున్నతికగుట, నుప్రసిద్ధి బడయుట మిక్కిలి అవసరము. మనలోని లోపములు పుక్కుపావస్థకు దుటకు మార్గముగా నేనినకు చెప్పుకలంచి వదిలకావు. అవిషయములనూర్చి కొందరు ధీమంతులు ప్రత్యేకముగ ఫనిధూని పొటుపడవలె ఆంధ్రుల విస్మయ

కుమారాంతరాళముః శరదీపోయిన యీసంగతి జ్ఞాపకము మనుభవించిన బాధ నేనే యొరుంగుదును. ఈవిషయము
చేయుటయే నా శ్రమకపు పని విదేశముల సంచరించునట్లు దనేకాంధ్రుల అనుభవము
బెంగళూరులో ఆ బెంగాలీ సోదరుడకు ప్రపంచ నకు రాగలదు.
విఖ్యాతులైన ఆ ధ్రువహాపురుషుల క్షోభనవలెనైన
వొక్కరును నాకు తోచకపోయినప్పుడు నామృతయ ఈలాపము నెట్లు లీల్చెదనో !.....

క్ష. మా పణ స్తోత్రము

సునర్ల రామమూర్తిగారు.

పరగును నీచిభర్త విష + పాయి, కపాలి, భుజంగవాయుకా
భరణుడు, భస్మలేపన వి + భాసి, నృళాన నివాసి, భూతశే
ఖరమాల కీక్తుడ య్యగు, జ + గర్వతీయకా బిరుదునవహించె నీ
కరము కంఠాన్ గలుచ + గల్గిన భాగ్యముచేత సంభిదా.
అడుగు మోక్ష కాంక్ష, విభ + వాతికయంబును, జ్ఞానవృద్ధి నే
నడుగును, సాఖ్యమే నడుగ + నైనను, నాడగు నీప్రీతింబు నీ
దేవతల "దేవి, శాంతి, మ + పేశ్వరి" యంచు జపించుచుండగా
గడువవలె భవంబతి ను + ఖంబుగ నీ నయచేత శాంతి.
నలువగ లేదు నీకు నువ + చార పరావర లెన్నదేవి ని
ర్మల హృదయాంతరాళమున + బ్రహ్మచిచార వచివన క్షిప్త
దలచియెరుంగ, పాపము నొ + న్ని యనాధుడైనైతి, భక్తవ
త్సలవగు నీకు నివృ డుచి + తక్కియనకా దయచూడ శాంతి.
కరుణారాశివి, మంగళవృక్షపు, దు + ర్గా నీదు భక్తుండ నీ
తగుణంబును వివర్ణరంపర నము + ద్రంబును ముగ్ధుండనై
దరిశ్చేర్చకా ననునెతు నాడగు శత + త్వంబెల్ల సైరిపుమా
ధరపైచూడ తుభాత్మసార్దుడు న్వ + మాలకాగూర్చి ధ్యానింపడే.
దేవి; నాపయి నీకు యూ + దృచ్చికముగ
నరు వయాభావముంట యు + బృరముగాదు
మతుఁ డవాతపాలకా + వృతుడైయైన
మాతృదేవత పేమతో మునుచుగాదె.
ధరణిలో నన్నుబోలు పా + తకుడు లేడు
త్యాదృశాందిగ విపుల పా + పము లేదు
యీవిధంబెల్ల దేవి నీ + వెరిగి తుడకు
యోగ్యమెట్లులొ యుట్లు చే + యుదువుగాక.

"అర్చితము."

3

రెండవయాత్ర.

చల్లగ చిరకాల మింటికడ గాలముగడుపుట వెగటుగ రోచినది. చాల వర్తకపునరకులను గూర్చుకొని మఱల సముద్రముపై బయనము సాగించిని అనేకదీవులలో వర్తకము బాగుగ నడిచినది. ఒకదినమున నొకదీవిపైదిగి రెండు పెద్దవృక్షముల నీడను గూర్చుండి భోజనము చేయుచుంటిని. ఇంక గొందఱు నాతోడవచ్చిన వారు పూవులను బండ్లను రకరకములవానిని ప్రోవుసేయుచుండిరి. ఎండ తీక్షణముగ నుంటచేత నేనొకంత సదుపాయముగ నొక నేనెప్పు నిద్ర పోతి నో తెలుపలేను; కాని మేల్కొంచి చూచు నప్పటికి నానహచరులగాని, నాయోడగాని కడపించలేదు.

అత్యాశ్చర్యముతో నొక పెద్దకట్టునక్కెలు దిశల బరికించితిని ఎంతదూరము చూచినను సముద్రపునీరు నాకాశముమాత్రమే గాన్పించినది. దక్షిణదిశగా నేకో తెల్లగా గాన్పించినది. అక్కడికి నడువనొంది నాయొద్ద మిగిలియున్న యాహారమును మూటగట్టుకొని వెడలితిని దానిని సమీపించి చూడగానందొక పెద్దగిన్నె బోలియున్నది. అంత పెద్దగిన్నెను నేనెన్నడును జూచియుండలేదు. దాని నుట్టుకు దిగితిని. నున్నగనుంటచే దానిపై నెక్కలేకపోతిని. దానిని గదిలించుటకు నాకు శక్తి లేదయ్యె.

సాయంసమయము హఠాత్తుగ చీకట్లుగ్రమ్మినవి. కైకాదగా నొక పెద్దమట్టు వచ్చినట్లు తోచెను. ఆమఱుము నావైపునకు వడిగ వచ్చు

చున్నట్లు గాన్పించినది. అదొక పక్షి రాజమని తోచినది. గొప్ప భరద్వాజవక్షు లందునని వింటిని. ఇదట్టివానిలో నొకటి. నేనుగాంచిన పెద్దగిన్నె దానిగుడ్డు. ఆగుడ్డుపై గూర్చుండి దానిని బొడుగుటకే యావక్షి వచ్చుచుండెను. ఆనంగతిని వింటనే గ్రహించి నేనా గుడ్డుదగి బోలు బాని నంటుకొని కూర్చుంటిని. ఆవక్షి గుడ్డుపైవాలి కూర్చున్నది. దాని కాలొకటి నానమీదముగా నుంచినది. ఆకాలు పెద్ద నేరేడమౌసంత యున్నది. మరునాటి యుదయమున బక్షి యెగిరిపోయినప్పుడు నన్నొక జనపదము జేర్చగలదను నాశతో నాతలగుడ్డును దీసి నన్ను దానికాలి కంటగట్టుకొంటిని.

నేననుకొనినట్లే యెవది. సూర్యోదయము కాగానే పక్షి యెగిరిపోవుచు నన్నును దీసికొని పోయినది. అదెంత యెత్తెగినదో నాకుచెలియదు; నాకు నేల గాన్పింపలేదు. దానివేగము నకు దాళబాలక నాయవయవము లనశతసంధుచుండెను. తుదకు నాకు స్పృహతప్పినది నాకు చెలినివచ్చునప్పటికొక కొండలోయలో దిగి యావక్షి కాళ్ల నిటునటు దొర్లించుచున్నది. రక్షణము నొకట్టు విప్పికొంటిని. శ్రీతత్వానము ననే యది పెద్ద కొండలిటువ నొకదానిని ముక్కున గజచుకొని యెగిరిపోయినది.

సేనివృద్ధాక యగధనుగు లోయలో నుంటిని. చుట్టును నెత్తగు కొండలు. వెలుపలికి బోవు మార్గములేదు. ఆపెంశిలలనెక్కు నుపాయములేదు కెట్టివట్టినవానివలె నిటునటు దిరుగ సాగితిని. అందందు పెద్దపెద్ద లిళలిళలాడు రాళ్లు గాన్పించినవి. అని నవరత్నములని గ్రహించి

తిని. ఆంత పెద్దవానిని నేనెన్నడును గాంచి యుండలేదు; ఉండుననియు వినియుండలేదు. అయినను నివ్వడవి నాకేమి యువయోగము?

ఇట్లుండ గొండచిలువలు గాన్పించినవి. నన్నవలీలగ మింగజాలినంత పెద్దతలలును కరీరములును గలవి. ఇక నాభయమునకు మితిలేదు. కాని యీచిలువల వైరియగు భరద్వాజపక్షి వచ్చునేమో యని యని దివమంతయు గడలక మెదలక పడియుండును. రాత్రులందుగాని యని తను కలుగులడిచి బైటికిరావు. భయము చేతను, నాకలిచేతను, నలనటచేతను నేను నిద్రకు వశుడనైతిని సుఖనిద్ర లభింపదు. త్రుల్కిపడి లేచుచుండును. ఇంతలో నొకధ్వని గలిగినది. పెద్ద మాంసపుఖండ మొకటి నాకాపు నబడినది. అది నానెత్తినబడిన జచ్చియుండును. నేనొక పెనుశిలక్రింద దూరి దాగితిని. కృమిక్రిమముగ బాల మాంసపుముక్కలా లోయలో పడినవి.

నాకొక చిత్రీకథ జ్ఞాపకమునకు వచ్చినది. నవరత్నములతో నిండిన యగ్రాధపులోయ లుండుననియు, నొకాయాత్రికులును, వర్తకులును యుక్తిచే పక్షులను మాలిమిచేసికొని వానివలన నారత్నముల బడయుదురనియు చదివయుంటిని. ఇప్పుడు పడిన మాంసపుముక్కలు లోయలోని రాళ్లకంటుకొనినవి. గరుడపక్షు లనేకములువచ్చి వానిని నెగదన్నుకొని పోవుచున్నవి. అప్పుడా మాంసపుముక్కలలో జిక్కుకొని రత్నములును దీసికొని పోబుడుచున్నవి.

నాకొక యువాఁడును స్మరించినది. చాల మేలైన రత్నముల నొక పెద్దమూటగగట్టితిని. ఆమూట నొక మాంసపుఖండమునకు బిగియించి నేనా మూటను గట్టిగ బట్టుకొని యుంటిని. కొంతపడికొక పక్షి రాజమూ మాంసమును

దన్నుకొని యాకసమున కెగసినది. మొదట నాకు సంతోషము కల్గినది. మెంటనే భీతిచేత స్పృహదప్పినది. అపక్షి యాకసమునకుబోవు చుండ గొండలు గుట్టలు నలునులవలె గాన్పించినవి. తుడకు నేలయే గాన్పింపలేదు.

ఎటులనో నేనొక వర్వతాగ్రమున నారతనాలమూట ప్రక్కపడియుంటిని. వర్తకులనేకులు పక్షులను బెడరగొట్టి రత్నముల నేను కొనుచుండిరి. లోయలోనుండి మాంస ఖండముల నెత్తుకొని వచ్చిన పక్షులు తుడకు వర్వతాగ్రములందు దిగి యాహారమును దినబోవ నీ వర్తకులు వానిని బెడరగొట్టి యని చెచ్చిన మాంసపు ముక్కలకంటి వచ్చిన రత్నముల దీసికొనుచుండురు. మఱి నామాంస ఖండములను లోయలో వేయుచుండిరి. ఇప్పుడు జరుగు పని యిది?

ఇట్లుండ నొక వర్తకుడు నన్ను సమీపించి తన రత్నములను నేను దొంగిలింపుచుంటినని నాతో తగవులాడ నుంకించెను నేను నెమ్మదిగ నిట్లుంటిని "మిత్రమా! నాయాశకు మించి నన్ని రత్నములను నీ కీయగా నాకును గావలసి వన్నింటిని చెచ్చితిని. తొందరపడకుము. నేను మేలి రకపు రత్నముల నేర్చి తెచ్చితిని. తక్కిన వర్తకుల కిట్టి యనకాశము లేదు. వారికి జేజిక్కిన వానిని దీసికొనవలసియుండురు. నీవు నాతో దగవులాడకుంటివా యదృష్టవంతుడవు" ఇట్లనుచు నేను చెచ్చిన రత్నములలో నొకటి రెంటిని జూపితిని. అతని యాశ్చర్యమునకు మితిలేదయ్యె. అటువంటివి యుండునని యతడు కలలోనైన దలంచి యెరుగడు. ఇక నరకు నామిత్రుడయ్యెనని చెప్ప నవసరముండదు.

ఈ వర్తకునకేగాక నేను దెచ్చినవానిలో గొన్నింటిని దక్కినవారికి బంచియిచ్చి, వాకై గొన్నింటి నుంచుకొంటిని. అందరును మిత్రులైరి. ఇంతియగాక నన్నుగూర్చి కృతజ్ఞులైరి. అందరమును గలిసి క్రీయాణము సాగించితిమి. నా చరిత్ర సంతను సావకాశముగ వినిపింప వారత్యాశ్చర్యమగుతులైరి. కొన్నాళ్లకు నేను తిరిగి యింటికిజేరి హెచ్చుగు భాగ్యభోగ్యములతో నుఖముగ నుంటిని. పేదసాదలకు విరివిగ దానధర్మములు నేయుచు, దేశీయ వర్తకమును బెంపొందింపుచు, దేశీయ విద్యల బోత్సహింపుచు ప్రజల చేతను, రాజువలనను మన్ననల గాంచితిని. ఇవి యాదార్థపు మాటలు. గర్వోక్తులుగావు. శేషటి దినమున మరొక యాత్రను గూర్చి చెలిపెదను

౪

మూడవ యాత్ర.

ఆ మరుదినము హనుమంతుడు యథావ్రకారము సిద్ధులుని దర్శించి యూక్తింది కథనా కర్ణించెను.

దాన ధర్మములు మొదలగువానిచే ధనము కొంత తగ్గ నారంభించినది. ఒకచో గూర్పుండి యాంట నాన్వభావమునకు విరుద్ధమై పోయినది. దేశాటనము మీదనేమనస్సుపరివర్తించసాగెను. అవదలు వచ్చునేమోయను భావము భీతిని గొలుపుటకు మారుగ నుత్సాహమును బెంచుచుండెను. ఏ కష్ట సంస్థకుండైనను నుపాయ సిద్ధిగలిగి మెలగుట ప్రీతికరముగ దోచెను. కావున గొత్త వరకుల గొన్ని దీసికొని మరొక

యానము సాగించితిని.

నేనును దోడి వర్తకులును జాలదూరము ప్రయాణము చేసితిమి వ్యాపారము చక్కగా సాగివచ్చుచున్నది. హిందూ మహాసముద్రమున కడ్డముగా నూతన ప్రదేశములకై సాహసమున నోడను ద్రిప్పించితిమి. ఎక్కడికి బాగలమో యెరింగిన వారముకాము. తీరము దూరమున విడిచిన నాలుగు దినములకు హతాత్తుగ నొక తుపాను సంభవించినది. ఎన్నివిధములబలుల తుపాను వశమైయుంటిమో తెలియదు. చాల దినములవరకు సూర్యచంద్ర నక్షత్ర దర్శనము మాకు గాలేదు. చిట్టచివరకొక కొత్త దీవి చేరితిమి. తుపానొకింత ముడగించినది. మేము సమీపించిన దీవియు, నా దావునగల దీవులును దీర్ఘ కేశులగు రాక్షసులతో నిండియుండెననియు, వారు భీకర వృత్తులచే మమ్ము బాధింపగలరనియు మాయోడ నాయకుడు చెల్వినాడు. మాయం దలబడి సాగినది. ప్రతివానికిని వెంటనే పారిపోవలయునను శోక్కు జనించినది.

ఇట్లుకొనుచుండగనే తండ్రివతండ్లములుగ రాక్షసి మూకలు దావరించిరి. రెండడుగుల పొడవున నుండిరి. ఎఱ్ఱని వెంట్రుకలు దీరముగ తలలనుండి వ్రేలుచున్నవి. ఒడలును పొడవగు రోమముతో నిండియుండెను. నిడువగు గోరలతో భయంకరాకారము గల్గియుండిరి. వారి నెదిరించి పోరుట యనర్థదాయకమనియు, బోరున వారిలో నొక్కని కపాయము వాటిల్లిన నసంభ్యాకులగు నారాక్షసి మూకలు మమ్మును, మా సావను నాశము చేయుదురనియు, వారేమి యొనర్చినను నహించి యుపాయాంతరమున బ్రాణములు గాచికొనుట మంచిదనియు మా నాయకుడు చెలిపెను. ఆత్మరక్షణ పేరనుగూడ

నేమియు జేయకుంటును మేమందఱమును నిశ్చయించుకొంటిమి. అంతకన్న చేయునదియు గాన్పించలేదు. ఆరాక్షసులు రివ్వరివ్వన నీడు లాడుచువచ్చి మాయోడను ముట్టడించిరి. వారేమిచేసినను మేముక పలుకునైనను బలుకక మిన్నకుంటిమి.

వారు మాయోడను దరికిడ్చిరి. మమ్ముల నందఱ జుట్టుముట్టి తీసికొని పోసాగిరి. కొన్ని చిన్నవల్లెలు, పట్టణములు దాటితిమి. తుదకొక మహానగరులోనికి బ్రవేశపెట్టబడితిమి. చుట్టును నెత్తగు గోడలు, పెద్దపెద్ద గనులు, దృఢములగు కవాటములు మేము చొచ్చినదొక కోట యొందునిని దెలిపెను. ఒక విశాలవృక్షము చుట్టును గదులు చాల గాన్పించినవి. అందొక దానియందు గొప్ప యగ్నికుండము మందు చున్నది. దానిదాపున నరులయెముకలు గుట్టలు పడియున్నవి. మేమాదృశ్యమునుగాంచి వడంక సాగితిమి. దైవముమీద భారమువైచి వాని స్తుతింప మొదలిడితిని.

రాక్షసనాయకుడు వెడలివచ్చినాడు. ఈతడు మహాకాయుడు. తాడివృక్షాణము గలగు. ఏకాక్షి. ఎఱ్ఱగ మెరయు నొక్క కన్నుమాత్రమే వాని ముఖమధ్యమున గలదు. వాని కోరలు తళ తళలాడుచు బెడవులుదాటి చాల వెలుపలికి వచ్చియున్నవి. ఆతడొకసారి యావులింపగా, వానినోరొక గుహవలె గాన్పించెను వానిచెవులు గజకర్ణములవలె భుజములపై బడుచున్నవి. వానిగోళ్ళు భల్లూకపుగోళ్లవలె యున్నవి. వానిజూచి నాతోడివారెల్లరు మూర్ఛితులైరి. నేను వారి చాటునుండి యొకింత దైర్యముతో నేమిజరుగునో చూచుచుంటిని.

ఆరాక్షసరాజు నన్నే ముందుగ నమీపించినాడు. కంఠముపట్టుకొని లేవనెత్తి తనతోడపై నిలిపి యిటునటు దొర్లించినాడు. నేను ప్రాణములు బిగబట్టుకొని క్రొవ్వురుమనకుండ నుంటిని. వానిపరీక్షకు నేను తాళియుండలేదు. అది నాయదృష్టము. నన్నావల విసిరివేసినాడు. తరువాత మిగిలినవారిని పరిశోధింప నారంభించినాడు. ఓడనాయకుడు స్థూలకాయుడు. కండకొవ్వగలవాడు. మొట్టమొదట వాని నగ్నికుండమున నుడికించి యా రాక్షసరాజు దిగమింగినాడు. ఆపై నొక్కొకనినే నానవాళులలో నల్వరదప్ప యండఱ నట్లే యారగించెను నావలెనే యానల్వరును విడువబడిరి. తుదకు మఱల నాపై గన్నిడి చంపరించి వెడలిపోయెను మేమందఱిలో బక్కవారము. గొఱ్ఱెలను మేకలను విడిచినటుల మమ్మా నగరప్రాకరము లోపల విచ్చలవిడి వడలివేసిరి.

అనగరులో నా రాక్షసరాజులప్ప నొండవడుచు నుండడు. అనగడు చాల నుండరమైనదే గాని మేముబోవలికిబో సాహసించలేదు. ఆతడు దివమెల్ల నిదురించి, సాయంకాలము నిదురలేచి, యనుచరులు దెచ్చు జంతువులను నరులను నగ్నికుండమున బేల్చితినును. అంతట మరల నిదురించును. ఇట్లు చాలదినములు గడిచినవి. మేములప్ప వేరేనకు లచ్చోటికి దీసికొని రాబడలేదు. ఆద్వీపతీరమునకు నయలు తారని యోడనాయకుడు చెప్పినమాట వాస్తవము.

ఆ ప్రాకారములోపల కొన్ని చెట్లును నొక కొలనును గలవు. ఆకలికొరవలె కొన్నియాకులనుదిని యానిర్బులోదకమును ద్రావి తీరింప

నేన్నుకొంటిమి. మేమెన్నటికిని బలిసి కొవ్వై పట్టసితిరా లేదు. అది మా యిద్దర్న మేగదా! మాగతి విచారించుచారును, మాదిక్కు చూచు వారును లేరైరి అచ్చటివారి యుపేక్షగనే మారతనమైనది. కోటవెలువలనుగూడ పగలు మూడుజాములు గడచినప్పటినుండియు మరనా డరుణోదయమువఱకే చలిచవచ్చును గాన్పించును గాని తదితర కాలమునందంతయు శాంతముగనుండును. దీనినిజుట్టి రాక్షసులెల్లరును సుడయము మొదలు మూడుజాములు గడచువఱకు నిదురింతురని మేముహించితిమి. రాక్షసరాజు సాయంసమయమున మేల్కొంచి రేయిని పెం దలకడనే నిదురించును. వీడు కుంభకర్ణునిబోలు వాడు. మేము చెరనుండి తప్పించుకొని పోవు సుపాయముల నాలోచింపసాగితిమి పగలు సాయంత్రమువఱకును మేమేమి యొనర్చును గాంచునరులేరు రాక్షసరాజు నగరులో నిడు రింపుచుండును. అతడుతప్ప నెవరును ప్రాకారములోనికి రాదు

బారెడుబారెడు పొకుగు కట్టెలను బోవు చేసి మూడుమోవులను గట్టి యొకచో దాచి తిమి. అచ్చటి కొలనులోని కొక తూమునుండి నీరువచ్చుచుండును. మేమాతూముగుండ పారి పోనుపాయము జన్మితిమి. మేమైదుగురము నీతననైనవారమే. ఒకనాటి యుదయమున మేము గట్టెలమోవుల దీసికొని కొలను తూము గుండ బయట బడనెంచితిమి ఈలోపుగ రాక్షసరాజువచ్చుచును గూడ నిశ్చయించితిమి, అనాటియుదయమున రెండు గొడ్డంద్ల దీసికొని మెల్లన నడుగులలో నడుగుల నిడుకొనుచు బోయి యిరువురము తటాలున వానికంఠము

నఱకితిమి. తక్కిన మువ్వరును నెఱ్ఱగగాల్చిన యినుపకడ్డలనువానికంఠిలో దూర్చిరి. కంఠము తెగుటచేత నారాక్షసరాజును కేకవేయలేక పోయెను. వాని శరీరమునుండి యగున్నుటమగు ధ్వనియేదో వెలువడినది. దానివలన మాకంఠం తగా నయ్యుమురాలేదు; కాని పెద్దదగువాని మొండియు గిలగిల కొట్టుకొనుటలో మమ్ము దడవి పట్టుకొనబోవునటుల గాన్పించ మేమదటి పడి పర్వడితిమి

మా యేల్లలు ననునరించి తూములోదూరి కట్టెమోవులతో వెలువడితిమి. రోజుకొనుచు వడివడి బిడ్డయి, కట్టెమోవులను మోయలేక కంపనిడి యొక్కరు నెట్లకేలకు నయద్రోతము తేరితిమి రెండు జాములైనది. ఎంతదూరము చూచినను నొక్క యోడయైన గాన్పించుట లేదు. ఏదిక్కునకు బోవలయునో తోచదు. ఎటుబోయిన నే యుపాయము మూడునో తుట్ట తుడకు దైవమే శరణ్యముగదా! ఇట్లుకొని మేము తెచ్చిన కట్టెలతో నొకతెప్ప తయారు చేసి యైదుగురము దానిపై నెక్కితిమి. నీటి వాలు, గాలివాలు నున్నవైపునకు చేవేగమె పోతిమి. పశ్చిమమునకు సూర్యు డొరగినకొల దిని త్వరితముగా చెప్పను నడిపితిమి. చిన్న కొయ్యముక్కలు, మాకు తెచ్చు, చుక్కాను లేదు. మా తెప్ప గిరిగిర దిగుగుచుండును. ఎటు లనో సాయంత్రమగునప్పటికి చాలదూరము గడిచితిమి. ఇట్లు బోయిపోయి రాత్రివేళకొక దీవి. చేరితిమి ఏమైన గానిమ్మట మా తెప్ప నొడ్డునకేర్చి యలసటచే నిద్రకు లడితిమి.

అర్థరాత్రివేళ బునబునధ్వని విడవచ్చి శుభ్రీ పడి లేచి యొండొరుల హెచ్చరించుకొంటిమి. బాగుగ వెన్నెల కాయుచున్నది. చామేదయో వచ్చుచుండెనని యూహించుతిమి. మేమునొకరిని నటులనే యొకచియవ మాదిరికై వచ్చుచుండెను. దాని శరీరము పెద్ద తొట్టిమోసవలె నున్నది. ఆలోచన కవకాశములేదు. నేనును మరి యిద్దరమును మేము తెడుగ నువయోగించిన కట్టల దీసికొని దానితో సోదాటమునకు దిగితిమి. కొమేము చేయువని యెంతటివేకమైనదో మాకు దెలియదు. అస్వాభావికపు ధైర్యమువచ్చినది. ఆపామును దనను గొట్టవచ్చిన ముప్పునను దప్పించుకొని తక్కిన యిద్దరమీద బడచాము చుండెను. అనేకరీతుల నది మమ్ము నిటు నటు దిగిప్పినది. ఆ యిరువురును సభికభీతితో బర్బులిడసాగిరి. కాని కాళ్ళు వడబడి యొక్కొకరుగా దానినోట జిక్కిరి. దెబ్బ యొకటైననూ దగులకుండ నాపాము మెలగుచుండెను. ఆయిరువురను దిగమింగి పర్వవర్షున వెడలిపోవుటకు ననుకట్టినది. కొంతదూరము తరిమి తుడకు దిరిగి వచ్చితిమి.

పాము నోటబడిన మిక్కిలికై వగచి మిగిలినవారి రక్షణోపాయమునుగూర్చి యోచింప గడంగితిమి. అక్కడనుండుట క్షేమముగాదు దావున నొక వృక్షముగలదు. దానిపై నక్కయారాత్రి గడువ నిశ్చయించితిమి. మేముటల జెట్టు నెక్కుచుండగా నొకపాము మొదటిదో, మరొకటియో దావరించిడి మాచేత బడితలు లేవు. క్రిందికిదుమికి బడితల దీసికొండమనిన పీలుచిక్కదు. వెంటనే దానినోట బడుచుము. కావున వేవేగమే యెగబోకుచుంటిమి. ఇం

తలో వది మా మువ్వరిలో వెనుక వానిని నెగిరి వట్టుకొని మింగినది. తక్కిన యిద్దరమును దప్పించుకొంటిమి కాని యా పాము చెట్టు మొదటనే యగణోదయ ముకుపరకును గాచి యుండి తుడకు వెడలిపోయినది.

తూర్పు తెల్లవారిసను మేము దిగుటకు సాహసింపలేదు. సూర్యోదయమై జాము పొద్దెక్కిన పిమ్మట జెట్టును బరికించి యపామును లేదని నిశ్చయించి మిగిలిన యిద్దరమును దిగివచ్చితిమి. దూరమున నముద్రములో నేదియో కడలు చున్నట్లు గాన్పించినది. అదొక యోడయై యుండునని నిశ్చయించితిమి. మేమున్న తావు నకు నమీవమున ఫలపశేషములనేకము జూపట్టినవి. వేవేగమే మేము మోయగలన్ని పండ్లను మూటలుగట్టి తేవును నీటిలోనికి దిగిచి మేయందెక్కిమి మాకునోడ గాన్పించిన దిశకై బోవుచుంటిమి

జామున్నర పొద్దెక్కి యుండవచ్చును. మే మోడపై నివారిని జూడగల్గితిమి. కేకలు వేసిన ఫలము గాన్పింపలేదు. మా తలగుడ్డలు విప్పి జెండాలువలె నాడింపుచు వారిని బిలువ బియ్యి త్నించితిమి. వారిడ్పట్టి నాకర్పింపజాలితిమి. ఓక నాయకుడు మా సమీపమునకు నొకరు నడిచెను. కొలదిసేపటిలో మే మనేకుల మధ్య ధైర్యముగా గూర్పుండగల్గితిమి. అనేకులనేక ప్రశ్నముల నడుగసాగిరి. మా వడిన పాట్లను దెలుప వారెంతయు జాలినంది మమ్మును సోదరులవలె జూడసాగిరి. మా కాహార పానీయముల నిచ్చిరి. చిరిగిన గుడ్డలను దీసివేయించి ముంచిబట్టల నొసగిరి. ఆయోడమీది వారంద

కును వర్తకులు. మేమును వర్తకమున నమర్దుల
మని చెలిసికొని వారికి దోడ్పడినయెడల మా
కును గొంత లాభము పంచియిచ్చుట కొప్పు
కొనిరి. వారందరి లెక్కలను వ్రాసియుంచు
నుద్యోగి యొకడుగలడు. నన్నరనికి దోడుగ
నిచ్చిరి.

ఆతడు నాకు గొన్ని లెక్కలను వ్రాయ
యొప్పగింపుచు సిద్ధభటుడను వర్తకుని పేరనన్న
లెక్కలను గొన్ని జూపెను. ఆతడెవరని ప్రశ్నిం
చితిని. ఓడ యజమాని నడుగుచుని యాయా
ద్యోగి చెప్పెను. నేనంతట నాయకుని నమీ
పించి సిద్ధభటుడనడని విచారించితిని “ఈసిద్ధ
భటుడనువాడు ధాన్యకటక నగరవాసి ఒక
గొప్ప వర్తకుడు మహా యోగ్యుడ. ఆతడు
మాతో వాణిజ్యమునకై వెడలివచ్చిరాడు. ఒక
ద్వీపదీపమున మరికొందరితో గూడి యొడ్డునకు
బోయి యుండెను. వారితో మరలి రాలేదు.
పొరబడి మేమును వానికై మొదట విచారణ
నలువక పయనమును సాగించితిమి. కొంత
దూరము పోయినదప వానివృత్తాంతము విచా
రణకు వచ్చినది. మేము తిరిగి యా తావునకు
బోవునప్పటికి రాత్రి చాల ప్రోద్దుపోయినది.
మనునాడంతయు వానికై వెడకితిమి. వానిజాడ
గానరాలేదు. ఆతడు మరణించియుండును. మా
చేత నై నంతవరకు న్యాయముగా వాని నరకుల
వెట్టు లెక్కల వ్రాసి యుండితిమి. మేము
తిరిగి యాప్రాంతమునకు గొలది దినములలో
బోకుము. అప్పుడు విచారణ నలిపి వాని

యా స్తిని వానివారసుల కందజేయు నుంటిమి.”
అని నాయకుడు చెలిపెను.

“మీరతడు వచ్చియుండునని తెలచెదరా!”
అంటిని.

“అవును” అని యతడు పలికెను.

“అన్నా! నన్ను బాగుగ బరికించిచూచుము
నేనె సిద్ధభటుడను నేనాదీవిపై యలవటచే
నిగురించి నానపాచరులు మఱచి నన్ను విడిచిరి”
అని వాడవటివృత్తాంతముతయు చెల్పితిని
మఱియు నాతోగూడ వచ్చియుండిన వర్తకు
లను గుర్తించి యప్పుడు జరిగిన విశేషముల
గొప్పటి ఋజువుగ బల్కితిని. ఆతట వారండ
ఱును నన్ను గుర్తించి, నేను బటియుంట కవరి
మితానందమును బొంది. నానరకుల నమ్మిన
ధనముసంతయు నావశమచేసిరి. నేనును గడు
గృతజ్ఞుడనై విశేషలాభమును వారికి బంచి
యిచ్చి లెక్కిన లాభమును వాతోడనున్న వర్త
కునకు నిడితిని. నానరుకుల మొదటి పెట్టుబడి
సొమ్మును నేనుంచుకొంటిని అందఱును నన్ను
చాల మెచ్చుకొని ప్రేమాశీశయముగా జూపిరి.

కొంతకాలమునకు నేనింటికి దిరిగిపోతిని.
పోయినట్లు నిర్ణయించుకొనగా నొరికిన ధన
మును దానధర్మములకు వ్యయముచేయున్న
ధనముతోడ దృప్తుడనై సుఖముగ దినములు
గడువసాగితిని.

మధ్యాచార్యుల జీవితచరిత్రము. శ్రీ చతురనాద పోతుచ్చింహంగారు

మొదటి ప్రకరణము.

శ్రీమదఖిలాండకోటి బ్రహ్మాండనామకుండగు శ్రీమన్నారాయణుండు, నిత్యభక్తజన సంరక్షణార్థము భరతఖండమున దత్తతామలముల శ్రీరామకృష్ణ సేదన్యాసాద్వానేక హాసములచే నవతరించి మహావికారముల చేసి యుండుట భారతీయులకు విదితవిషయమేకదా! అలాగ కాలమునుండియు భగవద్దేవుని ప్రతివిషయము సంకులం బేసుబొందియున్నదని చెప్పట యిట్టి మూనోక్తికాదు భూమిపై స్వర్గము జూడవలె ననిన హిందూదేశము దుష్టులచలయ ననియు, స్వాతంత్ర్యము సంపాదించవలయునని ననిన గిర్వాణభాషాబ్ధి నోలలాడవలయుననియు సంస్కృతభాషా వికారదుండగు పండితమోక్ష మూర్తుడు (Professor Maxmuller) తనగ్రంథములయందు జెప్పియున్నాడు.

అనేకఖండములు పుడమిపైనుండ నొక్క భరతఖండమునందు మాత్రము వలుచుట దేవుడేల యొనర్పించవలసి వచ్చెనో యను విషయమున సంశయమునకు బనిలేదు. ఈఖండమునకు నాగ్యావర్తమని యస్వర్ధనామ మమరి యున్నది. ఇందును తేగనా రామ్యులని పిలువబడియెదరు. అనాది కాలముకిందట నేభారతీయులు నకలవిద్యలకు నేర్చి భౌతిక సుహృత్తుములనెఱింగి, తత్తతా తనవిశేషములచే సాధ్యములగు బతుల నన్నిట నాంతే యంతటితో దృష్టినొందక వివిధ మంతోహాసనలవలన నాయా దేవతల యనుగ్రహమునకు బాతులై యుపకరణములతో నిమిత్తములేక క్రయాసిద్ధులు

గలిగి యతిమానుష కృత్యము లొనర్పినటుల దెలియవచ్చుచున్నది. ఐహికసుఖము లనిత్యము లుండుట, వాటికై పడరానిపాటులం బడుట వర్జమనియు, జనన మరణ సంపాదయాపముఁ దొలగి నిరతిశయానంద పడఁజొచ్చి, భగవంతుని నేలందుటయే పరమపురుషార్థమనియు నామ్యుల హృదయమున దోచి తత్సాధనభూతములగు సర్వజ్ఞాన భక్తి నైరాగ్యములను గట్టిగ వారాజ్యముచియుండిరి అమ్యులలో గొందఱు కేవలము సాధారణ దృఙ్చించి, భగవత్సాక్షాత్కారమునకై వనంగతులయి దీర్ఘ నివ్రతే జీరకాలము తపమా చరింపుచుండిరి. భక్తజనార్తిహరుండగు శ్రీమన్నారాయణుడట్టి తాపనవ్యుల బోయటకు వివిధావతారములచే నీభరతఖండమున నావిర్భవించవలసి వచ్చెను నమాధానమున నూహించెదగును.

సర్వజగత్కర్త యొక్కఁడు. ఆతఁడు సర్వోత్తమఁడు. సమదర్శి. దయామయోధి. ప్రార్థనానుగుణ్యముగా పండఱికిని వ్యవస్థయోగ్యతానుకూలముగ ఫలముగ వృద్ధుచుండును. భగవత్తత్వము దెలియక ప్రాచీన లితరఖండములలోఁగూడ దత్తతాపాటుఁ జెందియుండుతఱి దేవుడు దూతలనంది వారిచే భక్తులకుఁ దత్వోపదేశములు గావించియుండుటయు నమృతాత్ములచే నిర్మితములగు గ్రంథములు భారతీయులకు నేడములవలె గాయా మతావలంబులకుఁ బ్రామాణ్యములై యొప్పుచుండుట మనమెఱింగియే యున్నాము. నకలదేశములకును శిరోభూషణమన పన్నెకెక్కిన భరతఖండమునఁ గాలబలమున నిటీవల నిఖల జగదైకకారణుండగు భగ

వంతుడు లేనేలేదని కొందఱు, వేదశాస్త్రాదిర సత్కర్మానుష్ఠాన మనావశ్యకమని కొందఱు విద్యా ప్రాగల్భ్యముచే వేదశాస్త్రోపాసములకు వివరితార్థములు గల్గించి దుర్బోధనలుజేయు మఱికొందఱును నలుదెవల బయలుపడెదల, నన్నికర్మ విశేషమున సాధుజనుల మనంబుల వయితము సంశయము లావిర్భవించెను. అట్టి సాధుజనుల నుద్ధరించుటకు విష్ణువదవర్తియగు శ్రీవాయుదేవుడు భరతఖండమున నవతరించుటకు గారణమాయెనని నమ్ముటకు సంశయ మేమియునులేదు.

పశ్చిమకనమలకుఁ బశ్చిమమున నముద్రము నంటి బొంబాయియొడలు కవ్యాకుమార్తెగఁగఁగ వరకు వ్యాపించియుండు పురాతన, కొంకణ, కన్నడ, కేరళ రాజ్యములలో శ్రీమధ్వరాజు అవతరించిరి. ఈ రాజ్యమునకు దూర్పు నహస్తిత్రి పంక్తియు, బశ్చిమమున యావళ మహానముద్ర ముగు కలవు. ఈ సీమంశుఁగ్ని యొక గాధ కలదు. శ్రీమహా విష్ణువు పరశురాముడయి యవతరించి త్రిత్రయకులమునెల్ల నిరువదియొక్క మారు నిర్భూలముగావించి పిదప శాంతిఁజొంది తపమాచరింప నిచ్చుచే దగిన విజనప్రదేశము నకై ఘోనపుల నెవ్వారి నుపసర్పించక, నము ద్మంశూర్పి పార్థింపెననియు, బరశురాముని హస్తబలముచే దన యాయుధమును పరశు (గండ్రోగొడ్డలి) నెత్తి విసరిన నయ్యది యెంత దూరము వోయి పడునో యా ప్రదేశమంతయు దాన మిచ్చెదనని నముద్రం దానతీయ సంత రీలానూత్రిమున క్రిస్తంబయిన యవ్వరశు కన్నడా మలనారు కొచ్చిన్ ట్రావెన్కూరు దేశములచే నావృతములగు ప్రదేశములనంటి చనననియు, నద్దాన దీనికిఁ బరశురామ శ్మేతో

మని వ్యవహారము సిద్ధించెననియుఁ బౌరాణికులు వ్రాసియున్నారు.

పశ్చిమతీర సాభాగ్యము చూడఁ గన్నుల పండువయై యొప్పుచుండును. ఏతద్దేశీయుల యాచార వ్యవహారాదు లసాధారణములు. కొండరికి వివాహ మవరిచితివిధి. కొడుకులకుఁ గూతుండ్రకు దామభాగార్వత యజ్ఞాల విష యము. ఆదేశములంబుఁ దగిన కట్టుబాటుల నేర్పరచుట శార్మ్యలకేల యవశాశము చిక్కఁ కుండెనో తెలియరాదు. హుణరాజ్యాధికార మున నివ్వడివ్వదు కొన్ని కట్టుబాట్లేర్పరుప బడినవని తెలియుచున్నది.

కీ॥ శ॥ 750 సంవత్సరమున మహమ్మ దీయుల డండ మాతృలలో నార్యావర్తము బా థిండు స్వపపులగులు కొందరు దైవవశమున దురుష్కులకు నోడి, స్వృతి విధ్రమమునొంది, యుచట నిలవఁజాలక నిజప్రాణ సంతక్షణకై దక్షిణమునకు బారి వచ్చిరని చరిత్రీకారులు వ్రాయుచున్నారు. కాదంబరాజులలో మయూర వర్మడను నాతఁ డహశ్మేత్రీమునుండి బారివచ్చు తరి బ్రాహ్మణులను బలాత్కారముగఁ గొని తెచ్చి దక్షిణమున నిలిపెను. పౌత్తర దేశీయ స్వాస్థ్యతలవలన బ్రాహ్మణైకనిష్ఠులు వివేకము తేజస్సు కొంత యుత్తరమునుంచి బయలుపడలి దక్షిణమున నప్పుడు పొడసూపెనని యూహింప బడుచున్నది. ఏమిచిత్రమోగాని మత సంస్క ర్తలు మువ్వగును దక్షిణముననే యావిర్భవించిరి.

కొచ్చిన్ పోరనూరు ధూమశకటమార్గము నంటి విశ్రమస్థానమైబరగు నాశ్వే గ్రామము నకుఁ దూర్పుకళాదియను గ్రామము శ్రీకంకరా చార్యుల జన్మస్థానము. వీరి పుట్టుక కీ॥ శ॥

798 సంవత్సరమున పాశ్చాత్యుల సిద్ధాంతము. శ్రీ శంకరవిజయమును నాంగ్లేయభాషను వ్యాస రూపకముగా వ్రాసిన శ్రీ పండిత కృష్ణస్వామి అయ్యరువారు పాశ్చాత్యుల సిద్ధాంతము పరి యని నుడిపిరి. దివ్యజ్ఞాన సమాజాధ్యక్షుల వహించిన మాత శ్రీ అసీదే సెంటు దొరపాని గారు ద్వారకశంకర మతములోని గ్రంథములు బరోడా సంస్థానములోని పాశ్చాత్య గ్రంథములు బరిశీలించి, క్రీస్తుశకమునకు బూర్వము 476 సం వత్సరమున శ్రీ శంకరాచార్యుల జననమని నిర్ధారణజేసి వ్రాసియున్నారు. ఇట్లుండి యెంత వరకు సత్యమో యూహించజాలము. కామ కోటి పీఠాధిష్ఠిత శంకరాచార్య పరంపరలను సూచించు పట్టపలన శ్రీ శంకరులు శా. 742 కు నరియగు క్రీ. శా. 820 సంవత్సరమున నవ తారముజాలించి మేరుగుహమార్గమున గైలాస పర్వవిష్ణులైరిని ప్రాణుబడియున్నది. 786 సం వత్సరమున నాశ్రమ పర్వవిష్ణులైరిని యోచింపఁ దగును. దీనివలన శ్రీకృష్ణస్వామి అయ్యరు వారు నుడివిన వత్సరము సరియగునది కాదని తోచుచున్నది. మొత్తమున శ్రీ శంకరులు యెనిమిదవ శతాబ్దమునఁ బుట్టినట్లులఁ జెప్ప నగును. శ్రీ శంకరుల పెనుక చంగల్పట్టుజిల్లాలో శ్రీ పేరుంబుధులు రామమున విశిష్టాద్వైత మతోద్ధారకులగు శ్రీ రామానుజు లవతరించిరి. వీరు సాక్షాచ్ఛేషుని యవతారమని తన్మతావ లంబకులు చెప్పుదురు. ఈ విషయమున సంశ యమునకుఁ జోటులేదు.

స్వమతమునం వత్సంత పట్టుదల కలవారు తమతమ గురువులే యవతార భూషులని చెప్పి కొనుచు నితరమత వ్యాప్తులను హేయముగా బరిగణింతురు. ఇది కేవలము పెట్టితనము.

మతోద్ధారకులందరును సమానులేయని యెంచ వలయును.

ఇద్దరు మతసంస్కర్తలు చేసిన తత్వోపదేశ ములు వర్వత్ శ్రీ వ్యాప్తములయియుండ శ్రీమద్వ రాయుడేల యవతరించవలసి వచ్చెనో యను విషయము సంపూర్ణముగా యోచింపవలసినదే.

శ్రీ శంకరుల పూర్వ జన్మ వృత్తాంతమును గూర్చి మహామంజరీకాండలోక రీవిధమున వ్రాసి యున్నది ఇందలి సత్యాసత్యము లన్నవాదుల కగోచరములు. చంద్రపరమున శ్రీ శంకరులు జన్మించిరిని యొప్పిగొనఁబడెనది. శంకరశృంగర స్సాక్షాత్తనిశాంకర మతావలంబకుల నమ్మకము. ఇదియు విశ్వాసనీయమని నా యభిప్రాయము.

కలి ధర్మములు హెచ్చినకొలది మన భరత ఖండమున నాస్తికమత మంశురించి తీగతీగలుగా బ్రాకి దేశాంతరములయందు సైతము మొలక లెత్తెను. అట్టిసమయములందు దేవుడొకడు కలడని జనుల హృదయములకు నమ్మకము బుట్టించుటకై యక్కడక్కడ దేవుని యాజ్ఞచే మహానీయు లవరించుటకు గారణ మయ్యెనని నిశ్చయముగాఁ దోచుచున్నది.

నిఖిల జగదేకకర్తయగు దేవుడు లేడను వలుకొక్కటిదక్క మిగిలిన దయాసత్యశాసన మస్త మానవిధర్మములు నాస్తికులచే నయిత ముపదేశింపఁబడును. అమహా వ్యాధిపీడితునకు దదాత్మక ద్రవ్యముచేఁ జికిత్స జేయవగునని వైద్యశాస్త్ర పారీణుల యాశయము. అద్దాన బాధమతి సిద్ధాంతములనే సాధనములుగాఁ గైకొని నాస్తికమత ఖండనార్థము శ్రీమన్న రామానుని యాజ్ఞచే చంద్రదేవుడు శ్రీశంకర రూపమునఁ బ్రాదుర్భవించెననుటకు నందియ మేమి ?

నిఖిల జగత్కర్తయగు బ్రహ్మయే జీవ భావము బొందెననియు, నమవదేశమున బ్రాంతి వోయి జీవుడే మరల బ్రహ్మయయి వెలుగు ననియు, పృథ్వీమంతము సశ్వేమనియు, సుక్ష్మ తరములచే పౌద్గవ్యాడయముల నిఖిలలోక కర్తయగు భగవంతుఁ డొకఁడు కలఁడన యా స్తికబుద్ధి సంకులంపఁజేయు నమర్థమనిన త్రీతం కరుని యుద్యమ మత్యంత స్తవనీయముగాదని వాదించుట కెచ్చారు సాహసితపఁ గలరు ? రుద్రాంశముచే నావిర్భవింపకున్నచో శ్రీశంక రులు వ్యమతస్థావనకై కేవల తనొగూణము నధిష్టించి సుహృదకీర్తులు జేయుటకెట్లు నమ ర్థుండగును ? శ్రీ శాంకర మతప్రభావమున పౌద్గమతము మనదేశమున గ్రీమక్రమముగా ఊణదశ నొందెను.

జీవేశ్వరుల కభేదము ప్రతిపాదించు సిద్ధాంతము నిరీశ్వర వాదమును మూలచ్ఛేదముజేయు జాలిన సాధనము కాదయ్యె. ఏకాలమున నెంతవఱకు సంస్కరణ మనసరమైయుండునో యా విషయము సంస్కర్తలకే విదితిమైయుండును. శ్రీరామానుజులవలెరించి శాంకరమతమునకు గొంతమార్పు గలుగఁజేసి, జీవేశ్వరులకు భేదము సిద్ధాంతీకరించిరి. సంస్కర్తల మార్పులను యవదేశములను జనులు క్రమక్రమముగా నవలంబించెదరు. కావున నాయాకాలములకు నాయాజనుల కనుకూలములగు నుపదేశములను మాత్రము శ్రీశంకర రామానుజులు వ్యక్తీకరించి నాస్తికుల నెటులయిన నన్వార్థమునకుఁ తిప్పజాలిరి. భేదజ్ఞానము, తారతమ్యము, అడభేదములు నిర్వాచకభక్తి, భూతదయము, మేహస్రానుగుణ్యముగా శ్రీమధ్వా రాయులవలెరించి యుపదేశించునని శ్రీశంకరుల కేమి

శ్రీరామానుజులకేమి తప్పక తెలిసియుండెనని నిశ్చయముగ జెప్పవగు. నకలవిషయక సార్వ కాళిక జ్ఞానసంపన్నులగు నమృతానీయులకు శ్రీమధ్వారాయుల యవతారవిషయము గోచరించి యుండలేదని యెవ్వారనోవుదురు ?

శ్రీమధ్వారాయులు క్రీశ 13వ శతాబ్దమున బరశురామ జ్యేతాంతర్భూత దక్షిణజనపదజిల్లాయందాపిర్భవించిరి. వారి పర్యటనలు, మహా తృప్తివిశేషములు గండ్లతోఁజూచి శిష్యులు కొందఱు గ్రంథముల రచించినటుల దెలియుచున్నది. శ్రీమధ్వాచార్యుల శిష్యులలోఁ ద్రివిక్రమపండితాచార్యుఁడు ప్రధానుడని యూహింపనగును. ఇతనికి నారాయణ పండితాచార్యుడను నొక పుత్రుఁడు కలడు. తండ్రితోఁగూడ శ్రీమధ్వాచార్యుని సన్నిధానమున సర్వదా వాసము జేయుచు నారాయణ పండితాచార్యులు మధ్య విజయమును రచించెనాయును విషయము సంశయమని కొందఱు చెప్పుదురు. నవీనులచే వ్రాయఁబడు జీవచారిత్రిములబోలి మధ్యవిజయము ప్రాణుఁబడి యుండినను, గ్రంథమొదక్కడక్కడ కటతాకల్పన లుండినను శ్రీమధ్వముని మహాత్మ్యము దెలియగోరినవారల కేమి మాధులకేమి నారాయణ పండితాచార్యునిచే రచియింపఁబడిన శ్రీమధ్వ విజయము నప్రమాణమయి భాసిల్లుచున్నది. మధ్యవిజయ మనినఁ బ్రతిమాధ్వఁడును శిఖరమున ధరించి తీరవలయును. ఉత్తరాది మతము లో నేమి తిచ్చాఖిలగు నితరమతములలో నేమి దేవపూజా సంతరము తీర్థప్రసాద వినియోగ సమయమున బండితులు విద్యార్థులు నిలువంబడి మధ్యవిజయమును బ్రతిదినమును నారాయణ నేయుదురు. మధ్యవిజయము కావ్యపద్ధతి రచింపఁబడుటచే

గావ్య ప్రత్యామ్నాయము సంస్కృత భాష జనుల మొదలుపెట్టి ప్రతి మాధ్యమమును దాని జనువును.

మహాత్ముల పేరు జెప్పినమాత్రమున సమీత ప్రేమాన్నదమగు వస్తువు వచ్చినటుల పజ్జనుల మనముల నంతోషము పుట్టుచుండ వచ్చునా త్ముల జన్మకర్మ వృత్తాంతములు గరతలామలక ముగా విశేషించు గ్రంథముల జనుల నెంత యుత్సాహ మితీయిల్లుచుండునో వేరు జెప్పగా నేల? మహాత్ముల చరిత్రలను వ్రాయఁ బూనినవోఁ గొన్ని యాశ్చర్యలకుఁ జోటుండును. పరదోషైక పరిగణన కౌతూహలముచేఁ బూర్వపరముల నాలోచించి కేవల స్వాధిక్య ప్రదర్శనార్థము కొందఱాశ్చర్యలను జేయు చుండురు. అట్టి యాశ్చర్యలలోఁ గయ్యము నకుఁ గాలు దువ్వకుండుట కేయోదాయక మగు వద్ధతయని తలంపవలయును.

శ్రీమద్వరాయలం గూర్చి పాశ్చాత్యులకు మొన్నమొన్నటిదాక నంత బాగుగాఁ దెలిసి నట్లు దోచదు. జర్మనీ దేశమున సంస్కృత భాష య నే కుల చే నభ్యసించబడుచున్నది. వారిలో భాష్య వేత్తలు సయితమున్నారట. పేరుపడని పండితుఁడొకఁడు మధ్యకాత్రము జక్కగ నభ్యసించి మెచ్చుకొనుచు దుడకు శ్రీమద్వరాయల విద్యారణ్యుని భ్రమజెందెను. "ఆపేక్ష"ను మరియొక పండితుఁడు శ్రీయా నందగిరికృత గ్రంథములు శ్రీవిద్యారణ్య (పూర్వాశ్రమమునమాధవాచారి) కృతగ్రంథములు గూడ శ్రీమద్వరాయల కృతగ్రంథములయని నమ్ముచున్నాఁడు. శ్రీమద్వరాయలకు నానంద తీర్థునియు, మధ్వాచారి యనియు నామాంత రములు గలవు. ఆనందగిరి యానందతీర్థ మధ్య

మాధవయును నామములు వ్యక్త్యంతర సంహిత కములని నిర్దేశించివచ్చుగల యువదేక్షాభావ మున కత్తన్నామ ఘటిత సమానాక్షరోచ్చారణ భేదమును గుర్తింపజాలక యాశ్చర్యము వచించెనని తోచుచున్నది.

కట్టికన్నడజిల్లా సారసంగ్రహ ములోఁ గూడ శ్రీమద్వరాయలను గూర్చి కొంతవ్యాసము వ్రాయఁబడి యున్నది. శ్రీమద్వరాయల జన్మస్థానము కల్యాణపురమనియు, శృంగగిరి సన్యాసి సహాయముచే విజయనగర (అల్లూరి జిల్లా) రాజ్యమును మధ్యరాయలు దర్శించి యుండెననియు, నిర్దేశించఁబడినది. మధ్యమాధక శబ్దముల యుచ్చారణ భేదగ్రహణ సామర్థ్య భావమున నిట్టి తప్పుల కవకాశములు కలిగవని యూహింపవచ్చును. శ్రీమద్వరాయలంగూర్చి భారతీయులచే నాంగ్లేయభాషను వ్రాయఁబడిన కొన్ని వ్యాసము లీమధ్య వెలువడెను. వాటిఁ జక్కగాఁ బరిశీలించి మధ్యవిషయము, మధ్య కాత్రమును నామాలాగ్రమముగాఁ జదివి పండిత శ్రీ వద్మనాథాచార్యులవారు శ్రీమద్వరాయల జీవితచారిత్రమును హూణకర్నాటక భాషల రచించి మాధ్యమమునకు మహిమ పకారము జేసియున్నారు. వద్మనాథాచార్యుల వారు హూణకర్నాటక భాషలయందు సంపూర్ణ ప్రజ్ఞఁగాంచి, యున్నతన్యాయసభ యందు బ్రాధిపత్యపదవి జేరి మెప్పువడయుచున్నారు. స్వాభిమాన పరిత్యాగమునకై తమ గ్రంథముల దక్కదక్కడ దప్పలుండవచ్చునని వారు వ్రాసి కొనియున్నారు. కాని లోపములంతగాఁ గానఁ బడవు. మధ్యజీవితచరిత్రమును సన్యాయముగా దెలియుటకుఁ బద్మనాథాచార్యకృత గ్రంథమును దప్పక చదివితీరవలయును. ఆచార్యులవారితో

సహనసాండిత్యముగల శత్రువృత్తిని అత్యున్నత
వారంతకుమున్ను హరిహరభావము నొకవ్యాస
మును వ్రాసి ప్రకటించియున్నాడు. అత్యున్నత
వారి రచనా చతుర్థాంశ మత్యంత జ్ఞానునియే
మనుటకు సంభవములేదు. ఇంతక్రొత్తక్రొత్త
గొన్ని లోపములు మిగిలినవిని గాని
వాటి వలనగా బాటించి బనిలేదు. అత్యున్నత
వారు కేవల మద్యైశ్వర్యము, స్వయంత గురువు
సందు భక్తిభావము గలవాడు, సూర్యభేరియందు
వీరి వ్యాసము జనువులేన నుభయభావ మహా
మాయకుడని తలపక మానకు

ఏమిదిశ్రీమో గొండెలు శత్రువులతోమాన
ముచే సమ్యక్ముగములలోని గోపితోపమును
గొండెంతగా వర్ణింపుదుందుగు. లేకనుయినను
లోపముండని మతమును బృథ్వీయై హరిదన
వారివర్ణము? మతములన్నిటిలో నియ్యది

యుత్కృష్టచక్రమునకు మతముని ప్రత్యక్షవిషయ
ముగా జాగ్రత్తగా మహానీయుడనృదాదుల
కగోచరము. మహామనోని వృత్తాంతము కల్పి
తమునా, శ్రీమధ్వనాయుల ద్వితీయబదరి
యాత్ర యనత్యమనియుగ గృష్ణస్వామిఅయ్యరు
యగుమోపురున్నార. ఇందుకుఁ బ్రమాణ
ముగాకాల్చి మేమియు సాధింపఁబడి యుండ
లేదు. శ్రీ శంకరుల పూర్వజన్మవృత్తాంతము
నెత్తక యూరకుడిసచో మధ్వరాయులు మహా
నీయుడని యొప్పికొనవచ్చునని నుడివెదరు.
ఇదిమో గొండెలారామే. తత్తత్తత్తములయందు
నాయూ మతాసంబంధములకు గట్టిపట్టుదల లేకుం
డియెడల మతము లభివృద్ధిగామునా? కావున
నత్యురువారి వ్రాతలను నిందింప బనిలేదు.
అదైశ్వరిమతమునకు శ్రీమధ్వరాము లొనర్చిన
మహాపకారమునకుఁ దన్మహాపరబ్రహ్మ లెట్లు
నిహింపగలరు?

నా కేలా?

రామపరావుగారు.

స్వరూపా ప్రాణమాన నేనిడు
వ్యంజకశ్రీ గాంచనోల్లసి
కనులలో కార్మగులు రేఖల
కళలు నాకేలా? 1.
అడుగువగుగున ప్రాణయ ముద్గిత
మా పదియ పిపానదీర్చని
శోణమా వాతైశ్విరూరప
సుధలు నాకేలా? 2
చిత్తరస సుధామయై
చెదకు నామృది బదిలవరచు

నివిడిమా నులి వెచ్చకొగిలి
నిగు నాకేలా? 3.
వలపుహేలాచ్చటల క్షాంతిని
బాము నన్నది మాటలాడని
వీణ తీగల నిగియు పల్కున
తేనె నాకేలా? 4.
భవమణుల మహర్ణవంబీ
ప్రకృతి కై నేత ల్గదించని
వారకొద కాశ్యమా నీ
వదము నాకేలా? 5.
(ఊర్విశ)

జైమినినూత్రముల విగుర్చన.

శ్రీ శ్రీ కటకమణియుగము.

ఇదివరకు ఆంధ్రభారతము 1928 సం॥ ౧౦॥ జూలై నెలలో మూడవ సంపుటం వచ్చిన సంచికలో 2 3 4 నూత్రములను వివరించగా జైమిని నూత్రములను అనుభవములను తక్కిన గ్రంథములలోను అంగీకరించియు లేదు.

జైమిని నూత్రములు

5 మూ॥ దార భాగ్యకూలస్థానభాగ్యము॥

అనగా యే స్థానమునకు గాని యే గ్రహమునకు గాని, దార, భాగ్య, కూల, స్థానములయందు వున్న గ్రహములు ఆర్థసంజ్ఞకలవారని దార, భాగ్య, కూల అనగా యే స్థానములో కనిపెట్టుటకు యీ నూత్రమువల్ల కలుగదను గాని నీలకంఠంగారచే వ్యాఖ్యబడిన వ్యాఖ్యానమందు అక్షర సంఘాత కనిపెట్టుటకు అక్షరములనల్లచే కనిపెట్టవలెనని చెప్పెత్తూ,

- (1) కాదినవ
- (2) టాదినవ
- (3) పాదినవ
- (4) యాదినవ

ఈ అక్షర వరసను స్థానములు యేర్పాటు చెయ్యవలసి అన్నారు.

అనగా

1—2—3—4—5—6—7—8—9
 క—ఖ—గ—ఘ—చ—ఛ—జ—ఝ—ఞ
 ట—థ—ద—ధ—ణ—త—థ—ధ—ధ
 ప—ఫ—బ—భ—మ
 య—ర—ల—వ—శ—ష—స—హ

(1) దార=అనగా ద అక్షరమునకు 8 అంక వచ్చినది. ర, అనే అక్షరమునకు 2 అంక వచ్చినది. అనగా 28 వచ్చింది. 12 చే భాగించగా 4 మిగిలినది గాన దార అనగా 4 వ యిల్లు అనిన్ని భాగ్య అనగా 2 వ యిల్లు అనిన్ని కూల అనగా 11 వ యిల్లు అనిన్ని వ్రాసినారు. ఇందుకు గురించి పరాశరమహర్షిగాని పరాహమిహిర, మహాకవి కాలిగాను, యవన, మౌర్య చార్య, వశ్యాచార్య బాదరాయణ, కుమార సింహ్య గార్జీ మొదలగు వారిచే రచింపబడిన గ్రంథములలోను వాతక పాతకాత సర్వార్థ చింతామణి, తాచిక, సారా సరి, లఘుబాహు, నారద సహిత మొదలగు గ్రంథ

ములయందు గూడ గుర్తించుట ఆశ్చర్యంగా యున్నట్లు దొర్లి ౩ వ గుండు వ్రాసినారు. గ్రీకు మొదలగు జీవములు లేని చాలా శ్రమపడి జ్యోతిష శాస్త్రములను రహస్యములను పంచుకొని వరాహమిహిరలవారున్న, ద్వారానుగనుల వారను, గురుసాంప్రదాయములో జైమిని వాతకమున్న అయిన పరాశరమహర్షిని వ్రాసిన గ్రంథములలో ఆర్థగమించి వాతక పాతక ముదగా జ్యోతస్థానములకు సాగియున్నది యివ్వలేదు.

5 మూ॥ కామస్థాన భూ
 యసాసాసాసామ్ ॥

అనగా నైవేదిక పాపగ్రహములకు 3, 6 యిండ్ల యగువు గ్రహములవల్ల పాపార్థక అని.

అగ్నిమునకు 3 6 యిండ్లయందు పాపగ్రహములు గాని, కుభ గ్రహములుగాని వున్నయడల దోషములేదని వ్రాసినవలసి వచ్చును. కొన్ని వాతకములకు వక గ్రహమునకు మూడవ యింటియందు వక గ్రహము వున్న యడల పాపార్థక అని చెప్పడమేనా?

కర్కాటకలగ్న వాతకమునకు ద్వితీయమందు చంద్రుడున్న 4 వ యింటియందు గురుడున్న యున్నారు. చంద్రునితో మూడవ యింటి గురుడు వుండుటచే పాపార్థక అని చెప్పడమేనా? ఇది గమలుగా యున్నట్లు కనపడదు యందుచేత పనగా.

శ్లో॥ పర్యేత్రిణానశో

సో గ్రహా శుభ ఫలప్రదాః ।
 సమయ స్త్రీ వ భాగూణం
 యది సాప భలప్రదా ॥

అని వాతక చంద్రిక 3 వ శ్లోలో యున్నది.

అనగా అగ్నిమునకు శోణములు ఆన 5, 9 యిండ్ల యందువున్న గ్రహములుగాని, ఆ యిండ్ల అధిపతులుగాని మంచి ఫలమునే యిత్తురని 3 - 6—11 యిండ్ల యొక్క అధిపతులుగాని ఆ యిండ్లలో వున్నవాడుగాని చెడ్డఫలములు యిత్తురని చెప్పబడి యున్నందున, జైమిని నూత్రములో చెప్పిన చొప్పున నైవేదిక పాప గ్రహములకు 3 - 6 యిండ్ల యందువున్న గ్రహములవల్ల పాపార్థక అనుటకంటె పరాశరమహర్షిచే చెప్పబడిన ప్రకారం అగ్నిమునకు 3—6—11 యిండ్లును త్రిషదాయములని పేర్లు గాన అచ్చట వున్న గ్రహములవల్లగాని ఆ యిండ్ల

అధికములవల్లగాని చెడ్డఫలములని చెప్పుట అనుభవమునకు సరికనుక.

7 మా|| రిభ వీచకాదుస్థావిరోధిః ||

అనగా 3—10—12 యిండ్లలో యొక్క గ్రహములు అర్ధభ విరోధ గ్రహములని యొన్నది.

జైమిని చెప్పిన రి వ మాత్రములో 3 వ యింట గ్రహమున్నయడల పాపార్ధ అంటూ యానూత్రిములో 7 వ యింట అనగా 3 వ యింట్ల అని చూడవ యింటిలో గ్రహమున్నయడల విరోధమని వ్రాయుట సంభవించినది. అందువల్ల 3 వ యింటి యందు వున్న గ్రహమువల్ల పాపార్ధ అని అనుట ? అర్ధవిధమని అనుట ? గాన యిది తాగుగాయొప్పుట్టు కలదు, 2 వ యింట గ్రహమున్నప్పుడు 12 వ యింట గ్రహమున్నప్పుడు అర్ధ లేదని 4 వ యింట గ్రహమున్నప్పుడు 7 వ యింట గ్రహమున్నప్పుడు అర్ధలేదని 11 వ యింట గ్రహమున్నప్పుడు 3 వ యింట గ్రహమున్నప్పుడు అర్ధలేదని:-

జైమిని మాత్రముయొక్క అర్థము.

ఇందును గురించి కొంచెము పరీక్షించినయడల అర్ధ సంగతి తెల్లమగును.

2 వ యింట్ల అనగా ధనార్ధ అని

4 వ యింట్ల అనగా వాహనార్ధ అని

11 వ యింట్ల అనగా లాభార్ధ అని

మొదలుగా ధనార్ధను గురించి విచక్షితము.

ఉదాహరణ:-

పువ్వసంవత్సరకార్తీక శు 3 బుధవారం శేషతివసాదం

శు	క	బు
ర	కా	చ
మ	ర	బ

జైమిని మాత్రములలో చెప్పిన చొప్పున ధనార్ధ తాచినయడల లగ్నమునకు చెడవ యింట యే గ్రహమున్న లేదు.

అర్ధ విధముపట్టినచో అన్నయడల లగ్నమునకు 12 వ యింట కుజాడు యొన్నాడు.

అందువల్ల యీ జాతకమునకు ధనార్ధ లేనట్లు ప్రాపించవలసినదేను. గాని అనుభవమునకు విరుద్ధముగా యొన్నది. యెందుచేత ననగా,

శ్లో|| ధనస్థానాధి పోయవ్య, ధనాత్మేంద్రగిరోయది, లాభేకోణే ధనాధ్యక్త భోగ భాగ్య సమన్వితః ||

అనగా ద్వితీయాధిపతి 1—4—5—7—9—10—11 యీ స్థానములయందు వున్నయడల, ధన వంతుడు, భోగ వంతుడు ఆవును అని జాతకానుభవ దర్శనమందు 18 వేటిలో యొన్నది. ఇది అనుభవమునకు సరిపోతూ యొన్నది. జైమిని మాత్రములలో చెప్పిన ప్రకారం ధనార్ధ పట్టలేదనిన్ని ధనార్ధభవి విరుద్ధ అర్ధపట్టినదనిన్ని అందువల్ల నిర్ధనజాతకమని చెప్పవచ్చునా ? అట్లా చెప్పుటకు నీలులేదు. యెందుచేతననగా ధనాధిపతినిపట్టి, ధన స్థానమందు వున్న గ్రహములనుబట్టి, ధనకారకుని బట్టి, ధనాధిపతితోకూడిన లేక వున్న గ్రహములనుబట్టి ధనమును గురించి యోచించినయడల అనుభవమునకు సరిగాయొందును.

ఇంక వాహనార్ధను గురించి విచక్షితము. మైని వ్రాసిన జాతకములో మరల వాహనాస్థానము అనగా 4 వ యింట్ల చూడండి 4 వ యింటియందు వున్న వార, రవి, బుధులు; రవి బుధులకు ద్వితీయమందు చంద్రా గ్రహావులు, 12 వ యింట కుకుడు, 4 వ యింటికి 7 వ యింట్ల మేషము అచ్చట కనియున్నాడు. అందు వల్ల వాహనార్ధభవి, విరోధ అర్ధ కలిగినది. అందువల్ల ఈజాతకమునకు వాహన యోగము లేనట్లు ప్రాపించుట కంటే, 4 వ యింటియొక్క గ్రహమువల్ల, స్థానయింటిలోవున్న గ్రహములవల్ల వాహనకారమనివల్ల, 4 వ యింటిజాతితో చేరిన గ్రహములవల్ల వాహనయోగం యోచించుట మంచిది.

శ్లో|| సామ్యాధిపేకోధన భేద కా జాం భా గాన్ధి ధి పే కావీ యులేధవాస్యాత్ | వేసాబహుత్వం సమభేదాతో బహుత్వ జేకాధకజాతయానం ||

అనగా చతుర్థాతిపతి శుభగ్రహములతో చేరినను నవ
మాధి పతితో కలిసినను జాతకునికి సేనానాహుశ్శ్రమము.
అనేక దేశములలో భవలాభమున్ను వాహన సంచార
మున్ను కలుగునని. జాతకానుభవదర్పణం 48 వేటి పైని
ప్రాసిన కర్కాట జాతకమునకు 4 వ యింటి వాడు
కుశుశ్రు. భాగ్యాధిపతి అయిన గురునియొక్క 5 వ దృష్టి
వల్ల చూడబడుతూయ్యున్నాడు. అందువల్ల అనగా
వాహన భాగ్యాధి పతులను సంబంధము కలిగినందున
వాహన యోగము కలిగినది.

ఇంక లాభార్థము గుఱించి విగుర్పితము.

11 వ యింటికి ద్విద్వాదకాంక్షములలో పాప గ్రహ
ములు వున్నవి లగ్నమునుండి 3 వ యింటిలో కుక్కడు
వున్నాడు. అందువల్ల విరుద్ధార్థ పట్టినదని చెప్పిన యడల
అనుభవ విరద్ధము యేమనగా.

శో॥ గురుజాం సంయుతే లాభే బహు
లాభం వినిర్దిశేత్.

అనుభవదర్పణం 178 వేటి,

గీ॥ ఆయుము శేషముదంచితధర్మం ।
బాహుకక్తి 8 సమగ్రగుణంబుక ।
శ్రీయును మానవుడెందును నిత్యం ।
బాయమునందనురాన్నికు డుండక ॥

దైవజ్ఞ యశోవిభూషణము 83 వేటి.

11 వ యింటియందు గురుడువుండుటవల్ల విశేషలాభ
ములు కలుగునని జైమిని మాత్రమువల్ల లాభార్థక కనక
దడుగాని తక్కిన గ్రంథములవల్ల లాభములు వున్నట్లు
యొక్కవి.

ఈ సంగతులవల్ల జైమినియొక్క 5—6—7 మాత్ర
ములకున్నా తక్కిన గ్రంథములకున్నా సంబంధము
కనబడదు.

తక్కిన సంగతులు ముందు వ్రాయబడును.

కుంతిలో — కర్ణుడు.

శ్రీ మాధవశర్మగారు.

మున్ను నన్నెచ్చి దూర్వాన మునియొనంగె
గరముమోదితుండై యమోఘముగు వరము
నేనుఁ దద్వర మాహాత్మ్య మెఱుంగగోరి
తరణి నర్పించి నిస్సంటి దవయ ! కర్ణ !.

1.

రాధా గర్భఫలంబ పెట్టుగుడు కర్ణా ! నేను భాస్వంతు నా
రాధింపం దరణి ప్రిసాదమునఁ గర్ణప్రార్థితుండైతి పు
త్రా ! ధర్మాహితమాను జాహృదము కన్యాత్వంబునందంచు గం
గాధారా నిమైచిపోతి బృధువక్షుషీను దేజోనిధిన్.

2.

అరయంజాలనా ? త్వత్సహృదరులు కర్ణా ! పాండవుల వారి నీ
కరణిస్పీడి ద్విషచ్చమూలకుల ఏకకేర నీ కొన ? నీ
భూరమోక్షు గనుదోయి విచ్చి కను పుత్రా ! లోకు లేరీతిఁ బం
ధద బంధుత్వనిబద్ధులై నతర మోన్యస్యంబు మన్నుంచురో !

3.

చతురంభోనిధివేష్టితాఖిల మహీ చక్రింబు బాలింపఁ బాం
 దుతనూజాగ్రీణివై జనించి యతి మూఢున్ దుష్టుఁ దుర్యోధనున్
 కథ దాత్పార్థ్య నిశాంతుపజ్జ బ్రతుకున్ గాంక్షించి యే నోర్తునే ?
 సుత ! నిన్ నూతుఁడు బెంచినంత సగుడే సూతుండ వీవక్కటా ! 4.

అంటఁగూడని ఘోరశాత్రవ నికాయంబొంట దీనాస్వయై
 కంట స్మిరొలుకంగ నీకరణి నిన్ గాంక్షించు నీమాతయున్
 దంటల్ నిర్వినయమునన్ గొలుచు భ్రాతృన్ నేములేరొంట యీ
 రెంటన్ నీకొడగూర్పు వర్ణమునె పేర్కొన్ జేరుమీ పుత్రీకా ! 5

అనుచున్ దన పూర్వ కథన్
 వినిపించెడు కుంతి, జూచి వీక్షించు గర్భం
 దను నమితోద్రోకంబున
 ఘన దుర్బుధ సుతమనము గడలుకొనంగన్. 6.

మానము మండిపోవునని పాపమటంతుఁ డలంపఁబోక గం
 గానదిలోన నన్ను విడఁగా చెడుగా ! తెగినట్టి నీకు నే
 గాను కుమారుడన్ మనకుఁ గల్గిన బంధ మడపై తెల్లెనో
 మానిని ! నీదు కూఁమి కుమారకు లేవురెసుమ్ము పొమ్మిక్కన్. 7.

మాననప్రము నెంచి కుమారునడచు
 హృదయవై నది దోయంగ నిచ్చుగించి
 నట్టి పాపపు డయ్యును వట్టినీదు
 మోము వీక్షింప నఘమగుఁ బొమ్ము ! తెఱవ ! 8.

ధనురాచార్యునిఁ గుంభసంభవు నమందజ్ఞానవత్సుబ్ధ వీ
 ర నికాయున్ గురు పాండుపుత్రీకుల పూరశ్రేణిజేయంగ గో
 రి నియోగించిన యప్పుఁ గర్ణ నొకమారేనిన్ మదింజేర్చితే ?
 ఘన పాపేఘకళంకినీ ! సుతుఁడ నీకొదెట్టు లేనిట్టిచో ! 9.

కనవా ? భవత్సుతులే కరునికర్షణమందు జలాజల వ్రేడ
 ర్కన మొనరించుచో కథివకమ్మున నేనట దాపురించి “ పా
 ర్థుని నమరింపలమ్మున నెదుర్తును దోణి ! “ యటన్న “ సూత పు
 త్రునకిట దాపులే ” దనియె దోణిఁడు నాహృది దీర్ఘమై చనన్. 10.

దోణివల్కులు వినియు నా దోసిపుచ్చి
మానమే పాణిముగనెంచి మగువ నేను
క్షత్రియుడనని గురునకుం జనుల కవుడు
తెలువకుంటివి ప్రేమ మింతేగడమ్మ!

11.

విల్లును చేతఁబూని యరవిండముఖిందుర్ పదాత్మజాత నా
యల్లమునందు నిల్చి శరముంగొని యంత్రము నేయఁబోవగా
“నల్లదె నూతుఁ” డన్న ద్రువదాత్మజమాటలతోర్చి కౌరి నా
యల్లము మండిపొయె చనునో హరి యిట్టులొనర్ప మానినీ!

12.

వెన్నునకు ప్రేమ నాపై
నున్న నే క్షత్రియావ్యయిండ ననుటఁ దా
ము న్నచ్చట వివరింపడె?
యిన్నిటికిఁ మీకు మాకు నెచటి ప్రేముడుల్?—

13.

కొడుకులు రాజ్యమేల మదిఁ గుల్కితిగాని మనంబునందు “గ
ర్ణుడు రథచోదకుండయి విరోధుల గ్రూరుల నాశ్రయించి యుం
డెడు నకటా” యటంచు నెవుడేని ననుకొ ముదినెంచినావె? ఎ
క్కడి యడియాన యిధర దయగల్గునె పుత్రివిఘాతశీలకుకా.

14.

ప్రాజ్య రాజ్యవృద్ధుమునఁ బుత్రులు ఏగు
తఱిని నూతుఁడనై గరితా! భవ త్కు
మారకులు రాజ్యముం గోలువడి దురమ్ము
నల్ప తఱి వచ్చినంతనే క్షత్రియుండ
నైతినే? చాలు పొమ్ము! సిగ్గెనలేదో!

15.

నూతుఁడనై ననేమి వృషసూనుడనై న మరేమి యయ్యె నూ
ర్యాతపకుల్యమత్సరి నిరంకుశ తీవ్రప్రతాప మెందు నా
రా! తరుగొన నూతఱొమరా! యని నన్నొరులాడినంతనే?
గేతఁదాలమం చొరులు గేరి హసించినఁ దావిఁ దక్కునే?

16.

కుటిల భూయుగ బంధనత్వరితమే ఘూర్ణిల్లగా జేయు నా
క్కట లోకత్రితయంబు, నిష్కరకరాగ్ర క్రూరబాణా ననో

త్పట మాశ్వరవమే చమూపతుల వీరకా ఖోభిల్లంజేయు మ
త్పటి శౌర్యాగ్ని యమోఘమట్టి నను గాంధారేయు లాశింపరే! 17.

పోరున బాధ్యులగల పోటుమగం డితఁడంచు బేర్చినన్
జేరగదీసి యంగవతిఁజేసి సుయోధనుఁడట్టివట్ల నా
కోరిక రి త్తపుచ్చి యతికూరమనస్కత మోసగించి నీ
వారల నిన్ను జేర నెటువచ్చెద నెల్లరు నిందనేయగక. 18.

స్వప్తంబౌ విను పార్థదోర్ధృత ధనుస్సంజ్ఞిష్టనారాచ నం
దష్టాంగంగుఁడనై మృతింగనుటా, మద్బాణాననోర్జితౌ
ద్విష్ట కూరశిలీముఖ వ్రకర మందీభూతుఁడై కీడి తా
నప్తంబౌటయొ స్వప్తమాఁ దురమునకా మార్కొంటయే గల్గుచో! 19.

కర్ణనాత్మజగా మదిఁ గాంక్షజేయ
కీడిపైఁగల యానను వీడుమబల!
పార్థనే పుత్తుగొగోరు తక్షమందు
గర్జునై నానవీడు నిక్కముగఁ దల్లి! 20.

అనిలో నర్జునుగల్పి కౌరవజనుల్ వార్షించి యుష్పొంగ మ
స్థవ ముద్యోకమునంద ఛల్లుణునిచే " మాంరక్ష హే సూర్యసం
దవ! కర్ణా! " యనిపింపగావలయునన్ ద్రాక్షీయమా కాంక్ష మ
స్థనమందున్నను శావదగ్ధుడనుగానన్ నాకసాధ్యంబెయ్యా! 21.

బ్రాహ్మణామోఘ కావవాక్పటిమవలన
నమయమున కత్త్రమొకటియు జ్ఞప్తిరాదు
పార్థనేకీయ నే జయింపంగ గలనొ
గురుతర కూరద్విజ కావకోటిదాటి? - 22.

అహవమందు నన్ విజయమానొ పరాజయమానొ నిర్ణయం
బూహలవల్లఁగాదు రణముంబొసరింపకయె నిరాశచే
నోహటిలంగరాదు విజయుల్ సమరస్థలిదా! కక్తియున్
సాహసమొప్ప పోరి సరుజంపెద లేక నశింతు బ్రాధుచే. 23.

ఫల్గుణ బాణవహ్ని శలభక్రియ మృగ్ధగాక వీడఁగా
గల్గుదునే మదీయజనక వృతిమాను ను మోధనుకా ? విదకా
గల్గుదునే నిరంతర నుఖవృద మోక్షవదము ? కల్గినకా
గల్గునుగాక సర్వభువన స్తవనీయ రమానమాప్తి యుకా. 24.

ఖండిత శత్రుమండలు లఖండపరాక్రమ విక్రమక్రముల్
చండకతోర కాండరవ నంచలితాహిత వీరధైర్య లా
పాండవులన్న గిట్ట విలవంబును నామదిలేమగాని యా
ఖండలభ్రతు మ్రత్యుభుముఖంబున దుగ్ధింపఁగ నిచ్చుగించెదకా. 25.

పితనేశక మిటుఁ జేరవచ్చినను లోకుల్ భీమభీభత్స సా
యక దావాగ్నికి భీతిజెంది యిటు నేయంబూనగా కర్ణుడం
చొకరీతిన్ నను నిందసేయరె ? యపాటోర్వంగ లేనింతకే
టికి నిర్వాప్యజకళంక ధూమలత తల్లి ! మత్ప్రతాపాగ్నికా. 26.

ఇదిగో ! కర్ణుడు సూతపుత్రకుడుగా డిద్దోరుతేజంబు భా
ను దయకా గుంతికిఁ గల్గెనంచు బ్రకటింతో పెట్టితల్లి ! జనం
బదిరా కుంతి యచెంతజేసెనని లోనకా నిన్ను నిందింపదే ?
హృదయంబువృత్తు భగ్నమైచనదా నీవెట్లొర్తు వానిందలకా. 27.

భండనముం బాసర్పక వినాదము తీరదు సిద్ధమందులో
పాండవులే జయింతు మరువంశము నాశనమాను రాజ్యమా
ఖండలవై భవంబున నుఖంబుగనేలుఁ బరేతరాట్కమా
యండతి దీర్ఘ కాలము స్థిగుడము నిర్మలకీర్తిసాంద్రుడై 28.

వస్త్రాంభోనిధి మేఖలాఖల మహీసామ్రాజ్య మత్యంత సా
ఖ్యాప్తి ధర్మసుతుండుగా కొరులశక్యంబానె పాలింప ? ని
క్షిప్తేద్దోరు పవిత్రతేజఃడత డక్షిణప్రతాపంబునకా
సుప్తింబొందక నేలనేగు భువనక్షోభంబు చల్లారఁగన్. 29.

శిశువుల సమావేశము.

(స్వకీర్తి విశేషం)

సాగవత్సరిక సమావేశము.

జస్టిస్ మినిస్ట్రీ;— సాదర సోదరి ములాగా, మిమ్ములందరను మరియొక పర్యాయము కలుసుకొని తలిదండ్రులు లేని శిశువుల ఆశ్రమమునకు సదుపాయము లాలోచించు పాపకాళము చిక్కినందులకు సంతసించుచున్నాను గతమున ఆలోచించుటకు పూర్వము మనము ముందు నెరవేర్చవలసిన కర్తవ్యమును గురించి మన అంతరాత్మలలో చర్చించుకొనినచో జాల గలదని మీకెల్లరకు చెలియగలదు. గతసంవత్సరపునధి మూడు గంటలు జరిగినను పునము ఒక్క ఆడుగైనా ముందు వేయజాలకపోయి మిరియొక విషయము మార్త్రము సంతసమును కలగజేయుచున్నది ఆసభలో పాఠగంటకు రెండువగాను 5000 మాటలకు రెండువగాను మాట్లాడిన సభ్యుడులేడు. కొన్ని కొన్ని సమయములలో అందరు నొకే ర్యాయము బ్యాండుమేళము మాదిరి మాట్లాడుటకూడ సంభవించినది. ఈ సందర్భము సభకు యురికంటె సద్గతి కలుగుగాక. కర్తవ్యకీర్తిమునకు బోవుదము.

రావు బహదూర్ కొటయ్య నాయుడు (కార్యదర్శి);— గత సంవత్సర సభయొక్క సవేదిక మీసమక్షమున ఉంచుచున్నాను.

అధ్యక్ష;— ఆసవేదికమును చదివెట్లుగానే యెంచవచ్చును. వ్యతిరేకాభిప్రాయాలు కలవా? "అంతా, అంతా" అనుభ్యము.

అధ్యక్ష;— అంటే ఆ తా వ్యతిరేకలాయా అభిప్రాయము.

(ప్రస్తుత) "లేదు" అనుభ్యము.

అధ్యక్ష;— అయితే సరే. ముందులును, చిరుడుల బతువులలో క్రుంగుచున్నవారును, సం

ఘంఘో ప్రిధాన స్థానమునకును వచ్చుచును అగుమీస యీ ఆశ్రమమునకు తలక్ ఘంటు గా మోర్చెద రేమోతము. అనుకొంటిని. కాని నట్టిది వల్లమిచనదుగాని అవగామితా నంద కందలిత హృదయగరిమి దుండనయి తిని మొదటి హాళము "శిశువులకు కావలసిన వలకలు బలములు." మాండు సంవత్సరముకు బడ్జెటులో నీ హాళముకింద రు 0-1-5 లు. హా సైవలేమి? సూపాయికి యెన్ని పైసలు? అకాలెన్ని? పిల్లింగు తెన్ని. ఈదేశమునకు వచ్చిన పిమ్మట ఒక పైస అయినను రెట్లుడునో చూచి యెరుగను.

ఒకడు;— న్యూజియూములో నున్నది. చూడవచ్చు.

అధ్యక్ష;— న్యూజియూములోనా! శివాజీ కాలమునకు ముందుగాటి నాశములనే న్యూజియూములో చూడలేదు. సరేయెడి మన కార్య క్రియమునకు బోవుదము.

కార్యదర్శి;— అధ్యక్షులు సూచించిన మొత్తము 0-4-5 లకు మంజూరు చేయించమని కోరుచు గత సంవత్సరము కూడ నీ మొత్తము మంజూరు చేయబడినదని మనవి చేసుకొనుచున్నాను.

రావు సాహేబు తెట్టిగారు;— అధ్యక్షా, సోదరులారా, నామిత్రుడును విద్వాంసుడును సోదరుడు నగు కార్యదర్శి శివసాదించిన తీర్మానమును నీ హృదయపూర్వకముగ బలపరచుచున్నాను. నామిత్రుడు లేరు ప్రసిద్ధులుగల కుటుంబమునకు చెందినవారిని మీకు తెలిసియే

యన్నది. ఆయనలెండి) ఒక పెద్దమనిషి అని మీరెరిగియే యున్నారు. కనుక యీతీర్మానమును సంతసపూర్వకముగ బలపరచుచున్నాను.

దివాన్ బహదూర్ సూర్యరావు:— ఆర్యులారా, నామిత్రులందరికంటెకూడ నెక్కువ గౌరవాదరములతో నే నీతీర్మానమును బలపరచుచున్నాను. కాని - ఆశ్చర్య వాసుల క్షేమమును గోరి, కమిటీ మెంబర్లు నామిత్రులయొక్కయు కర్మినాకర్మిలచిన అధ్యక్షులయొక్కయు క్షేమమును గోరి మనగవర్షులు దంపతుల క్షేమమునగోరి మోచించినచో నాయంతరాగ్రకు వ్యతిరేకముగ కూడ నీతీర్మానమును నిరోధించవలసి వచ్చినందులకు చింతించుచున్నాను. కొన్ని హా.శములను మీయెదుట వినయ నిధేయతలతో సమర్పించుకొనుచున్నాను. మీరు సావధానముగ మోచించినచో సర్వము మీకే తెలియగలదు. ఈతీర్మానము ముగిసిన గూర్తయిన ఖర్చుకట్టమని కోరుటలేదు. 0-4-5 మాత్రమే కోరుచున్నది. ఇట్లు నిరోధించుటగో, అధ్యక్షా, నేను అధికారులకు వ్యతిరేకముగ మాట్లాడుచున్నాననుభవము. నా 4వ సంవత్సరముల సర్వీసులో అట్టిపని యెన్నడు చేయలేదు, యిక ముందెన్నడు చేయను.

దివాన్ బహదూర్ పరామేశ్వర :-

నాకీసావకాశ మిచ్చినందులకు అధ్యక్షులకును మీకును నా వందనములు నేను కొన్ని లెక్కలను వినరించుచున్నాను. మనలను 0.4-5 ముఖము చేయమని గతసంవత్సరములలో ఖర్చు ఈక్రిందివిధముగనున్నది.

సం॥	ఖర్చు.
1921	0 2 3
1922	0 2 7

1923	0 3 4
1924	0 2 6
1925	0 2 11
1926	0 4 0
1927	0 4 2
1928	0 4 5

ఎంతయో వ్యయ ప్రయాసలనోర్పి యీవివరములను సంపాదించగలిగితిని.

వీటివలన మనకు బోధపడునదేమి ?

(1) 1924 లో వలకలకు బలవములకు వేరు వేరుగా బడ్జెటు తయారు చేయబడినది. అధ్యక్షా, యిటువంటి మాన్యు యేల చేయవలసివచ్చినదని నేనడుగుచున్నాను. 1924 లో కోరిక 0-2-6 లు 1923 లో కోరిక 0-3-4 కంటె తక్కువని నేనంగీకరించెదను. అప్పుడు ఖర్చు తగ్గినదని పొందడి అనుకొంటియి. ఇప్పుడు అనువత్సరమున కాసంవత్సరము ఖర్చు పెరుగుచున్నది. నాలుగవ సంవత్సర మయ్యేసరికి ఘనముగ రెండు రెట్లయినది. అధ్యక్షా, యీరే బ్రువకారము చూస్తే, 20 సంవత్సరములయే సరికి మనమెక్కడుంటాము ?

ఒకరు:— స్పృహనముగో.

అధ్యక్షు:— ఎవరు ? యీవికారముగా ఉపన్యాసకుని అటొకవరకు ? ఇంత కీచ్రోచర్లు జరుగుచుండగా క్లబ్బులకు పరమటగర్హము.

“వినుడు, వినుడు” అని అధ్యక్షులు.

అధ్య:— ఇదే. హామీ రూలు మీటింగు అనుకున్నారా యేమిటి ? దివాన్ బహదూరు గారూ, మీవన మీరు చేయండి.

ది. బ:— అధ్యక్షా, మీయొక్క అపూర్వా దరగాతో, మీయొక్క దయాపూర్వక మైన ఆన

జ్ఞాతా, నేనుతిరిగి ప్రారంభించుచున్నాను మాటాడటంబని, నివృహాయులగు ఆనాథుల నిమిత్తము మనవింపట నమావేశమై పవిత్రమైన ధర్మమును సరేర్పచున్నాము. మనముచేయు కార్యములకు యోగ్యులనియెడుట ఉత్తరవాదులము కావలసి యున్నది. ఈ పెరుగుతూన్న ఖర్చునడి సముద్రపు తీరను అరికట్టకపోయినట్లయితే, పెరుగుతూన్న ఖర్చునడి మంటలపై నీరు జల్లి ఆర్కుకపోయినట్లయితే, యీ మహా పెనుభూతమును నాశనము చేయకపోయినట్లయితే, యీ ఆశ్రమవాసులనేగాక, మిమ్ములను నన్ను యెల్లరను కూడ తుదకు మింగివేయు స్థితి సంభవించును. అందుచేప్పటికిని, అధ్యక్షా, ఆశ్రమ సభ్యుల సంఖ్య పెరుగలేదు. ఖర్చు యెందుకు పెరుగవలసి వచ్చినది? సరియైన సమాధాన మియ్యనియెడల, అధ్యక్షుని అనుజ్ఞతో, ఎక్కడనో ఎట్లనో దుబారావ్యయము జరుగుచున్నదని యానక తప్పదు. దానిని బనమివుడు కనిపెట్టవలసియున్నది. ఇందు నిమిత్తము ప్రయత్నింపవలసినదని అధ్యక్షులను గవర్నరు దంపతులను కోరుచున్నాను.

రా. సా. శెట్టిగారు;— అధ్యక్షా, కార్యదర్శిగారి తీర్మానమును నేను బలపరచియున్నాను దివాన్ బహదూరుగారి మంచి సలహాను వినియున్నాను. ఇప్పుడేమి చెప్పటకును తోచుటలేదు. బా కొద్దులో మాదిరి అంకెలను వివరించి నాకు, ఆత్మదృఢము, ఏమిచేయుటకును తోచుటలేదు.

అధ్యక్ష;— ఏమి చేయుటకు తోచకపోతే, కూర్చోండి.

శెట్టిగారు;— అధ్యక్షా, తమ ఉత్తరవును ఇక్కడ పఠించుచున్నాను.

ది. బ. వెంకటవతినాయుడు;— నామిత్రులు సూర్యరావుగారు భగిరథ ప్రాయత్నములు చేసి గొప్ప లోపములను కనిపెట్టి యున్నారు. అందుకు మనము శృతజ్ఞులము. కాని దివాన్ బహదూర్ గారి వాదన కుక్కతోక పుచ్చుకొని గోదావరి యాదిపట్లుగ — నీచ సామ్యము నువయోగించినందులకు తువీంతురు గాక — నున్నది. ఇట్లనుటలో మాయద్దరికి వైమనస్యములున్నవని భావింపవలదు. యాచకోయాచక శృతశ్రుతి; అని ఒక దివాన్ బహదూరుగా రిపై అసూయ అని ప్రజలనుకొంగురు. నామిత్రునిపై నాకేమి అసూయ లేదని నొక్కివక్కాణించుచున్నాను. తనను గుఱించి తానంతగా చెప్తున్నందులకు నామిత్రునిచాల అభిసందించుచున్నాను. అల్ప నితయాన్ని కొండంతలుచేసి నామిత్రుడు పొరపడినాడు. నేను చెప్పినది నిజము కావచ్చును, తప్పుకావచ్చును. కాని, అధ్యక్షా, అది నానిన నువినమిత అభిప్రాయము.

రా. సా. చంద్రశేఖరం;— ఇరువురు దివాన్ బహదూరులు సుడివిక హంకములను విన్నాము. మనల టటువంటి పెనుభూతము మింగ నున్నపుడు, మనల తప్పించవలసిన బాధ్యత అధ్యక్షులది. ఇప్పుడు సంధిగ్ధ స్థితిలో నున్నాము. ఇటువంటి అవసాన దశనండి నిగ్రహాలును, ఆజాను బాహులను, ఆజానవ్య—ను అగు అధ్యక్షులు మనలను తప్పించుచురుగాక.

ది. బ. సూర్యరావు;— ఘనమైన అయ్యా, తనుయనుజ్ఞకు బద్ధుడను. నా స్థితిని స్ఫుటపరచుటకు కొంత జవాబు చెప్పవలసియున్నది. నాయకస్థు కొరకుగాని, నన్ను నేను ప్రయోగించుకొనుటకుగాని యీ తీర్మానమునకు వ్యతిరేక

ముగా మాట్లాడి యుండలేను. ఆశ్రమముకు నా యోగిక కొలది సేవచేయనెంచి, యిటు వంటి దుర్వ్యయము మరికట్ట దలచితిని. ఇది ముమ్మాటికి దుర్వ్యయము. ఇటువంటి పెద్ద మొత్తమును వ్యయపరచుట అసమంజసము, ఆశ్రమము, అన్యాయము. ఇందుకెవరు

బాధ్యులు? ఆయినప్పటికి నావిషయము అధ్యక్షులకు వదలివేయుచు విరమించుచున్నాను.

అందరు;—అవును-అవును.

అధ్యక్షులు;—నుంచిదే. ఈ యేర్పాటులో నేటి మీటింగు సమాప్తి చేయవచ్చును. ఇప్పుటికే చాల ఆలస్యమైనది. Good night.

చిలుకా!

కందుకూరి గామధీద్రరావుగారు.

వసిడికెనవచ్చు నీరెండ మిసిమిలోన
నాకువచ్చనిమైచాయ యందములుక
బలుకఁదొడగిన మాతాశ్రీన వంపుఁతగిలి
చిలుక! నిన్ను బంజరమునఁ జేర్చడకునె-
చేర్చినంతన నీలోని చేవతిరిగె;
పొంగిపారలిన యానందపోషితిములు,
కిలకిలధ్వను లేచటికో తొలఁగిపోయె;
బంధము క్తవుగా మృశువత్సయుగము
చుక్కు కమ్మలఁ గొట్టుట మడిగినావు;
కల్లమాటల రెంటిని యల్లినేర్పఁ
జలుకుచుంటివి యానందవరవశమున
వంజరంబునఁ జిరకాల బంధనంబు
మార్చివై దెన నీదృష్టి? మాంద్యమబ్బె!
విశ్వమంత వంజరమని నెట్టిబడెదు!-
తోడిచిలుకలు స్వేచ్ఛును బాడుచుండ,
జామికొమ్మల నయాటల నలుపుచుండ,

వలుకబారిన ఫలములఁ గులుకుచుండ,
నచ్చుచిచ్చిన తేటపున నెగురుచుండ,
నేల బంధనముననుండి యెగిరివచ్చెను?
స్వేచ్ఛ రాగలమార్గము న్నెడకెకొనుము;
బయటపడి దైవమిచ్చిన ప్రకృతిజనిత
నిరతయాహ్లాదమునుగొమ్ము; వధలునిన్ను
“న్యామిద్రోహివి” నానింద నలఁపనిమ్ము;
బంధిభానకు నెత్తురె వందలైన?—
“ఇసరచిలుకల యుత్సాహమేది నాకు?
గగనమున నలెదూరమే నెగురఁగలన?
భయములేకుండ నట్టులఁ బలుకుటెట్లు?
పండితే పెక్కుఫలములఁ బడయనేర్తు
నే?” యునెడి సందియములవేల!—మాను
నీవు నొక్కపుడట్టుల నెగడినావు
వంశమున మేటివిఘాతః బడసినావు
మఱచియుంటివి దాస్యాన మణిగియుంటు
మేలుకొను మివ్వడైనను మేలుగనెను.

సుధన్వుడు.

కరి నారాయణాచార్యులు గారు.

ఏ కాంక్షనాటకము.

పాత్రలు.

సుధన్వుడు (కథానాయకుడు)
హంసధ్వజుడు (గాజు, సుధన్వునితండ్రి)
మంత్రి
శంఖుడు } పురోహితులు
లిఖితుడు }
ద్యుతగామి (చారుడు)
దమనుడు } భటులు.
ప్రేలాపుడు }

స్త్రీలు

ప్రభావతి (సుధన్వుని భార్య)
కముద (సుధన్వుని సోదరి)
సుధన్వుని తల్లి

(ప్రవేశము - ద్యుతగామి)

ద్యుత:- (తనలో) ఆహా! యెంత కోలాహలముగానున్నది! అనిర్వచనీయముగానున్నదే. ఓ యెంతయాదంబరము, యెంత పరివారము, యెంతవ మహావీరులు, యెంత చతురంగ బలము, లెక్కకు మిక్కిలిగా నున్నదే, కానిమ్ము, ఈ సంగతి యంతయు, నేను వేగముగా పోయి మా మహారాజువారితో సవిస్తరముగా విన్నవించి వారి దయాపాశుండినై అందరి నేపకుల కంటె నిధికుండనై యుండి, వారి వల్ల బహుమానము కూడ గ్రహించెదను, కావున నిక నాలసింపక వేగముగా పోయెదను.

(నిష్క్రమించును)

— 1 వ రంగము —

(ప్రవేశము: హంసధ్వజుడు, మంత్రియు)
హంస:- (అశ్చర్యమున) అమాత్యవర! ఏమి యా కలకలా రావము? మన కనగి దూరముననే వినిబడు చున్న యది?

చం! ఘనతర నిజ్యదద్విరద

కర్ణవిపాటన శారద్యక్షమై

ఘనలయ కాలగుద్రకర

కల్పితభేరి నినాదవైఖరిన్

విన నహియింపలేనిదగు

సిన్ధునమెంతయు మాటిమాటికిన్

వనజ భవాండ భాండమున

వ్యాప్తివి. జెందుచునుండె వింతగన్.

(ప్రవేశము ద్యుతగామి)

ద్యుత:- దేవా! వందనములు. ధర్మజుడ శ్వమేధము గావించ నెంచి, సవనాశ్వమును చేక పరిభ్రమణార్థము విడిచిపెట్టెను, తత్ప్రవనతురంగమును గాపాడుటకు దాని వెనుక నర్జునాది మహావీరు లనుసరించి వచ్చుచుండగా నాయశ్వ మిప్పుడు మన కట్టణమునకు జేరవచ్చినది.

హంస:- సరే ద్యుతగామి! సవనాశ్వము మాన కట్టణమునకు జేరవచ్చినదా? అయిన దాని వెనుక వెనుకెవరు వచ్చుచున్నారో? యెంత పరివారముతో వచ్చుచున్నారో? యెంత చతురంగ బలముకలదో? నీవు వికడముగా చూచితివా?

ద్యుత:- చూడకేమి మహాప్రభో! మొట్టమొదట నేను సవనవాజిని దిలకించితిని, దాని ఫాలమున నేదియో నువర్ణమయోక్షరస ముంచితమైన పట్టికయొకటి కలదు, ఆపట్టికనుచూచి చిరువగాసు నందు

చం! దుర్జయ రాజమండల వి

ధం దుడముత్తి యాధిపతిర కృతూ

త్సర్జితమైన యాహాయవ

తఃసము ద్విమృరసంగ రక్షగా

నర్జనుఁ డేగుదెంచె నిట

లాక్షుని గల్పినజోడు వికృమో

పార్జితలీలఁ బట్టుడు ర

యంబున శూరులు భాగింగల్గినన్.

అని వ్రాసియున్నది. తరువాత భీముడు, వ్యవసాయమును మొదలుపెట్టి, ఇంక నెవరెవరో చూచుకొని, చతురంగబల సమేతులై యుండుటకు నుత్సాహముతో నాని వారిని పంపిరి. నాకు తెలియదు. (స్మృతి పరిమళము) ఓహో! మరచితిని. ఆక్రితావసరమున, త్రికృష్ణమూర్తికూడ విజయముచేసెను.

హంస:— (స్వగతము) ఆహా! భక్తతాపరాధములందగు త్రికృష్ణమూర్తికూడ విజయముచేసెనట! నేనెవని? యేమి నా భాగ్యము? (ప్రకాశముగా, ఆతురముగా) ద్రుతిగామీ! త్రికృష్ణమూర్తికూడ వేంచేసెనా? నీ వాసునను సందర్శించితివా?

ద్రుతి:— చిత్తము. వారిని సందర్శించి ధన్యుడనైతిని. మహాప్రభో! ఈ సంగతులన్నియు దేవరకు నీవే దించుట కెంతయు గుఱువలయు. త్రికృష్ణమూర్తికూడ వచ్చి నివేషించితిని. ఇక నాకనుజ నీయ వేడెద.

హంస:— సరే నీవిక పొమ్ము.

ద్రుతి:— చిత్తము. (నిష్క్రమించును)

హంస:— మంత్రి! పరా! వింటివా? యీ వార్త? యిప్పుడు మన మహారాజు కలకలారావంబుడయ్యె.

మంత్రి:— యీ శోలాహలధ్వని, జూడ మిన్నముట్టుచున్నది. దీనిం బట్టి చూడగా ధనంజయుడు త్రికృష్ణ సహాయమున మహాబీష్మముగానే మరల దెంచుచున్నాడని తోచుచున్నది.

హంస:— అవును. అటులనే తోచుచున్నది కావున మనమూడ వారి యాటోపమును విండునట్లుగా మన యశేష చతురంగ బలముతోను, యుద్ధసన్నద్ధులమై వెళ్ళి, తత్సవం ఘోటకమును బంధించవలెను. కాని సపనాశ్వమును బంధింపక యుపేక్షించుట మాత్రము క్షత్రియ ధర్మము కానేరదు. మరియు, హయవృక్షము దుర్బల రాజ మండల విఘంటముకాదు. కావున నాకని పరాక్రమము గూడ నొక్కసారి తలకొనవలయు.

మంత్రి:— చిత్తము. కాని, శాస్త్రజ్ఞులరక్షణంబును, సర్వపక్షపాతియు నగు త్రికృష్ణమూర్తి వారికి సహాయము కలదే.

హంస:— ఉండనియ్యదు. భక్తజన కిల్బిచ మోచనుండును, పద్మలాచనుండును, కృపావర్ధింతుండును. నైన త్రికృష్ణుని దివ్యపాదారవిందముల సందర్శించి, ధన్యుడనై కృతార్థుడనయ్యెద. నీటియే నా ముఖ్యాభిప్రాయము.

మంత్రి:— చిత్తము. అటులయిన మన చతురంగ బల మంతయును, యుద్ధమున కాడు తృప్తపడెదను. హంస:— సరియే. యీ సంగతి యందరకు విదితమగు నట్లు వెంటనే రజభేరిని మ్రోయింతురే జేయుము. మరియు, మక్కువోహితులగు శంఖభిరులతో నిట్లు విచ్చవింపుము.

తే! గీ! రజమునగురాక యింటనఁ వెనుకఁజిక్కి మనలిరేని మదీయ కుఁ మూర్ఖులైన సంశయింపక నానినిఁ వత్సరమున వేడితైలపుసాత్రంఁ వేయమనుము!

మంత్రి:— చిత్తము. దేవర యజ్ఞాను సారము గావించెద.

(ఇరువురు నిష్క్రమింతురు)

2 వ రంగము - సుధస్వయి మూర్తిగృహము. (ప్రవేశము సుధస్వయం)

సుధ:— (స్వగతము)

శ్రీ! దానజనావన! చిత్తృకాశ! ఖగతురంగ! మునీంద్ర హృత్కంఠభృంగ! శ్రీరజనస్తవపాత్ర! రాజీవనేత్ర! వరద! మూ పాహిమూ రక్ష వాజ్రాక్ష!

మా తండ్రిగారు ధర్మజుని సపనాశ్వమును బంధించి, యుద్ధనానులతో సంగరమునేయుదురట. దానికై మందరమును, సమస్త చతురంగ బలములతోను, వెళ్ళవలెనట. కావున నేను కూడ త్వరితముగా మా తల్లిగారివద్ద ననుజ్ఞగైకొని, యుద్ధసన్నద్ధుడనై వెళ్ళెదను గాక. అరుగో మాతల్లిగారి రక్షేచచ్చుచున్నాడు.

(ప్రవేశము - సుధస్వయి తల్లి)

సుధ:— అమ్మా వందనములు.

తల్లి:— నాయనా! దీర్ఘాయుష్మాన్మన!

సుధ:— అమ్మా! నాయనగారు ధర్మజుని సపనాశ్వమును బంధించి దానితో వచ్చి యుద్ధనానులతో యుద్ధమునేతురట. కావున నేనుకూడ సమరమునకుఁ జ వెదను.

తల్లి:— నాయనా! శరీర క్షయమునకు ముందుగా నీ శరీరము మిక్కిలి సౌకుమార్యముకలదై మృదులమైనది కదా? నీవట్టి ఘోరపంగర రంగంబున నరి వీరుల తీవ్ర బాణాఘాతములకు నోర్యగలవా? నాయనా!

సుధ:— అమ్మా! సర్వదా సాహితమును, శ్రేయస్సును, గోరెడు మోయాశీర్వాదబలమును, భక్త రక్షణ కరాయణుండగు భగవంతుని యనుగ్రహమును కలిగి యుండ నాకింక ప్రమాదమేమమ్మ?

తల్లి:— నాయనా! కానిచ్చు. యుద్ధము తటస్థించి నప్పుడు సిద్ధపడుట శ్మశ్రియ భర్తయు కనుక నేను మారుమాటాడఁ జాలకున్నాను. నీకు భగవంతుడు సర్వదా విజయము జేయఁగలగాక.

సుధ:— అమ్మా! అక్కయ్య గా రెక్కడి నున్నారు? అమెవద్దకుడ ననుజ్ఞగైకొని పోయెద.

తల్లి:— (ప్రక్కకు తిరిగి) అదికో అక్కయ్య మాట లావే వచ్చుచున్నది కువల! యిటురమ్ము.
(ప్రవేశము - కువల)

కువ:— ఏమమ్మా! తొందరగా పిలుచుచున్నావు.

సుధ:— అక్కయ్యా! నమస్కారము.

కువ:— అనుచా! దీర్ఘాయుష్షువున!

సుధ:— అక్కయ్యా! నాయనగారు ధనంజయుడు లతో సమరమొనరించుటకు నమస్కారము చేతురంగ బల సమన్వితులై వెళ్ళిరి. శత్రుఁగ్రామమునకు నేను కూడ నీ ధ్వుడ గ యి వెళ్ళవలెను, కనుక ననుజ్ఞ సేయవలెద.

కువ:— మంచిది యనుచా! వెళ్ళుము నీకు సర్వదా శుభము గాక.

తల్లి:— నాయనా! వెళ్ళుమునీకు సర్వదా విజయముగాక.
(అందరు నిష్క్రమింతురు)

— శరీర రంగము. ప్రభావతి మందిరము. —

(ప్రవేశము - సుధస్వయం, ప్రభావతియు)

ప్రభా:— నాధా! యెంత తొందరపడుచున్నారు?

సుధ:— ప్రేయసీ! తొందరకాదా మరి? నీవు విశలేడుకావోలు రణభేరి నిసాదము.

ప్రభా:— నాధా! యెందుకోరకా నిసాదము?

సుధ:— సఖీ! యెందుల కనెదనా? వినుము మా నాయనగారు ధర్మజాని సువనతురంగము బట్టి శత్రురంగము వెనుక వచ్చిన ధనంజయుడులతో ని నేయుటకు విశేష చేతురంగ బల సమేతులై వెళ్ళిరి.

ప్రభా:— వెళ్ళిన?

సుధ:— కావున నేనుకూడ త్వరితముగా సంగ్రామపన్న ధ్వుడనయి వెళ్ళవలెను.

ప్రభా:— (భయముతో) నాధా! యుద్ధమునకు వెళ్ళెదరా?

చేం! నలలితగోమల ప్రసవ

నన్నిభమై యలరారు మీదుమే

నలఘు కఠోరదారుణము

హాహావ రంగమునందు వైరిరా

జల నిశితోగ్రాబణములు

సోకిన నోర్యగఁజాలుచా? కటా

నలలితమైన నామనము

నందియ మొందెడిఁ బ్రాణనాయకా!

సుధ:— ప్రేయసీ! యెందులకంత భీతిఁజెందెదవు? శ్మశ్రియకుమారు లింటివద్దనున్నప్పు డెంతసౌకుమార్యముగానున్నను, రణరంగమున కేగినపుడు మాత్రము మిగుల కాతన్యము వహింపక తప్పదు.

ప్రభా:— అయిన నాధా! రణమునకు నిశ్చయముగ వెళ్ళవలెనా?

సుధ:— సఖీ! శ్మశ్రియకుమారులకు యుద్ధము సంధించినప్పుడు వెనుకంజవేసి వెళ్ళకుండుటకన్న వేరనయినము కలదా? అదియునుకాక చండకాపనులగు తండ్రిగారు రణమునకు రానివారలను చట్టి తప్పతెలకటాహంబుగఁ బడవేయుమని శంఖలిఖితుల కాజ్ఞాపించిరట కావున నేపద్ముగాఁ జూచినను, రణమున కేగుటయే యవశ్యక ర్థముగానున్నది.

ప్రభా:— (సంకోచముతో) సఖయే మీకచ్చవచ్చిన రీతిఁ జేయుదురు, కాని ప్రాణేశ్వరా! నావిన్న

శము మాత్రము పేక్ష నేయక మన్నించెదరా? ఈ సన్నసంగనికారి కప్పించెదరా?

సుధ:— మృడయేశ్వరీ! ప్రస్తుతము తొందరగా యుద్ధమునకు వెళ్ళవలసియున్నది. కావున

తేగీ! నమర రంగంబునకు నేగి జలజనయన!

వైరిరాజులనెల్లఱు వధయొనర్చి

విజయలక్ష్మిని జేకొని వేగవచ్చి

పిదపనీకోర్కెచ్చి నె ముదినినమ్ము!

ప్రభా:- హృదయేశ్వరా! యే నుట్టు నుడువు చూశాడు?

చం: తలవగ నేటిదాక ఋతు

ధర్మముఁ దాటరుగాన మీకు నే
దెలియగ విన్నవించితి ము

దీయ మనోరథ కల్పవల్లికన్
ఫలితము చేసిపొందు కద

నంబున.....

సుధ:-.....కిట్టి వృథాప్రసంగములే
కలన? మహాగ్రాహనముఁడు

కాడె నృపాలకుఁ డాగ్రహించినన్!

రమణీ! రణభేరి నివాదము విని వివరమున్నే
పట్టణమందలి ప్రైవ్యనాయకులందఱు కరికురగవ్వందన
వీరభటులతోడం గూడి కదనంబునకు జనిరి. అట్టిచో
నేను వెనుకఁ జిక్కిపోయితి నేని చందకానమలైన తండ్రి
గా రూర కుండువా? కావున వారి యాజ్ఞానుసారముగా
రతుం లేని యాలసింపఁ త్వరితముగా కదనంబునకు పోయి
వచ్చెద.

ప్రభా:- హృదయేశ్వరా?

శా: ఏలా మాటికి సంగర క్షితికి నే

నేగవ్వలెందూర్ణ మం

చీలీలన్నను బాధ పెట్టెదరు మీ

రింతే దయస్వీడి? స

ల్లీలం జిత్తజ వంగరంబున వెనం

దేలించి వెనెవ్వంటనే

యాలస్యం బొనరింప లేకుడని కు

ద్యల్లీలఁ బ్రాణప్రియా!

సుధ:- పేయనీ! ప్రస్తుతము నే నాలసిందిన యెడల
తండ్రిగారాగ్రహించి పెంటనే పురోహితులగు శంఖ
లిఖతులకు శాపగించెదరు, వా రెంతమాత్రమును
సంకయింపక నిర్దయాత్ములై నన్ను తప్పతై లకటా
హంబున బడ నేయక మాడరు

ప్రభా:- నాథా! సమస్తధర్మంబుల నెరింగిన
మీరట్లు నుడువిన నే నేమి చెప్పగలను? ఋతు

కాల గమనము మాత్రము మీ కవశ్య కర్తవ్యము
కాదా?

సుధ:- పేయనీ! ఋతుధర్మము పాలించుటకూడ నవశ్య
కర్తవ్యమే కాని

తేగ్రీ! రమణీ! తావకఋతువాన ధర్మములు పెక్కు
గలవుకాని విరోధి న ధర్మము జయించి
నిలువ మఱిలేదు దినసంబు ధర్మమే నేడుదక్క
నమర మొనరించి వచ్చి నీ ధర్మమే వచ్చితి.

ప్రభా:- హృదయేశ్వరా! యేనుట్టు నుడువుచున్నాడు?
నేటితోఁ బడియున్న దినసంబులు నిండెకదా! ఇక
ముందు ఋతు దినసంబులు మరిలేవు, గాన మీకిట్టి
మెడ తడయుట భావ్యముకాదు.

సుధ:- (వ్యగతము) అక్కటా! యెట్టి విచిత్రమధ
సంభవించినది నాకు ముందు నకుఁ బోయిన
గోయియే, వెనుకకుబోయిన నూయియే నై యున్నది,
ఇప్పుడీ రెండు కార్యములును, అవశ్యా చరణీయ
ములుగానే యున్నవి. యేమి చేయుటకు పాల్పా
తుండ నున్నది

ప్రభా:- నాథా! యేమి సంజేహించుచున్నాడు?

సుధ:- సంజేహ మేమియులేదు. కాని, తండ్రిగారా
గ్రహించురేమో యని యాలొచింపఁ చున్నాడను.
మరియొక మాట, ఋతు ధర్మము పాలించుట యొక్క
మైనను, దివాసంగమ ముచితము కానేరదు కదా?

ప్రభా:- (మందహాసముతో) హృదయేశ్వరా! యే
వచో చాతుర్యముల నేర్చిరి? యిది పగలా? అ
లనిన నెవ్వరైనను నమ్ముదురా?

మ: అకటా యేనునుదాన మిమ్ములను

ధా వేగగుహమేకదా

వికటంబౌ యిటువంటి ప్రశ్నములచే

వేధించుటలే న్యాయమా?

యకలంకంబగు నెయ్యముని నుగుళ

య్యంజేర్చి నన్నింక వు

వృక్షలం బాహవలీలలందుఁ దనియిం

పంజేముడీ హృదయేశ్వరా!!

(అని కాగలించుకొనును, తెరపడును.)

— 4 వ రంగము చంపకాపుర వీధి —

(ప్రవేశము - దమరుడు, ప్రలావుడు)

ప్రలా:- దమనా! యేమి యీ సుధస్వని కింత వేగము లేకపోవుట? యింత కండకావరమా? రవ్వంతైన జ్ఞానమువలదా? సకల ప్రజాభాషుడగు రాజానా నతిని యొకేలేని లెక్కగొనక స్వచీకరించుటయా? కదన రంగంబునకు వచ్చుట కింత జాలము నేయు టయా? యేమి సాహసము?

దమ:- ప్రలాహ! మఃమిట్టి తొందరపడి ప్రభువు వెనుక ప్రభువంతివానిని, రాజసమారుని తూలనా డుట భావ్యముకాదు. ఆయన యేకాదళముచేత జాల మొనర్చిరో? యేమో?

ప్రలా:- ఏక రణముచేతనయినను కానిమ్ము. తొలక రాజాజ్ఞను మీటి జాలముచేయుట దోషమా? కాదా కావు? మఃమి. చుక్కతయే సంకయింపక సుధస్వని బట్టి శంఖ లిఖితుల నప్పగించి రాజాజ్ఞను నిర్వహికం పులెను.

దమ:- (యెదుటబాది) మన కీ సృధా వాదములేల? అదిగో సుధస్వని వచ్చుచున్నాడు

(ప్రవేశము సుధస్వను)

సుధ:- (స్వగతము) శ్రీశ! గ న జ నా కన! చిన్నికాశ! (ఆయ పద్యము జూచి) అహ! మత్సరీకే చాల వింబ మాయెను! దా యిట్లైన నేమగు రణము కుం బోన లెను? (యెదుట జూచి) ఎందులకో భటులిటే వచ్చు చున్నారు.

దమ, ప్రలా:- బాబూ సుధస్వన! మహారములు

సుధ:- ఏమి భటులారా! కదనమునం దెందుల కిటువచ్చు చున్నారు?

ప్రలా:- ఎందులకా? యుద్ధము ను రాక జాలమొర్చి నందులకు మోకొంటే.

దమ:- రణమునం వచ్చుట కింత యాటించి రెండులకు ప్రయా! నాయనగారు మీరాలినించినాడలన మిగుల గిరిసి మిమ్ములను శంఖ లిఖితులకు నొప్పగింపమని మమ్ము నియోగించి, మాకేమిచేయుటకును తోచకు న్నిట

సుధ:- భటులారా! మీరు విచారించు బనిలేదు రాజాజ్ఞ యెటులైన నటులనే కానిండు. రండు శంఖ లిఖితుల నన్నిధికిం బోవుదము దమ, ప్రలా:- చిత్తము. (అందరు నిష్క్రమింతురు)

5 వ రంగము — శత్రుసాసము.

(ప్రవేశము - శంఖుడు, లిఖితుడు)

శంఖ:- అనుజా! మనకు మహారాజాగారు నియోగించిన ప్రకారము కార్యనిర్వహణమునకై సంసిద్ధులమై యున్నారము. కాని యొక యపరాధియు నితడనుక రాలేడు. మనమేమి చేయగలము.

లిఖ:- (ప్రక్కనుచూచి) అరుగో రాజసమారుడును, ఇరువురుభటులను వచ్చుచున్నారు ఎందులకో కాని.

(ప్రవేశము - సుధస్వను, దమనాడు, ప్రలావుడు)

శంఖ:- రాజసమారా! యెందులకీట్లా భటవమేకులై వచ్చిరి?

సుధ:- ఆర్యా! తండ్రిగారి యాదేశప్రకారము నిర్వహించుటకై వచ్చిరి.

శం:- (భయముతో) రాజసమారా! మేమేమి యపరాధమును నొందులేదే. గాజాజ్ఞానిర్వహణమునకు సిద్ధులముగానే యున్నారము. కాని ఇంతివనుక నొక యపరాధియు గాలేదు, మేమేమి చేయగలము? ఇట్టి యెడ మమ్ము శిక్షించుటకు తండ్రిగారేల మిమ్ము నియోగించి తేలియుడు.

సుధ:- ఆర్యా! దండుడైనను నేనుకాని మీరుకారు. మీరు రవం లేని భయకడ నవపరములేదు

లిఖ:- ఏమి; రాజసమారుం దపరాధి ను?

సుధ:- చిత్తము నేనే యపరాధిని. రాజ ద్రోహ మొనర్చితిని. కావున తండ్రిగారి యాదేశప్రకారము నన్ను శిక్షించుటకు వ్రాద్దించుచున్నాడను.

లిఖ:- భటులారా! యీ రాజసమారుం దేమి యపరాధ మొనర్చెను?

ప్రలా:- అర్థవరా!

సీ॥ శ్రీకృష్ణపాద రా ధీవి విర్రుసము నే, యొక భార్యగొంచుచు ధరినాడు అరిరాజు క్త పా ధీనాన క్తరసమూని, కాంతాధరానక్తి ధీ గౌరినాడు

కడపంబునకుగాక * కందర్ప కడపంబు,

గావించుటకుఁ గాంతఁ * గలసిరాదు

రాజాగతిని మీటి * రతిరాజు నానతిఁ

దలఁచాల్సి పత్నిని * దనిపిరాదు ।

తే॥ గీ॥ కాన మీ రీనుధన్వని * గరుణమాని

తడయకనువట్టి యతితర * తప్తతైల

పాత్రలో వేయడనుచును * పార్థివేంద్ర

డానతిచ్చెను గాంచు డీ * యమలమతిని॥

శంఖః— (విచారమున) అహా! రాజకుమారున కెట్టి యక్కట్టు పడుకూరెను. ఈయన బంధువున నేమి చేయుటకును తోచుకొన్నది.

లిఖి— అగ్రజా! నిజమే. నాకును విచారముగానే యున్నది కాని, రాజాజ్ఞ యనుల్లంఘనీయమని యాశించించుచుంటిని.

శంః— అవును. సత్యవాక్యరీపాలనాదక్షుండును, చండ కాపటుండును నగు భూకాంతుండు తమ యాదేశమును నిర్వహించునట్లు మొదల మనల నూరకుండువా ?

లిఖి— ఊరకండుగని తోచదు. (ప్రక్కనుతిరిగి) ఏమి రాజకుమారా! తండ్రిగారు కఠినముగా నాజ్ఞాపించిరి. కాని నీకు శిక్ష విధించుటకు మాకు నోరాడకున్నది. ఇట్టియొక కర్తవ్యాంశం బెన్నియో నీవే నిర్ణయింపుము

సుధః— గురువక్యలారా ! మీరెంతమాత్రము విచారి పవలదు. నేను తండ్రిగారి యాదేశకావసరముగాఁ దప్తతైలకటాహ ప్రవేశమునకు సంసిద్ధుడనైయున్నాను (ఇది దుస్తులను విప్పి వేయును)

శంః— (విచారించుచు) అయ్యో! నిర్ణయాత్ములమై యెట్టి కఠినకార్యముఁ గావించవలసినచ్చినది ? (అని తులసియాలలను గుఱన్వని శంతమన వేయును)

సుధః— (తైలకటాహమును సమీచి) శ్రీశ! దానదనావన! చిత్త్రకాశ! (అను పద్యమును జదువుచు తైలకటాహములొఁ బ్రవేశించును)

లిఖి— (అశ్చర్యమున) ఏమి యాశ్చర్యము ? ఈ తప్తతైలకటాహముచెంత నిలువబడినమాత్రమున చువేయిట్లు తపించిపోవుచుండ నీ రాజకుమారు డిందుఁ బ్రవేశింప నీరిన శరీర లావణ్యముగాని, ముఖకాంతిగాని యొకరియొక ధగ్గవచ్చును.

శంః— నిజము.

కం॥ కీర్తి శిఖాముఖ దారుణ

తైలకటాహంబు కలఁత * దిన్న మయిన భూ

పాలనుతేవదన మొప్పెన్

గళిందీవదములోని * కమలముఖంగన్॥

లిఖి— అగ్రజా ! నీనింబట్టిమాడ నిందేదియో మోసము స్పష్టమవుచున్నది. ఈతడెందరికాలకుని వలె కన్నట్టుచున్నాడు కనుక నీతైలమును బరిశీలించి గాని యవార్థము తేటపడనేరదు.

శంఖః— అనుజా ! సచ్చరిత్రుడగు నీరాజపుత్రు నిట్లవ మునిచుట భావముకాదు. అయిన నీకనుమానము యొకఁ జూతుము (అని నానికేళమరు ను నెఱుఁగ బడ వేయ నది వక్త్రలై చెంతను వారిమీదికి త్రుళ్లును.)

శంఖ లిఖి— (పశ్చాత్తాపమున) అహా ! ఈయన ప్రహ్లాదునివలె గన్నట్టుచున్నాడు. తప్తతైలకటా హావగా మోస మీతని కినుచుఁతయొక బ్రహ్మదము కలుగలేదు కాలకపోయెను. మహా భక్తుని నిర్ణయాత్ములమై, నిందించి శిక్షించినందువలనఁ గలుగు పాపమును బోగొట్టికొనుటకు మనముమాడ నీతనితోఁజూ టీత తప్తతైలకటాహమున బ్రవేశించుటయే ముఖ్య కర్తవ్యము. (అని యరువునుబండుఁ బ్రవేశింపగా మువ్వరిపైని పుష్పవర్షము కురియును) (తెఱలొ నాకాశవాణి యిట్లువలుతును) ఓ గుఱన్వ ! నీవు పృథ్విదునంత వాడవు నీస్వరూపం బెరంగఁగి యానమానంబు చేసిన నీరలకు నీపాదాంబుదములు పోకినట్టి యాతైలములొ ముచుండుటయేగంగాస్నానముఁ జేసినదీతిఁజూచి యిచ్చి తమై ది ఇ కలయలు వెవఁజుడు (తెరపమో)

రీ వ రంగము — యుద్ధభూమి.

(ప్రవేశము మాంసధ్వజాదును, శంఖలిఖితులును)

మాంస— (అశ్చర్యమున) ఏమి ? తప్తతైలకటాహముఁబడినను, నాకింతయు మువ్వ వాటిల్లకుండెనా ? యెంతయద్భుతము ? ఇది యంతయును భక్తకర్మణ పరాయణుండగు భగవతుని విలాసమే కాని వేటొందుకాదు.

శంఖః— చిత్రము మహాప్రభో ఇదియొకయు భగవత్ప్రలాసమే కాకున్న తమ పుత్రుని సంపర్కమువలన తప్తతైలకటాహముఁబడిన మేమిరువురము గూడ నిష్క్రమాదముగ నెట్లు త్రిప్థలము కాంగలుగుదుము ?

(ప్రవేశము సుధన్వయము)

సుధ;— కిళ ! దాసజనానన ! చిత్తకాళ ! (అను
తద్యక్షున చదువుచు) తండి నమస్కారము.
హంస;— కుమారా ! చిరాయురస్తు (అని కాగిలించు
కొని)

ఈ ధూపిత తైలపాత్రమునఁ
దోయగఁబంచిన నిన్ను నార్త ర
క్షాపరుడైన శౌరి దయఁ
గాచె ధరిల్లి మదీయ శాసనం
జేవున నిర్వహించితి వ
హింపుము వేడుకతోడ నింక నే

నావతి పట్టమీపు మద
న ప్రతిమాన సుయావ ! పుత్రకా !

సుధ;— (నమ్రుడై) మహా ప్రసాదము, రాజాజ్ఞాన శిర
సావహించుచున్నాడను (నమస్కరించును)
శంఖు లిళి;— కుమారా ; పర్వదా విజయమగుగాక
హంస;— కుమారా ; నీకింకేమి కావలయును?
సుధ;— భవదీయ కృపాతిశయంబున నన్నియు సమ
కూరివని అయిన నిష్కగుగాక.

శే||గీ|| అతులనంగ్గామరంగము ♦ నందు జయము
ధన్య ధర్మమునందు వ ♦ ర్తనపునయుము
హరి పదాంబుజ యుగళ నే ♦ వాతిశయము
గురుజ : ములంబు వినయముః ♦ గుదురుగాక !

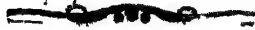
తన్వయత .

మంగిపూడి కీరామచంద్రకృత్రిగారు.

దాసుకాళా ప్రకంపితా ధరమునుండి
వేడినీట్టూర్పు గాడ్పులు వెడలుచుండ
చటుల దుఃఖ వినిద్రాతిశయమువలన
కనుగొనలనుండి బాష్పముల్ గాడ్పుకొనుచు
సాంద్రజీమూత తిమిర సంఘాదితోగ్గ
యామివీ గర్భకుహరాంతరాళమందు
అన్యలెరుంగరాని యేకాంతనీమ
నొంటిగ గూడ్పుంకి కోర్కెలుజ్జులూలవ
ఎండిబీటలుపడ్డ నాహృదయము
జరులెరుంగనిగతి భద్రపటదికొనిన
ప్రణయపాసన దివ్య పురాణవీణ
వెలికిదీసి నవీన మనోజ్ఞ ఫణితి
యామిసీ కామిసీ గమనానరవము
తోడ సరిచూచికొనుచు తంతులు లగించి
ప్రణయ, దుఃఖా ప్రగీతకల్ బాదుకొనుచు
అవిరళానందమున తన్మయతనహింతు

“ ప్రేమగానమానుండి ”

బావేరు జాతకము. కానూరు ఏకభద్రేశ్వరరావుగారు బి.యే.యల్.టి.

పూర్వకాలమందు బ్రహ్మదత్తుడు కాశీ రాజ్యమేలుచుండగా, బోధినత్వుడు మయూర గర్భమునందు బుట్టెను. అతడు పర్వసౌభాగ్యలక్షణ సమన్వితుడై కన్నులవెందువుగ గప్పట్టుచు, అరణ్యమునందు స్వేచ్ఛమై నిహారము నల్పడివాడు.

అప్పుడు గొండ్లబువ్వరకు లోడనెక్కి బావేరు * 1 రాజ్యము వెళ్లిరి. వారు తమంతట నొక వాయవ్యేశ్వరుని, దిక్కులు తెలియుటకును, * 2 భూమిని కనుగొనుటకును, గొంపోయిరి. ఆకాలమునందు, బావేరు రాజ్యములో బత్తులపురూపముగ నుంటున్న బావేరుపౌరుల విచిత్రభాగమును జూడనెంచి, అగ్రభాగమున నాసీనయైయున్న కాశీనిజూచి “ ఆశ్చర్యమాశ్చర్యము! దానితెక్క లెంతయందముగనున్నది! ఆహా, దానిచుండువు గళసీమ నుంటునున్నదే. కండ్లుహారమున్న గుండని మణులవలె మెఱయు

చున్నది.” అని ప్రశంసించి, వణిజులతో నిట్లనిరి.

“అయ్యలారా! మాకీపక్తి అశ్వపసరము గాన నొసంగుడు, మీదేశములో గవలని నన్ని దొఱకుచుగదా!”

“నరే, మీరెంతవెల యిచ్చెదరు?”

“ఒక్క కహపణము * 3 చాలునా?”

“ఒక్క కహపణమా! ఎక్కడి కెక్కడి నెల! ఈ పక్తి నంగతి మీకేమి తెలియును?”

వర్తకులిట్లు మెల్లగ ధరను పెంచిరి.

“పోనీలెండి, నూరు కహపణము లిత్తుము. ఒప్పుకొందురా, లేదా?”

“నరే. మీన్నేహము మాకు కావలెగాని ధనముమాట కేమిలెండి. ఈ కాశీ మాకెంతో ఉపయోగముగనుండు.”

ఇట్లుచుచు వందనాశ్రములగొని వర్తకులూ కాశీ నిచ్చివేసిరి.

* 1 “బావేరు” అను పదము “బాబిలను” అను పదమును బోలియుండుటచేత, బావేరనగా పొరకిక దేశపు రాజధానియగు బాబిలను పట్టణమని చరిత్రకారుల అభిప్రాయము. “పశ్చిమదేశ వర్తకుల బాబిలను నగరమునకు దొలుతి మయూరములనుగూడ గొంపోయి యుండిరిని ఈ ధతెలుపుచున్నది. ఇంతియగాక యిందు వర్ణింపఁబడిన వర్తకపరిస్థితులు క్రీస్తునకుఁ బూర్వమేదాని కలబ్బములకుఁ బూర్వ మనేక సంవత్సరములనుండి వర్ణించుచున్నట్లు తెలియుచున్నది. పశ్చిమదేశపు వర్తకులు భరుకప్పు, సూర్యరాగ కేవులనుండి వికాలములు, నున్నతములగు నోడలో సముద్రముమీఁద బహుదూరము నిర్భయముగ సాహసముతో వాణిజ్యార్థమై ప్రయాణము సల్పించుండిరి” (పానీ నాంధ్రీ నాకాశీవన చరిత్రము 24, 25 పుటలు).

* 2 “దిగునికాయ” మను బౌద్ధధర్మ గ్రంథమునందు (౧-౧౨౨) సముద్రముమీఁద దూరప్రయాణములను గూర్చి వ్రాయుచు నావికులు సముద్రముమీఁద బహుదూర ముగి మార్గము గానలేక యుండినపుడు తమతోఁ గొంపోయిన పెంపుడుపక్షులను పడలుదురనియు, అవి నానాముఖముల నెగిరిపోయి సమీపమున భూప్రదేశము గానఁబడెనేని తిరిగి రాకయుండుననియు, నొకవేళ నవి తిరిగవచ్చినచో భూమి గనపడలేదని నావికులు భావించుకొనుట కలదనియు” ఉదాహరించి — పూర్వోక్త కృమాణము.

* 3 ఆకాలపు బంగారు నాణెము.

బావేరు పోరు లాకాకిని మువర్తివంజరములో నుంచి మత్స్యమాంస ఫలాదుల నొసంగి పెంచుచుండిరి. వీవక్షులును లేని నీమిలో, దశవిధ దుశ్శీలముల కిక్కయైన కాకికి యశోలాభము లొనగూడెను. చెట్టులేనిచోట ఆముత్యపుమాను మహావృక్షముగదా!

ఇంతలోమారు నర్తకులు ముయూరరాజమును బావేరురాజ్యమువకు గొనివచ్చిరి. ఆనెహలి చిటికెలు బేరగన బాచుకు; చివ్వులు చటవగన అనును. బావేరు మహాజనులగా మనోహర మయ్యారమును బాడవిచ్చువప్పుడది, అగ్రభాగమున నాసీనియై తెక్కలను విడల్పి, మృదుమధురగానము జేసి, నేత్రవర్ణముగ నృత్యమొనరించెను. వారిదిబాది సంతోషాదుత్తదిత్తులై, "అయ్యలగా! మాచోక మనవి. బహుతిర రామణీయకమును, సుశిక్షితమును అయిన ఈ ముయూరరాజమును మూలొనలగుడు" అని యాడిగిరి.

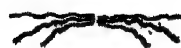
"వెనుక, మేముక బాచిన వుంగపుఁ దెచ్చి తిమి, దానిని మీరు గ్రహించితిరి. ఇప్పుడు మేమీ ముయూర రాజునుగొనిరా, అది కావలె నని మీరు కోరుచుంటిరి. అబ్బా! మీరాజ్యమున కింక పెంపును పక్షిని తీసిగొని రాకూడ దన్నమాట"

"అదేమిటండీ! మీదేశములోఁ బక్షులు లెక్కలేనన్ని దొఱకును. ఇచ్చటనో, పక్షి గణము శూన్యముగదా! కాన దీనిని మాకిప్పించిన నిక విముఖులను శ్రమపెట్టము."

బావేరుపోరు లెంతవల నిచ్చియైన ముయూరమును గొందురను తెలంపునో, నర్తకులు భరణ పెంచిరి. తుడకు బావేరు మహాజనుల వేయి కహావణము లమూల్యము నొసంగి నెఱుగిని గొనిరి. వారంతదాసిని సవరత్కరించుకొని వంజరములోనుంచి, మత్స్య మాంస ఫలాదులతోడను, మధుబాజ శర్కరములతోడను పెంచిరి. ముయూర ముప్పటినుండి పోబాగిన నేచితమై, స్తుతిచాతాగ్నియై నైకుమన, బాచివము లాళ సత్కారములకు దూకమై, కుష్మి, స్థితినియ్యె.

కావుననే, ఇప్పుడు దాని మొగ మెవ్వరును బాచుట లేదు! తుద కాహారముగూడ కలవయ్యె. అది పహజన్వర మెత్త కాపు కాపుమని యుటచును వేడ విప్పబొంద వారెను.

బహుచిత్రి నర్తకోభిత శిఖిలు, మృదు మధుర సుభాషితమువలన ముయూర రాజము కావరావంతవరకు బావేరు బహులు బాచునమును మాంసఫలాదులనిచ్చి పూజించి, మధురాలాపములఁ జొక్కు ముయూర మెన్నడు బావేరు ప్రవేశించెనో, అనూద బాచునము యొక్క లాభశీలులను వశించెన ధర్మబుధులును, ప్రభాకర విభాసతులను, అయిన బుద్ధుడేవుడవతింపక పూర్వము, అట్లు లనంభాక కలయిన శ్రీమణి బ్రాహ్మణులను గొలిచిరి. భగవానుడైన బుద్ధుని సహజవా గమృత ధారలు గోలివ వెనుక, అధగ్ధ పరాయణుల కలూక్తులు కర్ణకఠోరములయ్యె.

వి వి ధ వి ష య ము లు

వి.వి. తిరు ఆచారము.

[illegible]

ਫਿਰੋਜ਼ ਖ਼ਾਨ ਸਾਹਿਬ

• ఈయన గొప్ప ఉత్సాహి. ఈయన పద్యములు అనేక భావల
లానిక తర్జున చేయబడినవి. ఈయన పద్యములు 42
భావలలో 150 మార్పులుగా ముద్రించబడినవి.

రైలు ప్రయాణములు.

భారతదేశములో గల పృథ్విదమువలన నాలుగు
1500 మంది చిహ్నపురుషులు.

బి ర్మా వలన.

గత సంవత్సరములా బిర్మాకు వలస పోయినవారి సంఖ్య 3,86,992. బిర్మానుండి వలస వచ్చినవారిసంఖ్య 3,11,895.

ప్ర యా ని ము.

ఒక అమెరికా దేశమును గత పది పదివత్సరములలో
8,27,000 మైళ్ళ పర్యాయము చేసినట్లు. అనగా ఇం

గ్లొబులు మనదేశమునుండి ముప్పది శతాబ్దములు వెళ్ళి వచ్చినంత దూరము. ఈ ప్రయాణములో శరీరం చము నంతను మూడుశతాబ్దములు ముట్టి వచ్చినట్లు.

అనర్కలి—ప్రేమ క్యాగము.

పర్వీయా దేశములో "మిర్జాయిబాజీ" అను పృ
ఖ్యాతిగల వర్తకుడొకఁడుండెను. అతనికి పదీరా అను
వీమార్తె కలదు. ఒకానొకప్పుడు సోతిష్కు డొకఁడు
పదీరాను బ్రతికేయించగ నే పాతిపెట్టెగనియు అందు
మూలమున సంపాదమునకొక గొప్ప విపత్తు రాగలదనియు
నడిపెను. ఈవర్తకుడు హిందూ దేశముండు వచ్చి వ్యా
పారము చేసి ధనమును గడించవలెనను యుద్దేశముతో
కుటుంబముతో బయలుదేరెను.

మార్గమధ్యమందు బంధిపోయిపోయి పీరినెదిర్చి పీరి
ధనమును, నదీరాను దొంగలించుకొనిపోయిరి. ఆ ప్రాంత
మందున్న మొగలం నైనికులు నదీరాను దొంగలంతా
నుండి కాజాడె ఆకృతుయొక్క దర్బారునకు తీసికొని
వచ్చిరి ఆకాటిండి ఆమె దర్బారునందు నాట్య
కత్తెగా నుండుచు వచ్చినది, ఆకృతు ఆమెకు ఆనర్థాని
అను బామరగణము చేసెను. ఇట్లుండగా ఆకృతుకుమారు
డగు సలీము ఆమెను ప్రేమించెను. పీరి పూజయము
రహస్యముగా నభిప్రాయపడి. నాట్యకత్తెయై బానిసగ
నుండి ఆనర్థానిని సలీమునాటి మొగలయవరకా బహి
రంగముగా ప్రేమించుచు డదు అందువలన పీరి పూజ
యమతిరహస్యముగ వెలిగినది. కాని, సలీమును ప్రే
మించి ఆతని ప్రేమను గొనజాలకపోయిన ఆ-షి-నా-జి-
అను కన్య అకృతు చుట్టవలెకాక యీ సమాచారమును
తెలియపర్చెను. ఆనర్థాని అంతట చెరయించుచుండెను
ఇనకు కనాటములు ప్రేమను బంధించవు. సలీము తన
సింహాసనమునకూడ తగ్గబించి ఆనర్థానిని చిఱుకుండి యొక
రాత్రి తప్పించి నిద్రలో పడవమీద పూయజును చేయ
సాగెను. షి-నా-జి యీ వృత్తాంతమును కనిపెట్టి చక్ర
వలెకాక తెలియజేయుగా చక్రవలెకా నైనికులకు వెంట
డింపించెను. నైనికులు ఆనర్థానిని మరలకట్టుకొని చెరయం
దించిరి.

స్వాధీకారి వినాదిచే ప్రకరింపబడినవాడై అన
ర్థాని బ్రతికేయమగు నే చాలి పట్టవలసివని తీర్పు
చెప్పెను. చక్రవర్తికిగాని, సలియకుగాని యీ అక్రమ
తీర్పును గురించి అనుబంధినిన నిమ్మటగాని తెలియలేదు.

ఈ సమాచారమును మొదట సలీమునకు సంకసముతో తెలియజేసినది వీరబాబయ్య.

అందుచే సలీముయొక్క అగ్రహమునకు పాతూరిరాలే తనకు రానున్న ముప్పును ముందుగానే కనిపెట్టి వీరబాబయ్య అత్యవశ్యత చేసికొనెను. సలీము వీరబాబయ్య తన ప్రియురాలిని రక్షింప నుద్దేశ్యముతో పయనమై వచ్చెను. కాని యంతలో అగ్రహానికి నిలచి సతీవ్రతయొండగా నుట్టుకు రాతికట్టడమును పూర్తిచేసిరి. సలీము విచారగ్రస్తుడై మంచమునెక్కి అగ్రహమునకు వెళ్ళిపోయెను. ఈరాతికట్టడ మిప్పటికిని లాహోరులో నున్నది.

మోటారు డ్రైవర్లు.

పార్టీలో నున్న 10000 మోటారు డ్రైవర్లలో 2000 మంది మాత్రమే ఫ్రెంచివారు. తక్కిన వారందరూ ఫ్రెంచి భాష పరిగా మాట్లాడుటకురాని యితర దేశీయులు.

వంగదేశ విద్యార్థులు.

వంగదేశ విద్యార్థులను గురించి ప్రభుత్వమువారు ప్రకటించిన ముఖ్యములన్నిటి విద్యార్థులలో నూటికి 25 వంతున అగ్రహము నుండును. నూటికి 45 మంది వంగీనడచుదురు. నూటికి 34 మందికి చూపు సరిగలేదు. వీరిలో సగముమందికి చూపు సరిగ లేదని తెలియజే తెలియదు. తెలిసినవారిలో సగముమందికి కళ్ళతోడు లుండవు. నూటికి 20 వంతున తక్కువ ముగించుముల నుత్తయోగించుచున్నారు. విద్యార్థులలో నూటికి 34 మందికి తల్లవాధ్యక్షులను, కాగుగ విచారించినచో మన విద్యార్థు లు మాడ నింకే యుండునోమో.

అందము.

కరీరానికి అందము కలిగిఉట్లు చేయవలెనంటే స్త్రీ పురుషుల కింద విషయములను ముఖ్యముగా గమనింప వలెను.

1. అన్నం తినగానే కూర్చోరాదు. చదువరాదు. అరగంటకు నిలచివుండవలెను లేదా నడువలెను.

2. గోళ్ళను కొట్టేయరాదు.

3. ప్రియము చేయుచున్నపుడు రైలులో గాని షాపులోకాని చదువరాదు. వెల్తురు కొలిదిగా ఉన్న

స్థలంలో చదువరాదు. చదివినచో కళ్ళకు జబ్బు కలిగి కళ్ళ అందము తగ్గిపోవును.

4. స్నానానంతరము చేతులు ఒక్క బాగా అరపెట్టు కొనలెను.

5. మెడవంచి యుంచరాదు.

6. ఎత్తుడును చిరునవ్వుతో నున్నట్లుండవలెను.

సారి యారాణి .

అప్పుడే దేశపురాణియగు సారియారాణిగారిక ప్రతికా విలేజులో యిట్లు ముచ్చటించెను.

“మహమ్మదు ప్రవక్త జన్మించుటకు పూర్వము ప్రపంచము నందలి మతము లన్నిటియొక్క సిద్ధాంతము లను పరిశీలించిన యెడల, స్త్రీలకు మనో వాక్కులందు స్వాతంత్ర్యము లేదని తెలియగలదు. మహమ్మదుప్రవక్త గారొనంగివంత స్వాతంత్ర్యముకూడ లేదు, విజ్ఞానము నకు స్వాతంత్ర్య లక్షణములకావర్య భూతముగ గైకొన బడుచున్న పాశ్చాత్య స్త్రీలు సైతము ఆనుభవించని మాక్కులకు యిష్టాంతుత ప్రారంభ దినములలో అరే బియా స్త్రీలు అనుభవించిరి. ఇష్టాంతుత సిద్ధాంతముల ప్రకారము వీరు మహావాక్కాయ కర్మలందు స్వాతంత్ర్యము ననుభవించుటయేగాక, నియోజక మాక్కులను కూడ కలిగియుండిరి ఈ స్వాతంత్ర్యము వాగరిక కాస్తానముగు విదేశీ భండములలో ననేక దేశములలో లేనేలేదు.....నిత్యము అనుభవముతో నున్న అచార సాంప్రదాయములు కాల ప్రవాహమున మత సిద్ధాంత హావములను దాల్చినవి. ఒక్క యిష్టాంతుతము నందేకాదు మనముగాంచునది, ప్రపంచము నందలి అన్ని మతములందింకే.....కురాన్ లో వర్ణించినవిని నిబంధన లేమియు లేవు. ఈవిషయమై అందేమి వాదించుటయున్నను, అది అంతయు స్త్రీపురుషులకు సమానముగ వర్తించునుగాని ఒక్క స్త్రీలకేవలించదు. తీవ్ర ఒత్తియను అన్నిటియందును పురుషులతోబాటు స్త్రీలును సమానభారమును వహించుచుండిరి యుద్ధరంగములలో స్త్రీలు పాల్గొనెడివారు. గాయములు తగిలినవారికిచికిత్స చేయుచుండెడువారు. నిజముగా శరణార్థుల అవలంబి నున్న యెడల నివి జరిగియుండెడివికావు.”

విషయ సూచిక .

1. వివిధ విషయములు	౧
2. అంధోదేవ క్షణము, వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు	౫
3. గ్రంథవిచర్య	౮
4. అంధో కర్ణాటకములు, సర్వోత్తమాచారిగారు (యువకవిమండలి)	౯
5. కాత్యాయని, కొమరవోలు వాగభూషణరావుగారు	౧౦.
6. కాలము, అష్టావధాని వడ్డాది సీతారామాంజనేయులుగారు	౩౪
7. మేవోదలు, ఇంద్రగిరి నాగేశ్వరశర్మగారు	౩౫
8. పిలుపు, యేటూరు నరసియ్యగారు	౩౬
9. మధ్యాహ్నముల జీవితచరిత్రము, శ్రీ చెరువువాడ వేంకటస్కంధంగారు	౩౯
10. కమాక్షి	౪౩

అంధ

స్త్రీలపాలిటివరప్రసాదిని

గర్భాశయవంధనము ముట్టుకుట్టు, కుమారులొగము, పోతులొగము, అకాలబసావ్యతివ్యాధిని పోవుట. గర్భప్రావము. సంకానహీనత తెలుదలగు వ్యాధులకిది అభిమత్రదాత. మేకాశ్మరములను, జలుబును దగ్గును, బలహీనమును, రక్తహీనమును, ఆత్రేయి నశ్చకముగ వదర్చుకలదు. వెల శుద్ధముగ రు 3 లు; చిన్నది 1-0-0 అన్నియందుమొత్తలలోదొరుకును.

కేసరీకుంతం, ఆయుర్వేద ఔషధశాల, ఎమ్మారు, నుద్రాసు, బెంగళి: "శేషి"
బ్రాంచి 18 లోకేటి, పెంగళూరు.

రత్నప్రసాదవేద్యం

ఏకారణమువల్ల వచ్చిన క్షుణ్ణవృత్తి మనసు ఎంతకాలమునుండి జరిగిందినదైనను తగ్గించుటయేగాక రతియందు కౌశల్యలాగుట శ్రద్ధావలనను పోనగది బలము కలుగజేయును. అనేకులకే శానియాశబదుచున్నది. దబ్బి 18 నెల రూ 3-4-0.

శ గ లే హ్యం

ఏకాతిశగనైనను తగ్గించును. దబ్బి. రూ 1-8-0

పట్టులగంధక చూర్ణం

అన్నివిధములగు సనాయిలకు మంచిపనిజేయును

దబ్బి 18 నెల 2-0-0

కోరువారికి కేట్టాగుడిచితము.

శ్రీ పట్టాభిరామ వైద్యశాల,

(రామేశ్వరం తూర్పు గోదావరిజిల్లా.)

ప ర లో క ర హ న్య ము లు .

అత్యధురము — అత్యాశ్చర్యము.

ఇదివరకెవ్వరును ఎరుగని అపూర్వగ్రంథము. ఇందనేక పరలోకవింతలు, విరోధములు, చిత్ర విచిత్రములు, రహస్యములు, వివరింపబడినవి. ఇవి యన్నియు నిజముగా పరలోకవాసులవల్ల సంపాద్యమైనవిగాని, మాకల్పితములు కావని పుస్తకము చదివినవారికి తెలియును. ఇట్టిగ్రంథ మిదివరకెప్పుడును మనయాంధ్రభాషలో అచ్చు పడలేదు. పరలోకములందున్న చిత్రవిచిత్రములు వర్ణనాతీతమని పరలోకవాసులు చెప్పుచున్నారు. ఈపుస్తకము చదివినవారిచే భదురపడెననేయుండును. మరణాంతర హంశములనే కములదివరకెవరికిని తెలియనివి యిందు ప్రాచురింపబడినవి. ఇది లోకోపకారార్థము ప్రచురింపబడినది. ఇది నిజము. ప్రాచీనాదు మామూలును నన్ని చదివితీరవలెను. ఒక ప్రతి నెల రూ. 1-0-0 పోస్టు ఖర్చులు కాక.

అంధగ్రంథాలయము,

విజయనగరం,

విశాఖపట్నం జిల్లా.

శృంగారగ్రంథమాల.

ప్రథమకుసుమము ప్రాచీనపద్యప్రబంధము.

శృంగార రాధామాధవము 2-0-0

శృంగార ఆహల్యానంకగ్రందనము 2-0-0

శృంగార మల్లణచరిత్ర 2-0-0

శృంగార భల్లణచరిత్ర 2-0-0

శృంగార సావిత్రి 2-0-0

శృంగార కాళిదాస కథలు 1-0-0

శృంగారము 0-4-0

మిస్ మేయో గ్రంథఖండనము 1-0-0

కృష్ణ ప.క. ము 1-8-0

తపాలా ఖర్చులు ప్రత్యేకము. ఈ పై గ్రంథములన్నియు మొక్కేసారి కొనుగోలుచేసి తపాలాఖర్చులు మేమే భరించి రు 11-0-0 లకు యిచ్చెదము.

మేనేజరు,

జి. యస్. శాస్త్రి & కో

తపాలాపెట్టె నెం 110 మద్రాసు.

శృంగారకాళిదాసకథలు.

శ్రీ. కృష్ణస్వామిశర్మగారిచే సంకలితము.

కాళిదాసుని జన్మవృత్తాంతము, భోజని పూర్వజన్మము, కాళిదాసు కాళికా వరమును పొందుట. కాళిదాసు శ్రీకాళికాదేవిని దండకయాత్ర చేపట్టిన స్తుతిండుట (కామలా దండకము) కాళిదాసు శృంగారమున పురమునకేగుట, అచ్చటి శృంగారచరిత్రలు, శృంగార చతుర్థాశ్రమములు, శృంగారసమన్వయము, శృంగార శ్రీ..... విరచనములు మున్నగువవి.

చందాదారులను, గ్రంథాలయములకు

బహుమానము.

(కొలదిదినిములపర్వంతమే.)

ఈ క్రిందవివరించిన రూ. 9.00 విలువగల పరిగ్రంథములు ఒకసారి కోరినవానికి బహుమానముగా నుండును. ఈ గ్రంథము లొకసారి కోరినవాడు చందాదారులకు ప్రవేశపెట్టదలచిన ప్రతివేళను నుండునట్లు చేరవలెను.

1. ఉగ్రైద్రవము (కేలింగ్ డిటెక్టివ్ నవల చిత్రపటములతో సహా 160 పుటలు)
2. స్వయంశ్ర (సాంఘికనవల నిండు కేలింగ్ డిటెక్టివ్ 216 పుటలు)
3. పర్మరాము (డిటెక్టివ్ నవల 245 పుటలు)
4. చవల లేక చాంద్ బీబీ (డిటెక్టివ్ నవల 237 పుటలు)
5. విచారుమాస్యము (డిటెక్టివ్ నవల 226 పుటలు)
6. కాలీపుట్టరమాస్యములు (డిటెక్టివ్ నవల 273 పుటలు) (The mysteries of Calcutta.)
7. దిల్లాదాస్ (5 అంకముల నాటకం)
8. కాంతాపమాదణము (5 అంకముల నాటకం)
9. యరభీష్మని (భావకవిక)
10. గాంధీశతకము (108 పీఠములు)

రెండుగాని అంతకు పావుగాగాని కోరినయెడల ఖర్చులుమాత్రమే భరించవలెను. విలువ ప్రత్యేకము, వలయువారు:—

భాగవతుల స్వసింహ శర్మ,

వేగుజుక్క గ్రంథమాల, పూడిపెద్దివారిపేట,

బరంపురం, గంజాంజిల్లా అని వ్రాయవలెను.

శాండోలేహ్యము

గార్గరంజీ కాస్తూక్రమగ తయారు కాబడినది

20 కులములదక్షిణ రూ. 2—0—0 మాత్రమే

తపాలావారుల వ్రాశ్యము

మిత్ర అమితముగా బలముకాకలెనా? మా శాండో

లేహ్యమును కేవలించిన యింద్రియ దుర్బలత్వము స్వప్న స్థలము, కాస, క్యాస పాడుపు, దుర్బలత్వము అరుచి గుండెదడ, నిక్కాక, పురాతనిజ్వరము మొదలగు మేహ వ్యాధులు నివృత్తియై యింద్రియపుష్టి లగును. దేహచారు ధ్యము వృద్ధియగును. ½ కుల చొప్పు, కేవలించినయెడల సరిసారి సౌఖ్యము కనుభవించుటకు కలయు సంతోషకక్తి గలుగను. సమ సర్వోగములు తొలగును. బలిష్ఠమై త్మముగది సోగములను నైతను బోదోగిలును. దీనిని సదా కేవలించువారు సర్వాంగ సౌందర్యము. ఇంద్రియచారుధ్యమును ఆకలికలములతో బడయులరు ఒకమండలము (రెండడబ్బాలు) కేవలించినయెడల మంచి దారుధ్యము కలుగను దోజంట్టుకాలెను.

గుప్తా ఆయుర్వేద నిలయము,

కస్తూరిబజారు - బరంపురము (గంజాంజిల్లా.)

బరంపురం తెల్లసిల్క

వాణ్యమునందు యితరసిల్కలన్నింటిని మించగలదు. విశ్వము వాడి 10 సంవత్సరములు మన్నన మును కుతు సాంపుగానుండును. కనీసము కాంపిల్ ముక్క 11 పాసుగు 2 గజములు పెడబ్బు 48 అం. ముక్కధర 11 రు 13. కోటుకకు గాని, వర్తనకుగాని సరిపోవును. మద్రాసు కాంగ్రెసు యెగిరినవారితే మార్కెటునందున్న వాటిలో శ్రేష్ఠమైనదిగ నర్జిపై చేయబడినది స్వరాజ్యవాదు లందరిచే భరింపబడినది నచ్చనియెడల పూర్తిపైకం వాడను యివ్వబడును. చిత్రవిచిత్రమైన అంచులతో చీరలు, పంచెలు, చాపులు, కండువలు కోరిన రంగులలో గార్గరంజీపైని అద్దగల సప్తము చేయగలము.

బి. కె. గుప్త అందు కో

బరంపురంసిటీ, గంజాంజిల్లా.

కృష్ణాభిధానం,

లిమిటెడ్.

ప్రధాన కార్యదానము:- వడ్డమన్నాడు.

విక యశాల:- బండక.

గంటలు ముగ్గులు కొలు:- వడ్డమన్నాడు.

మావద్ద ప్రకృతమైన దూదియేకులు వడుకులున్ను, వడుకు నూలుతో తయారు కాబడిన ఖద్దరు వస్త్రములున్ను సంపన్నైన ధరలకు దొరుకును. చావులు, కండువలు, చీరలు కొక్కా తానుల, క్రొత్తుతానులు, శుండ్లు, తంగవస్త్రములు మొదలగు నేత రకములను, మైకాంకులు సాదారణములు గుడ్డాకంకులు కొలువలను, గుడ్డాక సాదారణ చామంతి కుట్ల బాగడ మొదలుగాగల అంతులు గలవిని దొరుకును. నూలు వట్టు బీరలలో తయారు చేయబడునవి దొరుకును. ప్రత్యేక రకములను కొరవడవలె నుమాడవలెనవి సకాలములో అందగలము.

ద్విత్వ వి విక - ఘనయ్య.
మేకం గో దైకం.

ఇండియా (ప్రావిడెంటు కంపెనీ

లిమిటెడ్, కలకత్తా.

1910 సం. లో స్థాపించబడినది

నిల్వ మొత్తము రు 1,60,000 లు.

వీక్షనరులూ ధీమా చేయుచుకొనుటకు రు 1 కి ఒక రూపాయి అర్థరూపాయి ప్రీమియంలు యేర్పరచబడినవి.

1926-27 సం. లలో నూటికి రు 25 ల వంతున సాలీసీదార్లకు పోనను యివ్వబడినది యితర విషయములకు ఫారములుకు

మొన్నబుడిక్కితులు అండ్ సన్ను థియేటరులు, గోబుధననుపేట, మచిలీపట్నము.

92 మాత్రేలను నేపించినంత మాత్రముననే కృష్ణమిగా తగ్గుచున్న మీశరీరమునకు మంగిబలము నిచ్చును.

వీటియొక్క ధర ఒకరూపాయి మాత్రమే, ఇవి ప్రపంచమందున పేర చెందినవి.

ఆతంజ నిగ్రహ మాత్రలు

ఉచితము కామశాస్త్రము. ఉచితము

ఆయువు, ఆరోగ్యము, ఐశ్వర్యాభివృద్ధిని సహాయకారి. వలయువాని యాకిందివిలాసమునకు వ్రాయుడు;

ఆతంజ నిగ్రహ ఫార్మసి. 20, బ్రాడ్వే, మదరాసు. లేక మెయిన్ రోడ్డు, కాకినాడ.

నారశింహలేహ్యము.

బంగాలు, నందీ, వర్షకర్పూరం మంతువువువు, చాలామిక్రి, పశ్చిమామిక్రి, మొదలగు వస్తువులతో చేయబడినది. మిక్కిలి దీర్ఘవృద్ధిని, బలమును, శలిగించుటలో అత్యుత్తమ మయింది. మేనూలు, నిక్కాక, నిస్సత్తుది, కుక్కవస్త్రము, అరిమాక్రియా, కండ్లు, కాళ్లు, మంటలు, బజహీనము, మొదలగు వాటిని వారిది మిక్కిలి బలమును, కాంతిని, నరముల కుటుత్తమును, పంతాన ప్రాప్తిని గలిగించుటలో అత్యుత్తమమయినది, 2 డబ్బీలు బాలును, 20 రులముల డబ్బీ 1 కి రు 2-8-0

వి. పి. చార్లె ప్రత్యేకము.

సచిత్రము మాక్వాట్టాగు ఉచితము.

వి. కి. పి. ఆడు కంపెనీ,

ఆయుర్వేద సమాంజ

పెరిడేపి, నల్లూరు జిల్లా.

మ చి లీ వ ట్ట ణ ము

సంపుటము ౩ }

అక్టోబరు, 1928

{ సంచిక ౭

వి వి ధ వి వ య ము లు.

“ య గంధరుడు ”

పూర్వులైన కృష్ణరాయ శ్రీనాథాదులును నిన్న మొన్నటి చిన్నయనూరి శుకాచార్య కొలత బద్దతో కొలుస్తున్నాడు వెంకటరాయ శాస్త్రి,

రాజ్యాలు దేశాలైతే కత్తులు కత్తాడుగాని కవిత్వం రాజ్యమైతే నోరే ఆయుధం- అని దాంతో యేలుతున్నాడు శ్రీనాథకవిరాజు.

ధారాశుద్ధి వుంటే మహా కవిత్వ మంటాడు చెళ్ళపిళ్ళ వర్మయోంసుడు.

రాజు కొలువుంది, రాధాకృష్ణ వుంది, యే బూతులు వ్రాస్తేనేం అంటాడు పానుగంటివారి కృతకసాక్షి.

రాజుగారిచ్చిన శాలువ గామ్యులగిడుగులో తడిసిపోతుందని పరిషత్తు గొడుగులో దూరడమే కలతాసిద్ధి అని తిరురానందార.

రియారుచేసేది కవాన్ని అయినా ఏడు కట్టూ వ్యాకరణ శుద్ధంగా కట్టమంటాడు జయంతి రామయ్య.

తనకే తెలిసీ తెలియని భారతీయ న్యాయం కవిత్వమంటాడు తిమాకానై విద్యా శేఖరులు.

ప్రబంధయుగంవారు గతానుగతికు లైపోయి నారని తిడుతూనే అంగ్లేయుల నవలంభించి గతానుగతికులు కడడం కవితా స్వాతంత్ర్యం కాదా అంటాడు కట్టమంచి రెడ్డి.

శ్రుతుల్లో వున్న పేర్లవంటి పేర్లూ, విడచ రాయివంటి వచనశైలి కవితాశక్తి అంటాడు వేలూరి విద్యాంసుడు.

కుక్కలమీద రాసిగా వడ్డ్య నిర్దుష్టంగావుంటే చాలంటాడు వేలూరి ప్రభాకరుడు.

వంగదేశం చల్లగావుంటే ఆంధ్రదేశ మంతా యేకచ్ఛక్తిపర్యం గా యేలుతానుంటాడు వేంకట పార్వతీశ్వరకవులు.

అంగిట్టో వంగవేసి అడుసుగో రాం వేస్తాడు
అనంతవంతులు.

వ్యావాహారికభవ అంటేనే నిజబడుతుంది
గాని మిగిలివచ్చి అంటే పుట్టెడుచెముడు గిడుగు
వంతులుగారికి.

కాలు తుదింతకవాలే కట్టయోగం కవిత్వ
మంటున్నాడు రాయబోలు కవి.

ఇప్పటి నా సిగరెట్టుపన, ముసవటి నా కవి
త్వానికి యేదీ అని అబ్బూరి రామకృష్ణుడు.

బసవరాజువారింట పుట్టానా. భావకవిత్వం
అంటే తెలియదా "చిలకలు కొరికిన పళ్ళులే"
అని గాలిడుమారం అప్పారావు.

పద్యం మెగుస్తూ, పంగీయానవాదమూ
కవిత్వమంటే, అని రామిరెడ్డి.

అవ్యక్తంలో అవ్యక్తగా అవ్యక్త రూప
ప్రతిపాదన కవిత్వమని తాసిస్తాడు కవికొండలు.

పవిత్రపు ప్రయోగాలు, నిఘంటులో లేని
మాటలూ, వెలసి కవిత్వమటా, యిలా యి
కొన్ని రాయమనూ అటాడు కవిరాధవారు.

సభాపతి రాయవేసి తన కవిత్వం మొగు
తూడుకొంటాడు ఇట్టపైనవాడిచే కవిత్వమం
టాడు తల్ల సర్దుల

ఏడుపే కవిత్వం అన్న పరమసిద్ధాంతం పితా
పురంలా తప్ప లెక్కినదేశమంతా చాలుతున్నాడు
కృష్ణకాశ్రీ.

పలుగులలో బాటు నారాయణ అంటాడు
నరసింహశాస్త్రి నోరి.

నేను వాస్తవే నుంకోడి కర్థంగానా అనే
ధీము భారతీయ మూగ్ధుండేయులను.

ప్రేమయినివినా కవిత్వమేనా నీ అని నాయని
వాం అబ్బాయి.

కథలు, పొడుంపట్లు, కాక కవిత్వమేముందీ
అని దీక్షితులుగారు.

మా యెరికి చల్లగావుంటే మాన్యా లేలుతా
నంటాడు పంపూరి నాయాడుబావ.

కవితానిషయంలో తనదీ, యితరులదీ అనే
భేదములేని అద్వైత సిద్ధి గాంచినవాడు వేడుల
కళావధాని.

అవధింశపు పమలైతేనేం ఆడర గొట్టి
Sincerity కిందకి తేలుస్తానని గుడిచాటి వెంకట
చలం.

కాంతం కాటకకాయగూడా కవితా సామ
గ్గిలో లెక్కే మునిమాణిక్యానికి.

కడవుకి ఆమదం యెందుకు. శిరాబుడ్లు
పొయ్యిఁదోయ్. ఇప్పటినుంచే కవిత్వం చెబుతా
మని పసిబాలకవులు.

తెలుగు మేచ్చభావ, సంస్కృతమే కవిత్వ
మంటే అని యీకాలపు 16 శతాబ్దపువారు.

మా బాలవ్యాకరణమరో యని గాంధిక
వాడులు,

మా ఆలంకారాలరో అని ముదునళ్ళు.

మా యింగ్లీషు చంకి డ్రీస్సులులోయ్ అని
అభినవ చటోపాధ్యాయులు, అభినవటాగూరులు
అభినవ బెర్నార్డుమారు

మా ద్రావిడనవదాతలలో అని రెడ్లు.

నే నివ్వేవి కాదురో అని మొత్తుడు
అంగ్లీ కవితాకన్య.

(కృష్ణపత్రిక)

ఒక గొంధము

ఇంగ్లాండు దేశములో "టూకాచిక్" అను నవల ప్రచురింపబడినది. ప్రచురించిన మొదటి పది దినములలో మొదటి కూర్పు పది వేల ప్రతులు అమ్మబడినవి. తర్వాత ఈ నవలను ముద్రించుటకు ఎనిమిది ముద్రికాలయములు ఆహ్వానితములు పెనిచేసినవి. ఒక సంవత్సరములో మూడు అక్షర ప్రతులు అమ్మబడినవి. ఈ నవలలోని కథ పాశ్చాత్య సినిమాలలో మావబడుచున్నది ఈ ఫిల్మును తయారుచేయుటకు వంధోష్కరిత మూలములు పట్టినది. రెండువేల పాల్కువందలమంది నటులు యిందు పాల్గొనిరి. మూడువేల అయిదువందల ముప్పదియొక్క రంగములు ప్రదర్శింపబడినవి కథకు సంబంధించిన ప్రయాణము యిరువది యారువేల మైళ్ళు పట్టినది. ఇప్పుడీ ఫిల్మును దేశమునకూడా ప్రదర్శింప బడుచున్నది.

చే ప లు .

జార్జిబార్లో కొన్ని విధములైన చేపలను పట్టుకొనిరి. వాటితోకలపై "భగవంతు డొక్కనినే పూజించవలెను." అను ఉద్దేశములు కానవగుట.

కోటి శ్వుగులు.

బ్రిటనులో 562 మంది కోటిశ్వుగులున్నారు. వీరికి నాలుగు అడుగుల ము 74 కోట్ల రూపాయలు

కొహి మారు.

కొహి గ్రామ దక్షిణమునగురించి యెరుగని భారతీయుడుండడు. ఆ నజ్జము నేడు మేరీ రాణి కిరీటముగొనునట్లే ఆ వజ్రము ను మొదలు ఇంగ్లాండుకు చెల్లిన ఆంగ్లేయుని హిందు దేశమునకు రాగచి మునల్పాగు ఫకీసు చంపి వేసెనని, తరువాత ఆ వజ్రమునకై అనేక పోరాటములు జరిగినవి. స్త్రీలవద్దనున్నచో భారతీయులేదనినా, స్త్రీలకు చెల్లుటకెవరైన వెరతుననియు తలచి మొదట వాదజ్యమును విశ్లేషణచేసి నిర్ణయముచేయుటకు నిరవసరము ఆ గ్లదేశపు రాజులు కీటములనుండును వచ్చు చున్నట్లు తెలియువచ్చుచున్నది.

స్త్రీ స్వారంభము.

జగోస్థానిక అనే దేశము స్త్రీల స్వారంభము కలిగియున్న వాటిలో నగ్నస్థానము వహించుచున్నది. జగోస్థానియులు స్త్రీలు నిరాటంకముగ పాదవస్త్రములు జుట్టువడినవ్వదుగాని, పగిలినవస్త్రములునుగాని తొలగివేయవచ్చును. జీతములలో స్త్రీ పురుషులకు వ్యత్యాసము లేదు. వివాహితునకు నూత్రము ప్రత్యేక అల్లవెట్టు కలదు. సేచ్చగ నిరాటకముగ జైవోన్ము పొందవచ్చును. పగునాలుగు కారణములవలన భర్తనుగాని భార్యనుగాని వదిలి వేయవచ్చునని నమ్మకదోహము, ఉర్కావము, మానసికదుర్బలత, కూరత్యయి, అవమాని

చుట, మనోవ్యాధి మున్నగునవి పీటిలో కొన్ని
కారణములై యున్నవి.

వివాహములు.

ఇంగ్లాండులో బాలికలు సాధారణముగ
23, 24 సంవత్సరములు వయస్సులోను యువ
కులు 25, 26 సంవత్సరముల వయస్సునందును
వివాహము చేసుకొనుచున్నారు. గత సంవ
త్సరపు నిజస్థానమువారి లెక్కలనబట్టి 1933, 24
సంవత్సరముల వయస్సుగల బాలికలు 80555
వివాహములు చేసుకొనిరి. 21 వ సంవత్సర
ములో బాలికలు వివాహము చేసుకొనట
కలదు. అతిబాల్య వివాహములు స్వల్పముగ
గలవు. 16 సం॥ బాలికకును 16 సం॥ బాలు
కునను వివాహముకూడ జరిగినది. 15 వ
యేట వివాహము చేసుకొనిన 34 బాలికలలో
7 గును 13 యేడ్ల బాలుకును ఒకానొక 43
యేడ్ల బాలుని వివాహము చేసుకొనెను.
స్కాట్లాండులో 1927 న జరిగిన వివాహము
లలో నూటికి 12 క్రమముగ జరుగలేదట.
అసగా దేశాచార ప్రకారము వివాహము
నిశ్చయమైన పిమ్మట పత్రికలలోగాని టాం
టాం మూలమునగాని ప్రచురింపబడలేదట.
గత సంవత్సరము పెండ్లి చేసికొన్న పెండ్లి
కూడళ్ళలో అందరికంటె చిన్నదానియొక్క
వయస్సు 14. ఇటువంటివాళ్ళు మొత్తమీడ
యిద్దరున్నారు. 15 యేడ్లవాళ్ళు 8 మందిన్ని
16 సం॥ వాళ్ళు 66 ను కలదు. అందరి
కంటె పెద్దదాని యొక్క వయస్సు 84.

నినోద ఆచారములు

ఒక దేశములో నూతనముగ వివాహ
మాడిన దంపతులు తమ శరీరములనుండి
నెత్తునుతీసి పిండిగా కలిపి ఆపిండితో రొట్టిని
3 ల్ని దంపతు నిగుప్తు తినురట అపుడుగాని
వివాహము పూర్తియైనట్టెంచబడదు. మరి
యొక దేశములో దంపతులు ప్రత్యేకముగ
నిర్మింపబడిన చెట్టు కొమ్మ నుండి ఒకేవర్య
యము నూకవలెనట.

ఒక ఫైదీ.

జర్మనీదేశములో నొక ఫైదీ కోటికర్వు
డయ్యెను. అతని పేరు మైకేయిల్ సూవాల్జ్
మాన్ కొన్ని సంవత్సరముల క్రిందట వ్యాపా
రదగా క్రింద శిక్షనుపొందెను. గత సంవత్స
రము విడుదల పొందేటప్పటికి నిరాహారదై
యమడెను. అతనికి ఉన్న ఆస్తిలంతా ఒకటైపు
రైటింగ్ మెషీనుమాత్రమే దానిని తాకట్టు
పెట్టి డబ్బుతేచ్చుకొని ఆడబ్బుతో ప్యాసిన్
నగరమునకు వెళ్ళెను. ఇతడు అతిమేధావి
యట. తన తెగివికేటగునన్నిటి నువసూ
గించుకొని కోటికర్వుడయ్యెను.

గొప్పవంతున.

గోలుబ్రిటనులో ఔను నదిమీద ఒక
వంతున కట్టియున్నారు. గోలుబ్రిటను అంతటి
లోను యిత పెద్దవంతున లేదట. 531
అడుగు పొడుగు, అయిన ఖర్చు ఒకకోటి
ముప్పది అయిదువేల రూపాయలు.

శ్రీ శైలము .

చ॥ పాడవగు దేహములే లతలబోలెడు బాహువు లబ్జనేత్రములే
గడగడలాడు కొనుటను గల్చి చనుంగవలొప్పు కొప్పులున్
నిడువగు నవ్వుమోములు పనిందిత మై చెలువొందునంగములే
కడువడిఁ గల్లు కాంతలను గాంచి శ్రీగ్రుచెంత భూములన్

ఉ॥ పుల్లసితాంబుజాక్షులను భూరికుచ స్ఫుటభవ్య వక్షులన్
బల్లవ పాణులకొగటల బంధుర వేణులః బువ్వబోణులకొ
పాల్లకమిల్లినన్నిభల సంబరమధ్యలజారు మాగ్ధ్యలకొ
భల్లపురంధులకొ గనిరి పెంపును సొంపును నింపుమీటఁగొకొ.

ఉ॥ లింగము లాత్మమధ్యముల లెన్నగటింపఁగఁగంచుకంబులొ
బొంగెడు గల్చిగుల్చులను బూర్ణకళాంకునిబోలు మోములు
త్తుంగకటిలేటంబులును దోయజ గంధములొప్పుచున్నయా
జంగమ కాంతలంగనిరి సంభ్రమ మొప్పఁగ శ్రీగ్రులగొకొ

సీ॥ తప్తకాంచన నిర్మిత స్ఫుటాంచిత రత్న దీప్తితోన్నత భవ్య గోపురములు
కాలకుంభ స్తంభ నకల భేద వినోదమణి చిత్రప్రతికా మంటపములు
భర్మ నిర్మిత దిశాపతి విరాజిత పరివార దేవాలయము
తపసియ నగ నగ ద్గత కాంతి వినిత్ర మధ్య ప్రకృప్త సస్మందిరములు
నవ్యభృంగీక చండిక నంది కేశ కళిత పారిదానేక గారవమును
గలిగి పద్మోగ మోక్ష ప్రాప్తమగుచు మహిమ చెలువొందుచుల్లేక మందిరంబు.

కొండవీడు

ఉ॥ కమ్మని కందిపప్పు తాగమ్ముల నీళ్ళను జొన్నవంటకం
బిమ్ముగు దోనకాయపులు సెప్పుడు సంబళు లాజ్యధారయుకొ
గమ్ముల వచ్చడమ్మ లొడికంబగు నిడ్డెన లట్లు సూనె సా
రమ్ముగు సారెనత్తులును గంగగు కుండినభూమి బొందుచుకొ.

బెజవాడ .

సీ॥ శుయింద్రాక్షిలాద్రీ నింద్రజాడభవులొ బోరి పాశుపతంబు శాసగనందె
నీవుణ్ణగిరియందు నీకుండు భూమిసురున కర్థి సాయుజ్య మెవయనిచ్చె

నీవట్టణంబున నెలమి మాధవవర్మ ఘనముగా గురియించెఁ గనకవర్మ
మీ డ్దేత్రమున శమీపృథ్వింబునను వహించి బటుచేలచే గట్టె బంధితయ్య
భవ్య కృష్ణానదీతట ప్రాప్తభోగ దక్షనస్మృతలక్ష్మీ ప్రధానమనగ
చెలగె మల్లెకలింగ సస్థితినిగూఢి పుణ్యనిలయంబు బెజవాడ పురవరంబు.

సీ కొత్తబియ్యము కాదుగూర లొబ్బట్లు సౌధవపుబూరెలు పంచదార యామ
వడలు నల్లంబు మీగడలు తియ్యని పెద్ద కమ్మని చిరువాలు గనగసా
చిరుసెనగలపప్పు తరచుపేడ్వంబులు కంబళు దుప్పట్లు కంచుకములు
హింగు జీరకములు నెనసిన మిరియంబు మవముగొల్పెను నెయ్యి మాటకును
లనునరణశీల మొప్ప గంధాక్షతములు సందమింపొందుశిఖలు నొయ్యాగి నడలు
గలుగు కాంతలు పురుషులగలిగి సిరులఁ జెలగు నయ్యాంధ్రదేశంబు చెలువుగాంచి.

ఏ క శి లా పు ర ము (టరుగల్లు)

సీ మూర పెడలుపైన ముప్పైవలిపముల్ కట్టంగనేర్తురు కాసెలమర
సీమంతవీధిభాసిల్ల నున్న గ దువ్వి మెలవనేర్తురు శిఖల్ మెడలమీద
జక్కవకవమీరు చనుదోయి రవికలో నడచంగనేర్తు రొయ్యారిపగల
బింబాధరస్ఫూర్తి పెంపొందఁ దాంబూలములు నేయనేర్తురు చెలువుమీర
వనుచు గంధేభయానల నబ్జగంధ గంధిలాంగుల వికచనర్కంజముఖులఁ
బరమనాచిక సంబలిస్ఫురణఃజూపె లాలితంబైన యేకశిలాపురమున.

ధ ర్మ పు రి .

సీ ధర్మ విదితపుత్రీకలొ పంచశలీయులు మత్తదంతులొ
యర్మిలి పువ్వుదీవలొ యెఱుఱు తెరంగు మెరుంగుదీగలొ
క్యూవిమించు గాచిలుక గుంపులొ యంచుచు ప్రేమదీరగా
ధర్మపురంబులొని పనికావనవర్గముఁ బొదిరింపుగక.

జ గ న్నా ధ డ్దే త్ర ము .

సీ పొక్కిలికింది కట్టు పరిపూర్ణములైన కుచవ్యగంబులొ
జక్కని కప్పకొప్పులును తేలమీరు వికలనేత్రముల్
చక్కని వద్దహస్తములు చారుతరంబగు బాహుమూలముల్
మొక్కువళ్లు కాంతిలను మానిది చూచు కలింగధారుణి.

సీ॥ జన్మండలును దేనె నన్నవంటకములు లాజలు కుండబెల్లాలు కొండ
కందివప్పును జేదుగలసిన పచ్చళ్ళు సీళ్ళసొకని పాలు నిమ్మపళ్ళు
వేపవిత్తులనూనె విరిదండలల్లంబు పసుపుపూతలు లుంగవల్లటాలు
నూనెరాచిన సీళ్ళు సెదుటిపై శిగలును నక్షముక్కకమ్మలు గడునుకురులు
పొగచుచునుబెట్టు కూరలు భుక్తముష్ట ముఖిలములు మధురభక్త్యములు పచ్చ
నైన ఘృతమును నొట్టనినూనె కడుపులును కళింగావనీస్థలి ననుభవించి.

దా తా రా మ ము .

ఉ॥ కమ్మని గోఘృతంబు గరకంపున కర్చితమైన యన్నముకొ
తిమ్మనముల్ రసావళులు తేనెనొలల్ బహు శాకపాకముల్
పమ్మిన పిండిపంటలును భర్తరుచిందగ గేరుపప్పు సా
రమ్మగు పెరువతోఁ గుడిచి వ్రస్తుతినేతురు దక్షవాటికక.

కొ న నీ ము .

సీ॥ కడళిఫలంబులు గంగానదీ స్నాన మును పచ్చిపోకలు పవనతొనలు
మామిడిపండ్లు కమ్మని గోఘృతంబును నొంకాయ పెంకాయ లొలుపుబప్పు
బహువిధ భక్త్యముల్ పరమాన్నమును పైళ్ళు కంద పెండలములు కాడ్లుగూర
లమ్మతోపమానంబులైన రసావళులు శాల్వాదనము పెరువ నకలరుచులు
గలుగు నూర్గాయలును పానకములు నన్నుడములు వడ్లులు వడియముల్ క్రమముదీర
ననుభవించిరి వేద శాస్త్రార్థవాదములకు నలరుచుఁ గోన భూస్థలమునందు.

న లి వె ల .

ఉ॥ పంకజవత్సినేత్ర విను వల్వెలలోపల వేళవాటిలో
రంకని యెవ్వడేబలుకు రంగుగ వానినిబట్టి మీద ని
శృంకను సోదూతలును చంద్రకుతార కతోర ఖూల బా
ణాంక విశాలతోమర మహత్తరహేతుల దుంతు రెంతయుక.

చ॥ కునుమ నుగంధముల్ సొగసుగుల్కెడు చూపులు తిమ్మమోపులక
కనరని పోధి చాక్త్యములు గంధకరీంద్ర సమాన యానముల్
కొనరి వణంకు కొనులును గుత్తపు గుబ్బలు ముద్దు మోములుక
పొనగగగల్గు కామినులె పొందుగఁ బల్వెల పట్టణంబునక.

గ్రంథ విమర్శన.

103. 40 వ అఖిలభారత సాంఘిక మహాసభ వృత్తాంతము.

గత డిశంబరుమాసములో మద్రాస్ నగరమున క. నటరాజన్ గారి అధ్యక్షతక్రింద సమావేశమైన అఖిల భారత సాంఘిక మహాసభా వృత్తాంత మింగ్గంధము నందు కానవస్తును. అహ్మదాబాద్ నగరమున ముద్దు లక్ష్మీరెడ్డిగారి యొక్కయు అధ్యక్షులయొక్కయు భావ గర్భితములగు యౌవన్యావమలేక సభయందామోదించ బడిన తీర్మానములూడ నిందు పొందుపరచబడినవి. శ్రీలహక్కులు. శ్రీవిద్యా సదపాఠ్యములు, పుస్తకవాహములు మున్నగు సమస్యలయొక్క యొక్కప్రతి పుస్తకడగలడు.

104. ఆతంకనిగ్రహ ఫార్మసీవారి చిత్రపటముల పుస్తకము.

శ్రీయత వైద్యకాశ్రీ మణిశంకర్ గోవిందజీగారిచే 1881 సంవత్సరములో స్థాపితమైన ఆతంకనిగ్రహ ఫార్మసీవారుతంపిన చిత్రపటముల గ్రంథమును కృతజ్ఞతా పూర్వకముగ కందుకొనుచున్నారము. జౌనధాలయము, దానియొక్క వివిధప్రాంతములందలి కాఖలు, ప్రాప్తము ఉర్లు, జౌనధముల తయారుచేయు యంత్రసామగ్రి మున్నగు పటము లిందు చేర్చబడినవి

105. శ్రీ కృష్ణచరిత్రము.

గ్రంథకర్త:— కొదాలి సత్యనారాయణరావుగారు, ప్రచురణకర్తలు:— కాసంకెట్టి శేషగిరిరావు బ్రిదర్స్, ఏలూరు, తెల రు 0—10—0.

106. ఆహల్య.

గ్రంథకర్త:— కొదాలి సత్యనారాయణరావుగారు, ప్రచురణకర్తలు:— కాసంకెట్టి శేషగిరిరావు బ్రిదర్స్, ఏలూరు, తెల రు 0—4—0.

107. శ్రీ రామచరిత్రము.

గ్రంథకర్త:— కొదాలి సత్యనారాయణరావుగారు, ప్రకాశకులు:— కాసంకెట్టి శేషగిరిరావు అండ్ బ్రదర్స్, ఏలూరు, తెల రు 0-8-0.

ఈ పై మూడుగ్రంథములను చిన్న తరగతులకు పఠనీయగ్రంథములుగ నేర్పరచవచ్చును.

108. సత్యాసత్య పురుషత్వము.

అనువాదకుడు:— జ వెంకటేశ్వరరావుగారు, శ్రీ వెంకటేశ్వర గ్రంథమాల, గార్ల—నైకాం తెల రు 0—8—0

వివేకానందస్వామివారి “దివియల్ అండ్ అప్సైరెంటు మాన్” అను సుప్రసిద్ధోపన్యాసము నకు ను వాదము సులభశైలిలో చక్కగ ముద్రింపబడినది.

109. కాళిఘట్ట రహస్యములు.

నేగురుక్క గ్రంథమాల బరంపురం, తెల యితరులకు రు 1—8—0 చందాచారులకు రు 1—0—0

పై గ్రంథమును గృతజ్ఞతతో నందికొంటిమి. గ్రంథ మాలలోని తదితరగ్రంథములవలె నేనిదియునొప్పుచున్నది. 100 బాష్పాంజలి.

ఓంకారస్వాములు, శ్రీకాంతి ఆశ్రమము, తోట పల్లి పాల్కు తూర్పుగోదావరిజిల్లా తెల రు 0—4—0 101 యువకులు—దేశము

ప్రకాశకులు శ్రీసోదర సమితి, కాకినాడ

ఈచిన్ని కరపత్రము సాధువాస్వాసీ పండితుని వ్యాసమున కాంధీకరణము, భారతదేశమోక్షము యువకుల పైసే యున్నదను హంక మెల్లరెడినదే. అట్టియువకులతో న. శ్వాసోపేశములను పెంపెంచుటకు గ్రంథ రచనా పూర్వకంబుగను యువక సంఘముల స్థాపన రూపకముగను శ్రీవాస్వాసీ పండితుడు కృషి నల్పచున్నాడు, వాస్వాసీ మహాకయుని వ్యాసము యొరకులెల్లరు చదువరిగనది

మిన్ మేయో గ్రంథబండనము.

మద్రాస్ జి. ఎను కాశ్రీవారు ప్రచురించినగ్రంథము మినుమేయో వ్యాసీక గ్రంథసారాంశము, దానిని ఖండించుచుప్రచురించబడిన సి ఎన్ రంగయ్యరు సి.ఎస్. అంధ్రానుగారి విమర్శన లిందుగలవు. మినుమేయోను యొరుగనివారుండరు అమెరికాలోని తనదేశముల లోకముల నన్నిటిని ముగగుపరచి మనలోపములను ప్రత్యేకముగ వెతకుట కీమే బయలుదేరిన హంకమును యెల్లరెరుగుదురు. ఈమే విమర్శనమును ఆవిమర్శనయొక్క ఖండనమును తెలుగు భాషలో ప్రచురించిన కాశ్రీ అంధ్రగోపాలకెంతయు గృతజ్ఞులము.

ఆంధ్ర కర్ణాటకములు.

సర్వోత్తమాచారిగారు, యవకవిమండలి.

కాతవాహనుల యాంధ్ర మహాసామ్రాజ్య విజృంభణ కాలమున దక్షిణాపధమునగల దేశములలో కర్ణాటక దేశమునదియే లేదని చరిత్రజ్ఞులకు సుప్రతీతము. పాండ్య చేర చోళరాజ్యములుమాత్రమే విజృంభితములై యుండెనేమో? వారును కాతవాహన మహారాజులకు సామంతులై యుండియుండురు. కాతవాహనరాష్ట్రముని పూర్వ మాంధ్రీకర్ణాటకములు రెండును నామమునొందియున్నవి. శివసంస్థాపనర్థ కాలమునాటికే యాంధ్ర కర్ణాటకముల యొల్లయని పిలువనగు బళ్లారి మండలమున కానామము ప్రసిద్ధమైయుండెను.

కర్ణాటకులని నేడు వేర నామము గలిగినవారెల్లరు తొల్లాల్ల నాంధ్రులే, మహారాష్ట్రులేరకముగ నాంధ్ర మహావంశజులూ కన్నడీయులునట్లేయని చెప్పవగును. కాని మహారాష్ట్రాంధ్రములకన్న నాంధ్ర కర్ణాటకములకు చాల దగ్గర చుట్టరికముగలదు.

కాతకర్ణి, దీపకర్ణి, యిత్యాదిగాగల నామముల కుడి నున్న కర్ణి శబ్దముచే కాతవాహన రాష్ట్రమగు నాయా ప్రదేశములకు కర్ణి + నాడు కర్నాడు నయి కన్నడమున పేరుగా కాలక్రమేణ మారివది. దీని సంస్కృతీకరించి కర్ణాటకమని పూర్వ కర్ణాటకపులు ప్రయోగించినారు. ఈశబ్దమే తరువాత తరువాత నాంధ్ర కర్ణాటకములు రెంటికీ ప్రయోజితమైనవని చాచిదిదభాష తత్వవేత్తలగు బిష్వికాల్లు వెల్లుగారు చెప్పినారు.

తొల్ల నేకజాతిగానున్న వీరిలో తత్తదేవీయరుచుల గొంత విభేదముగలిగి క్రిస్తు శకము ప్రథమాబ్దములలో మార్పుగలిగినది. కాని వేదభాషాదులలో నేటికిని వీరు తెలుగువారుగనే కన్పట్టుదురు. వారిపేర్లు మన పేరులు నేకదేశము వొందుచుండును. ఈభేదము పరిణామము వొందెడు కాలముననే కాతవాహనుల రాజ్యభావయగు ప్రాకృతమునండి మాంధ్రీ కన్నడముల ననేక తత్వము తదృష్టశబ్దములు ప్రవేశించినవి. క్రిస్తుశక మైదారుశతాబ్దములనాటి కీభాషలు సంపూర్ణముగ విడిపోయినవని చెప్పవచ్చును. అయినను కర్ణాటకమునందలి జైవ జైవ వాఙ్మయమున ముఖ్యమైన దంతయు మన యాంధ్రులు సృష్టించినదే! ఆన్నడమ్ములవలెనున్న యాంధ్ర కర్ణాటకపుల కిద్వరకు కర్ణాట మహా సామ్రాజ్యమున సమాన గౌరవ ప్రతిఫలము చూపబడినవి.

ఆర్యుల నాగరికత తొల్లాల్ల దక్షిణాపధమునకు గొని వచ్చినవారాంధ్రులు. వీరి పితృవృత్తినే తక్కిన వాక్షి దాక్షిణాతు లభివృద్ధిపొందినవి. కన్నడవాఙ్మయమాంధ్ర వాఙ్మయముకన్న నారువందలెండ్లు ప్రాచీనమని విమర్శక కిభానుజీ లేకుదుళ్ళ రాజగోపాలరావుగా తంతవారు వాయుట భీమ ప్రమాదజనితము. వారి వాఙ్మయములో నేటి కలి ప్రాచీనమైన గ్రంథము వృషకుంగుని కవి రాజమార్గము ఇది ౯ వ శతాబ్దము మధ్యభాగమున రచించబడినది. దీనిలో కొందరు పూర్వకపులు దామ్య తులయినను రాజగోపాలరావుగారు చెప్పిన హద్దులు కారు వారు శమంతభద్రుడు క్రిస్తుజ్ఞు త్వేయకము ననో యెవ్వడో యున్నట్లు వారు ౧౯౦౦ యాంధ్రీభూచి కల వాచిరి. శమంతభద్రుడు కన్నడమున వాచిననా యని తొల్ల సందేహము. ఒకవేళ వ్రాసినను యితడు జైవ పండితులకు ప్రమాణ గ్రంథమైన “ఉమాస్వాతి తత్వార్థాధిగమ నూత్రీ” మను సంస్కృత గ్రంథమునకు వ్యాఖ్య వాచినను, ఈయమాస్వాతి ౪ వ శతాబ్దమునకు పూర్వము పోకలదు. క్రి||శ|| ౭౦౦ లో నున్న యాంధ్రీ తత్వజ్ఞ కిభానుజీ కుమారిలభిటీని సుదాహరించిన పేరు వుచి నితడు మధ్యకాలమువాడగును. పూజ్యపాదుడను నిఁకొకడు శమంతభద్రునికి కలంకనికి మధ్యకాలమున నుండెను. కుమారిలభిట్టుచే నకలంకడు పరాశరుడయ్యెను గాన ౧ వ శతాబ్దారంభమున నుండినవాడగును. జైన పండిత త్రియమగు శమంతభద్రుడు, పూజ్యపాదుడు, నకలంకడు నింతకంటె వెనుకకు పోకలమియు తెల్లము. వీరందరు సంస్కృత గ్రంథకర్తలుతప్ప కన్నడమున వ్రాసి నట్లు ప్రమాణములులేవు.

ఆంధ్రీ చృందస్సునకుఁ గన్నడము ద్వితీయ ప్రాకృతి యట? ఆధారమేమి? నాగవర్మ కన్నడమున మొదటి ఛందఃప్రణీత. ఆతడు నన్నయకు పూర్వదగుటచేత యిది యంతయు నసంభావ్యము. కన్నడమును దెలుగునుగూడ నొక్క సమయముననే వాఙ్మయించిత భాషలుగా సంస్కృతిము లయ్యెనని నా యుద్దేశ్యము. కావ్య, భార్గ, సృక్ర, పుష్పదంతాధోక్షజ వ్యాకృతు లాంధ్రీమున లుప్తములైనవి. నన్నయ్యకు పూర్వలైన మహాకవుల నెందరినో పరులగా లాగివేసి నేటి విమర్శకులు గడచిన నేయుచున్నారు. నన్నెచోడుకు, జైనుడగు శేవన, వేముల వాడ భీమన, ఆదిపురాణమునవేర ప్రబంధరత్నాభిలా

సుదాహృతమగు కావ్యకర్త పిరండగు నన్నయ్యకు పూర్వ
లని నా యుద్ధేశ్యము అవి మున్నుండు ప్రయోగములు
దును. నాగవిర్య తొల్ల వేగి నాటి యాధిభావ్యు
లును. జైనమతమునం దభిలాషగలిగి పూర్వ చాళుక్యులు
ప్రతాప్తములైనాభిమానులగుటచే కన్నడ దేశమునకేగి యంద
కావ్యము లేనితోపమా భాసకు తీర్చి నాడు వారి సాం
ప్రదానములు మన సాంస్కృతికములు నొక్కటియే.
కన్నడమునకున్న తెలుగు స్వరూపిత్వము గొంత
కల్పియున్నది. కన్నడమునాని వాక్యరచన కొంత సం
స్కృత సంప్రదాయన సాని అందలి ద్వితీయావిభక్తి
వేవలము సంస్కృతి మనిపించు, “ పద్మనం పద్మనం,
సోమనం భీమనం ” యిత్యాదులు.

ఇంతమాత్రము నేను కర్నాటకును స్వరూపి
భాషగా చెప్పటలేదు కాని కన్నడభాష యాంధ్రుల
చేతనే సీరుతయములుగా దిద్దబడినదని బలవక్రీయము
ములు చూపించవచ్చును

నన్నెచోడుని కుమార సంభవమున మనకు ప్రస్తుతమైన
విషయముండు వివృతమైనది. ఆతడు ముద్దదేశీ విభా
గముచేసి కవిత్వము తొల్ల నీదేశము మార్గవికగా
యుండ లేకవిక వికగా నాధిక్యముకలదు బుట్టిచి
నాఃప్రవిష్టమున పత్యాక్రయ దాకిగల చాళుక్యులు
తెలుగును నిలిపిని వ్రాయుచున్నాడు - ఈసత్యాక్రయ
దకు పాత మతపాతముని నేటూవా రెగగొట్టుట యిది
మృత్యుకారిత్యము. చాళుక్యురాజు రాజున రేంద్రునిచో
కన్నడ కవిక నాడు పుట్టింపలేకట తెల్లము కన్నడ
కవికయు దేశకవికలొంతయూకమే! తెలుగు కవికను
బుట్టించితి దిక్కడుకాదని నన్నయ భారతము, నాగాయణ
భట్టు విమరులు, సోమలదేవి కాసన ప్రణీతయగు భీమన
భట్టు నేయు ముఖముల ఘోషించుచున్నాగు

ఈ సత్యాక్రయము పూర్వ చాళుక్య వంశమునకు

మొదటివాడగు కబ్బి విష్ణువర్ధనుని యన్న, ఈతడు వేంగీ
కర్నాటముల రెంటినీ కాతపవారణముగా బరిపాలిం
చెను. నాడే యీ భాషలు రెండును కావ్యోచితభాష
లుగా సంస్కృతములైనవనియు, వాఙ్మయశుభ్రుడే నా
రంభమై నన్నయనాటికి పక్కమై ఫలించెనని మాయుద్దే
శ్వము, నన్నయ్య భారతము శతాబ్దములకొలది సానవెట్టిన
కవితామూర్తికయొక్క దిశ్యకాండవము! సహృదయులే
సాక్షులు, ప్రమాణ మంతఃకరణ ప్రవృత్తియని కవిరాజు
రాజా ధంకా కొట్టచున్నాడు

ఆయన నిచ్చట నొక పూర్వపక్షము. అప్పుడే వాఙ్మ
యోత్పత్తి పూర్వరంభమగునెడ వాఙ్మయముదె? — అది
నేటికి కాలగర్భమున లుప్తమైనంతమాత్రాన మీ సిద్ధాం
తముల కాధారములేదు హిందూదేశమున వెల్లువగట్టిన
మత ప్రవాహములొక నది కొట్టకు పోయినదనియే మా
సమాధానము

కన్నడమున స్వపతుంగునినాటికి గుణకాంక విజయా
దిత్యుని తర్కోజులు తెలుగుననుస్సవి. కాసనముగూడ
నాంధ్రీపద్యములు వ్రాయుట కద్వరచన కెంతో వ్యాప్తి
యుటయే. కన్నడముగూడ నెంతయో జైన వాఙ్మ
యము నశించిపోయినది. బౌద్ధ వాఙ్మయపు వాస లేనే
లేదు ఇది ప్రశ్నంసాభాగముకాక యేమగును?

కన్నడము నుండి తెలుగువారక్కరలను తెచ్చుకొనిరని
వ్రాయుట మొదలగు విమర్శలు హేత్యాభాషములు. ఈ
రెండు భాషలు సమానముగా దోహదము చేయుబడినవి.
ఆంధ్రీమే తొల్ల సంస్కరింపబడినది. పిమ్మట కన్నడ
నాంధ్రీభాషా వాఙ్మయముచే నెంతయో ప్రోత్సాహింప
బడి సంస్కారము పొందినది తెలుగువారి క్యక్తిత్వము
నాటించు యతి. సంగీత ముప్పుంగు కావ్యగమనము,
అని స్వయంప్రభవమే! ఈగంగా నిర్మరిణియే కర్నాట
టవుల పొర పచ్చట బీదలను సాగుచేసినది.

I

పెదవడ్లపూడి అనే గ్రామంలో ఏబది సంవత్సరాల కిందట మూచిరాజు నదాశివయ్య అనే సంపన్న గృహస్థుడు నివసిస్తూవుండేవాడు ఆయన భగ్యవత్తుడు, ఉదారస్వభావుడు, శం డితుడు కావడంవల్ల గ్రామంలో వారంతా ఆయన్ను మహాగౌరవంతో చూసేవారు. ఆయన కొక సర్కారుము సేవ మాక్కు మోమెయిగని బంధువు జెవ్వడో చెన్నపట్టణంలో చేనిపోయి నాడనీ, ఆనీ చరాస్తి మూలమైన పదిహేను వందల రూపాయలకు నదాశివయ్య వారసు డనీ, ఒకస్కాయవాదివగ్గరనుంచి ఉత్తరవచ్చింది. ఆజాబును చూచుకొని చెన్నపట్టణ ప్రయాణానికి సంసిద్ధపడ్డాడు. అప్పటికి ఆయనకు ఏబది సం వత్సరాల పోయింది. ఆయన భవవంతుడైనప్పటికి అనవసరంగా డబ్బు వెచ్చించక మిరంగు వాడు కొంటాగాండేవాడు. ఆయన గృహిణి మహా లక్ష్మమ్మకూడా అన్నివిధాల భర్తతో సత్కూగు తుండేది. అట్లాంటి బుగారంవంటి సంసాగానికి పార్వతీవరమేశ్వరుల్లాంటి దంపతులకు వారి వృద్ధాప్యకాలలో ప్రేమకుస్థానమైన సంతానము మాత్రం లేకపోయింది. మహాలక్ష్మమ్మ ఇంకా పొరుగు పిల్లల నెత్తుకొంటూ వారికి తలదావ్వ- నీళ్ళుపోసి-అన్నము పెట్టి తివ్వతూ తనకు పిల్లల మీద ప్రన్న మమకారాన్ని కొంతవరకు తీర్చు కొంటుండేది. బీదపిల్లల నెవళ్ళనైనా కంటు కొందామని ప్రయత్నించారు. కాని దాని కన్నో విఘ్నాలు గలిగినవి. అందుచేత కొన్నా

ళ్లకు వారా ప్రాయశ్చాన్ని సాంకంగా వదులు కొన్నాడు. వారిద్దరనోయ్య నమావాసాన్నే ముఖ మన భవి-చేవారు. వారి ప్రేమసూత్రం రజ్జువై పోయింది. ఒకరి నొకరు నిమిషమైన యెడ బాటుకుండ వుండేవారు. అలాంటి సందర్భంలో మదరాసునుంచి వచ్చిన వుత్తరింవల్ల వానికి వియోగము తలపించవలసి వచ్చింది. మహా లక్ష్మమ్మ భర్త వెంట జ్యోయాణమైంది. అమె ననేకవిధాల బుజ్జగింది, వారము రోజుల్లోవస్తా వెని వాగ్దానంచేసి తాను చెన్నపట్టణానికి బయలుదేరాడు.

నదాశివయ్య చెన్నపట్టణం చూడడం అదే మొదటి పర్యాయము. ఆయన రైలు దిగి సరాసరి వ్యాయరాది యింటికి వెళ్ళాడు వచ్చిన పనిని నెరవేర్చుకొనడానికి అయిదు రోజులు పట్టింది. న్యాయవాది ఆనని వ్యరలోకే ముగిం చాడు. గదాశివయ్య ఆయన్నేక విధాల సం తోషపెట్టి తన మూట ముల్లై సర్దుకొని రాత్రి మెయిలుకు పెదవడ్లపూడి పోవడానికి ప్రయాణ సన్నాహము కావించాడు. ఆ సాయంకాలం యేమీ తోచకుండా వుండడమువల్ల ఒక్కడూ సముద్రపు తొడ్డుకు పి కా ను పోయినాడు. నాగరుడు తన పొడుగ్గన లింగబాహువులతో చూసేవాళ్ళందరి ఆలింగనము కొగుతున్నట్లు న్నాడు. ఆతనా సాగరవిదికానులయ సమీ రాలవల్ల హాయిగాపావకుడై అట్లాగే ఆబిడ్డన పసి నడవడం నాగించాడు. అట్లా పోతుండగా

అయిన దృష్టి బాటకొ వక్కా నిలుచుచి చిన్ని గుండెలు పగిలేటట్టుగా యేడుస్తూవున్న మూడేండ్ల కుఱ్ఱవానిమీద పడ్డది. కనుచీకటి పట్టుతున్నది. పి.కారుకువచ్చిన పెద్దమనుష్యులందరు ఒక్కొక్కరే వెళ్ళిపోతున్నారు. అటువంటి సమయంలో ఆబాలు డొక్కనూ నింపొని యేడ్వడం చూడగానే శివయ్య గుండె నీరయి కళ్ళమ్మట నీరుకారాయి. కుర్రవాని మొగము ముద్దులు మూటకట్టతున్నది. కోమలమై సాకుమార్యాన్ని పెదజల్లుతున్నది వెంట్రోకలందంగా కత్తిరింపబడి ఆముఖాని కింకోక కొర్ర అందాన్ని కూరుస్తున్నాయి తెల్లని పట్టుచొక్కా అదేమాటలచెడ్డి (Knickers) కాళ్ళకు మేజోళ్ళు బూడ్పులు కలిగి నాగరికుల కుర్రవానిలాగ వున్నాడు. శివయ్య వాడి దగ్గరకు వెళ్ళి యెత్తుకొని ముగ్గు పెట్టుకొన్నాడు. అయిన ఓదార్పు చూసి ఆపిల్లడు యింకా యెక్కువరోదన మారంభించాడు. “ఎందుకేడుస్తావమ్మా! చెప్ప. నీకేం భయం లేదులే! నీకు బజారులో మిఠాయి కొనిపెట్టావమ్మా! చెప్ప యెందుకు యేడుస్తున్నావో!” అని యెన్నోసార్లు అడిగాడు పవాశివయ్య. ఆబాలకు డేబ్బలేప్ప యింకేమీ మాట్లాడలేదు. ఆరేడవడో భాగ్యవంతుని కుమారుడనీ, సోమరి బంటోతులల్ల యిలా అశ్రద్ధగా విడిచిపెట్టబడ్డాడనీ, నిశ్చయపడచు కొన్నాడు.

అదృశ్యాన్ని చూడడానికి యిద్దరు ముగ్గురు ముఠాగారు కాని యెవరూ ఆ బాలుణ్ణిగురించి సరియైన సంగతి చెప్పలేకపోయారు. దైవ బలంనా అటుపోతూన్న ఒక పెద్దమనుష్యు డొక్కడని నందరంతా కనుకొని “అయ్యా,

ఈ కుర్రవాణ్ణి మీఠాసులీనుకొని వెళ్ళి మీ దగ్గట ఉంచుకోండి. ఇంతకన్న ప్రస్తుతం గత్యం లేరమేమీ కనబడడంలేదు. లేరువారి నిమృత్తం మీద వార్తాపత్రికల మూలాన తలిదండ్రుల విషయమై భోగట్లా చేసి వారికి వప్పగించ వచ్చును.” అని శివయ్యకు సలహా చెప్పాడు ఆయనకీ మాటలు సంతోషాన్ని కలిగించాయి. “అయ్యా! నాదొక చిన్నమనవి వుంది. నా పైవిలాసాన్నిమీకిస్తాను. ఎవరేనా యీకుర్రాడి కోసం వెతుకుతున్నట్టు తెలిస్తే వారికి నా విలాసాన్నిచ్చి బిడ్డకు నాదగ్గర క్షేమంగా వున్నాడని చెప్పండి” అని శివయ్య అన్నాడు. “నరే! ఆలాగే” అని ఆపెద్దమనుష్యు డొప్పుకొని సదాశివయ్య విలాసంతో వెళ్ళిపోయినాడు. శివయ్య బాలుణ్ణిసీసెళ్ళి బజారులో ఆటవస్తువులు, తినుబండారాలు కొనిచ్చి అనేక విధాల ఓదార్చాడు. ఆయన అదరణమువలన ఆచిన్ని హృదయం శాంతపడ్డది.

రాత్రి తొమ్మిది గంటలయింది. శివయ్య ఓరిక్లాడు కుదుర్చుకొని లేవ సామానుతో యెక్కి కుర్రాణ్ణి తోడమీద కూచోపెట్టుకొని వడ్డపూడికి వ్రయాణమైనాడు. తీగ దీపాల కాంతిలో బజారులోని అంగళ్ళన్ని మెరిసి పోతున్నాయి. వాటిని చూస్తూ కుర్రాడు యెప్పుమానివేశాడు. కాని యింకా ఆచిన్ని గుండెలు కొట్టుకొంటూనే వున్నాయి. ఆలా కొంతసేపున్న లేరువారే ఆయన ఒడిలో నిద్ర పోయినాడు. శివయ్యకు తానుచేసిన పని విషయమయి సావధానంగా అలోచించుకొనడానికి అవకాశం అప్పుడు దొరికింది. ఆయన చేసింది ధర్మరహితమనిపించలేదు తల్లిదండ్రుల చేతుల్లో మహాముద్దుగా పెరిగిన కుర్రవాణ్ణి బాధాభూన

దేశానికి తీసుకుపోతున్నాడు. ఆ పెద్దమనిషి చేసిన వాగ్దాతల జ్ఞాపకం వచ్చింది. మనస్సును అన్నివిధాల సమాధాన వచ్చుకొని తన విధ్యుక్త ధర్మాన్ని నెరవేర్చుననుకొన్నాడు. పరమేశ్వరుని అనుగ్రహానికి హత్తోడ నై నాననుకొన్నాడు. అచిన్నవాణ్ణి చూడగానే తన భార్య యెంత సంతోషపడుతుందో - యెంత గారాబంతో పెంచుతుందో అని తలుచుకొంటూ ఆనందంలో మునిగిపోయినాడు. నిద్రోస్తున్న వాడివంగ చూశాడు. వాడిఅందం వర్ణనాతీతంగా వుంది. ముఖం ముద్దులు మూటకట్టింది. ఆ వెండుగీకలు పట్టుకుచ్చిల్లె నల్లగా వుంగరాలు తిరిగి మొహంమీద పడుతున్నాయి. కిరాల విసీల విస్ఫురన్నతురాలు నిమిలితములై వున్నాయి. నూపుపూవల్లె నాసిక, దొండ పండ్లులాగ పెదములు, చిన్నినోగు, ముత్యాల పలువరుస, సర్వాంగ సౌందర్యవంతుడై వెలిగి పోతున్నాడు. అట్టే చూస్తుండగానే శివయ్య కళ్ళమ్మట సీక్కుకమ్మాయి. అటువంటి వాణ్ణి ఆయన చూడనేలేదు. రెండు మూడు వేడి కన్నీటి చుక్కలు ఆసుకుమార పడవమ్మోడ పడ్డవి. వీడి తలిదండుగ్గుల వీణ్ణి పోగొట్టుకున్నందుకు యెంత యేడుస్తారో! వీడితోసరి యెన్ని జేపుళ్ళకు మొక్కుకొంటారో ఆనుకొంటూ కన్నీటి ధారలవాడ లింకా మాయాక అట్లాగే వుండి కోమలములై శీతలములై వున్న బాలుడి కపోలాలుముద్దాడ ముందుకు వంగుతూ శివయ్య "నాతండీ! దైవవశాన సీతలిదండ్రులు నిన్ను కనుక్కోలేకపోతే కన్నవాడిగన్న మిన్నగ పెంచుకొంటారోయి నిన్ను!" అంటూ బాలుణ్ణి దీర్ఘ యుష్మంతుణ్ణిగా జేయ భగవంతుణ్ణి

హార్దించాడు. గట్టిగా వాణ్ణి కాగలించుకొన్నాడు.

వకకొండు గంటలకి మెయిలు చెన్నపట్నం నుంచి బెజవాడకు బయలుదేరింది శివయ్య. 'యింటప్పడిమెయి' తరగతిలో కూర్చున్నాడు. అంత్రంతా ఆచిటుకుడు కలత నిద్దరతో పలుమాస లేస్తూ యేడుస్తూ వచ్చాడు. శివయ్య పలువిధాల బుజ్జించి కత్తికొలది యేస్తున్నావ్నించాడు. ఉదయాన్నే అయిదు గంటలకు పెదవడ్డపూడిలో రైలుదిగాడు. మహాలక్ష్మమ్మ కుర్రాణ్ణి చూడంగానే ఆశ్చర్యంలో లీనమైపోయింది. తక్షణం వాణ్ణి యెత్తుకొని వాడి ముఖమును ముద్దులతో కప్పివేసింది. బాలుని సంగతంతా చెప్పేటప్పటికి వెన్నలాంటి ఆమె హృదయం కరగగా వాడి తలిదండుగ్గుల స్థితిని తలుచుకొని అంగలార్చింది. ప్రగాఢమైన ప్రేమతో కాగలించుకొన్నది. ఆపిల్లవాడికి తెచ్చిన సగంజామాతో యిల్లు నిండిపోయింది. ఆతి గారాబంగా ఆ బాలుడు కుక్కపక్ష చంద్రాశిలాగా పెరిగాడు. వాని ముద్దు మాటలతో ముద్దు వసులతో ఆవృద్ధ దంపతులకు స్వర్గలోక సౌఖ్యం చేకూర్చాడు.

దినములు, వారాలు, పక్షాలు గడిచి మానములై వాయి. మర్రాగిసుచుంచి ఒకపుత్తరమైరారాలేదు. కాలము గడచినకొలది వాళ్ళకు వాడియందు ప్రేమవృద్ధిపొంది యెప్పుడు వాణ్ణి వదలవలసి వస్తుందో అని భయపడుతుండేవారు. సీతారామారావు అని వానికి నామకరణము చేశాడు. ఆరునెలలు గడిచేటప్పటికి రామారావుకు వారు తననిజమైన తల్లిదండ్రులు కారని తెలిసి యుండినప్పటికి వారిని తన చిన్ని ముసానారా ప్రేమించేవాడు. వాళ్ళకు వీణ్ణికోకరి

కియవలసి వస్తుందన్న భయంకూడా తీటిపోయింది.

అలా కాలం హాయిగా గడిచి పోయింది వాయవలసినవంగతులేమి లేకపోబట్టి ఇరవైనం వత్సకాల మీదినుంచి ఒక్క పొడుగాటి కప్ప గంతు వేస్తున్నాను. నదాశివయ్యకు డబ్బుది నం వత్సరాలు నిండినయి. సీతారామారావు ఇరవై మూడు సంవత్సరాల ప్రియంతో నవమన్మథా కారుడై ఒప్పుతున్నాడు. ఆతనివల్ల ఆవృద్ధ దంపతులు సంపూర్ణ సౌఖ్యాన్ని అనుభవిస్తున్నారు. వారిని తన ప్రాణానికన్న యెక్కువగా ప్రేమిస్తూ దేవతల్లాగ పూజిస్తున్నాడు. అందు చేత వారిని వదలలేక తన నిజమయిన తల్లి తండ్రిలను తనుకుంటామని యేమాత్రం తలపెట్టనన్నారేదు. ఆతడు వారికి చేసే ప్రతి ఉపచారమూ వారు తనకు చేసిన మేలు విషయమై శృతజ్ఞత చూపించడానికే. అతని బాల్యములో వారు అల్లారుముద్దుగా కింద కాలు పెట్టినయిక పెంచడము, చిన్నతనమందే ఉన్నతవిద్య చెప్పించడము, వారు తననితవర కేలాతీసుకొనివచ్చినదీ ఒక్కొక్క పర్యాయము తలదుకొని వారి ఋణము తీర్చుకోలేననుకొనేవాడు.

లక్కరాజు ముకుందయ్యగారు బెజవాడలో న్యాయవాదవృత్తి ఆవలంబిస్తూ, లక్కడ చనిపోయినందున ఆయనభార్య ఏకపుత్రిక. స్వగ్రామంలో నివాసానికి వచ్చి శివయ్యగారింటి పక్కనే కాపురమున్నారు. ఆపుత్రికమే కాత్యాయని. ఆమె మేలు పసిడిని మించే తనదుకృతితో పర్యాంగ సౌమ్యవ సౌందర్యముతో, కృపాపూరిత కోమలహృదయంతో సాక్షాత్కరించిన లక్ష్మీవలె వుండేది. సీతారామారావు మెను శాశ్వతంగా ప్రేమించాడు. తిరిగి అల్లాగే ప్రేమించ

వబడ్డాడు. ఒకశుభముహూర్తాన మహా వైభవంగా వారిరువురికి వివాహము జరిగింది. రతీ మన్మధుల్లాగ వారిద్దరు తలంబాలు పోసుకొంటుంటే కజ్రు తీరేటట్టుగా చూశారావృద్ధదంపతులు. కొడుకు కోడలుకొనం ప్రశ్నేక భవనాన్ని శివయ్య కట్టించాడు. అందులో ఆయా వనపుజంట హాయిగా కాలక్షేపణ చేశారు. తన కూతురును భర్తాకప్పగించి కాత్యాయనిని నిర్విచారంగా చూత్రాలు నేపించడానికి బయలుదేరింది. ఆదంవతుల ప్రేమ లేఖని కతీతం. సీతారాముల దివ్య ప్రణయమే యిక్కడమూర్తీ భవించింది. ఒక సంవత్సరము గడిచేటప్పటికి చక్కదనాల మగశిశువును కాత్యాయని తన భర్తాకు భక్తిపూర్వకంగా సమర్పించింది. కాని ఆసంతోష సమయంలో నదాశివయ్య స్వర్గస్తుడైనందున రామారావు హృదయానికి తీరని వ్యధసంభవించింది. కాత్యాయనికూడా యెంతో దుఃఖించింది. నాలుగు ప్రాణాలుపోయి ఒక ప్రాణంతో వున్న శుమాలక్ష్మమ్మను ఓదార్చడానికిగాను వారు ధైర్యం వహించ వలసి వచ్చింది. అకస్మాత్తుగా సంభవించిన శివయ్యగారి మరణంవల్ల ఆమె గుండె బద్దలై మంచము పట్టింది కొడుకు కోడలు ఎంత కృద్ధవహించి ఉపచారాలు చేసినా ప్రయోజనం లేకపోయింది. ఒకవారంరోజుల్లో ఆమెకూడా మరణించింది.

రామారావుదుఃఖానికి మేరయేలేదు. ఆతని కాహారమే రుచించలేదు. తనముద్దు బిడ్డదూముద్దుభార్య తనకు ఉత్సాహం కలిగించకపోతే ఆతడుకూడా మంచం పట్టేవాడే. కొంత కాలానికి ఆదుఃఖమంతా ముడిచి ఏడయినా పరీక్ష వ్యాపారం పెట్టుదామనుకున్నాడు. శివయ్యగారి

న్యాయార్జితమైన పదుననిమిది వేలగూపాయల ఆస్తికి తాను న్యాయాధికారుడయినాను ఆయన వ్రాసిన మరణ శాసనమూ, తత్సంబంధమైన దస్తావేజులు- అన్నీ సరిగానే ఉన్నాయి. ఒకవిషయంలో తాను చెప్పవట్టణం వెళ్ళవలసిన అవసరం కనుపడ్డది. దాన్నిబట్టి తనకాపురం యెత్తి అక్కడ పెట్ట నిశ్చయించుకొన్నాడు. కాత్యాయని గూడ దీనికి సంతోషంతో ఒప్పుకొన్నది. ఆప్రకారముగానే మదరాసులో మంచి పొరుగు చూసుకొని శుభ్రమయిన యింటిలో ప్రవేశించారు గామారావుకు సాలుకు ఎనిమిదిపందల రూపాయల ఆదాయము వస్తుంది. ఆతడు దానితో సంతోషంగా మితంగా కాలక్షేపణ చేయడానికి సావకాశమున్నది. తానాపట్టణము లోనే శివయ్యగారికి దొరకడము జ్ఞాపకమువచ్చి తనతల్లిదండ్రులవరో కనుక్కుందామనే సహజేచ్ఛ అతనికి కలిగింది అతడు భోగట్టాచేయగా సదాశివయ్యగారి విలాసాన్ని తీసుకొన్న పెద్ద మనుష్యుడు చాకలిపేటలో ఒక వైద్యుడని అతడు చనిపోయి పండొమ్మిది సంవత్సరాలైన పని తెలుసుకొన్నాడు. అంతకుతప్ప యింకేమి తెలియలేదు. అతని జన్మరహస్యముయొక్క తెలుసు తీసివేయలేక పోయినాడు. అందుచేత తాను సఫలీకృత ప్రయత్నము కాలేదని ఆశాభంగం కలిగింది. కాని అది చాలకాలము నిలువలేదు. కొన్నాళ్ళకు ఆప్రియత్నమే సాం తంగా వదిలేశాడు.

రామారావు సహజంగా చురుకైనవాడు. సోమరితనంగా యింట్లోకూర్చుని తినడం అతని కేతమాత్రము యిష్టము లేక పోయింది. అతడు నివాహమాడి అయిదేండ్లు గడచిపని. ఇద్దరుబిడ్డల తండ్రిఅయినాడు. "నేనేదైనా

వ్యవహారములో ప్రవేశించి రోజున కొంచెము పని, తగినలాభమూ యెందుకు చూడుకోగూడదూ?" అని ఆలోచించాడు. తన ఆలోచనను భార్యతో చెప్పాడు దాని కామె మనః పూర్వకంగా ఆమోదిందింది దీనివిషయమై వారిద్దరు ఒకరోజున ఆలోచిస్తూండగా వార్తాపత్రిక వచ్చింది. దానిని చిప్పి చూస్తూండగా ఒకచోట ఒకప్రకటన ఈ క్రిందివిధంగా కనపడ్డది.

లాభకరమైన పెట్టుబడి.

ఎవరైనా పెద్దమనిషులు గొప్ప పనికామికాయంత్రీ విషయములో కొన్ని వేల రూపాయలు పెట్టుబడి పెట్టుటకు కొన్నిగంటలు పని చేయుటకు కోరువారు యాక్రిందివారికి వ్రాయ ప్రార్థితులు.

కే. వి. శేషాద్రి అయ్యరు,

ఎం. వీ. బి. యల్.,

హైకోర్టు వకీలు. 48 అక్టరుషావీధి

ట్రస్టి కేక - మదరాసు.

సీతారామారావు వాప్రకటనను బిగ్గరగా చదివాడు. కాత్యాయని దానికి సమ్మతించి దానివిషయమై యింకా సంగతులు తెలిసికొనవలసినదిగా భర్తను కోరింది. ఆప్రకారంగానే మఱునాడు రామారావు తనదుస్తులను ధరించి ఆవిలాసముగల తావుకు పోయినాడు. శేషాద్రి అయ్యరు పేడ పెద్దదిగాను మహా అందంగాను ఉన్నది. వాకిటిలో వరాండాలో గుమాస్తాలంతా యెడతెరిపిలేకుండా పనిచేస్తున్నారు తన రాకవిషయమై కబురువంపి, లోపలికి వెళ్ళి రామారావు అరవై ఏండ్ల పెద్దమనిషి ముందరి నిలబడ్డాడు. ఆయన తెల్లని దుస్తులనుధరించి తన పనిని చూచుకొంటున్నాడు. రామారావు

కాతనియందు మంచి అభిప్రాయం కలిగింది మర్యాదగా నమస్కారంచేసి తాను వచ్చినవని తెలియజేశాడు. అయ్యోరీ కీతిగా చెప్పాడు

“నాదగ్గింకో కక్షిదారుడు వచ్చాడు. అతడు ఒక నూతన పరిశ్రమను స్థాపించడానికి అనుమతిపత్రాన్ని పొంది అవనికి పూనుకొన్నాడు. ఆ ఉద్యమానికి అయిదారువేల రూపాయల మూలధనం కావలసి వుంటుంది. డబ్బు పెట్టుబడి పెట్టినవారు అతనితో సమానమైన పాక్కుగల భాగస్థులవుతారు. వీరికి రోజుకు రెండుమూడు గంటలు వర్తకవిషయమై అధికారం చేయవలసి ఉంటుంది. అతడు సరుకు పరిశ్రమలో మార్గదర్శిగా పనిచేస్తాడు అవిగో! వాటికి సంబంధించిన కాగితాలు! మీరు యింటికి తీసుకొనిపెళ్లి చూడండి” అంటూ ఒక కట్టను చేతి కిచ్చాడు. రామారావు యింటి కెళ్లి వాటిని జాగ్రత్తగా పరిశీలించాడు. Prospectus లో రెట్టింపులాభం వచ్చేటట్టు కనపడ్డది. ఆ వ్యవహారంలో ప్రవేశించి లక్షలు సంపాదించవచ్చు ననుకున్నాడు. అతనికి స్పష్టమైన గట్టినమ్మకము కలిగింది. ఎంతో సంతోషపడ్డాడు. అనూతన పరిశ్రామికుడు బనాతుగుడ్డలను విరివిగా ఎక్కువ అంశంగా తయారుచేసే రహస్యం కనిపెట్టాడు. దానివల్ల అతడు మంచి సరుకు తయారుచేయడమే కాకుండా కొద్దిపాటి ధరల కమ్ముతాడు. కొద్ది పెట్టుబడితో ఎంతో లాభం వచ్చేటట్టుంది. కాత్యాయనితో సంగతి అంతా చెప్పాడు. ఆమె జయవ్రదంగా ప్రోత్సహించింది.

ఆమెకునాడు సీతారామారావు మల్లిశేషాద్రి అయ్యరింటికి వెళ్ళాడు. అయ్యరాతల్లి మర్యాద

“అయ్యా! ఈ వ్యవహారములో చాలా మంది మోహకారులు మూలధన మివ్వడానికి కనిపెట్టుక కూర్చున్నారు. కాబట్టి మీసంగతి త్వరగా తేల్చండి” అని అయ్యరన్నాడు.

“కాని, మీకక్షిదారుడు అనూతన పరిశ్రామికునియొక్క గౌరవార్హతకు మీరు త్తరవాడు లభిస్తాడా?” అని రామారావు ప్రశ్నించాడు.

“అదేమిటి అలా అడుగుతారు? నేను ముప్పైయేండ్ల పైనుంచి యీ న్యాయవాద వృత్తిలో ఉన్నాను కాని, ఎన్నడూ అన్యాయానికి మోపానికి సంబంధించిన వ్యవహారాలకు చోటివ్వలేదు. నాకక్షిదారుడి పేరు — మాణిక్యం అరుణాచలం చెట్టియార్. అతడు గౌరవార్హుడు న్యాయాన్యాయ విచక్షణ కలవాడు. మీరు వెళ్లి ఆయనతో స్వయంగా మాట్లాడండి” అంటూ చెట్టియార్ వైవిలాసాన్ని వ్యాసించాడు శేషాద్రి అయ్యరు. రామారావాయనదగ్గర సెలవు తీసుకొని అరుణాచలం యింటికి వెళ్ళాడు. అతడు సలభమై యేండ్లవాడు. విజయగల దుస్తులను ధరించాడు. రామారావును ఆతిథివయంగా ప్రాణిస్తే హితుడలై మర్యాదచేశాడు. అతడు చేసిన మర్యాదవల్ల రామారావుకు అంతమంచివాడులేదని తోచింది. తరువాత ముఖ్య విషయాన్ని గురించి మాట్లాడారు. దాని వివరమంతా కాగితంమీద తేనెలాల్చికే భాషతో అరుణాచలం చూపించేటప్పటికి అమాయకుడు రామారావు ప్రబుద్ధుడైనాడు. ఏమీ ప్రశ్న వేయకుండానే అతడు చెప్పినదానికంతా ఒప్పుకొన్నాడు. వ్యవహార విషయ ప్రయత్నాలు అన్వారిగా జరిగిపోయాయి, అరుణాచలం రామారావులన్నీహం బాగా వృద్ధి

పొందింది. వది హేను రోజులలో వారిద్దరి భాగ విషయమైన దస్తావేజు కేషాదిఅయ్యకు ఎటు వ్రాయడమైంది. తక్షణమే రామారావు ఆరు వేల రూపాయలు బ్యాంకిలో వారిద్దరిపేర జాయింటు కంపెనీగాను జమకట్టించాడు. అతరువాత అరుణాచలం శెట్టి మంచివ్యాపారస్థం కనుక బెజవాడలో ఒక పెద్ద కాంపౌండు గల మేడ అద్దెకతీసుకొని యంత్రాన్ని స్థాపించడానికి వెళ్లిపోయినాడు. నరుకు వండుకొని నిలువచేయడానికి గాను ఒకయిల్లు తీసుకొని రామారావు చెన్నపట్టణంలోకి తిరిగిపోయినాడు. కొన్ని నెలలవరకు యిరువదైదవారికి తృప్తికరంగానే ఉన్నది. అరుణాచలం బెజవాడ నుంచి ఉత్తరాలు రాస్తుండేవాడు. చివరకు యంత్రము పని మొదలుపెట్టడానికి తయారుగా ఉన్నదని రాశాడు. ఏలాగో యింకా ఎక్కువ సొమ్ము కావలసినట్టు కనపడ్డది. రామారావు కేషాది అయ్యతో మాట్లాడి యింకా నాలుగువేల రూపాయలు వాటి వినియోగం అరుణాచలం యిచ్చమీద వదిలేసి జమకట్టాడు. ఈ రెండో మొత్తం జమకట్టినప్పటినుంచి ఒక్క అక్షరమైనా రాలేదు. రామారావు బ్యాంకి వెళ్లి కనుక్కున్నాడు. సంగతంతా మొదట్నుంచీ పరీగాలేదు. తాను మొదటకట్టిన మొత్తాన్ని చెక్కులమూలకంగా అప్పుడప్పుడు అరుణాచలం తీసుకొన్నాడు. రెండవవర్యాయము డబ్బుకట్టిన నాలుగోరోజునే మొత్తమంతా ఒకేవర్యాయము తీసుకొని అదృష్టవశానాడు. ఇంకా విచారణచేయగా కేషాది అయ్యరే సొమ్ముకొనము చెక్కులు బ్యాంకిలో యిచ్చినట్టు తేలింది. ఒక్కక్షణమైనా ఆలస్యం చేయకుండా అరుణాచలాన్ని చూడమని బెజ

వాడడు జయలుదేరాడు. అక్కడ అతడనుకున్నంత పనీ జరిగింది. అరుణాచలం అనేవాడి వల్ల యేబంగళా అద్దెకు తీసుకొనబడలేదు. వారిద్దరిపేరుతో యేడుంత్రాగారమూ స్థాపించబడలేదు. కాని — అరుణాచలం ఒక మేడతో హాయిగా కొన్ని నెలలు కాలక్షేపణచేసి నెలా వది హేను రోజులకిందట వెళ్లిపోయినాడనీ ఎక్కడఉన్నదీ తెలియదనీ, కొందరివల్ల తెలిసింది. నీచుడగు మోసకాడు తన్ను ముంచివేశాడని అతనికింత వుండేహం లేకపోయింది. దీనికి నూచిభాగము కేషాది అయ్యరేనని గట్టినమ్ము కం కలిగింది. మళ్ళి చెన్నపట్టణం వచ్చేశాడు. అక్కడ అడుగు పెట్టడముతోటే కేషాది అయ్యరింటికి వెళ్ళాడు. అయ్యరు రామారావు మనసులోవున్న ఆందోళన గ్రహించనివాడివలె యెప్పటితీరున కుర్చీమీద కూర్చోమన్నాడు.

“మీ స్నేహితుడు అరుణాచలం శెట్టియారో అతిదుర్మార్గుడు. మోసకాడు” అని పెద్దగా అరచాడు రామారావు.

“అటువంటి భాష మాకార్యాలయములో నహించడానికి తగనిది” అని మొగము ముడుచుకొని నిమ్రుళంగా జవాబుచెప్పాడు అయ్యరు.

“నహించనీ; నహించకపోనీ; యిటువంటి సందర్భంలో నేను తప్పకుండా యిటువంటి భాషనే ఉపయోగిస్తాను” అని రామారావు “అరుణాచలం చెట్టి నాకొక్కవర్యాయంగా వదివేల రూపాయలు గుండంవేశాడు. నీమూలకంగా - నీవుచెప్పిన అలోచనలమూలకంగా - నేనెట్లా పట్టవగలే - కూర్చంగా మోసగించబడ్డాను - నీచంగా కొల్లగొట్టబడ్డాను” అన్నాడు.

నిమ్మలంగా: నీ అరపులు చూస్తే ఏమ్యాభావముతో అవతిలికి తరిమివేచూరిని బుద్ధివుట్టున్నది. నాగారవము, పోలిష్ యీనగరమంతా వ్యాపించింది. నిన్నగాక మొన్న వచ్చిన ఒక కొత్తవాడివల్ల నాగారవానికేమీ భంగం కలుగదు. మొట్టమొదట ఆరుజాతలయొక్క విలాసాన్నివ్యమృతే యిచ్చారు. నీవ్యాపార విషయకమైన యేర్పాటులన్నీ ఆతనితోనే చేసుకొన్నావు. మీరు ఉభయము నాదగ్గరికి వచ్చి భాగవిషయకమైన దస్తావేజు వ్రాయమంటే చాళాను. అంతకన్న వాడేముంది?" అని అయ్యరన్నాడు.

"కాని - నీవు నీన్నేహితుని విషయంలో యెంతో న్యాయమూర్త్యువా గొప్పగా చెప్పావు!" అని ప్రశ్నించాడు రామారావు.

"అవును. అతడు నాకు నీవడిగిన ట్రాన్ వరకు యెలాకనవడ్డాడో ఆలా నీకు చెప్పాను కాని, అతడు చచ్చిపోయేవరకు యిలా వుంటాడని జ్యోతిషము చెప్పినా?" అని అయ్యరు అన్నాడు.

"ఛీ! హేయమైన కుక్కము సిగ్గులేని మొడివాడన" అతని కన్నులు యెట్టువడ్డాయి "నన్ను అన్యాయంగా మోసగించడానికి కుట్ర మీదవన్ని నామంప తెచ్చారు కాని - మీని జము -" అని రామారావుకేమీ అనబోతుండగా అయ్యరడ్డమువచ్చి "అదేగావలం పారిపోవడంవల్ల నీకెంత నష్టమో నాకంత నష్టమే వున్నది తెలుసునా?" అని జయనూచకంగా నవ్వుతూ అన్నాడు.

కొంగనగళక స్వరంతో రామారావు "నీకు పోనీమా! నీవే వాణ్ణి చేతులొప్పుకుని ఆట వాడుకున్నావు" అని అరచాడు.

"మీజాయింటు బాధ్యతను గురించి యిలా అవుతుందని యిదివరకే అనుకొన్నాను." అని రామారావువంక కూర్చుంటూ చూస్తూ జవాబు చెప్పాడు అయ్యరు.

అమాటలు విని పులికిపడి "ఏమిటి? ఏమనుకొన్నావు?" అని ప్రశ్నించాడు రామారావు.

"ఏమనుకొన్నానా? నీభాగస్థుడైన అరుణా చలం నాదగ్గర advance గా తీసుకొన్న ఎనిమిదివేల రూపాయల మొత్తమువరకు మీ acceptance లను నేను discount చేసుకొన్నాను. ఆ exchange bills ను వ్యాపారము మధ్యలో తోసివేశాను వాటిని చెల్లించవలసిన ఎమయుము రాగానే నేను తీసుకోలేనని చెప్పేస్తాను. అప్పుడు దస్తావేజు ప్రకారంగా యీ వ్యాపారంలో నీవు ఎనిమిదివేల రూపాయల మొత్తమును బ్యాంకిలో చెల్లించడానికి నీవు బాధ్యుడి వవులావు" అని అయ్యరన్నాడు.

అమాటలు వివంగానే రామారావు నోట వ్బట మాటలేకుండా కుంగిపోయినాడు. వారు చేసిన కుట్రీ అంతా భయంకర రూపము తాల్చింది. మళ్ళీ అయ్యరు "నీవు భాగస్థుడవై నందున ఆ భాగవిషయకమైన దస్తావేజులన్నీ క్రమమైన కట్టుబాటుతో వ్రాయబడినందున అరుణాచలానికి మీయిద్దరి చేతుతో బిల్లుల మీద సంతకం చేయడానికి అధికారముండడమే కాకుండా నీవుమూలం మీయిద్దరిలో నీకువున్న నీబాధ్యతను పోగొట్టుకొనడానికి పోట్లాడలేవు. ఎంత మూలీయు వీలేడు" అన్నాడు.

"అయ్యయ్యో! ఎంత మూర్ఖుడినై పోయినాను! ఎంత రాక్షసుడవైపోయినావు!! వట్టి ఛండాలుర వలలో నాగ్రహచారంవల్ల చిక్కుపడి అన్యాయంగా కొల్లగొట్టవడ్డాను"

అంటూ వుండగా రామారావు వంక తీవ్రంగా చూస్తూ అయ్యరు లేచి “సీతారామారావు! ఇదిగో నావిషయమై నీవు పిచ్చిగా వాగవద్దు. నా గౌరవం యీ పాగితాల్లో బాగా ప్రతిష్టాపనయింది. నావ్రోవర్తన మంచిదని అందరికి విదితమయింది నీవు బొబ్బలు పెట్టినంత మూల్యంచేత నాకేమీ లోటులేదు. నానూ యీ కట్రీలో చెప్పకొనడానికి కోర్టులో బోలెడంత వున్నది నీతో సమానమయిన భాగస్వామి నాదగ్గర ఎనిమిదివేల రూపాయలు అడ్వాన్సుగా తీసుకొని పారిపోవడం చూస్తే అందరికీ అనుమానం కలుగుతుంది. నీచేతుల ముటికి వక లంది కోర్టులోనుంచి బయటవడవు. అందు చేత నే చెప్పబోయే———” అని యేమో అనబోతుండగా రామారావుకు కోపంచేత ఒళ్ళు తెలియక “ఛీ! దొర్బాగ్యవు కూతులు నీన్నేహితుడి పోకిరితనానికి——దొంగలనానికి——నన్ను చూచి చూడకుండా డోంగకోమనడానికి నీకు నాలుక ఎలావచ్చింది. నీవే చెక్కులను బ్యాంకికి వదిలి డబ్బు తెచ్చుకొని——” అంటూండగా——” అవును. ఎప్పుడు తెచ్చిన వప్పుడే అరుణాచలానికి పంపించివేశాను” అని అయ్యరు బింకంగా తల తివ్వతూ రామారావు ఒళ్ళు మండిపోయేటట్టు యిప్పటికి మర సమావేశ మావీసేతాము” అన్నాడు

“నరే! దయ అన్నమాట లేని పాపిష్టివి! గోముఖవ్యాఘ్రానివి!! Unscrupulous fellow Treacherous miscreant నీముఖం చూస్తే పాపం చుట్టుకొంటుంది.” అని రామారావు పాకిట్లోకి వెళ్ళి గుమాస్తాలతో “మీరీ భూలోకంలో నీచాతినీచుడు అతిమర్నార్థుడైన వాణ్ణి చూడాలనుకొంటే మీ యజమాని ముఖం చూడండి”

అని అరచి వెళ్ళిపోయినాడు. అతడు కోప దుఃఖాలకు లిలించు పోయినాడు.

కాని — యింటికిపోయి తన ప్రియభార్య బిడ్డల ముఖమెట్లా చూస్తాడు? నాశనము! సర్వనాశనము!! వారి చెవులకి మాట తెంత ఘోరంగా వుంటుంది? ఈ ప్రపంచంలో గెలవకూ దిక్కులేక పింటిపక్షి అయిపోయిన వాడైతే ఒక్కడు కూర్చొని యీ మాటలు పారాయణము చేయవచ్చునుగాని — సలక్షణ మైన సుసారం లిన్నే భగవంతునిగా నమ్ముకొన్న భార్య — చిలకల్లాంటి బిడ్డలు — గలవాడి కేమాటలు — వారితో చెప్పేటప్పుడు వాడి వ్యాధిమతులో ఒకయినానకొర్రు యెరగకాల్సి తప్పినట్లుండదా? కాత్యాయని ఇది వరకే అరుణాచలం దగ్గరనుంచి వుత్తరాలు రాకపోవడంవల్ల రామారావు వడే ఆందోళన అంతా చూసి, యిది ఘోరంగా పరిణామిస్తుందని గ్రహించింది. బెజవాడ వెళ్ళినందుకు కారణము తెలుసుకొన్నది. కాని ఐర్యవ సాసము మాత్రం మెఱుగడ. ఈ దుఃఖవార్తను తెలుపవలసిన విధి రామారావుమీదనే వున్నది. ఇంటికి వెళ్ళగానే అతని మనోవ్యధ ముఖ భావాలకు బట్టి విదితమయింది. గాయవడిన అతని వ్యాధయాన్ని కలతలేని శాంత ముఖముతో కప్పిపెట్టలేక పోయినాడు. కాత్యాయని కొంప మునిగిందనుకొన్నది. ఎన్నో ప్రశ్నలడిగింది. అతడు జవాబు చెప్పలేదు. అఖికి “వన్నీ విధంగా అనిశ్చయావస్థలో కష్టపెట్టబోకండి” అని కాళ్ళమీద పడి పార్శ్వించింది. అంతా చెప్పివేశాడు. అరుణాచలం పదివేల రూపాయలు దోచుకొన్నది — ఇంకా కేమిదీ అయ్యరుకు ఎనిమిదివేల రూపాయలు బాకీ

యివ్వవలసినదీ అంతా చెప్పాడు. సుయోగినిరి వేలరూపాయలతో ఎదివరకు వ్యాపకము కట్టిన మొత్తాని రమ్మిన ఆ స్థిలో దుగిలివ పెడ వడ్డపూడితో వున్న రెండిడ్లు, అయిదేసల పొలము పోగా తాన తన సంపాదించు కొను లేకుండా దుగిలిపోతాడు. అటువంటి వసుమత భార్యయొక్క ప్రోత్సాహపునూట అత్యంత నమములు కాబట్టి—

తే. గీ. అఖిల దుఃఖి రోగారును కొనకంటు
సురుచిరంబుగ భార్యయ చూవె మును
నానర భార్యసమేతుడై యున్నవాని
కెంత లావణ్యయును నెరుకవడపు

శ్రీ మహా భారతము — సలహాత్రము
కాత్యాయనియొక్క ఊహన్ముల వల్ల కొంత మనస్సులో శాంతి తెచ్చుకొని స్థితిగతుల నిష్ఠ యముయి ఆలోచన ఆడగడానికి తన న్యాయు వాది దగ్గరకు వెళ్ళాడు.

రామా లావు తనకు దడలి పెట్టగానే కాత్యాయని అవిషయంలో దీర్ఘంగా ఆలో చించింది. “నేను వెళ్ళి అత్యున్న గాళ్ళ మీదపడి బిడ్డల యొక్క భావిదుస్థినిగూర్చి యేడిస్తే ఆయన హృదయం కరగి దయ తలుస్తాడేమో! ఆయన మంచివాడేమైతే నాభర్త తొందరపడ్డారేమో!” అనే ఆలోచన అమెకు తోచింది. అందుకు గాను నిశ్చయ పరుచు కొన్నది. తా నొక్కతే పరాయి యింటికి పోవడానికి చాలానేపు భయపడ్డది కాని తన పతి ప్రోత్సాహము వలన కొరకు అమె ప్రాణాలివ్వడానికైనా సిద్ధపరచుకొన్నది. “నేనే నాభర్తను దేవునిలాగ పూజించి, భర్తయేకప్పు డుగిలింది లోకముకాదని యెంచే దాననయితే కష్టించడానికి దేవుడురాడా? పంచభూతాత్మిక

మొదల ప్రకృతి తోచువడనా” అని గుండె దిటవుపరచుకొన్నది. వెంటనే పిల్లలిద్దరిని పొరుగువస్తువుగొంది తాను శేషాద్రీఅయ్యరింటికి ప్రయాణమైంది.

అత్యున్న ఒక్కడు కూర్చుని ఉన్నాడు. అందుచేత “ఎవరో వచ్చారని” చెప్పగానే “దొంగిలికి రమ్మనను” ని ఉత్తరువిచ్చాడు. కాత్యాయని మరుక్షణంగా అత్యున్నెదుట నిలువపడ్డది. ఆమెకు భయంవేసింది ఇంతవరకు పరాయి పెద్దమనస్సుల ముఖంచూసియెరుగదు. వెంటనే భర్త్యంతెచ్చుకొని “అయ్యా! నాభర్త దిమిడిందో చెప్పకొవడానికి వచ్చాను. వారి స్థితి మీరు దయతలు నేనే తప్ప పర్వనాశనమై పోతుంది” అన్నది.

“నీభర్త రామారావు నన్ననరానిమాట అని నాకొరచానికి భంగం కలిగేటట్టు నాగునూస్తాల కుండరకూడా నన్నువట్టుకొని తిట్టాడు” అన్నది అత్యున్నంకా తలదాపుతూఅన్నాడు.

అమె కళ్ళనీళ్ళు కపోలాలమీదుగా కారు తూండగా “నిజమే; గాని, అయ్యా! కష్టము బాధను అనుభవించడానికి ప్రాపంచక రంగం లోకి దిగజాతూన్నపుడు దురదృష్టదేవత గడప లోనే కరుణారహితంగా తన్నేటప్పటికి, వారికి కష్టముతోచి అన్నారేమో! మీరు నూయందు దయవుంది, పోనీ మారొరకు కాకపోయినా, చిన్నిబిడ్డల ముఖాలు మూచైనా క్షమించ గోర్తాను” అన్నది.

‘వ్యభిచారము’ చట్టా లిటువంటివాటికి చోటివ్వవు కాని, అయినా Law ప్రస్తావనన్నీ తిరగేస్తాను. నాకేమీ అభ్యంతరంలేదు” అని అత్యురన్నాడు. అమాటలువిని కాత్యాయని తానొక వల్లరాయితో మాట్లాడుతున్నానని,

బిడ్డలు గనివెందిన మానవునితో కాదని తెలుసుకొన్నది. చివరకు “పోనీ! మీకిష్టమైనదియెనిమిదివేల కూపాయలకూ తొండరెడ్డి కుండా ఉంటారా?” అని అడిగింది.

కేసాద్రీఅయ్యరు దృక్పథాలు కన్నీళ్ళు కారుస్తూన్న యిందీవరాలలాంటి సత్యాలనుంచి ముఖమంతా వ్యాపించాయి. వాడిపోయిన రోజువుల్లాగా అమెవడకు మనోహరంగా వున్నది. ముఖకమలంలోవున్న మృతరంధ్రాన్ని ఆస్వాదించడానికి గాను వస్తూన్న జమలిముక్తాలి బాగులిలాగా ముందరికిపడ్డాయి అమె శ్యామలాలకాలు లావణ్యనిధివలె విశాలలలాటము. సంపెంగపూవులాగ నాసిక, కోమలబింబంలా, ఇట్టి సాందర్య సాక్షాత్కారం ఎన్నడూ అనుభవించిన కాలేదు. అతని కటాక్షాలను కిక్కిరిస్తూ పోవడానికి ఆవక్షస్థల వైభవం వర్ణనాతీతం నిరుపమానం, అమరేశ్వర ప్రస్తుతిపాత్రం, అయ్యరు చేలించిపోయినాడు. సన్నని నడుము కుదురైన పిరుదులు, ఆసాందర్య వైభవమంతా ముద్దులోడుతున్న పాదపల్లవాలతో అంతయైంది. ఆపాద శిరశివర్ణంతము పరిశీలించాడు. లతానదృశ సువర్ణనిగ్గిహ. రామారావు సాందర్యాన్ని మనసుకు తెచ్చుకున్నాడు వారిద్దరిలో యెవరు యెక్కువ సుందర్యరూపులో నిర్ణయించుకోలేక వారి దాంపత్యానికి మెచ్చుకొన్నాడు. ఆశ్చర్యకారరూప సదంర్పవమువల్ల ప్రాదుర్భవించిన మోహంబుధిలోపడి మనసు గుతూ కేలుతూ కొట్టుకుపోతున్నాడు.

“నీభర్తమీద నీకెక్కువ ప్రేమనుమా!” అని కంతస్వరంలో వెనుకటి బింకాన్ని విడిచి వదిలుతూ అన్నాడు.

“ప్రేమయేకాదు. వున్నాల్సినట్టి వారి పాదాలకు పూజ చేస్తాను.” అన్నది కాత్యాయని.

“అరని విషయంలో నీవేమియ్యడానికై నా సిద్ధపడి వున్నావనుకొంటాను?” అన్నాడు యింకాస్త వయస్సుగా అయ్యరు.

“అవును. నా అధీనంలో వున్న జేదైనా నరే! నాభర్త సంతోషానికి సాఖ్యానికిగాను పోయేస్తాను.” అని అమాయకురాలు కాత్యాయని దృఢంగా జవాబుచెప్పింది.

“నీ అధీనంలో వున్న జేదైనా నరే! తప్పకుండా వినియోగిస్తావా?” అని అయ్యరు లేచి చిరునవ్వుతో దయారసం పాలుకుతూన్నట్టు “బాగా ఆలోచించుకో! ఏదైనానరే నీ అధీనంలోది?” అన్నాడు.

కాత్యాయని దృఢంగా తల వూపింది.

“అట్లా అయితే యీ పరతుమీద” అంటూ అమె చేతిని వట్టుకొన పోయినాడు. కాత్యాయనికి విపరీతమైన భావమొకటి మనోకాశాన మెరిసింది. ఒక పెద్దపులి పంజానుండి తప్పించుకొన్నట్టు చేతిని తప్పించుకొని, అమె భయంతో ఒక్క కేక వేసి, తనను బలవంతంగా ఆపడానికి అయ్యరు తల పెట్టక పూర్వమే గది విడిచి బాల కురంగములాగా చెంగున దాటి పోయింది.

కాత్యాయని హృదయం హృదయంలో లేదు రోష కోపాలతో అమె మనసు తల్లడ పడుతూండగా యింటికి చేరింది. పది నిమిషాలకు రామారావు వచ్చాడు. అమె స్థితికి కారణమడిగాడు. కాత్యాయని భర్త కొగిటిలోచేరి, కన్నీళ్ళు కారుస్తూ జరిగిన సంగతంతా చెప్పింది. మనసులోవున్న దుఃఖాన్నంతా వెళ్ళబోసింది. తన ప్రేమమైన భార్య తననింతవరకు పాడుచేసిన

కామసాధముడిచేతిలో అవమానం పొందిందని తెలియగానే మనసుకు సూతనగాయంవల్ల పిచ్చి యెత్తి అయ్యెను నవ్వుడే చావమోసి, కూనీచేసి రావలెనని యింట్లోనుంచి బయటి కురుకపోయినాడు. కాని కాత్యాయని అడ్డముపచ్చి రోజులు బాగుండనప్పుడు యెవరేమన్నా పూజతోవాలెననీ, శత్రువులైన వారితో పోట్లాటలోకి దిగి యింకా కొత్తకష్టాలకు పాల్పడవద్దని వెళ్ళినీ కుండ కాళ్ళు పట్టుకొని పోగొట్టింది. రామారావు మనసు తిరిగింది. కోపం వచ్చినప్పుడు ఆలోచనకలిగి ప్రవర్తనను వాగ్దత్తముచేశాడు. మనసు కొంత శాంతపడ్డతరువాత తన న్యాయవాదితో జరిగిన సంభాషణంతా చెప్పాడు.

ఆతడు రామారావుతో యిలా అన్నాడు.

“నీవు ఆరుగ్రామాలవల్ల, కేసాని అయ్యరు వల్ల దోచివేయబడ్డ మామూలీం బాగా కను పడుతున్నది. కాని యావిషయంలో వారెవరి పన్నిన కుట్ర అని మాలీం కోర్టువారి యెదుట రుజువుపర్చుకోలేవు. కాని నేను నిశ్చయంగా చెప్పే ఆలోచన యేమిటంటే అయ్యరు ఎనిమిది వేల రూపాయలనిమిత్తం బిల్లులను పంపినప్పుడు నీవు డబ్బు చెల్లించక తిరగకొట్టు. ఆడబ్బునీవు చెల్లించే విషయంలో అయ్యరు కోర్టుకేక్కినప్పుడు ఉన్న యధార్థమంతా మొఱపెట్టుకొని వీలై నట్టలా అయ్యరువని పట్టిదాము.”

రామారావాన్యాయవాది చెప్పినట్టలా చేయడానికి సిద్ధుకొన్నాడు. ఆ వ్యవహారం ప్రస్తుత మలా వుండిపోయింది. కాని ఆతని ప్రవర్తనలో దాడులమైన పరిణామము సంభవించింది. ఆతనికి గలిగిన స్వస్థాన్ని తలపోసి దీర్ఘ యాతనకు లోనైనాడు. ఆతనికి దారాపుత్రులవల్ల అనుభవించే సౌఖ్యం మాయమైపోయింది. ఆతనికి

కోపం వృద్ధి అయింది. ఏమీలేని దానికిగూడ కోపించుకొనేవాడు. శుద్ధ వెట్టివాడై పోయినాడు. ఎన్నడూలేనిదంతా చూసి కాత్యాయని రహస్యంగా యేడ్చేది. కాని ఆతని ముండర మాలీం ధైర్యంగాఉండి ఆతనికి శక్తికొలది ఉత్సాహముకల్పిస్తూయిదివరకున్న యెక్కుడు శ్రద్ధా భక్తులతో ఉపచారాలు చేసేది. అప్పుడు కాపురమున్న యిల్లు విడిచి యింకా తక్కువ అద్దెగల యింట్లో కాపురముండి ఖర్చు తగ్గించి బాగోత్తగా వాడడానికి యెన్నో విధాల జరిపిచూచింది. అవన్నీ వ్యర్థమైపోయినయి. మీదుమిక్కిలి కోపాన్నిగూడ ప్రజ్వలించినయి. ఆతడామె సంతతితో అప్రసక్తి మానివేయవలసినదిగా భావించాడు. ఇలా వుండగా యాత్రీలన్నీ నేవించి ఉన్నడబ్బంతా వినియోగించి, వీరి కోపం వెతుక్కుంటూవచ్చింది కాత్యాయనితల్లి. రాగానే వీరి ప్రస్తుతిపుస్థితంతా వినేటప్పటికి ముసలమ్మ గుండె పగిలింది. ఇక అన్నం నీళ్ళు ముట్టుకోకుండా యెవ్వడు యేడుస్తూ ఆయిదు రోజులు పండుకొని ఆరోజున చచ్చిపోయింది. ఈ దుఃఖావస్థలో కాత్యాయనికి తల్లి మరణం యెలావుందో నేను చెప్పలేను. రామారావు కూడా చాలావిచారించాడు. ఆమెకు దహన సంస్కారాలన్నీ గావించాడు. అంతా పూర్తయ్యేటప్పటికీ, అయ్యరుకివ్యవలసిన ఎనిమిదివేలరూపాయలకు బిల్లులువచ్చినయి. తన న్యాయవాది నలహా ప్రకారం వాటి మొత్తం చెల్లించకుండా ఆగారవవరచాడు. దానికిగాను వెంటనే ఆతన్ని ఖయదు చేశారు. కేసుయొక్క విచారణలో తనవత్తం నమర్చించుకోవాలని స్థిరపడమకొన్నాడు కాబట్టి తగాదాలో వున్న సామ్యంతా కోర్టులోకట్టి విచారణ అయ్యేంతవరకంతం తాను

అయితే అది అతని అవకాశం కాదు. అది అతని అవకాశం కాదు. అది అతని అవకాశం కాదు.

తైదు లోవుండకుండా తప్పించుకొన్నాడు. కాని దొంగవలె ఆకొంచెం సేపైన కఠినంగా చూడ బడండుకు అతడు మహావమానమున తలయెత్త లేక పోయినాడు. అతనికి భార్యబిడ్డలమీద వున్న మమకారము మొండిబడిపోయింది.

కాత్యాయని ఆయిల్లు వదిలేసి యింకా తక్కువ అద్దెగల యిల్లలో ప్రవేశించి ఖర్చు తగ్గిదామని మళ్ళీ భర్తను ప్రార్థించింది. కాని రామారావాలోచనకు ఒప్పుకోలేదు. అతడు తన వ్యాజ్యంలో తప్పుకుండా గెలిచి, పోయిన డబ్బును సంపాదించాలిసని వట్టువట్టి కూర్చు న్నాడు. తాను తప్పక గెలుస్తాననీ, న్యాయమే యెప్పటికైనా జయిస్తుందనీ యెంతో కాత్యాయనికి ధైర్యం వురిగొల్పాడు. అందుకని ఆమె నిర్భయంగా విచారణ రోజెదురుచూచింది. ఇరువక్షాలవారు సలహాలు తీసుకొని తమూరు గావున్నాడు. శేషాద్రిఅయ్యరు చాలాయెడ్డ నుంచీ న్యాయవాదిగా పనిజేస్తున్నాడు. మంచి పేరుమాత్రం సంపాదించాడు. అందుచేత అక్కడవున్న స్నేహితులు తక్కినవారు యెవరూను, పచ్చిదొంగ అరుణాచలానికి కుట్రలో తోడుపడ్డాడని యెవరూ నమ్మలేదు. అయ్యరు తనను అరుణాచలం యెనిమిదివేల రూపాయలకు మోసగించినందుకు, తాను (Joint responsibility) ద్వంద్వబాధ్యతకీంక రామారావుమీద వ్యాజ్యము వేయడానికి అరుణాచల మతన్ని మోసగించినది నిజమేనా? అను విషయంలో అయ్యరు తన సాక్షులను రప్పించి సాక్ష్యము చెప్పించాడు. విచారణ అయింది. అయ్యరు వక్రమే తీర్పుచెప్పారు. ప్రాపంచములోవున్న దుఃఖిరోషాలకు స్థానమై రామారావంటికి వచ్చాడు. కాత్యాయని తనపనితీర్చాడయితో

యెన్నోవిధాల ఓచార్చింది. అతని ఆవేశన మనోవ్యధ అతని ఆరోగ్యానికి శిఘ్రమే భంగం కలిగించినయి. అతడు మంచం వట్టాడు. తల పోటు జ్వరం బయలుదేరింది. గుండె చెదని పోయిన కాత్యాయని మంచి వైద్యసహాయం తీసుకొచ్చింది. అతనికి భయంలేదని వైద్యుల నోటిమెబడి రావడానికి యేకువారాన వట్టింది ఈ మధ్యకాలంలో రామారావు భార్య, పిల్లల సీతి తలపోసి మేడ్చేవాడు. వాళ్ళను రక్షించ మని దేవుని ప్రార్థించేవాడు.

పాపం! కాత్యాయని! నిర్భాగ్యురాలు! తన ప్రాణనాధుని జబ్బుస్థితిలో తెలుచినకండ్లు మూసియెరుగదు. దిండుమీద తలబెట్టి వండు కొని యెరుగదు. ఉపవాసాలవల్ల విశ్రాంతి లేకపోవడంవల్ల, దుఃఖభారంవల్ల ఆమె కుంగి పోయింది. ఉన్న కొంచెముడబ్బు అయిపోవడం వల్ల ఆమెదిగులు అతిశయించింది. కాని రామారావుజబ్బు తిరుగుముఖం వట్టడంవల్ల ఆమె హృదయం తేలికపడ్డది. అతని ప్రవర్తన యెంతో నిమ్మశంగాను, దయగాను మారిపోయింది. తన చరిత్రంతా తలపోసి విరక్తుడై “కాత్యాయని! మనకున్న ఆస్తికాస్తా ఊహ్యుకుపోయింది కాని, నేనింక యావసరం ఉన్నాను. ఇంకా కొన్నాళ్ళకు సంపూర్ణస్వాస్థ్యము చిహ్నుతుంది ఇక యేదైన రెక్కలకష్టమీద డబ్బునంపా దించి మిమ్మలకు పోషిస్తాను. కష్టారితమైన సామ్యువల్ల తిన్నటిండి యిదివరకు తిన్నదాని కంటె యెక్కువ రుచికరంగా ఉంటుందేమో యెవరికి తెలుస్తుంది?” అన్నాడు. ఈమాటలు విని కాత్యాయని భర్తను కాగలించుకొని యేడ్చింది. తనభర్త తన్నోచార్చే అంతకత్తి గలవాడైనాడని సంతోషించి దేవుని కనేక

కృతజ్ఞతాపూర్వక నమస్కారా లాచరించింది.

అన్యోన్య గాఢానురాగము గల యాజంట ఒక సాయంకాలము మాట్లాడుతున్నారు. రామారావారోజునే యితరుల సహాయం లేకుండా యింటోనుంచి వరాండాలోకినడిచాడు. పిల్లలిద్దగు ఆటలాడుకొంటున్నారు. అప్పుడు ముగ్గురు మోటారుమన్యులు మర్యాదన్నమాట లేకుండా లోపలికి తోసుకువచ్చారు. వాళ్ళు వచ్చినవని వెంటనే చెప్పారు రామారావు కొద్దులో చెల్లించిన ఎనిమిదివేల రూపాయల సొమ్ము బిల్లులమొత్తం మాత్రం సరిపోయింది. కేషాదీఆయ్యరు కయిన ఖర్చులనిమిత్తం మళ్ళీ రామారావు ఖయిదీ చేయబడ్డాడు. ఖర్చుల మొత్తం రెండువందల యాభైరూపాయలు ఆసంసారానికొక్క డబ్బుడిఆయినా లేదు. ఎటుజూచినా యేరకలేదు. కాత్యాయని పింటి మీది నగలన్నీ యిన్నాళ్లనుంచి యింటిఖర్చుకు రామారావు జబ్బులో వైద్యుడు మందులనిమిత్తం ఖర్చుపడిపోయినాయి. ఇంటిలో ఉన్న సామానంతా ఆమ్మితే అంత మొత్తం వస్తుంది కాని, ఇంటివారికి వందరూపాయలవరకు అద్దె యివ్వవలసివుంది.

కాత్యాయని ఆ అమీనాఅను తనభర్తను అప్పుడు తీసుకొని వెళ్లవద్దనీ, యింకా కొన్ని రోజులు జబ్బు పూర్తిగా నయమయ్యేవరకు ఆపమనీ కళ్లనీళ్లతో ప్రార్థించింది కాళ్లమీద బడి బరినూలింది. వారిహృదయాలు కరగలేదు "ఏమాత్రోపుననువు చూపించడానికి హుకుము లేదు"ని శుష్టంగా చెప్పేవారు. తన కత్తంతా ఉషయోగించి అరగంటసేపు ఆపేటట్టుగా ఒడం బరచితమనాడతనువాది దగ్గరకెళ్ళి మొరపెట్టు కొన్నది. కాశలసిన సొమ్ము సహాయము

కోరింది. అన్యాయవాది తెలివిగలవాడే గాని సంపాదన యేమీలేదు, ఇంటి అద్దె రావడమే కష్టం. అటువంటివాడు సహాయము చేయ లేవని జాలిగుండెతో యేడుస్తూ చెప్పి, యాభై రూపాయలిచ్చాడు. ఆమాత్రోపు సహాయానికి కాత్యాయని మనసులో ధైర్యం తెచ్చుకొన్నది. ఆదుఃఖాలభారంలో ఆధైర్యమనే చిన్నదీపం కూడా ఆరిపోయింది. కొత్త కొత్త గండర గోళాలు మనస్సును వికావికలు చేసేస్తున్నవి. ఆమె యింటికి వచ్చేటప్పటికి తనభర్త అపాయ కరమైన దుఃఖంలో భయంకర తాపాన్ని అను భవీస్తున్నాడు. ఇవ్వవలసిన వంద రూపాయల అద్దెకూ యాభైరూపాయలిచ్చి వేసింది.

ఏమిటి గత్యంతరం? ఏమీలేదు, దిక్కులేనట్టి వారికి గలవాడొక్కడే దిక్కు, ఆమెకు కాళ్ళు గజగజ వణికిపోతున్నాయి, తనకళ్ళముందర తన ప్రాణానికి ప్రాణం యముకింకరుల్లాంటివారిచేత బలవంతంగా లాక్కొని పోబడుతున్నాడు. తన బిడ్డలకోసం నాధుడికోసం, ఆమెధైర్యం వహించ వలెననుకొన్నది. కష్టాలను యెదుర్కొనడానికి పూనుకొన్నది. అటువంటి సమయంలో మొగ వాడు వయితం ధైర్యం విడిచి బారుమనవలసి నప్పుడు ఆమె ఆదుఃఖావస్థలో ధైర్యం చిక్క పట్టింది. తన భర్తాను ధైర్యవంతుణ్ణి చేసింది. నిర్మలాంతరికడుగుతో, అమ్మ త స మ మై స ప్రేమతో చెప్పిన ధైర్య వచనాలవల్ల రామారావు ఓర్పువహించాడు, తనప్రీయభార్య నుదా హరణగా చూసుకొన్నాడు. ఈ మాత్రోపు కష్టములొక తెక్కా అని గుండె దిటవు పతి చుకొని మున్నాళ్ళ ముచ్చట బుద్ధుడము మానవుడి జీవితమనుకొని విరక్తిచెంది వారి

వెంట ఖయిదీలను పెండ్లాము బిడ్డలనహితంగా ఉంచేవార్ల గడుల్లోకి వెళ్ళిపోయినాడు.

కాత్యాయని గంభీరహృదయ నమువ్రంలో వీచే ఓ యంకర తుపాను యెవరికెరుక? ఆమె యింటిలోవున్న సామాను యావత్తు ఆమెకు యింటి అద్దె యింకా యితరములయిన చిల్లర బాకీలు తీర్చివేసింది. ఆమె అందరి దగ్గిరా సెలవు తీసుకొని చూసేవాళ్ళ గుండెలవిసి సీర వ్రతూడగా చిన్నకుమార్తెను యెత్తుకొని పెద్ద వాడు వెంటరాగా యే మాత్రము చలించక భర్తదగ్గరకి ప్రయాణమైంది. "అతిశయ్యమగు వస్తువుకైన రసమున్నది. అతినీచమగు పనికైన రసమున్నది. అగ్నిజ్వాలలకైన రసమున్నది. కాని అతిదుఃఖమునకు రసములేదు." ఒక చీరటి కొట్టులో రామారావుక చాపమీద పండుకొని వున్నాడు. పిల్లల నిద్దరిని భర్త కప్ప గించి తాను బజారుపోయి కావలసిన సామగ్రి తెచ్చుకొని వాటిని గదిలో అమర్చుకొన్నది. సామానంతా అమ్మగా వచ్చిన సాములో అప్పలన్నీ తీర్చగా రూపాయిన్నర మిగిలింది. ఆదిక్కుమాలిన సంసారానికి జీవనోపాధి సమిత్తం యీ జగతీరంగంలో మిగిలింది ఆ రూపాయిన్నర మాత్రమే. అర్థరూపాయి సామగ్రికొనడానికి వినియోగించి వాటి నింట్లో అమర్చుకొన్న తరువాత వాటివంక కాత్యాయని దీర్ఘనిశ్వాస పూర్వకంగా చూసింది. ఆయ్యా! ఆ సంసారాని కెంత దురితస్థ సంపాదించింది. మహాభోగంలో తేలి ఆడిన కుటుంబం చివరకు ఖైదీలగదుల్లో దుర్భర యాతన ననుభవించవలసి వచ్చింది. వెండి పళ్ళెంలలో మృష్టాన్నం తిన్న సుకుమారమూర్తులు - నూకలగంజి ఉండవెం కులలో వండికొని మూకుళ్ళతో తిని ముంత

లతో తాగవలసివచ్చింది. వారేమేమి కష్టాలు వడ్డారో యెన్ని నీచావస్థలకు లోనై వారో వారికి ఆ పరయాత్ముడి కీ మాత్రమే యెఱుక.

* * *

రోజులు బహుసిమ్మళంగా గడచినవి. అవ్యక్త మెంత దుఃఖపూరితంగా వున్నది. చూసేవాళ్ళ కడుపులు చెక్కువులైపోతున్నాయి.

రామారావు బండబారిన హృదయంతో ఒక మూల కూర్చుని వున్నాడు. ఆ పిల్ల లిద్దరు అన్నంకోసం యేడుస్తున్నారు నర్సా బక్క బంబోయిన వారి దేహాల్లో యేడ్వడానికి గూడా ఓపిక లేకుండా వున్నది. ఆ మహర్షి కాత్యాయని కేవల మసివంజరం. ఎంత చిక్కి శల్యమైనా పతివ్రతాతేజము మాత్రమే ముఖంలో తాండవిస్తూనేవున్నది. తన భర్తకు పిల్లలకు వున్నంతలో నమ్మడ్డిగా పెట్టి తాను తినక—రోజు కొక కమికెడన్నము ముంతెడు గంజితో కాలం గడుపుతూంది. నంస్కార మేమీ లేకపోడంవల్ల తుమ్మెద రెక్కల్లాంటి ఆమె తల వెంట్రుకలు యెర్రబడి చిగు నెక్కినవి. మాసినబట్టలో కట్టబడ్డ చంద్రకాంతమణిలాగా ఆమె దేహము మెఱుస్తూంది. మెడలో పొంగళసూతియు తప్పు యితరమైన నగలేమీ ఆమె ఒంటిమీదలేవు. ఉత్తమకాంతాల లామ కుండ వలసిన పాతివ్రత్య లక్షణ భూషణ మామె కున్నపుడు భూషణాలు కాని, యితర భూషణాలు లేకుంటే మాత్రమేమి? నిరంతరం న్యమించే బొమ్మధారలచేత ఆసున్నిగ్ధ గండ ఫల కాలమీద చారలేర్పడ్డాయి.

ఆమె పిల్లల జతరాగ్ని చేల్లార్చడానికి యేమైనా కుదిరవెట్టి నాలుగు డబ్బులు తీసుకు వద్దామనీ పెట్టి వెతుకుతూన్నది

ఆ సంగతులను నేను వర్ణించలేను. వ్రాద్దామంటే కలం మూడును సాగడంలేను.

కాని—వారి దుఃఖ చరిత్రలో భయంకర ఘట్ట మింకా ముగిసిన వున్నది.

II

ఈ హృదయ విచారక దుఃఖగాథ - యామహా పతివ్రతచరిత్ర - నాకొక్కసారిగా తెలిసింది కాదు. దైవోపహాతులైన వీరు హృదయాదోళనవల్ల అవ్వడవ్వకు వెలువరించిన స్వీయ చరిత్రలో కొన్ని తునకలు నాచెవిపడ్డవి. వారిని దర్శనముచేసుకొని చారితుఖావనలో ఐక్యమొందిన నా హృదయాన్ని వారి కల్పించి నా సహాయాన్ని అంగీకరించవలసిందని కాళ్ళ మీద పడ్డాను. ఆభిమానధనుడైన రామారావు మొదట నమ్మలేకపోయాడు కాదు. కాని — చివరకు కళ్ళమ్మట నీళ్ళు చిప్పిలుచుండగా — హృదయం టెంకుపోతుండగా “గుండు రావు; భగవంతుడు మా కి మహాసముద్రాని నొక్కణ్ణి దిక్కుగా చూపించాడు. నీయుగా నేను తీర్చుకోలేను” అన్నారు. నాకు ఏమవు ఆగలేదు. చిన్నకుత్తాకిలాగ నో దించాను. నా హృదయం తేలికవని ఒకవిధమైన నూతన ఆనందానికి స్థానమైంది సామ్రాట్ యజ్ఞశిఖా కూడా సుఖమున్నదని అప్పుడే కాస్త తెలుసు కొన్నాను.

రామారావుకు బాగా స్వస్థత చేకూరింది ఋణబాధ తీసుకుంటాడనుకొంటే నర్వనాశన ముండును మృత్యు లేక అంగలూహమున్న స్థితిలో దాని యెలా తీర్చుకోగలడు? లేక అయ్యిరు మనసు కంగివ చూస్తాగా. అది వట్టి భ్రాంతి. అది హృదయముకాదు. చింతమొద్దు.

పాపాణిహృదయముయినా అయినట్లయితే యీ గురదృష్టవంతుల దుఃఖ వరం వరం అటు కరిగి పోయేదే! — తేటవడ్డముఖాలు కలిగిన ముద్దు బిడ్డలను చూచుకొంటూ ఆతిడు కొంతవరకు వ్రోస్తుతా వస్త ము తీచి వుండేవాడు. తాను కొట్టోనంది బయటికి వస్తే యెలాగయినా కష్టపడి పెండ్లాయీ బిడ్డలను పోషిస్తానని ఉత్సాహపూరితంగా అవ్వడవ్వ తంటుండే వాడు. కాని — రామారావును యెవ్వధిగానైనా యిప్పట్లో బయటికి రానుండా చేయాలని శేషాదిగ్రామ్యుని విశ్వప్రయత్నం చేస్తున్నాడని రహస్యంగా తెలిసింది బ్రహ్మరాక్షసివలె తన్ను పట్టి జేధిస్తున్న అమ్మయిగాద తీవ్రమైన కోపం వచ్చింది రామారావుకు. స్వస్థపడిన అతని హృదయానికి మళ్ళీ యిదొక కొత్త బల్లెపుపోటై తీవ్రంగా బాధించింది.

విచారణకోజు వచ్చింది. న్యాయవాదులను బాగామేసి తీసుకొచ్చాడమ్మని. విచారణ పూర్తిచేసి రామారావుకు వ్యతిరేకంగా వ్యాజ్యాన్ని ఋణపువలె చి నవత్సరం వైదు విధించాడు. అతని మనోదోషము భయంకరమై పొడకట్టింది. ఇంటికివచ్చి యించాన్ని జేరి పండుకొన్నాడు. తీవ్రమైన జ్వరం తగిలింది. ఒళ్ళు తెలియకుండా జ్వరతీవ్రతవల్ల నాపోయి నాడు

కాత్యాయని! తలుచుకుంటే యిప్పటికింకా హృదయంలో వాటిలు పెట్టినట్లుగా. భగవంతుడా! అంతటి సుమమారశరీర - సుగుణరాశి పతిభక్తులు - ఆమెకా యిటువంటికష్టాలు!! తెల్లవారులూ భర్తకువచారంజేస్తూ కంటిమీద కుసుకులేకుండా బాష్పబిందువులు కారుస్తూ కూర్చునేది. వడిన ఏయూనకు ఫలితంగా

రామారావును స్వయంవ్రత తగ్గి వృథాగాగానే మృదుల చేసినవ్వరంతో ఆమెనోదాన్ని ధైర్యం చెప్పాడు. జ్వరం మళ్ళీ అంత హెచ్చుగా గాక పోయినా ఆరేడుమూర్తికి మానముదాగితే విషాద వస్తుదగ్గిలో చునిపోయినాడు. ఆరేడు శాస్త్రాలేగా ఆరేడుమానింపబడ్డాడనీ - తన జీవితానికొ పెద్దకళంక చూపాదీంపబడ్డదనీ - లోపల లోపలతలచుకొని దుమిలిపోతేవాడు నేవతల్లి నిమ్మకంఠాడనీ ప్రతిజ్ఞ చేయు నీవో తుచ్చ వ్యక్తికి బలితయిరావని యాధీపతున్నాంది. కాని నీ గొర్రెద్దంబోత్తరైన యెక్కడా కనబడదు. నిజము పరిణాతుడికి తెలుసు. అందుచేత నీవిలా భావించుకొన్నట్లు అని చెప్పాడు. కాని దానిని తన మనసుతోనుంచి పాఠంగా తుడిచి వేయలేకపోయినాడు.

ఈ సమయములో నా రాబడికూడ చాల వజ్రకు లగ్గిపోయింది. అందువల్ల ఆహారభాగులకు నాకోడక పనునగించి సహాయము చేయలేకపోయినాను. ఆపంపకులకు నాదాద ఆధారవడి ఉండడము యిప్పుడు లేకపోయింది. అందుకుగాను కాత్యాయని రాత్రికిగప్పు కప్ప పడడానికి సిగ్గరించుకొన్నది సమీపించువున్న మాపుల్లోకిపోయి - నిట్టవని - అల్లికవని - యేమైనా యింటికి తెచ్చుచుని చేస్తానన్నది. ఈమాటలు వినంగానే రామారావు పెద్ద నిట్టూర్పువిడిచి కండ్లనీరు కాసుస్తూ తలవంచుకొని "నేను బ్రతికుండగానే నాకుటుంబానికిలాంటి ఆధోగతిపట్టింది! ఈ పాపిష్టికండ్లతో నాభార్యకోసం కప్పవడుతుంటే చూస్తు ఉండుకోవలసిందేనా!" అన్నాడు. నావ్యాదయం వికారంతో అనిగ్యచనీయమైపోయింది కాత్యాయని భర్త కనేకనిధాల ధైర్యంచెప్పి తాను

వేదరాలవని చెప్పుకోదానికి - ఏనిధమైన సిగ్గుగాని - నామోషీగాని లేదనీ, నిజమైన అవమానము - కళకము - అన్యాయంతో అబద్ధంలో శింకుదనీ సూధిగా చెప్పింది. పాతివ్రత్యలక్షణంవల్ల ప్రకాశించే పగ్గివిచులూతని కంఠముతో వేడుకొన్న పిమ్మరాలి దీనాలాపముల కారమి - నున్న సమాధానపద్ధతి తరువాత వారా గదిబిడిచి సమీపంలో - యెఱుక - యేనాది మొదలగు వైదిక కటుబాబుండే గుడిసెలో ఒకవాన్ని ఆగ్రహించుకొన్నాయి. రోజురోజుకు వారిసికి బహు నీచమైపోయింది. కాదు, కాదు, నీచపరిస్థితులలోకి దిగింది. నీచత్వమే యెక్కడ వున్నది? బయటి ఆకారంలోనా? లేక హృదయంలోనా? ఎవరూ దిక్కులేక భిక్షాటనము చేసుకొంటూ గుడిసెలో వంచుకొని పరిశుద్ధ హృదయంతో భగవంతుని ధ్యానించుకొంటూ పరోపకారముద్ధితో - సత్యవర్తనతో కాలం గడిపే దరిద్రస్వక్తిలోనా? లేక - డాబునరిగా పెక్కి చక్క వేషాలువేసి లోపల విషంపెట్టుకొని, తేనెనూలి కేబుల్లు పెక్కి మాట్లాడుతూ గోముఖ వ్యాఘ్రాలై అమాయకులను వశపరచుకొని "ఎవరికొంపతితుగా" అని అసాహారాతాలు అమ్మకొనివం చేసే భాగ్యవంతునిలోనా?

కాత్యాయని ఉత్సాహపూరితంగా అన్నిటిని సమకూర్చుకొన్నది. ఆ గుడిసె నెంకో బాగా శుభ్రంచేసి అలంకరించింది. ఆమెదృష్టి యెప్పుడూ భర్తమీదనే వుండేది తలచుగా ఆమె కనుగోళాల్లో ఒక్కొక్క బాష్పమిడుపు కూసుకుంటుండేది. నిరంతరం ఆమె యేదో ఒకపనిచేస్తూనే వుండేది. ఇటువంటి సమయంగా కూడా మూసిపోయిన చొక్కాగాని లేక చీనిగిపోయింది కాని పిల్లల ఒంటి

మీద వుండచిచ్చేది కాదు. ఆమె ఒక్క క్షణ మయినా వ్యర్థపుచ్చుకుండా గృహకృత్యాలన్నీ నవరించికొని కుట్టుచనో అల్లికవనో చేసుకొంటుండేది. ఒక గాలి నాకు నిద్రోపట్టక వేరే నా స్వంత పరిమిద పెళ్ళి వాళ్ళ గుడిసె వక్కగారావడం తటస్థించింది. ఆ పుటికి దాదాపు ఒంటిగంట కావచ్చింది ఒక చిన్న ఆముదపు దీపం వెలుగుతూది. ఆశ్చర్యంతో పెళ్ళి చూసేటప్పటికి దాని ముందర కాత్యాయని కూచోని చోటో అల్లుతూది నాకు డెబ్బదియిం పోయింది. తన భర్తను పిల్లలను అన్ని విధాల సుఖపెట్టాలని ఆమె రాత్రోళ్ళు కూడా కష్టపడతూ తన ప్రాణాన్ని — యావన్నీ — ఆరోగ్యాన్ని — నారి సాఖ్యానికి భారపోస్తున్నది. ఆదృశ్యం నా హృదయం యొక్క హృదయంలో శూలం లాగ పొడుచు కొన్నది. సాధ్యమగుటకు వాణికి లోకంలో యిలాంటి కమాలుంటాయి కాబోలు! నాకు నెళ్ళి పడుకొందామని మనస్సు పుట్టలేదు. ఆశన్న దీపమలా యెందాకా వెలుగుతుందో యని చూస్తూ దూరంగా నిలుచున్నాను. గంటలా ఒకటి వెంటి వకటి దొడ్లుకొని పోయినవి. అదీవ మూరిపోయేటప్పటికి తెల్లవారు జాము నాలుగు గంటలయింది. ఆ మహా పరివ్రాత పరివ్రాతామాన్ని భక్తిపూర్వకంగా పుచ్చురించుకొని వక పెద్ద నిట్టూర్పు విడిచాను.

కాలక్రమేణ ఆమె చిక్కిపోతున్నది. ఆమె ఆరోగ్యం క్షీణించింది. ఉత్సాహం వెనక్కు తగ్గింది. అయినప్పటికి ఆమె మునుపటిలాగ కులాసాగానే వున్నది. కాని అది సహజమేంది కాదు. బలవంతంగా తెచ్చి పెట్టుకొన్నది.

పరిపూత ప్రేమా మృతం చిలికేటటువంటి భార్య - న్యాయులై పోతూన్న తన హృదయాన్ని మటుగు పెట్టడానికి వేసుకొన్న ముసుగు —

శిక్ష విధింపబడ్డ సంవత్సరములో మూగు నెలలు గడచినవి. సరియైన - తిండి - గాలి - పరిశ్రమ - లేకపోవడంవలన పిల్లలు దిన దినాని కృశించి పోతున్నారు. బిడ్డలయొక్క హింసనీతి కాత్యాయని కింకాప్రదుఃఖాన్ని కలుగజేసింది. అక్కడ వున్న హింసకులజల పిల్లలతో ఆమె తన కొడుకులను ఆడుకొనిచ్చేది కాదు. వారితో కలిసి ఆటలాడించడాని కామెకు తీరిక లేదు. ఆమె మనస్సులో వున్న గండరగోళాన్ని నేను గ్రహించాను. ఆమె తన పిల్లలతో కొంత కాలం వినియోగించడం వల్ల ఆమె జీవనాధారంకొరకు చేస్తున్న అల్లికవనికి జంకం కలుగుతుంది. తయ్యాలూ తన భర్తయొక్క బిడ్డలయొక్క సౌకర్యాలకు కొంత నోవం కలుగుతుంది. అలా అని కృశించిపోతూన్న బిడ్డలను చూస్తూ ఊరక కూర్చోలేదు. అందుకని - వారితో పొద్దుపుచ్చడానికి కొంతకాల మేర్పాటుచేసుకొని, ఆకాలాన్ని తన విశ్రాంతికాలంలో తగ్గించుకొన్నది దినముకు మూడు గంటల విశ్రాంతితో యిరవైయొక్క గంటలు ఆమె పనిచేస్తునే వుండేది.

పిల్లలముఖాలు తేటవడి ఆరోగ్యవంతములైనవి. కాని ఆమె ఆరోగ్యము నానాటికి క్షీణించిపోతూది. ఆరునెలలు గడిచిపోయినవి. కాత్యాయని వెనకటి కాత్యాయని కాదు. అప్పటి స్వయావముయొక్క నీడ, ఎరుకల ప్రోవు, అయినప్పటికి ఆమె ఉత్సాహము సేవావాంఛ తటిగిపోలేదు. దరిద్రానికి తోడునీడైన

అనుభవిత బాధనిగాని, వారి గుడిసెనుకాని నమీపించడానికి వెలుపలికి పిట్టల ఒంటిమీద యెవ్వడు భంజితుల చిన్నులండేవి. ఉన్నంతలో ఆగిపోయే కళశలలాడుతుండేది.

నాకొకరోజున పనివ్వండి బిల్లి కేదకు వెళ్ళ వలసి వచ్చింది. ఈ అవకాశాన్ని పురస్కరించు కొని ప్రవాహితమయ్యిరింటికి వెళ్ళి, రామారావు నావిధంగా తామరూపన ననుభవించేటట్టు చేయడం నాకువశ్యమయ్యింది. నీవు నీ వయస్సులో చాలా చురుకైనది. అతడు నీవ అందుకుంటావని నీ కంఠస్వరంతో "నీవు నాకు కలిగించే భయం నీవే" అని అంది. అధార రహితములైన అనుమాన ప్రేరేపితమైన పట్టుకలూ సహా నీవే తీర్పుకొనువరకు అంతా త్రేళ్ళతోనే నవని పోతుంటాడు. ఇంకా ఆయనెల్లప్పుడూ విడుదల అవుతుందని సంకోపిస్తున్నాడేమో! పొరబాటు వడుతున్నాడని చెబుతున్నాడు - "అరి ఆరి పోవక అనుపే" కాదండీ! అతనినూ మూరే పొరబాటు వడుతున్నారని నీ చెబుతున్నాడు. మీకు వడకులేకపోయినా కోలువారితే నా దయ వుండకపోదు. మీ వుద్దేశమున్న వాటిన్న ఎక్కువ జలన తరమైనది" అన్నాను. "అట్లా ఆయినే చూద్దాము" అని దృఢమైన వుద్దేశాన్ని స్ఫురించు కంఠస్వరంతో అడుగుతున్నాడు.

నేనివతనికి వచ్చేశాను. మనసులో నాకు తీరనివ్యధ ఆరంభించింది. వెళ్ళినపని సాను కూలం కాకపోగా యింకా కొంతకష్టపికాచాలు రామారావు నావేళించనున్నాయని భయం వేయసాగింది. కాని - నేనెవ్వరినూ బాడపోవడంకాని - అందువల్ల నాకు గోచరించిన అనవేషణయముల విషయముల గురించి

భయం కాని - నేను కాత్యాయనికి నూనించకపోదు. అయ్యుకుయొక్క కృతార్థహితాత్మక హృదయము నాకేవలము సాక్షాత్తుకు సాదా మరపుకు రావడంలేదు.

కాల కక్షిం నిగూఢముగా జరిగిపోతున్నది. కాత్యాయని ఆశోక్తంత. అంతవేళంతో క్షీణించి పోతున్నది.

రామారావుయొక్క విడుదలను ఎవరూ చూడలేదు. అది వచ్చింది. ఆశీర్వాదయ ముల్లాన పోలికలమై పోయింది కాని - కుష్ట రాక్షసి - అయ్యెను. రామారావు కాపువేసి నిలుచునే ఉన్నాడు. ఉదారాగ్ర్య సంహారాన్ని పూర్ణంగా వాగ్దానం చేయడానికిగాను వచ్చిన కుట్రను ప్రయోగించడానికి సమయం దొరికింది. వేయిగూహములలో బాకీదానిని సిద్ధంగా పెరిగి నూనిచేయడానికి కనిపెట్టుకున్నాడు. ఈమొత్తము రామారావుయొక్క పెద్దమ్మలు, పొరబాటున వదిలిపోయిఉన్నది. గిగులుతో కూడుకొన్న నాహృదయ మూరొన నలకే దిగింది. ఇంతలో కాత్యాయని సారాక కొంత చెరుగుచూస్తున్నట్టున్ను, ఆమెదిత్త సంక్షోభ మవస్థనీ సమయంగా ఉబ్బలున్నూ నాకు కనిపించలేనిది. వెంటనే బయలుదేరి వారి గుడిసెలో అడుగు పెట్టాను. రామారావు చైతన్యశూన్యమై ఒకమూల వంతుకొని ఉన్నాడు. దీర్ఘమైన నిట్టూర్పులు మాత్రం మాత్రమే ప్రాణనహితుడై వున్నాడని తెలియ జేస్తున్నది. కాత్యాయని అతని వదనమీసమున కూర్చోని అద్వైతవదనద్దని ప్రార్థనహస్తున్నది. సంగతిసందర్భాలను అవగాహన చేసుకొనే జ్ఞానం లేకపోయినప్పటికీ విషాదమును వ్యక్తిక రించు తలదండ్యం ముఖాలను చూసి ఆచిటుత

లిద్దరు జాలికరంగా యేసుస్తున్నారు. ఈ గండమును భైర్యంలో టీసూర్సుకోవలసిందని నాచేత నై నంతవరకు చెప్పి అతని ఆ అవస్థనుండి మేలు కొల్పాను. తత్సాహజనకమగు నామాటలు కాత్యాయని బ్రతిమాలిటలతో గూడి కొంత వరకు కాగ్యాన్ని పాడుకూలపరచినయి. "సిప్రు Insolvent's Court లు అర్జీ పెట్టుకోవలసింది. అలాంటి సీకింగ్ ఖయిదు వుండనేవుండదు అరువాగాల్లో సీప్రు విముక్తుడవవుతావు" అని అన్నాను.

"కాని - దానికి కావలసిన ధనసహాయము?" అని రామారావు నిరాశానూచక కంఠస్వరంతో అన్నాడు.

"న్యాయాధికారియొద్ద ఫర్మకార్యాల కుద్దే శింపబడిన కొంతధనమున్నది. నేనాడునడగ్గర కివ్వడే వెళ్ళి చూట్టాడి వ్యాజ్యములో వన్నిన వన్నుగడలను నివరించినాను" అని అన్నాను.

అనిశ్చయావస్థక సహనమును బొందు ఆశ్చర్యంతో కూడుకొనియున్న దాతని హృదయము అందుచేత తత్క్షణమే న్యాయాధికారి కడకు పోమ్మని బ్రతిమాలాడు.

వనినియునులలో న్యాయాధికారి ముందర నిలువబడ్డాడు. వచ్చిన వనిని తెలియజేస్తూ రామారావు యొక్క దౌర్భాగ్య దుఃఖగాధను పూనకుద్రివల్లు వినిపించాను. తక్షణగర్భాన కాత్యాయని అత్యుత్తమోత్తమశీల ప్రకటనను మాత్రోము మఱువలేదు అతడు ఆత్యాడరంగాతో అతిశయావాలంతో విన్నాడు. నేను ముగించ గానే "అయ్యా! నేను వెళ్ళి అయ్యుతుతో న్యాయంగా యాచిషయమై చూట్టాడుతాను. అతనిపైవర్తన నాకీదివమున కొత్తగా గోచరించింది. అతడు దయమాలి కాతన్యాన్ని వహించాడని నాకు బాగా తెలుసును. ఏలాగైనా నేనాతన్ని చూసి రామారావు చరిత్రను మొదటి నుండి వివరించి, అతనిమీద దయకలిగేటట్లు ప్రయత్నిస్తాను. ఇంకా అతన్ని ప్రైడులోనే ఉంచి కృశింపజేయాలనే వట్టు అయ్యురు విడవక పోతే నా స్వంతభర్తలతో రామారావుకు అన్ని విధాల తోడుపడతాను. ఈలోపుగ యిది అతని కివ్వవలసినది" అని ఒక పదిహేనుపాయల నోటును తీసి నాకిచ్చాడు అనేక వడనాలాచ రించి అధికారికడ సెలవుతీసికొని ఆహ్లాదంతో నంతోషవార్తను ఆవుగ్యాదంపతుల కెఱింగిస్తామని వెళ్ళుతున్నాను. జైలుముందరి చసారాలో నడయాడుతూ వస్తూన్నపుడు నాదృష్టి అపుడే వచ్చిన ఒక కొత్త ప్రైడిమీద పారింది. కుతూహలుడనై రక్షకభటున్ని పిలిచి అతడి పేరడిగాను.

"మాణిక్యం అరుణాదలం" అని జవాబుచెప్పాడు.

రామారావు చెప్పిన వర్ణనలను జ్ఞప్తికిదెచ్చుకొని యిండుకనేపు పరికించి చూతునుగదా మన కదానాయకుని పాలిటి వేటు పురుపు వీడే యని సన్మంశయంగా తెలిసింది. కాని-ఎవరి నైతే సాంతంగా పాడుచేశాడో అని రాభాగ్యుడున్న బావుకే తానుకూడ ఒక కైదీగావచ్చి యున్నందువల్ల - పీడింపబడిన హృదయోదేకము వల్ల రామారావు వగలీస్తుకొంటాడేమో అని నేను భయపడ్డాను. అసంగతి అతనికెలాగైన తెలియకపోవటం ఉహించి, అరుణాదలం కైదు పడ్డనంగరిని నేనే ముందుగా తెలియచేసి అతని మీద తక్షణర్య కోర్టుమూలమున జరిపించేటట్లు భైర్యం చెప్పదామని నిశ్చయించు

కొన్నాను. మొట్టమొదట నా సంతోషచార్తను కాత్యాయనికి తెలియపర్చాను. దానికామె ఆనందంతో ఉప్పొంగి పోయింది. అరుణాచలం విషయం తెలియజేసేటప్పటికి రామారావు ముఖంలో - ఒక సూతనపరిణామము - దాగుణ గ్రహ. దుఃఖవేళము. గోచరించింది దానికి మేనుగువురము చాల ఆకురవడి చానివిషయం లక్ష్యపెట్టవద్దని బ్రతిమాలుకొన్నాము. ఆశకు మానధారియై అట్లాగే ఉండిపోయినాడు.

రెండు గంటలు జరిగేసరికి న్యాయాధికారి దగ్గరనుంచి నాకు కబురు వచ్చింది. తాను తేనెదాద్రీ అయ్యరింటికి వెళ్ళినట్లును, ఆతడింటి లో లేనందువల్ల మళ్ళీ తాను సాయంకాలము వెళ్ళి అయ్యరును కలుసుకొని పర్యవసానమును వెంటనే యెంత ప్రోద్బలపోయినా తెలియజేస్తానని ఆయన వర్తమానంచేశాడు. హృదయ పూర్వకంగా యీ పుణ్యదంపతులకు సహాయం జేయడానికి న్యాయాధికారి పూనుకొన్నాడని నాకు సంతోషం కలిగింది. కాత్యాయని ముఖం కూడా వికసించింది.

ఆ కాలి తొమ్మిది గంటలవరకు వారితోనే న్యాయాధికారినుంచి వచ్చే కబురుకు ప్రతి నిమేషము యెదురు చూస్తూ వెళ్ళబుచ్చాను. కాత్యాయనికూడా ఆశాపూరిత వృత్కులతో కూర్చున్నది. ఇంతలో నా న్యాయవాది వ్యాజ్య సంబంధములైన కొన్ని కాగితాలు తెల్లవారే వరకు కావాలనని కోరినందున వాటి నిమిత్తమై నా గదికి వెళ్ళవలసి వచ్చింది. పరిహేను నిమిషాలలో వస్తానని ఆమెకు ధైర్యం చెప్పి నేను వెళ్ళాను.

దుఃఖ గాఢయొక్క భయంకర ఘట్టంలోకి దిగ బోతున్నాను.

నా గదికి వెళ్ళి అయిదు నిమిషాలలో ఆ కాగితాలను వెదికి కనదులో పెట్టి వచ్చిన జవాబు చేతికిచ్చి తెల్లవారేసరికి న్యాయవాది కన్వాలెనని చెప్పబోతున్నాను. ఇంతకొనే రలు పులను తోసుకొంటూ కాత్యాయని వచ్చి నాగదిలో నిలుపున కూలబడిపోయింది. ఆపాద శిరఃపర్యంతి మామె వణికిపోతున్నది. ఆయా నము, భయము, శోకము ముప్పిరి గొన్నందు వల్ల ఆమె నోటి వెంట మాటరాతెడు. నాగుండె చెదరి పోయింది. గడి గడలాడి పోతున్న చేత్తో గ్లాసెత్తి కొంచెము నీళ్ళ నామె నోట్లో పోశాను. ఆవర్ణ్యసియావస్థలో ఆమె వుచ్చు రించిన అవ్యక్తాస్ఫుట పదములవల్ల జరిగిన సంగతిని గ్రహించాను. నేను వారి గుడిసెను వదిలిన నిమిషానికే రామారావు తాను కూర్చున్న చోటినుంచి లేచి మూలగా వున్న కొడవలిని తీసుకొని చొక్కాగాని వైన వేరే గుడ్డకాని లేకుండా కట్టుబట్టతో బైటికిరికాడు కాత్యాయని ఆరణ్య వట్టుకొడానికి వ్రయత్నించింది కాని ఆరడామెకు సాధ్యమగులేదు. చెదరిపోయిన మనఃప్రవృత్తులుగల యారడేమి బాధన క్రియాలాచరిస్తాడో యన్న భయం తో - సహాయార్థియై - ఆమె నాదగ్గరకు వచ్చింది.

ఆమె రాకకు కారణమైన యీ మాటలు వెలువరిస్తుండగానే భయంకర హాహాకార ములు సమీపంలో మిన్ను ముట్టిపని. అప్పుడు మే మేమనుకొన్నామో యెట్లా అవగదేశాన్ని వీడినామో నాకు తెలియదు. తరువాత నాకు జ్ఞాపకమున్న సంగతి గుమిగూడిన జనాన్ని తోసుకొని పోవుట మార్త్రము ప్వచ్చమై వెలుగుతున్న బాబిల్లియొక్క జ్యోతిస్సె

ప్రపంచములో మొట్టమొదట మృత్యువు కనిపించినది అప్పుడు రక్షణము దొక్కటానుంచి జల జల ప్రవాహముగా, చేతనా విహీనుడై ఒకడు కిందపడి పుచ్చాడు. ఇంకొకడు నుగురు గట్టిగా వట్టకొని వుండగా రాజాకారము చాల్చి, కండ్లపెంబడి కోహగ్ని విస్ఫులింగాలు రాజువూ క్రొవించివాని వాళ చూస్తున్నాడు. మొదటివాడు అరుణాచలం, రెండవవాడు రాజురావు, ఆకృతి దశము చేస్తు భారా కాళమీద బడ్డది కాత్యాయని.

ఇంతలో — న్యాయాధికారి వస్తున్నాడని కేకలు వినిపించినవి. మఱుని మేములో ఆతడు ఇంకొక పెద్ద మనుష్యుడితో అక్కడ కారుదిగాడు. ఆ పెద్దమనిషిని తేమాది అయ్యురే యని వెంటనే నేను గురుతించాను. అది — ఆముఖంలో వెనుక వుండే — ఆకాలకాళి దర వ్యభావము. ఆ కండ్లలో వుండే-గర్వాంధ కార దర్పము — ఆ చూపులో వుండే - కరుణా విహీన కొటిల్లనైశిత్యము — మటుమాయమై పోయినవి. త్వరితగతుల పదాలతో అరుణాచలంయొక్క హత్యావిభావములో రామారావు హంతకుడని వాగ్దానికి చూపరులు తెలియ జేయంగానే రంగం ఆశ్చర్యకరంగా మారి పోయింది. ఆ సంగతి అయ్యరు వినడంతోనే ఆమాంసంగా ఒక్కయుడుటున రామారావును — కాత్యాయని అతని చూసి భయంతో వెనక్కు వడిపోగా — కాగలించుకొని — చివ్వి వాడిలాగా గొంతెత్తి “అయ్యో — నా కొమారుడు; — నా బంగారు తండ్రి!! - చిన్నప్పుడు తప్పిపోయిన నా ముద్దులయ్య!!! అయ్యో — నా మామ — నేను ముమ్మారుడను కాను —

నేనే మీ దుస్థితికంటా కారణము — నాచేతులతో నా కొడుకును కోడలికి వినాకను కలుగ జేశాను. నా సాహసానికి మచ్చుతిలేదు. నాకిదే మరణ యాతన — అని అరుస్తు ఊహితములైన భావనా సరసపోదోకముతో — డిల్ల వడి — అణగారి — మూలాన్ని పరికిన కడలి తావలై కిందపడ్డాడు.

కథావిభానానికి భంగ మూపించినకుండుటకు నాలుగుముక్కలిక్కడ వివరించడానికి కొన్నిక్షణము లిక్కడ ఆగుతున్నాను

ఆసాయంకాలము న్యాయాధికారి అయ్యు రింటికి వెళ్ళి ఆతణ్ణి కలుసుకొని రామారావు విడుదల విషయమై ప్రార్థించాడు. కాని ఆకల్లు మహాదయకు ముఖము చిట్టించి దయతలచడానికి వీలులేనంతగా తనను రామాకా వనమాన పరిచాడని చెప్పాడు. అప్పుడు న్యాయాధికారి రామారావు జీవితంలోని వింతసంగతులను - యాదంవతులను దౌర్భాగ్యగాధను వినిపించి ఆహ్వాదయాన్ని ద్రోహిభూతము చేయాలనే ఉద్దేశంతో కథలంతా మొదట్నుంచి అయ్యరుకు వినిపించాడు. చనిపోయిన సదాశివయ్యకు చిన్నవాడై యున్న రామారావు సముద్రపు తొడ్డున దొరికిన సంగతి వివరించగానే అయ్యరు సంపూర్ణంగా మోటిపోయినాడు. అతనిముఖం తెల్లపడిపోయింది. పండిరాలిన యెండుటాకల్లై చలించిపోయినాడు. అయినా పరిశ్రించి చూద్దామని దైర్యం తెచ్చుకొని “అయ్యా నా కొమారుడేలాగే తప్పిపోయినాడు. వానికి కంఠం కిందుగా రొమ్ముమీద ఒక చక్కనిచార పుట్టు మచ్చగా వున్నది. తల్లిని వెళ్ళిచూద్దాము రండి. అలాంటిచార రామారావుకున్నట్లయితే భగవంతుడా! శ్రీహరి!! - నా కొమారునికంతం

నా చేతులతో కోసివట్టే - అయ్యో! - పాపిని - మోసగాడను - తుచ్ఛుడను - రాక్షసిని - నాకు వరకంబోగూడ చోటులేదు - " అని న్యాయాధికారిలో తనమోటా రెక్కె - యిక్కడకువచ్చి యీ భయంకర దృశ్యానికి కారకుడైన రామారావు రొమ్ముమీద దూరాన్నుంచే వెన్నెల కాంతిలో మెలుస్తూన్న ఆచాటను చూసి అయ్యరు అమాంతంగా ఆరిని కొగలించుకొని కిందపడి పోయినాడు.

ప్రేక్షకులంతా విషణ్ణులై పోయినారు. రామారావు శేషాద్రి అయ్యరు ఏకపుక్కిరిసి బంట్రోతుయొక్క ఆశోద్ధవల్ల ఆతడు తప్పి పోయినాడు. ఆ సంగతి తెలిసిన చాకలిపేటలోని వైద్యుడు చచ్చిపోవడంవల్ల యీ రహస్యముయొక్క తెలు విడవలేదు. అటువంటి సాకు మార్య సౌందర్య స్వరూపాన్ని పాటవెనుకొన్నందుకు అయ్యరు భార్య దిగులుతో చని పోయింది. భార్య పుక్కిల వియోగంవల్ల కనించిన దుర్భరశోకమువల్ల అయ్యరు గుండె పామాణంకన్నా బలవత్తరమైపోయింది. కరుణ యనునది ఆరిని మనసులో నిలుస్తమైపోయింది. అందుకనే యీ కథావర్ణితుల్లో ఆతణ్ణి చింత మొద్దుతో పోల్చవలసి వచ్చింది.

అయ్యరు తన నెత్తిమీది తెన్ని కట్టారు - ఎన్ని దుర్భరహృదయావేదనలు - తెచ్చి పెట్టుకొన్నాడు. తన కొడుకును సాంతంగా దోచుకొన్నాడు. ఆరిన్ని హంతకునిగా చేశాడు. తన కోడలి మానభంగానికి ప్రాయత్నించాడు. అబ్బా! - ఆ రంగం యిట్టిదని ప్రాయడాని కలవి గాకుండా వున్నది. అరుణాచలం శివాకాంతో తాను పాడు చేసినవాని కాళ్ళకింద పడి వున్నాడు. ఆశవానికి పక్కగా తనకుటిల

వన్నాగములకు ఉపయోగించుకొని - యీ భయంకర పరిస్థితులలోనికి దారి చూపించుకొన్న - అయ్యరు పడివున్నాడు. రామారావివంతా గ్రహించని వాడివలె వున్నాడు. ఆతడు అయోమయావస్థలో పడిపోయినాడు. అరుణాచలం పేరు నా నోటిమీదుగా విన్నవృటి నుంచి పిచ్చివాడై పోయినాడు. కాత్యాయని - అయ్యరు తన మామగారని తెలియగానే మూర్ఛపోయింది. పిచ్చివాడని - హంతకుడని - రామారావును తీసుకొనివెళ్ళి రాతి కట్టడపు గదిలో బంధించారు. మూర్ఛ తెలిసిన తరువాత కాత్యాయనికి ధైర్యం చెప్పడంలో నా సంచపాణాలు కుంగిపోయినవి. స్పృహ తెలిసిన అయ్యరు - కాత్యాయని కాళ్ళ మీదపడి తన యింట్లోకివచ్చి వర్వాధికారిణిగా వుండమని బ్రతిమాలాడు - యేడ్చాడు - క్షమించమని చెంపలు వాయించుకొన్నాడు. కాని - ఆమె రాసని ఆరిని ముఖం జూడకుండా వ్యతిరేక్తమైన జవాబును గొంతు చించుకొని - నిలువెల్ల వణికిపోతూ యేడుస్తూ చెప్పింది. ఆమె జవాబువల్ల తన విషయమై ఆమెకు యెంత ఏవ్యభావము - భయము - మేర్పడిందో అయ్యరు తెలుసుకొన్నాడు.

అమలునాడు అయ్యరుదగ్గరనుంచి న్యాయాధికారికి నేను వివరించేవిధంగా ఒక పుత్రరము వచ్చింది

"నేను దేశాన్ని వదిలి వెళ్ళిపోతున్నాను. నాపేరు విన్నంతనే గడిగడలాడిపోయే అమాయక పుణ్యాత్ములకు సాతుచ్చమైన నామము యిక వినబడిపోదు. అతి నికృష్టములయిన కష్టములు పడ్డ నాకోడలిని గూర్చి ప్రస్తావిస్తూ

న్నాను. ఆమె తనకడ దోచుకున్న పదివేల రూపాయలలో నావంతు అయిచువేల రూపాయలు ఆమె పేర ధర్మకార్యాల వినియోగార్థము యిచ్చివేశాను. నేను సంపాదించిన లక్షా యెనభైవేల రూపాయలను నా కొడుకు కోడలికి అప్పస్తాస్తున్నాను. తన్ను తానే ఏవగించుకుంటూ బ్రతుకవేస్తున్న యీ పాపాత్ముని క్షమించమని ఆమెను ప్రార్థిస్తున్నాను."

ఆరాత్రీ రామారావుకు విపరీతమైన నిన్ని పాతజ్వరము అంకురించింది. పగనాని ప్రాణహరణంతో శాంతిబాందిన ఆతని ఆత్మ ఆదేహము విడిచి అనుత ప్రకృతిలో కలిసమిపోయింది. శబ్దార్థ న్యాయ ప్రకారము కాత్యాయని ఆత్మ కూడా దాని ననుసరించింది. భక్తి పూర్వ

కంగా అపుణ్యదంపతులిద్దరికి దహన సంస్కారాలు జరిపినా యీ జన్మలో కొంచెము పుణ్యము సంపాదించుకొన్నాడు.

అశ్వినీ కుమారులలాంటి వాళ్ళ కుమారులు అయ్యారు సంపాదించిన ఆస్తికి సర్వాధికారులైనారు. వీరికి "గార్డయిన్" గా వుండడానికి న్యాయాధికారి నమ్ములించాడు.

ఓం నర మనోహరధలలో టురంత దారిద్ర్యాం ధనారంలో గాసిజేందిన అపుణ్యమూతులకు కొంతకాలమైనా సౌఖ్యవడేయోగం లేకపోయిందికదా అని జ్ఞానకం వచ్చినపుడల్లా కడుపులో చుమ్మలు చుట్టినట్లుంటుంది.

బాలువాయతూన్న కన్నటిని తుడుచుకొంటూ యీడుకు గాఢము ముగిస్తున్నాను.

కాలము @

అష్టావధాని విడ్డూది సత్యరామరాజునీయులుగారు.

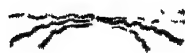
ఓ యగాధ ప్రగాఢకాలోదధి !

త—

రంగ సంఘమే సంపత్సరములు గాఢ,
జరులు దుఃఖించి పిడుచు భాష్యముల తూర-
గుణమె గాఢమా లవణ వాఙ్మధి గాఢ,
నంతులేని మహాప్రవాహంబ ! నీకు
పాటుపోటులలో మర్త్యభావమడగ
సధికముగ నానారించి, మాండ్యమునుగాంచి

తనిని గడక ఘోషింతు వెంతియును మించి,
మనుజుబృహదు తీరములందు మలినమైన
తావక గితార్థములనెల్లఁ బోవులికెను,
హృదయనిర్భేద్యము, ననిష్ట మిట్టి క్రియలు!
శాంతియుగమున్న యెడ మోసగింతు వీవు;
ప్రబలసత్త్వోభయము భయప్రదమవేర !
యెవడుకు సప్త బ్రయాణింప నెంచువాడు ?
ఓ గభీర ప్రగాఢ కాలోగ్ర జలధి !

@ "Adaptation of Shelly's Time."

ఏమీ తోచకపోవుటచే ఎంతవరకే మాయకాగా
రింటికివచ్చి సహోదినీ! సహోదినీ!! తెలుపు అని కేక
వేసితివి సహోదినీ తెలుపుతీసికొని. కలువ మొదటనే
దూరంగా పరువాత వారిది. అది చాటుగా నది ఇందు
వంటసామానులు మున్నగు వస్తువులున్నవి. తన నాత
సావది, సావదికి చేరువనే దాగవచ్చును. చూచి
వల్లనీనీద. ఇనుములు సావభము, దీనికోసావది
చూతల స్వర్ణమును మించియున్నది. సావదిలో గుండ్రని
మేళాబల్ల. దానికట్టూ కుప్పలుగలవు పెంకినే
యొకదానిలో చితికిలబడి యొకదానిని పోయిను దావు
కొనుచు. నిగరెట్టుకెట్టిదనినీ యొకటి వెలిగించినారు.
గుడ్డుగుడ్డు చదలుచున్న పొగ పైకి పైథుమలవలె
లేచుచున్నది. ఇంతకే రాదేమి చెప్పమాయని “సహో
దినీ” యని కేసితివి.

“ఆ. వస్తువాను కూర్చో కాస్త అగ్నిహోత్రం
చేసికొనుచూ” అని వంటయింటిలోనుండి సమాధానము
వినబడినది.

సహోదినీకి పడునైదేండ్లున్నవి. బుక్కపలచగా కలా
కలాగున నుండును. తేనిరంగు అంతకలాపుగాదు. అంత
తెలుపునుకాదు అలదమున నిజముగా సహోదినీపక్ష కీడయి
నదే మాభావ దానికందమునకు సరిపోవుటే నామ
కరణము చేసినాడు నేన. అది సోదర్యవర్ణము
చేసిన మీరందరూ మేనకోడలిని ముత్యము చూడటాగు.
ఇంతకీ అట్టే వర్ణించితేమా అమ్మాయికే కంటకం.

మా అక్కయ్యకి ముగ్గురుమామగారూ నీమొకడగొట్టింది.
వయసువచ్చినా చిన్న పిల్లయిన భావంతో అత్తవారింటికి
పంపలేదు. కావ్యకళియై ఆయింది. ఇప్పుడు బరిలోనికి
మాకళియై పోవుటలేదు అందుచేత తీసిగా నామొదద
వని నవలగాని, చదువని భారతులుగాని, తదితర మౌన
పుత్రికలుగాని లేవు. తరుచు నాకేదైన పందేమామవస్తే
దానిని అడగడము మామూలు. ఒకవిధముగా ఆధునిక
సారస్వతములో మనకేమి కావలసినా అదియొక
Encyclopedia అని చెప్పవచ్చును. ఇక నొక్కమాట.
అమె అతిమాటకారి. విచిత్రమైన ప్రశ్నలతో, ముద్దు
లొలుకు భావాలతో ఎంతమేనాబియోనా యెదుటివానిని
నిమిషములో పడగొట్టివేయుటలో అందకేసిన చేయి.
అందుకు తరుచు బహు కాగిత్రగా ఉంటాను. లేక
పోతే మర్యాద దక్కదు.

నిగరెట్టు కాన్పొనుమా శ్రమ నివారణ గావించు
కొనుచు దిగా నెప్పుడువచ్చి నిలుచున్నదో తెలియదు.
“మామా యేమి చేరకాపోయినా నిగరెట్టు కాల్పు
దంబో నీరన్న నేర్పడవనం గిరిశానికయినా లేదోయి”
అంటూ చిన్న ఆక్షేపణ చులకనమాపులతో ప్రయో
గించింది

“ఇక్కడో యెప్పుడువచ్చావు” అని సర్దుకొని “అమ్మ
యేమి?” అడిగింది.

—లేదు.

—అమ్మయ్యా?

—బరిలోకి పోయేదు.

—ఎవరూ లేరా యేమి?

—లేదు. నీవలేనే అందరూ నిర్వాహకముగా
కూర్చుంటారాయేమి, ఇలా నిగరెట్టు కాలిస్తూ? ”
అంటూ రెండవవర్సలో యెదురుగా చితికిలబడినది.

నేనూ బి యే ప్యాషయినాను సాటివాళ్ళతో సమా
నంగా మనసుచున్నాను. ఇలా అనిపించుకున్నందులకు
అభిమానంలేదా అని అడుగుతారాయేమో? ఈ రోజు
లలో యిట్లనిపించుకొనేవారిలో నేనొకడను. ఇంతకూ
నాకిది మొదటిమాటకాదు. మాసహోదినీ సంగతి తెలి
సినవారెవరూ అట్లనుకొనరని మనవిచేయుచున్నాను.
కాన వినిపించుకో

— నీకబ్బు కెక్కడికిలే. అయితే కాఫీ యేమైనా
చాజరుగానున్నదా? వేడిదీ, ప్రశస్తమైనదీ.

—అందుకేగాదు అలస్యమైనది. నీవు వస్తావని
కలగన్నామా యేమిటి, స్టవ్ వెలిగించి నీకృపదేసి
యిలావచ్చాను.

—నరే మంచిపనిచేశావు. ఈలోగా యేమిచేద్దాము
వేపర్లలోని విషయాలేమైనా చెపుతావా? లేపోతే
మంచి కథ చెప్పినా సరే.

—దానికేమిగాని నీచేతిలోని కాగితాలెట్టయేమిటి?

—ఇదియే మా యభూర్య సారస్వతసమితి కక్షమున
ప్రచురించబడబోవు మొదటి కుసుమము తిలొత్తను
కావ్యకుమారుని యని గ్రంథమాలను స్థాపించినారు.
అడిగి మొదటికుసుమము. దీనిగడవ నీకెందుకులే.
అడుగనవు. నైగా విషయపరిజ్ఞానం లేనిదాన—

—అ! అ! అగవోయి మహా అలవాటయింది
యిప్పటివాళ్ళకు. వెనుకముందు లాలోచించకుండా ప్ర

నంగించుటలో, కాస్తదిగ్రీ రావడంతోటే అంతటి స్వాతి శయమైతే యెలాగోయ్. పుష్కంపేరు !

— మున్నీటి కాల్యలు.

— వేళ్ళలలో ఆగ్రతాంబులతుందిన తిలారేమనామననున్న మీ గ్రంథమాలలో నుంచి పుష్కమును తెగవరింపబోవుచున్నావోయి. ఆమెవలెనే యుండునాగాబోలు మీ కావ్యములన్నియును. భావశక్తి కందు గదా ? విషయము

— ఇందన్వియుః పూర్వములైన చిన్నకథలు.

— ఏమిటి ? ఆన్నీ కొత్తకొత్తనామములు పెట్టుచున్నారట. కథలకు పరిచయకాబోలు పుష్కముయొక్క పేరుకూడా, కవిత్వముకూడ అంతటిదేకావచ్చును. నాకే కితమైన భావ నేమున్నదో బోధపడుటలేదు. మున్నీటికాల్యలు అనే పదమునకు ఒకవేళ సమన్వయము చేసిన భూగోళకామ్రమున కావుండవచ్చు ననుకొందును అని సాక్షేపణగా పలికినది.

గ్రంథమాల కాపేరు పెట్టుటచే. దానికి చేసత్వ మానవించినావన్నమాట. ఇదే గ్రహింపలేది గ్రంథ నామములోని భావమును గ్రహింపలేదా ? పాతము ఆధునికపద్ధతులు తెలిసినకదా భావగ్రహమునకు సారస్వతమునే మున్నీటియొక్క కాల్యలు అనగా కాఖలు అనిన ఎరికినిందైన యర్థమే! యామెకు తెలుసేకాదు. అయినా విప్పి చెబుదామన్న నాతరమా. కదివీతే గ్రంథము పెండుతుందని అప్పటివరకొన్నాను.

కొంచెమాగి 4 ఇందలి కైలికాడ యపూర్వమే కాబోలును” అనెను.

— కావచ్చును నీకేతైలికచ్చునా ?

— నాగొడవ యొందులకు ?

— అట్లుగాదు చెప్పుము. తప్పేమియున్నది.

— అయిన చెప్పుమందువా. ప్రబంధకైలియు గాక గ్రామ్యముగాక యుండవలయుననుకొందును.

— అయిన నాకథలను చదివెదవన్నమాట. కథలలోని కైలి ప్రబంధకైలికిని వ్యావహారిక భావమును నొకచక్కని సోపానమువలె నున్నది.

— రాగగతేయున్నది. దానికేమిగాని యేదైనవొకటి చదివెదరా ?

అంత నేను గ్రంథమును విప్పి చదువుటకు పుటలను జిరుగైన మొదలుపెట్టితిని. అసలే పెంకిపిల్లజాగ్రత్తగా నుండదలచి మంచికథను జదువదలంబిలిసి. అంతటిలోనే 4 పుండులకులే ఈరోజులలో కథలను చదువలే

వినుగుత్తిపోవుచున్నాము. అందులో ఈవిత్వము మున్నీటికుల్యమైనదిగూడ కాబోలును. కథలోని ముఖ్యవిషయము చెబుదూ, చాలును. అంతటితోనే తృప్తిపొందుదును” అని సగర్వముగా ఆత్మాగ్య విమర్శకునివలె ఎత్తిపాడుపు మాటలతో పలికినది.

— నీయమోఘ విమర్శనాశ్రుముతో నాధలమిదకు దండెత్తుకావుకాబోలు !

— ఆహా ! తప్పుకుండాను. నాంబిప్రాయాలను వెల్లడించుకొనుటలో నాకుగల ఆమోక్షము స్వాంత్ర్యమున వినియోగింపలేని మూర్ఖురాలనుగాను.

అంతట నేను కథను చెప్పట ప్రసక్తిమించినాను.

ఒక ఊరిలో పేదరాల పెద్దమ్మ —

— అనిగో ఇది కృష్ణపత్రిక లోనిది.

— పూర్తిగా విను మఱి. ఆపెద్దయింటిలోక యొక కుడు పోయినాడు కృంగారపురుషుడయి.

— ఏమిటాగావుంది కథ ఎత్తుబాటులోనే యేహ్యం గాను.

— ఎందుచేత ?

— ముసలమ్మయింటికి యువకుడు కృంగారంగా వెళ్ళడంలో సందర్భము వద్దాయెమి ?

— లేకేమి ? చివరవరకూ విను. అంత తొందరైతే యేలాగు. ఇదా నీవిమర్శము. ఈపద్ధతి కట్టిపెట్టు. ఆయింట్లో చక్కటి చుక్కలాంటి అమ్మాయి అమె కూతురు, నీవంటి చతురత కలదివున్నది.

— అ... తెలిసినది మిగిలినది నేనే చెబుతాను. ఇద్దరికీ వివాహము. ఏమిఅర్థాన్ని ముగానో ఉన్నది ఇటువంటి విషయము ప్రతీకథలోను ఉన్నదే. ఇందేమి పర్జికొత్తదేమిటి ?

— పోనీ మరొకథ.

ఒకచిన్న గాగ్గిడ్యటు చదువుకొన్నంతసేపూ తానే డిప్యూటీకలెక్టర్ అవుతాననే మహాగర్వంగా ఉండేవాడు. పట్టా రావడంతోనే విద్యేశుతగ్గ హోదా తీసి పోకుండా, అనువనము నూతనోజ్జీవము నవీనాచారము నవీనత పరిపూర్ణింపదుటకై కాఫీని వేళతప్పకుండా పరిగ్రహించుట కలవాటుపడినాడు. సమర్థుడయినానని తగినతేవంతో సహా ఎక్కెగడపా దిగగడపాను ఉద్యోగానికి. ఎక్కడా భిక్షముపెట్టలేదు. ఎందులకురా ఇన్ని నెలలలోనీ సంపాదించుకొన్న పట్టా గుక్కెడు కాఫీనీళ్ల విలువైనా చేసినకాదని తప్పుతప్పుపడుతాడు...

— తరువాత,

—అదిగో భోద్యంపడ్డది నీకు. ముక్కు మూలెడు చేస్తున్నావు కోసాక్కూ విను

—ఎనూయేమిటి ఇటువంటిది నేను మొన్ననే చదివాను. కావలెనే చేశారులేస్తాను.

—వద్దులే చుర్రాటి

ఒకరాజు ఆయన భార్య వున్నది. ఆమెకోకి చిలుకోతో నేనూ చిలుక యేమిచెప్పితే ఆమె అట్లా నడుగుకొంటుంది

—ఇది ప్రబంధ భోరణి ఆనలేపనికొరదు.

—బాగుగ నేయున్నది వుండుమనీ. విషయములోనేమున్నది కథను నడుపుటలో కవిసాదుర్వ్యము ప్రపంచ పలెనుగాని” అని కథములను తిరుగ నేయుచు మరియొక కథలోని ముఖ్యాంశములకు చెప్పవలెనని ఆనకొనుచుండగా.

—చాలునలే నీవంత తీవ్రప్రయత్నమును చెయ్యవలెనలేదు. ఏ వరకుల్గుచువిడనో, ఏ విధవా వివాహమువిడనో అందుకొంద. పుణ్యబోలుచు చనువలేక వినువెత్తిపోవుచున్నాముకదా తన దానశాలలను” అని కొంతసేపూరుకొని “అయితే మామయ్య! దీనికి పీఠిక యేమైనా వ్రాసిసావాలేదా?”

—లేకేమి. మాసమితిపక్షమున నోరు వ్రాసినాను

—చేరు.

—వేరు ప్రచురింప నిష్టము లేదాయనకు. ఇంతకు పేరులో నేమున్నది గమక.

—కొంచెము చదువు మోరము

నేను చదువ మొదలిడితిని. దీనిలో యెన్నివంకలు బట్టుకొకదా. యెరుగక దీని నీవప్రపంచములోనిని నింపివానని కాలా నేచేయనకొనుచు చదువ మొదలిడితిని.

ఈసమీప స్వర్ణయుగంలో యెంతోమంది సారస్వతానికి, అనేకవిధాల చాకిరిచేస్తున్నారు కవీశ్వరులంతాను. వాళ్ళందరిలోనూ చేరుతాడు ఈ పుస్తకము రాసిన పెద్దమనిషి. ఇతగాని అభిప్రాయాలతో చాలామంది కలుసుకోవలెను. కాని ఇతని పుస్తకాలు లోకమరమ్మతు చేయుటలో నిరాశులుండా పనికేస్తవని నాసంపూర్ణ అభిప్రాయం.....

—చాలు చాలు ఇక చదువకురలేదు. ఏమిపీఠిక వ్రాసిరోయి. పీఠికలోకూడ ప్రతిఅక్షరంలోను చారివర్ణయుగం నేయుముఖాల మొరుస్తోంది. అపూర్వ గ్రామ్యువాదులులాగున కనబడుచున్నారు. స్వర్ణయుగ మేమిటి, చాకిరియేమిటి కలుసుకోకపోవడమేమిటి? వాడుకలో

ఉండే పదాలు చాలినవికావు కాబోలు నీరికి నిజముగా! నీపుస్తకానికి పీఠిక చాలనోయి, లోకములో పేరు మోయుటకు. యెంత వ్యావహారిక భాషాభిమానులైన ఇంత కట్టడప్పి భాషామర్్యాదలను పాటించకపోవుట నవీనత యనుకొన్నారుకాబోలు. చాలు చాలు యిక చగుర జక్కరలేదు. నిజముగా పీఠిక మున్నటికాఖతలేనే యున్నదండి.

—ఆనమయన నాకేమియు తోచినదికాదు. లోని కోరిధమునంతయు : దనుకొని కాంతముగా గూరుచుంటిని కాని నాముఖముమాత్రము ప్రాధానితమైన మనస్సునకు ప్రతిబింబము కాకపోలేదు.

మరల మామేనగోడలు ఇట్లు వెళ్ళు సాహసించినది.

“మామా మీ యపూర్వసమితియొక్క చాకిరి బోధపడినది. కథలన్నయు నిష్టేనా వ్రాయుట, వ్రాసినదే వ్రాక; చదువరులకు విసిగించుటకు ఒకదానిలోను మన ఆచారములుగాని మర్యాదలుగాని మందునకైకా గానరావు. మనవారి నాతీయత వ్యక్తిత్వము అనలేలేవు. కాలిదాసాది పూర్వకవులవలె ఉత్కృష్టభావములను పోషించుటచేత కాదుగదా ఇతింభావలతో చూడు. వారు కథలు వ్రాసినారంటే ప్రతికథలోను తమజీవము యొక్క శ్రీత్యేకత యొకబాగుగా ప్రతిభలింపచేస్తారో.....కాని పీఠికమానగ్ని బాగున్నరోయి. నీకథలమట కేమిగాని! ఆకని రచనను గురించి నవ్వునస్తున్నదిగదా సారిస్వతనేవ యనవచ్చుచుగాని చాకిరి యేమిటోయి! పదముల జ్యోయోగములో జౌచిత్యము పాటించనిపరిచుకట్టివాడాయేమి?” అనుచు విరగబడి నవ్వుసోగినది.

నాకీమారు కోపమాగ్నిందిగాదు. నేనూ ఒక బియ్యము పేరు పంపాదించుకోవాలనే ప్రయత్నములోనున్నాను. పదనైదేండ్ల పడుచు ఒకగ్రాడ్వేటునా అసమానించుట. యెంతి మేనమామనైనా నరకులు నచ్చకపోలే ముఖామముగా నుండగచ్చునే. ఇంతచేటా ఇందుకేమిటి ఆడువారికి చదువు ఉనిరాదన్నార పెద్దలంతాను. తానెంతటిది నాగ్రింధములను విమర్శించుటకు ఏమైనను చీవాట్లు నోటిఁదరకు వచ్చినవి అంతటిలో నాతోందరను గ్రహించినది. సరేనని, “కాఫీ తీసికొనిరావీ. అది త్రాగి మరీ నావిడ దండెత్తుచుగాని” అంటూ బరియాచకముగా నవ్వుచూ వెళ్ళిపోయినది ఇంతకీ కొంచెపిల్లకదా! అంత నీగచ్చెట్టును కలిగించినాను. పొగ మేఘములవలె పైకి లేచుచున్నది. నామనస్సులోని కోపము అప్పుడే కొంత ఈ మేఘాలతో పైకి లేచిపోవుచున్న

ట్లున్నది. లేక పోయిన మొదటితీవ్రత కొంత తగ్గుట నెం దులకు గ్రహింతునో? నిజముగ నికరత్వములే దృశ్యము కలదే కాబోలు లేకపోలే దనికొంది హృదయము దునా? అని దానిని పృష్టికర్తయొక్క ప్రశ్నావమును కొనియాడుటలో ప్రపంచమును మించిని.

కొంతనేపటికి కాఫీ మదానను ఘనమును చొట్టికడి- కల పైకెత్తుటకు సర్వతనీ సామర్థ్యము వుండినపుడు నేయము నీలబడినది అనేక కేల వచనాగరిమల నీ న ప్రాణముల గానాడుమిన్న కాఫీ — భూమి నీయమును

ముయొక్క చువానన కానా సాగ్రిము చేరుటతోడనే నాకు కాపమిని ఇదియరలూ జరిగిన యవసానము, ఏదైనా గానా లేచిన సుదలము — నా ప్రోద్బోధము రిప్పుడునే యెగిరిపోయినది. అధిమందుమునకు మాసోదరి పాప చిచ్చినది

ఇదియే పుష్పదేవి. అదినుండి నేటికరమా నానైపుతము పుష్పమింపబడినదగు సరికనా అట్టి ఉద్దేశము కూడ నాకు చుట్టినదియను ఇదంతా మా మేనగోడల నుంచు

విలుపు

వీలుకూరి వరసయ్యగారు.

మధువమా? మామూలి

నీతీరముల బండు

మధువమ్మెదను కొందువా?

లేక తేవలయ్య

లేచి దిగుమతియెన

మెక్కింద నమ్మిస్తువా?

మధు.

మా పుష్ప వాటిగా

మంచి కన్ను దనయు

మొదిచి నే నెటులాస్తునే

నన్నయ్య దిక్కన్న

గన్న మాతోటలో

పున్నమ్మ ని కిత్తుగా?

మాపు.

అంచ బ తెలుగు గల

మానువు నీ కెత్తిక

గొంచుపోరా యూరికే

వసిగారు మూకైత

వపు బద్విశిషిత

మనల జల్లార్చియిడనా?

మేలైన గాలిను

వ్యాళ పాటల దిద్దు

మలతా సానువు లెక్కెదో

వరుగారు హిమమత

ప్రాంత నిర్మలముల

పైదేల ముగ్ధాకాదో

మాపు.

పులకలెత్తిన పుష్ప

పూజుంపుచే గాడ

గంపించె నిల విరార

వరసేకవాసి నా

పై నీ దనూలేడ

నేరసాల్మనె తుమ్మెదా?

మధు.

నాజన్మ భూమియే

నా నెంబ నిలువెల్ల

నీరైన నీనొల్లనే

వానగల తెన్న

వాటిలో జలజాన

ననియింతునో పద్మమా?

మాపు.

సుధ్యాచార్యుల దీపితచారిత్రము. శ్రీ చెరుకువాడ వేంకటసర్వంహంగారు.

రెండవ ప్రకరణము.

దక్షిణ కన్యకా జిల్లాలో జేరిన యుడిపి తాలూకా శ్రీమద్విరాయల ఆస్థానమునకు వచ్చి దత్తదేవతాంతర్భాగములనుగూర్చి ముచ్చటించనగు. యెల్లపుణ్యక్షేత్రములకంటె మాధువనకుడిపి యత్యుత్తమునునున్నది. ఏ లి వ్వా మోచ్చారణ మాత్రమున మాధువనత్యుత్తా హళిత స్వాంతుడగును.

మధ్యకాలమున నుడిపి తేరిత్రాంతములఁ బ్రసిద్ధి గాంచినా తును విషయము దెలియుట కాధారములు లావణ్యము. శ్రీ రామానుజునిచే నిశిష్టాద్వైత మతావలంబననిఁగాఁ జేయుఁ బడిన విష్ణువర్ధనుడను రాజు చాళుక్యుల యాధికారమును నిర్మూలముజేసి కన్నడ రాజ్యము బాలించెను. క్రీ. శ. 1250 మొదలు 1336 వ సంవత్సర వర్యంతము కన్నడ దేశము మహిళారవడియాదుల యాధిపత్యమునుండి విడవ విజయనగర సంస్థానములో నంతర్గతమయ్యె. దక్షిణ కన్నడా జిల్లాలోని బీకర్ కేసరిగాడు పట్టణముల విధ్య ప్రవహించు చంద్రగిరి నది తుళువ రాజ్యమునకు దక్షిణపుటెల్ల. ఉత్తరమున హిమవత్సర్యము నున్నది దక్షిణమునఁ గన్యాకుమార్యగ్రము దాటిపోగూడదను బ్రాహ్మణులు పూర్వ మెట్లు గట్టువడి యుండిరో తుటుల గేసరిగాడు పట్టణములోని నాయకు శ్రీ లిప్పటికిని చంద్రగిరి నది దాటిపోగూడదని ప్రాచీన సంప్రదాయముచే గట్టువడి యున్నాడు. ఈ ప్రదేశమునకు నెనిమిదియ్యవ్య మూరమున నముద్రము నంటి ధూమకేకట విశ్రేష్ఠస్థానము బలుగు కుంబ్లా యను నొక పురాతన పట్టణము.

ఈము కలను. ఇప్పుడిప్పుడి దీక్షసితిఁగాంచి యున్నను పూర్వము కుంబ్లా రాజులకుఁ బ్రధాన పట్టణమయి మహానాన్నల వనవి ననుభవించి యున్నది. ఈ రాజు సంతతి యిప్పటికిని నాం గ్లేయ చక్రవర్తి ఉత్తమగు సువకార వేతనముల నందుచుఁ గుంబ్లా రాజులని నామ మాత్ర బిరుదాఁకితలయియున్నారు.

శ్రీమద్విరాయల చరణకమల సంచార ముజేఁ బవిల్యిత గాంచిన యుడిపిదేశము పూర్వ మీకుంబ్లా రాజుల యాధికారముక్రిందఁ బాలింప బడినటుల దెలియుచున్నది. ఆసమయమున బయోసింహుడు రాజ్యపాలకుండయి యుండెను. ఈతఁడత్యధిక భక్తితో శ్రీ మధ్యరాయలకు శుశ్రూషల నొనర్చి యాచార్యానుగ్రహము నకు బాతుగడయ్యెను. అక్కాలమునఁ జరితాంశ శముల వన్నెకెక్కిన తెగలలో జైను లెక్కువ ప్రాముఖ్యత గాంచియుండిరి. వారి శిష్టానైపుణ్యము నిరుపమానమైది. వారిచే నిర్మింపఁ బడిన కట్టడములు గొప్ప గొప్ప స్తంభములు నిప్పటికి నయిలము గాననగును. హిందూ దేశము చల్లని గూం గ్లే య ప్రభుల యాధికారము క్రింద వచ్చినది మొదలు పురాతన కట్టడములును, ప్రాచీన శాసనములును, బూర్వుల బుద్ధికోశల్య జ్ఞానకార్యము నర్వవిధములఁ గాపాడఁ జూచుచున్నవి.

సశ్వము సముద్రతీరమున వసించు బ్రాహ్మణులు కొంకణ సాంస్వతతెగలవారు. పీవల్లులు తుళువ భాషను వాడెదరు. ఈతెగ బ్రాహ్మణ

వంశముననే శ్రీ మధ్వరాయల జననము. శ్రీమధ్వకర్పిత శ్రీకృష్ణదేవళ నిర్మాణము నకబూర్వ ముడుపినట్లగుమునఁ జంద్రమాళి క్వరానంతేశ్వరుల దేవళములు రెండు సుప్రసిద్ధములై యుండెను. అనంతేశ్వరులు రజత పీఠాధిష్ఠితుఁడై వెలయుటచే రజతపీఠపురమని నామము సిద్ధించెను. పివళ్ళి యను నామముచేగూడ వ్యవహరింపబడుచున్నది. కర్నాటక భాషను రజతమునకు జెల్లియుందురు. శివ జెల్లియను సమానము పివళ్ళి యని గ్రామ్యాక్తిగా మారియుండవచ్చును. గ్రామ నామముచేత వచ్చిదేశపు బ్రాహ్మణులు పివళ్ళులని వాడఁబడియెదరు. పివళ్ళులు భాగవత సంప్రదాయములని నిర్దేశించుటకు దగిన గ్రంథ సామగ్రి మృగ్యంబు, పేరుంటి జైవులనుటకు నుక్తియు క్రముగా గనుబడినను గొన్ని కారణములచే భాగవత సంప్రదాయములో జేరిన వారని నిశ్చయింప నగును. దక్షిణ కన్నడా జిల్లాలో భాగవత సంప్రదాయానుచరులనేకు లిప్పటికిని నున్నారు. వీరికి శివ కేశవులంద భేద బుద్ధికలదు. వేషమునకు మాధ్వలవలె ద్వాదశోర్ధ్వపుండ్రముల ధరింతురు. కాని శ్రీముద్రల మాత్రమువయోగింపడు. మాధ్వలవలె నేకాదశీ మొదలగు నుపవాస వ్రతములందు వీరికి గట్టి పట్టుడలకలదు.

శ్రీ మధ్వకర్పిత శ్రీకృష్ణదేవళమునందు మాత్రము లింగము కానబడదు కాని యుష్మాంతములందన్ని దేవళములలో లింగములే యర్చింపఁబడుచున్నవి. అనంతేశ్వరుడు లింగ రూపమునఁ బ్రతిష్ఠితుఁడైనను విష్ణువేదానియు జరళరాముఁడై రజత పీఠాధిష్ఠితుఁడై వెలసె

ననియు సంప్రదాయ సిద్ధముగాఁ జెప్పబడుచున్నది. కొన్ని శివలింగములు కొన్ని విష్ణులింగములు నున్నవని తద్దేశీయుల యభిప్రాయము. వైష్ణవ లింగములున్న దేవళములో విష్ణు సహస్ర నామములచేతను, శైవలింగములున్న దేవళములో శివ సహస్ర నామములచేతను బూజలు సల్పుచుందురు. పూజావిధానముం తయు నన్ని దేవళములందాసయోక్త ప్రకారమున గాక పంచరాత్రోక్త మార్గమున నలుపఁబడును. కొన్ని దేవళములలోని మూర్తులకు హరిహరుడనియు, శంకరవారాయణుడనియు, శివ కేశ దేవతాత్వము సంసూచక నామము లిడఁబడును.

కర్నాటక చోళరాజ్యములలో గొంతవఱకదైవతమును ఖండించి వైష్ణవమతమును సంప్రదింపిన శ్రీరామానుజు లిప్పరకు రామజ్ఞేత్రమున దను మత మేకారణమున బ్రవర్తకంప జేయుటండనో సహేతుకముగా దెలియవడకున్నది. భాగవత మతమే యేకాలమున నేకారణమున బడుట వెడలెనో నిశ్చయించుటకు దగిన యవకాశములు లేకున్నవి. ఆచార వ్యవహారములఁ బట్టి వీరు విష్ణు భక్తులని నిర్ణయింపబడుచున్నది. శ్రీ వైష్ణవులవలె వీరు శివుడనిన ముక్కుగోసినారు. శివ కేశవులకు భేదమాలేదని వీరి సమ్మతము. దీనివలన రామానుజ మత మిచట వ్యాపించియుండ లేదని మూసింపదగదు.

శ్రీ మధ్వరాయల తండ్రి గూఢపురుషుడు కాడు. పదిమందిలో జేరుపడినవాడే. ఇతని పేరు మధగేహభట్టు. వేదవేదాంగముల చక్కగ నభ్యసించి భగవత్పూజలత్పరుండై మెలంగుచుండెను. అక్కలమున బ్రాహ్మణులు

సాధారణముగా శాంకర మతావలంబకులై యుండిరి. ఈశ్వరాజ్ఞ తేమియో కాని, ప్రస్థాన త్రాయములకు (బ్రహ్మసూత్రములు, భగవద్గీతోపనిషత్తులు) శ్రీశంకరులు కల్పించిన భాష్యములు ప్రమాణ విరుద్ధమనియు, దత్తాద్రి పాదిత జీవబ్రహ్మైక్యభావము, కళివిసాణము వంటిదనియు వైరాగ్యమునొంది తైలధారా వచ్చిన్న భక్తిచే సదానర్వోత్తముని సాధార విండముల నాశ్రయించి వేదోదిత సత్కార్య చరణమువలన మోక్షమబ్బువనియు సర్వం మిథ్య యను శూన్యవాదముచే దాము కడ తేరలేమనియు, ననేక వండితులకు దోచి యుండినను, వారిలో గొండ్ జామతముపై బూర్వ పక్షములు జెప్పిన నిజ గౌరవమువశేమి న్యూనత యగునో యని భీతిచే సభిక్తముగా శ్లాఘించుచు బరుల కుపదేశించుచుండిరి నిర్వాజ భక్తి ప్రపూర్ణుండగు సమృతపేక్షాచార్యులు (వీరు తురీ యాశ్రమమున బురుషోత్తమ స్థితిని ప్రభావితఁగాంచిరి) సిద్ధి నొందు సమయమున నిజ శిష్యులఁజేరఁచిలది “విశ్వాసాననయందంత మన స్సునకీర్పుననియు; గలనైనఁదాసం దలఁవఁ గారాదనియు, నుపదేశించిరి. ఈయుపదేశము క్రమక్రమముగాఁ గొండజీతెవింబడెను. కొండ ఆద్యయితముపై బూర్వపక్షములు జెప్ప మొదలిడిరి. మఱికొండరు వంశయముచేఁ గుండుచుఁ దగిన తత్వోపదేశ ననుగ్రహింపుమని శ్రీహరిని ప్రార్థించిరి. ఇదియుంగాక కత్తిపూజలందేమి జ్యోతిష్టోమాది యాగకర్మలందేమి బలికై తేయబను జీవహింస ఘోరకృత్యమని జైను లాక్షేపింపఁబ్రారంభించిరి “అహింసాపర మోధర్యో” అనువాక్యము సర్వతోన్మేయమని వండితుల హృదయమునకుఁ దోచి యాగము

లందు గొంపలు ప్రత్యక్ష పశువును నుపయోగించుట వెనుకదీసిరి.

ఇట్టి వండితులలో నొకడగు మధ్య గేహ నింటశ్రీమధ్వరాయల జననము. భట్టకు సత్కులమునఁ బుట్టి తల్లిదండ్రుల యాజ్ఞానుపకారయై మెలగుచు సద్గుణసన్నిధానమున నచ్చాశ్రీవణము జేసెను. అక్కలపు వండితులు ఛాత్ర వర్గమునకుఁ బాఠములు జెప్పుచుండుటయేగాక నూరనుండు దేవళములలో దేవతా సన్నిధాన మునఁ బండిత పామరజవరంజకముగా రామాయణమో, భారత భాగవతములో పురాణములు చెప్పుచుండును. మధ్య గేహభట్టకు పిన్న నాటినుంచి సర్వోత్తములపై సవ్యాజభక్తియు క్తుండై యుండెను. శివరూప్య పురమున భట్టరింట నూరకగూర్చుండక పురాజేతిహాసముల నెల్లరకును వన్యసిండుచుఁ గాలముగడుపుచుండెను. ఈతఁకిఁ దల్లిదండ్రులేమి పేరుఁజెట్టిరో తెలియరాకున్నది. తుభువభాషను నడిపింపెల్లయని వాడుక పేరుండెను. గీర్వాణభాషను మధ్య గేహభట్టని వ్యవహారము సిద్ధించెను.

కొన్నిస్థలంములందేమి చిత్ర మోగాని పరమ శాంతివకుఁ గోపవతిని, సాందర్యశాలికెఱురూపిని, దుర్బాధునకు గుణవతిని, బుద్ధిశాలికి, బెద్దమను, భార్యగా నమకూర్చుట తటస్థమగుచున్నది. దీనికిఁగారణము ప్రార్థముకంటె వేరు కానఁబడదు. అతిబాల్యనివాహమువలన నిట్టి కీడు మూడుచున్నదని నవనాగంతులూహించెదరు. కొంతవరకియ్యదివాస్తవముగ నోచుచున్నది. ఈశ్వరానుగ్రహమున మధ్య గేహభట్టని కాలసి సుగుణములకు విషయ బుద్ధికే దగినట్లుసాధ్యలలామ భార్యయై యొప్పె సత్కు

లమునఁబుట్టి పాపమునిఁ చెట్టబట్టితివని నం
తనమందుచున్న యీ పతివ్రతకు వేదవతియును
నామ మొప్పెను. ఇంతటిభాగ్యమట్టెని భట్టు
క్రిందు మీదెటుంగక యిదియె స్వర్గమిదియె
మోక్షమని మైమఱచి యుండలేదు ధర్మార్ధ
కామములయందు మోక్ష విషయిక సాధనముం
దీమె భర్తకు సహధర్మిచారిణి యై మెలంగుట
వలన భట్టునకు వేదశాస్త్ర ప్రవచనములకు
వివిధ సత్కర్మానుసానములకు, నకథిపూజకు
దేవతారాధనకు నావంతియు నిరోధములేమం
దెను. వైదికమార్గ తత్పరులైన విద్వాంసు
లలోగొండఱు బారిష్ట్రవ్యసనమునకు లోనయి
దారపుత్రాది పోషణమునకై రాజునుల నుప
సల్పించి యెన్ని విధముల యాచించిన నుఁ
దుదకు గుడ్డిగవ్యయినను సాపాదించలేక
సమస్త బాధలుబడుదుగా, అట్టి చారలకు జిత్త
స్వాస్థ్యమేముండును. భట్టు దాడిద్రోవ్యసన
పీడితుడు కాదు దురాశ నెఱుంగడు. ఇతనికి
సాధారణ భూస్వాస్థ్యముండెను. దానిచే జీవ
యాత్ర గడువబడుచుండెను. వేదవతియు నున్నదానితో
సంతృప్తి బొందుచు బతిని నేనింపునుఁదోడు
నీడయై పతిఁపుచుండెను. ఇన్ని సుగుణము
లుచే నొప్పుచుండినను నీదంపతులు సంతాన
విషయ దుఃఖమునకులోనఱుచి పీడితులగు
పుత్రులుదయించిరి. కాని వారు మృతులైరి
ఒక కూతురు మాత్రము నిలదియుండెను.
పున్నామవరసంతరణమువఱకు బుత్రుఁడు లేని
వంశము నిర్ధిక్మమని భట్టునకు మనఁబున సంతా
పము బుట్టెను. సంతానమునకై దశదధాది
రాజులు, స్వత్కాది మహర్షులు తపము లొనర్చి
సంతానమందిన విధమున సుగ్రీతపముచేసి దేవు

ననుగ్రహమునకుఁ బాత్రుఁడను సంతానము
వడఁముటకు భట్టు మనమున విచారించి వేద
వతితో నాలోచించెను. ఆమెయు నందులకు
మీకుల సంతసించెను ఇక్కలమునఁ గూడ
నవనాగరికులగు పతులెంతచెప్పినను వినక సం
తానములేని కాంతలు దేవతలకు దయ్యము
లకుమోక్తి, బుట్టులు బూజింపుడు వేళ్ళను
గట్టించుకొనుచు నశ్వత్థ వృక్షములఁపూజిం
పుచుఁ బడరాని పాట్లబడి సంతానవతులై
యుండుట జూచుచున్నాము. సర్వకామఫలప్ర
దుండగు దేవుడేగతియని నమ్మువారల కేమిటం
తియు నుండదుగదా!

పాజకక్షేరిమున కవతిమారమున నుడిపి
పట్టణములోని యనంతేశ్వరులకుగూర్చి ద్వాదశ
వర్షముల సర్వంతమున శనాదివ్రతనిష్ఠమండి
భట్టు ఘోరతపము గావించెను. భక్తవత్స
లుండగు నవ్వరసాత్మ భట్టునకు నుపుత్రుండు
పుట్టునని యానతిచ్చెను. శ్రీ యనంతేశ్వరుల
యర్ధసాంవత్సరీకోత్సవ సమయమున భగవదా
వేశవిశేషమువలన హరిపారవశ్యగజెందియున్న
మహాభక్తు డొకడు దేవతవ్యరోభాగముననుండు
ధ్వజస్తంభముపై నెక్కి శీఘ్రచాలములో శ్రీ
వాయుదేవుఁ డవతరించి భక్తజనుల నుద్ధరించు
నని శ్రీ యనంతేశ్వరు లానతిచ్చెనని మేఘు
గంభీరధ్వజులతో పలికెను. పండిత పామర
జనులచి చూచి యచ్చెగువొందిరి. అమృతము
ద్రావివట్లు భక్తజనుల మానసముల సంతోష
మతిశయిల్లె. శ్రీ యనంతేశ్వరుల మహిమా
విశేషమున వాయుదేవుడు తన యింట నుడ
యించునని భట్టునకు దోచెను. భావిఫల
ములు సజ్జనులకు దెలియుగదా?

దేవతల ప్రాప్తిని శ్రీమహావిష్ణువు వాము దేవునకు బుడమిపై బుట్టుట కానతిచ్చెనని మధ్య విజయమునం దుదహరింపబడి యున్నది. భగవన్ని యునులగు జ త్వాభిమానమున దేవతలందఱు భక్తజన మానసముల బ్రజ్వలించిన వేదల నెఱింగి శ్రీహరిని బ్రార్థించి రనుట యసంభవముగాను. దేవుడు మానవ రూపమున బ్రత్యక్షమై నకల చరాచరాత్మక ప్రపంచమునకు సుపకారముల జేయుచుండు నను వారోక్షితి యనత్యముకాదు సర్వోత్తముని ప్రేరేపణ వి నా న్నల్పమైనను సమ కూడదు. పరిశుద్ధాత్మకగణము, నిర్వాణజ భక్తియు సమగీనచో నీశ్వరుడు తోడునీడయు వర్తింపుచుండును. మనకై సత్యము సృజించి సర్వదా జేయింకండ చూచి పాలించు పరమాత్ముని చర్య లగోచరములు. కావున భగవ జ్ఞానైకాని ప్రాణదేవుడు పుడమిపై సవత రించెననుటకు సంకేత మేమున్నది ఈశ్వర కృత్యములయొక్క కారణముల బోధించు మన తర్కము చాలదు.

రాజాధిరాజులును, ధనాధ్యులును సనేకు లుండఁ బాజకక్షేత్రమున శ్రీ వాముదేవుడేల యవతరించెనో యను ప్రశ్నకుఁ దగిన సమాధానము జ్ఞానవైరాగ్యపేత పరిశుద్ధ మనస్కులకు దేట తెల్లముగా దెలియబడును — ఇతర దేశముల నయితము మత సంస్కరణకై యవతరించిన మహనీయులు సామాన్యల యుండలలో వెలసిరి. ఈశ్వరానుగ్రహమునకు బాతుడు కావలయుననిన జ్ఞానము, భక్తి, సత్యము, శౌచము, శాంతము మొదలుగాగల సుగుణ సంపత్తుల నేకము లుండవలయును. దేవునిచే నియమింపబడు దేవతలు పవిత్ర

స్థానములను, మతములను వెనకే లగు చోటుల నావిర్భవించెదరు ఎవ్వడు దేవుని ప్రేమించు నో వానిని దేవుడు బ్రేమించును.

మధ్యగోళాభిప్రాయమునను, సకల స్వరూపాతిశయనియు నిదివరకే చెప్పబడెను. ఇతని గేవల మత్రీమహర్షి యనియెదరు భార్య నేదవతి యననూచు యనజెల్లు. పాజక క్షేత్రము తిపశ్చరణాది సత్కర్మాచరణమునకు దగిన ప్రదేశము. మధ్యగోళాధ్యుత్తమ బ్రహ్మ లిచ్చట వాసము జేయుచుండును. జనసంబాధ రహితములగు ప్రదేశములనే మన పూర్వులు వాసముగా గైకొనిరి. ఇక్కలమున గొండలు సర్వసాఖ్యావహములగు వల్లెటూళ్ళ వాసములకొని ద్రవ్యార్జవకై పట్టణములఁజేరి కర్మానుష్ఠానమునకు సదుపాయము గానక వాటిని మూలగోళముచూపారు. కొండలు మహనీయు లిప్పటికిని పట్టణస్వర్గ నెఱుంగిక ప్రాచీన వాస్తవముల నాశ్రయించి యథావిధి సత్కర్మ లొనర్చుచు బ్రాహ్మణకులమునకు బేరుదెచ్చుచున్నారు.

పాజకక్షేత్రమునకుఁ జేరి విమానగిరియును పర్వతమున్నది. దీనిని జరకురామాశ్రమమని యుండురు. గింపై గుర్గలయుము కలదు. దేవతల విమానము లిచ్చట నుండుటవలన విమానగిరియును సస్వర్ధనామ మొప్పియున్నది. ప్రతినవత్రుర మిచ్చట జరుగుచున్న రథోత్సవముజూడ సనేక వేళములనుండి యాత్రికుల వచ్చుచుండురు. ఇవ్వర్వతమునకుఁ బుట్టి పరశురాదాబాణ జ్ఞానతీర్థములనెను నాలుగు పవిత్ర జలాశయములుగలవు. తీర్థోదక పాన్ని ధ్య కారణమువలనఁ బాజకక్షేత్రము బ్రాహ్మణులకు వాసయోగ్యస్థానమై యుండెనని యా

హింసనగును ఈ క్షేత్రమునఁ బూర్వాలయుఁ
డను నొక బ్రాహ్మణుఁడు కలఁడు ఈతఁడు
వరోపకార బ్రాహ్మణుఁడు మధ్యగేహునకు
మధ్యసఖుఁడై యుండెను

తనకి వరిసమాప్త్యనంతరమున మధ్య
గేహుఁడు ప్రతిదినము నుడిపికిబోయి శ్రీయనం
తేశ్వరులనర్చించి మరల వచ్చుచుండెను. పరమ
పతివ్రతయుగు వేదవతియు ననన్యసామాన్య
తేజమున కాటవట్టయి ప్రకాశించుచుండెను.
గోవులు వ్యక్తమయినకొలది దుష్కరులు నం
తోప పతికలులుచుండెను. ఒక దినమున
బ్రాహ్మక్షేత్రవాసు లెల్లరు గుమిగూడి యానంద
మున నుండ శ్రీవాసుదేవుఁడు వేదవతి గర్భము
నిమిత్తముగాఁ జేసికొని భూమిపై నెలసె
మధ్యగేహుని గృహమున మోగిన మంగళ
ధ్వనులు క్షేత్రవాసుల శృతిపథంబులంబడి
వారందఱు వరువెత్తి చూచి వేదవతికిఁ బుత్రుడు
పుట్టెనని ముదమందిరి తమ తమ సంతోష
మును వెల్లఱిచుటకై క్షేత్రవాసు లనేకనత్రి
యలఁ జేసిరి. ఇట్టి యౌకమత్యము వట్టణము
లలోఁ గనబడదుగాని, పల్లెలలోనున్నది.
ఈనవ యమున మధ్యగేహు డింటలేడు. ఆత
ఁడు పొందెడి మఱివచ్చుచుండ మంగళధ్వనులు
శృతిపథమున జేరెను. ఈభయ చేకూరెని
నాలెడు తొందరగా నిలుసేరి పుత్రోదయవార్త
విని సంతోషమంది శ్రీయనంతేశ్వరులకు వందన
మొనరించెను. ఫలాపేక్షా సమయమునబుట్టిడి
భక్తికావనములు ఫలోదయ సమయమునఁ
గొందఁజేకుండవు. కాని మధ్యగేహుఁడు భగవ
త్ప్రేమను మఱువలేడు. అతఁడంత భక్తుఁడు
గాకుండిన శ్రీవాసుదేవుఁడతఁకిఁ బుత్రుఁడై
పుట్టెను. బాలుని సాందర్య తేజోవీశేషములం

దిలకించి, యిట్టివానినిఁ బూర్వమెన్నఁజెటింగి
యుండలేదనియు, నిట్టి మహనియుం గన్న తల్లి
దండ్రుల భాగ్యమే భాగ్యమనియు, క్షేత్రవా
సులు వేనోళ్ళ వర్ణింపరాగిరి. శ్రీయనంతేశ్వర
దేవళ పురోభాగమున శృతిగతంబయిన వాక్యము
లివ్వడు యదార్థములయ్యెనని జనులు పలుక
సాగిరి. నిజసంతోషము నూచింపుచు బంధు
మిత్రులు గానుకలు దెచ్చియిచ్చి భట్టదన
కర్పించిరి. పూర్వాలయుని ఆనందమునకు మేగ
లేగు గొప్పపాడి గూవు నొకదానిని దెచ్చియిచ్చి
దానిక్షీరములు బాంపకిచ్చుచుండచుని పూర్వా
లయుడు మధ్యగేహుఁడు బ్రార్థించెను. ఇట్టి
యుదారబుద్ధి యక్కాలపు యార్యులకే తగును.

పాజగక్షేత్రము శ్రీమధ్వరాయుల జన్మ
భూమి యగుటచే మాధ్వల కయ్యది గొప్ప
పుణ్యక్షేత్రము. జన్మమధ్వమున నొకసారి
యయిన వాక్షేత్రసందర్శనము జేయని మా
ధ్వని జన్మమేల? శ్రీమధ్వరాయులు పుట్టిన
మాదికాగృహ మక్కాలమున సామాన్యస్థితిలో
నుండినను, మధ్యకాలమునందు మాధ్వలగో
ధనికుఁడొకఁడు యా ప్రదేశమును రాతితో
గట్టించి భద్రపరచి యున్నాఁడు. ఈ ప్రదేశ
మున కెట్టి మార్పులును గలుగకుండు నుడిపి
పట్టణములోనుండు యష్టమతాధి పతులలో
గూనూరు పితర్వాము లతిసమీపమున నుండి
కట్టడములు గట్టించి తగిన పరిచాలకుల నేర్పరచి
యాక్షేత్రమును నర్చవిధములఁ గాపాడుచున్నా
రు. శ్రీమధ్వరాయుల మాహాత్మ్య విశేషమున
నిచ్చోట నెట్టిమహత్తు కాండవ మామచున్నదో
వివరింపజాలము. ఆప్రదేశమును దర్శించిన
తోడనే నిశ్చలమగుభక్తి చిత్తమునఁ దగులక
మానదు. ఈ ప్రదేశమున కతిసమీపమున

శ్రీ మధ్వరాయల పాదవిన్యాసముల యానవా భుజి. ఏకారణముననో నాప్రదేశ మంతగా సంరక్షింపఁబడుచుండుటలేదు. గుడియైన బీద స్థితినున్నది. దీని నుచ్చస్థితికి దెచ్చుటకే ధనాభ్యుదయిన మాధ్వనకు బుద్ధివుట్ట నో దెలియ రాదు ధనికులకు ధర్మబుద్ధి కలిగెనేని నిమిష మాత్రమున నిట్టిపనులు చేకూరును. దరిదురి నకు ధర్మచింతన హెచ్చు. ధనాభ్యుల సాయముచే నిట్టి యువకృతిఁ జేయఁదలంచి దరిదురి డొకవేళ యాచింపఁబోయినఁ గొన్నిస్థలముల నాశాభంఁకుడగును. మఱిగొన్నిచోట్ల బరిహాస పాత్రుడగును. ఇట్టి శార్మమునకు దనము వెచ్చించుట నిష్ప్రయోజనమని కొందరు తఁగించెదరు. క్రైస్తవులలో ధనాభ్యుల నేకులు న్యమత వ్యాపకమునకై బహుప్రయాసకోర్చి తామార్జించిన ద్రవ్యముఁ గోట్లకొలది యైన దానమిచ్చెదరు. వారి యుదారబుద్ధి మెచ్చఁ జగును. క్రీస్తువుట్టిన జరుసలము గాపాడుట కెన్నికొనుల కోర్చి రో! ఎంతధనము వెచ్చించిరో! ఎన్నియుద్ధములఁ జేసిరో! చరిత్రముల వలన నీవిషయములు విదితములై యున్నను స్వాదుష్టాన సమయమున స్మృతికి రాకున్నవి. భారతీయులుకూడ ధర్మకార్యములనిన వెను దీయరు కాని కాలబలమునఁ గొందఱికవశములు జిక్కుకున్నవి.

పాజకక్షేత్రమహాత్మ్యమునుకూర్చి సంప్రదాయసిద్ధములగు గాథలు కొన్ని గలవు శ్రీమధ్వరాయల జన్మ స్థలమాన కలి సమీపమున నొక పాతశాల కలదు ఇందు శ్రీ మధ్వరాయలు కొన్ని దినములు విద్య నభ్యసించిరి. అచ్చట దండతీర్థమును నొక పవిత్ర జలాశయమును నిర్మించి గురునకు దక్షిణగా సమర్పించెను.

మధ్వ గేహుఁడు నిత్యము విమానగిరిచుట్టు పంతుగదాబాణజ్ఞాన తీర్థములందు స్నానమాడి సంధ్యావందనాది సత్కర్మలఁజేసి వచ్చుచుండెను. ఒకదావదశీదినమున విమానగిరికిఁ బోవుట కవగాళము జక్కుకుండెను. మధ్వ గేహుఁడు చింతించె. నిజమహాత్మ్యప్రభావమున శ్రీమధ్వరాయలు వ్యనామా కిరముగా (వాసుదేవ తీర్థము) నొక పవిత్రజలాశయము గల్పించి యుచట స్నానముచేసి బరసుగామాది సర్వ తీర్థములందు స్నానమాడిన ఫలము లభించునని యాసలిచ్చెను. భట్టరుకు సంశయము వీడకుండెను. అంతట శ్రీమధ్వరాయు లక్ష్మ్యతృప్తము నొక దాని బెఱికితెచ్చి తలక్కిందుగా బాతి పెట్టి వాసుదేవ తీర్థంకము చే బోగ్గించెను. ఎండిన వృక్షము చినుకుబట్టి వర్ధిల్లెను. ఆవృక్ష మిప్పటికిని నున్నది. యాత్రీకు లిచ్చట స్నాన మాడి వృక్షరాజమును దర్శించి పూజించెను.

శ్రీమధ్వరాయల యవతారవత్సరము వివాదగ్రస్తమయి యున్నది. క్రీ. శ. 1199 సంవత్సరమని దక్షిణ కన్నడా జిల్లా సారసంగ్రహమునందు వాయబడి యున్నది. ఇదియే నరియగు సంవత్సరమని పండిత కృష్ణస్వామి అయ్యరువారు సాధువుచున్నారు. క్రీ. శ. 1118 (శా. శ. 1048) విశంబి సంవత్సరమున శ్రీ మధ్వరాయలు తుగ్గి యాశ్రమము గైకొని 1198 (శా. శ. 1,20) పంగళ సంవత్సరమున శ్రీబదరికాశ్రమము జేరిని యుత్తరాది మతసంస్థాన గురువరంపరలను సూచించు కాగితములవలన దెలియవచ్చుచున్నది సంస్కృత విద్యా విశారదుండని బిరుదలందిన రామకృష్ణ భండారు కవులును, నీలం కాలేజీ యుపాధ్యాయులగు ముఖ్యరావుగారును దీనినే సమ్మెదరు.

మతము కాగితములందు శక ముదహరింపబడి యుండలేదు. ఈ మధ్య దొరికిన శిలాశాసనములవలన బై జెప్పబడిన సంవత్సరములన్నియు గల్పితములని స్పష్టపడుచున్నది. శ్రీ మధ్య గాయలచే నాశ్రమమీయబడిన పద్మనాభ, నరహరి, మాధవాక్షోభ్యతీర్థులు వరుసగా బీరము నెక్కి పరిపాలించిరి శ్రీ మధ్య రాయల యనంతరము పద్మనాభతీర్థులేడెండ్లు నలసి వెనుక నరహరి తీర్థులు తొమ్మిదేండ్లు తరువాతి మాధవాక్షోభ్యతీర్థు లొకరి వెనుక నొకరు చేరి పదునేడేండ్లుధికారము జేసిరి. నరహరి తీర్థుల యధికార కాలమును బట్టి శ్రీ మధ్య రాయల యవతారాదివత్సరములు సిద్ధాంతికించుటకు దగిన శిలాశాసనములున్నవని పండితపద్మనాభాచార్యులవారు నుడివెదరు. నరహరి తీర్థుల జన్మకర్మ వృత్తాంతము లతి విచిత్రములు. ఇతడు గంజాంజిల్లాలో శ్రీకాకుళ పట్టణ నాస్తవ్యుడు తాత తండ్రులు కలింగ రాజులకు బ్రథమముగా నుండిరి. తాకిక వ్యాపార తంతుడై యుండినను వైదిక విద్యలందునరహరితీర్థులసామాన్యప్రజ్ఞగాంచెను.

పూర్వాశ్రమమున నీతని నామము రామ శాస్త్రి. ఇతడు తురీయాశ్రమ ప్రవిష్టుడయిన వెనుక కలింగదేశాధిపతి దివంగతుడయ్యెను. రాజపుత్రుని కై శవదళయందు బ్రతినిధిగా నుండి రాజ్యము బాలించి కలింగ స్వపాలుని వంశంబున నుడిన మూలరామ విగ్రహము దెచ్చి తన కర్పింపుమని శ్రీ మధ్యరాయలు నరహరితీర్థుల కాపతిచ్చెను. ఈ విగ్రహమును గూర్చిన గాథయంతయు హాస్యరామాయణమున వివృతముగా జెప్పబడి యున్నది.

మహారీతియు శా. శా. 1166 (క్రీ. శా.

1264) వత్సరము మొదలు 1215 (క్రీ. శా. 1293) వరకు రాజ్యము బాలించి దుష్టశబరులను రణమున దునిమి యనేక దేశముల నిస్సించి నర్వజనోపయోగ కార్యము లనేకములుజేసి, యావెనుక నిష్కడు త్రరాది మతమున వెలసి యున్న మూలరామ విగ్రహములు దెచ్చి శ్రీమధ్యరాయల కర్పించెను. ఏడేండ్లుమాత్రము మధ్యరాయల విగ్రహముల నర్పించి పిదప బహిరీకాశ్రమము గూర్చి చనిరి.

అక్షోభ్యతీర్థులకు, విద్యారణ్యులకు తత్వమునీతి శ్పతియుక్క తత్వార్థముగూర్చి యత్యద్భుతవాదము ఘటించెనని వేదాంతదేశిక వైభవ ప్రభావమునందుగూడ జెప్పబడియున్నది వేదాంతదేశికులు మాధ్యస్థులుగా నెన్నుకొనఁబడిరి. శా. శా. 1268 (క్రీ. శా. 1338) వత్సరమున విద్యారణ్యులు శృంగేరిమతమునకై దానపట్టా సంపాదించినటుల దృష్టాంతమున్నది. వేదాంతదేశికులు క్రీ. శా. 1268 వత్సరమున జనించి 108 సంవత్సరములు జీవించిరి తెలియవచ్చుచున్నది. జయతీర్థులు (టీకాచార్యులు) కూడ విద్యారణ్యులతో వాదములు నలిపినటుల జయతీర్థనిజయమున వ్రాయబడినది

శ్రీ మధ్యరాయల యవతారవత్సరము నిర్ణయించుటకు బండిత పద్మనాభాచార్యులవారు శిలాశాసనముల బరీక్షించియు నుడిపిలో మత స్వాములతో, ననేకపండితులతో ముచ్చటించియు శా. శా. 1160 (క్రీ. శా. 1238) నిశంబి సంవత్సరము శ్రీమధ్యరాయలు జనవ్రతముండవచ్చుననియు లేదా యాశ్రమస్వీకారము జేసి యుండవచ్చుననియు శా. శా. 1239 (క్రీ. శా. 1317) పింగళ సంవత్సరము బహరి కాశ్రమము జేరి యుందురనియు నిర్ధారణజేసినారు.

అమావాస్య

వి మా నం .

వీ థి బి ల్లో .

ఒకడు:- విమానం యెక్కడాని కెంతోయీ ?
 మరోడు:- పది రూపాయలు.
 ఒకడు:- చూడ్డానికి ?
 మరోడు:- నాలుగణాలు.
 ఒకడు:- ముట్టకొనిదానికి ?
 మరోడు:- ఇంకానయం అందులోంచి పడదానికన్నావు కావు.

శి క్షు .

“ ఏమండోయి కాగున్నారా ? ”
 “ చిత్తం, చిత్తం, తమదయవల్ల, మనదేగామం అండి ”
 “ అప్పుడే మరచిపోయినారండీ నన్ను. త్యాగమూర్తులైన మీరు దేశసేవాపరాయణులై శ్రీకృష్ణ జన్మస్థానములో నున్న రోజులలో నేనూ—”
 “ కాదండీ, నేను నోట్లకేసులో శిక్షపడ్డానండి. ”

బు ధ్ధి .

కుర్రాడు:- జాట్ల పొడుగ్గా వున్నవాళ్ళంతా బుద్ధి హీనులు.
 పెద్దాడు:- ఎంచేత ?
 కుర్రాడు:- బట్టతలవాళ్ళంతా మేధాశక్తిగలవారవటంచేత.
 పెద్దాడు:- అదాల్లో ?
 కుర్రాడు:- అందుకే—

మా స్తరు .

పిల్ల:- నేనాబల్మోకల్లను నాన్నా !
 తండ్రి:- ఎంచేతనమ్మా ?
 పిల్ల:- నూ మేష్టరికేం రాదునాన్నా !
 తండ్రి:- సికల్లా తెలుసు ?
 పిల్ల:- బ్రాడ్లన్న యేను మాళ్ళు యెంతని నన్నడిగాడు.

మాస్టరు:- రామయ్యా ! జీవు లెన్నివిధములురా ?
 రామయ్య:- మేష్టరండీ, మరండీ, యెన్నెనాలుగు అక్షలండి.
 మాస్టరు:- కాదు, సుంచో. సువృక్షా వెంకయ్యా.
 రామయ్య:- నాది రైటండీ మేష్టరండీ, దాసరి వీరన్న నిన్న పొడుతూవుంటే విన్నానండి, “ జీవులెవరిది నాలులక్షలు చావుపుట్టువు లిక్కడా ” అన్నాడండీ.
 వెం:- కాదండీ మేష్టరండీ. నాకు తెలుసునండి. “ రెండు విధములండి.
 మాస్టరు:- కూచో. ఆవేవిలా పుల్లయ్యా ?
 పుల్ల:- చేతనములు, అచేతనములు.
 మాస్టరు:- ఉదాహరణల నిమ్మ.
 పుల్ల:- చేదా, చేట, చేబాడితా, చేత్రాడు యిత్యాదులు చేతనములు; అరటి, అరుగు, అడుసు యిత్యాదులచేతనములు.

ఫో ట్లో .

“ యేమండీ ! నాభార్యముఖం పెద్దదిగా వేశారంటుండేమిటండీ ”
 “ అవునండి. అవిడ కోరిక మీరెప్పుడైనా తీర్చక కోప్పడ్డప్పుడు నన్ను పిలవమనండి. ”

అ ర్థం .

టీచరు:- పక్షములెన్నిరా ?
 ఒక విద్యార్థి:- రెండండీ.
 టీచరు:- అవేవిరా ?
 మరోవిద్యార్థి:- శకునపక్షం, మిశ్రపక్షం అండి.
 టీచరు:- సువృక్షా, వెంకయ్యా.
 వెంకయ్య:- నులపక్షంనూ యింకోటినండీ.
 టీచరు:- ఒరే మానయ్యా సువృక్షా ?
 మానయ్య:- శుక్లపక్షం, కృష్ణపక్షం అండి.
 టీచరు:- కృష్ణపక్షపు దినములేవిరా ?

మానయ్య:- యాదవ ముసలానికి ముందురోజు లన్నీ నంది.

ద్వేషం.

ఉపాధ్యాయుడు:- దుర్యోధనుడుకి పాండవులమీద అంత ద్వేషం కలుగుటకుంగల కారణం చెబ్దిరా? తెలివిగల విద్యార్థి:- గదాయుద్ధ సీతీదురులై తనతోడ లు విరుగజోడిచినారని.

కాంప్లీమెంటరీ.

స్నేహితుడు:- నీవు వ్రాసిన పుస్తకం కాంప్లీమెంటరీ కావీలు ఒకటికాకుండా మూడు పంపావు. చాలా సంతోషించాను. నీకు నాయందుగల అభిమానమునకు గ్రంథకర్త:- వెనుక నేను చెందుకూపాయలు నీకు కాకీ వున్నాను. వాటిబదులు మరోరెండు కాపీలంపాను.

వీధులు.

శిష్యుడు:- కుడితవర్యా! వీధిశబ్దాని కర్థం యేమిటండీ? గురువు:- పట్టణములోని కొంతభాగమున కాయా నిర్దేశిత స్థలములందలి స్థితిమంతుల పేరుపెట్టి వారి వీధి అని నీలుతురు.

శిష్యుడు:- విశేష! ఈ “వీధులుపడ్డ నా మృదయ వీధి తృడియ” అంటాడీ మృదయ వీధి యొక్కదపండీ? ఇంకోశిష్యుడు:- మరోటండి, మేస్తూరు! “ఈవియోగ వీధిపతి పులైన” యీ వియోగవీధి యొక్కడి దండీ?

క్రిక్రికోసం.

“కొంతమంది పూరికే క్రిక్రికోసం దేవుళ్ళాడతారా, విక్రమాలిం దేవుళ్ళాట చూస్తే—

“కొయర, నాయకా కొయ్, యాజ్ఞగా మాట్లాడతావే? నీమట్టుకు నువ్వు మొన్న అచ్చువేసిన నీపుస్తకం 250 కాంప్లీమెంటరీకాపీస్ యెందుకు పంచిపెట్టావు. మొన్న నువ్వు కంట్రాక్టుచేసిన దానిమాకీ Reserved

two rows మేల్ నీటూస్, ఫీ మేల్ నీటూస్కూడా కాంప్లీమెంటరీ టిక్కెట్లవాళ్లేగా. ఇంకా మొన్న—

“అబ్బా, నామాట కాదురా—”

“అది కాదు, నీమాట ముందు చెప్పుదూ. పెద్ద As if గా మాట్లాడుతున్నావుగాని”

ఫీ ల వ్.

“మొన్న నువ్వెందులోరా మెంబరుగా తేరా నన్నావు”

“Newly found F. L. సానైటీలో”

“Newly యే? ఫౌండర్ లిక్చర్స్ యేనా కొంటారా, త్రాగుతారా”

“అదికాదుకా ఫీ ల సానైటీలో”

“అంటే”

“పుచిత ప్రేమసంఘము”

“ఉచితంగా ప్రేమిస్తారా?”

“దబ్బూ వుండాలి.”

మరదలు.

భార్య:- చూకారా! నాచెల్లెలుకూడా నాలాగే యెంత గడుసుదో?

భర్త:- యెంత?

భార్య:- అరకాను పుంగరంలో ఆర్థరూపాయి యిమి పేజకారాయి వేయించి చెండుకానుల పుంగరం పాడీ కలదైరూపాయలైందని చెలికే మీరు పొంగి పోయి మాడుకానుల గడియారపు గొలుసు దాని మెళ్ళో వేసి పంపారు.

భర్త:- పని పని. మా మరదలు చేరంలో నాకు అయిదు రూపాయలు మిగిలాయని యింకా చెప్పుదా మను కొంటున్నా.

భార్య:- ఏలాగ?

భర్త:- ఉంగరం మెనిమిదిరూపాయల కన్నీసి మాడు రూపాయలుపెట్టి గిల్లుగొలుసు కొని దాని మెళ్ళో వేసి మాడుకానులన్నాను.

నియమములు.

ఆంధ్రభాషయందలి పదములు సంస్కృత సమములు, తదితరములు అని రెండువిధములుగ విభజింపఁబడినవి. అందు సంస్కృత సమపదములకు పదాదియందు, “*” నక్షత్రచిహ్నము లుంపఁబడినవి. అవి వర్ణక్రమానుసారముననే గ్రహింపఁబడినవి.

సంస్కృతసమేతరములలో ప్రాకృత సమ, వైకృత దేశ్యాన్యదేశ్యాదిభేదములు నిర్ణయించుటకుఁ గావలసిన సాధనసామగ్రి యీతదు. కావున నాప్రయత్నము మాని వానికి రూపసామ్యము నర్థసామ్యమును గల సంస్కృతప్రాకృతద్రావిడ కర్ణాటకాది పదములు చూపి వానికి నిరుప్రక్కల “()” కుండలా కారచిహ్నము లుంపఁబడినవి. ఆపదములు శబ్దోత్పత్తి నిర్ణయించువారలకుఁ గొంత యుపయోగపడవచ్చును. కొన్నియర్థములయందే సామ్య మున్నచోట్ల నాయర్థసంఖ్య గ్రహించినతరువాతనే ద్రావిడాదిపదములు వాని కుండుగుర్తుతో గ్రహింపఁబడినవి. ఆవశ్యకమైన చోటుల ద్రావిడాదిపదముల యర్థములు కూడ (=) సమానార్థకతను దెల్పు గుర్తుతో వ్రాయఁబడినవి.

సంస్కృతసమేతరములలో ప్రాధానపదము గ్రహించి దానినుండి జనించినపదము

లును సమాసములును వర్ణక్రమానుసారమున దానికిందనే గ్రహింపఁబడినవి. ప్రాధానపద జన్యరూపము అని తెలుపుటకు ముద్రణమున పెద్దయక్షరములతో ప్రధానపదస్థానమునకు కొంచెము లోపుగా ముద్రింపఁబడినవి. ఆపదములలో ముఖ్యము అని తోచినవి వర్ణక్రమానుసారముగ వాని కుచిత మగు స్థానమున మరలఁ జూపి యర్థవ్యుత్పత్త్యాదుల కయి ప్రధానపదము చూడ “చూ” అని వ్రాయఁబడినది. భాషాభివృద్ధి యెట్లయినదో తెలిసికొనుట కీవద్ధతి యను వగును. ప్రాధానపదమునుండి పుట్టిన సామేతలు మున్నగునవికూడ నాపదముకిందనే యాయఁబడినవి.

ప్రధానపదజన్యత్వము సందిగ్ధముగా నున్నప్పుడాపదమును స్వతంత్రపదముగానే గ్రహించి, “?” సందేహద్యోతకచిహ్నముతోను, ప్రాకృతి యనిసూచించు “√” గుర్తుతోను ప్రకృతియనుకొనిన పదమీయఁబడినది. చూ. అంచు².

ప్రాధానపదములలో కొన్ని సిద్ధరూపమున సమాసముగానున్నను ఉత్పత్తివ్యుత్పత్తుల ననుసరించి భిన్నభిన్నపదములుగా గ్రహింపఁబడినవి. రూపావతారార్థావతారములు తెలుపుట కావశ్యక మయినచోట వివరణము వ్రాయఁబడినది.

ప్రయోగములు దాహించునపుడు అర్థ విశేష రూపవిశేష ప్రయోగవిశేషములు స్పష్టముగాఁ దెలియుటకుఁ గావలసిన యుదాహరణము లీయఁబడినవి.

రూపాంతరములు “=” గుర్తుతో ప్రధాన పదములయొద్ద గ్రహింపఁబడినవి. ప్రధాన స్థలమున “=” గుర్తు చూపి యుదాహరణము మాత్రమిచ్చియున్నచోట, అర్థవ్యుత్పత్తులు, సమాన మని చూపినపదమునొద్ద చూడఁదగును. అపదమున కనేకార్థములున్నప్పుడు యుదాహరణ మేయర్థమునకో ఆ

యర్థము ఉదాహరణమునకు ముందువ్రాయఁబడును. ఉదాహరణములు లేకున్నను = గుర్తుతో సమాన మని చూపినపదమునకుఁ గలయర్థము లన్నియు అపదమునకుఁగూడ కల వని గ్రహించునది.

వ్యుత్పత్తులు వ్రాయునపుడు వ్యుత్పత్తికి నిరుప్రక్కల రెండు అడ్డగీతలు— — ఉంపఁబడును. సంకేతములవట్టిక ననుసరించి మిగిలినభాగము గ్రహించునది. మిగిలిన విషయమున ఇతరనిఘంటువద్దతియే యిందును గ్రహింపఁబడినది.

గ్రంథసంకేతాదిపటిక.

— శివశాస్త్రి —

గ్రంథసంకేతములు.	గ్రంథముల నామములు.	గ్రంథకర్తల నామములు.	గ్రంథస్వరూపము.
అచ్చ భారవి. అచ్చ. రా. అధ్య.	అచ్చతెనుగుభారవి. అచ్చతెనుగురామాయణము. అధ్యత్మరామాయణము.	క్రిరామకవి. కూచిమంచి తిమ్మకవి. కోటమరాజు నాగయ్యమాత్యుండు.	తాళపత్రగ్రంథము. వావిళ్ళపైన్ను. 1912 సం॥ విద్యాపిఠేకకళానిధిముద్రాక్షరశాల. 1891 సం॥
అ.మ.క.ద్వి. ఆం. భా. ఆము. ఇందు. ఉ. రా. ఉ. హరి. ఉ. హరిశ్చం.	అష్టమశాఖీకళ్యాణము. ద్విపద. ఆంధ్రభాషార్ణవము. ఆముక్తమాల్యద. ఇందుమతీపరిణయము. ఉత్తరరామాయణము. ఉత్తరహరిషంశము. ఉత్తరహరిశ్చంద్రోపాఖ్యానము.	తిరువేంగళనాథుండు. కోటి వేంకటాచార్యుండు. శ్రీకృష్ణదేవరాయలు. శ్రీమహారథార్జున. కంకంటి పాపరాజు. నాచన సోమనాథకవి. తక్కెళ్లపాటి లింగనామాత్యుండు.	కాగితపుట. వావిళ్ళపైన్ను. 1912 సం॥ వావిళ్ళపైన్ను. 1914. చంద్రికాపైన్ను. గుంటూరు. వావిళ్ళపైన్ను. 1916. వావిళ్ళపైన్ను. 1913. సరస్వతీనిలయముద్రాక్షరశాల. నెల్లూరు. 1891.
కకు.	కకుత్స్థవిజయము.	మల్లె అనంతభూపాలుండు.	కాకినాడ బాలసరస్వతీపైన్ను. 1904.
కవిక. కవిరాజు.	కవికర్ణకసాయనము. కవిరాజమనోరంజనము.	సంకుసాల నృసింహకవి. కసుపర్తి అబ్బయ్యమాత్యుండు.	వావిళ్ళపైన్ను. 1916. చింతామణిపైన్ను. రాజమండ్రి. 1913.
కవిన. కళా. కాశీ. కాళ. మా.	కవినర్పగారుడము. కళాపూర్ణోదయము. కాశీఖండము. కాళహస్తిమాహాత్మ్యము.	కాచన బసవన్న. పింగళి నూరనార్యుండు. శ్రీనాథుండు. ధూర్జటి.	కాగితపుటాత్రప్రతి. వావిళ్ళపైన్ను. 1917. వావిళ్ళపైన్ను. 1916. మదరాసు వైజయంతీపైన్ను. 1914.
కాళ. శత. కుచేల. కువల.	కాళహస్తిశ్వరశతకము. కుచేలోపాఖ్యానము. కువలయాశ్వచరిత్రము.	ధూర్జటికవి. గట్టుప్రభువు. వశరముచిననారాయణకవి.	వావిళ్ళపైన్ను. చెన్నపురి. 1914. వావిళ్ళపైన్ను. 1915. బాలసరస్వతీపైన్ను. కాకినాడ. 1904.
కు. సం.	కుమారసంభవము.	నన్నెచోడుండు.	౧ వ సంపుటము పి. టి. లి. చెంగల్వ రాయనాయకర్ ఆర్థశేఖిపైన్ను. 1909. చెన్నపురి. ౨ వ సంపుటము. జ్యోతిషమితీ ముద్రాక్షరశాల. 1914. చెన్నపురి. వావిళ్ళపైన్ను. చెన్నపురి. 1916. బాలసరస్వతీముద్రాక్షరశాల, మెదటికూర్పు. కాకినాడ. 1902.
కృ. శకుం. కృష్ణాభ్యు. కేయూర.	కృష్ణకవి శకుంతలాపరిణయము. కృష్ణాభ్యుదయము. కేయూరబాహుచరిత్రము.	కృష్ణకవి. గోడేటి నూగన్న. మంచనకవి.	

గ్రంథం కేతములు.	గ్రంథముల నామములు.	గ్రంథకర్తల నామములు.	గ్రంథస్వరూపము.
ఘటి. మా. చంద్రాం. చంద్రా. రా'	ఘటికాచలమాహాత్మ్యము. చంద్రాంగదచరిత్రము. చంద్రారామాక్షణము.	తేనాతి రామకృష్ణుడు. పైడిమణి వేంకటాచరి. ఋగ్వేదికవి వేంకటాచల పతి.	కాగితపువ్వాతప్రతి. సరస్వతీప్రెస్సు, నెల్లూరు, 1897 శ్రీనివాస వరదాచారి అండుకం పెనీ. చెన్నపురి. 1917.
చమ.	చమత్కారమంజరి.	సింహాద్రి వేంకటాచార్యులు.	భారతీప్రెస్సు, సరసరావుపేట, 1911.
చిత్రభా.	చిత్రభారతము.	చరిగొండ ధర్మన్న.	చింతామణీమద్రాక్షరశాల, చె న్నపురి, 1898.
చెన్న. పు.	చెన్నబసవపురాణము.	అత్తనూరి పాపకవి.	ఆదిసరస్వతీమద్రాక్షరశాల, చె న్నపురి, 1916.
బాహ్మపీ.	బాహ్మపీమాహాత్మ్యము.	ఏనుగు లక్ష్మణకవి.	విద్యజ్ఞసమనోరంజనీప్రెస్సు, పి రాపురము, 1918.
జై. భా. ద. కాన.	జైమినీభారతము. దక్షిణహిందూకాననము.	పి. పినవీరభద్రుడు.	వావిళ్ళప్రెస్సు, చెన్నపురి, 1911 గవర్నమెంటుప్రెస్సు మదరాసు. 1923.
దశకు.	దశకుమారచరిత్రము.	కేతన.	చింతామణీప్రెస్సు, చెన్నపురి, 1901.
దశా.	దశావతారచరిత్రము.	ధరణి దేవుల నాగయ్యమా త్యుడు.	శ్రీరాజరాజేశ్వరీప్రెస్సు, చెన్న పురి, చాకలపేట, 1908.
దేశ్య. ద్వాత్రిం. ద్వి. నల. ద్వి. భాగ. ద్వి. సారంగ.	దేశ్యనామార్థకోశము. ద్వాత్రింశత్సంఖ్యలకలకథలు. నలచరిత్ర. (ద్విపద.) భాగవతము. (ద్విపద.) సారంగధరచరిత్ర, (ద్విపద.) కొండమిడి గోపనకవి. చక్రపురి రాఘవాచార్యులు మడికి సింగన్న. వాణాల శంభుదాసుడు. కాగితపువ్వాతప్రతి. వావిళ్ళప్రెస్సు, చెన్నపురి, 1916 తాళపత్రపుస్తక. జ్యోతిషప్రెస్సు, చెన్నపురి, 1914
నరస. నా. పంచ. నిర్వ. నీలా. నైష. పండితా.	నరసభూపాలీయము. పంచతంత్రము. నిర్వచనోత్తరరామాయణము. నీలామందరీపరిణయము. నైషధము. పండితారాధ్యచరిత్ర.	మూర్తికవి. నారాయణకవి. తిక్కన సోమయాజి. కూచిమంచి తిమ్మకవి. శ్రీనాథకవి. పొలవూరికి సోమనాథుడు.	వావిళ్ళప్రెస్సు, చెన్నపురి, 1913. వావిళ్ళప్రెస్సు, చెన్నపురి, 1912 వావిళ్ళప్రెస్సు, చెన్నపురి, 1916. ఆనందప్రెస్సు, చెన్నపురి, 1896. వావిళ్ళప్రెస్సు, చెన్నపురి, 1916. శ్రీశివధర్మవర్ధనీరామలింగేశ్వర ప్రెస్సు, వరంగల్. సౌమ్య. సం. ఆచార్య శుంగేశ్వరి వామ.
పద్మ.	పద్మపురాణము.	మడికి సింగన.	వర్తమానతరంగిణీప్రెస్సు, చెన్న పురి, 1898. (2 వ కూర్పు.)
పరమ.	పరమయోగివిలాసము.	తిమ్మనృపాచుడు.	సుజననంజనీప్రెస్సు, కాకినాడ. 1914.

గ్రంథసం కే తములు.	గ్రంథముల నామములు.	గ్రంథకర్తల నామములు.	గ్రంథస్వరూపము.
పాండు.	పాండురంగమాహాత్మ్యము.	తేనాలి రామకృష్ణుడు.	పింగలపెన్ను ఆఖ్ ఇండియా (పెన్ను చెన్నపురి, 1918 (2 వ కూర్పు.)
పారి.	పారిజాతాపహరణము.	నంది తిమ్మనార్యుడు.	వావిళ్ళపెన్ను, చెన్నపురి. 1912
పి. శకుం.	పినపీరభద్రుని శకుంతలాపరిణ యము.	పి. పినపీరభద్రుడు.	సరస్వతీపెన్ను, కాకినాడ, 1909.
ప్రబంధ.	ప్రబంధరాజవేంకటేశ్వరవిజయ విలాసము.	గణపవరపు వేంకటకవి.	సరస్వతీపెన్ను, నెల్లూరు. 1892
ప్రభా.	ప్రభావతీప్రద్యుమ్నము.	పింగళి సూరనార్యుడు.	వావిళ్ళపెన్ను, చెన్నపురి. 1914.
బస. పు.	బసవపురాణము.	పాలకురికి సోమనాథుడు.	దేశోపకారిపెన్ను, ఏలూరు. 1902.
బహు.	బహుళాశ్వచరిత్రము.	దామరల వేంగలనాయ కుడు.	సరస్వతీపెన్ను, కాకినాడ, 1906
బ్రా.	బ్రాహ్మనిఘంటువు.	బ్రాహ్మ.	చెన్నపురి. 1903.
భర్తృ.	భర్తృహరి.	ఏనుగు లక్ష్మణకవి.	వావిళ్ళపెన్ను, చెన్నపురి. 1918.
భాగ.	భాగవతము.	పోతన.	వావిళ్ళపెన్ను, చెన్నపురి. 1915.
భార.	భారతము.	కవిత్రయము.	ఆనందపెన్ను, చెన్నపురి. 1912.
భా. రా.	భాస్కరరామాయణము.	భాస్కరకవి.	వావిళ్ళపెన్ను, చెన్నపురి 1915
భాస్కర. శ.	భాస్కరశతకము.	మారద చెంకయ.	వావిళ్ళపెన్ను, చెన్నపురి. 1917.
భీమ.	భీమఖండము.	శ్రీనాథకవి.	ఆనందపెన్ను, చెన్నపురి 1901.
భేష.	భేషజకల్పము.	బహుపాద వేంకటాచా ర్యులు.	వేణుగోపాలపెన్ను, విశాఖపట్ట ణము. 1881.
భోజరా.	భోజరాజీయము.	అనంత మాత్యుడు.	చింతామణిపెన్ను, రాజమండ్రి. 1911.
మనుచ.	మనుచరిత్ర.	అల్లసాని పెద్దన.	వావిళ్ళపెన్ను, చెన్నపురి. 1915
మార్కం.	మార్కండేయపురాణము.	మారనకవి.	వావిళ్ళపెన్ను, చెన్నపురి 1918.
మై. రా.	మైరావళిచరిత్రము.	మాడయకవి.	విద్యజ్ఞనమనోరంజనీపెన్ను, పి రాపురము. 1914.
యయా.	యయాతిచరిత్రము.	పొన్నిగంటి తెలంగనా ర్యుడు.	కాకినాడ. ప్రబంధకల్పనల్లి పత్రి కనుండి పునర్ముద్రితము.
రంగ. రా.	రంగనాథరామాయణము.	రంగనాథుడు.	వావిళ్ళపెన్ను, చెన్నపురి 1917.
రంగ.	రంగారాయచరిత్రము.	దిట్టకవి నారాయణకవి.	వావిళ్ళపెన్ను, చెన్నపురి. 1914.
రసిక.	రసికజనమనోభిరామము.	కూచిమంచి తిమ్మకవి.	వావిళ్ళపెన్ను, చెన్నపురి. 1914.
రాఘవ.	రాఘవపాండవీయము.	పింగళి సూరనార్యుడు.	వావిళ్ళపెన్ను, చెన్నపురి. 1910
రా. వి.	రాజవాహనవిజయము.	కాకమాను మూర్తికవి.	మంజువాణీపెన్ను, ఏలూరు.
రాజశే. చ.	రాజశేఖరచరిత్రము.	మాదయగారి మల్లన.	వావిళ్ళపెన్ను, చెన్నపురి. 1899.
రామా.	రామాభ్యుదయము.	అయ్యలరాజురామభద్రకవి	వావిళ్ళపెన్ను, చెన్నపురి. 1911.

గ్రంథసం కేతములు.	గ్రంథముల నామములు.	గ్రంథకర్తల నామములు.	గ్రంథస్వరూపము.
రుక్మాం.	రుక్మాంగదచరిత్ర.	ప్రౌఢకవి మల్లనార్యుడు.	వావిళ్ళపెన్సు, చెన్నపురి. 1914.
రుక్మి. ప.	రుక్మిణీపరిణయము.	కూచిమంచి తిమ్మకవి.	వావిళ్ళపెన్సు, చెన్నపురి 1911.
వరాహ.	వరాహపురాణము.	నందిమల్లయ్య, గంట సిం గన్న.	చింతామణిద్రెస్సు, చెన్నపురి. 1904.
వసు.	వసుచరిత్రము.	రామరాజభూషణుడు.	వావిళ్ళపెన్సు, చెన్నపురి, 1915.
వా. రా.	వాసిష్ఠరామాయణము.	మడికి సింగం.	బోయిలిపత్తిముద్రాక్షరశాల, మద రాను, 1911.
విక్ర.	విక్రమార్కచరిత్రము.	జక్కన.	వావిళ్ళపెన్సు, చెన్నపురి, 1913.
వి. సం.	విజయనందనవిలాసము.	మంగళగిరి ఆనందకవి.	శ్రీరామవిలాసద్రెస్సు, చిత్రాడ. 1919.
విజ. వి.	విజయవిలాసము.	చేమకూర వేంకటకవి.	వావిళ్ళపెన్సు, చెన్నపురి. 1913.
విజ్ఞా.	విజ్ఞానేశ్వరీయము.	కేతన.	వివేకవర్ధనీద్రెస్సు, రాజమండ్రి, 1895.
వి. పు.	విష్ణుపురాణము.	చెన్నైలకంటి నారన.	సరస్వతీద్రెస్సు, చెన్నపురి, 1881
విప్ర.	విప్రనారాయణచరిత్ర.	చెదలవాడ మల్లయ.	ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్ప్రతిక వారి చే ముద్రింపింపబడినది. చెన్న పురి, 1915.
వేంక. మా.	వేంకటాచలమాహాత్మ్యము.	తరికొండ వేంకమాంబ.	వావిళ్ళపెన్సు, చెన్నపురి, 1914
వేం. పంచ.	పంచతంత్రము.	వేంకటనాథుడు.	సరస్వతీవిలాసద్రెస్సు, తాడిపత్రి బల్లారిజిల్లా, 1888.
వేమన.	వేమనశతకము.	వేమనకవి.	వావిళ్ళపెన్సు, చెన్నపురి, 1910.
వై జ.	వై జయంతీవిలాసము.	సారంగు తమ్మయ.	వావిళ్ళపెన్సు, చెన్నపురి, 1909.
శ. ర.	శబ్దరత్నాకరము.	బ. సీతారామచార్యులు.	యస్. పి. సి. కె. ద్రెస్సు, చెన్న పురి, 1912.
శ. వి.	శకాంకవిజయము.	శేషము వేంకటపతి.	వావిళ్ళపెన్సు, చెన్నపురి, 1918.
శుకచ.	శుకచరిత్రము.	పరశురామపంతుల రామ మూర్తికవి.	కాగితపువ్రాతప్రతి.
శుక.	శుకసప్తతి.	కదిరిపతి నాయకుడు.	సరస్వతీద్రెస్సు, కాకినాడ, 1909.
సమీర.	సమీరకుమారవిజయము.	పుష్పగిరి తిమ్మన.	సరస్వతీద్రెస్సు, చెన్నపురి, 1887
సారంగ.	సారంగధరచరిత్ర.	చేమకూర వేంకటకవి.	వావిళ్ళపెన్సు, చెన్నపురి, 1914.
సీతారా.	సీతారామాంజనేయసంవాదము.	పరశురామపంతుల గురు లింగమూర్తి.	వావిళ్ళపెన్సు, చెన్నపురి, 1917.
సీతా. వి.	సీతావిజయము అనుశతకంకరా మాయణము.	మర్దనకవి.	ఎ. వెంకటరెడ్డిగారిచే ముద్రితము, విశాఖపట్టిణము, 1899.
సు. శ.	సుమతిశతకము.	...	ఆనందబోధినిముద్రాక్షరశాల, చె న్నపురి, 1920.

గ్రంథసం కేతములు.	గ్రంథముల నామములు.	గ్రంథకర్తల నామములు.	గ్రంథస్వరూపము.
హంస.	హంసవింశతి.	అయ్యలరాజు నారాయణాచార్యుడు.	వావిళ్ళపెన్సు, చెన్నపురి, 1919.
హర.	హరవిలాసము.	కీర్తనాధకవి.	వావిళ్ళపెన్సు, చెన్నపురి, 1918.
హరి.	హరివంశము.	ఎత్తాపగడ.	స్టార్ ఆఫ్ ఇండియాపెన్సు, చెన్నపురి, 1901.
హరిశ్చం. ద్వి.	హరిశ్చంద్రచరిత్ర. (ద్విపద.)	గౌరవకవి.	జ్యోతిషమిత్రీపెన్సు, చెన్నపురి, 1912.
హరిశ్చం.;	హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానము.	శంకరకవి.	వావిళ్ళపెన్సు, చెన్నపురి, 1910.
...
మాలతీ.	మాలతీమాధవము. (సంస్కృతము)	భవభూతి.	శిల్పయశాగర్పెన్సు, బొంబాయి, 1905.
రఘు.	రఘువంశము. (,,)	కాళిదాసకవి.	అర్యభూషణపెన్సు, పునహా, 1897.

మొన్నుపదములు' యుదాహరణములకే గ్రంథసంకేతాదులు పైని చూపబడినవి.

సంకేతములు.

అ. క్రి.	అకర్మకక్రియ.	ప్రా.	ప్రాకృతము.
అనౌ.	అనౌపవిభక్తికము.	బ.	బహువచనము.
అవ్య.	అవ్యయము.	మి.	మిశ్రము.
ఉదా.	ఉదాహరణము.	మొ.	మొదలగునవి.
ఔ.	ఔపవిభక్తికము.	వి.	విశేష్యము.
క.	కన్నడము.	విణ.	విశేషణము.
కు.	కుయిభాష.	శత్ర.	శత్రుత్వము. (సమాసపూర్వపదముగానే యుండును.)
క్రి.	క్రియ.	శ. సం.	శకసంవత్సరములు.
చూ.	చూడుడు.	న.	సర్వనామము.
త.	తమిళము.	సం.	సంస్కృతము.
తు.	తులు.	స. క్రి.	సకర్మకక్రియ.
ద్రు.	ద్రుతాంతము.	స్త్రీ.	స్త్రీలింగము.
న.	నపుంసకలింగము.	హిం.	హిందూస్తాని.
పుం.	పుంలింగము.		
ప్ర.	ప్రత్యయము.		

సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువు.

అ¹. ౧. వర్ణసమామ్నాయమునందు మొదటివర్ణము.

౨. వ్యతిరేకార్థక ప్రత్యయము పరమగునపుడు ధాతువుల తుది ఉకారమున కాదేశముగా వచ్చు వర్ణము.

ఉదా:- చేయఁడు. చేయక, చేయమి.

౩. సంబంధార్థమున సమాసములందును, ప్రథమేత రవిభక్తిప్రత్యయములు పరమగునపుడును, బహువ చనప్రత్యయములగు లు, రు, టు, వర్ణకములమీది ఉకారమున కాదేశముగా వచ్చునది.

ఉదా:- పెద్దలమాట, బాలురచేష్టలు, చూపఱ దృష్టి, పెద్దలను, బాలురతో, చూపఱకు.

౪. నీవు, మీరు, నేను, మేము అను వాని విశేష గుంబుల తుది ఉకారమునకు క్రమముగా వు, రు, ను, ము, వర్ణగుంబులు పరమగునపుడు వచ్చెడి యా దేశము.

ఉదా:- నీవు ధన్యుడవు, మీరు ధన్యులరు, నేను ధన్యుడను, మేము ధన్యులము.

చ. భరతకులప్రసూతులరు... భార. ఆది. ౧౬౦౦.

౧. ప్రశ్నించునపుడు తథ్యార్థకమున ఉత్తమ పురుషప్రత్యయములు పరమగునపుడు వచ్చు దు గాగమమునకు వికల్పముగా వచ్చునది.

ఉదా:- నీ. అట్లు పలాయితుండై చని యాజరా సంఘఁ డేమని చెప్పఁ జలము మిగుల...

హరి. ఉ. ౨. ౬౮.

ఉ. భర్తవరుం డగునట్టివాని కే, నొప్పుమి పేసి తత్ఫలము నొందితి నిందకునైతి నేమనన్.

భా. రా. యు. ౯౭౦.

చ. బలమిక నేమిసెప్ప.....మనుచ. ౪-౧౮.

చ. నెలఁతుకరంభపొందువిడ నేరక యొంతఘనప్ర యత్నతన్, నెలకొని యే రమించ నదిసేవయితే మనిచెప్ప..... కళా. ౪-౧౫.

గీ. ఇతఁడు పెక్కిండ్లఁబట్టి యోయిందువదన, వైష్ణవసహస్రమునకు సదృశి నార, గింపుసేయిం చికాని భుజించనొల్లఁ, డాత్మపతియునుదాను నేమనినుతింప. పరమ. ౪-౧౮౮.

ఇట్టి విపద్ధకలో నేనేమిచేయును? దానికి మేమేమి చేయును?

౬. సంబోధనప్రథమావిభక్త్యైకవచనప్రత్యయ మందలి ఉకారమున కాదేశముగావచ్చునది.

ఉదా:- ఓరాముడ! ఓగురువ!

అ². ప్ర. ౧. విశేష్యరూపములు సిద్ధించుటకై కొన్ని ధాతువులవైవచ్చు ప్రత్యయము.

ఉదా:- గీఱ, కాయ, తునియ.

అ³. ప్ర. ద్రు. ౧. శౌపవిభక్తికముల తృతీయానస్త మ్యర్థకప్రత్యయములకు ఆదేశముగావచ్చును.

కాలన్; ఊర్న్; మింటన్; అఱుతన్.

౨. క్రియలపైవచ్చి ఉద్దేశాద్యర్థములను తెలుపును.

(క) ఉద్దేశార్థకము—

ఉదా:- గ్రంథము విస నివటికి వచ్చితిమి.

(చ) భావార్థకము—

ఉదా:- ఆ. త్తమయతాల్పియుండఁజనదెల్లప్రాద్దుఁ డే, జంబతాల్పియుండఁ జనదుచుతికి, సంత తక్షముండు సంతక లేజాండు, నగుట దోషముం దురనఘమతులు.....భార. ఆర. ౧. ౨౧౭.

(ట) అనంతర్యాధికము—

తరువాతను అనేడియర్థమును తెలుపును.

ఉదా:-సీ. ...అతఁడు మాచిభద్రునిధనదభృత్యు
నియతించలంప నన్నిధినేనె నయ్యఁడు...||
భార. కాంతి. ౧-౩౪౭.

(త) హేత్వర్థకము—

ఉదా:-సీ. ...దుశ్శోధనండుదుష్కార్యమెత్తి,
ఆ. దుర్జయమున శకునికర్ణదుశ్శాసనుల్, గజపఁ
బాండవులకు నటయచేయఁ, గడఁగె.....
భార. ఆది. ౩-౧౨.

అన్నము తిన నాఁకలితీటును.

౩. తిట్టినపుడు క్రియలతుదిని చేర్పఁబడును.

ఉదా:-ఉ. పైకొనివచ్చెదేల నినుఁ బాముదినం
జలిగాలి! ప్రార్థనం, కైకొనవేలచంద్ర! నిను
గా మడువన్... కవిక. ౩. ౧౨౭.

అ⁴. అవ్య. ౧. అవధారణార్థకము.

ఉదా:-సీ. కామించియున్నదత్కామరాగంబు
నయతిరేకమునఁజేసి యాత్మణంబ. గీ. తనకు
కుక్షపాతంబైన.....భార. ఆది. ౧-౧౯౪.
సీ. చేనఁబండినవిత్తుచేనిక ఫలకాంతఁ జేర్చిఁగ్ర
మృతి చెదవెట్టునట్లు. కు. సం. ౧. ౪౯.

౨. భ్యయముగా అనునర్థమును—అనఁగా పరాపే
క్షలేమిని—తెలుపును.

ఉదా:-ఉ. ఇమ్ముగ సర్వధర్మములు నీవ యెఱుం
గుదు... కళా. ౪. ౧౨౬.

౩. బొత్తిగ, ఎంతమాత్రము, అనెడియర్థమును
తెలుపును.

ఉదా:-చ.పెక్కుభం, గులఁ బురికొల్ప
నెవ్వరును గోల్లలనేయర యేమిపెప్పుదున్.
భార. ద్రోణ. ౨. ౧౯.

ఈయర్థమున క్రియల వ్యతిరేకార్థకరూపములకే
యనుప్రయుక్తమగును.

౪. క్రియలకు ప్రార్థనార్థకమందు వికల్పముగా
ననుప్రయుక్తమగును.

ఉదా:-క. కనుఁగొండ యితనిధైర్యము, పెనుఁ
గొండగు..... పాండు. ౧. ౫౮.

౫. సందేహమును తెలుపును.

ఉదా:-ఉ. అంతటమూర్ఖుఁడేటి పులియా యెలుఁ
గాయెనుపోతసింగమా, కాంతుము.....
కకు. ౪. ౧౦౬.

౬. ప్రశ్నార్థకము; ఇది స్వరభేదముచేత ప్ర
శ్నించినవిషయముయొక్క వ్యతిరేకనిశ్చయమును
తెలుపును—కాక్ష్యర్థకము.

ఉదా:-ఉ.పుష్పబా, జాసను పుష్ప
బాణనివహమ్ములకుం గుటియైతి నిట్టి నా, యాస
నిరాకరింపఁదగవా మగవాఁడవుకావయర్జునా.
హర. ౭. ౧౨౯.

౭. ఒకానొకప్పుడు వాక్యాలంకారముగా నుప
యోగింపఁబడును.

ఉదా:-చ. అది నభయే ప్రీయంబెనఁగ నార్యులు
నిల్వరయేని యార్యులే, మదిఁ దలఁచంగ వార
లు సమంచితధర్మము వల్కరేని.....

భార. ఉద్యో. ౨. ౭౦.

అ⁵. స. సమాసపూర్వపదముగానున్న తచ్చబ్రాథక
మగు “ఆ” అనుదానికి కొన్నిచోట్లవచ్చెడియాదే
శము. ఉదా:-అక్కడ, అక్కన్య.

*అ¹. వి. పుం. ౧. బ్రహ్మ. ౨. శివుఁడు. ౩ విష్ణువు
౪. వాయువు—తెనుఁగున వ్యస్తప్రయోగములేదు.

*అ². అవ్య. సమాసమునవచ్చెడి నష్టయొక్క లుప్త
కేషరూపము. ఇది అజాదిపదములు పరమగునపు
డు అన్ అగును. ఇది ఆఠర్థములందు వచ్చును.

౧. సాదృశ్యము, పోలిక.

అబ్రాహ్మణుఁడు=బ్రాహ్మణునిపంటివాఁడు,
బ్రాహ్మణచిహ్నములు కొన్ని గలిగియు బ్రా
హ్మణుఁడు కానిద్విజుఁడు.

౨. అభావము, లేమి.

అజ్ఞానము=జ్ఞానములేమి.

౩. భేదము.

అపటము=పటముకంటెవేతైనది.

౪. అల్పత్వము.

అనుదర=అల్పమైనయుదరముగలది.

గీ. అప్రాశస్త్యము, తగినదికాకుండుట.

అకాలము=తగనికాలము. అకార్యము=కూడని పని.

౬. విరోధము.

అధర్మము=ధర్మమునకు విరుద్ధమైనది.

*అంకకరణము. వి. అ. న. — అంకముచేయుట—

గుఱుతుపెట్టుట; అపరాధియని తెలియుటకు గుఱుతుగా వాఁతవేయుట.

అంకకాఁడు. వి. విణ. (క. అంకకాఁడు.) బ. అంక కాఱు, అంకకాండు.

౧. మొసగాఁడు, ముఖ్యుఁడు; శూరుఁడు.

ఉదా:-ద్వి. ... పండితమల్లికార్జునప్రభువు, హరు నిభిస్తులయాజ్ఞ శిరమునఁదాల్చి, గరిడికెక్కిన యంకకాఁడునుబోలె, నెడవిడిపడ్డమత్తేభంబు బోలె. పండితా. వాద. ౧౭౬ పా.

గీ. ఎలసి యేప్రాద్దుఁ గనువొందనీక మరుఁడు, కలహమునకంకకాఁడయి కాలుద్రవ్వఁ, బాండుబహుశక్తపాపరంపరలువెడల, కింటిలో నేదుముల్లయ్యె నిందుముఖికి. ఆము. గీ. ౮౪.

౨. చలపాది, మాత్యర్యశీలుఁడు.

ఉదా:-ఆ. ప్రతినవలదువైరిపట్టుననృపతికి, దండు వెడలఁదీరకుండుఁదీరుఁ, గాక యుండియుండికా లాంతరముననొఁ, గార్యకాఁడొ యంకకాఁడొ నృపుఁడు. ఆము. ౪. ౨౬౩.

౩. కళంకముకలవాఁడు.

ఉదా:-మ. ... ప్రాణంబుదా, యలు గాడ్పులో శశి యంకకాఁడు పికమయ్యయ్యో గళగ్రాహియి, బల్లవద్దేవులలోన నెట్లు విహరింపన్ వచ్చు నాబోఁటికిన్. వి. సం. ౨. ౧౨౨.

చ. హిమకరుఁ డంకకాఁడు మధువెప్పుడు జాతివి రోధి... కవిక. ౩. ౯౮.

ఇట్ల అంకకాఁడు అనఁగా ఒకపక్షమున కళంకము కలవాఁడనియు, ఒకపక్షమున చలపాది యనియు నర్థము.

*అంకకుఁడు. విణ. (అ. అ. అ) ౧. గుఱుతుపెట్టు వాఁడు. ౨. లెక్కపెట్టువాఁడు.

అంకణము. వి. (సం. అంగణం, అంగనం, ప్రా.త. అంగణం, క. అంకణ.) ౧. ముంగిలి, చేత్వరము. ౨. ఇంటిలో రెండుదూలమూలకుఁగాని, రెండు స్తంభములకుఁగాని నడిమిప్రదేశము.

ఉదా:-వ. అంతరాళికమును, ఆముందరను తొమ్మిది అంకణాల రంగమంటపమును, ఆముందరను భోగమంటపమైన మూండు అంకణాలభద్రమునుకట్టించి... ద. శాస. ౪. ౭౮౯.

ఇది నాలుగు అంకణములయిల్లు.

*అంకతంత్రము. వి. అ. న. అంకశాస్త్రము, గణిత శాస్త్రము.

*అంకతలము. వి. అ. న. అంకప్రదేశము.

ఉదా:-మ. నమనీయంకతలంబునన్ నిదుర నూనం జేయవే వేఁడెదన్. విక్ర. ౩. ౯౪.

*అంకధారణ. వి. ఆ. స్త్రీ. — ము — అ. న. చిహ్నములఁదాల్చుట; తప్తముద్రమొదలగు నైష్ఠవాదిచిహ్నములను దాల్చుట.

*అంకన. వి. ఆ. స్త్రీ. — ము. — అ. న. ౧. గుఱుతు, చిహ్నము. ౨. గుఱుతుపెట్టుట. ౩. స్తోత్రము.

ఉదా:-ద్వి. చిత్రంబుజెండియుఁ జెప్పనేలనుచు, నఖిలభక్తానీకమంకనలోనేయ, సుఖలీల మల్లికార్జునవిభుండంతఁ, బరితృప్తిగా గణపర్వంబుఁ జేసి. పండితా. మహి. ౨౯౪ పా.

ద్వి. తవిలిజంగమజిహ్వా తప్పకయుండ, శివునంకన ములు వ్రాసినపునకంబు.

పండితా. దీక్షా. ౬౬ పా.

ఈయర్థము సంస్కృతగ్రంథములందుఁ గానరాదు. ఆంధ్రమున వైవకవిసంప్రదాయమునఁ గలదు— చూ. అంకము. ౨౧. అర్థము.

విణ. (అ. ఈ. అ) ముద్రలువేయుటకు సాధనమైనది.

*అంకనీయము. విణ. = అంకము.

*అంకపాలి=అంకపాలి. వి. ఇ. ఈ. స్త్రీ. ౧-

ఒడిలోనుంచుకొని పాలించునది, దాది, ఉపమాత.

౨. ఆలింగనము, కాగిలి.

ఉదా:-శ్లో. తావద్ధాథం వితరసకృదప్యజ్ఞపాలీం
ప్రసీద. మాతీ. ౮. ౨.

౩. ఒడి; తొడ.

ఈ. స్త్రీ. వేదికయనుగంధద్రవ్యము.

* అంకపాలి=అంకపాలి. [కాగిలి.]

ఉదా:-క. కురువీరవసింపఁగనీ, కుఱువీరదృఢాం
కపాలిఁ గోరినదానన్. విజయ. ౧. ౮౦.

గీ. ...మృగియైవహించునక్షిద్యయంబు, భానురం
బుగఁదనయంకపాలిలోన, మించుకొమ్మించు
నుపమించు మెలఁతయగుచు. మనుచ. ౬. ౯౬.

[ఒడి; తొడ.]

ఉదా:-గీ. అంకపాలినటద్దుకూలాంచలములు...
మనుచ. ౧. ౧౨.

*అంకపూరణము. వి. అ. న. ౧. అంకమును పూ
రించుట. ౨. అంకెలను గుణించుట.

అంకపాంకములు=అంకాపాంకములు.

*అంకబంధము. వి. అ. పుం. ౧. అంకముయొక్క
బంధము. ౨. వీరాసనము; రెడ్డిగము. ౩. పురుషు
నిమొండెమువలె గుఱుతేర్పడునట్లుగా వాఁత
వేయుట.

*అంకము. వి. అ. పుం. ౧. ఒడి; తొడ. ౨. చి
హ్నము, గుఱుతు. ౩. కళంకము, మచ్చ. ౪. అంకె.
౫. తొమ్మిదియనుసంఖ్య. ౬. నాటకమున నొక
భాగము. ౭. దశరూపకములలోనొకటి. ౮. నమి
శము, దగ్గఱ; పార్శ్వము. ౯. వంకరైనపనిముట్టు.
౧౦. యుద్ధము; చిత్రయుద్ధము, వినోదమునకైచే
యుయుద్ధము. ౧౧. భూపతిము. ౧౨. వోటు.
౧౩. (బీజగణిత) మానవిశేషము. ౧౪. శేఖ.
౧౫. వంపు. ౧౬. దేశము. ౧౭. పర్యతము.
౧౮. పాపము. ౧౯. తప్పు. ౨౦. తప్పులెంచుట;
ఆక్షేపము.

ఉదా:-ఉ. ...సభాస్థలిఁప్రాథులట్లుని, శృంకఁజరిం
చుచున్ నుకవిసంఘముపల్కలమెచ్చ కూరకే,
యంకమునేయవచ్చు..... మైరా. ౧. ౧౩.

౨౧. స్తోత్రము. చూ. అంకన. ౩.

ఉదా:-సీ. లీలనీశ్వరునంకమాలికల్వాడుచో గీత
భేదంబులరీతులెఱిగె. కు. సం. ౩. ౨౮౧.

సీ. ...వీణాంకమాలికాగానరవము...

కు. సం. ౧౧. ౬౨౦.

ఈతుదిరెండ్రములు సంస్కృతగ్రంథములలోఁ గ
నఁబడవు. నన్నెచోడుని కవిత్వమునఁ గొన్నిచోట్ల
సంస్కృతసమాసములనడుమ దేశ్యపదము కనఁబ
డుటయుఁ గలదు. చూ. అంకించు. ౬. ౩.

*అంకముఖము. వి. అ. న. ౧. (నాటకాదులందు)
రాఁబోవునంకములందలివిషయములను సంగ్రహము
గా నూచించుభాగము; ఉత్తరాంకాంశములను
నూచించు పూర్వాంకాంతభాగము(అనికొందఱు)
అంకమ్మ. వి. (త. అంగమ్మల్) ఒకానొకగ్రామ
దేవత.

అంకమ్మసివాలు. వి. బ. అంకమ్మదేవతపూ
నినవానిచేష్టలు.

*అంకలోపము. వి. అ. పుం. ౧. అంకముయొక్క
లోపము. ౨. ఒకయంకెనుండి మఱియొకయంకె
ను తీసివేయుట, వ్యవకలనము.

అంకవన్నియ=అంకవన్నె, అంకవన్నియ, అంక
వన్నె. వి. (క. అంగవడి, అంకోణి. త. అంగ
వడి, అంగవడి) రికాబు, గుఱ్ఱమునెక్కుటకు రెం
డుప్రక్కలనమర్చిన యిసుపమెట్టు.

ఉదా:- సీ. అరుదార మగతాలయంకవన్నియల
రిత్నవిచిత్రమగు ఖలీనంబుమొదలు.

ఇందు. ౨. ౫౪.

అంకవన్నె=అంకవన్నియ.

సీ. ...హయముడిగ్గెఁ బ్రద్యుమ్నఁ డంకవన్నె,
యొకటిసాహిణి యవ్వలమాఁదిపట్ట.

ప్రభా. ౨. ౩౮.

*అంకవిద్య. వి. అ. శ్రీ. గణితశాస్త్రము.

అంకాపాంకములు=అంకపాంకములు. వి. బ.

౧. కోపము.

ఉదా:-క. కింకరులచేతనంతన్, లంకకు వే గండె
నందినన్ విని యా... పాంకాలు దరికొనంగ
ని, రంకుశ సాహసము... దగుదశముఖుడున్.
రామాభ్యు. ౭. ౪౯.

౨. విరోధము.

ఉదా:-నీ. బెడిల... గారభీత్సములకు నం
కాపాంకము... కలెన. ౧. (శ. ర.)

విణ. తీర్ణము, తీర్ణము

ఉదా:-బిడ్డకు జ్వలము అంకాపాంకాలుగా వచ్చి
నది. (శ. ర.)

అంకాలమృత=అంకమృత.

*అంకావతారము. వి. అ. పుం. నాటకమున వి
ష్ణుంభాదులు లేకుండగ పూర్వాంకాంతమునం
దలి పాత్రములచే నూచితమైన యుత్తరాంకపా
త్రప్రవేశము.

*అంకాస్యము=అంకముఖము.

*అంకి. విణ. (న్. ఈ. న్.) అంకముకలది.

—వి. న్. పుం. న. ఒడిలోఁ బెట్టుకొని వాయించు
మృదంగాదివాద్యము.

అంకించు. అ. క్రి. ఒప్పు, ప్రకాశించు.

ఉదా:- (వెన్నెలవర్ణనము) ప. అఖిలభవనమాలి
న్యంబులఁ దొలంగించుచుఁ బంకజభవాండమం
డపము సంకుచేసినపాంకంబున నంకించుచు వి
జృంభించునమయంబున... వసు. ౪. ౨౩.

స. క్రి. ౧. తొట్టు, పూసు, వహించు; పట్టుకొను.

ఉదా:-ద్వి. జగములో ధర్మమే జయమనుమాట,
తగుగదా యని కొంతదైర్య మంకించి.

ద్వి. సారం ౧. ౪౭ పా. ౧౬. పం.

గీ. అమ్మగొడ వేల యా గవయమ్ములకును,

ఖడ్గ మంకింపఁగా నేల ఖడ్గములకు.

చంద్రా. ౨. ౪౩.

గీ. అట్టు రెడ లేని కడిమిఁ గయ్యం బొనర్చు,
జడబ్రతుకుగూఁడుపుట్టువుసామిమిఁదఁ, గినిసి
కైదువు కేల నంకించి రక్క, నుండు గాఢ
ను తెక్కులుఁ జెండివైచె.

అచ్చ. రా. ఆర. ౭౫.

శా. ... చెక్కు నొక్కి కడు బట్రిన్ గు
బృహలిండ్ల నం, కించుం గొంగిట శయ్యకుం
దిగిచి చొక్కించుం గతావైఖరిన్.

కృ. శకుం. ౩. ౪౭.

౨. భావించు.

ఉదా:-నీ. అంకించి తనలోన నఖిలప్రపంచంబు
క్రివిష్ణుమయ మని చెలఁగువాని.

భాగ. ౭. ౧౬౦.

౩. కలిగించు.

ఉదా:-నీ. అలనుహృద్గనమధ్యవిలాసమును జూపి
మోహ మంకింతురు మునులకైన.

శుకచ. ౧. ౮౧.

౪. ఆడించు, త్రిప్పు.

ఉదా:-నీ. కురులు కన్దవమిఁద నెరసిన నెమ్మొగ
మడ్డమంకించి చూ పలవరించి.

నిర్వ. రామా. ౪. ౩౮.

నీ. కాలనిభాతిని చాలంబు లంకించి యాలంబునకు
ననియాడువారు.

నీతావి. ౨. ౩౯.

ప. వార లంబరంబున కుడ్లమించి మించినపరా
క్రమంబునం జక్రశరశూలముద్గరమునలాదిసాధ
నంబు లంకించుచు నవ్వీరునిం జాట్టుముట్టిన.

జై. భార. ౨. ౩౧.

౫. స్తుతించు.

ఉదా:-ద్వి. శివభక్తితత్త్వగోష్ఠీప్రసంగమునఁ, దివి
లి నూతనపురాతనభక్తమహిమ, లంకించుచును
నిజాపాంగవాహ్నాశ్రు, కంకణంబులు రాలఁ గరు
ణ నన్ జూచి. పండితా. దీక్షా. ౩ పా.

క...దీనపరాధీన దేవదేవ మహేశా. ప. అవి

మఱియును సముచితసంభాషణంబుల నంకిం
చుచున్న నప్పరమవైష్ణవీరత్నంబును.

భాగ. ౯. ౧౩౪. చూ. అంకము. ౨౧.

౬. అపహరించు.

ఉదా:-క. సంకలలఁ బడ్డవాణ్ణి, యంకింతురు నీ
దురాజ్య మర్థము ననువుల్.

కృష్ణ. ౨. ఆ. (౪. ర.)

అంకిణి. వి. మల్లబంధవిశేషము.

ఉదా:-నీ. ముడిగి గడ్డముక్రింద ముడ్డి యానించి
యం, కిణిగొట్టి సీసానఁ గినిసి నిలువ.

ప్రబంధ. ౧. ౮౯.

*అంకితము. విగ. (ఆ. ఆ. ఆ.)

౧ ఎంచఁబడినది. ౨. గుఱుతిడఁబడినది. ౩. రా
జాదులనామములతో విహితమైనది, కృతి యీ
యఁబడినది. (గ్రంథము.)

*అంకితవ్యము=అంక్యము.

*అంకిని. వి. ఈ. స్త్రీ.

౧. చిహ్నములనముదాయము.

౨. వాతలుమున్నగుగుఱుతులుగలస్త్రీ.

అంకియము=అంకె.

అంకియము=అంకెము.

అంకిలి¹. వి. ౧. మర్కము, కీట.

ఉదా:-ఉ. అంకి లెఱింగి యానరసుఁ డంతవివా
హవిధిజ్ఞుడైన మీ, నాంకుఁ డొనర్చినాఁ డిది
శుభైకముహూర్తము రమ్యటంచుఁ బ, ర్యంక
ముమీఁద నచ్చెలిఁ గరగ్రహణంబొనరించె...

విజ. వి. ౧. ౧౦౪.

ఆ. అంకి లెఱింగి మాటలాడ నేర్చినపుడు, పిన్న
పెద్దతనము లెన్న నేల, పిన్న చేతిదివ్వ పెద్దగా
వెలఁగదా, విశ్వదాభిరామ...

వేమన. ౧. ౧౨౧.

౨. తాలుమాలమందలికీలు, దొడకీలు.

ఉదా:-గీ. పిక్కయంకిలి చంకిలి ప్రక్క డొక్క;

మూఁపు పీఁపును గాల్గేలు ముక్కుఁ జెక్కుఁ,
గన్ను వెన్ననకుండఁ జీకాకుపఱచె, సుడుసు
డులు గట్టి యగుండ్రసోనవాన. రంగా. ౩. ౯౦.

—ఈమాట అప్పు డేల చెప్పవైతివి? నీ కంకిల్లు
పడిపోయినవా. ఈయర్థమున ప్రాయశముగా
అంకిల్లు అని బహుపచనాంతముగానే ప్రయో
గము కలదు.

అంకిలి². వి. ౧. నిరోధము; అడ్డగింత; అడ్డు.

ఉదా:-గీ. ...చరించె, మహిధరము నేయునంకిలి
మానుటయును, వనజవనబాంధవునిలేరివారువ
ములు. కాశీ. ౩. ౧౧.; జాహ్నవీ. ౨. ౧౩౭.

౨. ఊభము, కలఁత.

ఉదా:-క. అనుచరులలోని భూనురు, లనునయవ
చనములఁ దేర్ప నతఁ డంకిలిదే, తినమతితో
నశ్రులు మఱి, యును గ్రమ్మం గరతలమున నొ
త్తుచుఁ జూచున్. భార. మాస. ౧. ౧౬౪.
చ. అరయఁగ నెల్లలోకములు నంకిలి నొందము
హర్షవంబులో, నొరగి నిమగ్నమైన ధర మృ
తిఁ గొమ్మున నెత్తినట్టి యా, కిరిపతి...

భాగ. ౬. ౩౦౪.

౩. ఆపద.

ఉదా:-క. ఇంకనిజలములు గలిగిన, నింకొక్కయ
గాధసరసి నిడినంజాలున్, సంకోచింపక మము
నీ, యంకిలివాపుటకు నీవ యర్హుడఁ వెందున్.

నా. పంచ. ౧. ౨౨౨.

౪. భంగము; నాశము.

ఉదా:-నీ. వంకి లిబ్బిదొరలా వంకిలి నొందించి
కొంగవాలున గట్లగొంగ గెలిచె.

అచ్చ. రా. యు. ౪౭౪.

అంకిలిపడు. ఆ. క్రి. ౧. ఆగిపోవు; అడ్డిపోవు.

ఉదా:-క. సంకల్పభంగ మగు నని, శంకింపకు
మానవులవశమె దైవికమై, యంకిలిపడియెడు
పసులకు, సంకటపడు టదియు నొకవిచారి మె
చెపుమా. భోజరా. ౬. ౩౭౬.

౨. నాశమునొందు.

ఉదా:-చ. ...నాప్రభుత్వపుం, బలుకులబిడ్డ నె
క్కడని పంచితి వానపుఁ డేమి పన్నె నం,
కిలిపడకున్నె యంకుమతికిం దను వేగతిఁ జ
క్కఁజెప్పినన్. కకు. ర. ౧౬౧.

అంకిలిపాటు. వి. అడ్డపాటు; భంగము, నాశము.

ఉదా:-ఉ. ధర్మపు తప్పి తాపసమతంబున కం
కిలిపాటానర్పఁ గ్రో, ధోడ్డిహతాత్ములై త
పసులు... హరి. పూ. ౧. ౬౧.

అంకిలిపెట్టు. స. క్రి.

౧. బంధించు; నిరోధించు, అడ్డగించు.

ఉదా:-ఉ. ...నికాటు లాగ్రహము పుట్టఁగ రా
నణుతోడఁ జెప్ప వాఁ, డాయతశక్తి నన్ను
నిట నంకిలిపెట్టిన నట్లు రామభూ, నాయకునా
జ్ఞ గైకొనిన నాపని చెల్లక గాలివోవడే.

భా. రా. సుం. ౭౧.

౨. బాధించు.

ఉదా:-ద్వి. కపటనాటకుఁ డైన కాశికుఁడాత్మఁ,
గృహమాని మనల నంకిలిపెట్టె.....

హరిశ్చ. ద్వి. పూ. ౧౯౧౦.

అంకు¹. అ. క్రి. దొరకు, లభించు.

—వాని కది అంక లేదు.

వాఁ డంక్రి.నంతనటకు తీసికొనిపోయెను.

అంకు². వి. అంకిలి, దాడకీలు.

ఆం. భా. ౨. ౧౪౩.

*అంకుటము. వి. అ. పుం. తాళపుఁజెవి;

కుంచెకోల.

అంకుమ. వి. ఒకానొకచెట్టు. శ్రి.

*అంకురకము. వి. అ. పుం.

పకుపక్ష్యాదులు నివసించుచోటు.

*అంకురము=అంకురము. వి. అ. పు. న.

౧. మొలక, మోను. ౨. ముకుళము, మొగ్గ.

౩. నీర్లు. ౪. నెత్తురు. ౫. వెండ్రుక.

*అంకురార్పణము. వి. అ. న.

౧. మొలక లెత్తుటకై విత్తులు చల్లుట; కుభకార్య
ములందు అంకురోత్పత్తికొఱకు పాలికలందు
నవధాన్యములు చల్లుట.

౨. ప్రారంభము, మొదలు.

ఉదా:-క. ఇది వేశగాదు చోరఁబడి, వెదకఁగ
నని యున్నయతనివెరపు త్రిలోకా, భ్యుద
యాంకురార్పణం నీ, కదలిక యీడేర్తు నన్న
గతి రవి గ్రుంకెన్. రామాభ్యు. ౬. ౧౦౬.

చ. ...చెల్వపుఁగ్రొవ్వుపెంపునన్, బొదలెడురం
భకున్ సవతిపోదు గణించుట కంకురార్పణం,
బిది యిటు కొంతచేసితి.....కథా. ౨. ౩.

*అంకురించు=అంకురించు. అ. క్రి.

మొలకెత్తు, మొలచు.

*అంకురితము. విణ. (అ. ఆ. అ.) మొలకెత్తినది.

*అంకురిలు=అంకురిల్లు. అ. క్రి.

అంకురించు, మొలకెత్తు.

ఉదా:-క అని తెలిపినమార్గంబుల, వనయము వి
నయము మనమున నంకురిలంగన్, విని పార్వతి.
శేషజ. ౩. ౨౩.

అంకులు. వి. బ. ఆభరణవిశేషము.

ఉదా:-ద్వి. ఆలోన గోషిక లందఱు గూడి,యా
లోలరుచిఁ గ్రాలుహంసయానముల, నంకులు
గాజులు నద్దముంగరలు,తోరంబులాది,
యగు సొమ్ము లిడి... ద్వి. భాగ. ౧౭.౮౪౦.

*అంకుశగ్రహణము. విణ. (అ. ఆ. అ.)

అంకుశము పట్టుకొనువాడు.

—వి. ఆ. పుం. మావటివాడు.

*అంకుశదుగ్ధరము. విణ. (అ. ఆ. అ.)

అంకుశమునకు లొంగనిది. (ఏనుఁగు.)

*అంకుశము. వి. అ. పుం. న.

౧. ఏనుఁగుకుంభస్థలమును పొడిచెడియాయుధము.

౨. అంకుశమువలె నివారించునది—ప్రతిబంధము.

ఉదా:-నిరంకుశుడు,

*అంకుశముద్ర. వి. ఆ. స్త్రీ. ప్రేక్షతో అంకుశా
కారముగా పట్టునొకముద్ర.

*అంకుశి. విణ. (న్. ఈ. న్.)
అంకుశము కలవాడు.

*అంకుశితము. విణ. (అ. ఆ. అ.)
అంకుశప్రయోగము కలది. (వీనుఁగు.)

అంకుసము. వి. (సం. అంకుశం, క. అంకుస.)
అంకుశము.

*అంకురము=అంకురము.

*అంకురించు=అంకురించు.

ఉదా:- (చక్రవాకయుగము.) సీ. మొగడలబిగి
వీడుతోగలనంకురించు క్రొత్త నెత్తావి మూర్ఖా
నుచు నులుకు. కవిక. ర. ౭౦.

అంకె, వి. (సం. అంకః, క. తు. అంకె.)

౧. సంఖ్యను తెలుపురేఖ.

ఉదా:-౧. ౨. ౩. ఇత్యాది.

౨. సామీప్యము, చేరిక; వశము.

ఉదా:-ఉ. అంగన నమ్మరాదు తనయంకెకురాని
మహాబలాధ్యునే, భంగుల మాయలాడ్డి చెఱు
పం దలనెట్లు... భాస్క. శత. ౨.

అంకెగొను. స. క్రి. ఆక్రమించు, క్రమ్ము.

ఉదా:- (మదపుజేనుఁగువర్ణనము.) గీ.మ
బ్బులదరి పూత్కృతి రవిమధ్యమంకెగొనఁగఁ,
జిక్కునడక చరించునందొక్కకరటి.

రా. వి. ౩. ౪౯.

అంకెన. వి. ఒకానొకఫలవృక్షము. శ్రి

ఉదా:-సీ. వెలఁగపండులు పుల్లవెలఁగపండులు
మోవిపండ్లు నంకెనపండ్లు బలునుపండ్లు.
కాళ. మా. ౩. ౬౯.

అంకెము. వి. ౧. రికాబు, గుట్టుము నెక్కుటకు రెం
డుప్రక్కలను అమర్చిన యిసుపమెట్టు.

ఉదా:-ఆ. బ్రహ్మగుణ్ణ మాయో భవుఁడు పల్లం
బాయె, నాదివిష్ణు వెన్న నంకె మాయె, నందు
మీఁదివాఁడు అఁడుదొమగవాఁడొ, విశ్వదాళి
రామ,.....వేమన. ౨. ౨౬౭.

౨. ఎద్దు మొదలగువానిపై వేయుబరువులోనగము.

—రెండంకెములు ఒకగోనె.

గోనె కంకెములు తఱిగినవి—సగము తఱిగినవి.

౩. అంకెముధాన్యముపట్టెడిసంచి.

అంకెవన్నియ=అంకవన్నియ.

ఉదా:-సీ. గోమేధికంబులఁ గొమరొందుకల్లెంబు
పజ్రాలమేలంకెవన్నియలును.

ఉ. రా. ౭. ౩౯౭.

ఈపదమునకు సజాతీయములగు ద్రావిడకర్ణాట
కపదములంబట్టి 'అంక' అనుటయే యుక్తమ
నఁదగినను కొన్నిప్రతులలో 'ఎ' కారసహిత
ముగా నుండుటచేతను, దీనికి 'అంకెము' అను
పర్యాయపద ముండుటచేతను, రెండురూపము
లును గ్రహింపఁబడినవి.

అంకెవన్నె=అంకవన్నియ.

ఉదా:- (అశ్వవర్ణనము.) మ. ఇలఁ బాదద్వయి
రాయ నల్కొనఁగు నెండఁ బాటువోనంకెవ,
న్నెలు రెండై లఱి మంచకీర్తి యిడు మున్నే
యొక్కుచో..... ఆము. ౨. ౨౯.

*అంకోటము=అంకోలము.

*అంకోలము. వి. ఆ. పుం యిడుగు. శ్రి

*అంకోలసారము. వి. ఆ. పుం.

ఉడుగుచెట్టునుండి తీయు నొకవిధ మైన విషము.

*అంక్యము. విణ. (అ. ఆ. అ.)

౧. ఎంచఁదగినది. ౨. గుఱుతిడఁదగినది. ౩. వాఁ
తవేయఁదగినది.

—వి. ఆ. పుం. కంకె. యనలే నుండెడి యొకా
నొకచుదింగము.

అంగ. ౨. ($\sqrt{అంగలు?}$. క. అంగల, అంగల=విడివడి యుండుట) పూర్తిగా చాచియుంచినచెండకు గులకును నడిమిప్రదేశము ; దానిపరిమాణము. ఉదా:-లయగ్రాహి. ... మహివలయముం గడచి మిటు నొకయంగ గొను వేగ మెనయం గలిగి శేవన్. కువల. ౨. ౧౬.

—నాలు గంగలు వేసి దొంగను వాడు పట్టుకొనెను.

*అంగకము. వి. అ. న.

౧. ఆవయవము. ౨. దేహము.

*అంగకర్తము. వి. క్. న. ౧. అంగమునకు పరిమళద్రవ్యము లలండుట, నలుగు పెట్టుట. ౨. ప్రధానకర్తమున కవయవ మగుక్రియ.

*అంగగ్రహము. వి. అ. పుం. మూర్ఖుడులందు శరీరమునఁ గలుగుకంపము.

*అంగజ. వి. ఆ. స్త్రీ. కూతురు.

*అంగజము. వి. (అ. ఆ. ఆ.)

౧. శరీరమందుఁ బుట్టినది.

౨. శరీరమువలనఁ బుట్టినది.

—వి. అ. న. ౧. నెత్తురు. ౨. చెండ్రుక.

—పుం. ౧. మదము. ౨. రోగము.

*అంగజామ. వి. అ. పుం. ౧. కొడుకు.

౨. మన్మథుడు.

వి. చూ. అంగజము.

అంగజోలలు. వి. బ. (సం. అంగ + జాలం = శరీర కవచము.) —అంగరక్షకులు.—

౧. రాజభటులు.

ఉదా:-గీ. ... నన్ను దోడ్కొని చనంగ నంగ జాలల ననుపు ధరాధినాథ. పి. శకుం. ౨. ౧౦.

౨. సౌవిదల్లులు, అంతఃపురపుఁ గావలివారు.

ఉదా:-వ. అనిర్బోవంబు విని గుండియలవసి చెండువడి యంగజాలలు గాలుకాలం బెనచికొని చాచుకట్టువడం గూలిన. కాశీ. ౬. ౨౨౭.

గీ. అవనీతలేకుఁ జల్లవనీతలమునకు మొన్న వే

టాడంగఁ జన్నపిదప, నంగజాలలు గా దనంగఁ జాలఁ జలమ్ము మీఱ మొక్కలమున మీరలలుక. సారంగ. ౨. ౨౭౦.

—దీని శేకవచనప్రయోగము కనఁబడలేదు.

*అంగజ్వరము. వి. అ. పుం. తాజయత్కము, క్షయరోగము.

అంగడి. వి. (సం. అంగణం, క. తు. అంగడి, త.

అంగాడి.) ౧. ఆవణము, దుకాణము.

ఉదా:-చ. కొనుండు పరార్థరత్నములు గోరిన వానిన యిత్తు మనైతిం, గునఁ బచరింతు రంగడులఁ గోమటు లప్పరిసిద్ధరత్నముల్.

భార. ఆది. ౮. ౭౩.

౨. అంగడిపీఠి ; పీఠి

ఉదా:-సీ. మలయజమ్మగుదావిలసలిలంబుల నిమ్ముగా నార్ద్రీకృతమ్ములయిన,

గీ. యంగళులనొప్పెఁ గర్పారంగవల్లులు.

భార. ఆది. ౬. ౧౪౮.

౩. ఆగసాలెమున్నగువారు పనిచేయువోట.

ఉదా:-మ. ప్రతిసూర్యుండనుకన్ముటంబు మధువ ద్వాకాసమస్తాటురో, హితమన్నేరిటి యూఁదుఁగ్రోవిచపలోపేతాంతరాంభోదనం, తతియన్మచ్చుల సంచికావిరను నిద్దాటంగముం గన్నడన్, జతసాన్నారిబెడంగునన్దనరె వర్షావేళ విన్నంగడిన్. చంద్రా. ౪. ౧౭.

౪. కొలుపుకూటము, న్యాయసభ.

ఉదా:-క. పవనజాగదయునునీ గాం, దివమునునెట వోయె నంగడికిఁ బాంచాలిం, దివిచికొనివచ్చు నెడఁ బరి, భవమెఱుంగవె బీరమేల పలుకుదు నోడ్తోన్. భార. ఉద్యో. ౪. ౧౯౯.

ఉ. అంగవిహీనునైన వికలాంగునినైనఁ బ్రసిద్ధ రోగడు, స్థాంగునినైనఁ జూచి చెడనాడుట యొప్పునివానిఁజూచి సౌమ్యాంగుఁ డితండు వీనికెన యన్యులు లేరని గేలిగొంట త, ప్పంగడి మూడురూకలును నడ్డుగ దఁడుగు వానిపైఁ బడున్. విజ్ఞా. ప్రా. ౪౨.

అంగడివాడు, అంగడిపిఠి, కల్లంగడి. ఇత్యాది.

అంగడిలో నన్నియు నున్నవి, అల్లునినోట శని
యున్నది.

అంగడిలోని బెల్లపుముక్క ఆలయములోని దే
వునికి నైవేద్యము.

అంగడికెక్కు. అ. క్రి. పీఠికెక్కు, బయలు
పడు, ప్రకటనము.

ఉదా:-ఉ. మాయనిచేతిఘాత నభిమానమువోక
సభీజనంబుచే, నాఱడిగప్పిన స్వలపు లంగడికె
క్కుక కోరినప్పుడే, కూరిమి వల్లభుంగలసి కో
ర్కి ఫలించి నుభించు కన్నీయతో, భారపుని
జ్ఞఃబూని తోలుబాముల నోముల నేమి నోచి
రో. కవిక. 3. ౮౨.

అంగడివెట్టు. న. క్రి. పీఠికెట్టు, బయలు
పడు.

ఉదా:-చ. తలఁపున నెంత మోహపరితాపము గ
ల్లిన దాచుకొందురో, యలయికలేక యాకర
ణి నంగడివెట్టుదురో. కువల. 3. ౪3.

*అంగణము=అంగనము.

ప్రదేశము అనుటకు.

ఉదా:-వ. ...అష్టరబహిరంగణంబున.

భార. ఆది. ౫. ౨౦౬.

అంగద. వి. (త. అంగదం=వీనుగుయొక్క ఆహా
రము. తు. అంగ్=అత్యాశ.)

౧. తినవలెననెడియాళ; ఆకలి.

ఉదా:-చ. అటుగునె యుక్కుగుండు కడు నంగ
ద మ్రింగిన నూచిచూచినన్, విటుగునె మేరు
భూధరము. భా. రా. ఆర. ౨. ౧౨౧.

ఉ. అంగదనంకవర్తి హరిజాభ్యవహారవిలోల
బుద్ధియై, మ్రింగువిభుంతుడుండనెడు మేటిభు
జంగమమీశకాంతు. నైష. ౮. ౧౨౩.

ఉ. ఉత్సాహము, కుతూహలము.

ఉదా:-క. గదగొని పోరికిమదినె, గదగొని చను
బెంచువానిగని ధనపతిలి, ట్టదరిపడనేసెదాన

పు, డుదరిపడన్ ధాత్రిదనుజు లుల్లలనుడుకన్.

కు. సం. ౧౨. ౧౦౬.

ఉ. అంగదఁ దత్స్వయంపరమహామహావైభవకే
లిహూతికిం, గ్రంగనఘంటవైఁ గొడుపువ్రాలు
టయెన్నఁదొ నాటనుండియున్, సంగరముం
గరంబుగ మనంబున భావనసేయరైరి యా,
మంగళకార్యనిఘోలయి మధ్యమలోకమున న్న
హీపతుల్. నైష. 3. ౨౧

3. కోపము.

ఉదా:-చ. ...ఇటు లద్భుతసంగరమైనచోట న,
య్యనిమిషశాఘం బట్టుకొని యంగద వృత్రుఁ
డుమ్రుంగె... భార. ఉద్యో. ౧. ౧౨౩.
శ్లో. తనోజగ్రాహదేవేంద్రం వృత్రోవీరశృత
క్రతుమ్, అపావృత్యాక్షిపద్యత్రై కక్రం కో
పసమన్వితః. అని మూలము.

౪. దుఃఖము, మనోవ్యథ.

ఉదా:-ఉ. చెంగినతాత్మికశ్రీ రఘుసింహము డెం
దమునందుఁగుంది పే, రంగదఁ బల్లకాల కల
యంగను ముంగిటఁ జెంగటన్లనున్.

రామా. ౫. ౨౨౪.

క. కావున నొడయని కంగద, గావింపక తలఁ
చుకొన్న కర్ణంబెల్లన్, శీవిం గొనసాగింపుము.

అచ్చ. రా. ఆయో. ౫౫

౫. ఉపద్రవము, విపత్తు.

ఉదా:- (అఁబోతులవలనియుపద్రవమును ప్రజలు
రాజుతో జెప్పుకొనుట.)

క. ఓరాయడ యాయంగద, కోగునలేకటకు
వచ్చె నూళ్లన్నియు మే, మూరక దబ్బులూడఁ
గ, నేరము నాతార్లకయిన నీయాననుమి.

నీలా. ౨. ౧౮.

*అంగద. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. దక్షిణదిక్కునందలి

యాడేనుఁగు, ౨. —పరులకు శరీరమునిశ్చు
నది, — కులట, వ్యభిచారిణి.

అంగదట్టము. వి. వి. (క. అంగదట్ట.)

—శరీరముకప్పు ముదుగుబట్ట—పాపడ, గాగర,

ఉదా:-సీ. తతనితంబాభోగ భవభాంకుకములొని
యంగదట్టపుఁ గావిరంగువలన. మనుచ. ౨. ౨౭.

*అంగదనిరూపము. వి. అ. పుం. భుజకీర్తి
యందుచూడాకారముగనుండుముందుభాగము.

*అంగదము. వి. అ. న. కేయూరము, భుజకీర్తి.

*అంగదుఁడు. వి. అ. పుం. ౧. వాలికొడుకు.
౨. లక్ష్మణునికొడుకు. ౩. భృతరాష్ట్రునికొ
డుకులలో నొకఁడు.

*అంగద్వీపము. వి. అ. పుం. ఉపద్వీపము లా
టింటిలో నొకటి.

*అంగన. వి. అ. స్త్రీ. ౧. అందకత్తె. ౨. అఁడుది
౩. కన్యారాశి. ౪. ఉత్తరదిక్కునందలియాఁ
డేశుఁగు.

*అంగనము. వి. అ. న. ౧. ముంగిలి, ఇంటిముం
డుచోటు; చోటు, ప్రదేశము. ౨. వాహనము
౩. పోవుట, నడచుట.

*అంగనాప్రియము. విణ. (అ. అ. అ.) స్త్రీల
కిష్టమైనది.

—వి. అ. పుం. ౧. ఆశోకము. శ్లి. ౨. వామన
మనెడి దక్షిణదిగ్గజము.

*అంగన్యాసము. వి. అ. పుం. విహితమగుమం
త్రభాగములను హృదయాదిస్థానములయందుం
చునట్లు నూచించుటకై యాయాస్థానములు
స్పృశించుట.

*అంగపాలిక. వి. అ. స్త్రీ. ఆలింగనము.

*అంగపాలి. వి. ఇ. ఈ. స్త్రీ. కాగిలి.

*అంగప్రత్యంగము. వి. అ. న. సర్వావయవ
సమాహము.

*అంగప్రాయశ్చిత్తము. వి. అ. న. ౧. ఆశాచ
నివృత్త్యర్థమైన కర్మము. ౨. పంచనూనాజన్య
పాపక్షయకరమగు దానయాపప్రాయశ్చిత్తము.
అంగబిల్ల=అంగబిల్ల. వి. వి.

అఁడుపిల్లలమొలనుకట్టెడిబిల్ల. (శ. ర.)

*అంగభంగము. వి. అ. పుం. ౧. పక్షవాతరోగ
ము, తిమ్మిరివాయువు. ౨. ఒడలువిఱచుకొను
ట. ౩. శరీరనాశము.

*అంగభువు. విణ. (ఉ. ఉ. ఉ.) శరీరమునుండి
కాని మనస్సునుండికాని పుట్టునది.

—వి. ఉ. పుం. ౧. కొడుకు. ౨. మన్మథుఁడు.

అంగమచ్చము. వి. వి. - ఒడలిగుఱుతు. -

అడియాలము, ఆనకాలు, జాడ.

ఉదా:-శా. శౌనా పోయెదవా ననుంగలఁచి యే
లా యింక నీతోడ నెం, తేనేమింపఁగనాడఁ
జిక్క నిదిగో నీయంగమచ్చంబు నా,చే నీలో
ననె రాజురావలెఁగదా చెక్కింతు నీకీలుకీల్
గానీ యిందులకేమి తాళుమని కేలన్ తొమ్ము
తాటించుచున్. సారంగ. ౨. ౧౩౭.

క. చనుచో వెదకుచు మార్గం, బున దైత్యుని
యంగమచ్చములుగన్గొనియం, తనె పువ్వుబోఁ
డిజాడలు, గని వింటిమి పులుఁగుచెప్పఁగా నొ
కచోటన్. రామా. గీ. ౨౬౬.

*అంగమర్దకుఁడు=అంగమర్దుఁడు.

*అంగమర్దనము. వి. అ. న. =అంగమర్దము.

*అంగమర్దము. వి. అ. పుం. ఒడలుపట్టుట.

*అంగమర్ది. విణ. (న్. ఈ. న్.) =అంగమర్దుఁడు.

*అంగమర్దుఁడు. విణ. (అ. అ. అ.) ఒడలుపట్టు
వాఁడు.

*అంగమర్షము. వి. అ. పుం. వాయువునొప్పులు,
కీళ్లనొప్పులు.

అంగము. వి. (క. అంగ.) విధము, రీతి.

ఉదా:-ఉ. అంగము జాళువాపసీఁడి యంగము
క్రొన్నెలవంక నెన్నోసల్. విజయ. ౧. ౪౦.

*అంగము. వి. అ. న. ౧. దేహము. ౨. అవయవ
ము; భాగము. ఉదా:-చతురంగముఅంగము; స
హకారిగ్రంథాదికము. ఉదా:-వేదాంగములు.

3. ఉపాయము. ౪. అప్రధానవిషయము. ౫. (వ్యాక) పదముల ప్రకృతిభాగము. ౬. ఆటనెడు సంఖ్య. ౭. (నాటక) ముఖము మొదలగు పంచ సంధులయొక్క అంతర్భాగము. ౮. (జ్యోతి) లగ్నము. ౯. మనస్సు.

—పుం. దేశవిశేషము. ఇది సంస్కృతమున బహుపవనాంతముగానే యుండును.

*అంగరంగభోగములు. వి. అ. పుం. బ.

అంగమునకును (జేవతయొక్కవిగ్రహమునకును) రంగమునకును (ఆలయమునకును) చేయుభోగములు.

ఉదా:-సీ. విశ్వోత్తరుండన్న వేమభూపాలాండు దమకులస్వామిని కమృతకిరణ, రేఖావతంసకు శ్రీమూలగూరమ్మ కఖిలజగన్మాత కంగరంగ. గీ. భోగసంసిద్ధికిని ధారవోసియిచ్చె, గ్రామములు మూడు శ్రీకోటభూమియందు.

అమీన్ బాదాకాననము. శ. సం. ౧౭౯౦.

*అంగరంగనైభవములు. వి. న. బ. అంగరంగభోగములు.

అంగరకా. వి. (సం. అంగరకా. హిం. అంగరఖా)

—అంగములను రక్షించునది—చొక్కా, అంగీ.

*అంగరక్తము. వి. అ. పుం. న. గుడారోచన. శ్లో

*అంగరక్ష. వి. అ. స్త్రీ. ౧. శరీరరక్షణము.

ఇది శరీరరక్షకుడు అనునర్థమున ప్రాచీనకాననములయందుఁ గానబడుచున్నది.

శ. సం. ౧౨౦౦. స్వస్తిశ్రీమన్మహామండలేశ్వర కాకతియ్యరుద్రదేవమహారాజుల అంగరక్షబాల్లాయినికిం బుణ్యముగాను ఆప్పారాయండు కొండముట్రను ఇచ్చినవతిచేను. గుంటూరుజిల్లా ఈశ్వరకాననము.

౨. శిశువుల శరీరరక్షకార్థముచేయుక్రియ ; అందులకై కట్టినతొడు.

*అంగరక్షకుడు. విణ. (అ. అ. అ.) ప్రభువుదేహమును గాపాడుటకై యతనితోడ నుండు

వాడు (బంటు.)

*అంగరక్షిణి. వి. ఈ. స్త్రీ. ఉమ్మజీరా, ఇనుప కవచము.

*అంగరక్షుడు. విణ. (అ. అ. అ.) రాజాదుల శరీరాదులను రక్షించువాడు; కావలివాడు.

*అంగరపూవైయ. వి. (సం. అంగరపోళికా.)

నిష్ఫలపైఁగాల్పిన యొకవిధముగు పిండివంట.

ఉదా:-వ. ...దోసియలు నేయిలు నంగరపూవియలు సారీలైలు జొత్తరలు చక్కిలంబులు. కాశీ. ౭. ౧౮-౪.

*అంగరాగము. వి. అ. పుం. ౧. మేనికిఁబూయు చందనాదిద్రవ్యము, కలపము. ౨. చందనాదులు మేనికిఁబూయుట. ౩. ఆవయవముల యెఱుపు. ౪. శరీరముయొక్కయెఱుపు.

*అంగరుహము. విణ. (అ. అ. అ.) శరీరమున మొలచునది.

వి. అ. న. ౧. రోమము, వెండ్రుక.

౨. పక్షులయీక.

అంగరేఖ. వి. వి. (హిం. అంగరేఖ. క. అంగరేఖ. తు. అంగరేఖే.) అంగీ, చొక్కా.

అంగరొల్లె. వి. ఒకవిధముగు పిండివంట.

ఉదా:-వ. గారెలు బూరెలు మోరుండలంగరొల్లెలు ... గూళ్ళాపిడలాదిగాఁగల భక్ష్యంబులు. హంస. ౧. ౧౦గీ.

అంగలార్పు. అ. క్రి. (క. అంగలార్పు, అంగలాచు. త. అంగలాయ్.) భయాదులచేత ఆర్పు; దుఃఖించు.

ఉదా:-చ. ...ఆ, కళవులనాడువాలభుజగిం గని గోండ్రిని యంగలార్పుచున్. ఆము. ౩. ౧౯. ఉ. ...నీవుగల్గినే, నల్లవిభుండు రాఁడని మహా పరితాపమునొంది యేల చిం, తిల్లంగ వెన్నఁ బెట్టుకొని నేతికి నేటికి నంగలార్చుకన్.

సారంగ. ౨. ౬౦.

గీ. ఆలికేనంగలార్పుచు నన్యసతులఁ, జూచి
గ్రుక్కిల్లుమ్రొంగుచు నుఖములేని, కతన యా
త్రఁజరించెడికతయొకాని, మనసు సంభోగవాం
ఛల మరగితిరుగు. హంస. ౪. ౨౨.

అంగలార్పు. వి. (క. అంగలాపు. త. అంగలా
య్య.) అంగలార్పుట.

ఉదా:-సీ. ఆలానముల వారణావలిఁగాననిహస్తి
పకుల యంగలార్పుకతన. రంగా. ౩. ౨౩౬.

*అంగలేపము. వి. అ. పుం. ౧. మేనికి చందనా
దిద్రవ్యములను పూయుట. ౨. మేనికిఁబూ
యు చందనాదిద్రవ్యము.

*అంగవము. వి. అ. న. — ఎండుటచే లోపలికి
ముడుచుకొనినది — ఎండినపండు.

*అంగవస్త్రము. వి. అ. న. కొల్లాయగుడ్డ, చిన్న
బట్ట. ఈయర్థము తెనుఁగుననే కలదు.

అంగవించు. ఆ. క్రి. (క. అంగవిను=౧. చేరు.
౨. సంబంధము కలుగజేసికొను.)
౧. కదియు, సమీపించు.

ఉదా:-ఆ.మదముగదురఁజేసి మది మోహమెక్కిం
చి, చూపుఁ దీఁగలందుఁ జాట్టుకొల్పి, యెట్టి
మునులనైన నెట్టనఁ జెడఁజూతు, రంగవించిరే
ని యబ్జముఖులు.

ఆ. బుద్ధిమంతులైనపురుషుల కంగనా, జనులఁ
జేరి యునికి చనరుగాన, నీసరోజవదనలిట్లు
నన్ గదియక, యుండ నింటి కరుగు టొప్పున
నుచు. పద్మ. ౩. ౧౨౯.

౨. ఉంకించు, యత్నించు.

ఉదా:-గీ. నింగి నేలయు దాటింప నంగవించు,
పగిది నేతెంచెఁ గ్రోధంబు గగనవీధి.

నైష. ౨. ౪౬.

౩. తెగించు, సాహించు.

ఉదా:-ఉ.మోనఁ దరంబుగాని ధనముం బెనుమో
పుగ వాఁ డమర్చియే, త్రోవయుఁగాని పేరడ

విఁ దూటి హుటాహుటి నొక్కరుండు లోఁ,
జాపున కంగవించి పెలుచన్ జనుచుండఁగనొ
క్కనాటి నం, ధ్యావనరంబునం దొకపురాం
తిక ఘోరవనాంతరస్థలిన్. పాండు. ౩. ౧౧.

—స. క్రి. మించు, జయించు.

ఉదా:-సీ. ఈక్షణజితపద్మ నితని నేక్రమమున
విమతపద్మము లంగవంపఁజాలు.

నైష. ౫. ౧౪౫.

అంగలించు అని కొన్నిచోట్ల ముద్రితమై యు
న్నది. దానికాధారము కనఁడలేదు.

*అంగవికలుఁడు. వి. (అ. అ. అ.) ౧. అవయ
వములుపోయినవాఁడు. ౨. సొప్పుసిగ్గినవాఁడు.

*అంగవికృతి. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. అంగవికారము.
౨. ఆపస్మారరోగము.

*అంగవిక్షేపము. వి. అ. పుం. ౧. స్మృత్యభేద
ము. ౨. ఆభినయము.

*అంగవిద్య. వి. అ. స్త్రీ. ౧. జ్ఞానసాధనముగు
వ్యాకరణాదికాస్త్రము. ౨. అవయవచేష్టలచే
త నూచితములగు శుభాశుభములను తెలిపెడి
విద్య.

*అంగవిధి. వి. ఇ. పుం. ప్రధానవిధిచేత వివితమై
నకర్మమునకు అంగకర్మమును తెలుపువిధి,
అప్రధానవిధి.

*అంగవైకృతము. వి. అ. న. ౧. హృదయభావ
మును దెలుపునట్టి ముఖాద్యవయవచేష్ట.
౨. అంగవికారము.

*అంగవైగుణ్యము. వి. అ. న. ప్రధానకర్మము
యొక్క అంగముల నాచరించుటలోఁ గలుగు
లోపము.

*అంగసంగము. వి. అ. పుం. శరీరములకలయిక;
సంభోగము.

*అంగసంస్కరణము. వి. అ. న. =అంగసం
స్కారము.

*అంగసంస్కర్త. విణ. (బు. ఈ. బు.)

=అంగసంస్కారుడు.

*అంగసంస్కారకుడు=అంగసంస్కారుడు.

*అంగసంస్కారము. వి. అ. పుం. ౧. దేహపరి
శుద్ధికై చేయు స్నానము. ౨. నలుగుపెట్టుట;
చందనాదులుపూయుట.

*అంగసంస్కారుడు. విణ. (అ. ఆ. అ.) అంగ
సంస్కారముచేయువాడు; దేహమును అలం
కరించువాడు.

*అంగసంస్కృతి. వి. ఇ. స్త్రీ. =అంగసంస్కా
రము.

*అంగసంస్క్రియ. వి. ఆ. స్త్రీ. =అంగసంస్కా
రము.

*అంగసంహతి. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. అవయవము
లొండొంటికి పొందికగా నమరి గుత్తమైయు
న్న మేనికూర్పు. ౨. అవయవసముదాయము.

*అంగహారము =అంగవిత్తేపము.

*అంగహారి. విణ. (న్. ఈ. న్.) అభినయించు
వాడు, నటుడు.

—వి. ఇ. పుం. ౧. అభినయము. ౨. నృత్య
రంగము.

*అంగహీనుడు. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. అంగ
వికలుడు, అవయవలోపముకలవాడు. ౨
ఉండవలసినప్రమాణమునకుఁ దక్కువగానుం
డు హస్తపాదాద్యవయవములుగలవాడు.

—వి. అ. పుం. అనంగుడు, మన్మథుడు.

*అంగాంగీభావిము. వి. అ. పుం. అంగమునకును
అంగికిని గలసంబంధము, గౌణముఖ్యభావము;
ఉపకారోపకారకభావము.

*అంగారకమణి. వి. ఇ. పుం. —అంగారకగ్రహ
మునకు ప్రీయమగుమణి— పగడము.

*అంగారకము. వి. అ. పుం. న. ౧. ఇంగలము,

బొగ్గు. ౨. మంగళవారము. ౩ భృంగరాజ
ము, గుంటగలగర. శ్లో ౪. గోరంట. శ్లో

—న. ౧. అగ్నికణము, మిడుగులు. ౨. ఒక
దినునుమందునూనె.

*అంగారకారి. విణ. (న్. ఈ. న్.) బొగ్గులను
చేయువాడు.

—వి. ఇ. పుం. (జ్యోతి) అంగారకునకు శత్రు
వగుబుధుడు.

*అంగారకీలము. విణ. (అ. ఆ. అ.) బొగ్గుగా
చేయబడినది.

*అంగారకుడు. వి. అ. పుం. ౧. కుజగ్రహము.
౨. వాయుపురాణమందుఁ జెప్పబడిన యే
కాదళరుద్రులలో నొకడు.

*అంగారకువృక్షము. వి. అ. పుం. హితావలియ
నెడి యొషధి. శ్లో

అంగారదొల్లె. మి. వి. =అంగరొల్లె. (త్రా)

*అంగారధాని. వి. ఈ. స్త్రీ. —బొగ్గులకు స్థా
నమైనది— కుంపటి.

*అంగారధానిక. వి. ఆ. స్త్రీ. =అంగారధాని.

*అంగారపర్వడు. వి. అ. పుం. చిత్రరఘుడను
గంధర్వుడు.

*అంగారపాత్రి. వి. ఈ. స్త్రీ. కుంపటి.

*అంగారపుష్పము. వి. అ. పుం. —నివ్వవలె
ఎఱ్ఱగానుండుపుష్పలుగలది—ఇంగుది, గార. శ్లో

*అంగారమంజరి. వి. ఈ. స్త్రీ. ఎఱ్ఱకానుగు. శ్లో

*అంగారమంజి=అంగారమంజరి.

*అంగారము. వి. అ. పుం. ౧. నిప్పాతినబొగ్గు.
౨. కాయచన్నబొగ్గు. ౩. హితావలియను
నోషధి. శ్లో

*అంగారవల్లరి. వి. ఈ. స్త్రీ. నివ్వవలె ఎఱ్ఱగా
నుండు పూవుగుత్తులుగల కానుగు. శ్లో

*అంగారవల్లి. వి. ఈ. స్త్రీ. —నివ్వవలె ఎఱ్ఱగా

నుండుపండ్లుగలది — ౧. ఎఱ్ఱగురివెండ. శ్లో

౨. బారంగి. శ్లో

*అంగారవేణువు. వి. ఉ. పుం. నివ్వరంగుల

యొకజాతివెనురు. శ్లో

*అంగారశకటి. వి. ఈ. స్త్రీ. కుంపటి.

*అంగారావక్షేపణము. వి. అ. న. బొగ్గులను

త్రోసివేయుట కుపయోగించు సాధనము.

*అంగారి. వి. ఇ. స్త్రీ. కుంపటి.

*అంగారిక. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧ కుంపటి. ౨. చెఱ

కుగడ. ౩. మోదుగుమొగ్గ.

*అంగారిణి. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. కుంపటి. ౨. నూ

ర్యః డప్పుడేవిడిచినప్రదేశము.

*అంగారిత. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. కుంపటి. ౨. మొగ్గ.

*అంగారితము = అంగారకితము.

—వి. ఆ. పుం. న. మోదుగుమొగ్గ.

*అంగారీయము. విణ. (అ. ఆ. అ) బొగ్గులుచే

యుట కుపయోగపడునది. (కట్టె. మొ.)

*అంగారుడు. వి. అ. పుం. ౧. అంగారోక్షగ్రహ

ము. ౨ మాంధాతతోఁ బోడిన యొకరాజు.

*అంగార్య. వి. ఆ. స్త్రీ. బొగ్గులకుప్ప.

అంగి=అంగి. వి. (సం. అంగికా. క. త. అంగి.)

మీఁగాళ్లదాక వ్రేలాడుచొక్కా.

ఉదా:-నీ. తన యుదగ్రసమగ్రతర విగ్రహమునకు

నింగి దట్టపునీలియంగిగాఁగ. సమీర. ౧. ౭౪.

*అంగి. విణ. (న్. ఈ. న్.) ౧. అవయవములు

గలది. ౨. దేహముగలది. ౩. ముఖ్యమైనది,

ప్రధానమైనది.

*అంగిక. వి. ఆ. స్త్రీ. అంగి, చొక్కా; అవిక.

*అంగిరసుడు = అంగిరుడు. వి. న్. పుం. బ్ర

హ్మమానసపుత్రులలోనొకఁడు.

అంగిలి. వి. ఔ. (క. అంగుళ.) అంతర్గళము,

లోఁగుత్తుక. కొండనాలుకయుండుచోటు.

ఉదా:-నీ. తనవక్త్రచిలముసాచ్చిన మహాతిమి

తిమింగిల తద్దిలంబు లంగిటనువెడల.

దశా. ౧. ౧౯౬.

క. ఆపినినినక్కచాపము, కోపంగిట నిటికి న

రముఁగొటికినరభసం, బేపార మిడిసి మర్మని

రూపణమొనరింప నక్క రోఁజుచుఁగూలెన్.

వేం. పంచ. ౨. ౯౯.

అంగిటిగుంట. వి. గళగర్తము, నావిక, కుత్తుకమొ

దటనుండుగుంట.

ఉదా:-క. తొంటి నడగుంటువడినం, బంటుతన

ము గుంటుపడక పరుషధ్వనితో, మింటికి ని

మ్ముగ నంగిటిగుంటదనుక నోరువెఱచికోనియు

న్ముఖుడై. రామా. ౮. ౧౫౫.

అంగిటిముల్లు. వి. (క. అంగుళెముళ్, అంగుళియ

ముళ్.) ౧. ఉపజిహ్విక, కొండనాలుక.

ఉదా:-ద్వి. చెన్నుగాఁబనుపార్చి చేయుమజ్జన

ము, కన్నులుఁజెవులును గాడంగనూఁడు, నంగి

టిముల్లాత్తు నఁదంద్రవేల.

బస. పు. ౫౨ పా. ౨౯ పం.

౨. ఉపజిహ్వికారోగము, గళాంకురము,

కొండనాలుకయందుఁబుట్టురోగము.

ఉదా:-ద్వి. పొంగెడుకడుపు ముప్పునను బొప్పని

కి, నంగిటిముల్లయ్యెనని నరులనఁగ, నడలుచుఁ

గడు శోకజడధిఁ దేలుచును.

బస. పు. ౫౩ పా. ౨౪ పం.

అంగి=అంగి.

ఉదా:-నీ. తొడిగిననెఱచల్పనడరు నంగిజోడు బీ

రాడు నడికట్టుచెఱుగుకొనలు. హంస. ౨. ౨౯.

నీ. తనుకాంతిగనిపింపఁ దనరునంగిజోడు పలి

పెంపుసాలుప వల్లెవాటు. శుక. ౨. ౪౨౬.

*అంగీకరణము. వి. అ. న. = అంగీకారము.

*అంగీకరణీయము=అంగీకార్యము.

*అంగీకరించు. అ. క్రి. స. క్రి. ఒప్పుకొను,

సమ్మతించు.

—స. క్రి. స్వీకరించు.

ఉదా:-వ. ధర్మపత్నిగ నన్నంగీకరించె.

మార్కం. ౧. ౪౫.

*అంగీకర్త. విణ. (ఋ. ఈ. ఋ.) అంగీకరించు
వాడు.

*అంగీకర్తవ్యము=అంగీకార్యము.

*అంగీకారకుడు. విణ. (అ. ఆ. అ.) అంగీకరించువాడు.

*అంగీకారము. వి. అ. పుం. ౧ సమ్మతి, ఒప్పుకొనుట. ౨. స్వీకారము, పుచ్చుకొనుట.

*అంగీకార్యము. విణ. (అ. ఆ. అ.) అంగీకరింపఁదగినది.

*అంగీకర్తృత్వ. శత్ర. విణ. (త్) అంగీకరించుచున్నది.

*అంగీకర్తృణము. విణ. (అ. ఆ. అ.) అంగీకరించుచున్నది.

*అంగీకృతము. విణ. (అ. ఆ. అ.) అంగీకరింపఁబడినది.

*అంగీకృతి. వి. ఇ. స్త్రీ. =అంగీకారము.

*అంగీక్రియమాణము. విణ. (అ. ఆ. అ.) అంగీకరింపఁబడుచున్నది.

*అంగీయము. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. శేషసంబంధమైనది. ౨. అంగదేశసంబంధమైనది.

అంగు. వి. (క. అంగ.) ౧. అంగము, విధము, రీతి.

ఉదా:-ఉ. అంగజాఁ గ్రుంగజేయు నెఱయందపు
చందపు రాచమిన్న నె, బృంగిఁ గనుంగొనం
బొసఁగెఁ బాయక మాయెకిమిఁతోడ నే,
యంగన. మాటలాడితి ధరాధిపుఁడేమనిపల్కెఁ
దెల్పు చంద్రా. ౬. ౯౩.

౨. అందము.

ఉదా:-క. రంగగుఱ్ఱోడవులఁ బూఁతల, నంగుగఁ
గై నేసి యందు నాదెడుతమిచేఁ, బొంగారెడు

వేడుకతో, సింగారపుఁదోఁటకరిగెఁ తెలువలుఁ
దాసున్. యయాతి. ౩. ౧౨.

అంగుటము=ఉంగుటము. వి. (సం. అంగుఠః
ప్రా. అంగుట్టో, క. అంగుట, ఉంగుట.)
బొటనవ్రేలు.

ఉదా:-చ. ...వారిధుల్ పుడిసిలింతునె మందర
మంగుటంబునన్, జటుముదునే.....

భా. రా. ఆర. ౨. ౧౦౪.; కకు. ౧. ౧౬౨.

అంగుమదుడిపి=అంగుడుదుడుపు. విణ. కొండెము
లచెప్పవాడు, చాడీగొట్టు.

అంగుమదుడుపు =అంగుడుదుడిపి.

*అంగురి=అంగుళి.

*అంగులము=అంగుళము.

*అంగులి=అంగుళి.

*అంగులీయకము=అంగుళీయకము.

*అంగులీయము=అంగుళీయము.

*అంగుళము. =అంగులము. వి. అ. పుం. ౧. వ్రేలు.
౨. బొటనవ్రేలు. ౩. ఎనిమిది యవలీజముల ప్రమాణము, అంగుళప్రమాణము.

*అంగుళి. =అంగులి. వి. ఇ. ఈ. స్త్రీ. ౧. వ్రేలు.
౨. తొండముచివర. ౩. అంగుళప్రమాణము.
౪. గజకర్ణిక. శ్లి.

*అంగుళితోరణము. వి. అ. న. చందనాదులచేత
నొసట నర్థచంద్రాకారముగాఁబెట్టినతిలకము.

*అంగుళిత్రము. వి. అ. న. అంగుళికవచము, ఆ
లైము, గోధ, వింటినారిదెబ్బ మున్నగునవి
తగులకుండ ఉడుముతోలుతోఁగుట్టి వ్రేళ్లకుఁ
దొడిగికొను కవచము.

*అంగుళిత్రాణము=అంగుళిత్రము.

*అంగుళిముద్ర. వి. అ. స్త్రీ. ముద్దుటుంగరము.

*అంగుళిముద్రక=అంగుళిముద్ర.

- *అంగుళిమోటనము. వి. అ. న. చిటిక.
 *అంగుళిమంగ. వి. ఆ. స్త్రీ. వ్రేలి కంటుకొను
 జాప.
 *అంగుళిసంజ్ఞ. వి. ఆ. స్త్రీ. వ్రేలితో జేయు
 సైగ.
 *అంగుళిసందేశము. వి. అ. పుం. వ్రేళ్లతో నై
 గచేయుట; సంజ్ఞగా చిటికలు వేయుట.
 *అంగుళిస్ఫోటనము. వి. అ. న. చిటిక.
 *అంగుళీయకము=అంగుళీయము.
 *అంగుళీయము. వి. అ. న. ఉష్ణక, ఉంగరము.
 *అంగుచ్చమాత్రము. విణ. (అ. అ. అ.) బొట
 నవ్రేలెడు కొలతగలది.
 *అంగుచ్చము. వి. అ. పుం. ౧. బొటనవ్రేలు.
 ౨. బొటనవ్రేలెడు పరిమాణము.
 *అంగుచ్చము. వి. అ. పుం. బొటనవ్రేలిగోరు.
 *అంగూషము. వి. అ. పుం. ౧. ముంగి. ౨. కా
 ణము.
 *అంగ్యము=అంగీయము.
 *అంఘ్రి. వి. ఇ. పుం. ౧. అడుగు. ౨. పద్యపా
 దము. ౩. చేరు.
 *అంఘ్రిపము. వి. అ. పుం. పాదపము, చెట్టు.
 *అంఘ్రిపర్ణి. వి. ఈ. స్త్రీ. కొలపొన్న. శ్రి
 *అంఘ్రివల్లి=అంఘ్రిపర్ణి.
 *అంఘ్రిస్కంధము. వి. అ. పుం. చీలమండ.
 *అంచత్. విణ. త్. శత్రుతము. ౧. పూజించు
 చున్నది. ౨. పోవుచున్నది. ౩. ఒప్పుచున్న
 ది, ప్రకాశించుచున్నది.
 ఉదా:-శా....మకరదీప్యత్కుండలాంచన్మృఖా.
 ఆము. ౧. ౮౬.
 ఇల్లే. ప్రాంచత్, సమంచత్ మొదలగునవి.

- *అంచలము. వి. అ. పుం. న. ౧. కొన, చివర.
 ఉదా:-దృగంచలము ౨. చేలాంచలము, బట్ట
 కొంగు.
 అంచించు. అ. క్రి. అంచనచేయు, ఉపహించు;
 సరిచూచు.
 ఉదా:-సీ. కంకణంబులు మ్రోయఁగా దుగ జేత్రి
 చౌపంచంచుఁ బందెముల్ నైచువారు, వానిఁ
 బందెము నైచి యేసారె యనిసారె నంచించి
 తగ సారె లాడువారు.
 చమత్కా. ౧. ౧౦౨.
 *అంచితము. విణ.(అ. అ. అ.) ౧. పంకరయైనది.
 ఉదా:-అంచితమార్ధజములు=నెఱికురులు, పంక
 రపంకరగా నున్నకురులు.
 ౨. పంపఁబడినది.
 ఉదా:-అంచితసవ్యజానుః. రఘు. ౧౮. ౫౧.
 ౩ గతించినది, పోయినది. ౪. పూజింపఁబ
 డినది. ౫. సుందరము, ఒప్పిదమయినది.
 ఉదా:-ఉభావలంచక్రతు రంచితాభ్యాం, తపో
 వనావృత్తిపథంగతాభ్యాం. రఘు. ౨. ౧౮.
 అంచియ=అంచె.
 అంచె. వి. (క. అంచె. తు. అంచ, అంచి=అచ్చో
 టు. త. అంజల్.)
 ౧. అచ్చోటు, అక్కడ.
 ఈయర్థమున బహువచనాంతామ్రేడితరూప
 ముతోనే కనఁబడుచున్నది.
 ఉదా:-వ. ఇట్లాభేటభేలనంబున వివిధమృగవిహగ
 పథం బాచరించి యంచెలంచెల్ బంచతా
 పతితచమర స్వమరకరిహరిణ రురుమహిషవృష
 దంశ గోధికాశక పిశితఖండంబు లాండొండ
 యువ్వెత్తుగా నాకుఁబొత్తరల్ గట్టియు.
 మనుచ. ౪. ౬౦.
 అంచెలంచెల్=అచ్చటచ్చట.
 ౨. దూరప్రయాణముచేయు జనులును బండ్లు
 ను మార్గమం దక్కడక్కడ నిలిచెడుఘట్టము;
 అట్టిఘట్టములకు నడుమనుండు దూరము.

ఉదా:-వాఁడంచెగుట్టములమీఁద వెల్లి నాఁడు= కొంతదూర మొకగుట్టముమీఁదను మఱికొంత దూరము వేటొకగుట్టముమీఁదను వెల్లి నాఁడు. జాబు లంచెలమీఁద వచ్చినవి=కొంతదూరము కనిచేతను మఱికొంతదూరము మఱియొకనిచేత ను తీసికొనిరాఁబడినవి.

3. వరుస, బాదు, గుంపు.

ఉదా:-సీ. అనిలంబు లేడును నంచెలంచెలు గట్టి యాకాశవీధి నందంద నడవ. కాశీ. ౧.౧౩౨. ఉ. అంచెలుగట్టి కాలితొడునై చననీవుగదమ్మ ప్రోదిరా, యంచలు... మనుచ. గీ. ౬౧.

అంచ¹. వి. (సం.హంసక, త. అంజం, తు. అంస.) హంస.

అంచగరులపాన్పు. వి. హంసతూలికాతల్పము.

అంచగుట్టపుజోడు. వి. హంసవాహనుడు, బ్రహ్మ.

అంచత్తడిచెలియ. వి. హంసవాహనునిభా ర్య, సరస్వతి.

అంచపదము. వి. ౧. హంసపాదము. ౨. పం క్తిలో లోపించినయత్తురములు వేటొకచో వ్రాసినపుడు అట్లు వ్రాయుటను నూచించుట కై యుంచిన హంసపాదాకారమగు గుఱుతు.

ఉదా:-క. వెలఁదికటిపేరనిలనొక, పులినము దిగఁ బడియె సింధుపులివపుఁబంక్తిన్, నలువయది వడఁగఁగాజే, తెలియటకందంచవదము దిర ముగనిలిపెన్. ఆము, గీ. ౨౯.

ఇదియే ౧. ౨. అర్థముల కుదాహరణము.

అంచయాన. మి. వి. హంసయాన, హంసపడే కవంటి నడకగలస్త్రీ; స్త్రీ.

అంచరాతు=అంచరపుతు. వి. హంస నెక్కు వాడు, బ్రహ్మ.

అంచలేమ. వి. హంసాంగన. మనుచ. ౬. ౬గీ.

అంచ². వి. (క. అంచె, తు. అంచి=అప్రక్క.)

పార్శ్వము, ప్రక్క; సమీపము.

ఉదా: సీ. అంచ నేతెంచు రాయంచ జాడనడ

ల్పు, కళుకుటంచెల వశావధులగోడ.

ఇందు. 3. ౨౭.

గీ. అల్లనల్లన సతి నడయాడెనేని, కలికిపలుకు లవార్లంటి పలికెనేని, యంచలంచలవచ్చు రా యంచకదుపు, కూడ నేతెంచుఁ గీరంపుఁ గొడ మపదుపు. రాజశే. చ. ౨. ౧౩౭.

అంచన. వి. ఊహ; ఉజ్జాయింపు, పరిమితిని ఊ హించుట.

ఉదా:-ఉ. ఇంతచెడంగు లోకమున నెవ్వరికున్న ది యెంబ తా నిజా, త్యంతిక నైపుణీమహిమ నంచనవ్రాసెనొయేమొకాక. ప్రభా. ౧.౧౪౨. (కాదమున.) గీ. నాతియొక్కతై సావధానముగ నెత్తు, లంచనలు చూడఁగను దత్తరించువారు. చమ. ౧. ౧౦౨.

అంచనచూచు, అంచనచేయు, అంచనవేయు, అంచనకట్టు.

అచేను అయిదుగరిసెలధాన్య మగునని యం చనకట్టివారు.

అంచనదార్దుడు. వి. అంచనవేయువాడు, పరి మితి నూహించువాడు.

అంచపదము. చూ. అంచ¹.

అంచయాన. చూ. అంచ¹.

అంచరాతు. చూ. అంచ¹.

అంచలము=అచ్చలము. వి. చలము.

ఉదా:-ద్వి. పంచెఁ దా మెత్తుకపక్షులు దివికి, నంచలంబుననేగి యందుండిపలికె.

ద్వి. నలచ. ౧౦౦౮.

ప్రయోగాంతరము కనఁబడలేదు.

అంచు¹. చూ. అరుగు. క్రి.

అంచు². స. క్రి. $\sqrt{\text{అంచు? అగఁగఁజేయు, త్రో వ్వు, బాధించు.}}$

ఉదా:-చ. కనుకనిఁదోలిదానిదెనఁ గమ్మలఁజూ చినవానినేయు నా, మనశ్శిఖాఁధంచుఁ గోయి లలు మట్టు నలులో నవయింధుఁ దెమ్మెరలో,

గనుకని నిన్ను విప్పుడిది గన్నులఁజూచినదాని
నేనెనా, మనసీజాఁ డంచెఁగోయిలలు మట్టై
నలుల్ నవయించెఁ బెప్పైరల్.

మ. సం. ౮. ౧౫౩.

ఈయర్థమున ప్రయోగాంతరము కనఁబడలేదు.

అంచు³. వి. (సం. అంచుః, క. అంచు.) ౧. ఆ

గ్రము, కొన, తుద.

ఉదా:-మ. యవసంబంచులవాడఁగానెగసె వా
త్యాళిన్ రజశ్చక్రముల్. ఆము. ౨. ౪౫.
బిందెయంచు, గిన్నెయంచు, కత్తియంచు.
ఇత్యాది.

అంచుకమ్మలు. వి. బ. చెవులకుపెట్టుకొనెడి
యొకవిధముగు నగ.

ఉదా:-సీ. లక్కాకులివియేల చొక్కంపుటంచు
కమ్మలు ధరించుమటంచు నలుకఁగాంచు.

మ. ౨. ౪౫౬.

అంచుముట్టు. ఆ.క్రి. తుదముట్టునమాప్తమగు.

ఉదా:-సీ. ...తమియంచుముట్టునంతసే బలారి,
గీ. వచ్చునట విందునకు నిందువనితనడుగ.

పను. ౪. ౧౨౪.

౨. బట్టకమ్మి.

ఉదా:-సీ. రాయంచయంచుఁజీరకు జోక యగు
గాక పచ్చియేనికతోలు పచ్చడంబు.

మ. ౪. ౨౫.

అంచులవాడు. వి. చిత్తరువువ్రాయువాడు.

ఉదా:-గీ. చెలంగునంచులవాడనఁ జిత్రకారి.

ఆం. భా. ౨. ౨౦౨.

౩. అరము, బండికంటియాకు.

ఉదా:-ప. పండెండంచులు నాఁగుమ్మలును
మాఁడుదొలులుం గలిగి సంవత్సరాత్మకంబయి
యేకచక్రంబైన నూర్మనిరథము...

భాగ. గీ. ౨. ౮౧.

యస్యైకంచక్రం ద్వాదశాకరం పణ్ణేమిత్రినాభి.
అని మూలము.

౪. తీరము, గట్టు.

ఉదా:-ప. ...సుధాకరుండు చెంగలువకేదారం
బులకు దీర్చిన తేటపన్నీటికాలువల జాలువలె
ధళధళని వెలివెలుంగు చలువల జలజలనఁ దొ
ళ్ళగు సలిలములు దొట్టినీరు చిచ్చుగొని యం
చుల సంచరించు రాయంచబోదలకు...

చంద్రా. గీ. ౬౩.

గీ. విధము.

ఉదా:-క. అంచుమరుత్తునికథవిని, పించినమునితో
డ జననభీరువులకు నే, యంచున నిహపరములు
సి, ద్ధించుననుచు నడుగ నయ్యుధిస్తీరుతోడన్.
జై. భా. ౩. ౨౬.

ఈయర్థమున ప్రయోగాంతరముకనఁబడలేదు.

అంచుకమ్మలు. చూ. అంచు³. ౧ వ అర్థము.

అంచుకయించుక. అవ్య. కొంచెము, ఇంచుక.

ఉదా:-ఉ. ఆడడుగాని మాటలొక యంచుక
యించుక వీనులొగ్గి నా, యాడినమాటలెల్ల
విను...

పి. శకుం. ౨. ౧౫౯.

ప్రయోగాంతరము కనఁబడలేదు.

అంచుముట్టు. చూ. అంచు³. ౧ వ అర్థము.

అంచులవాడు. చూ. అంచు³. ౨ వ అర్థము.

*అంజన. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ఉత్తరదిక్కునందలి
యాడేనుఁగు. ౨. హనుమంతునితల్లి. ౩. వ్యం
జనయను శబ్దవృత్తి.

అంజనకాడు. మి. వి. (త. అంజనక్కారన్.)

అంజనమువేసి చోరనిక్షేపాదులఁ గనిపట్టు
వాడు.

*అంజనకి. వి. ఈ. స్త్రీ. ఒకానొకమందుమూలిక.శ్రి

*అంజనకేళి. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. నఖమనెడు గంధ
ద్రవ్యము. ౨. పులిగోరు. శ్రి
ఇది పూయఁగా వెండ్రుకలకు మిక్కిలి నలుపు
కలుగును.

*అంజనగిరి. వి. ఇ. పుం. ఒకానొకపగ్వతము.

*అంజననామిక. వి. ఆ. స్త్రీ. కనుఁజుప్పమీఁది
కాయ.

*అంజనము. వి. ఆ. పుం. ౧. ఒకజాతిబల్లి. ౨.

తిండుకము, తుమికి. శ్లో ౩. ఒకానొకపర్వతము.

౪. పశ్చిమదిగ్గజము.

న. ౧. పూయుట, చమురుట. ౨. మైపూత.

౩. ప్రకటించుట, విశదపఱచుట. ౪. కాటుక.

గీ. మాతీస్యము. ౬. రసాంజనము. ౭. సౌప

రము. ౮. వ్రాతకుపయోగించుసిరా. ౯.

రాత్రి. ౧౦. (అలం) వ్యంజనయనుశబ్దవృత్తి.

(ఇది వాచ్యలక్ష్యార్థములకంటె అన్యమగు వ్యంగ్యార్థమును బోధించును.)

*అంజనశలకా. వి. ఆ. స్త్రీ. కంటికి కాటుకపెట్టుకొనుకడ్డి.

*అంజనాద్రి=అంజనగిరి.

*అంజనాధిక. వి. ఆ. స్త్రీ. కాటుకకంటె ఎక్కువ నలుపైనది—ఒకజాతిబల్లి.

*అంజనావతి. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. ఈశానదిక్కునందలి యాడేనుఁగు. ౨. కాలాంజనము. శ్లో

*అంజని. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. అంజన చందన కుంకుమాదులచే నలంకరించుకొను స్త్రీ. ౨. కటుక రోహిణి. శ్లో ౩. కాలాంజనము. శ్లో

*అంజనిక. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ఒకజాతిబల్లి. ౨. చుంచు. ౩. సుప్రతీకమను దిగ్గజముయొక్క భార్య, అంజనావతి.

*అంజలి. వి. ఇ. పుం. ౧. చేమోడుపు, దోసిలి. ౨. కుడపమును పరిమాణము. ౩. ఆభినయహస్తవిశేషము, బొటనవ్రేలువంచి చూపుడువ్రేలి మొదటఁ గూర్చి తక్కినవ్రేల్లు చాచి రెండు చేతులను గూర్చిపట్టినహస్తము. (ద్విసహసమున. ద్వి. త్రి. శబ్దముల కుత్తరపద మగు అంజలిశబ్దము ఆకారాంతముకూడ నగును.)

ఉదా:- ద్వ్యంజలము, ద్వ్యంజలి.

*అంజలిక. వి. ఆ. స్త్రీ. చిట్టెలుక.

*అంజలికారిక. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. చేమోడ్పుకరిగి

యున్నబొమ్మ. ౨. లజ్జలుపు, సోఁకుడుముడుఁగు. శ్లో

*అంజలిపుటము. వి. ఆ. పుం. న. దొప్పవలె చేతులుపట్టిన దోసిలి.

*అంజనము. విణ. (అ. ఆ. అ.) వక్రముకానిది, సరళము, ఋజువైనది.

*అంజచ్చు. వి. న. న. ౧. వేగము. ౨. బలిమి. ౩. ఆర్జవము, సగళం.

అంజి. వి. బాలికాశ్రీ గాఢశేషము.

ఉదా:-క. సరిలేని అంజి సొగట, లరుదగు జూదంబు నెక్కి నగండ్లున్, దిరమగు నోమనగుంటలు, నెక్కి మెయి నాడుచున్న సతులం గనియెన్. భోజరా. ౫. ౭౬.

*అంజి. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. మంగళము. ౨. తిరుగలి, రుక్మిణీలు మొదలగు పేషణయంత్రము.

అంజిక. చూ. అంజి.

*అంజిష్టుడు. వి. అ. పుం. సూర్యుడు.

*అంజిష్టుడు. వి. ఈ. పుం. సూర్యుడు.

*అంజిష్టువు=అంజిష్టుడు.

*అంజీరము. వి. ఆ. పుం. న. ౧. అంజూరము. శ్లో

౨. అంజూరపువండు.

ఇది పారసీకభాషాపదము కావచ్చును.

అంజ=అజ్జ. వి. ౧. అడుగు, పాదము.

ఉదా:-దండ...గుజ్జారూపుని మూడంజల స్మజ్జగంబు ల్కరం బబ్బరం బొప్ప నాకట్టి... నీలా. ౨. ౪౧.

౨. అడుగువేయునంతటిదూరము.

ఉదా:-నీ. అట రెండుమూడంజలరుగునప్పుడు కాళ్లఁ బంకజాక్షికిఁ దొట్రుపాటు గదిరె.

మనుచ. ౩. ౯౧.

౩. సమీపము.

ఉదా:-గీ. తెలన దా పంజ దగ్గఱ క్రేవ పొంత,

యంచయ్యెదన నికటాఖ్య యగు మహేశ.

అం భా. ౩. ౨౦౧.

అంజగొను. స. క్రి. ఆకర్షించు.

ఉదా:-అ. కర్మయలమొగంబుగిన్నియలను గల్లు,
లంజెకాండ్రడెంద మంజగొనియె.

అచ్చ. భారవి. ౩ ౪౫ పా.

అంజలిగుంజలి. అప్య. ఖోభపడునట్లు, చీకాకు

పడునట్లు; బాధకలుగునట్లు.

ఉదా:-ద్వి. గంజంబుచేపట్టి త్రోచిరాదిగిచి,
యంజలిగుంజలియల్లార్చి పేర్చి, భంజించుచును.

బస. పు. ౧౪ పా. ౧౦ పం.

అంజ. అ. క్రి. (క. త. అంజ.) భయపడు, జంకు,
వెనుదీయు.

ఉదా:-ద్వి. పట్టినదలదెగగొట్టుదునింక, నంజ
దునే శరణాగతు పజ్ర, పంజగంబిదియె మా
భక్తులబిరుదు. బస. పు. ౧౧౯ పా. ౬ పం.
ద్వి. లంతె యెవ్వనియాలు లలన యీమేర,
కంజనేటికినీకు...

రం. రా. ఉత్త. ౭౧ పా. ౧౨ పం.

క. అంజకచాలకుడనియును, గంజక దయ
మాలి రాజకుంజర యంతన్, గుంజరమును డీ
కొలిపెను, గుంజరపాలకుడు గోపకుంజరుమీ
దన్. భాగ. పూ. ౧౦. ౧౩౧౭; హరిశ్చ.
౨. ౭౯.

అంజిక. వి. (క. తు. అంజిక. త. అంజిక్రై,
కు. ఆస్కి, అజి.) భయము.

ఉదా:-ద్వి. ... ఇన తనూజానిమంత్రినే వాయు
నుతుండ, నాంజనేయుండ భిక్షుకాకృతిపిట
కు, నంజిక మీచంద మరయవచ్చితిని.

రం. రా. కిష్కిం. ౨౦౦ పా. ౧౩ పం.

(ఇట 'అంజక' అవి పాతాంతరము కలదు.)

అంట¹. చూ. అను.

అంట². చూ. అంటు. క్రి.

అంట³=అంట.

ఉదా:-గీ. చాతవట నీవు మేము సంభాతలమ
ట, గారవపుడెండ్లికూతురు గౌరియంట, శం
భుడంట పెంకికొడుకు. భార. ౪. ౬౫.

ఉ. భానుకులప్రసూతులు కృపాపరులంట య
వధ్యహింసన్, బూనవిపుణ్యులంట గుణ
భూమి బయభాపరాధదం, దానుపమా
నశౌన్యమింట మునిప్రియులంట నేడయో
కానక. భానుతుల బొకారిచి యిన్నియ
మిథ్యచే. రామా. ౨. ౧౭.

అంటగ్గు. చూ. అంటు. క్రి.

అంటుచేయు. చూ. అంటు. క్రి.

అంటరానివేయు. చూ. అంటు. క్రి.

అంటసిలు=అంటసిల్లు. చూ. అంటు. క్రి.

అంటి=అనటి. వి. అరటి, కదలి.

రుక్మాం. ౧. ౬; ఆం. భా. ౨. ౧౭.

అంటించు. చూ. అంటు. క్రి.

అంటింత. చూ. అంటు.

అంటిస. చూ. అంటు.

అంటు. స. క్రి. (క. తు. అంటు.) ౧. స్పృశించు,

తాకు, ముట్టుకొను.

ఉదా:-ఉ. ఏనొక పాపభావమును నెడ్డదలం
బక యుండునట్లుగా, నానతవైరి నీయడుగు
లంటంగనోపుదు. భార. ఆర. ౨. ౨౧౪.
ఉ. అంటిన గండుమేను బసవారెడుజవ్వ
నమున్. హరి. ఉ. ౭. ౧౧.

క. ఏకాంతనైన బురుషుం, డేకాంతమునం
దు జేరెనేనియు నతనిన్, లోకాపవాదమం
టదె, చీకాకుగ ధైర్య మెడలజేయడె మరు
డున్. సారంగ. ౨. ౨౬.

౨. తగులుకొను.

ఉదా:-ప. పూర్వజన్మంబునంజేసి పుణ్యపాపఫ
లంబులువెంబడి నీజీవుల నంటియుండి సుఖ
దుఃఖంబు లనుభవించజేయు... కుచేల. ౧. ౧౭.

కె. (యద్ధమున) కవయ, తాఁకు.

ఉదా:-చ. అడఁగినచండ్రునిప్పు నికటార్జనముం
దెగటార్చి కేర్చి కా, అడఁగ వహించుమాడ్చి-
లవుఁడంటినసేనలఁ బెక్కుభంగులన్, బొడ
వడఁగించి మండి బలుమూఁకల వెంపరలాడు
చుండె. తై. భా. ౬. ౧౭౭.

ర. రతియందుకూడు.

ఉదా:-మ. తనునంటన్ సతులౌటఁ గోరు ముని
బృందంబున్. ఆము. గి. గే.౨.

ఉ. ...న, న్నంటఁగఁజెల్లునే జనకు నంటినపి
మ్మట నంటివైన నీ, యంటున నంటుగామి నె
టులంటును గెంటక మేనఁ బ్రాణముల్.

సారంగ. ౨. ౯౪.

గి. ఆశ్రయించు.

ఉదా:-సీ. అవివేకియగు రాజు నంటినప్రజలందు
నెట్టివారును మతిహీనులగుదురు.

నా. పంచ. ౧. ౧౩౮.

౬. అవలంబించు.

ఉదా:-సీ. ఎంతకాలము గిరుల్ సంతతాభ్యున్నతి
నలహంసపద్ధతి నంటియుండు. వసు. ౧.౮గి.
యోగిమార్గ మవలంబించు అని ఒకయర్థము.

౭. చట్టుకొను.

ఉదా:-ఉ. ... మృతా, శాంకురశంకనంటెడు
గజాన్యునిఁగొల్తు. మనుచ. ౧. ౪.

చ. వెంటనె యంటి చద్మముఖి వేణికరంబున
నంటి నిల్చి నీ, కంటికి నింపుగానెవరు గైకొన
కేగెడు చాకచేసి. దశా. ౭. ౧౨౯.

౮. వెంబడించు, అనుసరించు.

ఉదా:-గీ. ...శిష్యు, లంటి చనుదేర నచ్చొటి
కరుగుదెంచి. కవల. ౨. ౭౬.

ఉ. ...ప్రమథావలి యబ్బుచు వెంటనంటఁ
గా, గిబ్బవయాళి తేజి దుమికించుచు వచ్చె మ
హేశుఁడత్తటిన్. దశా. ౨. ౬౯.

ఈయర్థమం దీధాతువు ప్రాయికముగా “వెం
టున్” అనుదానితోఁ గూడియేయుండును.

౯. పొందు, చెందు.

ఉదా:-క.అంటినమాత్రన హరిచే, ఘంటాకర్ణుఁ
డుమెఱసె గంధర్వపదం,బంటినగతి సిద్ధపదం,
బంటినగతి దివ్య తేజ మంటినకతనన్.

ఉ. హరి. ౨. ౧౪౩.

౧౦. (నూనె మొదలగునవి.) రాచు.

ఉదా:-సీ. కమనీయగతిఁ దిలొల్పి మ నేర్చుఁగా
క నూనియ యంట నెవ్వగునేర్తురు.

వసు. గి. ౭౪.

ఉ. కూలికి నూనెలంటి కలగూగల్గై పొలమె
ల్లఁజుట్టి. శుక. ౨. ౩౬౩. చూ. తెలయంటు

—అ. క్రి. ౧. ప్రాప్తించు, అబ్బు

ఉదా:-గీ. ...అతనికంట, దయ్యె వేదాదివిద్యల
యం దొకటియుఁ, బగమయత్నంబుతో నెన్ని
పొట్లుచడిన. కళా. ౬. ౭౯.

ఈక్రిందిపద్యమం దీపద మీయర్థమందు సకర్త,
కముగాఁ గనఁబడుచున్నది గాని ఆకర్మకప్ర
యోగ మే ప్రాయికము.

రగడ. తదనంగతంత్రాపతారికల కారికల, చ
దువంటెఁ గేలి వనశారికలఁ గీరికల.

రాఘవ. ౨. ౬.

౧. అత్తు, కూడు, కలియు.

ఉదా:-సీ.తటిగ నెవ్వఁడు ఖడ్గధారాంశలంబున
నగ్ని నాలుకలేడు నంటఁబట్టి. కాశీ. ౩.౩౭.
సీ. కొంగవాలొనలుకు లంగుఘలఁ బట్టుక జ
బ్బలంటఁ గుట్టిడ వెజ్జ నరయువారు.

ఆము. ౬. ౮గి.

౩. లగ్నమగు, తగులుకొను.

ఉదా:-సీ. అళికభాగంబున నంటినకురులతోఁ గ
రఁగిన యంగరాగములతోడ. విక్ర. గి. ౬౧.

౪. నాటుకొను.

ఉదా:-ఉ. ఆరమణీలలామ మదినంటిన కోపభ
రంబు నిల్పఁగా, నేరక. పారి. ౧. ౧౩౪.

చ. వనజదళాయతాక్షి మగవాఁడు పరాంగన
పొందుఁ గోరువాఁ, డని వినవేమొ యట్టిచవు

లంటినచో మతి చాకనేయడే, నిను...

శుక. ౧. ౪౩గీ.

గీ. అంటుకొనియందు, నిలుచు.

ఉదా:-ఉ. ...న, న్నంటంగఁజెల్లునే జనకునంటి
పిమ్మట నంటివైన నీ, యంటున నంటుగామి
సెటు లంటును గెంటక మేనఁబ్రాణమల్.

సారంగ. ౨. ౯౪.

౬. కలుగు, ప్పట్టు.

ఉదా:-చ. భవంబుజాత్మజ స్వనుస్మపాలుఁడు
గైకొను పెట్టెఁడు నయ్యవని వరప్రసాదమున
నంటుచు నొకఁడొకఁడొకరికిం, బవిభయమంచు.

వసు ౪. ౪.

గీ. ఎలమి మలినొన్నిపెట్టుల కెత్తియెత్తి, యల
సి ముంగిసఁగూనితో నానియుండు, గుండనిం
దారఁగా ముంచి పూడుదినఁగ, నింటికేగెను
బడలికలంటి పెనఁగ. హంస. ౧. ౧౦౨.

—దీనితమున్న గాంతమునకు ఇతరధాతువులనుప్ర
యక్తమగునపుడు “మొదలంట, నిండన్, గ
ట్టిగా, బిగ్గరగా” మొదలగు సర్థములు ఊహిం
చునది.

ఉదా:-నీ. పాదహతుకొని సమున్మదనృత్తిఁ జను
హత్తికొమ్మలంటఁ బెకల్చి కొట్టెనొకఁడు.

శుక. ౧. ౧౭౪.

గీ. చటులతూర్వప్రజము నంటఁజఱచె

వసు. గీ. ౬౯.

కాలంటన్ ద్రొక్కి. పరాశ. ౧౧. ౧౧౧.

కాలిబలముకొలఁదని త్రొక్కి అని యర్థము.

ఉ. మంటయుఁబోని శాత్రవసమాజము నించు
కయేని శంకలే, కంటఁగఁదాకి వెండి తెగ
టార్చె మహాద్భుతశక్తికాలి.

భార. విరా. ౩. ౨౨౦.

వ. పెక్కింద్రతోడం బెనంగు పుత్తునిం గ
నుంగొని యుద్ధముం డంటనార్చి యడరి యంద
కన్నిరూపులై నొప్పించి.

భార. భీష్మ. ౨. ౧౦౨.

వాఁడు చేను అంటఁగోసినాఁడు. వానిని
లేలు అంటఁగుట్టినది. ఆజేను అంటలేదు =
మొలవలేదు. అంటరానివాఁడు = అస్పృశ్యుఁ
డు. మొదలంటఁ గోసినాఁడు. చెట్టు చివరం
ట పూసినది. ఆపుస్తకము కడంటఁ జదివినాఁ
డు. కుట్టవానితో కడకంటఁ బోయిరమ్మ. ప్రా
ణములు కడంటినవి. అతఁడు అంటకుండ ము
ట్టకుండ నున్నాఁడు.

అంట. ౧. ౧. అడ, ముద్ద. ౨. కుట్టడాకు,
ఆకులగోఁ గుట్టిన భోజనపాత్ర.

అంటలుగట్టు. అ. క్రి. ౧. అడలుగావీర్చడు.

ఉదా:-నీ. కలయంగ నంటలుగట్టి మూపున
వ్రేలునిడుద పెన్నెలులు కెంజడలుగాఁగ.

అచ్చ. రా. సుం. ౨౦.

౨. గుంపుగామాడు.

ఉదా:-ఉ. అంటలుగట్టి చేలకును నాండ్రును బి
డ్డలుఁ గూరఁగోయఁబోఁ, గంటకముల్ పదా
గ్రములఁ గాడఁగదూసిన నొప్పిఁగూయిడన్,
ఆము. ౩. ౩౩.

అంటఁగట్టు. స. క్రి. ౧. గట్టిగాఁగట్టు, కది
యనట్లు కట్టు.

ఉదా:-క. ఆపవనజా నతిఘనలతి, కాపాశావళి
ల నంటఁగట్టింది మహా, కోపమున గంగమడు
వ్రనఁ, ద్రోపించి సుయోధనుండు దురితకరుం
డై.

భార. ఆడ. గీ. ౧౭౧.

౨. చేర్చు, కూర్చు.

ఉదా:-వడ్డిమూలధనముతో నంటఁగట్టి మొత్తము
నకుఁ బ్రతము వ్రాయించిరి.

దీనితో అంటఁగట్టినపద్ధలు.

౩. బలవంతముగాఁ గూర్చు, మోసమునఁ
గూర్చు.

ఉదా:-అచిన్నపిల్లకు ముసలివానినంటఁగట్టినారు.
అవెట్టిపిల్లను వాని కంటఁగట్టినారు. చెల్లనివా
ణము నా కంటఁగట్టినాఁడు. వారు పండని
పొటము నా కంటఁగట్టినారు.

క. అణచు.

ఉదా:-సీ. వరుణునిశౌర్యంబు వణితిపాలుగఁజేసి
యనిలని యుద్ధతి నంటఁగట్టి.

భా. రా. యు. ౧౩౯౧.

అంటరానివేల్పు. వి. అగ్ని.

అచ్చ. రా. సుం. ౧౨౯.

ఇట్లే 'అంటిరానిజేడే, అంటరానిచేవర, అంట
నివేల్పు.

అంటసిలు=అంటసిల్లు. ఆ. క్రి. అంటుకొను;

తాకు; కలిసికొను.

ఉదా:-క. నేలకు నల్లఁడుపాడువునఁ, గ్రాలుచు
మును మెఱయుగురుని రథచక్రముల, క్కాలం
బున సమరజయ, క్రీలోపముచెలియ నంటసిలఁ
బడియె నృపా. భార. ద్రోణ. గీ. ౩౧౨.

తస్యపూర్వం గణః పృథ్వీ శ్చతుర్గులము
చ్చిరః, బభూవైవంచతే నోక్తే తస్యవాహా
స్సప్తశతమ్ మహీమ్. అని మూలము.

వ. ...అరదంబుల సరదంబులతో నంటసిల న
డుచుచుఁ దురగంబులఁ దురగంబులతోఁ దుత్తు
మురుగా దూఱుచు...ఉ. హరి. క. ౨౬౭.

కా. లీలంగాలును గేలు నంటసిల బట్టించి
పీడించి ముం, గాలంగ్రుమ్ముచు గాఢముష్టిఁ
బొడువన్. పద్మ. గ. ౩౨౪.

అంటసిల్లు=అంటసిలు.

అంటించు. స. క్రి. అంటఁజేయు, తగిలించు.

ఉదా:-మ. అనినం గాలిన కూలము లెప్పులలో
నంటించినట్లైన. సారంగ. ౨. ౯౯.

వాఁడు కొంపయంటించినాఁడు=ఇంటికి
నిప్పువెట్టినాఁడు. వాఁడు పోవుచుపోవుచు
అంటించిపోయినాఁడు=విరోధముకలిగించిపో
యినాఁడు. ఆసమయములో వాఁడు తిగినమా
ట అంటించినాఁడు. జాబు అంటించి వంపు
ము, వానిని మాకు అంటించివెళ్లినాఁడు.

అంటింలే=అంటింత.

ఉదా:-ఆపిల్ల యెదుఁగుఁబొదుఁగులేక అంజుటిం

కాయలాగున ఆలాగుననే యున్నది.

అంటిస. వి. ౧. బట్టలకంటుకొను అంటింతగడ్డి.

౨. సంబంధము.

ఉదా:-వానికిని దానికిని కొంచెము అంటిస యు
న్నట్లున్నది.

అంటు. వి. ౧. స్వర్గము, తాకు.

ఉదా:-గీ. జంటముక్కాల్లి తెక్కుడాలంటుచేత,
మలినమానలినములుండు బలుకొలుకులు

ప్రబంధ. ౧. ౧౫గీ.

౨. కూడిక.

ఉదా:-సీ. గమనించుతఱి మండగమనశృంగారా
స్తి నంటువాయక వెంటవెంటనెయిదు.

శుక. ౧. ౩౦౭.

౩. సంబంధము, స్నేహము.

ఉదా:-వ. ...చాటూక్తివాచాటలగు జరతవనితలు
తమకుమ్రొక్కం దారు మ్రొక్క కొక్కించు
క యోరమోమిడి వారి యిరువక్కియల నొది
గి తొంటియంటుఁ దలంచి తలవాంచిన.

ఆము. క. ౩౫.

క. అతుకు.

ఉదా:-సీ. ఇది శిలావృత్తాంత మింద్రనందననీపు
తటుకునఁ జని కరతలమునందు, నంటుము విడి
వడు నశ్వశేధహయంబు సతియును కాపనో
క్షంబుగాంచు, ననిన నమ్మునికి సాష్టాంగంబు
గా మ్రొక్కి యమరేంద్రనందనుఁ డట్లచేయ,
శిలతోడ నంటువానె హయంబు.

జై. భార. క. ౧౦౩.

గీ. తలవెండ్రుకలు మెదలగువాని చిక్కు.

ఉదా:-క. రమణునికడ కనుపమనో, రమకున్ మ
జ్జనముదీర్చి రవరవకచపిం, ఛమునకుఁ గాలాగ
రుధూ, పమువెట్టి జవాదినంటువాపినిపుణతన్.

మనుచ. ౬. క.

౬. తాళరానిదానిని తాళుటవలన గలిగిన
యపదశుద్ధత, మైల.

ఉదా:-ఉ. అంటితివేమొ పుష్పవతియా లతకూన
నటైన నంటున, న్నంటుకు మున్దదాఁకనని య
వ్యలికేఁగిన. ఉ. రా. ౬. ౧౭.

అంటుచును. ఆ క్రి. అపరిశుద్ధమగు.

ఉదా:-వ. వాఁడు వినక యాయువతిం బట్టుకొ
నియెనంత నదిచూచి నీవు నన్నంటినకతన నం
టుపడితివి. సచేలస్నానంబొనర్చి యింటికరు
గుము. వేంక. మా. ౪. ౨౧.

గిన్నెకు అంటు నదలలేదు.

అంటు=వండుటచేత అపరిశుద్ధమైనపాత్రలు.

ఇంకను అంటు తోమలేదు.

౭. ఆర్తవము, ముట్టు.

ఉదా:-ఆమెకు అంటుడిగినవి.

౮. ఒకచెట్టుకొమ్మను వంచి భూమిలో పాఁ
తుటవలనఁ బూట్టినమొక్క; ఒకచిన్నమొక్క
ను పెద్దచెట్టురివటను అంటఁగట్టఁగాఁ బయలు
దేటినమొక్క.

ఉదా:-ను. అలమాకందము కుండలదించఁదగు ని
య్యంటొక్కచో వేయఁగా, వలె సంపంగికిఁ
ద్రవ్యటంచితవలెన్. విప్ర. ౨. ౬౯.

జేమంతయంటు, మామిడిఅంటు, దబ్బఅంటు.

౯. బ. తన్మంటు.

అంటుజోడు. వి. తన్మంటుజత.

అంటుపోగులు=చెవికిపెట్టుకొను ఒకవిధమగు
పోగులు.

—వి. ౧. అంటుకలది.

ఉదా:-అంటుబట్ట, అంటుగిన్నె, అంటుచేయి.

౨. అంటుకొనునది.

ఉదా:-అంటురోగము, అంటుజేసు.

అంటుకత్తి యంటుకత్తై. వి. ప్రియురాలు,
విటకత్తై.

అంటుకొడు. వి. ప్రియుఁడు, విటుఁడు.

ఉదా:-క. వలపుగల యంటుకానికిఁ, విలుపే జే
వేంద్రపదవి ప్రియురాలు దనున్, విలిచెననువా

ర్త విన్నను, నిలిచినచో నిలువజేర్చునే నిము
సంబున్. వైజ. ౪. ౩౪.

అంటుకొను. స. క్రి. =అంటు. స్వార్థమందు
కొను.

౧. తాఁకు అనుటకు.

ఉదా:-గీ. అడుసులోపలఁ దాటివల దదిమినట్టు,
అడుముదునెగాని పాతాళమంటికొనఁగ.

కాశీ. ౧. ౧౧౪.

౨. ఆశ్రయించు అనుటకు.

ఉదా:-ఉ. ...వృ, త్రాంతక ! దానవేవ్యయఁడు
దారతపస్థితిసున్నదేహమా, ద్యంతము మఱి
కలో మెనవె నన్ధుల నంటుకజేవముంటమా,కిం
తయఁ దోఁపదన్న దివిజేశ్వరుఁ డెంతయు
సంతసంబునన్. దశా. ౪. ౩౧.

—ఆ. క్రి. ౧. లగ్నమగు అనుటకు.

ఉదా:-ఉ. ...భక్తియున్ భయము గౌరవమున్
వివయంబు నాత్మలో, నంటుకొనంగ.

హర. ౨. ౮౯.

ఇల్లంటుకొన్నది=ఇంటికి నిప్పు అంటుకొన్నది.
పొయ్యి అంటుకొలేదు. పుడుకలంటుకొలేదు.
బట్ట అంటుకొన్నది.

౩. అతుకుకొను అనుటకు.

ఉదా:-గీ. ఒకటిదెగఁగోసి చెండియు నొకటిగో
య, మునుపుగోసినయదియంటుకొనుచునుండు.

కృ. ౨. ౪౬.

అంటుకొలుపు. స. క్రి. అంటుకొనఁజేయు,
కూర్చు.

ఉదా:-సీ. కొడిసిపూసల నంటుకొలిపిన మొల
త్రాడు తలదుడ్డుచీరణంబులపొదియును.

వేం. పంచ. ౧. ౧౯౮.

అంటుమొడ. వి. ఇటుకుమొడ, పొట్టిమొడ.

అంటుతొయి. వి. అయస్కాంతము, నూదం
టుతొయి.

ఉదా:-శ్రి. ఇనుమంటుతొతికి నెగిసినభంగి, నన

యంబు నానుడి హరిఃగూర్చికదలు.

కో. భాగ. ౨ అ. (శ. ర.)

అడ్రెంటింఠి=అంటింఠ. వి. తృణవిశేషము;

ఒట్టలకు అంటుకొను ఒకవిధముగగడ్డి.

ఉదా:-గీ. తొప్పరంఠింఠ సాలువయుప్పగడ్డి,
.....తుంగ, మొదలుగాఁ బూరిరవలింఠఁ
జొదలువెడలు, ప్రబంధ. ౧. ౨౦౧.

అంటుప్ప=అట్టుప్ప. ఆం. భా. ౨. ౨౪౯.

అండ. వి. (క. అండు. తు. అండ్.=పిఱుడు, త.
అండె) ౧. వెనక

ఉదా:-నీ. అడవిద్రవ్యరీతేడ తడవేల కిష్కిం
ధ కరిగి మీయన్నతో దురమొనర్చుచుండుము
మేము నీ యండనే పుడతెంచి యక్కూళ్లఁ
బోసక యుక్కడంచి, నినుదొరఁజేయుదుమని.

అచ్చ. రా. కిష్కిం. ౩౯.

౨. పార్శ్వము, ప్రక్క; సమీపము.

ఉదా:-క. ఫాలన్యస్తాంజలియై, యాలోన విభీష
ణుండు నండకు రాఁగా, నాలోకించి రఘూ
ద్వహుఁ, డేలా యితలఁపు రాక్షసేశ్వర నీ
కున్. ఉ. రా. ౮. ౨౫౬.

ఉ అండజయాన కూర్మిభు నండన యొక్క
తివాసిమిఁదఁ గూ, ర్చుండి విపంచి మీటు
కొనుచుండెడు. శుక. ౧. ౨౦౩.

౩. ఆశ్రయము, ఆధారము, ప్రాప్తు.

ఉదా:-చ. ... రణావని సైంధవుఁజంపునాడు
నా, కనురవిరోధి భద్రగతి నండయి వచ్చినఁ
గాఁచె భూవరా. భాగ. ౧. ౩౬౮.

౪. మట్టిమద్ద, పెల్ల.

ఉదా:-వర్షములకు గోడనాని అండలూడిపడిపో
వుచున్నది.

అండగొట్టు. అ. క్రి. (వెనుదీయు) తడయు,
ఆలస్యముచేయు.

ఉదా:-ప. అమ్మహాత్ముమిఁదిచాయంజనవెఱచి
యండగొట్టుచు నిలుచుటయు. పరమ. ౧. ౧౭౫.

అండగొను. స. క్రి. (త. అండగొల్గొన్)

౧. అండచేసికొను, ఆశ్రయించు.

ఉదా:-చ. తనతలఁపెట్లు భీష్మభుజదర్పము లో
కముకంఠెనెక్కుడీ, తని నొకభంగి నండగొని
తప్పుదు చావునకంచునున్నవాఁ, డని...

భార. ఉద్యో. ౪. ౨౦౮.

—అ. క్రి. వెనుదీయు.

ఉదా:-గీ. ఇస్సిరో! దురాచారుని హీనసత్య,
వచను నిన్నేమిచెప్ప నాకుచితప్రతి, నిచ్చి
రాజ్యము క్రమ్మఱఁ బుచ్చికొనఁగఁ, డలఁచి నీ
వండగొనియెదు నిలిచి యిచట.

మార్కం. ౧. ౧౮౨.

క. వెండియు మిడుఁగులు లుమియుచు, మం
డెడువాలూపుగముల మానిసి తేఁడున్, దం
డిపాలదిండిరాయఁడు, నండగొనక పోరుచుండి
రక్కజమొదవన్. అచ్చ. రా. యుద్ధ. ౩౮౨.

*అండకటాహము. వి. అ. పుం. న. బ్రహ్మాండ
గోళము.

*అండకము. వి. అ. పుం. న. ౧. ముష్కము,
వృషణము. ౨. చిన్నగ్రుడ్డు.

*అండకోటరపుష్పి. వి. ఈ. స్త్రీ. ఆజాంతి,
నీలబుహ్న మొక్క. శ్రి

*అండకోశము. వి. అ. పుం. ముష్కము, వృషణము

అండగొట్టు. చూ. అండ.

అండగొను. చూ. అండ.

*అండజ. వి. అ. స్త్రీ. కన్తూరి.

*అండజము. వి. (అ. అ. అ.) గ్రుడ్డువలనఁ బా
టినది.

వి. అ. పుం. ౧. పక్షి. ౨. చేఁగు. ౩. పాము,
౪. బల్లి.

*అండప్రసవ. వి. (ఉ. ఉ. ఉ.) ౧. అండజము, గ్రుడ్డునుండి పుట్టినది. ౨. గ్రుడ్డును పెట్టినది.

*అండము. వి. అ. పుం. న. ౧. వృషణము. ౨. గ్రుడ్డు. ౩. కస్తూరిపుట్టుతిత్తి. ౪. వీర్యము, శుక్లము.

అండా. వి. (క. హండా. త. అండా.) పెద్దగుండిగ, గాబు; కటాహము, గంగాళము.

*అండాక్షణము. వి. అ. న. అండములు తీసివేయుట.

*అండాలుపు. వి. ఉ. పుం. పిల్లలతోఁగూడినపుడు.

అండి=అండీ. వి. (క. అండె, హండె.) గుండి, గుండె. లోహపాత్రవిశేషము.

అండియ=అండె. వి. (క. తు. అండె.) చిమ్మగ్రోవి, స్క్లమున్నగునవి చిమ్మెడుగొట్టము.

అండియము=అండెము. వి. (క. అండిగె.)

అంకెము, గోనె. అం. భా. ౨. ౨౬౬.

అండి=అండి.

*అండిరుడు. వి. అ. పుం. పూర్ణముగా ఎదిగినవనుష్ఠుడు; బలవంతుడు; సమర్థుడు.

అండె=అండియ.

ఉదా:-గీ. కవలయంబున బుట్టిటకొమ్మ నాఁగ, నండె యనఁగ వసంతంబులాడునట్టి, కొమ్మనకుఁ జేల్లు. దేశ్యనామార్థకోశము. (క. ర.)

అండెము=అండియము.

అంత. స. (సం. తావత్. ప్రా. తెత్తులు. క. అనితు, అనితు. త. అనెత్తు.)

కొ, అనా. దీనిపూర్వభాగమగు 'అ' కారము పరివారమునకు 'అ' యొక్క ప్రాప్తరూపము. ఉత్తరభాగమగు 'ంత' (స్త) పరివారవాచకమగు నొకానొకశబ్దముయొక్క లుప్తశేషము. ఈలగుననే 'ఇంత, ఎంత' పదముల స్వరూపములని యూహించునది. 'అంత' తొలుత పరి

మాణవాచకమయియుండి పిదప దేశవాచకమును, కాలవాచకమును గూడ నయినది. వృత్తియందు తచ్చబద్ధార్థముఁడిచి శేవలపరిమాణాదివాచకమయినది. కొన్నిచోట్ల శేవలతచ్చబద్ధకమే యయినది. క్రమముగా భిన్నార్థములు తెలుపునదియైనది.

౧. ఆపరిమాణముకలది, ఆపాటిది, ఆకొలదిది. వృత్తియందు పరిమాణార్థముమాత్రము నిలుచును. పరిమాణము పూర్వము నిర్దేశింపఁబడినపుడు నిర్దిష్టపరిమాణమును తెలుపును. అట్టినిర్దేశములేనిచోట మనస్సులో ఉద్దేశింపఁబడినట్టి పరిమాణమును తెలుపును. ఈయర్థములందు లుప్తకాంతరూపములను వాని యాప్రేక్షితరూపములనుగూడఁ గలవు.

ఉదా:-క. నీ వెఱుంగకుండ గర్వము, నో విజయుండానుభవ్రఁ దోడ్కొని బలిమిం, బోవఁగ నంత సమర్థుడె. భార ఆది. ౨. ౨౦౭. ఉ. ... నన్నుఁ దనయంతటి మానిసిఁ జేసియుండ నే, నేతగవూఁది యాకురుకులేశ్వరుఁ బాయుదు ముట్టపచ్చినన్.

భార. ఉద్యో. ౪. ౩౯.

గీ. అట్టివారిని నాతమ్ములంతవారిఁ, గాఁగఁ బాటింతు నెంతయుగౌరవమున.

భార. భీష్మ. ౧. ౧౬౭.

క. సంతోషామృతసుఖిత, స్వాంతండుగునేని నట్టివాఁడు గృహంబుం, గాంతారదేశమును నొ, క్కింతగ నిచ్చింతవృత్తి నక్షోభుడగున్.

భార. కాంతి. ౧. ౩౩౭.

క. విను పృథివియును సరస్వతి, యును గోవును దానవిధికి నొక్కంతలుగా, వినియుండుదు... భార. ఆను. ౨. ౪౧౧.

సీ. ఇట్లు వల్కెడునంత హృదయసాహసమున దాక్షిణ్యము లవంబుఁ దనకు లేమి.

రాఘవ. ౩. ౨౩.

క. రాయెనఁగొంతమేల్ నా, రాయణ మీ

మనసుకంటే రహినికనెపుడున, మీయంతః
దడవెదరె యని, యాయంగన యతనిపాదమల్ల
నపట్టెన్. భా. ర. ౧౧గీ.

శా. ఇంతింతై వటుండింతయై మఱియుఁదా
నింతై నభోపిథిపై, నంతై తోయదమండలాగ్ర
మున కల్లంతై ప్రభారాశిపై, నంతై చంద్రుని
కంతయై ధ్రువునివైనంతై మహార్వాటిపై, నం
తై సత్యపదోన్నతుండగుచు బ్రహ్మాండాంత
నంవర్తియై. భాగ. ౮. ౬౨౨.

శీ. ...విధిహేమముననైన విరసభావ, మావ
హిల్లినఁ బుట్టై నంతలు పనులు...

భార. ఆశ్ర. ౧. 3౪.

ఉ. ...అ, ట్లంతలు రాజులెల్ల సమయంగని
ద్రోణుని పాటు గాంచి యా, వంతయు నా
త్మలోనఁ జెలియండు మయోధనుఁడెంతమా
ర్గుఁడో. భార. శల్య. ౧. 3గీ౨.

గీ. ధార్తరాష్ట్రులునృత్తులు దగినపలుకు, లేలవి
ని నంధినేయుట కిచ్చగింతు, రెదిరిఁ దమ్మును
నెఱిగిరయేని వార, లంతలంతలు నేయుదుర
య్య నాఁడు. భార. ఉద్యో. ౪. 23.

గోరంత, కాసంత, కొండంత. అతఁడు గో
రంతలు కొండంతలుచేసి చెప్పినాఁడు. తనం
తటివాఁడుతాను, నాయంతటివాఁడనునేను.
మీరంతగాఁజెప్పినప్పుడు నేను వివకతప్పదు.
ఇంతలోఁబుట్టి అంతలో మాయమైనది.

(శిష్యులుగాఁ బోయినది అనుట.)

అంతమీఁదట=తదనంతరము. దశా. ౧. ౧౦౮.
అంతమంది=అందఱు.

అంతమాత్రము.

నేను పెండ్లివారింటికి వెళ్లి నాను, అంతేకాని
భోజనము చేయలేదు. (పెళ్లుటనూత్రమెకాని
అనియర్థము.)

అంతకుఁదగినబొంత.

వారిపని అంతటితోసరి.

వాఁడు నన్నంతగా పీడింపలేదు.

(ఎక్కువగా అనిభాసము.)

అదేశములో పనసపండ్లంతగాలేవు (ఎక్కువ
గాలేవు.)

౨. రెట్టి, మడుగు.

ఉదా:-వ. ...జంబూద్వీపవిష్కంభంబుకొలఁచి
యెనుబదివేలునాఱునూఱుయోజనంబులు. దీని
రెండంతలు దొడంగి లవణోత్పరసను రాఘృత
దధిక్షీరశుద్ధజలమయంబులైన మహార్ణవంబుల
విష్కంభంబులు. భాగ. భీష్మ. ౧. ౨౭.

3. నర్వము, ఎల్ల.

ఈయగ్ధమందిది ప్రాయుకముగా నముచ్చయో
గ్ధకముతోఁ గూడియుండును.

ఉదా:-క. అంత వియచ్చుఁడభిమత, మంతయు
సమకూరుటయును. మనుచ. 3. ౧౨౪.

చ. ...చక్రఘోషమున నిండుకయించుకగాని
యంతయే, రృడ విన్నైతి నీవనుచుఁబల్కిన
చందముఁదోచె మానినీ. నైషధ. ౨. 1౯౯.
అంతకును నీవే యున్నావు. అంతటికిని కై
వమే యున్నాఁడు.

౪. స్వయముగా, ఇతరప్రేరణముగాని ఇతర
సాహాయ్యముగాని లేక.

ఉదా:-గీ. గళితశృంఖలలయ్య నకాలనిద్ర, గనుఁ
గవలఁ గ్రాలఁ దమ యంతః గదలవయ్యె, దా
రుణాధోరఃప్రయత్నమునఁగాని, నమచికుభ
నునీ పీట శుండాలఘటలు. పారి. ౪. ౬౭.
ఈవ్యవహారము మీయంతట మీరు తెచ్చిపె
ట్టికొనివారు. ఇది నాయంతట నేనే వ్రాసి
నాను.

గీ. తచ్చష్టాగ్ధకము, 'అది' అనునర్థము తెలు
పును. ఈయగ్ధమున ప్రభుమేతరవిభక్తులయందే
ప్రయోగములు కనఁబడుచున్నవి.

ఉదా:-క. ...వివేకసూన్యుల, కడ నుండెడునక
తకంటెఁ గట్టము గలజే.

భార. ఆది. 3. ౧౪౯.

ఆ. జలము పృథివీకంటె జలముకంటెను దేజ,
మంతకంటె నాయువు...

భార. శాం. ౪. ౧౯౩.

క. ...ఇంక నుద్ధరుండగు మద్రే, శుం గూ
ల్పు మంతతోడఁ దె, గుం గురుపతిపని జ
యంబు గొనుము కడంకన్.

భార. శల్య. ౧. ౯౪.

౬. (క. అందు, అత్త. త. అన్లు=అప్పు
డు.) అప్పుడు, అసమయము.

వృత్తియందు తచ్చబౌద్ధముపోయి కేవలకాల
వాచకము అగును.

ఉదా:-చ. నా, యెఱిగినయంతనుండి సతి నిట్టి
లతాలలితాంగిఁ జూచి యే, నెఱుంగ.

భార. ఆది. ౭. ౭౩.

క. కారవులు సేయు నవమతి, కారణముగఁ
గోపమెత్తుఁ గర్ణుని వదనాం, భోరుహముం గ
నుఁగొని శమ, మారున్ నావశముగాక యం
తన బుద్ధిన్.

భార. శాంతి. ౧. ౧౩.

గీ. దవులజల్లనిదూఱ నంతకుమునుపటి, జల్లునీ
రానివచ్చు.

ఆము. ౪. ౧౩౦.

మ. ...అంతలోనతఁడున్దొఁచిన...

ఆము. గీ. ౧౨౨.

క. తనకిమ్ముగునంతకు దు, ర్జనుఁడిప్పుడపోతె
నుండి సర్పచుపోలెం, దనకిమ్ముగుడును గఱ
చును...

భార. ఆది. ౬. ౧౧౨.

గీ. నీకు నాలావు ణోద్పాటు లేకయుండ, వ
లయు నీతెగునంతకుఁ గలనినిలువ, నాయుధం
బులు విడిచితిని. భార. ఉద్యో. ౨. ౨౦౯.
సీ. అరదంబు చక్రంబు ధరఁజాలఁగ్రుంగిన నె
త్తెద నంతకునేయకుండు, ము...

భార. కర్ణ. ౩. ౩౫౧.

క. సుఖమున్నంతన్=సుఖముతోనుండఁగా.

భార. ఆది. ౮. ౨౨౯.

వ. ...విషవైద్యులనొప్పఁజెట్టికొని పరీక్షితుం
డుండునంత నటఁ దక్షకుండు విప్రవచనప్రచో
దితుండయి పరీక్షితునొద్దకు నెవ్వధంబునఁబోవ
నగునోయని చింతించుచుండె.

భార. ఆది. ౨. ౧౦౩.

ఈయన్వయము సంస్కృతమున “సతిసప్తమి”
అన్వయముపంటిది.

అవ్య. ద్రు. ౧. అనంతరము.

ఉదా:-గీ. వానిపై దితినుతునకు, వేడ్కఁబుట్టెం
గఁజెప్పి యప్పీడు చొరఁగ, ముదలగొను మా
తఁడై వచ్చు మదనుఁడంత. ప్రభా. ౨. ౨౭.
సీ. తొలుదొల్త నయ్యేకతురగంబు మండలగ
తిచారి యగుచు నిక్కంబు తోఁచె, నావెనుక
ను సరూపాశ్వాని చెదిరక చక్రాకృతిని బర్చు
వరణి తోఁచె, నంతట ననతిస్ఫుటావయవంబు
గా నెనసి యేకాంగవేష్టనత తోఁచె.

ప్రభా. ౨. ౩౩.

౨. పెంటనే. ఈయన్ధమున హేత్వన్ధము
గూడ సూచింపఁబడును.

ఉదా:- ఉ. ...తపమునేయఁగవచ్చితఁ బుత్త
జన్మమై, నంతన యేను మీదయఁ గృతార్థతఁ
జొందుదు సన్మనీశ్వరా.

భాగ. సభా. ౧. ౧౪౦.

చ. ...నడుమనదు..., అడుగిడుచోటఁగాదై
మలినంతన కాసుకు విద్గ మయ్యెడున్.

కు. సం. ౮. ౧౬.

చ. ...దీని ఘనవాలము సోఁకినయంతఁడున్న
లై, చను గిరులైన... దశా. ౧. ౧౯౭.
శా. గంగాస్నానపవిత్రతౌ జనములం గన్నం
తనే మేలగున్. జాహ్నువీ. ౧. ౩౯.

౩. అక్కడ, అచ్చట. ఈయన్ధమందు ఇది
‘ఇంతన్, అంతన్’ అనువానిలో దేనితో
నైనఁ గూడియేయుండును.

ఉదా:-క. నెఱసి తమ మెల్లయెడఁగి, క్కిటిసిన
మఱి పాసి నిలిచి రింతనునంతన్.

భార. విరా. ౩. ౧౦౫.

గీ. ఏను బ్రహ్మయోహరియను నింతనంత, నుం
డువారము కార్యశ్రయోగరక్ష. హర. ౬. ౪౦.
మ. కరిడంతంబులు మాఁపులందు మెఱయన్
ఘర్మాంబువుల్ మోములన్, నెరయన్ గోప
మ లంతనంత మలయన్ నిత్యహవస్థేములా,
హరిరాముల్ ననుడెంచి కాంచిరి...

భాగ. ౧౦ పూ. ౧౩౨౧.

అంతంత. ద్రు. ౧. ఆక్కడక్కడ

ఉదా:-ఆ. వచ్చి కొలువుసాచ్చి నెచ్చెలిపిండు
నం, తంత నిలువఁబనిచి.

భార. విరా. ౧. ౨౪౬.

౨. కాలక్రమమున.

ఉదా:-గీ. ఇంతయును నంత నంతంత నెదిగి పా
దలు, నిబ్బరపుగబ్బిగుబ్బలయుబ్బ కతన.

వసు. ౨. ౧౫.

అంతంతకు. ద్రు. అంతకంతకు, క్రమక్రమముగా.

ఉదా:-గీ. అలుక యంతంతకెక్కఁగ హలధరుం
డు, విమతుఁ బొరిగొందు నింకొక్కవేటు వ్రే
సి, యని తలంచుచు... హరి. ఉ. ౨. ౬౨.

అంతకంతకు. ద్రు. క్రమక్రమముగా.

ఉదా:-ఆ. అడవిసాచ్చి యంతకంతకు నవులకు,
నతికుతూహలమున నరిగియరిగి, చూచుచుండు
నట్లు నూవె సంసారకా, ననమునందుఁ దిరుగు
జనుల నడపు. భార. శాంతి. ౪. ౨౦గీ.
నదులుపుట్టినచోట నన్నముగానున్నను అంత
కంతకు వెడల్పును.

అంతదనుక=అంతదాఁక, అందనుక, అందాఁక.

ద్రు. (అంత+దనుక=అదితా యనట్లు.) అంతవ
టకు, అంతపర్యంతము. ఇది దేశవాచకము
ను, కాలవాచకమునుగూడ నగును.

అంతదాఁక=అంతదనుక.

ఉదా:-గీ. అమరతటినీతనూజుపై యలుకఁజేసి,
యనికిఁజొరవటె యట్లైన నతఁడు నచ్చు, నం
తదాఁక. భార. భీష్మ. ౧. ౧౬౩.

అంతవట్టు. (అంత+పట్టు.)

౧. ఆపరిమాణముకఱిది, ఆకొలఁదిది.

ఉదా:-సీ. ...మరురాజుఁడెటువన తిరిగితి నిఖిల
రాజులఁదదనీకములను. ఆ. నామమాడఁచి తె
ల్లభూములుఁబాడయ్యె, నంతవట్టు ఫలము నను
భవించు, మేపడంగ నిన్ను శాపానతిజ్ఞుల,
దగ్గమూర్తిఁజేయుదాన వినుము.

భార. శ్రీ. ౨. ౧గీ.

౨. అంతయు, ఎల్ల. (ఈయర్థమున నముచ్చ
యసహితమగును.)

ఉదా:-గీ. నేలనాలుగుచెఱఁగులనృపులు నీకు, న
ధికనమ్మలై తమసొమ్ము లంతవట్టు, నిచ్చి బ్ర
తికిరి. హరి. పూ. ౯. ౧గీ.

అంతవట్టువారు. స. (అంతవట్టు+వారు) ఎ
ల్లరు, అందఱు.

ఉదా:-ఆ. మీరు నాహితంబు గోరుదురేని శి,
ఖండిమున్నుగాఁగఁగడఁగి యంత, వట్టువారు
నొక్కపెట్టకాఁబైబడి, దేయఁడింకఁ దడ
పు నేయవలదు. భార భీష్మ. ౩. ౩౬౨.

అంతియ. స. అంతమాత్రమే, ఆపాటిదే.

ఉదా:-వ. ఇట్లు పదునొకండువేలయోజనంబులత
నర్పును నంతియపాఁతునుంగల మంభరనగంబు.

భార. ఆది. ౨. ౧౧.

చ. అనుపమాదివ్యమూర్తి యను నంతియకాదు
భవాప్తమూర్తులం, దును పరమూర్తిదాన.

మ. సం. ౧. ౬.

ఉ. ఆక్కట! పుత్రునిన్నుఁగనినంతియపుణ్య
మ కాని... భార. ద్రోణ. ౨. ౩౩౨.

అందనుక=అంతదనుక.

ఉదా:-మ. ...నీమనోవల్లభున్, గని పెండ్లాడు
దుగాని యందనుకఁజిక్కంబట్టుమీ ధైర్య
మున్. చంద్రా. గీ. ౩౭.

అందాఁక=అంతదనుక.

ఉదా:-మ. త్రిదివంబెంతటిదాఁక నేలునెలమిన్,

దేవేంద్రుఁ డందాఁక న, వృద్ధమౌ ప్పారఁ ద
దీయమిత్రపదవిన్ ధన్యుండనై యుండు.

వారి. ఉ. గీ. ౨౮౨.

సీ. అహిలోకతల మంటునందాఁక యూరక
చడిన యల్లె మేను ప్రభువతంస.

మనచ. గీ. ౨౪.

*అంతఃకరణము. వి. అ.న. లోపలియింద్రియము,
మనస్సు. (ఇది మనస్సు, బుద్ధి, చిత్తము,
అహంకారము అని నాలుగువిధములు కలదని
నేదాంతులు. బుద్ధి, అహంకారము, మనస్సు
అను మూడువిధములు కలదని సాంఖ్యులు.)

*అంతఃకుటిలము. విణ. (అ. ఆ. అ.) లోపలఁ
గుటిలత్వముగలది.

—వి. అ. పుం. శంఖము.

*అంతఃకృమి. విణ. (ఇ) లోపలఁ బురుగులుకలది.

—వి. ఇ. పుం. ౧. మేడిపండు. ౨. కడుపులో
క్రిములుపుట్టురోగము.

*అంతఃకోశము. వి. అ. న. ఉగ్రాణము, కొట్టు
యొక్కలోపలిభాగము.

*అంతఃక్రిమి=అంతఃకృమి.

*అంతఃపటము. వి. అ. పుం. న. ౧. లోపలిబట్ట.

౨. (వివాహమున) వధూవరులనడుమఁగాని
(ఉపనయనకాలమున) గురుశిష్యులనడుమఁగా
ని యుక్తసమయమువఱకు బట్టెడు తెర.

*అంతఃపదవి. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. లోపలిమార్గము.

౨. (యోగ) సుఖమానందమార్గము.

*అంతఃపశువు. వి. ఉ. పుం. (పశువులు గ్రామ
ములోనుండుకాలము) నూర్యాస్తమయముమొ
దలు నూర్యోదయమువఱకు నుండుకాలము.

*అంతఃపాతి. విణ. (న్. ఈ. న్) ౧. నడుమఁ
బడినది. ౨. లోపలఁజేరినది.

*అంతఃపురము. వి. అ. న. ౧. రాణివాసపుస్త్రీ
లుండెడుచోటు, అంతఃపురము. ౨. అందుఁ
గల స్త్రీజనము.

× × × × ×
× × × × ×
× × × × ×

అందు! అవ్య. ద్రు. మొదట ఇది కళగానుండి ఆ
చోటు అను నర్థమిచ్చియుండును. పిదప దా
నికి సప్తమ్యర్థక ద్వితీయావిభక్తిప్రత్యయమగు
“ను” చేర్చఁగా “అందును” అయి “ఆచోట
ను” అనునర్థమిచ్చి క్రమముగా అధికరణప్ర
త్యయవిశిష్టతచ్చదైర్ఘ్యములు “దానిలో, వాని
లో, వారిలో, దానియందు” మొ॥ అర్థములు
తెలిపి, తర్వాత కేవల సప్తమీవిభక్తిప్రత్యయ
ముగా మాతీయుండును, ఈయర్థములందే భ

ట్టరకుని ప్రయోగములు కానవచ్చుచున్నవి.
తర్వాతికవులప్రయోగములలో కళయై కొన్ని
ఇతరవిభక్తులతోఁ గలిసి కేవల తచ్చదైర్ఘ్యకము
గాఁ గనఁబడుచున్నది.

౧. ఆచోటను, అక్కడను.

ఉదా:-ఆ. ఇట్టి దైవ మనకు నిందుండఁగా నేల,
యరిగి మంద రున్నయంద యుండి.

భార. ఆది. ౬. ౧౫౩.

క. ఆనఘులు పరపితచరితులు, జనశంభావ్యు
లును బుణ్యచరితులు నగు నందమలను బడయ

దు రెవ్వరు, దనరంగ వా రిందు నందు ధన్యులు గారే. మార్గం. ౫. ౨౬గీ.

(అందు=అలోకమున.)

ఉ. జనపదంబులు పుణ్యనదీనదంబులుం, జూచితి నందునందుఁ గలప్రోద్యములంగనుగొంటి.

మనుచ. ౧. 20.

౨. వానిలో, వారిలో, వారియందు, దానియందు, వానియందు.

ఉదా:-గీ. అంగములలోన మేలుతమాంగ మందు, నుత్తమంబులు గన్నులు.

భార. అది. గీ. ౧౧.

సీ. ... ఇరువురయందు భోగేచ్ఛ నలిపి. గీ. యందపత్తంబు వడియును నని తలంచి,

భార. సభా. ౧. ౧౩౫.

(అందు=అయిరువురయందు)

వ. స్త్రీలను గోబ్రాహ్మణులం గూడుపెట్టు వారిని విశ్వసించినవానిని వధియిందుట మహాపాతకం బని పెద్దలు సెప్పదు రట్టియందు గోవిందుండు స్త్రీవధయును గోవధయును జేసె.

భార. సభా. ౨. ౪౨.

(అట్టియందు=అట్టివానిలో)

క. విను నుమతి విషయములనం, దునికి గలిగెనేనిఁ బొందఁ డుదకంబులఁ బొం, దనివినసు హృదయమచా, డ్పన నది విజ్ఞానఫలము భూపవరేణ్య. భార. శాంతి. గీ. ౧౧౨.

(అందు=వానియందు)

సీ. ... అతనిపుత్రు. గీ. లలఘుభుజులు వత్సండు భార్గవాహ్మయందు. నందు వత్సండు పితృభక్తి నతిశయిల్లి. హరి. పూ. 3. ౧౧.

(అందు=వానిలో)

—ఇది కొన్నిచోట్ల క్రియాజన్యవిశేషాపూర్వకముగా నుండును.

ఉదా:-క. దొరకొనినవానిఁ గోరక, దొరకొని నందును మమత్వపుష్పహృదయతం, బొరయక విగతస్పృహలగు, పురుషులు శుచు లేల తీర్థ

ములు వారలకున్. భార. ఆను. ౪. ౩౪౪.

(దొరకొనినందు=అభించినదానియందు)

క. వినఁజూడంబడునందె, ల్లను సమతం బరముఁ గనుచు. భార. శాంతి. ౬. ౨౧గీ.

(చూడంబడునందు=చూడఁబడుదానియందు)

3. అధికరణార్థక సప్తమివిభక్తిప్రత్యయము. అధికరణము మూడువిధములు. ౧. అభివ్యాపకము=అంతటను నిండియుండుటను తెలుపునది. ౨. వైషయికము=గుఱించి అనుఅర్థమును తెలుపునది. 3. ఔపశ్లేషికము=ఒద్ద, దగ్గఱ మొ. అర్థమును తెలుపునది.

అభివ్యాపకము. ఉదా:-బ్రహ్మము ప్రపంచమందు నిండియున్నది. తిలయందుఁ దైలము కలదు.

వైషయికము. ఉదా:-నుఖ మందిచ్చుగలదు.

ఆ. అధికదుష్టచిత్తుడై యగ్రతృప్తతో, మిత్రబంధుమిత్రకళత్రమాత్మ, సహజపితృధనములు చార్యంబుఁగావించు, నతనియందు విష్ణుఁడలిగియుండు. వి. పు. ౪. ౧౨గీ.

ఉ. నారకయాతనాంబుధిఁ నాప నిబద్ధకవాట గోపుర, ద్వారమునందుఁ గుంచిక భవశ్శితిజంబునకున్ ఫలంబు...పుత్రునిం బడయఁగోరుట యొప్పదె యెట్టిచారికిన్. కవిక. ౧. ౪౨.

ఔపశ్లేషికము. ఉదా:-క. ... ఇట్టిసభన్, మానవలోకేశ్వరులం, దేనెన్నఁడుఁ జూచి వినియు నెఱుంగ ధరితిన్. భార. సభా. ౧. ౧౧౦.

(మానవలోకేశ్వరులందు=భూపతులలో)

చ. కొనకొని మర్త్యలోకమునకుం జని నమ్ముని నాథ యిందు నా, యునికియు రాజసూయ మఖ మున్నతిఁజేసిన ధన్యు లింగ్రునం, దునికియు... భార. సభా. ౧. ౧౦౮.

సీ. కడఁగి యత్పుత్రమక్షత్రయచరితంబునందు వర్తిల్లుదు నంటి...భార. సభా. ౧. ౧౦౯.

గీ. ...తదుత్సవమున,కిండు మీయందుఁ గల వస్తు వెచ్చియైన, నమ్ముసీనాధుసామ్రాజ్యమతిశయిల్లి. భార. సభా. ౧. ౨౩౮.

అందుననీ అను రూపమునకు.

ఉదా:-చ. ఎలగులూర! రంగవతిధామమునందు
నఁ జైడిగిన్నె ప్రు, చ్చిలినదురాత్ము లీదురిత
చిత్తులు నంబులు. పు. గ. ౨౪.

౪. రచ్చాకము,

అది, అవి, వాడు, వారు, ఆమెయొ...లెలు
పును. ఈయర్థమున ఇది సర్వనామమువలె వి
భక్తిప్రత్యయములను చెందుటయు, ఇతరపద
ములతో సమసించుటయుఁ గూడఁ గలదు.

ఉదా:-క. అని భీష్ముడు చెండియు ని, ట్లను
నాపన్నిశువుతును ధరాధిప యోగ్య, త్వనియా
ధు లెక్కగ్గుం, బున కారనుఁ డందులోన ము
ఖ్యుం డరయన్. భార. ఆను. ౨. ౨౧౫
సీ. శిలకేవల గల దొక్కచిల మందులో రెం
డు సాధనతా ప్రకాశనము లుండు.

దశకు. ౩. ౨౩.

ఉ. స్కందపురాణసంహితకు ఖండము లేఁబడి
యందులోన నా, నందవనానుభావకథనంబున
శ్రోతకు వక్తకున్ కుభా, నందవరంపరావహ
ము... కాశీ. ౧. ౮.

క. అందునఁ గనలి నాయంబులఁ, గ్రందుగఁ ద
టిమియును... రామా. ౨. ౨౮౪.

సీ. వేటెయొక్కందుకై విటమోహమున ను
లుబాగాలువైచుకప్రంపుబరణి.

బహుళా. ౫. ౧౨౯.

సీ. అందుకచ్చెరువ్రాన.....చంద్రా. ౩.౬.

గీ. జలధిమధియింపుఁ డందునఁగలుగు నమృత
ము... దశా. ౨. ౮౫.

గీ. వసుధ వాసంతవేళ యెవ్వారైతైన, నంగ
జోద్రేక మొనరించు నందుమీఁదఁ, గొమరు
ప్రాయంబుచెలుపును గూర్చి గలుగు, దితికిరతి
వాంఛ యురుడె తద్విలసనమున. దశా. ౩.౧౬.

క. ...అందుకతమున. శై. భా. ౮. ౧౧౮.

అందంద. అవ్య. (అందు+అందు+అ) కుడి
అకారము అవధానాధ్యక్షము.

౧. అచ్చటచ్చటనే, అక్కడక్కడనే.

ఉదా:-సీ. అనిలంబు లేడును నంచెలంచెలుగట్టి
యాకాశవీధి నందంద నడువ. కాశీ. ౧. ౧౩౧.
వ. గిరులక్రింద నందంద క్రందుకొనుకూర్మం
బులు క్రుంగ. దశా. ౧. ౨౬౧.

౨. అప్పటికప్పుడే, ఆసమయంబుననే.

ఉదా:-గీ. ఈఁగవాలిన నందంద యెలుఁగు లా
సఁగు, నట్టిసకినలమంచంబు లాదిగాఁగ.
మనుచ. ౬. ౩.

౩. మజ్జిమజ్జి, తఱమగా, మాటిమాటికి.

ఉదా:-చూలి. అని విభుఁ డెద నుంచున్ హార
మందంద గాంచున్. వసు. ౪. ౧౮౯.

౪. మిగుల, మిక్కిలి.

ఉదా:-వ. ...పేరాఁకలిపేర్చుకార్చిచ్చునుంబో
లెఁ బెచ్చువెల్గి యందంద కనుపుమండింప.
కాశీ. ౪. ౧౧౮.

అందలి. చూ. అందుల. విభక్తిప్రత్యయమును,

అవ్యయమును అగు “అందున్” అనుదానికి
ఉత్తరపదముతో సమసించునపుడు వచ్చెడి
రూపము. ఇది విశేషణముగానన్వయించును.
అందున్నది అనియర్థము.

ఉదా:-అందలివారు, లోకమందలివారు, నాయం
దలికరణ.

అందుల=అందు ౧. ఆచోటు
నందు ప్రాయికముగా “కు” వర్ణకముతోఁ
గూడియుండును.

ఉదా:-క. అరుగు మంబురు, హాసన యెందుండి
వచ్చి తందులకు వడిన్. భార. అది ౪. ౨౬.
చ. ఇల్లెఱంగు నె, ప్పిన నిను ధగ్మనందనుఁడు
శ్రీతిగ నందుల కన్నిపువ్వు. భార. అశ్వ ౩.౪.
౨. అది, అవి మొ.

ఉదా:-వ. చదువదొరకొనిననరునకుఁ గాలంబు
నాలంబు విఘ్నంబు లభిలోద్యమఘ్నంబు లం
దులకు సామగ్రి గిటకిటన. ఆము. ౧ ౨౮.
—విణ. అందున్నది, అందుఁగలది.

ఉదా:-చ గురుకుచయుగ్మముల్ గడలఁగ్రొమ్ము
డులంచులపుష్పముల్ పయిం దొరఁగ.

భార. ఆది. ౮. ౧౭గీ.

ప. వెల్లయంచులపన్నసయన్నివట్లవలిచి,

ద. కాస. ౧౨౮౧.

ప. అందులలాభస(గా)లు పాళ్లవెరపున నడు
పుకొనువారు. ద. కాస. ౯౭౦.

ప. బదిరికాశ్రమమందుల అగస్త్యేశ్వరదేవరకు.

శ. సం. ౧౭౯౯.

నిజాముఇలాకా వాడపల్లిలో అగస్త్యేశ్వరస్వా
మి యాలయములోని పెద్ద తాతిస్తంభముమీ
దికాసనము. ఇటీవలికవులును 'లాక్షణికులును
ఈయర్థమందు 'అందలి' అనురూపము గ్ర
హించినారు. భారతముద్రితిగ్రంథములలో కొ
న్నిటియందును అందలియనియే కనబడుచు
న్నది. కాని పూర్వకాసనములందు "అందుల"
అనురూపముమాత్రము కాన్పించుటచే భట్టార
కునికాలముం దారూపమే యున్నట్లు తోచు
చున్నది.

అండు². స. క్రి (క. అండు) ౧. పొందు.

ఉదా:-ఆ. ...మృగాకులొగ్రవనంబుల, కరుగ
నేల యిడుము లందనేల. భార. ఆర. ౨. ౭౧.

సీ. వేర్వేరుచేసినపీరులొక్క, మొగమయితాఁ
కిన వెగడందకుండునే మనసేన.

భార. ఉద్యో. ౪. ౨౧౭.

గీ. ...అతనితోడ, వియ్యమందఁగఁదగుఁ జా
మ్ము వేయునేల. నీలా. ౨. ౯.

౨. అందుకొను, చేరు.

ఉదా:-గీ. డెందమును వాక్కు నెవ్వనినందలేవు,
కాంతురెవ్వనిదహారపుష్కరమునందు.

కాశీ. ౨. ౪.

౩. వహించు, తాల్చు.

ఉదా:-ఆ. ఇంక నేమియైన నెఱుంగంగవలయు సం,
దేహుపదము నీవు దెలిపెదనుచు, నమ్మియన్న
వారమమ్మ యీవెడమాయ, లందనేల యనిరి

కొందఱంత.

కళా. ౬. ౧౮౩.

౪. అంటు, తాఁకు.

ఉదా:-ఉ. ...అర్వంగనొత్తిలి నవ్వనాకసంబం
దినయట్టి మ్రోతవిని యక్కడవోవఁగ నుల్కి
రట్ల. భార. పౌష్టి. ౧. ౫.

గీ. గ్రహించు, పుచ్చుకొను, పట్టుకొను.

ఉదా:-గీ. గ్రాసమాచ్ఛాదనంబు డక్కింగనెవ్వఁ
డధినెయ్యదియిచ్చిననందకేక, వారభోజియగు
చు నమస్కారసఖ్య, నుతినిరాకృతినహితుఁ
డై యతివెలుంగు. భార. అశ్వ. ౨. ౧౭౨.
గీ. అందునదిభూతిఁ దొలత నీయగుఁబభార్య
యందుకొనువాడవీవు ననంతరమున, నాలుమ
గఁడును నొకకుత్తుకైనఁగాక, యిట్టిగృంబు
మిన్నక యేలకలుగు. హరి. ౨. ౬౦.

మ. ...కర్ణనుతునాన్యంబున్ కలొకించి ని,
ల్పిన నవ్వీరుఁడుఁ దొంటితావునకు వచ్చెన్
వచ్చి విల్లందినన్. జై. భా. ౨. ౯౦.

—ఆ. క్రి. లభ్యమగు, దొరకు; చిక్కు.

ఉదా:-చ. అవునవు నందినన్ సిగయు నందక
యండినఁ గాళ్లుబట్టుకొం, దువు హరిజాంక
వేలకొలఁదుల్ గద నీనడకల్ దలంపఁగన్.

విజ. ౩. ౧౧౦.

ఉ. అందనిప్రానిపండునకు నట్టులుసాతురె.

భా. రా. సం. ౧౯౨.

కవిరాజ. పలుకులకందక భావమునంటక భాసి
లు బ్రహ్మముదానగుచున్. సీతారా. ౩. ౧౫౦.

గీ. వేదసారంబు సత్యంబు వినుఁడు సత్యసార
మూర్తి దమము దమసారమనఘు, లార మోక్ష
మీపరిపాటిగారవమున, నాదరించుజనంబుల
కందుముక్తి. భార. శాంతి. ౫. ౫౪౯.

నాకు ఏఱుఅందలేదు=నాకంటె ఎక్కువలోఁ
తుగా నున్నది. ఇట్లు ముడికిఅందలేదు=చాల
లేదు, సరిపోలేదు; ఉత్తరము నేఁడే అందిన
ది=చేరినది. అందనిపొందనిమాటలు=నందర్భ
ములేనిమాటలు.

అందించు. స. క్రి. ప్రే. ౧. పొందించు, అందునట్లు చేయు, లభింపజేయు,

ఉదా:-క్రిందనున్న క్షిప్ర పైకి అందించుము.

కా. ...వా, క్యామోదంబున వెల్లిగొల్పి ప్రమదంబందించె నయ్యందఱన్.

హరి. ఉ. ౪. ౧౦౬.

నీ. సౌశీల్యమునకును సౌశీల్యకలనంబు నందించు నాభిజాత్యస్థితియును. హరి. ఉ. ౩. ౧౬౬.

గీ. అందు వాపి తటాకకుల్యాదులందు, దీర్ఘమాడవివేకి బుద్ధిందలంపఁ, బంచతీర్థములందించుఁ బంచజనుల, కాత్మసలిలాపగాహపుణ్యాతిశయము.

భీమ. ౩. ౧౭౧.

క. ...అఘనం, పారమగు వాక్రప్తిభ వాకునందింపఁగదే.

వి. పు. ౨. ౭౩.

అందిచ్చు=అందియిచ్చు. స. క్రి. (అందు + ఇచ్చు) ౧. చూ. ఇంచు, అందించు, పొందించు, చేర్చు; ఇచ్చు.

ఉదా:-క. నమ్ముము కైదుపుమోపగు, జమ్మివెనంబ్రాఁకి విడిచి చాపమునాకం, దిమ్మనుడుఁజేయునదిలే, కమ్మగ్ధం డమ్మహీజ మలసత నెక్కెన్.

భార. విరా. ౪. ౧౧౨.

క. ఆలోకించి మురాంతకుఁ, డాలోననె శరచరంపరాంభోనిధిక, ల్లోలములఁజేల్చివానిం, గాలునికందిచ్చె రాద్రఘనవాయుగతిన్.

ఉ. హరి. ౧. ౧౪౩.

ద్వి. తొంబదియేఁడులు తొడిఁదొడిఁజనియె, సాంబుఁడు నాయుప్తమందియ్యఁడింక.

పండితా. వాద. ౨౦౧.

కా. పికాచి నీదుకఱుకుట్లందీనదస్తాలకాం, తారాంతర్నైకపాలకుందవిగళస్తైరేయముంగ్రోతెదన్.

అము. ౬. ౨౧.

అందియిచ్చు=అందిచ్చు.

ఉదా:-గీ. ప్రీతిఁబేర్వేరఁబిలిచి చేనేతసోమ, మమ్మహాయోగియందియి నెమ్మిఁబాన, మాచరించి.

భార. అశ్వ. ౧. ౧౦౩.

ఉ. గోపికలంది యీఁ బసిఁడికోరను వారను గంధీధువి, చ్ఛాపరిపూర్తిగాఁగొని.

హరి. ఉ. ౨. ౧౦౭.

క. అందు ననుదినము సంయమి, నందమలేతెంచివేఁడినం దరువులమీఁ, పం దిరుగుచునుండిసమి, త్సందోహములందియిచ్చు కాభామృగముల్.

వరాహ. ౪. ౯౦.

పైయదాహరణములయందు, అంది=అందుకొని, యిచ్చు అనుటలో అన్వయసౌష్ఠవములేదు. అందునట్లు ఇచ్చు అనుటయే సమంజసము.

అందిక. వి. ౧. చేరిక.

ఉదా:-నీ. నీలంపుటిరునుటందికనమర్పఁదలిర్చుకెంపురామలుపుఁడెక్కెంబుతోడ.

కృ. శకుం. ౧. ౫౧.

౨. అవలంబనము, ఊత.

ఉదా:-ఉ. పూవులతావులందనరి పొందిక కందికలియ్యశయ్యలం, దీపలనావలంబెనఁగి యింపురహింప నతుల్పతుల్ ధృతిన్, భావజకేళిఁదేలునెడఁ బమ్మనచెమ్మటలారఁ దోరమై, వీవఁదోడంగె నంగముల వేకువఁదేకువఁగమ్మతెమ్మెరల్.

కృ. శకుం. ౩. ౫౧.

—విణ. చేరికగానున్నది, చేరువనున్నది.

ఉదా:-చ. ...అందఱును గ్రద్దన బాహ్నివిదాఁటినిల్చియ్యన మిథిలాపురంబునకు నందికయామునిపల్లె నానిశిన్. అధ్య. బాల. ౧౯ పా. అందుకొను. స. క్రి. ౧. ప్రతిగ్రహించు, పుచ్చుకొను.

ఉదా:-నీ. పచ్చిజ్జిహ్వోల్ బజ్జెరుచ్చులమెట్లంది, కొనఁ దాన యూరెల్లగుత్తపట్టు.

అము. ౬. ౬౯.

క. ...మొదలగుకా, నుకలందుకొనన్ నుయోధనుని నియమించెన్. భాగ. ౧౦. ఉ. ౭౭౦.

కా. అట్టేకా కని భూతినందుకొని వైవాచారసంపన్నుఁడు.

హర. ౨. ౯.

అమె వాయన మందుకొన్నది.

౨. పట్టుకొను.

ఉదా:-వ. విచిత్రవేగంబునఁగలభాషిణి కొప్పులు
ట్టి పట్టెంబు జలిపించి వ్రేయనెత్తుటయు, నె
త్తినచెయి తత్క్షణంబ యందుకొని మృగేంద్ర
వాహన. కళా. ౩. ౧౨౦.

గీ. కలపమలఁది మితాహారకలనఁదేలి, వీడి
యం బందుకొని యొక్కయూడిగంపు, బుడుత
తనవెంటనడువ నప్పువ్వుతోడి. శుక. ౧. ౬గీ.

౩. స్పృశించు, అంటు.

ఉదా:-క. ఉదితజ్యాఘోషంబులు, చదలందుకొ
నంగ. శై. భా. ౬. ౧౭౨.

ర. కలియు, కూడు.

ఉదా:-చ. చెవునుమద్దియ యేగతినట్లు రంభరూ,
పును ధరియింపనేర్చితివి పొందుగ నెమ్మెయి
నందుకొంటివా, యనఘుని నట్లు గూడఁగఁ జి
రాభిమతంబిది నీకు నావుడున్. కళా. ౪. ౩.
౫. (ఒకఁడు కొంతచేసివిడిచినపని) కొనసాఁ
గింపఁబూను, కైకొను.

ఉదా:-అ. ఇటులు నిటలఘటిత కుటిలఘటయై
న, మొగముతోడ వీరమూర్చునున్న, తండ్రిక
య్యమపుడు తానందికొని నుకు, మారుడట్ట
హాసఘోరభంగి. కళ. ౨. ౧౪౫.
ఆయనపాట యయినది. ఈయన యందుకొ
న్నాడు. దానిజగడమయినది. ఇంక ఇది
అందుకొన్నది. నాపరు గందుకో చూతము.
నీవు ముందువెళ్లుము. ఒకనిమిషములో నేనం

దుకొందును. తండ్రికక్తియుడుగునప్పటికి కొ
డు కందుకొన్నాడు. కృష్ణ దేవరాయలు మను
చరిత్ర కృతి నందుకొనెను.

అందుకోలు=అందికోలు. వి. అందుకొనుట.

—విణ. అందుకొనునంతచేరికలో నున్నది, సమీ
పము.

ఉదా:- (పటవర్ణనము) నీ. ఏవనస్పృతికొమ్మరెక్కి
యాడంగ దిగంతబాలికలకు నందుకొలు.

ద్వాత్రిం. గీ. ౫౩.

అందుపాటు. వి. సమీపము, చేరిక. విణ. స
మీపముననున్నది.

ఉదా:-ద్వి. ... అపైఁడిమ్మగము, మనకులోఁబ
డునట్టిమతముఁ జింతించి, క్రిందటఁ గాలిగాఁ
గేడించిరథము, నందుపాటుగఁ దోలుమనుచుఁ
దోలించి. హరిశ్చం. ద్వి. పూ. ౬౯౬.

అందుబడి. వి. అందిక, చేరిక, సమీపము.

—విణ. అందుట కనుకూలముగానున్నది, సమీప
మందున్నది, సులభము.

ఉదా:-గీ. అవని నాబాలగోపాల మగునమస్త, శీ
వులకునందుబడియైన దేవభూజ, మయ్యెనే తై
వ మట్టిమహాసుభావు, నాది నరసింహదేవుని
నాశ్రయించి. భోజరా. ౧. ౭౯

పాలము వ్యవసాయమునకు అందుబడిగాలేదు=
సమీపముగాలేదు.

× × ×

× × ×

× × ×

× × ×

× × ×

× × ×

అగు=అవు, ఔ. ఆ. క్రి. (క. అగు, అగు. త. ఆ, అగు. తు, కు. ఆ.) ౧. కలుగు.

(క) సంభవించు.

ఉదా:-ఉ. ...తపమునేయఁగ వచ్చితఁ బుత్రజన్మమై, సంతసయేను మీదయఁ గృతార్థతఁ బొందుదు సస్మనీశ్వరా.

భార. సభా. ౧. ౧౪౦.

ఆ. మనకుఁ బాండురాజతనయవర్గమునకుఁ, గయ్య మయ్యఁ బెద్దకాలమేని, నెదురుచూచుచుండ నొదవె నివ్వధ మిందుఁ, బూని చేయవలయు దాని వినుము. భార.భీష్మ. ౧. ౭౫.

(చ) పుట్టు.

ఉదా:-సీ. వెలకుఁ జూపవు పొన్నఁదియఁతగోప్యమా యది యరంటులలోన నయ్యఁజుమ్ము.

కవిరాజ. ౧. ౯౧.

గీ. వినఁగ వేడుకయయ్యె సవిస్తరముగ.

పారి. ౧. 3౬.

(ట) ప్రాప్తించు, ప్రాప్తమగు.

ఉదా:-క.కర మిప్తము సేసితి మా, కరినూదన దీన నీకు నగు సత్ఫలముల్. భార.ఆది.౧.౧౧౯.

ఆ. విను మసత్యలోభమున సిరి యగునె యాఁ, కొని ముసిండి దిననఁ గ్రొవ్వ లావుఁ, గలుగు నయ్య. భార. ఉద్యో. 3. 333.

ఉ. భానురలీల నయ్యె నిలపై మధుమాసము. కవిక. ౪. ౨.

గీ. ...అహిశయాను, సర్పనము సేయుటకు వేళ యయ్యె ననుచు, సతిరయంబున సహృద్యకకు సరిగి. విప్ర. ౫. ౨.

౨. ప్రవర్తిల్లు, జరుగు.

ఉదా:-సీ. ...స, స్మరికృప జనకునింటను వివాహ, మగుటకు మున్ను... రాఘవ. ౨. 3౨.

3. గతించు, కడచు.

ఉదా:-కా. ... మస్మధవిహారస్థితవిభ్రాంతిచేఁ, బాయం బాయెను... కాళ. ౪. ౧౪.

ఉ. కను దెజనండు చంటికి మొగంబట్టు చే

ర్పడు నేడ్యఁ దెప్పడున్, దినములు చాలనయ్యెను. పరమ. ౨. ౧౩౩.

౪. సిగ్గించు.

ఉదా:-ఉ. నీ వొనరింపఁ బూనినపనిం గమలో దరి కీడు పుట్టునే, కా వనినట్లయిండి యవుఁ గార్యములు. భార. ఉద్యో. 3. ౭౩.

సీ. పడుచుదూడలచేతఁ బని యానె వీ రేల యననూయఁ దోతేరఁ బనుపరమ్ము.

కువల ౨. ౨౬.

గీ. తగు, యుక్తమగు, అర్హమగు.

ఉదా:-ఉ. కా దన కిట్టిపాటియపకారముఁ దక్షకుఁ దేకవిప్రసం, బోధనఁ జేసిచేసె.

భార. ఆది. ౧. ౧౨౪.

గీ. దమము సంశ్రయమును వేదతత్పరతయఁ, గలుగఁజూచి యెఱింగింపు కాని వాని, కీకు మీవిద్య పాత్రదానైకనిరత.

భార. శాంతి. ౬. ౬౫.

క. కలచోకయిలిహాస మిపుడు గైకొని నీకున్, దెలియఁగఁ జెప్పెద దానన, యలవడు నీయడుగుప్రశ్నకకు సుత్తరమున్.

భాగ. ౧౦. ఉ. ౧౨౩౬.

౬. సమర్థమగు, చాలియుండు.

ఉదా:-క. అగు నిదివోలును నాకుం, దగవట్టిదకర్జునకు రథంబు గడస నీ, వగు దని కోరినకారవజగతీశ్వరుప్రార్థనంబు నిలుపఁగవలయున్.

భార. ఉద్యో. ౧. ౧౧౧.

క. భూనాయక దుందుభియను, వానికశేబరమునెత్త వాలియొకండొ, నేనొకఁడ నగుదుఁ దక్కినవానికి నాడొక్కనెత్తవచ్చునెజగతిన్.

భా. రా. కిష్కిం. ౯౪.

౭. ఛాతువులతుమున్నర్థకరూపముల కనుప్రయక్తమై విధ్యర్థమును అనఁగా 'వలయు' అనునర్థమును దెలుపును.

ఉదా:-క. తాన సుతుఁడగుట దెలియం, గానగు.

భార. శాంతి. ౫. ౫౦౫.

క. ఆవిప్రులపుడుధర్మజా, దీవించి వివాదమొక
టి తీర్చనగుననన్, మీవాదము తీర్చెదరు న,
భావరు లీయరుణివులపాబక వాల్చులనన్.

జై. భా. ౮. ౨౦౬.

౨. పరిణమించు, మాటు.

ఉదా:-క. కనుఁగన్నై యనుఁజేయై, కొనుఁజవి
జిహ్వయి మూరుకొను నాసికయై, తనువై
స్పర్శముగైకొను, ననవద్యా బుద్ధి యాత్మయంద
నిలుచుచున్. భార. శాంతి. గీ. ౧౬౯.

క. ...తా, నెత్తిచ్చిక్కరఁగిపోసిన, నిత్తడిబం
గారమానె యిలలోనుమతీ. నుమతీ. శ. ౧౪.

౯. శక్యమగు, అలవియగు.

ఉదా:-క. ... అ, ద్వైవిధ్యత్రపతివ్రత, గావున
నశుచులకుఁ గానఁగా దనవద్యా.

భార. ఆది. ౧. ౯౬.

ఉ. ...నీవునా, పొంతకువచ్చితింక నెటువో
నగు నం చొకదొడ్డనారసం, బెంతయు బెట్టి
దంపువడినేయుడు. భార. ద్రో. ౨. ౯౯.
చ. చెలఁగెడురోగమాషధముచే విషముందగు
మంత్రయక్తిని, మృలఁ దగఁ జక్కఁజేయనగు
మూర్ఖుని మూర్ఖత మాన్వవచ్చునే.

భర్తృహరి. మూర్ఖ. ౬.

౧౦. అనుకూలమగు.

ఉదా:-క. పరిచారకులైయుండుదు, రరివర్గవ్యతి
కరమున కగుదురు వీరిన్, సరిఁ దనకొడుకులు
మెలఁగిన, తెరువున మెలఁగింపవలదె ధృతరా
ష్ట్రునకున్. భార. ఉద్యో. ౧. 3౪౯.

క. బలమును బుద్ధియుఁ జేవయు, నలఘుమతీ
యుల్లసిల్లు నగుకాలమునం, జాలియుం గాల
విపర్యయ, కలనంబున బుధులకుబ్బుఁ గలఁక
యుఁ గలవే. భార. మా. ౧. ౨౨౦.

చ. ఎడరువనైన చుట్టిమున తెవ్వరుసాటి జగ
త్త్రయంబునన్. కవిక. ర. 32.

౧౧. ఏకమగు, కలియు.

ఉదా:-మ. ...విజయుండు నేనునయి సంగ్రా

మంబులో నేకకా, లమునం దాధృతరాష్ట్ర
బాధముల నెల్లం జంపి. భార. ఆర. ౧. 3౯౪.
తరువోజ. భువనంబులన్నియుఁబుట్టించి ...

ఈకానుఁడేఁ దనయింటికిఁజన్న, నవమాన్యుఁ
జేసె నాయల్లరు నేనునై తన్నుఁజేయుదునాగ
మభాష్యు... కు. సం. ౨. ౧౪౧.

ఉ. ఏనిటులంటినా పలవదింకను నీవునురాజుఁ
దమ్ములం, గా నుచితంబునూచి.

భార. ఉద్యో. 3. ౧౦గీ.

౧౨. యథార్థమగు, నిజమగు.

ఉదా:-వ. కృష్ణపారథికంబగు జిష్ణురథం బప్రతి
హతమనోరథంబగుట యెఱుంగవలదె యను
టయు నమృహీపతి యతని కిట్లనియె.

క. అదియగునైనను ననుఁబెం, పొదవఁగఁ గా
చికోని యిచట నుండుటకంఁపెన్.

భార. ద్రో. 3. ౨౯౬.

౧3 సిద్ధమగు.

ఉదా:- (వర్షాకాలవర్షనము.) నీ. ...మగువ! నేఁ
డేనాళ్లనుండియుఁ గుడువఁగూ దొదవఱునికి.
గీ. వేడియగుదాఁక నోరువ...

పాండు. ర. ౧౫3.

నీ. ...కల్గదు గూడుదానఁ గలిగె, నేని కూర
గుటమండు. ఆము. ర. ౧౨2.

౧౪. తోఁచు, మనస్సునకు స్ఫురించు.

ఉదా:-ఉ. కన్నులనీరునించుఁ బులకంబులుదాల్చు
వహించుఁగంపమున్, విన్నదనంబునొందుఁ గ
డు విస్వరథంబలవించు ఘర్మబిం, మాన్నతిఁజెం
డు టిచ్చవడి యుండును మూర్ఖిలు నంత నింత
పై, కొన్నటులైన లేచు వగఁగుండుచు భూపతి
సాత్వికాప్తిచే. కవిరాజ. గీ. ౨౬౬.

౧౫. కలదియగు, కలిగియుండు.

ఉదా:-క. తనమనమున సంభ్రమమును, ... శం
భుం, గని నతినిచ్చెఱఁగై ని, లెన్ను వడఁకుచు.

కు. సం. 2. ౮౯౬.

క. క్షమియింపు మనుడు నతఁ యున్నమమొ

దీనఁ గర్హుఁడుం బ్రకాంతుండై వి, క్రమశేషి న
లుపఁ బ్రతిపై, న్యముదెస మొగమయ్యెఁ బటు
గుణధ్వనిసెలఁగన్. భార. ద్రో. గీ. ౧౧౨.
మ. ఖుసిమిఱన్ సురధాణి నిండుకొలువై...

పార. ౧. ౨౨.

గీ. ఆలు తుగఁడును నొకకుత్తుకైనఁగాక, యిట్టి
ధర్మంబు మిన్నక యెట్టుకలుగు. పార. ౨. ౬౪,
౧౬. అధీనమగు, పాలగు, ఈయర్థమం దిది
పష్టివిభక్తితోనే యన్వయించును.

ఉదా:-ఉ. ధర్మపరుండగునట్టివానికే, నొప్పమినే
సి తత్ఫలము నొందితి నిందకునైతి నే మనన్.

భా. రా. యు. ౯౭౦.

సీ. ధనవారములు చీరతతులపాలయ్యెను సా
మ్మలు కొదువను సాగినిచనియె, గాదెలధాన్య
మెల్కలకయ్యె గుత్తకై యెనసినగ్రామంబు లె
ల్లనెండె.

శుక. ౨. ౩౬౦.

౧౭, సంబంధించు.

ఉదా:-క. దేహము తాఁ గానని నిజ, మాహిం
పఁగ నేర్చునట్టి యుత్తమునకుఁ ద, దేహమున
కయిన శాంధవ, దేహంబులు మిథ్యలనుచుఁ దె
లియఁబడనే.

కవిరాజ. ౧. ౧౧౨.

ఉ. చింబభలోష్ఠికన్నులను బేడిసమిలిరుదిక్కు
లన్ సమా, నంబుగఁ బర్యచున్న శ్రుతి నామ
సరోయగళోభ లిట్టున, ట్టుంబిరువీకు నేయఁ
గఁ గదున్ దమినెండుకుఁగాక రెంటిను, ధ్యం
బునఁ బాఁతెడిం బరువుతారయఁ జాపల మట్టి
దేకదా.

ప్రభా. ౨. ౭౧.

అయినవానికి ఆకులలోను కానివానికి కంచము
లోను పెట్టినట్లు.

౧౮. ఉండు.

ఉదా:-ఉ. ...బడ్డు గలంగఁగఁజేసి భీష్ముడే,
దిక్కునఁ దానయై దిశలు దీటుకొనన్ శరకో
టి నింప.

భార. భీష్మ. ౨. ౩౦.

కా. ఏచాయంజూచినఁ దానయై మెలఁగు
చున్...

పారి. ౧. ౪౦.

(భారతార్థమున) చ...ఆభవు పరధగ్మమట్టును
ట భావములోనిది మాకు శంక, రెయ్యవి యని
యుబ్బుటొప్పదు...

రాఘవ. ౨. ౮౪.

౧౯. ఇది సకర్మకథాతువుల తుమున్నర్థాంత
మున కనుప్రయుక్తమై కర్మార్థమునుదెలుపును.

ఉదా:-ఆ. ...నాటగోలెను, నశ్వశీర్షమనఁగ
నయ్యె నదియు.

భార. ఆర. ౩. ౧౩౨.

ప. విననయ్యెం గృకవాకుకూజితము లుద్వే
లంబులై...

పారి. ౨. ౬గీ. (వినఁబడియె.)

౨౦. వ్యతిరేక తద్ధర్మార్థకరూపములపై ఆర్థ
విశేషములేకయే అనుప్రయుక్తమగును. దీనికి

ప్రాయికముగా భూతకాలముననే ప్రయోగ
ములు కలవు. కాని కొన్నిచోట్ల తద్ధర్మార్థక
ప్రయోగములుకూడఁ గనఁబడుచున్నవి.

(క) భూతకాలమునకు.

ఉదా:-గీ. ...విప్రులవలనఁ బుట్టి, రైరె సత్త్వత్తి

యప్రభువు లవనిఁగావ. భార. ఆది. ౬. ౫౯.

సీ. ...తడయకేల, బోధింపనైతని భూసురప్ర
వరుండు.

భార. ఆది. ౨. ౧౫౮.

గీ. అకట గురుదక్షిణ యొసంగ నయితివందు.

ఆము. ౩. ౫౩.

(చ) తద్ధర్మార్థమునకు.

ఉదా:-చ. అనవిని ధర్మరాజనుతుఁ డాతని కిట్ల
ను నాదుతమ్ములం, గనుఁగొనునంతకున్ నుఖ
ముగాఁ గొననయ్యెద నితైఱంగు.

భార. మహా. ౧. ౭౦.

చ. అకట యదేమియో యెఱుంగనయ్యెదఁ
దొయ్యలి దక్షిణాంసచూ, చుకనయనప్రకంప
గుణనూచన లేమియు వల్లగావు.

పారి. ౧. ౭౩.

౨౧. సమాప్తమగు, ముగియు, పూర్ణమగు.

ఉదా:-గ్రంథరచనము అయినది. భోజనము
అయినది. పురాణముచెప్పట అయినది.

౨౨. వ్యయమగు.

ఉదా:-పెండ్లికి నాలుగు వేలయినవి.

౨౩. వివాహపర్యాయముల కనుప్రయుక్తమై

“చేసికొను” అనునర్థ మిచ్చును.

ఉదా:-వ. ... ఇది నాకుఁ దొల్లి పరియింపబడిన భార్య. పదంపడి భృగుండు పెండ్లియయ్యె.

భార. ఆది. ౧. ౧౩౦. వరాహ. ౪. ౬౨.

ఇట్లే వివాహమును, పరిణయమును, కల్యాణమును మొ.

ఈయర్థమంటే ప్యస్తముగా ప్రయోగ మొకటి కనబడుచున్నది.

ఉదా:- ఏమునుదాల్చిన మాల్యమిచ్చు న, ప్పిన్నది రంగమం దయిన పెండిలి నెప్పుము.

ఆము. ౧. ౧౪.

౨౪. విశేషణమునకు అనుప్రయుక్తమయి విశేషణవిశేష్యముల సామానాధికరణ్యమును అనగా అభేదమును తెలుపును. అప్పుడు క్రియాజన్యవిశేషణముగానే యుండును.

ఉదా:-క. దురమునఁ గుపితుఁడగు నిన్నెదుర్కొన నా కో, క్కరునకు శక్యమే.

భార. ద్రో. ౩. ౨౩.

—విశేష్యము తర్వాతవచ్చిన విధేయవిశేషణముల కనుప్రయుక్తమగునపుడు క్రియగానే యుండును.

ఉదా:-గీ. చెఱకుమోపునైచి శ్రీమహాదేవుండు, చాయఁ జూచునంత మాయమయ్యె.

హర. ౧. ౨౨. వరాహ. ౩. ౧౨౧.

—విణ. సంఖ్యావాచకములపై పూరణార్థమున వచ్చు “అవ” అగమమునకు పూర్వరూపము. దీనికి “అవు” అనురూపమును గలదు. ప్రాచీనశాసనములందు “అవ”కు మాటుగా ఈ రూపములే కనబడుచున్నవి. దీనికి కవిత్రయ ప్రయోగములును కొన్ని ప్రతులయందుఁ గలవు. తర్వాతికవుల గ్రంథములలో “అవ” అనియే కలదు. (చూ. అవ.)

ఉదా:- శ్రీమన్మహామండలేశ్వర కొండపడ్మటి బుద్ధరాజు శకవర్షంబులు ౧౦౭౦ అగు నేంటివిషు సంక్రాంతి నిమిత్తమున. ద. శాస. ౪. ౬౭౮.

శకవర్షంబులు ౧౦౮౭ గు నేన్ది రాజరాజసం వత్సరంబులు అంగు శ్రాహి మిఖనమాసనష్ట ౧౫ సోమగ్రహణనిమిత్తమున శ్రీ భీమేశ్వర మహాదేవరకు శ్రీమన్మహామండలేశ్వర కొండ పడమటి బుద్ధరాజులు పెట్టిన కర్పూరవర్తి యఖిణ్ణదీప ౧ కి... ద శాస. ౪. ౧౦గేం. స్వస్తిశకవర్షంబులు ౧౦౮౮ నేన్ది... ముప్పి నాయకుణ్ణు భీమేశ్వరమహాదేవరకు బో (లు నలువు)రుం బూట్టగా నాలపు నడపు ముత్సకా బ్రహ్మనివసమునంబెట్టిన అఖిణ్ణవర్తి దీపము నకుం బెట్టిన కులోత్తుంగగద్యలు ౧౦.

ద శాస. ౪. ౧౦గేం.

గీ. వీడు పుట్టిన పదియగునాఁడు పెలుచఁ, బడియె నా చేతనుండి. భార. ఆది. ౬. ౨౮౧. సీ. ఇది పదుమూడగు నేడు మా కజ్ఞాతవా పంబు నలుపంగవలయు నిందు.

భార. విరా. ౧. ౪౭.

క. అధగ్మమునందు నాలుగగు నంశము ని, ర్బాధముగఁ బొందు. హరి. ఉ. ౫. ౫౭.

—అన్య. అంగీకారమును తెలుపును.

ఉదా:-చ. అగునగు మేలుమేలు మనుజాధిపుఁ డున్ మహియేలు మాటలన్, మగఁటిమి యి మ్మెయిన్ నెఱపినం జెడు.

భార. ద్రో. ౫. ౯౯.

అగుదెంచు=అగు.

గతించు, కడచు. అనుటకు.

ఉదా:-మధ్యా. ఏ నేడు లగుదెంచె నద్దనుం డేగి యింత శేతెంచు. భార. ఆర. ౪. ౩.

కలదియగు అనుటకు.

ఉదా:-ఉ. అంత సరోరుహాపుండ్రుడయం బగు దెంచె... నిర్వ. ౬. ౮౭.

అగుర=అగురా, అవుర, అవురా, బొర, బొరా, (అగును+ర) అవ్య. ౧. ప్రశంసను తెలుపును.

ఉదా:-గీ. కటకపురిఁ గాలెన్ గజరాజు కలఁగి

పటవ, దోచుచున్న నార నీ దురవగాహ, ఖే
లదుగ్రప్రతాపాగ్ని కృష్ణరాయ.

ఆము. ౧. ౩౬.

(ఆమ్రేడితమందు 'అగురగుర' ము.)

ఉదా:-క. అగురగుర ముఖరముఖుడై, జగమువి
నం దనబలంబు ధాటె సముద్రుం, డు...

రామాభ్యు. ౭. ౩౯.

౨. ఆశ్చర్యమును తెలుపును.

ఉదా:-గీ. గౌరియందుఁ గుమారునిఁ గనియె సో
ముఁడొర యచ్చెరువని జను లనఁగ.

దశా. ౧. ౨౫.

అయి=వి. అవ్య. ౧. అగుధాతువుయొక్క భూ
తార్థకాసమాపకక్రియాకూపము, క్షార్థకము.

ఉదా:-జలము నిర్మలమయి యున్నది.

౨. చతుర్థీవిభక్త్యర్థకములగు 'కి, కు'లు చివ
రఁగల పదములకు అనుప్రయోక్తమగును.

ఉదా:-గీ. ... నేను వారలందఱును మఱచు,నట్లు
నేయుడు నరునకునై కుమార.

భార. ద్రో. ౫. ౨౫౦.

(నరునకునై=నరునినిమిత్రము.)

౩. ధాత నిన్ను నేమిధర్మంబు నడపుట, కై
సృజించె దాని నాచరించి, యుండు.

భార. శాంతి. ౧. ౨౦౯.

క. పలుపకుఁ గూటికినై నీ, చుల వేడంబోడ,
పొండు. ౩. ౨౧.

౩. స్వయముగా, తనంతట తానుమొ... అర్థము
తెలుపును.

ఉదా:-క. వీనై మేల్కొనునంతకు, భూనాయక
పర్య! నన్ను బోధింపమఁడీ.

భార. అను. ౨. ౩౦౧.

అయిన=విస. విణ. అగుధాతువుయొక్క భూ
తార్థకవిశేషణము.

—అయినయిటివాఁడు = పెద్దవంకములోని
వాఁడు.

—అవ్య. ద్రు. అగుధాతువుయొక్క చే వర్గకరూ
పము.

౧. అయినయెడల.

౨. వికల్పముగాని పక్షాంతరముగాని తెలుపు
ను. కాని, ఏని.

ఉదా:-క. మానవనాయక! యగ్రజుడైనను నను
జన్ముడేని యన్యాయంబుం, బూని సహోదరు
లకుఁ గీ, డైన సతఁడు దండ్యుఁ డండు రవనీప
తికిన్. భార. అను. ౪. ౧౩౬. (ఇటవికల్పము)
గీ. అన్నమున దుగ్ధమునఁ బండ్లనైన, మూల, కో
టినైనను దనుపారు నీటనైన, నిత్యమునుజేయు
నది పితృకృత్యమోపి. భార. అను. ౩. ౩౩.

(ఇట పూర్వప్రాధాన్యముకల వికల్పము.)

(గృహజంబుకోపాఖ్యానమందలిది.)

క. దయమాలిపోవ నేటికిఁ, బ్రయత్నమునఁ
బొదువ దైవబలమున మీకుం, బ్రియమెసఁగఁ
బ్రదుకు బ్రదుకం, డయినను మతిపోవరాదె
యని చెప్పుటయున్. భార. శాంతి. ౩. ౩౭౩.
(ఇట పక్షాంతరము.)

౩. పూర్వోత్తరవాక్యములకుఁ గలవిరుద్ధభావ
మును దెలుపును.

ఉదా:-ప. ... ఉపరిచయండనురాజుల్ యీసత్య
పతి నొరుల కీవలపదు. శంతనునక యిచ్చునది
యనుటంజేసి తొల్లి యసితుండయిన దేవలం
డు కశ్యాధియయి వచ్చి ప్రత్యాఖ్యాతుం
డయ్యె నిట్టిసంబంధ మెవ్వరికిఁ బడయనగు.
క. విను మైనను సాపత్న్యం, బనుదోషము కల
దు... భార. ఆది. ౪. ౧౮౪.

చ. ఎఱుఁగుదు నైవ వాని సమయించుటకున్
సమయంబుగాదు. దశా. ౪. ౧౨౫.

౪. ఆధిక్యమును, ఉత్కర్షమును తెలుపును.

ఉదా:-క. ఉక్కుఁ జీ నురిపతికైనను, మ్రొక్కు
ము. భార. ఉద్యో. ౩. ౩౬౦.

గీ. పలుకుబూఁబోడికైనను నలవిగాదు,

వైష. ౨. ౯.

౫. అపకర్షమును, హైస్యమును తెలుపును.

ఉదా:-కా. ... భూమిపై, బేరైనం గలదే...

భాగ. ౨. ౫౯౦.

౬. నిర్ధారణము లేమిని తెలుపును.

(కిమర్షకములగు ఏ, ఎవడు, ఎవతె మొదలగువానితో సంబంధించియుండును.)

ఉదా:-క. తాన నుతుండగుట తెలియం, గానగుమును లాత్మవీర్యకలనం బెచ్చ, నైనంజేయగ మనిభా, వానూనత ఋశ్యశృంగం దాదిగ గనుటన్. భార. శాంతి. ౫. ౫౦౫.

అయిపోవు=విపోవు. అ. క్రి.=అగు. (చూ. పోవు.) ౧. విశేషణవిశేష్యములయొక్కయభేదసంబంధమును తెలుపుటకు.

ఉదా:-చ అడలున రాజధర్మములయందు జనించె ననూయ నీకు ని, ప్పడు మును నిస్సహుండవయిపోవగ గన్న గులంబువారు ని, ప్పడమి నృపాలురున్ బ్రదికిపోదురు నెమ్మది నట్టులైన మే, ముడుగుదు మస్త్రజీవనసముద్ధతితోత్తుము భైత్యవృత్తికిన్. భార. శాంతి. ౧. ౬౨. ౨. సమాప్తమగు అనుటకు.

ఉదా:-వియ్యము అయిపోయినవి. పనులు అయిపోయినవి.

అయ్యు=అయియు, వియ్య. అవ్య. ద్రు. ౧. అయినప్పటికి.

ఉదా:-క. అనఘా ! యీయజ్ఞమువిధి, సనాథఋత్విక్రప్రయోగసంపూర్ణంబయ్యను గడచన నేరదు నడు, మనయుడుగును భూసురోత్తమ నిమిత్తమునన్. భార. ఆది. ౨. ౨౦౯.

క. ...మృతసంజీ, వని లేమిజేసి యుమసా, దనమున కరుగుదురు వీర్యదర్పితులయ్యున్.

భార. ఆది. ౩. ౧౦౪.

౨. అయి. (ఈయర్థమున సముచ్చయము నిర్దేశము.)

ఉదా:-క. మనపక్షంబున వార, ద్దనజాలచే నిహతులయ్యుండగ మృతసంజీ, వని లేమిజేసి య

మసా, దనమున కరుగుదురు.

భార. ఆది. ౩. ౧౦౪.

సీ. చక్రధరుండయ్య జలరుహనాభుండు గాఠదీపధరుండయ్యుఁ బాండవుండు, నుండి రవ్వనమున నుభయపార్శ్వంబుల...

భార. ఆది. ౨. ౨౬౧.

౩. సైతము, ఏని.

ఉదా:-క. పోరనుమృతసంజీవని, కారణముననిహతులయ్యుఁ గారసురపరుల్. భార. ఆది. ౩. ౧౦౩. (నిహతులయ్యున్=నిహతులు సైతము.)

అయ్యె=అయి. ద్రు అగుధాతువుయొక్క భూతకాలిక ప్రథమ పురుషైకవచనము.

అయ్యెడు. ద్రు. అగుధాతువుయొక్క ఆశీరా

ద్యర్థకర్మాదము. (అనుభవము)

విణ. ఏడుప్రత్యయముతోఁ గూడిన తద్ధర్మాధ్యక్షక విశేషణరూపము. అయిదో. ౬౬

అవు= ఔ, అగు. అవ్య. ౧. సక, వెనుకటికి

యమున కంగీకారమును సూచించి ప్రకరణాంతరమునఁ బ్రవేశపెట్టునపు డుపయోగింపఁబడును

ఉదా:-మ. తివు భావా మృత్యుతంబు ముందు

మన దైత్యశ్రేణికిం బంతునో, దివిజుల్ గు

య్యుడనుండ ముందొసఁగి. దశా. ౨. ౩౫౪.

౨. సత్యమే, అశ్నే.

ఉదా:-ఉ. పూర్వపుఁ దప్పుజేసి వెఱుబొందు

చునున్న యనంగుఁ డెంతయున్, నిగ్వృతిఁ

జెందెనాఁ దనదు నీతి ఫలించి తపంబు పండి

నన్. హర. ౪. ౪౪.

చ. అవునవు నందినన్ సిగయు నందకయుం

డినఁ గాళ్లు పట్టుకొందువు హరిణాంక...

విజ.వి. ౩. ౫౧.

౩. ప్రశంసను తెలుపును.

ఉదా:-చ. ... భట్టహర్షుని కవితాసుగుంభములఁ

సోమరిపోతులు గొంద ఊయ్య లొ, నని కొని

యాడ నేరరది యట్టిద... నైష. ది. ౧౭.

౪. సంబాధనవాచకములగు ఓయి, అమ్మ, అయ్య మొదలగువానికి పూర్వము ప్రయుక్తముగను.

ఉదా:-బోనోయి, బోనవు, బోనయ్య, ఇత్యాది. అవుగదే=బోగదే, అగుగదే. అవ్య. (బోను+కదే.) బోర, ప్రశంసావాచకము.

ఉదా:-నీ. బోగదే లావణ్య మాగదే మాధుర్య మాగదే సతి నవయావనంబు. భాగ.౮.౩౦౫ బోనోగదే=బోగదే.

ఉదా:-మ. అమరేంద్రాదులు మాళికంపములతో నానాగదే బాపురే, కమలాక్షా శరణంచు.

భాగ. ౮. ౨౦౩.

అవుగ=బోగ. అవ్య. ౧ అవియుక్తమే.

ఉదా:-శా. హేమాభాంగవిభాధరారుణిమ వక్త్రేందుప్రభాశీలః ద, చాభూరత్నము వొందదయ్యెమును దత్తద్వర్ణయుక్తాశ్రియన్, శ్యామాత్వంబలిగర్వధూర్వహకచచ్ఛాయాచ్ఛటంగాంచె నాఁగ మున్నుర్వి శిరఃప్రధానమును వాక్యం బెమ్మెయిందప్పునే. ఆము. గీ. ౮. ౨ నెనుకటివిషయమందనాదరము నూచించి ప్రకరణాంతరమునఁ బ్రవేశపెట్టునపుడు ప్రయుక్తము, సరేకాని.

ఉదా:-మ. అవుగ మిరిట మున్ను గన్గొనని చాయల్ లేవుగా నాటనుండి విశేషంబులు గొన్ని మిమ్ము నడుగన్ వేడ్కయ్యెడున్ నాకు విజ. వి. ౨. ౧౬౨.

3. ప్రశంసాద్యోతకము.

ఉదా:-చ. అని తెలుపన్ మహీశుఁ డవుగాయని మెచ్చి. కువల. ౨. ౬౯.

అవుగ=అవునుగాక.

అవుగకను=బోగకను. స. క్రి. అంగీకరించుచు, ఒప్పుకొను.

ఉదా:-క. అనవుడు సందలు నాఁగకని సంతస మంద నధిపుఁ డభిషేకించెన్ జనులెల్ల సంప్ర

మోదం, బునఁబొందఁగ నవ్వు వతి విభూతిం బ్రభులన్. భార. ఉద్యో. ౪. ౧౪౧.

అవుగదను= బోగదను, అగుగదను.

(అవును+కాదు+అను.) ౧. ఇది యుక్తము ఇది అయుక్తము అని యాలోచించు.

ఉదా:-చ. కరుణ యొకింతలేక యవుగదను నట్టి తలంపులేక భూ, నురుడను శంకలేక యిటు నూతుని నేఁ దెగఁజూతునే నురా, పరిణత దుర్మదాంధ్యమునఁ బాపముజేసితి...

మార్కం. ౧. ౧౩౮

౨. ఆలోచించు.

ఉదా:-ఉ. మీరు విజయాశ సనుం గొనియాటఁ జేసి మాఁగదను కియ్యకొంటిఁ దగఁ గౌరవ నాధునికోర్కి తీర్చఁగాన్.

భార. ద్రో. ౧. ౭౩.

ఉ. యాదవసింహ నాతలఁపు నవ్వుడు వారలపాటొకింత యాఁ, గాదనుదాఁక లేడు గలఁకంబ డఁజొచ్చె...

ప్రభా. ౧. ౮౩.

3. మంచిచెడ్డలెంచు, విమర్శించు.

ఉదా:-క. అన్న పటుమీఁదరాజపు, నిన్నోగదనుట నాదునేరమిదైనం, గన్నదియనకున్న ను విన, కున్నను గపటమది మనకు నొండొరులయెడన్.

రాఘవ. ౪. ౧౦౩.

చ. నువిభవభూతిఁ చేర్చు హరి సొంపవుగదను శ్రీమదాత్మవై, భవము. రాఘవ. 3. ౧౮. (ఇట నుపమావాచకము.)

అవుగములు=బోగములు. వి. బ. (అగుటయుఁ గాకపోవుటయును.) ౧. సత్యావత్యములు.

ఉదా:-క. అన నయ్యంగన నాకే, మన నోరున్న యది మీర లనిసంతయుఁ జెల్లున మీకాఁగాములు చెల్పు నుపాయంబొకటి గానఁబడునందాఁకన్.

కళా. 3. ౧౮౦.

౨. నుఖిదుఃఖములు.

ఉదా:-క. అనయమునగు నలువకైన నవుఁగాము
లోగిన్. యయా. 3. ౮-3.

ప. ఇరువదినలుగుర నిలిపి యాయందఱు యాఁ
గాములు విచారించుచుం దమవారై యుండు
నట్లుగా యతిముఖ్యుల నిద్రఱఁ బట్టఁబుగట్టి.
పరమ. గీ. 3౪౧.

3. యుక్తాయుక్తములు, మంచిచెడ్డలు.

ఉదా:-ప. నే నతని యతిదైన్యాతిభారంబు భా
వించి కారుణ్యపరపశత్యంబు వొందినదాననై
తక్కిన యాఁగాములు లెక్కనేయక...

ప్రభా. ర. ౨.

అప్రసరే=బాసరే. అవ్య (అవును+అఁట
+ఎ)=బాసే.

ఉదా:-సీ.బాసరే నైవేద్య మాయెనా యననా
యె ననక పదార్థము లునుచునేర్పు.

దశా. ౬. 33.

అప్రసే=బాసే, అప్రసే, బాసే. అవ్య. సీచ మి
త్ర స్త్రీ సంబోధనంబున నుపయుక్తము.

ఉదా:-గీ. అనిన విని సోమయాజి వోపాగ్రహ
మునఁ దత్తరించుచు వడి సోమిదమ్మఁబలికెనా
నె సత్పుత్రోజనయత్రి యానె.సాధ్య, యానె
నూనృతభాషిణి యానెదేవి. కాశీ. ర. ౧౦౬.

అప్రలెమ్ము=బాలెమ్ము, అగులెమ్ము, అప్రలే.
బ. అప్రలెండు. ౧. సరేలే.

ఉదా:-మ. ఇది భోజాత్మజ కిచ్చినం గినుకతో
నేమంచు నూహించునో, మది సాత్రాజితి
దాని కే నిపుడు ప్రేమం బంపినన్ దీని నెల్లి
దముంతేసిన జాడనోచునానో యా లెమ్మిం
దు నే నున్నిఁ జె, ల్లఱువో యేరికిఁ బంపఁగా
ననుచు లీలన్ దుక్కిణీకాంతకున్.

పారి. ౧. గీర.

౨. ఇది వ్యతిరేకలక్షణచే ఆక్షేపమును తె
లుపును.

ఉదా:-శా. నా కీ జీవిత మిచ్చినాడ వపు లే న
న్నందఱున్ నవ్వఁగా... దశా. గీ. ౬.

క. బాలెండ యేటిమాటలు, మేలే యిది బ్ర
తికినట్టి మీఁదఱుగద... శుక. ౨. ౧౫౦.

ఆయె=అయ్యె.

ఉదా:-శా. ... మన్మథవిహార శ్లేశవిభ్రాంతిచేఁ,
బాయెం బాయెను బట్టకట్టెఁదళ...

కాశీ. శత. ౧౪.

ఆయెలే(లే)=అయినదిలే. అనాదరమును తె
లుపును.

ఉదా:-చ. అలరెఁ బ్రియాశువోర్తు ప్రియమాట
నసంతముబాడ నప్పు డవ్వెలఁది నపత్న భక్తికి
ని వేల్పులు మెత్తురు గాన రాగమన్, ఛలము
నఁ దన్నుఁ బాడఁగ వసంతుఁడు దా దయచే
సెఁగాక యా, యెలె నిజశక్తి నా యనుచు నీ
పసకుం గొదవెట్టె నీనునన్. ఆము. గీ. ౧33.

ఉ. నీచెలువంబు నీసాగను నీసరసోక్తులు నీ
విలాసములో, నీచతురత్వ మింతయిన నిర్దరభర్త
కు నేది యాయెలే, చూచితి మెందులేదు.

దశా. ర. ౧౨౦.

క=కా.

ఉదా:-చ. గ్రహములు నిర్జరీనురతకాలవినూత్రిత
హారరత్నసం, గ్రహములు మేఘపీఠియనుకాతుక
మందిరచత్వరంబునన్, బహుకరమార్జనావిధి
ప్రభాతముఖంబునఁ బాయఁ దట్టె ని,ష్టహహ!
భుజిష్యవోనియతి యంతః యారసి చూడ
వచ్చినన్.

నైష. ౮. ౧౦.

(అంతక=అంతేకదా.)

--ప్రయోగాంతరము మృగ్యము.

క. ద్రు=కా. ద్రు.

ఉదా:-క. ... తరుణిణిలోలా, క్షములందు బాష్ప
నలిలో, ద్దమముగఁ దల వాంచియుండెఁ గడుఁ
గోపమునన్. భార. అర. 3. ౨౬౪.

గీ. ఎఱచి యాహారముగ మను నెఱుకులయిన.

భార. ఆది. గీ. గీ3.

గీ. ఉత్తరము పడమర దలయుఁగఁగఁబంపఁ,
దగదు కిర్ణతల్పంబు నిద్రయును గీడు.

భార. అను. ౪. ౧౦౫.

క. అనిమునిపల్కిన సంత్యజాఁడను మాంస
ము విడువనోప కనుటగఁదలఁపం, జనునె భవ
దీయ తేజోధనహానికిఁ గరుణపుట్టదా యెవ్వని
కిన్.

భార. శాంతి. ౩. ౨౯౦.

కద=కదా.

కదా=కాదా, కాద, కాదె, కాదే, కాదో,
కావో, కద, కదె, కదే, కాదన్న, కాదమ్మ,
కాదయ్య, కదన్న, కదమ్మ, కదయ్య, కదచె,
కదవే, కదరె, కదరే, కదవన్న, కదవమ్మ, కద
వయ్య, కదరన్న, కదరమ్మ, కదరయ్య ఇత్యా
ది. అవ్య. ఇవి పందర్బాసుసారముగా ప్రసిద్ధ
విషయమును, నిశ్చయమును, సంతాపమును,
ప్రార్థనమును, ప్రశ్నార్థమును సూచించును.
కొన్నిచోట్ల ఉత్తపదముగా నుపయుక్తము.

—కాదు+అ=కాదా. దీనిలో 'దా' లోపించి
'కా' అనురూపము అయ్యెను. దీనికి 'క' అని
ప్రాస్వసహితరూపము నొకచోఁ గలదు. "కా
దా" అనుదానిలో "కా" పై దీర్ఘము ప్రాస్వ
ముగా మాటి "కదా" అయ్యెను. "కదా"
అనుదానిలో తుదిదీర్ఘము ప్రాస్వమయి "కద"
అని సిద్ధించెను. "కద" పై "పు, దు," వర్ణ
కంబు లవును. వానికి "ఎ, ఏ, అన్న, అమ్మ,
అయ్య" మొదలగువానిలో నొకటి నిత్యము
గా అనుప్రయుక్తమగును. "కాదె, కాదే,
కాదయ్య, కాదమ్మ" మొదలగువానినుండి
"కదె, కదే, కదయ్య, కదమ్మ" మొదలగునవి
సిద్ధించినవి.

—నిశ్చయమును తెలుపుటకు.

ఉదా:-ను. ...కపింద్రశ్రేణి కావ్యాళిఁజెప్ప వృ
థా మత్సరమాని చుష్కపులుఁ జెప్పంజూతు
రల్లేకదా, శివుడుం దాండవమాడ నాడచె పి
శాచీధూతచేతాశముల్. విక్ర. ౧. ౧౫.

క. ...నేడుగదా ను, న్మందిరము పవిత్రము
య్యో మాన్యఁడనైతిన్. మనుచ. ౧. ౬౧.
—ప్రశ్నార్థమునకు.

ఉదా:- (కృష్ణునిగూర్చి.) ఉ. ...నారంగములార
మికడను రాఁడుగదా కృప నున్నఁజూపరే.
భాగ. ౧౦. పూ. ౧౦౧౧.

—ఉత్తపదమునకు.

ఉదా:-గీ. వేషభీషణదానపవిత్రతీలోనఁ, బల్లదం
బునఁ బెదవులు తదుపుచున్న, సాధ్వీ రఘువీర
గేహినిఁ జక్కఁజూచి, యవునొ కాదొకదా
యని యనిలనుతుఁడు. రామాభ్యు. ౬. ౧౩౦.
కదరయ్య. అవ్య. ప్రార్థనార్థకములపైని అను
ప్రయుక్తమగును.

ఉదా:-గీ. ...మాపద్మగంధి తోడైచ్చి నన్నుఁ,
గూర్పఁగదరయ్య మిము నేడుకొనెదఁగాక.
ఫారంగ. ౨. ౧౩౦.

కదరె=కదరే.

ఉదా:-గీ. ప్రాణసఖులార నేనెంత పాపజాతి,
రాతిగుండియదాననో రాతిరెల్లఁ, గడిచి పల
కెంత నెకల యగ్గలపుటార్తి, నెంతఁబడలెనొ
కదరె యయ్యె మృతాఁడు. రసిక. ౪. ౧౭౭.
కదరే.

ఉదా:-శా. ...ఈవ్యాజస్వాంతుఁడు రుక్మి యు
బ్బుఁగదరే యత్యంతసంతుష్టుడై...
రుక్మిణీ. ౨. ౭౩.

కదవే. అవ్య=కదా.

ఉదా:-శా. ...తెల్పఁగదవే యేతత్పురావృత్త
మున్.

దశా. ౧. ౨౨౭.

కదే. అవ్య=కదా.

ఉదా:-క. లీలమెయిం జాణూరుని, కోలెమ్మి
తండు విడిచి ఘోరధ్వని జంఘలుండై పం
పెఁగదే, త్రొలొక్కమునకు మనోజ్ఞతర శుభ
వార్తన్. హరి. ఉ. ౪. ౨౪౨.

కా. అవ్య=క దా.

ఉదా:-ఉ. ... నేడుగా, దైవముగలై...

అము. 3. ౫౬.

కా=క. ద్రు. అవ్య. అగుధాతువుయొక్క తు
మున్నర్థకరూపము. (సంధివశమున “గా”
అగును.)

౧. అగుటకు, అగునట్లు మొదలగునర్థములఁ బె
లుపును.

౨. అర్థవిశేషములేకయే తుమున్నర్థకాంతము
లపై అనుప్రయుక్తమగును.

ఉదా:-ఉ. భూమికేగాఁగఁ ప్రాణములపోక ద
లంపక...

భార. భీష్మ. ౧. ౧౫.

చూడఁగా, రాఁగా, తగఁగ.

3. హేతువునుదెలుపు “కి, కు”లమీఁద అను
ప్రయుక్తమగును.

ఉదా:-క. ఆచపలాక్షికేగా మన, కీచకులందఱ
ను రాత్రి గీటడఁచె రహ,స్యోచితవిధమున
గంధ,ర్యాచరణముపేర భీముఁ డతిభీమము
గాన్.

భార. విరా. ౫ 33౧.

గీ. బాడబము హాలహలము నీతోడఁగూడఁ,
ఒడసెనో చంద్ర యొన్నఁడు నడలలేడు, కడలి
వానికేగా నిన్నుఁ గన్నకతన, ఒడధియయ్యె
ను భంగముల్ చాలఁగాంచి. ఇందు.౪.౪౨.

౪. అయి, ప్రయోజనముతెలుపు “కి, కు”ల
మీఁద అనుప్రయుక్తమగును.

ఉదా:-వ. ఇది యేమిసాహసంబునేసితి రొడ్లకొ
డుకులకుంఁగాఁ దమకొడుకుల నడుచు దుర్బుధు
లునుం గలరె.

భార. ఆది. ౬. ౨౭౭.

నీ. ...వర మెద్దియైన,నడుగుము నీకుఁగా నని
నేయుటొక్కటి, దక్కంగ...

భార. భీష్మ. ౧. ౧౫౭.

గీ. అనుసరించి, పట్టి, అనునర్థమిచ్చును.

ఉదా:-వ. ధనపతి మిత్రుడట్లు ప్రసదాప్రహ
దార్థముగా నుపన్యసిం,చిన వవనామృతంబు
శ్రుతిసీమలఁగా దిగి బోధభూజనే,చన మొన

రించుటన్.

పాండు. ౨. ౧౭౧.

గీ. ...ఒకనాఁడు కాకమొకటి, ప్రాద్దుగ్రం
కిన నచటుగాఁ బోయిపోయి...

శేయూర. 3. 3౫.

పాఁడాదారిగా వెల్లెను.

౬. ‘అని’ అను నవ్యయముపలె పూర్వోక్తవి
షయమును సూచించును.

ఇది యాయర్థమున ఏవార్థకమగు అకారమున
కు తరువాతనే కనబడుచున్నది.

ఉదా:-వ. ఇట్లుభిమున్యండు మడిసెన కాఁదలంచి
దుర్యోధనుండు సంతోషించ...

భార. ద్రో. ౨. ౮౫.

(మడిసెనకా=మడిసెనే అని.)

౭. విధేయవిశేషణములపైని, క్రియావిశేషణ
ములపైని, అవ్యయములపైని అనుప్రయుక్తమై
క్రియతో అన్వయించును. ఇట ‘అగునట్లు’
అనునర్థమిచ్చును.

ఉదా:-ఉ. ...నివ్వనిం, బ్రాకటతత్త్వధర్మఁడు
బ్రాహ్మణముఖ్యుఁ బురోహితుండుగాఁ, జే
కొనువారము...

భార. ఆది. ౭. ౧౫౫.

శా. ...కృష్ణద్వైపాయను నీవెఱుంగుము వి
భున్ నారాయణుంఁగా.

భార. శాంతి. ౬. ౪౭౬.

ఆమె మెల్లఁగానడచును.

వృథగా. మొ.

కాఁగాని. విణ.(కాన్ + కాని.)కానిది,తగనిది.

ఉదా:-నీ. గారావుఁగూఁతుపైఁగాఁగానిపనిఁ
బూను పనజసంభవుని నెమ్మనమువెలితి.

నైవ. ౭. ౧౫౧.

నీ. కాఁగానిచెలులడగ్గటి చరింపకుమమ్మ యు
త్తమస్త్రీలపొం దుడుగకమ్మ.

వేం. పంచ. ౪. 3౫౦.

కాఁజేయు. న. క్రి. ౧. అగునట్లుచేయు, కా
వించు, కలుగఁజేయు.

ఉదా:-ద్వి. ఎక్కితలంచిన నేరూపమైనఁ, గ్రక్తు.

న నప్పుడ కాజేయు, గిరులు.

బస. పురా. ౭౩ పా. ౧౧పం

౨. సమాప్తముచేయు, నశింపజేయు.

ఉదా:-వాడు పితృతాత్తిమంతయు కాజేసి నాడు.

౩. అపహరించు, దొంగిలించు.

ఉదా:-నాసొమ్ము వాడు కాజేసి నాడు.

కాబట్టి. అవ్య. (కాన్ + పట్టి) కారణమును తెలుపును. ఉదా:-కనుక, కావున.

కాశీ. ౧. ౭౬.

కాబోలు. ద్రు. అవ్య. (కాన్ + పోలు)

జొనేమో, ఉహనుదెల్పును.

ఉదా:- (వెన్నెలవర్ణము.) నీ. గంగాప్రవాహం బుగాబోలునని వసిష్ఠాదు లనుసానమాచరింప.

విక్ర. ౬. ౬౯.

నీ. ఈనాతికానుతో నెనగాకకాబోలు సింగములో గుహలలో జిక్కుబెల్ల.

ఉ. రా. ౨. ౨౬౮.

కాగజోలు అనియుఁ గలదు.

ఉదా:-గీ. కయ్యమిచ్చువాడునువీడె కాగఁ బోలు. హరి. ఉ. ౭. ౧౦౭.

కాక. అవ్య. (అగుధాతువుయొక్క వ్యతిరేకత్వార్థకము.) ౧. కలుగక, సంభవింపక, చాలక మొదలగునర్థము లిచ్చును.

౨. వికల్పమాను పక్షాంతరమును తెలుపును.

ఉదా:-క. దాకొని ఖడ్గాఖడ్గినో, కాక కచాక చినోబాణకాశలముననో, నీకెద్దియిష్టము...

రామభ్య. ౫ ౧౮౯.

౩. =కాని. (౩ వఅర్థము.)

ఉదా:-మ. ... పురావిహితకర్మంబెట్టిదో కాక లక్షణకాలవ్యము రాజయత్నమును జక్కంబెట్టలేడయ్యెడున్. వైష. ౮. ౧౮౫.

౪. కాని, అంతమాత్రమే అను భావము తెలుపును.

ఉదా:-నీ. కమలింపె గాక యంగజవిరోధి శిరో

ధిఁ దలకెక్కఁజాలెనే హలహలంబు, క్రాంతిగాక పయోధికాండప్రకాండంబుఁ జైకిఁజొంగించెనే బాడబంబు. వసు. ౪. ౨౯.

గీ. వినార్థకము, తక్క.

ఉదా:-క. నిర్బంధము దుర్మానము, దుర్బుద్ధికిఁగాక తగునె దుర్యోధన...భార. ఉద్యో. ౩. ౩౨౩.

ఉ. ...విసతాంగి నేనెకా, కెవ్వరు నీకుఁ బ్రాణపదమేటికి దాచెదవే తలోదరీ.

విజ. వి. ౩. ౩౧

౬. ఆశీర్వాదమును తెలుపును.

ఉదా:-క. ...ఓ, కుటిలాలక నీకు మగఁడు కొరిన కోర్కెలో, ఘటియించుఁగాక తా నెం, తటి. కార్యంబైన డించి నాదీపనలన్. పారి. ౨. ౨౬.

౭. కాపార్థమును దెలుపును.

ఉదా:-వాడు చచ్చుఁగాక. ప్రతిజ్ఞాప్రార్థన నిశ్చయదులను తెలుపును.

ఉదా:-గీ. ...ఆతండుమాల మీహానికెల్ల, గాన నాతని సాధింతుఁగాక యేను.

భార. ఉద్యో. ౪. ౨౦౪.

క. ... సంధ్యాసమయంబింతట నేటికినని సా, లింతముగాకింక బోర లెన్నెయ్యున్నె. కామచారానుజ్ఞ. యదృచ్ఛాప్రవర్తనమున కనుజ్ఞను తెలుపును.

ఉదా:-గీ. ప్రాధిపతికింప సంస్కృతభాషయంద్రు, పలుకు నుడికారమున నాంధ్రభాషయందు, రెవ్వరేమన్న నంద్రుగాకేలకొఱత, నాకవిత్వంబు నిజము కల్లాటభాష. భీమ. ౧. ౧౫.

కాతె=కావుతి. ఆశీర్వాదమునకు.

ఉదా:-గీ. ...కలిమిచెలువ, మెచ్చి నిచ్చు మా కోర్కె లిచ్చుఁగాత. ఉ. రా. ౧. ౨.

(కాక అనుటకుమాటుగా గూడ నొకచో గలదు.)

ఉదా:-గీ. జాతి దొలంగుఁగాత గుణకై రసాతల నీమకుం జనుం, గాత కులంబు బూదియగు

గాత నగంబుననుండి శిలముం, బాతముఁ జెం
దుఁగాత బహుభంగుల విత్తమే మాకుమేలువి,
భృతగుణంబులెల్లఁ దృణకల్పము లొక్కధనం
బులేపడిన్. భర్తృ. ౧. ౩౨.

కాదు. అగుభాతువుయొక్క వ్యతిరేకార్థకరూ
ప్రము. కొన్నియర్థము లీక్రిందఁజూపఁబడినవి.
మిగిలినవి “అగు” భాతువునుబట్టి యూహిం
చునది. ఇట్లే ‘కాదు’ మొ.

-తగదు, మాడదు. అనుటకు.

ఉదా:-ఉ. ...భీ, హృదులనన్నిధానమున నమై
యిఁ బల్కిన పల్కు దప్పఁగాఁ, గాదన ధ
గృనందనుఁడు గ్రమ్మఱిచెన్ యదువీరకోశ
ముల్. భార. ఆర. ౩. ౧౭౦.

గీ. ఘనుఁడు మనకాశ్రయంబయిమనిచెమత్స్య
దేశపతిగాఁడె నేనాపతిత్వమునకు.

భార. ఉద్యో. ౪. ౯౭.

కా. గంగానందనుపోటుమెచ్చక గురుంగాదం
ము రాధాతనూజుం గీడాడుచు...

భార. శల్య. ౧. ౮౭.

కాదుఁగూడదు=ఎంతమాత్రముకాదు అనునర్థ
ము తెలుపును.

ఉదా:-చ. విరటుఁడు నూచుచుండ నిను వేపుర
ముందట నట్లుద్రోవనొక్కరుఁడును గాదుఁ
గూడదనఁగల్గెనె పోటరులైనభర్త లేపురు గల
రంటి... భార. విరా. ౨. ౨౫౭.

క. కాదుంగూడదటన్నను, వాదునకున్విడుము
నన్ను వారి... పరమ. గీ. ౬౬.

కాన=కావున.

ఉదా:-గీ. భిలముగాకుండునది ధాత్రిఁ గృతియ
కానఁ, గృతిరచింపుము. మనుచ. ౧. ౧౪.
చ. పలవఁగఁజేసె భూసతిని వశ్యఁధిజ్ఞుఁడు
గాన నేర్పునన్. పారి. పీఠిక. ౨౨.

కాని. (అగుభాతువుయొక్క వ్యతిరేకార్థకవిశే
షణిరూపము.) సంభవింపని, తగని మొద

లగు అర్థములను తెలుపును. ఉదా:-కానిపని,
కానికల, కానికులము, కానిమాట, కానిత్రోవ,
కానితలఁపు, కానివావి.

కానిబ్రదుకు=తగనిబ్రదుకు; కష్టజీవనము.

భీమ. ౨. ౧౧౦.

కానిపోని=లేనిపోని, అసత్యమైన.

శుక. ౪. ౫౪.

కానివాఁడు. ౧. పనికిమాలినవాఁడు.

భార. ద్రో. గీ. ౧౦౫.

౨. అనిష్టుఁడు. ౩. అనర్హుఁడు.

కాని=కానీ. బెడరించుటను తెలుపుటకు.

ఉదా:-ద్వి. ఆనందుకులకాంత యరుఁడంచికాంచి
కానికానీ పోదుగాని లెమ్మునుచు, యొఱపైన
తనకేల నొకకోలఁబూని, తలుమ విత్తరము
తత్తరము రెట్టింప. అ. మ. క. ౧. ఆ.

౩౯. పా. ౧౭ పం.

కాని. వికల్పార్థకమునకు.

కాని. అవ్య. ౧. తక్కఅను అర్థము తెలుపును.
దీనకితర్వాతవచ్చుక్రియ వ్యతిరేకార్థమున నుం
డును,

ఉదా:-గీ. ...అన్నరవరుండు, దనకు నిన్నుఱ
కాని లేవనియె హరులు.

భార. ఉద్యో. ౩. ౩౧౪.

చ. ...చక్రఘోషమున నించుక యించుకగాని
యంత యేర్పడ వివనైతి. నైష. ౨. ౫౮.
౨. కొన్నిచోట్ల అర్థవిశేషములేకయే ఊతఁప
దముగా నుండును.

ఉదా:-క. ...ర, మృత్యుతముగాని నీగమన
వేగంబున్. భార. విరా. ౨. ౮౯.

ప. ...నన్ననిచివత్తువుగాని రమ్మని కళంబు
పొంచి చెయివట్టి... భార. ఉద్యో. ౪. ౧౯.
ఉ. అనలినాక్షి నవ్వుటయు నంతట నామహి
మంబు దూలెనో, కాని వసుంధరాధిప వకా
వకలై చెడిపోయె బ్రహ్మవి, జ్ఞానము...

వరాహ. ౧. ౯౫.

గీ వ్రాతఫలమేమియోకాని వనజగంధి.

హంస. 3. ౧౧౦.

3. పూర్వోత్తరములగు పదార్థములకుఁగాని

వాక్యార్థములకుఁగాని గలభేదమునూచించును.

ఉదా:-చ. ప్రియములువల్కి నిన్ననుసరింపఁగఁ
బాధుఁడుగాఁడునుమ్మ దు, ర్జయభుజక క్తినిగ్మ
ధితశత్రుఁడు భీముఁడుగాని.

భార. ద్రో. ౪. ౧౪౨.

౪. తక్కు అనునర్థమును తెలుపును.

ఉదా:-ఉ. ...కో, పానలమెండియున్న నివిదా
టవివైఁ బ్రసరించు తీవ్రదా, వానలుఁబోలి కా
త్రవచయంబువయిం గవియించి నిల్చినం,గాని

భార. ఉద్యో. ౨. ౧౩౭

౫. అంతమాత్రమే అను భావమును తెలుపును.

ఉదా:-గీ. జలదకాళిమఁ బాపంగఁజాలెఁగాని,
సహజకాళిమఁ బాపంగఁజాలదయ్యె.

నైష. ౮. ౧౮౭.

కానీ. అవ్య. (కాన్ + ఈ.) కానిమ్ము.

—ఇది ప్రార్థనార్థకమధ్యమపురుషైకవచనరూప
మైనను క్రమముగా అవ్యయముగా మాతీనది.
దీనికి 'కాని' అను ప్రాస్వాంతరూపముగూడఁ
గలదు. ౧. అంగీకారమును తెలుపును. ఈయ
ర్థమున కొన్నిచోట్ల ప్రార్థనార్థకముగాను గ్ర
హింపవచ్చును.

ఉదా:-క. ఏకాంతంబువఁ గదిసిన, యాకాంతుం
డలవసింపఁడైనంగానీ, యాకాంత సీతగానీ,
వే కరఁగఁడె యగ్నిపాంత వెన్నయుఁబోలెన్.

విక్ర. 3. ౬౧.

౨. వికల్పమును తెలుపును.

ఉదా:-ను.అకటా యేమనిదూఱుదాన మిము నా
థా వేగుజామయ్యెఁ బొందికగాఁ బాదము
లాత్త రమ్మనుటగానీ యుంటియేమొకదా, ని
కటఱ్ఱోడికి నేగుదమ్మనుటగానీ కొంతినె
య్యంపుఁబూ,నికతోఁ గన్నులువిచ్చిచూచుట
యొకానీ లేద యొక్కింతయన్.

కళా. ౪. ౧౧౨.

3. బెదరించునపు డుపయోక్తము.

ఉదా:-కా...ఆ, హా వేదంబులు యాగభాగముల
మర్త్యశ్రేణికేకాని మా, కేవంకంబనిలేకయుం
డునటుగా నేర్పాటు గావించెఁగా, నీ వేగంబ
హరించి తచ్చుతుల భగ్నీభూతముల్ నేనె
దన్.

దశా. ౧. ౨౪౩.

కా. కానీరా యిటువంటినీతము లనేకంబుల్ని
నుంబోలి విన్నా నేనున్. కళాంక. 3. ౬౯.

కళా. 3. ౧౯౬.

కానోపు=కాఁబోలు. కకు. ౧. ౧౪౩.

కామి. వి. అగు ధా. వ్యతిరేకభావార్థకము.

కాకపోవుట.

ఉదా:-ఉ. చీటికిమాటి కేకపథసీమమెలంగఁగఁ
బాటుగామి శృంగాటకపీఠికేగ...

నైష. 3. ౯౭.

కావచ్చు. ఆ. క్రి. ౧. అగుటకు సిద్ధమగు.

ఉదా:-క. ఈవంశము విచ్చేదము,గావచ్చినఁగుల
ము విలువఁగా...

భార. ఆది. గీ. ౮.

ప. ...ఆతండె యిటమీఁద యాదవగిరిపేంక
ణంబు పాపండ్లసంకులంబుగావచ్చిన.....భ
క్తిబోధించి...

ఆము. ౬. ౬౬.

సూర్యోదయము కావచ్చినది.

౨. కానోపును.

ఉదా:-ఆదొంగ వీఁడే కావచ్చును.

ఈపాటి కాపని పూర్తికావచ్చును.(చూ.వచ్చు.)

కావలయు. ఆ. క్రి. (కాన్ + వలయు)

౧. అగుట యావశ్యకమగు.

ఉదా:-సీ. అయ్యాగవళుపు నన్యంబేదియునుగా
దు నరుఁడుకావలయు...

హర. ౨. ౫౩.

౨=వలయు. (ఇట "కాన్" అనుదానికి విశే
షార్థము లేదు.)

'ఇష్టమగు' అనుటకు.

ఉదా:-క...కావలసినవరమిచ్చెద.విప్ర.గీ.౭౨.

—అపేక్ష్యమగు అనుటకు.

ఉదా:-గీ. ...కాపుకావలయునెడల.ఇందు.౨.గీ.

—ఉహను తెలుపుటకు.

ఉదా:-వ. కచుండు...అనురులచేత నీహతుండ
య్యెం గావలయు. భార. ఆది. 3. ౧౧గీ.

3. అగు, సంబంధముకలిగియుండు.

ఉదా:-సీ.జనకుండు నుతుండును జన్మంబునేసిన
పవిత వారేమికావలయు నీకు.

ఉ. రా. ౪. ౨౧౬.

(ఏమికావలయున్=ఎట్టిబంధువులుఅగుదును.)

౪. కాపమును తెలుపును.

ఉదా:-క. మాతాపితృవర్జితుండగు, నీతనికేనెట్లు
బిడ్డనిచ్చితి నకటా, నాతప్పుగాక యిది దా,
నీతనితప్పెట్లు నాకు నీటుగావలయున్.

కాశీ. 2. ౪౯.

కావలెను=కావలయును. (చూ. వలయు.)

కావించు. స. క్రి. ౧. కాఁజేయు, అగునట్లు
చేయు. ౨. కలిగించు.

ఉదా:-క. దేవికయనుతీర్థంబున, దేవసమూహంబు
తోడఁ ద్రిణయనుండుండున్, నేవితమై జనులకు
నది, గావించు ననూనధర్మకామార్గంబుల్.

భార. ఆర. ౨. ౨౧౩.

3: చేయు, సిద్ధముచేయు, చలుపు.

ఉదా:-క. దురితముకావించి తొలఁగుదునె పర
మునకున్. ఆము. 3. ౪౯.

గీ. ఓగిరంబులుగావించు నొప్పుగాఁగ.

కాశీ. 3. ౨౧౨.

గీ. చంద్రగుప్తుండు గావించె సరసగోష్ఠి, వట్టి
మ్రాఁకులఁజిగురులు వుట్టునట్టు.

విక్ర. ౧. ౧౧౨.

౪. సృజించు; నిర్మించు; రచించు.

ఉదా:-సీ. ప్రళయకాలంబున జలముల విష్ణుండు
యోగనిద్రారతినొంది మేలు,కాంచి లోకంబు
లు గావించఁదలఁప నహంకారమేనఁగె.

భార. శాంతి. ౬. ౪౭౯.

సీ. పెల్చనల్లిండ్లునిల్పెదనన్న నదలించుఁ జెలు
వుగానింప నెంచినను గనరు. విప్ర. 3. ౧౫.

క. నీవిష్ణుదాండ్రభాషం, గావించుచునున్న
చంపుకావ్యవృగునీ, శ్రీవిష్ణుపురాణము నా,
కీవలయు మదీయకీర్తి యిలలో నెగడన్.

వి. పు. ౧. ౨౧.

గీ. నెఱజేర్పు, సఫలముచేయు.

ఉదా:-మ. ...ఇవ్వనముననోదంబుతో నిర్జరీ,
జనముల్లోల్వఁగఁ గ్రేడనల్చి భవదిప్తంబేనుగా
వెంతు.... పారి. ౪. ౧౨.

౬. ఆరోపించు.

ఉదా:-గీ. మిత్రభేదంబునేయ నమిత్రుఁడెవ్వఁ,
డట్లు సామితికిని గోపమడర నన్ను, నహితుఁ
గాఁ జెప్పినాఁడో నాయందు దోష, మొందు
గావించి యాతండు మండువాఁడో.

భా. రా. కిష్కిం. ౪౫౩.

2. సంపాదించు.

ఉదా:-క. నావుడు నీకొఱకై నేఁ, గావించినధన
ము తిరుగఁ గైకొనఁదగునే, దేవబ్రాహ్మణవిత్త
ము, భూవరులకు నపహరింపఁ బొనఁగునె వి
ప్రా.

ఇందు. ౧. ౧౯౩.

కావుట=కావుడు, అగుట. వి.భావార్థకరూపము.

ఉదా:-చ. ...ఇది సిద్ధముగావుటెఱింగి భక్తి నె,
ప్పుడు ధరణీనురోత్త ములఁ బూజలఁదన్నదు
నల్లనోడుదున్. భార. ఆది. ౧. ౧౩౮.

క. జీవుండు మత్సమవేతుండు, గావుటెఱుఁగ
వలయు దృఢముగా...భార. శాంతి. ౬. 3౮౫.

కావుడు=కావుట. (ప్రాచీ)

ఉదా:-చ. పరమశరీరమాదిరుచి...ఈ, శ్వరుఁ
గనుఁగంటఁ జూచిరట్లు వా రమృతాత్ములు
గావుడొప్పుడే. కు. సం. 2. ౮౯౪.

కావుట=కాత. ద్రు. అగుభాతువుయొక్క ఆశీర
ర్థకప్రత్యయాంతరూపము.

ఇది ప్రాయికముగా ఆశీరర్థమున తద్ధర్మార్థక
క్రియలపై అనుప్రయుక్తమగును.

ఉదా:-పరమేశ్వరుండు మిమ్ముఁబ్రోచుఁగావుత.
దీనికి స్వతంత్రప్రయోగముకూడఁ గలదు.

ఉదా:-ఉ. ...శాంబరీ, భిల్లుడు కృష్ణరాయల
కభీష్టశుభప్రతిపాది గావుతన్.

మనుచ. ౧. ౨.

కౌవున=కాన. ద్రు. అవ్య. హేతువును దెలుపును

×

×

×

×

అను

అను. స. క్రి. (క. అను. త. అ. అ.) ౧. అంటు,
తాను.

ఉదా:-సీ. వెడదకన్నెడకులానెడిపినుగవ గ్రమ్మి
ముత్తెలచాకట్లు మురువుమించ. ఇందు. ౧. ౨౦.
సీ. తెలిదమ్మికంటివాతెఱయానముంచెంతపె
నువంతఁగుంచెనోపిల్లఁగ్రోవి. నీలా. ౧. ౧౦౯.
౨. గ్రహించు, పట్టకొను.

ఉదా:-క. ...కైకొను, దని ఛణములోసంగి పు
చ్చమానె సురలతోన్. దశా. ౨. ౧౯౨.
౩. పొందు.

ఉదా:-క. నూనుడనిచాలనెంజిలి, యానెదుగా
తల్లి దోస మనకిటు బలిమిన్, బోసీక పట్టిపెనఁ
గిన, వానిన్ మఱి యేమిసేయవలయుం జెపు
మా. సారంగ. ౩. ౧౯౦.

౪. వహించు, మోయు.

ఉదా:-గీ. ఇల్లులఁబెకలించి కరములకెత్త మి
గుల, సంక్రమమున సురాసురుల్ కైలమాని,
పట్టఁజాలక.... దశా. ౨. ౧౭౨.

సీ. చలమువచ్చినఁజొత్తు జలరాశిలోనైన నగ
ముపైఁబడినను నానుకొందు.

ఉ. హరిశ్చం. ౨. ౭౧.

౫. ఆశ్రయముగాచేసికొను, ఆశ్రయించు.

ఉదా:-మ. పనజంబానెడిలేటి యన్యకునుమా

ఉదా:-క. ...దేవా దేవర సమస్తతీర్థాటనముం,
గావించుదురిలపైనటు, గావున విభజించియాడు
గఁ గౌతుకమయ్యెన్. మనుచ. ౧. ౬౭.
(అటుగావున=అది, అట్లుగుటవలన.)

×

×

×

×

అను

వాసం బపేక్షించునే. భాగ. ౯. ౫౨౯.
చ. తొలుదొలుతన్నిలోలగతిఁ దొంగలితెచ్చ
లనాని కర్ణకుం, డలరుచి ధాశధశ్యములదాపు
న నల్లనఁ బొంచిమించులై. వసు. ౩. ౪౯.
౬. ఆక్రమించు, క్రమ్య.

ఉదా:-సీ. ప్రతిసాగరంబులై భద్రేభకర్ణప్రవనత్ర
దాంబువులు భువనములూన. దశా. ౨. ౧౬.
చ. వనితకుచాద్రులంబొడమి వాటపుఁబొక్కిలి
నిండియుల్బి జాల్గొని కటిచక్రమాని మెఱుఁ
గుం దొడలై విరవాసివచ్చు నూ,తనకిరణామృ
తౌఘముల దండ హలాంకపదోల్లితంబులై, మను
నుడివోని గర్భకలమంబులుగావె లతాంగిజం
ఘికల్. వసు. ౨. ౭౪.

౭. అదుము.

ఉదా:-క. నాన యిటులేమిటికి నలి, నానన కె
మ్మొవి పంట నానఁగనిడి న, న్నాననవిల్తుని
చెయువుల, నానందింపఁగనొనర్చి యలరింపఁ
గదే. రసిక. గీ. ౧౬౯.

౮. నిగ్రహించు, అణచు.

ఉదా:-ఉ. అనగరాజభేదియును నానఁగరాని
మనోరథంబుతో, మానిని నాత్మనిల్పి ధృతిమా
ని నిరంతరబాష్పవారిగ, న్నోనలనాని మానికపుఁ
గోనలలో నెలమావికాశలో, నాననవిల్లుఁజేఁచ

సలిసానన యేగినజాడ నేగుచున్. వసు. 3. 2౯.

నద. భూప. ౨. ౪౭. చిత్ర. భా. ౫. ౧౯.

రాఘవ. 3. 2౨.

౯. అడ్డగించు.

ఉదా:- (అర్జునుడు సుభద్రను దీసికొనిపోవుచు నెదిరించినవీరులతోననినమాట.) క. అనుటయు నేమి కనినం, గనకుండిననానఁ బూనఁగలరా మీరల్, మనవలసిన నీమాటలఁ బనిలేదు చనుం డటంచుఁ బైఁబడిరాఁగన్. విజ. వి. 3. ౧౪౯. నీ. చిల్కపల్కులుగాడి జీవంబులెడలువో నం గుళంబుల వీనులనియాని. కవిక. 3. ౯౨. ౧౦. సహించు, ఓర్పు.

ఉదా:- ఉ. నూనశరాన నీశరముసాచ్చిన ధాతకు నీమహాభరం, బానక రాఘభూధరగుహగృహ మీఁగినశూలికిన్. వసు. 3. ౧౭గీ.

ఉ. ... ఆతనిసంగరంబులో, నానిజయించితే. దశా. ౪. ౫౬.

౧౧. ఆస్వాదించు; అనుభవించు.

ఉదా:- చ. జడధి మధింపఁ జిక్కి సుధసౌరభమా నుటఁ జావుదక్కి. మనుచ. గీ. గీ. ౨.

నీ. ... విరిబోడిచీనిచక్కెరమోవిరుచులాన వలవదే నాలుకగలుగుఫలము. దశా. ౨. 3౦౭.

౧౨. త్రాగు.

ఉదా:- ఉ. అక్కట యేను వేడ్కపడి యానెడు నానవ మర్ధిఁజేరఁగా. భార. విరా. ౨. ౯౪. చ. ... అత్తురుకథలాను కర్ణములు కర్ణములై విలసిల్లుఁబోభుపిన్. భాగ. ౧౦. ఉ. ౯౬౩. (ఇట ఆను అనఁగాఁ జెవులతోగ్రహించు, విను అని తాత్పర్యము.)

ఉ. అంకముఁజేరి శైలతనయాస్త నడుగ్గుములాను

వేశ.

మనుచ. ౧. ౪.

౧౩. తిను, భక్షించు.

ఉదా:- ఉ. ఆవననీమ నొక్కతతు వంబరచుంబిత కాభియై ముదం, బావహిలంగఁజేయఁ గని యా గమనశ్రమమున్ తుధార్తియుం, బోవఘటిం పఁబూనియును భూజముపై పసియించి నాక గం, గావనజాతజాతబిసఖండములానుచునుంటి నయ్యెడన్. హంస ౪. ౧౯.

పంచచా. పలాసి డాసి రాజుఁజూచి పల్కె నోరి నోరికీ, పాలానఁ బెన్నొలాన లేకపోవ నీవు దోచితౌ. మనుచ. ౪. ౯౦.

—ఆ. క్రి. ౧. మోచు, అంటినిల్చు.

ఉదా:- వానికి చూపు బాగుగా ఆనదు. వాడు గోడకు ఆని కూర్చున్నాడు. అబల్లకోళ్లు భూ మిమీఁద సరిగా ఆనలేదు. వాని కొకచోటను కాలు ఆనదు.

౨. గోచరమగు.

ఉదా:- చిన్న అక్షరములు నాకు బాగుగా ఆనుట లేదు.

ఆనిక. వి. (క. ఆనికె.) ౧. ఆధారము, ప్రాపు ఊత.

ఉదా:- చ. ... నునుగబ్బిగుబ్బకవఁబుట్టెడురాయి డికావలగ్నమున్, జడియఁగనీక యానికయై సంగిన నీలశలాకపోలికన్, బడఁతుకరోమరా జి కనుపండువునిచ్చు జనంబుచూడ్కికిన్.

చంపూరా. 3. ౮౬.,

ఆనుకట్ట. వి. ఊతకట్ట. చెన్నబ. ౨. ౨౦౯.

ఆనుడుబిల్ల. వి. ఒలుగుడిండు, గభోధి.

×

×

×

×

×

×

×

×

ఇమ. స.క్రి. ౧. పెట్టు. ఈయర్థమునుండి సందర్భా
నుసారముగా ననేకార్థములు కలిగినవి.

(క) ఉంచు.

ఉదా:-చ. ...దీని కిం దొడం, బడమని దుర్జనత్వము
నఁ బల్కెడువీరులనుస్తకంబుపై, నిడియెదనం
చుఁ దాఁ జరణమెత్తె సభిన్ సహచేవుఁ డట్టి
చో.

భార. సభా. ౨. ౩౦

గీ. పరుణరాజున కిడినచామరమువోలె.

నైష. ౧. ౯౮.

క. ...తలు, పిఱియఁగనిడుఁగాక, నైష. ౮. ౭౩.

గీ. ...ప్రోవులిడు. నైష. ౨. ౧౧౬

సీ. చేర్చుక్కగా నిడ్డ చిన్నిజాబిల్లిచే.

మనుచ. ౧. ౫.

క. ...పరమేశ్వరు, మనమున నిడి.

భార. సాప్తి. ౧. ౧౨౩.

(చ) దాఁచఁబెట్టు, తిరిగిపుచ్చుకొనుటకై ధ
నాదిక మితరులయొద్దనుంచు, న్యాసముచేయు.

ఉదా:-చ. జలరుహమిత్రుఁడాత్మరుచినంపదఁ జీఁ
కటిబందెకానికిం, గలఁగుచు వీనిలోన నిడి కై
కొనె నమ్మికకాపులంచుఁ జుక్కలదొరయొండ్
దాడి విని గ్రక్కునఁదానును గాంతివీనిలో, పల
నెలకొల్పెనాఁ బలుకఁబాట నిశాంతనిశాంత
దీపికల్. పారి. ౨. ౧౯; ఆము. ౧. ౧౦౧.

(ట) అలఁచు, పట్టించు, రాచు.

ఉదా:-సీ. వెలివాడఁ బనిక్రొత్తమలకడాల్సొని
నూనె యిడి తంగెడాకు గట్టెడు తహతహ.

ఆము. ౬. ౭౧.

సీ. అటకలి యిడె లెస్స యటకలికి యొకర్లు
జలజగంధియొకర్లు జలకమార్చె.

సారంగ. ౨. ౧౯౨.

గీ. మడుఁగుగట్టి కాటుకయిడి తొడివెపూసి.

హర. ౨. ౧౦౭.

(ఠ) (విట్టు. సస్యము మొ...) చల్లు, ఊడు, గాటు, పాటు.

ఉదా:-క. ... ఆత్మవిద్యావినయద్విఘ్నలగువారల
బ్రతుకులు, విషమంబులు చవుట నిడినవిత్తులు
దలఁచన్.

వా. రా. ౧. ౯౧.

మ. అలుకన్ ఘోటకధట్టికాఖురపుటిపాల్యంగు
రాసానిపు, చ్చలువోదున్నిచలచ్చమాగజమదా
సారపుతిం గీర్తిపు, మ్మలనస్యంబిడి.

ఆము. ౧. ౮౨.

ఉ. పొందుగఁ బల్కిమాభిలటభూస్థలి నంశుమ
దంశుమత్సలా, కందము వాసరాంతహాళికప్రవ
రుండిడ.

పారి. ౨. ౮౧.

(ఛ) ఉపయోగించు.

ఉదా:-క. వీనులకు నుధారసముల, సోనలువర్షిం
చుమృదులనుస్వరఘటితిం, దానిట్టుగ్రుక్కక
పని, లేనిపునఃపదము లిడక లీలదలిర్చున్.

ప్రభా. ౮. ౬౦.

సీ. మలయజం బేవీటఁ దొలుచెక్కదులిచి మే
డలకిడ్డ మిగులుభూములకుడిగ్గు. ఆము. ౨. ౩.

౨. (క) ఒసఁగు, ఇచ్చు.

ఉదా:-క. పేరు వలలండుగూఁడుం, జీరయనిడి
సాకతంబునేసినఁ జాలున్.

భార. విరా. ౧. ౨౧౯.

సీ. కాంతాజనంబులు కమియార నిడుదురే పు
రములోఁ దత్కాలపుణ్యభిక్ష. భీమ. ౩. ౭.

సీ. తండ్రికి నిడ్డ పత్రములు దొంగిలిపోయిపో
యినంతకు నిచ్చి పొరయునిత్తము.

పాండురం. ౩. ౧౬.

(చ) అర్పించు, సమర్పించు.

ఉదా:-గీ. ...ఈయమృతెప్పినట్ల, శక్తి కిడియెడు
ననుట నిస్సంశయంబు. కళా. ౩. ౯౧.

వ. కటిఘటితార్ద్రవసనఖండంబులతోఁబొర్ల
దండంబు లిడువారలకు. శుక. ౨. ౧౦.

౩. ధరించు.

ఉదా:-గీ. రథముమీఁదికిఁ జనుదెంచి పృథుల
పైస్య, హర్షభాషణధ్వనులుఁ దూర్వస్వనములు,
వెగసి దివిముట్ట మైమర్చు లిడి తలెర్చు, నెల

మీ గోదండతూణీరములు ధరించె.

భార. భీష్మ. ౧. ౧౬౯.

క. ...సత్రాజి, త్రనయ మునుంగిడి.

పారి. ౧. ౧౦౭.

వ. నీవు భూభువనంబు భరియింపనిశాఁడు భు
జంగమశేఖరుండు మృణాలపేళలం బగుఫణా
మండలంబుననిడి భరించునమర్థుండగునే.

పార. ౪. ౬౨.

౪. పుట్టించు, కలిగించు; కల్పించు.

ఉదా:- గీ. అధరనుధర బ్రాణిజతర బ్రాణియగు
చు మాక్తి, కాండమాలిక నిడెను నాసాగ్రమా
క్తి, కంబ యనఁ జాలు నన లిచ్చెగతజరత్సు,
మంపువావిలి మొగమూర్ఖు నింపనోర్తు.

ఆము. గీ. ౧౩౪.

గీ. సకలదిశలకు శాఖోపశాఖ లిడుచుఁ, బొదలి
ఫలియించు దొండయుఁబోలి. ప్రభా. ౧. ౧౬.

నీ. కయ్యంబు లిడనెందుగతిగల్గనో యని వెద
కుచునేతెంచువిధమొ యనియు. కళా. ౨. ౬.

ఉ. పాటలగంధి వేదననెపం బిడి యేడ్చె.

మనుచ. ౨. ౭౦.

గీ. ఆరోపించు, మోఁపు.

ఉదా:-చ. ...తమచేయుతస్వలె,ల్లను మగవారిపై
నిడి చలంబున బొం కొనరింతు రెందుజ,వృషల
మనోగతులో దెలియువా నిల నెంతటివారు గా
వలెన్. సారంగ. ౨. ౨౪౩.

౬. నిర్మించు,

ఉదా:- క. తనరె బలిభుక్తులు ... కొనుకనపు
లఁ జైత్యతరుల గూండ్లిడుభ్రమలన్.

ఆము. ౪. ౧౩౨.

గీ. పుట్ట లినుమంత లిడనిడఁ బొదలుపెట్టిగి.

విక్ర. ౨. ౨౭౦.

౭. ఏర్పఱచు, నిర్ణయించు.

ఉదా:-నీ బహిష్కర్తవ్యజ్ఞాన కల్పపుఁబాళితం బిడి
పసిఁడికై తా వానిబంతిఁగుడిచి.

ఆము. ౬. ౬౯.

నీ. ఇడ్డవడ్డికినోర్చి. పాండురంగ. ౩. ౧౬.

గీ. కొలఁదియిడరాని. పా. ౧. ౭౮.

ప్రభా. ౨. ౬౫.

౮. విడుచు.

ఉదా:-ఉ. దాననగుండె ఘుబ్బుమన దానెరియన్
విడిచెం ద్వదంగనం, గానుభవేచ్ఛ యిట్టిడిన
యట్టిది యాదిగ నాదుచిత్తమో, మానితనీతి.

కళా. ౪. ౨౦.

నీ. శక్రస్తనప్రకాశమునకు నేనంపుఁగొంగిడి
...స్రవంతులుబ్బుపెనచె. ఆము. ౪. ౧౮౩.

ఇడుమాను. వి. ఇచ్చుచెట్టు, కల్పవృక్షము.

ఉదా:- (ఇది విష్ణువర్ధనము.) నీ. నీటుగాఁగరము
మానికపుమాటునమాటు మచ్చవార డిడుమాని
రచ్చవారఁడు... చంద్రాంగ. ౧. ౭౦.

×

×

×

×

×

×

